

Харківський національний університет внутрішніх справ
Факультет № 1

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

До 100-річчя підготовки
охоронців правопорядку у Харкові

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента В.В. Сокурєнка*

Харків 2017

УДК 351.74 (075) (477)
ББК 67.9 (4УКР) 301.163я73
3 19

Рекомендовано до друку Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ
(протокол № 8 від 30.08.2017)
Навчальний посібник підготовлено у межах науково-дослідної теми
«Удосконалення системи правоохоронних органів щодо забезпечення
фінансово-економічної безпеки України» (№ державної реєстрації 0116U006814)

Рецензенти:

Клюєв Олександр Миколайович – директор Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.

Куліш Анатолій Миколайович – директор навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України.

Комзюк Анатолій Трохимович – професор кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України.

3 19

Законодавче забезпечення правоохоронної діяльності : навчальний посібник (до 100-річчя підготовки охоронців правопорядку у Харкові) / за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Сокурєнка. – Х. : Стильна типографія, 2017. – 1164 с.

ISBN 978-617-7602-01-8

У навчальному посібнику представлено методичні рекомендації, пропозиції і зауваження до проектів нормативно-правових актів та наукові роз'яснення окремих положень чинного законодавства, розроблені фахівцями Харківського національного університету внутрішніх справ.

Наукові праці, що включено до навчального посібника, безпосередньо стосуються питань удосконалення форм і методів діяльності слідчих та інших підрозділів органів Національної поліції України.

Для працівників органів Національної поліції України, науковців, викладачів, ад'юнктів, аспірантів, докторантів, курсантів, студентів та слухачів навчальних закладів юридичного профілю, а також усіх, хто цікавиться питаннями удосконалення діяльності органів Національної поліції України і інших органів правопорядку.

УДК 351.74 (075) (477)
ББК 67.9 (4УКР) 301.163 я73

ISBN 978-617-7602-01-8

© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2017
© В.В. Сокурєнко, О.М. Музичук та ін., 2017

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА

- Сокурєнко Валерій Васильович**, ректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;
- Бандурка Олександр Маркович**, професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, Заслужений юрист України;
- Гусаров Сергій Миколайович**, професор кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, Заслужений юрист України;
- Швець Дмитро Володимирович**, перший проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук;
- Бурдін Михайло Юрійович**, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;
- Клочко Анатолій Миколайович**, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;
- Грищенко Олександр Володимирович**, проректор Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Данильченко Юрій Броніславович**, прокурор Харківської області, державний радник юстиції 2 класу, кандидат юридичних наук, Почесний працівник прокуратури України;
- Безпалова Ольга Ігорівна**, завідувач кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
- Головко Олександр Миколайович**, професор кафедри державно-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;
- Джафарова Олена В'ячеславівна**, професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
- Комзюк Анатолій Трохимович**, професор кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України;
- Корж Валентина Павлівна**, професор кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;
- Литвинов Олексій Миколайович**, завідувач кафедри кримінального права і кримінології факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений праців-

ник освіти України;

Музичук Олександр Миколайович, декан факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України;

Салманова Олена Юрївна, завідувач кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Слїнько Сергій Вікторович, професор кафедри кримінально-правових дисциплїн факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Степанюк Руслан Леонтійович, професор кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Фролов Юрій Миколайович, професор кафедри правознавства Бердянського державного педагогічного університету, доктор юридичних наук, професор;

Юхно Олександр Олександрович, завідувач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Борко Андрій Леонідович, завідувач кафедри адміністративного та конституційного права Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, доктор юридичних наук, доцент;

Коровайко Олександр Іванович, голова апеляційного суду Херсонської області, доктор юридичних наук;

Орлов Юрій Володимирович, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Сімонович Давид Володимирович, начальник відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник;

Фелик Василь Іванович, директор Київського інституту інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, доцент;

Христинченко Надія Петрівна, професор кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Тернопільського національного економічного університету, доктор юридичних наук, доцент;

Яценко Андрій Миколайович, професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент;

Джагунов Григорій Володимирович, заступник декана з навчально-методичної роботи факультету № 3 Харківського національного університету

- внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор;
- Бондаренко Олексій Олексійович**, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Бугайчук Костянтин Леонідович**, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності, кандидат юридичних наук, доцент;
- Васильєв Андрій Анатолійович**, професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Галкін Дмитро Вікторович**, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;
- Гарна-Іванова Інна Олександрівна**, доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету №3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Глобенко Геннадій Іванович**, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Гнусов Юрій Валерійович**, завідувач кафедри кібербезпеки факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат технічних наук, доцент;
- Дягілева Людмила Дмитрівна**, доцент кафедри іноземних мов факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Завальний Михайло Володимирович**, доцент кафедри адміністративного права і процесу факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;
- Загуменна Юлія Олександрівна**, професор кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Захарченко Оксана Валентинівна**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Іванцов Володимир Олександрович**, доцент кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Каленіченко Лідія Іванівна**, доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх

справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Книженко Світлана Олександрівна, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Левашов Олександр Семенович, завідувач кафедри іноземних мов факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент;

Лисенко Андрій Миколайович, доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності та розкриття злочинів факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Лозова Світлана Миколаївна, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат психологічних наук, доцент;

Малиновська Тетяна Миколаївна, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Марков В'ячеслав Валерійович, декан факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Марчук Микола Іванович, завідувач кафедри конституційного і міжнародного права факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Матюшкова Тетяна Петрівна, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Михайлова Юлія Олегівна, провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Моргунов Олександр Анатолійович, завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Панова Ірина Вікторівна, доцент кафедри загальноправових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Панова Оксана Олександрівна, доцент кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

- Пироженко Олександр Сергійович**, професор кафедри соціально-економічних дисциплін комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, адвокат, кандидат юридичних наук, доцент;
- Почуєва Валентина Вікторівна**, доцент кафедри іноземних мов факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент;
- Пчеліна Оксана Василівна**, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Резанов Сергій Анатолійович**, доцент кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Рось Ганна Василівна**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Соловійова Олена Євгенівна**, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Федосова Олена Валеріївна**, головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;
- Шатрава Сергій Олександрович**, професор кафедри адміністративної діяльності поліції факультету № 3 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Черевко Кирило Олександрович**, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Шульга Андрій Михайлович**, професор кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
- Абламський Сергій Євгенович**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Авдєєв Олександр Олександрович**, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Аюпова Рано Мухтарівна**, суддя Господарського суду Харківської області, кандидат юридичних наук;

- Гладкова Євгенія Олексіївна**, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Грітчина Вікторія Юрїївна**, заступник начальника управління-начальник відділу з питань громадянства Управління з питань громадянства, паспортизації та реєстрації ГУ ДМС України в Харківській області, кандидат юридичних наук;
- Даниленко Анастасія Володимирівна**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Ізбаш Катерина Сергіївна**, старший науковий співробітник відділу організації наукової роботи Одеського державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Ільченко Олександр Васильович**, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін та судочинства Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук;
- Кавун Сергій Миколайович**, завідувач кафедри права Вінницького національного аграрного університету, кандидат юридичних наук;
- Казначєєва Дар'я Володимирівна**, старший викладач, що утримується за рахунок коштів спеціального фонду кафедри спеціальної фізичної підготовки факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Кікінчук Василь Васильович**, доцент кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Кобзєва Тетяна Анатоліївна**, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук;
- Корнієнко Василь Володимирович**, старший викладач кафедри криміналістики та судової експертології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Кочура Олександра Олександрівна**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Кріцак Іван Васильович**, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Наумова Анна Олександрівна**, доцент кафедри кримінально-правових дисциплін факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Нікітченко Валерій Васильович**, адвокат, кандидат юридичних наук;

- Нікуліна Антоніна Геннадіївна**, науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права, кандидат юридичних наук;
- Онищенко Юрій Миколайович**, доцент кафедри кібербезпеки факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат наук з державного управління;
- Романюк Віталій Володимирович**, старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Резнік Олег Миколайович**, доцент кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету, кандидат юридичних наук;
- Резнікова Світлана Сергіївна**, суддя Харківського апеляційного адміністративного суду, кандидат юридичних наук;
- Северин Оксана Олександрівна**, доцент кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Терещук Сергій Сергійович**, викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Цвіркун Наталія Юріївна**, викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Чича Руслан Павлович**, доцент кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Юртаєва Ксенія Володимирівна**, старший викладач кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;
- Андрійченко Надія Сергіївна**, аспірант кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Навчально-наукового інституту права Сумського державного університету;
- Балац Райса Михайлівна**, викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Гайворонська Вікторія Валентинівна**, голова Ради адвокатів Харківської області;
- Єдин Руслан Вікторович**, старший викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;

- Краснова Наталія Валеріївна**, старший викладач кафедри іноземних мов факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Лубенцов Андрій Васильович**, завідувач сектору транспортно-трасологічних досліджень та досліджень технічного стану транспортних засобів Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М. С. Бокаріуса;
- Михальський Олег Олександрович**, завідувач лабораторії товарознавчих досліджень та досліджень об'єктів інтелектуальної власності Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз ім. засл. проф. М.С. Бокаріуса;
- Рвачов Олексій Михайлович**, старший викладач кафедри кібербезпеки факультету № 4 Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Салманов Олексій Валерійович**, викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Святокум Ігор Олегович**, науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем протидії злочинності Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Сичов Сергій Олександрович**, ад'юнкт відділу організації освітньо-наукової підготовки Харківського національного університету внутрішніх справ;
- Юхно Максим Олександрович**, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ.

ЗМІСТ

Вступне слово.....18

РОЗДІЛ 1 МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сокуренко В.В., Безпалова О.І., Бугайчук К.Л.
Науково-методичні рекомендації щодо запобігання конфлікту інтересів в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування 19

Бурдін М.Ю., Коровайко О.І., Бугайчук К.Л., Гладкова Є.О., Лисенко А.М., Лозова С.М., Малиновська Т.М., Федосова О.В.
Науково-методичні рекомендації щодо виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтею 317 Кримінального кодексу України, в умовах нового кримінального процесуального законодавства.....52

Фролов Ю.М., Бугайчук К.Л., Галкін Д.В., Гладкова Є.О., Книженко С.О., Кобзева Т.А., Лозова С.М., Малиновська Т.М., Михальський О.О., Святокум І.О., Федосова О.В.
Науково-методичні рекомендації щодо особливостей призначення і проведення експертизи стосовно визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням.....139

Клочко А.М., Музичук О.М., Бугайчук К.Л., Гарна-Іванова І.О., Глобенко Г.І., Грітчина В.Ю., Даниленко А.В., Корнієнко В.В., Кочура О.О., Михайлова Ю.О., Цвіркун Н.Ю., Шульга А.М.
Науково-методичні рекомендації щодо особливостей розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України 192

Бандурка О.М., Загуменна Ю.О.
Методичні рекомендації щодо основ етичних норм поліцейської діяльності 279

Юхно О.О., Абламський С.Є., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І., Книженко С.О., Матюшкова Т.П., Романюк В.В., Сичов С.О., Терещук С.С., Чича Р.П.
Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування 327

Юхно О.О., Аюпова Р.М., Балац Р.М., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І., Лозова С.М., Рось Г.В., Салманов О.В. Методичні рекомендації щодо особливостей проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні.....	355
Грищенко О.В., Юхно О.О., Даниленко А.В., Захарченко О.В., Кочура О.О., Нікуліна А.Г., Рось Г.В., Чича Р.П. Методичні рекомендації щодо особливостей досудового розслідування кримінальних проваджень стосовно застосування примусових заходів медичного характеру.....	367
Ященко А.М., Фелик В.І., Бугайчук К.Л., Даниленко А.В., Ізбаш К.С., Кочура О.О. Методичні рекомендації про особливості кримінального провадження щодо юридичної особи.....	388
Сімонович Д.В., Лозова С.М. Методичні рекомендації щодо проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб.....	432
Степанюк Р.Л., Кікінчук В.В., Лозова С.М., Пчеліна О.В. Методичні рекомендації щодо проведення огляду місця події за участю представників вибухотехнічної лабораторії експертних підрозділів МВС України, Державної служби з надзвичайних ситуацій України, інших експертних служб	448
Левашов О.С., Дягілева Л.Д., Почуєва В.В. Методичні рекомендації щодо навчання іноземної мови майбутніх правоохоронців	466
Левашов О.С., Дягілева Л.Д., Почуєва В.В. Методичні рекомендації з професіоналізації навчання засобами іноземної мови	489
Краснова Н.В. Методичні рекомендації щодо використання рольових ігор на заняттях з іноземної мови	501
Марков В.В., Гнусов Ю.В., Рвачов О.М. Тренінгове заняття «Шахрайство з використанням мережі internet»	512

Марков В.В., Гнусов Ю.В, Онищенко Ю.М. Тренінгове заняття «Шахрайство з платіжними картками» (виявлення пристроїв для незаконного втручання в роботу банкоматів).....	519
Швец Д.В., Гусаров С.М., Головка О.М., Безпалова О.І., Джафарова О.В., Фролов Ю.М., Христинченко Н.П., Завальний М.В., Іванцов В.О., Кобзева Т.А., Панова О.О., Резанов С.А., Резнікова С.С., Шатрава С.О. Довідник працівника патрульної поліції (інформаційно-довідкові матеріали з адміністративно-правових питань)	524
Гусаров С.М., Безпалова О.І., Головка О.М., Андрійченко Н.С., Джагупов Г.В., Завальний М.В., Марков В.В., Резанов С.А. Пам'ятка працівника патрульної поліції	605
Безпалова О.І., Джафарова О.В., Шатрава С.О. Пропозиції Харківського національного університету внутрішніх справ до порядку проходження стажування науково-педагогічними працівниками ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ відповідно до напрямів підготовки кадрів	621

РОЗДІЛ 2 ПРОЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ, ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ

Гайворонська В.В., Нікітченко В.В., Юхно М.О. Проблеми забезпечення захисником-адвокатом захисту прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному провадженні та шляхи їх вирішення	625
Бандурка О.М., Юхно О.О., Сімонович Д.В., Абламський С.Є. Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних ризиків при його застосуванні».....	665

Юхно О.О., Коровайко О.І., Даниленко А.В., Захарченко О.В.
Пропозиції до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування» 882

Корж В.П., Слінько С.В., Юхно О.О., Абламський С.Є., Бондаренко О.О., Даниленко А.В., Єдин Р.В., Захарченко О.В., Кочура О.О., Лубенцов А.В., Наумова А.О., Романюк В.В., Рось Г.В., Сичов С.О., Соловійова О.Є.
Пропозиції щодо внесення змін та доповнень до положень чинного Кримінального процесуального кодексу України.....699

Ільченко О.В., Кавун С.М., Юртаєва К.В.
Пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 187 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення розбійних нападів», поданого на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України А.Ю. Геращенко (реєстр. № 1189 від 02.12.2014).....855

Васильєв А.А., Грітчина В.Ю., Пироженко О.С.
Пропозиції та зауваження до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні», поданого на розгляд Верховної Ради Кабінетом Міністрів України (реєстр. № 2541а від 28.08.2015) 858

Салманова О.Ю., Борко А.Л., Джафарова О.В., Фелик В.І., Бугайчук К.Л., Панова І.В.
Пропозиції Харківського національного університету внутрішніх справ до проекту Закону України «Про адміністративну процедуру», підготовленого Міністерством юстиції України 861

Марчук М.І.
Пропозиції до законопроекту «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України»..... 889

Литвинов О.М., Данильченко Ю.Б.

Пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» (реєстр. № 4952 від 12.07.2016) 892

Васильєв А.А., Черевко К.О.

Пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації», розробленого фахівцями Міністерства соціальної політики України із залученням експертів 897

Литвинов О.М., Ільченко О.В., Казначєєва Д.В., Северин О.О., Юртаєва К.В.

Пропозиції та зауваження до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків», поданого народними депутатами України А.А. Кожем'якіним, М.П. Паламарчуком, О.С. Сотник, В.М. Купрієм, А.Л. Палатним, В.А. Іщенко, В.В. Бухарєвим, Р.М. Мацолою, І.В. Мосійчуком, Ю.В. Луценком, П.П. Костенком (реєстр. № 2897 від 19.05.2015) 901

Орлов Ю.В., Авдєєв О.О., Галкін Д.В., Цвіркун Н.Ю., Шульга А.М.

Пропозиції та зауваження до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» 907

Салманова О.Ю., Комзюк А.Т., Юхно О.О., Андрійченко Н.С., Аюпова Р.М., Бугайчук К.Л., Ізбаш К.С., Михайлова Ю.О., Михальський О.О., Моргунов О.А., Резнік О.М., Святокум І.О.

Пропозиції Харківського національного університету внутрішніх справ щодо вирішення проблемних аспектів функціонування Національної поліції України та удосконалення нормативної бази її діяльності 914

Безпалова О.І., Джафарова О.В., Шатрава С.О.

Пропозиції до проекту Програми територіальної оборони Харківської області на період 2016 – 2017 рр. 951

Кріцак І.В.

Щодо необхідності впровадження Положення про органи курсантського та студентського самоврядування у ХНУВС 954

РОЗДІЛ 3 НАУКОВІ РОЗ'ЯСНЕННЯ

Южно О.О., Абламський С.Є., Балац Р.М., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І., Даниленко А.В., Захарченко О.В., Кочура О.О., Нікуліна А.Г., Романюк В.В., Рось Г.В., Терещук С.С., Чича Р.П.

Науково-практичний коментар до Закону України «Про Національну поліцію» в частині діяльності слідчих підрозділів органів Національної поліції України 978

Музичук О.М., Беспалова О.І., Борко А.Л., Джафарова О.В., Христинченко Н.П., Бугайчук К.Л., Джагупов Г.В., Іванцов В.О., Кавун С.М., Моргунов О.А., Резнік О.М., Резнікова С.С., Шатрава С.О.

Науково-практичний посібник «Адміністративна відповідальність за правопорушення, пов'язані з корупцією» 1032

Васильєв А.А., Пироженко О.С.

Наукове роз'яснення щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України (Шахрайство) 1113

Черевко К.О.

Наукове роз'яснення щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України (Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів).....1120

Черевко К.О.

Наукове роз'яснення щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину, передбаченого ст. 436-1 КК України (Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів) 1123

Ященко А.М. Науково-правовий висновок щодо наявності в діях службових осіб прокуратури м. Харкова ознак службової недбалості	1125
Ященко А.М. Науково-правовий висновок.....	1132
Бугайчук К.Л., Марчук М.І. Науковий висновок за матеріалами конституційного звернення Балаценка І.В. щодо офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 445 Кримінального процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями частини першої статті 58 Конституції України, частини першої статті 5 цього Кодексу.....	1140
Бандурка О.М., Марчук М.І. Висновок на звернення Генеральної прокуратури України стосовно наукового (доктринального) тлумачення положень частини 3 статті 28 Закону України «Про Конституційний Суд України» у взаємозв'язку зі статтею 24 Конституції України щодо рівності громадян перед законом	1148
Каленіченко Л.І., Лубенцов А.В., Нікітченко В.В. Об'єктивно протиправне діяння як фактична підстава юридичної відповідальності (аналіз галузевого законодавства).....	1153

ВСТУПНЕ СЛОВО

Минуло 100 років з початку підготовки охоронців правопорядку у Харкові. Протягом зазначеного періоду часу в Україні по-різному регламентувалися на законодавчому рівні організаційні форми та методи діяльності правоохоронних органів. З упевненістю можна стверджувати, що у процесі розбудови України як демократичної, соціальної і правової держави значення пріоритетних напрямів діяльності органів правопорядку набули захист прав та свобод особи, інтересів суспільства і держави.

Набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» у 2015 році, реформування органів досудового розслідування, активізація боротьби з корупцією в державі зумовлює потребу ґрунтовного аналізу нормативної основи функціонування органів правопорядку з метою удосконалення процедури їх діяльності. У такому контексті запропонований навчальний посібник факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ набуває ще більшої актуальності. У ньому наведено методичні рекомендації з найбільш важливих напрямів діяльності органів правопорядку, пропозиції та зауваження до проектів нормативно-правових актів, а також сформульовано наукові роз'яснення окремих положень чинного законодавства.

Більшість наукових розробок, поміщених до навчального посібника, підготовлено на замовлення органів Національної поліції України, що підкреслює його практичне значення.

Використання наукових та методичних праць, викладених у навчальному посібнику, сприятиме отриманню знань з найбільш актуальних питань діяльності органів досудового розслідування, підвищенню професійного рівня працівників органів Національної поліції України.

Навчальний посібник представляє інтерес для працівників органів Національної поліції України, науковців, викладачів, ад'юнктів, аспірантів, докторантів, курсантів, студентів та слухачів навчальних закладів юридичного профілю і усіх, хто цікавиться питаннями удосконалення діяльності органів Національної поліції України та інших органів правопорядку.

*Ректор Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент
генерал поліції третього рангу*

V.V. Сокуренко

РОЗДІЛ 1

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Сокурєнко В.В., Безпалова О.І., Бугайчук К.Л.

Науково-методичні рекомендації щодо запобігання конфлікту інтересів в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування

I. Терміни, що пов'язані із виникненням конфлікту інтересів

Потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень¹.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень².

Приватний інтерес – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях³.

Незаконне збагачення – значне збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи, які вона не може раціонально обґрунтувати.

Непотизм (кумівство) – моральне заступництво керівника у відношенні родичів і близьких осіб, при якому владні рішення приймаються, а висування і призначення на посади здійснюються за ознаками релігійної, кастової, родової приналежності, а також особистої відданості керівникові.

Протекціонізм – система заступництва, кар'єрного висування, надання переваг за ознаками спорідненості, земляцтва, особистої відданості, приятельських відносин з метою отримання неправомірної вигоди.

Фаворитизм – демонстративне наближення до себе своїх улюбленців; показне делегування їм тих чи інших повноважень, які не відповідають

¹Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014 р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

²Там само.

³Там само.

їх правовому статусу; незаслужене висунення їх по службі і заохочення, нагородження; необґрунтоване надання їм доступу до матеріальних і нематеріальних ресурсів.

Члени сім'ї – особи, які перебувають у шлюбі, а також їхні діти, у тому числі повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою і піклуванням, інші особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі⁴.

Близькі особи – особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктом, зазначеним у частині першій статті 3 Закону України «про запобігання корупції» (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних), у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, а також – незалежно від зазначених умов – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта⁵.

II. Чому державою приділяється особлива увага конфлікту інтересів?

Наявність конфлікту інтересів може негативно вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття особою державних рішень рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих особі службових повноважень.

Наявність конфлікту інтересів не обов'язково призводить до фактів корупції, однак істотно підвищує ризик вчинення корупційних діянь та є по суті їх передумовою.

Конфлікт інтересів може мати місце не лише тоді, коли зазначена суперечність вже фактично вплинула на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень (вчинення або невчинення дій), а й тоді, коли вона потенційно може вплинути на них.

Підкреслимо, що саме наявність чи відсутність у особи приватного інтересу (майнового чи немайнового) до вирішення певного питання у більшості випадків буде індикатором, що свідчатиме про конфлікт інтересів у особи.

Майновий інтерес – інтерес щодо збереження або збільшення обсягу,

⁴Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014 р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

⁵Там само.

якості грошей, нерухомого та рухомого майна особи чи близьких їй осіб.

Немайновий інтерес – інтерес, спрямований на задоволення особистих фізичних (біологічних), духовних, моральних, культурних, соціальних чи інших нематеріальних потреб.

У ситуації конфлікту інтересів фахівці виділяють три основні складові.

Для потенційного конфлікту інтересів:

1. Згідно посадової інструкції або іншого нормативного документу особа має бути уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

2. У зв'язку з будь-якими причинами у цієї особи повинен виникнути приватний інтерес (майновий чи немайновий) саме у тій сфері, в якій вона виконує відповідні функції.

3. Приватний інтерес посадової особи може вплинути в майбутньому на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Для реального конфлікту інтересів:

1. Згідно посадової інструкції або іншого нормативного документу особа має бути уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

2. Незалежно від причини у посадової особи вже виник приватний інтерес у сфері, в якій вона виконує відповідні функції.

3. У особи виникає суперечність між приватним інтересом та її повноваженнями. Ця суперечність виникає у той самий момент, коли ця особа починає виконувати зазначені повноваження у зв'язку з необхідністю прийняття відповідного рішення, або вчинення чи не вчинення відповідних дій.

Відсутність будь-якої складової означає відсутність відповідного виду конфлікту інтересів.

III. Суб'єкти відповідальності з питань запобігання конфлікту інтересів⁶

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з

---

⁶Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014 р., №1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

г) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

д) особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

є) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 статті 3;

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, які входять до складу конкурсних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу».

Державний службовець – це громадянин України, який займає посаду

державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби.

Юридичні особи публічного права – це підприємства, установи та організації державної форми власності, які утворені розпорядчими актами Президента України, органу державної влади, органами місцевого самоврядування⁷.

IV. Запобігання та врегулювання конфлікту інтересів

4.1. Обов'язки суб'єктів відповідальності з питань запобігання конфлікту інтересів.

1. Вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів.

2. Повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі - Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно.

3. Не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів.

4. Вжити заходів щодо врегулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Безпосередній керівник особи або керівник органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади протягом двох робочих днів після отримання повідомлення про наявність у підлеглої йому особи реального чи потенційного конфлікту інтересів приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, про що повідомляє відповідну особу.

Національне агентство у випадку одержання від особи повідомлення про наявність у неї реального, потенційного конфлікту інтересів упродовж семи робочих днів роз'яснює такій особі порядок її дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не можуть прямо чи опосередковано спонукати у будь-

⁷Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>.

який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчинення дій або бездіяльності всупереч закону на користь своїх приватних інтересів або приватних інтересів третіх осіб.

У разі існування в особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу Національного агентства.

Якщо особа не отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона діє відповідно до вимог, передбачених у законі України «Про запобігання корупції».

Якщо особа отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона звільняється від відповідальності, якщо у діях, щодо яких вона зверталася за роз'ясненням пізніше було виявлено конфлікт інтересів.

Безпосередній керівник або керівник органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади, якому стало відомо про конфлікт інтересів підлеглої йому особи, зобов'язаний вжити передбачені цим Законом заходи для запобігання та врегулювання конфлікту інтересів такої особи.

4.2. Врегулювання конфлікту інтересів.

Особи, у яких наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів, можуть самостійно вжити заходів щодо його врегулювання шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади.

Заходи зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів:

1) усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

- 2) застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняття рішень;
- 3) обмеження доступу особи до певної інформації;
- 4) перегляду обсягу службових повноважень особи;
- 5) переведення особи на іншу посаду;
- 6) звільнення особи.

Усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті:

- здійснюється за рішенням керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, у випадках, якщо конфлікт інтересів не має постійного характеру;
- здійснюється умови можливості залучення до прийняття такого рішення або вчинення відповідних дій інших працівників відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Обмеження доступу до інформації:

- здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадку, якщо конфлікт інтересів пов'язаний з таким доступом та має постійний характер;
- здійснюється за можливості продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливості доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації.

Перегляд обсягу службових повноважень:

- здійснюється за рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у разі, якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер, пов'язаний з конкретним повноваженням особи;
- здійснюється за можливості продовження належного виконання нею службових завдань у разі такого перегляду і можливості наділення відповідними повноваженнями іншого працівника.

Здійснення повноважень під зовнішнім контролем:

- відбувається у разі, якщо усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів, обмеження її доступу до інформації чи перегляд її повноважень є неможливим;
- здійснюється якщо відсутні підстави для її переведення на іншу посаду або звільнення.

Переведення на іншу посаду у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів здійснюється за рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації у разі, якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер і не може бути врегульований шляхом:

- усунення такої особи від виконання завдання чи прийняття рішення;
- обмеження її доступу до інформації;
- перегляду її повноважень та функцій;
- позбавлення приватного інтересу

Переведення на іншу посаду здійснюється за наявності вакантної посади, яка за своїми характеристиками відповідає особистим та професійним якостям особи.

Переведення на іншу посаду може здійснюватися лише за згодою особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи.

Звільнення особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування з займаної посади:

- здійснюється у разі, якщо реальний чи потенційний конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер;
- здійснюється, якщо він і не може бути врегульований в інший спосіб, в тому числі через відсутність її згоди на переведення або на позбавлення приватного інтересу.

4.3. Особливості врегулювання конфлікту інтересів, що виник у діяльності окремих категорій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Правила врегулювання конфлікту інтересів в діяльності Президента України, народних депутатів України, членів Кабінету Міністрів України, керівників центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, суддів Конституційного Суду України та суддів судів загальної юрисдикції, голів, заступників голів обласних та районних рад, міських, сільських, селищних голів, секретарів міських, сільських, селищних рад, депутатів місцевих рад визначаються законами, які регулюють статус відповідних осіб та засади організації відповідних органів.

У разі виникнення реального чи потенційного конфлікту інтересів у особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи, яка входить до складу колегіального органу (комітету, комісії, колегії тощо), вона не має права брати участь у прийнятті рішення цим органом.

ПРАКТИЧНИЙ ПРИКЛАД

Жінка – посадова особа бюджетної установи. Ця установа здійснює закупівлю товарів за бюджетні кошти. Жінка є членом тендерного комітету. Під час проведення тендерних процедур надходить заявка від учасника-приватної фірми, співвласником якої є її чоловік. Вже на стадії розгляду заявки дружина має усунутися від обговорення відповідних питань і не повинна брати участь у роботі комітету, який працює над цією закупівлею.

У наведеному прикладі усунення особи від роботи у колегіальному органі з приводу конкретної закупівлі обов'язкове (ч. 2 ст. 35 Закону України «Про запобігання корупції»)

Козіна В. Новий антикорупційний закон: про конфлікт інтересів / В. Козіна // Місьцеве Самоврядування, 2015. – № 5. – С.67-73.

Про конфлікт інтересів такої особи може заявити будь-який інший член відповідного колегіального органу або учасник засідання, якого безпосередньо стосується питання, що розглядається. Заява про конфлікт інтересів члена колегіального органу заноситься в протокол засідання колегіального органу.

У разі якщо неучасть особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, яка входить до складу колегіального органу, у прийнятті рішень цим органом призведе до втрати правомочності цього органу, участь такої особи у прийнятті рішень має здійснюватися під зовнішнім контролем.

Рішення про здійснення зовнішнього контролю приймається відповідним колегіальним органом.

ПРАКТИЧНИЙ ПРИКЛАД

Відповідно до ч. 11 ст. 46 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» сесія ради є повноважною, якщо в її пленарному засіданні бере участь більше половини депутатів від загального складу ради.

Уявімо, що у сільській раді 19 осіб, що мають право голосу (депутати + голос сільського голови). Розглядаються питання про преміювання працівників ради, у тому числі сільського голови. Такі рішення приймаються більшістю голосів від загального складу ради. На пленарному засіданні присутні 10 осіб, що мають право голосу, у тому числі сільський голова. У голови є приватний інтерес щодо вирішення питання про преміювання. Отже, наявний конфлікт інтересів. Голова мав би усунутись від розгляду та голосування з цих питань. Водночас це призведе до того, що рішення ради не буде прийняте і питання щодо оплати праці інших працівників «зависне» в повітрі.

У такому випадку сільський голова має повідомити про наявність у нього конфлікту інтересів. Оформлювати це окремою заявою не обов'язково. Згідно з новим Законом достатньо просто відобразити це у протоколі.

Якщо усунення особи від голосування не призводить до втрати правомочності органу — достатньо обмежитись лише фіксацією у протоколі заяви особи, у якій наявний конфлікт інтересів, про усунення від участі у голосуванні та відобразити у протоколі, що ця особа реально утрималася. Наприклад, записом: «Утрималися — 1 (Сидоров 1.1.)».

Козіна В. Новий антикорупційний закон: про конфлікт інтересів / В. Козіна // Місцеве Самоврядування, 2015. — № 5. — С.67-73

4.4. Запобігання конфлікту інтересів у зв'язку з наявністю в особи підприємств чи корпоративних прав.

Зазначені у цих рекомендаціях суб'єкти зобов'язані протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом.

Цим особам забороняється передавати в управління належні їм підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї

Передача особами належних їм корпоративних прав здійснюється в один із таких способів:

1) укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами);

2) укладення договору про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, з торговцем цінними паперами, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління цінними паперами;

3) укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління активами.

Передача корпоративних прав як оплата вартості цінних паперів венчурного пайового інвестиційного фонду здійснюється після реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку випуску цінних паперів такого інституту спільного інвестування.

Зазначені особи в одноденний термін після передачі в управління належних їм підприємств та корпоративних прав зобов'язані письмово повідомити про це Національне агентство з питань запобігання корупції із наданням нотаріально засвідченої копії укладеного договору

V. Типові ситуації, що виникають у зв'язку із конфліктом інтересів в діяльності осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування⁸

Приклад № 1 «Конфлікт інтересів, пов'язаний з виконанням окремих управлінських функцій стосовно осіб, з якими пов'язані приватні інтереси державного службовця».

Уповноважена особа бере участь у здійсненні окремих управлінських функцій та (або) в прийнятті кадрових рішень стосовно осіб, з якими вона пов'язана особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками, наприклад:

- уповноважена особа є членом конкурсної комісії на заміщення вакантної посади державного органу. При цьому один із кандидатів на вакантну посаду в цьому органі є суб'єктом, з яким пов'язані приватні інтереси уповноваженої особи;
- уповноважена особа є членом атестаційної комісії (комісії, яка проводить службове розслідування), яка приймає рішення щодо суб'єкта, з яким пов'язані приватні інтереси уповноваженої особи;
- особа є членом приймальної комісії, що приймає відповідні рішення та проводить процедури оцінювання, в т.ч. щодо суб'єкта, з яким пов'язані приватні інтереси уповноваженої особи.

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника в письмовій формі (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).
2. Безпосередньому керівнику слід тимчасово вивести державного службовця із складу конкурсної (атестаційної, приймальної) комісії (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «...усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

⁸ При підготовці даного розділу використані матеріали:

- 1) Сектору з питань запобігання та виявлення корупції Чернівецької обласної державної адміністрації (Методичні рекомендації «Типові ситуації щодо порядку врегулювання конфлікту інтересів на державній службі»).
- 2) Головного управління держземагентства у Миколаївській області (Пам'ятка державному службовцю щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів на державній службі).
- 3) Літовінська Т. Поняття «конфлікт інтересів» та способи врегулювання (європейський досвід) [Електронний ресурс] / Т. Літовінська. – Режим доступу: <http://www.dubno-adm.rv.ua/newsite/news/oper/1607.html>.
- 4) Міністерства юстиції України (Методичні рекомендації «запобігання і протидія корупції в державних органах та органах місцевого самоврядування») . – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0020323-13>.

Приклад № 2 «Конфлікт інтересів, пов'язаний з виконанням оплачуваної роботи на умовах трудового договору або контракту особами, з якими пов'язані приватні інтереси уповноваженої особи».

Особи, з якими пов'язані приватні інтереси уповноваженої особи, виконують оплачувану роботу на умовах трудового договору або контракту в установі, організації, стосовно якої державний службовець здійснює окремі функції державного управління (наприклад, контролює чи перевіряє її роботу).

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника в письмовій формі (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Безпосередньому керівнику слід відсторонити цю особу від виконання посадових (службових) обов'язків стосовно організації (установи), в якій працюють особи, з якими пов'язані приватні інтереси державного службовця (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «... усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

Особливого значення така ситуація набуває в тому випадку, якщо особи, з якими пов'язані приватні інтереси державного службовця, є власниками установи (організації, підприємства) щодо якої уповноважена особа здійснює контрольні повноваження.

Приклад № 3 «Конфлікт інтересів, пов'язаний закупівлями».

Уповноважена особа бере участь у прийнятті рішення про закупівлю державним органом товарів, які є результатом інтелектуальної діяльності, виключні права, на які має вона сама або особи, з якими пов'язаний її приватний інтерес.

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника в письмовій формі (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Безпосередньому керівнику слід вивести державного службовця зі складу комісії, яка приймає рішення із закупівлі товарів, на час проведення відповідного конкурсу, в наслідок якого у державного службовця виникає приватний інтерес (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «... усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

Приклад № 4 «Конфлікт інтересів, пов'язаний з володінням цінними паперами, корпоративними правами, банківськими вкладками».

Уповноважена особа або особи, з якими пов'язаний її приватний інтерес, володіють цінними паперами організації, стосовно якої він виконує окремі функції державного управління (курує діяльність, здійснює контрольні повноваження).

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника в письмовій формі (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Уповноваженою особою може бути прийнято рішення про добровільне відчуження цінних паперів (п. 2 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «...особи, у яких наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів, можуть самостійно вжити заходів щодо його врегулювання шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади).

3. Примусове виконання обов'язку передачі корпоративних прав (ч. 1 ст. 36 ЗУ «Про запобігання корупції» «... особи, зобов'язані протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом»).

4. Безпосередньому керівнику рекомендується відсторонити уповноважену особу від виконання окремих функцій державного управління стосовно організації (установи, підприємства), цінними паперами якої вона володіє або особи, з якими пов'язаний її приватний інтерес (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «... усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

Приклад № 5 «Конфлікт інтересів, пов'язаний з отриманням подарунків та послуг».

Уповноважена особа або її близькі особи отримують подарунки або інші блага (безкоштовні послуги, скидки, оплату розваг, відпочинку, транспортних видатків та ін.) від фізичних осіб та/або організацій, стосовно яких вона здійснює або раніше здійснював окремі функції державного управління.

Заходи врегулювання:

1. Цим особам, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб (стаття 23 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції

про неправомірну вигоду або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

- відмовитися від пропозиції;
- за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (стаття 24 ЗУ «Про запобігання корупції»).

3. Безпосередньому керівнику, у випадку якщо йому стало відомо про отримання уповноваженою особою подарунка від фізичних осіб та/або організацій, стосовно яких вона здійснює або раніше здійснювала окремі функції державного управління, необхідно оцінити, в якій мірі отриманий подарунок пов'язаний з виконанням/не виконанням посадових повноважень.

Якщо подарунок пов'язаний з виконанням посадових повноважень, то стосовно цієї особи повинні бути застосовані заходи відповідальності, враховуючи характер скоєного державним службовцем корупційного правопорушення, та про даний факт необхідно проінформувати один із спеціально уповноважених суб'єктів у сфері запобігання корупції.

Якщо подарунок не пов'язаний з виконанням посадових повноважень, то державному службовцю рекомендується вказати на те, що отримання подарунків від зацікавлених фізичних осіб чи організацій може нанести шкоду репутації державного органу, і тому є небажаним незалежно від приводу дарування.

4. Слід зазначити, якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка підписує ця особа та особа, уповноважена на виконання обов'язків керівника відповідного органу, підприємства (ч. 2 статті 24 ЗУ «Про запобігання корупції»).

5. Якщо безпосередній керівник володіє інформацією про отримання близькими особами державного службовця подарунків від фізичних осіб та/або організацій, стосовно яких державний службовець здійснює або раніше здійснював окремі функції державного управління, рекомендується:

- вказати державному службовцю, що факт отримання подарунків призводить до конфлікту інтересів;
- запропонувати повернути подарунок або компенсувати його вартість;
- до вжиття державним службовцем заходів щодо врегулювання конфлікту інтересів відсторонити державного службовця від виконання посадових (службових) повноважень стосовно фізичних осіб та організацій, від яких було отримано подарунок.

Організація щодо якої уповноважена особа здійснює окремі управлінські функції (контроль, нагляд тощо), або її представники можуть здійснити спробу подарувати державному службовцю подарунки, які відповідають загальноновизнаним уявленням про гостинність або у зв'язку із загальноприйнятим приводом, наприклад, з нагоди святкування дня народження (ч. 2 статті 23 ЗУ «Про запобігання корупції»).

В такій ситуації подарунок не може однозначно рахуватися як отриманий у зв'язку із виконанням посадових (службових) повноважень і, таким чином, виникає можливість обійти заборону встановлену законодавством.

Проте, слід враховувати, що отримання подарунка від зацікавленої організації або фізичної особи ставить цю особу в ситуацію конфлікту інтересів. Отримана вигода (подарунок) може негативно вплинути на виконання ним посадових (службових) повноважень чи об'єктивність прийняття ним рішення. Окрім того, такі дії можуть викликати у громадян обґрунтовані сумніви в неупередженості державного службовця і, таким чином, можуть нанести шкоду репутації державного органу.

Приклад № 6 «Конфлікт інтересів, пов'язаний з майновими зобов'язаннями».

Уповноважена особа здійснює окремі функції державного управління щодо організації, перед якою вона та/або її близькі особи мають майнові зобов'язання.

Уповноважена особа приймає участь у виконанні окремих функцій державного управління щодо кредиторів організації, власниками або працівниками яких є особи, з якими пов'язаний приватний її інтерес.

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника в письмовій формі (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Безпосередньому керівнику слід до врегулювання майнових

зобов'язань відсторонити особу від виконання повноважень щодо організації, перед якою вона та/або його близькі особи мають майнові зобов'язання або щодо кредиторів організації, власниками або працівниками яких є особи, з якими пов'язаний приватний інтерес уповноваженої особи (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «...усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

3. Уповноваженою особою може бути прийнято рішення про самостійне врегулювання існуючих майнових зобов'язань (п. 2 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «...особи, у яких наявний реальний чи потенційний конфлікт інтересів, можуть самостійно вжити заходів щодо його врегулювання шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади).

4. У разі існування в особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу Національного агентства з питань запобігання корупції.

Приклад № 7 «Конфлікт інтересів, пов'язаний із взаємодією з бувшим роботодавцем і працевлаштуванням після звільнення з державної служби».

Уповноважена особа приймає участь у виконанні окремих функцій державного управління (наприклад контрольних) щодо організації, власником, керівником, або працівником якої вона був до вступу на державну службу.

Заходи врегулювання:

1. Особі необхідно повідомити безпосереднього керівника в письмовій формі не пізніше наступного робочого дня з моменту коли вона дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів (а саме про факт роботи в організації) (ст. 28 ЗУ «Про запобігання корупції»).

2. Безпосередньому керівнику слід вивчити ситуацію і у разі, якщо існує імовірність виникнення конфлікту інтересів, що може вплинути на об'єктивність виконання особою повноважень, йому рекомендується відсторонити державного службовця від виконання цих повноважень щодо бывшего роботодавця (організації). (п. 1 статті 29 ЗУ «Про запобігання корупції» – «...усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів»).

У разі якщо виникає ситуація пов'язана із працевлаштуванням особи після звільнення з посади роботу в організацію, відносно якої вона здійснювала окремі функції держави, то їй слід користуватися положеннями статті 26 ЗУ «Про запобігання корупції».

Відповідно до її змісту «...особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами-підприємцями, якщо особи, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців».

VI. Відповідальність, пов'язана із порушенням конфлікту інтересів в діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування

6.1. Адміністративна відповідальність за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

Відповідно до статті 172-7 КУпАП «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів» Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів -тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Дії, передбачені вище, які вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, - тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 мають уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ (Національної поліції), органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає

органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді)

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-7, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-7, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-7 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення

Постанова суду про накладення адміністративного стягнення за адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-7 у триденний строк з дня набрання нею законної сили направляється відповідному органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, державному чи виборному органу, власнику юридичної особи або уповноваженому ним органу для вирішення питання про притягнення особи до дисциплінарної відповідальності, усунення її згідно із законодавством від виконання функцій держави, якщо інше не передбачено законом, а також усунення причин та умов, що сприяли вчиненню цього правопорушення.

Справа

про адміністративне правопорушення №: 310/2881/16-п.

Постанова від 12 травня 2016 року⁹

Бердянський міськрайонний суд Запорізької області у складі головуючого судді, при секретарі, за участю прокурора, особи, що притягується до відповідальності ОСОБА_1 розглянувши протокол про вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, який надійшов з Департаменту захисту економіки управління захисту економіки в Запорізькій області про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, бригадира тракторної бригади ПСП «Агрофірма Росія», депутата Новопетрівської сільської ради 7 скликання, який зареєстрований та мешкає за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_2 у скоєнні правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ВСТАНОВИВ:

26.04.2016 року до Бердянського міськрайонного суду Запорізької області надійшов протокол про адміністративне правопорушення відносно ОСОБА_1 за ч. 1 ст. 172-7 КУпАП у зв'язку із порушенням ним вимог щодо повідомлення у встановлених законом випадках та порядку про наявність реального конфлікту інтересів.

Згідно протоколу від 22.04.2016 року рішенням № 12 Новопетрівської сільської ради сьомого скликання від 24.12.2015 було надано ОСОБА_2, яка є дружиною депутата сільської ради ОСОБА_1 дозвіл на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 0,25 га для подальшого надання у власність для будівництва та обслуговування жилого будинку зі складу земель житлової та громадської забудови.

24.12.2015 до порядку денного другої сесії Новопетрівської сільської ради сьомого скликання було включено питання щодо надання дозволу ОСОБА_2, яка є дружиною депутата сільської ради ОСОБА_1, на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки.

Оскільки ОСОБА_1 є депутатом сільської ради, то відповідно при розгляді зазначеного питання виникла суперечність між його приватним інтересом та його представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, тобто мав місце реальний конфлікт інтересів. Незважаючи на це, ОСОБА_1 будучи депутатом Новопетрівської сільської ради у встановленому Законом України «Про запобігання корупції» порядку Національне агентство з питань запобігання корупції або сесію Новопетрівської сільської ради про наявний реальний конфлікт інтересів не

⁹ Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57662592>.

повідомив.

В судовому засіданні ОСОБА_1 свою провину у скоєному правопорушенні визнав та пояснив, що він вчинив дане порушення, оскільки не знав про такі норми у законодавстві.

Вислухавши особу, яка притягається до адміністративної відповідальності та прокурора, вивчивши матеріали справи про адміністративне порушення, пов'язане з корупцією, оцінивши докази по справі відповідно до ст. 252 КупАП, суд приходять до висновку, що ОСОБА_1 порушив встановлені п.2 ч.1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» вимоги щодо обов'язку повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів.

ОСОБА_1 відповідно до п.п. «б» п.1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» є суб'єктом відповідальності за корупційне правопорушення, а саме: рішенням № 02 Новопетрівської сільської виборчої комісії від 17.11.2015 «Про підсумки виборів депутатів Новопетрівської сільської ради» визнано ОСОБА_1 обраним депутатом Новопетрівської сільської ради сьомого скликання (а.с. 14-15).

Відповідно до частини 1 статті 8 Закону України «Про статус депутатів місцевих рад», депутат місцевої ради, як представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу та член ради, здійснюючи депутатські повноваження, повинен не використовувати депутатський мандат в особистих інтересах чи в корисливих цілях.

Приписами ст. 12-1 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування передбачено, що посадові особи місцевого самоврядування зобов'язані дотримуватися правил запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, передбачених Законом України «Про запобігання корупції»

Статтею 41 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, діють неупереджено, незважаючи на приватні інтереси, особисте ставлення до будь-яких осіб, на свої політичні погляди, ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання.

Згідно із п.2 ч.1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані: повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне

агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно.

Відповідно до протоколу засідання Новопетрівської сільської ради 24.12.2015 року прийнято рішення № 01-22 від 24.12.2015 року про надання ОСОБА_2 дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки площею 0,25 га для подальшого надання у власність для будівництва та обслуговування жилого будинку зі складу земель житлової та громадської забудови (а.с. 17- 24).

Згідно списку депутатів присутніх на другій сесії сьомого скликання ОСОБА_1 був присутній на другій сесії сьомого скликання та приймав участь у голосуванні при прийнятті рішення про надання ОСОБА_2 дозволу на розробку проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки (а.с.16-23)

24.12.2015 перед прийняттям рішення № 12 ОСОБА_1 не повідомив публічно депутатам сільської ради, секретарю сільської ради або голові вищезазначеної сільської ради про наявність у нього реального конфлікту інтересів, який під час голосування може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийнятого рішення, оскільки ОСОБА_3 є його дружиною, що підтверджується наявною у матеріалах справи копією свідоцтва про шлюб (а.с. 13).

Таким чином, ОСОБА_1 порушив встановлені п.2 ч.1 ст. 28 Закону України «Про запобігання корупції» вимоги щодо обов'язку повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів Національне агентство чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, чим вчинив адміністративне корупційне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч.1 ст. 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Визначаючи розмір адміністративного стягнення за вчинене ОСОБА_1 правопорушення, суд враховує вимоги ст.ст. 33-35 КупАП, зокрема характер вчиненого правопорушення, особу правопорушника, ступінь його вини, відсутність обставин, що обтяжують відповідальність та наявність обставин, що пом'якшують відповідальність і вважає можливим призначити мінімальне покарання, передбачене ч.1 ст.172-7 КупАП у вигляді штрафу у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

На підставі викладеного, керуючись ст.ст. 40-1, ч.1 ст. 172-7, 213, 221, 283 Кодексу України про адміністративні правопорушення, суд –

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 визнати винним у скоєнні правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 172-7 КупАП, і піддати стягненню у виді штрафу 1700 грн. 00 коп.

Стягнути з ОСОБА_1 судовий збір у розмірі 0,2 розміру мінімальної

заробітної плати, що становить 275,60 грн.

Строк пред'явлення до виконання протягом трьох місяців, з наступного дня після набрання постановою законної сили або закінчення строку, встановленого у разі відстрочки або розстрочки виконання постанови.

На постанову протягом десяти днів з дня її винесення може бути подана апеляційна скарга до апеляційного суду Запорізької області через Бердянський міськрайонний суд.

6.2. Дисциплінарна відповідальність за проступки, що пов'язані із конфліктом інтересів.

До таких видів проступків відносяться відповідно до статті 65 Закону України «Про державну службу»

- порушення правил етичної поведінки державних службовців;
- дії, що шкодять авторитету державної служби;
- перевищення службових повноважень, якщо воно не містить складу злочину або адміністративного правопорушення;
- невиконання вимог щодо політичної неупередженості державного службовця;
- використання повноважень в особистих (приватних) інтересах або в неправомірних особистих інтересах інших осіб;
- неповідомлення керівнику державної служби про виникнення відносин прямої підпорядкованості між державним службовцем та близькими особами у 15-денний строк з дня їх виникнення;

Державний службовець не може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, якщо минуло шість місяців з дня, коли керівник державної служби дізнався або мав дізнатися про вчинення дисциплінарного проступку, не враховуючи час тимчасової непрацездатності державного службовця чи перебування його у відпустці, або якщо минув один рік після його вчинення

Для здійснення дисциплінарного провадження з метою визначення ступеня вини, характеру і тяжкості вчиненого дисциплінарного проступку утворюється дисциплінарна комісія з розгляду дисциплінарних справ.

У разі якщо один із членів дисциплінарної комісії прямо підпорядкований особі, стосовно якої відкрито або здійснюється дисциплінарне провадження, такий член дисциплінарної комісії не повинен брати участі у прийнятті рішення.

Строк повноважень членів дисциплінарної комісії становить три роки.

Відповідно до статті 71 закону України «Про державну службу» з метою визначення наявності вини, характеру і тяжкості дисциплінарного проступку

може проводитися службове розслідування.

Тривалість службового розслідування не може перевищувати один місяць. За потреби зазначений строк може бути продовжений суб'єктом призначення, але не більш як до двох місяців

За результатами службового розслідування складається висновок про наявність чи відсутність у діях державного службовця дисциплінарного проступку та підстав для його притягнення до дисциплінарної відповідальності.

На час здійснення дисциплінарного провадження державний службовець може бути відсторонений від виконання посадових обов'язків.

Тривалість відсторонення державного службовця від виконання посадових обов'язків не може перевищувати часу дисциплінарного провадження. У разі закриття дисциплінарного провадження без притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності йому оплачується у розмірі середньої заробітної плати час відсторонення від виконання посадових обов'язків в установленому порядку.

Під час відсторонення від виконання посадових обов'язків державний службовець зобов'язаний перебувати на робочому місці відповідно до правил внутрішнього службового розпорядку та сприяти здійсненню дисциплінарного провадження

З метою збору інформації про обставини, які стали підставою для порушення дисциплінарного провадження, для визначення дисциплінарною комісією ступеня вини, характеру і тяжкості цього дисциплінарного проступку Комісією, дисциплінарною комісією формується дисциплінарна справа.

Дисциплінарне стягнення має відповідати ступеню тяжкості вчиненого проступку та вини державного службовця. Воно може бути накладено тільки у разі встановлення факту вчинення дисциплінарного проступку та вини державного службовця. Вчинення державним службовцем діянь у стані крайньої потреби або необхідної оборони виключають можливість застосування дисциплінарного стягнення.

За кожне порушення службової дисципліни накладається лише одне дисциплінарне стягнення.

Дисциплінарне стягнення до державного службовця застосовується не пізніше шести місяців з дня виявлення дисциплінарного проступку, без урахування часу тимчасової непрацездатності або перебування у відпустці, а також не застосовується, якщо минув один рік після його вчинення.

Державний службовець може користуватися правовою допомогою адвоката або іншого уповноваженого ним представника.

До державних службовців застосовується один із таких видів дисциплі-

лінарного стягнення: 1) зауваження; 2) догана; 3) попередження про неповну службу відповідність; 4) звільнення з посади державної служби.

Якщо протягом року після накладення дисциплінарного стягнення до державного службовця не буде застосоване нове дисциплінарне стягнення, він вважається таким, що не мав дисциплінарного стягнення

6.3. Кримінальна відповідальність.

Вчинення особою уповноваженою на виконання функцій держави та місцевого самоврядування в умовах конфлікту інтересів може містити у собі склад кримінального злочину.

Найчастіше такі дії кваліфікуються за двома статтями Кримінального кодексу України – 364 та 368.

Стаття 364. Зловживання владою або службовим становищем

1. Зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб, - карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, із штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, - карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, зі штрафом від п'ятисот до однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Істотною шкодою у вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян
Тяжкими наслідками вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум

Згідно вимогам Податкового кодексу України якщо норми Кримінального кодексу України встановлюють розмір стягнень у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, то для цього використовується сума в розмірі 17 гривень.

Якщо норми Кримінального кодексу України встановлюють розмір збитків у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, то для цього

використовується поняття «податкова соціальна пільга».

Вона дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму (1378 грн.) для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року.¹⁰

Станом на 1 січня 2016 року вона складає $1378 \text{ грн.} / 2 = 689 \text{ гривень}$

Службовими особами є особи, які:

– постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій,

– виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Стаття 368. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

1. Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою неправомірної вигоди, а так само прохання надати таку вигоду для себе чи третьої особи за вчинення чи невчинення такою службовою особою в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає неправомірну вигоду, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища - карається штрафом від однієї тисячі до тисячі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або арештом на строк від трьох до шести місяців, або позбавленням волі на строк від двох до чотирьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

2. Діяння, передбачене частиною першою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у значному розмірі, - карається позбавленням волі на строк від трьох до шести років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Діяння, передбачене частиною першою або другою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода у великому розмірі або вчинене службовою особою, яка займає відповідальне становище, або за попередньою змовою групою осіб, або повторно, або поєднане з вимаганням неправомірної

¹⁰ Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/paran8013#n8013>.

вигоди, - карається позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

4. Діяння, передбачене частинами першою, другою або третьою цієї статті, предметом якого була неправомірна вигода в особливо великому розмірі, або вчинене службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище, - карається позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, з конфіскацією майна.

Неправомірною вигодою в значному розмірі вважається вигода, що в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян
Неправомірною вигодою у великому розмірі - така, що у двісті і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян
Неправомірною вигодою в особливо великому розмірі - така, що у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум

Службовими особами, які займають відповідальне становище є такі, що:
– постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій; виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом і посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори і слідчі, а також інші, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць.

Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище є наступні:

– Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, члени Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна

України, його перший заступник та заступники, члени Центральної виборчої комісії, народні депутати України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Генеральний прокурор України, його перший заступник та заступники, Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України, його перший заступник, заступники та судді Верховного Суду України, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступники, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступники, радники та помічники Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України;

– особи, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «А»;

– особи, посади яких згідно із статтею 14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» віднесені до першої та другої категорій посад в органах місцевого самоврядування.

VII. Етична поведінка осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування

I. Правила етичної поведінки

(затверджені Законом України «Про запобігання корупції»

від 14.10.2014, розділ VI)

1. Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, затверджує загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування.

2. Державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування у випадку необхідності розробляють та забезпечують виконання галузевих кодексів чи стандартів етичної поведінки їх працівників, а також інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняних до них осіб, які здійснюють діяльність у сфері їх управління.

3. Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування під час виконання своїх службових повноважень зобов'язані неухильно додержуватися вимог закону та загальноновизнаних етичних норм поведінки, бути ввічливими у стосунках з громадянами, керівниками, колегами і підлеглими.

4. Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого

самоврядування, представляючи державу чи територіальну громаду, діють виключно в їх інтересах.

5. Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, зобов'язані при виконанні своїх службових повноважень дотримуватися політичної нейтральності, уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань або поглядів, не використовувати службові повноваження в інтересах політичних партій чи їх осередків або окремих політиків. Це положення не поширюється на виборних осіб та осіб, які обіймають політичні посади.

6. Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, діють неупереджено, незважаючи на приватні інтереси, особисте ставлення до будь-яких осіб, на свої політичні погляди, ідеологічні, релігійні або інші особисті погляди чи переконання.

7. Вони сумлінно, компетентно, вчасно, результативно і відповідально виконують службові повноваження та професійні обов'язки, рішення та доручення органів і осіб, яким вони підпорядковані, підзвітні або підконтрольні, не допускають зловживань та неефективного використання державної і комунальної власності.

8. Особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, не розголошують і не використовують в інший спосіб конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, що стала їм відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень та професійних обов'язків, крім випадків, встановлених законом.

9. Вони, незважаючи на приватні інтереси, утримуються від виконання рішень чи доручень керівництва, якщо вони суперечать закону.

10. У разі отримання для виконання рішень чи доручень, які ця особа, вважає незаконними або такими, що становлять загрозу охоронюванім законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, юридичних осіб, державним або суспільним інтересам, вона повинна негайно в письмовій формі повідомити про це керівника органу, підприємства, установи, організації, в якому вона працює, а виборні особи – Національне агентство з питань запобігання корупції.

II. Правила етичної поведінки державних службовців (затвержені Постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2016 № 65) Загальні положення

1. Ці Правила регулюють моральні засади діяльності – державних службовців та полягають у дотриманні принципів етики державної служби.

2. Державні службовці у своїй діяльності керуються принципами етики державної служби, що ґрунтуються на положеннях Конституції України, законодавства про державну службу та запобігання корупції, а саме:

- служіння державі і суспільству;
- гідної поведінки;
- доброчесності;
- лояльності;
- політичної нейтральності;
- прозорості і підзвітності;
- сумлінності.

3. Під час прийняття на державну службу особа ознайомлюється з цими Правилами та зобов'язана їх дотримуватися у своїй подальшій службовій діяльності.

Принципи етики державної служби

4. Служіння державі і суспільству передбачає:

- чесне служіння і вірність державі;
- забезпечення державних інтересів під час виконання завдань та функцій держави;
- сприяння реалізації прав та законних інтересів людини і громадянина;
- формування позитивного іміджу держави.

5. Гідна поведінка передбачає:

- повагу до гідності інших осіб;
- ввічливість та дотримання високої культури спілкування;
- доброзичливість і запобігання виникненню конфліктів у стосунках з громадянами;
- недопущення, у тому числі поза державною службою, дій і вчинків, які можуть зашкодити інтересам державної служби чи негативно вплинути на репутацію державного службовця.

6. Доброчесність передбачає:

- спрямованість дій на захист публічних інтересів, забезпечення пріоритету загального блага громадян над особистими, приватними або корпоративними інтересами;
- неприпустимість використання державного майна в особистих цілях;
- недопущення наявності конфлікту між публічними і особистими інтересами;
- нерозголошення та невикористання інформації, що стала відома у зв'язку з виконанням державним службовцем своїх обов'язків, у тому числі після припинення державної служби, крім випадків, установлених законом;
- недопущення надання будь-яких переваг і виявлення прихильності до окремих фізичних та юридичних осіб, політичних партій, громадських і релігійних організацій.

7. Лояльність передбачає:

- добросовісність щодо виконання рішень Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та державного органу, в

якому працює державний службовець, незалежно від своїх власних переконань і політичних поглядів;

- утримання від будь-яких проявів публічної критики діяльності державних органів, їх посадових осіб;
- коректне ставлення до керівників і співробітників державного органу під час виконання державним службовцем своїх обов'язків.

8. Політична нейтральність передбачає:

- недопущення впливу політичних інтересів на дії та рішення державного службовця;
- відмову від публічної демонстрації політичних поглядів і симпатій;
- дотримання вимог стосовно обмежень щодо політичної діяльності, встановлених законом стосовно окремих категорій державних службовців;
- уникнення використання символіки політичних партій під час виконання державним службовцем своїх обов'язків;
- забезпечення прозорості у відносинах з особами, що виконують політичні функції.

9. Прозорість і підзвітність передбачає:

- відкритість та доступність інформації про діяльність державного службовця, крім випадків, визначених Конституцією та законами України;
- для державних службовців першої та другої категорії:
- ведення обліку телефонних розмов та особистих зустрічей з представниками політичних партій, народними депутатами України, суб'єктами господарювання або їх уповноваженими особами, а також надання інформації про такі розмови та зустрічі у порядку, встановленому законодавством про доступ до публічної інформації;
- ведення обліку фактів використання транспортних засобів, майна, інших матеріальних та нематеріальних активів, наданих за рахунок фізичних чи юридичних осіб у службових цілях.

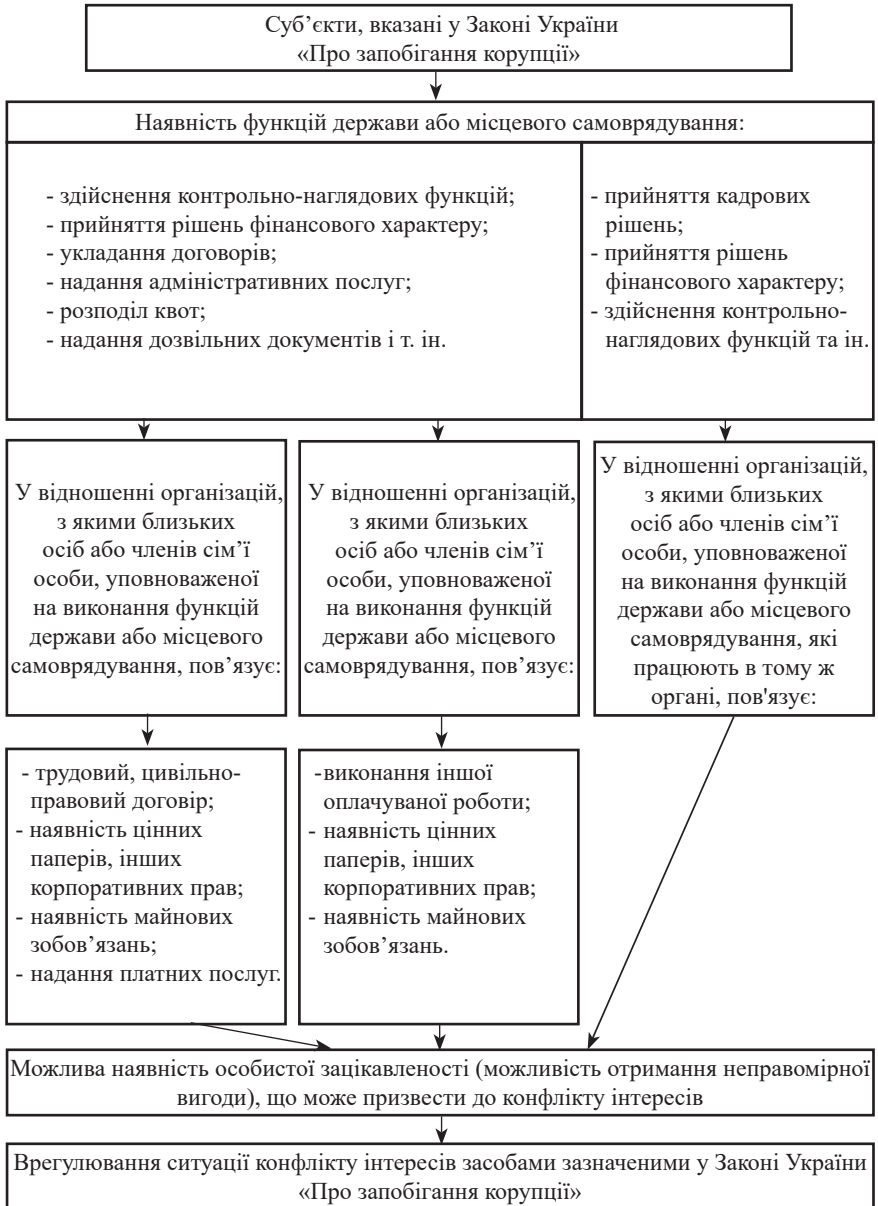
10. Сумлінність передбачає:

- добросовісне, чесне та професійне виконання державним службовцем своїх обов'язків, виявлення ініціативи і творчих здібностей;
- постійне підвищення рівня своєї професійної компетентності та удосконалення організації службової діяльності;
- недопущення ухилення від прийняття рішень та відповідальність за свої дії та рішення.

Відповідальність за порушення цих Правил

За порушення цих Правил державні службовці несуть дисциплінарну відповідальність відповідно до закону.

Ситуації, що призводять до виникнення конфлікту інтересів

Інформація в цілях можливого виявлення конфлікту інтересів
в діяльності осіб уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування

ПІБ особи	Посада	Виконання іншої оплачуваної роботи	Члени сім'ї, близькі особи та інші особи, що можуть вплинути на належне виконання посадових обов'язків	Місце роботи осіб із вказуванням сфери діяльності	Наявність у них акцій та інших корпоративних прав	Додаткові відомості, що мають відношення до можливого виникнення конфлікту інтересів	Наявність письмового повідомлення про можливість виникнення конфлікту інтересів

Бурдін М.Ю., Коровайко О.І., Бугайчук К.Л., Гладкова Є.О.,
Лисенко А.М., Лозова С.М., Малиновська Т.М., Федосова О.В.

**Науково-методичні рекомендації
щодо виявлення, документування та розслідування кримінальних
правопорушень, передбачених
статтею 317 Кримінального кодексу України, в умовах нового
кримінального процесуального законодавства**

Вступ

Наркоманія і незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів належать до суспільно небезпечних явищ, які тісно пов'язані з організованою злочинністю і мають глобальний характер, оскільки створюють загрозу здоров'ю населення, сприяють вчиненню інших злочинів. Охоплюючи важливі сфери суспільного життя, вони суттєво перешкоджають побудові демократичної правової та соціальної держави.

Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів може здійснюватись, як правило, лише в певних умовах, у відповідній обстановці, що продиктовано конспіративним характером вчинюваних дій. Аби привести себе до стану одурманення, багатьом наркоманам доводиться спершу виконати ряд операцій по виготовленню наркотичних засобів і подолати складнощі, пов'язані зі зберіганням наркотиків, а також потрібно знайти спеціальне місце де можна було реалізувати свій злочинний задум. З цією метою і організуються такі місця або використовуються інші приміщення для вживання чи виготовлення наркотичних або одурманюючих засобів. Такі місця завжди були і залишаються «розсадниками» злочинності¹. Тому, статтею 317 Кримінального кодексу України передбачена кримінальна відповідальність за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Аналіз статистичних даних МВС України показав, що за період 2011-2013 рр. намітилася тенденція до зниження рівня виявлених кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України. Так, якщо у 2011 р. було зареєстровано 1965 випадків організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, у 2012 році – 1781, то вже

---

¹Кричун Ю. А. Підстави криміналізації та криміногенна обстановка у сфері незаконного обігу та організації або утримання «притонів» // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Спец. вип. № 2. – 2011. – Ч. 2. – С. 98–112.

у 2013 р. кількість таких кримінальних правопорушень становила 1265².

Причинами такого зниження не завжди є об'єктивне зменшення кількості фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а проблеми їх виявлення та розслідування. За результатами опитування працівників органів Національної поліції України встановлено, що серед причин неефективного розслідування цих злочинів у багатьох випадках є складність встановлення обставин, що підлягають доказуванню (34,1 %), неефективна взаємодія між підрозділами Національної поліції України (32,9 %), а також відсутність окремої криміналістичної методики (23,9 %)³.

Слід зазначити, що на статистичні показники протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 317 КК України, значний вплив здійснили зміни кримінального процесуального законодавства України та пов'язаний із цим період адаптації правоохоронців до роботи в нових правових умовах⁴.

Незважаючи на зменшення кількості виявлених кримінальних правопорушень даного виду в аналізованій період, їх поширеність залишається досить значною. Про негативний стан криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (до яких належать поруч з наркопритонами й нарколабораторії) свідчать офіційні статистичні дані МВС України щодо кількості виявлення кримінальних правопорушень, передбачених статтею 317 КК України. Так, згідно з офіційними даними, лише за три місяці 2015 року було обліковано 469 кримінальних правопорушень за ст. 317 КК України, серед яких у 381 кримінальному правопорушенні вручено повідомлення про підозру, а направлено до суду з обвинувальним актом – 322⁵.

Слід зазначити, що дійсний стан поширеності кримінальних правопорушень щодо організації або утримання місць для незаконного вживання,

---

²Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

³Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

⁴У цих науково-методичних рекомендаціях поняття «злочини» і «кримінальні правопорушення» ми будемо вживати як тотожні, оскільки новели Кримінального процесуального кодексу ще не знайшли свого унормування з іншими нормами діючого законодавства України.

⁵Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відрізняється ще більшими кількісними показниками їх вчинення. Це обумовлено, з одного боку, латентним характером вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України, а з іншого – певними недоліками у роботі оперативних підрозділів органів Національної поліції України щодо документування фактів організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Дані недоліки полягають, насамперед, у не використанні оперативними працівниками органів Національної поліції України заходів щодо фіксації діяльності наркопритонів та осіб до цього причетних, що призводить до притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за статтею 309 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання та інші дії щодо наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту, або в кращому випадку – за ст. 307 КК України, яка передбачає відповідальність за ті ж самі дії, але які вчинені з метою збуту зазначених засобів та речовин.

Під час аналізу стану криміногенної обстановки у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів слід враховувати, що стан поширеності організації або утримання наркопритонів безпосередньо залежать від рівня розповсюдженості наркоманії та незаконного вживання наркотичних засобів і психотропних речовин на території оперативного обслуговування зокрема та в державі у цілому, тобто кількості осіб, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги у немедичних цілях, без призначення лікаря.

Небезпека цієї хвороби полягає в тому, що вона дуже швидко й безповоротно руйнує фізичне і моральне здоров'я людини. Смерть здебільшого настає через кілька років інтенсивного вживання наркотиків, але їй передують повна деградація особи (відмова від соціально корисної праці, психічна нестійкість, порушення у статевій сфері, втрата пам'яті, тероризування рідних і знайомих тощо). Звідси і впливає нерозривний зв'язок наркоманії зі злочинністю, який проявляється у:

- злочинах, вчинених під безпосереднім впливом наркотиків на організм: вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування, хуліганство тощо;
- вчиненні злочинів з метою заволодіння грошима або речами для придбання наркотиків (сьогодні частка таких злочинів становить понад 10% від усієї сукупності крадіжок, розбоїв, грабежів і вимагань);
- протиправних діях, пов'язаних із виготовленням та збутом наркотиків, найнебезпечніші з яких відносяться до наркобізнесу і мають ознаки організованої злочинності.

Аналіз сучасного стану злочинності, пов'язаного з незаконним обігом наркотиків, дозволяє виділити такі специфічні риси як: виключно високий

рівень збагачення осіб, які вчиняють злочини пов'язані з незаконним обігом наркотиків; найбільша частка осіб, які залучені до незаконного обігу наркотиків – це молодь віком до 30-ти років; особливий характер зв'язків між суб'єктами в сфері незаконного обігу наркотиків⁶.

Незаконний обіг наркотичних засобів перетворився на комерційну індустрію, яка стала невід'ємною частиною злочинної економіки. Поширення наркотиків уже давно набуло організованих форм, і основна причина розквіту цього злочинного бізнесу полягає в його винятковій прибутковості. Важливо підкреслити, що жодний вид злочинної діяльності не може зрівнятися з наркобізнесом за рівнем прибутків.

Криміногенна обстановка, що склалася у сфері обігу наркотиків, несе загрозу не тільки економічним основам країни, але і генофонду України.

Особливу стурбованість в Україні викликає те, що кількість осіб, які незаконно вживають наркотичні засоби або психотропні речовини, поповнюється переважно за рахунок молоді. Дана думка підтверджується результатами досліджень, проведених в останні роки в Україні різними громадськими організаціями. Так, результати дослідження HBSC («Здоров'я та поведінка молоді, яка навчається»), проведеного в 2010 році, показують, що 16% всіх учнів у своєму житті мали досвід вживання марихуани або гашишу. Цей показник суттєво підвищується серед студентів професійно-технічних навчальних закладів (22%), порівняно із загальноосвітніми школами (10%), та знаходиться на одному рівні зі студентами вищих навчальних закладів I–II (19%) та III–IV рівнів акредитації (22%). За результатами дослідження ESPAD («Європейське опитування учнів щодо вживання алкоголю та інших наркотичних речовин»), проведеного в 2011 році, 25,4% учнів мають досвід вживання наркотичних речовин (33,6% хлопців, 18,8% дівчат). З усіх наркотичних речовин, які вживає молодь, найбільш поширеними залишаються марихуана або гашиш⁷.

Слід зазначити, що незважаючи на появу в Україні синтетичних наркотиків, основним предметом злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, залишаються традиційні наркотичні засоби, вироблені з наркомістких рослин вітчизняного походження, таких як конопля та мак снотворний. Набуло значного поширення вживання лікарських препаратів, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини, у немедичних цілях. Зазначені психоактивні речовини найчастіше використовуються в наркопритонах.

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

---

⁶Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.

⁷Національний звіт щодо наркотичної ситуації 2012 (дані 2011 року) для Європейського моніторингового центру з наркотиків та наркотичної залежності. Україна. Тенденції розвитку, поглиблений огляд з обраних тем / ДУ УММЦАН МОЗ України. – Київ, 2012 – 103 с.

вимагає від злочинців умисного поширення інформації про цю злочинну діяльність серед потенційних споживачів наркотиків з метою створення попиту на їх послуги та «товари». Для співробітників підрозділів протидії незаконному обігу наркотиків Національної поліції України (далі – ПНОН) джерелом інформації про існування на території оперативного обслуговування наркопритону служать заяви, скарги та повідомлення пересічних громадян, як правило, сусідів, які у більшості випадків проінформовані або здогадуються про діяльність наркопритон⁸.

Важливо відмітити, що визначення і усунення причин та умов що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень, пов'язаних з організацією або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є важливою передумовою здійснення ефективної протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотиків.

У зв'язку з тим, що стан поширеності злочинів, пов'язаних з організацією або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів залишається досить високим та з метою покращення роботи органів Національної поліції України у цьому напрямку, була здійснена спроба у підготовці науково-методичних рекомендацій щодо виявлення, документування та розслідування кримінальних правопорушень в умовах нового кримінального процесуального законодавства України.

Розділ 1.

Загальні правові питання розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

1.1. Кримінально-правова характеристика та особливості кваліфікації злочинів щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Згідно ст. 49 Конституції України кожна людина має право на охорону здоров'я і держава повинна забезпечити їй це право. Забезпечення кримінально-правового захисту здоров'я людей здійснюється в межах, передбачених розділом XIII «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів,

⁸Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» особливої частини Кримінального кодексу України.

Розділ XIII включає суспільно-небезпечні діяння, які за особливостями об'єкту посягання та характером і змістом об'єктивної сторони відносяться до двох категорій: це злочини у сфері обігу наркотичних засобів психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення.

Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це злочин, передбачений ст. 317 Кримінального кодексу України (далі - КК). Він належить до суспільно небезпечних діянь, які посягають на здоров'я населення та систему заходів, розроблених для недопущення виникнення і поширення серед населення захворювань на наркоманію, а саме – злочинів, що посягають на встановлений порядок, спрямований на перекриття шляхів поширення наркоманії.

Відповідно до ст. 317 КК України, організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою, - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років. Ті самі дії, вчинені повторно або з корисливих мотивів, або групою осіб, або із залученням неповнолітнього, - караються позбавленням волі на строк від чотирьох до восьми років з конфіскацією майна⁹.

Об'єктом злочину є здоров'я населення.

Об'єктивну сторону злочину, передбаченого ст. 317 КК, утворюють такі альтернативні діяння:

1. організація місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;
2. утримання такого місця;
3. надання приміщення з цією метою.

Вчинення тих самих дій, але для вживання одурманюючих засобів, охоплюється складом злочину, передбаченого ст. 322 КК.

Місце для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів (кублo, притон) характеризується такими ознаками: а) це житло (будинок, квартира, кімната, дача), а також інше приміщення, не призначене для проживання (гараж, сарай, склад, горище, підвал, землянка тощо); б) організатори чи особи, які утримують таке приміщення, призначили його для багаторазового незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів,

---

⁹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

психотропних речовин або їх аналогів; в) воно систематично відвідується одними й тими ж або різними споживачами зазначених засобів або речовин.

Організація місця (кубла, притону) для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає в діях однієї чи декількох осіб, що фактично призвели до його створення (наприклад, підшукуванні, найманні, пристосуванні, наданні приміщення для тривалого використання різними особами, готуванні пристроїв для вживання або виготовлення наркотиків чи психотропних речовин, підшукуванні та вербуванні клієнтів або співучасників, розробленні та готуванні конспіративних заходів).

Дії, пов'язані з організацією незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів поза певним приміщенням (у лісі, на пляжі), не містять ознак даного злочину. Не вважається місцем (кублом, притоном) приміщення, де проживає сім'я, члени якої вживають наркотичні засоби. Водночас таким місцем можуть бути, наприклад, каюта члена екіпажу судна, купе провідника потягу.

Організаційна діяльність повинна бути спрямована саме на створення кубла (притону). Створення групи, що займається придбанням наркотиків та їх вживанням, придбання наркотичних засобів або психотропних речовин, збирання грошей для обладнання приміщення та інша допомога організаторові притону, що надається йому після створення останнього, повинна розглядатися як пособництво в утриманні місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ч. 5 ст. 27, ст. 317). Якщо буде встановлено, що приміщення найняли, зайняли, пристосували тощо з метою створення кубла (притону), дії винної особи слід розцінювати як організацію місця та/або його утримання (за умови хоча б разового надання для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів).

Організація вказаного вище місця вважається закінченою з моменту створення такого місця (організації кубла), незалежно від того, чи почало воно фактично діяти.

Утримання місця (кубла) проявляється у систематичному наданні певного приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Це система дій, спрямованих на підтримання його функціонування (матеріальне забезпечення, обслуговування клієнтів, здійснення заходів конспірації тощо). Той, хто утримує притон (кубло), може бути володільцем приміщення чи розпоряджатися ним на інших підставах. Послуги можуть надаватися за плату чи безоплатно як знайомим, так і незнайомим йому особам. Для кваліфікації не має значення джерело постачання наркотиків і психотропних речовин. Цю функцію можуть виконувати особа, що утримує притон, його відвідувачі, інші особи.

Під наданням приміщення, про яке йдеться у ст. 317, слід розуміти, забезпечення можливості одній або кільком особам використати хоча б один раз приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Відмінність між цією ознакою й утриманням вказаного вище місця полягає в тому, що у першому випадку особа не виконує комплексу дій, спрямованих на функціонування кубла (притону) наркоманів. На відміну від утримання місця (притону) надання приміщення з тією ж метою має, як правило, разовий, епізодичний характер.

Використання будь-якого приміщення, хоча б із злочинною метою (причому, для зберігання наркотиків, приховування слідів злочинів, пов'язаних з наркоманією), але не для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, не утворює складу злочину, передбаченого ст. 317.

Якщо особа, яка утримує місце (притон), вчиняє дії, що охоплюються складами інших, суміжних злочинів (викрадення наркотиків, психотропних речовин або їх аналогів, їх виготовлення чи збут, схилення до вживання наркотичних засобів або психотропних речовин тощо), вчинене потребує кваліфікації за сукупністю злочинів – за ст. 317 і за іншими відповідними статтями Особливої частини КК України. Якщо особа організувала, утримувала місце для вживання як наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, так і одурманюючих засобів, то такі діяння утворюють сукупність злочинів, передбачених ст.ст. 317 і 322 КК України.

Залежно від мети організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Організацію місць для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Організацію місць для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Організацію місць для незаконного виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
4. Організацію місць для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Залежно від мети утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Утримання місць для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Утримання місць для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Утримання місць для незаконного виготовлення наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

4. Утримання місць для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Залежно від мети надання приміщень для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна виокремити:

1. Надання приміщень для незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

2. Надання приміщень для незаконного виробництва наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

3. Надання приміщень для незаконного виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

4. Надання приміщень для незаконного вживання, виробництва і виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Організація чи утримання місця (надання приміщення) для незаконного вживання чи виробництва або виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та створення або утримання місць розпусти і звідництва слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 317 і 302.

Суб'єкт злочину загальний. Якщо до вчинення цього злочину залучається неповнолітній (ч. 2 ст. 317), то його суб'єктом може бути лише особа, яка на момент вчинення злочину досягла 18-річного віку.

Суб'єктивна сторона злочину характеризується умислом. Метою злочину є незаконне вживання, виробництво чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Вчинення злочину з корисливих мотивів утворює кваліфікований його вид (ч. 2 ст. 317).

Кваліфікуючими ознаками злочину є вчинення його:

1. повторно;
2. з корисливих мотивів;
3. групою осіб;
4. із залученням неповнолітнього.

Повторність при вчиненні цього злочину можуть, зокрема, утворювати дії, які полягають в організації одного місця і в утриманні іншого, або коли поряд з цими діями вчиняється самостійний злочин – надається ще якийсь приміщення, яке ізольоване від кубла (притону) і не має його ознак.

Під корисливими мотивами слід розуміти мотиви одержання матеріальних вигод (отримання грошей чи будь-якого майна або придбання права на нього, отримання певних послуг, звільнення від особистих матеріальних витрат тощо).

Корисливий мотив при вчиненні цього злочину є домінуючим. Спонукаючою причиною виступає жадоба до збагачення з метою отримати

будь-яку матеріальну вигоду. Корисливий мотив проявляється також у випадках надання приміщення з метою організації або утримання місць для незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, оскільки винувата особа бажає отримати матеріальну вигоду в самому широкому значенні.

Група осіб – це два або більше суб'єкти злочину, передбаченого ст. 317 КК України, які домовились взяти участь в організації або утриманні місць чи наданні приміщень для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Учасники такої групи можуть виконувати різні дії, наприклад, одні готувати приміщення, інші залучати клієнтів, тобто група осіб може діяти як за попередньою змовою, так і без такої.

Залучення неповнолітнього до організації або утримання місця, а так само до надання приміщення для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів – це своєрідне втягнення такої особи у злочинну діяльність. При цьому використовуються послуги, можливості неповнолітнього (пошук ним приміщення, підшукування споживачів наркотиків, виконання інших доручень дорослого учасника злочину). У цьому разі неповнолітній, який досяг 16-річного віку, також є суб'єктом злочину. Залучення неповнолітнього до вчинення вказаних дій повністю охоплюється ч. 2 ст. 317 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 304 КК України не потребує.

1.2. Причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст. 317 КК України

Злочинність як явище зумовлюється комплексом причин і умов. Причинами злочинів є ті чинники (явища і процеси), які породжують злочинність як свій наслідок, а умови злочинів – це чинники (явища і процеси), які безпосередньо не породжують злочинність, але сприяють її виникненню, функціонуванню та розвитку, супроводжують її причини й полегшують настання суспільно небезпечних наслідків. При цьому одне й те саме явище чи процес може бути як причиною, так і умовою злочинів залежно від конкретних обставин. Причини й умови хоча й різні категорії, однак обумовлюють одне й те саме – детермінанти злочинності, які можна визначити як комплекс взаємодіючих чинників, які у різний спосіб обумовлюють існування злочинності.

З'ясування причин та умов злочину, передбаченого ст. 317 КК України, потребує врахування насамперед детермінант злочинів загалом і суспільно небезпечних діянь у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів зокрема. Причини та умови, що впливають на стан і динаміку вчинення організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, можна поділити на загальні та специфічні.

Загальні причини та умови злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Детермінанти злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, є похідними від загальних причин злочинності у нашій країні та взаємопов'язані з економічними, політичними, ідеологічними, морально-психологічними, демографічними процесами у державі. Вивчення причин злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків, має важливе значення для глибокого пізнання об'єктивних джерел відповідного кримінального явища та для розроблення запобіжних заходів протидії цим злочинам. Зазначені детермінанти сприяють втягуванню осіб, що стають користувачами послуг наркопритону, у незаконне вживання наркотиків, а також організації та утриманню наркопритонів. Загальні причини та умови злочинності у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів в свою чергу можна поділити на:

- економічні;
- медико-біологічні;
- соціальні;
- політичні;
- організаційно-управлінські;
- правові,
- морально-культурні.

Специфічні фактори і обставини, характерні саме для злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Останні сприяють безпосередньо вчиненню злочинної діяльності особами, які організують та утримують наркопритони.

Проаналізуємо зазначені причини та умови в комплексі з акцентуванням особливої уваги на тих детермінантах, які мають безпосередній вплив на вчинення організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Економічні детермінанти. Системна економічна криза, неефективне або ситуативне проведення економічних реформ, нерозвиненість малого і середнього бізнесу призвели до загрозливо високого рівня безробіття та різкого майнового розшарування населення. Близько 90 % населення опинилось за межею бідності, а 2–3 % населення стали власниками майже усіх економічних ресурсів країни. Неможливість значної частини населення забезпечити свої матеріальні потреби та відсутність легальних альтернатив заробітку призводять до фактичного схиляння до заняття незаконними видами економічної діяльності, в тому числі й наркобізнесом.

На сьогоднішній день поширеність такого виду злочинів як організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, в першу чергу, зумовлено суттєвим перевищенням доходів від наркобізнесу

над легальним сектором економіки, високою рентабельністю такої діяльності, можливістю швидкого збагачення та отримання надприбутків. Таким чином під час прийняття особою рішення про здійснення злочинної діяльності щодо організації та утримання наркопритону основну мотиваційну роль відграє спроможність у такий спосіб отримувати значні матеріальні прибутки від надання послуг та збуту наркотиків.

Отримуючи прибуток від розповсюдження наркотичних засобів, особи, які організують або утримують місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, намагаються його не тільки збільшити, але й легалізувати. Для цього вони вступають у новий етап злочинної діяльності – тісного переплетіння різних протиправних і легальних операцій. Отримані за допомогою незаконної торгівлі наркотичних засобів кошти або використовуються ними для участі у підприємстві, придбання нерухомості, або відмиваються за допомогою фінансових операцій, вкладаються в акції чи інші цінні папери. Отриманий прибуток дозволяє не тільки вкладати нові кошти в незаконний обіг наркотиків чи фінансувати створення нових наркопритонів, але й використовувати кошти для забезпечення законного прикриття своєї діяльності чи участі у законній діяльності. Кошти, отримані від організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів також використовуються для підкупу представників влади для забезпечення безкарної зазначеної протиправної діяльності.

У тих випадках, коли особа, що займається організацією або утримує місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, є наркозалежною, додатковою мотивацією організації наркопритону, окрім власне матеріального збагачення, стає також можливість одержання наркотиків для власного споживання. При цьому слід також зауважити, що отримання значних матеріальних прибутків у результаті вчинення аналізованої злочинної діяльності, для злочинців-наркоманів пов'язано з більшою безпекою щодо притягнення до кримінальної відповідальності, порівняно з вчинення інших видів злочинів з метою здобуття грошових коштів. Так, традиційними злочинами, які вчиняються наркозалежними особами, є злочини проти власності, такі як крадіжка, грабіж, розбій. Однак, стан здоров'я більшості наркозалежних осіб, які вчиняють злочини, передбачені ст. 317 КК України, який до того ж постійно погіршується, не сприяє вчиненню інших видів злочинів, особливо корисливо-насильницької спрямованості. Цей факт також впливає на прийняття особою рішення про початок вчинення розглядуваної злочинної діяльності щодо організації та утримання місць незаконного вживання наркотиків.

З іншого боку, слід звернути увагу на економічні причини та умови, які

сприяють наявності попиту на місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів з боку їх відвідувачів. Зазначені детермінанти є різними для відвідувачів з низькими і високими статками. Так, високий рівень забезпечення певних верств населення в окремих випадках спонукає їх до пошуку нових шляхів задоволення своїх потреб, які вони знаходять у наркотичних засобах, психотропних речовинах та їх аналогах. І навпаки, особи з низьким рівнем забезпечення в окремих випадках шукають шлях вирішення соціально-економічних проблем у наркотичних засобах, психотропних речовинах та їх аналогах¹⁰. Як правило, зазначені фактори зумовлюють попит на зазначені місця з боку відвідувачів з різним рівнем матеріальних статків.

Медико-біологічні детермінанти. Медико-біологічним підґрунтям широкої розповсюдженості злочину, передбаченого ст. 317 КК, є наркотична залежність організаторів, утримувачів і відвідувачів місць незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як одна з найбільш небезпечних хвороб сьогодення. Наркоманія – це хвороба, викликана систематичним вживанням речовин, включених у список наркотиків, яка виявляється залежністю від них – психічною й фізичною¹¹; це важке прогресуюче захворювання, що руйнує волю й деформує відчуття. Наркотики викликають дисфункцію різних систем організму та грубе порушення соціальної адаптації. Паралельно з особистим розпадом розвиваються серйозні порушення на рівні органів і психіки. Зростаюча потреба в збільшенні дози може спричинити втрату контролю й смерть від передозування. На відміну від вживання алкоголю, який може спричинити лише таке захворювання, як алкоголізм, причому унаслідок систематичного й тривалого його вживання, наркотичні засоби неминуче викликають наркоманію, залежність від наркотиків, лише у наслідок декілька разового їх вживання. Наркоманія впливає на організм людини набагато сильніше, ніж алкоголізм. Вона практично не піддається лікуванню, тоді як алкоголізм лікується. Потреба населення в наркотичних засобах сприяє укріпленню розвинутої структури наркобізнесу, яка працює для задоволення цієї потреби. Відповідно на це орієнтовано й створення цілої системи зручних та доступних для будь-якого потенційного наркомана місць для вживання наркотичних засобів – житлових приміщень, завуальованих наркопритонів під видом салонів та клубів, найрізноманітніших місць, де можливо не тільки придбати наркотичні речовини, але й без остраху та з комфортом їх вжити.

¹⁰ Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

¹¹ Личко А. Е. Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский. – М. : Медицина, 1991. – 301 с.

Останніми роками отримано дані про деяку роль патологічної спадковості наркоманії. Під час обстеження наркоманів досить часто виявляють спадкову обтяженість, від якої частково й залежить ризик виникнення наркотичної залежності, хоч це й не обов'язково. Ця обтяженість являє собою, передусім, біологічний ґрунт, здебільшого спадкові захворювання, у кращому разі – конституційну схильність, природжені ознаки, що визначають характерні особливості майбутнього наркомана¹². Таким чином можна говорити про наявність також і медико-генетичних детермінант поширення злочинів, пов'язаних з вживанням та розповсюдженням наркотичних засобів.

Сприятливими медико-біологічними чинниками розповсюдження наркоманії та наркоторгівлі є також важкі захворювання, під час лікування яких застосовуються наркотичні препарати й може розвинутихся наркоманія.

У той же час слід зазначити, що лікування хворих на наркоманію на сьогодні є малоефективним. Факторами, що зумовлюють цю ситуацію, є низька кваліфікація лікарів-наркологів і психіатрів, лікувальних структур загалом; велика кількість нелегальних комерційних лікувальних установ, діяльність яких прихована від органів влади та громадськості грифом «конфіденційно», не зацікавлених у повноцінному лікуванні наркоманії; відсутність фахівців у сфері соціально-психологічної допомоги наркозалежним особам; застарілі засоби й методики лікування, відсутність взаємозв'язків між терапевтичним і соціально-психологічним впливом на пацієнта тощо.

Соціальні детермінанти. Наркоманія є не лише медичною, а й соціальною хворобою насамперед тому, що визначальними в її розвитку та поширенні є саме соціальні чинники. Особи, які зловживають наркотиками, прагнуть залучити до свого кола більшу кількість людей і перешкоджають виходу з цього середовища. Крім того, опитування працівників правоохоронних органів, які спеціалізуються у сфері боротьби з наркоторгівлею, засвідчує зацікавленість суб'єктів наркотичних злочинів у збереженні таємниці їх вчинення; взаємний інтерес від одержуваного результату як торговця наркотиками, так і наркомана; відсутність у кожного з них бажання і готовності взаємодіяти з правоохоронними органами; наявність між споживачами наркотиків та їх постачальниками особливих взаємовигідних і взаємозалежних відносин, що вимагають ретельної конспірації під страхом кримінального покарання для обох сторін¹³. Тому не випадково наркомани, які надходять до наркологічних лікарень, навіть у найтяжкому

---

¹² Раецька Л. В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л. В. Раецька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – №17. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/17/text/g17_26.htm.

¹³ Пшеничний В. Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Пшеничний Валерій Григорович. – Київ, 2005. – С. 59–60.

стані, небезпечному для їх життя або здоров'я, як правило, не вказують джерел придбання наркотиків. І це мовчання пояснюється не будь-якими моральними принципами, честю, боргом або солідарністю, а найчастіше продиктовано страхом утратити вже налагоджене джерело одержання наркотичних засобів або стати жертвою розправи за його розголошення, недосконалістю організаційно-правових, кадрових, тактичних і матеріально-технічних заходів боротьби з наркотизмом. Необхідність подолання цієї тенденції очевидна, тому що без з'ясування фактичного стану наркотичної злочинності забезпечення виявлення латентних наркотичних злочинів стає досить проблематичним.

Різноманітні негативні соціальні ситуації й потрясіння також сприяють поширенню наркоманії. Чим гірше в країні люди забезпечені матеріально, житлом, харчуванням, роботою, медичним обслуговуванням, чим гірше вирішуються соціальні питання тощо, тим виразніше незадоволення, нервозність, напруженість, депресивні стани, невпевненість у завтрашньому дні, перевтома, заклопотаність. Нестійкі особи, які не вміють переносити життєві труднощі, шукають можливість штучно спричинити заспокоєння або збудження й вдаються до вживання наркотиків. Водночас попит населення в наркотичних засобах, психотропних речовинах, їх аналогах і прекурсорах породжує наркобізнес та зумовлює створення й функціонування місць незаконного виготовлення, виробництва та вживання таких речовин.

Розглядаючи вказані детермінанти, слід відмітити, що місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів не завжди виникають відразу як такі. Досить часто вони створюються спочатку для вживання тютюнових та алкогольних виробів, а в подальшому трансформуються в місця для вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Поряд із вживанням наркотичних засобів зростають масштаби залучення населення до вживання таких негативних речовин, як тютюнові вироби й алкогольні напої. У молодіжному середовищі курять не менше 50% юнаків і дівчат, причому інтенсивність їх залучення до цієї категорії населення стрімко зростає. Стало масовим вживання спиртних напоїв, зокрема пива. Між тим загальновідомо, що куріння тютюну й пияцтво середнаселення – найважливіший крок на шляху до вживання наркотичних речовин.

На рівень поширення наркоманії суттєво впливають механізми загального соціального контролю, до яких належать суспільство, мікросоціальне середовище (професійне оточення, коло знайомих і друзів, сім'я). Для виявлення правоохоронними органами діючих наркопритонів надзвичайно важлива активна та дієва допомога населення. В основному, судова практика розглядає аналізовані злочини, коли через наркопритони пройшли вже сотні, а іноді й тисячі осіб, в тому числі такі, що набули наркотичного досвіду та стали наркоманами. Разом з тим, сусіди вказаних осіб, родичі, близькі та

сторонні люди нерідко спостерігають за постійним функціонуванням таких місць, однак не виявляють громадянської позиції, не реагують на підозрілу антисоціальну поведінку вказаних осіб та не повідомляють про неї до відповідних інстанцій. Без допомоги громадськості правоохоронні органи навряд чи спроможні припиняти такі злочини швидко та ефективно через їх вже зазначену специфічну завуальованість та високу латентність. Таким чином, послаблення соціального контролю також веде до поширення наркоманії.

Політичні детермінанти. Не останнє значення у поширенні незаконної організації та утримання наркопритонів відіграють прорахунки в політичній сфері. До політичних детермінант злочину, передбаченого ст. 317 КК України, відносять прорахунки в політиці реформування держави і суспільства (помилкова ідеологія реформ), повільний розвиток політичної структури та свідомості суспільства, політична нестабільність, яка, зокрема, проявляється у нестабільності існуючих політичних інститутів; розгалуженість політичної системи та наявність великої кількості політичних партій і, відповідно, слабкість та нерозвиненість місцевого самоврядування, дисбаланс функцій та повноважень гілок влади, який породжує викривлення суспільних відносин у функціонуванні владних структур, що не може негативно не позначитися на виконанні владними інститутами своїх функцій, а зрештою – і на результатах їх діяльності¹⁴. Така ситуація, крім всього іншого, створює сприятливі умови для зловживання владою, прийняття неправових і незаконних рішень та породженню наркобізнесу. Іншими несприятливими політичними чинниками слід визнати нерішучість і непослідовність у проведенні суспільних перетворень, безсистемне і нерішуче впровадження демократичних засад у різні сфери суспільного життя; відсутність ефективного парламентського та громадського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних структур, що здійснюють контроль за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів; відсутність належної політичної волі щодо системної протидії злочинам, пов'язаним з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, яка проявляється, зокрема, у безсистемному підході до створення законодавчої бази, допущення недоліків у формуванні та реалізації антинаркотичної політики; недостатню визначеність, непослідовність і неналежну наукову обґрунтованість здійснюваної антинаркотичної політики.

Окрім того, як вже зазначалося, нерідко підтримка політичних сил здійснюється за рахунок коштів, отриманих злочинним шляхом, зокрема від незаконного обігу наркотиків, що призводить до фактичного зрощування владних структур та наркобізнесу.

Організаційно-управлінські детермінанти. Зазначені чинники широкого

---

¹⁴ Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 243 с.

розповсюдження такого злочину як організація та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, пов'язані з неспроможністю держави у побудові ефективної системи протидії незаконному обігу наркотиків та відсутністю системи суворого контролю за органами, які зобов'язані виконувати вищезгадані функції. До найбільш загальних детермінант у цій сфері слід віднести недосконалу систему організації влади, неефективність державного управління як один з основних факторів криміналізації суспільства, недостатню роботу з громадськістю, відсутність з боку Національного банку України ефективного контролю над комерційними банками щодо утримування на рахунках, з подальшою легалізацією, коштів, отриманих від незаконного обігу наркотиків тощо.

До спеціальних організаційно-правових детермінант злочину, передбаченого ст. 317 КК України, відносять неефективність та високий рівень корумпованості правоохоронних органів, що організують та здійснюють у повному обсязі виявлення, запобігання та розслідування цього виду злочину, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Опосередковано про високий рівень корупції свідчить той факт, що механізм вчинення більшості злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, вимагає, щоб у їх вчиненні були задіяні декілька осіб (виробники, споживачі, нарко-кур'єри, особи, які займаються культивуванням наркомістких рослин), що сприяє витоку інформації про злочин та відповідно ефективній боротьбі з ними. Разом із тим, на практиці в сучасній Україні не спостерігається будь-якого значного зменшення рівня злочинності у розглядуваній сфері та кількості осіб, які вживають наркотики у немедичних цілях.

Крім того, існуюча система критеріїв оцінки діяльності підрозділів ПНОН також не сприяє ефективній боротьбі з незаконним обігом наркотиків, у зв'язку з тим, що вона базується на кількісних показниках без урахування реальної криміногенної обстановки на території обслуговування. Так, під час анкетування оперативних працівників підрозділів ПНОН, 96 % опитаних осіб зазначили, що керівники підрозділів ПНОН до прийняття чинного КПК України вимагали від них виявити на місяць не менш двох кваліфікованих видів злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотиків, а саме: їх збутом, організацією або утриманням місць для незаконного вживання наркотиків, їх виробництва чи виготовлення тощо. При цьому керівництво ПНОН вимагало від своїх підрозділів виявлення злочинів за рік з наростаючим підсумком, тобто, загальна кількість розкритих злочинів у поточному році повинна була перевищувати таку кількість за попередній рік, або як мінімум, бути рівною

ій¹⁵. Виникає питання, якщо в Україні постійно здійснюється боротьба з наркоділками, то чому незаконний обіг наркотиків як і раніше має таке значне розповсюдження?

Як зазначають А.М. Лисенко, В.А. Ізотов, причину виникнення такої ситуації можна розглянути на наступному прикладі: у випадку, якщо керівник територіального підрозділу ПНОН прийме рішення про проведення заходів щодо притягнення до кримінальної відповідальності усіх оптових збувальників макової соломи на території обслуговування (про діяльність яких у більшості випадків поінформовані працівники ПНОН), то в подальшому його підрозділ залишиться без необхідної для виконання плану кількості показників. Причина полягатиме в тому, що кількість злочинів, що вчиняються у цій сфері, впаде в кілька разів. Як наслідок, такий керівник буде притягнений до дисциплінарної відповідальності. Це є однією з причин виникнення фактів корупції та зловживання владою з боку працівників ПНОН, яким набагато вигідніше за таких умов, щоб на території обслуговування існувала розгалужена мережа наркозбувальників, з яких можна отримувати хабарі та оперативну інформацію, необхідну для виявлення потрібної кількості злочинів¹⁶. Таким чином ще однією умовою існування розгалуженої системи місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є небажання та «недоцільність» викриття зазначеної злочинної діяльності спеціалізованими підрозділами правоохоронних органів.

Серед гострих проблем у реалізації державних організаційно-управлінських заходів щодо протидії організації та утриманню місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та наркотизму слід також виокремити недосконалість профілактичної роботи серед молоді та в освітніх закладах. Органи управління освітою та освітні заклади відчувають постійний брак необхідної інформації, фінансових та кваліфікованих кадрових ресурсів для організації повноцінної профілактичної роботи. Як наслідок у низці освітніх закладів відсутня комплексна система антинаркотичної профілактики. На сьогодні домінуючим залишається інформаційно-просвітницький підхід до рішення проблем профілактики зловживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів серед дітей та молоді з акцентуванням уваги на негативних наслідках наркоманії. Не на відповідному рівні знаходиться стан й інди-

---

¹⁵ Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

¹⁶ Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

відуальної профілактичної роботи з учнями та вихованцями освітніх закладів, які мають проблеми, пов'язані зі зловживанням наркотиків. Особливу занепокоєність викликають безпритульні неповнолітні, які найчастіше стають потерпілими від втягнення до вживання зловживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Зазначені проблеми слід вирішувати на загальнодержавному рівні шляхом впровадження відповідних урядових програм.

Окрему увагу слід приділити недосконалій та непродуманій організації державної стратегії щодо інформування суспільства про надзвичайно високу небезпечність вживання наркотичних речовин та формування несприятливого іміджу злочинців, які займаються організацією та утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У першу чергу це стосується негативної ролі засобів масової інформації у цій сфері. Так останні застосовують необмірковані та психологічно неграмотні методи подачі інформації щодо стану наркотичної злочинності в Україні, наприклад, опублікування даних про високі доходи наркоторгівців, великої ринкової вартості конфіскованих наркотичних засобів, легке та швидке збагачення шляхом не виготовлення наркотиків, а підбурювання до їх вживання, у тому числі шляхом надання такої можливості у зручних для потенційного наркомана формах. Така своєрідна «реклама» дає прямий поштовх до дій нестійкими маргінальним соціальним елементам, які намагаються отримати фінансову вигоду будь-яким швидким, у тому числі злочинним шляхом. При цьому слід відмітити, що забороні на розповсюдження подібних даних у засобах масової інформації присвячено низку міжнародних актів, положення яких на сучасному етапі ігноруються.

Правові детермінанти. Правові причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, передбачених ст. 317 КК України, лежать у площині недосконалого правового забезпечення протидії цьому злочину та поширеного правового нігілізму як з боку публічних посадових та службових осіб, так і з боку інших суб'єктів правовідносин, включаючи громадян. Безсистемна, у багатьох випадках науково необґрунтована, зміна законодавства у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а в деяких випадках, навіть, прийняття законів та інших актів законодавства для задоволення особистого чи корпоративного інтересу фактично знижують ефективність правозастосовної практики в цілому і самого механізму кримінального переслідування за вказані злочини. Так, наприклад, на думку В.С. Щирської недосконалістю законодавства про кримінальну відповідальність є те, що в КК України не визначено основні терміни і поняття, що використовуються у кваліфікації злочину, передбаченого ст. 317 КК, зокрема «місце для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів»,

«організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», «утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів». Водночас тлумачення цих термінів у постанові Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року № 4 «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» не відповідає потребам слідчої та судової практики¹⁷. Таким чином зазначена правова норма потребує законодавчого вдосконалення з врахуванням слушних пропозицій науковців.

Морально-культурні детермінанти. Рівень культурного розвитку та моральності суспільства є безпосередніми чинниками, що впливають на вчинення злочинів, пов'язаних з вживанням та розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів.

Сьогоднішнє зростання злочинності, в тому числі і у сфері незаконного обігу наркотиків, зумовлено об'єктивними чинниками ідеологічного вакууму, який виник в пострадянських країнах на початку 90-х років. Молоде покоління початку і середини 90-х років є на сьогоднішній день найкриміногеннішим, що обумовлено негативними ідеологічними і економічними умовами, які склалися в країні, коли у його представників починали формуватися моральні і духовні установки, орієнтація життєвих позицій. Проте, суттєво не змінено становище в ідеологічній сфері і сьогодні. Залишаються не розробленими загальнодержавні ідеологічні програми щодо орієнтації молоді на здоровий спосіб життя. Актуальними є питання організації дозвілля, відпочинку та зайнятості молоді, забезпечення фінансування дитячого і молодіжного спорту. Замість організованого дозвілля певна частина молоді наслідує західні ідеологічні рухи анархічного протесту (хіпі, рокери тощо), у середовищі яких споживання наркотиків є складовою повсякденного способу життя, що підвищує ризик не тільки до втягнення до споживання наркотиків, а також до організації притонів для їх вживання, участі у підтриманні їх функціонування.

Питання організації дозвілля відноситься до затратної сфери суспільства, тому рівень економічного розвитку останнього більшою мірою обумовлює стан реалізації програм, спрямованих на організацію культурного відпочинку та творчого розвитку молоді. В сучасних умовах реалізація потреб в культурному дозвіллі обмежена загальною комерціалізацією цієї сфери суспільного життя та відсутністю коштів у більшості неповнолітніх на такі цілі. Саме цим пояснюється той факт, що 70 % підлітків та молоді вимушені задовольнятися соціально пасивними формами дозвілля –

---

¹⁷ Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

зустрічами з однолітками на вулиці, переглядом телевізійних передач, відео, прослуховуванням музики, грою на комп'ютері та спілкуванням в соціальних мережах. Через нестійкість дитячої та підліткової психіки і їх соціальних установок зазначена категорія осіб особливо схильна до впливу засобів масової інформації, які пропагандують насильство, статеvu свободу, романтизм злочинного життя. Мультиплікаційні фільми, на яких виховуються сьгоднішні діти складаються зі сцен насильства, вбивств, крові, зброї. Не зайнята і неорганізована молодь кидається на пошук побаченого у фільмах романтичного і веселого життя, в якому наркотики займають чи не найперше місце. Таким чином відсутність духовного виховання молоді, цілеспрямованого формування у них позитивних моральних цінностей сприяє загостренню кризи духовності та спрямуванню культурно нерозвиненої молоді на вчинення злочинів, пов'язаних з наркоманією, в тому числі на організацію та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Таким чином, усі, наведенні вище причини та умови, створюють у своєї сукупності сприятливе підґрунтя для вчинення та поширення в Україні організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

1.3. Обставини, що підлягають доказуванню у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України

Успішне розслідування кримінальних правопорушень у цілому залежить від того, наскільки оперативно та якісно проведені першочергові слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, яка доказова база зібрана слідчими та оперативними підрозділами на початковому етапі досудового розслідування.

Речовими доказами вважаються матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Якщо документи містять перелічені ознаки – вони також вважаються доказами (ст. 98 КПК України).

Доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження.

Відповідно до Кримінального процесуального законодавства України (ст. 91 КПК) у кримінальному провадженні підлягають доказуванню:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші

обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

- обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схилення особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

- обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру¹⁸.

З урахування вимог законодавства та на підставі вивчення слідчої практики зазначимо, що під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 317 КК України «Організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» підлягають установленню такі обставини:

1. Чи мав місце факт організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, якщо так, то як слід його кваліфікувати.

2. Де, коли, у який спосіб і за яких обставин учинено кримінальне правопорушення, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

3. Хто конкретно вчинив це кримінальне правопорушення, чи притягувалася раніше ця особа до кримінальної (адміністративної) відповідальності за аналогічні діяння, коли; наявність обставин, що обтяжують та/або пом'якшують покарання.

---

¹⁸ Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Кримінальне правопорушення учинено однією особою чи групою осіб, який склад групи, які дії вчинив кожний зі співучасників і яка роль кожного; хто є організатором.

5. Яка кількість наркотичних засобів вилучена і до якого виду наркотиків вони належать.

6. Яким способом виготовлені наркотичні засоби та яке устаткування при цьому використовувалось.

7. Що було сировиною для приготування наркотичних засобів, звідки її поставляли.

8. Чи мало місце залучення неповнолітніх і дорослих осіб у немедичне споживання засобів, що містять наркотики.

9. Які джерела придбання наркотичних засобів, шляхи та способи їх поширення; за якою ціною були придбані і продавалися ці засоби або речовини.

10. Чи не супроводжувалось кримінальне правопорушення, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, учиненням інших злочинів, якщо так, то яких саме.

11. Які обставини сприяли вчиненню цього кримінального правопорушення.

Якщо під час досудового слідства буде встановлено, що до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів було залучено неповнолітню особу, то крім обставин, передбачених статтею 91 Кримінального процесуального кодексу України, повинні також з'ясовані:

1. Повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними.

2. Ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння.

3. Умови життя та виховання неповнолітнього.

4. Наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Слід зазначити, що залучення неповнолітнього – це фактичне втягнення його дорослим в злочинну діяльність, а саме організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У цьому випадку неповнолітній, який досяг 16 років, також є суб'єктом злочину. При цьому використовуються послуги, можливості неповнолітнього (пошук ним

приміщення, підшукування споживачів наркотиків, виконання інших доручень дорослого учасника злочину). Залучення неповнолітнього до вчинення зазначених дій повністю охоплюється ч. 2 ст. 317 КК і додаткової кваліфікації за ст. 304 КК України не потребує¹⁹.

З урахуванням специфіки відповідальності неповнолітніх, законодавством передбачені додаткові гарантії встановлення істини, охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, а саме:

- в кримінальному провадженні за участю неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого обов'язково беруть участь батьки або інші його законні представники (ст. 488 КПК України);

- до неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених, крім запобіжних заходів, передбачених ст. 176 КПК України, може застосовуватися передання їх під нагляд батьків, опікунів чи піклувальників, а до неповнолітніх, які виховуються у дитячій установі – передання їх під нагляд адміністрації цієї установи (ст. 493 КПК України).

- ст. 492 КПК України передбачає специфіку застосування таких запобіжних заходів, як затримання та тримання під вартою. При поставленні вироку, крім питань, зазначених у ст. 368 КПК України, суд зобов'язаний врахувати норми ст.ст. 498-502 КПК України, які присвячені застосуванню примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.

- Кримінальний процесуальний Кодекс України передбачає спеціальну підставу для закриття кримінального провадження судом – у зв'язку із застосуванням примусових заходів виховного характеру, передбачених ч. 2 ст. 105 КК України (п. 1 ч. 2 ст. 284 КПК України).

Важливо також зазначити, що прокурор, слідчий суддя, суддя, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього, повинні мати необхідні знання особливостей такого провадження з тим, щоб, як і слідчий, здійснювати процесуальні дії в порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим і психологічним особливостям, вживати всіх можливих заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього, зокрема:

- винесення розпорядження про роздільне тримання у місцях попереднього ув'язнення неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) і дорослих та інших співучасників вчинення кримінального правопорушення (ст. 8 Закону України «Про попереднє ув'язнення»)²⁰;

---

¹⁹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Пришук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

²⁰ Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1993 № 3352-ХІІ [Електронний ресурс] : редакція від 15.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

- винесення постанови (ухвали) про забезпечення безпеки неповнолітнього підозрюваного (обвинуваченого) (ст. 2 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»)²¹;

- обертання неповнолітнього від негативного впливу на нього з боку інших осіб під час здійснення слідчим одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їх показаннях (ч. 9 ст. 224 КПК України);

- забезпечення участі у допиті неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого законного представника, педагога чи психолога, а в разі необхідності – лікаря (ст. 491 КПК України).

У кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, зокрема, організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів, у тому, що особа є повнолітньою (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України)²².

Необхідно зазначити, що неповнолітні підозрювані, обвинувачені згідно з п. 7 ч. 1 ст. 14 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року є суб'єктами права на безоплатну правову допомогу²³.

Так, на підставі Положення, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 2 липня 2012 року № 967/5 з 1 січня 2013 року на обласному рівні почали діяти Центри з надання безоплатної вторинної допомоги. Серед інших правових послуг, які мають право надавати подібні Центри, – забезпечення участі захисника при проведенні досудового розслідування та розгляду кримінальних проваджень у суді у випадках, коли участь захисника є обов'язковою відповідно до положень КПК України, а також, якщо підозрюваний, обвинувачений не може запросити захисника через відсутність коштів чи з інших суб'єктивних причин.

Тому, якщо для захисту неповнолітнього не було залучено (запрошено) захисника, то відповідно до ч. 2 і 3 ст. 49 КПК України, слідчий, прокурор виносить постанову, а слідчий суддя чи суд постановляє ухвалу, якою доручає Центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги призначити адвоката для здійснення захисту за призначенням та забезпечити його прибуття у зазначені у постанові (ухвалі) час і місце для участі у

²¹ Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-ХІІ [Електронний ресурс] : редакція від 19.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

²² Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

²³ Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI [Електронний ресурс] : редакція від 02.02.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

кримінальному провадженні. Постанова (ухвала) про доручення призначити адвоката є обов'язковою для негайного виконання.

Отже, наявність особливого провадження у справах про злочини із залученням неповнолітніх, зокрема організація або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, зумовлена необхідністю встановлення істини у кримінальних провадженнях для справедливого їх вирішення, тим самим забезпечуючи належний правовий захист неповнолітнього обвинуваченого.

При розслідуванні кримінальних правопорушень, щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, велику увагу слід приділяти початковому етапу розслідування, бо саме на цьому етапі виконується великий обсяг роботи пов'язаний з пошуком, виявленням і закріпленням доказів. Для вирішення цих завдань необхідно проводити слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, а також інші заходи, послідовність яких залежить від слідчої ситуації, що склалась.

У зв'язку з цим, головним напрямком діяльності слідчо-оперативної групи є збір і грамотне процесуальне закріплення доказів причетності особи або групи осіб до вчиненого злочину, встановлення всіх обставин, важливих для повного і об'єктивного розслідування кримінального правопорушення.

Таким чином, для встановлення обставин, які потребують доказуванню у кримінальних провадженнях щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів» під час досудового розслідування необхідно проведення комплексу наступних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а саме: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи; спостереження за особою або місцем; аудіо-, відеоконтроль особи; негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження; огляд місця події (безпосередньо наркопритону чи нарколабораторії); обшук в приміщенні та особистий обшук затриманих у ньому осіб; освідування затриманих осіб; призначення судово-медичної експертизи з метою з'ясування наявності наркотичних речовин в крові; проведення обшуків за місцем проживання затриманих; допит затриманих осіб, а також їх рідних, близьких, знайомих і т.п.; призначення інших експертиз в залежності від ситуації (такими можуть бути: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів судово-фармакологічна, дактилоскопічної та ін.).

1.4. Профілактика діянь пов'язаних із організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів

Особливістю здійснення профілактичних дій щодо організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів полягає в тому, що найчастіше ця робота має виконуватися у рамках загальної протидії незаконному обігу наркотиків та психотропних речовин.

Дуже рідко зазначений злочин розглядається щодо особи ізольовано і не пов'язаний із іншими родовими протиправними діями: незаконне виробництво, виготовлення, придбання, перевезення чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання прекурсорів, схилення до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів тощо.

Організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів як спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України може полягати в таких діях:

- підшукуванні, найманні, пристосуванні, облаштуванні приміщень або інших місць;
- виготовленні пристроїв для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин;
- придбанні наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;
- підшукуванні та залученні клієнтів (споживачів);
- найманні обслуги для обслуговування таких місць;
- підшукуванні та залученні співучасників;
- розробленні, підготовці та вживанні конспіративних заходів.

Отже, мета профілактичної роботи має бути спрямована перш за все на виявлення зазначених дій та недопущення їх настання, створення таких умов, при яких ці протиправні дії не відбудуться або швидко стануть доступні працівникам правоохоронних органів. Також під час здійснення загальних профілактичних заходів щодо складу інших злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, можливий опосередкований вплив на недопущення вчинення протиправних дій передбачених статтею 317 Кримінального кодексу України.

Взагалі профілактична діяльність щодо вчинення правопорушень в сфері незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин підрозділяється на 2 складові:

1. Загальна профілактика, що включає заходи щодо виявлення та усунення причин і умов, що сприяють виникненню і здійсненню протиправних діянь.

2. Індивідуальна профілактика у відношенні конкретних осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, скоюють правопорушення з наркотиками або стоять на межі зловживання наркотичними засобами.

Загальна профілактика

Діяльність органів Національної поліції України щодо загальної профілактики полягає у виявленні специфічних криміногенних обставин, що сприяють вчиненню злочинів в сфері незаконного обігу наркотиків та психотропних речовин, з подальшим здійсненням заходів з припинення або зменшення впливу зазначених обставин.

Основною метою зазначених напрямів загальної профілактики є формування громадської думки, спрямованого на неприйняття наркотиків, пропаганда здорового способу життя, відмови від їх споживання особами що встигли долучитися до наркотиків.

Роз'яснювальна робота органів Національної поліції України з населенням проводиться в наступних формах:

- виступ у засобах масової інформації;
- регулярні зустрічі та бесіди з різними групами населення;
- інформування представників органів влади про наркоситуацію і заходи, що вживаються органами Національної поліції України у боротьбі з незаконним обігом наркотиків;
- поширення наочних посібників по боротьбі з наркотиками;
- надання методичної допомоги педагогічним колективам шкіл, інших навчальних закладів у питаннях висвітлення наркоситуації, організації антинаркотичної пропаганди серед учнів, навчання способам розпізнання споживачів наркотиків;
- участі у проведенні круглих столів, дискусій, анкетування з виявлення відносин певних груп населення до проблеми ефективності антинаркотичних заходів;
- проведення роботи з інформування населення про адміністративну та кримінальну відповідальність осіб, що потрапляють під законодавство у сфері незаконного обігу наркотиків, а так само про можливість повідомлення конфіденційної інформації на номери «телефонів довіри» організацій і відомств, які здійснюють діяльність з профілактики незаконного вживання наркотичних засобів та психотропних речовин;
- організація та проведення разом із іншими органами та громадськими організаціями профілактичних заходів серед підлітків на кшталт: «Скажемо наркотикам ні»; «Фізична культура і спорт проти наркотиків»; «Молодь проти наркотиків»; «Розкажи, де торгують смертю».

За кожним фактом виявлення й вилучення наркотичних засобів і психотропних речовин співробітникам органів Національної поліції України необхідно проводити комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих

на виявлення джерел постачання та каналів надходження наркотиків в незаконний оборот, припинення злочинної діяльності осіб, котрі займаються їх виготовленням, контрабандою, збутом, організацією місць для їх вживання тощо.

Для встановлення місць вживання та виготовлення наркотиків слід активно використовувати оперативні підрозділи, які проводять розвідувально-пошукові заходи у місцях концентрації осіб, які мають оперативний інтерес, і в місцях споживання наркотичних засобів.

При цьому слід пам'ятати, що особи, які займаються організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути як наркомани, так і люди, які коли-небудь споживали наркотики. Особливість їх діяльності є в тому, що вони надають іншим особам своє житлове приміщення для споживання наркотиків з різних мотивів: матеріальна зацікавленість, отримання винагороди, приятельські послуги, бажання споживати наркотичні засоби за допомогою відвідувачів тощо.

Ці особи зазвичай, вживають конспіративних заходів щоб, по-перше, уникнути притягнення до кримінальної відповідальності, по-друге, стати жертвою злочину із боку наркоманів та інших злочинців. Вони часто намагаються не конфліктувати з новими сусідами, мають певне коло відвідувачів, із недовірою ставляться до нових осіб.

Важливу роль в отриманні інформації про місця вживання наркотичних засобів відіграють лікувальні заклади. Отже, співробітникам органів Національної поліції України слід налагоджувати взаємодію із:

- станціями «швидкої допомоги», токсикологічними, травматологічними, реанімаційними пунктами та відділеннями в цілях отримання інформації про осіб, що надходять до них у стані наркотичного або токсичного сп'яніння;
- лікувально-реабілітаційними установами, що володіють відомостями про споживачів наркотиків, виявлених при медичному обстеженні, диспансеризації населення;
- медичними комісіями військкоматів, що виявляють неповнолітніх, які споживають наркотичні засоби без призначення лікаря;
- медичними пунктами навчальних закладів, які володіють інформацією про учнів, схильних до споживання наркотиків.

У профілактиці організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів велику роль відіграють дільничні офіцери поліції.

Зміст заходів, що можуть проводитися територіальними підрозділами Національної поліції України в рамках протидії незаконному обігу наркотиків та утриманню місць їх вживання та виготовлення може бути наступним:

1. Проводити зустрічі з представниками житлово-комунальних служб, об'єднань власників багатоквартирних будинків тощо з метою отримання

інформації про житлові приміщення, що використовуються для споживання наркотичних засобів і психотропних речовин.

2. Здійснювати поквартирні обходи з метою отримання інформації про житлові приміщення, що використовуються для споживання наркотичних засобів і психотропних речовин та встановлення осіб, які залучають інших осіб у діяльність пов'язану з незаконним обігом наркотиків.

3. Перевірити осіб, які перебувають на профілактичному обліку в органі внутрішніх справ, на предмет зберігання та споживання наркотичних засобів, а так само надання приміщень для їх споживання. Проводити з ними профілактичні та довірчі бесіди.

4. Організувати перевірки отриманої інформації про приміщення, використовувани для споживання наркотичних засобів. Вживати заходів до припинення їх діяльності.

5. Організувати проведення заходів у місцях проведення дозвілля і скупчення молоді, заміських дитячих оздоровчих закладах на предмет виявлення місць вживання наркотичних засобів, психотропних і токсичних речовин, у тому числі неповнолітніми та документування фактів, пов'язаних із вживанням та розповсюдженням наркотиків.

6. Організувати проведення в навчальних закладах профілактичних бесід про відповідальність за вчинення правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків.

Індивідуальна профілактика

Мета індивідуальної профілактики – вжити вичерпних заходів для того, щоб особи не долучалися до наркотиків або відмовилися від їх вживання. Успіх профілактики залежить від об'єктивного аналізу мотивів вживання особою наркотиків, факторів соціального середовища, що роблять на неї негативний вплив і можливостей їх усунення або згладжування їх впливу.

Індивідуальна профілактика щодо складу злочину передбаченого статтею 317 Кримінального кодексу України також полягає у застосуванні заходів впливу на:

- осіб, що вживають наркотики та можуть надавати свої приміщення для вчинення протиправних дій;
- власників домоволодінь, квартир, які можуть надавати приміщення в оренду;
- батьків, опікунів, близьке оточення неповнолітніх, які входять до так званих «груп ризиків».

Заходи індивідуального профілактичного впливу можуть включати в себе:

- відвідування особи за місцем проживання, проведення з нею бесід;
- здійснення спільної роботи з медичними установами, навчальними або трудовими колективами, громадськими організаціями;
- виявлення джерел придбання наркотичних засобів;

- виявлення впливу і нейтралізація негативного впливу на підлітків з боку дорослих осіб, однолітків з антигромадською спрямованістю поведінки, проведення профілактичних бесід.

При проведенні профілактичної роботи з неповнолітніми велику увагу слід приділити їх безпосередньому оточенню, друзям, групі підлітків в якій він проводить свій вільний час, адже серед таких осіб можуть бути особи, що можуть схилити оточення до вчинення злочинів та інших правопорушень, зокрема у сфері обігу наркотичних та психотропних засобів.

Проводячи групову та індивідуальну профілактику треба якнайкраще вивчити специфіку проблем (соціальних, медичних, психологічних, юридичних), пов'язаних з наркотиками; заздалегідь продумати найраціональнішу форму обговорення питань (тобто таку форму, яка найбільш підходить для конкретної аудиторії в значенні сприйняття і активного залучення всіх присутніх в обговоренні);

Треба враховувати вікові особливості аудиторії, чітко визначити тему, коло і рамки питань, що підлягають обговоренню з тим, щоб це не вилилося у спробу охопити неосяжне; подбати про наочність підтримку і методичне забезпечення (фільми, слайди, аудіозаписи, плакати і т.д.), що несуть додаткову інформацію.

Необхідно уникати голосливих тверджень і констатацій, залякувань і погроз. Це може привести до небажаного ефекту відторгнення слухачами всієї подальшої інформації. Не приховувати свого ставлення до наркоманії, але робити це треба ненав'язливо і доречно. Надмірно часте підкреслення свого ставлення може породити думку про упередженість і залякати аудиторію.

В основу доказів повинно бути закладено два принципи: оригінальність і доцільність. Надати можливість усім присутнім брати активну участь в обговоренні, тобто висловлювати свою думку і визначитися, які вони вчинять у тій або іншій ситуації. Досвід свідчить, що найбільший ефект на концентрацію уваги аудиторії і запам'ятовування матеріалу дають факти з особистої практики або пов'язані з життям міста, району, області.

Зміст таких бесід на початковому етапі виховного процесу повинен обов'язково включати роз'яснення існуючого законодавства, спрямованого на боротьбу з розповсюдженням наркоманії. Особливу увагу має бути приділено роз'ясненню наслідків наркоманії.

Індивідуальну бесіду необхідно будувати на основі глибокого вивчення особливостей особи, віку, характеру, звичок. Вона повинна бути простою і дохідливою. Важливою умовою є встановлення психологічного контакту; розкриття внутрішнього світу особи; виявлення її соціально корисних інтересів і захоплень. Для забезпечення двостороннього діалогу слід чітко формулювати і максимально деталізувати питання, що задаються, висловлювати їх в доступній співрозмовнику формі.

У складі злочину передбаченого статтею 317 Кримінального кодексу України фігурують неповнолітні, що можуть залучатися до організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Тому особливої актуальності набувають питання здійснення індивідуальної профілактичної роботи з такими особами.

Найбільш поширена форма профілактичного впливу це бесіда. Зміст розмов на початковому етапі обов'язково має включати наступне: роз'яснення чинного законодавства, спрямованого на боротьбу з поширенням наркоманією; наслідків зловживання наркотиками. У ході бесіди необхідно дати рекомендації, побажання, оцінити характер проступків неповнолітнього, намітити інші форми впливу на його поведінку, важливо використання позитивних прикладів з реального життя, які потрібно зіставляти з його поведінкою.

Розділ 2.

Організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності щодо боротьби з організацією або утриманням наркопритонів

2.1. Виявлення фактів вчинення організації або утримання наркопритонів

Організація та утримання наркопритону відносяться до латентних злочинів, головним способом боротьби з якими є їх виявлення під час їх вчинення з наступною фіксацією злочинних дій винних осіб, тобто їх документуванням. Водночас, слід акцентувати увагу на тому, що виявлення зазначених злочинів здійснюється саме на стадії їх вчинення, оскільки під час вивчення кримінальних справ та матеріалів кримінальних проваджень, порушених за ст. 317 КК України, не було виявлено жодного випадку їх порушення у відношенні осіб за фактом підготовки до вчинення злочину. Таке становище обумовлено складністю доведення підготовки особою вчинення саме організації або утримання наркопритону, а не іншого злочину у сфері обігу наркотиків.

Виявлення злочинів є одним із головних обов'язків підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Так, у п. 1 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» зазначено, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані у межах своїх повноважень відповідно до законів, що становлять правову основу оперативно-розшукової діяльності, вживати необхідних оперативно-розшукових заходів щодо попередження, своєчасного виявлення і припинення злочинів. Крім того, у ст. 1 вказаного Закону закріплено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які

передбачена Кримінальним кодексом України, з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави. Дані завдання повністю відображають сутність діяльності оперативних підрозділів щодо виявлення фактів злочинної діяльності.

При виявленні організації або утримання наркопритонів, необхідно отримувати та фіксувати інформацію:

- про подію злочину (механізм, час, місце та інші обставини підготовки та вчинення злочину);

- про причетність фігурантів до підготовки або вчинення злочину, а також роль кожного з них;

- про місцезнаходження предмета та знарядь вчинення злочину, матеріальних цінностей, здобутих у результаті злочинної діяльності;

- про обставини, які обтяжують чи пом'якшують відповідальність підозрюваних осіб, а також відомості, що характеризують їх особистості;

- про умови та обставини, що сприяють вчиненню злочину.

Роль оперативно-розшукової діяльності у виявленні та документуванні злочинної діяльності, пов'язаної з організацією або утриманням наркопритонів, набуває особливого значення за рахунок латентного характеру даних злочинів. Негласний характер такої діяльності відображається на тактиці виявлення та документування розглядуваних злочинів.

Виявлення будь-якого латентного злочину починається з отримання первинної оперативно-розшукової інформації про особу (осіб), причетну до нього, або факти його вчинення. Переважна кількість злочинів, пов'язаних з організацією або утриманням наркопритону, виявляється за допомогою оперативної інформації, отриманої від осіб, що надають конфіденційну допомогу органам Національної поліції України.

Слід зазначити, що незалежно від того, з якого саме джерела була отримана оперативно-розшукова інформація про злочин, вона підлягає попередній перевірці. При цьому під час попередньої перевірки оперативної інформації (без заведеної оперативно-розшукової справи) забороняється здійснювати оперативно-розшукові заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність».

Таким чином, з метою перевірки отриманої інформації про організацію або діяльність наркопритону, залежно від її змісту працівник оперативного підрозділу має право:

- провести перевірку за оперативними, криміналістичними та іншими обліками;

- проводити опитування громадян;

- самостійно проводити оперативну установку;

- працювати методом особистого пошуку, тобто ініціативно отримувати

дані для перевірки достовірності інформації;

- проводити оперативний огляд певної території або об'єкта з метою виявлення слідів та ознак правопорушення;

- використовувати інші джерела оперативної інформації та добровільну допомогу громадян.

Під час попередньої перевірки отриманої інформації оперативному працівнику слід, у першу чергу, переконатися у її достовірності шляхом зовнішнього оперативного огляду приміщення наркопритону. При цьому в залежності від обставин доцільно провести оперативну установку за місцем мешкання фігурантів або розвідувальне опитування їх сусідів, з якими за наявності можливості слід встановити довірчі стосунки. Крім того, доцільно дати завдання конфідентам про необхідність отримання додаткової інформації щодо функціонування наркопритону, його організаторів, утримувачів та відвідувачів.

При перевірці отриманої оперативної інформації методом особистого пошуку оперативний працівник повинен звертати увагу на специфічні зовнішні ознаки функціонування наркопритону. Особистий пошук доцільно поєднувати з використанням допомоги конфідентів, громадськості та працівників інших служб Національної поліції України, яких необхідно проінструктувати щодо виявлення зазначених ознак.

До головних специфічних ознак функціонування наркопритону слід віднести наступні:

1. Приміщення регулярно відвідуються підозрілими особами, схожими на наркоманів, які під час виходу ведуть себе неадекватно, при цьому запах алкогольних напоїв від зазначених осіб не помічається. Вони мають неохайний вигляд, порушену координацію руху, блиск в очах, зіниці ока у них сильно звужені або навпаки розширені.

2. Навколо приміщення часто відчувається запах розчинників, ацетону, оцту або інших хімічних речовин, однак ознак проведення ремонтних робіт не помітно.

3. Особи, які проживають у приміщенні, ніде не працюють, ведуть антисоціальний спосіб життя, вживають наркотичні засоби.

4. У приміщенні нерідко виникають свари, іноді відбуваються бійки, доноситься сильний шум.

5. У під'їзді, під вікнами або поряд із домом знаходяться використані одноразові шприци, пусті упаковки від наркотиковмісних лікарських препаратів, ватні тампони.

У практичній діяльності підрозділів ПНОН досить часто виникає ситуація, коли до оперативного працівника надходить недостовірні оперативна інформація про розташування за певною адресою наркопритону. Джерелами такої інформації виступають, як правило, особи, що недостатньо обізнані в особливостях вчинення правопорушень у сфері обігу наркотиків і в силу

цього надають суб'єктивну оцінку подіям, що відбуваються, і тому несвідомо помиляються у їх кваліфікації. Так, наприклад, особи, які надають негласну допомогу оперативним підрозділам Національної поліції України, нерідко повідомляють оперативному працівникові інформацію про знаходження наркопритону за вказаною ними адресою, але під час попередньої перевірки з'ясується, що там лише мешкають особи, які вживають наркотичні засоби або зловживають алкогольними напоями тощо.

На підставі викладеного та з метою економії робочого часу оперативного працівника підрозділу ПНОН, головними цілями попередньої перевірки оперативної інформації повинно бути встановлення:

- факту наявності за вказаною адресою наркопритону;
- особистостей злочинців;
- факту причетності осіб, вказаних в отриманій оперативній інформації, до організації або утримання наркопритонів;
- додаткової інформації про особистості злочинців та їх протиправну діяльність (про спосіб життя фігурантів, їх зв'язки, обставини підготовки або вчинення злочину, які мають значення для встановлення об'єктивної істини).

Термін проведення попередньої перевірки, як правило, не повинен перевищувати 10 діб з моменту передачі оперативної інформації оперативному працівникові. За наявності обставин, що ускладнюють таку перевірку, за рішенням керівника Національної поліції України, керівників ГУНП України, їх заступників, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності, керівника (заступника) оперативного підрозділу ГУНП або керівника (заступника) територіальних органів Національної поліції України термін попередньої перевірки оперативної інформації може бути продовжений до 45 діб.

Необхідно зазначити, що керівник, якому доповідалася отримана оперативна інформація, особисто контролює якість і термін її перевірки, він письмово надає вказівки щодо проведення відповідних заходів та використання для цього наявних сил та засобів.

Результати перевірки отриманої інформації доповідаються керівнику оперативного підрозділу або органу внутрішніх справ, при цьому йому надаються усі зібрані матеріали. Відповідний керівник після розгляду матеріалів перевірки інформації приймає рішення:

- про заведення оперативно-розшукової справи, у разі якщо інформація не може бути реалізованою без проведення комплексу оперативно-розшукових заходів;
- про процесуальне оформлення отриманої інформації з метою її передачі на розгляд керівникові органу досудового розслідування та внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань;
- про долучення матеріалів перевірки до відповідної номенклатурної справи в разі непідтвердження отриманої інформації;

- про направлення отриманої інформації до іншого органу внутрішніх справ, підрозділу, який здійснює оперативно-розшукову діяльність, якщо вона має значення для нього у справі попередження, виявлення правопорушень, отримання інформації про злочини, що готуються або вчинені на території, об'єкті обслуговування.

Незважаючи на відомче нормативно-правове закріплення переліку рішень за результатами попередньої перевірки отриманої інформації, у практичній діяльності під час боротьби з організацією або утриманням наркопритонів досить часто виникають ситуації, коли для їх прийняття немає законних підстав. Це обумовлено виключенням зі ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» нової редакції таких підстав для проведення оперативно-розшукової діяльності, як: «отримання достовірної інформації про осіб, що вчиняють злочин, або про факти вчинення злочину».

Викладене унеможливорює заведення оперативно-розшукової справи у випадку отримання оперативним працівником оперативної інформації про організацію або утримання наркопритону та осіб, причетних до цієї злочинної діяльності, у зв'язку з тим, що у даному випадку мова йде вже про злочин, який вчиняється та є продовженням у часі. Виявити злочин, передбачений ст. 317 КК України на стадії підготовки до вчинення та особливо довести вину осіб, причетних до цього, вкрай важко, а у більшості випадків взагалі неможливо. Про таке становище свідчить і опитування працівників підрозділів ПНОН. Так, з 300 опитаних жодний не вказав, що виявив вказаний вище злочин на стадії підготовки. У зв'язку з цим, також не було встановлено жодного факту заведення оперативно-розшукової справи з метою документування злочинної діяльності організаторів та утримувачів наркопритону після вступу в дію нового КПК України.

Разом з тим слід зазначити, що 4% опитаних працівників підрозділів ПНОН зазначили, що здійснювали документування організації та утримання наркопритонів у межах заведеної оперативно-розшукової справи за фактами підготовки до вчинення особою збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Такий підхід до документування злочинів щодо організації та утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів використовувався у випадках отримання оперативної інформації, яка містить дані про вчинення у сукупності з ними збуту наркотиків. У даних випадках під час заведення оперативно-розшукової справи оперативні працівники, як правило, приховують відому їм оперативну інформацію про факти вчинення організації та утримання наркопритону і збуту наркотиків, а у документах відображають відомості лише про факт підготовки фігурантом вчинення нового збуту.

Таким чином, формально з'являються підстави для проведення оперативно-розшукової діяльності, наведені у ч. 1 ст. 6 Закону України «Про

оперативно-розшукову діяльність», які передбачають наявність достатньої інформації про факти підготовки вчинення злочину або осіб, що їх готують. Це дає можливість оперативному працівнику завести оперативно-розшукову справу за фактом підготовки особою до вчинення злочинів, передбачених статтею 307 КК України, та в її межах здійснювати також заходи щодо документування організації або утримання наркопритону. Однак, такі дії оперативних працівників підрозділів ПНОН не відповідають вимогам діючого законодавства, у зв'язку з чим не повинні проводитися.

Під час дослідження було встановлено, що переважна більшість оперативних працівників підрозділів ПНОН (93%) здійснювали документування розглядуваних злочинів у межах кримінального провадження у взаємодії зі слідчим. Необхідно вказати на те, що у випадку процесуального оформлення отриманої інформації з метою її передачі на розгляд керівникові органу досудового розслідування та внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань ініціатива у документуванні злочину формально переходить до слідчого. Однак, враховуючи більшу обізнаність на теперішній час оперативних працівників підрозділів ПНОН щодо організації і тактики боротьби зі злочинами у сфері обігу наркотиків у порівнянні зі слідчими, фактично обрання конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій з метою документування злочинних дій та їх проведення здійснюються спільно з ініціативи перших.

У практичній діяльності оперативні працівники підрозділів ПНОН вирішують питання щодо конспірації початку кримінального провадження шляхом імпровізації. Так, під час анкетування 97% з них зазначили, що вносили до Журналу єдиного обліку заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події і Єдиного реєстру досудових розслідувань неповні дані про особу, яка вчиняє організацію або утримання наркопритону чи інший злочин у сфері обігу наркотиків, а також відомості про обставини їх вчинення. Наприклад, якщо оперативний працівник отримав оперативну інформацію, яка містить повні дані особи, підозрюваної у вчиненні злочину, конкретну адресу, де розташований наркопритон, або відомості, які дозволяють безперешкодно встановити ці дані, то до зазначених вище журналу та реєстру завідомо вносяться лише окремі дані, які не дають у випадку їх витoku можливості точно ідентифікувати особу злочинця. Найчастіше вказується лише ім'я фігуранта та район чи вулиця, на якій розташований наркопритон. Під час внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань даних відомостей оперативний працівник або керівник оперативного підрозділу, як правило, домовляються про це з керівником слідчого підрозділу, якому повідомляють повноцінну інформацію про вчинений злочин.

Необхідно зазначити, що наведений алгоритм дій працівників оперативних та слідчих підрозділів хоча й спрямований виключно на боротьбу зі

злочинністю та є наслідком недосконалої чинного законодавства, все ж таки не відповідає принципу дотримання законності, адже нічим не регламентований.

Відсутність законних підстав для заведення оперативно-розшукової справи у відношенні організатора та утримувача наркопритону не дозволяє здійснити повноцінне документування їх злочинної діяльності без відкриття кримінального провадження, адже у межах оперативного пошуку це неможливо. Як правило, під час оперативного пошуку документується лише зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів без мети їх збуту. Лібералізація кримінальної відповідальності, яка відбувається в Україні останнім часом, призводить до того, що особи, винні у зберіганні наркотичних засобів без мети їх збуту, отримують покарання, не пов'язані з позбавленням волі. У результаті цього вони досить часто продовжують свою незаконну діяльність як під час кримінального провадження, так і після винесення обвинувального вироку суду. Таке становище цілком пояснюване, враховуючи те, що особи, які утримують наркопритони або здійснюють збут наркотичних засобів, у більшості випадків самі є наркозалежними та не мають інших доходів, крім здобутих злочинним шляхом.

Той факт, що негласні слідчі (розшукові) дії проводяться з дотриманням принципу конспірації, позитивно впливає на кінцеві результати боротьби зі злочинністю. Однак це є лише половинчастим заходом, адже виток інформації про початок досудового розслідування може відбутися набагато раніше проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Враховуючи те, що зміст та сутність негласних слідчих (розшукових) дій викладені у відкритому нормативно-правовому акті – КПК України, значна частина злочинців, особливо тих, які професійно займаються вчиненням злочинів, обізнані про методику розслідування злочинів правоохоронними органами. Це дозволяє їм при отриманні відомостей про те, що вони потрапили до поля зору правоохоронців, вживати ефективних заходів протидії шляхом підвищення конспіративності своєї злочинної діяльності, зміни обстановки вчинення злочину, знищення слідів вчинення злочину, переховування від органів досудового розслідування, здійснення впливу на свідків тощо.

Слід зазначити, що під час попередньої перевірки отриманої інформації про організацію та функціонування наркопритону оперативний працівник, з метою документування, використовує переважно такі гласні заходи, як відібрання пояснень від осіб, обізнаних про подію та обставини вчинення даних злочинів; особистий догляд організатора, утримувача і відвідувачів наркопритону та вилучення у них наркотичних засобів; відвідування спільно з дільничним офіцерами поліції за місцем мешкання сусідів вказаних осіб та відібрання від них пояснень; відвідування жилих приміщень осіб за їх згодою; витребування за письмовим запитом відомостей з медичних установ

щодо перебування на наркологічному обліку організатора, утримувача та відвідувачів наркопритону; направлення даних осіб на медичний огляд до лікаря-нарколога та медичне обстеження у спеціалізовані медичні установи. Вказані заходи доцільно використовувати лише у випадку, якщо їх здійснення не вплине на проведення у подальшому слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій під час кримінального провадження і не призведе до неможливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за організацію та утримання наркопритону.

Проведення зазначених гласних заходів у сучасних умовах переслідує подвійну мету:

1. безпосереднє документування злочинної діяльності осіб;
2. створення вмотивованого підґрунтя для отримання у подальшому під час кримінального провадження дозволів прокурора та ухвал слідчого судді на проведення таких слідчих (розшукових) дій, як огляд приміщення (яке є місцем події), обшук, низки негласних слідчих (розшукових) дій.

Одним із найефективніших способів попередньої перевірки достовірності отриманої оперативно-розшукової інформації та наступного інформаційного забезпечення процесу документування злочинної діяльності осіб, причетних до організації або утримання наркопритонів, є використання оперативним працівником конфіденційної допомоги осіб з числа відвідувачів наркопритону. Однак при цьому оперативний працівник зустрічається з певними проблемами. До головних із них слід віднести можливість витоку від зазначених осіб інформації про те, що організатор та утримувач наркопритону потрапили до поля зору правоохоронців.

Оперативний працівник з метою отримання джерела оперативної інформації в середині наркопритону може: по-перше, встановити контакт з одним із відомих йому відвідувачів наркопритону, а по-друге, впровадити в наркопритон особу, яка надає конфіденційну допомогу. При наявності можливості доцільно використовувати другий метод як менш ризикований з точки зору витоку інформації, адже під час встановлення нового контакту з особою оперативному працівнику важко прогнозувати розвиток подій. Так, під час залучення до співробітництва особи з числа відвідувачів наркопритону їй необхідно буде повідомити мету такого співробітництва ще до отримання згоди на нього.

При цьому особа може:

1. погодитися на співробітництво;
2. відмовитися в різкій формі (така лінія поведінки притаманна переважно молоді та особам, які раніше не притягувалися до кримінальної відповідальності);
3. відмовитися, посилаючись на неможливість надання конфіденційної допомоги, наголошуючи на обізнаності про існування наркопритону та заперечуючи свою приналежність до наркосередовища;

4. погодитися на співпрацю лише з метою введення в оману оперативного працівника та передати усю відому інформацію організатору або утримувачу наркопритону;

5. погодитися на співробітництво та займатися дворушництвом, тобто надавати інформацію то одній, то іншій стороні в залежності від особистої вигоди та обставин.

Аналіз досвіду практичної діяльності свідчить про те, що обов'язковою умовою впровадження особи до наркопритону є його пристрасть до незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. У зв'язку з цим оперативний працівник повинен враховувати під час отримання від нього нової інформації патологічну брехливість осіб, які вживають наркотики, деформацію їх особистості і, як наслідок, сприйняття інформації. Незважаючи на це, використання конфідентів у розробці наркопритонів є найефективнішим способом своєчасного одержання необхідної для притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб інформації, яка дозволяє діяти на випередження злочинців.

У випадку заведення оперативно-розшукової справи за фактами підготовки до вчинення розглядуваних нами злочинів права оперативного працівника щодо проведення оперативно-розшукових заходів значно збільшуються. Враховуючи механізм вчинення організації та утримання наркопритонів, діяльність оперативного працівника повинна бути спрямована на фіксацію факту його першої спроби функціонування, тобто припинення злочину в момент його вчинення. Незважаючи на те, що злочини, передбачені ст. 317 КК України, мають формальний склад, довести факт підготовки саме організації та утримання наркопритону без фіксації факту початку його діяльності практично неможливо. Це обумовлено тим, що на стадії підготовки відсутні відвідувачі наркопритону, які є одними з головних носіїв доказової інформації.

Наприклад, якщо оперативні працівники затримали організатора та утримувача наркопритону, вилучили у нього наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, обладнання для їх вживання, це не забезпечить їх притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України. Таке становище пов'язане з тим, що винні особи безумовно будуть заперечувати факт підготовки саме до вчинення даного злочину, а будуть стверджувати, що обладнання та наркотичні засоби зберігали для власного споживання. Не покращить ситуацію й фіксація оперативним працівником факту попередньої домовленості про відвідування наркопритону з особами, які незаконно вживають наркотичні засоби (наприклад, шляхом застосування аудіо-, відеозапису, вилучення у підозрюваних відповідних записів у блокнотах, зошитах за місцем мешкання тощо), у зв'язку з тим, що потенційні відвідувачі наркопритону також будуть заперечувати свої наміри. Крім того, у матеріалах кримінального провадження буде відсутній такий важливий доказ, як встановлення у даних

осіб стану наркотичного сп'яніння шляхом проведення їх освідування під час медичного огляду.

Також слід наголосити на тому, що під час документування у межах оперативно-розшукової справи фактів підготовки до вчинення організації та утримання наркопритонів повинні бути зафіксовані кваліфікуючі ознаки вчинення даних злочинів, передбачені частиною 2 ст. 317 КК України, у зв'язку з тим, що злочини, передбачені частиною 1, не є тяжкими та проведення з метою їх документування оперативно-розшукових заходів, які обмежують права людини, заборонено Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». До таких кваліфікуючих ознак відносяться: вчинення організації або утримання наркопритону повторно; з корисливих мотивів; групою осіб; із залученням неповнолітнього. Як свідчить практична діяльність, найпоширенішими з них є вчинення з корисливих мотивів та групою осіб. Якщо зафіксувати факт підготовки групою осіб до вчинення розглядуваного злочину існує хоча б теоретична можливість, то довести корисливі мотиви у діях організатора та утримувача наркопритону на стадії підготовки практично неможливо. Це пояснюється необхідністю фіксації факту корисливих намірів за допомогою проведення оперативної закупівлі або негласної аудіо-, відеозйомки фактів передачі грошових коштів або матеріальних цінностей від відвідувача наркопритону до розроблюваних осіб за надані ними у наркопритоні послуги. Знову ж таки, без початку функціонування наркопритону зробити це вкрай важко.

Враховуючи викладене, можна небезпідставно стверджувати про те, що перспектива винесення обвинувального вироку за вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, під час судового розгляду матеріалів кримінального провадження, яке буде ґрунтуватися на зібраних у такий спосіб оперативно-розшукових матеріалах, практично відсутня.

З метою документування фактів підготовки до організації або утримання наркопритону за наявності кваліфікуючих ознак, передбачених ч. 2 ст. 317 КК України, та припинення даної злочинної діяльності у межах оперативно-розшукової справи доцільно проводити наступні оперативно-розшукові та інші заходи: оперативну закупку наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; негласне обстеження приміщення наркопритону; аудіо-, відеоконтроль організатора та утримувача наркопритону; спостереження за розроблюваними особами; зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж, які використовуються злочинцями; накладення арешту на кореспонденцію, здійснення її огляду та вилучення (особливо це стосується поштових бандеролей та посилок, в яких можуть міститись наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги або прекурсори).

Під час прийняття рішення про проведення конкретних оперативно-розшукових заходів оперативний працівник повинен враховувати те, що

вони мають різну ступінь організаційної складності та ефективності, у зв'язку з чим він повинен керуватися принципом необхідності та доцільності їх проведення. При цьому проведення наступних оперативно-розшукових заходів повинно бути обумовлене неможливістю досягнення поставленої мети за допомогою вже проведених заходів.

Після фіксації фактів початку діяльності наркопритону реалізація матеріалів оперативної розробки та припинення діяльності наркопритону повинні здійснюватися у межах кримінального провадження спільно зі слідчим органів Національної поліції України. Такий підхід обумовлений необхідністю проведення на даному етапі таких слідчих (розшукових) дій, як огляд місця події, яким виступає приміщення наркопритону, або його обшук з метою виявлення та вилучення речових доказів з оформленням відповідних процесуальних документів.

Підсумовуючи викладене зазначимо, що ефективність виявлення організації та утримання наркопритонів залежить від інформаційної обізнаності оперативного працівника підрозділу ПНОН про кримінальні процеси, які відбуваються на території його обслуговування, якості та своєчасності перевірки отриманої первинної оперативної інформації про підготовку або вчинення даних злочинів. Проблема документування організації та утримання наркопритонів у сучасних умовах є комплексною, що обумовлено вимогами діючого КПК України та внесенням відповідних змін до діючого Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», і охоплює діяльність різноманітних підрозділів Національної поліції України, до яких, у першу чергу, відносяться підрозділи ПНОН та слідчі підрозділи. На ефективність боротьби з розглядуваними злочинами безумовно впливає знання правоохоронцями основ тактики їх виявлення та документування.

2.2. Взаємодія підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час досудового розслідування організації або утримання наркопритонів

Обов'язковість здійснення взаємодії підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час боротьби з організацією або утриманням наркопритонів на теперішній час обумовлена вимогами КПК України щодо процесу проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень, які вчиняються або вже вчинені, та виключенням, у зв'язку з цими змінами, такого завдання оперативно-розшукової діяльності, як розкриття злочину. Абсолютна більшість розглядуваних нами злочинів виявляється та документується саме під час їх вчинення. Такий підхід обумовлено тим, що для притягнення особи до кримінальної відповідальності обов'язковою умовою є вилучення у неї наркогігичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Враховуючи

викладене, розв'язання проблем, які виникають під час взаємодії підрозділів ПНОН зі слідчими підрозділами Національної поліції України, набуває в сучасних умовах особливого значення.

Слід відзначити, що зазначені вище зміни відобразилися на переліку та змісті етапів боротьби зі злочинами та компетенції суб'єктів її провадження. Так, наприклад, під час дії попереднього КПК України процес боротьби підрозділів ОВС з організацією або утриманням наркопритонів складався з наступних етапів:

- виявлення злочину, який вчиняється;
- документування злочинних дій, яке здійснювалося під час оперативного пошуку або в межах заведеної оперативно-розшукової справи;
- реалізація оперативно-розшукової інформації або матеріалів оперативно-розшукової діяльності із затриманням винних осіб, як правило, в момент вчинення злочинних дій з подальшою передачею зібраних матеріалів перевірки до слідчого підрозділу;
- проведення досудового розслідування за фактом вчинення злочину встановленою особою із забезпеченням оперативного супроводження з боку оперативних працівників підрозділів ПНОН.

При цьому три із чотирьох етапів боротьби із вказаними злочинами відносилися до компетенції оперативних підрозділів та усі заходи в їх межах виконувалися за задумом оперативних працівників, затверджених їх безпосереднім керівником.

На теперішній час до етапів боротьби зі злочинами, передбаченими ст. 317 КК України можна віднести:

1. виявлення злочину, який вчиняється, з подальшою передачею зібраних матеріалів перевірки або лише повідомлення про злочин до слідчого підрозділу;
2. проведення досудового розслідування за фактом вчинення злочину встановленою особою.

При цьому фактично документування злочинної діяльності організатора або утримувача наркопритону та реалізація зібраних матеріалів здійснюються під час кримінального провадження. Ця особливість другої моделі боротьби із вказаними злочинами обумовлює обов'язковість здійснення взаємодії між оперативними та слідчими підрозділами органів Національної поліції України під час проведення досудового слідства.

Необхідно зазначити, що незважаючи на те, що на другому етапі формально обрання методики розслідування злочину та проведення конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій належить до компетенції слідчого згідно з КПК України, практично він у своїх діях керується (особливо на початку розслідування, коли здійснюється документування злочинної діяльності підозрюваних осіб) думками оперативних працівників підрозділів ПНОН з цього питання. Це обумовлено

як більшим досвідом останніх щодо документування злочинів у сфері обігу наркотиків, так і їх більшою інформаційною забезпеченістю щодо події вчинення злочину. Дані обставини призводять у практичній діяльності до того, що слідчий перебуває під впливом версії вчинення організації або утримання наркопритону, яку висловлює йому оперативний працівник, та обирає відповідну методику дій. З цією думкою погодилося 94% опитаних нами працівників підрозділів ПНОН.

Таким чином, відмінність двох наведених вище моделей боротьби зі злочинами, передбаченими ст. 317 КК України, полягає у тому, що у першому випадку основний масив заходів з документування злочинної діяльності організаторів та утримувачів наркопритону та реалізація у відношенні них оперативно-розшукової інформації здійснюється до початку досудового слідства, тобто відкриття кримінального провадження. У другому випадку документування злочинної діяльності та реалізація зібраних матеріалів здійснюються після початку кримінального провадження.

Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами Національної поліції України становлять Конституція України, КК та КПК України, закони України «Про Національну поліцію», «Про оперативно-розшукову діяльність», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», нормативно-правові акти МВС України з питань організації взаємодії між органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень. Згідно з КПК України, основним суб'єктом взаємодії з органами досудового розслідування та єдиним суб'єктом виконання їх доручень є оперативні підрозділи. Під час взаємодії та організації досудового розслідування оперативний працівник може користуватися правами слідчого на підставі доручення.

Необхідно зазначити, що незважаючи на законодавчу урегульованість питання взаємодії слідчих та оперативних підрозділів органів Національної поліції України, порядок її здійснення визначається на рівні відомчих нормативно-правових актів, провідне місце серед яких посідає наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень». Відповідно до положень вказаного наказу, основним завданням взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України є попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх учинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Основними формами взаємодії працівників підрозділів ПНОН і слідчих

підрозділів органів Національної поліції України під час боротьби з організацією та утриманням наркопритонів є:

1. Взаємний обмін інформацією щодо обставин події злочину, особистостей злочинців, пошуку джерел доказів тощо.
2. Спільне вивчення, аналіз та оцінка отриманої інформації, оперативної обстановки, результатів, отриманих під час проведення оперативно-розшукової діяльності, слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.
3. Виконання працівником підрозділу ПНОН доручень слідчого щодо проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.
4. Спільне планування проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.
5. Надання працівником підрозділу ПНОН допомоги слідчому при проведенні слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій (оперативна закупівля, огляд місця події, обшук, накладення арешту на майно тощо).
6. Узгодження зі слідчим переліку питань, що підлягають включенню працівником підрозділу ПНОН до завдання конфідентам.
7. Створення слідчо-оперативної групи та спільна робота у її складі.
8. Виконання працівником підрозділу ПНОН доручення слідчого щодо розшуку підозрюваних осіб, які переховуються від органів слідства та суду.
9. Спільна участь у виявленні фактів тиску на осіб, які надають конфіденційну допомогу оперативним та слідчим підрозділам органів Національної поліції України, і беруть участь у кримінальному провадженні, членів їх сімей і близьких родичів, реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну та забезпеченні їх безпеки.
10. Обмін практичним досвідом роботи щодо боротьби з організацією та утриманням наркопритонів.

Необхідно зазначити, що це найпоширеніші форми взаємодії оперативних і слідчих підрозділів органів Національної поліції України під час проведення досудового розслідування розглядуваних нами злочинів, у зв'язку з чим їх перелік не є вичерпним. Обрання оперативним працівником та слідчим конкретних форм взаємодії або їх комбінацій залежить, у першу чергу, від обставин злочину, який вчиняється, особистостей організатора та утримувача наркопритону, інформаційної забезпеченості діяльності суб'єктів взаємодії, наявних сил та засобів.

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700, відповідальність за належну організацію взаємодії оперативних та слідчих підрозділів органів Національної поліції України при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень покладається на керівників територіальних органів та слідчих підрозділів органів Національної поліції України.

Ефективне вирішення завдань боротьби з організацією та утриманням наркопритонів у сучасних умовах потребує науково обґрунтованого підходу

до здійснення взаємодії підрозділів ПНОН та слідчих підрозділів органів Національної поліції України. З цією метою необхідно розглянути порядок здійснення взаємодії між зазначеними підрозділами, виявити притаманні даному процесу недоліки та запропонувати шляхи їх усунення.

Фактично взаємодія оперативного працівника підрозділу ПНОН зі слідчим починається з інформаційного обміну між ними при передачі зібраних матеріалів перевірки за фактом виявлення вчинення організації та утримання наркопритону. Після передачі оперативним працівником підрозділу ПНОН до чергової частини органів Національної поліції України зібраних ним матеріалів (лише тих, які не мають грифу таємності) з відповідним рапортом про виявлення розглядуваного злочину оперативний черговий зобов'язаний негайно: 1) зареєструвати його в Журналі єдиного обліку заяв та повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події; 2) надати вказані матеріали керівнику слідчого підрозділу; 3) поінформувати керівника територіального органу Національної поліції України про виявлення факту вчинення злочину.

Керівник слідчого підрозділу після отримання матеріалів перевірки визначає слідчого, який буде здійснювати досудове розслідування за фактом вчинення злочину. Слідчий згідно з вимогами ст. 214 КПК України невідкладно, але не пізніше 24 годин після реєстрації в Журналі єдиного обліку рапорту оперативного працівника про виявлений злочин, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Враховуючи те, що ініціатором виявлення організації або утримання наркопритону, в розглядуваному нами випадку, виступає працівник підрозділу ПНОН, він відповідно є для слідчого і основним джерелом інформації про вказаний злочин на початку досудового розслідування.

Зважаючи на те, що злочини, передбачені ст. 317 КК України виявляються переважно оперативним шляхом, працівник підрозділу ПНОН не в праві відобразити у матеріалах перевірки повний зміст отриманої ним оперативної інформації. У практичній діяльності, у разі необхідності, ознайомлення слідчого з оперативною інформацією здійснюється, як правило, в усній формі під час бесіди з працівником підрозділу ПНОН. При цьому оперативний працівник повинен дотримуватися правил збереження держаної таємниці та повідомляти слідчому лише ті дані, які можуть мати значення для проведення досудового розслідування та не призведуть до розшифровки джерела надходження інформації. У зв'язку з викладеним аналіз наданих слідчому матеріалів перевірки доцільно здійснювати спільно з працівником підрозділу ПНОН.

Після аналізу матеріалів перевірки та обрання найбільш вірогідної версії (версій) події злочину слідчий за допомогою оперативного працівника, який, як правило, має більший досвід документування організації та утримання наркопритонів, повинен визначитися з методикою розслідування даного

злочину. З цією метою необхідно скласти відповідний план із вказівкою конкретних слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, які необхідно провести з метою документування фактів вчинення розглядуваного злочину підозрюваними особами. Крім того, у плані необхідно передбачити методику та послідовності проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, їх виконавців, строки, час та місце проведення. Складання плану розслідування розглядуваних нами злочинів повинно здійснюватися обов'язково, адже розслідування потребує координованого виконання значної кількості слідчих (розшукових) дій, використання оперативно-розшукових методів та поєднує діяльність декількох працівників різних підрозділів органів Національної поліції України.

Ретельне планування сприяє здійсненню координації взаємодії, яка полягає, насамперед, у чіткому розподілі обов'язків суб'єктів взаємодії, своєчасності, а також послідовності або синхронності виконання конкретних слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) дій та застосування методів оперативно-розшукової діяльності в залежності від обраної методики досудового розслідування злочину.

Для досягнення максимальної ефективності взаємодії загальний план проведення досудового розслідування організації та утримання наркопритону необхідно поділити в залежності від цілей, які необхідно досягнути, на декілька окремих планів, а саме:

1. План документування злочинної діяльності організатора та утримувача наркопритону під час досудового розслідування злочину до початку реалізації зібраних матеріалів.
2. План реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритону.
3. План проведення наступних слідчих (розшукових) дій у межах досудового розслідування розглядуваних нами злочинів.

При цьому кожний наступний план необхідно складати поетапно після виконання дій, передбачених попереднім планом, та досягнення запланованих цілей. Такий підхід обумовлений наступними причинами:

- тим, що недосягнення вказаних цілей може виключити можливість подальшого проведення досудового розслідування злочину (наприклад, під час реалізації зібраних матеріалів не вдалося задокументувати факт наркотичного сп'яніння відвідувачів наркопритону та вилучити наркотичні засоби в його приміщеннях), у зв'язку з чим відпадає необхідність складання плану наступного етапу розслідування злочину;

- динамічною зміною подій вчинення розглядуваного нами злочину та його обстановки, у зв'язку з чим складати довгострокові плани малоефективно;

- встановленням нових обставин вчинення злочину, виявленням додаткових епізодів вчинення злочину, фактів вчинення інших злочинів,

раніш невідомих співучасників вчинення злочину або можливих джерел доказів тощо під час виконання дій, передбачених попереднім планом. Усі наведені нами причини впливають на методичку подальшого проведення досудового розслідування злочину та повинні враховуватися під час складання плану наступного етапу розслідування.

Однією з найбільш ефективних та результативних форм взаємодії оперативних та слідчих працівників органів Національної поліції України є їх спільна праця у складі слідчо-оперативної групи. Саме використання даної форми взаємодії дозволяє найбільш раціонально поєднати та використати можливості взаємодіючих суб'єктів, що безумовно позитивно відображається на результатах проведення досудового розслідування.

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 слідчо-оперативні групи створюються для швидкого та повного розслідування тяжких, особливо тяжких злочинів, а також кримінальних правопорушень, які викликали значний суспільний резонанс. Виходячи з даного положення, створення слідчо-оперативних груп для розслідування вказаних злочинів є обов'язковим. Таким чином, у контексті методичних рекомендацій це має відношення, насамперед, до розслідування кваліфікованих видів організації або утримання наркопритону, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 317 КК України. Разом з тим, у разі необхідності слідчо-оперативні групи можуть утворюватися і для розслідування злочинів, передбачених ч. 1 ст. 317 КК України.

Утворення слідчо-оперативної групи здійснюється за наказом керівника територіального органу Національної поліції України, погодженого з керівником слідчого підрозділу. При цьому керівником слідчо-оперативної групи є слідчий, який призначений керівником слідчого підрозділу здійснювати досудове розслідування кримінального правопорушення. Об'єктивною причиною створення слідчо-оперативної групи при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України, виступає необхідність максимально швидкого і повного проведення значного масиву слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та організаційних дій, використання методів оперативно-розшукової діяльності у відносно короткій проміжок часу, що не в змозі виконати один працівник. З метою виконання зазначеного обсягу роботи необхідно залучати декілька оперативних працівників підрозділу ПНОН та слідчого. Ця обставина відповідно позначається на складі слідчо-оперативних груп, які утворюються під час розслідування організації або утримання накопритонів.

Аналіз практичного досвіду роботи свідчить про те, що склад та чисельність слідчо-оперативної групи під час провадження досудового розслідування може змінюватися на різних етапах його проведення. Таке становище обумовлено тим, що в залежності від етапу розслідування особовому складу слідчо-оперативної групи необхідно вирішувати завдання

різного ступеня складності та відповідно виконувати різні обсяги роботи. Незмінними у складі слідчо-оперативної групи залишаються, як правило, тільки оперативний працівник, який отримав оперативну інформацію про факт вчинення організації або утримання наркопритону та ініціював її перевірку, і слідчий органів Національної поліції України, якому було доручено проведення досудового розслідування за даним фактом.

Особливо склад слідчо-оперативної групи збільшується на стадії реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритону. На цій стадії до її складу входять як мінімум тричотири працівника підрозділів ПНОН або карного розшуку, слідчий, експерт-криміналіст, можливо, дільничний офіцер поліції, який обслуговує територію, на якій розташований наркопритон. Також, з дозволу прокурора, для надання фізичної підтримки членам слідчо-оперативної групи можуть залучатися працівники спеціальних підрозділів органів Національної поліції України. Слід зазначити, що чисельність групи залежить у кожному випадку від конкретних обставин вчинення злочину, оперативної обстановки та наявних сил.

Позитивним кроком у забезпеченні стабільності функціонування слідчо-оперативної групи є закріплення в наказі МВС України № 700 заборони на здійснення заміни оперативних працівників, що включені до складу слідчо-оперативної групи, без узгодження зі слідчим (керівником групи) або керівником органу досудового розслідування.

Контроль за роботою слідчо-оперативної групи покладається на керівника слідчого підрозділу, який за погодженням з керівником територіального органу Національної поліції України вправі організувати проведення оперативних нарад за участю слідчих та працівників інших підрозділів органів Національної поліції України з питань виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, утому числі стану виконання доручень слідчих та взаємодії служб.

Основні дії оперативних та слідчих працівників, які проводяться з метою документування організації та утримання наркопритонів до початку реалізації зібраних матеріалів.

Під час розробки науково-методичних рекомендацій було встановлено, що до початку реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації та утримання наркопритону, проводяться, як правило, лише ті слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії, які не призводять до витоку інформації про початок кримінального провадження у відношенні підозрюваних осіб. Аналіз матеріалів кримінальних проваджень, відкритих за фактами організації або утримання наркопритонів, показав, що на розглядуваному етапі досудового розслідування слідчим або оперативними працівниками за його дорученням проводилися наступні слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії: 1) допит свідків – 17% випадків; 2) проведення експертизи наркотичних

засобів, психотропних речовин або їх аналогів – 12%; 3) зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж – 39%; 4) обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи – 2%; 5) спостереження за особою або місцем – 29%; 6) аудіо-, відеоконтроль особи – 14%; 7) негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження – 3%.

Аналіз практичного досвіду боротьби з організацією або утриманням наркопритонів свідчить про те, що такі слідчі (розшукові) дії, як допит свідків та проведення експертизи, проводяться до початку реалізації зібраних матеріалів переважно з метою отримання доказів, необхідних для переконання слідчого судді щодо надання ухвал на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Дійсно, проведення на даному етапі слідчих (розшукових) дій пов'язано зі значним ризиком витоку інформації про початок кримінального провадження, однак в інший спосіб надати докази злочинної діяльності слідчому судді дуже складно. При цьому допитуються, як правило, свідки, які негативно ставляться до злочинності та викликають довіру. Найчастіше ними виступають особи, які мешкають поблизу від наркопритону.

Безумовно, у випадку встановлення злочинцями фактів проведення правоохоронцями у відношенні них будь-яких дій, вони почнуть активно протидіяти проведенню досудового розслідування. Наприклад, тимчасово припинять діяльність наркопритону, змінять його адресу або коло відвідувачів, підсилять заходи спостереження за територією навколо наркопритону, особливо під час входу та виходу відвідувачів тощо. Усе це значно ускладнить або взагалі зробить неможливим документування фактів злочинної діяльності організатора та утримувача наркопритону.

Проведенню експертизи наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів передусе отримання зразків даних речовин. Вони отримуються за допомогою проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження. Вказані речовини можуть бути отримані двома способами: 1) шляхом використання допомоги осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво зі слідчим; 2) під час проведення іншої негласної слідчої (розшукової) дії – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння організатора або утримувача наркопритону. Необхідно зазначити, що перший спосіб отримання зразків наркотичних речовин є набагато простішим. Разом з тим він не забезпечує такого рівня надійності, який можливо досягнути, використовуючи другий спосіб. Це пов'язано з тим, що, особи, які надають конфіденційну допомогу оперативним працівникам підрозділів ПНОН та слідчому при розслідуванні даних злочинів, самі незаконно вживають наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги.

Також, на розглядуваному етапі розслідування організації або утримання наркопритону доцільно проводити зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, яке здійснюється переважно шляхом

прослуховування телефонних переговорів підозрюваних осіб та фіксації їх змісту за допомогою технічних пристроїв. Дана негласна слідча (розшукова) дія, а також проведення спостереження за особою або місцем і використання допомоги негласних працівників із числа відвідувачів наркопритону та близького оточення підозрюваних осіб виступають головними джерелами інформаційного забезпечення діяльності оперативного працівника та слідчого під час досудового розслідування.

Особливо ефективною негласною слідчою (розшуковою) дією при розслідуванні організації або утримання наркопритону є проведення аудіо-, відеоконтролю особи, який дозволяє спостерігати за діями злочинців у середині наркопритону. Таким чином, оперативний працівник та слідчий органів Національної поліції України можуть оперативно оцінювати обстановку, що склалася, та приймати вірні рішення під час обрання наступної методики дій. Значну роль відіграє розглядувана негласна слідча (розшукова) дія під час визначення моменту початку реалізації зібраних матеріалів, затримання злочинців та відвідувачів наркопритону.

Разом з тим, незважаючи на високу ефективність аудіо-, відеоконтролю особи, він проводився лише у 14% вивчених нами кримінальних проваджень. Головною причиною такого становища виступає велика організаційна і тактична складність його проведення. Це обумовлено тим, що у більшості випадків, з метою встановлення технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи, необхідно спочатку провести іншу негласну слідчу (розшукову) дію – обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи. Також, оперативні та слідчі працівники органів Національної поліції України, з метою встановлення у приміщенні наркопритону зазначених технічних засобів, можуть використовувати допомогу осіб, з якими здійснюється конфіденційне співробітництво.

Слід зазначити, що крім наведених вище слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, працівниками підрозділів ПНОН, з метою оперативного спостереження за діями злочинців та відстеження розвитку подій злочину, ефективно застосовується допомога конфідентів.

На підставі викладеного можна зробити висновок про те, що з моменту початку досудового розслідування за фактом вчинення організації або утримання наркопритону та до початку реалізації зібраних матеріалів слідчим та оперативним працівником органів Національної поліції України проводяться переважно негласні слідчі (розшукові) дії. Така методика розслідування обумовлена недопущенням витоку інформації про діяльність правоохоронців щодо документування розглядуваної злочинної діяльності, що може призвести до втрати ефекту раптовості під час подальшої реалізації зібраних матеріалів. Дотримання даної умови може бути досягнуто тільки завдяки суворій погодженості та послідовності проведення дій суб'єктами, що здійснюють взаємодію під час проведення досудового розслідування.

2.3. Реалізація матеріалів, зібраних за фактом вчинення організації або утримання наркопритонів

На стадії реалізації зібраних матеріалів під час проведення досудового розслідування оперативному та слідчому працівникам органів Національної поліції України особливе значення слід приділяти детальному плануванню процесу їх проведення і визначенню моменту початку проведення. Необхідність детального планування реалізації матеріалів, зібраних за фактами організації або утримання наркопритонів, обумовлена динамічним розвитком ситуації, пов'язаним із затриманням підозрюваних осіб, фіксацією їх злочинних дій, вилученням у них предметів та речовин, які можуть бути використані в якості доказів, встановленням свідків тощо. Вчинення правоохоронцями помилок на цій стадії є неприпустимим, адже може призвести до втрати доказів і, як наслідок, ухилення від кримінальної відповідальності злочинців.

Враховуючи це, оперативні та слідчі працівники повинні детально проаналізувати усю наявну в їх розпорядженні інформацію про організацію або утримання наркопритону та на її підставі скласти план реалізації. Такий підхід дозволяє прогнозувати дії злочинців і розвиток подій під час реалізації взагалі.

У плані реалізації зібраних матеріалів за фактом організації або утримання наркопритону передбачаються:

1. Місце і час проведення затримання організатора та утримувача наркопритону, якому повинна передувати, у разі можливості проведення, оперативна закупка наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

2. Чисельність, склад та матеріально-технічне оснащення (наявність автотранспорту, засобів відеозапису, зв'язку, експертно-криміналістичного обладнання) слідчо-оперативної групи, яка буде проводити процесуальні та інші дії під час реалізації.

3. Розподіл обов'язків, порядок дій працівників слідчо-оперативної групи та їх розташування.

4. Послідовність затримання організатора, утримувача, відвідувачів наркопритону.

5. Порядок і тактика проведення оглядів, обшуків, освідчування осіб, експертиз.

6. Заходи щодо забезпечення конспірації та безпеки осіб, які надають конфіденційну допомогу під час реалізації.

7. Інші дії членів слідчо-оперативної групи з урахуванням механізму та обставин вчинення конкретного злочину.

Під час реалізації зібраних матеріалів за фактами організації або утримання наркопритону обов'язковим є створення слідчо-оперативної групи, а у випадку якщо вона вже була створена раніше, її склад значно розширюється.

Це обумовлено тим, що під час реалізації склад слідчо-оперативної групи повинен чисельно перевищувати кількість осіб, які потенційно можуть знаходитися у приміщенні наркопритону. У зв'язку з цим, крім оперативного працівника підрозділу ПНОН чи карного розшуку, який отримав оперативну інформацію про організацію та утримання наркопритону, і слідчого, що проводить досудове розслідування за даним фактом, до слідчо-оперативної групи необхідно включати додатково від 3 до 6 оперативних працівників підрозділу ПНОН чи карного розшуку. Також, до слідчо-оперативної групи обов'язково входить спеціаліст-криміналіст. Додатково у разі необхідності до її складу можуть включатися: кінолог із собакою, навченою на пошук наркотичних засобів; дільничний офіцер поліції, що обслуговує територію, на якій розташований наркопритон; працівники підрозділу поліції особливого призначення або патрульної служби поліції (у випадку наявності інформації про можливе вчинення опору з боку затримуваних осіб).

Згідно з наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень», направлення спеціальних підрозділів поліції для забезпечення проведення обшуку допускається лише з дозволу прокурора у кримінальному провадженні щодо тяжкого та особливо тяжкого злочину та наявності достатніх підстав вважати, що проведенню слідчої дії буде чинитися фізичний опір чи іншим чином унеможливлено досягнення її мети. Без дозволу прокурора залучення спеціальних підрозділів поліції до обшуку здійснюється лише в невідкладних випадках, коли затримка в проведенні слідчої дії може призвести до неможливості досягнення її мети. Таким чином, враховуючи викладене, залучення працівників підрозділів поліції спеціального призначення можливе лише під час реалізації зібраних матеріалів за фактом вчинення кваліфікованих видів організації або утримання наркопритонів, відповідальність за які передбачена ч. 2 ст. 317 КК України.

Слід мати на увазі, що під час боротьби зі злочинністю краще вжити підвищених заходів безпеки, ніж втратити докази, дозволити злочинцям сховатися від органів досудового слідства, нанести тілесні ушкодження правоохоронцям чи навіть вбити їх. При цьому участь працівників спеціальних підрозділів поліції у проведенні обшуку ніяким чином не порушує прав людини, а навпаки їх забезпечує.

Завданнями слідчо-оперативної групи при реалізації зібраних матеріалів за фактом організації або утримання наркопритону є затримання підозрюваних осіб, виявлення, фіксація, кваліфіковане вилучення та пакування речових доказів, слідів, що свідчать про причетність вказаних осіб до вчинення злочину, встановлення свідків, з'ясування обставин злочину, які мають значення для всебічного, повного і неупередженого проведення досудового розслідування.

Розглянемо основні завдання працівників органів Національної поліції України, які обов'язково входять до складу слідчо-оперативної групи, під час проведення реалізації зібраних матеріалів. До таких працівників згідно, з Наказом МВС України від 14 серпня 2012 року № 700, належать: слідчий, оперативний працівник та спеціаліст-криміналіст.

Слідчий є керівником слідчо-оперативної групи та несе персональну відповідальність за якість проведення огляду місця події чи обшуку. Він особисто складає протокол проведення даних слідчих (розшукових) дій, вносить до нього необхідні відомості, вилучає речові докази та сліди злочину. У разі необхідності з'ясування певних обставин вчинення злочину негайно допитує підозрюваних осіб або свідків. Надає вказівки щодо дій іншим членам слідчо-оперативної групи.

Працівники оперативного підрозділу зобов'язані надавати допомогу слідчому у проведенні огляду місця події чи обшуку, затриманні злочинців та відвідувачів наркопритону, блокуванні їх переміщення, проведенні їх особистого огляду чи обшуку. Оперативні працівники зобов'язані негайно інформувати слідчого про всі виявлені ними сліди вчинення злочину для подальшої їх фіксації.

До обов'язків спеціаліста-криміналіста входить: кваліфіковане виявлення, фіксація та вилучення слідів вчинення злочину (наприклад, зняття відбитків пальців рук, використання відеозапису, фотографування тощо) із використанням спеціальних знань, навичок та науково-технічних пристроїв; надання консультацій слідчому з питань, що потребують спеціальних знань та навичок. Спеціаліст-криміналіст несе персональну відповідальність за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Крім планування, особливо важливу роль для успішного досягнення мети реалізації зібраних матеріалів за фактом вчинення розглядуваних нами злочинів відіграє правильне визначення моменту початку її проведення. Визначення вказаного моменту залежить не стільки від того, як повно задокументовані злочинні дії підозрюваних осіб, а в більшій мірі від того, чи існує можливість фіксації злочинних дій даних осіб під час проведення реалізації зібраних матеріалів з метою отримання нових доказів та чи створені належні для цього умови.

Можливість фіксації злочинних дій підозрюваних осіб передбачає, у першу чергу, наявність у оперативного та слідчого працівників органів Національної поліції України:

- точної інформації про час і місце вчинення розглядуваного злочину;
- законних підстав для проникнення у приміщення наркопритону;
- достатніх сил та засобів.

До створення належних умов для проведення реалізації слід віднести: забезпечення оперативним та слідчим працівниками органів Національної

поліції України регулярного надходження інформації про процеси, які відбуваються у приміщенні наркопритону безпосередньо під час вчинення розглядуваних злочинів. Це дозволяє точно визначити момент проникнення до наркопритону, затримання його організатора, утримувача та відвідувачів, тобто початок реалізації зібраних матеріалів.

Регулярне надходження інформації про вказані процеси має на меті встановлення контролю за діями злочинців та відвідувачів наркопритону. Найбільш ефективно воно може забезпечуватися шляхом:

1. Встановленням спеціальних технічних засобів аудіо-, відеоконтролю особи у приміщеннях наркопритону.

2. Використанням допомоги осіб, які здійснюють конфіденційне співробітництво відповідно з оперативними чи слідчими працівниками органів Національної поліції України і які, за допомогою умовних знаків або засобів мобільного зв'язку, повідомляють членів слідчо-оперативної групи про те, чи можна розпочинати проникнення до наркопритону.

У випадку використання другого способу оперативний та слідчий працівники органів Національної поліції України повинні ретельно проінструктувати осіб, впроваджених до наркопритону, про те, коли слід подавати сигнал про початок проникнення членів слідчо-оперативної групи до наркопритону та яким чином. Вказаний сигнал необхідно подавати лише за наступних обставин:

- у приміщенні наркопритону знаходиться декілька відвідувачів, які вже вжили наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги та знаходяться у стані наркотичного сп'яніння;

- організатор та утримувач наркопритону знаходиться (або знаходяться, якщо мова йде про групу осіб) у приміщенні наркопритону;

- у приміщенні наркопритону є невикористані залишки наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів;

- організатор та утримувач наркопритону здійснив збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів особі, яка здійснює їх оперативну закупівлю за завданням слідчого органів Національної поліції України (у випадку, якщо розглядуваний злочин пов'язаний зі збутом зазначених речовин).

До початку проведення реалізації матеріалів, зібраних за фактом організації або утримання наркопритону, оперативний та слідчий працівники органів Національної поліції України повинні володіти даними про:

1. Повні анкетні дані організатора та утримувача наркопритону.

2. Їх кримінальні зв'язки, особливо ті, що забезпечують постачання наркотиків чи прекурсорів до наркопритону та забезпечують прикриття його діяльності.

3. Осіб, яким належать приміщення наркопритону (у випадку, якщо злочинці орендували їх чи безоплатно користуються ними).

4. Повне коло відвідувачів наркопритону та їх анкетні дані.

5. Порядок функціонування наркопритону та способи забезпечення безпеки, які вживаються злочинцями.

6. Час найбільш інтенсивного відвідування наркопритону.

7. Вид наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, які застосовуються в наркопритоні.

8. Місця найбільш вірогідного зберігання в наркопритоні даних речовин.

9. План розташування приміщень наркопритону.

10. Наявність у власності чи користуванні злочинців іншого нерухомого майна, окрім приміщення наркопритону, та автотранспортних засобів.

Слід зазначити, що на стадії реалізації оперативний працівник та слідчий органів Національної поліції України повинні вживати підвищених заходів конспірації щодо початку, часу та місця реалізації зібраних матеріалів, а також даних підозрюваних осіб. Вказану інформацію слід повідомляти усім іншим членам слідчо-оперативної групи та задіяним у реалізації особам лише безпосередньо перед початком її проведення та в обсязі, необхідному для успішного виконання завдань, які були поставлені перед ними.

Як відомо, одним із найбільш ефективних прийомів реалізації матеріалів, зібраних за фактом вчинення злочинів у сфері обігу наркотиків, у тому числі й організації та утримання наркопритонів, є затримання підозрюваних осіб у момент вчинення ними злочину або відразу ж після його вчинення із документуванням цього факту. Даний прийом реалізації дозволяє: викрити злочинців шляхом фіксації їх дій, встановити свідків злочину, забезпечити схоронність слідів, засобів, предмета вчинення злочину та інших речових доказів.

На підставі узагальнення практичного досвіду боротьби з організацією або утриманням наркопритонів пропонуємо розроблений типовий алгоритм дій оперативного та слідчого працівників органів Національної поліції України під час реалізації зібраних матеріалів, який включає до свого змісту проведення наступних дій:

1. Проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (у випадку, якщо організатор та утримувач наркопритону здійснює їх збут).

2. Раптове проникнення до приміщення наркопритону після подачі сигналу особою, яка надає конфіденційну допомогу працівникам оперативних та слідчих підрозділів органів Національної поліції України, або після визначення доцільності проникнення за допомогою спеціальних технічних засобів аудіо-, відеоконтролю чи іншим шляхом (наприклад, непомітним затриманням одного з відвідувачів після його виходу з наркопритону у стані наркотичного сп'яніння, на підставі чого можна зробити висновок, що вживання наркотичних засобів вже відбувається).

3. Затримання осіб, підозрюваних в організації та утриманні наркопритону,

а також його відвідувачів, які знаходяться у стані наркотичного сп'яніння.

4. Проведення особистого огляду затриманих осіб.
5. Проведення огляду місця події, яким є приміщення наркопритону, та його обшуку з вилученням знайдених речових доказів.
6. Направлення затриманих осіб на освідування з метою встановлення у них стану наркотичного сп'яніння та фіксації факту незаконного вживання наркотичних засобів.
7. Проведення допитів підозрюваних осіб та свідків.
8. Направлення вилучених наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів для проведення експертизи.
9. Подання до місцевого суду клопотання слідчого про застосування запобіжного заходу, пов'язаного з триманням під вартою.
10. Подання до місцевого суду клопотання слідчого про арешт майна, що належить підозрюваним особам.

Слід зупинитися на особливостях проведення деяких із наведених вище дій, які проводяться під час реалізації зібраних матеріалів за фактом організації та утримання наркопритонів. Якщо реалізація починається з проведення оперативної закупівлі наркотичних засобів, то закупівля повинна проводитися лише в тому випадку, коли організатор та утримувач наркопритону збувають дані засоби декільком особам протягом короткого проміжку часу. Такий підхід обумовлений недопущенням розшифрування особистості закупника наркотичних засобів.

Проникнення до приміщення наркопритону доцільно здійснювати лише після вживання його відвідувачами наркотичних засобів та проведення оперативної закупівлі (у випадку якщо вона проводилася). Члени слідчо-оперативної групи повинні потрапити до наркопритону раптово для злочинців, щоб не дати їм змоги знищити речові докази та сліди вчинення злочину. Для цього не рекомендується намагатися потрапити до наркопритону під виглядом сусідів або працівників комунальних служб, адже в момент вчинення злочину організатор та утримувач наркопритону вживають підвищених заходів безпеки, тому мало ймовірно, що вони відкриють двері приміщення. Крім того, це насторожить злочинців, які стануть ще обережнішими. З метою потрапляння до наркопритону слід встановити спостереження за входом до нього та намагатися потрапити всередину з черговим відвідувачем, який тільки прийшов до наркопритону або який виходить з нього. Також двері наркопритону непомітно для інших осіб, які знаходяться у ньому, можуть відчинити особи, які надають конфіденційну допомогу оперативному та слідчому працівникам.

Невиправданою, з позиції ступеня ризику, є спроба потрапити до приміщення наркопритону за допомогою одного із затриманих відвідувачів, який тільки вийшов з наркопритону у стані наркотичного сп'яніння, шляхом надання йому пропозиції щодо співробітництва з правоохоронними

органами. Такій особі пропонується повернутися назад до наркопритону, після чого члени слідчо-оперативної групи разом з цією особою увійдуть до його приміщення. При цьому затримана особа може погодитися на словах про співробітництво, а під час повернення до наркопритону попередити його організатора та утримувача про небезпеку, адже може усвідомлювати відсутність покарання за вчинення таких дій.

Під час проникнення до приміщення наркопритону частини слідчо-оперативної групи, яка буде здійснювати затримання його організатора, утримувача та підозрюваних осіб, інша частина повинна контролювати усі вікна та виходи з нього з метою недопущення можливості втечі вказаних осіб і викидання речових доказів через них. Частина слідчо-оперативної групи, яка потрапила до наркопритону, повинна блокувати переміщення осіб, які в ньому знаходяться, а також не дати їм змоги спілкуватися між собою. Після цього власнику чи користувачу приміщення пред'являється ухвала слідчого судді про проведення за даною адресою огляду чи обшуку, пропонується ознайомитися з даною ухвалою та видати наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, які знаходяться у приміщенні. Дані слідчі (розшукові) дії проводяться у присутності як мінімум двох понятих, залучення яких слід спланувати заздалегідь.

Необхідно враховувати, що згідно з наказом МВС від 14 серпня 2012 року № 700, під час огляду місця події, обшуку при досудовому розслідуванні кримінального правопорушення, пов'язаного з незаконним обігом наркотичних засобів, в обов'язковому порядку застосовується відеофіксація цих слідчих дій відповідно до КПК. Насамперед, здійснюються особистий обшук організатора та утримувача наркопритону і особистий огляд його відвідувачів. Тут необхідно пояснити, якщо ухвала слідчого на проведення огляду місця події, яким є житлове приміщення, або на проведення обшуку надає право членам слідчо-оперативної групи проводити особистий обшук осіб, яким належить приміщення чи які користуються ним, то на відвідувачів наркопритону це право не поширюється. Затримання даних осіб, якщо вони знаходяться у стані наркотичного сп'яніння, особистий огляд та огляд їх речей необхідно проводити на підставі статей 263 та 264 КУпАП України. Якщо серед затриманих у наркопритоні є жінки, необхідно залучити до особистого огляду двох понятих цієї ж статі та жінку – працівника поліції.

Після вказаних дій члени слідчо-оперативної групи повинні ретельно оглянути усі приміщення наркопритону з метою пошуку та вилучення речових доказів та слідів вчинення злочину. При цьому один оперативний працівник залишається біля входу в наркопритон для затримання відвідувачів, які можуть прийти пізніше, а ще один здійснює спостереження за поведінкою затриманих осіб, вживає заходів щодо недопущення спілкування.

Під час огляду та обшуку члени слідчо-оперативної групи вилучають: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори; грошові

кошти (при цьому, якщо проводилася оперативна закупівля, у протоколі фіксуються номери та серії вилучених купюр); усі записи, які можуть містити інформацію про відвідувачів наркопритону, поставщиків наркотиків та прекурсорів, розрахунки з ними, рецепти виготовлення наркотичних засобів; обладнання та пристрої для вживання та виготовлення наркотиків (шприци, каструлі, м'ясорубки і т.п. із залишками наркотичних речовин); інші сліди вчинення злочину (виварена макова солома, ватні тампони, бинти із залишками крові, упаковки від медичних препаратів, які містять наркотичні засоби чи психотропні речовини, зняття відбитків пальців рук із засобів вчинення злочину тощо). Усі речові докази під час вилучення повинні бути упаковані та опечатані фрагментом паперу з відтиском печатки органу Національної поліції України, на якому вказується дата вилучення, а також ставляться підписи понятих, підозрюваної особи і слідчого.

Наступною невідкладною слідчою (розшуковою) дією є освідування підозрюваних осіб та відвідувачів наркопритону на предмет наявності стану наркотичного сп'яніння та слідів незаконного вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів. Після цього негайно здійснюються допити свідків, якими є відвідувачі наркопритону, а потім допити підозрюваних осіб. При цьому, щоб не упустити важливі деталі події злочину, доцільно заздалегідь скласти перелік питань, які необхідно з'ясувати під час допиту. Допит кожної із затриманих осіб слід проводити окремо, з цією метою слідчий надає доручення оперативним працівникам, які можуть таким чином допитувати одночасно у різних приміщеннях декілька осіб.

Необхідно враховувати, що головним завданням допиту підозрюваних осіб є не тільки визнання ними своєї винності, а й фіксація фактичних даних, за допомогою яких може бути встановлена істина під час досудового розслідування та виявлення фактів вчинення інших злочинів. Такі дані необхідно отримувати та фіксувати також і під час допиту свідків.

Зазначимо, що незважаючи на ретельне планування та підготовку реалізації матеріалів, зібраних за фактом організації або утримання наркопритонів, вірне визначення моменту початку реалізації не завжди гарантує обов'язковий успіх її проведення. Це пов'язано з тим, що ризик знищення доказів злочинцями залишається дуже високим. Насамперед, це стосується ситуацій, коли злочинцям вдається знищити наркотичні засоби або психотропні речовини, без вилучення яких притягнути їх до кримінальної відповідальності за вчинення розглядуваного злочину вкрай важко. Разом з тим дотримання алгоритму дій, запропонованого нами вище, дозволяє звести до мінімуму ризик недосягнення мети реалізації зібраних матеріалів.

Розділ 3.

Типові слідчі ситуації та особливості тактики проведення слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

3.1. Криміналістична характеристика злочинів, передбачених ст. 317 КК України

Наркоманія в Україні набуває все більш значних масштабів, стає серйозною загрозою для соціально-економічної і політичної стабільності, національної безпеки і суверенітету нашої держави. Спостерігається зростання скоєних злочинів, пов'язаних з наркотиками. Наркозлочинність – це складне явище, що являє собою багатоепізодну, багатогаспектну злочинну діяльність, до якої залучена дуже велика кількість людей-функціонерів: наркодилерів, наркокур'єрів, утримувачів наркопритонів і споживачів. Виявити і розслідувати такі злочини можна тільки в системі зв'язків і відносин між усіма учасниками даної кримінальної діяльності.

Організація та утримання наркопритонів – всього лише один з елементів цієї розгалуженої системи, що характеризує заключний етап руху наркотику від постачальника до споживача. Проблеми і труднощі виникають як у процесі виявлення таких злочинів, так і їх розслідування. Це пояснюється рядом причин:

- високою латентністю злочинів, пов'язаних з організацією та діяльністю наркопритонів;
- відомчою роз'єднаністю органів, покликаних боротися зі злочинами у сфері незаконного обігу наркотиків, відсутністю координації між ними;
- методики виявлення та розслідування злочинів, пов'язаних з діяльністю наркопритонів, вимагають постійного вдосконалення у зв'язку зі зміною фактичної ситуації.

Притон – це будь-яке житлове або нежитлове приміщення (будівля) незалежно від форм власності, призначене для постійного або тимчасового перебування людей або розміщення будь-яких цінностей, пристосоване для споживання наркотичних засобів або психотропних речовин. Виділяють наступні ознаки притону: територіальний, цільовий, тимчасовий і функціональний.

Основними елементами криміналістичної характеристики злочину, передбаченого ст. 317 КК України є:

- спосіб вчинення;
- особа злочинця;
- місце вчинення;
- предмет злочинного посягання;
- типові сліди злочину.

Спосіб вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину можна визначити як прийом, дію (систему дій чи прийомів) з підготовки, вчинення або приховування злочину, що характеризується конкретними знаряддями, засобами, слідами, умовами місця, часу вчинення злочину. Спосіб вчинення злочину слід розглядати у трьох аспектах: безпосереднє вчинення злочину, його підготовка і приховування. Способи організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна класифікувати за різними критеріями: за особливостями способу злочину, передбаченого ст. 317 КК України; залежно від мети організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів та надання приміщень; за кількістю осіб, яким надається приміщення для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; залежно від кваліфікуючих ознак злочину, передбаченого ст. 317 КК України; залежно від наявності чи відсутності поєднання з вчиненням інших злочинів (статті 307, 308, 309, 311, 315 КК України).

Норма ст. 317 КК України передбачає кримінальну відповідальність за організацію, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщення з цією метою.

На підставі викладеного можна виокремити три способи вчинення цього злочину:

1. організація місць для незаконного виготовлення чи виробництва та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів;
2. утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів;
3. надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.

Отже, організація місця для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів полягає у вчиненні однією чи кількома особами дій, що фактично призвели до його створення або були на це спрямовані.

Пленум Верховного Суду України вважає, що організація такого місця полягає у підшукуванні приміщення, виготовленні пристроїв для виробництва, виготовлення та вживання наркотичних засобів чи психотропних речовин, залученні клієнтів і співучасників, розробленні конспіративних заходів тощо²⁴.

²⁴ Постанови пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Малярєнка / упор. П. П. Пилипчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 408 с.

Таким чином, до таких дій відносять підшукування, придбання або наймання житлового чи нежитлового приміщення, фінансування, ремонт, облаштуваність приміщення різним приладдям та інші схожі дії, вчинені з метою наступного використання зазначеного приміщення для вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів декількома особами.

Переважає більшість цих дій може бути складовою організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів. Однак дії, що стосуються надання приміщень (для тривалого використання різними особами), утворюють інший спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, – надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.

Отже, організація місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів як спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України може полягати в таких діях:

1. Підшукуванні, найманні, пристосуванні, облаштуванні приміщень або інших місць.
2. Виготовленні пристроїв для вживання, виробництва та виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин, придбанні наркотичних засобів, психотропних речовин або їхніх аналогів.
3. Підшукуванні та залученні клієнтів (споживачів).
4. Найманні обслуги для обслуговування таких місць.
5. Підшукуванні та залученні співучасників.
6. Розробленні, підготовці та вживанні конспіративних заходів²⁵.

Особливості вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України, можуть залежати від окремих кваліфікуючих ознак. Це вчинення злочину повторно, з корисливих мотивів, групою осіб, із залученням неповнолітнього.

Дії з приводу організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також надання приміщень з цією метою можуть бути поєднані з вчиненням інших злочинів:

1. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням, пересиланням чи збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 КК України).
2. Викраденням, привласненням, вимаганням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем (ст. 308 КК України).
3. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням,

---

²⁵ <http://www.viche.info/journal/2517/>

зберіганням, перевезенням чи пересиланням наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту (ст. 309 КК України).

4. Незаконним виробництвом, виготовленням, придбанням, зберіганням, перевезенням чи пересиланням прекурсорів (ст. 311 КК України).

5. Схилянням до вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 315 КК України).

З огляду на зазначене, способи організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна поділити на прості – вчинення лише злочину, передбаченого ст. 317 КК України, та складні – поєднанні з вчиненням злочинів, які передбачені іншими статтями. Зазначені злочини можна також розглядати як готування до організації, утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. Цей злочин вчиняється у формі організації місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (17,4 %); утримання цих місць (30,4 %); надання приміщення з метою незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (52,2 %).

У більшості випадків (74,0 %) вказані місця призначені для вживання зазначених речовин і лише в чверті випадків (26,0 %) – для їх виробництва та виготовлення. Вживання наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів відбувається шляхом ін'єкції (41,6 %), паління (31,0 %), вдихання (11,2 %), перорально (16,2 %).

За результатами опитування працівників органів Національної поліції України кваліфікуючими ознаками цього злочину є група осіб (45,3 %), випадків залучення неповнолітнього (16,0 %) та корисливий мотив (32,0%). Водночас у результаті вивчення кримінальних проваджень з'ясовано, що залучення неповнолітнього до вчинення зазначених злочинів встановлюються в поодиноких випадках.

У 41,2 % вивчених кримінальних проваджень злочин, передбачений ст. 317 КК України, поєднаний з вчиненням інших злочинів. Під час виявлення та розслідування даної категорії злочинів за свідченнями респондентів у 96,0 % випадках виявляються інші злочини. Як правило це злочини, передбачені ст.ст. 185, 186, 307, 308, 309, 311, 315 КК України.

По даній категорії кримінальних проваджень приховуються: самі місця незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (21,8 %), наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги (24,1 %), сировина для їх виготовлення та виробництва у тому числі прекурсор (14,7 %), обладнання для їх виготовлення та виробництва (14,1 %), засоби для вживання наркотичних

засобів, психотропних речовин, їх аналогів (7,1 %), місця зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (18,2 %).

Серед способів ухилення від кримінальної відповідальності зустрічаються: надання неправдивих свідчень (29,2%), відмова від свідчень (21,9%), забезпечення неправдивого алібі (8,8 %), ухилення від слідства і суду (нез'явлення до органів досудового розслідування чи суду, зміна місця проживання, переховування у родичів, друзів, знайомих) (24,8 %), симуляція хвороби (10,2 %), вплив на свідків і працівників правоохоронних органів (3,7 %). Особи, які вчиняють ці злочини використовують різноманітні способи конспірації: жаргонні слова (11,7 %), умовні знаки (13,7 %), виготовлення і вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів у час, коли інші члени сім'ї чи сусіди відсутні (19,4 %), недопущення в місця сторонніх осіб (20,3 %), маскування місця під інше місце (для гри чи святкування) (7,6 %), знищення будь-яких слідів (13,7 %), використання схованок (13,7 %) ²⁶.

Особа злочинця. Типологія осіб, які притягуються до відповідальності за ст. 317 КК України.

Організатори, утримувачі вказаних місць, а також особи, які надають приміщення здебільшого чоловіки (78,4 %) віком 29 і більше років (69,3 %), неодружені (64,7 %), які переважно не працюють і не навчаються (74,7 %), з базовою загальною середньою освітою (58,8 %), рідше – професійно-технічною (41,2 %), громадяни України (99,8 %), вчиняють злочин одноособово (85,5 %), зазвичай не судимі (82,3 %), перебувають на обліку в органах Національної поліції України, однак не завжди перебувають на обліку в наркодиспансері (58,8 %), мають схильність до вживання алкогольних напоїв (79,9 %), наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (83,3 %), позитивно характеризуються (82,4 %) та раніше знайомі з відвідувачами (88,2 %).

Встановлено, що відвідувачі місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів завжди мають постійне місце проживання, здебільшого перебувають на обліках у органах Національної поліції України (64,7 %).

Місце вчинення. Місця незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути класифіковані залежно від виду приміщення, мети його створення, кількості та категорії відвідувачів.

Незаконне вживання, виробництво чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів відбувається, як правило, у квартирах

---

²⁶ Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

(63,2 %), у окремих випадках будинках (31,5 %) та інших приміщеннях (5,3 %). Такі місця можна класифікувати залежно від виду приміщення, мети створення, кількості та категорії відвідувачів. Залежно від виду приміщення такими місцями можуть бути жилі (94,7 %) та нежилі (5,3 %) приміщення. Зазначені місця здебільшого призначені для вживання, виробництва та виготовлення цих речовин (42,3 %) і в окремих випадках – для вживання (27,6 %); виготовлення (18,9 %) та виробництва цих речовин (11,2 %). Ці місця здебільшого відвідують декілька осіб: дві і більше (13,3 %), три і більше (28,9 %), чотири і більше (13,3 %), п'ять і більше (40,0 %). Склад відвідувачів, як правило, постійний (77,6 %).

Предмет злочинного посягання. Предметом злочину виступають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги і прекурсори. Визначення понять «наркотичні засоби, психотропні речовини та їх аналоги» закріплено в ст. 1 Закону України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори»²⁷, що позитивно відображається на однаковості їх тлумачення та використанні в інших нормативно-правових актах, службовій документації та правоохоронній діяльності. Однак, указаний Закон надає лише загальне уявлення про зазначені речовини, а конкретну їх деталізацію з визначенням міжнародної незареєстрованої та хімічної назв здійснено в Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України²⁸. У даному Переліку наркотичні засоби, психотропні речовини та їх прекурсори наведено в чотирьох таблицях, які містять дев'ять списків, згідно з якими здійснюється їх класифікація.

Відповідно до наведеної класифікації наркотичні засоби і психотропні речовини поділяються на:

1. особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких заборонено;
2. наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких обмежено;
3. наркотичні засоби і психотропні речовини, обіг яких обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю;
4. рослини, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини і обіг яких допускається для промислових цілей.

Також, наркотичні засоби і психотропні можуть бути класифіковані за:

1. Джерелами походження, згідно з якими вони поділяються на: рослинного (кодеїн, морфін, опій, опій екстракційний, тебаїн тощо), напівсинтетичного (героїн, опій ацетильований, гідроморфон, еторфін тощо) та

²⁷ Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

²⁸ Постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 р. «Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»

синтетичного походження (бупренорфін, метадон, промедол, первітин тощо).

2. Способами виробництва чи виготовлення, внаслідок чого бувають кустарно виготовлені наркотичні засоби (марихуана, опій екстракційний, опій ацетильований, ефедрон), виготовлені в лабораторних умовах (героїн, ЛСД, екстазі) та лікарські препарати, які містять наркотичні засоби і психотропні речовини та виробляються чи виготовляються промисловим способом (морфін, кодеїн, омнопон, тебаїн, кофекс тощо).

3. Фармакологічною дією на психічний та фізичний стан людини, згідно з якою вирізняють: психостимулятори (похідні від опію, тетрагідро-каннабінолу, ефедрину, кокаїну, амфетаміни, метамфетамін), галюциногени (ЛСД, мескалін, МДА, псилоцибін, псилоцин), заспокійливі засоби та депресанти (пентобарбітал, фенобарбітал, фенозепам, діазепам, клоназепам). Разом з тим, необхідно зазначити, що розподіл наркотичних засобів і психотропних речовин за підставами, наведеними у даній класифікації, носить певною мірою умовний характер у зв'язку з тим, що деякі з них надають комплексний вплив на психіку людини.

4. Способами вживання споживачами, відповідно до яких наркотики поділяються на ті, що вживаються: перорально (ЛСД, метадон, екстазі), шляхом ін'єкції (розчин опію екстракційного, опій ацетильований, ефедрон, героїн), паління (марихуана, гашиш, опій, крек), інгаляції (героїн), вдихання через ніс (кокаїн, героїн, диметилтриптамін). Необхідно також зазначити, що деякі наркотики, наприклад героїн, можна вживати декількома способами, тому ця класифікація, як і попередня, має умовний характер.

На підставі вивчення кримінальних проваджень встановлено, що предметом злочинного посягання у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів є: у 75,0 % випадків – наркотичні засоби (каннабіс, ацетильований опій, макова солома, невисушена макова солома, екстракційний опій); у 15,0 % випадків – психотропні речовини (ефедрин, псевдоефедрин, морфін).

Проведений аналіз кримінальних проваджень, відкритих за вчинення розглядуваних злочинів, свідчить про те, що, незважаючи на наявність в Україні в незаконному обігу синтетичних наркотиків, найпоширенішими наркотичними засобами, які використовуються в наркопритонах, є наркотичні засоби рослинного походження, що одержані з: а) маку снотворного (76 %); б) коноплі (11 %); в) з ефедрину (6 %); г) інші (7 %). Однак статистичні дані кримінальних проваджень не в змозі достовірно відобразити пропозицію наркотиків у наркопритонах.

Типові сліди злочину. Ознаки способу вчинення злочину відображаються у комплексі різноманітних типових слідів.

Типові матеріальні сліди організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних

речовин або їх аналогів розподілено на такі групи:

1. Сліди незаконного виготовлення (виробництва) наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
2. Сліди зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.
3. Сліди вживання та впливу наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на організм людини.
4. Сліди винагороди за організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, а також надання приміщень з цією метою.

Слідами цих злочинів, як правило, виступають: наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги; знаряддя і засоби, що використовуються для виготовлення (виробництва) та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; сировина для виготовлення (виробництва) цих речовин (у тому числі прекурсори); залишки, відходи від виготовлення (виробництва) цих речовин (ватні тампони); упакування цих речовин; предмети, отримані за користування місцями. Ідеальні сліди цих злочинів отримуються під час проведення слідчих та інших процесуальних дій з пам'яті свідків чи осіб, які вчинили злочин чи причетні до нього.

До типових матеріальних слідів, що виявляються в осіб, що організують, утримують зазначені місця чи надають відповідні приміщення, а також відвідувачів зазначених місць, можна віднести:

1. Сліди наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів на руках чи під нігтями. Наприклад, якщо сировиною для наркотику служить зелена маса конопель, на долонях рук підозрюваного й під нігтями залишаються сліди у вигляді маси темно-зеленого кольору.
2. Сліди ін'єкцій на тілі. На споживання наркотичних засобів можуть вказувати сліди ін'єкцій (уколів) у вигляді дрібнокрапкових або великокрапкових саден, а в окремих випадках великих рубців з саден, які злилися. Локалізація таких слідів в районі вен може вказувати на систематичне введення лікарських або наркотичних засобів. Слід мати на увазі, що зазначені сліди можуть бути виявлені і в інших частинах тіла людини. З метою приховування таких слідів наркомани нерідко роблять ін'єкції і в міжпальцеві проміжки, тілесні ушкодження, родимі плями, татуювання та ін.
3. Відповідні сліди у крові та сечі.
4. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги, що знаходяться на(в) одязі чи особистих предметах. При кустарному виготовленні наркотичних засобів на знаряддях і засобах злочину залишаються сліди від наркотиків у вигляді мікрочасток, зберігається їх запах.
5. Предмети, за допомогою яких виготовляються і вживаються наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги. Частина рослин (маку, конопель), вихідні не наркотичні хімічні речовини, використовувани

для синтезу, проміжні і кінцеві продукти процесу переробки (готові наркотики); хімічне обладнання, м'ясорубки та інші засоби, використовувані на різних стадіях технологічного процесу при переробці рослинної сировини, синтезі або очищенні; рецептура, спеціальна література, чорнові записи та інші. На споживання наркотичних засобів можуть вказувати також виявлені пристосування для споживання наркотиків (трубки, шприци тощо), посуд зі слідами-нашаруваннями, мікрочастинками опію-сирцю та ін.

6. Предмети для зберігання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (обгортки, коробки, контейнери, схованки тощо).

7. Запах від одягу особи, що виготовляє наркотичні засоби, психотропні речовин або їх аналози.

3.2. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів, пов'язаних з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів і алгоритми дій слідчого щодо їх вирішення

Слідчі ситуації у кримінальних провадженнях про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів класифікуються за такими критеріями: особливості отримання початкової інформації; причетність до інших злочинів; наркотична залежність особи, яка вчинила злочин; обізнаність у способах, прийомах, методах виробництва, виготовлення та вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

Типові слідчі версії у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можна класифікувати за такими критеріями: категорією осіб; кількістю осіб; способом вчинення злочину; джерелом отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів; носієм слідів злочинної діяльності.

За категорією осіб у справах про організацію або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів можуть бути висунені такі слідчі версії:

1. Злочин вчинено випадковими особами, особами, які вперше вчинили злочин у зазначеній сфері;

2. Злочин вчинено професіоналами у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, раніше судимими за вчинення цих злочинів;

3. Злочин вчинено особами, які вживають наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналози.

Крім того, залежно від кількості осіб, можна висунути такі версії: злочин вчинено одноособово; злочин вчинено групою осіб за попередньою змовою; злочин вчинено організованою групою; злочин вчинено злочинною організацією.

Версії можна висувати і стосовно джерел отримання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів:

1. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги виробили чи виготовили у місцях незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів;

2. Наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги отримали або придбали у друзів, знайомих, родичів, незнайомих осіб.

На підставі аналізу змісту диспозиції статті та аналізу судово-слідчої практики, можна висунути такі слідчі версії:

1. Злочин вчинено з корисливих мотивів. З огляду на зазначене під час проведення слідчих та інших процесуальних дій в кожному випадку необхідно з'ясувати якими мотивами керувалась особа, яка вчинила злочин, чи отримала вона якусь винагороду (отримання грошей, будь-яких речей, майна або придбання права на них, отримання певних послуг, звільнення від особистих матеріальних витрат тощо).

2. Злочин вчинено повторно. Необхідно з'ясувати чи має особа, непогашену і незняту судимість; скільки було епізодів злочинної діяльності.

3. Злочин вчинено групою осіб. Дослідження матеріалів судово-слідчої практики дає підстави стверджувати, що особи, які вчиняють даний злочин, в окремих випадках спільно проживають з іншими особами – членами сім'ї, родичами, знайомими, тому доцільно з'ясувати причетність вказаних осіб до цього злочину.

4. Злочин вчинено із залученням неповнолітнього. У цьому випадку слід встановити причетність до вказаного злочину неповнолітніх, які можуть проживати з особою, яка вчинила злочин передбачений ст. 317 КК України, а також неповнолітніх з якими підтримуються зв'язки, по можливості відібрати у них пояснення, допитати.

5. Злочин вчинено організованою групою чи злочинною організацією, або ж спільно з учасниками організованої групи чи злочинної організації.

6. Вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України поєднане з вчиненням інших злочинів.

Тому слід з'ясувати, під час розслідування злочину, які ще були вчиненні злочини як організатором або утримувачем місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів так і відвідувачами таких місць (клієнтами). Особливо слід звернути увагу на інші злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, а також злочини вчиненні на ґрунті наркоманії.

Тактичні завдання при цьому наступні:

- встановити організатора, постачальників наркотичних засобів, роль господаря оселі;
- встановити періодичність поставки наркотиків, особистість постійних клієнтів, режим заходу в притон, розцінки, способи споживання та ін.

Якщо є інформація про утримання притону для споживання наркотичних речовин, то в даній ситуації необхідно:

- оглянути місце події (безпосередньо наркопритон);
- провести в ньому обшук та особистий обшук затриманих у ньому осіб;
- провести освідчення затриманих осіб;
- призначити судово-медичну експертизу, з метою з'ясування наявності наркотичних речовин в крові;
- провести обшуки за місцем проживання затриманих;
- допитати затриманих осіб;
- допитати їх рідних, близьких, знайомих і т.п.;
- призначити інші експертизи в залежності від ситуації (експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів судово-фармакологічна та ін.).

3.3. Особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

3.3.1. Тактичні особливості проведення огляду місця події, освідчення

При розслідуванні кримінальних проваджень аналізованої категорії, місцем події можуть бути різні приміщення (квартира, кімната в комунальній квартирі, літня кухня, сарай, гараж, лазня, погріб, горище, підвали, кинуті будинки, помешкання підпільної лабораторії та ін.

Об'єктами пошуку й огляду по справах про організацію або утримання наркопритону є:

- наркотичні засоби – фармацевтичні препарати в ампулах, у вигляді таблеток, порошку, настоек, позначених фабричним маркіруванням або без такого;
- наркотичні засоби кустарного виготовлення – в основному марихуана, гашиш, гашишна олія, настойка макової соломки;
- наркотичні засоби, виготовлені в обладнаних належним чином підпільних лабораторіях, наприклад кокаїн, героїн, ЛСД та ін.;
- використана для виготовлення наркотичних засобів сировина, напівфабрикати, реактиви, наприклад, крижана оцтова кислота, лабораторне устаткування, різні пристосування: сито зі слідами конопельного пилюку або часток цієї рослини; важкі предмети, використовувані в якості преса при виготовленні гашишу; ковдри, поліетиленова плівка, над яку могла

просіватися конопельна потерть; ваги, гирки;

- відходи виготовлення наркотичних речовин – голівки маку, лушпиння від них, конопельна, макова соломка, побічні продукти, що утворюються при синтезі деяких наркотичних засобів;

- будь-який посуд або ємності, уміст яких викликає підозру;

- пристосування для вжитку наркотичних засобів: трубки, шприци, особливо використані, тому що в них можуть знаходитися залишки шуканих речовин, закопчені ложки, трубочки для вдихання кокаїну та ін.;

- тютюнові вироби зі слідами пропитки гашишною олією, із добавкою гашишу або марихуани;

- пристосування для набивки цигаркових гільз тютюном, виготовлення самокруток із стандартних листів цигаркового паперу;

- сліди вжитку наркотичних засобів: попіл, недокурки, порожні ампули, упакування з відповідними етикетками;

- речі, що могли служити платою за наркотичні засоби або за відвідування притону;

- листування, поштово-телеграфна кореспонденція, записні і телефонні книжки, грошові перекази, квитанції камер схову, рахунки на оплату міжміських і міжнародних переговорів, готелів.

У протоколи огляду фіксуються:

1. Розташування місця події і речової обстановки на ньому.
2. Кількість, розфасування, вид, колір, запах, вага речовин, що ймовірно є наркотичними засобами, вид упакування, у якому вони знаходилися, маркірування упакувань, ампул, утиснені написи або знаки на таблетках, наявність тютюну, змішаного з гашишем, марихуаною або просоченого гашишною олією.

3. Присутність готової до реалізації «продукції» у виді розфасувань по малих дозах або упакованих у транспортабельну тару, їх кількість, вид упакованої речовини, колір, запах, вага.

4. Наявність пристосувань для вжитку наркотичних засобів, їх кількість, вид, присутність у них невикористаних залишків.

5. Виявлені залишки після вжитку наркотичних засобів, їх кількість, вид, маркірувальні написи на упакуваннях, наявність у них невикористаного наркотику.

6. Вид лабораторного або кустарного устаткування, пристосованого для виготовлення або переробки наркотичних речовин, вид, колір і запах речовин, що знаходяться в ньому, а також реактивів, напівфабрикатів.

7. Документація, що може становити інтерес: зазначити яка саме, її вид, функціональне призначення.

8. Результати огляду рецептів, що вселяють підозру.

Оглядаючи наркотики, слідчий повинний у першу чергу вжити заходів до відшукування, фіксації і вилучення за допомогою спеціаліста слідів пальців

рук на пакувальному матеріалі, а при вилученні наркотиків синтетичного походження – на ампулах або пузирьках.

При огляді наркотичних засобів встановлюються і відбиваються в протоколі: якісні і кількісні характеристики наркотичної речовини, психотропного засобу (вид, склад, консистенція, кількість, колір, запах, обсяг, вага), а також пакувальний матеріал (засіб упакування, перев'язувальний матеріал і т.д.), у яких вони знаходилися.

При огляді одягу і взуття з'ясовуються і фіксуються: найменування предметів одягу і взуття; матеріал, колір, покрій одягу і взуття; особливості одягу і взуття (нашивки, етикетки, мітки і т.п.); стан одягу і взуття (наявність і характер ушкоджень, нашарувань різних речовин, забруднень і т.п.); розташування і розміри ушкоджень і забруднень; зміст кишень поміщається в окремі пакети з відповідними написами і опечатується.

На одязі наркоманів старанно оглядаються кишені, лацкани і рукава пальт, піджаків, внутрішня сторона шкарпеток і штанів (на них можуть бути сліди крові, якщо наркоман уводив наркотик у ноги).

Особливим видом слідчого огляду є освідування, яке провадиться за загальними правилами (ст. 241 КПК). При проведенні освідування необхідне повне обстеження всього тіла людини, що дозволяє знайти і зафіксувати особливі прикмети, а також мікрооб'єкти і сліди ін'єкцій (внутрішньовенних або внутрішньом'язових), які залишилися на тілі.

При провадженні освідування встановлюється:

- чи є на затриманому, його одягу сліди злочину: частки наркотичних засобів, лікарських препаратів, що містять наркотики, речі і предмети, що зберегли їх залишки, шприци, записи, що викривають і т.д.;

- чи є в даної особи ознаки споживання наркотиків, психотропних речовин: ін'єкцій у вигляді дрібних крапок, а також виразки або нариви на кінцівках, передпліччях, плечах, між пальцями рук (рідко дотримують правила асептики, як правило, не кип'ятять шприци), а також ознаки наркотичного сп'яніння.

Крім того, при необхідності в протоколі відбивається наявність на особі, що оглядається ушкоджень і її особливі прикмети.

У межах огляду, при наявності відповідних вказівок, у постанові про провадження даної слідчої (розшукової) дії, за допомогою спеціаліста, що бере участь в огляді, можуть бути отримані зразки для порівняльного дослідження.

Найбільш характерними видами зразків (порівняльних матеріалів) виступають:

- змиви з рук, шиї, губів, зубів, тіла людини (одержують за допомогою ватних тампонів, змочених медичним спиртом);
- нігтьові зрізи (зіскоби з-під нігтів);
- зразки крові з пальця, вени;

- відбитки пальців і долонь рук;
- відбитки взуття;
- відбитки ступній ніг;
- зразки поту, слини, сечі, потожирових речовин;
- зразки волосся з голови;
- сліди зубів (надкуси, відкуси), зліпки зубів, моделі зубних рядів. До одержання деяких із зазначених зразків залучаються спеціалісти-медики²⁹.

3.3.2. Тактика підготовки та особливості проведення допиту окремих категорій осіб при розслідуванні злочинів, передбачених ст. 317 КК України

За результатами опитування працівників органів Національної поліції України встановлено, що свідком по даній категорії кримінальних проваджень можуть виступати:

1. відвідувачі місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (13,9 %);
2. очевидці затримання на гарячому підозрюваних (20,2 %);
3. працівники комунальних служб (8,2 %);
4. родичі, знайомі, друзі, сусіди організаторів, утримувачів місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, осіб, які надають приміщення з цією метою, а також відвідувачів цих місць (9,4 %);
5. працівники правоохоронних органів (10,1 %);
6. особи, що співпрацюють з працівниками правоохоронних органів (7,9 %);
7. поняті, що були присутні під час проведення слідчих дій (21,7 %);
8. власники приміщень, що виступають місцями для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (8,6 %).³⁰

Різна інформація може бути отримана при допитах знайомих, сусідів, родичів. При цьому необхідно враховувати взаємовідносини цих осіб, їх зацікавленість або можливість участі в злочинах, що майже завжди відбивається на показаннях. У даному випадку бажано оперативним шляхом одержати відомості про взаємовідносини в сім'ї, спосіб життя і поведінку її членів, що допоможе слідчому обрати відповідну тактику і програму допиту.

²⁹ Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

³⁰ Запорошенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорошенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

Зазначені свідки можуть повідомити про прикмети осіб, що його відвідували, у кого він одержував і кому збував наркотики, із ким і куди виїжджав, на якому транспорті, що розповідав про поїздку.

Допит підозрюваного. Обставини, що мають бути встановлені шляхом допиту підозрюваного, визначаються особливостями кожного окремого провадження. Приблизний перелік запитань може бути таким:

1. Чи вживав він сам наркотичні засоби, якщо так – з якого часу і які, де і з ким?
2. Хто навчив виготовляти і вживати наркотики?
3. Чи є у нього пристосування для їх виготовлення?
4. Яку кількість наркотиків, коли, у кого, яким способом і за яку суму придбав?
5. Кого знає з тих, хто вживає або збуває наркотики?
6. Якщо сам виготовив наркотик, то де, у якому місці, коли придбав сировину, як перевіз?
7. З якою метою придбав наркотик?
8. Якщо допитуваний наркоман, то чи перебуває на обліку у лікаря?
9. Чи раніше лікувався від наркоманії?
10. Хто ще знає про те, що він вживає наркотики та ін.

Організаторів і власників притонів допитують про обставини створення притону, коло клієнтів, джерела придбання наркотиків або психотропних препаратів, режим, встановлений для відвідувачів, плати за наркотики.

3.3.3. Тактика обшуку

Обшук проводиться з особливою ретельністю, оскільки шукані предмети зазвичай невеликі за розмірами і їх легко заховати. При обшуку приміщень особливу увагу слід звертати на сліди свіжої штукатурки, побілки, фарбування стін, свіжо поклеєні шпалери, дошки та колоди, що відрізняються за зовнішнім виглядом від стіни, на більш глухий звук при простукуванні стін і т.п.

При огляді підлоги увагу слідчого повинні привернути: наявність нового, цвяхи у підлозі, вставлені дошки або окремі їх шматки, відсутність в пазах бруду і пилу, свіже підмазування в цементній або глиняній підлозі. На присадибній ділянці особливий інтерес представляють квіти та інші рослини, які на тлі навколишньої зелені виглядають зів'язлими, ділянки свіже перекопаної землі, в також колодязі, вигрібні ями та інші місця, в яких можуть бути влаштовані схованки.

Поширеними тактичними прийомами, що супроводжують проведення обшуку в осіб, що займаються незаконними операціями з наркотиками, є: контролювання входу в приміщення (наприклад, притону) на випадок появи наркоманів та їх зв'язків із метою їх затримання; охорона обшукуваних і спостереження за ними з метою запобігти їх спробам знищити або позбутися від наркотиків та інших предметів і документів, або учинити втечу. До

проведення обшуку усередині будинку співробітникам рекомендується оглянути його зовні. Це необхідно для пошуку наркотиків, предметів або речових доказів, які підозрювані могли викинути у вікна або двері.

При особистому обшуку особі спочатку пропонується зняти одяг; кожна знята річ ретельно обстежується і відкладається в сторону. Огляд тіла, зазвичай, починають з голови, при цьому волосся обшукуваного або перуку розчісують густим гребінцем. Досвід показує, що в волоссі і під перукою дуже часто переносять наркотики.

Наркотичні засоби, як правило, упаковані в поліетиленову плівку, можуть бути укриті на різних частинах тіла: під пахвою, в паху, між пальцями ніг, під бинтом або лейкопластиром, прикріплені до ступні. При виникненні підозри в тому, що шуканий предмет прихований під бинтовою чи іншою пов'язкою, для участі в обшуку слід запросити лікаря.

3.3.4. Особливості тактики призначення та проведення судових експертиз

На підставі вивчення судово-слідчої практики встановлено, що під час розслідування злочинів, передбачених ст. 317 КК України, призначається експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів (100,0 %) та судово-медична (наркологічна) експертиза (88,3 %) ³¹.

В окремих випадках може виникнути необхідність у доведенні факту вживання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у конкретному місці за допомогою інших видів судових експертиз (судово-біологічна, судово-психіатрична та інші).

Експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів поводить для встановлення:

- факту належності речовин та їх слідів до наркотичних засобів, психотропних речовин або прекурсорів, сильнодіючих чи отруйних речовин, а також визначення їх кількісного вмісту в досліджуваних об'єктах;
- спільного джерела походження підконтрольних речовин;
- єдиного методу синтезу чи технології виготовлення наркотичних засобів, психотропних, сильнодіючих та отруйних речовин;
- спеціального хіміко-технологічного призначення предметів та обладнання для виготовлення підконтрольних речовин.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань :

- Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів? Якщо є, то яких саме?
- Чи є даний засіб наркотичним засобом, психотропною речовиною,

³¹ Запорошенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорошенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

їх аналогом або прекурсором і яким (якою) саме?

- Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналогів або прекурсори спільну родову (групову) належність?

- Чи мають дані наркотичні засоби, психотропні речовини спільне джерело походження за якісним та відносним кількісним складом?

- Чи можна на виявленому устаткуванні і з використанням виявленої сировини і реактивів одержати речовину з певною структурною формулою;

- Якщо так, то який механізм даного процесу? Які реактиви і сировина потребуються для його здійснення, які відходи можуть мати місце при цьому? Яка продуктивність установки для одержання речовини з певною структурною формулою?

Судово-медична (наркологічна) експертиза вирішує такі питання:

- Чи не знаходиться дана особа в стані наркотичного сп'яніння?

- Чи є ознаки недавнього вжитку наркотичних (психотропних) засобів і яка давнина їх ужитку?

- Який наркотичний засіб був ужитий?

- Яким способом вводився в організм наркотичний засіб і в якій кількості?

- Чи є на тілі даної особи сліди у вигляді тілесних ушкоджень, що свідчать про введення в організм наркотичних засобів, якщо так, то який їх характер, локалізація, кількість.

Судово-біологічна експертиза досліджує об'єкти рослинного та тваринного походження. Проводиться для встановлення належності об'єктів рослинного походження до наркотичних засобів.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань³²:

- Чи належить дана рослина (подрібнені частки рослини) до таких, що містять наркотичні речовини?

- Якщо так, яка її таксономічна належність?

- Чи складала раніше дані зразки наркотичних засобів одну масу?

- Чи мають дані зразки наркотичних засобів спільну родову (групову) належність (за способом виготовлення, місцем вирощування тощо)?

Судово-психіатрична експертиза встановлює наявність ознак наркоманії або токсикоманії (хворобливий потяг до лікарських речовин); необхідність примусового лікування суб'єкта; давнина виникнення наркотичної залежності; осудність у момент учинення злочину (чи знаходилася особа в стані гострого наркопсихоза або патологічного афекту).

Орієнтовний перелік вирішуваних питань:

---

³² Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.

- Чи страждав підозрюваний (підсудний) під час інкримінованого йому діяння (діянь) психічним розладом, внаслідок якого він не міг у той період усвідомлювати свої дії або керувати ними?
- До якої категорії хворобливих станів належить даний психічний розлад – хронічного психічного захворювання, тимчасового розладу психічної діяльності, недоумства, іншого хворобливого стану психіки?
- Чи потребує підозрюваний застосування до нього примусових заходів медичного характеру, якщо так, то яких саме?
- Чи страждає підозрюваний на хронічний алкоголізм або наркоманію?
- Чи потребує він лікування від алкоголізму чи наркоманії?

Рекомендації щодо профілактики протиправних дій, передбачених статтю 317 Кримінального кодексу України

1. Важливим напрямом вважаємо подальшу розбудову сайту Управління боротьби з незаконним обігом наркотиків: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/odessa/uk/publish/article/83616>.

- доцільним є продовження його змістовного наповнення щодо класифікації найбільш поширених наркозагроз, засобів протидії їм з боку органів держави, громадських організацій та громадян, алгоритмів виявлення наркопритонів;
- на сайті можна навести приклади найбільш розповсюджених наркотиків, їх ознак, фото, відео, інший матеріал щодо суб'єктів вчинення правопорушень, ознак типових місць споживання наркотиків тощо;
- крім того доцільно розмішувати практичні пам'ятки, рекомендації та поради батькам, учням, пересічним громадянами щодо мінімізації ризиків, які пов'язані із незаконним обігом наркотиків;
- актуальною є публікація наукових статей та міжнародних документів, присвячених боротьбі із наркозлочинністю, які можуть бути основою для нормотворчої роботи та наукових досліджень в цій сфері. Наприклад, одним з останніх міжнародних документів є перекладений російською мовою «Доклад Международного комитета по контролю над наркотиками»³³.

2. Перспективним напрямом діяльності органів Національної поліції України у цій сфері, є завчасне формування кадрового резерву та популяризації здорового способу життя серед молоді. В цьому напрямі доцільно:

- запровадити практику створення навчальних фільмів про найбільш розповсюджені ризики вживання наркотичних та психотропних засобів, методіку виявлення осіб, які вживають наркотики, алгоритм дій співробітника правоохоронних органів при отриманні інформації про злочини пов'язані із наркотичними засобами;

³³ Веб-адреса зазначеного документу: https://www.incb.org/documents/Publications/AnnualReports/AR2013/Russian/AR_2013_R.pdf.

- запровадити цикл передач для зацікавлених верств населення, в тому числі й молоді, про безпеку вживання наркотичних та психотропних засобів, популяризацію здорового способу життя;

- запровадити у середніх навчальних закладах проведення лекційних занять з учнями щодо безпеки вживання наркотиків, конкурсів малюнків тощо, можлива робота і з батьками школярів та педагогами. Наприклад, можна розміщувати в мережі пам'ятки, на кшталт таких, що розміщені у додатку до цих рекомендацій.

3. Велику роль в мінімізації негативних явищ, має відігравати цілеспрямована робота провайдерів та правоохоронних органів щодо блокування в українському сегменті Інтернет ресурсів, які містять інформацію про наркотичні суміші, переваги психотропних препаратів тощо. Так, сьогодні з багатьма національними провайдерами проводяться постійні переговори щодо обмеження доступу до негативного контенту. Але, на жаль, діяльність підрозділів органів Національної поліції України обмежена територією України. Інтернет, як відомо, не має меж, і сервери з небезпечним контентом можуть бути розташованими в іншій країні.

4. Взаємодія органів Національної поліції України з Державною службою України з контролю за наркотиками. Результатом такого співробітництва може стати проведення спільних конференцій, симпозіумів, обміну досвідом щодо розслідування злочинів пов'язаних із вживанням наркотиків, спільне виготовлення агітаційних матеріалів, матеріалів про найбільш розповсюджені правопорушення, посібників тощо.

5. Рекомендуємо ГУНП України за можливої підтримки навчальних закладів системи МВС, розробити агітаційні матеріали про небезпечні ризики, пов'язані із незаконним обігом наркотиків. Приклади таких матеріалів наведені у додатку до рекомендацій.

6. Не аби яку роль має відігравати використання інформаційних технологій у правоохоронній діяльності. Отже, потрібно створити на порталі ГУНП електронну скриньку для анонімних повідомлень про місця вживання наркотичних та психотропних засобів, інтерактивну карту на яку кожен може нанести місця розповсюдження та вживання наркотиків.

7. Слід не рідше раз на півріччя із залученням працівників кримінального розшуку та дільничних інспекторів проводити операцію «Розкажи про те де торгують смертю», яка спрямована на виявлення місць споживання та розповсюдження наркотиків.

8. Використовувати при проведенні загально та індивідуальної профілактики рекомендації щодо виявлення наркопритонів та осіб, що вживають наркотичні засоби.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Бойко А. М., Брич Л. П., Грищук В. К. та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [5-те вид., переробл. та доповн.]. – Київ : Юрид. думка, 2008. – 1216 с.

4. Постанови пленуму Верховного Суду України в кримінальних справах / за заг. ред. В. Т. Маляренка ; упор. П. П. Пилипчук. – Київ : Юрінком Інтер, 2007. – 408 с.

5. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460-VI [Електронний ресурс] : редакція від 02.02.2014. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

6. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : закон України від 23.12.1993 № 3782-XII [Електронний ресурс] : редакція від 19.11.2012. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>.

7. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.

8. Про затвердження Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів : постанова Кабінету Міністрів України № 770 від 06.05.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/card/770-2000-p>.

9. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 28.07.2017 № 650.

10. Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживання ними : закон України від 15.02.1995 № 62/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 10. – Ст. 62.

11. Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1993 № 3352-XII [Електронний ресурс] : редакція від 15.01.2015 // Офіційний веб-портал Верховної Ради України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3352-12>.

12. Про роботу органів досудового розслідування: статистичні дані [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/ua/stst2015.html>.

13. Запорощенко Н. А. Спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 317 КК України / Н. А. Запорощенко // Право України. – 2011. – № 1. – С. 281–286.

14. Запорощенко Н. А. Розслідування організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Н. А. Запорощенко ; Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2012. – 20 с.

15. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. – К. : Вид. Паливода А. В., 2006. – 243 с.

16. Кричун Ю. А. Підстави криміналізації та криміногенна обстановка у сфері незаконного обігу та організації або утримання «притонів» // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2011. – Спец. вип. № 2. – 2011. – Ч. 2. – С. 98–112.

17. Курс кримінології: Особлива частина : підручник : у 2 кн. / М. В. Корнієнко, В. Б. Романюк, І. М. Мельник та ін.; за заг. ред. О. М. Джужи. – Київ : Юрінком Інтер, 2001. – 480 с.

18. Лисенко А. М. Характеристика криміногенної обстановки, пов'язаної з організацією або утриманням місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / А. М. Лисенко, В. А. Ізотов // Форум права. – 2013. – № 1. – С. 605–606.

19. Личко А. Е. Подростковая наркология / А. Е. Личко, В. С. Битенский. – М. : Медицина, 1991. – 301 с.

20. Настільна книга слідчого : наук.-практ. видання для слідчих і дізнавачів / М. І. Панов, В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова та ін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Вид. Дім «Ін Юре», 2007. – 728 с.

21. Пшеничний В. Г. Запобігання поширенню наркотизму в Україні (кримінологічна та кримінально-правова характеристика) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Пшеничний Валерій Григорович. – Київ, 2005. – С. 59–60.

22. Раєцька Л. В. Детермінанти поширення наркоманії в Україні / Л. В. Раєцька // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2007. – №17. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bozk/2007/17text/g17_26.htm.

23. Щирська В. С. Детермінанти організації або утримання місць для незаконного вживання, виробництва чи виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів / В. С. Щирська // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 3. – С. 171.

Додаток 1

Як виявити наркопритон і що робити потім?

Наркопритон – це житлове (квартира, кімната, будинок, дача і т.ін.) або нежитлове (підвал, горище, сарай та ін.) приміщення, що систематично надається для споживання наркотичних засобів або психотропних речовин.

За якими ознаками можна визначити, що в будинку, в якому він живе, з'явився наркопритон?

1. Запах в під'їзді, біля приватного домоволодіння. Якщо притон, в якому виготовляють наркотики – дезоморфін або первинтин («гвинт»), знаходиться у вашому під'їзді, то в ньому буде поширюватися специфічний запах хімічного походження. Його ні з чим не сплутаєш – він дуже різкий і неприємний, це запах органічних розчинників, і інших речовин, що використовуються в процесі приготування наркотиків: ацетону, бензину, йоду, оцту.

2. Квартиру, в якій розташувався наркопритон постійно буде відвідувати велика кількість людей, молоді або навіть людей середніх років (30-40 років). Причому відвідувачі будуть з'являтися як вдень, так і серед ночі. Виглядати вони теж будуть відповідно – по ним відразу буде видно, що вони в стані «наркотичного сп'яніння» – зовнішній вигляд і поведінка в тій чи іншій мірі нагадує стан алкогольного сп'яніння, але за відсутності запаху алкоголю.

3. На адресу часто приїжджає швидка допомога, тому що в там регулярно відбуваються передозування наркотичними засобами, бувають і з летальним результатом.

4. Присутність біля будинку або в під'їзді шприців, упаковок від ліків («Седан – М», «Тетралгін», «Терпінкод», «Седалгін», «Нурофен», «Коделак», «Тропікамід» та ін.). Насторожувати також мають упаковки від будь-яких препаратів, що розкидаються постійно і в значній кількості.

5. Власники цих квартир або будинків, як правило, ніде не працюють, самі вживають наркотики, ведуть асоціальний, потайний спосіб життя.

Як за зовнішнім виглядом людини визначити, що вона вживає наркотики?

Загальні риси. Людина одягнена, як правило, недбало і неохайно. Перш за все, їй видають очі, руки і колір шкіри. Найчастіше це худорлявий чоловік з обличчям землистого кольору, з синюшного кольору руками, опухлими від постійного внутрішньовенного вживання героїну та інших наркотиків. Зіниці або розширені, або, навпаки – звужені, погляд згаслий, безглуздий і абсолютно нічого не виражає. Іноді зустрічаються серед подібного контингенту і зовні «респектабельні» особистості. Чоловіки і жінки, що постійно вживають наркотики, залежно від того, вжили вони їх недавно або тільки збираються це зробити, так само можуть виглядати по-різному: будуть спокійні, або, навпаки надмірно і безцільно активні. А ось наркомани,

яким тільки належить прийняти «дозу» будуть гарячково активні в рухах, знервовані, «діяльні», можуть мати цілеспрямований, але кілька божевільний погляд і вираз обличчя.

Рухи. Некоординировані, уповільнені, прискорені, рвучкі; похитування, хода невпевнена; «зайві рухи», почісування, постукування, потирання, посмикування; м'язові посмикування; тремтіння в руках, іноді у всьому тілі.

Міміка. Відчужено-благодушна; радісно-збуджена; байдужа; придуркувата, з гримасами і сміхом; страждальницька і плаксива.

Мова. Уповільнена, нечленороздільна («каша в роті»); прискорена, з напором ідей, непослідовністю висловлювань; уповільнена або з раптовими зупинками, або монотонно розтягнута.

Очі. Складений погляд, зіниці вузькі, не реагують на світло, блиск очей; божевільний погляд, зіниці широкі, погано реагують на світло, очі як би витаращані; одурманений погляд, зіниці розширені, повіки напіврозкриті; почервоніння повік, сльозотеча.

Що робити, якщо всі ознаки вказують, що по сусідству розташовується наркопритон?

1. З метою особистої безпеки та безпеки своїх близьких ні в якому разі не вживати самостійно заходів щодо припинення допуску до передбачуваного наркопритону його «відвідувачів». Це практично неможливо зробити, не вдаючись до насильства, проте в цьому випадку громадянин може бути притягнутий до адміністративної і навіть кримінальної відповідальності. Не можна виключати і того, що передбачуваний наркопритон вже знаходиться під оперативним контролем правоохоронних органів і, виганяючи звідси наркоманів, можна перешкодити здійсненню оперативних заходів.

2. В будь-якому разі треба зателефонувати дільничному офіцеру поліції або прибути до нього із заявою в дільничний пункт особисто.

3. Звернутися з письмовою заявою до найближчого відділу поліції.

У разі, якщо після Вашого дзвінка видимих змін в обстановці не відбувається і Ви вважаєте, що місцева поліція не прислухалася до Вашої інформації – зателефонуйте на будь-який телефон довіри ГУНП у Вашому регіоні.

Додаток 2

Приклад пам'ятки про ознаки вживання наркотичних засобів

ПРИЗНАКИ, ПО КОТОРЫМ МОЖНО ОПРЕДЕЛИТЬ,
ЧТО ЧЕЛОВЕК ПРИНИМАЕТ НАРКОТИКИ

ПРИЗНАКИ ПРИЕМА НАРКОТИКОВ

1 Ест много сладкого	2 Пьет много воды
3 Кожа становится бледной, изможденной, поврежденная на коже долго не заживает	4 Замолкает во время разговора по телефону, как только в комнату входят другие люди
5 Скрывает новые интересы от близких людей	6 Скрывает новых знакомых от близких людей
7 Непривычный блеск глаз. Зрачки вне зависимости от освещения постоянно или расширены, или размером с маленькую точку	8 Появляются следы уколов на руках, в паху, ногах, лодыжками, вены становятся более плотными и синими
9 Старается уединиться в своей комнате, как будто что-то утаивает	10 Становится раздражительным, неконтактным
11 12 Из дома пропадают деньги и вещи	

ПРЕДМЕТЫ, ЧАСТО ВСТРЕЧАЮЩИЕСЯ
У ЛЮДЕЙ, УПОТРЕБЛЯЮЩИХ НАРКОТИКИ

1 Шприц	2 Игла
3 Сложенная фольга	4 Закопченная ложка
5 Целлофановый или газетный сверток	6 Жестяная банка с вырезанным «кошкоком»
7 Пластиковая бутылка 0,3-0,5 литров	8 Стекланный пузырек (из-под нафтизина и пр.)
9 Резиновый жгут, катетер или свернутая в жгут ткань	10 Предметы, напоминающие курительные трубки
11 Пустые упаковки от противоаллергических препаратов	12 Ватки

Приклад пам'ятки про ознаки вживання курильних сумішей

<p>Уважаемые родители – знайте:</p> <p>– самые распространенные наркотические вещества в настоящее время – это курительные смеси (популярное название «спайс»), содержащие в составе сильнейшее синтетическое наркотическое вещество;</p> <p>– распространяются повсеместно через объекты торговли, через Интернет, по почте, в местах общественного пользования, в т.ч. учебных заведениях, в виде высушенных и измельченных частей растений, пропитанных синтетическим наркотическим веществом;</p> <p>– представляют собой сильнейший психоактивный препарат, вызывающим эйфорию, агрессивные действия, галлюцинации, дезориентацию в окружающей обстановке, вплоть до потери сознания; потребление вызывает быстрое привыкание к ним, переходящему в зависимость; нередко потребление «спайса» приводит к отравлению организма и смертельному исходу;</p>	<p>Человек под действием «спайса» опасен как для себя, так и для окружающих!</p> <p>Признаки потребления курительных смесей:</p> <p>- нарушение поведения: изменения двигательной активности, нарушение координации движений, потеря контроля над эмоциями, перепады настроения (часто возникает паника и чувство страха), нарушение темпа и четкости речи, возможно появление слуховых и зрительных галлюцинаций, искажение чувства времени (чаще ощущение, что временные интервалы повторяются, либо время замедляется или останавливается);</p> <p>– нарушения со стороны органов и систем организма: покраснение глаз, появление «блеска в глазах», сухость во рту, артериальное давление становится либо очень низким, либо, наоборот, поднимается до больших значений, может наблюдаться рвота, появление судорог, сердечная тахикардия и аритмия.</p>	<p>Необходимо помнить</p> <p>Выраженные нарушения в поведении человека, а также изменения со стороны органов и систем организма – это признаки сильнейшего отравления, которые могут привести к развитию коматозного состояния и последующей гибели.</p> <p>Распространители и потребители синтетических наркотиков несут уголовную ответственность, предусмотренную действующим законодательством, вплоть до 20 лет лишения свободы.</p>
--	--	--

Приклад пам'ятки про ознаки наркопритону

Как понять, что в вашем доме организован наркопритон

Наибольшее количество наркопритонов сконцентрировано в жилом секторе, а такое соседство представляет реальную угрозу для жильцов

Специфический запах в подъезде

Запах химического происхождения, очень резкий и неприятный. Удушливый запах ацетона или бензина вперемешку с запахом йода в квартирах и на лестничной площадке (чаще всего в ночное и в рабочее время)

Посторонние люди

Квартиру, в которой расположился наркопритон, постоянно посещает большое количество молодых людей. Обычно – в состоянии «наркотического дурмана». Появляются как во время рабочего дня, так и среди ночи

Упаковки от лекарств

В подъезде и под окнами стали появляться упаковки из-под лекарственных препаратов «Седалгин», «Тетралгин», «Бронхолитин», «Буторфанол» и т.д.

Шприцы и аптечные флаконы

Появление на лестничной площадке и в почтовых ящиках шприцев с кровью, пустых бутылочек – пузырьков или аптечных флаконов (например, из-под «Нафтизина»)

Частые приезды полиции и карет «Скорой помощи»

В наркопритонах регулярно происходят передозировки наркотическими средствами – бывают с летальным исходом. Как правило, о вызовах с передозировкой наркотиков врачи сообщают в полицию, и на место выезжают сотрудники правоохранительных органов

Если Вы подозреваете, что в вашем доме организован наркопритон, то:

Приклад стікерів про необхідність викриття наркопритонів

Знаешь, где наркопритон?
Анонимно **не бойся!**
Знаешь? ЗВONI! **спасти**
есть что сказать? **27-00-00**
ищешь ответы? **спокойствие близких**
Бедa может коснуться каждого **зависит от тебя**
помочь **Один звонок может спасти жизнь**

**Сообщи,
где торгуют
СМЕРТЬЮ**

Выбери жизнь!
8-800-3000-228

Сайт проти наркотиків створений за підтримки молоді КПП
(<http://nodrugs.kpi.ua>)

молодь і проблема
наркоманії

STOP
НАРКОТИКИ

Головна	Галерея	Про проект	Мапа сайту	Посилання	Форум	Контакти
	<p style="color: red; font-weight: bold; margin: 0;">Наркоманія загрожує Україні гуманітарною катастрофою</p> <div style="display: flex; align-items: center; justify-content: space-around;"> <div style="font-size: 0.8em;"> <p><i>Наркоманія, як соціальна проблема, виникла в ХХ столітті. До цього вживання наркотиків було поширене серед деяких культур, для яких воно було традиційне. Індійці кечуа з незапам'ятних часів жували листя коки; у мусульманських країнах, в першу чергу в Середній Азії, палили гашиш, а в Індокитаї вживали опій. Для цих культур наркотики так само природні, як для аборигенів Нової Зеландії - канібалізм. Окрім цього, експериментували з нелегальними сьогодні речовинами деякі представники вищого класу європейських суспільств.</i></p> </div> </div>					
	<p><u>Алкоголь</u> Що таке алкоголь та наслідки його вживання</p>					
	<p><u>Паління</u> Вплив тютюну на організм людини</p>					
	<p><u>Інші наркотики</u> Амфетамін, кокаїн, ефедрин</p>					
	<p><u>Ознаки вживання наркотиків</u> Запаморочення, сухість в роті</p>					
<p>Останнім часом в Україні спостерігається небажане зростання наркоманії. Найнеприємніше, що наркотики - це проблема майбутнього України. Сьогодні наркоманія поступово "молодіє", середній вік людей, що вживають нелегальні наркотики, стабільно знижується. Для деяких міст, зокрема для Києва, наркоманія стала вже підлітковою проблемою. Щорічна кількість наркоманів в нашій державі, за даними МВС, збільшується в середньому на 5-10%. На обліку в органах внутрішніх справ знаходяться понад 122 тисячі наркоманів. При цьому 70% з них складає молодь у віці до 30 років. Деякі роки в південних</p>						

Фролов Ю.М., Бугайчук К.Л., Галкін Д.В., Гладкова Є.О.,
Книженко С.О., Кобзева Т.А., Лозова С.М., Малиновська Т.М.,
Михальський О.О., Святокум І.О., Федосова О.В.

**Науково-методичні рекомендації
щодо особливостей призначення і проведення експертизи
стосовно визначення розміру матеріальних збитків, шкоди
немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним
правопорушенням**

**1.1. Порівняння норм КПК України (в редакції 2012 року), що
стосуються призначення та проведення експертизи, з відповідними
нормами законодавчих та нормативних актів України**

У квітні 2012 року набув чинності новий Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК), який докорінно змінив систему кримінального судочинства України та став орієнтиром подальшого реформування правової системи в частині процесуального законодавства, системи правоохоронних органів, судів та інших сфер суспільних відносин.

З метою найефективнішого забезпечення захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина у діючому КПК зазнали змін підходи до призначення і проведення експертиз та використання висновків експертиз як доказів у кримінальному провадженні, а також підходи до використання спеціальних знань обізнаних осіб як джерела доказу, що надає сторонам кримінального провадження значно ширших можливостей застосування у доказуванні інституту судової експертизи. Слід також зазначити, що для учасників кримінального провадження принцип змагальності кримінального судочинства значно розширився.

Поряд з цим, детальний аналіз діючого Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих і нормативно-правових актів з цього питання дозволив виявити окремі неузгоджені питання, які потребують наукового і правового роз'яснення.

Перш за все зазначимо, що основоположні засади призначення судових експертиз та експертних досліджень судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів здійснюються у порядку, визначеному: Кримінальним процесуальним, Цивільним процесуальним, Господарським процесуальним кодексами України, Кодексом України про адміністративні правопорушення, Кодексом адміністративного судочинства України, Митним кодексом України, Законами України

«Про судову експертизу», «Про виконавче провадження», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», а також іншими нормативно-правовими актами з питань судово-експертної діяльності.

Зокрема, порядок призначення судових експертиз, експертних досліджень та науково-методичні рекомендації з питань підготовки і призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5¹, а також Інструкції про особливості здійснення судово-експертної діяльності атестованими судовими експертами, що не працюють у державних спеціалізованих експертних установах, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 12 грудня 2011 року № 3505/5, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 12 грудня 2011 року за № 1431/20169.

Слід зазначити, що під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз², а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Також, у діючому законодавстві України зазначено наступне: якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачено законодавством України про судову експертизу, застосовуються правила міжнародного договору України³.

Згідно Кримінального процесуального кодексу України (ч. 1 ст. 242 КПК) експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання.

¹Цим наказом були внесені зміни до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5, зареєстрованих в Міністерстві юстиції України 03 листопада 1998 року за № 705/3145 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 30 грудня 2004 року № 144/5), виклавши їх у новій редакції.

²В експертну практику вже впроваджена Методика вирішення судово-економічної експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків (реєстраційний код з Реєстру методик проведення судових експертиз 11.0.22.

³Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 р., № 4038

Згідно діючого КПК України судова експертиза може бути призначена одразу ж після внесення інформації про кримінальне правопорушення в

Єдиний реєстр досудових розслідувань

Підставою для призначення експертизи є потреба в наукових, технічних або інших спеціальних знаннях, які необхідні для вирішення певних питань у кримінальному провадженні

До спеціальних не належать загальновідомі і загальнодоступні наукові знання в галузі матеріального і процесуального права, якими повинні володіти слідчі, прокурори, судді.

Саме тому закон прямо забороняє проведення експертизи для з'ясування питань права (частина 1 статті 242 КПК України)

Відповідно КПК України у кримінальному провадженні залежно від наявності підстав слідчий, прокурор, як правило, на свій розсуд, виходячи з конкретних обставин справи і тих питань, на які має відповісти тільки фахівець із певної галузі знань, визначає, чи потрібно в кримінальному провадженні залучати експерта, проводити експертизу і яку саме.

Однак у деяких випадках, прямо передбачених ч. 2 ст. 242 КПК України призначення судової експертизи є обов'язковим.

Так, слідчий або прокурор зобов'язані звернутися до експерта для проведення експертизи щодо:

- 1) встановлення причин смерті;
- 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень;
- 3) визначення психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності;
- 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості;
- 5) встановлення статевої зрілості потерпілої особи в кримінальних провадженнях щодо злочинів, передбачених статтею 155 Кримінального кодексу України.

6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням⁴.

Обов'язковість звернення до експерта для проведення експертизи у зазначених вище випадках обумовлена необхідністю доказування тих обставин, без встановлення яких неможливе всебічне та повне розслідування

⁴Цей пункт доповнив частину другу статті 242 КПК України на підставі прийняття Верховною Радою України Закону України № 1261 – VII від 13.05.2014 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій з лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України»

вчиненого кримінального правопорушення.

Крім того, нормами діючого КПК передбачена можливість призначення експертизи не тільки одному експерту а й експертам, тобто де-факто мова йде про призначення експертизи двом чи більше експертам, що за своїм змістом носить комісійний характер.

Відсутність у матеріалах кримінального провадження висновку експерта з питань, які встановлені у ч. 2 статті 242 КПК України, слід розглядати як підставу для висновку про те, що докази, зібрані по кримінальному провадженню, є недостатніми для вирішення справи

Звертає на себе увагу відсутність у діючому КПК визначення понять первинної, додаткової, повторної, комісійної та комплексної експертиз, хоча вони чітко визначені у п. 1.2.10 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5

КПК України не врегульований статус кожного експерта та межі його окремих повноважень, порядку організації проведення комісійних експертиз та випадки складання ними одного чи окремих висновків
 Це також стосується і випадків коли для вирішення завдання необхідне залучення експертів з різних галузей знань, тобто проведення комплексної експертизи

Крім цього, зазначені процесуальні види експертиз прописані у Цивільному процесуальному кодексі України (ст. 150 «Додаткова і повторна експертиза»), Кодексі адміністративного судочинства (ст. 83 «Комісійна експертиза», ст. 84 «Комплексна експертиза», ст. 85 «Додаткова і повторна експертизи»), Господарському процесуальному кодексі України (ст. 42. «Висновок судового експерта» - ...у випадках недостатньої ясності чи неповноти висновку судового експерта господарський суд може призначити додаткову судову експертизу. При необхідності господарський суд може призначити повторну судову експертизу і доручити її проведення іншому судовому експерту...).

В кримінальному процесуальному законодавстві ця неузгодженість норм КПК і підзаконних актів, потребує, на наш погляд, обов'язкового унормування.

Намагання законодавця надати рівні можливості сторонам кримінального процесу щодо використання спеціальних знань у формі експертних досліджень і отримання експертних висновків як джерел доказів знайшло своє відображення в статті 243 КПК України «Порядок залучення експерта», яка надає можливість не лише слідчому, прокурору, а й стороні захисту

самостійно на договірних умовах залучати експертів для проведення експертиз, у тому числі обов'язкових.

На підзаконному рівні таке право реалізовано в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 26.20.2012 р. № 1950/5, що зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 січня 2013 р. за № 1/22533.

Поряд з тим, експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 Кримінального процесуального кодексу України.

Таким чином, під час судового розгляду в якості доказу може бути надано одночасно два висновки, які виконані різними експертами з одних і тих питань, як за дорученням сторони обвинувачення так і сторони захисту

Поряд з тим, у разі залучення експерта стороною захисту самостійно або за її клопотанням слідчим суддею, слід мати на увазі, що на вирішення експерту можуть бути поставлені й інші питання, які мають значення для кримінального провадження та судового розгляду і стосуються об'єкту дослідження та не вирішувались під час проведення експертизи, призначеної стороною обвинувачення. Така можливість забезпечує повноту дослідження усіх матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи.

Безумовно, такі процесуальні можливості сторона захисту має не щодо всіх категорій кримінальних проваджень. Наприклад, якщо йде мова про злочини проти статевої свободи або злочини у сфері обігу наркотичних засобів, саме сторона обвинувачення має процесуальний пріоритет проведення експертизи, оскільки зразки для експертиз з таких проваджень, як правило, зібрані в межах процесуальних дій правоохоронних органів. Принаймні питання допустимості зразків для експертизи з вищевказаних категорій справ, що відібрані стороною захисту, не врегульовані Кримінальним процесуальним кодексом України.

Однак є категорія кримінальних проваджень, у якій допустимість зразків, наданих стороною захисту для проведення експертизи, сумнівів не викликає. Це злочини у сфері господарської діяльності – розділ VII Кримінального кодексу України. У таких справах найчастіше проводять економічну експертизу, де зразками є належні документи самого суб'єкта господарювання.

Юридичний супровід господарської діяльності, правильне зберігання первинних документів та їхніх належно завірених копій можуть забезпечити

сторону захисту більш повним комплектом документів порівняно зі стороною обвинувачення, яка отримує такі документи переважно в результаті обшуків або тимчасових доступів до речей. Відповідно база зразків для проведення економічної експертизи у сторони захисту може бути більш повною та всебічною, ніж у сторони обвинувачення.

Саме більш повна база зразків первинних документів може стати перевагою в оцінці двох висновків експертизи (сторони захисту та обвинувачення), якщо такі висновки матимуть розбіжності. Також питання застосованих експертом методів дослідження відіграватиме вирішальну роль для врахування та покладення результатів експертизи в основу судового рішення.

Попри те, що ст. 243 КПК має назву «Порядок залучення експерта», у ній, на жаль, ідеться про можливість залучення експерта, а не про можливість реалізації цієї можливості

Разом з тим, в діючому КПК не визначено форми реалізації стороною захисту права самостійного залучення експерта. Законодавець навіть не визначився з назвою документа

Виходячи із змісту КПК, процесуальний документ, яким залучається експерт до кримінального провадження трактується по різному. Так, відповідно до ч. 3 ст. 110 КПК рішення слідчого, прокурора приймається у формі постанови. Частина 7 ст. 69 КПК дає підстави зробити висновок про те, що експерту надсилається доручення. Стаття 332 КПК передбачає право суду своєю ухвалою доручити проведення експертизи. Буквальне тлумачення ч. 3 ст. 332 КПК дає можливість зробити висновок, що ухвала суду має назву «ухвала про доручення проведення експертизи».

Отже, виходячи із прагнення забезпечити однаковість кримінальної процесуальної термінології та керуючись указаними вище статтями КПК, можна зробити висновок, що, юридичною підставою для залучення експерта на стадії досудового розслідування повинна бути постанова слідчого чи прокурора про доручення проведення експертизи.

Більш конкретизуючим (порівняно з Кримінальним процесуальним кодексом України) у цьому питанні є п. 1.8 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, в якому зазначається, що підставою для проведення експертиз відповідно до чинного законодавства є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження (документ про призначення експертизи (залучення експерта)), у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених

експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Підставою для проведення експертного дослідження є письмова заява (лист) замовника (юридичної або фізичної особи) з обов'язковим зазначенням його реквізитів, з переліком питань, які підлягають розв'язанню, а також об'єктів, що надаються.

Підсумовуючи викладене варто зазначити, що прийняття в 2012 році Кримінального процесуального кодексу України, загалом стало вагомим кроком до вдосконалення вітчизняного кримінального провадження, проте знадобиться певний час для унормування чинного законодавства з метою найбільш ефективного урегулювання процесу досудового розслідування та судового слідства.

1.2. Порівняння понять: шкода, збитки, упущена вигода. Визначення різниці між ними по провадженнях, у яких діями підозрюваного заподіяно матеріальні збитки

Поняття «шкода» і «збитки» у чинних нормативно-правових актах та наукових джерелах тлумачаться по-різному. Відрізняються підходи щодо розуміння даних категорій й залежно від галузі законодавства, якими передбачається нормативно-правове врегулювання питання відшкодування збитків, внаслідок скоєння правопорушення та настання майнових наслідків для потерпілої сторони.

Зазвичай і в законодавстві, і в доктрині термін «шкода» використовується як більш широка категорія, а термін «збитки» – як більш вузька категорія, як складова частина більш широкого поняття «шкода», втім законодавець не завжди дотримується критеріїв розмежування збитків та шкоди

Терміни «шкода», «збитки», «витрати» є семантично однорідними. Можливо тому вони іноді ототожнюються й використовуються як синоніми. На це звертається увага зокрема вищих судових органів при узагальненні ними судової практики вирішення спорів, пов'язаних з відшкодуванням збитків чи завданої шкоди⁵. Але терміни

«шкода» і «збитки» необхідно розмежовувати, тому що як правові поняття вони мають різне змістовне наповнення.

У кримінальному праві різниця термінів «шкода» і «збитки» наочно демонструються статтею 45 Кримінального кодексу України, згідно з якою особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості або необережний

---

⁵Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища : лист Вищ. госп. суду України від 01.01.2009 р. // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 3. – С. 20–48.

злочин середньої тяжкості, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду.

У Цивільному кодексі України (ЦК) «шкода» і «збитки» також трактуються неоднозначно. Так, у п. 3 ч. 2 ст. 11, а також у ст. 1166 законодавець ототожнює збитки та шкоду, позначаючи їх лише терміном «шкода», у ст.ст. 22 і 23 указані терміни розмежовуються, у ст. 1192 використовується лише термін «збитки», у п. 8 ч. 2 ст. 16 ЦК України законодавець вказує на «відшкодування збитків та інших способів відшкодування майнової шкоди».

У Господарському кодексі України вживаються обидва терміни без зазначення різниці в змісті цих понять.

Отже, і в законодавстві, і теорії, і в судовій практиці інколи терміни «шкода» та «збитки» ототожнюються і вживаються в якості синонімів. Відсутність єдиного підходу до тлумачення термінів шкода, збитки, упущена вигода в українському законодавстві (цивільному, господарському, так і кримінальному) впливає на процеси відшкодування збитків потерпілій стороні.

1.2.1. Співвідношення поняття шкода та збитки за цивільним та господарським законодавством.

Шкода у цивільному праві розуміється як знищення або зменшення особистого чи суспільного блага.

Цивільне право розрізняє майнову і моральну (немайнову) шкоду

Майнова шкода – це будь-яке зменшення чи знищення майнового суб'єктивного права, охоронюваного законом інтересу чи майнового блага, що спричиняє втрати у потерпілого.

Від поняття «майнова шкода» слід відрізнити поняття «майнові збитки», які є економічним (вартісним, грошовим) еквівалентом завданої майнової шкоди

Поняттям «моральна (немайнова) шкода» охоплюються втрати немайнового характеру внаслідок моральних та (або) фізичних страждань або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб.

Моральні страждання, зазвичай, виявляються у відчуттях страху, сорому, приниження, а також в інших, несприятливих для людини в психологічному аспекті, переживаннях, пов'язаних із втратою близьких, роботи, розкриттям лікарської таємниці, неможливістю продовжувати активне громадське життя, з обмеженням або позбавленням яких-небудь прав громадян.

Слід зазначити, що поняття «фізичні страждання» не співпадає за своїм змістом із поняттям «фізична шкода» або «шкода здоров'ю»

Шкодою здоров'ю слід розуміти порушення анатомічної цілісності тканин, органів та їх функцій, що виникають як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних

Фізичні страждання є однією з форм моральної шкоди (фізичних або моральних страждань), в той час як фізична шкода (яку доцільніше було б назвати органічною шкодою) – це будь-які негативні зміни в організмі людини, які перешкоджають його сприятливому біологічному функціонуванню. Фізична (органічна) шкода є матеріальним видом з природничо-наукової точки зору та разом з тим немайновим; негативні зміни відбуваються в організмі, тобто в матеріальній сфері потерпілого, під впливом певних зовнішніх впливів.

Ці зміни, в свою чергу, призводять чи можуть призвести до негативних змін у психічному благополуччі та (або) у майновій сфері особи. Негативні зміни в психічній сфері можуть виявитися в обох видах страждань (моральна шкода), а негативні зміни в майновій сфері – у витратах, пов'язаних з корекцією або функціональною компенсацією тілесних недоліків та втрати доходу. Таким чином, будь-яка тілесна шкода з метою її відшкодування «перетворюється» на моральну шкоду та майнову.

Відповідно до чинного законодавства моральна шкода може полягати, зокрема: у приниженні честі, гідності, престижу або ділової репутації, моральних переживаннях у зв'язку з ушкодженням здоров'я, у порушенні права власності (в тому числі інтелектуальної), прав, наданих споживачам, інших цивільних прав, у зв'язку з незаконним перебуванням під слідством і судом, у порушенні нормальних життєвих зв'язків через неможливість продовження активного громадського життя, порушенні стосунків з оточуючими людьми, при настанні інших негативних наслідків.

Під немайновою шкодою, заподіяною юридичній особі, слід розуміти втрати немайнового характеру, що настали у зв'язку з приниженням її ділової репутації, посяганням на фірмове найменування, товарний знак, виробничу марку, розголошенням комерційної таємниці, а також вчиненням дій, спрямованих на зниження престижу чи підірив довіри до її діяльності».

Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб. При відшкодуванні моральної шкоди розмір її грошового відшкодування визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вона є підставою для відшкодування, а також

з урахуванням інших обставин, що мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності й справедливості. При визначенні розміру відшкодування враховують вимоги розумності та справедливості (ст. 23 ЦК).

Моральна шкода відшкодовується одноразово, якщо інше не встановлено договором або законом. Підстави та порядок відшкодування моральної шкоди в цивільному праві визначаються ст. 1167, 1168 ЦК України.

Під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною
(Стаття 224 Господарського кодексу України)

Стаття 225 Господарського кодексу України матеріальну компенсацію моральної шкоди включає до складу збитків. Збитками є грошова оцінка понесених втрат, що заподіяв боржник чи порушник. Таке розуміння збитків відповідає і ч. 2 ст. 22 ЦК, де збитки визначаються як: а) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі; б) витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення порушеного права; в) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене.

Однак при визначенні розміру відшкодування моральної шкоди вартісні розрахунки не здійснюються. Такі обчислення є неможливими з огляду на те, в чому полягає моральна шкода (фізичний біль, душевні страждання, приниження честі, гідності чи ділової репутації тощо). Розмір її компенсації зумовлюється іншими чинниками, зокрема характером та обсягом страждань (фізичних, душевних, психічних та ін.), яких зазнав позивач, характером немайнових втрат (їх тривалість, можливість відновлення тощо) та іншими обставинами.

Реальні збитки за ч. 2 ст. 22 ЦК України	Реальні збитки за ч. 1 ст. 225 ГК України
<p>1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі;</p> <p>2) витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права.</p>	<p>1) вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;</p> <p>2) додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків унаслідок порушення зобов'язання другою стороною.</p>

Отже, визначення Цивільному кодексі України і Господарському кодексі України поняття «реальні збитки» не збігаються. В статті 22 ЦК України мова йде про упущену вигоду, а в ст. 224, 225 ГК України – про неoderжані доходи, втрачену вигоду, неoderжаний прибуток

Положення ст. 22 ЦК дозволяють особі вимагати відшкодування витрат, фактично вже нею понесених, та присудження коштів для покриття майбутніх витрат для виправлення недоліків речі, її ремонту тощо. Натомість норми Господарського кодексу України не дають гарантій відшкодування збитків у формі майбутніх витрат на відновлення порушеного права, адже ч. 2 ст. 224 ГК України дозволяє стягувати з порушника лише ті витрати, які «зроблені управненою стороною».

Достатньо складною є й юридична та економічна природа упущеної вигоди, або, за формулюванням Господарського кодексу України, неoderжаного прибутку чи втраченої вигоди. Відмітимо, що поняття «упущена вигода», «неoderжані доходи» і «втрачена вигода» в актах законодавства використовуються як тотожні.

Вона не включається в розмір майнової шкоди, що застосовується при кваліфікації злочину, однак може бути предметом цивільного позову у кримінальному провадженні

Тим не менш, в обох випадках упущена вигода (неодержаний прибуток) полягає у прирості активів потерпілої сторони, який вона могла отримати, якби її право не було порушене

В цілому, можна виділити наступні ключові ознаки упущеної вигоди:

- майнові вигоди, що складають її зміст, є ймовірними, а не отриманими на момент вимоги про відшкодування шкоди;
- майнові вигоди є передбачуваними та реальними; іншими словами, єдиним фактором, що запобіг отриманню таких майнових вигод було порушення або оспорювання права.

Розмір упущеної вигоди обчислюється лише приблизно, оскільки невідомо, які чинники могли б мати вплив на прибуток.

Позивач повинен довести реальну можливість отримання майна, грошових сум, якби його право не було порушено.

Теоретичні припущення щодо абстрактних доходів при вирішенні питання про відшкодування упущеної вигоди до уваги не приймаються.

Підкреслимо, що необхідність доказування розміру упущеної вигоди існує лише в тих випадках, якщо позивач вважає її розмір більшим від доходів, одержаних відповідачем. Тому складається така ситуація: невідомо, чи могла б особа, право якої порушено, одержати вигоду в тому ж розмірі, що й порушник, оскільки в них можуть бути різні здібності до підприємництва. Більше того, не має юридичного значення й той факт, чи спрямував би взагалі позивач належним чином виконане зобов'язання на діяльність з метою одержання прибутку.

Новелою чинного ЦК України в регулюванні розміру й порядку відшкодування завданих збитків є правило про можливість стягнути з особи, яка порушила право й одержала у зв'язку із цим доходи, упущеної вигоди в розмірі, не меншому від останніх.

Хоча законодавець і пов'язує таке відшкодування з упущеною вигодою, фактично дане положення містить елементи окремого самостійного способу відшкодування майнової шкоди – стягнення доходів, одержаних правопорушником у зв'язку з його протиправною поведінкою. Отже, особа, право якої порушено, вправі вимагати сплати не тільки того, наскільки зменшилося її майно, а й того, наскільки збільшилось майно порушника.

Доходи від правопорушення, що стягуються на користь потерпілої особи, не можна кваліфікувати як упущену вигоду, як не вважаються вони й реальними збитками

В цьому випадку дохід порушника не належав до майнової сфери стягувача, тому він не є втратою в розумінні ч. 2 ст. 22 ЦК України

Конструкція абз. 2 ч. 3 ст. 22 ЦК України дозволяє стверджувати, що й законодавець не вважає це упущеною вигодою, а лише співвідносить розмір останньої з розміром доходів, одержаних від правопорушення.

1.2.2. Шкода завдана кримінальним правопорушенням.

У чинному КК законодавець, з різним ступенем абстрактності, варіюючи кількісні й якісні характеристики, часто звертається до поняття «шкода»: «істотна шкода фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі» (ч. 2 ст. 11), «шкода», «тяжка шкода», «шкода правоохоронюваним інтересам» (в ст.ст. 36-43), «шкода» (п. 2 ч. 1 ст. 66), «шкода інтересам України» (ч. 2 ст. 114), «істотна шкода здоров'ю» (ч. 1 ст. 137), «істотна шкода для здоров'я» (ч. 2 ст. 150), «матеріальна шкода у великому розмірі» (ч. 1 ст. 176 та ч. 1 ст. 177), «матеріальна шкода в особливо великому розмірі» (ч. 2 ст. 176 та ч. 2 ст. 177 та примітки до них), «значна шкода потерпілому» (ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 186, ч. 2 ст. 189, ч. 2 ст. 190), «майнова шкода» (ст. 192, ч. 2 ст. 194), «шкода» (ч. 1 ст. 194), «велика матеріальна шкода» (ч. 2 ст. 205 та примітка до неї, ст. ст. 218 - 221, ч. 2 ст. 222, ч. 2 ст. 223, ч. 2 ст. 224, ч. 2 ст. 276, ч. 2 ст. 277, ч. 2 ст. 281, ч. 2 ст. 282), «особливо велика матеріальна шкода» (ч. 3 ст. 224), «велика шкода» (ч. 3 ст. 206, ч. 3 ст. 355), «матеріальна шкода» (примітка до ст. 206), «істотна шкода» (ст. 231, ст. 232, ч. 1 ст. 249, ч. 2 ст. 361, ч. 3 ст. 362, ч. 2 ст. 363, ч. 2 ст. 410, ч. 1 ст. 423, ч. 1 та 2 ст. 424, ч. 1 ст. 425, ч. 1 ст. 426) тощо.

Засновуючись на вищевикладеному, можна зробити висновок, що поняттю «шкода» в чинному КК надано декількох значень:

1) суспільно небезпечні наслідки злочину – указаний в диспозиції статті Особливої частини негативний результат суспільно небезпечного діяння (ознака, що характеризує об'єктивну сторону злочину з матеріальним складом). В цьому значенні розглядуване поняття вживається в законі в переважній більшості випадків. При цьому ним позначаються як суспільно небезпечні наслідки на конкретному рівні, з позначенням сфери, в якій проявляється цей негативний результат («шкода здоров'ю особи», «майнова шкода»), так і суспільно небезпечні наслідки як збірне, невизначене точно поняття («істотна шкода», «велика шкода»);

2) викликані незлочинною (соціально корисною або соціально нейтральною) поведінкою негативні зміни у охоронюваних законом об'єктах, заподіяні за обставин, які виключають злочинність діяння (розділ VIII Загальної частини КК);

3) критерій суспільної небезпечності діяння (ч. 2 ст. 11 КК);

4) об'єкт позитивної посткримінальної поведінки особи (ст.ст. 45 - 46, п. 2 ч. 1 ст. 66 КК).

В теорії кримінального процесу доречним (щодо моральної шкоди) вважається використання терміну «компенсація шкоди» (від лат. *compesatio* — «відшкодування»), оскільки важко собі уявити відшкодування страждань, а компенсація останніх цілком можлива. З огляду на це, глава 9 КПК має назву «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов».

Так, зі змісту ст. 55 КПК вбачається, що відшкодування шкоди може відбуватися відносно потерпілого – як фізичної, так і юридичної особи. При цьому в статті названо три види шкоди, що відшкодовуються (компенсуються) під час кримінального провадження: моральна, фізична та майнова.

Суттєвим є той факт, що потерпілій фізичній особі може бути відшкодована моральна, фізична та майнова шкода, а потерпілій юридичній особі компенсується лише майнова шкода, що завдана кримінальним правопорушенням

Для визнання фізичної особи потерпілим достатньо заподіяння особі будь-якого з трьох визначених видів шкоди, хоча від кримінального правопорушення зазвичай походять кілька видів шкоди. У будь-якому випадку, якщо потерпілому – фізичній особі завдано декілька видів шкоди, вони відшкодовуються в повному обсязі відповідно до законодавства, а потерпілій юридичній особі відшкодовується виключно майнова шкода.

Відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення чи іншого суспільно небезпечного діяння відбувається:

- 1) підозрюваним, обвинуваченим, а також за його згодою будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою на будь-якій стадії кримінального провадження;
- 2) за результатами розгляду цивільного позову в кримінальному провадженні на підставі відповідного судового рішення;
- 3) за рахунок Державного бюджету у випадках та в порядку, передбачених законом.

У кримінальному процесі поняття «шкода» і «збитки» розмежовуються.

Шкода – це будь-яке знецінення блага, що охороняється правом, тому її поділяють на майнову та немайнову (моральну), а збитки – це грошова оцінка шкоди, яка має місце у разі неможливості відшкодування шкоди в натурі.

Відповідно до ст. 55 КПК виділяються такі види шкоди: 1) моральна, 2) фізична, 3) майнова. Майнова шкода представляє собою майнові та/чи

грошові збитки, спричинені юридичній або фізичній особі.

Поняття майнової шкоди, завданої кримінальним правопорушенням потерпілому охоплює:

1) заподіяну кримінальним правопорушенням особі пряму, безпосередню шкоду в її майновому та грошовому виразі;

2) не одержані внаслідок скоєння кримінального правопорушення доходи;

3) оцінені в грошовому вигляді витрати на відновлення здоров'я потерпілого, а в разі його смерті – на поховання й виплати з підтримання матеріального добробуту і виховання непрацездатних членів сім'ї потерпілого та його неповнолітніх дітей;

4) кошти, витрачені закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину.

Збитками є:

1. Втрати, яких особа зазнала внаслідок вчинення кримінального правопорушення у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речей, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права;

2. Доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене.

Згідно з ч. 1 ст. 55 КПК потерпілим може бути також і юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Відповідно кримінальним правопорушенням потерпілому-юридичній особі може бути завдано безпосередньої шкоди в її майновому та грошовому виразі.

В чинному законодавстві України всі наслідки немайнового характеру позначаються терміном «моральна шкода». Зміст цього поняття розкритий в постанові Пленуму Верховного Суду України від 31 березня 1995 року № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди», де визначено, що моральна шкода – це втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань або інших негативних явищ.

Як вже зазначалося, відповідно до ст. 23 ЦК України моральна шкода полягає у:

1) фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;

2) душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;

3) душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;

4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Розмір грошової компенсації моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, ступеня фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його

можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування. Одночасно розмір грошової компенсації визначається з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру компенсації враховуються вимоги розумності і справедливості.

Моральна шкода компенсується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування

Заподіяння фізичної шкоди тісно пов'язане з настанням в подальшому моральних страждань, отже, і моральної шкоди. У цьому випадку ці види шкоди у кримінальному провадженні важко розглядати окремо, оскільки вони доповнюють одне одного.

Фізична шкода визначається через сукупність змін, що об'єктивно сталися внаслідок вчинення кримінального правопорушення в стані людини як фізичної істоти. До складових фізичної шкоди належать: а) тілесні ушкодження, б) розлад здоров'я, в) фізичні страждання.

Поряд з фізичною шкодою потерпілим одночасно заподіюється і майнова шкода, що полягає у витратах на лікування, протезування, посилене харчування тощо

Критерії компенсації фізичних і моральних страждань є різними, оскільки фізичні страждання викликаються фізичною шкодою, що заподіюється в матеріальній сфері, вони підлягають об'єктивнішій оцінці, тобто за своїм змістом компенсація фізичних страждань може наближатися до відшкодування.

1.3. Збитки як економічне явище

Розглядаючи економічну природу збитків, у першу чергу слід наголосити на наявності суттєвих відмінностей у трактуванні збитків в юридичній практиці з одного боку та економічній науці і господарській практиці – з іншого. В рамках бухгалтерського обліку поняття збитків встановлюється Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку № 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 року № 73.

Збитком є перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати

Під витратами даний документ розуміє зменшення економічних вигід

у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілу власниками) за звітний період.

Під доходами – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (крім зростання капіталу за рахунок внесків власників) за звітний період⁶. Таким чином, ми бачимо основну відмінність розуміння збитків в юридичній та господарській практиках.

Якщо в юридичній практиці поняття збитків виникає у зв'язку з порушенням закону або договірних зобов'язань, в господарській діяльності можуть виникати і внаслідок цілком правомірної поведінки, і внаслідок подій, що взагалі не пов'язані з волею суб'єкта

На цьому, зокрема, наголошує І.В. Подколзін, вказуючи, що «чистими» економічними збитками мають вважатися негативні наслідки у формі зменшення майнових благ як обумовлені, так і не обумовлені діяльністю фізичних чи юридичних осіб, за настання яких не настає примусовий обов'язок третіх осіб їх відшкодувати чи компенсувати; збитки ж як юридична категорія трактується як ті збитки, що виникають внаслідок порушення в межах цивільних чи інших правовідносин, уповноважений учасник яких має право вимагати від зобов'язаної особи відшкодування таких збитків⁷.

Іншою суттєвою відмінністю розуміння збитків в економічних науках та юриспруденції є їх зміст. У господарській практиці збитки є перевищенням всіх витрат над всіма доходами суб'єкта за певний проміжок часу. В юридичній практиці до складу збитків може включатись лише визначене коло втрат суб'єкта. Ці втрати, як вже зазначалося, описані у ч. 2 ст. 22 Цивільного кодексу України та ч. 1 ст. 225 Господарського кодексу України.

Незважаючи на розбіжності у формулюваннях даних документів (яким присвячено достатньо великий обсяг досліджень, однак які не є наразі предметом дослідження), за виключенням компенсації моральної шкоди, дані переліки дозволяють виділити такі основних групи збитків, що виділяються законодавством.

Першу групу складають прямі втрати від порушення права. Це – втрати, що виражаються у вартості втрачених або пошкоджених майнових цінностей. У бухгалтерському обліку вони переважно відображаються як втрати від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей.

⁶Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 № 73 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – Ст. 97.

⁷Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І.В. Подколзін ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2010. – 20 с.

Відповідно до Порядку визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 січня 1996 року № 116, розмір збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей визначається шляхом проведення незалежної оцінки відповідно до національних стандартів оцінки.

Другу групу складають витрати, які особа зробила або мусить зробити у зв'язку з порушенням права. Вони направлені на відновлення особою свого порушеного права та являють собою групу збитків, що виникають внаслідок необхідності додаткових витрат, в яких за умов нормальної господарської діяльності необхідності б не було. Господарський кодекс наводить приклади подібних витрат (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо). Разом з цим, правозастосовна практика вказує і на ряд витрат, що пов'язані з відновленням порушених прав, але не можуть відноситись до складу збитків. Так, оглядовий лист Вищого господарського суду України від 14.01.2014 № 01-06/20/2014 вказує, що витрати на оплату юридичних послуг не є збитками у розумінні Цивільного та Господарського кодексів України.

1.4. Чи можуть збитки з'явитися внаслідок правомірних дій?

У кримінально-правовій літературі шкодою (рідше – збитками) називають негативні зміни, що настали в охоронюваному законом об'єкті внаслідок суспільно небезпечного посягання на нього, порушення, пошкодження об'єкта. Аналіз відповідних положень Кримінального кодексу України (КК) дозволяє зробити висновок, що збитки є негативним результатом злочину, який настає в майновій сфері, і який завжди може бути зведено до певного грошового чи майнового еквіваленту.

Поняттям «збитки», «шкода» в кримінальному законі надано декількох значень:

1) суспільно небезпечні наслідки злочину – зазначений в диспозиції статті Особливої частини КК негативний результат суспільно небезпечного діяння (ознака, що характеризує об'єктивну сторону злочину з матеріальним складом). В цьому значенні розглядуване поняття вживається в законі в переважній більшості випадків;

2) викликані незлочинною (соціально корисною або соціально нейтральною) поведінкою негативні зміни у охоронюваних законом об'єктах, заподіяні за обставин, які виключають злочинність діяння – необхідної оборони, затриманні особи, що вчинила злочин, крайній необхідності тощо (розділ VIII Загальної частини КК);

3) об'єкт позитивної посткримінальної поведінки особи – дійового каяття, примирення винного з потерпілим тощо (ст.ст. 45–46, п. 2 ч. 1 ст. 66 КК).

Таким чином, зі змісту кримінального законодавства випливає, що збитки (як і шкода в цілому) можуть виникати як наслідок неправомірних (незаконних, протиправних), так і правомірних дій особи

1.4.1. Чи всі збитки та шкода підлягають відшкодуванню?

Правовідносини з відшкодування шкоди та збитків регламентуються цивільним та господарським законодавством. При цьому з його положень випливає, що закон передбачає відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди, а також відшкодування моральної шкоди особі у результаті порушення її цивільного права (ст.ст. 22, 23 Цивільного кодексу України (ЦК)).

У ч. 1 ст. 1166 ЦК України міститься пряма вказівка на протиправність поведінки заподіювача шкоди як обов'язкову умову його відповідальності за неї. Загальними підставами для відшкодування шкоди є наявність шкоди; протиправна поведінка заподіювача шкоди; причинний зв'язок між шкодою та протиправною поведінкою заподіювача; вина.

Проте можливе встановлення обов'язку фізичної чи юридичної особи, а також держави щодо відшкодування шкоди, завданої правомірними діями

До таких випадків можна віднести, зокрема:

– заподіяння шкоди особі у стані крайньої необхідності (у зв'язку із вчиненням дій, спрямованих на усунення небезпеки, що загрожувала цивільним правам чи інтересам іншої фізичної або юридичної особи, якщо цю небезпеку за даних умов не можна було усунути іншими засобами). Хоч дії, здійснені у стані крайньої необхідності, визнаються суспільне корисними і правомірними, однак на особу, яка завдала шкоди, законом покладається обов'язок її відшкодувати (ч. 1 ст. 1171 Цивільного кодексу України);

– заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки (діяльністю, пов'язаною з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів, механізмів та обладнання, використанням, зберіганням хімічних, радіоактивних, вибухо- і вогнебезпечних та інших речовин, утриманням диких звірів, службових собак та собак бійцівських порід тощо, що створює підвищену небезпеку для осіб, які цю діяльність здійснюють, та інших осіб). Незалежно від правомірності дій володільця джерела підвищеної небезпеки (у тому числі й при відсутності в його діях складу кримінального правопорушення), завдання шкоди цим джерелом підвищеної небезпеки тягне його майнову відповідальність;

– заподіяння шкоди особою, яка діє від імені юридичної особи, виконуючи незаконний наказ або розпорядження та при цьому не могла і не повинна була усвідомлювати його незаконність. Відповідальність за заподіяну шкоду несе особа, яка віддала незаконний наказ або розпорядження.

У статті 224 Господарського кодексу України (ГК) зазначено, що учасник господарських відносин, який порушив господарське зобов'язання або установлені вимоги щодо здійснення господарської діяльності, повинен відшкодувати завдані цим збитки суб'єкту, права або законні інтереси якого порушено.

Під збитками в даному аспекті розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною.

До складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються (стаття 226 Господарського кодексу України)⁸:

- вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства;
- додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною;
- неодержаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною;
- матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом.

Втім чинне законодавство України має випадки, коли завдана шкода та збитки не мають бути відшкодовані

Відповідно до статті 1169 Цивільного кодексу України та пункту 9 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 1 від 26.04.2002 року «Про судову практику у справах про необхідну оборону» наголошується, що шкода, заподіяна в стані необхідної оборони без перевищення меж останньої, відшкодуванню не підлягає. Цей висновок пояснюється правомірністю дій того, хто обороняється.

Відповідно до статей 1186 та 1193 Цивільного кодексу України не відшкодовується шкода:

- завдана потерпілому внаслідок його умислу
- завдана фізичною особою, яка в момент її завдання не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними⁹.

⁸Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV // Офіційний вісник України — 2003. — № 11. — Ст. 303.

⁹Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV // Офіційний вісник України — 2003. — № 11. — Ст. 7.

Проте, з урахуванням матеріального становища потерпілого та особи, яка завдала шкоди, суд може постановити рішення про відшкодування нею цієї шкоди частково або в повному обсязі.

Щодо сфери господарського права, то не підлягають згідно із Законом України «Про землі енергетики та правовий режим спеціальних зон енергетичних об'єктів» відшкодуванню збитки, завдані власникам та користувачам земельних ділянок, розташованих у межах спеціальних зон об'єктів енергетики внаслідок недотримання ними обмежень щодо використання таких земельних ділянок, встановлених зазначеним Законом.

Відповідно до ч. 4 статті 226 Господарського кодексу України збитки, завдані правомірною відмовою зобов'язаної сторони від подальшого виконання зобов'язання, не підлягають відшкодуванню

Ця норма пов'язана з такою достатньо поширеною оперативнo-господарською санкцією (передбаченою ч. 1 ст. 236 ГК), як одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це – у разі порушення зобов'язання другою стороною.

Слід пам'ятати, що за загальним правилом, встановленим ч. 7 ст. 193 ГК, не допускається одностороння відмова від виконання зобов'язань, крім випадків, передбачених законом, а також відмова від виконання або відстрочка виконання з мотиву, що зобов'язання другої сторони за іншим договором не було виконано належним чином.

Проте, у цивільному і в господарському законодавстві передбачена значна кількість випадків, коли учасник господарських відносин вправі на законних підставах відмовитися від подальшого виконання зобов'язань. Наприклад, Господарським кодексом зазначено право управненої сторони відмовитися від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони (ч. 1 ст. 236 ГК), право управненої сторони відмовитися від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною (ч. 1 ст. 236 ГК), право покупця відмовитися від прийняття і оплати поставлених йому товарів неналежної якості (ч. 5 ст. 268 ГК).

Цивільним кодексом за договором купівлі-продажу встановлено право продавця, якщо він зобов'язаний передати покупцеві крім неоплаченого також інший товар, зупинити передання цього товару до повної оплати всього раніше переданого товару, якщо інше не встановлено договором або актами цивільного законодавства (ч. 5 ст. 692 ЦК). Перелік оперативнo-господарських санкцій, встановлених у ч. 1 ст. 236 ГК, не є вичерпним.

Враховуючи положення ч. 2 ст. 235 Господарського Кодексу України, у будь-якому випадку оперативнo-господарські санкції, необхідні для

забезпечення належного виконання договірних зобов'язань, повинні зазначатися в договорі.

Таким чином, одностороння відмова від виконання зобов'язання частіше за все застосовується як оперативно-господарська санкція по відношенню до сторони, яка порушила зобов'язання, тому така відмова вважається правомірною і не тягне за собою відшкодування завданих цією відмовою збитків

1.5. Межі компетенції судового експерта щодо вирішення питання стосовно спричинення матеріальних збитків діями посадових осіб

Експерти державних судово-експертних установ керуються поняттям судової експертизи, визначеним ст. 1 Закону України «Про судову експертизу»: «Судова експертиза – це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування чи суду».

Водночас далеко не будь-яке дослідження, засноване на використанні спеціальних знань, може називатися судовою експертизою, оскільки такі експертизи здійснюються у ході судового дослідження з цивільних, господарських або кримінальних справ, справ про адміністративні правопорушення

Правовий статус експерта підпорядкований меті процесу і складається з його компетенції, визначеної процесуальними обов'язками і правами, а також правовими гарантіями належної реалізації ним своїх прав та обов'язків і його незалежності. Оскільки експерт не є стороною (учасником) процесу та не має особистої юридичної заінтересованості у вирішенні справи, його участь в процесі обумовлена головним обов'язком – дати об'єктивний висновок з поставлених перед ним питань.

Права та обов'язки судового експерта особа набуває з моменту отримання відповідної кваліфікації судового експерта з відповідної спеціальності

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про судову експертизу» та ст. 69 КПК України експерт має право:

- знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження;
- заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та

вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи;

– бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження;

– викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання;

– ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні тощо.

Експерт не повинен давати висновки з питань, які виходять за межі його компетенції.

У таких випадках, а також, коли недостатньо наданих експерту для проведення судової експертизи даних, експерт має в письмовій формі повідомити слідчого або суд про неможливість зробити висновок.

Згідно із Законом України від 13.05.2014 № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» (набрав чинності з 04.06.2014 р.) частину другу статті 242 Кримінального процесуального кодексу України доповнено пунктом 6 такого змісту: «6) визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяної кримінальним правопорушенням».

З урахуванням вказаних змін до процесуального закону, слідчий або прокурор зобов'язаний звернутися до експерта для проведення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків.

Визначення документальної обґрунтованості наявності та розміру матеріальних збитків відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 належить до завдань економічної експертизи

В експертну практику вже впроваджена Методика вирішення судово-економічної експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків (реєстраційний код з Реєстру методик проведення судових експертиз 11.0.22).

Виходячи з положень, які викладені в Методиці, можна зробити такі висновки:

а) Експерти-економісти можуть залучатися судовими і слідчими органами для встановлення обставин, що свідчать про наявність у діях певних

осіб складу правопорушення, зокрема таких його елементів, як: а) настання шкоди; б) протиправності поведінки особи, що заподіяла шкоду; в) причинного зв'язку між двома першими елементами; г) вини особи, що заподіяла шкоду.

б) При проведенні дослідження з питань, що потребують встановлення розміру нанесеної шкоди, експерт-економіст повинен визначати лише економічну сторону шкоди, тобто розмір втрат, нанесених потерпілій особі, незалежно від підстав їх виникнення.

в) Питання щодо протиправності поведінки, у зв'язку з його юридичним характером, не може вирішуватися у ході судово-економічної експертизи. Вирішення такого питання є компетенцією слідчого або суду. Однак спеціальні знання експертів-економістів можуть використовуватися судом і слідством для документального підтвердження фактів невиконання або неналежного виконання певною особою закону або договору.

г) Оскільки в основу встановлення причинного зв'язку покладено доведеність протиправності поведінки особи, що порушила вимоги закону або договору, у компетенцію експертів-економістів не входить вирішення питань, пов'язаних із встановленням причинного зв'язку між протиправною поведінкою і шкодою, що виникла у потерпілого.

д) Призначення як судово-економічних, так і інших експертиз з метою встановлення вини є неприпустимим. Участь експертів-економістів у слідчих або судових діях з виявлення вини полягає у встановленні на підставі наданих для проведення дослідження документів того, що : а) санкціонування або виконання операцій, що були вчинені з порушенням закону або договору, відносилося до компетенції певної особи; б) операції, вчинені з порушенням закону або договору, були санкціоновані або виконані певною особою.

За напрямками досліджень економічна експертиза розподіляється на:

- дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності;
- дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій;
- дослідження документів фінансово-кредитних операцій.

Саме з цих напрямків проводиться атестація судових експертів за економічними спеціальностями. Головні завдання й орієнтовний перелік вирішуваних економічною експертизою питань наведені у Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень.

Виходячи з поставлених питань, експерт досліджує лише ті господарські (фінансові) операції, які цікавлять судово-слідчі органи і стосуються справи

Водночас експерт має право на експертну ініціативу – вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання

При цьому експерт може скористатися таким правом лише у межах своєї компетенції. Тобто, діяльність судового експерта, межі його компетенції, в тому числі й експерта-економіста, чітко врегульовані процесуальним законодавством.

Проводячи дослідження, експерти-економісти повинні діяти відповідно до чинного законодавства, що регулює судово-експертну діяльність, та у межах своєї компетенції, сповідуючи принципи судово-експертної діяльності, закладені у ст. 3 Закону України «Про судову експертизу» – принцип законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. Об'єктивність і повнота дослідження повністю залежать від конкретного експерта.

Отже, межі компетенції експертів-економістів визначаються, перш за все, знаннями у галузі материнської науки – економіки та дотриманням методичних і процесуальних вимог

На сьогодні існують і такі бачення, що експерти-економісти при проведенні експертиз повинні обмежуватися тільки констатацією фактів про відображення певних операцій в обліку. Але експерти з економічних напрямків не просто економісти, фінансисти, бухгалтери і не статисти, а судові експерти, і, враховуючи сьогоденні економічні умови господарювання, які базуються на ускладнених господарських зв'язках, недосконалому законодавстві, виникає необхідність комплексного використання правових та економічних знань для успішного розкриття економічних злочинів.

Питання, що ставляться на вирішення експертизи, повинні бути викладені в логічній послідовності, ясно і чітко, що виключало б їх неоднозначне тлумачення, і бути істотними для справи та носити таке змістове навантаження, яке не підштовхувало б експертів до виходу за межі своєї компетенції.

В цьому аспекті важливе значення має методична робота судово-експертних установ із судово-слідчими органами про можливості економічної експертизи у сприянні доказу економічних правопорушень та позовів за господарськими, адміністративними і цивільними справами.

Поза межами компетенції експертів-економістів є питання, які носять ревізійний характер
Знаходяться за межами компетенції експертів-економістів і питання стосовно спричинення матеріальних збитків діями посадових осіб

Там, де йдеться про збитки, експерти-економісти можуть проводити дослідження тільки стосовно економічної природи збитків, оскільки економічний і юридичний зміст категорії «збитки» суттєво відрізняються.

В основу юридичного визначення збитків покладено підстави їх виникнення – протиправні дії певної особи. З економічної ж точки зору, збитками визнаються будь-які втрати, пов'язані зі зменшенням майна чи погіршенням його якості незалежно від того, з яких причин вони виникли. Економічні збитки можуть з'явитися і внаслідок правомірних дій, і не будь-які збитки підлягають відшкодуванню.

Якщо, органами слідства і суду виноситься питання на вирішення експертів про визначення збитків у юридичному розумінні, наприклад: «Чи спричинені збитки діями посадових осіб?» то при такій постановці питання потребується оцінка дій, тому питання подібного роду виходять за встановлені законом межі використання спеціальних знань судовим експертом

До завдань судово-економічної експертизи відносяться, перш за все, питання щодо документального підтвердження тих чи інших господарських операцій, недотримання вимог законодавства, що призводить до нестач, безпідставних оплат і виплат, використання коштів не за цільовим призначенням, несплати податків тощо.

Вирішення питання, чи є це збитками у юридичному розумінні, - відноситься до компетенції судово-слідчих органів

Експерти-економісти можуть у межах своєї компетенції вирішувати питання щодо документального та нормативного підтвердження розрахунку збитків, який був наданий до суду позивачем або зроблений ревізорами в акті перевірки.

Особливої уваги заслуговують питання, що ставляться експертам за певної умови, з урахуванням протоколів допитів, висновків інших видів

експертиз¹⁰. В основному це стосується постанов слідчих за кримінальними провадженнями, господарських і цивільних справ, де питання сформульовані з урахуванням висновків інших видів експертиз (це визначення частки учасника у майні товариства на певну дату з урахуванням ринкової вартості майна, де ринкову вартість визначають експерти-товарознавці, будівельники, автотоварознавці в залежності від виду майна, що перебувало на балансі; необґрунтована виплата заробітної плати за підробленими документами з урахуванням висновків експертів-почеркознавців і технічної експертизи документів тощо).

Експерти-економісти у межах своєї компетенції проводять дослідження та надають висновки тільки на підставі документів, що підтверджують господарські операції, відповідно до вимог чинного законодавства, яким регулюється документування та відображення в обліку та звітності тих чи інших операцій, зокрема і з оподаткування.

Зазначена теза впливає зі змісту експертних спеціальностей – це дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку та звітності; документів про економічну діяльність підприємств і організацій; документів фінансово-кредитних операцій.

У разі якщо дані обліку суперечать фактичним обставинам та іншим доказам по справі, то оцінка таких доказів є прерогативою судово-слідчих органів, до компетенції яких це віднесено процесуальним законодавством, а саме який доказ взяти до уваги.

Слідчі та судді (суддя) можуть сформулювати експерту завдання з урахуванням даних, встановлених слідством, але ці дані мають бути чітко визначеними. Питання не повинне носити загальний характер, як то «З урахуванням зібраних по справі доказів, чи підтверджується сума..?»

Чітке визначення умови у питанні полягає у конкретизації тих фактів, які повинен врахувати експерт
Тобто відповідальність за умову та її доказову базу бере на себе слідчий

Об'єктами судово-економічної експертизи є документи, що містять дані про матеріальні, трудові та фінансові ресурси, процеси господарської діяльності та систему бухгалтерського, податкового обліку і звітності (первинні документи, реєстри бухгалтерського, податкового обліку, форми бухгалтерської, податкової та статистичної звітності).

---

¹⁰Види судових експертиз та їх класифікація визначені в Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень затвер. наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998р. № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 02.01.2013 № 1/22533).

Дослідження судового експерта-економіста повинні ґрунтуватися на документах, якими оформлені та проведені по обліку господарські операції

Після цього ним враховуються встановлені слідством чи судом певні дані, отримані у ході проведення розслідування або судового слідства, та надається висновок про їх вплив на результати господарської діяльності

Судовий експерт – складає висновок експертизи від свого імені і несе особисту відповідальність за його правдивість. За надання заздалегідь неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, даних попереднього слідства чи дізнання експерт несе кримінальну відповідальність за статтями 384 – 387 КК України.

За допущені порушення при проведенні експертизи, що не призвели до кримінальної чи адміністративної відповідальності, штатний співробітник експертної установи може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, а позаштатний – звільнений з посади позаштатного експерта.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про судову експертизу», у передбачених законодавством випадках, експерт може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

1.6. Характеристика юридичного та економічного визначення збитків.

Знаки, за якими юридичні збитки відрізняють від економічних

Під збитками розуміються втрати, яких зазнає хто-небудь. Термін «збитки» багато в чому схожий із поняттями «втрати», «шкода». Цей термін застосовують не тільки в юридичній термінології, у побутовому значенні збиток – це всяка втрата, що її зазнає особа як зі своєї вини, так і в результаті чужого втручання у свою сферу.

Поняття «збитки», уживане в цивільному праві, дещо відрізняється від аналогічного поняття, яким оперує економічна наука і реальна господарська практика¹¹.

¹¹Брагинский М. И. Договорное право. Книга первая: Общие положения / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский. – [2-е изд.] – М. : Статут, 2005. – С. 636.

Збиток як економічну категорію не можна пов'язувати виключно з юридичними актами, наприклад із невиконанням зобов'язання, тому що збиток залишається збитком і в тих випадках, коли він виник у результаті дії сил природи, заподіяний правомірною дією людини або викликаний дією самого потерпілого

Інакше об'єктивно існуючий факт (наявність збитків) змішується з юридичною оцінкою причин його виникнення, зокрема з протиправністю заподіяння¹².

Збитки можуть бути різними і виникати з різних причин. Наприклад, збитки можуть виникнути внаслідок необережного поводження з майном самого власника, унаслідок недостатньо чіткої організації праці на підприємстві, що припустилося перевитрати сировини, матеріалів або грошових коштів; унаслідок нечіткої роботи юридичної служби підприємства, з вини якої був пропущений термін давності на стягнення заборгованості з іншого підприємства і т. ін.

У всіх цих випадках ми маємо справу зі збитками, яких зазнала особа, юридична чи фізична. Але ці збитки не є збитками в юридичному розумінні. Вони виникли внаслідок дій самого потерпілого. Такого роду збитки не підлягають відшкодуванню іншою особою, а лягають на самого потерпілого¹³.

Юридичне значення мають лише ті збитки, які виникли в результаті дій інших осіб або подій і підлягають відшкодуванню через закон або договір

На це звертав увагу, зокрема, В.І. Кофман, відзначаючи, що збитки як економічна категорія не обов'язково виникають у результаті правопорушення¹⁴, тоді як категорія збитків у юридичному розумінні є негативними наслідками, що спричиняються неправомірною поведінкою, в майновій сфері потерпілого¹⁵.

Цивільне законодавство, ураховуючи економічну природу збитків, по-різному реагує на суспільні відносини, що складаються у зв'язку з виникненням цих збитків¹⁶.

Сума збитків у договірному праві відображає негативну різницю не у вартості майна на кінець і початок певного періоду (що має місце в економіці), а між вартістю майна, яке належить стороні, потерпілій від порушення контрагентом умов договору у реальній дійсності, і передбачуваною вартістю

¹²Васькин В. В. Гражданско-правовая ответственность / В. В. Васькин. – Владивосток, 1988. – С. 113.

¹³Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – [2-е изд., стереотип.] – М.: Статут, 2001. – С. 330.

¹⁴Советское гражданское право. Т.1 / Под ред. Д. М. Генкина. – М.: Госюриздат, 1950. – С. 484.

¹⁵Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М.: Юрид. лит., 1975. – С. 100.

¹⁶Васькин В. В. Гражданско-правовая ответственность / В. В. Васькин. – Владивосток, 1988. – С. 110.

майна, яка могла б мати місце, якби боржник належним чином виконав свої договірні зобов'язання¹⁷.

Потрібно враховувати, що відшкодуванню підлягають тільки ті збитки, які як такі розглядаються правом.

Таким чином, якщо економічне розуміння збитків – це зменшення майна, то юридичне – зменшення майна в результаті протиправного порушення права

Хоча в літературі трапляються думки про неправильність такого судження, оскільки термін «збитки» не можна ототожнювати лише з відповідальністю, а трактувати їх необхідно широко¹⁸. Однак ми підтримуємо традиційну точку зору на це питання з огляду на багато причин.

У цілому можна виділити декілька ознак, що відрізняють юридичні збитки від економічних.

По-перше, збитки не можуть виступати як результат якоїсь події, якихось сил, що не керуються особою¹⁹.

За загальним правилом кожний зазнає сам збитки від шкоди, заподіяної його майну з якої-небудь випадкової причини, якщо тільки немає підстави для перекладення шкоди на іншого. Перекладення шкоди на винного робиться можливим згідно із законом, що зобов'язує винного відшкодувати всю шкоду, заподіяну його незаконною дією²⁰. Відповідно до ст. ст. 323 ЦК України «ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом.

Збитки, як правило, є результатом неправомірної поведінки – дії або бездіяльності однієї особи, що порушує право іншої. Наприклад невиконання або неналежне виконання договору, спричинення шкоди. Тому щоразу при розгляді справи про відшкодування збитків суд з'ясовує, чи була дія відповідача неправомірною та чи спричинила вона порушення прав позивача²¹. Як виняток ЦК України допускає відшкодування збитків при правомірному їх спричиненні (п. 2 ст. 1169 ЦК України).

У теорії цивільного права проводиться відмінність між відшкодуванням збитків як формою відповідальності, яка виникає як реакція держави на

¹⁷Латынцев А. В. Расчет убытков в коммерческой деятельности / А. В. Латынцев, О. В. Латынцева. – М. : Лекс Книга, 2002. – С. 7.

¹⁸Кучерова О. И. К вопросу о делении убытков на юридические и экономические / О. И. Кучерова // Арбитражный и гражданский процесс. – 2006. – № 8. – С. 8–10.

¹⁹Пиндинг А. Я. Понятие и основные виды договорных убытков по советскому гражданскому праву / А. Я. Пиндинг // Учен. зап. ВЮЗИ. Вып. 17. – ч. 2. – М., 1968. – С. 21.

²⁰Победоносцев К. П. Курс гражданского права : в 3 т. / К. П. Победоносцев. – М. : Зерцало. – Т. 3. – 2003. – С. 560.

²¹Савенкова О. В. Возмещение убытков в современном гражданском праве / О. В. Савенкова // Убытки и практика их возмещения : Сб. статей. – М. : Статут, 2006. – С. 16.

неправомірну поведінку особи, і розподілом збитків, які настали з причин інших, ніж протиправне порушення права, зокрема в результаті поведінки, що визнається правомірною.

Стаття 1171 ЦК України, визначаючи, на якій зі сторін може лежати ризик несення збитків при спричиненні шкоди в стані крайньої необхідності (або на особі, що заподіяла шкоду, або на третій особі, в інтересах якого діяла особа, що заподіяла шкоду), віддає остаточне рішення питання про розподіл збитків на розсуд суду.

Друга ознака збитків полягає в тому, що їх несе тільки та особа, право якої порушено. Тому статтями 16 і 22 ЦК України встановлено загальне правило, згідно з яким особа, чиє право порушено, може вимагати відшкодування збитків. Недоведення позивачем порушення його права спричиняє відмову в позові.

По-третє, форми збитків передбачені в законодавчому порядку тільки чітко визначені, а не будь-які наслідки несприятливої дії на майнову сферу потерпілого ст. 22 ЦК України розглядає як збитки.

Збитки – це завжди майнові втрати, поняття яких міститься в нормах матеріального права, перелік їх вичерпний

Щоб визначити, чи належать ті чи інші втрати до збитків, а отже, чи підлягають вони відшкодуванню, слід зіставити їх із тими, які відображені в законі

Тому необхідно розрізняти поняття збитків в економічному і правовому значенні.

Навіть у Цивільному кодексі України не завжди термін «збитки» вживається у юридичному значенні

Так ст. 123 ЦК України передбачає, що «прибуток та збитки повного товариства розподіляються між його учасниками пропорційно до їхніх часток у складеному капіталі, якщо інше не передбачено засновницьким договором або домовленістю учасників». Очевидно, що маються на увазі не збитки, які протиправними діями заподіяні підприємству, чи збитки, які заподіяло підприємство іншій особі, а збитки в значенні виражених у грошовій формі втрат; зменшення матеріальних і грошових ресурсів підприємства в результаті перевищення витрат над доходами.

Таке розуміння збитків можна зустріти в статтях ЦК України, присвячених юридичній особі (статті 133, 140, 145, 152, 156, 159 та ін.).

Із приводу розмежування «економічних» і «юридичних» збитків доцільно згадати слова К. Цвайгерта та Х. Кетца, про те, що «функція правового регулювання відшкодування збитків полягає в тому, щоб із незорого числа випадків, коли учасники обороту зазнають збитків, обрати такі, в яких

потерпілому надається правова можливість вимагати компенсації збитку від іншої особи, на плечі якої в такому разі перекладається тягар заподіяного збитку»²².

У юридичній літературі, судовій і господарчій практиці використовуються поняття «шкода», «втрата» («ущерб» - рос.), «збитки». «Шкода» і «втрата» частіше розглядаються як синоніми. Деякі вчені навіть вважають, що такі поняття, як «шкода» і «втрата», позначають одне поняття «збитки»²³.

Найчастіше в науці цивільного права поняття збитків згадується у контексті визначення поняття «шкода»

Слід виходити з того, що поняття «шкода» і «збитки» не збігаються. Збитки за своїм юридичним значенням, установленим ст. 22 ЦК України, вужче поняття «шкода», оскільки включають тільки реальні збитки й упущену вигоду, а відшкодовуються вони, як правило, за наявності майнових відносин і в грошовому вираженні. «Шкода» – ширше поняття, що підрозділяється на майнову і немайнову шкоду.

Майнова шкода – матеріальні (економічні) наслідки правопорушення, що мають вартісну форму. Шкода, що має майновий характер, називається в російській літературі «ущербом» («вtratoю»). Вона може бути відшкодована в натурі (наприклад шляхом ремонту пошкодженої речі або наданням замість речі того ж роду і якості) або компенсована в грошах.

Проте натуральна компенсація, переважна з позицій закону (ст. 1192 ЦК України), не завжди можлива за обставинами конкретної справи. Тому частіше використовується грошова компенсація заподіяної шкоди, яка іменується відшкодуванням збитків²⁴.

При цьому авторами не пояснюється, що є збитками, а йдеться лише про відшкодування збитків як спосіб відшкодування майнової шкоди. Інколи поняття збитків виглядає так: «грошова оцінка майнової шкоди це збитки» чи так: «збитки можна визначити як грошову одиницю майнових втрат (шкоди)». Але в цьому разі основний акцент робиться на способі відшкодування збитків – у грошовій формі, але не на понятті збитків як правової категорії.

Відповідно до ст. 22 ЦК України «збитками» є:

²²Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. / [Пер. с нем.]. – М. : Междунар. отношения, 2000. – Т. 2. – С. 360.

²³Садилов О. Н. Споры, возникающие при заключении и исполнении гражданско-правовых договоров / О. Н. Садилов // Комментарий судебной-арбитражной практики. – М. : Юрид. лит., 2003. – № 10. – С. 10; Васкин В. В. Возмещение реального ущерба и упущенной выгоды / В. В. Васкин // Хозяйство и право. – 1994. – № 3. – С. 116; Мякина А. В. Ограничение размера убытков в гражданском праве / А. В. Мякина // Журнал российского права. – 2005. – № 5. – С. 281.

²⁴Гражданское право : в 2 т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : БЕК. – Т. 1. – 1998. – С. 603.

1) втрати, яких особа зазнала у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки);

2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода).

Поняття збитків у цивільному праві має ширше значення. Річ у тому, що збитки можуть бути заподіяні потерпілому і тоді, коли ніякої шкоди його особі або майну не заподіяно.

У даному випадку йдеться про збитки, які виникають унаслідок інших обставин, наприклад унаслідок здійснення правочину під впливом обману, помилки тощо, унаслідок невиконання або неналежного виконання зобов'язання боржником. Наприклад, постачальник не відвантажив покупцю в строк сировину, з якої останній не зміг своєчасно виготовити товар і відправити його торгуючим організаціям. Торгуючі організації стягнули з виготівника штраф за недопостачання продукції. Ці сплачені торгуючим організаціям штрафи з вини постачальника сировини і будуть збитками для виготівника товару²⁵.

Вважаємо, що правильним є твердження, що під збитками розуміються ті негативні наслідки, які настали в майновій сфері потерпілого в результаті вчиненого проти нього цивільного правопорушення.

Однак необхідно підкреслити, що на момент відшкодування збитків вони представляють собою грошове вираження зазнаних негативних наслідків.

1.7. Орієнтований перелік питань, що ставляться на вирішення експертизи щодо визначення розміру матеріальних збитків

Значимо, що в залежності від виду кримінального правопорушення з метою визначення розміру матеріальних збитків можуть призначатися: товарознавчі, економічні, мистецтвознавчі експертизи, експертизи об'єктів інтелектуальної власності.

Разом з тим у деяких випадках розмір матеріальних збитків може складатися не тільки з вартості об'єкта посягання, але й обсягу та вартості виконаних робіт зі встановлення наприклад, могильної споруди. Для вирішення даних питань необхідне застосування інженерно-технічних (у тому числі будівельно-технічних) знань з метою отримання наступних відомостей: а) ринкової вартості будівельних робіт; б) вартості відбудови конструкції могили; в) розміру матеріальної шкоди, заподіяної внаслідок пошкодження могильної конструкції.

²⁵Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – [2-е изд., стереотип.] – М. : Статут, 2001. – С. 330.

Орієнтовний перелік питань, що ставляться на вирішення економічної експертизи:

1) Чи підтверджується документально встановлена за актом інвентаризації від (зазначаються реквізити акта) нестача (надлишки) грошових коштів у касі на суму (зазначається сума) на підприємстві (указується назва установи, організації) за період (зазначити)?

2) Чи підтверджується документально нестача товарно-матеріальних цінностей, встановлена за актом інвентаризації на підприємстві (зазначається назва організації), за період роботи (вказується період) матеріально відповідальної особи (зазначаються прізвище, ім'я, по батькові) у розмірі (указуються кількісні та вартісні показники)?

3) Чи підтверджується документально нестача основних засобів (зазначаються назва організації, кількісні та вартісні показники)?

4) Чи підтверджується розмір безпідставно виплаченої та списаної по касі (зазначається назва підприємства) заробітної плати з урахуванням даних, наданих органом (особою), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), та висновків почеркознавчої експертизи про те, що підписи в платіжних документах про одержання заробітної плати (номер відомості, період) учинені не особами, які в них зазначені?

5) Чи підтверджуються документально висновки перевірки (зазначаються реквізити акта перевірки) у частині, що стосується завищення обсягу і вартості виконаних робіт з урахуванням висновків інших видів експертиз?

6) Чи підтверджується документально необґрунтоване списання будівельних матеріалів, нарахування та виплата заробітної плати на завищений обсяг і вартість виконаних робіт (з урахуванням висновків інших видів експертиз)?

7) Чи підтверджується документально зазначене в акті податкової інспекції (указуються реквізити акта) заниження об'єкта оподаткування (указується організація) за період (зазначається який) і донарахування до сплати податків та обов'язкових платежів до бюджету (указується яких)?

8) Чи відповідають визначені та задекларовані підприємством (назва) доходи за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам Податкового кодексу України.

9) Чи відповідають визначені та задекларовані витрати підприємством (назва) за період (зазначається період) наданим первинним документам та вимогам Податкового кодексу України.

10) Чи підтверджуються документально витрати підприємства (назва) за період (зазначається період), що формують собівартість реалізованих товарів, виконаних робіт, наданих послуг?

11) Чи підтверджується документально та нормативно відображення у податковому обліку підприємства (назва підприємства) нарахування

амортизації за період (вказується період)?

12) Чи підтверджуються документально обсяги господарських операцій та проведення розрахунків з нерезидентами?

13) Чи підтверджуються документально висновки акта державної податкової інспекції (номер, дата) про завищення підприємством (назва) заявленої суми бюджетного відшкодування з податку на додану вартість за період (вказується період)?

14) Чи підтверджується документально встановлений за актом перевірки державної податкової інспекції фінансовий результат за операціями з цінними паперами і корпоративними правами (назва підприємства) за період (вказується період) у розмірі (вказується сума)?

15) Чи підтверджується документально визначений об'єкт оподаткування з доходів, випланих підприємством (назва підприємства) нерезиденту (назва) із джерелом його походження з України у періоді (вказується період)?

16) Чи підтверджується документально обґрунтованість застосування підприємством (назва) нульової ставки з податку на додану вартість за експортними операціями за контрактом (номер, дата)?

17) Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки щодо нецільового використання бюджетних коштів, отриманих підприємством (назва) за бюджетною програмою (назва програми)?

18) Чи підтверджується документально розрахунок пенсійних виплат громадянину (прізвище, ім'я, по батькові), проведений установами Пенсійного фонду України за період (зазначається дата)?

19) Чи мають показники фінансово-економічного стану підприємства (назва) за період (вказати період) ознаки доведення до банкрутства, фіктивного банкрутства, прихованого банкрутства?

20) Чи підтверджуються документально висновки акта перевірки стосовно наявності у підприємства (організації) (назва) заборгованості з виплати заробітної плати станом на (зазначити дату)?

21) Чи підтверджується документально та нормативно розрахунок дивідендів до виплати, здійснений підприємством (назва) емітенту корпоративних прав (назва юридичної або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи) за період (зазначається період)?

22) Чи підтверджується документально розмір збитків банку, визначений в акті перевірки (вказується суб'єкт контролю), в результаті необґрунтованої видачі, неповернення кредиту за угодою (номер, дата)?

23) Чи підтверджується бухгалтерськими та первинними документами нецільове використання кредитних коштів за угодою (номер, дата)?

24) Чи підтверджується документально дотримання банком (назва) відповідних нормативів відрахувань до страхового резерву?

25) Чи відповідає наявний у матеріалах кримінального провадження розрахунок заборгованості позичальника (по сплаті процентів за кредит

та погашення основної суми боргу) перед банком умовам укладеного між вказаними сторонами кредитного договору та розрахунковим документам щодо видачі та погашення кредиту за цим кредитним договором?

26) Чи відповідає метод нарахування банком процентів за кредитним договором (ззначаються реквізити договору) вимогам Положення про кредитування банку (ззначається назва банківської установи)?

Орієнтовний перелік питань експертизи об'єктів інтелектуальної власності:

1) Який розмір матеріальної шкоди завдано автору (правовласнику) об'єкта права інтелектуальної власності унаслідок дій особи (назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи)?

2) Яка ринкова вартість (або інший вид вартості згідно із законодавством) майнових прав (вказати назву об'єкта права інтелектуальної власності) станом на дату (вказати дату)?

3) Чи правильно визначено суму роялті за використання об'єкта?

4) Який мінімальний розмір авторської винагороди має сплатити роботодавець (замовник) автору об'єкта права інтелектуальної власності (назва)?

Орієнтовний перелік питань мистецтвознавчої експертизи:

1) Яку вартість має твір мистецтва, що досліджується?

2) Якщо перед експертом ставиться питання про вартість твору, у документі про призначення експертизи (залучення експерта) обов'язково зазначається період (час), станом на який необхідно вирішити поставлене питання.

Орієнтовний перелік питань товарознавчої експертизи:

1) Яка вартість об'єктів дослідження як на території України, так і за її межами?

2) Яке найменування та призначення товарів?

3) Яким характеристикам відповідає товар згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності?

4) Який розмір матеріальної шкоди, заподіяної власнику майна внаслідок пошкодження цього майна (при пожежі, залитті тощо)?

5) Яка ринкова вартість зерна (зернобобових культур) станом на дату укладення контракту (на поточну дату) з урахуванням його якісних показників?

6) Якщо перед експертом поставлено питання про вартість товару (майна), орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), як правило, зазначає, станом на який час належить вирішувати поставлене питання.

Різновидом товарознавчої експертизи є автомобільно-товарознавча експертиза (автотоварознавча та транспортно-товарознавча експертиза), об'єктами якої є колісні транспортні засоби і їх комплектуючі.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань автотоварознавчої та транспортно-товарознавчої експертизи:

1) Яка ринкова вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку визначається його вартість)?

2) Яка вартість КТЗ (зазначаються марка, модель КТЗ, ідентифікаційний номер), його складових, що ввозяться на митну територію України, на дату оцінки (зазначається дата, на яку визначається його вартість)?

3) Яка ринкова вартість сільськогосподарської та будівельної техніки?

4) Яке значення становить величина втрати товарної вартості КТЗ на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

5) Яка утилізаційна вартість КТЗ (зазначаються його марка, модель і державний реєстраційний або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

6) Яка скрапова вартість КТЗ (зазначаються марка, модель і державний реєстраційний або ідентифікаційний номер) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється його вартість)?

7) Яка вартість матеріального збитку (шкоди), завданого(ї) власнику КТЗ (зазначаються прізвище, ім'я та по батькові власника, марка, модель КТЗ, його державний реєстраційний номер) унаслідок (зазначається подія, що призвела до матеріальної шкоди) на дату оцінки (зазначається дата, на яку оцінюється вартість)?

8) Чи можливо провести ремонтно-відновлювальні роботи пошкодженого КТЗ (його складових)? Якщо можливо, то який обсяг, характер і вартість цих робіт на дату оцінки (зазначається дата, на яку проводиться оцінка майна)?

9) Яке значення становить коефіцієнт фізичного зносу складових зазначеного КТЗ?

10) Яке значення становить процентний показник ринкової вартості КТЗ?

11) Чи відповідають виконані ремонтно-відновлювальні роботи нормативним вимогам?

12) Яким характеристикам (у тому числі типу) відповідає КТЗ згідно з Українським класифікатором товарів зовнішньоекономічної діяльності?

1.8. Орієнтовний перелік питань, що ставляться на вирішення експертизи щодо визначення розміру шкоди немайнового характеру (моральної шкоди)

З метою визначення розміру шкоди немайнового характеру, що була спричинена фізичній або юридичній особі призначається судово-психологічна експертиза. Предметом дослідження фізичної особи є його індивідуально-психологічні особливості. Юридична особа досліджується

шляхом вивчення його організаційної структури, особливостей ринкового положення та господарської діяльності, специфіки бізнес-процесів.

Орієнтовний перелік вирішуваних питань судово-психологічної експертизи:

- 1) Чи є ситуація, що досліджується за справою, психотравмувальною для особи (прізвище, ім'я та по батькові)?
- 2) Якщо так, то чи завдані особі (прізвище, ім'я та по батькові) страждання (моральна шкода)?
- 3) Якщо особі (прізвище, ім'я та по батькові) завдані страждання (моральна шкода), який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)?
- 4) Чи спричинена моральна шкода (шкода немайнового характеру) такій-то юридичній особі внаслідок такого-то порушення його права (вказати яке право порушене та внаслідок чого)?
- 5) Якщо внаслідок порушення такого-то права юридичної особи (вказати яке право порушено та внаслідок чого), цій особі спричинена моральна шкода (шкода немайнового характеру), то як можна визначити матеріальний еквівалент такої шкоди?

1.9. Орієнтовний перелік питань, що ставляться на вирішення експертиз щодо визначення розміру шкоди довкіллю

Відзначимо, що з метою визначення розміру шкоди довкіллю слідчому необхідно призначати екологічну експертизу (на сьогодні клас екологічних експертиз перебуває в стадії розвитку й до їх числа відносяться такі види: експертиза екологічного стану ґрунтового-геологічних об'єктів, експертиза екологічного стану біоценозів, експертиза екологічного стану водних об'єктів, експертиза екологічного стану атмосферного повітря, експертиза радіаційної обстановки, експертиза впливу господарюючого суб'єкта на навколишнє середовище).

Орієнтовний перелік питань, що ставляться на вирішення екологічної експертизи:

- 1) Чи є на конкретній земельній ділянці, водному об'єкті тощо ознаки негативного антропогенного впливу господарської діяльності людини? Якщо так, то які саме?
- 2) Чи є на об'єктах, наданих на експертизу (проба води, ґрунту), сліди забруднювальних і інших речовин, що негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища? Якщо так, то яких?
- 3) Чи є на навколишніх предметах (наприклад, будівлях, транспортних засобах) сліди забруднювальних і інших речовин, що негативно впливають на екологічний стан навколишнього середовища?
- 4) Чи належать речовини й матеріали (зазначити які) до групи потенційно небезпечних для екологічного стану навколишнього середовища?

5) Які умови спричинили збільшення масштабів негативного антропогенного впливу на конкретні об'єкти?

6) Які екологічні ризики негативної зміни ґрунтового покриву виникають при здійсненні господарської діяльності функціонуючого об'єкта?

7) Чи є проведення передбачених природоохоронних заходів достатнім для усунення виявлених ознак негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище (водний об'єкт, ґрунтовий покрив тощо)?

8) Який період часу потрібен для відновлення екологічної рівноваги, порушеної внаслідок конкретного негативного антропогенного впливу на навколишнє середовище?

9) Яка причина зниження біологічної різноманітності (наприклад, зменшення рибних запасів або усихання й загибель дерев) у межах локальної земельної ділянки або водного об'єкта?

10) Яка екологічна шкода заподіяна в результаті порушень правил охорони навколишнього середовища, її можливі наслідки?

11) Які безпосередні причини заподіяної екологічної шкоди?

12) Чи є недоліки екологічного проектування, планування даного об'єкта (району), його експлуатації (очисних, уловлювальних та інших устроїв) причиною надзвичайної екологічної ситуації?

13) Які причини й умови призвели до порушень правил охорони навколишнього середовища та їх наслідків?

1.10. Особливості призначення та проведення експертиз щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю

Відзначимо, що при призначенні та проведенні експертиз щодо визначення розміру матеріальних збитків громіздкі предмети досліджуються за їх місцезнаходженням. Якщо ці об'єкти перебувають за місцем проживання громадян чи місцем розташування юридичної особи, то орган, який призначив експертизу, зобов'язаний забезпечити експертові можливість їх огляду. Якщо перед експертом поставлено питання про визначення вартості майна, особа або орган, які призначили експертизу, мають зазначити, за станом на який час належить вирішувати поставлене питання.

На експертизу може бути винесене питання про вартість відсутнього майна. У цих випадках особа або орган, які призначили експертизу, повинні зазначити, на підставі яких матеріалів кримінального провадження, що містять відомості про відсутні об'єкти, повинна проводитися експертиза (рахунки, описи у протоколах допиту потерпілих та ін.), і надати експертові ці матеріали (їхні копії) або подати ці відомості у постанові про призначення експертизи.

При визначенні розміру шкоди немайнового характеру психологічна

експертиза може бути частиною комплексного експертного дослідження, якщо в органі (особи), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), виникають питання, вирішення яких потребує синтезування спеціальних знань з різних галузей науки (психолого-психіатрична експертиза, психолого-медико-психіатрична, медико-психологічна та психолого-автотехнічна експертиза). До цього переліку також можуть належати психолого-почеркознавча та психолого-лінгвістична експертизи.

Зауважимо, що на сьогодні майже відсутня в Україні практика визначення розміру шкоди немайнового характеру, що спричинена юридичній особі

Однак, практика Європейського суду свідчить про те, що при визначенні шкоди немайнового характеру юридичній особі враховуються наступні фактори: чи постраждала репутація юридичної особи; невизначеність в плануванні рішень; перешкоди в управлінні; незручності та занепокоєння; спричинені керівникам компанії; розчарування, які понесли члени та засновники юридичної особи в результаті кримінального правопорушення. Зауважимо, що зниження престижу, ділової репутації можна довести шляхом проведення економічної експертизи, яка досліджує: чи зменшилися економічні показники, чи зменшилась вартість нематеріальних активів, чи зменшилось котирування акцій юридичної особи, чи зменшилась вартість нематеріальних активів.

Юридична особа є організаційно-правовою формою реалізації прав та обов'язків колективного суб'єкта правових відносин, характеризується єдністю волі та цілей. Тому, визначаючи розмір шкоди немайнового характеру відносно фізичної особи вживаються категорії «моральних страждань», «порушення здоров'я» та «нормальних життєвих зв'язків». Шкода немайнового характеру, що спричинена юридичній особі, виражається в порушенні визначених цілей, задач, структури, організаційного клімату, стратегічного планування, процесів й традицій управління, ділових зв'язках.

Так, наприклад, порушення організаційного клімату може підтверджуватися збільшенням відсотка осіб, що звільнилися (співвідношення звільнених до штатної чисельності працюючих), порушенням ділових зв'язків (розрив контрактів тощо).

При обчисленні розміру відшкодування шкоди, заподіяної знищенням або пошкодженням природних ресурсів, потрібно з'ясувати ті кількісні та якісні критерії (кількість, вагу, розмір тощо).

Розміри відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про природно-заповідний фонд, визначаються на основі кадастрової еколого-економічної оцінки включених до його складу територій та об'єктів, що провадиться відповідно до ст. 65 Закону України від

16 червня 1992 р. «Про природно-заповідний фонд України», і спеціальних такс (затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 1998 р. зі змінами та доповненнями «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду України»).

Розмір шкоди при цьому визначається відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів (затверджена наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 18 травня 1995 р. зі змінами та доповненнями)

При вирішенні питань, пов'язаних із відшкодуванням збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України, необхідно керуватися постановою Кабінету Міністрів України від 3 липня 1995 р. «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України» і Положенням про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України (затверджене наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 26 жовтня 1995 р. зі змінами та доповненнями).

Визначаючи розмір шкоди, заподіяної незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), знищенням їхніх жител, біотехнічних споруд, потрібно керуватися таксами нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд.

При визначенні розміру шкоди, заподіяної водним живим ресурсам, залежно від конкретних обставин справи застосовуються такси, затверджені постановами Кабінету Міністрів України від 19 січня 1998 р. «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу».

Щодо розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконної вирубки або пошкодження дерев, експерти керуються вимогами таких нормативних документів: постановою Кабінету Міністрів України від 23 липня 2008 р. №665,

якою затверджено такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу підприємствами, установами, організаціями та громадянами незаконним вирубуванням і пошкодженням дерев; постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1999 р. № 559 , якою затверджено такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної підприємствами, установами, організаціями та громадянами зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів унаслідок знищення або пошкодження дерев.

Такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах міст та інших населених пунктів, встановлено залежно від діаметра знищеного або пошкодженого дерева в корі біля шийки кореня, ступеня пошкодження дерева (тобто пошкоджене до ступеня припинення чи до ступеня неприпинення росту) та породи дерева. На розмір такс, які застосовуються для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу, крім зазначених ознак, впливають також якісні характеристики деревини (сухостійна чи сироростуча). Розмір шкоди, заподіяної зеленим насадженням у межах населених пунктів і в лісі, визначається як добуток кількості знищених або пошкоджених дерев та такси, встановленої для відповідної категорії деревини.

При вирішенні експертом питань щодо обґрунтованості розрахунку розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного знищення або пошкодження дерев, об'єктами дослідження є матеріальні носії інформації щодо кількісних і якісних характеристик зрубаних дерев.

1.11. Матеріали, які необхідно підготувати та надати для проведення експертиз щодо визначення розміру матеріальних збитків, шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю

Об'єкти, що направляються на дослідження з метою визначення розміру матеріальних збитків направляються експерту в упаковці, що забезпечує їх збереження.

При призначенні автотоварознавчої експертизи на дослідження експерту надаються КТЗ та документація, що стосується його реєстрації, матеріали розслідування події, що призвела до матеріальної шкоди, а також документи, у яких зафіксовані інші вихідні дані, необхідні для вирішення поставлених питань.

У разі потреби виклик зацікавлених осіб на технічний огляд КТЗ здійснюється замовником експертизи із зазначенням дати, місця та часу проведення огляду (після їх узгодження з експертом).

Орган (особа), який (яка) призначив(ла) експертизу (залучив(ла) експерта), повинен(на) забезпечити можливість огляду КТЗ та належні безпечні умови (освітлення, вільний доступ, можливість огляду КТЗ з різних боків тощо).

Об'єктами екологічної експертизи є матеріальні і матеріалізовані джерела інформації, що містять фактичні дані про обставини надзвичайної екологічної ситуації, а саме: локальна земельна ділянка, на якій виявлені ознаки негативного антропогенного впливу, у тому числі забруднені земельні

ділянки, ділянки із частковим або повним руйнуванням родючого шару ґрунту, забруднені площі зелених насаджень, території вивезення, складування й знищення відходів виробництва і споживання тощо; забруднені водні простори (ділянки рік, озер, водоймищ); забруднений повітряний простір; проби атмосферного повітря, води, ґрунту, відібрані в межах антропогенного забруднення навколишнього середовища; зразки флори й фауни, які піддалися негативному антропогенному впливу; виробничі й складські приміщення промислових, комунальних та інших підприємств і організацій, їх очисні спорудження, газоочисні й пилоуловлювальні установки тощо; механізми, устаткування, їх вузли та деталі з місця, де відбулася надзвичайна екологічна ситуація; відомості з технічної документації й актів перевірки екологічного стану об'єктів; результати обстеження об'єктів навколишнього середовища санітарно-епідеміологічними, природоохоронними й іншими спеціально уповноваженими органами; інші джерела інформації про негативний антропогенний вплив на навколишнє середовище.

Екологічною експертизою (із залученням спеціалістів вузького профілю, спеціалізації) можуть також досліджуватись: екологічні ситуації, що склалися в окремих населених пунктах і регіонах, а також діючі об'єкти та комплекси, що мають значний негативний вплив на стан навколишнього природного середовища; документація з перепрофілювання, консервації та ліквідації діючих підприємств, окремих цехів, виробництв та інших промислових і господарських об'єктів, які можуть негативно впливати на стан навколишнього природного середовища, у тому числі військового та оборонного призначення; документація із впровадження нової техніки, технологій, матеріалів і речовин (у тому числі тих, що закуповуються за кордоном), які можуть створити потенційну загрозу навколишньому природному середовищу; документація щодо генетично модифікованих організмів, які призначаються для використання у відкритій системі.

У разі потреби питання з екологічної експертизи вирішуються шляхом проведення комплексної експертизи із залученням відповідних фахівців

Для проведення екологічної експертизи з метою визначення розміру шкоди довіллю експертам направляються: акти перевірок природоохоронних органів, в тому числі й розрахунки шкоди відповідно встановленим таксам; протоколи оглядів місць події з зазначенням обсягів знищених (пошкоджених, видобутих) природних об'єктів, їх стану та вказанням місць розташування.

Для встановлення факту самовільного користування надрами та визначення обсягу видобутих надр використовується пряме вимірювання (заміри розробок, кар'єрів, накопичених надр) разом з аналізом матеріалів геологорозвідувальних робіт (геологічні, гідрогеологічні карти родовищ за їх наявності).

Для визначення обсягу самовільно видобутих надр безпосередньо на місці видобування виконують прямі вимірювання лінійних розмірів: довжини, ширини та висоти, розраховують об'єм через добуток лінійних розмірів за допомогою відповідного засобу вимірювальної техніки, що має метрологічне підтвердження.

1.12. Перелік регіональних зон обслуговування науково-дослідними інститутами судових експертиз міністерства юстиції України²⁶

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Дніпропетровська і Запорізька області.

Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз.

Донецька і Луганська області.

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз.

м. Київ, Вінницька, Житомирська, Київська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська і Чернігівська області.

Кримський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Автономна Республіка Крим.

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська і Чернівецька області.

Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз.

Кіровоградська, Миколаївська, Одеська і Херсонська області.

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз імені заслуженого професора М.С. Бокаріуса.

Полтавська, Сумська, Харківська області та м. Севастополь.

Науково-дослідний центр судової експертизи з питань інтелектуальної власності.

Зона обслуговування поширюється на всі регіони.

1.13. Перелік науково-дослідних установ судових експертиз міністерства юстиції України та їх відділень

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз (КНДІСЕ) має наступні відділення:

- 1) Вінницьке відділення Київського НДІСЕ;
- 2) Житомирське відділення Київського НДІСЕ;
- 3) Тернопільське відділення Київського НДІСЕ;
- 4) Хмельницьке відділення Київського НДІСЕ;
- 5) Черкаське відділення Київського НДІСЕ;
- 6) Чернігівське відділення Київського НДІСЕ.

---

²⁶<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page2> Додаток 1 до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень в редакції Наказу Міністерства юстиції № 1950/5 від 26.12.2012.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Харківський науково-дослідний інститут судових експертиз (ХНДІСЕ) має наступні відділення:

- 1) Полтавське відділення Харківського НДІСЕ;
- 2) Сумське відділення Харківського НДІСЕ.

Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз (ОНДІСЕ) має наступні відділення:

- 1) Кіровоградське відділення Одеського НДІСЕ;
- 2) Миколаївське відділення Одеського НДІСЕ;
- 3) Херсонське відділення Одеського НДІСЕ.

Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз (ЛНДІСЕ) має наступне відділення:

- 1) Волинське відділення Львівського НДІСЕ.

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз має наступне відділення:

- 1) Запорізьке відділення Дніпропетровського НДІСЕ.

Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз (ДНДІСЕ) має наступне відділення:

- 1) Луганське відділення Донецького НДІСЕ.

**1.14. Контактні дані територіальних підрозділів – науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів
Експертної служби МВС України**

Найменування	Поштова адреса	Телефони, коди		
		Директор	Канцелярія	Черговий
Вінницький НДЕКЦ МВС України	21010, м. Вінниця, вул. Василя Порика, 8	(0432) 56-02-78	(0432) 56-02-82	(0432) 56-02-86
Волинський НДЕКЦ МВС України	43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 43	(0332) 74-20-51	(0332) 74-24-85	(0332) 74-28-88
Дніпропетровський НДЕКЦ МВС України	49000, м. Дніпро, вул. Короленка, 4 а	(056) 732-16-90	(056) 732-16-93	(056) 732-16-96
Донецький НДЕКЦ МВС України	83062, м. Маріуполь, вул. Італійська, 32	(0629) 647- 02-87	(0629) 647-02-87	(0629) 647-02-87
Житомирський НДЕКЦ МВС України	10008, м. Житомир, вул. Старий Бульвар, 18	(0412) 40-71-57	(0412) 40-72-56	(0412) 40-72-48
Закарпатський НДЕКЦ МВС України	88016, м. Ужгород, вул. Грибосдова, 2	(0312) 64-39-51	(0312) 64-32-38	(0312) 64-32-38
Запорізький НДЕКЦ МВС України	69068, м. Запоріжжя, вул. Аваліані, 19 а	(0612) 796-63-23	(0612) 65-01-09	(0612) 65-01-09

Івано-Франківський НДЕКЦ МВС України	76026, м. Івано- Франківськ, вул. Гетьмана Мазепи, 185	(0342) 77-44-41	(0342) 77-44-42	(0342) 77-44-42
Київський НДЕКЦ МВС України	01601, м. Київ, в ул. Володимирська, 15	(044) 271-95-74	(044) 271-67-91	–
Кіровоградський НДЕКЦ МВС України	25030, м. Кропивницький, вул. Вокзальна, 58	(0522) 22-39-94	(0522) 22-58-19	–
Луганський НДЕКЦ МВС України	93404, м. Рубіжне, вул. Визволителів, 22	(0645) 71-30-10	–	–
Львівський НДЕКЦ МВС України	79007, м. Львів, вул. Конюшинна, 24	(032) 262-00-01	(032) 262-17-87	–
Миколаївський НДЕКЦ МВС України	54003, м. Миколаїв, вул. Акіма, 2 а	(0512) 53-11-88	(0512) 53-11-92	(0512) 53-11-91
Одеський НДЕКЦ МВС України	65005, м. Одеса, вул. Прохорівська, 35	(048) 779-47-50	(048) 779-47-55	(048) 779-47-60
Полтавський НДЕКЦ МВС України	36004, м. Полтава, пров. Рибальський, 8	(0532) 68-93-99	(0532) 51-77-15	(0532) 68-40-00
Рівненський НДЕКЦ МВС України	33003, м. Рівне, вул. Гагаріна, 39	(0362) 67-96-15	–	(0362) 67-95-92

Сумський НДЕКЦ МВС України	40007, м. Суми, вул. Промислова, 8	(0542) 66-77-17	(0542) 66-77-25	(0542) 66-77-15
Тернопільський НДЕКЦ МВС України	46020, м. Тернопіль, вул. Степана Будного, 48	(0352) 27-12-81	(0352) 27-13-10	(0352) 27-14-11
Харківський НДЕКЦ МВС України	61039, м. Харків, вул. Ковтуна, 34	(057) 721-15-57	(057) 721-15-47	(057) 721-15-90
Херсонський НДЕКЦ МВС України	73014, м. Херсон, вул. Миколаївське шосе, 28 а	(0552) 42-91-00	(0552) 45-94-41	–
Хмельницький НДЕКЦ МВС України	29019, м. Хмельницький, вул. Молодіжна, 12	(0382) 78-46-62	(0382) 78-46-62	(0382) 78-46-66
Черкаський НДЕКЦ МВС України	18009, м. Черкаси, вул. Пастерівська, 104	(0472) 39-36-07	(0472) 39-36-10	–
Чернівецький НДЕКЦ МВС України	58000, м. Чернівці, вул. Головна, 24	(0372) 54-48-58	(0372) 54-79-00	–
Чернігівський НДЕКЦ МВС України	14037, м. Чернігів, вул. Степана Разіна, 19	(04622) 5-39-90	(0462) 61-92-01	(04622) 5-34-08

1.15. Відомості про європейську мережу судово-експертних установ, членом якої є ДНДЕКЦ МВС України (ENFSI)

Визнання результатів діяльності та фахового рівня українських міліцейських експертів підтверджує той факт, що за результатами міжнародного аудиту в 2002 році ДНДЕКЦ МВС України на правах постійного члена було прийнято до Європейської мережі криміналістичних наукових установ (ENFSI), яка включає 63 провідні експертно-криміналістичні установи з 36 країн Європи.

ENFSI належить до числа найбільших міжнародних судово-експертних організацій. Її офіційна історія розпочалася в 1995 р., коли у Нідерландах відбулися відповідні організаційні заходи. Головним джерелом інформації про ENFSI та засобом зв'язку між її членами є створений у 1999 р. сайт (<http://www.enfsi.eu/>). Прийнятий у цьому ж році на конференції Статут ENFSI є найважливішим документом, що регулює її діяльність. У статуті визначено мету діяльності ENFSI щодо її створення, функціонування, структури та принципів розвитку. Основний напрямок діяльності ENFSI спрямовано на досягнення світового рівня судової експертизи. Це забезпечується такими принципами:

- членство в ENFSI об'єднує виробничі, наукові та методичні можливості судово-експертних установ;
- розширення членства в ENFSI закріплює довіру до цієї організації з боку правоохоронних структур і судів;
- організовано встановлюються та всіляко підтримуються ділові відносини з іншими подібними організаціями, діяльність яких пов'язана з криміналістикою й судовою експертизою;
- всіляко заохочується діяльність усіх установ - членів ENFSI, які активно впроваджують в експертну практику сучасні методики досліджень, міжнародні стандарти та забезпечують високу компетентність експертів в окремих родах і видах експертизи.

На сьогодні в ENFSI представлено 63 судово-експертних та криміналістичних установ 36 країн, географічно розташованих по всій Європі. Багато з них належить до держав Європейського Союзу або є кандидатами до вступу в співтовариство. У складі ENFSI функціонують три постійно діючі структури:

- 1) Комітет з якості та кваліфікації (The Quality & Competence Committee – QCC);
- 2) Європейська академія судово-експертної науки (The European Academy of Forensic Science – EAFS); EWGC, утворений за такими напрямками експертної діяльності:
  - DigitalImaging (дослідження цифрових зображень);
  - DNA (генна ідентифікація);

- Documents (технічне дослідження документів);
- Drugs (дослідження наркотичних засобів);
- Explosives (дослідження вибухових речовин);
- Fibres (дослідження волокнистих матеріалів);
- Fingerprints (дактилоскопічні дослідження);
- Firearms (дослідження вогнепальної зброї);
- Fire and Explosive Investigation (дослідження пожеж і вибухів);
- Forensic Information Technology (комп'ютерно-технічні дослідження);
- Forensic Speech and Audio Analysis (фоноскопичні дослідження);
- Handwriting (почеркознавчі дослідження);
- Marks (траєологічні дослідження);
- Paint and Glass (дослідження лакофарбових матеріалів);
- Road Accident Analysis (дослідження обставин дорожньо-транспортної пригоди);

— Scene of Crime (дослідження місць вчинення злочинів). Робочі групи ENFSI щорічно звітують про свою діяльність, беруть участь у підготовці стратегічного плану ENFSI, сприяють співробітництву національних судово-експертних установ. Деякі робочі групи видають власні інформаційні бюлетені, головна мета яких полягає в наданні відповідної інформації експертам: про спеціальну техніку, експертну практику, конференції та симпозіуми тощо. Від України членом в ENFSI є лише Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України.

У 2006 році розпочато роботу з виконання вимог акредитації лабораторій Експертної служби МВС України за міжнародним стандартом ISO/IEC 17025, які зокрема передбачають:

- створення системи навчання висококваліфікованих судових експертів;
- оснащення лабораторних комплексів на сучасному науково-технічному рівні;
- запровадження системи управління якістю експертних проваджень.

При чому, виконання зазначених вимог є необхідною умовою визнання результатів проведених експертних досліджень на міжнародному рівні.

За результатами аудиту, проведеного комісією Криміналістичного центру Департаменту поліції при МВС Латвії за участю представника Міжнародної програми підвищення кваліфікації для органів кримінального розслідування Департаменту Юстиції США, 14 березня 2012 року Національним агентством з акредитації України ДНДЕКЦ МВС України видано атестат акредитації, яким засвідчено компетентність лабораторій Державного центру згідно з вимогами ДСТУ ISO/IEC 17025.

Велика увага приділяється розвитку двосторонніх стосунків з аналогічними експертними установами європейських країн. На даний час ДНДЕКЦ МВС України підписані Протоколи про співпрацю з криміналістичними поліцейськими установами Польщі та Латвії.

Для експертно-криміналістичного забезпечення розкриття та розслідування злочинів, більш гнучкої реакції на потреби слідства у створенні надійної доказової бази в Державному центрі постійно проводяться заходи щодо реформування експертної служби, технічного оснащення лабораторій, створення для фахівців-експертів умов праці на рівні провідних європейських криміналістичних установ, що, безумовно, сприяє покращанню ефективності застосування експертно-криміналістичних засобів і методів у боротьбі зі злочинністю.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10. – № 11-12. – № 13. – Ст. 88.
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: закон України від 18.03.2004 р., № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40-41, 42. – Ст. 492.
4. Господарський кодекс України: закон України від 16.01.2003 р., № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19-20, № 21-22. – Ст. 144.
5. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р., № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
6. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р., № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 28. – Ст. 232.
7. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України: Закон України від 13.05.2014 р., № 1261-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 28. – Ст. 937.
8. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 р., № 53/5. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page>.
9. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного суду України від 10.12.2004 №17 зі змінами та доповненнями. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
10. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної внаслідок знищення або пошкодження дерев і чагарників [Електронний

ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 8 квітня 1999 р. № 559. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1789-2001-п/print1386188880842278>.

11. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 541. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-п?test=dCCMfOm7xBWMQj.EZiKzZ7LrHI4LAs80msh8Ie6>.

12. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 р., № 389. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0767-09?test=4/UMfPEGznhhQj..ZiKzZ7LrHI4LAs80msh8Ie6>.

13. Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 29.08.2011 р., № 303. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1097-11?test=4/UMfPEGznhhQj..ZiKzZ7LrHI4LAs80msh8Ie6>.

14. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, заподіяної внаслідок самовільного зайняття земельних ділянок, використання земельних ділянок не за цільовим призначенням, зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) без спеціального дозволу [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2007 р., № 963. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/963-2007-п?test=4/UMfPEGznhhQj..ZiKzZ7LrHI4LAs80msh8Ie6>.

15. Про результати вивчення та узагальнення судової практики вирішення господарськими судами спорів, пов'язаних з охороною навколишнього природного середовища: лист Вищ. госп. суду України від 01.01.2009 р. // Вісн. госп. судочинства. – 2009. – № 3. – С. 20-48.

16. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 № 73 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 19. – Ст. 97.

17. Методика вирішення судово-економічною експертизою питань щодо спричинення матеріальних збитків (реєстраційний код з Реєстру методик проведення судових експертиз 11.0.22).

18. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

19. Брагинский М.И. Договорное право. Книга первая: Общие положения / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – [2-е изд.] – М. : Статут, 2005. – 846 с.

20. Васькин В.В. Возмещение реального ущерба и упущенной выгоды / В.В. Васькин // Хозяйство и право. – 1994. – № 3. – С. 116.
21. Васькин В.В. Гражданско-правовая ответственность / В.В. Васькин. – Владивосток, 1988. – С. 110.
22. Гражданское право : в 2 т. / Отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : БЕК. – Т. 1. – 1998. – 816 с.
23. Грибанов В. П. Осуществление и защита гражданских прав / В. П. Грибанов. – [2-е изд., стереотип.] – М. : Статут, 2001. – 411 с.
24. Кучерова О. И. К вопросу о делении убытков на юридические и экономические / О.И. Кучерова // Арбитражный и гражданский процесс. – 2006. – № 8. – С. 8-10.
25. Латынцев А.В. Расчет убытков в коммерческой деятельности / А.В. Латынцев, О.В. Латынцева. – М. : Лекс Книга, 2002. – 239 с.
26. Мякинина А.В. Ограничение размера убытков в гражданском праве / А.В. Мякинина // Журнал российского права. – 2005. – № 5. – С. 281.
27. Пиндинг А. Я. Понятие и основные виды договорных убытков по советскому гражданскому праву / А. Я. Пиндинг // Учен. зап. ВЮЗИ. Вып. 17. – ч. 2. – М., 1968. – С. 21.
28. Победоносцев К.П. Курс гражданского права : в 3 т. / К.П. Победоносцев. – М. : Зерцало. – Т. 3. – 2003. – 622 с.
29. Подколзін І. В. Збитки та їх відшкодування в договірному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / І.В. Подколзін ; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 2010. – 20 с.
30. Савенкова О.В. Возмещение убытков в современном гражданском праве / О.В. Савенкова // Убытки и практика их возмещения : Сб. статей. – М. : Статут, 2006. – С. 16.
31. Садииков О.Н. Споры, возникающие при заключении и исполнении гражданско-правовых договоров / О.Н. Садииков // Комментарий судебной арбитражной практики. – М. : Юрид. лит., 2003. – № 10. – С. 10.
32. Цвайгерт К. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кетц. / [Пер. с нем.]. – М. : Международ. отношения, 2000. – Т. 2. – 512 с.

Клочко А.М., Музичук О.М., Бугайчук К.Л., Гарна-Іванова І.О.,
Глобенко Г.І., Грігчїна В.Ю., Даниленко А.В., Корнієнко В.В.,
Кочура О.О., Михайлова Ю.О., Цвіркун Н.Ю., Шульга А.М.

**Науково-методичні рекомендації
щодо особливостей розслідування незаконного переправлення осіб
через державний кордон України**

**I. Кримінально-правова характеристика незаконного
переправлення осіб через державний кордон України**

1.1. Загальні положення.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України»¹ охорона державного кордону є невід’ємною найважливішою складовою частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки України, її суверенітету і територіальної цілісності.

Останнім часом незаконна міграція на території України набула загрозливих для національної безпеки масштабів, оскільки це явище стимулює зростання транснаціональної злочинності, підпільний ринок праці, розповсюдження наркотиків, епідеміологічні та інфекційні захворювання та лягає тягарем на плечі платників податків. Як свідчать матеріали, отримані правоохоронними органами, організація нелегальної міграції є одним із найприбутковіших видів незаконної діяльності причетних до цього осіб. Протидія діяльності організаторів нелегальної міграції є однією з проблем, вирішенням яких займаються правоохоронні органи. Боротьба з нелегальною міграцією є одним із головних завдань Державної прикордонної служби України.

Зважаючи на загострення політичних, соціальних, економічних, національних чинників у всьому світі, а також безпосередньо в Україні, законодавцем до Кримінального кодексу України (далі – КК України) була внесена стаття 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України»²:

Стаття 332. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України

1. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод - караються позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.

---

¹Про основи національної безпеки України: Закон України від 19 червня 2003 року № 964 –IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

²Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції: Закон України від 05.04.2011 р. № 3186-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 42. – Ст. 424.

2. Ті самі дії, вчинені способом, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України, чи вчинені щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або вчинені з корисливих мотивів, -

караються позбавленням волі на строк від семи до дев'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

Юридичною підставою настання кримінальної відповідальності є наявність у суспільно небезпечному діянні особи ознак складу злочину, що передбачений відповідною статтею 332 КК України. відповідальності і подальшого покарання правопорушника.

1.2. Об'єкт злочину.

Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 332 КК України є суспільні відносини у сфері забезпечення цілісності та недоторканності її кордонів.

Додатковим безпосереднім об'єктом виступає державний суверенітет, а також життя та здоров'я потерпілих осіб. Такий додатковий об'єкт обумовлений вказівкою у ч. 2 ст. 332 КК України на те, що у разі незаконного переправлення осіб через державний кордон певним способом може постраждати здоров'я потерпілих або ж вони можуть загинути.

Правовою основою суспільної обумовленості незаконного переправлення осіб через державний кордон є ст. 2 Конституції України, відповідно до якої суверенітет України поширюється на всю її територію, яка в межах існуючого кордону є цілісною і недоторканною. Поняття державного кордону визначено у ст. 1 Закону України «Про державний кордон України»³. Під державним кордоном України розуміється лінія і вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території України – суші, вод, надр, повітряного простору.

Державний кордон України визначається Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Захист державного кордону України є невід'ємною частиною загальнодержавної системи забезпечення національної безпеки і полягає у скоординованій діяльності військових

---

³Про державний кордон України: Закон України від 04.11.91 р. № 1778-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.

формувань та правоохоронних органів держави, організація і порядок діяльності яких визначаються законом. Забезпечення захисту державного кордону України є невід'ємною складовою загальнодержавної системи захисту державного кордону і полягає у здійсненні Державною прикордонною службою України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах, а також Збройними Силами України у повітряному та підводному просторі відповідно до наданих їм повноважень заходів з метою забезпечення недоторканності державного кордону України.

Злочин безпредметний.

1.3. Об'єктивна сторона злочину.

Об'єктивна сторона незаконного переправлення осіб через державний кордон України сформульована як злочин з формальним складом.

Це означає, що злочин вважається закінченим з моменту вчинення хоча б однієї із перерахованих у диспозиції ст. 332 КК України дії:

- 1) незаконне переправлення осіб через державний кордон України;
- 2) організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України;
- 3) керівництво такими діями;
- 4) сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод.

Диспозиція ст. 332 КК не завжди передбачає наявність особи, яка незаконно перетнула державний кордон України. Так, наприклад, у випадку, якщо переправнику (особи, яка переправляє) не вдалося з об'єктивних та незалежних від нього причин довести до кінця свій злочинний намір і особа не була незаконно переправлена через державний кордон України, в такому випадку переправник буде нести відповідальність за ст. 332 КК України. Це стосується, наприклад, коли особа без її волі переміщується через державний кордон України, або інші випадки коли особа, яка переправляється не має прямого умислу на незаконний перетин державного кордону України.

У випадку, якщо особу намагались незаконно переправити на виїзд з території України, то особа, що переправляється, має бути притягнутою до адміністративної відповідальності за ст. 204-1 КУпАП за спробу незаконного перетину державного кордону України.

Незаконне переправлення осіб через державний кордон України – переправлення або спроба переправлення особи будь-яким способом поза пунктами пропуску через державний кордон України, або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

У відповідності з законодавством України та міжнародними договорами залізничне, автомобільне, морське, річкове, повітряне або інше сполучення через державний кордон України здійснюється у пунктах пропуску, які

встановлюються Кабінетом Міністрів України. В той же час, слід пам'ятати, що Законом України «Про прикордонний контроль» від 5 листопада 2009 року передбачено можливість у окремих випадках пропуск осіб та транспортних засобів через державний кордон поза пунктами пропуску.

Особливий порядок існує при в'їзді на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї⁴. Так, зокрема, в'їзд на тимчасово окуповану територію України та виїзд з неї здійснюються через контрольні пункти:

1) іноземців та осіб без громадянства – за паспортним документом та спеціальним дозволом, виданим територіальним органом Державної міграційної служби або територіальним підрозділом Державної міграційної служби у Новотроїцькому чи Генічеському районі Херсонської області;

2) громадян України – за умови пред'явлення будь-якого документа, визначеного ст. 5 Закону України «Про громадянство України» або ст. 2 Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України».

В'їзд на тимчасово окуповану територію України громадян України, які не досягли 16-річного віку, здійснюється через контрольні пункти за умови пред'явлення паспорта громадянина України, або паспорта громадянина України для виїзду за кордон, або проїзного документа дитини з дотриманням вимог, передбачених для таких осіб п. 3-6 Правил перетинання державного кордону громадянами України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57

Виїзд з тимчасово окупованої території України громадян України, які не досягли 16-річного віку, здійснюється через контрольні пункти за умови пред'явлення паспорта громадянина України, або паспорта громадянина України для виїзду за кордон, або проїзного документа дитини у супроводі одного з батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників або інших законних представників чи в супроводі інших осіб, уповноважених одним із батьків (усиновлювачів), опікунів, піклувальників або інших законних представників.

Контрольні пункти, в яких здійснюються прикордонний, митний та інші види контролю і пропуск осіб, що в'їжджають на тимчасово окуповану територію України або виїжджають з неї, транспортних засобів, вантажів та іншого майна, не призначені для перетинання державного кордону.

Для здійснення законного перетину лінії тимчасово окупованій території України особа повинна мати спеціальний дозвіл. Спеціальний дозвіл видається в разі:

1) проживання на тимчасово окупованій території України близьких

---

⁴Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: постанова КМУ від 4 червня 2015 р. № 367 // Офіційний вісник України. – 2015 р. – № 46. – Стор. 130.

родичів або членів сім'ї одного з подружжя іноземця чи особи без громадянства, що підтверджується документами, виданими уповноваженими державними органами України;

2) розташування на тимчасово окупованій території України місця поховання близьких родичів або членів сім'ї одного з подружжя іноземця чи особи без громадянства, що підтверджується відповідними документами;

3) смерті близьких родичів або членів сім'ї одного з подружжя іноземця чи особи без громадянства, що проживали на тимчасово окупованій території України, що підтверджується відповідними документами;

4) наявності права власності на об'єкти нерухомості, які розташовані на тимчасово окупованій території України;

5) необхідності здійснення дипломатичних та консульських функцій, зокрема в рамках діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна. У такому разі спеціальний дозвіл видається виключно за клопотанням або погодженням з Міністерством закордонних справ;

6) здійснення регулярних поїздок на тимчасово окуповану територію України, пов'язаних із трудовою діяльністю працівників залізниць;

7) необхідності провадження журналістської діяльності за дозволом Міністерства інформаційної політики;

8) необхідності проповідування релігійних віровчень, виконання релігійних обрядів чи задоволення релігійних потреб (виключно за клопотанням або погодженням з Мінкультури);

9) проживання на тимчасово окупованій території України на підставі посвідки на постійне проживання, виданої в установленому законодавством порядку, іноземця або особи без громадянства, місце проживання яких зареєстровано в Автономній Республіці Крим або м. Севастополі;

10) необхідності взяття участі у заходах Меджлісу кримськотатарського народу.

Спеціальний дозвіл оформляється територіальним органом Державної міграційної служби або територіальним підрозділом Державної міграційної служби у Новотроїцькому чи Генічеському районі Херсонської області на його бланку за місцем перебування іноземця або особи без громадянства на території України.

Для отримання спеціального дозволу іноземець або особа без громадянства повинні подати до територіального органу Державної міграційної служби визначені документи (заяву, паспорт, підтверджуючі документи, фотокартки тощо).

Порушення означених умов не дозволяє здійснювати в'їзд до тимчасово окупованих територій або виїзд з них. Спроба здійснити такі дії, залежно від характеру діяння та спрямованості умислу буде тягнути адміністративну чи кримінальну відповідальність (ст. 332-1 КК України).

Рішення про відмову у видачі іноземцю або особі без громадянства спеціального дозволу приймається в разі:

1) коли вони створюють загрозу національній безпеці держави або охороні громадського порядку, забезпеченню охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб, які проживають на території України;

2) коли паспортний документ такого іноземця або особи без громадянства підроблений, зіпсований або не відповідає встановленому зразку чи належить іншій особі;

3) подання іноземцем або особою без громадянства завідомо неправдивих відомостей або підроблених документів;

4) коли є обґрунтовані підстави вважати, що іноземець або особа без громадянства має інші, ніж ті, що заявлені в заяві, підстави та мету в'їзду на тимчасово окуповану територію або якщо вони не надали підтвердження щодо підстав та мети в'їзду на тимчасово окуповану територію.

Уповноважені посадові особи підрозділу охорони державного кордону відмовляють у в'їзді на тимчасово окуповану територію України у разі, коли:

1) особа подала підроблений чи зіпсований документ, а також якщо її документи недійсні чи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;

2) у базах даних Державної прикордонної служби є інформація про заборону особі виїзду з України;

3) у паспортному документі іноземця або особи без громадянства відсутня відмітка про перетинання державного кордону або в них відсутня імміграційна картка;

4) у іноземця або особи без громадянства відсутній спеціальний дозвіл або закінчився строк дії такого дозволу;

5) в'їзд іноземця або особи без громадянства на тимчасово окуповану територію України суперечить інтересам забезпечення національної безпеки;

6) іноземець або особа без громадянства не змогли підтвердити мету свого в'їзду на тимчасово окуповану територію України;

7) особа порушила умови та порядок проходження контролю під час в'їзду на тимчасово окуповану територію України, митні правила, санітарні норми чи правила або не виконала законних розпоряджень чи вимог уповноважених службових осіб контрольних органів і служб, що здійснюють державний контроль у контрольних пунктах;

8) іноземець або особа без громадянства під час попереднього перебування на території України здійснили виїзд із неї не через контрольний пункт;

9) іноземець або особа без громадянства під час попереднього перебування на тимчасово окупованій території України здійснили виїзд із неї не через контрольний пункт.

Уповноважені посадові особи підрозділу охорони державного кордону відмовляють у виїзді з тимчасово окупованої території України в разі, коли:

1) іноземець або особа без громадянства подали підроблений чи зіпсований документ, а також якщо документи недійсні чи не відповідають встановленому зразку або належать іншій особі;

2) у базах даних Д Державної прикордонної служби є інформація про заборону в'їзду до України іноземцю або особі без громадянства;

3) виїзд іноземця або особи без громадянства з тимчасово окупованої території України суперечить інтересам забезпечення національної безпеки, загрожує охороні здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України та інших осіб;

4) в іноземця або особи без громадянства відсутній спеціальний дозвіл;

5) особа порушила умови та порядок проходження контролю під час виїзду з тимчасово окупованої території України, митні правила, санітарні норми чи правила або не виконала законних розпоряджень чи вимог уповноважених службових осіб контрольних органів і служб, що здійснюють державний контроль у контрольних пунктах;

6) іноземець або особа без громадянства в'їхали на тимчасово окуповану територію України не через контрольний пункт;

7) іноземець або особа без громадянства під час попереднього перебування на тимчасово окупованій території України здійснили виїзд із неї не через контрольний пункт.

Під документами, що є необхідними при законному перетині державного кордону розуміється:

1) паспортний документ – виданий уповноваженими державними органами України чи іншої держави або статутними організаціями ООН документ, що підтверджує громадянство, посвідчує особу пред'явника, дає право на в'їзд або виїзд з держави і визнаний Україною;

2) віза – етикетка (відмітка чи позначка) в паспортному документі, що оформлена уповноваженими державними органами України та є дозволом на в'їзд особи на її територію на зазначений у ній строк або на транзитний проїзд через її територію протягом відповідного строку;

3) підтверджуючі документи – документи, що підтверджують факт туристичного обслуговування, навчання, стажування, працевлаштування, лікування в Україні, бронювання або оплати житла, харчування в Україні та повернення до держави свого громадянства або постійного місця проживання, або до третьої держави (у разі необхідності – інші документи, що підтверджують мету та умови перебування в Україні).

Документи, що містять недостовірні відомості про особу – це документи, що містять відомості (дані) про особу, що повністю або частково не відповідають реальній дійсності. При цьому ці дані внесені у справжній офіційний документ, який при цьому зберігає належну форму та реквізити.

Без дозволу відповідних органів влади – розуміється відсутність дозволу уповноваженої посадової особи на перетин державного кордону України.

Організація незаконного переправлення осіб через державний кордон України – це активні дії, які виявляються у розробці планів, визначенні місця, часу незаконного переправлення, пошуку співучасників, створенні організованої групи, її фінансуванні, озброєнні тощо. Таке діяння може включати окремі кримінально карані супутні дії, як то наявність зброї (ст. 263 КК України), незаконне позбавлення волі (ст. 146 КК України), торгівля людьми (ст. 149 КК України тощо.)

Керівництво такими діями – активна діяльність по забезпеченню самого переправлення під час його вчинення: віддання певних команд, розстановка учасників, розподіл їх обов'язків тощо.

Сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод – будь-яке діяння, що допомагає здійснити незаконне переправлення через державний кордон України. Кримінальний закон дає вичерпний перелік засобів сприяння: порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод.

Часом вчинення злочину, передбаченого ст. 332 КК України визнається час вчинення особою передбаченої законом про кримінальну відповідальність дії або бездіяльності (незаконного переправлення осіб через державний кордон України).

1.4. Суб'єктивна сторона злочину.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується прямим умислом. Тому що злочини з формальним складом, до яких належить й незаконне переправлення осіб через державний кордон України, можуть вчинятися виключно з прямим умислом. Прямим є умисел, коли особа усвідомлювала суспільно-небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), у нашому випадку незаконного переправлення осіб через державний кордон України і свідомо бажала його вчинити.

Слід зазначити, що при кваліфікації дій особи за ст. 332 КК України потрібно в кожному випадку встановлювати не лише форму та ступінь вини особи, яка переправляє інших осіб, а і співвідношення його діянь намірам та бажанням особи, яку переправляють. Вищезазначене слід враховувати при кваліфікації дій не лише переправника, а і особи, яку переправляють.

Мотив і мета можуть бути різними і на кваліфікацію не впливають. Проте, у випадку наявного у особи корисливого мотиву, кваліфікація відбувається за ч. 3 ст. 332 КК України.

1.5. Суб'єкт злочину.

Суб'єкт незаконного переправлення осіб через державний кордон України різниться залежно від частини ст. 322 КК України. Так, за ч. 1, ч. 2 та ч. 3 ст. 332 КК України суб'єкт загальний – тобто це може бути будь-яка фізична, осудна чи обмежено осудна особа, яка на момент вчинення злочину

досягла 16-ти річного віку. Ним може бути громадянин України, особа без громадянства (апатрид), іноземець.

Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними.

Частина 2 ст. 332 КК України передбачає притягнення до відповідальності спеціального суб'єкта – службову особу.

Під службовою особою слід розуміти осіб, що зазначені у примітці до ст. 364 Кримінального кодексу України.

Службовими особами визнаються особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Ознаки службової особи:

1) здійснення постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням функції представників влади чи місцевого самоврядування;

2) обіймання постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих функцій, наприклад, керівництво галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності;

3) обіймання постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посад, пов'язаних з виконанням адміністративно-господарських функцій. Адміністративно-господарські функції – це повноваження по управлінню чи розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо);

4) виконання вищезначених функцій та обов'язків тимчасово або за спеціальним повноваженням за умови, що ці обов'язки чи повноваження покладені на неї у встановленому законом порядку правомочним органом або посадовою особою.

Службовими особами також визнаються іноземці або особи без громадянства, які виконують обов'язки, що зазначені вище. Для вірної

кваліфікації необхідно чітко визначити правовий статус притягнутої до відповідальності особи, коло її посадових повноважень і характер покладених на неї обов'язків.

1.6. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки злочину.

Стаття 332 КК України складається з трьох частин. Перша частина має некваліфікований простий склад злочину.

Частина 2 ст. 332 КК України передбачає кримінальну відповідальність за дії, передбачені першою частиною цієї статті, вчинені:

1) способом небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України;

2) щодо кількох осіб;

3) повторно;

4) за попередньою змовою групою осіб;

5) службовою особою з використанням службового становища.

1. Вчинення злочину способом небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України передбачає такі випадки незаконного переправлення через державний кордон України, коли діями винної особи була створена реальна загроза загибелі потерпілого або загроза спричинення йому тілесного ушкодження, небезпечного для здоров'я, тобто такого діяння, що здатне потягти за собою наслідки, передбачені ч. 1 ст. 121 КК України «Умисне тяжке тілесне ушкодження». Це може бути наприклад введення в організм потерпілого снодійної (наркотичної) речовини, перевезення його в спеціально обладнаному тайнику транспортного засобу, що загрожує потерпілому задихом від чадного газу, перегрівом чи переохолодженням, перехід державного кордону України через болотисту місцевість тощо.

2. Вчинення даного злочину щодо кількох осіб означає, що незаконно переправляються через державний кордон України декілька (дві і більше) осіб. При цьому, треба встановити спрямованість умислу винного (винних) саме на переправлення декількох осіб, який виник до початкового моменту вчинення суспільно-небезпечного діяння – незаконного переправлення осіб через державний кордон України. Значний розрив у часі допустимий тільки в тому випадку, якщо це було обумовлено самою угодою між співучасниками, але охоплювалось єдиним наміром.

3. Вчинення злочину повторно передбачає згідно ч. 1 ст. 32 КК України вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Ознаки повторності:

– особа вчиняє два або більше самостійних одиничних злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини КК. Ці злочини повинні бути юридично тотожними. Тотожними є такі злочини, які повністю співпадають за своїми об'єктивними та суб'єктивними ознаками і передбачені однією і тією ж статтею Особливої частини КК.

Наприклад вчинені послідовно два незаконних переправлення через державний кордон України;

- для повторності незаконного переправлення через державний кордон України не має значення, чи були злочини, з яких вона складається, закінченими, чи один з них був лише готуванням на злочин або замахом на злочин;

- повторність виникає і в тих випадках, коли один або декілька злочинів, з яких вона складається, вчинені в співучасті, наприклад, у першому злочині мала місце співучасть з розподілом ролей і особа була посібником, а у другому та ж сама особа виступила виконавцем злочину. Вказані положення щодо повторності знаходять своє підтвердження в судовій практиці;

- ознакою повторності є те, що всі злочини, з яких вона складається, вчиняються в різний час і віддалені один від одного певним проміжком часу;

- для повторності незаконного переправлення через державний кордон України не має значення, чи була особа засуджена за попередній злочин чи ні.

- повторність незаконного переправлення осіб виключається, якщо за раніше вчинений злочин особу було звільнено від кримінальної відповідальності, або якщо судимість за раніше вчинений злочин була погашена або знята.

Повторне незаконне переправлення через державний кордон України слід відрізнити від продовжуваного, при якому, відповідно до ч. 2 ст. 32 КК України, особа вчинює два або більше тотожних незаконних переправлення, об'єднаних єдиним злочинним умислом (наміром).

4. Вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою. Цій формі співучасті притаманні такі ознаки:

- у вчиненні злочину беруть участь дві чи більше особи, які відповідають вимогам суб'єкта злочину;

- між цими особами ще до початку злочину відбулася змова про спільне його вчинення.

Форма змови може бути як вербальна (словесна) або усна чи письмова, а також у формі конклюдентних дій (мовчазної згоди). Для кваліфікації форма змови співучасті не має значення. Змова про вчинення злочину може відбутися задовго до вчинення злочину чи прямо перед його вчиненням, але до замаху на нього. Важливо, щоб це охоплювалось умислом. Ступінь стійкості взаємовідносин між співучасниками не має значення. Змова між співучасниками може стосуватися місця, часу, способу вчинення злочину тощо. Ця форма співучасті може бути як простою (співвиконавство), так і складною, тобто з розподілом ролей.

Вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб підвищує суспільну небезпеку вчинюваних дій порівняно з вчиненням злочину групою осіб без попередньої змови.

5. Вчинення злочину службовою особою з використанням службового становища передбачає використання особою своїх владних або інших службових повноважень, форменого одягу або атрибутики, службових посвідчень, а також відомостей, якими вона володіє у зв'язку зі своїм службовим становищем.

Подібна особа може займати певну посаду в органах державної влади або місцевого самоврядування і бути наділеною повноваженнями владного характеру (наприклад, представник правоохоронних органів) і бути обізнаним про мету скоєних ним дій, що сприяють переправникам в отриманні візових та паспортних документів на ім'я нелегальних мігрантів, а також в перетинанні ними державного кордону України або усуненні певних перешкод.

Також особа може не мати відповідного посадового положення (наприклад співробітник підприємства, туристичного, шлюбного агентства, навчального закладу, лікувальної установи, працівник недержавної організації тощо), проте, будучи обізнаним про мету власних вчинених діянь, сприяти переправнику в його злочинній діяльності, наприклад, в отриманні інформації про нелегальних мігрантів, оформлення на їх ім'я певних документів, в безперешкодному пропуску через державний кордон України тощо.

Частина 3 ст. 332 КК України передбачає кримінальну відповідальність за дії, передбачені першою частиною цієї статті, вчинені:

- 1) організованою групою;
- 2) з корисливих мотивів.

1. У загальному плані, під організованою групою слід розуміти форму співучасті згідно ч. 3 ст. 28 КК. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

З цього випливають наступні ознаки організованої групи:

- для організованої групи потрібна участь трьох чи більше осіб, які відповідають вимогам суб'єкта злочину;
- організованій групі притаманне те, що її учасники зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення одного чи більше злочинів. Стійкість групи є оціночним поняттям і має враховуватися щоразу з урахуванням конкретних обставин справи. Стійкість організованої групи, як її ознака, свідчить, що між учасниками існують досить стабільні відносини у зв'язку з підготовкою або вчиненням злочину (злочинів). Для визнання групи організованою тяжкість злочину, до якого готується ця група чи вчиняє його не має значення;

– організована група завжди повинна також характеризуватися такими ознаками: об'єднання всіх дій співучасників єдиним планом, причому, їхня діяльність спрямована на досягнення останнього, тобто підготовка і вчинення злочину (злочинів), як кінцевої мети плану цієї групи; організована група характеризується розподілом функцій учасників групи. Це може бути як розподіл функцій з точки зору ст. 27 КК (види співучасників), коли, крім виконавців, співучасниками злочину є організатор, підбурювач, пособник, так і розподіл технічних функцій вчинення злочину співвиконавцями;

– для наявності організованою групи необхідно, щоб план її діяльності був відомий усім учасникам групи. Тобто, кожен із співучасників групи має усвідомлювати план її діяльності. На стійкість організованої групи може вказувати значний часовий проміжок її існування та неоднократність вчинення злочинних актів незаконного переправлення осіб незмінним складом учасників.

Узгодженість дій учасників групи виражається не тільки в плануванні злочинів, розподілі ролей, спільному здійсненні підготовчих заходів, цілеспрямованих діяч при здійсненні конкретних незаконних переправлень осіб через державний кордон України, але і в тому, що учасники групи ще на стадії її організації визначають цілі її створення, види злочинної діяльності, на яких вона в подальшому буде спеціалізовуватися.

На стійкість злочинної групи також може вказувати здійснення нею діяльності в рамках добре налагоджених каналів нелегальної міграції.

2. Корисливістю у кримінальному праві називається прагнення до отримання протиправної (незаконної) матеріальної (майнової) вигоди без затрат власної суспільно корисної праці.

Під корисливим мотивом, слід розуміти випадки, коли винний, здійснюючи незаконне переправлення через державний кордон України, бажав одержати у зв'язку з цим протиправні матеріальні блага для себе або інших осіб (у т.ч. підприємств, установ, організацій), одержати чи зберегти певні майнові права, уникнути матеріальних витрат чи обов'язків або досягти іншої матеріальної вигоди.

Для кваліфікації з корисливих мотивів не має значення, чи досяг винний тієї матеріальної вигоди, якої прагнув. У випадках, наприклад, коли переправник не зміг одержати внаслідок незаконного переправлення матеріальну вигоду через відсутність майна, грошей або не встиг одержати це майно, гроші, то склад даного злочину буде в наявності, оскільки мотивом незаконного переправлення через державний кордон України була користь.

1.7. Особливості кваліфікації незаконного переправлення через державний кордон України:

1) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з використанням та виготовленням завідомо підроблених документів, дії винного кваліфікуються за сукупністю статей 332 та відповідної частини ст. 358 КК України.

2) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з використанням службовою особою (або військовою службовою особою) з використанням службового становища, кваліфікація за статтями 332 та 364 (ст. 423) КК України не потрібна, оскільки такі дії охоплюються диспозицією ч. 2 ст. 332 КК України.

3) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з використанням документів, виданих службовими особами з перевищенням влади або службових повноважень, дії винного кваліфікуються за сукупністю статей 332 та відповідної частини ст. 365 КК України.

4) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з метою торгівлі людьми, дії винного кваліфікуються за сукупністю статей 332 та відповідної частини ст. 149 КК України.

5) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з метою порушення встановленого законом порядку трансплантації органів або тканин людини, дії винного кваліфікуються за сукупністю статей 332 та відповідної частини ст. 143 КК України.

6) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України, вчиненому способом, що є небезпечним для життя і здоров'я, здоров'ю потерпілого було нанесено тяжкі, середні чи легкі тілесні ушкодження, то дії винних осіб, повинні кваліфікуватися за сукупністю ч. 2 ст. 332 та відповідною статтею КК, що передбачає умисне спричинення відповідної шкоди здоров'ю чи життю.

7) при співучасті в незаконному переправленні осіб через державний кордон України з розподілом ролей (організатор, підбурювач, пособник), згідно з ч. 2 ст. 29 КК, усі співучасники відповідають за співучасть в тому злочині, який вчинив виконавець (співвиконавці). В цьому випадку дії співучасників кваліфікуються за відповідною частиною ст. 332 КК України, але з обов'язковим посиланням на відповідну частину ст. 27 КК України. Виконавець відповідає за тією частиною статті 332 КК України, яка передбачає відповідальність за вчинений ним злочин, без посилання на ст. 27 КК України.

8) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України з корисливих мотивів та вчинення в подальшому з отриманими коштами фінансових операцій чи угод, дії винного кваліфікуються за сукупністю статей ч. 3 ст. 332 та відповідною частиною ст. 209 КК України.

9) у випадках незаконного переправлення осіб через державний кордон України вчинені способом, небезпечним для життя і здоров'я, поєднаним з незаконним введенням в організм наркотичних засобів тощо, дії винного повинні кваліфікуватись за сукупністю статей ч. 2 ст. 332 та відповідної частини ст. 314 КК України.

10) незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України за відсутності ознак злочину тягне адміністративну відповідальність за ст. 206-1 КУпАП «Незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України»;

11) надання громадянами України іноземним громадянам і особам без громадянства допомоги в незаконному перетинанні державного кордону України за відсутності ознак злочину тягне адміністративну відповідальність за ст. 206 КУпАП «Порушення порядку надання іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів та сприяння в наданні інших послуг».

12) порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї тягне кримінальну відповідальність за спеціальною статтею 332-1 КК «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї». Дана норма діє лише при наявності означених статусних територій.

1.8. Особливості покарання.

Покарання за злочин, передбачений ст. 332 КК «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» передбачає кумулятивні санкції (поряд з основним покаранням містять вказівку на одне або декілька додаткових покарань певного виду, які можуть бути призначені судом на додаток до основного):

Санкція ч. 1 ст. 332 КК України передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років.

Санкція ч. 2 ст. 332 КК України передбачає позбавлення волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Санкція ч. 3 ст. 332 КК України передбачає позбавлення волі на строк від семи до дев'яти років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років з конфіскацією майна.

Вищезазначені санкції ч. 2 та 3 ст. 332 КК згідно ст. 12 КК України відносять незаконне переправлення осіб через державний кордон України до тяжких злочинів, тому в силу ст. 54 КК України, особа, яка засуджена за тяжкий чи особливо тяжкий злочин та має військоове, спеціальне звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, може бути позбавлена за вироком цього суду звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу. Зазначене покарання є додатковим, воно не передбачене у санкції ст. 332 КК України і тому завжди призначається на підставі ст. 54 КК України за розсудом суду.

Це покарання належить до спеціальних видів покарань і може застосовуватися лише до тієї особи, яка на момент постановлення обвинувального вироку у кримінальній справі мала військоове, спеціальне звання, відповідний ранг, чин або кваліфікаційний клас, які були присвоєні їй у встановленому порядку. Позбавлення особи певного звання, рангу, чину

або кваліфікаційного класу означає і позбавлення її всіх тих прав, пільг та переваг, що пов'язані з наявністю у особи відповідного статусу.

Оскільки Кримінальним кодексом України статтю 332 «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» було викладено у новій редакції, з 5 травня 2011 року було встановлено злочинність діяння та посилено кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, а Законом від 18.02.2016 № 1019-VIII було уточнено санкції статті 332 КК України, закон про кримінальну відповідальність не має зворотної дії та не розповсюджується на випадки скоєння злочинів до вступу його в силу (до 18.02.2016 року). Тобто не має зворотної дії в часі. На випадки вчинення злочинів до цього періоду діє стаття 332 КК України в редакції від 05 квітня 2001 року.

Список використаних джерел у розділі I

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р., № 2341-III // Відомості Верховної ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з питань міграції: Закон України від 05.04.2011 р., № 3186-VI // Голос України (05.05.2011). – № 80.
3. Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо виконання рекомендацій, які містяться у шостій доповіді Європейської комісії про стан виконання Україною Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України, стосовно удосконалення процедури арешту майна та інституту спеціальної конфіскації: Закон України від 18.02.2016 р., № 1019-VIII // Відомості Верховної ради України. – 2016. – № 11. – Ст. 127.
4. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.91 р., № 1778-XII // Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
5. Про основи національної безпеки України: Закон України від 19.06.2003 р., № 964 -IV // Відомості Верховної ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
6. Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 р., № 367 // Офіційний вісник України від 19.06.2015. – № 46. – Ст. 130.
7. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін. – Х.: Право, 2013. – 1040 с.
8. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5 -те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 680 с.
9. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів: навчальний посібник. – Видання 3-тє, доповн. та переробл. – К.: Атіка, 2007. – 572 с.

10. Саїнчин О.С., Похіла І.Б., Притула А.М. Методика розкриття незаконного переправлення осіб через державний кордон України (криміналістичні та оперативно-розшукові аспекти): Монографія. – О.: Фенікс, 2008. – 368 с.

11. Стрельцов Є.Л., Притула А.М. Незаконне переправлення осіб через державний кордон України: склад злочину / Є. Л. Стрельцов, А.М. – О.: Фенікс, 2011. – 28 с.

II. Правова основа та державні органи, що забезпечують порядок перетину державного кордону України

2.1. Правова основа організації порядку перетину державного кордону України.

І. Закон України «Про прикордонний контроль»⁵ від 05.11.2009 визначає прикордонний контроль, як державний контроль, що здійснюється Державною прикордонною службою України, який включає комплекс дій і систему заходів, спрямованих на встановлення законних підстав для перетинання державного кордону особами, транспортними засобами і переміщення через нього вантажів.

Прикордонний контроль здійснюється з метою протидії незаконному переміщенню осіб через державний кордон, незаконній міграції, торгівлі людьми та інше.

Прикордонний контроль забезпечується шляхом:

- 1) установа режиму в пунктах пропуску через державний кордон та здійснення контролю за його додержанням;
- 2) застосування технічних засобів прикордонного контролю, використання службових собак та інших тварин;
- 3) створення і використання баз даних про осіб, які перетнули державний кордон, вчинили правопорушення, яким не дозволяється в'їзд в Україну або яким тимчасово обмежено право виїзду з України, про недійсні, викрадені і втрачені паспортні документи, а також інших передбачених законом баз даних;
- 4) спостереження за транспортними засобами і в разі потреби їх супроводження;
- 5) здійснення адміністративно-правових, а також оперативно-розшукових заходів;
- 6) організації і забезпечення взаємодії з підприємствами, установами та організаціями, діяльність яких пов'язана з міжнародним сполученням;
- 7) координації дій контрольних органів і служб.

⁵Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 р., № 1710-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46.

Умови надання дозволу на перетин державного кордону іноземцю, особі без громадянства уповноваженими органами Державної прикордонної служби України:

- наявності у особи дійсного паспортного документа;
- відсутності щодо особи рішення уповноваженого державного органу України про заборону в'їзду (виїзду) в Україну;
- наявності у особи в'їзної візи, якщо інше не передбачено законодавством України;
- підтвердження мети запланованого перебування;
- наявності достатнього фінансового забезпечення на період запланованого перебування і для повернення до держави походження або транзиту до третьої держави або наявності в нього можливості отримати достатнє фінансове забезпечення в законний спосіб на території України - для громадянина держави, включеної до переліку держав, затвердженого Кабінетом Міністрів України, та особи без громадянства, яка постійно проживає у державі, включеній до такого переліку.

II. Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України»⁶ від 21.01.1994 визначає підстави для тимчасових обмежень у праві виїзду громадян України за кордон, а саме:

- обізнаність особи з відомостями, які становлять державну таємницю, – до закінчення терміну визначеного законом;
- стосовно особи у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством, застосовано запобіжний захід, за умовами якого йому заборонено виїжджати за кордон, – до закінчення кримінального провадження або скасування відповідних обмежень;
- особа засуджений за вчинення кримінального правопорушення, – до відбуття покарання або звільнення від покарання;
- особа ухиляється від виконання зобов'язань, покладених на нього судовим рішенням, – до виконання зобов'язань;
- особа перебуває під адміністративним наглядом Національної поліції України, – до припинення нагляду.

Паспорт може бути тимчасово затримано чи вилучено у вищезазначених випадках, або в разі використання паспорта для вчинення злочину, або виявлення у ньому підробки, а також у випадках припинення громадянства України. Тимчасове затримання або вилучення паспорта у таких випадках здійснюється судом, органами прокуратури, Національної поліції України, служби безпеки, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, військовими комісаріатами та консульською службою України.

---

⁶Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р., № 3857-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101.

III. Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»⁷ від 08.07.2011. Ним визначається обов'язок особи, яка під час в'їзду в Україну незаконно перетнула державний кордон України без зволікань звернутися до територіального органу Державної міграційної служби України із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту.

У разі якщо така особа під час незаконного перетинання державного кордону України звернулася із зазначеною заявою до посадової особи Державної прикордонної служби України, вона зобов'язана надати цій посадовій особі пояснення про причини незаконного перетинання державного кордону України.

У разі відсутності документів, що посвідчують особу, або якщо такі документи є фальшивими, вона повинна повідомити в поясненні про цю обставину, а також викласти причини зазначених обставин. Під час надання пояснень особою, яка не володіє українською або російською мовами, орган Державної прикордонної служби України повинен забезпечити перекладача з мови, якою така особа може спілкуватися. Після надання пояснень особа, яка звернулася із заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, повинна бути протягом 24 годин передана посадовими особами Державної прикордонної служби України представнику Державної міграційної служби України.

IV. Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»⁸ від 22.09.2011 визначає, що нелегальний мігрант - іноземець або особа без громадянства, які перетнули державний кордон поза пунктами пропуску або в пунктах пропуску, але з уникненням прикордонного контролю і невідкладно не звернулися із заявою про надання статусу біженця чи отримання притулку в Україні, а також іноземець або особа без громадянства, які законно прибули в Україну, але після закінчення визначеного їм терміну перебування втратили підстави для подальшого перебування та ухиляються від виїзду з України.

У законі наголошується, що іноземці та особи без громадянства, яким не дозволяється в'їзд в Україну, при спробі в'їзду в Україну в пункті пропуску через державний кордон України не перетинають державний кордон України та в найкоротший строк повертаються в державу, з якої вони прибули, або в державу, яка видала паспортний документ.

У разі неможливості негайного повернення іноземця або особи без громадянства вони перебувають у пункті пропуску через державний кордон

⁷Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2011 р., № 3671-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

⁸Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс]: Закон України від 22.09.2011 р., № 3773-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>.

України до їх повернення. Таким іноземцям та особам без громадянства у паспортному документі проставляється відмітка про заборону в'їзду в Україну на термін, зазначений у рішенні органу Державної прикордонної служби України.

Іноземці та особи без громадянства в разі незаконного перетинання державного кордону України поза пунктами пропуску через державний кордон України затримуються та в разі, якщо порушення ними законодавства України не передбачає кримінальної відповідальності, повертаються до країни попереднього перебування у встановленому порядку.

Таким іноземцям та особам без громадянства забороняється в'їзд в Україну строком на три роки. Відомості про них в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, вносяться до бази даних осіб, яким згідно із законодавством України не дозволяється в'їзд в Україну або тимчасово обмежується право виїзду з України.

Під час затримання органи охорони державного кордону забезпечують проведення дактилоскопії, а в разі потреби – взяття інших біометричних даних іноземців та осіб без громадянства.

Реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в'їжджають в Україну, здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон України органами охорони державного кордону. Відмітка про реєстрацію іноземця або особи без громадянства в паспортному документі та/або імміграційній картці або інших передбачених законодавством України документах дійсна на всій території України незалежно від місця перебування чи проживання іноземця або особи без громадянства на території України.

Правила щодо реєстрації іноземців та осіб без громадянства не поширюються на осіб, які з наміром визнання їх біженцями в Україні або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні чи отримання притулку або тимчасового захисту, незаконно перетнули державний кордон України.

Іноземці та особи без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні, мають право у встановленому порядку вільно залишити територію України, крім випадків, встановлених законом.

Виїзд з України іноземцю або особі без громадянства не дозволяється, якщо:

- особі повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення або кримінальна справа розглядається судом - до закінчення кримінального провадження;
- особу засуджено за вчинення кримінального правопорушення - до відбування покарання або звільнення від покарання;
- виїзд особи суперечить інтересам забезпечення національної безпеки України - до припинення обставин, що перешкоджають виїзду.

Виїзд з України іноземця або особи без громадянства може бути за рішенням суду тимчасово відкладено до виконання ним майнових зобов'язань

перед фізичними та юридичними особами в Україні, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України.

V. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил перетину державного кордону громадянами України»⁹ від 27.01.1995 зазначає, що перетин державного кордону здійснюється в пунктах пропуску через державний кордон та пунктах контролю, якщо інше не передбачено законом, за одним з таких документів, що дають право на виїзд з України і в'їзд в Україну: паспорт громадянина України для виїзду за кордон; дипломатичний паспорт; службовий паспорт; проїзний документ дитини; посвідчення особи моряка; посвідчення члена екіпажу.

Пропуск громадян через державний кордон здійснюється уповноваженими службовими особами підрозділу охорони державного кордону. У ході перевірки документів під час виїзду з України з'ясовується наявність або відсутність підстав для тимчасового обмеження громадянина у праві виїзду закордон.

Повноваження уповноваженої службової особи підрозділу охорони державного кордону щодо забезпечення встановленого порядку перетину державного кордону України:

1. Перевіряти паспортні та підтверджуючі документи громадян, які перетинають державний кордон, з метою встановлення їх дійсності та належності громадянину, який їх пред'являє.
2. Прикордонний контроль проводити з використанням баз даних про осіб, які перетнули державний кордон, вчинили правопорушення, яким тимчасово обмежено право виїзду з України, про недійсні, викрадені та втрачені паспортні документи, а також інші передбачені законом бази даних.
3. Вносити інформацію до відповідних баз даних про осіб, яким надано дозвіл на перетинання державного кордону.
4. Проводити опитування громадян, які перетинають державний кордон.
5. Відмовляти громадянину у перетинанні державного кордону, про що виноситься обґрунтоване письмове рішення із зазначенням причин відмови, один примірник якого видається громадянину.
6. Тимчасово затримувати або вилучати підроблені, недійсні паспортні документи або такі, що належать іншим особам, або використовуються для вчинення кримінального чи адміністративного правопорушення.
7. Надсилати органу Державної міграційної служби тимчасово затримані чи вилучені паспортні документи осіб, яким відмовлено у перетинанні державного кордону.
8. Проставляти відмітку про перетинання державного кордону в паспортному документі на підставі особистого звернення громадянина.

⁹Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р., № 57. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>

9. Проводити повторну перевірку документів громадян, які перетинають державний кордон.

10. Надавати дозвіл на посадку громадян у транспортні засоби, що перетинають державний кордон, а також завантаження (вивантаження) вантажу та багажу в пунктах пропуску.

11. Вимагати від громадян (пасажирів) і обслуговуючого персоналу транспортних засобів, що перетинають державний кордон, надавати для огляду транспортні засоби, вантажі та інше майно.

Постановою уточняється порядок перетину державного кордону громадянином України, який не досяг 16-річного віку в супроводі одного з батьків (уповноважених осіб) за нотаріально посвідченою згодою другого з батьків, де обов'язково зазначається держава прямування та відповідний часовий проміжок перебування.

Можливість перетину державного кордону громадянином України, який не досяг 16-річного віку без нотаріального посвідчення другого з батьків виникає у наступних випадках:

- якщо другий з батьків є іноземцем або особою без громадянства, що підтверджується записом про батька у свідоцтві про народження дитини, та який (яка) відсутній у пункті пропуску;

- при наявності запису про вибуття на постійне місце проживання за межі України чи є відмітка про взяття на консульський облік у дипломатичному представництві або консульській установі України за кордоном;

- при пред'явленні документів або їх нотаріально засвідчених копій: свідоцтва про смерть другого з батьків; рішення суду про позбавлення батьківських прав другого з батьків; рішення суду про визнання другого з батьків безвісно відсутнім; рішення суду про визнання другого з батьків недієздатним; рішення суду про надання дозволу на виїзд з України громадянину, який не досяг 16-річного віку, без згоди та супроводу другого з батьків; довідки про народження дитини, виданої відділом реєстрації актів цивільного стану, із зазначенням підстав внесення відомостей про батька відповідно до частини першої статті 135 Сімейного кодексу України (під час виїзду дитини за кордон у супроводі одинокі матері).

2.2. Повноваження Державної міграційної служби України в сфері організації перетину державного кордону України.

Державна міграційна служба України (далі – ДМС України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра внутрішніх справ і який реалізує державну політику у сферах міграції, у тому числі протидії нелегальній міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб,

біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.¹⁰

Метою діяльності ДМС України є забезпечення виконання покладених на неї завдань з реалізації державної політики у сфері протидії нелегальній міграції, притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачі документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство.

Основні функції ДМС України наступні:

- контроль за дотриманням законодавства у сфері міграції, у тому числі громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, протидії нелегальній міграції;
- застосування передбачених законом заходів щодо забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення;
- підготовка пропозицій про скорочення строку перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні, їх примусового повернення, примусового видворення, а також заборони в'їзду в Україну;
- забезпечення охорони пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні;
- обмін статистичною та аналітичною інформацією, щодо якої законодавством не встановлено обмежень стосовно її створення, збирання, одержання, зберігання, використання та поширення, з питань протидії нелегальній міграції;
- здійснення відповідно до закону заходів щодо запобігання протидії нелегальній міграції, іншим порушенням міграційного законодавства.

За своїм змістом повноваження ДМС України у сфері незаконного переправлення осіб через державний кордон можуть бути поділені на дві основні групи:

- 1) повноваження у сфері протидії нелегальній міграції;
- 2) повноваження у сфері притягнення до адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері реєстрації фізичних осіб, видачу документів, що посвідчують особу та підтверджують громадянство.

До першої групи повноважень належать повноваження ДМС України, які дають можливість попередити порушення законодавства України у сфері протидії незаконною міграцією. Серед таких повноважень можна назвати перевірки щодо додержання:

- роботодавцями вимог законодавства у сфері працевлаштування іноземців та осіб без громадянства;
- вищими навчальними закладами вимог законодавства у сфері прийому іноземців на навчання, відрахування з навчальних закладів;

¹⁰Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р., № 360. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

службу України покладаються завдання щодо забезпечення недоторканності державного кордону (далі - ДК) та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні.

Згідно зі ст. 2 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV¹² основними функціями Державної прикордонної служби України є:

- охорона державного кордону України на суші, морі, річках, озерах та інших водоймах з метою недопущення незаконної зміни проходження його лінії, забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму;

- здійснення в установленому порядку прикордонного контролю і пропуску через державний кордон України та до тимчасово окупованої території і з неї осіб, транспортних засобів, вантажів, а також виявлення і припинення випадків незаконного їх переміщення;

- ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність»;

- участь у боротьбі з організованою злочинністю та протидія незаконній міграції на державному кордоні України та в межах контрольованих прикордонних районів;

- участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом, а також припинення діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), організованих груп та злочинних організацій, що порушили порядок перетинання державного кордону України;

- координація діяльності військових формувань та відповідних правоохоронних органів, пов'язаної із захистом державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї, а також діяльності державних органів, що здійснюють різні види контролю при перетинанні державного кордону України та пропуску до тимчасово окупованої території і з неї або беруть участь у забезпеченні режиму державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон України та в контрольних пунктах в'їзду - виїзду.

На Державну прикордонну службу України відповідно до визначених законом завдань, зокрема, покладаються:

- 1) припинення будь-яких спроб незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;

- 2) припинення у взаємодії з відповідними правоохоронними органами збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні України;

¹²Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс]: Закон України від 03.04.2003 р., № 661-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

3) участь у взаємодії із Збройними Силами України та іншими військовими формуваннями у відбитті вторгнення або нападу на територію України збройних сил іншої держави або групи держав;

4) участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;

5) організація запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України, їх виявлення та припинення, здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення згідно із законами;

6) здійснення прикордонного контролю і пропуску в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів, а також реєстрація іноземців та осіб без громадянства, які в установленому порядку прибувають в Україну, та їх паспортних документів у пунктах пропуску через державний кордон;

7) запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України, у тому числі з дорученнями правоохоронних органів;

8) виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про державний кордон України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення;

9) контроль за дотриманням прикордонного режиму;

10) встановлення режимних правил у контрольних пунктах в'їзду - виїзду;

11) здійснення самостійно або у взаємодії з органами Національної поліції України і органами Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контролю за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території тощо.

Умовно, вищезазначені завдання, покладені на Державну прикордонну службу України можна поділити на:

а) контролюючі;

б) охоронні;

в) завдання щодо взаємодії;

г) запобігання;

г) інформаційні.

Військовослужбовці, а також працівники Державної прикордонної служби України, які можуть залучатися до оперативно-службової діяльності, під час виконання завдань з охорони державного кордону мають право в порядку і випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію»,

військовими статутами Збройних Сил України та іншими нормативно-правовими актами, застосовувати фізичну силу, використовувати службових собак, а також зберігати, носити спеціальні засоби і зброю, використовувати і застосовувати їх самостійно або у складі підрозділів.

Не допускається застосування зброї в напрямку території суміжної держави, за винятком випадків відбиття збройного нападу та вторгнення на територію України озброєних військових груп і злочинних угруповань, припинення збройних провокацій, а також для відбиття нападу або припинення збройного опору осіб, які незаконно перетинають чи намагаються незаконно перетнути державний кордон України.

В рамках Державної прикордонної служби України діє Адміністрація (Адміністрація Державної прикордонної служби України), яка є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який визначений Положенням про Адміністрацію Державної прикордонної служби України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 р. № 533.¹³

2.3.2. Особливості несення служби прикордонними нарядами Державної прикордонної служби України.

Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 19.10.2015 № 1261 було затверджено Інструкцію про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України.¹⁴

Згідно з Інструкцією прикордонним нарядом є одна або кілька озброєних чи спеціально екіпірованих уповноважених службових осіб Державної прикордонної служби України, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України.

Прикордонні наряди під час несення служби використовують та застосовують: зброю; спеціальні засоби; технічні засоби охорони державного кордону; техніку; засоби (комплекси) телекомунікації та інформаційно-телекомунікаційні системи; фортифікаційні, інженерні споруди і загородження; службових собак; прилади радіаційної, хімічної розвідки і дозиметричного контролю.¹⁵

¹³Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України 16.10.2014 р., № 533. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF>.

¹⁴Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 19.10.2015 р., № 1261. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15>.

¹⁵Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України [Електронний ресурс]: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р., № 200. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03>.

Під час несення служби прикордонні наряди зобов'язані:

- нести службу відповідно до вимог отриманого наказу на охорону державного кордону;
- стежити за сигналами, що подаються з підрозділу на ділянку та з ділянки у підрозділ, та діяти за ними;
- суворо виконувати заходи маскування і безпеки під час несення служби та дотримуватися слідового режиму;
- здійснювати постійний контроль за повітряним простором (водною поверхнею) на визначеній ділянці;
- припиняти будь-які спроби незаконної зміни проходження лінії державного кордону України;
- у взаємодії з відповідними правоохоронними органами припиняти збройні конфлікти та інші провокації на державному кордоні України;
- у взаємодії із підрозділами Збройних Сил України та інших військових формувань брати участь у відбитті вторгнення або нападу на територію України;
- брати участь у виконанні заходів територіальної оборони, а також заходів, спрямованих на додержання правового режиму воєнного і надзвичайного стану;
- виявляти та припиняти кримінальні та адміністративні правопорушення, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України;
- здійснювати контроль за дотриманням режиму державного кордону, прикордонного режиму, режиму в пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду;
- здійснювати самостійно або у взаємодії зі співробітниками органів Національної поліції України і Служби безпеки України в межах контрольованих прикордонних районів контроль за дотриманням іноземцями та особами без громадянства, а також біженцями, особами, які потребують додаткового захисту, та особами, яким надано притулок в Україні, установлених правил перебування на її території;
- охороняти та конвоювати затриманих осіб і плавзасоби;
- здійснювати прикордонний контроль і пропуск осіб, транспортних засобів, вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та в контрольних пунктах в'їзду-виїзду відповідно до вимог Закону України «Про прикордонний контроль», нормативно-правових актів та актів організаційно-розпорядчого характеру Міністерства внутрішніх справ України, Державної прикордонної служби України і т. ін.

2.3.3. Заходи адміністративного примусу, які застосовуються Державною прикордонною службою.

I. Адміністративно-запобіжні заходи. Необхідність використання ДПС адміністративно-запобіжних заходів в охороні державного кордону

(далі – ДК) визначено законодавцем у статті 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України»¹⁶, зокрема покладанням на неї таких обов'язків:

- організація запобігання кримінальним та адміністративним правопорушенням, протидію яким законодавством віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України;
- запобігання та недопущення перетинання державного кордону України особами, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну або яких тимчасово обмежено у праві виїзду з України;
- виявлення причин та умов, що призводять до порушень законодавства про ДК України, вжиття в межах своєї компетенції заходів щодо їх усунення тощо.

До адміністративно-запобіжних заходів належать:

- перевірка документів;
- проставлення в документах відміток;
- тимчасове затримання документів;
- опитування осіб;
- відмова у пропуску (непропуск) через ДК України осіб;
- огляд;
- супроводження;
- вимога припинення дій, що перешкоджають здійсненню повноважень ДПС;
- попередня перевірка правових підстав для в'їзду в Україну;
- подання обов'язкових для розгляду пропозицій щодо припинення порушень законодавства з питань охорони державного кордону України та усунення передумов до їх вчинення;
- розташовування прикордонних нарядів, пересування на будь-яких ділянках місцевості тощо.

II. Заходи адміністративного припинення. Подібні заходи характеризуються тим, що їх застосування спричиняється реальною протиправною (в тому числі об'єктивно протиправною) ситуацією і починається в момент, коли вона досягла певного розвитку, тобто коли використання запобіжних заходів стає вже неефективним або й зовсім марним¹⁷.

До заходів адміністративного припинення, які застосовує ДПС, можна віднести:

- вимогу припинення правопорушень;
- адміністративне затримання (осіб, транспортних засобів, суден);
- зупинку (осіб, транспортних засобів, суден, плавзасобів);

¹⁶Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс]: Закон України від 03.04.2003 р., № 661-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

¹⁷Комзюк А.Т. Адміністративний примус в правоохоронній діяльності міліції в Україні / Дис. ... докт. юрид. наук, Харків. – 2002. – 363 с. (с. 152).

- зупинку або припинення робіт;
- тимчасові обмеження та заборони;
- тимчасове затримання або вилучення документів (вантажів, майна);
- скорочення строку перебування в Україні іноземців та осіб без громадянства;
- адміністративне видворення за межі України іноземців і осіб без громадянства;
- переслідування;
- застосування фізичної сили;
- застосування спеціальних засобів;
- застосування зброї.

III. Заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні проступки, протидію яким віднесено до компетенції Державної прикордонної служби України. Це допоміжні заходи впливу, застосуванням яких забезпечується створення умов для притягнення правопорушника до адміністративної відповідальності (в деяких випадках – і до кримінальної). Заходи забезпечення провадження застосовують тільки в межах провадження, що ведеться у зв'язку з правопорушенням, тобто лише з моменту порушення справи до її припинення і лише до особи, яка вчинила правопорушення.

Заходами забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, які застосовує ДПС, є:

- адміністративне затримання;
- доставлення;
- огляд;
- вилучення речей та документів;
- передача вантажів та іншого майна за призначенням.

IV. Заходи адміністративної відповідальності за порушення законодавства про державний кордон України. Усі порушення законодавства про державний кордон України, боротьба з якими належить до юрисдикції ДПС, можна об'єднати в 2 групи:

- 1) проступки фізичних осіб, справи про які повідомчі органам ДПС, названі в ст. 222-1 КпАП (ст. 202, ч. 2 ст. 203, ст. 207);
- 2) проступки фізичних осіб, по яким ДПС має право складати протоколи про правопорушення та направляти їх на розгляд інших уповноважених органів.

На сьогодні, відповідно до ст. 255 КУпАП у справах про адміністративні правопорушення, що розглядаються органами, зазначеними в статтях 218 - 221 Кодексу України про адміністративна правопорушення, протоколи про правопорушення мають право складати:

- уповноважені на те посадові особи органів Державної прикордонної служби України (частини друга, четверта і п'ята статті 85, статті 92, частина третя статті 185-3, 185-10, 191, 204 - 204-2, 205 - 206-1);

- посадові особи органів Державної прикордонної служби України (статті 121-1, 195);

Наказом МВС України від 18.09.2013 року № 898 було затверджено Інструкцію з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення.¹⁸

Згідно з Інструкцією складати протоколи про адміністративні правопорушення та протоколи про адміністративні затримання мають право всі військовослужбовці та працівники ДПС, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України або беруть безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, перебуваючи безпосередньо в районах антитерористичної операції у період її проведення.

Від імені ДПС розглядати справи про адміністративні правопорушення та накладати адміністративні стягнення мають право:

- керівники органів охорони державного кордону та Морської охорони і їх заступники;

- керівники підрозділів органів охорони державного кордону та Морської охорони, які безпосередньо виконують завдання з охорони державного кордону України.

2.3.4. Адміністративні правопорушення, пов'язані із порушенням правил прикордонного режиму та режиму перебування іноземців.

До правопорушень, пов'язаних із порушенням правил прикордонного режиму та режиму перебування іноземців, можна віднести такі статті Кодексу України про адміністративні правопорушення.

I. Стаття 185–10 Кодексу України про адміністративні правопорушення¹⁹ передбачає адміністративну відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню чи вимозі військовослужбовця Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону.

Справи про адміністративне правопорушення, передбачені даною статтею, розглядаються районними судами за місцем скоєння правопорушення. Посадові особи Державної прикордонної служби України складають тільки протоколи адміністративного правопорушення та готують і встановленим порядком направляють справу адміністративного правопорушення до суду для прийняття правового рішення.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону чи суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні, а також у сфері публічного порядку. Зазначені відносини

¹⁸Інструкція з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 18.09.2013 р., № 898. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1729-13>.

¹⁹Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

регулюються законами України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 р. № 1777-ХІІ²⁰, «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 р. № 661-ІV²¹, «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 22.06.2000 р. № 1835-ІІІ²², «Про виключну (морську) економічну зону України» від 16.05.1995 № 162/95-ВР²³ та іншими нормативно-правовими актами.

Об'єктивна сторона даного правопорушення виражається в злісній непокорі законному розпорядженню або вимозі посадової особи Державної прикордонної служби України або члена добровільного громадського формування з охорони державного кордону України і становить склад правопорушення лише в тих випадках, коли злісна непокора виявляється у відмові від обов'язкового виконання настирних, неодноразово повторених розпоряджень або вимог посадової особи Державної прикордонної служби або члена добровільного громадського формування, або в непокорі, вираженій у зухвалій формі, що свідчить про прояв явної неповаги до органів і осіб, що охороняють державний кордон.

Дане правопорушення вважається закінченим з моменту здійснення порушником злісної непокори, незалежно від того, вдалося йому цим перешкодити посадовій особі Державної прикордонної служби або члену добровільного громадського формування виконувати обов'язки з охорони державного кордону України чи ні.

Злісну непокору слід відрізнити від опору посадовій особі Державної прикордонної служби або члену добровільного громадського формування при виконанні ними покладених обов'язків з охорони державного кордону.

Опір на відміну від злісної непокори завжди виражається в активній фізичній протидії посадовій особі Державної прикордонної служби або члену добровільного громадського формування та повноваженням, якими вони наділені у зв'язку з виконанням обов'язків по охороні державного кордону.

Ці дії можуть бути пов'язані з насильством або загрозою застосування насильства, а також з примушенням посадової особи або члена добровільного громадського формування шляхом насильства або загрози застосування насильства до виконання ними явно незаконних протиправних дій.

---

²⁰Про державний кордон України [Електронний ресурс]: Закон України від 04.11.1991 р., № 1777-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1777-12>.

²¹Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс]: Закон України від 03.04.2003 р., № 661-ІV. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>.

²²Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону [Електронний ресурс]: Закон України від 22.06.2000 р., № 1835-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>.

²³Про виключну (морську) економічну зону України [Електронний ресурс]: Закон від 16.05.1995 р., № 162/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80>.

За опір посадовій особі або члена добровільного громадського формування при виконанні ними покладених на них обов'язків з охорони державного кордону, пов'язане із застосуванням насильства, або загрозою застосування насильства відносно представника влади або його близьких, порушники притягуються до кримінальної відповідальності за статтею 342 Кримінального кодексу України.

Суб'єктом правопорушення, передбаченого даною статтею, є осудні особи, що досягли до моменту здійснення правопорушення 16-річного віку.

Суб'єктивна сторона даного правопорушення характеризується умисною формою вини. Тобто винна особа реально усвідомлює протиправний характер своєї поведінки і бажає настання шкідливих наслідків.

II. У статті 202 Кодексу України про адміністративні правопорушення²⁴ встановлено відповідальність за порушення прикордонного режиму або режиму в пунктах пропуску через державний кордон України.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у захисту та охорони державного кордону України.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого коментованою статтею, полягає у порушенні прикордонного режиму або режиму у пунктах пропуску через Державний кордон України.

Режим у пунктах пропуску через Державний кордон України - це порядок перебування і пересування всіх осіб і транспортних засобів у межах території прикордонних залізничних і автомобільних станцій, морських і річкових портів, аеропортів і аеродромів, відкритих для міжнародного сполучення, а також здійснення іншої діяльності, пов'язаної з пропуском через державний кордон України осіб, транспортних засобів, вантажів та іншого майна.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

III. У статті 203 Кодексу України про адміністративні правопорушення²⁵ встановлено відповідальність за порушення іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України.

Дія цієї статті не поширюється на випадки, коли іноземці чи особи без громадянства з наміром отримати притулок чи бути визнаними в Україні біженцями або особами, які потребують додаткового або тимчасового захисту, під час в'їзду в Україну незаконно перетнули державний кордон України і перебувають на території України протягом часу, необхідного для звернення із заявою про надання притулку чи заявою про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту, відповідно до Закону

²⁴Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

²⁵Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

Україні «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту».²⁶

Об'єктом цього правопорушення є правила перебування в Україні і транзитного проїзду через територію України іноземців та осіб без громадянства. Правовий статус, основні права, свободи та обов'язки іноземців та осіб без громадянства, які проживають або тимчасово перебувають в Україні, і порядок питань, пов'язаних з їх в'їздом в Україну або виїздом з України, регулюється законами України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 № 3773-VI²⁷, «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 08.07.2011 № 3671-VI²⁸, Порядком продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150²⁹ та іншими нормативно-правовими актами.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у таких діях:

1) порушенні іноземцями та особами без громадянства правил перебування в Україні, тобто проживання без документів на право проживання в Україні, за недійсними документами або документами, термін дії яких закінчився, або працевлаштування без відповідного дозволу на це, якщо необхідність такого дозволу передбачено законодавством України, або недодержання встановленого порядку пересування і зміни місця проживання, або ухилення від виїзду з України після закінчення відповідного терміну перебування, неприбуття без поважних причин до визначеного місця навчання або працевлаштування після в'їзду в Україну у визначений строк, а так само порушення правил транзитного проїзду через територію України.

2) недодержанні іноземцями та особами без громадянства встановленого порядку реєстрації або порушення встановленого терміну перебування в Україні, виявлені в пунктах пропуску через державний кордон України.

Суб'єкт адміністративного проступку – особливий (іноземці та особи без громадянства).

---

²⁶Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2011 р., № 3671-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

²⁷Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс]: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

²⁸Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2011 р., № 3671-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>.

²⁹Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 р., № 150. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF>.

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини як у формі умислу, так й у формі необережності.

IV. У статті 204 Кодексу України про адміністративні правопорушення³⁰ встановлено відповідальність за порушення порядку працевлаштування, прийняття на навчання, надання житла, реєстрації іноземців та осіб без громадянства та оформлення для них документів.

Об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері міграції.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у порушенні встановленого порядку працевлаштування, прийняття на навчання іноземців та осіб без громадянства, надання їм житла, а також інші порушення, якщо вони будь-яким чином сприяють іноземцям та особам без громадянства в ухиленні від виїзду з України після закінчення терміну перебування або спрямовані на їх незаконну реєстрацію, оформлення документів на проживання (формальний склад).

Суб'єкт адміністративного проступку - спеціальний (посадові особи).

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу.

V. У статті 204-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення³¹ встановлено відповідальність за незаконне перетинання або спробу незаконного перетинання державного кордону України.

Чинність цієї статті не поширюється на випадки повернення в Україну без встановлених документів громадян України, які стали жертвами злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, а також на випадки прибуття в Україну іноземців чи осіб без громадянства з метою отримання притулку або набуття статусу біженця, якщо вони в установлений законом термін звернулися до відповідних органів державної влади щодо надання їм притулку чи статусу біженця.

Справи про адміністративне правопорушення, передбачені даною статтею розглядаються районними судами за місцем скоєння правопорушення. Посадові особи Державної прикордонної служби України складають тільки протоколи адміністративного правопорушення та готують і встановленим порядком направляють справу адміністративного правопорушення до суду для прийняття правового рішення.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері охорони державного кордону України.

Об'єктивна сторона правопорушення полягає у перетинанні або спробі перетинання державного кордону України будь-яким способом поза пунктами

³⁰Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р., № 8073-Х// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

³¹Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984р., № 8073-Х// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади.

Відповідно до вимог Закону України «Про державний кордон України» перетинання державного кордону України здійснюється на шляхах сполучення через державний кордон з додержанням встановленого порядку.

Порушенням державного кордону України є також перетинання його будь-якими технічними або іншими засобами без відповідного на те дозволу чи з порушенням встановленого порядку.

Не є порушеннями правил перетинання державного кордону України вимушене перетинання державного кордону особами, транспортними засобами на суші, заходження іноземних невійськових суден і військових кораблів у територіальне море та внутрішні води України, вимушений вліт повітряних суден та інших літальних апаратів, вчинені в стані крайньої необхідності, а також за інших вимушених обставин.

Суб'єктивна сторона визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю прямого умислу.

Суб'єктом правопорушення може бути громадянин України, іноземець або особа без громадянства.

VI. У статті 205 Кодексу України про адміністративні правопорушення³² встановлено відповідальність за нежиття заходів до забезпечення своєчасної реєстрації іноземців і осіб без громадянства.

Об'єктом цього правопорушення є суспільні відносини у сфері реєстрації іноземців і осіб без громадянства.

Об'єктивна сторона правопорушення, передбаченого коментованою статтею, полягає у нежитті громадянами, які запросили в Україну іноземців і осіб без громадянства в приватних справах і надали їм жилу площу, заходів щодо забезпечення у встановленому порядку їх своєчасної реєстрації.

Іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні, зобов'язані мати паспортний документ, яким є документ, виданий уповноваженим органом іноземної держави або статутною організацією ООН, що підтверджує громадянство іноземця, посвідчує особу іноземця або особу без громадянства, надає право на в'їзд або виїзд з держави і визнається Україною.

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі необережності.

Суб'єктами загальний (фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку). Це можуть бути громадяни, які запросили в Україну іноземців і осіб без громадянства в приватних справах і надали їм жилу площу.

---

³²Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

VII. У статті 206 Кодексу України про адміністративні правопорушення³³ встановлено відповідальність за порушення порядку надання іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів та сприяння в наданні інших послуг.

Об'єктом даного адміністративного проступку є суспільні відносини у сфері міграції.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у наданні іноземцям та особам без громадянства житла, транспортних засобів, сприянні їх незаконній реєстрації, оформленню документів на проживання чи навчання, прийняттю на роботу, а також наданні інших послуг на порушення встановлених правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і правил транзитного проїзду їх через територію України, якщо ці дії безпосередньо не пов'язані із незаконним переправленням осіб через державний кордон України (формальний склад).

Суб'єкт адміністративного проступку - загальний (фізичні осудні особи, що досягли 16-річного віку).

Суб'єктивна сторона правопорушення визначається ставленням до наслідків і характеризується наявністю вини у формі умислу.

VIII. У статті 206-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення³⁴ встановлено відповідальність за незаконне перевезення іноземців та осіб без громадянства територією України.

Об'єктом цього правопорушення є правила перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду їх через територію України.

Об'єктивна сторона правопорушення виражається у таких альтернативних формах:

1) перевезення іноземців та осіб без громадянства на порушення встановлених правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду їх через територію України, якщо ці дії безпосередньо не пов'язані із незаконним перетинанням осіб через державний кордон України;

2) обладнання транспортних засобів спеціально прихованими або замаскованими місцями, які використовуються для перевезення нелегальних мігрантів;

3) перевезення іноземців та осіб без громадянства в обладнаних спеціально прихованими або замаскованими місцями для перевезення людей транспортних засобах (всі три склади - формальні).

Суб'єктивна сторона правопорушення, передбаченого ч. 1 коментованої статті, характеризується наявністю вини як у формі умислу, так і у формі

³³Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

³⁴Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

необережності, ч. 2 - у формі прямого умислу.

Суб'єктами правопорушення можуть бути громадяни (водії транспортних засобів).

2.3.5. Особливості провадження у справах про адміністративні проступки, що підвідомчі Державній прикордонній службі України, та застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення законодавства про державний кордон України.

Процедурні питання реалізації адміністративної відповідальності осіб у галузі законодавства про державний кордон України регулюються загальними правилами, але поряд із цим, є певні особливості.

Зокрема, на стадії порушення справи про адміністративний проступок і попереднього з'ясування її обставин важливими є такі моменти: виявлення правопорушень здійснюється на пересіченій місцевості поза територією (адміністративною межею) населених пунктів; свідками, як правило, є самі прикордонники; для фіксації правопорушення застосовуються додаткові процесуальні документи, наприклад протокол огляду місця події та схема місця вчинення правопорушення. Великого доказового значення також набувають сліди та інші предмети на напрямку руху правопорушників, що характеризують їх дії.

До особливостей провадження на стадії розгляду та вирішення справи про адміністративний проступок, віднесено такі:

- зміна правопорушниками своїх показань та опротестовування попередніх свідчень;
- необхідність якісного складання схем місцевості та безпосереднього місця затримання правопорушників;
- труднощі щодо залучення адвоката чи іншого фахівця в галузі права до участі у розгляді справи про адміністративний проступок та їх присутності на засіданні;
- проблема забезпечення правдивості пояснень, участі свідків у провадженні тощо.

Слід також, звернути увагу на те, що правила провадження у справах про адміністративні правопорушення, за вчинення яких особи можуть нести адміністративну відповідальність у сфері міжнародних пасажирських перевезень висвітлено окремо.

Такими документами є Закон України «Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну»³⁵, Інструкція з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про

---

³⁵Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну [Електронний ресурс]: Закон України від 10.01.2002 р., 2920-III. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2920-14>.

адміністративні правопорушення від 9 жовтня 2013 року³⁶, Порядок забезпечення надання перевізникам, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, та органам охорони державного кордону інформації про документи, необхідні пасажиром для в'їзду в Україну та до іноземних держав від 27 липня 2011 року³⁷ та ін.

Із зазначених у ст. 24 КУпАП³⁸ адміністративних стягнень, органи Державної прикордонної служби при здійсненні адміністративного провадження за статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення, застосовують попередження і штраф.

Крім того, у разі необхідності органи Державної прикордонної служби можуть застосовувати передбачену законодавством можливість адміністративного (примусового) видворення за межі України іноземних громадян за вчинення злочину або адміністративного правопорушення, вчинення дій, які грубо порушують Закони України, законодавство про статус іноземців та осіб без громадянства, їх дії суперечать інтересам безпеки України чи громадського порядку, або коли це необхідно для охорони здоров'я, захисту прав і законних інтересів громадян України.

2.4. Повноваження інших органів державної влади щодо забезпечення прикордонного режиму.

Окрім державної прикордонної служби України та Державної міграційної служби забезпеченням порядку перетину державного кордону та дотриманням прикордонних режимів займаються й інші органи держави та місцевого самоврядування. У січні 1999 року Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 № 48 був затверджений Порядок здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні.³⁹

Він визначає основні напрями координації Адміністрації Державної прикордонної служби, діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, що здійснюють різні види контролю у пунктах пропуску через державний кордон або беруть участь у забезпеченні режиму

³⁶Інструкція з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 18.09.2013 р., № 898. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1729-13>.

³⁷Порядок забезпечення надання перевізникам, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, та органам охорони державного кордону інформації про документи, необхідні пасажиром для в'їзду в Україну та до іноземних держав [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07.2011 р., № 81. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/811-2011-%D0%BF>.

³⁸Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

³⁹Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 р., № 48. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/48-99-%D0%BF>.

державного кордону, прикордонного режиму і режиму в пунктах пропуску через державний кордон відповідно до Закону України «Про державний кордон України».

Координація діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні здійснюється з метою забезпечення виконання вимог законодавства з прикордонних питань, раціонального використання сил та засобів, уникнення дублювання заходів, які вживаються для додержання законності і правопорядку на державному кордоні, а також під час здійснення прикордонного, митного та інших видів контролю.

Згідно із зазначеним порядком та відповідно до положень про вказані органи вони здійснюють наступні повноваження:

1. Міністерство закордонних справ бере участь у формуванні та реалізації державної політики з візових і міграційних питань та розробляє правила оформлення іноземцям та особам без громадянства віз для в'їзду в Україну і транзитного проїзду через її територію.⁴⁰

2. Міністерство інфраструктури України проводить роботи, пов'язані з обладнанням, утриманням і ремонтом у пунктах пропуску через державний кордон приміщень для виконання усіх видів прикордонного контролю та службових приміщень для розміщення відповідних прикордонних підрозділів, митних та інших установ, що здійснюють контроль на державному кордоні (крім облаштування інженерними, технічними засобами для здійснення прикордонного, митного та інших видів контролю)⁴¹.

3. Міністерство внутрішніх справ України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні; міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів.

Міністерство внутрішніх справ України розробляє проекти державних програм з питань охорони державного кордону та міграції. Воно забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, приймання-передачу осіб, які перебувають під вартою на державному кордоні України або за її межами.

На нього також покладені обов'язки щодо формування та забезпечення наукової і науково-технічної політики держави у сфері охорони державного

---

⁴⁰Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р., № 281. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF>.

⁴¹Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р., № 460. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF>.

кордону, цивільного захисту та міграції (імміграції та еміграції).⁴²

4. Національна поліція здійснює профілактику правопорушень і боротьбу зі злочинністю в сфері міграції та дотримання прикордонних режимів; забезпечує публічну безпеку і порядок, безпеку дорожнього руху в межах прикордонної смуги та контрольованого прикордонного району, а також виконує інші функції відповідно до покладених на неї завдань.⁴³

5. Служба безпеки України сприяє Державній прикордонній службі України в охороні державного кордону України. Крім того, вона бере участь у розробці заходів і вирішенні питань, що стосуються в'їзду в Україну та виїзду за кордон, перебування на її території іноземців та осіб без громадянства, прикордонного режиму і митних правил, приймає рішення про заборону в'їзду в Україну іноземцю або особі без громадянства, про скорочення строку тимчасового перебування іноземця та особи без громадянства на території України, про примусове повернення іноземця або особи без громадянства в країну походження або третю країну.⁴⁴

6. Національна гвардія України бере участь у здійсненні заходів, пов'язаних з припиненням збройних конфліктів та інших провокацій на державному кордоні, а також заходів щодо недопущення масового переходу державного кордону з території суміжних держав.⁴⁵

7. Державна фіскальна служба України здійснює контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності і громадянами устанавленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України та за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України; вживає заходів до спорудження, облаштування, утримання і проведення ремонту пунктів пропуску через державний кордон України для автомобільного сполучення; сприяє транзиту, збільшенню товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України.⁴⁶

8. Місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування здійснюють заходи щодо створення належних умов для функціонування пунктів пропуску через Державний кордон України та сприяють Державній прикордонній службі України у підтриманні відповідного режиму на

⁴²Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р., № 878. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>.

⁴³Про Національну поліцію [Електронний ресурс]: Закон України від 02.07.2015 р., № 580-VIII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

⁴⁴Про Службу безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 25.03.1992 р., № 2229-XII. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.

⁴⁵Про Національну гвардію України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.03.2014 р., № 876-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>.

⁴⁶Про Державну фіскальну службу України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р., № 236. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.

державному кордоні.^{47 48}

Для забезпечення взаємодії з питань додержання режимів на державному кордоні Адміністрація Державної прикордонної служби, її структурні підрозділи, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування проводять спільні засідання колегіальних органів, наради, робочі зустрічі, операції, навчання, тренування та здійснюють інші заходи.

Взаємодія зазначених органів, їх структурних підрозділів забезпечується за такими напрямками:

- розроблення та здійснення спільних заходів щодо виявлення і розкриття порушень законодавства з прикордонних і митних питань;
- виявлення та розкриття злочинів, у тому числі у сфері зовнішньоекономічної діяльності, розшук та затримання злочинців;
- протидія нелегальній міграції;
- запобігання контрабандному переміщенню через державний кордон товарів та інших предметів;
- організація та безпека руху транспортних засобів міжнародного сполучення.

Крім того, в оперативному порядку зазначеними органами здійснюється обмін інформацією про:

- будь-які наміри і спроби порушити державний кордон та про затримання його порушників;
- ознаки підготовки до порушення державного кордону;
- місця зосередження та маршрути пересування нелегальних мігрантів;
- виявлення осіб, стосовно яких є відповідні доручення правоохоронних органів;
- спроби переміщення через державний кордон злочинців, що перебувають у розшуку, в тому числі з міжнародних злочинних угруповань;
- диверсії, терористичні акти, провокаційні дії та конфліктні ситуації в пунктах пропуску через державний кордон, у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі;
- факти і канали незаконного переміщення через державний кордон товарів та інших предметів, валюти, сировини, небезпечних речовин і відходів, культурних та історичних цінностей, викрадених транспортних засобів;
- будь-які спроби незаконного ввезення та вивезення наркотичних засобів;
- надзвичайні ситуації, що виникли внаслідок порушення техногенної та екологічної безпеки у прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі і заходи щодо їх ліквідації;

---

⁴⁷Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс]: Закон України від 09.04.1999 р., № 586-XIV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/586-14>

⁴⁸Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997 р., № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.

– неможливість пропуску через державний кордон транспортних засобів, зумовлену обставинами організаційного або технічного характеру; факти і причини затримання транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон, порушення розкладу руху транспортних засобів міжнародного сполучення;

– осіб, в яких виявлено ознаки небезпечних інфекційних захворювань під час переміщення через державний кордон.

2.5. Алгоритм дій Державної адміністрації прикордонної служби щодо перетину кордону неповнолітніми громадянами.

Адміністрація Державної прикордонної служби провела моніторинг інформаційних повідомлень, які надійшли з січня по серпень 2016 року на телефон контактного центру Державної прикордонної служби. Зокрема тих, що стосуються питань перетину державного кордону неповнолітніми громадянами України. Всього з початку року надійшло 95 таких інформаційних повідомлень.

Серед найбільш запитуваного можна виокремити 4 основні проблематики:

1) заява від одного з батьків про те, що другий з батьків, ймовірно, намагатиметься вивезти дітей (дитину) за кордон без його згоди;

2) що один з батьків відкликає раніше надану нотаріальну посвідчену згоду на виїзд дітей (дитини) за кордон;

3) що питання надання (відкликання) згоди перебуває на стадії судового розгляду або апеляційного оскарження;

4) про подвійне громадянство дітей.

Таким чином, можна зробити висновок, що у такий спосіб заявники намагаються перекласти на Державну прикордонну службу проблеми своїх подружніх негараздів та віднести її в категорію суб'єкта сімейного права, або надати Державній прикордонній службі доручення фізичних осіб і внести їх в ранг обов'язкових до виконання

Зважаючи на вищезазначений стан речей Державна прикордонна служба наголошує, що її посадові особи зобов'язані :

1) не пропускати через кордон громадян України, які не досягли 16-річного віку:

– без батьків;

– без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків (у разі слідування з одним із них);

– без нотаріально посвідченої згоди обох батьків (у разі слідування з третіми особами);

– за підробленими або отриманими у незаконний спосіб нотаріально посвідченими дорученнями;

– щодо яких є рішення суду про заборону виїзду за кордон, яке набрало законної сили.

2) пропускати через кордон громадян України, які не досягли 16-річного віку:

- за наявності нотаріально посвідченої згоди другого з батьків(у разі слідування з одним з них), незважаючи на телефонні заперечення іншого з них (викликані тимчасовими сімейними розладами);
- за наявності дійсних паспортних документів (не залежно від громадянства).

2.5.1. Типові схеми організаторів незаконного переправлення осіб через державний кордон.

(за інформацією Державної прикордонної служби України)

1. Нелегалів переправляють незначними за кількістю групами поза пунктами пропуску мігрантів як самостійно (використовуючи карти місцевості або GPS навігатори), так і в супроводі провідників з числа мешканців прикордоння або представників іноземних діаспор. Такі порушення кордону найбільш ймовірні у святкові, вихідні та передвихідні дні, як правило, в другу половину ночі, на світанку та в першу половину дня.

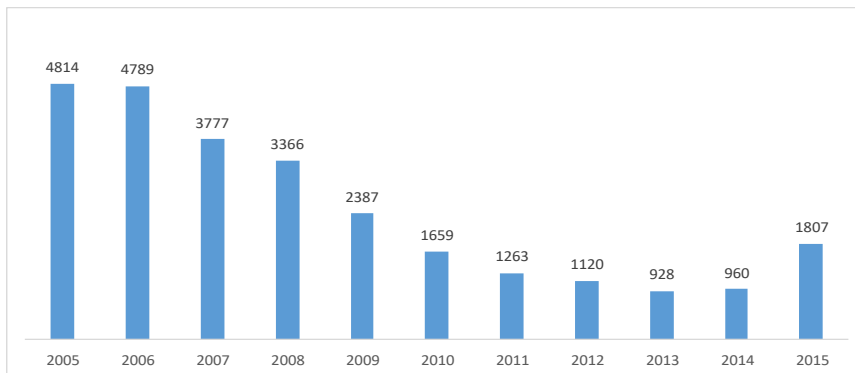
2. Використання для перетину державного кордону малих літальних апаратів і дельтапланів.

3. Використання для легалізації на території України дійсних паспортних документів та справжніх українських віз, але виданих на запрошення підставних приватних осіб, підроблених запрошень навчальних закладів, туристичних ваучерів, неіснуючих приватних і державних підприємств.

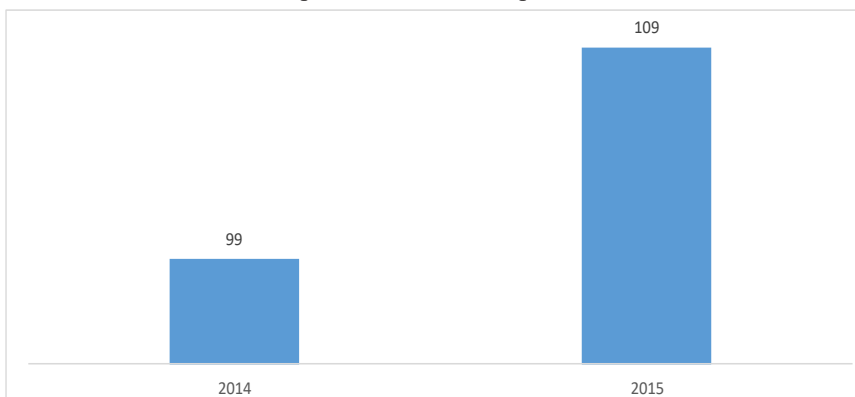
4. Використання чужих та підроблених національних паспортів, документів громадян європейських країн, а також підроблених посвідок на постійне або тимчасове проживання в Україні, підроблених (недійсних) відміток Державної прикордонної служби.

5. Використання схем транзитного проїзду через Україну в авіаційних пунктах пропуску. Вона передбачає, що після прибуття в Україну проходить зміна у транзитній зоні аеропорту напрямку руху на рейси європейського прямування та використання інших паспортних документів, які, зазвичай, є підробленими.

26870 осіб було затримано Державною прикордонною службою
за незаконне перетинання державного кордону України
протягом 2005-2015 років

208 незаконних переправлень осіб через державний кордон України
було виявлено Державною прикордонною службою
протягом 2014-2015 років

Список використаних джерел у розділі II

1. Про державний кордон України: Закон України від 04.11.91 р., № 1778-ХІІ // Відомості Верховної ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
2. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс]: Закон України від 25.03.1992 р., № 2229-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21.01.1994 р., № 3857-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 18. – Ст. 101
4. Про виключну (морську) економічну зону України [Електронний ресурс]: Закон від 16.05.1995 р., № 162/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80>
5. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону [Електронний ресурс]: Закон України від 22.06.2000 р., № 1835-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1835-14>
6. Про Державну прикордонну службу України [Електронний ресурс]: Закон України від 03.04.2003 р., № 661-ІV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/661-15>
7. Про місцеві державні адміністрації [Електронний ресурс]: Закон України від 09.04.1999 р., № 586-ХІV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/586-14>
8. Про відповідальність за повітряні перевезення пасажирів через державний кордон України без належних документів для в'їзду в Україну [Електронний ресурс]: Закон України від 10.01.2002 р., № 2920-ІІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2920-14>
9. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 21.05.1997 р., № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
10. Про прикордонний контроль: Закон України від 05.11.2009 р., № 1710-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 6. – Ст. 46
11. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту [Електронний ресурс]: Закон України від 08.07.2011 р., № 3671-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3671-17>
12. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс]: Закон України від 22.09.2011 р., № 3773-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>
13. Про Національну гвардію України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.03.2014 р., № 876-VII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18>
14. Про Національну поліцію [Електронний ресурс]: Закон України від 02.07.2015 р., № 580-VIII. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

15. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.01.1995 р., № 57. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF>

16. Про затвердження Порядку здійснення координації діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з питань додержання режимів на державному кордоні [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 18.01.1999 р., № 48. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/48-99-%D0%BF>

17. Про затвердження Типового положення про пункт тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 р., № 1110. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1110-2003-%D0%BF/paran3#n3>

18. Порядок забезпечення надання перевізникам, які здійснюють міжнародні пасажирські перевезення, та органам охорони державного кордону інформації про документи, необхідні пасажиром для в'їзду в Україну та до іноземних держав [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 27.07. 2011 р., № 81. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/811-2011-%D0%BF>

19. Порядок продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2012 р., № 150. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/150-2012-%D0%BF>

20. Про Державну фіскальну службу України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р., № 236. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>

21. Про затвердження Положення про Державну міграційну службу України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2014 р., № 360. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/360-2014-%D0%BF>

22. Положення про Адміністрацію Державної прикордонної служби України, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.10.2014 р., № 533. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/533-2014-%D0%BF>

23. Про затвердження Положення про Міністерство інфраструктури України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.06.2015 р., № 460. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF>

24. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 р., № 878. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF>

25. Про затвердження Положення про Міністерство закордонних справ України [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.03.2016 р., № 281. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF>

26. Інструкція про застосування зброї, бойової техніки, озброєння кораблів (катерів), літаків і вертольотів Державної прикордонної служби України, спеціальних засобів та заходів фізичного впливу під час охорони державного кордону та виключної (морської) економічної зони України [Електронний ресурс]: Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України від 21.10.2003 р., № 200. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0963-03>

27. Інструкція з оформлення посадовими особами Державної прикордонної служби України матеріалів справ про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 18.09.2013 р., № 898. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1729-13>

28. Інструкція про службу прикордонних нарядів Державної прикордонної служби України [Електронний ресурс]: Наказ МВС України від 19.10.2015 р., № 1261. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1391-15>

29. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. Ст. 1122.

30. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: у 2-х т. Т. 2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін. – Х.: Право, 2013. – 1040 с.

31. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. – 5 -те вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2015. – 680 с.

III. Типові слідчі ситуації у розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон

На формування типових слідчих ситуацій при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон суттєвий вплив має характер первинного матеріалу про подію злочину та джерело інформації, до якої належать:

- інформація, що отримана з оперативних джерел;
- скарги і заяви свідків;

- інформація, отримана під час перевірки фірм, що надають посередницькі послуги з працевлаштування громадян України і шлюбних конфіденційних співробітників, а також запрошують іноземців в Україну;
- інформація, отримана від Українського бюро «Інтерпол», правоохоронних органів інших держав;
- інформація, отримана з Державної прикордонної служби та СБУ;
- інформація, отримана із засобів масової інформації;
- інформація, отримана від громадських організацій.

У залежності від вищенаведених факторів, а також від способів незаконного переміщення осіб через державний кордон України, можна виділити такі слідчі ситуації.

Ситуація № 1 складається при застосуванні злочинцями «комерційного» каналу.

У зв'язку із цієї ситуацією на етапі виявлення ознак правопорушення як правило виконуються наступні слідчі (розшукові) дії:

- не пропуск іноземців через державний кордон України (у випадку пропуску здійснюється опитування особи, що зустрічає, на предмет одержання в'їзної візи, мети візиту, якщо буде потреба вилучення паспорта) і наступне опитування;
- одержання в державній прикордонній службі завірених ксерокопій документів, що послужили підставою для не пропускання або пропускання через державний кордон України іноземця;
- одержання з органів податкової інспекції пакета статутних й установчих документів, а також відомостей про можливу ліквідацію за рішенням господарського суду юридичної особи, за запрошенням якої були оформлені в консульствах України за кордоном іноземцям в'їзні візи в країну, після чого іноземці або в'їхали в Україну, або були не пропущені прикордонниками у зв'язку з виявленням даного правопорушення;
- якщо буде потреба одержання відповіді (ксерокопій документів) з консульства України в іноземній державі, що послужили підставою для видачі в'їзної візи в Україну;
- опитування посередника, через якого, як правило, оформлялася в'їзна віза, на предмет з'ясування того, хто йому допоміг її оформити;
- опитування директора фірми на предмет того, що він не оформляв запрошення іноземцям в Україну та які-небудь документи, пов'язані з їх запрошенням не підписував;
- опитування особи, що організувала незаконне переправлення іноземця (іноземців) через державний кордон України, встановлення, де він друкував підроблені запрошення, а також інші документи, необхідні для в'їзду в Україну іноземців;
- складання протоколу огляду місця події в копіювальному центрі (комп'ютерному або Інтернет клубі);

– опитування співробітників зазначеної вище організації на предмет, де, коли, за яких обставин був надрукований той чи інший документ, пов'язаний з в'їздом іноземців в Україну, хто приходив із замовленням підготовки зазначених документів.

У випадку виникнення ситуації, коли особа, що організувала незаконне переправлення іноземців через державний кордон України, відчувши для себе загрозу притягнення до кримінальної відповідальності за скоєне злочинне діяння, кримінальне провадження починається за фактом скоєння правопорушення, після чого здійснюється допит.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільно проведення вказаних слідчих дій та заходів:

– допит іноземця (не пропущеного через державний кордон України або незаконно переправленого в Україну на підставі підроблених документів) на предмет одержання в'їзної візи, мети візиту, якщо буде потреба вилучення паспорта);

– допит посередника, через якого, як правило, оформлялася в'їзна віза в Україну й здійснювалася зустріч іноземця в аеропорту, на предмет з'ясування того, хто йому допоміг оформити запрошення для в'їзду даного іноземця в Україну, а також передав пакет документів для зустрічі іноземця;

– допит директора фірми на предмет того, що він запрошення іноземцям в Україну не оформляв та які-небудь документи, пов'язані з їх запрошенням, не підписував;

– допит співробітників копіювального центру (комп'ютерного або інтернет-клубу) на предмет, де й коли, за яких обставин було надруковано той чи інший документ, пов'язаний з в'їздом іноземців в Україну, хто приходив із замовленням підготовки зазначених документів;

– виїмка жорстких дисків, на яких друкувалися документи в копіювальному центрі (комп'ютерному або Інтернет клубі);

– виїмка або запит у державну прикордонну службу з метою одержання оригіналів документів, що стали підставою для не пропуску або пропуску через державний кордон України даного іноземця;

– якщо буде потреба витребування оригіналів документів із консульства України в іноземній державі (через МЗС України), що послужили підставою для видачі іноземцеві в'їзної візи в Україну;

– допит підозрюваного (особи, що організувала незаконне переправлення іноземця (іноземців) через державний кордон України) на предмет з'ясування того, коли та за яких обставин, у зв'язку із чим він оформив підроблені запрошення на в'їзд в Україну іноземцем, установлення, де він друкував підроблені запрошення, а також інші документи, необхідні для в'їзду в Україну іноземців;

– затримання підозрюваного в порядку ст. 207-213 КПК України;

– виїмка або витребування оригіналів документів (запрошень) ДМС;

- впізнання підозрюваного посередником і співробітниками копіювального центру (комп'ютерного або Інтернет клубу), а також іншими свідками в справі, якщо буде потреба;

- обшук у підозрюваного з метою вилучення комп'ютера (якщо всі документи друкувалися в нього вдома), мобільних телефонів, а також інших речових доказів, які мають значення у справі.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- повідомлення про підозру в порядку ст. 276-279 КПК України особі, яка організувала незаконне переправлення іноземних громадян через державний кордон України;

- допит обвинуваченого;

- обрання відповідно до санкції суду щодо обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігати протидії слідству й органу дізнання, а також з метою не дати можливість зникнути від слідства;

- допит співробітника ДМС на предмет з'ясування, хто йому приносив дане запрошення для підпису;

- одночасний допит між свідками і обвинуваченим;

- почеркознавча експертиза;

- техніко-криміналістична експертиза;

- виявлення інших епізодів протиправної діяльності обвинуваченого, пов'язаних зі скоєнням правопорушень, передбачених ст.ст. 332, 358 КК України, шляхом ретельного допиту обвинуваченого й надсилання слідчих доручень про проведення негласних слідчих (розшукових) дій у порядку п. 6 ст. 246 КПК України (у випадку виявлення інших фактів скоєння зазначених правопорушень, вони документуються за вищевказаною схемою);

- складання письмового повідомлення про підозру в порядку ст.ст. 276-279 КПК України, затвердження його в прокурора й надіслання обвинувального акту до суду.

Ситуація № 2 складається при застосуванні злочинцями способу «трудова міграція».

На етапі початку кримінального провадження найбільш доцільно здійснення таких слідчих дій та заходів:

- одержання відповіді з центру зайнятості населення із вказівкою підстав видання дозволу на працевлаштування іноземцеві в Україні з додаванням пакету всіх завірених копій документів;

- одержати відповідь із ДМС, на якій підставі проставлявся в національному паспорті іноземця штамп «Має дозвіл на працевлаштування в Україні», на підставі якого іноземці безперешкодно перетинають державний кордон України (багаторазова віза) з додаванням завірених копій відповідних документів;

- одержання відповіді з Державної прикордонної служби України про те, що іноземець у певний час перетинав державний кордон України з зазначенням типу візи;

– опитування іноземців на предмет з'ясування того, яким чином вони одержували дозвіл на працевлаштування в Україні, у якій фірмі, чи працює у ній той, хто оформляв дозвіл на працевлаштування в Україні, а також на підставі чого проставляв у національному паспорті іноземця штамп «Має дозвіл на працевлаштування в Україні», що є багаторазовою візою (у даних ситуаціях велике значення має паспорт іноземця, у якому є відмітка про одержання багаторазової візи й наступні перетинання державного кордону України по ній);

– опитування директора фірми на предмет з'ясування того, чи підписував він документи, що подаються до центру зайнятості населення для оформлення дозволу на працевлаштування;

– за необхідності опитування інших співробітників даної фірми, які причетні до оформлення іноземцеві дозволу на працевлаштування в Україні;

– опитування особи, яка організувала незаконне одержання іноземцем дозволу на працевлаштування в центрі зайнятості населення на підставі підроблених документів, а потім у відділі ДМС допомогла проставити в національному паспорті іноземця штамп «Має дозвіл на працевлаштування в Україні», що є багаторазовою візою з метою організації безперешкодного перетинання іноземцем державного кордону України, встановлення, де він друкував підроблені документи, що послужили підставою для безперешкодного в'їзду іноземцями в Україну;

– складання протоколу огляду місця події копіювального центру (комп'ютерного або Інтернет клубу);

– опитування співробітників копіювального центру (комп'ютерного або Інтернет клубу), де, коли, за яких обставин було надруковано той чи інший документ, пов'язаний з одержанням іноземцем дозволу на працевлаштування в Україні, хто звертався із замовленням підготовки зазначених документів.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільне проведення таких слідчих дій та заходів:

– допит іноземців на предмет з'ясування того, яким чином вони одержували дозвіл на працевлаштування в Україні, у якій фірмі, чи працюють у ній, хто оформляв дозвіл на працевлаштування в Україні, а також на підставі чого проставляв у національному паспорті іноземця штамп «Має дозвіл на працевлаштування в Україні», що є багаторазовою візою, вилучення національного паспорта іноземця як речового доказу;

– одержання відповіді з державної прикордонної служби про те, що іноземець у певний час перетинав державний кордон України;

– допит директора фірми на предмет з'ясування того, як було підписано документи, що подаються до центру зайнятості населення для оформлення дозволу на працевлаштування;

– допит інших співробітників даної фірми, які причетні до оформлення іноземцеві дозволу на працевлаштування в Україні;

- виймка жорстких дисків, на яких друкувалися документи в копіювальному центрі (комп'ютерному або Інтернет клубі);
- затримання підозрюваного;
- обшук за місцем мешкання підозрюваного з метою вилучення речових доказів (комп'ютера, інших речових доказів у випадку, якщо вони друкувалися в нього вдома);
- допит співробітника відділу ДМС і співробітника центру зайнятості населення на предмет з'ясування того, хто їм приносив документи;
- виймка документів у центрі зайнятості населення і відділі ДМС;
- упізнання обвинуваченого співробітником вказаного відділу, центру зайнятості населення й посередниками.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- пред'явлення підозри про злочин особі, яка організувала незаконне переправлення іноземних громадян через державний кордон України;
- допит обвинуваченого;
- обрання відповідно до санкції суду щодо обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігти протидії слідству й органу дізнання, а також з метою не дати можливість зникнути від слідства;
- допит між свідками і обвинуваченим;
- почеркознавча експертиза;
- техніко-криміналістична експертиза;
- виявлення інших епізодів протиправної діяльності обвинуваченого, пов'язаної зі скоєння м правопорушень, передбачених ст.ст. 332, 358 КК України, шляхом ретельного допиту обвинуваченого й надсилання слідчих доручень у порядку п. 6 ст. 246 КПК України (у випадку виявлення інших фактів скоєння зазначених правопорушень, що підпадають під ознаки, вони документуються за вищевказаною схемою);
- складання обвинувального висновку, затвердження його в прокурора й надсилання обвинувального акту на розгляд до суду.

Ситуація № 3 складається при застосуванні злочинцями класичного каналу незаконної міграції, пов'язаного з переправленням осіб через державний кордон України без відповідних документів поза пунктами пропуску через державний кордон України.

На етапі порушення кримінального провадження найбільш доцільне здійснення вказаних слідчих дій та заходів:

- затримання іноземців при спробі незаконного переправлення іноземців через державний кордон України і наступне опитування на предмет з'ясування того, хто й коли організував їх незаконний перехід через державний кордон України;
- огляд місця події з відображенням схеми місцевості району затримання, а також паспортів затриманих іноземців у випадку їх наявності (відсутні українські візи, або взагалі немає ніяких паспортних документів);

- опитування свідків;
- протокол огляду аудіокасети із записом телефонних переговорів переправлювача з іншими особами, які беруть участь у незаконному переправленні іноземців через державний кордон України;
- огляд мобільного телефону переправлювача;
- опитування особи, яка організувала незаконне переправлення іноземців через державний кордон України.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільне проведення таких слідчих дій та заходів:

- допит іноземців затриманих при спробі або після незаконного перетинання державного кордону України;
- допит свідків у справі, а також осіб, які затримували незаконних мігрантів;
- допит підозрюваного;
- допит між підозрюваним і нелегальними мігрантами;
- протокол відтворення обставин і події правопорушення.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- повідомлення особі про підозру, у незаконну переправленні іноземних громадян через державний кордон України;
- допит обвинуваченого;
- обрання відповідно до санкції суду відносно обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігти протидії слідству й органу дізнання, а також із метою не дати можливості зникнути від слідства;
- у разі потреби проведення криміналістичних експертиз;
- виявлення інших епізодів протиправної діяльності обвинуваченого.

Також існують два варіанти затримання при класичному каналі незаконного переправлення осіб через державний кордон України:

- 1) затримання іноземних громадян безпосередньо після незаконного перетинання державного кордону України;
- 2) затримання іноземних громадян, які незаконно в'їхали в Україну й намагаються незаконно перетнути державний кордон України та були виявлені на території України.

З метою запобігання вказаному способу скоєння правопорушення доцільні профілактичні заходи, які полягають у тому, що працівники поліції повинні регулярно проводити ретельний огляд, як правило, вантажного транспорту в контрольованих прикордонних районах України.

Ситуація № 4 складається при застосуванні злочинцями «студентського» каналу незаконної міграції, пов'язаного з переправленням осіб через державний кордон України за студентськими візами.

На етапі порушення кримінального провадження найбільш доцільне здійснення вказаних слідчих дій та інших заходів:

- опитування іноземця на предмет того, як він одержував студентську візу «Навчається у ВНЗ», тобто з'ясування того, хто, коли, за яких обставин і за скільки грошей поставив її в його національному паспорті, чи дійсно проходив він навчання у ВНЗ, чи перетинав він державний кордон України на підставі зазначеного штампу, у якому пункті пропуску (як правило аеропорт), залучення до матеріалів допиту оригіналу або ксерокопії національного паспорта іноземця, а також інших наявних у нього підроблених документів;
- запит до ДМС на предмет з'ясування того, на якій підставі іноземцеві була проставлена в національному паспорті студентська віза «Навчається у ВНЗ», з додаванням до відповіді ксерокопій документів, які стали підставою для видачі Даної візи;
- відповідь із ДМС про те, що іноземцеві на підставі заявки ВНЗ, а також ксерокопії квитанції оплати за навчання у ВНЗ була в певний час проставлена студентська віза «Навчається у ВНЗ», що дозволяє безперешкодно перетинати державний кордон України;
- запит у Державну прикордонну службу на предмет перетинання іноземцем державного кордону України;
- запит до ВНЗ на предмет підтвердження або спростування факту навчання іноземця в період проставлення в національному паспорті студентської візи «Навчається у ВНЗ»;
- відповідь із ВНЗ про те, що зазначений іноземець у період, що цікавить, не навчався й оплати за навчання не проводив;
- запит у банк на предмет підтвердження факту оплати за навчання іноземцем, відповідно до квитанції про оплату (квитанція про оплату за навчання у ВНЗ є обов'язковим документом, на підставі якого ВНЗ подається клопотання до ДМС для реєстрації іноземця як студента);
- відповідь із банку про те, що іноземець оплати за навчання у ВНЗ відповідно до певної квитанції не проводив;
- опитування інспектора ВНЗ на предмет з'ясування того, хто приносив заявки на реєстрацію іноземця (або на прохання кого він їх випишував й видавав на підпис керівництву ВНЗ) і квитанції про оплату за навчання на іноземця;
- опитування особи, яка організувала незаконне переправлення осіб через державний кордон України.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільно проведення вказаних слідчих дій та заходів:

- допит іноземця на предмет того, як він одержував студентську візу «Навчається у ВНЗ», тобто хто, коли, за яких обставин і за скільки грошей поставив її в його національному паспорті, чи дійсно проходив він навчання

у ВНЗ, чи перетинав він державний кордон України на підставі зазначеного штампю, у якому пункті пропуску, залучення до матеріалів допиту оригіналу або ксерокопії національного паспорта іноземця, а також інших наявних у нього підроблених документів;

- допит співробітника ДМС на предмет з'ясування того, хто з інспекторів ВНЗ приносить заявку на реєстрацію іноземця, які при цьому документи були надані;

- допит інспектора ВНЗ на предмет з'ясування того, хто приносить заявки на реєстрацію іноземця (або на прохання кого вона їх виписувала і віддавала на підпис керівництву ВНЗ) і квитанції про оплату за навчання на іноземця;

- виїмка документів у ДМС, ВНЗ, банку;

- допит підозрюваного;

- допит співробітників Державної прикордонної служби, на якій підставі іноземець перетинав державний кордон України;

- проведення за місцем його фактичного проживання й роботи обшуку з метою вилучення речових доказів, а також знарядь скоєння правопорушення;

- упізнання підозрюваного співробітником ДМС, ВНЗ й іноземцем;

- очні ставки між свідками й підозрюваним.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- пред'явлення обвинувачення особі, яка організувала незаконне переправлення іноземних громадян через державний кордон України;

- допит обвинуваченого;

- обрання відповідно до санкції суду відносно обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігти протидії слідству, а також з метою не дати можливість зникнути від слідства;

- почеркознавча та техніко-криміналістична експертиза документів, і у разі потреби проведення інших криміналістичних експертиз;

- виявлення інших епізодів протиправної діяльності обвинуваченого.

Ситуація № 5 складається при використанні підроблених паспортів для перетинання державного кордону в пунктах пропуску через державний кордон України.

Перший варіант. На етапі порушення кримінального провадження найбільш доцільно здійснення таких слідчих дій та заходів:

- затримання особи при спробі незаконного перетинання державного кордону України з підробленим паспортом;

- криміналістичне дослідження паспорта;

- опитування затриманого;

- установлення особи, що організувала незаконне переправлення іноземців через державний кордон України, її затримання.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільно проведення вказаних слідчих дій та заходів:

- допит особи, затриманої при спробі незаконного перетинання державного кордону України;
- допит підозрюваного;
- обшук у підозрюваного з метою вилучення інших підроблених документів, речових доказів, різної техніки;
- допит між свідком і підозрюваним.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- пред'явлення обвинувачення особі, що організувала незаконне переправлення іноземних громадян через державний кордон України;
- допит обвинуваченого;
- обрання відповідно до санкції суду відносно обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігти протидії слідству й органу дізнання, а також із метою не дати можливість зникнути від слідства;
- призначення почеркознавчої, техніко-криміналістичної та (за потреби) інших криміналістичних експертиз;
- виявлення інших епізодів протиправної діяльності обвинуваченого, пов'язаної зі скоєнням правопорушень.

До профілактичних заходів можна віднести регулярну перевірку і надання ДМС списків загублених закордонних паспортів до державної прикордонної служби України для інформування всіх пунктів пропуску через державний кордон України.

Другий варіант пов'язаний зі створенням ситуації з викриття і документування переправлювача. На етапі встановлення кримінального правопорушення найбільш доцільне здійснення вказаних слідчих дій та заходів:

- затримання переправлювача на місці правопорушення при передачі підроблених паспортів і даванні порад із незаконного перетинання державного кордону України;
- опитування затриманого;
- криміналістичне дослідження паспорта;
- опитування особи, для якої виготовлялися підроблені паспорти.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільне проведення таких слідчих дій та заходів:

- допит особи, для якої виготовлялися підроблені паспорти;
- допит підозрюваного;
- обшук у підозрюваного з метою вилучення інших підроблених документів, речових доказів, різної техніки;
- очні ставки між свідком і підозрюваним.

На наступному етапі найбільш характерне проведення таких слідчих дій:

- пред'явлення обвинувачення особі, яка організувала незаконне переправлення іноземних громадян через державний кордон України;
- допит обвинуваченого;

- обрання відповідно до санкції суду щодо обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді утримання під вартою з метою запобігти протидії слідству й органу дізнання, а також із метою не дати можливість зникнути від слідства;
- призначення почеркознавчої та інших криміналістичних експертиз.

Ситуація № 6 складатиметься при незаконному переправленні осіб через державний кордон України з метою торгівлі людьми.

На етапі порушення кримінального правопорушення найбільш доцільне здійснення вказаних слідчих дій та заходів:

- затримання осіб при спробі незаконного перетинання державного кордону України;
- опитування на предмет з'ясування того, яким чином вони планували переправитися через державний кордон України, хто здійснював їх переправлення, куди й до кого прямували, чим планували займатися, необхідно ретельно задокументувати факт торгівлі людьми;
- опитування провідника поїзду, водія автобусу та ін. на предмет, яким чином він перевозить через державний кордон України громадян без відповідних документів або за підробленими документами, передбаченими для перетинання державного кордону України, а також хто просив його здійснити дане перевезення;
- протокол огляду місця події;
- опитування осіб, які організували незаконне переправлення, через державний кордон України.

На початковому етапі розслідування, на наш погляд, доцільно проведення таких слідчих дій та заходів:

- допит осіб, затриманих при спробі незаконного перетинання державного кордону України на предмет з'ясування того, яким чином вони планували переправитися через державний кордон України, хто здійснював їх переправлення, куди і до кого, чим планували займатися, необхідно ретельно задокументувати, що вони повинні були займатися проституцією, визначити хто їх змусив займатися даною діяльністю (тобто задокументувати факт переправлення);
- допит провідника транспортного засобу на предмет з'ясування того, яким чином він перевозить через державний кордон України громадян без відповідних документів або за підробленими документами, передбаченими для перетинання державного кордону України, а також хто просив його здійснити дане перевезення;
- допити підозрюваних осіб, які організували незаконне переправлення через державний кордон України;
- допит між свідками і підозрюваними, а також між підозрюваними;
- у випадку наявності підроблених документів, за якими здійснювалося незаконне переправлення осіб через державний кордон України, проведення техніко-криміналістичної й почеркознавчої експертиз.

IV. Організація й тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій

4.1. Загальні положення.

Відповідно до вимог ст. 214 КПК України кримінальне провадження підлягає внесенню в ЄРДР лише за наявності достатніх підстав, що вказують на ознаки правопорушення. Ураховуючи це, порушення кримінального провадження за матеріалами оперативно-розшукових заходів становить певну складність, оскільки слідчому доводиться оцінювати достатність даних для початку провадження, не знаючи про достовірність джерел цих даних.

Тому необхідно порушувати провадження після встановлення достовірних даних про реальний механізм незаконного переміщення осіб через державний кордон та торгівлі людьми у кожному конкретному випадку, фактичну участь у злочинних діях усіх причетних до них осіб, у тому числі й службових осіб державних органів, установ, організацій, за допомогою яких учинявся такий злочин (оформлення закордонних паспортів; допомога під час перетину державного кордону України тощо), а також місця та часу скоєння правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням осіб через державний кордон.

При ознайомленні з матеріалами, що надійшли, слідчий повинен звернути увагу на документи, які можна було б використати як привід до встановлення кримінального правопорушення (це звичайно буває в тому випадку, коли в матеріалах відсутня з яких-небудь причин заява потерпілої особи), а також законні підстави для початку розслідування, визначити, на скільки повно в них відображені окремі епізоди незаконного переміщення осіб через державний кордон і прийняти рішення про те, де, коли і як можуть бути зібрані достовірні докази у справі.

З цією ж метою до встановлення кримінального правопорушення слідчому доцільно знайомитися з оперативно-розшуковими матеріалами, які є в працівників оперативних підрозділів. Однак, як показує практика, слідчі дуже рідко знайомляться з оперативно-розшуковими матеріалами. Працівники оперативних підрозділів, звичайно, усно доводять до них той обсяг інформації, який вважають за потрібне, в результаті чого до слідчого часто не доводиться інформація, яка має значення для розслідування. Цим не забезпечується повнота і об'єктивність при розслідуванні фактів незаконного переміщення осіб через державний кордон⁴⁹[с. 133-134].

Ознайомившись з даними оперативно-розшукових заходів, слідчий може краще уявити картину правопорушення, глибше з'ясувати його механізм,

⁴⁹Протидія незаконній міграції в Україні (криміналістичні, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти): монографія / О.С. Саїнчин. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 436 с.

точніше визначити роль кожного співучасника. Він може дати пораду оперативним працівникам відносно обставин, які потрібно встановити оперативним шляхом, висловити свої міркування щодо готовності поданих матеріалів до реалізації, намітити найбільш правильні і раціональні шляхи розслідування тощо. Виходячи з наявної оперативно-розшукової інформації, він може точніше, ніж оперативні працівники, визначити перспективи розслідування, вирішити питання щодо повноти або недостатності зібраних матеріалів, обґрунтувати версію про винність певних осіб.

Час порушення кримінального провадження слідчий і оперативний працівник повинні погоджувати між собою, щоб, з одного боку, початок справи й розслідування не стали для злочинців сигналом для знищення викривальних даних, а з іншого – уникнення в подальшому можливості припинення цієї справи за відсутності події або складу правопорушення стосовно інших членів злочинної групи.

За таких обставин найбільш оптимальним моментом порушення кримінального провадження є затримання злочинців на «гарячому», зокрема при вивезенні людей за кордон за підробленими документами чи взагалі без них або поза пунктами пропуску через державний кордон України, під час отримання засобів, якщо гроші отримуються на території України, наприклад, готівкою, за банківським переказом, з використанням системи «Western Union» або при перетинанні кордону кур'єром з іноземною валютою, коли засоби отримані за кордоном.

Всебічно продумане планування розслідування дає можливість більш дієво долати протидію злочинними групами розслідуванню правопорушень, пов'язаних із незаконним переміщенням осіб через державний кордон, У плані, насамперед, відображають обрані слідчим і оперативним працівником тактичні прийоми з припинення злочинних дій та розкриття скоєних правопорушень, а також установлення осіб, причетних до них.

У плані повинно бути передбачено комплекс організаційних заходів і слідчих дій (зокрема проведення обшуків (за наявності відповідних підстав) із послідовним визначенням об'єктів розшуку та місць їх приховування (житло, робоче місце) з метою вилучення предметів і документів, які мають доказове значення по справі); можливість залучення понятих та необхідних для проведення кримінального провадження сил і засобів (зокрема використання транспорту), не забуваючи при цьому й про можливий витік інформації.

4.2. Огляд місця події.

По справах про незаконне переміщення осіб через державний кордон місцем події є місце переміщення або ділянка місцевості, де здійснювалося переміщення, а також місце затримання мігрантів чи при проведенні тактико-спеціальної операції із затримання злочинців - організаторів переміщення в різних умовах. Крім того, слідчі проводять такий вид огляду, як огляд

предметів та документів, якими найчастіше бувають аудіо- чи відеокасети із записами, що цікавлять слідство.

Місце безпосереднього знаходження мігрантів стає відомим, як правило, виходячи зі свідчень свідків правопорушення. Крім того, така інформація може надходити до слідчо-оперативної групи з повідомлень конфідентів.

Щодо загальних положень процесуального характеру проведення огляду місця безпосереднього захоплення мігрантів слід відмітити такі: проведення огляду особисто слідчим у присутності двох понятих; слідчий може залучити до проведення огляду свідків-очевидців правопорушення, а також необхідних спеціалістів; огляд об'єктів на місці події слідчий, як правило, проводить за місцем їх виявлення.

Негайний огляд предметів та документів за місцем виявлення гарантує своєчасну фіксацію їх якостей, ознак та стану. Із цього загального правила допустимі лише винятки, коли відсутні належні умови для огляду, а також коли, як уже зазначалося вище, проведення огляду місця безпосереднього затримання мігрантів члени слідчо-оперативної групи намагаються не афішувати з метою виключення витоку інформації про інформованість правоохоронних органів про цю кримінальну подію.

У тому разі, якщо частина мігрантів знаходиться в іншому місці, цю слідчу дію не слід проводити демонстративно, відкрито, тому що з боку учасників злочинної групи може бути організоване спостереження.

Під час проведення огляду місця безпосереднього затримання мігрантів слідчий повинен дотримуватися загальних положень тактики слідчого огляду: своєчасність, об'єктивність та повнота, активність огляду, методичність та послідовність, єдине керівництво саме слідчим процесом проведення огляду.

Метою проведення зазначеної слідчої дії є виявлення, фіксація та вилучення слідів правопорушення, інших речових доказів, з'ясування обстановки правопорушення, а також інших обставин, які мають значення для справи та можуть сприяти встановленню організаторів та їх розшуку (ст. 214, ст.ст. 237-239 КПК України).

Під час проведення огляду місця події слідчому, який діє у складі слідчо-оперативної групи доцільно взаємодіяти із оперативним персоналом та іншими учасниками групи щодо:

- 1) узгодження зі слідчим та безпосереднього проведення оперативно-розшукових заходів на місці події для з'ясування відомостей про осіб, які можуть підозрюватися у скоєнні правопорушення, та фактичних даних, що мають значення для розкриття правопорушення;

- 2) проведення гласних та негласних (розвідувальних) опитувань громадян - очевидців правопорушення, з'ясування ситуації у працівників, які прибули на місце події раніше;

- 3) установлення часу, місця і обставин скоєння правопорушення, кількості злочинців, їх прикмет, наявності озброєння, транспортних

засобів та напрямку, в якому вони зникли, які сліди ними залишені на місці безпосереднього затримання мігрантів;

4) після ознайомлення з обставинами скоєння правопорушення, організація і безпосередня участь у проведенні опитувань громадян, які проживають або перебувають у районі місця події, у разі потреби із залученням додаткових сил здійснення поквартирного чи подвірного обходу та опитування з метою виявлення свідків правопорушення, збирання відомостей, що можуть бути використані для його розкриття;

5) прийняття разом зі слідчим рішення щодо безпосереднього обстеження прилеглої до місця затримання мігрантів території для виявлення слідів та матеріальних об'єктів, придатних для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню, загублених або викинутих злочинцями знарядь правопорушення, предметів із числа ними викрадених, інших речей та предметів, що мають значення для розкриття та розслідування правопорушення;

6) визначення можливості та доцільності використання розшукової собаки з метою встановлення напрямку відходу злочинців з місця події;

7) у разі отримання даних про ймовірний напрямок руху злочинців, місце перебування злочинців та мігрантів, вжиття заходів для організації переслідування;

8) визначення стосовно оперативних можливостей у районі місця події, наявності джерел оперативної інформації, з якими організуються позачергові зустрічі, позаштатних працівників поліції з місцевих жителів, пенсіонерів СБУ, ОВС, інших правоохоронних органів для з'ясування обставин, що передували скоєнню правопорушення, виявлення осіб, причетних до нього, встановлення свідків, очевидців та інших осіб, які володіють інформацією, що має значення по справі;

9) постійне інформування керівника слідчо-оперативної групи та керівника оперативного підрозділу поліції стосовно одержаних про злочин відомостей для координації подальшої роботи як на місці події, так і поза його межами.

Робочий етап огляду безпосереднього місця захоплення мігрантів згідно із загальною тактикою проведення огляду поділяється на загальний та детальний огляд.

Під час загального огляду окреслюються межі території, що підлягає огляду; вирішується питання про вихідну точку та спосіб огляду; обирається позиція для орієнтуючої та оглядової фотозйомки; визначаються предмети, що знаходяться на місці події, їх взаємне розташування та взаємозв'язки обстановки; вивчається зовнішній вигляд предметів на місці події, їх стан, усе виявлене фіксується на місці події за допомогою фотозйомки; складаються схеми, плани, креслення та необхідні нотатки для майбутнього протоколу

огляду⁵⁰ [с. 6].

Отже, слідчий при огляді місця безпосереднього затримання мігрантів разом із працівником експертної служби, іншими спеціалістами та членами слідчо-оперативної групи здійснює огляд місця події, у ході якого вилучає слідову інформацію та матеріальні об'єкти, придатні для з'ясування обставин, що підлягають доказуванню; своєчасно направляє їх на експертне дослідження, перевірку за колекціями криміналістичного обліку експертної служби, здійснює інші невідкладні слідчі дії; інформує оперативних працівників, інших членів слідчо-оперативної групи про виявлення під час роботи на місці події обставини, що мають значення для розшуку й затримання злочинців; дає доручення стосовно проведення невідкладних оперативно-розшукових заходів для розкриття правопорушення⁵¹ [с. 180].

Працівники експертних підрозділів та спеціалісти, які беруть участь у проведенні огляду місця безпосереднього затримання мігрантів, покликані виявляти, фіксувати, кваліфіковано вилучати та пакувати матеріальні об'єкти, які можуть бути засобами для розкриття правопорушення і виявлення винних, проводять їх попереднє дослідження (без надання письмового висновку); використовуючи спеціальні знання та навички, звертають увагу слідчого на обставини і фактичні дані, що мають значення для розслідування правопорушення; консультують слідчого з питань щодо можливостей дослідження виявлених на місці правопорушення об'єктів, доцільності поставлення на вирішення експертизи тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього експертів певної спеціалізації.

На заключному етапі огляду місця безпосереднього захоплення мігрантів слідчий складає протокол огляду та необхідні плани, схеми та креслення; упакує предмети, вилучені з місця події; вживає заходів щодо забезпечення збереження тих об'єктів, що мають доказове значення, вилучення яких неможливе чи недоречне; уживає заходів щодо заяв, причетних до слідчої дії та надійшли від осіб, які брали участь у проведенні огляду.

При виявленні транспортного засобу, яким злочинці скористалися для переміщення осіб через державний кордон, оглядається салон автомобіля, виявляються та фіксуються сліди й мікрооб'єкти, що можуть характеризувати злочинців. У протоколі огляду фіксується кількість бензину у баку, показники кілометражу спідометра, вилучаються зразки ґрунту з коліс (це дозволяє орієнтовно встановити відстань пробігу автомашини після затримання мігрантів, можливе місце останньої заправки та місця

⁵⁰Літвін Ю. І. Огляд місця події при порушенні державного кордону України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 20.02.03 «Військове право ; військові аспекти міжнародного права» / Юрій Іванович Літвін. - Хмельницький, 1998. - 18 с.

⁵¹Протидія незаконній міграції в Україні (криміналістичні, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти): монографія / О.С. Саїнчин. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 436 с.

стоянок), а також номери двигуна, кузова, шасі, які можуть бути змінені, колір автомобілю. Проводиться перевірка транспортного засобу за обліками з метою встановлення, чи не викрадено раніше цей автомобіль.

Тактика проведення огляду предметів і документів, якими найчастіше у рамках проведення оперативно-тактичної операції з виявлення злочинців та встановлення місця утримання мігрантів бувають фінансово-господарська документація, різноманітні договори або боргові розписки, аудіо- чи відео записи має певні особливості. Так при огляді цінних паперів, установчих договорів, статутів комерційних організацій та інших цивільно-правових документів метою слідчої дії є встановлення факту внесення до них змін на вимогу злочинців, їх часу, способу тощо. Крім того, ці документи можуть надати відомості, які необхідні для уточнення зв'язків мігрантів з організаторами переміщення у період, що передував вчиненню правопорушення.

При огляді вказаних документів слідчий повинен звертати увагу не тільки на назву, дату їх складання, ким підписані, ким та коли засвідчені чи зареєстровані та інші традиційно досліджувані реквізити, але й на ті права та обов'язки, якими наділяються особи, перераховані у цих документах, з обов'язковим відображенням цих відомостей у протоколі.

Огляд записів на магнітних носіях необхідно супроводжувати їх відтворенням. З огляду на те, що при відтворенні записів на магнітних носіях на записах відбувається накладення додаткових слідів через вплив відтворюючої апаратури, що може ускладнити або навіть виключити можливість у подальшому проведення фonoскопiчної [фoнографiчної] експертизи для встановлення апаратури, на якій був проведений запис.

По справах про незаконне переміщення через державний кордон можуть бути призначені різні експертизи, питання призначення яких докладно викладені нижче.

4.3. Допит свідка.

Бесіда слідчого із свідком може супроводжуватися оформленим у порядку, передбаченому законодавством, гласним аудіо- та відеозаписом. За наявності неправдивих свідчень слідчий доручає оперативним співробітникам установити можливий зв'язок даного свідка зі злочинною подією, підозрюваними, учасниками злочинних груп чи організацій. У будь-якому разі при неправдивих свідченнях необхідно перевіряти наявність фактів погроз чи інших незаконних методів або дій відносно свідка.

Предметом допиту свідка охоплюються всі обставини, що наведені нами вище при висвітленні питання про опитування цих осіб під час перевірки повідомлення про переміщення через державний кордон України. Слід зазначити, що тактика допиту свідків чи можливих очевидців правопорушення по вказаній категорії справ суттєво не відрізняється від

загальноприйнятих у криміналістиці. До неї застосовуються всі загальні положення тактики допиту: активність, цілеспрямованість, об'єктивність та повнота, необхідність урахування особистісних якостей допитуваного.

Підготовка до допиту відбувається у чотири етапи: збирання вихідних даних; тактичне забезпечення; вибір часу та місця, визначення способу виклику на допит; технічне забезпечення. За загальним правилом не рекомендується допитувати осіб, які перебувають у стані сильного хвилювання, розгубленості, пригніченості, окрім виняткових випадків, у яких не можна зволікати⁵² [с. 11].

Свідків можна умовно розділити на такі групи: 1) свідки подій, що передували переміщенню; 2) свідки безпосереднього переміщення; 3) свідки утримання мігрантів; 4) свідки із числа родинних, дружніх, робочих зв'язків організаторів переміщення.

Свідками, які виділені нами у перші три групи, можуть бути працівники фірм, які займаються працевлаштуванням за кордоном, співробітники відділу державної і міграційної реєстрації фізичних осіб, водії автотранспорту, на якому переміщують мігрантів, та інші.

Під час допиту слід з'ясувати, якою інформацією володіє допитувана особа, була вона очевидцем злочину чи дізналася про подію від інших осіб. Питання, що з'ясовуються при допитах свідків, мають бути спрямовані на отримання відомостей про подію злочину, дії підозрюваного, що передували вчиненню злочину, та способи приховування злочину. Доцільно допитати родичів, знайомих, сусідів підозрюваних осіб – вони найбільш поінформована категорія свідків, оскільки знають їхній спосіб життя, коло знайомих, можливі поїздки.

У зв'язку з тим, що основними свідками із зазначеної категорії кримінальних справ є мігранти або особи без громадянства, повторне проведення з ними слідчих дій може викликати певні труднощі, тому первинні допити та інші слідчі дії з їхньою участю потрібно проводити якнайповніше, своєчасно вирішувати питання надання й оплати перекладачів, адвокатів. Допит бажано проводити з урахуванням менталітету та релігійних традицій допитуваної особи. Слід зазначити, що при допиті мігрантів, серед яких є особи, що не володіють українською мовою, повинен бути присутній перекладач, сам процес допиту повинен бути з використанням аудіо або відеозапису.

Під час допиту необхідно з'ясувати такі питання:

1. Які документи оформлювалися для в'їзду в Україну або транзиту через її територію?

⁵²Онисько О. І. Види слідів та їх використання при розслідуванні незаконного перетинання державного кордону (за матеріалами дізнання органів ПВУ): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00. 09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / Олександр Іванович Онисько. – К., 2003. – 21 с.

2. Чи знайомий він з підозрюваним? Де, коли, за яких обставин відбулося знайомство? Що йому відомо про осіб, які організували незаконне переправлення осіб через державний кордон України?

3. Як встановлювався контакт між ним та організаторами незаконного переправлення осіб через державний кордон: листування, звичайний телефон, мобільний телефон, електронна пошта?

4. Який характер взаємовідносин з підозрюваним?

5. До кого він звертався с проханням виготовити документи?

6. Хто займався виготовленням цих документів?

7. Хто сприяв в'їзду в Україну, перебуванню на її території або транзиту через країну?

8. Це була одна особа або декілька, у чому виявилось сприяння?

9. Хто здійснював їх переправлення, куди й до кого прямували?

10. Коли, у якому місці (у якому пункті пропуску), з якою метою, у який спосіб (пішки, з використанням транспортних засобів, тайників) перетинався кордон?

11. Скільки часу він знаходиться на території України?

12. Чи робилися раніше спроби перетинання кордону?

13. Яку суму й кому він заплатив за перетинання кордону?

14. У якому приміщенні та протягом якого часу він перебував на території України? Хто надав житло, їжу?

15. Скільки осіб збиралося перетинати кордон?

16. Які технічні засоби використовувались при перетинанні кордону, кому вони належали?

17. Чи використовувався транспортний засіб? Який саме та кому він належав?

4.4. Допит підозрюваного.

Допит підозрюваного в справах про незаконне переправлення осіб через державний кордон України є однією з найважливіших першочергових слідчих дій, оскільки він проводиться негайно після затримання підозрюваного. Це має велике тактичне значення, оскільки особа, яка підозрюється у вчиненні злочину на момент затримання, перебуває в певному психологічному розгубленні й не встигла визначити лінію своєї поведінки, продумати пояснення.

Особа, що вчинила злочин, завжди є носієм важливої інформації, хоч би в якому процесуальному статусі вона не перебувала. Труднощі допиту підозрюваного полягають у тому, що слідчий не має до початку допиту достатніх даних про особу підозрюваного й сукупності доказів, які можна використовувати під час допиту. Метою допиту підозрюваного є встановлення даних про його дії до вчинення злочину, під час учинення та після нього, отримання даних, що деталізують його показання. Для цього слід з'ясувати дані про взаємини підозрюваного й потерпілого, про те, де перебувала підозрювана особа під час вчинення злочину.

Можна виділити дві найбільш типові ситуації допиту підозрюваного:

1) підозрюваний у вчиненні злочину дає правдиві показання та визнає себе винним (допит у безконфліктній ситуації);

2) допитуваний заперечує факт вчинення ним злочину, дає завідомо неправдиві показання чи відмовляється від дачі показань (допит у конфліктній ситуації).

У першій ситуації тактичні завдання особи, що проводить допит, полягають у з'ясуванні й фіксуванні показань допитуваного, їхній деталізації. При цьому вони мають бути підтверджені іншими доказами у кримінальній справі. Особа, що проводить допит, має стежити за тим, аби не зробити ситуацію допиту конфліктною, не спровокувати своїми діями, поведінкою конфлікт із допитуваним.

Основними тактичними прийомами в безконфліктній ситуації є вміння вислухати вільну розповідь допитуваного; правильне поставлення уточнюючих, пояснювальних, додаткових і контрольних питань, спрямованих на конкретизацію та деталізацію показань, що перешкоджають змінінню їх на неправдиві; з'ясування даних для перевірки вже відомих фактів; отримання нових відомостей.

Допит підозрюваних у більшості випадків має конфліктний характер, найчастіше допитуваний протидіє працівникам слідства у встановленні істини. При проведенні допиту підозрюваних, які заперечують свою причетність до вчинення злочину, досить важливим є створення в ході допиту в підозрюваного враження про те, що слідчому все відомо про злочинний характер діяльності винних, і поступове підведення підозрюваного до необхідності співпрацювати з правоохоронними органами. Для цього під час допиту доцільно використовувати лише окремі ретельно відібрані фрагменти протоколів допитів свідків, інших підозрюваних. У такий спосіб у підозрюваного складатиметься враження про те, що всі обставини його злочинної діяльності встановлено до дрібних подробиць.

При допиті підозрюваних осіб слід з'ясувати такі питання:

1. Як здійснювалося (у якій спосіб) переправлення осіб через державний кордон України?

2. З ким була досягнута домовленість про переправлення осіб через державний кордон?

3. Чи має підозрюваний приятельські, ділові зв'язки з працівниками митних органів, якщо так, то які й з ким?

4. Який склад злочинної групи, розподіл ролей між її учасниками.

5. Скільки осіб брали участь у переправленні осіб, роль кожного з них?

6. Хто, де і коли зустрічав мігрантів?

7. Протягом якого часу здійснюється незаконне переправлення осіб через державний кордон України?

8. Чи знайомий він з незаконними мігрантами?

9. Як виходили на контакт із мігрантами, хто їх «поставляв»?
10. Чи здійснювалося документальне оформлення переправлення осіб через державний кордон (виготовлення фальшивих паспортів, віз)?
11. Хто займався виготовленням фальшивих документів?
12. Хто надавав квартиру для тимчасового проживання мігрантів?
13. Як здійснювалася оплата за незаконне переправлення осіб?
14. Хто надавав транспортні засоби для перевезення мігрантів?⁵³[с. 90]

Ураховуючи те, що незаконне переправлення осіб через державний кордон України в основному здійснюється групою осіб або організованими злочинними формуваннями, при допиті підозрюваного слідчому необхідно зосередити свою увагу на виявленні й викритті всіх членів таких груп, що брали участь у вчиненні злочину на кожній його стадії.

Під час підготування до допиту слідчому слід враховувати роль підозрюваного у вчиненні злочину, особисті риси підозрюваного, наявні докази його участі у вчиненні злочину. Зміна позиції одного або декількох членів злочинної групи стосовно своїх свідчень неминуче впливатиме на решту членів. Тому важливо, аби допит проводився за умови ізоляції членів злочинної групи один від одного.

Бажано допитувати якомога більшу кількість співучасників за тими самими фактами, що цікавлять слідство. Така тактика допиту заважатиме членам злочинної групи попередньо узгоджувати свої свідчення. Результативність допиту в конфліктній ситуації залежатиме від повноти зібраної інформації про вчинене незаконне переправлення осіб через державний кордон України та правильного обрання й використання тактичних прийомів.

У разі вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України організованою групою проведення допиту підозрюваних осіб матиме свої особливості.

Після затримання організатора злочинної групи бажано ізолювати його від усіх співучасників, позбавити можливості спілкуватися з іншими членами групи. При вирішенні питання, кого першим з групи допитувати в справі, необхідно орієнтуватися на тих співучасників, які швидше за все дадуть більш правдиві показання про дії інших осіб або злочинної групи в цілому. Правдиві показання організатора групи завжди дають добрі результати для розслідування справи, оскільки організатор злочинної групи знає всю злочинну діяльність багатьох її членів.

Проте за загальним правилом прийнято допитувати не організатора злочинної групи, а співучасника, який вчинив менш тяжкий злочин, або

---

⁵³Соколова Я.А. Особливості тактики проведення допиту під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України / Я.А. Соколова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2011. Випуск 11. – С. 86-92.

члена групи, який був з ким-небудь зі співучасників у конфлікті⁵⁴ [с. 247]. Від цих осіб можна швидше отримати правдиві свідчення.

У той самий час слід мати на увазі, що в злочинній групі може бути відпрацьовано варіант на випадок провалу. Так, у деяких випадках один із членів злочинної групи може взяти всю вину на себе, аби вигородити інших. Інші співучасники також перекладають вину на нього. Саме тому під час допиту потрібно застосовувати такий тактичний прийом, як деталізація показань стосовно кожного співучасника^{55 56}[с. 250; с. 187].

Під час допиту організаторів злочинної групи слід з'ясувати:

- 1) у кого виник задум організації злочинної групи, за яких обставин;
- 2) яка злочинна діяльність планувалась;
- 3) епізоди та учасники злочинної діяльності;
- 4) чи брав організатор безпосередню участь у вчиненні злочинів;
- 5) які способи використовувалися при вчиненні злочинів;
- 6) яка структура злочинної групи, засоби конспірації, засоби й способи зв'язку;
- 7) яка матеріально-технічна оснащеність групи;
- 8) способи залучення в злочинну групу нових членів;
- 9) чи мають місце корумповані зв'язки в державних та інших структурах;
- 10) яким чином отримували злочинні доходи, спосіб розподілу цих доходів серед членів злочинної групи;
- 11) чи мали місце конфліктні стосунки в групі, яка система покарань тощо.

4.5. Освідування.

Слиди порушення кордону і перебування осіб у різних місцях (в лісі, на різноманітному ґрунті і таке інше) можуть залишатись не тільки на самих об'єктах (землі, огорожі, речах і т.ін.), на одязі, взутті осіб, але й на його тілі (наприклад, подряпини чи порізи на тілі в процесі подолання загорожі з колючого дроту, тощо). Для виявлення всіх подібних слідів на тілі осіб, які переправляються через державний кордон проводиться їх особистий огляд – освідування. Особа, яка проводить слідчу дію не вправі бути присутньою при проведенні освідування особи протилежної статі, якщо освідування

⁵⁴Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності): наук.-практ. посіб. / за ред. Я.Ю. Кондратьєва, С.Д. Максименка, Б.В. Романюка. – К.: НАВС, 2002. – 312 с.

⁵⁵Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності) : наук.-практ. посіб. / за ред. Я. Ю. Кондратьєва, С. Д. Максименка, Б. В. Романюка. — К. : НАВС, 2002. – 312 с.

⁵⁶Журавлев С.Ю. Торговля людьми: механизм преступной деятельности, методика расследования: науч.-практ. пособ. / С. Ю. Журавлев, А. М. Пигаев. — М.: Юрлитинформ, 2006. – 279 с.

пов'язане з необхідністю оголювати освідуваного.

Освідування дає можливість зафіксувати наявність або відсутність на тілі осіб бруд, поверхневих подряпин, мозолів, синяків, слідів від укусів комах та інших подібних слідів, які швидко видозмінюються та зникають. Цінні результати дає своєчасне освідування порушників, якщо вони чинили опір при затриманні.

Фіксація окремих прикмет (татуювання, шрами) звичайно не потребує швидкого освідування. Але, якщо затримані порушники не повідомляють свої прізвища і не дають правдивих даних про себе, то освідування потрібно провести як першочергову слідчу дію, яка допоможе встановити особу.

Освідуванню можуть бути піддані не тільки підозрювані, а й свідки. Необхідність в цьому може виникнути, наприклад, в тих випадках коли була боротьба, перестрілка між правоохоронними органами та порушниками і хтось із них чи місцевих жителів отримали тілесні ушкодження.

4.6. Пред'явлення для впізнання.

Необхідно враховувати, що особи які надають допомогу у незаконному переправленні осіб через державний кордон часто приховують своє обличчя або зовнішній вигляд. Тому, при пред'явленні їх для впізнання, впізнаючому необхідно дати можливість спокійно і уважно ознайомитися із зовнішністю осіб, яких йому пред'являють, як по фотокартках так і наяву.

У разі необхідності можна провести пред'явлення для впізнання за голосом або мовою підозрюваного, його ходи тощо. Пред'являтися для впізнання можуть також і окремі речі чи предмети, що могли належати підозрюваному. В окремих випадках можуть бути пред'явлені для впізнання ділянки місцевості, будинки або приміщення, автомобілі, а також мова або голос підозрюваного.

Необхідно мати на увазі, що досить часто учасниками даної слідчої дії являються іноземні громадяни, що потрібно враховувати під час планування та проведення слідчої дії. Проводиться дана слідча дія за загальними правилами.

У виняткових випадках з метою забезпечення безпеки особи, яка впізнає впізнання проводиться поза візуальним спостереженням того, кого впізнають. Про результати такого впізнання обов'язково повідомляється особа – яка пред'являлася для впізнання. У разі проведення впізнання поза візуальним спостереженням, поняті повинні особисто пересвідчитися у можливості впізнання та засвідчити таке впізнання.

Перед початком слідчої дії слідчий повинен вирішити питання про підшукування статистів, понятих та в разі необхідності перекладача та засобів відеофіксації.

Список використаних джерел у розділі IV

1. Протидія незаконній міграції в Україні (криміналістичні, криминологічні та оперативно-розшукові аспекти): монографія/ О.С. Сاینчин. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. – 436 с.

2. Онисько О.І. Види слідів та їх використання при розслідуванні незаконного перетинання державного кордону (за матеріалами дізнання органів ПБУ): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00. 09 «Кримінальний процес та криміналістика ; судова експертиза» / Олександр Іванович Онисько. – К., 2003. – 21 с.

3. Соколова Я.А. Особливості тактики проведення допиту під час розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон України / Я.А. Соколова // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2011. – Випуск 11. – С. 86-92.

4. Психологічні особливості організованих злочинних об'єднань (використання психологічних знань у протидії організованій злочинності): наук.-практ. посіб. / за ред. Я.Ю. Кондратьєва, С.Д. Максименка, Б.В. Романюка. – К.: НАВС, 2002. – 312 с.

5. Журавлев С.Ю. Торговля людьми: механізм преступной деятельности, методика расследования: науч.-практ. пособ. / С. Ю. Журавлев, А. М. Пигаев. — М.: Юрлитинформ, 2006. – 279 с.

V. Особливості призначення та проведення судових експертиз

Використання спеціальних криміналістичних знань та проведення експертних досліджень щодо боротьби з незаконною міграцією насамперед пов'язані із криміналістичним дослідженням паспортних документів.

Найчастіше має місце підробка документів. Аналіз порушень державного кордону, пов'язаних із незаконним переправленням осіб та практики їх розслідування, свідчить про те, що у 24,7 % випадках виникає нагальна необхідність у призначенні та проведенні крім технічної експертизи документів - експертизи реквізитів документів та експертизи матеріалів документів, ще й трасологічної експертизи – експертизи слідів рук людини (дактилоскопічну); експертизи слідів ніг людини, її взуття; експертизи слідів транспортних засобів⁵⁷[с. 297].

До основних завдань трасологічної експертизи відноситься:

- 1) ідентифікація або визначення родової (групової) належності індивідуально означених об'єктів за матеріально фіксованими слідами;
- 2) відображеннями їх слідоутворюючих поверхонь;
- 3) діагностика (встановлення властивостей, станів) об'єктів;

⁵⁷Капітанчук Л.Ю., Кравчук О.В., Літвін Ю.І. Використання спеціальних криміналістичних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України / Л.Ю. Капітанчук, О.В. Кравчук, Ю.І. Літвін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2016. – № 1. – С. 297-305.

4) ситуологічні завдання (встановлення механізму слідоутворення тощо).

Трасологічна експертиза дає можливість встановлювати факти, які належать до просторових, функціональних, структурних, динамічних і деяких інших характеристик процесу слідоутворення, а також особливостей слідоутворюючих об'єктів. Завданнями трасологічної експертизи може бути пошук на предметах обстановки місця події слідів взаємодії з іншими предметами, придатність цих слідів для ідентифікації або про наявність у цих слідах ознак, які орієнтують на пошук певних об'єктів, або їх власників.

Як свідчить аналіз матеріалів порушень державного кордону, після декриміналізації ст. 331 КК України призначення трасологічних експертиз здійснюється для доведення вини злочинних діянь осіб, причетних до незаконного переправлення осіб через державний кордон, зокрема, функціонування каналів нелегальної міграції.

У зв'язку з використанням переправниками осіб - нелегальних мігрантів транспортних засобів, більшого значення набуває ідентифікація транспортних засобів, на яких перевозилися нелегальні мігранти. Вирішення цього питання можливе при проведенні трасологічних експертиз слідів транспортних засобів і слідів рук людини (нелегальних мігрантів), яких перевозили в певному транспортному засобі.

На вирішення трасологічної експертизи слідів ніг (взуття), ви-лучених на сухопутних ділянках державного кордону, доцільно ставити такі питання:

- 1) чи є на поверхні сліди босих ніг (взуття) людини і чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (взуття);
- 2) чи залишила сліди ця особа або шкарпетками, або взуттям, вилученим у певної особи; 3) чи залишені сліди ніг (взуття), виявлені в різних місцях, однією і тією ж особою (взуттям);
- 3) взуттям якого виду залишені сліди і які його характеристики й особливі ознаки (розмір, ступінь зносу тощо);
- 4) який орієнтовний зріст людини, яка залишила сліди;
- 5) які особливості ходи людини виявлялися в доріжці слідів;
- 6) який механізм утворення слідів взуття.

При призначенні дактилоскопічної експертизи доцільно ставити такі питання:

- 1) чи є на предметі сліди рук і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації;
- 2) чи залишені сліди рук конкретною особою;
- 3) чи залишені сліди однієї особи, вилучені в різних місцях;
- 4) які особливості мають руки людини, яка залишила сліди (відсутність пальців, наявність шрамів тощо);
- 5) якими ділянками поверхні долоні залишено сліди;
- 6) у результаті якої дії залишено слід (захоплення, торкання тощо).

Для встановлення фактів і способів внесення змін до паспортних документів і виявлення їх первинного змісту потрібно сформулювати такі питання:

- 1) чи вносилися до тексту документа зміни;
- 2) якщо вносилися, то яким чином;
- 3) чи було замінено в документі фотографію;
- 4) чи замінювалися в документі аркуші;
- 5) чи виготовлено документи (фрагменти документа) в різний час;
- 6) у якій послідовності виконувалися реквізити цього документа (підпис, відбиток друку і под.);
- 7) чи були раніше одним цілим надані на експертизу частини документа;
- 8) чи належали надані на експертизу частини документа певному документу⁵⁸[с. 47].

Список використаних джерел у розділі V

1. Капітанчук Л.Ю., Кравчук О.В., Літвін Ю.І. Використання спеціальних криміналістичних знань при розслідуванні незаконного переправлення осіб через державний кордон України / Л.Ю. Капітанчук, О.В. Кравчук, Ю.І. Літвін // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. – 2016. – № 1. – С. 297-305.

2. Літвін Ю.І. Щодо окремих питань використання спеціальних знань при розслідуванні порушень державного кордону / Ю. І. Літвін // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України: II всеукр. наук.-практ. конф. [Серія: Юридичні науки], Хмельницький, 20 лист. 2009 р. / Держ. прикорд. служба України, НАДПСУ. – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2009. – С. 47-48.

VI. Тактика роботи з іноземцями

6.1. Криміналістичні аспекти роботи з іноземцями в справах про незаконне переправлення через державний кордон.

Як відомо, найпоширенішою слідчою дією у кримінальних провадженнях де фігурують іноземні громадяни – є допит. На тактику допиту іноземця значний вплив має його правовий статус, культура (етнічний вплив), релігійні особливості тощо.

Готуючись до проведення допиту іноземця, слідчий повинен з особливою ретельністю вивчити матеріали кримінальної справи, відомості щодо особи іноземця, його соціально-психологічної характеристики, рівня

⁵⁸Літвін Ю.І. Щодо окремих питань використання спеціальних знань при розслідуванні порушень державного кордону / Ю. І. Літвін // Освітньо-наукове забезпечення діяльності правоохоронних органів України: II всеукр. наук.-практ. конф. [Серія: Юридичні науки], Хмельницький, 20 лист. 2009 р. / Держ. прикорд. служба України, НАДПСУ. – Хмельницький: Вид-во Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2009. – С. 47-48.

інтелекту й освіти, схильностей, способу життя, характеру, обставин й мети прибуття в Україну, законності й термінів перебування у нашій державі, наявності у нього спеціальних знань, можливості спілкування українською чи російською мовами, обставин, за яких іноземець став учасником кримінально-процесуальних відносин, особливостей сприйняття іноземцем самого злочину, що розслідується.

Це дасть змогу слідчому правильно й вичерпно визначити предмет допиту, а потім – зміст та логічну послідовність питань, які будуть ставитися допитуваному. Роботу щодо визначення кола питань, котрі підлягають встановленню під час допиту іноземця, потрібно проводити особливо ретельно, як правило, повторний допит іноземця часто організаційно ускладнений або й не можливий у зв'язку з тим, що іноземець в короткий термін може виїхати за межі України.

Визначаючи коло питань, на які буде запропоновано відповісти іноземцю, треба звернути увагу не тільки на їх зміст, тактичне значення, але й на те, що ці питання можуть бути сприйняті допитуваним як політично й ідеологічно спрямовані. Краще уникати постановки перед іноземцем питань щодо його політичних переконань або національних почуттів. Такі питання можуть перетворити допит або іншу слідчу дію на дискусію про політику, ідеологію або національні відносини. Проте, в окремих випадках знання слідчим особистої позиції допитуваних із зазначених проблемних питань може мати значення для встановлення психологічного контакту з особою.

Доречним буде звернення за допомогою до оперативних працівників, які можуть надати слідчому корисну інформацію, що отримана від оперативних джерел. В таких випадках навіть немає потреби у розкритті джерела оперативної інформації, оскільки вона буде використана слідчим не як докази, а для обрання тактичних прийомів проведення конкретної слідчої дії⁵⁹ [с. 110].

Також слідчому слід мати хоча б загальні знання щодо країни, де мешкає іноземець, або громадянином якої він є, національних традицій, населення, наявності міжнаціональної ворожнечі на батьківщині іноземця тощо. Так, наприклад, можуть виникнути труднощі щодо встановлення особи жінки-мусульманки, якій за національними традиціями заборонено відкривати обличчя перед сторонніми особами чоловічої статі, у тому числі й перед слідчим. У такому випадку питання встановлення особи такої жінки можна вирішити шляхом залучення слідчого – жінки

Слід обмірковувати не тільки зміст питань, але й форму їх постановки. Питання, звернені до іноземця, повинні бути виключно конкретними й тактовними. Також треба звернути увагу на лексику й стиль мовлення при

---

⁵⁹Кудінов С.С. Розслідування злочинів, пов'язаних з участю іноземців: Монографія / С.С. Кудінов. – Харків: ТОВ «Оберіг», 2012. – 196 с.

формулюванні питань. Одне й теж саме слово, особами різної соціальної, національної та державної належності може бути сприйнято іноді з іншим смисловим значенням.

Для підвищення ефективності підготовки слідчого до проведення слідчих дій за участю іноземців, можна залучати спеціалістів, до того ж фах спеціалістів може бути не пов'язаним з предметом допиту.

Це можуть бути викладачі навчальних закладів, де навчаються іноземці, особи, що були за кордоном у тій місцевості або державі, звідки походить іноземець, фахівці в сфері іноземних культур та традицій, особи, яким можуть бути відомі дані щодо обставин життя іноземця та формування його правосвідомості, шляху прибуття в Україну та інше.

Питання підбору перекладачів рекомендується вирішувати шляхом пошуку останніх через можливості інших підрозділів СБУ та правоохоронних органів, зокрема підрозділів Державної міграційної служби. Це можуть бути вищі навчальні заклади, де навчаються іноземці, туристичні агенції, авіаційні й морські компанії, торгівельно-промислові палати, іноземні діаспори в Україні, МЗС України.

В практиці мають місце не поодинокі випадки завідомо неправдивих перекладів, які перекручують обставини справи і ускладнюють процес розслідування, що може робитися на прохання родичів чи друзів іноземця, представників іноземної держави з метою приховати певні факти або обставини, що їх компрометують, або з метою введення в оману слідчого.

Іноді самі іноземці заявляють клопотання, щодо виклику лише певних осіб у якості перекладачів. Треба виважено підходити до питання розв'язання таких клопотань, та перед прийняттям відповідного процесуального рішення з'ясувати причини та потребу запрошення саме таких осіб, перевірити їх незацікавленість у справі і тоді лише вирішувати питання позитивно. Не існує заперечень і щодо участі в слідчій дії двох перекладачів - підбраного слідчим, та запрошеного допитуваним. А окремі криміналісти навіть рекомендують використовувати такий тактичний прийом при роботі з іноземцями⁶⁰[с 109].

Крім того, слідчому при підшукуванні перекладача особливу увагу слід звернути на встановлення існування можливих особливостей мовлення іноземців-учасників слідчої (розшукової) дії, та перекладача, наявність діалектів (різновидів) окремих іноземних мов.

Поряд з існуванням діалектів окремих іноземних мов, можливе існування й інтелектуальної різниці мовлення однієї і тієї ж іноземної мови. Так, наприклад у КНР існує фактично дві мови – мова освічених людей і мова населення неосвічених, насамперед, селянських поселень.

Так, у кримінальній справі, яка знаходилась в провадженні СВ УСБУ

⁶⁰Кудінов С.С. Розслідування злочинів, пов'язаних з участю іноземців: Монографія / С.С. Кудінов. – Харків: ТОВ «Оберіг», 2012. – 196 с.

в Сумській області, як перекладач був запрошений громадянин КНР, що тривалий час мешкає в Україні та викладає у вищому навчальному закладі. Разом з тим, 24 громадянина КНР, що були свідками скоєння злочину, передбаченого ст. 332 КК України, були не освіченими і володіли, так би мовити примітивною мовою, якою погано володів перекладач, що значно ускладнило спілкування слідчого із свідками⁶¹[с. 92].

З метою уникнення можливої втрати доказового значення інформації, отриманої під час проведення вербальних слідчих дій з іноземцями, за можливості доцільно використовувати відеозапис. Здійснення фіксації слідчих дій за участю іноземців за допомогою відеозапису дає змогу в разі потреби перевірити точність перекладу як питань, так і відповідей, адекватність поведінки допитуваного, а також відвести «закиди» допитуваних іноземців під час судового розгляду, що «я не так зрозумів», «я не так казав».

Своєрідні особливості також має тактика проведення впізнання при роботі з іноземцями. Вирази й терміни допитуваного, за допомогою яких він описує ознаки об'єктів, можуть відрізнятися своєрідністю, що пов'язано з особливостями особи іноземця, його сприйняттям навколишнього оточення й мовним бар'єром.

Відповідно до загального правила, слідчий не може «стилізувати» ці пояснення й пристосовувати їх до криміналістичної термінології. Показання викладаються в протоколі допиту так, як їх сформулював допитуваний. Однак, не можна задовольнятися одержанням від іноземця описів, які не дають чіткого, конкретного й певного подання відомостей про об'єкт упізнання. Зберігаючи своєрідні вирази й пояснення іноземця в протоколі допиту, слідчий шляхом постановки уточнюючих і конкретизуючих питань, повинен домогтися щоб допитуваний доповнив ці визначення описом конкретних прикмет людини або особливостей об'єкта, що упізнається.

Часто іноземці й навіть ті, які добре запам'ятали прикмети людини, яка ними спостерігалася, не можуть описати її зовнішність. З одного боку, це пояснюється тим, що для будь-якої людини, що не має таких навичок, опис зовнішності іншої особи – завдання психологічно дуже важке, навіть складніше за саме впізнання. З іншого боку, це пояснюється певними труднощами спілкування іноземця зі слідчим у наслідок природного хвилювання під час допиту, а також незнання або поганого знання ним мови судочинства.

Тому може виникнути ситуація, за якої іноземець стверджує, що може впізнати людину, яку спостерігав раніше, але назвати докладно її прикмети не в змозі. Крім того, зазначені труднощі можуть бути обумовлені особливостями психології сприйняття іноземцями осіб. Наприклад вихідці з

---

⁶¹Зарубей В. Особливості особи іноземного злочинця як елемент криміналістичної характеристики / В.Зарубей // Право України. – 2007. – №7. – С. 90-92.

Африки або Далекого Сходу краще запам'ятовують своїх земляків, європейці для них усі на одне обличчя, так само як і для європейців зазначені іноземці.

Обмежуватися фіксацією в протоколі допиту тільки цієї заяви не можна. Необхідно з'ясувати, на чому ґрунтується така впевненість допитуваного. Можливо, він дійсно має гарну зорову пам'ять, але зовсім не вміє описувати побачене. Однак і в цьому випадку треба зробити все можливе, щоб максимально деталізувати показання в частині опису прикмет особи, яку впізнають. Це підсилить доказове значення результатів проведеного впізнання. І, навпаки, коли з попереднього допиту не зрозуміло, з яких причин допитуваний не назвав прикмети особи, що підлягає впізнанню, або заявив, що не розгледів прикмети, а згодом впізнав пред'явленого, цінність такого впізнання помітно знижується.

Важливою умовою вірогідності впізнання є вимога, щоб особи й предмети, серед яких буде перебувати об'єкт, що упізнається, не були раніше знайомі особі, яка впізнає. Ця вимога особливо актуальна для справ за участю іноземців, оскільки відшукання осіб (іноземців), які змогли б взяти участь у цій слідчій дії, завжди пов'язано зі значними труднощами організаційного характеру.

Неприпустима участь у впізнанні в якості осіб, які упізнаються, й осіб, котрі впізнають, осіб, які вчаться в одному навчальному закладі, працюють в одній установі, входять до складу однієї групи іноземних туристів, є членами одного земляцтва іноземних громадян тощо.

Запрошувати для участі в слідчій дії статистів треба дуже чомно, з особливим тактом. Варто враховувати, що іноземцю, зазвичай, не відомі порядок і особливості кримінального провадження на території України, йому можуть бути незрозумілими мета й характер слідчої дії, для участі в якій його запрошують.

Якщо передбачається, що в процесі впізнання буде застосовуватися фотографування або відеозйомка, як засоби фіксації його ходу й результатів, про це потрібно, обов'язково, попередити іноземця, пояснивши йому мету застосування фото- і відеоапаратури. У бесіді з іноземцем варто підкреслити, що всі дії, які будуть проводитися в процесі впізнання, спрямовані на встановлення істини, одержання найбільш об'єктивних результатів упізнання, що вони не мають на меті принизити або образити його.

При проведенні впізнання іноземцем необхідно подбати про створення відповідної морально-психологічної обстановки. Іноземець, що потрапив у сферу кримінального судочинства чужої країни, відчуває цілком зрозумілу й природну емоційну напругу й хвилювання. Участь у такій складній і відповідальній слідчій дії, як впізнання саме по собі підсилює його. Тому якщо слідча дія буде проводитися в умовах нервозності, суєти, поспішності, зневажливого відношення до його учасників, з порушенням встановленої законом процедури, це, безумовно, негативно вплине на психологічний

настрій усіх учасників слідчої дії, й у першу чергу на іноземця.

Зайве хвилювання іноземця може негативно вплинути на його пам'ять і тим самим збільшити можливість помилкового впізнання. З іншого боку, несприятливі умови проведення впізнання можуть вплинути на формування негативної оцінки діяльності українських слідчих органів, зашкодити їх престижу й авторитету в очах громадян іноземних держав.

Як відомо, кримінальне процесуальне законодавство України допускає впізнання за фотознімками. Варто враховувати, що коли особа, яка упізнається, є іноземцем, впізнання за фотографією може бути єдиною можливим способом упізнання. Наприклад, якщо іноземець повинен терміново покинути нашу країну й для доставки особи, що упізнається, до місця проведення слідчої дії вже не залишається часу, або для проведення впізнання декількох осіб потрібна велика кількість статистів нетипової для України зовнішності (вихідців з Африки, Азії та інш.) варто зробити впізнання за фотографіями. Треба виходити з того, що краще провести впізнання таким чином, ніж повністю відмовитися від його проведення і тим самим втратити доказ.

Впізнання за фотографіями доцільно проводити й тоді, коли внаслідок причин політичного або психологічного характеру зустріч іноземця, що впізнає, з обвинувачуваним або підозрюваним небажана з тактичних міркувань. Така ситуація може виникнути, наприклад, коли є підстави вважати, що іноземець, який впізнає, може піддатися психологічному тиску, нападкам або образам з боку особи, що упізнається (може бути високопоставленою офіційною посадовою особою іноземної держави, мати вищий соціальний або релігійний статус за кордоном).

6.2. Особливості здійснення досудового розслідування за участю іноземців.

За наявними даними протягом останніх років кількість кримінальних правопорушень, що були вчинені іноземними громадянами та у відношенні іноземних громадян на території України, мають тенденцію до зростання.⁶²

За дослідженням практичної діяльності органів досудового розслідування щодо проведення кримінальних проваджень за участю іноземних громадян встановлено, що посадові особи, які провадять досудове розслідування неодноразово стикаються з правовими, процесуальними, криміналістичними та організаційними проблемами. Перш за все, це пов'язано з особливостями правового статусу усіх і окремих іноземних громадян в Україні, по-друге, відмінними рисами соціально-психологічних якостей особи іноземця, а також криміналістичними особливостями кримінальних правопорушень, які вчиняються іноземцями, або по відношенню до них.

За для того, щоб більш повно зрозуміти особливості проведення досудо-

---

⁶²Статистичні дані Державної судової адміністрації України за 2013-2016 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles>.

вого розслідування за участю іноземців, необхідно визначитися з поняттям «іноземний громадянин». У чинному законодавстві України це поняття міститься у положеннях ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 04.02.1994 та ст. 1 Закону України «Про громадянство» від 18.01.2001 відповідно до яких іноземцями вважаються особи, які не перебувають у громадянстві України і є громадянами (підданими) іншої держави або держав.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 26 Конституції України, іноземні громадяни та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі ж самі обов'язки, як і громадяни України, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Таким чином, враховуючи особливості процесуального статусу іноземних громадян, працівники правоохоронних органів України, при проведенні досудового розслідування за участю іноземців повинні переконатися у тому, чи дійсно учасник кримінального провадження є іноземним громадянином та яким об'ємом прав, свобод та обов'язків він володіє.

При цьому, не можна не брати до уваги, що іноземні громадяни, перебуваючи в Україні та беручи участь у кримінальному провадженні, наділені правом на виконання різноманітних процесуальних функцій, зокрема: виступати у якості потерпілих, свідків, підозрюваних, понятих, статистів тощо. Тому необхідно зауважити, що встановивши приналежність особи до громадянства іншої держави працівники правоохоронних органів можуть зіткнутися з деякими кримінальними процесуальними особливостями проведення досудового розслідування щодо цієї категорії кримінальних проваджень.

Як свідчать сучасні дослідження, при провадженні досудового розслідування особливо ускладнення виникають у тих кримінальних провадженнях де учасником є особа, яка користується дипломатичним імунітетом. Відповідно до положень ч. 2 ст. 6 КПК України кримінальне провадження щодо особи, яка користується дипломатичним імунітетом, може здійснюватися за правилами КПК України лише за згодою такої особи або за згодою компетентного органу держави (міжнародної організації), чи його представника, у порядку, передбаченому чинним законодавством України та міжнародними договорами України.

Згода на проведення тих чи інших процесуальних або слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні відносно такої особи запитується через Міністерство закордонних справ (далі – МЗС) України.

Таким чином, до моменту звернення іноземців, які користуються дипломатичним імунітетом із проханням про участь у провадженні тих чи інших процесуальних, слідчих (розшукових) діях або до моменту отримання через МЗС України згоди на їх участь у цих діях, слід виконати невідкладні

слідчі (розшукові) дії та інші процесуальні дії, при виконанні яких не порушується дипломатичний імунітет.

Згідно із Указом Президента від 10.06.1993 р. «Про Положення про дипломатичні та консульські установи іноземних держав в Україні» такі особи не зобов'язані надавати показання в якості свідків, а у разі їх згоди надати свідчення – не зобов'язані для цього прибути до суду або в органи досудового розслідування.

При отриманні згоди іноземця, який володіє імунітетом, на провадження слідчої (розшукової) дії необхідно роз'яснити йому наслідки такої згоди. Тому, що у цьому випадку дана особа набуває такий самий правовий статус, як іноземець, що не користується імунітетом, тобто наділяється правами та обов'язками, передбаченими чинним кримінальним процесуальним законодавством, для даного учасника процесу, але з деякими виключеннями, визначеними в міжнародно-правових актах, угодах (наприклад, відсутність обов'язку прибувати на допит до місця проведення досудового розслідування, відсутність кримінальної відповідальності за надання неправдивих показань).

Крім того, існує необхідність заручитись згодою особи, яка володіє дипломатичним імунітетом, на проведення із її участю процесуальних або слідчих (розшукових) дій. Так, стосовно підозрюваного, для провадження кожної процесуальної дії за його участю необхідно кожного разу заручитись згодою на їх провадження. У разі наявності у іноземця абсолютного імунітету від кримінальної юрисдикції України, він не може бути наділений будь-яким процесуальним статусом без його згоди і відповідно без згоди акредитуючої держави (сторони).

Тому очевидним є те, що неможливість примусового притягнення даної категорії осіб для проведення необхідних процесуальних або слідчих (розшукових) дій значно ускладнює хід досудового розслідування, негативно впливає на строки проведення та сам процес розслідування.

Іншою особливістю проведення досудового розслідування за участю іноземців є також те, що відповідно до норм міжнародного права приміщення дипломатичних представництв мають статус недоторканності. Доступ до них можливий лише із відома дипломатичного представництва.

Приміщення дипломатичних представництв, предмети їх обстановки, інше майно, що знаходиться в них, а також транспорт та інші засоби пересування представництва користуються імунітетом від обшуку, ревізії, арешту і виконавчих дій (ст. 22 Віденської конвенції про дипломатичні зносини). Аналогічним імунітетом користуються приміщення міжнародних організацій, що мають представництва на території України.

Слід зазначити, що у консульських конвенціях і угодах між Урядом України та міжнародними організаціями, що мають представництва на території України, також встановлюється недоторканість консульських приміщень і представництв ряду міжнародних організацій. При цьому, під

консульськими приміщеннями, слід розуміти, використовувані тимчасово виключно для цілей консульської установи будівля або частини будівель, включаючи резиденцію консульської установи, і обслуговуючу дану будівлю або частину такої будівлі земельну ділянку, кому б не належало право власності на них. Крім цього, у деяких консульських конвенціях встановлена недоторканність житлових приміщень консульських посадових осіб і консульських службовців, при цьому в окремих із них, містяться уточнення, згідно з якими, недоторканність розповсюджується на житлові приміщення вказаних осіб, якщо вони не є громадянами України або особами, що постійно проживають на території України.

Відповідно до норм, закріплених у Віденській конвенції 1961 року про дипломатичні зносини, інших конвенцій між Україною та іншими державами, а також в угодах між Урядом України та міжнародними організаціями, офіційна кореспонденція і архіви дипломатичних і консульських представництв, а також представництв міжнародних організацій на території України є недоторканими. Тобто на кореспонденцію не може бути накладено арешт, вона не може бути вилучена, в архівах заборонено проводити обшуки чи інші дії.

Стосовно питання щодо отримання інших видів доказів, то як вже було зазначено вище, дипломатичні представники і консульські службовці не зобов'язані надавати свідчення в якості свідків. Варто зазначити, що в такому випадку, якщо консульський службовець погодився надати показання в якості свідка, слід з'ясувати, як саме в міжнародному праві вирішується питання щодо місця провадження його допиту. Так, наприклад, в деяких Консульських конвенціях закріплено таке правило, згідно із яким згода консульського службовця надати свідчення в якості свідка не повинна перешкоджати виконанню ним своїх службових обов'язків. У випадках, коли це дозволено і можливо, усні або письмові свідчення можуть бути надані в консульстві або у приміщенні квартири (іншому місці його проживання) відповідного службовця.

Варто підкреслити, що для досудового розслідування також характерні деякі особливості у тих випадках, коли в ньому беруть участь іноземці, які не користуються дипломатичним чи іншим імунітетом. При цьому особливості провадження досудового розслідування можуть бути обумовлені як процесуальним положенням іноземців, так і місцем їх перебування під час провадження досудового розслідування.

Розглянемо детальніше особливості проведення процесуальних або слідчих (розшукових) дій, при цьому проведемо умовне виокремлення іноземців по 4 групам, в залежності від місця перебування.

До першої групи слід віднести іноземців, що знаходяться під час провадження досудового розслідування на території України і не володіють правовим імунітетом, то вони викликаються до органів досудового розслі-

дування за загальними правилами, встановленими положеннями чинного КПК України (ст. 133 КПК України).

До другої групи належать іноземці, які знаходяться під час проведення досудового розслідування на території держав учасниць Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 20.04.1959 р. та можуть бути викликані до органів досудового розслідування і правоохоронних органів України як свідки, експерти, підозрювані у порядку, встановленому ст.ст. 7-12, 14-15 вказаної Конвенції та із урахуванням положень розділу IX «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження» КПК України. При цьому слід враховувати, які держави є учасницями Європейської конвенції від 20.04.1959 р.

До третьої групи необхідно віднести іноземців, які знаходяться на території держав СНД (Вірменії, Білорусі, Казахстану, Киргизії, Молдови, Таджикистану, Туркменістану, Узбекистану, Російській Федерації) та можуть бути викликані до органів досудового розслідування в якості свідків, потерпілих, цивільних позивачів, цивільних відповідачів, їх представників та експертів за правилами, встановленими ст.ст. 7-11 Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 р. (Мінська конвенція).

До четвертої групи входять громадяни, що знаходяться на території інших держав та можуть бути викликані до органів досудового розслідування і правоохоронних органів України у тому випадку, якщо між Україною і відповідною державою укладено договір про надання правової допомоги, у тому числі й у кримінальних провадженнях (наприклад, такі договори існують між Україною та таким державами як Албанія, Алжир, В'єтнам, Грузія, Ірак, Ємен, Кіпр, Китай, Корея, Куба, Монголія, Румунія, США, Туніс, Фінляндія та деякі інші).

Процесуальною формою виклику іноземців в органи досудового розслідування правоохоронних органів України є запит про взаємну допомогу або доручення про надання правової допомоги, які у встановленому главою 43 «Міжнародна правова допомога при проведенні процесуальних дій» КПК України порядку направляються органам досудового розслідування відповідних держав.

У ході окремих слідчих (розшукових) дій із іноземцями необхідно знати і пам'ятати про деякі особливості у їх проведенні. Зокрема, допит іноземця, який з'явився за повісткою (викликом), проводиться за положеннями чинного КПК України, але з деякими виключеннями. Так, свідки, потерпілі та експерти, викликані у порядку, передбаченому ст. 9 Мінської конвенції, не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі свідчень і за дачу завідомо неправдивих показань або за дачу неправдивого висновку.

Вказана норма у п. 3 ст. 9 КПК України визначає, що такі особи не можуть бути притягнуті до кримінальної або адміністративної відповідальності та

відносно них не може бути обраний запобіжний захід у вигляді тримання під вартою або покарання у зв'язку із їх свідченнями або висновками в якості експерта або у зв'язку із діями, що є предметом розслідування. Аналогічне положення закріплено в більшості двосторонніх договорів між державами про надання правової допомоги, що свідчить про захист кожною державою саме своїх громадян від кримінального переслідування з боку інших держав.

Також однією із наявних процесуальних особливостей проведення досудового розслідування за участю іноземця є те, що у разі затримання або обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою відносно цієї особи, про це сповіщається дипломатичне чи консульське представництво держави, громадянином якої є затриманий або той хто тримається під вартою.

Відповідно до Віденської конвенції про консульські зносини, консульська установа держави, що представляється, повинна бути невідкладно повідомлена про те, що певний громадянин її держави затриманий, тримається під вартою, якщо громадянин цього забажає. При затриманні або триманні під вартою іноземця керівник органу досудового розслідування зобов'язаний негайно повідомити про це Генеральну прокуратуру України, а копії протоколу про затримання до Національної поліції України та Служби безпеки України. Крім того, про затримання повідомляється прокурор, який здійснює нагляд за виконанням законів при провадженні досудового розслідування у формі процесуального керівника досудового розслідування.

Терміни повідомлення про затримання та обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою встановлено консульськими договорами в конвенціях. Наприклад, про затримання або триманням під вартою громадянина Польщі відповідне представництво Польщі повідомляється протягом 3-х днів. Про затримання або триманням під вартою громадянина Китаю, представництво повідомляється протягом 7 днів, Великої Британії – 1-3 днів, але не пізніше та ін.

Розглядаючи особливості притягнення до кримінальної відповідальності іноземців, які не користуються імунітетом від юрисдикції України, можемо зазначити, що процесуальні дії здійснюються відповідно до положень чинного КПК України. При цьому, органи досудового розслідування надсилають запит до компетентних органів відповідної держави про наявність судимостей у іноземця, який є підозрюваним у кримінальному провадженні. Такі відомості надаються відповідно до ст. 79 Мінської конвенції і чинних договорів про правову допомогу. Однак, слід мати на увазі, що наявність судимості у громадянина в інших державах не має значення для кваліфікації кримінального правопорушення, вчиненого іноземцем.

Якщо іноземець після вчинення кримінального правопорушення покинув територію держави, то для органів досудового розслідування і правоохоронних органів України він, як правило, становиться недосяжним. Про видачу громадянина, питання зазвичай не піднімається, оскільки всі

держави, як правило не видають своїх громадян, які вчинили кримінальні правопорушення на території інших держав.

Однак, у Мінській конвенції і договорах з іншими державами про правову допомогу передбачено взаємний обов'язок здійснення кримінального переслідування за дорученням запитуючої Сторони. Відповідно до норм, закріплених в Мінській конвенції і договорах про правову допомогу та чинного КПК України, в даній ситуації органи досудового розслідування направляють компетентним (юридичним) органам відповідної держави доручення (запит) про здійснення кримінального переслідування.

Список використаних джерел у розділі VI

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства [Електронний ресурс]: Закон України від 22.09.2011 р., № 3773-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3773-17>

2. Про громадянство [Електронний ресурс]: Закон України від 18.01.2001 р., № 2235-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2235-14>

3. Конституція України [Електронний ресурс]: Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

4. Про Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні [Електронний ресурс]: Указ Президента України від 10.06.1993 р, № 198/93. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/198/93>

5. Венская конвенция о дипломатических сношениях від 18.04.1961 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/995_048

6. Конвенція про привілеї та імунітети спеціалізованих установ ООН від 21.11.1947 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_170

7. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22.01.1993 (Мінська конвенція) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/997_009

8. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

9. Статистичні дані Державної судової адміністрації України за 2013-2016 роки / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/userfiles>

10. Лавров В. П. Криминалистика: ученик / В. П. Лавров, А. Ф. Вольнский – М.: Юнити-Дана, 2012. – 943 с.

11. Кудінов С.С. Розслідування злочинів, пов'язаних з участю іноземців: Монографія / С.С. Кудінов. – Харків: ТОВ «Оберіг», 2012. – 196 с.

12. Зарубей В. Особливості особи іноземного злочинця як елемент криміналістичної характеристики / В.Зарубей // Право України. – 2007. – №7. – С. 90-92.

VII. Особливості закінчення досудового розслідування незаконного переправлення осіб через державний кордон

За результатами проведеного досудового розслідування щодо незаконного переправлення осіб через державний кордон слідчий має право скласти обвинувальний акт, який має містити такі відомості:

1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;

2) анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);

3) анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство) (у тих випадках коли, наприклад переправлення особи через державний кордон здійснювалось у спосіб небезпечний для життя чи здоров'я особи, і особа визнана потерпілою у кримінальному провадженні);

4) прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

5) виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення.

При цьому при написанні фабули кримінального провадження слід враховувати, що діяння передбачені ч.1 ст. 332 КК України можуть вчинятися у трьох формах: 1) організації незаконного переправлення осіб через державний кордон України; 2) керівництві такими діями; 3) сприянні їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів та усуненням перешкод.

Ті ж самі діяння, що передбачені ч. 1 ст. 332 КК України, але вчинені способом: 1) небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України; 2) вчинені щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища, а також вчинені організованою групою або з корисливих мотивів є кваліфікуючими ознаками і повинні бути відображені в даній частині обвинувального акту;

6) обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;

7) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;

8) розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);

9) дату та місце його складення та затвердження.

Досудове розслідування даного злочину може бути завершено укладанням угоди про визнання винуватості з подальшим складанням обвинувального акту. Слід зазначити, що кримінальний процесуальний інститут провадження на підставі угод спрямований на застосування спрощеного порядку кримінального провадження у випадку укладення угоди між його сторонами. Угода про визнання винуватості покладає на підозрюваного, обвинуваченого обов'язок під час її укладення повністю визнати свою вину та зобов'язатися сприяти виявленню злочинів, у яких він обвинувачується.

Тож особа, підозрювана у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 КК України на підставі угоди про визнання винуватості визнає вину та співпрацює з органами досудового розслідування, оскільки відповідно до умов угоди взяла на себе обов'язки сприяти у виявленні інших злочинів у сфері незаконного переправлення осіб через державний кордон України.

Відповідно до ст. 472 КПК України в угоді про визнання винуватості зазначаються:

- її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті закону України про кримінальну відповідальність;
- істотні для відповідного кримінального провадження обставини;
- беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення;
- обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце);
- умови часткового звільнення підозрюваного, обвинуваченого від цивільної відповідальності у вигляді відшкодування державі збитків внаслідок вчинення ним кримінального правопорушення;
- узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням;
- наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені КПК України, наслідки невиконання угоди.

У тих випадках, коли завершити досудове розслідування на території України неможливо через неявку підозрюваного, який є громадянином іншої держави і переховується від органів досудового розслідування та його видача (екстрадиція) є неможливою, слідчий має право клопотати про передання кримінального провадження компетентному органу іншої держави. При цьому в клопотанні, яке погоджується прокурором має бути зазначено:

- 1) назву органу, який здійснює кримінальне провадження;
- 2) посилання на відповідний міжнародний договір про надання правової допомоги;

3) найменування кримінального провадження, передання якого запитується;

4) опис кримінального правопорушення, що є предметом кримінального провадження, та його правову кваліфікацію;

5) прізвище, ім'я, по батькові особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження, дату і місце народження, місце проживання або перебування та інші відомості про неї.

До клопотання додаються такі документи:

1) матеріали кримінального провадження;

2) текст статті закону України про кримінальну відповідальність, за яким кваліфікується кримінальне правопорушення, щодо якого здійснюється провадження;

3) відомості про громадянство особи.

Разом з клопотанням та документами компетентному органу іншої держави передаються наявні речові докази.

Копії матеріалів залишаються в органі, який здійснював кримінальне провадження в Україні.

В цілому, при необхідності з цих питань слід керуватися методичними рекомендаціями щодо міжнародного співробітництва, розробленими раніше Головним слідчим управлінням з відповідними навчальними закладами системи МВС.

Бандурка О.М., Загуменна Ю.О.

Методичні рекомендації щодо основ етичних норм поліцейської діяльності

1.1. Основні положення та загальні вимоги професійної етики працівників органів поліції

Діяльність органів поліції пов'язана з безліччю моральних проблем, викликаних специфікою цілей, завдань, змісту, форм, методів і засобів їх реалізації. Вона в тій чи іншій мірі зачіпає інтереси всіх членів суспільства, а її наслідки безпосередньо впливають на забезпечення безпеки особистості, суспільства і держави, реалізації їх законних інтересів. Органи поліції виконують численні функції щодо забезпечення публічної безпеки і протидії злочинності. Охороняючи правопорядок, органам поліції доводиться застосовувати запобіжні засоби, обмежувати окремі права особистості або тимчасово позбавляти їх, застосовувати примусові заходи.

Згідно Закону України «Про національну поліцію»¹ завданнями поліції є забезпечення публічної безпеки і правопорядку, охорона і захист прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидія злочинності, надання допомоги особам, які через особисті, економічні, суспільні причини чи інші надзвичайні ситуації її потребують.

Органам поліції, охороняючи правопорядок, доводиться застосовувати запобіжні заходи, обмежувати окремі права громадян або тимчасово позбавляти їх, застосовувати у випадках, передбачених законом, примусові заходи.

Поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби у випадку звернення до нього будь-яких осіб із заявою або повідомленням про події, які створюють загрозу особистій чи публічній безпеці, або у випадку безпосереднього виявлення таких подій, зобов'язаний вжити необхідних заходів для рятування людей, надання допомоги особам і повідомити в найближчий орган поліції.

Поліцейський має право здійснювати перевірку документів і опитування громадян, поверхневу перевірку, огляд і зупинку транспортного засобу, проникнення в житло громадян, поліцейську опіку. Також поліцейські можуть вимагати від громадян залишити місце пригоди, можуть обмежувати пересування осіб і транспортних засобів. Крім того, поліцейські можуть застосовувати вогнепальну зброю і спеціальні засоби.

Зважаючи на кримінальну ситуацію в Україні, на високий рівень особливо тяжких і тяжких злочинів, а всього в Україні в 2016 році зареєстровано понад

---

¹Закон України «Про національну поліцію» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379).

584,8 тис. злочинів², адміністративні правопорушення, які обчислюються мільйонами випадків та інші обставини, за яких поліція має вживати заходи, можна стверджувати, що в орбіту діяльності поліції включені, в тому чи в іншому статусі мільйони громадян, як потерпілі, підозрювані, обвинувачені, свідки, учасники адміністративних правопорушень. Діяльність поліції, її ефективність не залишає байдужими і ту частину суспільства, яка безпосередньо не вступає в контакти з поліцією, але користується тими умовами безпеки, порядку та спокою, які має створювати держава через свої органи виконавчої влади і, насамперед, поліцію.

В 2016 році діяльність органів поліції в тій чи іншій мірі торкнулась більше 12 млн. громадян, які звертались в поліцію добровільно, або працівники поліції звертались до них при виконанні обов'язків, покладених на них законом.

Все це викликає цілий комплекс протиріч як у громадській, так і в індивідуальній свідомості. В таких умовах особливого значення набуває визначеність завдань, які суспільство ставить перед правоохоронними органами, встановлення їх компетенції і повноважень, законних методів боротьби з правопорушеннями.

Суспільство надає працівникам органів поліції право здійснювати правоохоронну діяльність з використанням владних повноважень, і це покладає на них високу відповідальність за точне і неухильне дотримання законності і встановлених меж допустимості дій, пов'язаних з виконанням службових обов'язків. Суспільство може нормально функціонувати і розвиватись тільки в результаті безперервного процесу виробництва матеріальних і духовних цінностей, і від того, якими за своїми моральними цілями і змістом є відносини людей в забезпеченні цього процесу, залежить існування самого суспільства.

Моральні відносини в процесі трудової діяльності регулюються професійною етикою. Професійна етика правоохоронців є сукупністю моральних норм, що визначають ставлення працівника до свого професійного обов'язку, а через нього – до людей, з якими він спілкується в процесі своєї діяльності, і до суспільства, в якому він служить.

Професійна етика конкретизує загальні етичні норми залежно від специфіки відносин колективів відповідних професій до суспільства в цілому і особливостей особистих стосунків у діяльності певного виду.

У процесі трудової діяльності між людьми складаються певні моральні відносини. Серед них є такі елементи, які притаманні всім видам професійної діяльності. Перш за все, це ставлення до своїх обов'язків, до інших учасників спільної трудової діяльності, знання справи, власний професіоналізм.

²Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2016-2017 рр.): статистична інформація Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.

Розвиток українського суспільства сьогодні характеризується зростанням інтересу населення до конкретизації моральних завдань в умовах трудової діяльності представників різноманітних професій, до розробки кодексів фахової етики. Серед працівників різноманітних виробничих колективів стало звичним правилом трудову діяльність забезпечувати моральним супроводженням, а особливо актуальним моральне забезпечення стає в роботі представників тих професій, які безпосередньо пов'язані з обслуговуванням людей, таких як лікарі, педагоги, працівники культури і мистецтва, органів поліції, правосуддя, прокуратури.

Характер сучасного життя потребує чіткої координації зусиль великих колективів різноманітних професій, ясного розуміння кожною людиною своїх професійних, трудових і моральних обов'язків. Професійні моральні стосунки виникли як результат об'єктивного природничо-історичного процесу розвитку суспільства і надалі розвивалися саме на цій основі – як елемент моралі суспільства, як застосування вимог цієї моралі в умовах фахової діяльності. Професійна етика формується на основі характерних обов'язків і функцій професії або на основі характерних ситуацій, в які потрапляють окремі люди в процесі виконання цих функцій. Соціальну природу моралі взагалі, і професійної етики зокрема, неможливо з'ясувати, відсторонюючись від усієї сукупності суспільних зв'язків людей, від поділу суспільної праці на професії та від соціальних інтересів і потреб.

З'ясування цього питання важливо, тому що, розкриваючи суть професійної етики, ми встановлюємо тим самим одну із сторін соціальної сутності людини як носія моральних стосунків у рамках своєї фахової групи.

Вивчення різноманітних видів професійної етики, визначення місця цих проблем серед моральних явищ суспільства викликають безсумнівний інтерес, оскільки ці питання важливі не тільки в теоретичному відношенні, але є важливими і в їх реалізації на практиці.

Мораль будь-якої суспільної формації складається, насамперед, із сукупності звичаїв, які характеризують собою поведінку людей в даному суспільстві при тих або інших обставинах життя і моральні стосунки, що показують стан даного суспільства. Звичаї складаються й існують у суспільстві завдяки підтримці громадської думки тієї або іншої групи людей і передаються від покоління до покоління за традицією через масові навички, що стали звичаєм.

Загальні правила поведінки працівників органів поліції є узагальненням стандартів поведінки та доброчесності, які виробляються як на основі історичного досвіду трудової діяльності, так і на вимогах Конституції України та визначених законами України принципах державної служби, спрямованих на створення умов для підвищення авторитету діяльності органів поліції та зміцнення репутації поліцейських, а також довір'я населення до них,

інформованості громадян про поведінку, що слід очікувати від поліції, та їх обов'язки.

Моральна свідомість виявляється в поняттях, переконаннях, оцінках, вчинках і оформляється в етичних теоріях. В поняття моральної свідомості включаються також моральні почуття, емоції, через які люди виражають своє ставлення до того чи іншого вчинку або суспільного явища.

Мораль регулює поведінку людей у всіх сферах громадського життя. Є такі професії, де предметом праці є або сама людська особистість, або цілі соціальні групи. Це характерно для діяльності працівників органів поліції. Результати праці представників цієї професії мають великий вплив на життєдіяльність, особисті характеристики людини і на долі багатьох людей. Тому наявність високорозвинених моральних рис особистості зазначеної професії розглядається суспільством як найважливіша сторона його професійної придатності. Ці особливості трудової моралі були помічені дуже давно і дійшли до нашого часу в розумінні терміна «професійна етика».

Відповідно до статті 37 Закону України «Про запобігання корупції», Закону України «Про Національну поліцію», з метою формування в поліцейських почуття відповідальності стосовно дотримання професійно-етичних норм поведінки під час виконання службових обов'язків, а також сприяння посиленню авторитету та довіри громадян до Національної поліції України у 2016 році затверджені Правила етичної поведінки поліцейських³.

Професійна етика працівників органів поліції – це вид трудової моралі суспільства, яка виявляється у вигляді норм, розпоряджень, правил поведінки, оцінок морального обличчя працівників, предметом діяльності яких є людина, в процесі виконання ними службових обов'язків з охорони правопорядку та поведінки за межами служби.

Що ж стосується формування професійної етики, то воно було обумовлено, насамперед, суспільним поділом праці, виникненням різноманітних видів діяльності, професій. Повсякденний досвід, необхідність у реальному житті регулювати взаємовідносини людей у трудових колективах призвели до створення та оформлення вимог і норм професійної етики.

Історичною формою вираження вимог професійної етики служать як громадська думка даної соціальної групи, так і узаконені норми поведінки, об'єднані в кодекс моралі. Громадська думка і нині відіграє активну роль у виникненні, становленні та розвитку норм професійної етики і засвоєнні їх представниками відповідних професій.

Оскільки професійна етика працівників поліції справ формується на основі характерних обов'язків і завдань їхнього фаху та тих ситуацій, у які можуть потрапити люди в процесі виконання цих завдань, то головною

³Правила етичної поведінки поліцейських, затверджені наказом Міністерства внутрішніх справ України від 09.11.2016 № 1179.

соціальною функцією професійної етики є сприяння успішному вирішенню завдань даної професії. Крім того, професійна етика відіграє роль посередника, який сполучає інтереси суспільства і фахових груп населення. Служба в органах поліції України ґрунтується на принципах служіння українському народу та Українській державі; демократизму, гуманізму і соціальної справедливості; верховенства права, що забезпечує пріоритет прав і свобод людини і громадянина; професіоналізму, ініціативності, чесності, відданості справі; персональної відповідальності за виконання посадових повноважень і дотримання службової дисципліни; політичної неупередженості; відкритості, гласності та контрольованості. Інтереси суспільства виявляються через професійну етику у формі моральних вимог, обов'язку виконання суспільних цілей, ідеалів підпорядкованості особистого інтересу загальному, забезпечення прав і свобод людини.

Професійна етика бере участь в узгодженні інтересів суспільства й особистості в рамках даної соціальної групи – в цьому також полягає одна з її соціальних функцій.

Професійна етика працівників поліції має свої традиції, більш-менш давні, які свідчать про наявність спадковості основних етичних норм, вироблених представниками правоохоронних професій протягом сторіч. Вона здійснює зв'язок і спадкоємність моральних цінностей у моральних стосунках, які виникають в процесі трудової діяльності суспільства, – це теж одна з найважливіших її соціальних функцій.

Оскільки основним завданням професійної етики є сприяння найбільш успішному виконанню фахових обов'язків працівників поліції, то звідси випливає необхідність виробити у кожного з них навички до самостійної орієнтації в поведінці, виборі способів і найбільш ефективних методів досягнення службових цілей. Іноді цей бік даного виду діяльності характеризують як професійний такт.

Професійний такт працівників органів поліції являє собою важливу частину професійної майстерності і є необхідною умовою успішного здійснення професійної етики. На цій підставі іноді ототожнюють професійну етику і професійний такт, а часом і етикет. Поняття такту в поведінці пов'язане з характеристикою доцільності вибору тих або інших форм культурного і морального спілкування. Працівника поліції називають тактовним, якщо він вміє делікатно, не принижуючи іншу людину, висловити навіть неприємну оцінку, якщо він не прагне будь-яким способом категорично нав'язувати свою точку зору співрозмовнику (навіть якщо впевнений у правильності своїх поглядів), а намагається переконати його.

Такт – це своєрідний психологічний аспект поведінки особистості працівника. Професійний такт пов'язаний з умінням діяти в конкретних умовах тих або інших ситуацій фахової діяльності, поєднаний з індивідуальними якостями об'єкта праці (коли об'єктом трудової діяльності виступає людина),

обираючи найдоцільніші прийоми і способи впливу на особистість. Такт – це невід’ємна частина професійної майстерності працівників органів поліції.

Професійний такт і етикет є важливими передумовами найбільш повного дотримання професійної етики і забезпечення службової діяльності в цілому.

Говорячи про етикет, звичайно мають на увазі форми стосунків між людьми або «правила пристойності». Узвичаєних правил культури поведінки не так вже й багато, навчитися додержуватися їх може кожен. Це, насамперед, правила ввічливості. Головним, що визначає застосування правил культурної поведінки, є необхідність завжди враховувати інтереси людей, які нас оточують. Тому потрібно прагнути не заважати іншим людям працювати, відпочивати, виконувати ті або інші завдання, корисні для суспільства, не порушувати спокій або гарний настрій оточуючих.

Вміння поводити себе в суспільстві передбачає поєднання природності поведінки з повагою до оточуючих. Тактовний працівник поводить себе невимушено і, разом з тим, уникає ситуацій, які можуть поставити когонебудь в незручне становище, образити чи принизити. Тактовність вимагає, щоб людина утримувалася від втручання в чужі справи в тих випадках, коли це не загрожує суспільству чи інтересам окремих людей. Тактовна людина скромна і поступлива, але не настільки, щоб забути про почуття власної гідності, яке передбачає не тільки повагу до себе, але й до всіх оточуючих.

Тактовний працівник органів поліції як ділову, так і приватну розмову веде в спокійному і дружелюбному тоні, підкреслюючи свій інтерес до співрозмовника і його проблем. Відомий австрійський психолог Альфред Адлер, засновник індивідуальної теорії психології, говорив, що людина, яку не цікавлять долі інших людей, відчуває величезні труднощі в житті і завдає великої шкоди оточуючим⁴.

Правила етикету мають фахові особливості: працівники органів поліції, наприклад, вітають один одного віддаючи честь, звертаються називаючи звання; учень вчителя – по імені і по батькові; в умовах медичної діяльності лікарю доводиться, в розмові з колегами, при хворому користуватися латинськими термінами і т.д.

Професійна етика є складовою частиною реального суспільного середовища, яке оточує кожного члена суспільства, несучи в собі конкретні риси всього укладу життя суспільства – економічних відносин, форм розподілу, обслуговування, стану ідеології, моральних стосунків, права, правоохоронної і судової практики.

Професійна етика – це сукупність соціально обумовлених моральних норм поведінки працівників органів поліції, які в процесі застосування терплять постійні зміни, набувають різноманітного характеру. Ці норми

⁴A. Adler Über den nervösen Charakter. Wiesbaden. 1912 (нім.). А. Адлер. О нервическом характере. СПб. Унив. книга., 1997, 388 ст.

безпосередньо, повсякденно впливають на мотиви їхньої поведінки, стимулюючи діяти відповідним чином. Суспільне призначення служби в органах поліції полягає в забезпеченні ефективного здійснення завдань і функцій Української держави в сфері охорони правопорядку шляхом сумлінного виконання працівниками органів поліції покладених на них службових повноважень. Норми професійної етики дбають про позитивний імідж та авторитет органів поліції і державної служби в цілому.

1.2. Загальні вимоги

Етичні норми службових відносин базуються на загальнолюдських цінностях, нормах і правилах поведінки, але мають свої особливості в кожному виді професійної діяльності. Ділова етика в загальному розумінні – це сукупність етичних принципів і норм, якими має керуватись діяльність організації, в тому числі і поліцейської.

Суспільство в наш час досягло такого рівня демократії і цивілізації, що і в таких закритих і жорстко регламентованих системах, як органи поліції, служба безпеки, прокуратура, інші правоохоронні органи, моральність і культура їх представників набули величезного значення. Ці категорії розглядаються як найважливіші професіональні якості, визначаючи готовність до виконання будь-яких службових завдань з високим почуттям відповідальності за свої дії, за досягнення найбільш ефективного результату. Діяльність працівників органів поліції досить детально регламентована законами, статутними положеннями, інструкціями, вимогами службової дисципліни, але це не означає, що при належній вимогливості і контролю з боку керівника будь-який службовець буде успішно виконувати свої функціональні обов'язки. В тій великій і напруженій роботі, яку проводить поліція, неможливо успішно вирішувати поставлені перед нею завдання без належної професійної культури і моральності самих працівників. Відсутність комунікабельності, замкнутість, невміння спілкуватися з населенням, встановлювати довірчі стосунки – все це є серйозною перешкодою в діяльності багатьох оперативних працівників, слідчих, дільничних інспекторів, працівників патрульної поліції та інших. Рівень сучасної культури поліцейського спілкування не задовольняє значну частину населення. Найбільш гостра проблемна ситуація у взаємовідносинах населення з органами поліції полягає в тому, що поліція не тільки в ряді випадків неефективно виконує свою функцію захисника прав людини, а її окремі працівники навіть самі порушують ці права (образливо звертаються до людей, застосовують безпідставні заходи фізичного і морального примусу, допускають свавілля, вимагають хабарі і т.п.).

Та все ж законослухняна більшість населення (чесні трудівники в містах і селах) щиро вірять працівникам поліції, бачать в них представників важкої, але вкрай необхідної за всіх часів професії, які готові захистити їхнє життя, права і майно, вчасно і за покликанням обов'язку придуть на допомогу. Вони

знають і впевнені в тому, що, за рідкісним винятком, це – люди обов'язку, честі, які оберігають свою професійну гідність охоронців правопорядку. Усвідомлення працівниками органів поліції свого високого призначення і є духовною опорою в їхній нелегкій службі.

Є такі професії, обравши які, людина зобов'язана не тільки дбати про свою честь і особисту гідність, але й оберігати честь інших, охороняти і захищати гідність кожного громадянина. Саме такою є професія працівника органів поліції.

Того, хто свідомо присвятив своє життя протиборству зі злом, дотримання етичних норм може застерегти від небезпечних вчинків і хибних рішень, допомогти йому залишатися порядною людиною. Єдиною умовою є власна воля фахівця.

Далеко не завжди від працівника поліції залежить прийняття важливого державного рішення, проте питання честі і гідності, совісті і обов'язку знаходяться в його повній волі. Незважаючи на те, що людина живе в суспільстві, що вона взаємопов'язана і взаємозалежна в своєму суспільному становищі, по суті, живе вона так, як сама визначила, як собі дозволила. Переважна більшість правозахисників у цивілізованих державах живе і працює за стандартами і нормами професійної етики, яка стає невід'ємним атрибутом служби і в органах поліції України.

Приймаючи присягу, працівник поліції бере на себе зобов'язання займатися своєю роботою достойно, підтримуючи високий рівень етичних норм.

Суворе правове регулювання усієї професійної діяльності відрізняє службу працівника поліції від праці осіб інших професій, пред'являє в цьому зв'язку до нього ряд характерних вимог і поступово впливає на розвиток його особистості. Представники даного фаху наділені великими владними повноваженнями, на них покладені особливо важливі обов'язки застосовувати закон. Це обумовлює підвищені до них вимоги з боку суспільства, розвиток у них професійного почуття високої відповідальності за наслідки своїх дій.

Поліцейський має дбати про позитивний імідж та авторитет органів поліції і державної служби в цілому, дорожити своїм ім'ям та статусом.

Працівник органів поліції, як і інші громадяни, має право на приватне життя і повинен поважати приватне життя своїх колег, зберігати з цих питань конфіденційність інформації. При виконанні службових обов'язків він повинен діяти на підставі, в обсязі та у спосіб, які передбачені Конституцією та законами України, а також укладеними і в установленому порядку ратифікованими міжнародними договорами України, на засадах чесності, справедливості, відповідальності, відкритості й прозорості, якщо інше не передбачено законом.

Акти місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, прийняті у межах їх повноважень, що не суперечать закону,

є на відповідній території також обов'язковими до виконання працівниками органів поліції.

Правозахисники мають виявляти толерантність і повагу до різних релігійних організацій, шанування та дотримання народних звичаїв і національних традицій, установленого протоколу у відносинах з представниками міжнародних організацій, іноземних установ та іноземців.

При виконанні своїх повноважень поліцейським належать забезпечувати раціональне, ефективне та економне використання матеріально-фінансових ресурсів, які їм доручено.

Працівники органів поліції повинні постійно поліпшувати стан відповідності своїх умінь, знань і навичок функціям та завданням займаної посади, підвищувати свій професійний, інтелектуальний та культурний рівень за освітньо-професійними програмами та шляхом самоосвіти, вони зобов'язані своєчасно і точно виконувати рішення органів державної влади чи посадових осіб, розпорядження і вказівки своїх керівників.

Працівники органів поліції повинні діяти в межах своїх повноважень. У разі одержання доручення, яке суперечить чинному законодавству, необхідно невідкладно в письмовій формі повідомити про це керівнику, який дав доручення, а в разі наполягання на його виконанні – повідомити вищу за посадою особу.

Для трудової діяльності правоохоронців характерний пошуковий характер праці, висока емоційність.

Етичні вимоги, які ставляться до працівників органів поліції, можна в основному розділити на дві групи:

а) загальні для всіх громадян моральні вимоги, слідувати яким працівники поліції повинні особливо бездоганно, як-то: висока принциповість, бездоганна чесність, повна об'єктивність, гостра нетерпимість до будь-яких порушень правових норм і прийняття всіх заходів, які залежать від них, для припинення правопорушення;

б) специфічні вимоги, що впливають із тих завдань, які звичайно стоять перед представниками даної професії: зберігати службову таємницю, піклуватися про охорону прав і свобод громадян, брати активну участь у правовій пропаганді, всіляко сприяти зміцненню правосвідомості громадян та інші.

Під час виконання службових обов'язків, а також у неробочій обстановці працівник поліції нерідко зустрічається з помилковими, перекрученими уявленнями громадян про закони, практику виконання цих законів, роль і функції правоохоронних органів. У таких випадках перед працівником стоїть професійно-етичне завдання: використовуючи свої спеціальні пізнання, спробувати виправити ці помилкові погляди.

Особливості роботи обумовлюють необхідність переваги деяких специфічних рис у морально-психологічному портреті працівника органів

поліції. До них, у першу чергу, варто віднести чесність, принциповість, безпристрасність, наполегливість, пильність, справедливість.

У числі першорядної важливості морально-психологічних якостей, необхідних працівникам поліції, можна назвати бездоганну чесність, що виступає як синонім справедливості, правдивості, як реальна міра моральної чистоти мотивів вчинків особистості.

Одним із проявів чесності є найсуворіше і неухильне дотримання законності. В умовах діяльності працівників поліції прояв цієї вимоги набуває особливо важливого значення. Професійна честь поліцейського потребує того, щоб будь-які прийняті ним рішення відповідали закону, його внутрішньому переконанню, фактичним обставинам справи.

Вимога бути бездоганно чесним означає виявляти чесність без найменших відступів, бути чесним при вирішенні не тільки вагомих питань, але і дрібних. Всякий нечесний вчинок звичайно супроводжується меншою або більшою поступкою совісті, людина привчається ставитися до себе поблажливо. Причому докази для самовиправдання такої лінії поведінки завжди знайдуться. Дрібна нечесність сьогодні, як правило, завтра призведе до більш значної. Така вже життєва діалектика подібної лінії поведінки.

Особиста установка працівника поліції на повну чесність, сумлінність у роботі і неухильне її дотримання допомагають йому діяти правильно, рішуче і швидко в складній обстановці. Така позиція допомагає протистояти прямим або завуальованим протидіям зацікавлених у справі осіб. Чесність, стаючи переконанням і закріплюючись у вчинках особистості, згодом стає фундаментальною властивістю особистості.

І. Кант охарактеризував неправду як «підлість, що повинна робити людину гідною презирства в її власних очах»⁵. Людина, не спроможна до самоповаги, навряд чи зможе займати послідовну лінію поваги до інших людей, шанувати моральні і правові норми. А саме така морально-психологічна позиція професійно необхідна для всіх працівників органів поліції.

Працівник поліції завжди повертає до себе підвищену увагу навколишнього середовища. Особиста поведінка, спосіб життя не залишаються не поміченими людьми й оцінюються ними за підвищеними мірками. Це зобов'язує його виявляти особливу ділову педантичність як у службових, так і в інших питаннях.

Важливою рисою, якою повинен володіти працівник органів поліції, є принциповість, тобто наявність твердих переконань у поєднанні з активним прагненням до їхньої реалізації, незважаючи на всі труднощі і перешкоди, невідступність характеру. Службовець із твердими життєвими переконаннями і принципами (світоглядними, моральними) приймає швидке рішення там, де інший безпідставно довго сумнівається і коливається.

⁵Кант И. Соч. в 6-и т. М., 1965. Т. 4. С. 367.

Моральна безпринципність і нерішучість правоохоронця, наділеного повноваженнями, можуть обумовити його двояку позицію в ситуації морального конфлікту, вирішення якого залежить саме від нього, стати причиною бюрократичної тяганини. Безпринципні працівники намагаються уникнути рішень, необхідного в кожній справі розумного ризику, особистої відповідальності. З самого початку вони думають не стільки про те, щоб краще налагодити роботу, скільки про те, щоб захистити себе з усіх боків паперами на випадок можливої невдачі. Таких людей в органах поліції, звичайно, не так уже й багато, але й у малій кількості вони можуть завдати значної шкоди.

Працівнику поліції постійно доводиться здавати іспит на принциповість, на вміння протистояти сторонньому впливу, а іноді і прямому тиску з боку різних зацікавлених у справі осіб. Такі спроби повинні припинятися негайно і якомога рішучими діями. Виявивши принциповість при вирішенні того чи іншого питання, він нерідко застраховує себе від подібних ситуацій у майбутньому, від можливих поступок перед совістю.

Принциповість слід виявляти в розумних межах, її не можна доводити до абсурду. Іноді виникають ситуації, коли працівник органів поліції повинен в інтересах здійснення першорядних цілей у справі відмовитися від прагнення реалізувати якісь свої переконання. Трапляється так, що він, виявляючи принциповий підхід до вирішення питання, прогає час, який можна було б використати для проведення більш важливих або невідкладних справ. Виграш від такої лінії поведінки невеликий. Більш того, через втрату часу можна завдати шкоди всій справі, упустити можливості для успішного проведення розслідування.

У поліцейського часто виникає необхідність віддати перевагу одній цінності замість іншої, принести щось у жертву для досягнення більш високої мети. У даному випадку складність не в тому, що він не знає якихось норм або не бажає слідувати їм у своїх діях, а в необхідності знайти найбільш оптимальне в моральному плані рішення.

Працівник органів поліції повинен володіти в значній мірі такою рисою, як об'єктивність, тобто спроможність оцінити факти, що мають відношення до розслідуваної справи, і прийняти на цій основі законне і справедливе рішення, виявляти безсторонне, справедливе ставлення до людей. Об'єктивно оцінювати – означає оцінювати незалежно від своїх пристрастей, симпатій або антипатій.

Об'єктивно оцінювати особистість, її вчинки складно, особливо якщо ця особистість одіозна, дії її аморальні. Власна установка працівника поліції на всебічне і повне розслідування всіх обставин справи, на доброзичливе й уважне ставлення до осіб, із якими він зіштовхується під час виконання службових обов'язків, – одна з важливих гарантій об'єктивності його суджень.

Протилежністю об'єктивності виступають пристрась, причепливість. Прояви таких негативних рис швидко розпізнаються зацікавленими в справі особами, знижують авторитет працівника поліції, підривають довіру до нього і в тій або іншій мірі заважають успішному вирішенню завдань.

Важливим моральним і професійним обов'язком працівника органів поліції є пильність, тобто постійне насторожене ставлення до того, з чим він зіштовхується як на службі, так і в неробочій обстановці.

Пильність виявляється в уважному ставленні до сигналу про незначне, на перший погляд, правопорушення, за яким, проте, ховається серйозне порушення закону, до дрібних деталей в процесі виконання слідчих дій, до будь-якої інформації. У даному випадку пильність виступає як надійна передумова в забезпеченні принципу невідворотності відповідальності за протиправні дії, у підвищенні ефективності боротьби зі злочинністю, а також у справі активізації громадськості на боротьбу з нею. І в той же час пильність не повинна переростати в підозріливість, у недовіру до людей.

Підвищена уважність, загострена спостережливість, пильність необхідні поліцейському під час здійснення ним обшуку, огляду місця події, очної ставки, слідчого експерименту та інших слідчих дій.

Важливим професійно-етичним обов'язком поліцейського є обов'язок не розголошувати даних попереднього розслідування, ні за яких обставин не надавати інформацію стороннім особам (у тому числі родичам, друзям, знайомим), що стосується справ, які веде він сам або його колеги.

Пильність слід виявляти і в тому випадку, коли працівник поліції глибоко переконаний в тім, що певна інформація, яка задовольняє цікавість сторонніх осіб, не завдасть шкоди інтересам розслідування справи. Завжди варто пам'ятати, що ненароком кинуте слово, якась, на перший погляд, незначна довідка, уточнення і т.п. можуть обрости в вустах інших людей такими деталями і отримати таку оцінку, які змінять ситуацію, що мала місце, скомпрометують працівника, завдадуть шкоди його авторитету, підірвуть довіру до нього, негативно позначаться на ході розслідування справи.

Велике значення в роботі правозахисників має найсуворіше дотримання і правильне застосування норм моральності. Розкриття злочину і викриття злочинця, застосування до нього заслуженого і справедливого покарання, перевиховання і виправлення особи, яка скоїла злочин, і повернення її на шлях чесного життя – у цій діяльності закладений величезний моральний потенціал, вона пов'язана з життєвими інтересами суспільства й особистості.

Здійснення працівниками органів поліції своїх повноважень зачіпає сферу прав громадян і супроводжується застосуванням до тих або інших осіб примусових заходів. Від результатів розслідування і вирішення кримінальних справ залежать добре ім'я, честь і гідність громадянина, його свобода, добробут, сім'я. Ця діяльність спирається як на юридичні, так і на моральні підстави. Заходи боротьби зі злочинністю в широкому плані і

заходи, вжиті при розслідуванні кримінальних справ, повинні відповідати не тільки вимогам законності, але і вимогам моральності. Законної і моральної мети, яка стоїть перед органами поліції, можна і потрібно досягати тільки законними і моральними засобами.

Для працівників поліції було б неправильним повідомлення, наприклад, обвинувачуваному, що його співники, співобвинувачені зізналися, коли в дійсності цього немає, або що при обшуку виявлені документи і предмети, які викривають обвинувачуваного, коли насправді нічого подібного не було виявлено, і т.д. Таке навмисне повідомлення, обман обвинувачуваного був би порушенням норм моралі, але це не в меншій мірі було б і порушенням законності.

Немає ніяких сумнівів у тому, що навмисне формування помилкового уявлення в кого-небудь є обманом цієї особи. Але збрехати можна прямо – словами, а можна це ж зробити більш складним засобом – таким чином, що слова і пропозиції самі по собі не є помилковими, але вони так побудовані і дані в такому контексті, сказані таким тоном і з такою мімікою, що той, кому вони висловлені, неправду сприйме за правду, а правду – за брехню. А це вже обман, неправда, яка від того, що вона подана в особливо хитрій формі, не є допустимою, а, навпаки, набуває особливо нетерпимого, незаконного і аморального характеру. І взагалі вся концепція «слідчих хитростей» і «психологічних пасток» різко суперечить принципам і завданням діяльності органів поліції.

І в той же час необхідно враховувати особливості моральності в оперативно-розшуковій діяльності. Оперативно-розшукова діяльність органів поліції являє собою надзвичайно специфічний вид службової діяльності. Вона дозволена законом, а все, що дозволено законом, – морально, оскільки закон – найвища форма громадської моралі. Основний зміст оперативно-розшукової діяльності становлять переважно негласні оперативно-розшукові заходи з використанням спеціальних засобів виявлення, розкриття і розслідування злочинів, розшуку злочинців, встановлення інших важливих для кримінального судочинства обставин.

Оперативно-розшукова діяльність носить як нейтральний характер, так і суто адресний, коли вживають заходів, що обмежують права людини (постановка на оперативний облік, затримання, контроль поштових відправлень, негласне проникнення в приміщення та ін.). Саме подібні ситуації дають підстави для неправильних стверджень про те, що «питань моралі і етики для професійного оперативного працівника не існує»⁶.

Для професійної етики працівника органів поліції не прийнятні такі засоби досягання мети, як насильство, брехня, свавілля, зрадництво, лицемірство, дворучництво і т.п. Але відомо, і це є цілком морально, що,

---

⁶Рассель Ч. Разведка и контрразведка. М., 1938. С. 70.

здійснюючи оперативно-розшукову діяльність, оперативний працівник вдається до різного роду активних комбінацій, дезінформує перевірюваних осіб, морально маскується сам або доручає це робити своєму негласному помічнику, легендує свої дії і т.п. Вступаючи в єдинокорство з небезпечними злочинцями, оперативний працівник займає активну позицію, вживає запобіжні заходи, застосовує технічні засоби збору інформації, використовує фактор раптовості, веде негласне спостереження за діями злочинців. Однак він вживає тільки заходи, які передбачені законом і під контролем керівництва там процесуальним керівництвом прокурора у випадках кримінального провадження. Основною умовою, що визначає моральну основу оперативно-розшукової діяльності, є співвідношення цілей, поставлених перед оперативно-розшуковим підрозділом, і вибором засобів для їх досягнення. Цілі благородні, високі – боротьба з організованою злочинністю, корупцією, розкриття особливо небезпечних злочинів, захист життя, здоров'я, законних прав громадян, а засоби мають бути адекватними і дозволеними законом.

Немає жодних вилучень, винятків із загальних норм моральності для працівників поліції, як немає їх і для представників будь-якої іншої професії. У всіх сферах життя і діяльності суспільства діють моральні норми, обов'язкові для кожного його члена, немає ніяких особливих, «своїх» моральних норм і немає винятків із загальних моральних принципів і норм. Але застосування, вираження і переломлення загальних моральних норм у різноманітних галузях професійної діяльності має в ряді випадків специфічні риси і форми.

У процесі виконання своїх професійних обов'язків працівники поліції вступають у різноманітні специфічні стосунки з громадянами, службовими колективами, громадськими організаціями. Складність цих взаємовідносин обумовлена тим, що багато які з них не можуть бути регламентовані правовими нормами, оскільки сфера застосування правових норм вужча, ніж моральних, які охоплюють всі сфери життя суспільства, «втручаються» у відносини, недоступні в повному обсязі правовому регулюванню.

Таким чином, етичними вимогами, яким мають відповідати працівники органів поліції, будуть:

- соціальна справедливість;
- правдивість і об'єктивність;
- сумлінність;
- чесність;
- повага честі і гідності особистості;
- повага загальнолюдських цінностей;
- фахова солідарність;
- професіоналізм, глибоке знання закону, вміння ним користуватись.

1.3. Етичні засади окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів в діяльності поліції

Працівники поліції, виконуючи свої функції і застосовуючи ту або іншу правову норму, повинні бути спроможними до максимальної моральної орієнтації, щоб зробити вибір найбільш прийняттого в моральному відношенні варіанта своїх дій. Це необхідно тому, що вибір здійснюється працівником поліції на визначеному ним рівні усвідомлення своїх службових завдань і цілей, і характер вибору залежить від цього усвідомлення. У той же час результат, отриманий на основі того або іншого акта морального вибору, стає також і актом усвідомлення його правомірності. Визначити ж правомірність відповідного вчинку працівник поліції може, лише порівнявши його з вимогами закону, визначивши його значення для системи громадських відносин взагалі і моральних зокрема.

Працівники органів поліції (за Законом України «Про Національну поліцію») виконують такі основні обов'язки:

- забезпечення публічної безпеки і порядку;
- охорона прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави;
- протидія злочинності;
- надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги⁷.

У ході виконання зазначених обов'язків працівники поліції вступають у дуже складні взаємовідносини з особами, які мають пряме або непряме відношення до розв'язання поставлених перед ними завдань.

Особливої уваги заслуговує розгляд етичних засад невідкладних слідчих дій, до яких відносяться дії по виявленню і закріпленню слідів злочину: огляд, виїмка, обшук, допити віч-на-віч, затримка і допит підозрюваних, допит потерпілих і свідків. Невідкладні слідчі дії для успішного розкриття і розслідування злочину мають вирішальне значення. Їхній правильний вибір, швидке і вміле проведення відіграють істотну роль у процесі збирання доказів, встановлення істини.

Дослідження ж етичного аспекту невідкладних слідчих дій продиктовано насамперед тим, що вони проводяться по «гарячих слідах», дуже динамічно, а це викликає іноді в діях працівників поліції поспішність, нерозбірливість у засобах, зневагу до деяких процесуальних, а також моральних норм. Розглядаючи невідкладні слідчі дії з погляду відповідності нормам і принципам моралі, можна простежити те головне, що складає сутність моральних стосунків у діяльності правоохоронців,

---

⁷Закон України «Про Національну поліцію». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, ст.379)

виділити той стрижень, що пронизує морально-фахову специфіку поліцейської служби.

Основою правових і моральних стосунків – у процесі розслідування взагалі та оперативно-розшукової діяльності – є принцип законності.

Для досягнення поставлених завдань у ході проведення невідкладних слідчих дій доцільні не будь-які засоби, хоч, може, вони й ефективні, а лише ті, що цілком відповідають закону і моральним принципам. Працівники поліції не повинні допускати зі свого боку дій, які суперечать закону та моральним нормам, і зобов'язані припиняти подібні дії інших учасників кримінального судочинства.

Під час огляду місця події працівник поліції повинен бути об'єктивним, з особливою увагою ставитися до аналізу «негативних» обставин, виявляти чуйність і увагу, у найширшому смислі цих слів, стосовно потерпілих, а також інших осіб, які беруть участь в огляді. Недбале ставлення до предметів і речей, які мають певну цінність для потерпілих, завжди залишає негативне враження. Ще більш нестерпним є розголошення деяких інтимних обставин життя людей, яких стосується огляд місця події.

В огляді, як і в інших невідкладних слідчих діях, можуть брати участь особи з фізичними вадами. Залучаючи їх, працівники поліції повинні виявляти особливу чуйність і толерантність. Необхідно всіляко полегшити їхні дії в ході виконання поставленого завдання.

Особливо важливо дотримуватись етичних принципів і норм у процесі проведення обшуку, тим більше, що обшук торкається не тільки тих, кого обшуковують, він завдає клопотів і їхнім родичам, сусідам по квартирі і ряду інших осіб. Саме тому кримінальне-процесуальне законодавство чітко вказує підстави для проведення обшуку, регламентує порядок його проведення, визначає права й обов'язки осіб, які беруть у ньому участь. Моральна шкода при обшуку повинна зводитись до мінімуму. Обшук варто проводити тільки у випадку, коли дійсно без нього не можна обійтись.

У процесі обшуку досить часто виникають різного роду конфлікти, які провокують ті, кого обшуковують, для досягнення своїх цілей. У подібних випадках особливо зростає роль морально-вольових якостей працівника поліції. Завдання полягає не тільки в тому, щоб із честю вийти із ситуації, яка склалася, але і щоб підтримати честь і гідність правоохоронних органів, зберегти тактовність і законну вимогливість у процесі обшуку або іншої слідчої дії.

Складні конфліктні ситуації, що виникають під час виконання обов'язків, потребують від працівника органів поліції, який проводить обшук, спроможності й уміння залишатися господарем своїх почуттів і прагнень, зберігати вірність моральним принципам, непохитно, не втрачаючи гідності, орієнтирів у ситуації, переносити труднощі,

переборювати спроби схилити його до дій, протилежних власній совісті і вимогам законності.

Дуже відповідальними у моральному плані слідчими діями є затримка й арешт підозрюваних та обвинувачених. В усіх випадках необхідно прагнути не принижувати гідності затриманих, не травмувати їх близьких. Законодавство чітко регламентує порядок проведення таких дій, в тому числі і моральний бік (власне обшук, повідомлення близьких, врахування статі, віку, фізичного стану, непорушення честі і гідності та ін.).

Визначальне місце в процесі невідкладних слідчих дій займає допит, який являє собою слідчу дію щодо одержання органом розслідування відповідно до правил, установлених процесуальним законом, показань від допитуваного про відомі йому факти.

Працівник поліції в процесі допиту, дотримуючись законності, зобов'язаний керуватися відповідними моральними принципами і нормами, тому що допит має яскраво виражений моральний аспект. Законність і моральність допиту – взаємозалежні категорії. Моральність допиту передбачає поєднання активності того, хто допитує, в одержанні правдивих показань, з урахуванням особистих якостей того, кого допитують.

Правоохоронці мають справу зі злочинцями, які іноді викликають у них почуття справедливого обурення і навіть огиди. У повсякденному житті людина може не вступати в контакт з антипатичними їй людьми. У працівника поліції при виконанні ним службових функцій такої можливості немає, а тому значну увагу він повинен приділяти тому, щоб не піддаватися негативним почуттям і емоціям, протистояти їм, перебороти їх. У ході розгляду справи працівник поліції як жива людина не може ставитися до нього байдуже, безпристрасно. Йому властиве почуття обурення і гніву з приводу жорстокості і безглуздості злочину, він відчуває співчуття до потерпілого, обурюється неправильною поведінкою тієї чи іншої особи, що проходить у справі. Проте ні в якій мірі не можна припускати, щоб емоції визначали позицію службовця, заважали неупередженості розгляду і були б джерелом необ'єктивності його рішень.

У процесі допиту за будь-яких обставин працівник органів поліції зобов'язаний виявляти такт, толерантність, спокій, бездоганну зовнішню культуру, знайти відповідний тон і потрібні слова, зняти напругу, показати допитуваному свою неупередженість. Моральні норми допиту служать забезпеченню суворого виконання вимог процесуального закону і досягненню цілей допиту. До таких моральних норм можна віднести: об'єктивність; справедливість; принциповість; ввічливість; відсутність упередженості, тенденційності, недовіри, підозрливості; дотримання почуття такту при допиті і т.д.

Однією з основних вимог, пред'явлюваних до працівника поліції, який проводить допит, є суворе і неухильне дотримання всіх норм кримінального-

процесуального закону, який регламентує допит. Будь-яке їхнє порушення є одночасно порушенням і правових і моральних норм. Норми кримінального-процесуального закону визначають загальний і найбільш доцільний порядок допиту, що гарантує дотримання прав та інтересів всіх учасників процесу. Тому моральна культура допиту немислима без дотримання вимог законності в допиті, вони взаємопов'язані.

Об'єктивний підхід до рішення будь-якого кримінального провадження – моральний обов'язок проваздисника.

Вимога об'єктивності і неупередженості стосується ставлення працівника поліції до обвинувачуваного, підозрюваного і потерпілого. Працівник поліції не має права ставитися до обвинувачуваного, а тим більше до підозрюваного як до особи, винність котрої вже вірогідно встановлена. Хоч як би він не був суб'єктивно впевнений у винності притягнутої до відповідальності особи, однак зобов'язаний аж до закінчення розслідування керуватися презумпцією невинності. Відповідно до цієї презумпції (припущення) юридично достовірним фактом вважається невинність людини, доки не буде доведено протилежне, про що може свідчити тільки вирок, який набув чинності.

Службовий і моральний обов'язок вимагає від працівника поліції суворого дотримання прав і законних інтересів потерпілого. При всіх обставинах особі, якій злочином заподіяно збиток, необхідно надати можливість використовувати права, передбачені законом, для захисту її інтересів.

Взаємовідносини працівника органів поліції з особами, які проходять у справі, процесуальна ситуація з розслідуванням чи дізнанням багато в чому залежать від того, наскільки повно і успішно він буде використовувати надані йому законом права і повноваження, і як він буде виконувати свої обов'язки. Слід пам'ятати, що за роботою слідчого, оперативного працівника оцінюють, контролюють різні особи – і посадові, і приватні: керівник відділу, прокурор, адвокат, потерпілий, обвинувачений, підозрюваний, свідки, експерти, колеги по роботі, слідчий, суддя, громадськість і інші.

Вміння користуватися наданою владою розумно, правильно має величезне моральне значення, тому що працівник поліції, який не володіє достатньо високим рівнем правосвідомості, юридичної культури, морального розвитку, може зловжити зосередженими в його руках широкими владними повноваженнями, він повинен вміти підкоряти закону всі свої дії і рішення. Тільки глибока повага до закону, внутрішня самодисципліна, нетерпимість до будь-яких порушень процесуальних норм дозволяють, навіть у найскладніших ситуаціях, виконувати свій службовий і моральний обов'язок.

У процесі проведення слідчих дій працівник поліції неминуче втручається у сферу прав і інтересів громадян, які охороняються законом, нерідко змушений вживати до людей примусові заходи, але в будь-якому випадку він повинен шанувати і суворо додержуватися прав, наданих особам, які

проходять у справі і з якими він вступає у дозволені правові і моральні стосунки, не перевищуючи своїх повноважень і прав.

За час розслідування та дізнання працівник поліції застосовує різноманітні, розроблені криміналістичною наукою тактичні прийоми, що сприяють одержанню найбільш повної та об'єктивної інформації. Правомірність і допустимість таких прийомів визначаються: по-перше, тим, чи не суперечать вони закону; по-друге, чи сприяють встановленню істини і чи не можуть викликати побічних негативних наслідків; по-третє, чи не розходяться ці прийоми і методи з моральними вимогами і чи не суперечать вони моралі.

Не можна забувати, що на питання, задане у роздратованому або грубому тоні, нерідко виникає роздратована або груба відповідь. Трапляється, що особи, викликані в поліцію, зумисне нечемно поведуться, грубіянять із метою вивести працівника поліції з психологічної рівноваги і тим самим створити напружену, несприятливу обстановку для проведення слідчої дії.

Іноді за роскутістю манер, показною байдужністю до того, що відбувається, криється намір зацікавлених осіб продемонструвати свою нібито непричетність до злочину або ухилитися від відповідей. У цьому випадку працівник поліції повинен у суворій, коректній формі попередити про неприпустимість такої поведінки.

Люди, викликані до органу поліції, через різні причини часто нервують, бувають «напружені» або соромливі, тобто перебувають у стані, який не сприяє налагодженню з ними необхідного психологічного контакту. Спокійні манери, урівноважений, чемний тон слідчого завжди сприяють зняттю такої напруги. Щоб людина заспокоїлася, іноді достатньо задати їй кілька питань стороннього характеру. А.Ф. Коні рекомендував уважно стежити за настроєм свідка, терпляче, із м'якою наполегливістю обмежити балакучість одних, повернути спокій і самовладання другим, спонукати до відвертості третіх.

В основі ввічливості лежить повага і доброзичливість до іншої людини, готовність надати їй допомогу, роз'яснити ситуацію, розтлумачити закон. При виборі відповідної манери поведінки працівник поліції повинен враховувати можливість невідповідності змісту і форми поведінки з боку людини, з якою він спілкується. Водночас, навіть маючи справу з глибоко аморальною людиною, яка не заслуговує ніякої поваги, не можна принижувати її людську гідність грубістю, безпардонністю, опускаючись до рівня тої поведінки, яку обрав обвинувачений чи підозрюваний.

Нерідко особа, викликана до працівника поліції, потрапляє в незручне становище через випадковий збіг обставин, неправильно обрану лінію поведінки (іноді морально виправдану) або ж з інших причин. Таке становище вимагає від поліцейського правильного аналізу ситуації, урахування всіх обставин спілкування і вибір такої манери поведінки, яка була б адекватною даній ситуації і допомогла людині, що потрапила в незручну ситуацію, вийти

з неї з гідністю. У даному випадку мова йде про такт, який трактується як моральна поведінка, що включає передбачення всіх об'єктивних наслідків вчинку і суб'єктивне її сприйняття, вимогу високої гуманності, чуйності і турботи про людину.

Дехто вважає, що працівника поліції обов'язково повинні відрізнити суворість зовнішнього вигляду, грубуватий тон та прямолінійність у спілкуванні, недоступність, самовпевнені манери поведінки і т.п. Це глибока помилка, адже доброзичливість і щирість, навпаки, скоріше допоможуть у справі, ніж замкнутість і суворість.

Сприйняття працівника поліції особою, викликаною до нього, починається ще до безпосереднього ділового контакту. Перше враження від представника влади, зроблене на основі його поведінки до проведення слідчої дії, може згодом істотно позначитися на позиції особи, яка має відношення до кримінального провадження.

Поліцейський повинен звертатися до громадян на «Ви», незалежно від свого ставлення до них і їхнього віку, винятком можуть бути тільки діти. Вислів «буду працювати з тобою» свідчить про низьку культуру слідчого працівника і якоюсь мірою принижує гідність людини.

Перед початком процесуальної дії працівник поліції повинен представитися її учасникам, тобто назвати свою посаду і прізвище. Доцільно й етично при цьому повідомити, веде він розслідування чи виконує окреме слідче доручення. Його поведінка має бути природною і цілком відповідати обстановці офіційного спілкування. Здійснюючи процесуальні функції, він повинен бути коректним, суворим, спокійним і наполегливим, одягнутим по формі або в діловому костюмі.

Атмосфера будь-якої слідчої дії повинна бути атмосферою офіційного ділового спілкування. Правоохоронець зобов'язаний постійно пам'ятати, що він виступає як представник держави, що виконує відповідальну роботу і не вправі переходити ті межі, що визначають його офіційний стан. Несумісні із вимогами етики прояви панібратства, догідництва, загравання з особами, викликаними до органу поліції чи до іншої установи, де відбувається процесуальна дія, з метою одержання від них певної інформації, їхньої згоди на якісь дії; недопустимі також різні обіцянки, торги з підслідними особами.

При здійсненні деяких слідчих дій, зокрема допиту, працівник поліції може удатися до легкого гумору і тонкої іронії для зняття напруги, встановлення необхідного контакту з особами, викликаними до слідчого органу, або для подолання їхньої неправильної позиції, якщо це не поєднано з приниженням людської гідності і відповідає характеру сформованої обстановки.

Не можна, зрозуміло, передбачити всі можливі варіанти поведінки або окремих дій працівників поліції в тій або іншій ситуації. Яку саме етично правильну позицію варто зайняти їм у кожному конкретному випадку, може підказати їхня культура, інтуїція, досвід. Водночас, стосовно того або іншого

становища завжди можна виділити ряд загальних вимог.

Візьмемо, приміром, таке, здавалося б, просте питання, як етичні вимоги до виклику потерпілого в орган поліції. Тут можна сформулювати такі правила:

а) виклик потерпілого слід здійснювати, якщо можливо, не за повісткою або ж за повісткою, вкладеною в конверт без зворотної адреси (щоб уникнути нездорової цікавості сусідів і інших осіб, можливого впливу з їхнього боку і т.д.);

б) потерпілий або його близькі родичі, будучи викликаними до слідчого, або навіть коли вони прийшли з власної ініціативи, повинні бути прийняті працівником поліції, по можливості, у першу чергу, без тривалого очікування;

в) потерпілого слід викликати на такий час, щоб він міг уникнути можливої неприємної для нього зустрічі з обвинувачуваним або іншими особами, причетними до справи;

г) рішення слідчого про привід потерпілого до слідчого підрозділу (у зв'язку з очевидним відхиленням від явки) необхідно приймати лише у випадку крайньої необхідності, після використання всіх інших заходів впливу. Причинами неявки потерпілого можуть бути, зокрема, його хвороба, страх помсти з боку винних осіб, соромливість (зокрема, у справах про статеві злочини). Привід потерпілого до слідчого підрозділу може заподіяти йому нових моральних страждань, і тому рішення про привід треба приймати лише після з'ясування причин неявки і використання методу переконання.

Особливу чуйність і тактовність слід виявляти щодо постраждалого від насильницького злочину. Такий постраждалий, як правило, потребує співчуття і підтримки. Пережита ним під час злочину психічна травма часто призводить до критичних форм нервово-психічної напруги, котра довгий час ще дає про себе знати. Він може перебувати під владою сумнівів, страху, гостро переживати можливу, а частіше за все надуману нереальну небезпеку з боку злочинця, його родичів і друзів. Потерпілий хоче бачити в особі працівника поліції сумлінного захисника його інтересів, суворого виконавця закону і в той же час людину, яка співчуває йому, може в разі потреби прийти на допомогу. Моральний обов'язок працівника органів поліції полягає в тому, щоб своєю діяльністю і поведінкою не позбавити потерпілого цих надій.

При розкритті справ про зґвалтування у потерпілої може виникнути незрозуміння, а нерідко і різка негативна позиція при з'ясуванні працівником поліції подробиць акту насильства. У цих випадках із тактичних і етичних позицій бажано пояснити потерпілій в доступній і делікатній формі, яке значення можуть мати ті або інші подробиці в справі при доказі провини насильника. Важливий етичний обов'язок працівника – вжити заходів до нерозголосу характеру й окремих деталей зґвалтування, а також його наслідків від осіб, ознайомлення яких з обставинами даного випадку може негативно позначитися на подальшій долі потерпілої.

З особливою обережністю необхідно проводити допити поранених і хворих потерпілих. У таких осіб фізичні страждання, психічна надломленість, побоювання за своє здоров'я опосередкованим шляхом можуть істотно впливати на взаємовідносини зі слідчим та іншими учасниками процесу. Нерідко невдало поставлене запитання, непродумана інформація стосовно того, що трапилось, повідомлення про поганий стан здоров'я близьких та інше можуть викликати у потерпілого тривогу, погіршити його хворобливий стан.

Серйозна проблема виникає перед працівником поліції, коли в інтересах розслідування справи необхідно терміново допитати потерпілого, який знаходиться у важкому стані. Моральний обов'язок слідчого полягає в тому, щоб допит був проведений лише після надання потерпілому необхідної медичної допомоги, а також після з'ясування у компетентного лікаря думки щодо можливості і тривалості проведення такого допиту. Неприпустимими є питання, які можуть негативно позначитися на стані потерпілого.

Професійна етика працівника поліції вимагає того, щоб кожна дія, кожне його рішення було перейнято людяністю і шанобливістю до людей. І відносно особи, яка скоїла тяжкий злочин, також не належить виявляти бездуховність, черствість, глуху недовіру, зневагу, цинізм.

Оцінка етичної допустимості тих або інших прийомів являє собою найбільшу складність, тому що в законі містяться лише окремі норми, які забороняють використання явно неприйнятних у кримінальному процесі методів. Тому вибір тих або інших прийомів, оцінка їхньої відповідності моральним нормам цілком залежать від моральних якостей працівника поліції, від його моральної позиції, здатності до моральної орієнтації залежно від обставин.

1.4. Етика поліцейського у спілкуванні з населенням

Людина, в якій би ролі вона не виступала, – чи то виконує посадові обов'язки, чи діє індивідуально, приватно, – не може обійтися без спілкування. Образно кажучи, все життя людини проходить у спілкуванні з іншими людьми. Мала дитина в спілкуванні з батьками вчиться говорити і розуміти навколишній світ, учень від спілкування з учителем набуває знань, професію людина теж здобуває в спілкуванні з іншими людьми. Спілкування відбувається вдома, в колективі, в дорозі. Чіткого, єдиного визначення процесу спілкування в психології немає, його можна розуміти як взаємодію двох або більше людей, яка полягає в обміні між ними інформацією пізнавального або афектно-оціночного характеру. Спілкування може бути безпосереднім і за допомогою технічних засобів, в контакт і на відстані, словесним, спланованим і спонтанним, мовним і письмовим, передбачуваним, повторним, за допомогою жестів, знаків, символів і т.п. Залежно від ситуації (різноманітної, неповторної, екстремальної чи спокійної) обирається форма

спілкування: партнерська, на рівних чи примусова, добровільна, владна, активна чи пасивна.

У великій і напруженій діяльності, яку проводять органи поліції по забезпеченню публічної безпеки і порядку та протидії злочинності, неможливо вирішувати поставлені перед ними завдання без широкого спілкування з населенням. Цілі такого спілкування багатопланові. Це і роз'яснення чинного законодавства, збір інформації, формування громадської думки, вироблення партнерських відносин з людьми, залучення населення до охорони правопорядку і боротьби зі злочинністю. В такому плані спілкування органів поліції з населенням можна характеризувати як процес встановлення розвитку контактів між працівниками органів поліції і людьми, породжений необхідністю спільної діяльності з обміном інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, прийняття і розуміння спільних цілей і завдань.

Труднощі спілкування для працівників органів поліції обумовлені рядом особливостей їх діяльності, а саме:

- надзвичайною різноманітністю контактів, коли працівникам поліції доводиться вести спілкування з представниками різних вікових, професійних, культурних, етнічних, політичних груп, з різними учасниками кримінального судочинства (потерпілими, підозрюваними, обвинувачуваними, свідками та ін.);

- непередбачуваністю і спонтанністю, коли працівник поліції, виконуючи свої обов'язки (наприклад, веде розшук злочинців чи, оглядаючи місце пригоди, не знає наперед, з ким йому доведеться спілкуватись, на яку тему), вступає в контакт раптово, вибираючи лінію поведінки залежно від ситуації;

- спілкуванням у несприятливих умовах, коли співрозмовник не бажає спілкування, не виказує довіри, спілкування носить примусовий характер, наприклад, допит, коли інтереси суб'єктів спілкування різні, а часом – протилежні;

- вимушеністю при спілкуванні вдаватися до різних прийомів і методів, використовуючи дезінформацію, легендування, завуалювання своїх цілей, або вести контакт наступального, агресивного характеру;

- конфліктністю, коли працівник поліції вимушений застосовувати заходи примусу, навіть насильство;

- необхідністю вдаватися до імпровізації, винахідливості, гнучкості, артистизму, виявляти майстерність у дискусії і переконливості.

Для працівника поліції, який спілкується з різними людьми з метою зібрати інформацію про ту чи іншу подію, дуже важливим є вміння правильно побудувати бесіду, вміння ставити запитання і слухати відповіді.

Рекомендується дотримуватись певних правил, серед яких:

- ставлячи запитання, необхідно орієнтуватись на освітній рівень, вік, кругозір, звичний лексикон співрозмовника, дотримуватись чіткості і стислості;

- ставити конкретні запитання, на які співрозмовник вимушений буде давати такі ж конкретні відповіді, тобто бути конкретним;
- не допускати нейтральних відповідей типу «так», «ні», тобто не ставити запитань закритого характеру;
- логічно, послідовно, за змістом ставити запитання, щоб з'ясувати всі подробиці події;
- виявляти коректність і повагу до співрозмовника;
- демонструвати зацікавленість і увагу до його особи, виявляти активність і в той же час не боятись паузи, щоб зібратися з думками, оцінити почуте, зробити письмові нотатки, якщо бесіда фіксується;
- якщо можливо, готуватись до спілкування, продумати запитання, реакцію і спроектувати процес спілкування.

В органів поліції є різнобічні зв'язки з оточенням, в якому вони діють. Це зв'язки правового, процесуального, організаційного, економічного, виховного, морального, психологічного і педагогічного характеру. В умовах розвитку суспільства ці зв'язки стають все більш різноманітними, складними і відповідальними, від їх розвитку залежить успішна діяльність органів поліції.

Одна з найважливіших функцій органів поліції – виховна, яка співпадає за своїм змістом із загальною профілактикою правопорушень. Для успішного виконання такої роботи потрібні відповідні знання й уміння. Працівники поліції повинні впливати на недисциплінованих громадян, перш за все, методами переконання. Але для цього необхідно, щоб кожен працівник вмів правильно підійти до людини, розібратися в будь-якій ситуації, визначити ступінь винності громадянина, вмів відрізнити аморальні і дисциплінарні проступки від правопорушення і злочинів. Крім того, специфіка служби в органах поліції нерідко потребує напруги всіх фізичних і моральних сил, особливо в ситуаціях, пов'язаних із виконанням службово-оперативних завдань.

Працівники поліції з огляду на свої професійні обов'язки зустрічаються з найбільш запущеними у виховному відношенні людьми, яким не змогли дати необхідного морального загартування ні сім'я, ні школа, ні трудовий колектив. Робота з такими людьми потребує особливої майстерності, вміння впливати на людину, вселяти в неї впевненість, що вона може стати корисною нашому суспільству.

Для того, щоб проводити протидію правопорушенням серед населення, одним із напрямків якої є індивідуальна робота з конкретними носіями антигромадської моралі й асоціальних установок, працівникам поліції не обійтися без знання основ професійної поліцейської етики.

Спілкування працівника поліції з громадянами припускає ряд особливостей, тому що таке спілкування може відбуватись в різноманітних ситуаціях. Від наслідків спілкування з населенням, так само, як із окремими

громадянами, залежить оперативна обстановка на території обслуговування, інформованість поліції, довіра до неї. Все це передбачає знання і розуміння людей, їхньої психології, спроможність співчувати чужій біді і горю. Існує багато прийомів і методів розмови і спілкування з населенням. Найголовніше таїться в підході, в виборі форми спілкування.

Висока професійна культура, гуманність, вихованість повинні характеризувати сучасного працівника поліції. Його моральний образ, моральна культура – важливі чинники у виконанні службових завдань. Працівник поліції образно кажучи повинен бути повернений обличчям до людей, бачити в кожному, насамперед, порядність і чесність, а не потенційних злочинців.

Діяльність працівника поліції потребує використання його професійних, спеціальних знань (ноу-хау) і уміння контактувати з людьми. Чим вище він піднімається по службових сходах, тим більше повинен брати до уваги орієнтацію на людей і тим вищою має бути майстерність спілкування.

Для того, щоб відповідати цим вимогам, необхідно розвивати здібності й особисті риси, серед яких найбільш важливими є: гуманізм, інтелект, інформованість, впевненість у собі, чесність, відповідальність і здоровий глузд. Сума цих якостей дозволяє в роботі спиратися не тільки на владні повноваження, відповідно до посади, але і на неформальний авторитет, здатний зіграти більш важливу роль у роботі з людьми.

Робота працівників поліції в процесі виконання ними своїх функціональних обов'язків тісно пов'язана із конфліктними ситуаціями, але, як би це не було важко, необхідно намагатися їх уникати. Конфлікт у сфері людських відносин являє собою сутички протилежних інтересів, думок, поглядів, позицій, що призводить до серйозних розбіжностей і гострих суперечок, з чого випливають ускладнення і боротьба.

Мистецтво поведіння працівників поліції повинно полягати в тому, щоб не створювати ґрунт для розвитку тих або інших протиріч, попереджати виникнення конфліктних ситуацій, а при неможливості зробити це – брати під контроль протікання конфлікту з тим, щоб звести до мінімуму негативні наслідки або повернути його в позитивний (конструктивний) напрямок. Тому працівникам, як, утім, і будь-якому учаснику конфлікту, необхідно, виходячи зі своїх інтересів (діючи при цьому активно або пасивно, спільно або індивідуально), вибрати відповідний стиль поведіння в конкретній конфліктній ситуації. Можна виділити такі стилі: конкуренції, відхилення, пристосування, співробітництва, компромісу.

Стиль конкуренції активний і звичайно використовується тоді, коли працівник впевнений у своїх силах і має реальні владні повноваження.

Стиль відхилення застосовують тоді, коли розв'язувана проблема не достатньо важлива і не може зробити серйозного впливу на загальний стан справ. Цей підхід може бути корисний у тому випадку, коли вихід з конфлікту

передбачено задалегідь: ви не маєте реальної влади або хочете виграти час, щоб одержати додаткову інформацію і заручитися чисельною підтримкою. Стиль пристосування можна використати при спільних діях будь з ким. Він передбачає узгодження позицій і вибір партнерів у відстоюванні ваших (або громадських) інтересів.

Стиль співробітництва передбачає для кожної з конфліктуючих сторін готовність до відкритого обговорення причин конфлікту, спільного пошуку взаємовигідних рішень.

Стиль компромісу передбачає готовність йти на часткові поступки у відповідь на аналогічні кроки з боку опонентів.

Примус необхідно застосовувати після того, як переконання й інші засоби не дають потрібних результатів.

Вміння поводитися з людьми належним чином є одним із найважливіших чинників, що визначає шанси досягти успіху в службовій діяльності поліції.

1.5. Тактика ділового спілкування поліцейського з населенням

У ряді досліджень було виявлено, що у працівників поліції під час виконання службових обов'язків спостерігаються кілька характерних та неусвідомлюваних (автоматизованих) дій, які мають місце у контактах з громадянами, а саме:

- 1) руки поза спиною;
- 2) руки попереду, великі пальці закладені за ремінь;
- 3) ліва рука лежить на рукоятці кийка, права розгойдує наручники;
- 4) обидві руки – у кишенях штанів;
- 5) поплескування кийком по долонях другої руки;
- 6) обертання наручників на пальцях рук;
- 7) часте розстібування клапанів кобури, спецзасобів на поясному ремені.

Означені дії викликають у громадян досить широкий спектр емоцій, але лише 1, 4, 7 пози сприймаються поблажливо-позитивно у процесі комунікативної взаємодії, тоді як інші дії викликають виражено агресивні емоції і провокують відкриті конфлікти з працівниками поліції.

Ці факти певною мірою пояснюють той ступінь конфліктності у стосунках із населенням, котрий самі працівники поліції вважають надмірним і який виділяють як окремий стрес-фактор службової діяльності. Підвищення рівня конфліктності обумовлює й та обставина, що практично вся оперативно-службова діяльність органів поліції побудована на застосуванні заборонних норм прав та пов'язана із злочинними діями або порушенням норм і правил громадської поведінки, через що процес спілкування поліції з населенням часто має елементи екстремальності. Але навіть при негативному ставленні громадян до правозахисника останній повинен будувати спілкування таким чином, щоб нормалізувати стосунки з людьми, встановити необхідний рівень порозуміння та виконати свій службовий обов'язок.

Для успішного ділового спілкування працівників поліції з різними категоріями громадян можна рекомендувати наступні узагальнені правила поведінки, апробовані на практиці.

Поведінка працівників поліції за звичайних обставин

1. Працівник завжди повинен піклуватися про свій імідж, робити все для того, щоб громадяни відчували його юридичну компетентність, психологічний такт, доброзичливість, чуйність, а коли необхідно, – суворість та мужність.

2. При зверненні громадян до працівника органів поліції останній повинен зосередити увагу на суті прохання та оцінити у разі необхідності психічний стан громадянина. Не слід зайвий раз перебивати та заперечувати. Якщо працівник поліції не в змозі виконати прохання громадян, то він повинен висловити бажання надати допомогу якщо й не конкретними діями, то хоча б порадою.

3. Якщо працівник поліції сам звертається до когось із громадян, то не слід підзивати до себе словами або жестами. Він повинен сам наблизитися до особи, назвати своє прізвище, посаду, а якщо треба, – пред'явити службове посвідчення.

4. При висловлюванні якоїсь пропозиції слід супроводжувати її словами: «Прошу Вас», «Будьте ласкаві», «Якщо можна».

Поведінка працівника поліції у ситуації конфлікту під час порушення громадського порядку

1. Якщо громадянин поводить себе брутально стосовно працівника поліції, то не слід підвищувати голос у відповідь на лайку. Для нейтралізації власного роздратування перш за все слід подолати бажання розмахувати руками та голосно розмовляти.

2. Працівник органів поліції повинен триматися прямо, не опускаючи голови донизу; під час спілкування намагатися дивитися опоненту просто в очі.

3. Говорити треба спокійно, тактовно і водночас владним, впевненим тоном, що не припускає заперечень: уникати багатослівності, викладати свої думки стисло і ясно.

4. Ініціатору конфлікту слід роз'яснити, хто є винним у конфлікті, потім показати, до яких наслідків призведе подальше його розвинення. Далі працівник поліції повинен наголосити на безглуздісті обраної громадянином тактики і зажадати припинення антигромадської поведінки.

5. Якщо порушник просить пред'явити службове посвідчення, то необхідно відразу задовольнити це прохання. Відмову може бути розцінено не тільки як прояв пихатості, але й як ознаку боягузливості працівника, невпевненості у власних діях.

6. Вагання при застосуванні заходів адміністративного впливу стосовно порушника, а також подальше його послаблення або посилення неприпустимі.

7. Якщо працівник поліції помилився, то він повинен вміти тактовно змінити свою позицію і виправити помилку, не вдаючись до подальших хибних дій.

Поведінка працівника поліції при прийомі громадян

1. Після привітання з громадянином слід запросити його сісти, після чого дати зрозуміти, що поліцейський готовий уважно його вислухати. Оптимальним є розташування, коли громадянин сидить боком до поліцейського: це символізує невимушеність та ситуацію співробітництва.

2. Якщо спілкування є тривалим і потребує розв'язання складного питання, необхідно пам'ятати, що для досягнення повної взаємодії слід поступово пройти такі стадії спілкування:

- досягнення згоди;
- пошук спільних інтересів;
- прийняття єдиних принципів спілкування;
- виявлення якостей, небажаних для спілкування;
- індивідуальний вплив та адаптація до партнера;
- вироблення спільних правил та взаємодія.

3. З метою встановлення атмосфери довіри слід поінформувати громадянина про всі етапи дій, спрямованих на його справи, скласти загальну картину спільних дій з громадянином.

4. При розмові необхідно враховувати освітній та інтелектуальний рівень, вік, професію громадянина, пояснюйте йому суть проблеми на тому рівні, який є найбільш доступним для конкретної особи, не зловживати важко зрозумілими професійними термінами.

5. Не забувати про інтонацію під час спілкування, адже у мовній практиці людини може бути використано більше 20 відтінків голосу: наказ, інструкція, вказівка, звертання, команда, заборона, дозвіл, докір, розпорядження, заклик, пропозиція, попередження, повеління, запрошення, застереження, вимога, умовляння, рекомендація, порада, загроза, прохання, натяк.

Поведінка працівника поліції при веденні переговорів із злочинцями

На початковому етапі переговорів вирішується завдання стабілізації ситуації шляхом вступу в оперативну гру до прибуття спеціалістів з ведення переговорів.

При цьому: почавши переговори, необхідно продемонструвати готовність до ведення діалогу, вислухати вимоги злочинця і під різними приводами («відсутність керівника», «необхідність часу для його прибуття», «несправність лінії зв'язку» тощо) максимально затягти термін виконання

першої вимоги злочинців. Робити це треба таким чином, щоб у злочинців не виникло думки про слабкість позицій керівників спеціальної операції.

Неприпустима й інша крайність – демонстрація сили, що може наштовхнути злочинців на необхідність відповідної «демонстрації». Тому працівників поліції у формі, поліцейські машини, зброю і т.п. краще видалити з поля зору злочинця.

Метою переговорів з членами групи, де є явний лідер (у тому випадку, якщо лідер не піде на переговори відкрито сам), є:

1) визначення ролі «посередника» з боку злочинців, спроба викликати в нього сумнів щодо замисленої лідером операції, а потім, пояснюючи можливі негативні наслідки особисто для нього, перевербувати його;

2) використання уповноваженого від злочинців для ведення переговорів як інформатора про стан справ у групі та про настрої її членів, а також для збору додаткових даних про лідера. При цьому раціонально використовувати прийоми затягування часу через «об'єктивні» причини та підкреслювати важливість збереження життя та здоров'я заручників.

Одночасно з вищевикладеними діями, після встановлення особистостей злочинців, необхідно терміново приступити до розшуку людей, які б узяли важливу участь у впливі злочинців. Ними можуть бути близькі родичі, друзі, викладач зі школи тощо. Це дасть можливість на наступному етапі узагальнити індивідуально-значиму для злочинців інформацію та й виробити напрями проведення подальших переговорів, виходячи з оперативної обстановки.

Особливу увагу при вивченні та аналізі інформації про характер, особливості кожного із злочинців для відпрацювання стратегії переговорів необхідно звернути на дані стосовно дитячого, підліткового та юнацького періодів їх життя. При цьому намагатися уточнити у близьких, рідних найбільш емоційно яскраві життєві ситуації (незалежно, позитивні чи негативні), дитячі клички, факт ведення щоденника, першу дівчину, службу в Збройних Силах, рід улюблених занять, музики, хобі, жанрів кіно. Уточнити, чи були міжособистісні конфлікти останнім часом, за яких обставин і з ким.

Одружений чи неодружений, число, місяць, рік народження першої дружини, дітей. Достатню цінність має аналіз власноручних записів злочинця (листи, блокноти, записки), при виявленні яких необхідно негайно надати їх керівнику групи переговорів для наступного аналізу.

Варто взяти до уваги можливі рекомендації до поведінки працівникам поліції, якщо вони опинились в «ситуації заручника».

1. Намагайтеся уникати слів типу «капітуляція» або «заручники», які збільшують хвилювання і напругу. Також не використовуйте фраз типу «здавайтесь, ви оточені», тому що вони заздалегідь приречені на невдачу.

2. Уникайте передачі захоплювачу негативних відповідей. Будуйте фразу приблизно так: «Я намагатимусь переконати свого керівника погодитись з

чим, але це буде не просто». Потім скажіть: «Миколо, пробач, але я просто не зміг його «уламати»».

3. Не штовхайте злочинця до розпачливих кроків. Поки він сподівається на позитивний результат переговорів, він буде їх продовжувати. Не запитуйте захоплювача, у чому полягають його вимоги, в прямій формі. Замість цього скажіть йому, що ви маєте намір допомогти всім, чим можете. Якщо він висуває вимоги, послабте їх шляхом повторення вимоги, але в пом'якшеному виді. Наприклад, якщо він говорить: «Мені потрібно 100000 доларів і машину через 30 хвилин», ви можете повторити йому: «Добре, виходить, потрібні гроші і транспорт якнайшвидше».

4. Уникайте крайніх термінів. Не запитуйте: «Скільки часу в нас є на виконання ваших вимог?». Скажіть йому, що ви почнете «працювати над цим питанням негайно». Ви можете згадати попередню вимогу для відволікання уваги. Якщо він вимагає надати машину до 2-ої години, о 1.56, зверніть його увагу на попередню вимогу з приводу їжі, скажіть, що їжа готова, і ви маєте знати, як її подавати.

5. Не робіть ніяких пропозицій. Якщо ваш керівник сказав вам, що не має можливості доставити 100000 доларів через 30 хв., не варто пропонувати альтернативний варіант. Скажіть, що не змогли переконати керівництво дістати грошей, хоча і зробили все, що могли. Хай він сам вирішує, що робити далі.

6. Необхідно бути обережним, дозволяючи друзям або сім'ї розмовляти із захоплювачем. Якщо він просить поговорити з певною особою, то не виключається можливість демонстрації їй своїх «вчинків». Він також може здійснити акт самогубства перед колишньою дружиною або близькою людиною, або убити заручників.

7. Не ведіть переговори на самоті. Завжди майте поруч хоча б партнера. Поради і зворотний зв'язок від інших необхідні для реальної оцінки того, що відбувається.

1.6. Службовий етикет працівників поліції

Загальні поняття

Етикет (фр. – etiquette) – норми і звичаї, церемонії, що регулюють культуру поведінки людини в суспільстві. До цього поняття входить сукупність правил, пов'язаних з умінням тримати себе в суспільстві, зовнішньою охайністю, правильністю побудови бесіди і ведення листування, грамотністю і чіткістю викладу своїх думок, культурою поведінки за столом і в інших ситуаціях ділового і світського спілкування. Моральний зміст етикету виявляється насамперед у тому, що за його допомогою ми маємо можливість висловити повагу до людини. «Зміст етикету – визнання значимості людини або прояв

поваги до неї, виражений у формі ввічливості, поштивості»⁸. У залежності від призначення соціальної приналежності його носіїв етикет може визначатися як придворний, дипломатичний, військовий, діловий і т.п. Загальна тенденція, що характеризує сучасний етикет, – його демократизація, звільнення від зайвої ускладненості і вичурності, прагнення до природності і розумності. Проте ця тенденція не відміняє всієї суворості й обов'язковості застосування етикету, наприклад, у такій сфері, як міжнародне спілкування, де відступ від узвичаєних норм може завдати шкоди і країні, і її представникам. Що стосується службового етикету працівника поліції, то він ґрунтується на таких моральних нормах:

- ввічливість, що є вираженням поважного ставлення до людини. Виявляти ввічливість – значить бажати добра людині. Суть ввічливості – доброзичливість;

- коректність або вміння тримати себе завжди в рамках пристойності, навіть у конфліктній ситуації;

- тактовність – почуття міри, при перевищенні якого можна скривдити людину або не дати їй «зберегти лице» у скрутній ситуації;

- скромність – стриманість в оцінці своїх достоїнств, знань і становища в суспільстві;

- шляхетність – спроможність чинити безкорисні вчинки, не при-пускати приниження когось заради матеріальної або іншої вигоди;

- обов'язковість – відповідність слова і діла, пунктуальність і відповідальність при виконанні взятих зобов'язань у діловому спілкуванні.

В умовах службової діяльності працівників поліції великого значення набувають питання зовнішньої культури, без якої дотримання етикету неможливе.

Етикет має комунікативну спрямованість, виступає як регулятор моральної поведінки, повинен відповідати культурі, моральній свідомості працівників поліції. Сказане вище свідчить про важливу роль таких морально-психологічних якостей працівників поліції, що виражають їхній моральний образ у сфері спілкування, як витримка, врівноваженість, коректність, тактовність. У набутті цих професійно необхідних якостей значне місце належить самовихованню.

Службовий етикет працівника органів поліції виявляється в повсякденній поведінці і вчинках, у представленнях, знайомствах, вітаннях, у діловому спілкуванні, у спілкуванні по телефону, в діловому листуванні, у використанні візитних карток і т.д.

Працівнику органів поліції, щоб дотримуватись службового етикету, слід керуватись наступними рекомендаціями.

---

⁸Стошкус А. Этикет в развитии общества. М., 1988. С. 241.

Представлення, знайомства, вітання

Перший крок до встановлення знайомства – представлення. Відрекомендуватися потрібно далеко не у всіх ситуаціях, а лише тоді, коли, по-перше, це зручно і, по-друге, коли в цьому є необхідність, тобто коли спілкування не завершиться через кілька хвилин.

Наміряючись представити когось комусь, потрібно йти на це з великою обережністю й обачністю, робити таку послугу тільки особам добре вам знайомим, тому що той, хто рекомендує, вважається відповідальним за кожне порушення пристойності з боку особи, яку він рекомендує.

Не представляйте людей одне одному, якщо ви не цілком впевнені в тому, що це може бути приємно для обох сторін. Якщо вас комусь представляють, слід підвестися і дивитися людині в очі, сидіти в цьому випадку можуть тільки жінки і хворі люди.

Дуже часто при знайомстві обидві сторони говорять одна одній: «Радий познайомитися». Це помилково, таку фразу може вимовити тільки той, кому вас представили.

Будучи раз представленим, надалі необхідно вітати одне одного як знайомі. Знайомлячись, стежте за мімікою особи – вона ні в якому разі не повинна виражати зневіри, нудьги, занепокоєності. Дивіться в очі одне одному не тільки тому, що очі – це дзеркало душі, але і тому, що цього потребують елементарні правила пристойності.

Якщо ви представляєте комусь знайомого, намагайтеся уникати при цьому фраз типу «Це мій найкращий друг», навіть якщо це дійсно так. Подумайте, як буде при цьому почувати себе той, кому ви його представляєте.

Відрекомендуватися можна особисто і через посередника. Представитися – значить назвати ім'я, по батькові і прізвище. Існує ряд узвичаєних правил службового етикету, що регламентують представлення і знайомства. Працівник, незалежно від віку і звання, завжди відрекомендується співробітниці першим; молодші за віком або званням першими вітають старших (за віком, рангом); при рівному становищі молодий працівник відрекомендується старшому за віком; один працівник завжди відрекомендується парі, групі або товариству.

При представленні працівника групі голосно називають його ім'я і прізвище: у цьому випадку немає необхідності підводити його до кожного з присутніх. Той, кого представляють, робить легкий уклін групі, а не кожному окремо.

При знайомстві двох працівників посередник повинен не тільки підвести їх одне до одного і сказати «Познайомтесь», але і представити їх, звертаючись відповідно до жінки, старшого за віком, чином, званням в суспільстві. Якщо знайомляться працівники одного віку і статі, то посередник представляє менш знайомого йому працівника більш знайомому.

Членів своєї сім'ї представляють (знайомлять), називаючи тільки ім'я

без прізвища, можна при цьому додати: «Моя дружина», «Мій син», «Моя дочка» і т.д.

Представлення і знайомство найчастіше супроводжуються рукостисканням. При цьому діють такі правила: першим руку подає той, кому представляють працівника; жінка – чоловіку; старший – молодшому за віком; керівник – підлеглому. Якщо руку для рукостискання не подають, – то віддають легкий уклін. Рукостискання не повинно бути занадто сильним або занадто слабким. Не можна трясати руку, стискувати її двома руками або подавати для рукостискання тільки пальці. Чоловік завжди подає руку без рукавички, жінка може не знімати рукавичку.

Рукостискання двома руками – це висловлення особою радості до людини, це може бути доречним в окремих випадках, а не як правило.

Рукостискання є символом, який іде з давнини, зміст якого полягає в тому, що ті, хто стискають одне одному праві руки, показують: у них немає зброї, їх наміри чисті. Не слід довго і сильно трясати руку, так само, як не слід «випускати» її, не встигнувши потиснути. Короткий, енергійний потиск – оптимальний варіант. У тому випадку, якщо рукостискання неможливе (у вузькому коридорі, багатолюдному місці...), достатньо кивнути головою. Іноді можна підняти руку усе з тим же символічним жестом дружби – відкритою долонею.

Не забувайте, що працівнику, який із першого погляду справив погане враження, потім дуже важко згладити його.

Після представлення на знак встановлення знайомства прийнято обмінюватися декількома фразами або вступати в нетривалу бесіду. Ініціатива такої бесіди повинна належати жінці або старшому за віком і званням.

Правила вітань передбачають не тільки їхню форму, але й умови застосування тієї або іншої форми. Першими вітають: молодші – старших; чоловік – жінку; ті, що спізнюються, – тих, що очікують, при цьому доречно за запізнення просити пробачення; той, хто входить, – присутніх. Так, навіть жінка, приєднуючись до товариства, зобов'язана привітати присутніх, не очікуючи вітань із боку тих, що зібралися. Йдучи, жінка також прощається першою.

Вітаючи жінку або старшого за віком і званням, працівник зобов'язаний підвестися або, якщо той, хто вітається, лише проходить повз, не наміряючись вступити в розмову, піднятися.

Головні вимоги до вітань – дружелюбність, доброзичливість, щирість. Вітання може супроводжуватися посмішкою. Обов'язковість вимог службового етикету передбачає необхідність їх дотримання незалежно від психологічного стану або інших чинників особистого характеру.

Вітаючи людей, не забувайте стежити за виразом обличчя, відженіть в цей момент від себе хмури думки, адже від вас зараз залежить настрої людини.

Тільки невихована людина привітає іншого, тримаючи в роті цигарку або жуючи гумку чи з набитим ротом.

Вітаючи одне одного, варто дивитися прямо в очі, не відводячи і не ховаючи погляду. Той, хто зайшов у приміщення, вітається першим з тими, хто там вже знаходиться. Той, хто виходить першим, – прощається з тими, хто залишається.

Неприпустимо, щоб вітання було гучним і крикливим, привертало загальну увагу. Не протягують руку для вітання через стіл.

Іноді важко пригадати: знайомі ви з людиною чи ні. В цій ситуації краще привітатися, ніж пройти повз, не помітивши її.

Привітати бажано і тих, з ким ви не знайомі, але зустрічаєтесь кожного дня.

Якщо вам протягують руку для потиску, не прийняти її – неввічливо й образливо. Це роблять у виняткових випадках, коли необхідно продемонструвати неприйняття особи. Іноді руку не можна подати з інших причин (вона тримає якусь річ, брудна, мокра), тоді потрібно вибачитись, пояснити причину, привітатися уклоном голови.

Спізнившись на будь-який захід, бажано утриматися від вітань і перенести їх на найближчу перерву.

Відповідати на вітання не слід пихато, фамільярно, незалежно від того, яку посаду ви займаєте й у яких стосунках з тим, хто вітається.

Неприпустимо стояти боком або спиною до тих, хто вас вітає, завжди треба повернутися обличчям і посміхнутися.

Якщо, зустрівши декількох знайомих, ви не хочете кому-небудь із них подавати руку, то в такому випадку не подайте її взагалі нікому з присутніх, привітайте їх тільки уклоном.

Якщо ви заходите у приміщення і зустрічаєтесь з ким-небудь на порозі, потрібно поступитись дорогою тому, хто виходить.

Якщо ви прийшли в гості, перш за все, привітайтеся з господарем, потім з господарем, а потім з іншими гостями (незалежно від статі) в тому порядку, в якому вони сидять.

Якщо ви вимовляєте вітання, то воно повинно бути чітким, не викликати запитань у того, кого ви вітаєте.

Кожен розуміє, що суть вітання полягає не стільки в словах, скільки в голосі, інтонації, погляді, посмішці – у всьому тому, що характеризує ваше ставлення до тих, з ким вітаєтесь.

У будь-якому випадку варто пам'ятати, що вітання характеризує вашу ввічливість і поштивість до інших і, відповідно, дозволяє іншим ставитися до вас так само, як і ви ставитесь до них.

Загальні правила ділового спілкування поліцейського

Вміння вести ділову бесіду так, щоб потім жодна зі сторін не шкодувала про це, – мистецтво, і, як всяке мистецтво, воно має свої закони і правила. Зупинимось на деяких із них.

1. Пунктуальність (робіть усе вчасно). Тільки поведінка людини, яка робить усе вчасно, є нормативною. Запізнення заважають роботі і є ознакою того, що на людину не можна покластися. Принцип робити усе вчасно поширюється на всі службові завдання. Спеціалісти, які вивчають організацію і розподіл робочого часу, рекомендують додавати зайвих 25 відсотків до того терміну, що, на ваш погляд, потрібен для виконання дорученої роботи.

2. Конфіденційність (не говоріть зайвого). Секрети свого закладу необхідно зберігати так само бережно, як і таємниці особистого характеру. Немає також необхідності переказувати почуте від товариша по службі, керівника або підлеглого про їхню службову діяльність або особисте життя кому-небудь.

3. Люб'язність, доброзичливість і привітність. У будь-якій ситуації необхідно поводитися з громадянами і товаришами по службі чемно, привітно і доброзичливо. Це, проте, не означає необхідності дружити з тими особами, з якими доводиться спілкуватися з обов'язку служби.

4. Увага до оточуючих (думайте про інших, а не тільки про себе). Увага до оточуючих повинна поширюватися на товаришів по службі, керівників і підлеглих. Шануйте думку інших, намагайтеся зрозуміти, чому в них склалася та або інша точка зору. Завжди прислухайтесь до критики і порад колег, начальства і підлеглих. Коли хтось ставить під сумнів якість вашої роботи, покажіть, що цінуєте міркування і досвід інших людей. Впевненість у собі не повинна заважати вам бути скромним.

5. Зовнішній вигляд (вдягайтеся, як заведено). Головний підхід – вписатися у ваше оточення по службі, а всередині цього оточення – у контингент співпрацівників вашого рівня. Необхідно виглядати найкращим чином, тобто вдягатися скромно і зі смаком.

6. Мова (говоріть і пишть гарною мовою). Внутрішні документи або листи, які виходять за межі закладу, повинні бути написані грамотною українською мовою, а власні назви – передані без помилок. Не можна вживати сварливих слів. Навіть якщо ви лише передаєте слова іншої людини, то ті, хто вас оточує, будуть сприймати їх як частину вашого власного лексику.

Варто пам'ятати, що слухати кого-небудь – це не означає просто мовчати впершись поглядом в одну точку або займаючись якою-небудь своєю справою, гортаючи журнал, роздивляючись картини на стінах і т.д. Для цього достатньо час від часу давати зрозуміти, що ви слухаєте, вставляти невеличкі репліки, кивати головою, стримано виражати емоції мімікою обличчя, поглядом.

Іноді співрозмовник починає розповідати історію, яку ви вже чули. Враховуючи, що ввічлива людина не стане переривати на півслові, в даному випадку все ж є резон обережно, але твердо зауважити, що ви вже про це знаєте, і перевести розмову на іншу тему.

У діловій бесіді намагайтеся уникати категоричності суджень і оцінок, лишайте невеличкий простір для лавірування. Для цього достатньо лише вживати слова «мабуть», «мені здається», «може бути» і т.д.

Якщо в суперечці вам не вистачило доказів, – не переходьте на підвищений тон, це зіграє зворотну роль.

Перш ніж різко заперечити щось або висловити категоричну думку, не зайвим було б дізнатися, чи не скривдите ви цим кого-небудь із присутніх.

Особливу увагу приділяйте гумору, він допоможе вашій діловій бесіді. Жартувати у розмові дозволяється тільки в тому випадку, якщо жарт відрізняється тонким змістом, легкий і нікого з присутніх не ображає.

Під час бесіди потрібно всіляко стримуватися самому і уникати нав'язування вам чуток, домислів.

Якщо до вас звертаються, задають вам запитання або просять висловитися з того або іншого приводу, не можна робити вигляд, що ви не чуєте. Можна просто відповісти, що ви в цьому некомпетентні або сказати щось ухильне, але не демонструвати зневагу до того, хто запитує. Талановитий той співрозмовник, який дає можливість іншому розкритися, показати себе з кращого боку, вміє заохотити, похвалити вдале висловлення, захопитися оригінальною думкою.

Не можна поширювати чуток про третю особу, так само як і не можна розголошувати довірені вам кимось плани або секрети.

Якщо у вас не питають поради, то краще мовчати, у протилежному випадку, даючи раду, слід бути дуже обережним.

Не прийнято запитувати людей про прибутки, заробітки, якщо це не офіційна розмова.

Безтактно ставити запитання жінці про її вік, про те, чому вона дотепер незаміжня або чому розлучена.

Навряд чи будуть схвалені в діловій бесіді ваші розповіді про тяжкі хвилини, нестачу грошей, сновидіння, хвилювання, хвороби, відвідання лікарень і т.д. Ваші негаразди нехай залишаються при вас. Про них можна говорити тільки близькій людині і то не при діловій зустрічі. Грубощі, нав'язування думки ніколи не є аргументом у суперечці. За хвилину сумнівну «перемогу» доведеться довго і дорого сплачувати. Пам'ятайте, що поваги до тих, з ким спілкуєтесь, слід дотримуватися завжди – це фундамент, на якому будується ділове спілкування.

Під час переговорів із першою, другою і третьою особами в групі, господар кабінету повинен звертати основну увагу на главу, періодично обводючи поглядом інших відвідувачів. При спілкуванні з рівними співрозмовниками

інша тактика: господар приділяє всім однакову частку уваги, інакше можна когось скривдити.

Для переконання в суперечці не використовуйте руки, не жестикулюйте розмашисто, не розлягайтеся в кріслі чи на канапі.

Представнику державного органу (органу поліції) слід користуватися державною, українською мовою. Рекомендується говорити чітко, спокійно і неголосно (навіть в найгостріших ситуаціях). Це надає вагомість словам, змушує до них прислухатися, налаштовує розмову на діловий лад. Тема розмови має бути визначена заздалегідь вами, якщо ви її ініціатор.

Щоб позбутися слів-паразитів, досить протягом певного часу контролювати свою мову. Слід уникати жестикуляції при розмові. Намагайтесь не перебивати співрозмовника. Вміння слухати – надзвичайно корисна якість. Інколи вміння слухати принесе більше користі, ніж ваші окремі запитання і відповіді на них. Той, хто не вміє слухати, демонструє зневагу до справ співрозмовника. Частіше вживайте заохочувальні слова: «цікаво», «будь ласка», «дякую», «вибачте» і т.п. Не спішіть переходити на «ти», навіть у найбільш невимушеній ситуації. Форма спілкування на «ви» не зашкодить спілкуванню протягом усієї розмови (навіть якщо розмова ведеться з 12-16-річними підлітками). Враження безкультурності залишає «тикання» на адресу старшої за віком людини, стосовно жінки. Неввічливо, коли «тикає» людина, яка займає більш високе службове становище, ніж співрозмовник. Потрібно пам'ятати, що звертання на «ти» дає співрозмовнику формальне право також звертатись до вас на «ти». А чи хочете цього ви, чи це допоможе вашій розмові?

Уникайте тем і висловів, які можуть здатись образливими, непристойними чи інтимними. Не слід бути нав'язливим, якщо це не викликано службовою необхідністю, повчати і робити зауваження, особливо старшим за віком чи за посадою. Якщо це потрібно, то зробіть як рекомендацію, пораду або висловіть вашу думку, якщо є така можливість.

Незручно говорити сидячи, якщо ваш співрозмовник стоїть. Необхідно або підвестися самому або запропонувати йому сісти. Не можна сидіти в присутності жінки, яка стоїть, і, тим більше, розмовляти з нею на службові теми. Під час розмови не слід поплескувати іншу особу по плечу, тримати її за гудзик, за рукав, взагалі торкатися до неї. Безкультурно говорити, пережовуючи їжу, якщо бесіда проходить за обіднім столом; не можна говорити з жувальною гумкою в роті.

Гучна розмова на вулиці, в громадському місці, особливо якщо ваш співрозмовник знаходиться на деякій відстані від вас, приверне зайву увагу, може завадити присутнім і не досягти мети.

Під час ділової бесіди не можна: брати людину під руку (можна зробити вказівний жест рукою), дихати людині в обличчя (варто дотримуватися дистанції), вертїти в руках ключі (запальничку або інші предмети), відбивати

ритм пальцями, хитати закинutoю ногою і жувати жувальну гумку.

Ділове (офіційне, службове) спілкування, у залежності від обставин, може бути прямим і непрямим. У першому випадку воно проходить при безпосередньому контакті суб'єктів спілкування, а в другому – за допомогою листування або технічних засобів. Як у прямому, так і в непрямому спілкуванні використовуються різні методи впливу на людей. Найчастіше вживають такі: переконання, гіпноз, примус.

Переконання – вплив за допомогою доказів, логічного упорядкування фактів і висновків. Передбачає впевненість у правоті своєї позиції, в істинності своїх знань, етичну виправданість вчинків. Переконання – ненасильницький, а виходить, і морально кращий метод впливу на партнерів по спілкуванню.

Гіпноз, як правило, не потребує доказів і логічного аналізу фактів і явищ для впливу на людей. Ґрунтується на вірі людини, яка виникає під впливом авторитету, суспільного становища, довіри, привабливості, інтелектуальної і вольової переваги одного із суб'єктів спілкування. Велику роль у гіпнозі відіграє сила прикладу, що викликає свідоме копіювання поведінки, а також підсвідому імітацію.

Примус – найбільш насильницький метод впливу на людей. Передбачає прагнення змусити людину поводитися всупереч її бажанню і переконанням, використовуючи погрози покарання, обіцянки негативних наслідків або інші впливи, які можуть призвести до небажаних для індивіда наслідків. Етично виправданим примус може бути лише у виняткових випадках.

Спілкування по телефону

Головна вимога культури спілкування по телефону – стислість (лаконічність), чіткість і ясність не тільки в думках, але й у їхньому викладі. Розмова повинна проводитися без великих пауз, зайвих слів, зворотів і емоцій.

Телефон накладає на того, хто ним користується, і ряд інших вимог. Ваш співрозмовник не може оцінити ні в що ви одягнені, ні виразу вашого обличчя та зовнішнього вигляду, ні інтер'єру помешкання, де ви знаходитесь, ні інших невербальних аспектів, які допомагають судити про характер спілкування. Проте є невербальні стимули, якими можна маніпулювати в спілкуванні по телефону. До них відносять: момент, обраний для паузи і її тривалість; мовчання; інтонація, що виражає ентузіазм і згоду або зворотні реакції. Багато значить і те, як швидко людина підіймає трубку – це дозволяє судити про те, наскільки вона зайнята, наскільки зацікавлена в тому, щоб їй подзвонили. Можна виділити такі найбільш важливі принципи етики спілкування по телефону.

Якщо там, куди ви дзвоните, вас не знають, доречно з боку секретаря попросити вас представитися і дізнатися, з якого питання ви телефонуйте.

Назвіть себе і коротко викладіть причину звернення.

Порушенням норм ділового етикету вважається видавати себе за друга того, кому ви телефонуєте, тільки для того, щоб вас скоріше з ним з'єднали.

Найгрубіше порушення – не передзвонити, коли на ваш дзвінок чекають. Необхідно передзвонити з першою нагодою.

Якщо ви телефонуєте людині, яка просила вас про це, а вона відсутня або не може підійти, попросіть передати, що ви дзвонили. Потім потрібно зателефонувати ще раз або сказати, коли і де вас можна буде легко знайти.

Коли розмова має бути тривалою, призначте її на такий час, коли у вашого співрозмовника буде достатньо часу на бесіду.

Ніколи не говоріть з набитим ротом, не жуйте і не пийте під час розмови.

Якщо дзвонить телефон, а ви вже говорите в цей час по іншому апарату, постарайтеся закінчити першу розмову, а вже потім докладно поговорити з наступним співрозмовником. Якщо можна, запитайте в нього, за яким номером передзвонити і кого покликати.

Не створюйте непотрібних проблем собі й іншим. Зателефонувавши, привітайтеся і відразу ж представтеся, не говоріть на сторонні теми, не задавайте зайвих питань.

Якщо розмова перервалася, то повторний дзвінок робить той, хто дзвонив першим.

Звикніть, щоб поруч із телефоном лежали олівець і папір, тоді вам не доведеться змушувати співрозмовника чекати, коли він диктує цифрову інформацію (номер телефону, автомобіля, адресу і т.д.).

Подзвонивши, поцікавтеся, чи не відволікаєте ви людину, можливо, краще зателефонувати іншим разом.

Перед розмовою запитайте, чи може говорити ваш співрозмовник, чи один він у кабінеті. Природно, якщо поруч із ним хтось є, вам важко розраховувати на повні, відкриті відповіді, і ви не повинні вимагати їх.

Якщо при вас говорять по телефону і ви відчуваєте, що ваша присутність недоречна, – вийдіть ненадовго з кабінету.

Є ситуації, коли користуватися телефоном не рекомендується (конфіденційні службові розмови, висловлення співчуття, подяка за подарунки).

На роботі неприпустимі тривалі особисті розмови, тим більше при товаришах по службі, котрим зовсім не обов'язково знати про ваші сімейні справи, і це попросту відволікає від роботи.

Якщо ви зняли трубку, а той, хто дзвонить, хоче говорити не з вами, а з вашим колегою, то достатньо сказати: «Хвилинку» і передати трубку, не питаючи, хто дзвонить і з якого приводу. Інша справа, якщо того, кого запитують, немає. Тоді ви можете уточнити, що йому передати.

Непристойно вести тривалу телефонну розмову, нехай навіть і службову, коли у вас знаходиться відвідувач. У цьому випадку потрібно вибачитися і

перед відвідувачем, і перед тим, хто дзвонить, сказавши йому, що зараз ви зайняті, краще передзвонити іншим разом.

Закінчує розмову завжди той, хто її розпочинав. Якщо ж говорять чоловік і жінка, то завершує бесіду жінка.

Ділове листування: вимоги

Ділове листування, незалежно від його призначення і рівня, повинно відповідати таким п'ятьом вимогам:

- 1) ясність;
- 2) стислість (лаконічність);
- 3) завершеність (повнота);
- 4) люб'язність (поштивість);
- 5) грамотність.

Варто пам'ятати, що будь-який лист – це послання (звертання) до респондента. Якщо останній не зрозуміє його змісту, він, природно, не зможе правильно відреагувати на нього. Для того, щоб забезпечити ясність і зрозумілість листа, необхідно знайти слова і вирази, які б розкривали суть того, про що ви хочете сказати. При цьому мають значення не тільки слова і вирази, але і пунктуація, довжина речень, побудова (внутрішня структура) самих речень, де порядок слів теж несе змістовне навантаження, а також розбивка на абзаци (параграфи).

У діловому листуванні речення повинні бути, по можливості, короткими. Хоча в той же час треба пам'ятати, що суцільний набір коротких, рубаних фраз має небажаний вплив (так званий ефект стакато). Мова і структура речень повинні відповідати інтелектуальному й освітньому рівню адресата.

Листи не повинні бути довгими. Уважно читаються перші два, три рядки. У зв'язку з цим найкращим листом буде той, при читанні якого швидко вловлюється його зміст. Таким чином, ясність слів і граматичної структури доповнюються лаконічністю (стислістю) самого листа.

Стислість припускає уникнення в листі всіх другорядних деталей, повторів і довгих зворотів, в яких губиться зміст. І в той же час не можна занадто спрощувати лист, що може бути сприйняте як нечемність і безтактність. Не можна ігнорувати основні факти, які мають відношення до справи, як і всі ті вирази й звороти, що підкреслюють люб'язність, сердечність і добру волю того, хто пише.

Завершеність (повнота). Повноту змісту листа ніколи не варто приносити в жертву його стислості. Всі основні думки і розуміння автора повинні бути викладені в листі. Попередньо перед написанням листа робиться начерк тих пунктів, які повинні знайти відбиток у посланні. Після упорядкування чернетка ще раз звіряється, чи відбито в листі усе те, що передбачалося. Якщо щось було забуто, – вноситься додатково. Іноді, щоб не порушувати цілісність і логічну стрункість листа, можна дати *post-scriptum* (P.S.), у

якому подається додаткова інформація, в тому числі і та, що не має прямого відношення до змісту листа.

Люб'язність (поштивість). Кожен заклад, який насправді турбується про свій успіх, повинен виявляти максимум сердечності і поштивості в особистих контактах з окремими особами, організаціями, закладами і підприємствами, оскільки з прояву поваги і пошани до людей починається успіх справи. Проте треба й у цьому знати міру, пам'ятаючи правило «Не пересолоди!». Занадто великий прояв люб'язності і настирливості свідчать про поганий смак, навіть якщо той, хто говорить, при цьому щирий у своїх почуттях.

Форма прояву люб'язності залежить, насамперед, від змісту листа, тобто від того, чи йде мова про користь або невигоду для адресата. Наприклад, у випадку відмови від чого-небудь, неможливості виконати чиесь прохання (пропозицію) необхідно виявляти максимальну стриманість щодо люб'язності. Але у будь-якому випадку в ділових листах неприпустимі сарказм і образи.

Грамотність – обов'язкова вимога до ділового (і взагалі до будь-якого) листа. Загальноприйнятою нормою є листування державною, українською мовою. Крім цього, варто звернути увагу на:

- 1) граматику (правильну побудову пропозицій відповідно до норм мови);
- 2) орфографію;
- 3) прописні (заголовні) букви;
- 4) пунктуацію;
- 5) узгодження – наприклад, згідно з наказом, завдяки... і т.д.;
- 6) написання чисел (цифр) – наприклад, цифри до десяти пишуться словами, вище десяти – цифрами.

Форма ділового листа (рапорту)

Лист (рапорт) зовнішньо повинен бути охайним і надрукований чітким (не блідим) шрифтом. Що стосується машинописної стрічки, то в діловому листуванні прийнято друкувати на чорній стрічці. Бажано, щоб діловий лист (рапорт) уміщався на одній сторінці. Якщо ж текст не вміщається на одній сторінці, його слід перенести на наступну, але ні в якому разі не треба намагатися ущільнювати першу сторінку до нижнього краю (за рахунок інтервалів і полів).

Шапку фірмового бланка не повторюють на наступних листах. Звичайно першу сторінку листа друкують на фірмовому бланку, а наступні – на простих листах такого ж формату. Другі примірники ділового листа (копії) підшивають. Зручність в читанні і принадність листа забезпечують за рахунок полів кожної сторінки. Зверху сторінки і зліва роблять помітні відступи (поля трохи ширші, ніж з нижнього краю, які становлять приблизно 4 см. Відступи справа і знизу – не менші 2,5 см). У короткому листі поля можуть бути трохи ширші, але при цьому слід дотримуватись тих же пропорцій. Довжина рядка

також залежить від величини листа. Так, лист обсягом 100 слів і менше краще виглядатиме, якщо в рядку буде біля 40 знаків (включаючи і пробіли), обсягом від 100 до 150 слів – 50 знаків у рядку; більше 150 слів – 60 знаків, понад 200 слів – 70 знаків.

Важливо враховувати не тільки розташування друкарського тексту по горизонталі, але і по вертикалі. Якщо лист короткий, то треба робити пробіли між словами в декілька інтервалів.

Складові частини ділового листа (рапорту)

Як уже зазначалося, діловий лист (рапорт) включає сім основних елементів, що впливають у такому порядку:

- 1) шапка-заголовок;
- 2) дата;
- 3) адреса (до кого звертаються);
- 4) звертання;
- 5) текст;
- 6) привітальний висновок;
- 7) підпис.

Шапка-заголовок містить ім'я (прізвище), адресу відправника і розташовується у верхній частині листа (фірмовий бланк організації чи закладу теж розташовується тут).

Дата: місяць позначається словом, день і рік – цифрами.

Адреса містить: 1) ім'я, 2) № дому, назву вулиці, 3) назву міста, 4) області (провінції) і 5) поштовий індекс адресата.

Назва організації або закладу подається повністю, без будь-яких скорочень. Коли лист адресується окремій людині – посадовій особі якоїсь організації, то перед його прізвищем вказується його посада і бажано в одному рядку. Якщо назва посади довга, то вона подається в наступному рядку. Звання не скорочують, його обов'язково вказують після прізвища. Форма і порядок оформлення ділового листування встановлені відповідною інструкцією.

Адресу звичайно пишуть через два інтервали, нижче дати. Проте в урядовій кореспонденції й у деяких інших офіційних паперах адресу часто пишуть нижче підпису в нижньому лівому кутку сторінки.

Звертання означає офіційний початок листа. Його починають від лівого поля, звичайно через два-чотири інтервали нижче адреси. Після звертання ставлять двокрапку. Це класичне правило. Іноді взагалі не ставлять ніякого знака або, останнім часом, – кому.

Вибір форми звертання залежить від рівня відносин між автором і адресатом. У звичайному діловому листуванні звертання повинно бути стриманим і не ставити під сумнів гідність автора листа (принижувати його). Інша справа, коли між двома суб'єктами склалися дружні стосунки.

У цьому випадку звертання може виходити за рамки суворої офіційності. Особливі форми звертання прийняті в листуванні з офіційними, урядовими та посадовими особами.

Текст починається через чотири інтервали нижче від звертання. Якщо текст короткий, то його набирають врозрядку і зі збільшенням інтервалів між абзацами (рядками). Якщо в тексті друкують адресу, то її розташовують у центрі сторінки.

Висновок (привітальний висновок) – це офіційний (формальний) прояв поваги автора листа до адресата, розташований після тексту, і займає, один-два або більше рядків. Характер і зміст висновку, як і звертання, залежить від рівня (близькості) відносин між автором і адресатом. Висновок починається з заголовної букви і не повинний містити ніяких скорочень. Його не слід приєднувати до останнього речення тексту.

Підпис ставлять через 6-8 інтервалів нижче висновку і містить такі дані: ім'я автора, його посаду, звання й учений ступінь. Ці дані друкують в одному або двох рядках. Якщо ж вони надруковані в шапці-заголовку листа, то вказувати їх наприкінці листа не потрібно.

Додаткові частини листа (рапорту). Хоча вони і не є обов'язковими елементами ділового листа, проте можуть вводитися в нього, якщо потрібно звернути на них увагу. Ці додаткові елементи листа включають: ініціали виконавця (друкарки), інформацію про вкладення в лист і постскриптом (post-script). Ініціали виконавця (друкарки) пишуть у лівому нижньому куті на декілька рядків нижче підпису.

Інформація про вкладення доводить до відома читача інформацію про зміст вкладень. У лівому нижньому куті нижче ініціалів виконавця (друкарки) пишуть слово «Додатки».

Постскриптом (приписка). Користуватися постскриптомом треба обережно, тому що його наявність може вказувати на забутькуватість автора (тобто добавки тоді, коли лист уже був надрукований). Постскриптом пишеться нижче ініціалів виконавця й інформації про вкладення (приблизно через чотири інтервали), і йому передують скорочення заголовними буквами – P.S.

Конверт оформляють у такий спосіб. Варто звернути увагу на старанність оформлення конверта, тому що від цього залежить своєчасна його доставка. Всі дані на конверті треба друкувати на друкарській машинці або принтері.

Адресу одержувача друкують дещо нижче середини конверта і починають зліва від його вертикальної середини. Індекс відділення зв'язку повинен стояти наприкінці адреси (після нього не повинно бути ніяких інших слів). Це дуже важливо при автоматичному сортуванні листів. У зв'язку з цим вказівка, кому ще (і тільки йому) адресований лист, друкується зліва і вище адреси. Всякі позначки, типу «Особисто», «Терміново», «Передати після повернення» і т.п. пишуться у верхній частині конверта. Відмітки про засіб

доставки (авіа-, замовлене, із врученням) друкуються вище адреси і справа (нижче марки). Адреса на конверті повинна бути ідентична з адресою, що наводиться в листі. Окремі правила встановлені при листуванні, в якому подається інформація обмеженого користування.

Візитні картки

Останнім часом візитні картки широко використовуються в ділових відносинах. Ними обмінюються при знайомстві, використовують для заочного представлення, висловлення подяки або співчуття, із ними посилають квіти, подарунки і т.д. Візитні картки виготовляють друкарським способом. Текст друкують українською мовою, на звороті – іноземною. Вказують назву закладу, ім'я, по батькові (у вітчизняній практиці), прізвище, а під ними – посаду власника. Обов'язково вказують вчений ступінь (звання), у лівому нижньому кутку – повну адресу, у правому – номери телефонів і телефаксу. Розмір візитних карток і шрифт, яким друкують текст, суворо не регламентуються. На них значний вплив робить місцева практика. Найбільш прийнято стандарт 70/90 або 50/90 мм.

Жінки, відповідно до традиції, вказують на візитних картках тільки ім'я, по батькові і прізвище. Проте в даний час, беручи активну участь у діловому житті, і жінки усе частіше використовують правило давати більш докладну інформацію про свою посаду, вчений ступінь і звання. Існують відповідні правила, які регламентують особливості візитних карток при використанні їх у спілкуванні з жінками: на картках, які посилають і залишають жінкам, посаду не друкують. Як правило, візитними картками обмінюються особисто, додержуючись принципу взаємності. Особа, яка зробила візит до іншої особи, обов'язково лишає свою візитну картку. Коли візитну картку доставляє адресату особисто її власник, але без нанесення візиту, її загинають з правого боку по всій ширині картки.

У ряді випадків візитні картки посилають поштою або з кур'єром (останнє гарантує своєчасність доставки). Залишаючи або посилаючи візитні картки, що заміняє особистий візит, у лівому нижньому кутку, в залежності від конкретного випадку, рекомендується робити такі скорочені написи простим олівцем:

- p.r. (pour remercier) – при висловленні подяки;
- p.f. (pour feliciter) – при поздоровленні з нагоди свята;
- p.f.c. (pour faire connaissance) – при вираженні задоволення знайомством;
- p.f.N.a. (pour feliciter Nouvel an) – при поздоровленні з нагоди Нового року;
- p.r.c. (pour prendre conge) – при прощанні, коли прощальний візит не наносився;
- p.c. (pour condoler) – при висловленні співчуття;
- p.p. (pour presenter) – при представленні або рекомендації іншої особи після приїзду, у разі заочного знайомства.

На візитних картках можуть бути різні написи. При цьому слід пам'ятати, що вони, як правило, пишуться від третьої особи, наприклад: «Дякує за поздоровлення», «Поздоровляє зі святом...» і т.п.

Перераховані правила носять протокольний характер і зі всією точністю їх дотримуються в основному тільки в дипломатичній практиці. Деякі особливості використання візитних карток склалися і у діловій сфері. Особливу важливість вони набувають при діловому спілкуванні, в якому беруть участь представники різних культур і народів. Суворе регламентація використання візитних карток стосується, в першу чергу, такого виду ділового спілкування, як ведення переговорних процесів. При цьому обов'язковий атрибут першої зустрічі з іноземним громадянином – обмін візитними картками. Він починається з найбільш високопоставлених членів делегації і проходить суворо за субординацією. Відповідно до етикету першими повинні вручати свої візитні картки господарі. Особливо суворо дотримуються цих правил японці і корейці, для яких порушення ієрархії дорівнює образі. Американці і європейці більш демократичні в цьому питанні.

Діють прості, але обов'язкові правила вручення візитної картки: її слід передавати співрозмовнику повернувши так, щоб він міг відразу прочитати текст. Слід уголос вимовити своє прізвище, щоб співрозмовник міг більш-менш засвоїти вимову вашого імені. В Азії візитну картку прийнято вручати обома руками. Отримувати візитні картки слід теж обома руками або тільки правою. При цьому як той, хто вручає, так і той, хто отримує, обмінюються легкими уклонами. Отримавши візитну картку, слід при партнері прочитати вголос його ім'я і з'ясувати його посаду і звання.

Під час переговорів варто класти візитні картки перед собою, щоб не плутатися в іменах. Краще розсортувати їх у тому порядку, в якому люди сидять перед вами. Не можна м'яти чужі візитні картки, робити на них позначки, вертити в задумливості на очах у хазяїна. Це сприймається як неповага і навіть образа. Серйозно зашкодить вашій репутації ситуація, коли ви не впізнаєте людину, із якою колись обмінялися візитними картками.

1.7. Ділове спілкування працівника поліції з іноземними громадянами

Працівники поліції, виконуючи службові повноваження, в умовах широкого міжнародного співробітництва України, можуть і самі вступати в ділове спілкування з іноземними громадянами. Ст. 4 Закону України «Про Національну поліцію», передбачає, що взаємовідносини у сферах діяльності поліції з відповідними органами інших держав та міжнародними організаціями базуються на міжнародних договорах, а також на установчих актах та правилах міжнародних організацій, членом яких є Україна. Поліцейські можуть направлятися до міжнародних організацій, іноземних держав як представники поліції з метою забезпечення координації

співробітництва з питань, що належать до повноважень поліції. Поліцейські можуть залучатися до участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки.

Певні правила в спілкуванні з іноземцями обов'язкове для працівників правоохоронної системи, в т.ч. і для поліції, встановлює і кримінальне процесуальне законодавство України.

Але в усіх випадках спілкування поліцейських з іноземцями необхідно дотримуватися етики ділового спілкування.

Етика ділового спілкування з іноземними громадянами включає:

- 1) взаємну ввічливість;
- 2) такт;
- 3) невимушеність (природність, розкутість, але не фамільярність);
- 4) розумність (раціональність);
- 5) обов'язковість.

Правила етикету при спілкуванні працівників поліції з іноземними громадянами передбачають повагу суверенітету, територіальної цілісності, рівності, невтручання у внутрішні справи одне одного. Ці правила ґрунтуються на принципі «міжнародної ввічливості», тобто дотримання поваги до всього того, що представляє держава.

У процесі спілкування з іноземцями бажано називати їх по прізвищу. При звертанні до офіційної особи краще називати її статус, без прізвища; до діяча науки – наукове звання без звертання «пане».

Під час спілкування з іноземними громадянами необхідно враховувати специфічні особливості, властиві їхній країні. Тому існує правило: спостерігаючи за сусідами, їхніми манерами, намагайтеся їх наслідувати.

Перекладач, як правило, не тільки філолог, але і країнознавець, що дає підстави використовувати його знання і досвід не тільки для перекладацької роботи, але і для налагодження довірчих відносин із іноземними громадянами. Перекладач-професіонал відіграє ключову роль у встановленні духу співробітництва, особливо тоді, коли переговірні процеси ведуться із представниками народів і культур, світогляд, моральні установки й особливості ділового етикету яких значно відрізняються від прийнятих на Заході. Спілкуючись через перекладача, потрібно дотримуватись таких правил:

– говорити повільно, чітко формулюючи думки, уникати двозначного тлумачення;

– вимовляти слід не більше одного-двох речень підряд, враховуючи те, що утримати в пам'яті і перекласти більшу кількість матеріалу перекладач не в змозі. До того ж деякі мови граматично прямо протилежні українській. Наприклад, у перській мові присудок завжди стоїть у кінці речення, а не в його середині, як в українській, російській, англійській та інших мовах;

– не можна супроводжувати свою промову приказками, ідіоматичними зворотами і, тим більше, цитуванням віршів. Переклад їх на іншу мову потребує тривалої роботи і неможливий у ході динамічної бесіди. Неправильний переклад може зіпсувати атмосферу переговорів, оскільки наші прислів'я і приказки на іншій мові можуть набути двозначного розуміння, а іноді й образливого змісту;

– необхідно враховувати реакцію іноземних громадян і негайно вживати заходів, якщо виникає відчуття того, що вони розуміють вас неправильно. Перекладач, у свою чергу, може в разі потреби попросити будь-яку зі сторін пояснити думку більш простими словами або повторити фразу ще раз;

– перед переговорами необхідно виділити час для роботи з перекладачем, щоб якнайдетальніше ознайомити його з колом проблем, які будуть розглядатися, пояснити використану термінологію. Доповідь, промову на презентації й інші письмові матеріали треба передавати перекладачу для ознайомлення за день-два до виступу. І останнє. Немає перекладачів, які без підготовки однаково добре володіють медичною, технічною чи юридичною термінологією.

При спілкуванні з іноземними громадянами працівник поліції повинен додержуватися правил узвичаєного етикету, про які писалося вище, але не варто забувати про специфіку етикету і поведінки представників тієї або іншої країни. Необхідно одержати відомості про неї ще до міжнародної зустрічі, але, водночас, уважно придивляйтеся до місцевих звичаїв (якщо ви у відрядженні), щоб не виглядати смішно. Приміром, однакові жести в різних країнах сприймаються по-різному. Наш кивок головою «так» у болгар означає «ні»; піднятий вгору великий палець, найвища оцінка для нас, у греків означає «замовкни», в американців – бажання зупинити машину. Образливий для нас жест біля скроні датчанам «скаже», що «він мудра людина» Американський жест «о'кей!» у Франції означає нуль, в Японії – гроші, а продемонстрований жінці в іспаномовних країнах він сприймається як привселюдна образа, за яку передбачається тюремне ув'язнення до трьох місяців.

Працівники поліції зобов'язані знати, що їм заборонено стягувати штрафи з працівників іноземних посольств за порушення правил дорожнього руху, затримувати їхні документи, змушувати їх до здачі аналізів на тверезість. У таких випадках вони зобов'язані інформувати про те, що трапилося, Службу державного протоколу МЗС своєї держави, яке вживає заходів до порушника.

Особливо важливим універсальним правилом є дотримання поважного ставлення до державного прапора, герба і гімну.

Список використаних джерел

1. Бандурка О.М. Професійна етика поліцейського: наук.-практ. посіб. / О.М. Бандурка. Харків : Золота миля, 2016.— 294 с.
2. Бралатан В.П. Професійна етика : навч. посіб. : рекомендовано МОН України / В.П. Бралатан, Л.В. Гуцаленко, Н.Г. Здирко, Вінницький держ. аграр. ун-т. Київ : Центр учб. літ., 2016. 251 с.
3. Загуменна Ю.О. Національно-патріотичне виховання поліцейських як невід’ємна складова забезпечення внутрішньої безпеки України // Міжнародний науковий журнал «Верховенство права» №3 – 2017 С.173-178.
4. Закон України «Про Національну поліцію» : наук.-практ. комент. / О.І. Безпалова, К.Ю. Мельник, О.О. Юхно та ін., МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2016. 407 с.
5. Кацавець Р.С. Професійна етика юриста : навч. посіб. / Р.С. Кацавець. Київ : Алерта, 2017. 147 с.
6. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування (2016 2017 рр.): статистична інформація Генеральної прокуратури України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>.
7. Правила етичної поведінки поліцейських. Затверджено Наказ Міністерства внутрішніх справ України 09.11.2016 № 1179
8. Рассель Ч. Разведка и контрразведка. М., 1938. С. 70.
9. Стошкус А. Этикет в развитии общества. М., 1988. С. 241.
10. А.Адлер Über den nervösen Charakter. Wiesbaden.1912 (нім.).
А. Адлер. О нервическом характере. СПб. Унив. книга., 1997, 388 с.

Южно О.О., Абламський С.Є., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І.,
Книженко С.О., Матюшкова Т.П., Романюк В.В., Сичов С.О.,
Терещук С.С., Чича Р.П.

**Методичні рекомендації
щодо особливостей проведення допиту, впізнання в режимі
відеоконференції під час досудового розслідування**

Вступ

Розвиток телекомунікаційних технологій позначається на всіх сферах життя, в тому числі й діяльності правоохоронних органів з розслідування кримінальних правопорушень. Чинний Кримінальний процесуальний кодекс України (далі – КПК України) передбачає можливість дистанційного досудового розслідування. Закон дозволяє в режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) проведення тільки двох слідчих дій – допиту осіб (у тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб) та впізнання осіб чи предметів. Відеоконференція (далі – ВК) – це інформаційна технологія, що забезпечує одночасно двосторонню передачу, обробку, перетворення і візуалізацію інтерактивної інформації на відстань у режимі реального часу з допомогою апаратно-програмних засобів обчислювальної техніки. Взаємодію в режимі ВК також називають сеансом відеоконференцзв'язку. Правове регулювання проведення допиту, впізнання у режимі ВК здійснюється такими нормативними актами, як Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р., Інструкція «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження)», затверджена Наказом ДСА України № 155 від 15.11.2012 р.

Міжнародним договором, який вперше детально врегулював взаємовідносини держав з приводу надання взаємної правової допомоги з використанням відеоконференцзв'язку є Конвенція про взаємодопомогу в кримінальних справах між державами-членами Європейського Союзу (2000), яка для країн, що підписали і ратифікували її, покликана розширити можливості Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах (1959).

Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 08.11.2001 р., ратифікований Україною 01.06.2011 р., впроваджує у практику міжнародного співробітництва нову форму взаємної правової допомоги – збирання доказів із використанням технології відеоконференцзв'язку.

На ефективність використання свідчень свідків, отриманих з використанням відеозв'язку, у злочинах щодо дітей акцентовано увагу і в

документах IX Конгресу ООН з попередження злочинності (Каїр, квітень-травень 1995).

Значущість відеоконференцзв'язку для отримання доказів в інтересах кримінального судочинства вже оцінена багатьма країнами світу, що знайшло відображення у їх національному законодавстві.

1. Випадки проведення допиту осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування в режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування)

Під час досудового розслідування слідчий, прокурор, слідчий суддя мають право прийняти рішення про проведення слідчих (розшукових) дій у режимі відеоконференції (ст. 232 КПК України). Під відеоконференцією у кримінальному провадженні слід розуміти особливу процедуру, що виконується за посередництвом телекомунікаційних технологій, при якій спілкування у вигляді обміну аудіо- і відеоінформацією між віддаленими учасниками слідчої дії відбувається на відстані (дистанційно), але в режимі реального часу. Тобто, це відбувається в умовах, коли учасники дії на момент її проведення перебувають у різних місцях, які віддалені одне від одного на відстань, яка створює неможливість їх безпосереднього спілкування. Дане спілкування відбувається за допомогою спеціального обладнання зв'язку з обов'язковою трансляцією зображення і звуку до місць, в яких перебувають особи, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії.

У відповідності до ч. 1 ст. 232 КПК України допит осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування можуть бути проведені у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) у наступних випадках:

- 1) неможливості безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин;
- 2) необхідності забезпечення безпеки осіб;
- 3) проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого;
- 4) необхідності вжиття таких заходів для забезпечення оперативності досудового розслідування;
- 5) наявності інших підстав, визначених слідчим, прокурором, слідчим суддею достатніми.

Зазначений перелік не є вичерпним, а тому слід припустити, що таким випадком, наприклад, може бути допит двох або більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їх показаннях, який не виключає перерахованих вище підстав, а може навіть і бути причиною проведення такого допиту.

Під неможливістю безпосередньої участі певних осіб у слідчих діях у досудовому провадженні за станом здоров'я або з інших поважних причин

слід розуміти випадки, коли ці особи за станом здоров'я фізично не можуть бути присутні при проведенні конкретної слідчої (розшукової) дії (наприклад, санаторне лікування; перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад (стаціонарне лікування), тощо).

Під іншими поважними причинами можуть бути визнані обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи (наявність малолітніх дітей при неможливості доручити їх догляд, бездоріжжя, тривала перерва у русі транспорту, катастрофа тощо).

При наявності питань щодо необхідності забезпечення безпеки осіб у кримінальному провадженні слід керуватися вичерпним переліком заходів безпеки, які можуть застосовуватися стосовно учасників кримінального провадження і які міститься у ст. 2 Закону України від 04.02.1994 р. «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Види заходів забезпечення безпеки встановлені у ст. 7 цього Закону щодо осіб, на яких розповсюджуються його норми.

При виникненні необхідності проведення допиту малолітнього або неповнолітнього свідка, потерпілого у режимі відеоконференції здійснюється з метою уникнення психологічного тиску на нього з боку інших учасників слідчої (розшукової) дії в умовах найбільш комфортних та зручних для малолітнього, неповнолітнього, що сприяє отриманню повних показань.

Також, під час досудового розслідування необхідність допиту осіб, впізнання осіб чи речей у режимі відеоконференції обумовлюється умовами оперативності досудового розслідування та забезпечення швидкого й повного розслідування, коли, наприклад, виникає ризик втрати показань від учасників кримінального провадження або інших доказів, отримання їх у найкоротші строки для проведення невідкладних процесуальних дій та ін.

У кримінальному провадженні слідчий, прокурор, слідчий суддя мають право провести допит осіб, впізнання осіб чи речей в режимі відеоконференції за наявності інших підстав, які вони визнають достатніми, як правило, у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжку хворобу, наявність інших обставин їх допит у суді при розгляді справи по суті може бути неможливий. При проведенні ВК головною умовою виступає дотримання всіх вимог чинного КПК України із вказаних питань.

2. Особи, які уповноважені приймати рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування

Слідчий суддя приймає рішення про проведення у режимі відеоконференції допиту з власної ініціативи або на підставі клопотання сторони чи інших учасників кримінального провадження (слідчого, прокурора), якщо цей

допит необхідно провести згідно із положеннями ст. 225 КПК України. Цей винятковий випадок повинен бути пов'язаний із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжку хворобу, наявність інших обставин їх допит у суді при розгляді справи по суті може бути неможливий.

Якщо сторони кримінального провадження як із боку обвинувачення, так і з боку захисту, а також потерпілий заперечують щодо проведення допиту чи впізнання дистанційно, а слідчий, прокурор чи слідчий суддя вважають за доцільне провести слідчу дію в такому режимі, вказані посадові особи повинні обґрунтувати своє рішення у вмотивованій постанові чи ухвалі. Виняток встановлюється щодо здійснення дистанційного досудового розслідування в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний. Оскільки дача показань є правом, а не обов'язком підозрюваного, у випадку його відмови від участі у дистанційному досудовому розслідуванні рішення про проведення цієї дії не може бути прийняте.

Про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається процесуальне рішення. Відповідно до вимог закону рішення слідчого та прокурора приймаються у формі постанови, вимоги до якої передбачені у ч. 3 ст. 110 КПК України, судові рішення приймаються у формі ухвали (ч. 2 ст. 110 КПК України). Отже, слідчий та прокурор про проведення слідчої (розшукової) дії у режимі відеоконференції приймає постанову, слідчий суддя – постановляє про це ухвалу.

Відповідно до ст. 110 КПК України постанова слідчого, прокурора складається із:

- 1) вступної частини, що повинна містити відомості про:
  - місце і час прийняття постанови;
  - прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;
- 2) мотивувальної частини, що має містити відомості про:
  - зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови;
  - мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України;
- 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про:
  - зміст прийнятого процесуального рішення;
  - місце та час (строки) його виконання;
  - особу, якій належить виконати постанову;
  - можливість і порядок оскарження постанови.

Постанова слідчого, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення.

Слід зазначити, що стаття 232 КПК України передбачає процесуальний порядок проведення дистанційного досудового розслідування, якщо

таке розслідування здійснюється національними органами досудового розслідування. Проведення допиту за допомогою відео- або телефонної конференції за запитом компетентного органу іноземної держави в порядку надання міжнародної правової допомоги врегульовано ст. 567 КПК України.

3. Порядок проведення допиту, впізнання у режимі відео конференції під час досудового розслідування

Порядок проведення допиту, впізнання у режимі відеоконференції детально регламентується КПК України та є обов'язковим для осіб, які проводять зазначені слідчі (розшукові) дії. Чинний КПК України визначає певні процесуальні правила, що визначають порядок проведення дистанційного досудового розслідування:

1. Статті 225-227 КПК України – щодо допиту особи у дистанційному досудовому провадженні.

2. Статті 228 та 229 КПК України – щодо впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні.

До початку слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор повинен забезпечити участь особи, яка буде допитуватись або впізнавати, та ідентифікувати її. Спосіб виклику особи до місця проведення слідчих (розшукових) дій передбачено у статтях 133, 135 КПК України. З метою примусового забезпечення участі особи, яка буде приймати участь у дистанційному досудовому розслідуванні, слідчий, прокурор повинен дотримуватись положень Інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квітня 2013 року № 223–558/0/4–13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження». Зокрема про те, що усі клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження подаються до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування, що здійснює відповідне розслідування. Такі клопотання розглядаються слідчим суддею, який визначається автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому ч. 3 ст. 35 КПК України (незалежно від того, який слідчий суддя розглядав інші клопотання у цьому ж кримінальному провадженні раніше).

Основні процесуальні правила порядку допиту осіб, впізнання осіб чи речей під час досудового розслідування у режимі відеоконференції при трансляції з іншого приміщення (дистанційне досудове розслідування) визначені ст. 232 КПК України. При чому, за загальним правилом рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування приймається слідчим, прокурором, а в разі здійснення у режимі відеоконференції допиту згідно із статтею 225 КПК України – слідчим суддею з власної ініціативи

або за клопотанням сторони кримінального провадження чи інших учасників кримінального провадження. У разі, якщо сторона кримінального провадження чи потерпілий заперечує проти здійснення дистанційного досудового розслідування, слідчий, прокурор, слідчий суддя може прийняти рішення про його здійснення лише вмотивованою постановою, обґрунтувавши в ній прийняте рішення. Рішення про здійснення дистанційного досудового розслідування, в якому дистанційно перебуватиме підозрюваний, не може бути прийняте, якщо він проти цього заперечує.

Виклик особи проводиться самим слідчим, який здійснює кримінальне провадження відповідно до положень статей 132–143 КПК України, або за його дорученням органом досудового розслідування за місцем перебування допитуваної особи чи оперативним підрозділом згідно зі ст.ст. 40 і 41 КПК України.

Малолітній, неповнолітній свідок чи потерпілий може брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, якщо проведення вказаних слідчих (розшукових) дій у режимі відео конференції обумовлене інтересами кримінального провадження або забезпеченням його безпеки (наприклад, для уникнення тиску з боку учасників кримінального провадження чи інших негативних наслідків для допитуваного). При цьому допит малолітньої або неповнолітньої особи проводиться за правилами, визначеними у ст. 226 КПК України в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря, явку яких повинен забезпечити слідчий або прокурор відповідно до зазначеного вище порядку.

Якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або на території міста, в якому він розташований, службова особа цього органу досудового розслідування зобов'язана вручити такій особі пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу, та перебувати поряд з нею до закінчення слідчої (розшукової) дії. У випадку утримання особи, яка буде брати участь у досудовому розслідуванні дистанційно, в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, ці дії здійснюються службовою особою такої установи. Якщо слідчі дії дистанційно проводяться слідчим суддею, вказані вище дії виконуються судовим розпорядником або секретарем судового засідання (див. про це ст. 336 КПК).

Якщо особа, яка братиме участь у досудовому розслідуванні дистанційно згідно з рішеннями слідчого чи прокурора, знаходиться у приміщенні, розташованому поза територією, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор своєю постановою доручає в межах компетенції органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що

здійснює контроль за дотриманням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, на території юрисдикції якого перебуває така особа, організувати ВК. Копія постанови може бути надіслана електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку. Службова особа органу, що отримав доручення, за погодженням зі слідчим, прокурором, що надав доручення, зобов'язана в найкоротший строк організувати виконання зазначеного доручення.

Учасникам слідчої (розшукової) дії має бути забезпечена можливість ставити запитання і отримувати відповіді осіб, які беруть участь у слідчій (розшуковій) дії дистанційно, реалізовувати інші надані їм КПК права та виконувати процесуальні обов'язки.

Проведення дистанційного досудового розслідування за рішенням слідчого судді здійснюється згідно з положеннями ст. 225 та частинами 4-5 ст. 336 КПК України. Особливість його проведення полягає в тому, що зазначені у ч. 4 ст. 336 КПК України дії у випадку, якщо особа, яка братиме участь у судовому провадженні дистанційно, знаходиться у приміщенні, розташованому на території, яка перебуває під юрисдикцією суду, або на території міста, в якому розташований суд, виконує судовий розпорядник або секретар судового засідання цього суду. У тому випадку, якщо особа, яка братиме участі в досудовому розслідуванні дистанційно, утримується в установі попереднього ув'язнення або установі виконання покарань, організація проведення ВК, встановлення особи, вручення їй пам'ятки про процесуальні права здійснюються на підставі постанови про доручення на проведення слідчої (розшукової) дії службовою особою такої установи. Службова особа повинна також перебувати поряд з особою, яка бере участь у проведенні слідчої (розшукової) дії в режимі ВК, до закінчення цієї слідчої (розшукової) дії.

Хід і результати слідчої дії, проведеної у режимі ВК, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Використання у дистанційному досудовому розслідуванні технічних засобів і технологій повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку. У матеріалах кримінального провадження обов'язково зберігаються оригінальні примірники технічних носіїв інформації зафіксованої процесуальної дії, резервні копії яких зберігаються окремо. Незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження тягне за собою недійсність слідчої дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів (частини 3, 6 ст. 107 КПК України). Як правило, ВК відбувається у режимі «реального часу» з передачею чіткого зображення та звуку. При забезпеченні державного захисту конкретної особи, вона може бути допитана в режимі відеоконференції з такими змінами зовнішності і голосу, за яких її неможливо було б упізнати.

Якщо неможливо провести процесуальну дію в режимі відеоконференції у зв'язку з обставинами, які виключають можливість її проведення (тривала хвороба, наявність відповідного клопотання тощо), а також у

випадку наявності технічних неполадок, що перешкоджають проведенню процесуальної дії в режимі відеоконференції, органи, уповноважені на її проведення, відповідно до положень статей 218, 232 КПК України повідомляють один одного про це засобами телефонного зв'язку, шляхом направлення телефонограми, що складається уповноваженою особою та долучається до матеріалів кримінального провадження.

Під час проведення дистанційного допиту, впізнання слідчий повинен встановити особу, роз'яснити її права, а також порядок проведення слідчої (розшукової) дії. Якщо допит, впізнання здійснюється зі свідком, то він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання та давання завідомо неправдивих показань, а у разі проведення даних дій за участю потерпілого – за давання завідомо неправдивих показань. За необхідності до участі залучається перекладач.

Допит малолітнього, неповнолітнього свідка чи потерпілого може проводитися з використанням відеоконференції лише у випадку, якщо проведення допиту в такому режимі вимагають інтереси кримінального провадження (для об'єктивного з'ясування обставин) або для забезпечення безпеки неповнолітнього (для уникнення тиску з боку учасників кримінального провадження, обвинуваченого чи інших негативних наслідків для допитуваного). У цьому разі допит проводиться за правилами, визначеними ст. 226 КПК України, а саме проводиться в присутності законного представника, педагога чи психолога, а за необхідності – лікаря, явку яких повинен забезпечити слідчий.

4. Процесуальне оформлення проведеного допиту, впізнання

Відповідно до ст. 104 КПК України хід і результати проведення процесуальної дії фіксуються у протоколі. Це правило застосовується і щодо проведення допиту, пред'явлення особи, речей для впізнання, проведених у режимі відеоконференції. У випадку фіксування зазначених слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування за допомогою технічних засобів про це зазначається у протоколі. Якщо за допомогою технічних засобів фіксується допит, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден із учасників допиту не наполягає на цьому. У такому разі в протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який обов'язково додається до нього.

Протокол про проведення допиту у режимі відеоконференції повинен складати як особа, яка ідентифікувала допитувану особу та вручила їй пам'ятку про її права, так і особа, яка безпосередньо його провела. Обидва протоколи повинні зберігатися в матеріалах кримінального провадження. Якщо допит у режимі відеоконференції фіксується за допомогою технічних засобів відеозапису, текст показань може не вноситися до відповідного протоколу за умови, що жоден із учасників процесуальної дії не наполягає

на цьому. У такому разі в протоколі зазначається, що показання зафіксовані на носії інформації, який додається до нього.

Перед підписанням протоколу допиту учасникам такої процесуальної дії надається можливість ознайомитися з текстом протоколу. Враховуючи специфіку проведення допиту в умовах відеоконференції, слід зазначити, що особа, яка його проводить, сама ознайомлює учасників зі змістом протоколу і надає можливість його підписати. Якщо ж одна із сторін наполягає на відображенні тексту допиту, то при першій нагоді після його повного складання текст фіксується підписами понятих. У такому ж порядку в протоколі фіксуються зауваження і доповнення учасників допиту у режимі відеоконференції.

Слід пам'ятати, що вимоги ст. 105 КПК України стосуються і проведення допиту, пред'явлення особи, речей для впізнання в режимі відеоконференції. Так, слідчий зобов'язаний до протоколу допиту, пред'явлення особи, речей для впізнання долучити додатки, які мають бути належним чином виготовлені та упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, спеціаліста, інших осіб, які безпосередньо брали участь у виготовленні або вилученні таких додатків.

Враховуючи специфіку проведення допиту, пред'явлення особи, речей для впізнання в умовах відеоконференції, слід зазначити, що особа, яка проводить процесуальну дію, сама ознайомлює учасників зі змістом протоколу і дає можливість його підписати. Якщо ж одна зі сторін наполягає на відображенні тексту допиту, при першій нагоді після його повного складання, текст фіксується підписами понятих. У такому ж порядку в протоколі фіксуються зауваження і доповнення учасників слідчої дії.

Після закінчення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції слідчий має: 1) ознайомити учасників відеоконференції з її результатами шляхом перегляду відеофонограми; 2) здійснити запис відеофонограми на носії відеозапису, створивши резервну та робочу копії; 3) перевірити якість запису резервної копії; 4) резервну та робочу копії долучити до матеріалів кримінального провадження; 5) вилучити відеограму з технічного засобу відеозапису. Про хід виконання цих заходів слідчий, прокурор повинні зробити записи у протоколі слідчої (розшукової) дії, що оформлюється з дотриманням вимог ст. 104 КПК України.

Також після закінчення процесуальної дії у режимі відеоконференції слідчий або за його дорученням спеціаліст зобов'язаний заблокувати технічні засоби відеозапису або вийти з відповідної програми.

5. Тактичні особливості підготовки, проведення та фіксації допиту у дистанційному досудовому провадженні

За своєю сутністю допит являє собою регламентований кримінальними процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування

між особами, що беруть участь у ньому, спрямований на одержання інформації про відомі допитуваному факти, які мають значення для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Аналіз норм чинного кримінального процесуального законодавства України дозволяє стверджувати, що допит у режимі відеоконференції в ході досудового розслідування має певні особливості: а) повторюваність повідомлюваних показань може бути відсутня (законодавець дозволяє провести первинний допит у режимі відеоконференції під час досудового розслідування); в) допит в режимі відеоконференції під час досудового розслідування не може бути проведений в умовах гласності та відкритості (недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування згідно статті 222 КПК України).

У криміналістичній літературі зазначається, що підготовка до допиту під час досудового розслідування включає в себе: вивчення матеріалів кримінального провадження та даних про особистість допитуваного; набуття за необхідністю спеціальних знань; вибір місця та часу проведення допиту, підбір технічних засобів, визначення часу, місця проведення та способу виклику, а також складання плану допиту.

Особливостями підготовки до допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування є наступні:

1. Встановлення доцільності проведення допиту саме в режимі відеоконференції та прийняття рішення про його проведення. Як зазначено у п. п. 1 і 2, за загальним правилом (ст. 232 КПК України) рішення про проведення допиту в режимі відеоконференції приймається слідчим, прокурором, слідчим суддею. Говорячи про тактичні особливості, слід наголосити на недоцільності проведення допиту у режимі відеоконференції за участю осіб, які мають дефекти мови, зору чи слуху.

2. Визначення кола учасників допиту. Згідно статей 225, 232 КПК України в режимі відеоконференції під час досудового розслідування можна допитати свідка, потерпілого, а також провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (із числа свідків, потерпілих). Також визначення кола осіб передбачає вирішення питання про необхідну кількість спеціалістів, яких слід залучити до проведення слідчої (розшукової) дії. Зокрема, як спеціалістів доцільно залучити техніка-криміналіста для здійснення відеофіксації процесу допиту, фахівця в галузі комп'ютерної техніки для забезпечення належного функціонування обладнання для відеозв'язку, інших спеціалістів за потреби залежно від процесуального статусу та характеристики особи допитуваного.

3. Підбір технічних засобів і технологій. Чинний КПК України покладає обов'язок на особу, яка буде проводити допит в режимі відеоконференції, використовувати такі технічні засоби і технології, які б забезпечували належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку.

Беззаперечно, проведення конференції буде забезпечуватися за допомогою комп'ютерної техніки, комп'ютерних технологій та мережі Інтернет. Наприклад, сучасний нетбук з вбудованою вебкамерою та можливістю відеозапису може бути використаний для проведення вказаних слідчих (розшукових) дій тільки за умови сучасного технічного оснащення. При цьому обладнання, яке використовуватиметься для аудіо- чи відеозапису ходу допиту, має бути високого класу, оскільки це дозволить забезпечити належну якість аудіо- чи (і) відеозапису, відсутність різного роду шумів, спотворень звуку та зображення. Також, швидкість з'єднання з Інтернетом має бути достатньою для забезпечення належної якості зображення і звуку, щоб мінімізувати час, необхідний для проведення слідчої дії в режимі відеоконференції, та підвищити її ефективність. Під час допиту можна використовувати спеціальні програми для проведення дистанційного провадження або загальнопоширені програми (наприклад, Skype). Окремо слід визначити, які саме мережеві протоколи доступу слід використовувати при проведенні допиту у режимі відеоконференції: а) загальні (наприклад, взаємодія мереж Windows і UNIX, а також зв'язок в Інтернеті забезпечується мережевим протоколом TCP / IP; для роботи служби телеконференцій Usenet використовується мережевий протокол NNTP (Network News Transfer Protocol)) чи б) спеціально виділену лінію для правоохоронних органів. Також слідчий, прокурор, слідчий суддя мають забезпечити захищеність інформації та підтримуючої її інфраструктури від випадкового чи навмисного впливу природного чи штучного характеру, що може завдати шкоди кримінальному провадженню, призвести до розкриття таємниці досудового розслідування, змісту показань, що були надані під час слідчої (розшукової) дії, даних про осіб, які знаходяться під державним захистом тощо. Вирішення зазначених питань дозволить забезпечити інформаційну безпеку під час проведення допиту в режимі відеоконференції.

Використання технічних засобів і технологій при проведенні допиту в режимі відеоконференції повинно забезпечувати й належну якість зображення і звуку. Аналіз норм КПК України, що регулюють порядок допиту в режимі відеоконференції, дозволяє визначити належною таку якість зображення, яка дозволяє однозначно ідентифікувати особу за її зображенням всіма учасниками процесу, а також особами, які присутні чи приймають участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, та зафіксувати зображення технічними засобами з наступною можливістю ідентифікації допитуваного по зображенню. Належна якість звуку – це такі його властивості, що дозволяють чітко та розбірливо розрізнити показання, особливості голосу та мовлення допитуваної особи всіма учасниками процесу, а також особами, які присутні чи приймають участь у проведенні слідчої (розшукової) дії, та зафіксувати їх технічними засобами з можливістю за необхідності наступної ідентифікації допитуваного за голосом.

Окрім того, всі учасники відеоконференції повинні чути, бачити одне одного, мати можливість задавати питання й отримувати на них відповіді в режимі реального часу, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України. Зокрема, з метою реалізації права допитуваної особи використовувати під час допиту власні документи і нотатки, якщо її показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими відомостями, які важко зберегти в пам'яті (ч. 6 ст. 224 КПК), у режимі відеоконференції слід забезпечити можливість передати інформацію, яка міститься в таких документах та нотатках. Для цього в місці перебування допитуваної особи слід встановити сканер, а в місці перебування слідчого, прокурора, слідчого судді та інших учасників слідчої дії – принтер.

Для забезпечення державного захисту особи (ч. 9 ст. 352 КПК України) застосовуються спеціальні акустичні ефекти, що змінюють голос допитуваного, а також візуальні перешкоди технічного характеру, або зовнішність такої особи змінюється іншим чином, щоб її неможливо було упізнати за зовнішністю чи голосом.

4. Вибір місця проведення допиту. Місцем проведення допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування може бути: 1) приміщення, розташоване на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, суду, або на території міста, в якому вони розташовані; 2) приміщення, розташоване поза територією юрисдикції органу досудового розслідування, суду та поза територією міста, в якому вони розташовані; 3) місце перебування хворого свідка, потерпілого або підозрюваного, безпека якого забезпечується. У будь-якому разі обране приміщення має бути достатньо просторим для забезпечити присутності всіх необхідних осіб і техніки. Окрім того, слід організувати розташування використовуваних технічних засобів таким чином, щоб було видно не тільки допитуваного, а й все приміщення, в якому відбувається допит, а також тих осіб, які беруть участь та присутні при допиті. Це дозволить спостерігати за реакцією осіб під час надання відповідей на поставленні запитання, а також щоб у подальшому сторона захисту не змогла поставити під сумнів допустимість отриманих доказів.

5. Повідомлення всіх учасників допиту про час та місце проведення слідчої (розшукової) дії. Всі учасники допиту (особа, яку необхідно допитати в режимі відеоконференції, інші особи, які залучаються до проведення допиту) сповіщаються слідчим або прокурором, який електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку надсилає їм постанову про проведення допиту в режимі відеоконференції.

6. Перевірка стану технічних засобів, необхідних для проведення та фіксації допиту в режимі відеоконференції обумовлено необхідністю запобігання виникненню технічних неполадок, що перешкоджають проведенню процесуальної дії. При їх виникненні в ході підготовки системи

до або безпосередньо під час проведення допиту у режимі відеоконференції, слідчий, прокурор чи слідчий суддя повинен зупинити проведення даної слідчої (розшукової) дії до відновлення працездатності технічних засобів, що забезпечують конференцз'язок, відеозапис чи належні мережевий протокол доступу, його швидкість, зазначивши про це у відповідному протоколі.

7. Інструктаж учасників допиту про особливості поведінки під час допиту в режимі відеоконференції. З метою якісної організації запису дистанційного допиту всі учасники повинні висловлюватися голосно і виразно, а за необхідності, пов'язаної із затримкою трансляції, витримувати кілька секундні паузи між окремими реченнями. За необхідності слідчий має звернутися з проханням говорити голосніше чи змінити місце власного розташування.

Особливостями проведення допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування в судовому засіданні є:

1. Допит здійснюється за правилами судового розгляду. Згідно ч. 4 ст. 232 та ч. 1 ст. 225 КПК України допит свідка, потерпілого здійснюється з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду, де повинна забезпечуватися змагальність сторін.

2. Якщо слідчий, прокурор приймають рішення про доцільність допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні (ст. 225 КПК України), вони мають клопотатися про це перед слідчим суддею. При цьому слідчий (прокурор) при складанні клопотання про проведення допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування в судовому засіданні повинен вказати: а) кроткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається; б) правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; в) обставини, якими обґрунтовуються доводи клопотання; г) особу, яку необхідно допитати, та її процесуальний статус; д) визначити питання, які підлягають встановленню під час допиту особи.

До клопотання повинні бути додані копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання (довідка лікаря про тяжку хворобу, відомості, що вказують на небезпеку для життя чи здоров'я свідка чи потерпілого, тощо).

3. Про час та місце проведення допиту сповіщаються особа, яку необхідно допитати в режимі відеоконференції, інші особи, які залучаються до проведення допиту, сторона захисту та сторона обвинувачення. З цією метою слідчий, прокурор або слідчий суддя електронною поштою, факсимільним або іншим засобом зв'язку надсилає їм ухвалу про проведення допиту в режимі відеоконференції.

4. Присутність під час допиту розпорядника або секретаря судового засідання. Безпосередньо перед допитом особи в режимі відеоконференції

судовий розпорядник або секретар судового засідання зобов'язаний такій особі вручити пам'ятку про її процесуальні права, перевірити її документи, що посвідчують особу та перебувати поряд з нею до закінчення судового розгляду. Такі процедури забезпечують дотримання прав допитуваного, ідентифікацію особи, добровільність та адекватність показань, що виключають фізичне, психічне насильство.

5. Черговість допиту сторонами кримінального провадження. Так, свідка обвинувачення першим допитує прокурор, а свідка захисту – захисник, якщо обвинувачений взяв захист на себе – обвинувачений (прямий допит). Зазначимо, що під час прямого допиту заборонено задавати навідні питання. Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надається можливість перехресного допиту свідка, потерпілого, в ході якого можна ставити навідні запитання.

6. Керує обміном інформації слідчий суддя. Наприклад, слідчий суддя під час допиту свідка, потерпілого сторонами кримінального провадження за протестом сторони має право зняти питання, що не стосується суті кримінального провадження.

7. Можливість проведення допиту потерпілого чи свідка за відсутності сторони захисту. У ситуації, коли на момент проведення допиту жодній особі не повідомлено про підозру у цьому кримінальному провадженні, допит проводиться за відсутності сторони захисту.

6. Тактичні особливості підготовки, проведення та фіксації впізнання осіб чи речей у дистанційному досудовому провадженні

Пред'явлення для впізнання є слідчою (розшуковою) дією, що полягає у регламентованому кримінальними процесуальними нормами процесі ідентифікації об'єкта особою, яка його спостерігала раніше за ідеальними відображеннями (уявними образами, слідами пам'яті). У психологічному плані процес впізнання полягає в узнанні впізнаючим особи із числа пред'явлених, яку він раніше спостерігав, за певними ознаками.

Підготовка до пред'явлення для впізнання полягає у вивченні матеріалів кримінального провадження, допиті впізнаючого, підборі об'єктів, залученні інспектора-криміналіста, виборі місця та часу проведення, підборі технічних засобів та складанні плану. Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства, криміналістичної літератури дозволяє визначити такі особливості підготовки до пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування:

1. Визначення доцільності проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції та прийняття відповідного рішення. Під час досудового розслідування слідчий, прокурор на підставі матеріалів кримінального провадження визначає, чи існує неможливість безпосередньої участі певних осіб у досудовому провадженні за станом здоров'я або із

інших поважних причин, чи є необхідність забезпечення безпеки осіб або оперативності досудового розслідування чи інших підстав, достатніх для пред'явлення для впізнання осіб та предметів у режимі відеоконференції. Рішення про проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції при здійсненні дистанційного досудового розслідування приймається слідчим або прокурором, який складає про це постанову. У ситуації перебування пізнаваного або особи, яка впізнає, поза територією, що перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, або поза територією міста, в якому він розташований, слідчий, прокурор також має скласти відповідне доручення в порядку ст. 40 КПК України або запит про міжнародну правову допомогу в порядку ст. ст. 551-553 КПК України, до якого долучити копію постанови про проведення пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції. Зазначені заходи спрямовані на забезпечення явки відповідних осіб до місця проведення пред'явлення для впізнання осіб, речей.

2. Визначення кола учасників пред'явлення для впізнання. Аналіз ст. 232 КПК України дозволяє дійти висновку, що пред'явити особу чи предмет для впізнання слідчий, прокурор можуть не тільки свідку і потерпілому, а й підозрюваному, який перебуває дистанційно, за умови, що він проти цього не заперечує. До участі у пред'явленні особи, предмета для впізнання у режимі відеоконференції доцільно залучати понятих, при цьому вони мають бути присутніми і в місці, де знаходиться особа, яка впізнає, і в місці, де знаходиться впізнаваний об'єкт. Також слідчий, прокурор має вирішити питання про необхідну кількість спеціалістів, яких слід залучити до проведення даної слідчої (розшукової) дії. Так, згідно ч. 8 ст. 228 КПК України при пред'явленні особи для впізнання можуть бути залучені спеціалісти для фіксування впізнання технічними засобами, психологи, педагоги та інші спеціалісти.

3. Підбір технічних засобів і технологій. Чинний КПК України покладає обов'язок на особу, яка буде проводити пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції, використовувати такі технічні засоби і технології, які б забезпечували належну якість зображення і звуку, а також інформаційну безпеку.

Беззаперечно, проведення конференції буде забезпечуватися за допомогою комп'ютерної техніки, комп'ютерних технологій та мережі Інтернет таких властивостей, які б повною мірою забезпечували належну якість аудіо- чи (і) відеозапису, відсутність різного роду шумів, спотворень звуку та зображення. До того ж у кожному випадку слідчий має вирішити який вид програмного забезпечення можна використовувати (спеціально створені для проведення дистанційного досудового (судового) розслідування програми або звичний для всіх Skype) та які мережеві протоколи доступу використовувати при проведенні допиту у режимі відео конференції (загальні, наприклад,

мережевий протокол TCP / IP чи NNTP (Network News Transfer Protocol)) або спеціально виділену лінію для правоохоронних органів.

Як зазначалось раніше, використання технічних засобів і технологій при пред'явленні особи чи предмету для впізнання в режимі відеоконференції повинно забезпечувати належну якість зображення і звуку. Аналіз норм КПК України, що регулюють порядок пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції, дозволяє визначити належною такою якість зображення, яка дозволяє однозначно ідентифікувати особу чи предмет за їх зображенням всіма учасниками процесу, а також особами, які присутні чи приймають участь у їх проведенні, та зафіксувати зображення технічними засобами з наступною можливістю ідентифікації впізнаючого чи впізнаваного по зображенню. Належна якість звуку – це такі його властивості, що дозволяють чітко та розбірливо розрізнати показання, особливості голосу та мовлення впізнаючої чи впізнаваної особи всіма учасниками процесу, а також особами, які присутні чи приймають участь у проведенні даної слідчої (розшукової) дії, та зафіксувати їх технічними засобами з можливістю за необхідності наступної ідентифікації впізнаючого чи впізнаваного за голосом. Забезпечення належної якості звуку набуває особливого значення при пред'явленні для впізнання особи за голосом, належної якості зображення – при пред'явленні для впізнання особи, у тому числі, за ходом, а також предметів. Окрім того, всі учасники відеоконференції повинні чути, бачити одне одного, мати можливість задавати питання й отримувати на них відповіді в режимі реального часу, реалізовувати інші надані їм процесуальні права та виконувати процесуальні обов'язки, передбачені КПК України.

Зауважимо, що є виключення з дотримання зазначених вимог закону. Це прийняття заходів, що унеможливають ідентифікацію зовнішності та голосу допитуваного задля забезпечення його безпеки (ч. 9 ст. 352 КПК України).

4. Вибір місця проведення пред'явлення особи або предмета для впізнання в режимі відеоконференції під час досудового розслідування може бути: 1) приміщення, розташоване на території, яка перебуває під юрисдикцією органу досудового розслідування, суду, або на території міста, в якому вони розташовані; 2) приміщення, розташоване поза територією юрисдикції органу досудового розслідування, суду та поза територією міста, в якому вони розташовані; 3) місце перебування хворого свідка, потерпілого або підозрюваного, безпека якого забезпечується. У будь-якому разі обране приміщення має бути достатньо просторим для забезпечити присутності всіх необхідних осіб і техніки.

5. Повідомлення всіх учасників пред'явлення для впізнання про час та місце проведення слідчої (розшукової) дії. Повідомляючи про дату, час та місце проведення пред'явлення для впізнання слідчий, прокурор викликає

учасників даної слідчої (розшукової) дії (особу, яка впізнає, особу, яка підлягає впізнанню, статистів, понятих, спеціаліста для фіксування впізнання технічними засобами, за потреби психолога, педагога, інших спеціалістів) шляхом вручення їм повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Пред'явлення особи та предметів для впізнання в режимі відеоконференції проводиться за загальними правилами пред'явлення для впізнання, що відображені у ст. ст. 228 та 229 КПК України. Разом з тим, проведенню пред'явлення для впізнання осіб та предметів в режимі відеоконференції під час досудового розслідування притаманні певні особливостями:

1. Недоцільність застосування таких видів пред'явлення особи для впізнання за фотознімками чи матеріалами відеозапису.

2. Реалізація особою, яка впізнає предмет, можливості повернути його, роздивитись поближче, з різних боків. Така можливість може бути забезпечена за рахунок дій спеціально залученого слідчим, прокурором статиста, який на прохання впізнаючого може піднести впізнаваний предмет ближче до екрану, показати його з різних ракурсів тощо.

3. Врахування можливостей спотворення зображення, які обумовлені використанням широкоформатних моніторів, які дещо зменшують зображення у висоту та збільшують в ширину, що може негативним чином вплинути на можливість впізнання людини за зростом та статуєю.

4. Необхідність учасників слідчої (розшукової) дії говорити голосно та чітко. Так, враховуючи той факт, що при пред'явленні для впізнання по один бік екрану можуть знаходитись кілька осіб, які знаходитимуться на різній відстані від мікрофону, слідчий, прокурор на початку проведення даної слідчої (розшукової) дії має попередити учасників про необхідність говорити голосно та чітко.

Тактичні правила фіксації слідчих (розшукових) дій, проведених у режимі відеоконференції.

Відеоконференція слідчих (розшукових) дій у кримінальному судочинстві супроводжується її технічним записом. Технічні засоби відеозапису являють собою сукупність програмно-апаратних засобів та приладів, що повинні забезпечувати належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) і використання інформації, яка відображає процес відеоконференції. Фіксування кримінального судочинства технічними засобами не тільки відображає процес відеоконференції, а й фактично забезпечує: 1) дисциплінованість і відповідальність учасників процесу; 2) можливість запобігати порушенням порядку здійснення процесуальних дій; 3) додержання законності та інших засад судочинства; 4) неупереджене ставлення до учасників процесу; 5) безпеку учасників кримінального процесу; 6) підвищення оперативності, результативності та якості проваджень.

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства, криміналістичної літератури та практики проведення допиту і пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції дозволяє визначити наступні загальні тактичні правила фіксації ходу і результатів проведення дистанційного досудового розслідування:

1. **Обов'язковість фіксації допиту та пред'явлення для впізнання за допомогою технічних засобів відеозапису.** Так, ч. 9 ст. 232 КПК України визначає, що хід та результати слідчої дії, проведеної у режимі відео конференції, фіксуються за допомогою технічних засобів відеозапису. Фіксація слідчої дії в режимі відеоконференції повинна починатися з моменту оголошення про початок її проведення й тривати до моменту її закінчення. Тобто має бути забезпечена безперервна фіксація ходу допиту чи пред'явлення для впізнання в режимі відеоконференції, не слід допускати вибіркості запису.

2. **Необхідність паралельно відеозапису допиту чи пред'явлення для впізнання у режимі відеоконференції зв'язку складати протокол відповідної слідчої (розшукової) дії чи журнал судового засідання.**

3. **Обов'язковість організації трансляції таким чином, щоб фіксації підлягали, по-перше, повністю приміщення, де знаходиться допитуваний або впізнаючий та, по-друге, всі присутні при цьому особи з метою демонстрації вільної поведінки допитуваної особи та відсутності будь-якого незаконного впливу на нього чи присутніх.** Так, при проведенні слідчої (розшукової) дії в режимі відеоконференції слідчому (прокурору, слідчому судді) не можна обмежуватися лише фіксацією тільки силуетів або обличчя допитуваного (впізнаючого), оскільки в такому випадку буде відсутня можливість впевнитися, що на особу не чиниться тиск і її не примушують давати «потрібні» показання. Це означає, що фактичні дані, здобуті під час проведення відеоконференції повинні бути зафіксовані в такій формі, яка гарантувала б їх належність (ст. 85 КПК України) та допустимість (ст. 86 КПК України). Порушення цього тактичного правила може призвести до того, що інформація отримана в результаті дистанційного досудового розслідування не буде визнана доказом по кримінальному провадженню.

4. **Використання таких сучасних систем відеоконференцій, які надають можливість спільної роботи над даними, в тому числі й підписання документів.** Так, при використанні відеоконференції зв'язку необхідно вмикати «білу дошку» – спеціальний додаток, в якому кожний учасник може вводити текст чи(і) графічні зображення, що стають видимими для кожного учасника (наприклад, підпис).

5. **Необхідність використання для запису ходу і змісту слідчої (розшукової) дії таких методів цифрового запису, які надійно фіксують інформаційні дані та виключають технічну можливість їхньої зміни.** Зокрема, застосувати лазерний цифровий запис відео-, аудіоінформації на оптичні

диски одноразової реєстрації. При односторонньому відеоконференцзв'язку ефективним засобом захисту аудіофайлів є установка PIN-коду на записуючу техніку. Так, компанією «Телесистеми» розроблений цифровий диктофон Edic-mini Tiny A31. Основою нової розробки стала технологія цифрових водяних знаків, яка дозволяє впроваджувати в аудіофайл спеціальні помітки, що не сприймаються на слух, але є видимими для комп'ютера. У випадку несанкціонованого редагування поміченого таким чином аудіозапису, цілісність водяних знаків порушується. Зазначене дозволяє достовірно встановити факт монтажу фонограми. Даний диктофон також оснащений PIN-кодом, що дозволяє проглянути флеш-пам'ять обладнання на комп'ютері тільки після попереднього вводу пароля. Крім того, диктофон підтримує помітки дати і часу проведення запису та має функцію «цифровий підпис», яка дозволяє в подальшому визначити, на якому диктофоні був зроблений аудіозапис та чи є він справжнім.

6. Доцільність використання для запису ходу і змісту слідчої (розшукової) дії оптичних дисків тих фірм, які пройшли відповідне тестування та отримали схвальні відгуки спеціалістів. Так, у мережі Інтернет регулярно публікуються звіти про тестування оптичних дисків та засобів для зчитування інформації різних виробників.

7. Обов'язковість виготовлення не тільки оригіналу примірника технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії, але і його резервних копій. Так, згідно ч. 3 ст. 107 КПК України повинні бути виготовлені резервні копії носіїв інформації, які зберігаються окремо. Згідно Інструкції «Про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, під час судового засідання (кримінального провадження)», під час відеозапису ходу і результатів процесуальних дій, проведених у режимі відеоконференції, виготовляються архівна та робоча копії відеофонограми. Архівну копію відеофонограми (далі – архівна копія) Інструкція визначає як запис копії відеофонограми з технічних засобів на носій відеозапису, що має статус оригіналу та призначена для довготривалого зберігання. Архівна копія може використовуватись для створення робочих копій у разі їх недостатності, пошкодження, знищення тощо. Робочу копію відеофонограми (далі – робоча копія) Інструкція визначає як запис копії відеофонограми з технічних засобів відеозапису на носій відеозапису.

Вважаємо за доцільне, з метою уніфікації термінології у кримінальному судочинстві оригінал примірника технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії, проведеної в рамках дистанційного досудового розслідування називати архівною копією, основним призначенням якої є довготривале зберігання інформації у незмінному вигляді. Копію, призначену для використання в ході розслідування (перегляду, вивчення, експертного дослідження тощо) вважати робочою. Копію (чи копії), призначену(і) для

надання сторонам провадження, – резервною, що виготовляється з робочої, а у випадку її пошкодження – з архівної копії.

На наш погляд, при фіксації допиту чи пред’явлення для впізнання в режимі відеоконференції, слідчому, прокурору, слідчому судді з робочої копії потрібно виготовляти мінімум дві резервні копії – для сторони захисту та сторони обвинувачення. Примірники відеофонограми записуються у вигляді копій на окремі DVD-R-диски для лазерних систем зчитування об’ємом до 8,5 Гб (далі – DVD-R-диски). У разі, якщо відеофонограми не вміщуються на один DVD-R-диск, використовувати додаткові DVD-R-диски. Компакт-диски з архівною, робочою та резервними копіями слід пакувати в окремі конверти, які підлягають маркуванню таким чином: архівна копія № (робоча копія №; резервна копія №); номер матеріалів кримінального провадження; позначення – «відеофонограма»; дата проведення процесуальної дії; прізвище, ім’я, по батькові допитуваного, впізнаючого; підпис учасників процесуальної дії та слідчого; об’єм відеофонограми (Гб/Мб). При цьому маркування (нанесення надписів на стороні етикетки диска) вимагає використання тільки спеціально пристосованих для цього маркерів. Також категорично забороняється наклеювати на поверхню диска стікери чи клеючі стрічки.

8. Перевірка якості архівної, робочої та резервної копій. Відразу після запису слідчої (розшукової) дії в режимі відеоконференції, особа, яка проводила її запис, повинна шляхом перегляду відеофонограми впевнитись у коректності запису та його придатності для подальшого використання. В разі виявлення порушень запису доцільно скласти відповідний акт і долучити його до матеріалів кримінального провадження.

Окрім того, на наш погляд, в подальшому також необхідно періодично перевіряти якість запису та виготовляти дублікати архівної, робочої чи(і) резервних копій у разі виявлення під час перевірки зниження якості зчитування даних. Особливо це стосується кримінальних проваджень щодо злочинів минулих років. Адже примірник технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії має зберегти здатність до повного зчитування даних до моменту винесення вироку, навіть при встановленні особи підозрюваного через кілька років після вчинення злочину (наприклад, через 10, 20 років). У зв’язку з цим особі, яка здійснює перевірку архівних та резервних копій, варто знати, що за оцінками експертів строк зберігання DVD-R-дисків перед записом рівняється 5-10 рокам, а зберігати записану інформацію CD-R-диск здатен на протязі 25-50 років. В якості характеристики стійкості деякі виробники вказують строк зберігання архівів – до 100 років і більше. Однак, у реальних умовах експлуатації він набагато менше, як правило, до 5 років, що обумовлено суттєвим негативним впливом температури і вологості повітря. Натомість екстремальні умови зберігання і експлуатації можуть скоротити даний термін до кількох днів.

9. Доцільність залучення до допиту чи пред'явлення для впізнання, що проводяться в режимі відеоконференцв'язку, спеціаліста в галузі інформаційних технологій з метою забезпечення належної фіксації інформації в режимі відеоконференцв'язку.

10. Після закінчення проведення процесуальних дій у режимі відеоконференції особа, яка відповідальна за її проведення (слідчий, прокурор, слідчий суддя) або уповноважена ним особа, яка відповідає за використання технічних засобів проведення та фіксації (спеціаліст або секретар судового засідання) мають вилучити відеограму з технічного засобу відеозапису.

Варто зазначити, що є певні відмінності між проведенням допиту та пред'явленням для впізнання в режимі відеоконференції (це стосується суб'єктів та процедури проведення), а тому їх фіксація має не тільки загальні, але й окремі тактичні правила.

Особливості фіксації допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування в судовому засіданні полягають в тому, що факт допиту відображається у журналі судового засідання. Відповідно до вимог ст. 108 КПК України допит в режимі відеоконференції під час досудового розслідування повинен бути зафіксований у журналі судового засідання. Таким чином фіксація допиту в режимі відеоконференції під час досудового розслідування проводиться за правилами фіксації судового розгляду кримінальних проваджень. А це означає, що згідно вказаної Інструкції фіксацію допиту в режимі відеоконференції здійснює не слідчий, а секретар судового засідання.

Особливості фіксації пред'явлення для впізнання особи, предметів в режимі відеоконференції під час досудового розслідування полягають в тому, що факт проведення даної слідчої (розшукової) дії доцільно фіксувати у відповідному протоколі як по один бік екрану, так і по інший. Складені протоколи не будуть тотожними за змістом. Відмінності будуть в суб'єкті складання та кількості учасників і присутніх, обов'язки зафіксованої інформації тощо. В подальшому протокол, який складений на виконання доручення чи запиту про міжнародну правову допомогу, має надсилатись органу досудового розслідування та приєднуватись слідчим, прокурором до матеріалів кримінального провадження в якості необхідної складової до протоколу пред'явлення для впізнання особи, предмета. При цьому слід враховувати, що пред'явлення для впізнання предметів в режимі відеоконференції та, як одна зі складових даної слідчої (розшукової) дії, – можливість огляду предмета впізнаючим, що знаходиться по той бік екрану, пов'язана із певними складнощами. У зв'язку з чим слідчому, прокурору доцільно залучити статиста, який на прохання впізнаючого може піднести впізнаваний предмет ближче до екрану, показати його з різних ракурсів. Вказані дії повинні знайти своє відображення під час фіксації відеоконференції.

7. Особливості проведення допиту та впізнання осіб, які знаходяться за межами України

Аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дозволяє визначити, що в ситуації знаходження за межами України допитуваного, особи, яка впізнає чи яку впізнають, проведення слідчих (розшукових) дій за їхньою участю можливе за умови направлення слідчим, прокурором до уповноваженого (центрального) органу України запиту про міжнародну правову допомогу в порядку ст. ст. 551-553 КПК України з метою: 1) виклику особи, яка знаходиться за межами України, для проведення процесуальних дій на території України (ст. 566 КПК України); або 2) забезпечення участі особи, яка знаходиться за межами України, у допиті, пред'явленні для впізнання в режимі відеоконференції.

У випадку виклику особи, яка знаходиться за межами України, для проведення процесуальних дій на території України (ст. 566 КПК України) до запиту (доручення) у рамках міжнародної правової допомоги має бути долучена оформлена належним чином повістка, повідомлення про розмір і порядок відшкодування витрат, пов'язаних з викликом. Сам запит направляється компетентному органу іноземної держави не пізніше шістдесяти діб до дати явки особи або в інший строк, передбачений міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України.

У випадку надання запиту про міжнародну правову допомогу з метою забезпечення участі особи, яка знаходиться за межами України, у допиті, пред'явленні для впізнання в режимі відеоконференції, до такого запиту має бути долучене рішення про проведення даних слідчих (розшукових) дій (постанова слідчого, прокурора або ухвала слідчого судді). У самому запиті серед інших мають бути відображені відомості про відповідну особу (зокрема її ім'я та прізвище, процесуальний статус, місце проживання або перебування, громадянство, інші відомості, які можуть сприяти виконанню запиту, а також зв'язок цієї особи із предметом кримінального провадження), а також відомості про осіб, присутність яких вважається необхідною під час виконання процесуальних дій, і обґрунтування цієї необхідності (ч. 2 ст. 552 КПК України). Частина 3 ст. 552 КПК України визначає необхідність додати до запиту про допит особи як свідка, потерпілого, експерта, підозрюваного або обвинуваченого належним чином засвідчений витяг відповідних статей цього Кодексу з метою роз'яснення особі її процесуальних прав і обов'язків. До запиту також додається перелік питань, які слід поставити особі, або відомості, які необхідно отримати від особи. Доцільно також долучити до запиту й інші необхідні документи, спрямовані на забезпечення процесуальних і тактичних вимог проведення допиту, пред'явлення особи для впізнання (бланки відповідних протоколів слідчих (розшукових) дій із роз'ясненням особливостей їх заповнення, перелік осіб, участь яких слід

забезпечити, порядок здійснення дій при підготовці, проведенні та фіксації допиту чи впізнання тощо).

За результатами пред'явлення для впізнання, допиту особи, яка знаходиться за межами України, проведеного в режимі відеоконференції за запитом (дорученням) про міжнародну правову допомогу, складається протокол з дотриманням вимог, визначених у статтях 104-105 КПК України. В подальшому, після надходження до правоохоронного органу, що звертався із запитом (дорученням) про міжнародну правову допомогу, процесуальних документів, складених у ході його виконання правоохоронним органом іншої держави, вони мають бути долучені до матеріалів кримінального провадження.

Частина 1 ст. 553 КПК України визначає, що докази та відомості, одержані від запитуваної сторони в результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, можуть бути використані лише у кримінальному провадженні, якого стосувався запит. При цьому відомості, які містяться в матеріалах, отриманих у результаті виконання запиту про міжнародну правову допомогу, не можуть визнаватися судом допустимими, якщо запит компетентного органу України був переданий запитуваній стороні з порушенням передбаченого порядку, встановленого КПК України або міжнародним договором України.

8. Особливості закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні з урахуванням проведеного допиту, впізнання в режимі відеоконференції

Прокурор зобов'язаний у найкоротший строк після повідомлення особі про підозру здійснити одну з таких дій:

- закрити кримінальне провадження;
- звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру.

Відомості про закінчення досудового розслідування вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Досудове розслідування визнається закінченим, якщо немає необхідності у проведенні ще будь-яких слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання, перевірку та оцінку доказів, коли жодна з версій, які виникли, не залишилась неперевіреною, тобто коли виконані вимоги ст. 91 КПК України про встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Під закриттям кримінального провадження розуміють таке закінчення досудового розслідування, яке відбувається в силу наявності обставин, що виключають кримінальне провадження або при наявності підстав

для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Із закриттям кримінального провадження процесуальна діяльність по ньому повністю закінчується, подальше таке провадження є неможливим до того часу, коли постанова про закриття кримінального провадження не буде скасована в установленому КПК України порядку.

Прийняття рішення про закриття кримінального провадження можливе лише після всебічного, повного і неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження та безпосереднього дослідження і оцінки слідчим, прокурором показань, речей і документів, які стосуються цього провадження, у їх сукупності.

Кримінальне провадження закривається в разі, якщо:

- встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню;
- потерпілий, а у випадках, передбачених цим Кодексом, його представник відмовився від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення;
- стосовно кримінального правопорушення, щодо якого не отримано згоди держави, яка видала особу.

Кримінальне провадження закривається судом:

- у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності;
- якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Про закриття кримінального провадження слідчий, прокурор приймає постанову.

Слідчий приймає постанову про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4 частини 1 статті 284 КПК України, якщо в цьому кримінальному провадженні жодній особі не повідомлялося про підозру.

Прокурор приймає постанову про закриття кримінального провадження щодо підозрюваного з підстав, передбачених частиною 1 статті 284 КПК України.

Рішення прокурора про закриття кримінального провадження щодо

підозрюваного не є перешкодою для продовження досудового розслідування щодо відповідного кримінального правопорушення.

Копія постанови слідчого про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, прокурору. Прокурор протягом двадцяти днів з моменту отримання копії постанови має право її скасувати у зв'язку з незаконністю чи необґрунтованістю. Постанова слідчого про закриття кримінального провадження також може бути скасована прокурором за скаргою заявника, потерпілого, якщо така скарга подана протягом десяти днів з моменту отримання заявником, потерпілим копії постанови.

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику.

Закриття кримінального провадження або ухвалення вироку з підстави, передбаченої пунктом 1 частини 2 статті 284 КПК України, не допускається, якщо підозрюваний, обвинувачений проти цього заперечує. У цьому разі кримінальне провадження продовжується в загальному порядку, передбаченому КПК України.

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний повідомити підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ до матеріалів досудового розслідування, які є в його розпорядженні, у тому числі будь-які докази, які самі по собі або в сукупності з іншими доказами можуть бути використані для доведення невинуватості або меншого ступеня винуватості обвинуваченого, або сприяти пом'якшенню покарання.

Прокурор або слідчий за його дорученням зобов'язаний надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до приміщення або місця, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем держави, і прокурор має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Надання доступу до матеріалів включає в себе можливість роботи копії або відображення матеріалів.

У документах, які надаються для ознайомлення, можуть бути видалені відомості, які не будуть розголошені під час судового розгляду. Видалення повинно бути чітко позначено. За клопотанням сторони кримінального провадження суд має право дозволити доступ до відомостей, які були видалені.

Сторона захисту за запитом прокурора зобов'язана надати доступ та можливість скопіювати або відобразити відповідним чином будь-які речові докази або їх частини, документи або копії з них, а також надати доступ до житла чи іншого володіння, якщо вони знаходяться у володінні або під контролем сторони захисту, якщо сторона захисту має намір використати відомості, що містяться в них, як докази у суді.

Сторона захисту має право не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Вирішення питання про віднесення конкретних матеріалів до таких, що можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення і, як наслідок, прийняття рішення про надання чи ненадання прокурору доступу до таких матеріалів, може бути відкладено до закінчення ознайомлення сторони захисту з матеріалами досудового розслідування.

Якщо в ході досудового розслідування проводилися допити або впізнання в режимі відеоконференції, то ознайомлення з матеріалами таких слідчих дій відбувається з застосуванням технічних засобів, що використовуються для ознайомлення з матеріалами, отриманими з застосуванням фіксації слідчих дій, передбаченої статтею 107 КПК України. Окремого процесуального порядку ознайомлення з матеріалами допиту або впізнання в режимі відеоконференції КПК України не передбачено, тому ознайомлення проводиться за вищезазначеними загальними правилами.

Про відкриття сторонами матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє потерпілого, після чого останній має право ознайомитися з ними.

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий - прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів.

Обвинувальний акт складається слідчим, після чого затверджується прокурором. Обвинувальний акт може бути складений прокурором, зокрема якщо він не погодиться з обвинувальним актом, що був складений слідчим.

Обвинувальний акт - це процесуальний документ про закінчення досудового розслідування.

Обвинувальний акт повинен містити такі відомості:

- найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер;
- анкетні відомості кожного обвинуваченого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- анкетні відомості кожного потерпілого (прізвище, ім'я, по батькові, дата та місце народження, місце проживання, громадянство);
- прізвище, ім'я, по батькові та займана посада слідчого, прокурора;

- виклад фактичних обставин кримінального правопорушення, які прокурор вважає встановленими, правову кваліфікацію кримінального правопорушення з посиланням на положення закону і статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність та формулювання обвинувачення;

- обставини, які обтяжують чи пом'якшують покарання;
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;
- розмір витрат на залучення експерта (у разі проведення експертизи під час досудового розслідування);
- дату та місце його складення та затвердження.

Обвинувальний акт підписується слідчим та прокурором, який його затвердив, або лише прокурором, якщо він склав його самостійно.

До обвинувального акта додається:

- реєстр матеріалів досудового розслідування;
- цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування;
- розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування;
- розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного.

Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстиніан, 2012. – 1224 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України». – Х. : Одисей, 2012. – 360 с.

3. Про затвердження Інструкції про порядок роботи з технічними засобами відеозапису ходу і результатів процесуальних дій проведених у режимі відеоконференції під час судового засідання (кримінального провадження) : Наказ Державної судової адміністрації від 15.11.2012 р. № 155 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1552012/>.

4. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження: лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних

справ від 5 квітня 2013 року № 223–558/04–13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nkm.ks.court.gov.ua/sud2117/cit_inf/cpc_2012/7192/#.

5. Вандер, М., Холопов, А. Цифровая фиксация аудио- и видеоинформации / М. Вандер, А. Холопов // Законность. – 2003. – № 8. – С. 38-40.

6. Водяные знаки защищают цифровые фонограммы от подделки // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://trendhunting.livejournal.com/8874.html>.

7. Волеводз, А.Г. Правовые основы взаимной правовой помощи по уголовным делам с использованием видеоконференцсвязи / А. Г. Волеводз // Военно-юридический вестник Приволжского региона: Сб. научных трудов. Вып.1 / ВП ПУрВО, Приволжский окружной военный суд и Самарская гуманитарная академия. – Самара: Изд-во Самарской гуманитарной академии, 2003. – С. 70-96.

8. Кампо, В. Фіксування судового процесу технічними засобами: проблеми сучасної конституційно-судової практики / В. Кампо // Віче. – 2013. – № 2. – С. 11-15.

9. Костикова, Н.А. Перспективы использования цифровой аудиотехники в криминалистических целях // [Електронний ресурс] / Н. А. Костикова – Режим доступу : <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=22&art=3252>.

10. Краснопецев, С.А. Использование систем видеоконференцсвязи в уголовном процессе [Електронний ресурс] / С. А. Краснопецев – Режим доступу : <http://www.justicemaker.ru/view-article.php?id=22&art=3192>.

11. Михальчук Т.В. Особливості проведення окремих слідчих (розшукових) дій у режимі видеоконференції / Т. В. Михальчук // Криміналістика і судовба експертиза. – 2013. – Вип. 58(1). – С. 138-144.

12. Мурадов В. Проблеми використання видеоконференцв'язку на сучасному етапі розвитку техніко-криміналістичного забезпечення судового розгляду кримінальних справ / В. Мурадов // Право України. – 2011. – № 7. – С. 235–240.

13. Рекомендации по эксплуатации и хранению оптических дисков // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.disc.ru/informatsiya/rekomendatsii-po-ekspluatatsii-i-hraneniyu-opticheskikh-nositelej/>.

14. Устинов, В. Хранение данных на CD- и DVD-дисках: на наш век хватит? // [Електронний ресурс] / В. Устинов – Режим доступу : http://www.broadcasting.ru/articles2/Oborandteh/hranenie_dannyh_na_CD_DVD_diskah.

15. Черниченко І.В. Особливості реалізації окремих засад кримінального провадження України під час застосування видеоконференції / І.В. Черниченко // Часопис Київського університету права. – 2013. – Вип. 4. – С. 332-336.

16. Энциклопедия DVD±RW/DVD±R дисков // [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.3dnews.ru/storage/dvdrw-guide>.

Юхно О.О., Аюпова Р.М., Балац Р.М., Бондаренко О.О., Глобенко Г.І.,
Лозова С.М., Рось Г.В., Салманов О.В.

**Методичні рекомендації
щодо особливостей проведення допиту свідка, потерпілого під час
досудового розслідування в судовому засіданні**

**1. Підстави для проведення допиту свідка, потерпілого під час
досудового розслідування в судовому засіданні**

Кримінальний процесуальний закон України запровадив новий інститут – допиту свідка чи потерпілого слідчим суддею під час досудового провадження. Існування цього інституту є винятком із загального правила про безпосередність дослідження доказів, відповідно до якого суд повинен дослідити докази безпосередньо; не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього дослідження суду, крім випадків, передбачених КПК України (ст. 23 КПК України).

Допит – передбачена КПК України слідча (розшукова) дія, що полягає в одержанні слідчим, прокурором від свідка, потерпілого, підозрюваного, обвинуваченого, експерта показань про обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Загальними підставами для проведення допиту є наявність достатніх відомостей про те, що певній особі відомі обставини, що мають значення для кримінального провадження, та їх можна отримати шляхом проведення допиту.

Підстави для проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні зазначені в ч. 1 ст. 225 КПК України, а саме: у виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, сторона кримінального провадження, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Закон передбачає проведення допиту слідчим суддею лише у виняткових

випадках, до яких слід віднести:

- небезпека для життя та здоров'я свідка чи потерпілого;
- свідок чи потерпілий захворів на тяжку хворобу;
- а також є інші обставини, що можуть бути перешкодою для допиту в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань.

Чинний КПК України закріплює можливість допиту (у тому числі одночасного допиту вже допитаних осіб) слідчим суддею тільки потерпілих чи свідків.

2. Сторони кримінального провадження, що мають право звернутися до суду для проведення допиту

З клопотанням про проведення допиту, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб в судовому засіданні під час досудового розслідування мають право звернутися сторони кримінального провадження.

Стороною кримінального провадження з боку обвинувачення є:

- слідчий,
- керівник органу досудового розслідування,
- прокурор,
- потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених КПК України.

Стороною кримінального провадження з боку захисту є:

- підозрюваний,
- обвинувачений,
- засуджений,
- виправданий,
- особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їх захисники та законні представники (п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути (ст. 64¹ КПК України):

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи.

Таким чином, заявити клопотання про проведення допиту в судовому засіданні під час досудового розслідування може одна із зазначених вище осіб.

При цьому сторона обвинувачення може заявити слідчому судді клопотання про проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні при наявності до того підстав навіть у тому випадку, якщо на момент його проведення жодній особі не повідомлено про підозру в цьому кримінальному провадженні, тобто відсутня сторона захисту.

Оскільки в клопотанні перед слідчим суддею порушується питання про проведення слідчої (розшукової) дії – допиту або одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, то у випадку подання такого клопотання слідчим, воно повинно бути погоджено з прокурором (п. 5 ч. 2 ст. 40 КПК України).

У клопотанні слід зазначити: короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким воно подається; правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; виклад обставин, якими обґрунтовуються доводи клопотання; особу, яку необхідно допитати, та її процесуальний статус.

Якщо заявляється клопотання про одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб, то слід зазначити цих осіб, їх процесуальний статус та вказати, у чому саме, на думку особи, що подає клопотання, виявляються розбіжності в їхніх показаннях.

До клопотання також можуть бути додані копії матеріалів, якими обґрунтовуються доводи клопотання (довідка лікаря про тяжку хворобу, відомості, що вказують на небезпеку для життя чи здоров'я свідка чи потерпілого тощо).

Клопотання про проведення допиту в судовому засіданні під час досудового розслідування подається однією із сторін кримінального провадження слідчому судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування.

Відповідно до вимог закону клопотання, що подається до суду і може бути предметом розгляду слідчим суддею, підлягає обов'язковій реєстрації в автоматизованій системі документообігу суду, що здійснюється працівниками апарату відповідного суду в день його надходження. Визначення слідчого судді для конкретного судового провадження здійснюється автоматизованою системою документообігу суду в порядку, передбаченому положеннями ст. 35 КПК України.

3. Порядок проведення допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні

Допит свідка чи потерпілого здійснюється суддею у судовому засіданні за місцем розташування суду або перебування хворого свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду (ст. 352 КПК України).

Сторони повідомляються про дату, час і місце проведення судового засідання відповідно до вимог ст. 111 КПК України. Разом із тим, неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту.

Перед допитом свідка, потерпілого слідчий суддя встановлює відомості про його особу, з'ясовує стосунки свідка з підозрюваним і потерпілим, а в потерпілого – зі свідком та підозрюваним. Після чого учасникам допиту роз'яснюються їх права, обов'язки та порядок проведення допиту.

Свідок має право:

1) знати, у зв'язку з чим і в якому кримінальному провадженні він допитується;

2) користуватися під час давання показань та участі у проведенні інших процесуальних дій правовою допомогою адвоката, повноваження якого підтверджуються згідно з положеннями КПК України;

3) відмовитися давати показання щодо себе, близьких родичів та членів своєї сім'ї, що можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні ним, близькими родичами чи членами його сім'ї кримінального правопорушення, а також показання щодо відомостей, які згідно з положеннями ст. 65 КПК України не підлягають розголошенню;

4) давати показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, і користуватися допомогою перекладача;

5) користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших відомостей, які йому важко тримати в пам'яті;

6) на відшкодування витрат, пов'язаних з викликом для давання показань;

7) ознайомлюватися з протоколом допиту та заявляти клопотання про внесення до нього змін, доповнень і зауважень, а також власноручно робити такі доповнення і зауваження;

8) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

9) заявляти відвід перекладачу.

Свідок зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду;

2) давати правдиві показання під час досудового розслідування та судового розгляду;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі свідку у зв'язку з виконанням його обов'язків.

Протягом кримінального провадження потерпілий має право:

1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені КПК України;

2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;

3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;

- 4) заявляти відводи та клопотання;
  - 5) за наявності відповідних підстав – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;
  - 6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;
  - 7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому КПК України;
  - 8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;
  - 9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;
  - 10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;
  - 11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому КПК України, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі ст. 290 КПК України, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття провадження;
  - 12) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального процесу з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);
  - 13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених КПК України;
  - 14) користуватися іншими правами, передбаченими КПК України.
- Під час досудового розслідування потерпілий має право:
- 1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;
  - 2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;
  - 3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;
  - 4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:

- 1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;
- 2) брати участь у судовому провадженні;
- 3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;
- 4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;

5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;

6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;

7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому КПК України.

Потерпілий зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття – завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

У разі допиту свідка він попереджається про кримінальну відповідальність за відмову давати показання і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілий – за давання завідомо неправдивих показань. Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, слідчий суддя здійснює допит свідка. У ході допиту свідка, потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні складається протокол допиту.

4. Особливості допиту особи за відсутністю сторони захисту

За відсутності в кримінальному провадженні підозрюваного на момент задоволення клопотання і проведення допиту свідка чи потерпілого в суді допит проводиться без участі сторони захисту.

Якщо ж до моменту проведення допиту в судовому засіданні під час досудового розслідування повідомляється будь-кому про підозру або особу затримують за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, за яким проводиться кримінальне провадження, слідчий суддя зобов'язаний відкласти проведення допиту на час, що потрібний для повідомлення сторони захисту про проведення допиту свідка чи потерпілого в судовому засіданні і провести такий допит за участю сторони захисту

Суд під час судового розгляду має право допитати свідка, потерпілого, який допитувався раніше відповідно до правил ст. 225 КПК України, зокрема у випадках, якщо такий допит проведений за відсутності сторони захисту або якщо є необхідність уточнення показань чи отримання показань щодо обставин, які не були з'ясовані в результаті допиту під час досудового розслідування (ст. 225 КПК України).

5. Особливості допиту тяжкохворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування

Відповідно до положень ч. 2 ст. 225 КПК України для допиту тяжкохворого свідка, потерпілого під час досудового розслідування може бути проведено виїзне судове засідання. Воно проводиться лише у випадках, якщо хвороба дійсно загрожує життю чи може призвести до інших тяжких наслідків у разі переміщення особи зі стаціонарного відділення лікарняного закладу для допиту до приміщення суду.

Тяжкість хворобливого стану та ймовірність настання небезпечних для особи наслідків в результаті транспортування з лікарняної установи до іншого місця повинна бути підтверджена відповідною медичною документацією з висновками лікарів. У разі неможливості транспортування для проведення допиту такої особи створюються належні умови в приміщенні стаціонарного відділення лікарняного закладу.

Під час допиту свідка, потерпілого доцільно використовувати звуко- або відеозапис. Їх застосування дозволить запобігти втраті важливих відомостей внаслідок можливої смерті особи або забування будь-яких важливих фактів внаслідок хворобливих станів.

Стан здоров'я свідків, потерпілих впливає на повноту і об'єктивність їх свідчень. Їм можуть бути притаманні такі характерні особливості як порушення здатності до концентрації уваги (розсіяність уваги), нездатність зосередитися тощо.

Для отримання більш повних і правдивих показань під час допиту свідка, потерпілого слід застосовувати наступні тактичні прийоми: деталізація показань, пред'явлення доказів (для згадування), використання асоціативних зв'язків, а також постановка уточнюючих, деталізуючих, конкретизуючих і контрольних запитань. Доцільним буде забезпечити участь під час допиту лікаря для спостереження за станом хворої особи.

Як свідчить практика, одночасний допит даної категорії осіб (свідків, потерпілих) зазвичай носить безконфліктний характер, основним завданням якого є надання допитуваному допомоги у відновленні дійсної картини розслідуваної події і в пригадуванні можливо забутих фактів, а також для з'ясування причин розбіжностей в показаннях раніше допитаних осіб та їх усунення; зміцнення вольових якостей і позиції сумлінного учасника (учасників) одночасного допиту; виявлення й встановлення нових обста-

вин розслідуваної події; додаткової перевірки й закріплення показань свідків, потерпілих. Нерідко при допиті в умовах безконфліктної ситуації використовується постановка запитань, що активізують у свідомості свідка асоціативні зв'язки. Іноді свідок, потерпілий сумлінно помиляється в оцінці ситуації, що сталася і завдання слідчого розкрити можливу сумлінну оману допитуваної особи і надати їй допомогу в правильному відтворенні раніше сприйнятих обставин.

Під час одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб слід використовувати наступні тактичні прийоми: пред'явлення доказів для відновлення асоціативних зв'язків пам'яті, надання учасникам одночасного допиту ініціативи в дослідженні спірних питань; розгляд на одночасному допиті запитань у зворотній послідовності. Допит такої хворої особи судом в домашніх чи інших умовах за межами лікарняного закладу слід вважати процесуально проблематичним.

Якщо у судді чи сторін кримінального провадження під час судового розгляду виникають обґрунтовані сумніви щодо правдивості показань свідка, потерпілого, наданих слідчому судді під час досудового розслідування, ці показання можуть бути оголошені після його допиту в судовому розгляді з метою перевірки та з'ясування виниклих розбіжностей.

6. Процесуальне оформлення проведення допиту свідка, потерпілого, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб під час досудового розслідування в судовому засіданні

На сьогоднішній день чинним КПК України досить детально регламентовано процесуальний порядок проведення різних видів допиту, проте законодавцем не закріплено чіткої процедури процесуального оформлення проведення допиту свідка, потерпілого, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб під час досудового розслідування в судовому засіданні.

У даному випадку мова йде про фактично новий різновид допиту, який може бути проведено на стадії досудового розслідування. За своїм змістом, порядком проведення та процесуальним оформленням даний вид допиту має певні особливості, які було розглянуто вище.

Відповідно до змісту положень ст. 103 КПК України існує три форми фіксування процесуальних дій кримінального провадження:

- 1) у протоколі;
- 2) на носії інформації, на якому за допомогою технічних засобів зафіксовані процесуальні дії;
- 3) у журналі судового засідання.

Перші дві форми фіксування процесуальних дій кримінального провадження застосовуються під час проведення допиту прокурором або слідчим.

Обов'язок процесуального оформлення проведення допиту свідка, потерпілого, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб під час

досудового розслідування в судовому засіданні законодавцем покладений на секретаря судового засідання. Проведення такого допиту фіксується у журналі судового засідання.

Відповідно до ст. 343 КПК України секретар судового засідання після відкриття слідчим суддею засідання повідомляє присутніх про здійснення повного фіксування судового засідання, а також про умови його фіксування. Відповідно до ч. 5 ст. 27 КПК України повне фіксування судового засідання забезпечується за допомогою звукозаписувального технічного засобу та відповідно до ч. 1 ст. 108 КПК України ведеться журнал судового засідання. У випадку неприбуття учасників судового провадження або якщо судові провадження здійснюються судом за відсутності осіб згідно з ч. 4 ст. 107 КПК України таке фіксування не здійснюється.

Крім КПК України порядок фіксування та процесуального оформлення судового засідання визначений наказом Державної судової адміністрації України «Про затвердження інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання)» № 108 від 20 вересня 2012 р., який встановлює єдиний порядок роботи зі звукозаписувальними технічними засобами фіксування судового засідання, зберігання, копіювання, дублювання та використання інформації, яка відображає хід судового засідання в судах загальної юрисдикції (крім Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів) [5].

Відповідно до п. 2.2. Інструкції фіксуванням судового засідання технічними засобами є технічний запис розгляду справи судом за допомогою звукозаписувального технічного засобу, що включає в себе створення фонограми судового засідання. Звукозаписувальний технічний засіб (далі – комплекс звукозапису) – це сукупність програмно-апаратних засобів та приладів, що забезпечують належне фіксування, зберігання, копіювання (дублювання) і використання інформації, яка відображає хід судового засідання.

Фонограма судового засідання (далі – фонограма) як звуковий запис, що утворюється в процесі безпосереднього фіксування судового засідання за допомогою комплексу звукозапису та перетворений у форму електронних даних, включає обов'язкові реквізити: дату, час, місце створення запису, номер справи та використовується для створення архівної та робочої копій. При цьому, архівна копія фонограми – це запис копії фонограми з вбудованого носія комплексу звукозапису на диск для лазерних систем зчитування (носій інформації), що має статус оригіналу та призначений для довготривалого зберігання в архіві; а робоча копія фонограми – це запис копії фонограми з вбудованого комплексу звукозапису на диск для лазерних систем зчитування (носій інформації), який використовується для відтворення або виготовлення копій технічного запису судового засідання та прослуховування суддями і сторонами (учасниками) судового засідання тощо.

Відповідно до п. 2.7. Інструкції документом, що ведеться в суді у порядку здійснення кримінального судочинства, кримінального провадження одночасно з фіксуванням судового засідання технічними засобами, є журнал судового засідання (протокол судового засідання складається в суді тільки у порядку здійснення господарського судочинства, одночасно з фіксуванням судового засідання технічними засобами).

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 73 КПК України та п. 2.9. Інструкції фіксування судового засідання технічними засобами відповідно до своїх обов'язків, визначених посадовою інструкцією, здійснює секретар судового засідання. У випадку відсутності секретаря його обов'язки, за розпорядженням головуючого, виконує інший працівник апарату суду, який відповідно до своїх обов'язків, визначених посадовою інструкцією, може здійснювати фіксування судового засідання технічними засобами.

Технологія (порядок здійснення) звукового запису детально визначена розділом III Інструкції та умовно включає стадію підготовки до звукового запису (у тому числі операцію тестування); безпосередньо самого звукового запису судового засідання; стадію створення архівних та робочих копій фонограм; стадію завершення роботи з комплексом звукозапису з обов'язковим дотриманням певних вимог (щодо перевірки якості запису, блокування комплексу або виходу із програми, заборони передачі паролю, маркування конвертів з копіями фонограм тощо).

Відповідно до розділу IX вищевказаної Інструкції, можна схематично визначити особливості фіксування процесуальної дії, яка проводиться слідчим суддею під час досудового розслідування в кримінальному провадженні:

- фіксування процесуальної дії технічними засобами – це технічний запис процесуальної дії за допомогою звукозаписувального технічного засобу, що включає в себе створення фонограми;
- фіксування процесуальної дії технічним засобом здійснює секретар або інший працівник апарату суду відповідно до вимог п.п. 3.2, 3.3 Інструкції;
- після закінчення процесуальної дії секретар або інший працівник апарату суду:
  - виготовляє та підписує Журнал судового засідання та приєднує до матеріалів кримінального провадження;
  - створює оригінальний примірник технічного носія інформації зафіксованої процесуальної дії (робочу копію фонограми) з дотриманням п.п. 3.5–3.10 Інструкції та долучає його до матеріалів кримінального провадження;
  - створює резервну копію (архівну копію фонограми) з дотриманням п.п. 3.5–3.10 Інструкції, перевіряє якість її запису та передає в архів суду.

Зазначимо, що незастосування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, коли воно є обов'язковим (тобто у всіх

випадках, якщо присутні учасники судового провадження), тягне за собою недійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її виконання чинними (ч. 6 ст. 107 КПК України). Відсутність у матеріалах провадження журналу судового засідання або технічного носія інформації, на якому зафіксовано судові провадження в суді першої чи апеляційної інстанції, визнається згідно з п. 7 ч. 2 ст. 412 КПК України істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону та є підставою для безумовного скасування оскаржуваного судового рішення.

На наш погляд, показання, отримані під час допиту свідка та потерпілого у судовому засіданні під час судового засідання мають бути приєднані слідчим до матеріалів кримінального провадження.

7. Особливості закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні з урахуванням проведеного допиту свідка, потерпілого, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб у судовому засіданні

Положення ст. 283 КПК України визначають загальні положення щодо закінчення досудового розслідування. У ній зазначається, що особа має право на розгляд обвинувачення проти неї в суді в найкоротший строк або на його припинення шляхом закриття провадження.

У ч. 2 ст. 283 КПК України міститься вимога до прокурора у найбільш короткий строк після повідомлення особі про підозру прийняти одне з таких рішень:

- 1) закрити кримінальне провадження;
- 2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;
- 3) звернутися до суду з обвинувальним актом;
- 4) звернутися до суду з клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру;
- 5) звернутися до суду з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру.

Досудове розслідування визнається закінченим, якщо немає необхідності у проведенні ще будь-яких слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання, перевірку та оцінку доказів, коли жодна з версій, що виникли, не залишилась неперевіреною, тобто коли виконані вимоги ст. 91 КПК України про встановлення обставин, що підлягають доказуванню в кримінальному провадженні.

Докази, отримані в тому числі і в результаті проведеного допиту свідка, потерпілого, одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб під час досудового розслідування в судовому засіданні оцінюються за правилами,

викладеними в ст. 94 КПК України, відповідно до якої слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. При цьому жоден доказ не має наперед встановленої сили.

Таким чином, КПК України не передбачає ніяких особливостей закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні, якщо здійснювався допит свідка, потерпілого, одночасний допиту двох чи більше вже допитаних осіб під час досудового розслідування в судовому засіданні. Таким чином, закінчення досудового розслідування здійснюється в загальному порядку.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц, та ін. ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. - Х. : Право, 2013. - 824 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012 № 4651-VI. // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1/ О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін., за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – 768 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. проф. : В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
5. Інструкція про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання), затверджена наказом Державної судової адміністрації України № 108 від 20 вересня 2012 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://court.gov.ua/19173/>.

Грищенко О.В., Юхно О.О., Даниленко А.В., Захарченко О.В.,
Кочура О.О., Нікуліна А.Г., Рось Г.В., Чича Р.П.

**Методичні рекомендації
щодо особливостей досудового розслідування кримінальних
проваджень стосовно застосування примусових заходів медичного
характеру**

**1. Підстави для здійснення кримінального провадження щодо
застосування примусових заходів медичного характеру**

Відповідно до положень, передбачених ч. 1 ст. 503 КПК України кримінальне провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, здійснюється за наявності достатніх підстав вважати, що:

- 1) особа вчинила суспільно небезпечне діяння, передбачене законом України про кримінальну відповідальність у стані неосудності;
- 2) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані осудності, але захворіла на психічну хворобу до постановлення вироку.

Насамперед, необхідно зазначити, що осудність та вік особи є передумовами кримінальної відповідальності, якій передують свідомий вольовий вибір, що включає розуміння соціального значення злочинних дій або бездіяльності та передбачення їх наслідків. Вибір варіанту поведінки являє собою результат взаємодії зовнішньої ситуації із особливостями особи, зокрема, з її психічним станом. При цьому, психічний стан особи впливає на цілий комплекс кримінально-правових проявів суб'єкта: сам факт кримінального правопорушення, його характер, обставини. Осудність, нарівні з виною та відповідальністю є центральною методологічною категорією кримінального права з точки зору її фундаментального значення для додержання прав і свобод людини. Тому, для точного вирішення питання про визнання особи винною, для слідчого, прокурора та судді дійсно важливо розуміти поняття осудності, неосудності та обмеженої осудності.

У ч. 2 ст. 19 КК України регламентується законодавче визначення поняття неосудності, з якого випливає, що неосудною визнається така особа, яка під час вчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого КК України, «не могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними внаслідок хронічної психічної хвороби, тимчасового розладу психічної діяльності, слабоща або іншого хворобливого стану психіки». Ці положення закону про кримінальну відповідальність прийнято називати формулою неосудності. Ця формула містить як медичні, так юридичні ознаки. У кримінальному праві така формула отримала найменування змішаної формули неосудності. Поєднавши в ній медичні та юридичні ознаки, законодавець обмежив тим

самим поняття неосудності чіткими, суворо визначеними законом рамками.

Крім цього, положення ст. 20 КК України передбачають, що кримінальній відповідальності підлягає особа, яка визнана судом обмежено осудною, тобто, яка під час вчинення кримінального правопорушення в силу наявності у неї психічного розладу не здатна була повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Значення обмеженої осудності полягає в тому, що вона враховується судом при призначенні покарання і є підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.

Вважається, що застосування примусових заходів медичного характеру є правом, а не обов'язком суду. Вони застосовуються лише до осіб, які є суспільно небезпечними. Якщо особа страждає на психічну хворобу і вчинила суспільно небезпечне діяння, але за характером вчиненого та за своїм психічним станом не являє собою небезпеки для суспільства і не потребує надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, то примусові заходи медичного характеру не застосовуються.

У положеннях ч. 1 ст. 94 КК України визначено, наступні види примусових заходів медичного характеру:

- 1) надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 2) госпіталізація до психіатричного закладу із звичайним наглядом;
- 3) госпіталізація до психіатричного закладу з посиленням наглядом;
- 4) госпіталізація до психіатричного закладу із суворим наглядом.

При призначенні певного виду примусових заходів медичного характеру суд має враховувати три критерії: 1) характер і тяжкість захворювання (медичний критерій); 2) тяжкість вчиненого діяння (юридичний критерій); 3) ступінь небезпечності психічно хворого для себе чи інших осіб (соціальний критерій).

Але на жаль, кримінальний процесуальний закон України не встановлює поняття психічного стану особи, а також не містить приблизного переліку критеріїв, які необхідні для оцінки їх значимості. За відсутності єдиного визначення поняття психічного стану і критеріїв, питання про обов'язкове кримінальне провадження та призначення захисника підозрюваній особі слідчий, прокурор вирішує на підставі висновку психіатричної експертизи, яка призначається після встановлення факту вчинення діяння даною особою. Так, у положеннях ч. 1 ст. 509 КПК України вказано, що слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними. Призначення цього виду експертиз відповідно до положень, передбачених п. 3 ч. 2 с. 242 КПК України є обов'язковими.

У теорії кримінального процесу із вищезазначених питань існують різні точки зору науковців. Так, зокрема, Д. Р. Лунц, зазначав, що на всіх стадіях виконання правосуддя необхідно приймати до уваги патологічні аномалії, які не виключають осудності. Деякі науковці надають лише схематичну і не зовсім зрозумілу характеристику самого психічного стану особи. Разом з тим, А. С. Кобліков під психічним станом особи має на увазі такі аномалії, які не дозволяють вважати особу неосудною і не усувають відповідальності за вчинене, але перешкоджають або ускладнюють особі здійснювати свій захист. У свою чергу О. Хомовський зауважує, що до психічного стану особи, який ускладнює самостійне виконання особою свого права на захист, відносяться такі психічні відхилення, які хоча й не залишають у особи здатності керувати своїми діями або усвідомлювати їх, але в деякій мірі послаблюють цю здатність. Однак, при визначенні такого психічного стану не має одностайної думки з цих питань, чому та в силу яких причин особи, які страждають психічними розладами, не можуть самостійно виконувати свої права.

На підставі таких визначень неможливо встановити й коло психічних аномалій, які мають кримінальне процесуальне значення. Зрозуміло, що надати визначення, котре відповідало подібним вимогам, досить важко, хоча б тому, що не має психічної неповноцінності взагалі, а є конкретні різноманітні форми порушень й аномалій психічної діяльності, що по-різному відображаються на здатності людей. Наявність психічних вад у осудних, природно, не виключають їх здатність надавати собі звіт на свої дії та керувати ними. Тому не безпідставно, С. В. Торубаров, Е. М. Холодковська зазначають про те, що ці властивості можуть бути лише ослаблені під дією психічних порушень. Так, М. О. Чельцов-Бebutov не безпідставно зауважив, що не можна ототожнювати поняття «нормальний» та «осудний», тому слідчий зобов'язаний знати про різні психічні відхилення. Все це пов'язано з тим, що на практиці зустрічаються люди з різними фізичними відхиленнями й спотворюваннями в побудові тіла, які роблять їх інвалідами, також бувають люди, які наділені психічними вадами, що переходять межі здорового стану.

На думку С. П. Щерби, до психічних розладів, які заважають особам самостійно захищати свої права, повинні відноситись: олігофренія, епілепсія, органічне ушкодження центральної нервової системи (у тому числі: травматичне враження головного мозку, травматична церебрастенія, травматична енцефалопатія), сифіліс мозку, а також психопатії, стан ремісії після перенесених психозів та інші аномалії (в межах осудності).

Таким чином, кримінальний процесуальний закон не містить вказівок на особливий порядок здійснення досудового розслідування за фактом вчинення неосудною особою суспільно-небезпечного діяння. Якщо, у деяких випадках, слідчому, прокурору може бути відомо, що суспільно небезпечне діяння, що передбачене КК Україною, вчинив душевнохворий, наявність

таких дій зобов'язує їх внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування, яке провадиться за загальними правилами, передбаченими положеннями чинного КПК України без будь яких винятків до встановлення психічного стану особи, яка вчинила це діяння.

2. Порядок здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру та щодо обмежено осудних осіб

Досудове розслідування щодо застосування примусових заходів медичного характеру проводиться за загальними правилами, встановленими КПК України. Водночас, особливості цих кримінальних проваджень (душевна хвороба особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і неможливість застосування до неї кримінального покарання) зумовили введення спеціальних норм, які регламентують особливий порядок розслідування.

Коли під час досудового розслідування будуть встановлені підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру, слідчий, прокурор виносить постанову про зміну порядку досудового розслідування і продовжує його згідно з правилами, передбаченими главою 39 КПК України.

Закон не містить вказівок на якийсь особливий порядок здійснення досудового розслідування за фактом вчинення душевнохворим суспільно небезпечного діяння. В низці випадків слідчому чи прокурору може бути відомо, що суспільно небезпечну дію, передбачену КК України, вчинив душевнохворий. Наявність таких даних зобов'язує їх внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.

Так, слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Слідчий, який здійснюватиме досудове розслідування, визначається керівником органу досудового розслідування.

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення. Відмова у прийнятті та реєстрації заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення не допускається.

До Єдиного реєстру досудових розслідувань вносяться відомості про:

1) дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

2) прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

3) інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

4) короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

5) попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

6) прізвище, ім'я, по батькові та посада службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;

7) інші обставини, передбачені положенням про Єдиний реєстр досудових розслідувань.

У Єдиному реєстрі досудових розслідувань автоматично фіксується дата внесення інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє прокурора про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені положеннями ч. 5 ст. 214 КПК України.

Якщо відомості про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань внесені прокурором, він зобов'язаний невідкладно, але не пізніше наступного дня, з дотриманням правил підслідності передати наявні у нього матеріали до органу досудового розслідування та доручити проведення досудового розслідування.

Кримінальне провадження здійснюється за загальними правилами бо будь-яких винятків до встановлення психічного стану особи, яка вчинила суспільно небезпечні дії. Психічний стан такої особи встановлюється психіатричною експертизою в порядку передбаченому ст. ст. 242 та 509 КПК України.

Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.

Примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи здійснюється за ухвалою слідчого судді, суду.

Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової.

Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених положеннями ст. 244 КПК України.

У разі відмови слідчого, прокурора в задоволенні клопотання сторони захисту про залучення експерта особа, що заявила відповідне клопотання, має право звернутися з клопотанням про залучення експерта до слідчого судді.

Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів із дня його надходження до суду.

Особа, яка подала клопотання, повідомляється про місце та час його розгляду, проте її неприбуття не перешкоджає розгляду клопотання, крім випадків, коли її участь визнана слідчим суддею обов'язковою.

Слідчий суддя, встановивши, що клопотання подано без додержання вимог частини другої цієї статті, повертає його особі, яка його подала, про що постановляє ухвалу.

Під час розгляду клопотання слідчий суддя має право за клопотанням учасників розгляду або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення клопотання.

Слідчий суддя за результатами розгляду клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам, якщо особа, що звернулася з клопотанням, доведе, що:

1) для вирішення питань, що мають істотне значення для кримінального провадження, необхідне залучення експерта, проте сторона обвинувачення не залучила його або на вирішення залученого стороною обвинувачення експерта були поставлені запитання, що не дозволяють дати повний та належний висновок з питань, для з'ясування яких необхідне проведення експертизи, або існують достатні підстави вважати, що залучений стороною обвинувачення експерт внаслідок відсутності у нього необхідних знань, упередженості чи з інших причин надасть або надав неповний чи неправильний висновок;

2) вона не може залучити експерта самостійно через відсутність коштів чи з інших об'єктивних причин.

До ухвали слідчого судді про доручення проведення експертизи включаються запитання, поставлені перед експертом особою, яка звернулася з відповідним клопотанням. Слідчий суддя має право не включити до ухвали запитання, поставлені особою, що звернулася з відповідним клопотанням, якщо відповіді на них не стосуються кримінального провадження або не мають значення для судового розгляду, обґрунтувавши таке рішення в ухвалі.

Висновок експерта, залученого слідчим суддею, надається особі, за клопотанням якої він був залучений.

Слідчий, прокурор зобов'язані залучити експерта (експертів) для проведення психіатричної експертизи у разі, якщо під час кримінального провадження будуть встановлені обставини, які дають підстави вважати, що особа під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному або обмежено осудному стані або вчинила кримінальне правопорушення в осудному стані, але після його вчинення захворіла на психічну хворобу, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними.

У разі необхідності здійснення тривалого спостереження та дослідження особи може бути проведена стаціонарна психіатрична експертиза, для чого така особа направляється до відповідного медичного закладу на строк не більше двох місяців. Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження в порядку, передбаченому для подання та розгляду клопотань щодо обрання запобіжного заходу, а під час судового провадження – ухвалою суду.

Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Про закриття кримінального провадження прокурор приймає постанову, яка може бути оскаржена в порядку, передбаченому положеннями чинного КПК України. Постанова про закриття кримінального провадження надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.

Прокурор затверджує складене слідчим або самостійно складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надсилає його суду в порядку, передбаченому КПК України.

З огляду на зміст положень ч. 2 ст. 504 КПК України, можна дійти висновку, що досудове розслідування стосовно осіб, які підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення у стані обмеженої осудності, провадиться слідчим згідно із загальними правилами, передбаченими чинним КПК України.

3. Процесуальний статус особи, щодо якої здійснюється провадження із застосування примусових заходів медичного характеру

Відповідно до положень, передбачених ст. 93 КК України примусові заходи медичного характеру можуть бути призначені судом особам:

- 1) які вчинили у стані неосудності суспільно небезпечне діяння;
- 2) які вчинили у стані обмеженої осудності злочини;
- 3) які вчинили злочин у стані осудності, але захворіли на психічну хворобу до постановлення вироку але під час відбування покарання.

Загальними ознаками, властивими усім цим особам, є

- а) наявність психічного розладу, що вплинув на вибірну поведінку в кримінально значимій ситуації;
- б) вчинення діяння, передбаченого статтями Особливої частини КК України;
- в) погроза повторного скоєння суспільно небезпечного діяння під впливом психічного розладу.

Таким чином, суб'єктом примусових заходів медичного характеру є три категорії осіб: неосудні, обмежено осудні та осудні суб'єкти, які після скоєння злочину захворіли на психічну хворобу.

При цьому неосудними визнаються особи, що скоїли суспільно небезпечне діяння в стані психічного розладу, хронічного, тимчасового, стаціонарного або іншого хворобливого стану психіки, внаслідок якого така особа не могла діяти усвідомлено або керувати своїми діями під час здійснення суспільно небезпечного діяння.

Під обмеженою осудністю розуміють психічний стан особи, що не виключає кримінальної відповідальності і покарання, при якому під час вчинення злочину була обмежена здатність цієї особи усвідомлювати свої діяння або керувати ними внаслідок розладів психічної діяльності. Особа, що вчинила правопорушення у стані обмеженої осудності є суб'єктом злочину, оскільки в наявності всі ознаки, що стосуються суб'єкта, тому ця особа підлягає кримінальної відповідальності. Обмежена осудність не може розглядатися як підстава звільнення від кримінальної відповідальності і покарання, вона дає можливість суду диференційовано підійти до оцінки протиправної поведінки особи в особливому психічному стані. Таким чином, до обмежено осудних осіб можуть застосовуватися примусові заходи медичного характеру поряд з покаранням. А досудове розслідування, щодо цієї категорії осіб проводиться у загальному порядку.

До третьої категорії осіб, до яких можливо застосувати примусові заходи медичного характеру, відносять тих, хто вчинив злочин у стані осудності, але захворів на психічну хворобу до винесення вироку але під час відбування покарання. Якщо особа вчинила злочин у стані осудності, але до винесення вироку або під час відбування покарання занедужала психічним захворюванням, що позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, вона не підлягає покаранню. До такої особи суд може застосувати примусові заходи медичного характеру (ч. 3 ст. 93 КК України). Після видужання ця особа може підлягати покаранню на загальних підставах, якщо не минув термін давності притягнення її до кримінальної відповідальності або не з'явилися інші підстави, що звільняють

її від кримінальної відповідальності (ч. 4 ст. 95 КК України).

Особа, щодо якої здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру, відповідно до положень, передбачених ст. 506 КПК України користується правами підозрюваного в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника.

Таким чином, конституційне право громадян на кваліфіковану юридичну допомогу в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру набуває першочергового значення тому, що мова йде про захист законних інтересів осіб, які самі такий захист не неспроможні здійснити взагалі або хоча б частково. Отже, участь захисника є обов'язковою, оскільки особа в силу свого психічного стану не може самостійно здійснити своє право на захист. Забезпечити захист прав та законних інтересів такої особи, створити їй справжнє процесуальне рівноправ'я призначений інститут обов'язкового захисту.

При цьому слід зауважити, що обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішується питання про їх застосування, з моменту встановлення факту наявності у особи психічного захворювання або інших відомостей, які викликають сумнів щодо її осудності (п. 5 ч. 2 ст. 52 КПК України). Тобто з моменту отримання висновку судово-психіатричної експертизи.

Своєчасне залучення професійного захисника до участі у кримінальних провадженнях щодо застосування примусових заходів медичного характеру викликане також необхідністю створення ефективного захисту такої категорії осіб, сприяння в реалізації їхніх прав та їх відновлення у випадку порушення.

В якості законних представників особи, щодо якої здійснюється провадження із застосування примусових заходів медичного характеру можуть виступати батьки, опікуни, піклувальники, близькі родичі. Про залучення особи в якості законного представника складається окрема постанова.

4. Обставини, що підлягають встановленню під час досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру

Досягнення мети кримінального процесуального доказування можливе лише тоді, коли з достатньою повнотою й достовірністю будуть встановлені всі обставини й факти, сукупність яких утворює предмет доказування. Отже, предмет доказування слід розглядати як сукупність передбачених КПК України обставин, доказування яких є обов'язковим і сукупність яких створює можливість суду вирішити питання про застосування до особи примусових заходів медичного характеру.

Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру має певну специфіку та регламентується положеннями, передбаченими ст. 505 КПК України.

Отже, під час досудового розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру мають бути всебічно, повно і об'єктивно встановлені такі обставини, як:

1) час, місце, спосіб та інші обставини вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення;

При доказуванні обставин, які утворюють подію злочину чи суспільно небезпечного діяння належить встановлювати елементи об'єктивної сторони складу злочину, що відбуваються у певному місці, часі та певним способом. Перелік таких ознак визначається відповідною нормою закону України про кримінальну відповідальність, що визнає злочином конкретне суспільно небезпечне діяння. Спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення є комплексом дій з підготовки, вчинення та приховування, що здійснюється в певній послідовності та призводить до певного злочинного наслідку.

2) вчинення цього суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення цією особою;

Враховуючи, що особа, яка винила суспільно небезпечне діяння на момент його вчинення знаходилась у стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії та керувати ними, дана особа кримінальну відповідальність за вчинене нею діяння нести не може, отже не є суб'єктом злочину. Разом з тим, слід обов'язково встановити, що суспільно небезпечне діяння було вчинено саме цією особою, для того щоб суд мав можливість за необхідності застосувати примусові заходи медичного характеру. Якщо ж особа на момент вчинення кримінального правопорушення була осудною, а вже під час досудового розслідування захворіла на психічну хворобу, встановлення факту вчинення нею цього кримінального правопорушення надасть змогу в подальшому, після проходження даною особою примусового лікування, притягнути її до кримінальної відповідальності.

3) наявність у цієї особи розладу психічної діяльності в минулому, ступінь і характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування;

Наявність у особи психічного розладу в минулому є підставою припустити, що на момент вчинення суспільно небезпечного діяння особа перебувала у такому стані коли не усвідомлювала свої дії та не могла ними керувати. Тому для встановлення цієї обставини слід звернутись із відповідним запитом до психоневрологічного диспансеру за місцем проживання особи та до лікувального закладу, якщо особа раніше проходила лікування у зв'язку із розладом психічної діяльності чи психічною хворобою. Ступінь і

характер розладу психічної діяльності чи психічної хвороби на час вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення чи на час досудового розслідування встановлюється лікарями шляхом проведення судово-психіатричної експертизи.

4) поведінка особи до вчинення суспільно небезпечного діяння або кримінального правопорушення і після нього;

Дані обставини можна встановити шляхом проведення допиту близьких та родичів особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння або кримінальне правопорушення. Крім того, слід враховувати що потерпілий, а також свідки вчинення кримінального правопорушення можуть надати інформацію про дії особи, щодо якої проводиться кримінальне провадження.

5) небезпечність особи внаслідок її психічного стану для самої себе та інших осіб, а також можливість спричинення іншої істотної шкоди такою особою;

Небезпечність особи для самої себе та інших осіб обумовлюється психічним розладом, який має дана особа, чи психічною хворобою, на яку вона страждає, та може бути встановлена виключно шляхом проведення судово-психіатричної експертизи.

6) характер і розмір шкоди, завданої суспільно небезпечним діянням або кримінальним правопорушенням;

У даній категорії кримінальних проваджень доказуванню підлягають обставини, які характеризують наслідки діяння неосудної особи (характер і розмір збитку, заподіяного суспільно небезпечним діянням, а також розміри витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння). Встановлення характеру і розміру заподіяної шкоди передбачає з'ясування характеру і розміру матеріальної, фізичної та моральної шкоди. При цьому розмір матеріальної шкоди можна встановити шляхом призначення товарознавчої експертизи. Відшкодування збитків у провадженнях даної категорії має певну специфіку. Адже, особа, яка вчинила суспільно небезпечне діяння у стані неосудності, за наявності у неї майна, може нести матеріальну відповідальність за рахунок цього майна. Якщо ж у неосудної особи майна немає, то матеріальну відповідальність за заподіяну їй діями шкоду повинні нести інші особи, на яких за законом ця відповідальність покладається (батьки, опікуни, піклувальники тощо).

Необхідність доказування зазначених обставин виникає з моменту встановлення під час досудового розслідування підстав для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру і слідчим або прокурором буде прийнята постанова про зміну порядку досудового розслідування.

5. Особливості застосування запобіжних заходів та призначення психіатричної експертизи

Запобіжні заходи до особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, є засобами впливу на таку особу з метою обмеження її свободи або встановлення за нею нагляду.

Відповідно до положень, передбачених ч. 1 ст. 508 КПК України до такої особи можуть бути застосовані судом наступні запобіжні заходи:

- 1) передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї при обов'язковому лікарському нагляді;
- 2) поміщення до психіатричного закладу в умовах, що виключають її небезпечну поведінку.

Вищевказане положення дублюється у п. 7.2 Листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04.04.2013 р. № 511-550/0/4-13.

Запобіжні заходи застосовуються судом до особи з моменту встановлення факту розладу психічної діяльності чи психічної хвороби за загальними правилами.

Зазначені запобіжні заходи можуть бути застосовані на підставі мотивованої ухвали слідчого судді, суду з огляду на їх необхідність, із суворо визначеною метою і в повній відповідності до чинного законодавства (гл. 18, ст. 508 КПК України), оскільки їх застосування – це право, а не обов'язок суду. Вони обираються тільки для усунення перепон, які виникають при здійсненні правосуддя і з метою всебічного та об'єктивного дослідження обставин суспільно небезпечного діяння, забезпечення належного виконання завдань кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру та наданні особі, яка потребує цього, психіатричної допомоги.

При обранні запобіжного заходу необхідно враховувати ступінь психічного розладу особи, тяжкість вчиненого нею суспільно небезпечного діяння, вік, фах, наявність близьких родичів, інші обставини. Ці відомості необхідні для того, щоб обрати відповідний запобіжний захід, забезпечити явку до слідчого і до суду, і насамперед її належну поведінку та своєчасне надання медичної допомоги.

При переданні особи на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї можливе лише за їх згоди. Примусово змусити особу опікуватися іншою особою закон ні в якому разі не може. Однак, слідчому, прокурору при вирішенні питання про застосування запобіжного заходу у вигляді передання на піклування опікунам, близьким родичам чи членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом, доцільно зібрати відомості про особу опікунів, близьких родичів та членів сім'ї, їхні стосунки, щоб бути впевненим в тому, що вини зможуть виконати покладені на них обов'язки у

зв'язку із застосуванням відповідного запобіжного заходу. Такі особи повинні бути сумлінними, викликати у слідчого, прокурора довіру, оскільки саме така особа, на яку покладаються обов'язки, повинна бути здатною постійно контролювати поведінку особи, яка має психічне захворювання або розлад психічної діяльності. Ще однією важливою умовою щодо застосування саме такого запобіжного заходу є обов'язковий лікарський нагляд, що повинен відбуватися в межах психіатричної допомоги.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», психіатрична допомога – це комплекс спеціальних заходів, спрямованих на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених зазначеним Законом та іншими законами, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд та медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади. Нагляд може відбуватися в межах як амбулаторної, так і стаціонарної психіатричної допомоги. Саме при застосуванні запобіжного заходу у вигляді передання на піклування опікунам, близьким родичам та членам сім'ї з обов'язковим лікарським наглядом слід говорити про амбулаторну психіатричну допомогу, яка може надаватися без усвідомленої згоди особи або без згоди її законного представника у разі встановлення у неї психічного розладу, внаслідок чого вона завдасть значної шкоди своєму здоров'ю з погіршенням психічного стану у разі ненадання їй психіатричної допомоги. Амбулаторну психіатричну допомогу особі без усвідомленої згоди або без згоди її законного представника надає лікар-психіатр у примусовому порядку за рішенням суду.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу в умовах, що не провокуватимуть небезпечну поведінку особи – це забезпечення надання їй стаціонарної психіатричної допомоги.

Стаціонарна психіатрична допомога, що передбачає обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах і в порядку, передбаченого законом, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медико-соціальну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, і надається в стаціонарних умовах понад 24 годин підряд. Положення ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу», визнає, що особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона, зокрема, вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити небезпечні для неї чи оточуючих дії.

З урахуванням вимог КПК України щодо забезпечення умов, що провокують небезпечну поведінку особи, при застосуванні до неї запобіжного заходу у вигляді поміщення особи до психіатричного закладу та суспільну небезпеку особи слід визначити тип закладу, до якого вона госпіталізується:

- із звичайним наглядом;
- із посиленим наглядом;
- із суворим наглядом.

Відповідно до ч. 3 ст. 508 КПК України застосування передбачених запобіжних заходів здійснюється згідно із загальними правилами, передбаченими положеннями гл. 18 КПК України. При цьому слід застосовувати не тільки норми, що стосуються всіх запобіжних заходів з урахуванням особливостей психічного стану особи, а й певною мірою правила про тримання під вартою як найбільш суворого запобіжного заходу, до якого прирівнюється госпіталізація до психіатричного закладу.

Відповідно до положень, передбачених п. 3 ч. 2 ст. 242 КПК України за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо осудності чи обмеженої осудності, у слідчого, прокурора виникає обов'язок залучити судово-психіатричного експерта для визначення психічного стану підозрюваного.

Основні категорії фактичних підстав та інформаційних джерел, які вказують на доцільність проведення судово-психіатричної експертизи:

1) обставини, котрі свідчать про те, що особа була раніше чи перебуває під наглядом психіатра; особа госпіталізувалася і лікувалася у психіатричній лікарні, визнавалася у зв'язку з психічним захворюванням непридатною до військової служби; особа в іншій справі визнавалася неосудною, перебувала на примусовому психіатричному лікуванні (джерелом інформації будуть відповіді на офіційні запити від відповідних спеціалізованих установ Міністерства охорони здоров'я України (далі-МОЗ України), медичні книги, медичні картки, результати психіатричних спостережень та обстежень, матеріали тестування, рішення судів тощо);

2) обставини, що свідчать про особливості поведінки особи, які можуть вказувати на наявність у неї психічного захворювання (джерелом інформації є суб'єктивне сприйняття та оцінювання слідчим, прокурором поведінки особи);

3) обставини, що впливають з інформації, отриманої із клопотань, заявлених учасниками процесу, про необхідність проведення судово-психіатричної експертизи (джерелом інформації є документація, зібрана учасником кримінального провадження для обґрунтування відповідного клопотання);

4) обставини, що засвідчують безмотивний характер злочину або вчинення злочину з особливою жорстокістю (джерелом інформації є матеріали кримінального провадження, наприклад, протоколи слідчих (розшукових) дій).

Предметом експертизи є визначення психічного стану осіб, яким її призначено, у конкретні проміжки часу і відносно певних обставин, що мають юридичне значення і цікавлять слідство та суд.

Експертиза призначається і проводиться за наявності відповідних юридичних та фактичних підстав.

Юридичними підставами для призначення експертизи є відповідні статті КПК України, що передбачають даний вид експертизи.

Фактичними підставами для призначення експертизи є конкретні документовані дані про психічний стан особи, що викликають сумніви у його психічній повноцінності або осудності.

Питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи вирішується під час досудового розслідування – ухвалою слідчого судді за клопотанням сторони кримінального провадження (відповідна ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку). При цьому слідчий, прокурор підбирає потрібні матеріали кримінального провадження та обґрунтовує потребу проведення психіатричної експертизи, а також зазначає відповідну державну експертну установу та перелік питань, що ставляться на вирішення експерту психіатру чи комісії експертів. Організація проведення такого виду експертизи регулюється порядком проведення судово-психіатричної експертизи, та порядком проведення стаціонарної судово-психіатричної експертизи в психіатричних закладах осіб, які утримуються під вартою, затверджених наказом МОЗ України від 8 жовтня 2001 р. № 397.

Оскільки проведення стаціонарної психіатричної експертизи вимагає тривалого спостереження за особою та дослідження її здоров'я, така особа має бути направлена до відповідного медичного закладу на строк до двох місяців.

Стаціонарна психіатрична експертиза проводиться в психіатричних стаціонарах, де організуються психіатричні експертні комісії, що складаються не менш ніж з трьох лікарів-психіатрів: голови, члена комісії, доповідача, який проходить спостереження за досліджуваною особою.

У разі призначення психіатричної експертизи слідчий або суд зобов'язані представити експертній комісії матеріали справи, які повинні містити дані не тільки про обставини кримінального правопорушення, але й про особистість особи, щодо якої призначається експертиза, його поведінку, напрям думок, характерологічні особливості (жадібність, безвільність, жорстокість, мстивість, запальність і т. ін.). Чим повніше вони будуть представлені в матеріалах провадження тим достовірнішими будуть висновки судово-психіатричної експертизи.

Важливо встановити, як поводитись особа у момент вчинення правопорушення, до і після нього. Які думки висловлювала, який у неї був зовнішній вигляд і т. ін.

Для проведення експертизи надзвичайно важливо мати характеристику особи на всіх етапах його життя: у ранньому дитинстві, шкільні роки, період самостійної роботи. Рекомендується з'ясувати, чи не було відставання у

фізичному і розумовому розвитку, коли вона почала ходити, говорити; чи не було в неї будь-яких судомних нападів, травм голови, чи не переносила вона важких інфекційних захворювань; як навчалася в школі, чи не відставала у навчанні, яка була її поведінка при проходженні військової служби, у побуті, сім'ї і на роботі; чи не спостерігалось дивацтв, якщо спостерігалися, то в чому вони проявлялися; чи часто особа змінював професію, місце роботи; чи не зловживала алкоголем.

Необхідно з'ясувати, чи не хворіла особа раніше на будь-яке психічне захворювання, чи не перебувала під наглядом психіатра в диспансері або на стаціонарному лікуванні. В таких випадках необхідно установити, коли почалося захворювання, в чому воно проявлялось, в якому лікувальному закладі проходило лікування, тривалість перебування, діагноз, яке лікуванні проводилося і як воно протікало. Для цього повинні бути подані оригінали історій хвороб, амбулаторних карт, медичних обстежень про звільнення від військової служби, довідка медико-соціальної експертизи про інвалідність, медичні довідки про травми голови; копії попередніх судово-психіатричних висновків; історія хвороби, якщо перебував на примусовому лікуванні; при розладах мислення – записи, щоденники, листи, скарги, що стосуються душевного самопочуття, переживань і т. ін. За наявності короткочасного психічного розладу в період вчинення протиправних дій – протоколи допитів свідків і осіб, які бачили особу до і після скоєного, з урахуванням поведінки, особливостей висловлень, послідовності вчинків і реагування на дії оточуючих.

Від ретельності підготовки матеріалів для проведення експертизи залежить її повнота і всебічність, надійність експертного висновку. Цілий ряд дій має право проводити лише орган, що призначив експертизу, і заборонено перекладати їх проведення на експертів. Це передусім стосується збирання матеріалів, що підлягають дослідженню. Всі важливі для судження про психічний стан особи дані слідчий повинен зібрати не тільки шляхом його допиту, але й допиту його родичів, близьких, знайомих та інших осіб.

Здійснюючи проведення експертизи, експерт (експерти) повинен дати відповідь на питання про ступінь і характер психічного захворювання такої особи.

Після проведення всіх необхідних досліджень експерт складає висновок, в якому повинно бути зазначено: коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній під час проведення експертизи, запитання, що були поставлені експертіві, які матеріали експерт використав та які провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені запитання. Коли під час проведення експертизи експерт виявить факти, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання, він вправі на них вказати у своєму висновку. Висновок судово-

психіатричної експертизи оформляється документом, який має назву «Акт судово-психіатричної експертизи». Акт підписується всіма членами комісії, які несуть за його зміст особисту відповідальність. У випадку незгоди між експертами щодо відповідей на поставлені запитання кожен з них дає і підписує свій висновок окремо.

Акт судово-психіатричної експертизи є одним із джерел доказів у справі. Дані, які в ньому наводяться, повинні бути максимально точними і супроводжуватися вказівками, звідки вони отримані (із матеріалів справи, зі слів обстежуваного, із медичної документації). Зміст відповідного акта має бути зрозумілим не тільки експертам-психіатрам, але і слідчому, прокуророві та судді.

Експерти-психіатри дають висновок відносно тих фактичних обставин, які розкривають психічний стан особи з позицій наявності або відсутності в неї у певні періоди хворобливого розладу психіки, його глибини й тяжкості, що зумовлює можливість усвідомлення нею фактичної сторони й суспільної небезпечності поведінки та можливості керувати нею як на час вчинення суспільно небезпечного діяння та проведення дослідження, так і на перспективу. Такий висновок розкриває по суті клінічну і психіатричну оцінку психічного стану особи, щодо якої можуть бути застосовані судом примусові заходи медичного характеру. Наявність стану осудності або обмеженої осудності, а також можливість застосування до винної особи покарання за вчинене кримінальне правопорушення суд встановлює на підставі повного дослідження матеріалів кримінального провадження і в межах своєї юридичної компетенції.

6. Особливості закінчення досудового розслідування в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру

Досудове розслідування можна вважати закінченим лише тоді, коли його завдання виконано. Для цього слідчий, прокурор повинен всебічно, повно й неупереджено у встановленому законом порядку дослідити всі обставини, що складають предмет доказування у кримінальному провадженні.

Визнати досудове розслідування закінченим – це визнати відсутність необхідності проведення будь-яких процесуальних дій, спрямованих на збирання, перевірку і дослідження доказів. Як зазначає з цього приводу Ю.П. Алєнін, під закінченням досудового розслідування слід розуміти заключний етап досудового провадження, що являє собою комплекс процесуальних дій, пов'язаних із завершальним аналізом і оформленням результатів розслідування, забезпеченням прав учасників кримінального судочинства та прийняттям підсумкових рішень у кримінальному провадженні.

Відповідно до положень, передбачених ч. 1 ст. 511 КПК України досудове розслідування у кримінальному провадженні щодо застосування примусових

заходів медичного характеру закінчується закриттям кримінального провадження або складенням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Рішення про закриття кримінального провадження приймає прокурор шляхом винесення відповідної постанови. Постанова про закриття кримінального провадження складається з:

- 1) вступної частини, яка повинна містити відомості про: місце і час прийняття постанови; прізвище, ім'я, по батькові, посаду особи, яка прийняла постанову;
- 2) мотивувальної частини, яка повинна містити відомості про: зміст обставин, які є підставами для прийняття постанови; мотиви прийняття постанови, їх обґрунтування та посилання на положення КПК України;
- 3) резолютивної частини, яка повинна містити відомості про: зміст прийнятого процесуального рішення; місце та час (строки) його виконання; особу, якій належить виконати постанову; можливість та порядок оскарження постанови (ст. 110 КПК України).

Кримінальне провадження закривається за наявності підстав, передбачених п. п. 1–6 ч. 1 ст. 284 КПК України, а саме якщо:

- 1) встановлена відсутність події кримінального правопорушення;
- 2) встановлена відсутність в діянні складу кримінального правопорушення;
- 3) не встановлені достатні докази для доведення винуватості особи в суді і вичерпані можливості їх отримати;
- 4) набрав чинності закон, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою;
- 5) помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого;
- 6) існує вирок по тому самому обвинуваченню, що набрав законної сили, або постановлена ухвала суду про закриття кримінального провадження по тому самому обвинуваченню.

Прийняття рішення про закриття кримінального провадження можливе лише після всебічного, повного та неупередженого дослідження всіх обставин кримінального провадження та безпосереднього дослідження й оцінки слідчим, прокурором показань, речей і документів, які стосуються цього провадження, у їх сукупності.

Постанова прокурора про закриття кримінального провадження надсилається до місцевих органів охорони здоров'я.

Копію постанови про закриття кримінального провадження прокурор надсилає заявнику, потерпілому, його представнику, законному представнику та захиснику особи, щодо якої здійснювалося провадження про застосування примусових заходів медичного характеру.

Постанова прокурора про закриття кримінального провадження може бути оскаржена заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, захисником чи законним представником особи, щодо

якої здійснювалося провадження про застосування примусових заходів медичного характеру (п. 4 ч. 1 ст. 303 КПК України).

Скарга на постанову прокурора може бути подана особою протягом десяти днів з моменту отримання нею копії такої постанови (ч. 1 ст. 304 КПК України).

На жаль, у чинному КПК України не визначено процесуального статусу особи, щодо якої здійснюється провадження про застосування примусових заходів медичного характеру. Цілком очевидно, що ця особа є самостійним учасником кримінального процесу, а її права можуть в певних випадках лише співпадати з правами підозрюваного та обвинуваченого. Однак, відповідно до положень, передбачених ч. 1 ст. 506 КПК України, зазначена особа наділяється правами підозрюваного та обвинуваченого в обсязі, який визначається характером розладу психічної діяльності чи психічного захворювання відповідно до висновку судово-психіатричної експертизи, та здійснює їх через законного представника, захисника.

У разі, якщо на підставі висновку судово-психіатричної експертизи та інших доказів буде встановлено, що особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, під час вчинення суспільно небезпечного діяння була в неосудному стані або в подальшому захворіла психічною хворобою, яка позбавляє її можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, то слідчий або прокурор складає клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру.

Якщо клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру складає слідчий, то прокурор затверджує його і надсилає до суду. Прокурор може самостійно скласти клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру і надіслати його до суду в порядку, передбаченому ч. 2 ст. 292 КПК України.

Відповідно до положень, передбачених ч. 2 ст. 292 КПК України клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру має відповідати вимогам ст. 291 КПК України.

Крім того, у клопотанні про застосування примусових заходів медичного характеру необхідно вказати:

- а) інформацію про докази, які підтверджують вчинення суспільно небезпечного діяння, кримінального правопорушення конкретною особою;
- б) необхідність застосування до неї примусових заходів медичного характеру;
- в) судження щодо можливості забезпечення участі особі під час судового провадження за станом здоров'я;
- г) інформацію про примусовий захід медичного характеру, який пропонується застосувати.

Визнавши зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання клопотання про застосування примусових заходів медичного

характеру, прокурор, або слідчий за його дорученням, зобов'язаний повідомити законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного характеру, про завершення досудового розслідування та надання доступу до матеріалів досудового розслідування (ст. 290 КПК України).

Одночасно із переданням клопотання про застосування примусових заходів медичного характеру до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати копію такого клопотання та копію реєстру матеріалів досудового розслідування законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування цих заходів (ст. 293 КПК України).

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III.// Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25. Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. // Голос України. – 2012. – № 90-91. – 19 травня.
3. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ лист від 04.04.2013 р. n 511-550/0/4-13.
4. Наказ Міністерства охорони здоров'я від 08.10.2001 р. № 397 «Порядок проведення судово-психіатричної експертизи» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua>.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику застосування судами примусових заходів медичного характеру» від 3 червня 2005 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-05>.
6. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1 489-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 19. – С. 143.
7. Аленін Ю. П. Навчальний посібник для підготовки до іспиту / Ю.П. Аленін. – Х., 2010. – 328 с.
8. Жук І. В. Примусові заходи медичного характеру: мета, підстави, види та порядок застосування / І.В. Жук // Іменем закону : Науковий вісник. – 2008. – № 5. – С. 184–190.
9. Книга М. Проблеми правової регламентації провадження та зміни примусових заходів медичного характеру / М. Книга // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 3. – С. 131-134.
10. Кобликов А. С. Право обвиняемого на защиту при производстве предварительного следствия / А.С Кобликов. – М.: Госюриздат, 1961. – 79 с.
11. Колесник В.А. Процесуальна визначеність повноважень слідчого, прокурора, суду в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру / В.А. Колесник // Вісник Академії адвокатури України. – 2 (28) 2013. – С.40-45.
12. Кримінальний процес. Підручник. За редакцією професора

В.Я. Тація, професора Ю.М. Грошевого, професора О. В. Капліної, доцента О.Г. Шило. Видавництво «Право» Національної академії правових наук України та Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків 2012. – 823 с.

13. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 2 / Є. М. Блажівський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – 664 с.

14. Лунц Д.Р. Оценка судом психических аномалий обвиняемого, не исключających вменяемости / Лунц Д.Р. // Правоведение. 1968 г, № 2. – С. 86-94, с.

15. Михеев Р. И. Уголовное право и психиатрия / Р. И. Михеев. – Владивосток : ДВГУ, 1988. – 248 с.

16. Музика А. А. Примусові заходи медичного характеру : міжгалузевий порівняльно-правовий аспект / А.А. Музика // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. : кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародної науково- практичної конференції (19-20 вересня 2013 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 95-100.

17. Назаров В.В. Кримінальний процес України : [Навч. посібник] / Віктор Володимирович Назаров. – К. : ФОП О.С. Ліпкан, 2013. – 488 с.

18. Настольная книга судьи. Рассмотрение уголовных дел в суде первой инстанции / Алексеев В.Б., Ароцкер Л.Е., Божьев В.П., Бойков А.Д., Хомовский А.А. и др.; Редкол.: Горкин А.Ф., Куликов В.В., Перлов И.Д., Радутная Н.В. – М.: Юрид. лит., 1972. - 744 с.

19. Предупреждение преступлений и судебная экспертиза / Галкин В.М., Георгиев Л.И., Гусев А.А., Добин М.А., Торубаров С.В., Холодковская Е.М. и др.; Под общ. ред.: Галкин В.М., Петрухин И.Л., Поташник Д.П. – М.: Юрид. лит., 1968. – 191 с.

20. Сенченко Н. Своєчасність виявлення психічного захворювання в учасників процесуальних відносин як гарантія забезпечення їх прав / Н. Сенченко // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 3. – С. 133-135.

21. Сенченко Н.М. Застосування запобіжних заходів до осіб, для яких передбачено примусові заходи медичного характеру / Н.М. Сенченко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – Випуск 2. Том 3. 2015. – С. 105-109.

22. Чельцов-Бебутов А. Обвиняемый и его показания в советском уголовном процессе / Чельцов-Бебутов М.А.; Под ред.: Голяков И.Т. – М.: Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947. - 52 с.

23. Щерба С. П. Расследование и судебное разбирательство по делам лиц, страдающих физическими или психическими недостатками / С. П. Щерба – М., Юридическая литература. – 1975 г., 144 с.

Ященко А.М., Фелик В.І., Бугайчук К.Л., Даниленко А.В.,
Ізбаш К.С., Кочура О.О.

Методичні рекомендації про особливості кримінального провадження щодо юридичної особи

1. Поняття, ознаки та види юридичних осіб

1.1. Поняття юридичної особи. Цивільна правосуб'єктність

Відповідно до статті 80 Цивільного кодексу України юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку [36]. Юридична особа наділяється цивільною правосуб'єктністю (право бути суб'єктом цивільних правовідносин), яка складається з правоздатності і дієздатності і спроможністю бути позивачем та відповідачем у суді.

Цивільна правоздатність юридичної особи встановлена статтею 91 Цивільного кодексу України. В цій статті зазначено, що юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині, тобто вона здатна мати загальну (універсальну) правоздатність.

Цивільна правоздатність юридичної особи може бути обмежена лише за рішенням суду.

Юридична особа може здійснювати окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії).

Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Слід мати на увазі, що поняття загальної (універсальної) правоздатності може бути обмежено деяким чином, і в цьому випадку ми можемо казати про спеціальну (цільову) правоздатність юридичної особи.

Наприклад існують підприємницькі товариства, які займаються виключними видами підприємницької діяльності (наприклад, страховою, банківською, туристичною) і не можуть займатися ніякими іншими видами діяльності, тобто правоздатність у них залишається спеціальною.

По-друге, є непідприємницькі юридичні особи, включаючи непідприємницькі товариства і установи, що створюються для досягнення певної мети, а значить надання їм загальної (універсальної) правоздатності не узгоджується з цільовим характером їх діяльності. Зокрема, релігійні організації мають спеціальну правоздатність, що пов'язана з метою їх діяльності, тобто із задоволенням релігійних та інших, пов'язаних із ними, потреб. Виходячи з цього, вказані юридичні особи повинні мати спеціальну (цільову) правоздатність.

Надання непідприємницьким організаціям можливості здійснення підприємницької діяльності зовсім не означає, що таким чином їх правоздатність має бути загальною (універсальною), бо, по-перше, не всі з них взагалі зможуть займатися підприємницькою діяльністю, а, по-друге, якщо це й відбудеться, то ця діяльність повинна, перш за все, узгоджуватися з метою створення такої юридичної особи, а прибуток від такої діяльності повинен спрямовуватися тільки на розвиток і функціонування цієї організації і не може бути розподілений між її засновниками.

Отже, обсяг цивільної правоздатності юридичної особи не є безмежним, оскільки визначається її установчими документами. Це означає, що комерційні організації, якщо в їх установчих документах не міститься вичерпний перелік видів діяльності, яку вони можуть здійснювати, можуть займатися будь-якою підприємницькою діяльністю, не забороненою законом. Реалізуючи власну правоздатність, юридична особа може укласти будь-які угоди. Проте якщо, наприклад, статутом юридичної особи визначений вичерпний перелік можливих видів її діяльності - вона наділена спеціальною правоздатністю, виходити за межі якої не має права. Укладені такою юридичною особою за межами її правоздатності правочини є недійсними.

Слід зазначити, що правоздатність юридичної особи розширилася не лише за рахунок надання їй рис універсальності, але також і завдяки зміні підходу до вирішення питання стосовно того, які права може мати така особа.

Якщо раніше традиційно наголошувалося на майнових правах юридичної особи, то тепер нарівні з ними у Цивільному кодексі України закріплені і її особисті немайнові права. Зокрема, стаття 94 встановлює, що юридична особа має право на недоторканність її ділової репутації, на таємницю кореспонденції, на інформацію та інші особисті немайнові права, які можуть їй належати [36]. При цьому особисті немайнові права юридичної особи захищаються на загальних засадах відповідно до глави 3 зазначеного кодексу.

Відповідно до постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 лютого 2009 р. № 1 «Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи» у випадках поширення відомостей, що принижують репутацію організації, остання, якщо вона є юридичною особою, має право звернутися до суду з вимогами про їх спростування, незалежно від того, якою особою (фізичною чи юридичною) поширено ці відомості.

Судовий захист гідності, честі та ділової репутації внаслідок поширення про особу недостовірної інформації не виключається і в разі, якщо особа, яка поширила таку інформацію, невідома (наприклад, при направленні анонімних або псевдонімних листів чи звернень, смерті фізичної особи чи ліквідації юридичної особи, поширення інформації в мережі Інтернет особою, яку неможливо ідентифікувати, тощо). У такому випадку суд вправі за заявою

заінтересованої особи встановити факт неправдивості цієї інформації та спростувати її в порядку окремого провадження. Така заява розглядається за правилами, визначеними розділом IV Цивільного процесуального кодексу України.

У разі поширення недостовірної інформації, що порушує особисті немайнові права юридичної особи або її структурного підрозділу, позов вправі пред'явити орган цієї юридичної особи [27].

Поняття цивільної дієздатності юридичної особи закріплено у статті 92 Цивільного кодексу України: «Цивільна дієздатність юридичної особи – це її здатність набувати власними діями цивільні права і брати на себе цивільні обов'язки».

Цивільну дієздатність юридична особа реалізує через свої органи, які діють відповідно до закону, інших правових актів і установчих документів.

Склад і перелік органів юридичної особи, компетенція кожного з цих органів, порядок їх утворення, визначаються для різних видів юридичних осіб Цивільним кодексом України і відповідним цивільним законодавством.

Органи юридичної особи формують і виражають її волю, тому саме через ці органи, за їх допомогою юридична особа здобуває цивільні права і набуває цивільних обов'язків. Разом з тим особами, які реалізують дієздатність юридичної особи, можуть бути відповідно до ч. 2 статті 92 інші суб'єкти, які є її учасниками. Юридична особа бере участь в цивільному обігу через своїх працівників, діями яких вона не тільки здійснює свої права і виконує обов'язки, але також набуває і припиняє їх. Дії цих працівників вважаються згідно з законом діями самої юридичної особи.

Відповідно до ч. 3 статті 92 Цивільного кодексу України той, хто веде справи юридичної особи і виступає від її імені на підставі закону або установчих документів, повинен діяти добросовісно і розумно, забезпечувати усіма можливими законними засобами охорону інтересів юридичної особи, яку він представляє. При цьому орган юридичної особи або інший суб'єкт, який діє від її імені, не можуть виходити за межі наданих їм повноважень.

Підкреслимо, що для реалізації правосуб'єктності юридичної особи важливе значення має її місцезнаходження. Зокрема, при вирішенні питань, пов'язаних з виконанням зобов'язань, в яких вона бере участь, визначенням підсудності спорів тощо. У Цивільному кодексі України зазначається, що місцезнаходженням юридичної особи є адреса органу або особи, які відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені.

Для реалізації правосуб'єктності юридичної особи нею можуть створюватися філії та представництва. Філією є такий відокремлений підрозділ, який виконує всі або частину функцій самої юридичної особи від імені юридичної особи. Філії створюються для здійснення діяльності юридичної особи поза її місцезнаходженням.

Представництва створюються для представництва і захисту інтересів юридичної особи поза її місцем знаходження. Частіше такі представництва створюються великими підприємствами у місцях знаходження поставальників, покупців, споживачів.

Філії і представництва не визнаються суб'єктами цивільного права, а їх посадові особи можуть діяти від імені юридичної особи, частиною якої є філія або представництво. Посадовим особам на їх ім'я (а не на ім'я філії або представництва) видається довіреність, якою визначається коло повноважень. Відповідальність за дії філій, представництв і їх посадових осіб несе юридична особа, яка утворила ці філії і представництва [36].

Таким чином, філії і представництва хоча і є відокремленими підрозділами юридичної особи, проте продовжують залишатися складовими її частинами. Власною юридичною правосуб'єктністю і правоздатністю вони не наділені.

Наприкінці звернемо увагу на певні особливості правоздатності та дієздатності юридичних осіб у порівнянні з фізичними. Так, у фізичних осіб спочатку виникає правоздатність, а лише через деякий час, із досягненням певного віку, і дієздатність. Для юридичних осіб певний розрив у часі виникнення правоздатності і дієздатності неможливий. Правоздатна, але недієздатна юридична особа не могла б не тільки виконувати цивільні права й обов'язки, а й набувати їх. Тому правоздатність і дієздатність юридичних осіб виникає одночасно.

1.2. Ознаки юридичної особи

А) Організаційна єдність. Для того щоб бути юридичною особою, організація повинна виступати як єдине ціле, мати органи управління та інші індивідуальні ознаки.

Організаційна єдність знаходить свій прояв у різних ознаках. Зокрема однією з індивідуальних ознак юридичної особи є найменування. Воно повинно містити вказівку щодо її організаційно-правової форми або характеру діяльності. Вказівку на організаційно-правову форму повинно містити найменування товариства, а вказівку на характер діяльності юридичної особи – найменування установи.

Юридична особа може мати, крім повного, ще й скорочене найменування. Якщо юридична особа виникла як підприємницьке товариство, то вона повинна мати комерційне (фірмове) найменування. Правова охорона надається комерційному найменуванню, якщо воно дає можливість вирізнити одну особу з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності.

При цьому право інтелектуальної власності на комерційне найменування виникає з моменту першого використання цього найменування та охороняється і без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки.

Закон допускає можливість наявності у різних суб'єктів однакових комерційних найменувань за умови, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються.

Найменування юридичної особи зазначається в її установчих документах і вноситься до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

У випадку зміни свого найменування юридична особа зобов'язана оголосити про це в органах друку, в яких публікуються дані про державну реєстрацію юридичної особи, та сповістити про це всіх осіб, з якими вона перебуває у договірних відносинах.

Про організаційну єдність свідчить також наявність місця знаходження юридичної особи, яке визначається місцем знаходження органу юридичної особи. Конкретне місцезнаходження юридичної особи полегшує застосування до неї актів органів місцевого самоврядування, звернення з позовом до суду, виконання зобов'язань тощо.

Б) Майнова відокремленість. Кожна юридична особа має своє майно, яке може належати їй на праві власності або законного володіння. Необхідність відокремленого майна створює матеріальну базу незалежного існування юридичної особи. Без відповідних засобів виробництва, грошей, інших цінностей неможлива будь-яка цілеспрямована діяльність. Об'єднання цих засобів в один майновий комплекс, що належить певній організації, і складає відокремленість її майна.

Майнова відокремленість потрібна юридичній особі не задля формальності, а для досягнення певної мети (вироблення продукції, культурно-освітня діяльність, діяльність, спрямована на досягнення творчих результатів тощо).

В) Участь у цивільному обороті від власного імені. Кожна юридична особа, маючи індивідуальне найменування, може діяти лише від свого імені, а саме: набувати майнових і особистих немайнових прав, нести обов'язки, вступати в різноманітні цивільно-правові відносини з іншими суб'єктами цивільного права. Від імені юридичної особи діють її органи, інші особи можуть виступати від імені юридичної особи на підставі довіреності.

Г) Здатність нести майнову відповідальність. Юридична особа несе самостійну майнову відповідальність за своїми зобов'язаннями, відшкодовує шкоду, завдану її працівником під час виконання службових обов'язків, хоча в передбачених законом випадках не виключається і майнова відповідальність її окремих членів. Юридична особа за своїми зобов'язаннями відповідає всім належним їй майном, на яке може бути звернено стягнення.

Д) Здатність бути позивачем або відповідачем у суді. Порядок розгляду цивільно-правових спорів за участю юридичних осіб регулюється Цивільним процесуальним кодексом України або Господарським процесуальним кодексом України.

Виходячи з наведеного, юридичну особу можна визначити, як організацію, що визнається державою як суб'єкт права, виступає у цивільному обороті від власного імені, має відокремлене майно, яке належить їй залежно від виду (приватна чи публічна) на праві власності або на іншому речовому праві та несе самостійну відповідальність за своїми зобов'язаннями.

1.3. Види юридичних осіб

Відповідно до статті 81 Цивільного кодексу України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на

- юридичних осіб приватного права;
- юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 Цивільного кодексу України. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту в порядку, визначеному законом. Цивільним кодексом України встановлюються порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус тільки юридичних осіб приватного права.

Юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування. Порядок утворення та правовий статус юридичних осіб публічного права встановлюються Конституцією України та законом.

Так, відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» він утворює, реорганізовує і ліквідує міністерства та інші центральні органи виконавчої влади відповідно до закону в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на утримання органів виконавчої влади, затверджує положення про зазначені органи [39].

Прикладом правових актів Кабінету Міністрів України щодо створення юридичних осіб публічного права є постанова від 10 вересня 2014 року № 442 Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади, згідно з якою були утворені Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками тощо [28].

Однак цей поділ у жодному разі не відбивається на можливості участі юридичних осіб публічного права у цивільних відносинах, оскільки відповідно до статті 82 Цивільного кодексу України на останніх поширюються положення цього Кодексу, якщо інше не встановлено законом, тобто у цивільних відносинах вони прирівнюються до юридичних осіб приватного права.

В залежності від організаційно-правової форми юридичні особи поділяються на товариства, установи.

Товариством є організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві. Товариство може бути створено однією особою, якщо інше не встановлено законом.

Товариства поділяються на:

- підприємницькі товариства;
- непідприємницькі товариства.

Непідприємницькими товариствами є товариства, які не мають на меті одержання прибутку для його наступного розподілу між учасниками. До непідприємницьких товариств належать споживчі кооперативи, громадські й релігійні організації, їх об'єднання, благодійні фонди та інші організації. При цьому непідприємницькі товариства та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню. Особливості правового статусу окремих видів непідприємницьких товариств встановлюються законом [29, 30, 37].

Непідприємницькі товариства (кооперативи, крім виробничих, об'єднання громадян тощо) та установи можуть поряд зі своєю основною діяльністю здійснювати підприємницьку діяльність, якщо інше не встановлено законом і якщо ця діяльність відповідає меті, для якої вони були створені, та сприяє її досягненню.

Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства або виробничі кооперативи. До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства [34, 37, 38].

Установою є організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна.

За особливостями правового положення юридичні особи поділяються на: національні (резидентів), які створені і діють відповідно до законодавства України; іноземні (нерезидентів), які створені за законодавством, відмінним від законодавства України, хоча здійснюють на території України у тому чи іншому обсязі господарську діяльність.

Залежно від ступеня майнової відокремленості можна виділити такі види юридичних осіб:

- юридичні особи, які перебувають у зобов'язальних відносинах з їх засновником (власником) (господарські товариства, виробничі та споживчі кооперативи, орендні підприємства, колективні підприємства, господарські об'єднання юридичних осіб тощо);

– юридичні особи, які перебувають у речових відносинах з їх засновниками (власниками) (державні та інші підприємства, засновані на праві повного господарського відання, казенні підприємства, засновані на праві оперативного управління);

– юридичні особи, які вступають у немайнові відносини з їх засновниками (громадські організації, релігійні організації, благодійні та інші фонди).

Наведені класифікації можуть існувати поряд з іншими, в основу яких покладені інші критерії.

2. Особливості створення та припинення існування юридичної особи

2.1. Порядок створення та реєстрації юридичних осіб

У теорії цивільного права залежно від того, хто є засновником юридичної особи, виділяють такі способи їх утворення: розпорядчий, нормативно-явочний, дозвільний, договірний.

1. Розпорядчий порядок утворення юридичної особи полягає в тому, що компетентний орган державної влади або управління приймає рішення (розпорядження) про створення організації – юридичної особи – і затверджує її статут чи положення про неї. Таким чином створюються юридичні особи публічного права.

2. Нормативно-явочний порядок полягає в тому, що умови створення юридичної особи зафіксовані в законодавчому акті у вигляді загального дозволу держави. Для створення конкретної юридичної особи потрібна відповідна ініціатива її засновників і реєстрація її у відповідному органі. У такому порядку виникають юридичні особи приватного права.

3. Дозвільний порядок утворення юридичної особи передбачає наявність ініціативи засновників і дозволу відповідного органу чи підприємства. Наприклад, підприємство може бути створене в результаті відділення зі складу діючого підприємства. Дозвільний порядок застосовується при створенні юридичних осіб, діяльність яких пов'язана з грошово-кредитним обігом, здоров'ям громадян, одержанням ними освіти та в інших випадках, передбачених законодавством.

4. Договірний порядок утворення юридичної особи застосовується тоді, коли громадяни або юридичні особи добровільно об'єднуються для досягнення певної мети. Свідченням такого об'єднання є належним чином оформлений установчий договір. У такому порядку виникають різноманітні господарські асоціації, концерни та інші об'єднання підприємств.

Незалежно від порядку створення усі юридичні особи повинні мати установчі документи – правову основу своєї діяльності. Установчими документами юридичної особи є розпорядчий акт, статут (положення); установчий договір і статут; протокол зборів тощо.

Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом [31].

Засновники (учасники) юридичної особи, утвореної на підставі модельного статуту, можуть у встановленому законом порядку затвердити статут, який є установчим документом, та провадити діяльність на його підставі.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом. Товариство, створене однією особою, діє на підставі статуту, затвердженого цією особою.

Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). Установчий акт може міститися також і в заповіті. До створення установи установчий акт, складений однією або кількома особами, може бути скасований засновником (засновниками). Юридична особа вважається створеною з дня її державної реєстрації.

Стадію розробки і затвердження установчих документів можна назвати підготовчою стадією створення юридичної особи. Після неї настає реєстраційна стадія.

Для проведення державної реєстрації юридичної особи засновник (засновники) або уповноважена ними особа повинні особисто подати державному реєстратору (надіслати поштовим відправленням з описом вкладення або в разі подання електронних документів подати опис, що містить відомості про надіслані електронні документи, в електронній формі) такі документи:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації юридичної особи, до якої може бути подана як додаток заява щодо обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість за формою, затвердженою центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;
- примірник оригіналу (ксерокопію, нотаріально засвідчену копію) рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи;
- два примірники установчих документів (у разі подання електронних документів - один примірник);
- документ, що засвідчує внесення реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичної особи. У разі подання електронних

документів для проведення державної реєстрації юридичної особи підтвердженням внесення плати за проведення державної реєстрації юридичної особи є примірник електронного розрахункового документа.

У разі утворення юридичної особи на підставі модельного статуту в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи проставляється відповідна відмітка з посиланням на типовий установчий документ.

У разі державної реєстрації фермерського господарства крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається копія Державного акта на право приватної власності засновника на землю або копія Державного акта на право постійного користування землею засновником, або копія договору про право користування землею засновником, зокрема на умовах оренди.

У разі державної реєстрації юридичної особи, засновником (засновниками) якої є іноземна юридична особа, крім документів, які передбачені частиною першою цієї статті, додатково подається документ про підтвердження реєстрації іноземної особи в країні її місцезнаходження, зокрема витяг із торговельного, банківського або судового реєстру, який відповідає вимогам частини шостої статті 8 цього Закону.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для проведення державної реєстрації юридичної особи.

Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються засновником юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється його паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця.

Якщо документи для проведення державної реєстрації юридичної особи подаються особою, уповноваженою засновником (засновниками) юридичної особи, державному реєстратору додатково пред'являється її паспорт громадянина України або паспортний документ іноземця та надається документ, що засвідчує її повноваження, або в разі подання електронних документів документ, що засвідчує повноваження цієї особи, в електронній формі

Документи, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, приймаються за описом, копія якого в день надходження документів видається (надсилається поштовим відправленням) засновнику або уповноваженій ним особі з відміткою про дату надходження документів [32].

Підстави залишення документів без розгляду:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;
- документи не відповідають вимогам встановленим нормативними актами;
- до державного реєстратора надійшло рішення суду щодо заборони у проведенні реєстраційних дій;

- документи подані не в повному обсязі;
- документи подано особою, яка не має на це повноважень.

Про залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації юридичної особи, без розгляду засновнику або уповноваженій ним особі не пізніше наступного робочого дня з дати їх надходження державним реєстратором видаються (надсилається поштовим відправленням з описом вкладення) відповідне повідомлення із зазначенням підстав залишення документів без розгляду та документи, що подавалися для проведення державної реєстрації юридичної особи, відповідно до опису [32].

Підстави для відмови у проведенні державної реєстрації юридичної особи:

1. Невідповідність відомостей, які вказані в реєстраційній картці на проведення державної реєстрації юридичної особи, відомостям, які зазначені в документах, що подані для проведення державної реєстрації юридичної особи.

2. Невідповідність установчих документів вимогам частини третьої статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

3. Порушення порядку створення юридичної особи, який встановлено законом, зокрема:

- наявність обмежень на зайняття відповідних посад, встановлених законом щодо осіб, які зазначені як посадові особи органу управління юридичної особи;

- невідповідність відомостей про засновників (учасників) та кінцевого вигодоодержувача (вигодоодержувачів) юридичної особи відомостям щодо них, які містяться в Єдиному державному реєстрі;

- наявність обмежень щодо вчинення засновниками (учасниками) юридичної особи або уповноваженою ними особою юридичних дій, які встановлені абзацом четвертим частини другої статті 35 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

- наявність в Єдиному державному реєстрі найменування, яке тотожне найменуванню юридичної особи, яка має намір зареєструватися;

- використання у найменуванні юридичної особи приватного права повного чи скороченого найменування державного органу або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України;

- невідповідність найменування юридичної особи вимогам закону щодо найменування окремих видів юридичних осіб (банк, кредитна спілка, недержавний пенсійний фонд тощо);

- встановлена іншими законами заборона використання у найменуванні юридичної особи певних термінів, аббревіатур, похідних термінів.

Відмова у проведенні державної реєстрації юридичної особи з інших підстав не допускається [32].

2.2. Припинення існування юридичної особи

Відповідно до статті 104 Цивільного кодексу України юридична особа припиняється в результаті

- реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення);
- ліквідації [36].

Юридична особа є такою, що припинилася, з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення.

Порядок припинення юридичної особи в процесі відновлення її платоспроможності або банкрутства встановлюється Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [33].

Особливості припинення банку як юридичної особи встановлюються Законом України «Про банки та банківську діяльність» [35].

Для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення щодо припинення юридичної особи заявник повинен подати (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові оригінал або нотаріально засвідчену копію рішення засновників (учасників) або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи.

У випадках, встановлених законом, крім зазначених документів додатково подається документ, який підтверджує одержання згоди відповідних державних органів на припинення юридичної особи.

Державному реєстратору забороняється вимагати додаткові документи для внесення до Єдиного державного реєстру запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу щодо припинення юридичної особи, якщо вони не передбачені законом.

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи щодо припинення юридичної особи, якщо:

- документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації припинення юридичної особи за рішенням засновників (учасників) юридичної особи або уповноваженого ними органу;
- документи не відповідають вимогам, які встановлені частиною першою статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- рішення щодо припинення юридичної особи оформлено з порушенням вимог, які встановлені частиною третьою статті 34 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;
- документи подані не у повному обсязі;
- рішення щодо припинення юридичної особи не містить відомостей про персональний склад комісії з припинення (комісії з реорганізації,

ліквідаційної комісії), її голову або ліквідатора, реєстраційні номери облікових карток платників податків тощо.

2.2.1. Особливості припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Юридична особа ліквідується:

– за рішенням її учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, в тому числі у зв'язку із закінченням строку, на який було створено юридичну особу, досягненням мети, для якої її створено, а також в інших випадках, передбачених установчими документами;

– за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи через допущені при її створенні порушення, які не можна усунути, за позовом учасника юридичної особи або відповідного органу державної влади;

– за рішенням суду про ліквідацію юридичної особи в інших випадках, встановлених законом, - за позовом відповідного органу державної влади.

З дати внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців запису про рішення засновників (учасників) юридичної особи, суду або уповноваженого ними органу щодо ліквідації юридичної особи ліквідаційна комісія (ліквідатор) зобов'язана вжити всіх необхідних заходів щодо стягнення дебіторської заборгованості юридичної особи, що ліквідується, та письмово повідомити кожного з боржників про припинення юридичної особи.

Під час проведення заходів щодо ліквідації юридичної особи до завершення строку пред'явлення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) закриває рахунки, відкриті у фінансових установах, крім рахунка, який використовується для розрахунків з кредиторами під час ліквідації юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) вживає заходів щодо інвентаризації майна юридичної особи, що припиняється, а також майна її філій та представництв, дочірніх підприємств, господарських товариств, а також майна, що підтверджує її корпоративні права в інших юридичних особах, виявляє та вживає заходів щодо повернення майна, яке перебуває у третіх осіб.

Ліцензії, документи дозвільного характеру та інші документи, а також печатки та штампи, які підлягають поверненню органам державної влади, органам місцевого самоврядування, повертаються їм ліквідаційною комісією (ліквідатором).

У разі недостатності в юридичної особи, що ліквідується, коштів для задоволення вимог кредиторів ліквідаційна комісія (ліквідатор) організовує реалізацію майна юридичної особи.

Ліквідаційна комісія (ліквідатор) забезпечує подання державному реєстраторові наступних документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в установленій законом строк:

- заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи у зв'язку з ліквідацією;
- довідку відповідного органу доходів і зборів про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів;
- довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових коштів до Пенсійного фонду України і фондів соціального страхування;
- довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню.

У випадках, що встановлені законом, крім зазначених документів, додатково подається висновок аудитора щодо достовірності та повноти ліквідаційного балансу.

У реєстраційній картці на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації голова ліквідаційної комісії, уповноважена ним особа або ліквідатор письмово зазначають та підтверджують своїм особистим підписом, що ними вчинено всі передбачені законодавством дії стосовно порядку припинення юридичної особи, включаючи завершення розрахунків з кредиторами [32].

За відсутності підстав для залишення документів, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації, без розгляду державний реєстратор повинен внести до Єдиного державного реєстру запис про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації.

Дата внесення до Єдиного державного реєстру запису про проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації є датою державної реєстрації припинення юридичної особи.

Строк державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації не повинен перевищувати одного робочого дня з дати надходження документів для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи.

2.2.2. Злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи.

Відповідно до статті 106 Цивільного кодексу України злиття, приєднання, поділ та перетворення юридичної особи здійснюються за рішенням його учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - за рішенням суду або відповідних органів державної влади [36].

1. Перетворенням юридичної особи є зміна її організаційно-правової форми. У разі перетворення до нової юридичної особи переходять усе майно, усі права та обов'язки попередньої юридичної особи.

2. Виділом є перехід за розподільчим балансом частини майна, прав та обов'язків юридичної особи до однієї або кількох створюваних нових юридичних осіб.

Після прийняття рішення про виділ учасники юридичної особи або орган, що прийняв рішення про виділ, складають та затверджують розподільчий баланс. Суд, що прийняв рішення про виділ, у своєму рішенні визначає учасника юридичної особи або вищий орган юридичної особи (власника), який зобов'язаний скласти та затвердити розподільчий баланс.

Юридична особа – правонаступник, що утворилася внаслідок поділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, що припинилася, які згідно з розподільчим балансом перейшли до іншої юридичної особи – правонаступника. Якщо юридичних осіб – правонаступників, що утворилися внаслідок поділу, більше двох, таку субсидіарну відповідальність вони несуть солідарно.

Юридична особа, що утворилася внаслідок виділу, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями юридичної особи, з якої був здійснений виділ, які згідно з розподільчим балансом не перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Юридична особа, з якої був здійснений виділ, несе субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями, які згідно з розподільчим балансом перейшли до юридичної особи, що утворилася внаслідок виділу. Якщо юридичних осіб, що утворилися внаслідок виділу, дві або більше, субсидіарну відповідальність вони несуть спільно з юридичною особою, з якої був здійснений виділ, солідарно.

Якщо після виділу неможливо точно встановити обов'язки особи за окремим зобов'язанням, що існувало у юридичної особи до виділу, юридична особа, з якої здійснено виділ, та юридичні особи, що були створені внаслідок виділу, несуть солідарну відповідальність перед кредитором за таким зобов'язанням.

Після закінчення строку для пред'явлення вимог кредиторами та задоволення чи відхилення цих вимог комісія з припинення юридичної особи складає передавальний акт (у разі злиття, приєднання або перетворення) або розподільчий баланс (у разі поділу), які мають містити положення про правонаступництво щодо всіх зобов'язань юридичної особи, що припиняється, стосовно всіх її кредиторів та боржників, включаючи зобов'язання, які оспоруються сторонами.

Для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення голова комісії з припинення або уповноважена ним особа після закінчення процедури припинення, передбаченої законом, але не раніше закінчення строку заявлення вимог кредиторами повинна подати особисто (надіслати рекомендованим листом з описом вкладення) державному реєстраторові такі документи:

– заповнену реєстраційну картку на проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення;

– підписаний головою і членами комісії з припинення юридичної особи та затверджений засновниками (учасниками) юридичної особи або органом, який прийняв рішення про припинення юридичної особи, примірник оригіналу передавального акта, якщо припинення здійснюється в результаті злиття, приєднання або перетворення, чи розподільчого балансу, якщо припинення здійснюється в результаті поділу, або їх нотаріально засвідчені копії;

– довідку архівної установи про прийняття документів, які відповідно до закону підлягають довгостроковому зберіганню;

– документ про узгодження плану реорганізації з органом доходів і зборів (за наявності податкового боргу);

– довідку відповідного органу доходів і зборів про відсутність заборгованості із сплати податків, зборів;

– довідку відповідного органу Пенсійного фонду України про відсутність заборгованості із сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, страхових коштів до Пенсійного фонду України та фондів соціального страхування [32].

Державний реєстратор має право залишити без розгляду документи, які подані для проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення, якщо:

– документи подані за неналежним місцем проведення державної реєстрації;

– документи подані не у повному обсязі;

– документи не відповідають вимогам, які встановлені частинами першою та другою статті 8 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– передавальний акт або розподільчий баланс не відповідає вимогам, які встановлені частиною четвертою статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– документи подані раніше строку, встановленого абзацом першим частини першої статті 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців»;

– в Єдиному державному реєстрі щодо юридичної особи, що припиняється, містяться відомості про те, що вона є учасником (власником) інших юридичних осіб та/або має не закриті відокремлені підрозділи;

– не скасовано реєстрацію всіх випусків акцій, якщо юридична особа, що припиняється, є акціонерним товариством;

– від органів доходів і зборів та/або Пенсійного фонду України надійшло повідомлення про наявність заперечень проти проведення державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті злиття, приєднання, поділу або перетворення, і воно не відкликане;

– не зазначені та не підтвержені особистим підписом голови комісії з припинення або уповноваженою ним особою відомості, передбачені стат-

тею 37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців».

Злиття вважається завершеним з моменту державної реєстрації новоутвореної юридичної особи та державної реєстрації припинення юридичних осіб, що припиняються у результаті злиття.

Поділ вважається завершеним з моменту державної реєстрації новоутворених юридичних осіб та державної реєстрації припинення юридичної особи, що припиняється у результаті поділу.

3. Порядок здійснення провадження щодо юридичної особи

Необхідною передумовою початку досудового розслідування є наявність законних підстав. Слідчий, прокурор здійснюють свої повноваження відповідно до вимог ст. 214 КПК, починаючи з моменту надходження інформації про кримінальне правопорушення від заявника до правоохоронного органу, що фактично і є передумовою для початку досудового розслідування. Ця інформація подається у вигляді заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення як в усній формі (викладена фізичною особою і оформлена в письмовій формі посадовою особою), так і письмово (надіслана поштою або передана фізичною особою до відповідного органу, установи особисто).

Якщо особа безпосередньо звертається до слідчого, прокурора або іншої службової особи, уповноваженої на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, -рр приймається заява про вчинене кримінальне правопорушення або складається протокол прийняття усної заяви про вчинення кримінального правопорушення.

Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, – є учасником кримінального провадження (п. 25 ч. 1 ст. 3 КПК України). Так, КПК у ст. 64-1 визначає, хто може бути представником юридичної особи щодо якої здійснюється кримінальне провадження. А саме: 1) особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником; 2) керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами; 3) працівник юридичної особи.

На початку досудового розслідування відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368³, частинами першою і другою статті 368⁴, статтями 369, 369², 436, 437, 438, 442, 444, 447 Кримінального кодексу України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258⁵ Кримінального кодексу України. Про

внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру (ч. 8 ст. 214 КПК України).

Клопотання представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язаний розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити його за наявності відповідних підстав. Про результати розгляду клопотання повідомляється особа, яка заявила клопотання. Про повну або часткову відмову в задоволенні клопотання виноситься вмотивована постанова, копія якої вручається особі, яка заявила клопотання, а у разі неможливості вручення з об'єктивних причин – надсилається їй (ст. 220 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надати йому матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, а також тих матеріалів, ознайомлення з якими на цій стадії кримінального провадження може зашкодити досудовому розслідуванню. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається. Під час ознайомлення з матеріалами досудового розслідування особа, що його здійснює, має право робити необхідні виписки та копії (ст. 221 КПК України).

Слідча (розшукова) дія, що здійснюється за клопотанням представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проводиться за участю особи, яка її ініціювала, та (або) її захисника чи представника, крім випадків, коли через специфіку слідчої (розшукової) дії це неможливо або така особа письмово відмовилася від участі в ній. Під час проведення такої слідчої (розшукової) дії присутні особи, що її ініціювали, мають право ставити питання, висловлювати свої пропозиції, зауваження та заперечення щодо порядку проведення відповідної слідчої (розшукової) дії, які заносяться до протоколу (ч. 6 ст. 223 КПК України).

У виняткових випадках, пов'язаних із необхідністю отримання показань свідка чи потерпілого під час досудового розслідування, якщо через існування небезпеки для життя і здоров'я свідка чи потерпілого, їх тяжкої хвороби, наявності інших обставин, що можуть унеможливити їх допит в суді або вплинути на повноту чи достовірність показань, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має право звернутися до слідчого судді із клопотанням провести допит такого свідка чи потерпілого в судовому засіданні, в тому числі одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб. У цьому випадку допит свідка чи потерпілого здійснюється у судовому засіданні в місці розташування суду або перебування хворого

свідка, потерпілого в присутності сторін кримінального провадження з дотриманням правил проведення допиту під час судового розгляду.

Неприбуття сторони, що була належним чином повідомлена про місце та час проведення судового засідання, для участі в допиті особи за клопотанням протилежної сторони не перешкоджає проведенню такого допиту в судовому засіданні (ч. 1 ст. 225 КПК України).

Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, який має право її оскаржити слідчому судді (ч. 4 ст. 280 КПК України).

Зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати (підозрюваний видужав, його місцезнаходження встановлено, завершено проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва), а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. Копія постанови про відновлення досудового розслідування надсилається представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 1 ст. 282 КПК України).

Досудове розслідування визнається закінченим, якщо немає необхідності у проведенні ще будь-яких слідчих (розшукових) або негласних слідчих (розшукових) дій, спрямованих на збирання, перевірку та оцінку доказів, коли жодна з версій, які виникли, не залишилась неперевіреною, тобто коли виконані вимоги ст. 91 КПК про встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні.

Згідно ст. 284 КПК прокурор у найбільш короткий строк після повідомлення особі про підозру приймає рішення про закриття кримінального провадження або звернутися до суду з обвинувальним актом. Провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи.

Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вироку або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом (ч. 3 ст. 284 КПК України).

Копія постанови прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи надсилається заявнику, потерпілому, його представнику, підозрюваному, захиснику, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ч. 6 ст. 284 КПК України).

Про відкриття сторонами кримінального провадження матеріалів прокурор або слідчий за його дорученням повідомляє представника юридичної

особи, щодо якої здійснюється провадження, після чого останній має право ознайомитися з ними за правилами, викладеними в цій статті (ч. 7 ст. 290 КПК України).

Сторони кримінального провадження зобов'язані письмово підтвердити протилежній стороні, а потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження – прокурору факт надання їм доступу до матеріалів із зазначенням найменування таких матеріалів (ч. 9 ст. 290 КПК України).

Представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, надається достатній час для ознайомлення з матеріалами, до яких йому надано доступ. У разі зволікання при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторони кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами, після спливу якого представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, вважається таким, що реалізував своє право на доступ до матеріалів. Клопотання розглядається слідчим суддею місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, не пізніше п'яти днів з дня його надходження до суду з повідомленням сторін кримінального провадження. Неприбуття у судові засідання осіб, які були належним чином повідомлені про місце та час проведення судового засідання, не перешкоджає розглядові клопотання (ч. 10 ст. 290 КПК України).

Обвинувальний акт окрім загальних відомостей повинен містити підстави застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, які прокурор вважає встановленими (п. 7¹ ч. 2 ст. 291 КПК України).

До обвинувального акту також додається довідка про юридичну особу, щодо якої здійснюється провадження, у якій зазначаються: найменування юридичної особи, її юридична адреса, розрахунковий рахунок, ідентифікаційний код, дата і місце державної реєстрації (п. 5 ч. 4 ст. 291 КПК України).

Одночасно з переданням обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів до суду прокурор зобов'язаний під розписку надати копії обвинувального акта та реєстру матеріалів досудового розслідування представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження (ст. 293 КПК України).

Встановивши під час досудового розслідування, що підозрюваний беззаперечно визнав свою винуватість, не оспорує встановлені досудовим розслідуванням обставини і згоден з розглядом обвинувального акта за його відсутності, а представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, не заперечує проти такого розгляду, прокурор має право надіслати до суду обвинувальний акт, в якому зазначає клопотання про його розгляд у спрощеному порядку без проведення судового розгляду в судовому засіданні (ч. 1 ст. 302 КПК України).

Слідчий, прокурор зобов'язаний роз'яснити представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, зміст встановлених досудовим розслідуванням обставин, а також те, що у разі надання згоди на розгляд обвинувального акта у спрощеному порядку він буде позбавлений права оскаржувати вирок в апеляційному порядку з підстав розгляду провадження за відсутності учасників судового провадження, недослідження доказів у судовому засіданні або з метою оспорити встановлені досудовим розслідуванням обставини. Крім того, слідчий, прокурор зобов'язаний впевнитися у добровільності згоди представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на розгляд обвинувального акта у спрощеному провадженні (ч. 2 ст. 302 КПК України).

До обвинувального акта з клопотанням про його розгляд у спрощеному провадженні повинні бути додані (ч. 3 ст. 302 КПК України):

1) письмова заява підозрюваного, складена в присутності захисника, щодо беззаперечного визнання своєї винуватості, згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

2) письмова заява представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, щодо згоди із встановленими досудовим розслідуванням обставинами, ознайомлення з обмеженням права апеляційного оскарження згідно з ч. 2 ст. 302 КПК України та згоди з розглядом обвинувального акта у спрощеному провадженні;

3) матеріали досудового розслідування, у тому числі документи, які засвідчують беззаперечне визнання підозрюваним своєї винуватості.

4. Поняття, права та обов'язки представника юридичної особи, щодо якої здійснення провадження

Відповідно до ст. 64-1 КПК України представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, може бути:

- особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником;
- керівник чи інша особа, уповноважена законом або установчими документами;
- працівник юридичної особи.

Повноваження представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, на участь у провадженні підтверджуються:

1) документами, передбаченими статтею 50 КПК України, якщо представником є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні (свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.);

2) копією установчих документів юридичної особи, якщо представником є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;

3) довіреністю, якщо представником є працівник юридичної особи.

У кримінальному провадженні представник юридичної особи має право:

1) знати, у зв'язку із вчиненням якого кримінального правопорушення здійснюється провадження щодо юридичної особи, та давати пояснення з цього приводу;

2) користуватися правовою допомогою;

3) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази;

4) брати участь у проведенні процесуальних дій;

5) під час проведення процесуальних дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дій, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

6) застосовувати з додержанням вимог КПК України технічні засоби під час проведення процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд мають право заборонити застосування технічних засобів під час проведення окремої процесуальної дії чи на певній стадії провадження з метою нерозголошення відомостей, які містять таємницю, що охороняється законом, чи стосуються інтимного життя особи, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);

7) заявляти клопотання про проведення процесуальних дій, про забезпечення безпеки щодо себе, членів своєї сім'ї, близьких родичів, майна, житла тощо;

8) заявляти відводи;

9) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення;

10) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді в порядку, передбаченому цим Кодексом;

11) користуватися рідною мовою, отримувати копії процесуальних документів рідною або іншою мовою, якою він володіє, та в разі необхідності користуватися послугами перекладача.

Під час досудового розслідування представник юридичної особи має право:

1) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;

2) ознайомлюватися з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому статтею 221 КПК України, та вимагати відкриття матеріалів згідно із статтею 290 КПК України.

На досудовому провадженні представником юридичної особи можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора (ст. 303 КПК України):

1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповерненні тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк;

2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування;

3) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи;

4) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій.

Під час досудового розслідування представником юридичної особи може бути оскаржена в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність (п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК України).

Під час судового провадження представник юридичної особи має право:

1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;

2) брати участь у судовому провадженні;

3) виступати в судових дебатах;

4) ознайомлюватися з журналом судового засідання та технічним записом судового процесу, які йому зобов'язані надати уповноважені працівники суду, і подавати щодо них свої зауваження;

5) оскаржувати в установленому КПК України порядку судові рішення та ініціювати їх перегляд, знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.

Представник юридичної особи зобов'язаний:

1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;

2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;

3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.

5. Порядок внесення до єдиного реєстру досудового розслідування відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру

Порядок внесення до Єдиного реєстру досудового розслідування відомостей про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, здійснюється відповідно до ч. 8 ст.214 КПК України. Із змісту ч. 8 ст. 214 КПК України (початок досудового розслідування відносно юридичної особи, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру), беззаперечно слідує: «відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями: 109 («Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади»); 110 («Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України»); 113 («Диверсія»); 146 («Незаконне позбавлення волі або викрадення людини»); 147 («Захоплення заручників»); 160 («Підкуп виборця, учасника референдуму»); 209 («Легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом»); 260 («Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань»); 262 («Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»); 306 («Використання коштів, здобутих від незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, прекурсорів, отруйних чи сильнодіючих речовин або отруйних чи сильнодіючих лікарських засобів»); частинами першою і другою статті 368-3 (частина друга – «Вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб пропозиція чи обіцянка службовій особі юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми надати їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення зазначеною службовою особою дій чи її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи», частина третя – «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми неправомірної вигоди для себе чи третьої особи за вчинення дій або бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи»); частинами першою і другою статті 368-4 (частина перша – «Пропозиція чи обіцянка аудитору, нотаріусу, оцінювачу, іншій особі, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, але провадить

професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій), надати йому/їй або третій особі неправомірну вигоду, а так само надання такої вигоди або прохання її надати за вчинення особою, яка надає публічні послуги, дій або її бездіяльність з використанням наданих їй повноважень в інтересах того, хто пропонує, обіцяє чи надає таку вигоду, або в інтересах третьої особи», частина друга – «Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб чи організованою групою»); статтями 369 («Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»); 369-2 («Зловживання впливом»); 436 («Пропаганда війни»); 437 («Планування, підготовка, розв'язування та ведення агресивної війни»); 438 («Порушення законів та звичаїв війни»), 442 («Геноцид»); 444 («Злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист»); 447 («Найманство») Кримінального кодексу України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених статтями 258-258-5 (ст.258 «Терористичний акт», стаття 258-1 «Втягнення у вчинення терористичного акту», ст. 258-2 «Публічні заклики до вчинення терористичного акту», ст. 258-3 «Створення терористичної групи чи терористичної організації», ст. 258-4 «Сприяння вчиненню терористичного акту», стаття 258-5 «Фінансування тероризму») Кримінального кодексу України.

Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу.

Провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру». Тобто провадження стосовно юридичної особи буде здійснюватися одночасно з кримінальним провадженням щодо фізичних осіб, які від імені та в інтересах цієї юридичної особи вчиняли зазначені вище кримінальні правопорушення.

6. Підстави для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру

Завданням КК України, згідно з частиною 1 статті 1, є правове забезпечення охорони від злочинних посягань найбільш важливих соціальних цінностей і благ, забезпечення миру та безпеки людства, а також запобігання злочинам. Для здійснення цього завдання КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Покарання, відтак, є основним і важливим заходом державного реагування на злочинні прояви. Водночас аналіз чинного кримінального законодавства України дозволяє стверджувати, що вітчизняна кримінальна юстиція у справі протидії злочинності дотримується концепції за термінологічним твердженням М. І. Хавронюка «багатоколіїності» кримінально-правових

заходів [6, с. 288–289]. Сфера кримінально-правового регулювання, таким чином, не обмежується лише протидією різним видам злочинів, адже злочин не є єдиною і виключною підставою застосування кримінально-правового примусу або заохочення і вже давно перестав бути фетишем судочинства [16, с. 27, 13–14]. Зазначимо, що підставою застосування заходів кримінально-правового характеру є вчинення особою не лише злочинного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України (ч. 1 ст. 2 КК України), але й вчинення суспільно небезпечного діяння неосудною особою (п. 1 ч. 1 ст. 93 КК України), діяння зовні схожого на злочинне діяння (ст. ст. 36–43 КК України), а також вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки, діяння, передбаченого Особливою частиною КК України, особою яка не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність (ч. 2 ст. 97 КК України). Отже, у чинному вітчизняному кримінальному законодавстві можна виділити, принаймні, такі колії кримінально-правових заходів: 1) заходи покарання; 2) заходи заохочення та примусу, які реалізуються через кримінальну відповідальність; 3) заходи заохочення та примусу, які реалізуються поза межами кримінальної відповідальності; 4) заходи заохочення та примусу, що застосовуються до юридичних осіб.

Закріплення у Загальній частині КК України останніх заходів кримінально-правового характеру, як відомо, відбулося завдяки взятих Україною зобов'язань щодо приведення положень вітчизняного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами (встановлення відповідальності юридичних осіб за злочини). У зв'язку з цим 23 травня 2013 року Верховною Радою України було прийнято закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» № 314-VII [20], у результаті чого в системі Загальної частини КК України і знайшов своє закріплення розділ XIV-1 «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб».

Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб є складовою частиною кримінально-правового впливу. В узагальненому виді кримінально-правовий вплив включає у себе заходи кримінально-правового характеру, правову культуру, правосвідомість [3, с. 143–147] та судову практику щодо конкретних кримінальних проваджень. У свою чергу під заходами кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб слід розуміти передбачені КК України засоби впливу на юридичну особу у разі вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах цієї юридичної особи передбачених кримінальним законом злочинів. Уповноваженою особою юридичної особи, до речі, є службова особа юридичної особи, а також інша особа, яка відповідно до закону, установчих документів юридичної особи чи договору має право діяти від імені юридичної особи.

Згідно ст. 96-3 КК України підставами для застосування до юридичної

особи заходів кримінально-правового характеру є:

1) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;

2) незабезпечення виконання покладених на її уповноважену особу законом або установчими документами юридичної особи обов'язків щодо вжиття заходів із запобігання корупції, що призвело до вчинення будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 209 і 306, частинах першій і другій статті 368-3, частинах першій і другій статті 368-4, статтях 369 і 369-2 цього Кодексу;

3) вчинення її уповноваженою особою від імені юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 258-258-5 цього Кодексу;

4) вчинення її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених у статтях 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу.

В інтересах юридичної особи, вчиняються злочини, передбачені статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, частинами першою і другою статті 368-3, частинами першою і другою статті 368-4, статтями 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447 КК України, якщо вони призвели до отримання юридичною особою неправомірної вигоди або створили умови для отримання такої вигоди, або були спрямовані на ухилення від передбаченої законом відповідальності.

Державне реагування на порушення кримінально-правових заборон, згідно чинного кримінального законодавства, таким чином, здійснюється шляхом застосування різних заходів кримінально-правового характеру, які за своїм змістом можуть бути каральними та некаральними, але примусовими чи заохочувальними або такими, що засновані на гуманістичних засадах та недоцільності здійснення кримінального провадження. Окреме місце у цій палітрі займають заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Ці заходи можуть бути примусовими або такими, що засновані на недоцільності здійснення кримінального провадження. Безпосередньо підставою застосування примусових заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України.

7. Юридичні особи, до яких застосовуються заходи кримінально-правового характеру

Перелік юридичних осіб, до яких можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру встановлений ст. 96-4 КК України. Так,

згідно ч. 1 цієї статті заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 1 і 2 частини першої статті 96-3 КК України, можуть бути застосовані судом до підприємства, установи чи організації, крім державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, організацій, створених ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного чи місцевого бюджетів, фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, а також міжнародних організацій.

Заходи кримінально-правового характеру, у випадках, передбачених пунктами 3 і 4 частини першої статті 96-3 КК України, можуть бути застосовані судом до суб'єктів приватного та публічного права резидентів та нерезидентів України, включаючи підприємства, установи чи організації, державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, організації, створені ними у встановленому порядку, фонди, а також міжнародні організації, інші юридичні особи, що створені у відповідності до вимог національного чи міжнародного права (ч. 2 ст. 96-4 КК України).

Якщо держава або суб'єкт державної власності володіє часткою більше 25 відсотків в юридичній особі або юридична особа знаходиться під ефективним контролем держави чи суб'єкта державної власності, то дана юридична особа несе цивільну відповідальність у повному обсязі за неправомірно отриману вигоду та шкоду, заподіяну злочиним, що вчинений державою, суб'єктами державної власності або державного управління (ч. 3 ст. 96-4 КК України).

Отже, чинним кримінальним законодавством України встановлений вичерпний перелік юридичних осіб, до яких можуть бути або, навпаки, не можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Особливість цього переліку полягає у тому, що заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані лише до визначених в законі юридичних осіб і лише у разі вчинення їх уповноваженими особами від їх імені та в їх інтересах конкретних, встановлених відповідно у пунктах 1 і 2 або 3 і 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, злочинів.

Зазначимо, що згідно чинного КК України до юридичних осіб можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру, а не покарання. Така позиція законодавця цілком виправдана, адже в юридичній літературі неодноразово зверталася увага на те, що покарання як таке не може бути застосовано до юридичних осіб, оскільки останні через свою юридичну природу не можуть відчувати органічно притаманної покаранню каральної, репресивної функції [13, с. 158]. Оскільки до юридичних осіб можуть бути застосовані саме заходи кримінально-правового характеру, а не покарання, то юридичні особи, відтак, не можуть бути суб'єктом кримінальної відповідальності. Як зазначає В. М. Куц, необхідно звикати до того, що ці заходи

не є кримінальною відповідальністю, тому що не можуть усвідомлюватися суб'єктами, до яких їх застосовують через брак у останніх свідомості, а отже здатності зрозуміти сенс таких засобів [11, с. 53–55]. Оскільки таким чином юридична особа не є суб'єктом кримінальної відповідальності, очевидно, що у такому разі юридична особа є суб'єктом кримінально-правового впливу. Інакше кажучи, до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру. У юридичній літературі у зв'язку з цим звертається увага на те, що законодавча регламентація кримінально-правового реагування у разі порушення заборон уповноваженою особою юридичної особи містить низку вад. Зокрема, М. І. Хавронюк зазначає, що положення КК України, ігноруючи, наприклад, правову суть штрафу, визначають його не як вид покарання, а як вид «заходів», що не є покаранням, однак штраф фактично переслідує винятково мету покарання [6, с. 393–394]. Схожі думки розділяє і П. С. Берзін [4, с. 157]. Висловлюючи своє ставлення до позицій наведених науковців, зазначимо, що проблематика співвідношення штрафу як виду покарання зі штрафом як заходом кримінально-правового характеру сьогодні дійсно є актуальною і такою, що потребує проведення подальших наукових розробок. Однак зауважимо, що, наприклад, в адміністративному законодавстві України «штраф», який може бути застосований до юридичної особи за певні правопорушення (Закон України «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності» [19]), є видом не покарання, а адміністративного стягнення, мета застосовування якого можливо багато в чому і співпадає з метою покарання, але в решті-решт переслідує свої власні специфічні цілі [8]. Діюче сьогодні термінологічне позначення способів кримінально-правового реагування у разі порушення заборон уповноваженою особою юридичної особи саме як «заходів», таким чином, обумовлено виключно правовою природою юридичних осіб, які, як ми вже зауважували, не можуть відчувати негативних наслідків, властивих покаранню, і нічого поганого в цьому немає. Один із шанованих нами опонентів, розуміючи проблематику постановки питання про кримінальну відповідальність юридичних осіб, зазначає, що юридичні особи на практиці знають так звану квазікримінальну відповідальності [6, с. 388]. Приставка «квазі», як відомо, при різних словах означає «начебто», «уявний» [25, с. 317]. Можливо квазікримінальна відповідальність саме і означає те, що у разі вчинення уповноваженою особою юридичної особи встановленого в законі злочину до такої юридичної особи можуть бути застосовані саме заходи кримінально-правового характеру. Якщо ні, то, принаймні, до юридичної особи має застосовуватися квазіпокарання, а не покарання в розумінні ст. 50 КК України. Однак законодавець у КК України в даному випадку використовує формулювання саме «заходи кримінально-правового характеру». Такий підхід, як зазначають В. І. Борисов та В. С. Батиргарєєва,

є компромісним до проблематики встановлення відповідальності юридичних осіб у площині дії норм кримінального права [18, с. 348–350].

У кримінальному законодавстві України сьогодні передбачено лише три види заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб, хоча в юридичній літературі обговорюювався і продовжує обговорюватися більший їх перелік [1, с. 89]. Згідно із ст. 96-6 КК України до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру:

- 1) штраф;
- 2) конфіскація майна;
- 3) ліквідація.

Штраф та ліквідація до юридичних осіб можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна – лише як додатковий у разі ліквідації юридичної особи. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.

Закріплена у цій статті закону система заходів кримінально-правового характеру, побудована від менш суворого заходу до більш суворого.

Штраф – це грошова сума, яка сплачується юридичною особою на підставі судового рішення. Суд застосовує штраф виходячи з двократного розміру незаконно одержаної неправомірної вигоди (ст. 96-7 КК України). Цією статтею також декларовано, що суд може застосувати до юридичної особи штраф у розмірі від п'яти тисяч до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. З урахуванням майнового стану юридичної особи суд може призначити штраф із розстрочкою виплати певними частинами строком до трьох років.

Передбачена ст. 96-8 КК України конфіскація майна полягає у примусовому безоплатному вилученні у власність держави майна юридичної особи, а також застосовується судом у разі ліквідації юридичної особи згідно з КК України. І. В. Ситковський відзначає, що конфіскація як примусове безоплатне вилучення майна у власність держави – дуже тяжкий захід [24, с. 184]. А. С. Нікіфоров вказує, що вона повинна застосовуватися тільки при ліквідації юридичної особи як додатковий кримінально-правовий захід [15, с. 26].

Ліквідація юридичної особи, відповідно до ст. 96-9 КК України застосовується судом у разі вчинення її уповноваженою особою будь-якого із злочинів, передбачених статтями 109, 110, 113, 146, 147, 160, 260, 262, 258-258--5, 436, 437, 438, 442, 444, 447 цього Кодексу. Ліквідація юридичної особи здійснюється в порядку, передбаченому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [21].

У цивільно-правовій літературі йдеться про те, що ліквідація юридичної особи означає, що вона припиняє свою діяльність без правонаступництва. Майно ліквідованої юридичної особи не переходить до інших суб'єктів. Внаслідок ліквідації юридичної особи не виникає іншої юридичної особи, яка наділяється її майном (у тому числі правами та обов'язками) [7, с. 43; 26, с. 106]. А. С. Нікіфоров вказує, що ліквідація юридичної особи полягає у примусовому припиненні її діяльності із настанням наслідків, передбачених цивільним законодавством. Вона призначається у випадках, коли суд визнає, що тяжкість вчиненого злочину робить неможливим зберігання даної юридичної особи і продовження її діяльності [15, с. 26]. Подібний підхід схвалює і Р. В. Мінін, який зазначає, що ліквідація юридичної особи полягає в примусовому припиненні діяльності юридичної особи з настанням наслідків, передбачених цивільним законодавством. Ліквідація повинна призначатися в тих випадках, коли суд визнає, що тяжкість вчиненого злочину робить неможливим збереження даної юридичної особи і продовження її діяльності [13, с. 167]. Його підтримує І. В. Ситковський [24, с. 177]. Можна погодитися з тими науковцями, які говорять про те, що ліквідація юридичної особи є своєрідною «смертною карою» такої особи [15, с. 24–25]. Цей вид кримінально-правового заходу, таким чином, порівняно з іншими є найбільш суворим заходом впливу.

Що стосується безпосередньо форм реалізації наведених вище заходів кримінально-правового характеру зазначимо таке. Як вже було підкреслено і на що звертається увага в спеціальній літературі кримінальне провадження щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, в якому фізичній особі повідомлено про підозру (ч. 8 ст. 214 КПК) [6, с. 393]. Згідно ч. 3 ст. 284 КПК України провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи. Про закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вироку або постановляє ухвалу [10]. Аналіз наведених законодавчих приписів дає підстави стверджувати, що провадження щодо юридичної особи здійснюється в межах відповідного кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи. У разі ухвалення обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зазначається у резолютивній частині ухваленого обвинувального вироку щодо цієї фізичної особи згідно положень ст. 374 КПК України. Отже, хоча до юридичної особи і застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю, ці заходи, водночас, реалізуються через ухвалення обвинувального вироку, який є змістовною ознакою саме

кримінальної відповідальності. Такий підхід законодавця пов'язаний з тим, що підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру є вчинення певних видів злочинів саме фізичною особою – уповноваженою особою юридичної особи.

Отже можна констатувати, що чинним кримінальним законодавством України встановлений перелік видів юридичних осіб, до яких можуть бути або, навпаки, не можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру. Особливість цього переліку полягає у тому, що заходи кримінально-правового характеру можуть бути застосовані лише до визначених в законі юридичних осіб і лише у разі вчинення їх уповноваженими особами від їх імені та в їх інтересах конкретних, встановлених відповідно у пунктах 1 і 2 або 3 і 4 ч. 1 ст. 96-3 КК України, злочинів. Штраф та конфіскація майна як заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб мають багато спільних рис зі штрафом та конфіскацією майна як видами покарань. Однак повністю їх ототожнювати не слід, оскільки в решті-решт штраф та конфіскація майна як заходи кримінально-правового характеру застосовуються до юридичних осіб з метою досягнення власних специфічних цілей. Навряд чи метою їх застосування є кара або виправлення юридичної особи. Рішення про застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб знаходить свій вияв у резолютивній частині обвинувального вироку щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила один зі злочинів, передбачених у ст. 96-3 КК України. Однак, незважаючи на те, що ці заходи хоча і реалізуються через ухвалення обвинувального вироку, який є змістовною ознакою саме кримінальної відповідальності, до юридичної особи, зважаючи на її правову природу, застосовуються заходи кримінально-правового характеру, які не є кримінальною відповідальністю. Інакше кажучи, до юридичної особи застосовується не кримінальна відповідальність у виді покарання, а державне реагування у виді заходів кримінально-правового характеру.

8. Особливості та підстави для звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру

Виходячи з аналізу положень чинного КК України, можна виділити одну з форм реалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, яка ніяким чином не пов'язана з кримінальною відповідальністю, порівняно з тією формою реалізації цих заходів кримінально-правового характеру, про яку йшла мова у п. 7 дійсних рекомендацій. Мова йде, зокрема про звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності. Так, згідно ст. 96-5 КК України юридична особа звільняється від застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, якщо з дня вчинення її уповноваженою особою будь-якого злочину, зазначеного у ст. 96-3 КК Укра-

їни, і до дня набрання вироком законної сили минули такі строки:

- 1) три роки – у разі вчинення злочину невеликої тяжкості;
- 2) п'ять років – у разі вчинення злочину середньої тяжкості;
- 3) десять років – у разі вчинення тяжкого злочину;
- 4) п'ятнадцять років – у разі вчинення особливо тяжкого злочину.

Передумовою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого закінченого або незакінченого суспільно небезпечного діяння, яке містить склад одного із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України.

Підставою обов'язкового і безумовного звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності є закінчення відповідного визначеного у ч. 1 ст. 96-3 диференційованого строку давності.

Давністю у кримінальному праві, як відомо, називають певний період (відрізок часу), із закінченням якого пов'язане настання певного юридичного наслідку – звільнення від кримінальної відповідальності, звільнення від призначення покарання, звільнення від відбування покарання [40, с. 161], звільнення від застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи. Початковим моментом перебігу строку давності притягнення юридичної особи до застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є день, наступний за днем, коли злочин, зазначений у ст. 96-3 КК України, був вчинений її уповноваженою особою. Кінцевим моментом – є день набрання обвинувальним вироком суду законної сили.

Умовою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності є вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах безпосередньо злочину невеликої, середньої тяжкості, тяжкого або особливо тяжкого злочину. Крім того, до таких умов слід також відносити обставини, які свідчать про те, що перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру не зупинявся та не переривався.

Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру зупиняється, якщо її уповноважена особа, яка вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 КК України, переходить від органів досудового слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та її місцезнаходження невідоме. У таких випадках перебіг давності відновлюється з дня встановлення місцезнаходження цієї уповноваженої особи (ч. 2 ст. 96-5 КК України).

Перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру переривається, якщо до закінчення передбачених у

частинах першій та другій цієї статті строків її уповноважена особа повторно вчинила будь-який злочин, зазначений у статті 96-3 цього Кодексу. Обчислення давності в цьому разі починається з дня вчинення уповноваженою особою юридичної особи будь-якого злочину, зазначеного у статті 96-3 КК України. При цьому строки давності обчислюються окремо за кожний злочин (ч. 3, 4 ст. 96-5 КК України).

У разі застосування наведеного заходу кримінально-правового характеру рішення про його застосування викладається як правило у формі ухвали суду. Такий висновок впливає із змісту абз. 2 ч. 3 ст. 284 КПК України, положення якого засвідчують, що у випадку закриття провадження щодо юридичної особи прокурор приймає постанову, а суд зазначає про це у виправдувальному вирокі або постановляє ухвалу. Рішення про закриття провадження щодо юридичної особи може бути оскаржено в порядку, встановленому цим Кодексом.

Значимо, також, що згідно абз. 1 ч. 3 ст. 284 КПК України провадження щодо юридичної особи підлягає закриттю у разі встановлення відсутності підстав для застосування до неї заходів кримінально-правового характеру, закриття кримінального провадження чи ухвалення виправдувального вирокі щодо уповноваженої особи юридичної особи. Таким чином, особливість звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України) полягає у тому, що застосування цього заходу кримінально-правового характеру, заснованого на недоцільності здійснення кримінального провадження, є похідним, відносно звільнення від кримінальної відповідальності уповноваженої особи юридичної особи за ст. 49 КК України. Отже закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру має здійснюватися шляхом постановлення ухвали суду, у резолютивній частині якої необхідно зазначати: 1) висновок про закриття кримінального провадження щодо уповноваженої особи юридичної особи зі звільненням її від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 49 КК України, п. 1 ч. 2 ст. 284, ст. ст. 285–288 КПК України; 2) висновок про закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України, ч. 3 ст. 284 КПК України). Крім того, у разі якщо уповноважена особа юридичної особи заперечує проти звільнення її від кримінальної відповідальності за ст. 49 КК України, досудове розслідування та судове провадження мають проводитися в повному обсязі в загальному порядку (ч. 3 ст. 285 КПК України). У такому разі висновок щодо винуватості уповноваженої особи юридичної особи зобов'язує суд ухвалити обвинувальний вирок відносно такої особи, але оскільки строки давності все ж таки закінчилися, звільнити

уповноважену особу юридичної особи від призначення покарання на підставі ч. 5 ст. 74 КК України, а також у резолютивній частині цього вироку зазначити висновок про закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням її від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності на підставі ст. 96-5 КК України. Отже, закриття провадження щодо юридичної особи зі звільненням від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності (ст. 96-5 КК України) може знаходити свій зовнішній вираз не лише в ухвалі, але й у обвинувальному вирокі суду. Відтак можна говорити про дуалістичну правову природу такого явища як звільнення юридичної особи від застосування заходів кримінально-правового характеру у зв'язку із закінченням строків давності.

Таким чином, підставою звільнення юридичної особи від застосування щодо неї заходів кримінально-правового характеру є закінчення диференційованого відповідно визначеного у ч. 1 ст. 96-3 строку давності. Передумовою такого звільнення є вчинення її уповноваженою особою (фізичною особою) від імені та в інтересах юридичної особи будь-якого закінченого або незакінченого суспільно небезпечного діяння, яке містить склад одного із злочинів, передбачених відповідними статтями Особливої частини КК України, згідно переліку, встановленого ст. 96-3 КК України. Умовами – обставини, які свідчать про те, що: 1) уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах був вчинений безпосередньо злочин невеликої, середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин; 2) перебіг давності застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру не зупинявся та не переривався.

9. Загальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру

Принцип індивідуалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб знаходить свій вияв у ст. 96-10 КК України. Згідно з приписами цієї статті, при застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру судом враховуються:

- а) ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину;
- б) ступінь здійснення злочинного наміру;
- в) розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою;
- г) вжиті юридичною особою заходи для запобігання злочину.

Отже, ця норма є втіленням так званих загальних засад призначення юридичним особам цих засобів впливу. Спираючись на визначення загальних засад призначення покарання у юридичній літературі, загальні засади застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру можна охарактеризувати як систему встановлених законом і обов'язкових

для суду вихідних вимог (відправних правил), які має врахувати суд при визначенні порядку та меж застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру і якими він повинен керуватися, обираючи розмір та вид цих заходів у кожному окремому кримінальному провадженні [12, с. 181–182].

Зі змісту ст. 96-10 КК України випливає, що при застосуванні заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб першою вимогою закону є врахування судом ступеня тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину. У даному випадку, як і при тлумаченні подібної вимоги закону щодо засад призначення покарання, це не може не означати, що судом, насамперед, має бути з'ясовано питання про те, до злочинів якої категорії тяжкості, згідно зі ст. 12 КК України, належить вчинене її уповноваженою особою діяння, що входить до переліку злочинів, передбачених ст. 96-3 КК України. Крім того, визначаючи безпосередньо ступінь тяжкості злочину в контексті ст. 96-10 КК України слід також виходити ще й з таких особливостей конкретного злочину та обставин його вчинення уповноваженою особою, як розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою. Вказані особливості конкретного злочину, зауважимо, перераховані у статті ст. 96-10 КК України як самостійні обставини, які зобов'язаний враховувати суд разом зі ступенем тяжкості вчиненого злочину. Однак, ці обставини є тими, які безпосередньо і визначають ступінь тяжкості вчиненого уповноваженою особою злочину. Інакше кажучи, вони є змістовними характеристиками цієї вимоги закону.

Розкриваючи відзначені змістовні характеристики ступеня тяжкості вчиненого злочину, зазначимо таке. Розмір завданої шкоди свідчить, що, зокрема, за легалізацію (відмивання) від імені або в інтересах юридичної особи доходів, одержаних злочинним шляхом в особливо великому розмірі (ч. 3 ст. 209 КК України), юридичній особі слід призначати більш суворий захід кримінально-правового характеру, ніж за легалізацію від її імені або в її інтересах доходів, одержаних злочинним шляхом у розмірі, що не дорівнює та не перевищує шість тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ч. 1 ст. 209 КК України).

Поняття неправомірної вигоди на законодавчому рівні, наводиться у примітці до ст. 364-1 КК України, а також у Законі України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI. Згідно з положеннями цих законодавчих актів під нею слід розуміти грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, що їх без законних на те підстав обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову [23].

Зміст поняття «неправомірна вигода» визначають три обов'язкові ознаки, відповідно до яких неправомірною вигодою: 1) можуть бути лише такі предмети, як грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги,

нематеріальні активи; 2) ці предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав; 3) перелічені предмети обіцяють, пропонують, надають або одержують безоплатно чи за ціною, нижчою за мінімальну ринкову [14, с. 1056–1058]. Отже, характер неправомірної вигоди визначається першою ознакою змістовного поняття «неправомірної вигоди», тобто такими предметами, як грошові кошти, інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи тощо. Що стосується розміру неправомірної вигоди, то очевидно, що вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах злочину, передбаченого ч. 1 ст. 368-4 КК України, спрямованого на отримання такою юридичною особою неправомірної вигоди у розмірі 550 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може стати наслідком призначення юридичній особі більш суворого заходу кримінально-правового характеру (розміру штрафу), ніж вчинення цього ж злочину уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах, але спрямованого на отримання юридичною особою неправомірної вигоди у розмірі 100 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Окрім ступеня тяжкості вчиненого злочину уповноваженою особою юридичної особи, суд при призначенні заходів кримінально-правового характеру юридичній особі має враховувати й обставини, що безпосередньо характеризують юридичну особу як соціальну особистість та суб'єкта кримінально-правових відносин [16, с. 296–315], зокрема, мова йде про заходи, що вживалися юридичною особою для запобігання злочину. Аналіз положень ст. 16 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» від 7 квітня 2011 року № 3206-VI, статей 3 і 22 Закону України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI дає підстави для висунення гіпотези, згідно з якою під вживанням юридичною особою заходів для запобігання злочину слід розуміти дії уповноваженої особи юридичної особи до вчинення одного зі злочинів, передбачених ст. 96-3 КК України, пов'язані: 1) або із наданням фізичним чи юридичним особам на їх запит інформації, яка передбачена законом; 2) або зі своєчасним наданням достовірної і в повному обсязі інформації, яка підлягає наданню відповідно до закону [23; 22]. Наявність або відсутність вказаних дій має впливати на обрання виду і розміру штрафу як заходу кримінально-правового характеру, що застосовується до юридичних осіб.

Зазначимо також, що у змісті ст. 96-10 КК України не передбачено одне важливе правило, суть якого зводиться до того, що суд зобов'язаний застосовувати заходи кримінально-правового характеру у відповідних межах. Це, зокрема, стосується правил призначення штрафу і впливає зі змісту іншого законодавчого припису, а саме з ч. 2 ст. 96-7 КК України. Так, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, суд застосовує штраф у таких розмірах: 1) за злочин невеликої тяжкості – від п'яти тисяч до десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів

громадян; 2) за злочин середньої тяжкості – від десяти тисяч до двадцяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 3) за тяжкий злочин – від двадцяти тисяч до п'ятдесяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; 4) за особливо тяжкий злочин – від п'ятдесяти тисяч до сімдесяти п'яти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зі змісту цього законодавчого припису вбачається, що законодавець певним чином формалізував правила призначення такого кримінально-правового заходу, як штраф, адже межі його призначення, у першу чергу, залежать від належності вчиненого злочину до певної категорії тяжкості згідно зі ст. 12 КК України. Вважаємо, що такий підхід виправданий з точки зору так званого суддівського розсуду. Крім того, залежно від ступеня тяжкості злочину, вчиненого уповноваженою особою юридичної особи, суд застосовує штраф в межах «від» і «до». Це означає, що законом встановлені мінімальна та максимальні межі можливого розміру штрафу, виходити за які суд ні в якому разі не може, оцінюючи разом із категорією тяжкості злочинів, згідно зі ст. 12 КК ще й розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою. Тут варто звернути увагу на такий момент. О. Ю. Антонова відзначає, що найчастіше, як показує дослідження, максимальні межі штрафу досить низькі порівняно з незаконно отриманим прибутком корпорації. Корпорації набагато вигідніше сплатити штраф (наприклад, при випуску недоброякісного продукту), чим перебудувати виробництво, що вимагає значних фінансових витрат. Тому грошові штрафи, на думку дослідниці, мають бути засновані на оцінці судом грошового еквівалента доходів, отриманих підприємством в результаті вчинення злочину. Адже мета застосування кримінально-правових санкцій до юридичних осіб полягає в тому, щоб зробити економічно не вигідним заняття протизаконною діяльністю [2, с. 100]. Максимальний розмір штрафу, що встановлюється для організацій, підкреслює Р. В. Мінін, повинен в декілька разів перевищувати розмір штрафу, що застосовується до фізичних осіб [13, с. 166]. Ми схильні підтримати подібні думки, враховуючи, що у вітчизняному кримінальному законодавстві схожі ситуації вже врегульовані законодавцем щодо фізичних осіб. І хоча регламентація ч. 2 ст. 53 КК України не позбавлена певних недоліків, у цілому вона може стати орієнтиром для встановлення на законодавчому рівні подібного спеціального правила щодо застосування кримінально-правового заходу у вигляді штрафу у відношенні юридичної особи за межами максимального можливого його розміру, передбаченого ч. 2 ст. 96-7 КК України.

Отже, вважаємо, що загальні засади застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру полягають в обов'язку суду призначати їх у межах, установлених у ч. 2 ст. 96-7 КК України, враховуючи розмір завданої шкоди, характер та розмір неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, та інші обставини,

що характеризують ступінь тяжкості вчиненого її уповноваженою особою злочину, а також заходи, вжиті юридичною особою для запобігання злочину.

Відзначимо також, що окрім наведених вище обставин, згідно з редакцією ст. 96-10 КК України, суд при застосуванні заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб має враховувати ступінь здійснення злочинного наміру. Однак, оскільки ця вимога закону характеризує вчинений злочин з позиції попередньої злочинної діяльності уповноваженої особи юридичної особи, її слід відносити не до загальних, а до спеціальних правил застосування заходів кримінально-правового характеру у відношенні юридичних осіб, про що мова буде йти у наступному пункті дійсних рекомендацій. Спираючись на визначення цієї вимоги закону при коментуванні науковцями правил призначення покарання за незакінчений злочин (ст. 68 КК України), тут лише зазначимо, що ступінь здійснення злочинного наміру визначається стадією вчинення уповноваженою особою ридичної особи злочину, на якій його було припинено. За готування до злочину юридичній особі має бути призначений більш м'який захід кримінально-правового характеру, ніж за замах. Якщо йдеться про замах, слід враховувати, був він закінченим чи незакінченим [9, с. 328; 5, с. 402–405].

10. Порядок застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів

Порядок застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів регламентований ст. 96-11 КК України. Згідно з ч. 1 і 2 ст. 96-11 КК України за сукупністю злочинів в межах одного провадження суд, застосувавши до юридичної особи заходи кримінально-правового характеру за кожен злочин окремо, визначає остаточний основний захід шляхом поглинення менш суворого заходу більш суворим. При застосуванні до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за злочин за наявності невиконаного заходу за попереднім вирок (вироками) суду кожне з них виконується самостійно, крім випадків застосування судом ліквідації юридичної особи згідно з цим Кодексом.

Вказаний порядок фактично закріплює спеціальні правила застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, які можна розуміти як передбачені КК України правила застосування цих заходів, що відображають особливості окремих категорій кримінальних проваджень [5, с. 341]. Зі змісту статті 96-11 КК України випливає, що під застосуванням до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів, слід розуміти діяльність суду із прийняття рішення про застосування до юридичної особи остаточного основного заходу кримінально-правового характеру за вчинення її уповноваженою особою від її імені та в її інтересах декількох злочинів, що утворюють реальну сукупність.

Спираючись на висловлені в юридичній літературі коментарі щодо правил призначення покарання за сукупністю злочинів [17, с. 382–389], правила застосування юридичній особі заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів можна охарактеризувати таким чином. По-перше, суд зобов'язаний застосувати до юридичної особи передбачені КК України кримінально-правові заходи окремо за кожний злочин, що входить до сукупності. По-друге, після застосування кримінально-правових заходів за кожний із злочинів суд повинен визначити остаточний основний захід за всі злочини, що входять до сукупності шляхом поглинання менш суворого заходу більш суворим. Це означає, що основний захід має бути застосований в межах більш суворого заходу, призначеного за один зі злочинів, що входить до сукупності. Тут треба звернути увагу на те, що згідно з передбаченою КК України системою заходів кримінально-правового характеру, що застосовуються до юридичних осіб (ст. 96-6 КК України), найбільш суворим основним заходом є ліквідація юридичної особи, а найменш суворим основним заходом – штраф. Конфіскація майна юридичної особи застосовується судом лише як додатковий захід кримінально-правового характеру і лише у разі ліквідації юридичної особи.

Частиною другою ст. 96-11 КК України врегульовані ситуації, коли до юридичної особи застосовуються заходи кримінально-правового характеру за вчинення її уповноваженою особою злочин за наявності невиконаного юридичною особою заходу за попереднім вироком (вироками). У такому разі поглинання менш суворого заходу більш суворим не допускається, оскільки кожний із таких заходів виконується самостійно, крім випадків застосування судом як за попереднім вироком (вироками), так і за новим вироком такого заходу кримінально-правового характеру як ліквідація юридичної особи.

Із змісту ч. 2 ст. 96-11 КК України також можна зробити висновок, що цією частиною врегульовані правила застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичних осіб не за сукупністю злочинів, а за сукупністю вироків, хоча, можливо, законодавець у данному випадку і мав на увазі так звану розірвану ситуацію, яка характеризується несвоєчасним розкриттям одного або більше злочинів, що входять до сукупності, і наявністю за вчинення двох або більше з таких злочинів вироку суду. Така ситуація, як відомо, викликає необхідність застосування заходів кримінально-правового характеру саме за сукупністю злочинів. Враховуючи це, вважаємо, що або назва ст. 96-11 КК України, або, принаймні, безпосередньо диспозиція ч. 2 ст. 96-11 КК України має бути певним чином зкоректована.

Отже, у разі застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру за сукупністю злочинів суд зобов'язаний, по-перше, застосувати передбачені КК України кримінально-правові заходи окремо за кожний злочин, що входить до сукупності. По-друге, після застосування кримінально-правових заходів за кожний із злочинів суд повинен визначити

остаточний основний захід за всі злочини, що входять до сукупності шляхом поглинання менш суворого заходу більш суворим.

Положення КК України, які сприяють дотриманню вимог індивідуалізації заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб у процесі їх застосування (ст. ст. 96-10, 96-11 КК України), можна оцінити позитивно вже за фактом їх існування. Водночас, вони не позбавлені недоліків та потребують свого коректування.

Список використаних джерел

1. Абашина Л. А. Юридическое лицо как субъект уголовной ответственности : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.08 / Абашина Людмила Александровна. – Орел, 2008. – 153 с.
2. Антонова Е. Ю. Юридическое лицо как субъект преступления: опыт зарубежных стран и перспективы применения в России : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Антонова Елена Юрьевна. – Владивосток, 1998. – 153 с.
3. Березовський А. А. Кримінально-правовий вплив: проблеми визначення / А.А. Березовський // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. – 2012. - № 4. – С. 143–147.
4. Берзін П. С. Окремі проблеми застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб / П. С. Берзін // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10-11 жовт. 2013 р. / редкол. : В.Я.Тацій (голов. Ред.), В.І.Борисов (заст. Голов. Ред.) та ін. – Х. : Право, 2013. – С. 153–158.
5. Благов Е.В. Применение уголовного права (теория и практика) : монография / Е.В. Благов. – СПб. : Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – 505 с.
6. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: Навчальний посібник / За заг. ред. М. І. Хавронюка. – К. : Ваіте, 2014. – 944 с.
7. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навчальний посібник / Ю. О. Заїка. – К. : Істина, 2005. – 312 с.
8. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–220-20) : Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-Х [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/print1389885939112128>. – Заголовок з екрану.
9. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / М. І. Бажанов, Ю. В. Баулін, В. І. Борисов [та ін.] ; за ред. М. І. Бажанова, В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – К.-Х. : Юрінком Інтер-Право, 2002. – 416 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1389885939112128>. – Заголовок з екрану.

11. Куц В. М. Від дихотомії «злочин – покарання» до кримінального правопорушення та кримінально-правових засобів реагування / В. М. Куц // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 15–16 листопада 2013 р. ; у 2 ч. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правових ініціатив», 2013. – Ч. 1. – С. 53–55.

12. Куц В. М. Проблеми кримінальної відповідальності : навчальний посібник / В. М. Куц. – К. : Національна академія прокуратури України, 2013. – 323 с.

13. Минин Р. В. Институт уголовной ответственности юридических лиц в России: проблемы обусловленности и регламентации : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Минин Роман Викторович ; Тюмень. гос. ун-т. – Тюмень, 2007. – 193 с.

14. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – [9-те вид.]. – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.

15. Никифоров А. С. Юридическое лицо как субъект преступления / А. С. Никифоров // Государство и право. – 2000. – № 8. – С. 18–27.

16. Пимонов В. А. Теоретические и прикладные проблемы борьбы с общественно опасными посягательствами средствами уголовного права : монография / В. А. Пимонов. – М.: Изд-во «Юрлитинформ», 2007. – 336 с.

17. Пинаев А. А. Курс лекций по Общей части уголовного права : курс лекций / А. А. Пинаев. – Х. : Харьков юридический, 2005. – 664 с.

18. Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. Т. 5 : Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку / В. Я. Тацій, В. І. Борисов, В. С. Батиргарєєва та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.

19. Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності : Закон України від 14.10.1994 р. № 208/94-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/208/94-vr>. – Заголовок з екрану.

20. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб : Закон України від 23.05.2013 р. № 314-VII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/314-18>. – Заголовок з екрану.

21. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/755-15/print1391691244472907>. – Заголовок з екрану.

22. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. № 2939-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/print1391504975416784>. – Заголовок з екрану.

23. Про засади запобігання і протидії корупції : Закон України від 07.04.2011 р. № 3206-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України : [офіц. веб-сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3206-17/conv/page>. – Заголовок з екрану.

24. Ситковский И. В. Уголовная ответственность юридических лиц : дисс.... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Ситковский Илья Викторович. – М., 2003. – 204 с.

25. Словарь иностранных слов / Под ред. И. В. Лехина и проф. Ф. Н. Петрова. – М. : Гос. изд-во иностранных и национальных словарей, 1955. – 856 с.

26. Цивільне та сімейне право України : підруч. / За ред. Є. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.

27. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи [Електронний ресурс]: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р., № 1. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v_001700-09

28. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р., № 442. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>

29. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р., № 987-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

30. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р., № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25. – Ст. 252.

31. Про затвердження модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю [Електронний ресурс] Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2011 р., № 1182. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1182-2011-%D0%BF>

32. Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15.05.2003 р., № 755-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 31-32. – Ст. 263.

33. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14.05.1992 р., № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

34. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р., № 1576-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

35. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р., № 2121-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

36. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.

37. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р., № 1087-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – Ст. 35.

38. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 р., № 514-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2008. – № 50-51. – Ст. 384

39. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 р., № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 13. – Ст. 222.

40. Ковітіді О. Ф. Звільнення від кримінальної відповідальності за нормами Загальної частини КК України : навчальний посібник / О. Ф. Ковітіді. – Сімферополь: ВД «Квадратал», 2005. – 224 с.

Сімонович Д.В., Лозова С.М.

**Методичні рекомендації
щодо проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб**

1. Поняття, сутність, підстави та мета проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб¹ - слідча (розшукова) дія, що полягає в почерговому допиті в присутності один одного двох чи більше, раніше допитаних з тих самих обставин осіб, з числа свідків, потерпілих, підозрюваних, аналізі та безперервному порівнянню (зіставленню) показань, що поступають, усуненні в них суттєвих розбіжностей з метою встановлення істини у конкретному кримінальному провадженні.

В найбільш загальному виді метою слідчого є швидке і повне встановлення істини, усунення розбіжностей в показаннях осіб, що зводяться на одночасний допит. Ціль ця досягається реалізацією законодавчих встановлень і рекомендацій криміналістичної тактики. Загальна мета слідчого на одночасному допиті конкретизується спеціальними завданнями.

Завдання, що виникають при проведенні одночасного допиту, вирішуються слідчим в умовах планування своєї поведінки кожним учасником слідчої (розшукової) дії. Не тільки слідчий, але й особи, що зводяться на одночасний допит визначають свої цілі, ставлять перед собою конкретні задачі, оцінюють свої і чужі можливості, взаємно рефлексують плани і наміри. Це основна особливість завдань, що вирішуються в ході цієї слідчої дії.

Відмінною особливістю, що характеризує як процес виникнення, так і процес розв'язання задач одночасного допиту є, як правило, недостатність і, що ще більш важливо, суперечливість даних необхідних для їх вирішення. Слідчому при проведенні одночасного допиту двох чи більше осіб доводиться вирішувати завдання, елементи яких не піддаються точному і повному обліку. До початку одночасного допиту слідчий зтикається з рядом нових, раптово виниклих моментів, про які він раніше мав приблизне уявлення. Більш за все ускладнює одночасний допит недостатність відомостей про плани та задуми допитуваних, про пріоритетні мотиви їх поведінки. Своєчасно і вірно прогнозувати дії допитаних, рефлексувати їх задуми, плани і на цій основі здійснювати управління поведінкою, саме це найбільш важлива задача слідчого на одночасному допиті.

Поряд з встановленням істини по спірним обставинам в ході одночасного

¹Надалі в тексті замість терміну «одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб» використовується термін «одночасний допит».

допиту двох чи більше осіб можуть бути вирішені наступні конкретні завдання, а саме:

1. Подолання добросовісної помилки допитуваного. Під цим розуміється, що проведення з особою, яка добросовісно помиляється, одночасного допиту допоможе їй відновити забуту інформацію в пам'яті. Цьому може сприяти безпосереднє детальне відтворення одним учасником своїх показань іншому.

2. Викриття неправдивих показань одного із учасників. Специфічною особливістю такого одночасного допиту є організація слідчим правомірною психологічного впливу на особу, яка дає неправдиві показання, після чого особа переконується в недоцільності заперечення очевидних фактів і тому змінює раніше дані неправдиві показання. Засобом такого впливу є показання і поведінка добросовісного допитуваного. Велику роль відіграє і поведінка самого слідчого.

3. Укріплення вольових якостей, позиції підозрюваного, який дав правдиві показання. При викритті в ході одночасного допиту брехні співучасників в підозрюваного відбувається закріплення вольових позицій, спонукання його на дачу правдивих показань в суді. Подібні одночасні допити пропонується проводити в двох випадках:

а) якщо підозрюваний, що зізнався, викриває інших допитаних в провадженні осіб;

б) якщо одночасний допит проводиться з особами, які мають виключно позитивний вплив на підозрюваного.

4. Викриття неправдивого алібі.

5. Викриття самообмови чи обмови одного допитуваного іншим.

При проведенні одночасного допиту часто особи, що дають неправдиві показання, вислухавши показання добросовісних свідків, потерпілих, оглянувши пред'явлені докази, що підтверджують їх показання, зізнаються в самообмові або обмові особи.

6. Перевірка зібраних у провадженні доказів. Усуваючи неточності в показаннях, добиваючись їх деталізації, роз'яснення окремих обставин, фактично здійснюють перевірку достовірності доказового матеріалу у провадженні.

7. Одночасні допити організуються з метою перевірки правдивості показань допитаних у провадженні осіб. Під цим розуміється, що не завжди в ході одночасного допиту суперечності усуваються, але це не означає, що він виявився марним. При вмілому його проведенні слідчий отримує інформацію, яка дає йому змогу зробити корисні висновки, а саме, хто із допитаних дає неправдиві показання, які справжні мотиви їх поведінки і таке інше.

8. Викриття інсценування злочину. Під час одночасного допиту особа, яка дає неправдиві показання, не витримує сорому перед свідком (потерпілим), який дає правдиві показання чи наявного презирства з його боку і, розуміючи недоцільність своєї брехні, зізнається у створенні інсценування злочину.

9. Отримання нових доказів. Тобто при усуненні під час одночасного допиту суттєвих суперечностей в показаннях можуть бути отримані нові фактичні дані, раніше не відомі слідчому.

10. З'ясування причин походження суттєвих суперечностей. Проведення одночасного допиту сприяє з'ясуванню даних, які пояснюють причини походження суттєвих суперечностей в показаннях. Суперечності в показаннях можуть бути викликані як брехнею, так і добросовісною помилкою допитуваних і задача слідчого полягає в тому щоб, коли суперечності в ході одночасного допиту залишаються не усуненими, зрозуміти причини їх походження і найбільш точно відтворити їх в протоколі.

11. Вивчення особистості допитуваних. Одночасний допит є одним з ефективних засобів вивчення особистості допитуваних. Постановкою питань, пильним наглядом за поведінкою, реакціями допитуваних на показання один одного, пред'явлення доказів слідчий може отримати такі дані про риси характеру, темперамент, вольові, інтелектуальні і моральні якості, значення яких важко переоцінити. Результати вивчення можуть бути використані як під час самої одночасного допиту для вибору найбільш раціональних тактичних прийомів допиту її учасників, так і при проведенні інших слідчих дій.

12. Перевірка й оцінка інших слідчих версій. Специфіка одночасного допиту дозволяє слідчому перевіряти свої припущення за самими різними обставинами провадження.

Виходячи з викладеного вище, основна мета одночасного допиту – в становлення істини по спірним обставинам. Досягнення цієї мети вирішується шляхом вирішення вищевказаних завдань. В процесі провадження одночасного допиту вони можуть об'єднуватися в різноманітних сполученнях.

2. Процесуальний порядок проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та тактичні засади підвищення ефективності проведення даної слідчої (розшукової) дії

Щодо порядку провадження одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, стаття ч.9 ст.224 «Допит» КПК України наголошує, що слідчий вправі провести одночасний допит між двома чи більше раніше допитаними особами, в показаннях яких є суперечності. Таким чином, виходячи зі змісту цієї статті:

1. Слідчий вправі провести одночасний допит. Тобто проведення одночасного допиту право, а не обов'язок слідчого. Слідчий, за клопотанням учасників процесу: підозрюваного, його захисника, потерпілого, його представника чи з власної ініціативи приймає рішення про проведення одночасного допиту, у кожному окремому випадку в залежності від конкретних обставин провадження і, зважаючи на те, що слідча дія повинна допомогти, а не зашкодити встановленню істини у провадженні.

2. Право проводити одночасний допит виникає у слідчого на підставі (за змістом статті) наявності розбіжностей.

Тобто правовою підставою проведення одночасного допиту є наявність розбіжностей. Однак, питання проведення чи не проведення даної слідчої (розшукової) дії залишається на розсуд слідчого, в залежності від ситуації розслідування, відносин між учасниками слідчої дії, їх особистісних характеристик, суттєвості виявлених розбіжностей.

3. Одночасний допит може бути проведений одночасно поміж двома чи більше раніше допитаними.

Однак, на наш погляд проведення одночасного допиту з 3 і більше особами недоцільне, оскільки з точки зору його організації і проведення він є більш складним, потребує більш зусиль з боку слідчого і все одно зводиться до допиту двох осіб поміж собою, а всі інші учасники лише спостерігають за цим. Таким чином слідчим втрачаються такі тактичні переваги, як несподіваність питань, що задаються, обізнаність осіб, які приймають участь в слідчій дії щодо показань один одного, з'являється можливість узгодження показань між учасниками, що знижує ефективність даної слідчої (розшукової) дії.

Також, з точки зору психології, зі збільшенням кількості осіб, зведених на одночасний допит, ускладнюється задача слідчого по управлінню і керуванню процесом спілкування учасників слідчої (розшукової) дії. Якщо на попередньому слідстві виникають істотні суперечності в показаннях трьох і більше осіб, між ними доцільно провести декілька одночасних допитів, кожний з яких заснований на допиті тільки двох осіб.

Як виняток, проведення одночасного допиту з 3 і більше особами можна рекомендувати при одночасному допиті свідків або потерпілих, якщо мова йде про сумлінну помилку, яка викликана особливостями пам'яті допитуваних осіб (погана пам'ять, амнезія ретроградна або антероградна). В такому разі одночасний допит 3 і більше осіб може сприяти швидкому згадуванню забутої інформації і економії часу слідчим.

4. Одночасний допит може бути проведений тільки поміж особами, які раніше були допитані. Тобто, особа повинна бути допитана, допитана саме по тим обставинам, з приводу яких виникли розбіжності, і її показання у встановленому законом порядку зафіксовані в протоколі допиту.

Проаналізувавши вищевикладене, доходимо висновку, що не можна обмежувати слідчого при вирішенні питання про проведення одночасного допиту якимось рамками. Проведення одночасного допиту за відсутності суперечностей, що не відповідає вимогам ч.9 ст. 224 КПК України, в більшості випадків пояснюється тактичною необхідністю при розслідуванні конкретного кримінального провадження. Таким чином слідчий, як особа процесуально незалежна, і тільки він, керуючись матеріалами провадження, може оцінити ситуацію, що склалася й прийняти вірне рішення щодо проведення одночасного допиту, яка найкращим чином буде сприяти

встановленню істини у кримінальному провадженні.

Порядок проведення одночасного допиту регламентований ч. 9 ст. 224 КПК України. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою.

Перед тим, як безпосередньо перейти до порядку проведення одночасного допиту, зупинимось більш детально на його підготовчому етапі. На цьому етапі слідчому дуже важливо розібратися у взаємовідносинах, що склалися між її майбутніми учасниками.

Процес вивчення взаємовідносин треба проводити цілеспрямовано за строго розробленою схемою, наприклад:

- який час допитувані знають один одного;
- які обставини сприяли їх зближенню;
- які поміж ними взаємовідносини;
- яка ступень впливу одного допитуваного на іншого;
- чи були поміж ними сварки;
- що було причиною виникнення сварок, неприязних відношень, ворожнечі і в чому конкретно це відображувалося;
- чи не знайомі допитувані з родичами один одного і які між ними стосунки.

Чим краще слідчий буде знати характер взаємовідносин допитуваних, тим менше несподіваностей його очікує.

Одночасний допит починається із з'ясування, чи знайомі викликані особи поміж собою і якщо знайомі, які взаємовідносини між ними склалися. Відповіді на це питання мають важливе значення для оцінки в подальшому свідчень допитуваних з точки зору їх достовірності.

Якщо викликані на одночасний допит особи заявляють, що знають один одного, то слідчий повинен з'ясувати, коли і при яких обставинах вони познайомилися.

Вони можуть бути знайомі вже тривалий час (співробітники, студенти) й можливо бути родичами, але ж частіше за все особи знайомі лише у зв'язку з кримінальним провадженням. Може бути і так, що один з учасників одночасного допиту відповідає, що знає особу, а інший це заперечує. Практика показує, що не відповідати істині може відповідь як особи, яка підтверджує факт знайомства, так і той, що її заперечує. Наприклад, не знайомими можуть бути свідки, що спостерігають за подією з різних місць. Це теж є розбіжністю і слідчий повинен встановити, чи є вона суттєвою для розгляду чи ні. Якщо так, то його з'ясуванням слідчий може зайнятися на цьому же одночасному допиті.

Процедура з'ясування на одночасному допиті взаємовідносин учасників може бути використана слідчим з такими цілями:

- отримати додаткові фактичні дані, що свідчать про правдивість показань допитуваних;

- встановити невідомі до цього обставини, які характеризують їх взаємовідносини;
- виключити можливість недобросовісному учаснику заявити пізніше, що його обмовив інший учасник в силу особистих неприязних відношень;
- забезпечити формування психологічного контакту поміж учасниками одночасного допиту і слідчим;
- скоректувати тактичні прийоми проведення одночасного допиту, розроблені в процесі його підготовки;
- уточнити й поглибити знання психології, викликаних на одночасний допит осіб.

Після з'ясування факту знайомства слідчий звертається до допитуваних з питанням про характер існуючих між ними взаємовідносин. Відповідь на це питання для учасників одночасного допиту іноді утруднена. Тоді слідчий повинен уточнити, чи є в них претензії або особисті рахунки один до одного. При позитивній відповіді хоча б одного з учасників одночасного допиту слідчий шляхом постановки нових питань, повинен з'ясувати ступінь ненормальності відносин, причину і джерело особистих рахунків.

Попередня поінформованість слідчого про характер взаємовідносин, які склалися поміж допитуваними, ні в якому разі не повинна породжувати формального відношення до їх встановлення під час проведення слідчої дії, тому що на цьому етапі перш за все необхідно запобігти наступному поясненню допитуваними показань один одного ворожістю чи особистими рахунками. На це і слід звернути увагу при фіксації відповіді на питання про характер взаємовідносин з допитуваними.

Слідчий повинен ставити питання учасникам одночасного допиту таким чином, щоб поступово підвести їх до висновку про їх взаємовідносини і тільки після цього, отримавши всю необхідну інформацію, ставити питання про те, чи можуть існуючі взаємовідносини вплинути на характер даних ними свідчень.

На цьому етапі одночасного допиту слідчий повинен зробити все, щоб не дати зацікавленим особам використати можливість неоднозначного тлумачення показань.

Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань.

Після з'ясування взаємовідносин поміж учасниками одночасного допиту, слідчий пояснює їх обов'язки й права, свідків попереджає про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілих – за давання завідомо неправдивих показань.

Аналіз матеріалів слідчої практики показує, що до роз'яснення прав і обов'язків учасників слідчі підходять декілька формально, хоча саме на

цьому етапі, на наш погляд, закладаються передумови для встановлення психологічного контакту.

Слідчий з самого початку, роз'яснюючи права і обов'язки, повинен дати зрозуміти особі, яка дає неправдиві показання всі наслідки її неправомірної поведінки. Цьому сприяє роз'яснення норм ст.ст. 384, 385 КК України більш суворо і в розгорнутій формі. З іншого боку, якщо свідок (потерпілий) бажає допомогти слідству і його показання є результатом добросовісної помилки, то слідчий повинен роз'яснити вимоги статті в більш тактовній формі, пояснюючи, що за зміни й доповнення в раніше дані показання він кримінальній відповідальності не підлягає, що вона настає лише за завідомо неправдиві показання.

Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання.

Першою допитується особа, яка на думку слідчого дає правдиві показання. Послідовність питань, як і пред'явлення (в окремих випадках) доказів, повинна бути спланована раніше.

Існують дві точки зору на порядок розгляду розбіжностей під час проведення одночасного допиту: 1) в формі запит-відповідь; 2) по черзі кожним з учасників у вигляді вільної розповіді. Обидва варіанти є вірними і саме слідчий у кожному окремому випадку при розслідуванні конкретного кримінального провадження повинен вирішувати, яким з двох способів він скористається при розгляді розбіжностей під час проведення слідчої (розшукової) дії. Аналіз слідчої практики свідчить, що найкращий результат дає поєднання цих двох способів, тобто коли слідчий починає одночасний допит з пропозиції учасникам по черзі дати показання, щодо розбіжностей, що виявилися раніше в їхніх свідченнях. Вислухавши обидва варіанти слідчий починає деталізувати їхні відповіді за допомогою форми запит – відповідь. Це дозволяє слідчому уникнути розмитості, неконкретності. На наш погляд, використання лише форми вільної розповіді для допитуваних на одночасному допиті не доцільно.

Після того, як перший учасник дав показання по спірним обставинам, слідчий, вислухавши відповідь, не повинен поспішати задавати це питання іншому учаснику слідчої дії. Спочатку треба з'ясувати, конкретизувати першу з відповідей, зробивши її тим самим більш переконливою. Тільки після з'ясування всіх пов'язаних з цим запитанням обставин у першого з допитуваних її можна задавати іншому учаснику.

Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.

Дуже відповідальним моментом є постановка питань допитуваними, з дозволу слідчого, один одному, яка допускається тільки після того, як у слідчого вичерпані всі питання по з'ясованій обставині. При цьому слідчий

зобов'язаний здійснювати суворий нагляд за постановкою питань і не повинен допускати перетворення одночасного допиту в бесіду допитуваних між собою, тим більше у лайку. Завдання слідчого полягає у тому, щоб шляхом постановки точних, конкретизуючих окремі положення питань, спрямовувати їхні показання на виявлення саме тих обставин, для встановлення яких і проводиться одночасний допит. Зовсім не обов'язково дозволяти постановку питань допитуваними один одному тільки на заключному етапі одночасного допиту, іноді більш доцільно послідовно з'ясувати питання по кожній окремій обставині. При цьому слідчий повинен уважно спостерігати за постановкою питань з поведінкою допитуваних, щоб своєчасно припинити їх спроби домовитися поміж собою.

Слідчий може відхилити непотрібні питання, чи вносити в них необхідні уточнення чи зміни, ставити додаткові питання й цим давати вірний напрямок одночасному допиту. Якщо допитувані не можуть правильно сформулювати питання, то слідчий зобов'язаний допомогти їм в цьому.

В окремих випадках доцільно дати допитуваним можливість безпосередньо ставити один одному питання, що виникають. При цьому слідчий може виявити факти раніше йому невідомі.

Ці запитання можуть не відноситися до суперечливих обставин, які роздивляються на одночасному допиті, але бути важливими для встановлення нових фактичних обставин у провадженні. Однак при цьому слідчому необхідно уважно спостерігати за поведінкою допитуваних, щоб вони не мали можливості обмінюватися знаками, чи ще якимось іншим способом змовитися одним з одним.

Дозволити учасникам одночасного допиту задавати питання один одному доцільно й в тих випадках, коли під час допиту виникає нова, непередбачена слідчим розбіжність і її з'ясування веде до отримання нових важливих доказів.

Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.

Оголошення попередніх показань може проводитися як за ініціативою самого слідчого, так і за клопотанням учасників одночасного допиту, але тільки в тих межах, в яких визнає за необхідне слідчий.

Передчасне оголошення показань учасників одночасного допиту може завадити встановленню істини у кримінальному провадженні.

3. Особливості використання сучасних психологічних методів в тактиці проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, способи запобігання конфліктним ситуаціям

Найбільш загальним завданням одночасного допиту є встановлення істини у провадженні шляхом з'ясування розбіжностей в показаннях учасників. Це завдання вирішується в процесі інформаційної і психологічної взаємодії слідчого і осіб, які допитуються.

Виходячи з цього, одночасний допит є специфічною формою спілкування і подібно будь-якому іншому людському спілкуванню воно не можливе без взаємного сприйняття слідчим і учасниками один одного й обміну інформацією.

Найбільш характерною рисою спілкування учасників одночасного допиту є їх взаємодія (не зважаючи на ситуацію, що склалася: конфліктну чи безконфліктну). Учасники одночасного допиту (маються на увазі не тільки особи, які допитуються, але й і слідчий) не тільки взаємодіють, але й піддають один одного суттєвому психологічному впливу. Взаємні впливи пов'язують слідчого й осіб, які зведені на одночасний допит, в єдину систему інформаційної та психологічної взаємодії, і роль слідчого полягає в управлінні і контролі за функціонуванням цієї системи.

При взаємодії слідчого і допитуваних відбувається не тільки навмисний обмін інформацією (з метою взаємних впливів). Має місце і «витік» інформації у формі неконтрольованих реакцій. Інформація міститься і передається зовнішнім виглядом слідчого і допитуваного, поведінкою, особливостями мови і т.п. Але завжди слід пам'ятати, що ніякі зовнішні прояви реакції допитуваної особи не є доказами правдивості чи хибності показань, що надаються цією особою. Вони лише можуть допомогти слідчому в побудові, коректуванні і реалізації тактичних прийомів.

Дуже важливим при спілкуванні на одночасному допиті є постановка питань слідчим, тому що запитання виступає своєрідною інформацією про рівень професіоналізму слідчого. Таким чином, у процесі слідчої (розшукової) дії потрібно так формулювати запитання, щоб вони не виступали в ролі інформації для допитуваного, що є небажаним або передчасним.

Взаємовідносини учасників одночасного допиту цікаві ще тим, що вони мають подвійний характер, тобто засновані на двох принципах: принципі психологічного контакту і принципі психологічної боротьби.

Психологічний контакт найбільш доцільно інтерпретувати і як ціль, що детермінує готовність до спілкування, і як процес обміну інформацією, організований для вирішення завдань розслідування, і, нарешті, як результат – ті відносини, які дозволяють продовжувати спілкування і разом вирішувати певні завдання. Встановлення психологічного контакту на одночасному допиті – це цілеспрямована діяльність слідчого по організації і керуванню обміном інформації в процесі провадження слідчої (розшукової) дії, що припускає створення умов по розвитку його (слідчого) спілкування з учасниками одночасного допиту з метою з'ясування розбіжностей і встановлення істини в провадженні. Встановлений психологічний контакт не є постійно діючим фактором. У відповідності до цього встановлення (поновлення) контакту провадиться при кожній зустрічі слідчого з допитуваним. Найбільш важливо це при проведенні одночасного допиту, тому що при новій зустрічі людина може знаходитися в іншому (наприклад,

по відношенню до останнього допиту) психічному стані, могли відбутися якісь події, які в тій чи іншій частині змінили її погляди, її відношення до слідчого. Все це повинно бути обов'язково з'ясовано перед проведенням одночасного допиту і якщо, контакт був втрачений слідчий повинен докласти зусиль, щоб відновити його до проведення цієї слідчої (розшукової) дії. На наш погляд, це найбільш зручно зробити на попередньому, безпосередньо перед одночасним допитом, допиті. Однак попри все те слідчому не завжди вдається налагодити необхідний контакт. Більш того, з однією особою це вдається, з іншою тому ж слідчому – ні. Це може залежати не від професійних якостей слідчого, а від суб'єктивних почуттів (наприклад, антипатії), що виникли у допитуваного і заважають установленню контакту. Якщо по якимось причинам (що залежать чи не залежать від слідчого) це не вдалося, ми вважаємо, що слідчому краще відкласти проведення одночасного допиту на деякий час. В кращому випадку, він буде неефективним, в гіршому – замість користі зашкодить розслідуванню.

Підтримання атмосфери психологічного контакту сприятливо впливає на проведення одночасного допиту. Однак особливість одночасного допиту полягає у тому, що крім контакту «слідчий – допитуваний», слідчий повинен встановити контакт поміж учасниками слідчої (розшукової) дії. Контакт між учасниками носить двоїстий характер: з одного боку, при безконфліктній ситуації – взаємодія (наприклад, в ситуації, коли особа сумлінно помиляється, а інший учасник допомагає їй відновити забуті обставини, для з'ясування яких і проводиться одночасний допит), з іншого боку, конфліктна ситуація – протидія (коли особа навмисне дає неправдиві показання). В цій ситуації, інший учасник є специфічним засобом впливу на особу, що дає неправдиві показання. Розглянемо цю ситуацію більш докладно. В цьому випадку контакт буде виражений у формі певного психологічного впливу одного допитуваного на іншого. Цією важливою психологічною особливістю повинен вміло користуватися слідчий і тримати їх взаємний вплив під постійним контролем.

Виходячи з цього, ми виділили найбільш типові ситуації проведення одночасного допиту:

1. Проведення одночасного допиту за участю неповнолітніх:
  - а) коли злочин скоєно неповнолітнім;
  - б) коли злочин скоєно дорослим, а неповнолітній дає показання, що його викривають;
  - в) коли обидва злочинці неповнолітні.
2. Проведення одночасного допиту поміж співучасниками.
3. Проведення одночасного допиту за участю малолітніх.
4. Проведення одночасного допиту поміж особами, що є близькими родичами, друзями, підлеглими та інше.

Вищевказані випадки передбачають проведення одночасного допиту в

гострій конфліктній ситуації. Щоб правильно зорієнтуватися в цій ситуації слідчий повинен вирішити:

- хто з учасників дає правдиві показання, а хто – ні;
- хто з них є більш залежним.

Для досягнення цієї мети слідчий повинен ретельно вивчити взаємовідносини учасників одночасного допиту. З'ясування характеру взаємовідносин учасників одночасного допиту може в окремих випадках вказати на недоцільність його проведення чи потребувати від слідчого більш ґрунтовної підготовки, виробу більш гнучкої тактики.

Перед одночасним допитом слідчий повинен обов'язково з'ясувати характер особистої залежності її учасника і психологічно підготувати його до участі у слідчій (розшуковій) дії.

Роздивимося більш ґрунтовно класифікацію тактичних прийомів психологічного впливу стосовно одночасного допиту. Наприклад, окремі вчені в якості критерію класифікації використовують причини походження істотних розбіжностей в показаннях допитуваних у провадженні осіб. В залежності від цього тактичні прийоми поділяються на:

- тактичні прийоми, спрямовані на усунення сумлінної омани допитуваних;
- тактичні прийоми, спрямовані на подолання неправди.

Безумовно, якщо враховувати тільки тактику, то ця класифікація здається досить вдалою. Однак, як ми вже визначили вище, криміналістична тактика взаємопов'язана з психологічним впливом і тому ми повинні розглядати класифікацію, враховуючи психологічний критерій і вести мову про прийоми тактико – психологічного характеру. Розглянемо детальніше цю класифікацію з врахуванням психологічного впливу.

1. Тактичні прийоми, спрямовані на усунення сумлінної омани допитуваних:

- а) надання учасникам одночасного допиту ініціативи у дослідженні спірних питань;
- б) розгляд на одночасному допиті спірних питань у зворотній послідовності розвитку подій;
- в) проведення одночасного допиту на місці злочину;
- г) пред'явлення доказів.

Роздивляючись цей блок доходимо висновку, що всі вищевказані прийоми засновані на використанні слідчим даних психології.

Наприклад, надання учасникам одночасного допиту ініціативи в дослідженні спірних запитань припускає вільний виклад фактів, можливість задавати питання й обмінюватися думками. Результатом цього є згадування (механізм згадування і його особливості вивчає саме психологія) і особа дає показання, що сприяють встановленню істини у провадженні.

Розгляд на одночасному допиті спірних питань у зворотній послідовності. Цей прийом дуже складний у використанні, тому що потребує від слідчого

детального розчленування події, що досліджується на окремі факти, підготовка по них блоку питань і після цього відновлення в пам'яті допитуваних кожної окремої події, але ж в зворотній послідовності. Для використання цього прийому слідчий повинен знати 3 стадії формування показань: сприйняття, запам'ятовування, відтворення, які в свою чергу відповідають основним психологічним процесам, що відбуваються у людини під час його пізнавальної діяльності.

Проведення одночасного допиту на місці події. При проведенні таких одночасних допитів слідчий також використовує знання психологічних особливостей формування показань. На місці події відбувається повторне сприйняття допитуваними предметів, споруд, що в свою чергу допомагає відновити їхню пам'ять і активізувати процес згадування. Аналізуючи слідчу практику, ми не зустріли жодного одночасного допиту, що був проведений на місці події.

Пред'явлення доказів для відновлення асоціативних зв'язків пам'яті.

Психологічна основа цього тактичного прийому полягає в асоціюванні забутих чи не відзначених у свій час увагою допитуваних обставин злочину, що розслідується з тими предметами, що добре закарбувалися у пам'яті.

2. Тактичні прийоми, спрямовані на подолання неправди, з врахуванням психологічного критерію.

1. Використання на одночасному допиті зізнання підозрюваного. Показання підозрюваного, що зізнався в учиненні злочину, з великою силою впливають на учасників слідчої (розшукової) дії і слідчий повинен їх використати з метою встановлення істини у провадженні.

2. Пред'явлення доказів. З точки зору психології, пред'явлення доказів є дуже ефективним прийомом, який впливає на особу, що дає неправдиві показання. Для досягнення кращого результату, слідчий повинен правильно вибрати спосіб їх пред'явлення, а саме: 1) в порядку зростання викривальної сили; 2) найбільш вирішального доказу; 3) усієї сукупності доказів одночасно. Але хотілося б відмітити, що цей прийом, найбільш рекомендований вченими, на практиці майже зовсім не використовується.

3. Проведення одночасного допиту двох або більше осіб у поєднанні з допитом. У даному випадку мається на увазі проведення допиту перед одночасним допитом, після неї і проведення одночасного допиту під час допиту, тобто допит припиняється для проведення одночасного допиту, а після його закінчення продовжується. При розслідуванні провадження про хабарництво потерпілий С. і свідок Г. давали на допитах показання, що викривали К. На очній ставці з обвинуваченим свідок Г. відмовився від раніше даних показань, мотивуючи це тим, що він не хоче більше бути причетним до цієї справи. Після цього слідчий відразу ж проводить очну ставку між обвинуваченим К. і потерпілим С., на якій останній не тільки відмовився від раніше даних показань, а й дав повністю інші показання.

Відразу ж після цієї очної ставки слідчий проводить допит потерпілого, на якому той пояснює, що до нього приїжджав якийсь чоловік, який погрожував йому і його родині, щоб він змінив свої показання. Після цього приїжджали дружина і мати обвинуваченого, які теж погрозували і дали йому текст нових показань, які він і повторив на очній ставці. Потерпілий пояснив, що свідок Г. (його брат) відмовився від раніше даних правдивих показань на його прохання. Від повторної очної ставки з обвинуваченим потерпілий С. категорично відмовився, мотивуючи це страхом перед останнім. Але, сказав, що на своїх показаннях, що викривають обвинуваченого він буде наполягати (архів Апеляційного суду Харківської області, кримінальна справа № 345896). На цьому прикладі ми бачимо, яку важливу роль відіграв допит після одночасного допиту – а, саме, з'ясувалися причини зміни одним з учасників своїх показань. Звичайно цей тактичний прийом провадиться, якщо сумлінний учасник раптово змінив показання в силу будь-яких обставин (наприклад, боязнь помсти, як у нашому випадку). На допиті рекомендується з'ясувати причини дачі ним неправдивих показань. Перебуваючи під час допиту наодинці зі слідчим, допитуваному психологічно легше розкрити причини зміни показань. Також допит після одночасного допиту провадиться і за бажанням самого допитуваного у випадку, коли:

- одночасний допит його так вразив, що він вирішив дати правдиві показання;
- допитуваний не бажає висвітлювати будь-які питання в присутності іншого учасника.

Також на цьому прикладі ми бачимо, якої помилки припустився слідчий відмовившись від проведення допиту перед одночасним допитом. Це сприяло тому, що сумлінний учасник відмовився від своїх показань і підтвердив неправдиві показання підозрюваного, а, у підозрюваного, у свою чергу, з'явилася ще більша впевненість, що йому вдасться уникнути відповідальності.

4. Деталізація предмету одночасного допиту. Детальний допит учасників одночасного допиту, ретельно спланований слідчим, утруднює дачу учасниками неправдивих свідчень. В даному випадку слідчий розрізняє предмет одночасного допиту на окремі частини і по кожній готує блок питань. Він починає з'ясування і від менш вагомих до більш вагомих обставин. Отримання правдивих показань по менш вагомим обставинам утруднює несумлінним учасникам брехню в цілому. Деталізація показань найбільш часто використовується для усунення суперечностей під час одночасного допиту. Цей прийом дозволяє виявити і використати для встановлення істини внутрішні суперечності в показаннях неправдивого учасника. Зазначений тактичний прийом дозволяє більш помітно виділити істотні суперечності в показаннях, зробити їх більш наявними. Наприклад, на очній ставці слідчий максимально деталізував показання обвинувачених і в кожній

окремій частині пропонував підтвердити чи спростувати їх. В результаті чітких, добре продуманих запитів слідчого обвинувачений Р. розповів про згвалтування, що скоїв інший обвинувачений К. Для К. показання Р. були повною несподіванкою і у відповідь на це він розповів про дійсну участь Р. у вбивстві (архів Апеляційного суду Харківської області, кримінальна справа № 768945).

5. Загострення суперечностей за менш значущими спірними обставинами. У даному випадку роль слідчого полягає у використанні розбіжностей поміж учасниками шляхом загострення конфліктної обстановки. Для цього слідчому необхідно поглибити розбіжність між учасниками, продемонструвати непримиренність займаних ними позицій, викликати спір. У такій атмосфері у учасника може виникнути бажання дати правдиві показання, щоб понести менш сувору відповідальність.

6. Використання позитивних якостей особистості несумлінного учасника одночасного допиту. Цей прийом, на наш погляд, суто психологічний. Він базується на знанні і використанні слідчим позитивних якостей несумлінного учасника для визначення найбільш доцільного підходу до нього, і з врахуванням цього, будування моделі спілкування.

7. Викриття під час одночасного допиту симулятивної поведінки допитуваного для отримання від нього правдивих показань по спірним обставинам. Для викриття маскуванню поведінки, слідчий повинен прагнути поставити допитуваного в незвичайну ситуацію, до якої той був би не підготовлений. Поведінка учасника одночасного допиту, в цілому, може бути охарактеризована як впевнена чи невпевнена. Дослідження психологів показали, що звичайно впевненість обумовлена правдивістю. При проведенні одночасного допиту для слідчого дуже важливо, щоб правдивий учасник тримався впевнено і не піддавався впливу несумлінного учасника. Слідчий повинен постійно мати на увазі можливість маскуванню допитуваними психічних станів і поведінки.

8. Маскування цілей одночасного допиту.

9. Створення враження, що один зі співучасників зізнався в учиненні злочину. Застосування цього прийому на одночасному допиті, у нас викликає сумніви, тому що є велика імовірність розкриття обману під час слідчої дії, що в свою чергу вплине на відношення допитуваного до слідчого, негативно вплине на встановлення істини у кримінальному провадженні.

10. Уповільнений темп одночасного допиту. Ми вважаємо, що уповільнений темп одночасного допиту немає сенсу розглядати як окремих тактичний прийом, тому що він складається з різних комбінацій тактичних прийомів. Наприклад, пред'явлення доказів, деталізації показань, постановки конкретних питань по спірним обставинам.

11. Теж саме стосовно форсованого темпу одночасного допиту. Цей прийом дуже складний в застосуванні і передбачає проведення одночасного

допиту у формі запит-відповідь, як можна активніше. Форсований темп одночасного допиту дозволяє тримати несумлінного учасника у стані постійної напруги і заважає давати йому неправдиві показання. Рекомендується для проведення таких одночасних допитів використовувати допомогу іншого слідчого чи працівника органу Національної поліції України, що теж дуже обтяжливо.

12. Повторний одночасний допит двох або більше учасників. Даний прийом зустрічається на практиці і в більшості своїй дає позитивний результат. Повторна слідча (розшукова) дія найчастіше проводиться у випадку зміни показань одним чи обома учасниками чи при наявності у слідчого нових даних, що підтверджують або спростовують показання одного із учасників. При проведенні повторних одночасних допитів слідчий має деякі переваги, наприклад, він вже спостерігав поведінку учасників цієї слідчої (розшукової) дії і йому легше прогнозувати наступний одночасний допит. Більш того, він має можливість врахувати свої недоліки і скоректувати тактику.

13. Формування у несумлінного учасника уяви про поінформованість слідчого шляхом проведення серії одночасних допитів. Ефективність цього прийому полягає в тому, що одночасні допити, які йдуть один за одним, тримають допитуваного у стані постійної напруги. Допитуваний не витримує напруги і доходить висновку про недоцільність подальшого відстоювання неправдивих тверджень. Найбільш результативним є застосування цього прийому по справах про хуліганство чи вбивство з хуліганських мотивів.

14. Проведення одночасних допитів зростаючої сили. Цей прийом розкриває попередній. І в першому, і в другому випадку мова йде про серію одночасних допитів, тільки в першому випадку – роль психології полягає у формуванні уяви про поінформованість слідчого, а у другому, у цілеспрямованому психологічному впливі зростаючої сили.

15. Проведення одночасного допиту у сполученні з пред'явленням для впізнання. Мається на увазі тільки успішно проведене впізнання. Впізнання особи, що пред'являється, дуже сильно впливає на останнього і створює сприятливі умови для проведення одночасного допиту. Але, на наш погляд, застосування цього прийому потребує ретельної підготовки і далеко не завжди слідчий може очікувати на потрібний результат.

У нашому дослідженні ми розглянули всі тактичні прийоми, з врахуванням психологічного критерію, що можуть бути застосовані при провадженні одночасного допиту і надати слідчим певну реальну допомогу.

Виходячи з результатів анкетування слідчих, які підтверджуються даними вивчення нами слідчої практики, тактичні прийоми по частоті застосування розподілилися так:

- деталізація показань;
- загострення протиріч в показаннях учасників;
- повторний одночасний допит;

- проведення серії одночасних допитів;
- провадження одночасного допиту в сполученні з пред'явленням для впізнання.

Аналізуючи слідчу практику, із застосуванням інших прийомів при проведенні одночасного допиту ми не зіткнулися.

Одночасний допит є дуже сильним засобом впливу на допитуваних. Іноді одне лише згадування слідчого про проведення цієї слідчої дії може підштовхнути несумлінного учасника дати правдиві свідчення. При вмілому проведенні ця слідча дія сприяє встановленню істини, викриттю особи, що дає неправдиві свідчення. Специфічним засобом впливу на одночасному допиті є учасник (ефект присутності), що дає викривні показання (в конфліктній ситуації) чи допомагає згадати забуті факти (в безконфліктній ситуації). Психологічний аспект одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб полягає в так званому "ефекті присутності": необхідності давати показання у присутності іншої особи, яка знає дійсні обставини події, що відбулася. Злочинцю набагато легше давати неправдиві показання слідчому, який не був присутній при вчиненні кримінального правопорушення і не знає всіх його обставин, ніж у присутності обізнаної особи, яка безпосередньо сприймала подію злочину. Для того, щоб одночасний допит був більш результативним, вплив сумлінного учасника повинний бути активним і, по можливості, не припинятися. Також не повинний припинятися вплив з боку слідчого.

У більшості випадків спілкування учасників на одночасному допиті має конфліктний характер. Формальне право на проведення одночасного допиту слідчий одержує знайшовши розбіжності в показаннях допитуваних. Процесу спілкування, у якому протиставляються інтереси учасників, об'єктивно властивий конфлікт, оскільки цілі зацікавлених у результаті справи осіб не співпадають і мають протилежну по характеру результатів спрямованість.

Однак, слід виокремити категорії одночасних допитів, проведення яких характеризується підвищеним ступенем ризику. Це одночасні допити поміж потерпілими і підозрюваними, неповнолітніми і дорослими, що утягнули їх у злочинну діяльність, між особами, що є близькими родичами, або знаходяться у відносинах службової чи іншої залежності. Проведення будь-якого одночасного допиту характеризується тактичним ризиком, і тому слідчий повинен також ретельно готуватися до проведення одночасного допиту, як направлено на усунення сумлінної помилки, так і на викриття неправдивих свідчень. Вирішуючи питання про проведення одночасного допиту, слідчий повинен обов'язково прораховувати всі ситуації розвитку спілкування, приділяючи, відповідно, більше уваги тим, які потенційно характеризуються підвищеним ступенем ризику. Слідчий повинен вміти рахувати можливий збиток, який настає в результаті реалізації його рішення. Відповідно, завдання слідчого полягає в умінні приймати такі рішення, реалізація яких спричинить менш ймовірну шкоду для слідства.

Степанюк Р.Л., Кікінчук В.В., Лозова С.М., Пчеліна О.В.

**Методичні рекомендації
щодо проведення огляду місця події за участю представників
вибухотехнічної лабораторії експертних підрозділів МВС України,
Державної служби з надзвичайних ситуацій України,
інших експертних служб**

Забезпечення громадського порядку та громадської безпеки є одним із пріоритетних напрямів діяльності правоохоронних органів. Тому в разі їх порушення останні повинні негайно реагувати на такі факти. Зокрема, органи досудового розслідування зобов'язані своєчасно, всебічно й повно провадити розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень. Так, одним із небезпечних і частих проявів протиправної діяльності в зазначеній царині є завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 Кримінального кодексу України). Вказане правопорушення виражається у завідомо неправдивому повідомленні про підготовку вибуху, підпалу або інших дій, які загрожують загибеллю людей чи іншими тяжкими наслідками. Збільшення кількості таких завідомо неправдивих повідомлень насамперед обумовлюється соціально-політичною обстановкою в країні та в результаті призводить до перешкоджання або ж припинення роботи підприємств, установ, організацій, транспорту.

Ось чому забезпечення ефективності досудового розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є першочерговим завданням. З урахуванням стрімкого збільшення за останній період часу випадків кримінальних вибухів та повідомлень про замінування особливої уваги заслуговують питання щодо особливостей проведення огляду місця події за участю обізнаних осіб, а саме – представників вибухотехнічної лабораторії експертних підрозділів МВС, Державної служби з надзвичайних ситуацій України, інших експертних служб.

Під час розкриття та розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності вирішується низка важливих тактичних завдань, на кшталт забезпечення безпеки, пошук і фіксація слідів злочину, встановлення винної особи. Їх рішення залежить від рівня обізнаності слідчого про особливості механізму вибуху та відповідні заходи з його знешкодження. Проте для цього необхідно володіти знаннями з різних галузей (фізики, хімії, вибухотехніки тощо). У зв'язку з цим існує нагальна потреба використання спеціальних знань і науково-технічних засобів у ході підготовки та проведення окремих слідчих

(розшукових) дій з метою ефективного та якісного розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Найбільш плідною співпраця слідчого зі спеціалістами є під час пошуку, виявлення, фіксації та знешкодження вибухових пристроїв чи вилучення їх фрагментів у ході огляду місця події.

До подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, належать:

- повідомлення про підготовку вибуху;
- виявлення вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують;
- учинення вибуху.

При цьому слід зазначити, що під час огляду місця події насамперед вирішуються наступні завдання:

- з'ясовується, чи насправді об'єкт замінований, а значить – чи є повідомлення про небезпеку правдивим;

- у разі правдивості повідомлення вживаються заходи, спрямовані на забезпечення безпеки осіб і знешкодження вибухових пристроїв.

У будь-якому випадку огляд місця події характеризуються ретельністю проведення пошукових дій, спрямованих на виявлення вибухових пристроїв та інших слідів кримінального правопорушення. При цьому особливості його проведення обумовлюються певними факторами, які можна згрупувати в три блоки.

По-перше, всі дії під час проведення огляду місця події повинні відповідати нормам Кримінального процесуального законодавства України (ст. ст. 223, 237). Зокрема, з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

По-друге, повинні вживатися заходи зі забезпечення особистої безпеки громадян і учасників огляду місця події. Тобто, окрім евакуації людей, визначення безпечних відстаней для їх перебування, спеціалісти-вибухотехніки попередньо повинні дослідити місцевість (приміщення), за потреби знешкодити вибухові пристрої, спеціалісти-працівники підрозділів Державної служби з надзвичайних ситуацій України погасити вогонь тощо. Тільки після вжиття названих заходів інші учасники огляду місця події (слідчий, прокурор, оперативні працівники, інші спеціалісти) можуть приступати до виконання своїх обов'язків.

По-третє, заради забезпечення ефективності й інформативності огляду місця події його учасники повинні в своїй діяльності керуватися розробленими тактико-технічними рекомендаціями стосовно особливостей огляду місць вибуху чи розташування вибухових пристроїв (речовин).

Під час проведення огляду слідчому також необхідно враховувати наступні чинники:

- тривалість та працезатратність процесу огляду;

- можливу наявність на місці вибухових пристроїв і вибухонебезпечних предметів;

- можливість вибуху;

- необхідність термінового проведення невідкладних аварійно-відновлювальних робіт;

- несприятливі погодні умови тощо.

Тактично огляд місця події, в тому числі й у випадку перевірки повідомлення про замінування об'єкта, прийнято умовно ділити на три етапи – підготовчий, робочий і заключний. Під час підготовки до огляду місця події слід вирішити питання про склад учасників і матеріально-технічне забезпечення слідчої (розшукової) дії. Це питання вирішується до виїзду слідчо-оперативної групи на місце події.

Організація техніко-криміналістичного забезпечення під час локалізації та знешкодження вибухових пристроїв на місці події базується на взаємодії всіх учасників слідчо-оперативної групи та представників інших відомств і служб (пожежних, медичних співробітників, спеціалістів газових, теплових і електричних мереж тощо). Дії учасників огляду місця події спрямовані на вибір раціональних і ефективних рішень щодо попередження вибуху; його локалізації та зменшення шкоди при можливому спрацюванні вибухового пристрою; здійснення транспортування вибухового пристрою на місце знешкодження; збору речових доказів на місці виявлення вибухових речовин і вибухових пристроїв; попереднього їх дослідження. Під час огляду проводяться взаємні консультації спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-криміналістів, оперативних працівників і інших учасників СОГ, оперативне обговорення різних варіантів вирішення ситуацій, що виникають у ході огляду.

Тому на місце виявлення вибухового пристрою прибуває спеціалізована слідчо-оперативна група, до складу якої входять: слідчий, оперативні працівники, спеціаліст-вибухотехнік, інспектор-кінолог із службовим собакою, спеціаліст-криміналіст, додатковий особовий склад патрульно-постової служби (1-3 наряду), працівники служби з надзвичайних ситуацій та швидкої допомоги, представники комунальних служб.

Співробітники органів Національної поліції України, які задіяні в забезпеченні та проведенні огляду місця події, пов'язаного з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, повинні бути забезпечені засобами індивідуального захисту (бронежилетами, захисними шоломами тощо).

Усі співробітники органів Національної поліції України, які безпосередньо беруть участь в огляді місця події та оточенні зовнішньої небезпечної зони, повинні бути одягнені в засоби індивідуального захисту.

У разі якщо наряд поліції або слідчо-оперативна група (далі – СОГ) першими прибувають на місце події, вони повинні провести евакуацію

громадян на безпечну відстань: на відкритій місцевості – 100 м, у будівлі – 50 м або на максимально можливу відстань з урахуванням властивостей місцевості, виставити оточення на безпечній відстані та забезпечити охорону місця події.

Розпорядження спеціалістів-вибухотехніків на місці події щодо визначення небезпечних зон для людей, безпечної поведінки та поводження з вибуховими матеріалами є обов'язковими для всіх працівників органів Національної поліції України.

При МВС України функціонують вибухотехнічні лабораторії (відділи вибухотехнічної та пожежотехнічної експертизи), на які покладені наступні завдання: пошук, обстеження, транспортування, знешкодження та знищення вибухових речовин і вибухових пристроїв; техніко-криміналістичне забезпечення оперативно-розшукових заходів і слідчих дій, пов'язаних з вилученням з незаконного обігу вибухових речовин і вибухових пристроїв; участь експертів-вибухотехніків як спеціалістів в огляді місць подій, пов'язаних з вибухами і загрозами вибухів, фіксація і вилучення речових доказів; проведення судових вибухотехнічних експертиз зарядів вибухових речовин, вибухових пристроїв і залишків вибухових пристроїв.

Що ж стосується матеріально-технічного забезпечення учасників огляду місця події, то до їх укомплектування повинні входити:

- засоби для огороження території чи приміщення, що підлягає огляду;
- засоби освітлення;
- фото-, відеоапаратура та аксесуари до них;
- підсобні інструменти (лопати, лом, пила тощо) для розбору завалів, сміття, для взяття проб та зразків з місця події;
- навіси;
- металошукачі, магнітні підйомники;
- криміналістична валіза;
- пакувальний матеріал.

Спеціалісти-вибухотехніки зазвичай використовують хімічні та технічні валізи, що містять засоби та реактиви для вилучення мікрочастинок вибухової речовини, продуктів вибуху, контрольних проб і зразків, набір фізико-хімічних засобів для експрес-аналізу вибухової речовини та пороху, інструменти та приналежності для вилучення осколків з перешкод, роботи з об'єктами, пошкодженими вибухом. Зокрема, спеціалістів-працівників відділу вибухотехнічної та пожежотехнічної експертизи оснащено пересувною вибухотехнічною лабораторією та сучаснішим спеціальним вибухотехнічним обладнанням, як-то роботом для дистанційного знешкодження та транспортування вибухових пристроїв («Digital Vanguard 245»), рентген-установкою для дослідження вибухових пристроїв, гідродинамічним руйнувачем, приладом дистанційного пересування (маніпулятором), вибухозахисними костюмами (EOD-7, EOD-9) тощо.

Учасники огляду також повинні бути забезпеченні засобами для надання медичної допомоги, спеціальним одягом, засобами захисту тощо.

Слідчі (розшукові) дії, пов'язані з вибухонебезпекою, за участю спеціалістів-вибухотехніків проводяться відповідно до гл. 3 розділу IV Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів, затвердженої наказом МВС України від 26 жовтня 2012 року № 962, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 21 листопада 2012 року за № 1946/22258.

Безпосередній огляд місця події при отриманні інформації про підготовку вибуху проводять спеціалісти-вибухотехніки за участю інспектора-кінолога із службовим собакою з метою пошуку вибухових матеріалів.

Слідчий (старший СОГ) при надходженні до органів Національної поліції України заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, пов'язані з використанням вибухових матеріалів, або таких, що їх нагадують, виконує такі функції:

- керує діями членів СОГ та персонально відповідає за якість проведення огляду місця події;
- за наявності підстав інформує оперативного чергового про необхідність залучення додаткових сил і засобів для документування всіх обставин учиненого кримінального правопорушення;
- з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, для участі в огляді запрошує відповідних спеціалістів-вибухотехніків, спеціалістів-кінологів, інших спеціалістів;
- після проведення спеціалістом-вибухотехніком пошуку вибухових матеріалів або таких, що їх нагадують, та отримання інформації від нього про відсутність небезпечних вибухових матеріалів за погодженням з керівником органу Національної поліції України (відповідального від керівництва) надає дозвіл щодо входження до місця огляду інших членів СОГ та спеціалістів;
- разом з членами СОГ та залученими спеціалістами, запрошеними учасниками слідчої дії проводить огляд.

На стадії загального огляду необхідно вжити наступних заходів:

- забезпечити охорону місця події та безпеку учасників огляду;
- поставити перед кожним учасником конкретні завдання;
- організувати надання допомоги потерпілим за максимального збереження обстановки на місці події;
- вирішити питання забезпечення необхідним транспортним засобом для доставки додаткових технічних засобів і вивозу об'єктів;
- уточнити первинну інформацію стосовно події кримінального правопорушення;
- визначити межі огляду, технічну класифікацію вибухових речовин, форми вибухового перетворення вибухових речовин;
- організувати перевірку на предмет можливої наявності вибухових пристроїв;

– визначити послідовність та обсяг дій, пов'язаних із виявленням і способом пошуку слідів вибухових пристроїв і речовин, вибуху, лінію огороження місця події тощо.

Основна мета робочого етапу огляду місця події полягає в уточненні меж огляду; визначенні способів і прийомів детального огляду у відповідності до матеріальної обстановки та наявних сил і засобів.

Розглянемо особливості детального огляду місця події у разі повідомлення про замінування з точки зору забезпечення особистої безпеки учасників слідчої (розшукової) дії.

Перед початком проведення перевірки будинку (споруди) оглядаються й очищуються підходи до нього. Після цього перевіряється смуга вздовж усього периметру будинку. Безпечні підходи до будинку й смуги вздовж усього периметру повинні бути чітко позначені. При необхідності організується евакуація людей з об'єктів на відстані не менше 100 м від будинку, де буде проводитись пошук. Група, що займається перевіркою одного будинку, має складатися з двох кваліфікованих спеціалістів, працюючих у парі. Ніхто, крім них, не повинен знаходитись у будинку під час розмінування. У великих будинках і спорудах може бути задіяно дві й більше груп, у цьому разі між ними мають дотримуватися безпечні дистанції, з чітко окресленими межами. Як правило, дві стіни або два поверхи, що знаходяться між групами розмінування, вважаються мінімальними безпечними відстанями. По завершенню перевірки підходів до будинку й навколишньої його території керівник групи визначає найбільш безпечний спосіб проникнення в будинок. При визначенні місця проникнення необхідно брати до уваги наступне:

– дверний прохід (вхід у будинок) – завжди вважається найбільш небезпечним;

– вікна – найзручніше місце для встановлення мін-пасток, особливу увагу при обстеженні вікон варто звернути на поверхню ґрунту ззовні будинку й підлогу в його середині на предмет встановлення вибухових пристроїв натискної дії.

Пересуватися будовами слід повільно, остерігатися пасток (вони можуть спрацювати від натягнутого дроту чи вібровимикача, при написканні або можуть бути встановлені на двері). Ніхто не повинен нічого торкатися, якщо щось лежить не на своєму звичайному місці, а, навпаки, необхідно просто позначити це місце. При перевірці приміщень особливу увагу слід приділяти суміжним приміщенням, які зв'язані з кабінетами керівників, апаратних управлінь, приміщенням для зберігання коштовностей тощо. Видаляються всі декоративні прикраси й орнаменти, які можуть послужити місцем для встановлення вибухового пристрою. Перевіряються всі вентиляційні шахти, водостічні та дощові труби й інші місця, де можлива установка вибухового пристрою.

В автомобілі вибуховий пристрій може бути встановлений на будь-якій деталі, що рухається, або на деталі, через яку проходить електричний струм.

Наприклад, вибухові пристрої можуть бути приєднані до запалювання, фар або внутрішнього освітлення. Вони можуть бути приєднані до сидінь або дверей, спрацьовувати при повороті керма чи при коливанні автомобіля. Вони можуть бути введені в дію за допомогою дистанційного керування, портативної радіостанції, пульта керування або біпером. Також вони можуть спрацьовувати від годинникового механізму або детонатора. Вибухові пристрої до того ж можуть установлюватися в бензобак, поруч з переборками салону, під крильми або всередині підголівників сидінь. Якщо автомобіль має надійну охорону, зловмисник може встановити вибуховий пристрій, швидше за все, на зовнішній поверхні автомобіля. Тому при огляді автомобіля його слід обійти, перевірити внутрішню поверхню крил коліс, вихлопну трубу й днище бензобака. Звертається увага на будь-які підозрілі предмети, проводи, ізоляційну стрічку або інші предмети, прикріплені до автомобіля.

За наявності причин підозрювати, що вибуховий пристрій був установлений на борту літака, його необхідно відкотити у безпечне місце (подалі від інших літаків та палива). У першу чергу перевіряється літак із зовнішнього боку, а потім зсередини, перевіряються найбільш доступні місця. Оглядаються туалетні кімнати, а потім подушки сидінь й інших місць, де може бути захований вибуховий пристрій. Оглядається основний канал, що йде по довжині всього літака, звичайно під центральним проходом, де розташовані кабелі керування. При огляді таких місць потрібно пам'ятати, що вибуховий пристрій зовсім не повинен бути дуже великим, якщо він призначений тільки для руйнування кабелів, проводки або приладів, які служать для керування літаком. Слід також витягнути багаж; пасажирів, якщо такі є, повинні вказати на свої речі; сумка, яка залишилася без господаря, може бути ознакою того, що злочинець підкинув її у багаж пасажирів. Якщо таких речей не виявиться, весь багаж має бути відкритий і ретельно перевірений. Літак є дуже складним технічним пристроєм, і тільки знаючий авіамеханік або авіаінженер зможе відрізнити вибуховий пристрій від життєво важливої частини устаткування. При виявленні предмета, за своєю конструкцією подібного до вибухового пристрою, у першу чергу необхідно видалити всіх людей на безпечну відстань або в укриття.

Відповідно під час пошуку вибухових пристроїв у будинках, спорудах, авто-, авіатранспорті та на відкритій місцевості та їх розмінування обов'язково залучаються спеціалісти-вибухотехніки. При цьому, також можуть залучатися спеціалісти газових, теплових і електричних мереж, інженери, автотехніки. Останні консультують стосовно особливостей прокладення газових, теплових і електричних комунікацій, конструктивних характеристик окремих споруд, транспортних засобів тощо.

Стосовно способів і засобів виявлення вибухових пристроїв, то вони можуть бути різноманітними. Зокрема, вибухові пристрої можна виявити шляхом реєстрації газоподібних випарів продуктів повільного розкладання

або випару вибухових речовин. Реєстрація може здійснюватися за допомогою хімічного, спектрометричного й іншого способів.

Хімічний спосіб виявлення вибухових речовин реалізується в аерозольних тестах. До таких тестів відноситься вітчизняний комплект аерозолів «Ехргав» (ОСТ-731), який дозволяє виявити практично всі види вибухових речовин (тротил, тетрил, динаміт, нітрогліцерин, оксид пикрина).

Для детекції вибухових речовин активно використовуються пошукові собаки вибухотехнічної служби. Вони залучаються до виконання наступних завдань: розвідка місцевості на наявність вибухових пристроїв; розмінування відкритих ділянок місцевості; розмінування доріг; розмінування залізниць; перевірка ділянок місцевості (проведення контролю якості), розмінованих механічними засобами; пророблення проходу до потерпілого при проведенні медичної евакуації; проведення контролю якості робіт з розмінування; перевірка будинків і споруд на наявність вибухових пристроїв. Ефективність пошуку залежить від психофізіологічного стану собаки. При високій температурі (+25...30°C) собаки здатні працювати не більше 30-40 хвилин, а потім потрібен відпочинок у тіні як мінімум протягом 1-2 годин. Бажано, щоб при пошуку вибухової речовини собаку не відволікали сторонні люди, шум техніки тощо.

Виявлення радіокерованих вибухових пристроїв може здійснюватися шляхом використання методу нелінійної радіолокації. Працівники вибухо-технічних служб використовують вітчизняні переносні прилади нелінійної локації «Октава», «Онега» та закордонні прилади, призначені для виявлення вибухових пристроїв, що містять напівпровідникові елементи (транзистори, діоди, мікросхеми тощо) у своїй конструкції. Електронна схема об'єкта пошуку може перебувати як у ввімкненому, так й у вимкненому стані. За допомогою цих приладів виявляють вибухові пристрої, що містять електронні таймери (тимчасові підривачі). Об'єкти пошуку можуть розташовуватися у напівпровідному середовищі, у стінах будинків, столах, усередині автомобілів й інших місцях. Пошук утрудняється тільки в безпосередній близькості від ЕОМ, факсів, деяких сучасних телефонів й інших пристроїв, що містять напівпровідникові радіодеталі у своїй конструкції. Прилади нелінійної локації складаються з антенного пристрою (на телескопічній штанзі) і приймально-передавального блоку. Для розширення тактичних можливостей приладу в прийомному й передавальному пристроях передбачене регулювання як чутливості, так і потужності. Контроль працездатності приладу здійснюється за допомогою нелінійного імітатора. Прилади нелінійної локації працюють, як правило, у дециметровому діапазоні радіохвиль, їхні характерні розміри становлять 0,2-0,4 м, маса – до 4-8 кг. Дальність виявлення вибухових пристроїв з радіоелектронними пристроями – до 1,5-2 м. Час роботи від автономних джерел живлення – до 4-6 годин.

Вибухові пристрої з часовим підривачем можуть виявлятися шляхом використання портативних контактних мікрофонів (фонендоскопів). Ці прилади дозволяють знімати акустичну інформацію навколо вибухового пристрою через стіни, стелі й інші конструкції, що його огорожують. Для зниження рівня зовнішніх шумів датчик необхідно закріплювати на герметикові в ті місця конструкції, де вони тонші й не дуже щільні. Провідні лінії керування вибуховим пристроєм можна виявляти в польових умовах шляхом застосування переносних електромагнітних кабелешукачів (11-210, Р-480 – США тощо). Вони містять у собі передавальні й приймальні блоки, що закріплюють на кінцях несучої штанги 1-1,4 м. Робочі частоти – 40-100 кгц. Глибина виявлення кабельних ліній, що перебувають у ґрунті – до 1 м.

Металеві елементи конструкції вибухового пристрою можуть виявлятися із застосуванням переносних та стаціонарних металошукачів. У них використовується два методи виявлення – індукційний і магнітометричний. Перший забезпечує виявлення як кольорових, так і чорних металів. Другий – тільки чорних (сталь та її сплави), але він більш чутливий, ніж перший метод. Всі міношукачі – чуттєві інструменти, вимагають обережного поводження при використанні й збереженні. Усі складові комплекту міношукача повинні бути чисті й придатні для експлуатації. Після роботи бруд має бути прибраний, а елементи живлення – витягнуті з блоків і поставлені на підзарядку.

Пошук вибухових пристроїв з використанням міношукача здійснюється з дотриманням наступних вимог:

1. Безпосередньо на місці пошуку спеціаліст досліджує приладом ділянку на глибині до 50 см, причому кожен рух пошукової рамки приладу (не менше 3-х рухів) повинний перекривати простір по всій довжині.

2. При відсутності сигналу спеціаліст переміщується на іншу ділянку і продовжує пошук. За наявності сигналу він позначає місце і виконує процедури з дослідження та ідентифікації об'єкта. При виявленні вибухового пристрою спеціаліст припиняє роботу і повідомляє старшого групи у встановленому порядку.

3. Після видалення джерела сигналу застосування міношукача продовжується, як зазначено вище.

Чутливість міношукача в процесі роботи необхідно перевіряти, як мінімум, кожних 10 хвилин.

Вибухові пристрої, встановлені в ґрунті, можуть бути виявлені також з використанням щупів. Наконечники щупів необхідно виготовляти з твердих неметалевих матеріалів, що виключить підрив при використанні протищупних електричних замикачів. Щуп використовується для уточнення місця розташування вибухового пристрою, виявленого міношукачем, для ідентифікації джерела сигналу. Перевірка ґрунту починається з відстані 10 см від місця появи сигналу міношукача на ширині 20-30 см (залежно від

сили сигналу). Щуп повинний занурюватися в ґрунт під кутом 30° пошарово, при кроці 2,5 см. Мінімальна глибина обстеження ґрунту 10 см. Робота виконується плавними рухами без застосування зусиль або ударів. Якщо ґрунт твердий і сухий, можна використовувати воду для його пом'якшення перед початком перевірки щупом. На ділянках, де в ґрунті відзначається високий вміст металів, міношукач може бути неефективним. Тоді робота з міношукачем повинна бути цілком замінена процедурою перевірки ґрунту щупом. При роботі щупом для правильного дослідження ґрунту використовується рейка довжиною 1,2 м, на якій через кожні 25 мм нанесене ділення. Його на рейці наносять по обидва боки зі зсувом на 12,5 мм. Після того, як був виявлений будь-який металевий предмет, котрий за своїми розмірами підходить до вибухового пристрою, використовують ручну лопату для розкопки ґрунту з метою ідентифікації предмета. Робота з відкопування починається за 15 – 20 см до місця виявлення вибухового пристрою або металевого предмета. Ґрунт знімається на глибину як мінімум 100 мм, але у той же час потрібно уникати будь-якого натиску лопатою.

Якщо об'єкт не виявлений за допомогою щупа, це означає, що причиною сигналу міношукача може бути як більш глибоко закопаний вибуховий пристрій, так і невеликий металевий предмет. Слід продовжувати використовувати лопату, видаляючи ґрунт для виявлення об'єкта. Максимальна глибина розкопок визначається спеціалістом і залежить від подальшого використання даної території. Вибуховий пристрій повинен бути розкритий достатньо для його ідентифікації. Як тільки це досягається, спеціаліст має позначити об'єкт, припинити роботи та доповісти старшому групи.

Характерні ознаки форми вибухового пристрою, які перебувають у багажі, можна виявляти, використовуючи стаціонарну рентгенівську апаратуру, що працює на «прохід». Вона використовується на митницях, у банках, вокзалах й інших місцях.

Ефективність та безпека пошуку вибухових пристроїв забезпечується комплексним використанням методів і пошукової апаратури. Найбільша безпека досягається за рахунок застосування телекерованої роботизованої техніки. Неоднорідності середовища у місці установки вибухових пристроїв можна реєструвати за допомогою спектрозональних і поляризаційних портативних оптичних приладів. Подібні переносні прилади використовуються в будівництві для дистанційного контролю якості різних конструкцій (залізобетонних і металевих балок, опор тощо). У нічний час доцільніше застосовувати малогабаритну теплопровідну апаратуру.

У разі виявлення вибухонебезпечного або підозрілого предмета категорично забороняється:

- допускати в зону підвищеної небезпеки сторонніх осіб, у тому числі керівників органів;
- механічно впливати на підозрілий об'єкт (ударяти, кидати його тощо);

– смикати за дроти, що з нього виглядають;
– непродумано вмикати та вимикати перемикачі, а також перерізати дроти і розтяжки, які знаходяться на предметі.

Заходи, спрямовані на локалізацію і знешкодження вибухових пристроїв, здійснюють тільки спеціалісти-вибухотехніки, які вирішують наступні завдання:

1. Дослідивши місце виявлення вибухового пристрою, його габаритних і конструктивних параметрів, визначають ступінь небезпеки вибуху та його наслідків. Спільно зі спеціалістом-вибухотехніком визначають зони евакуації людей з приміщень і на відкритій місцевості, дають рекомендації стосовно безпечної відстані знаходження транспортних засобів і спеціального устаткування, підготовки засобів локалізації вибухового пристрою, визначають необхідність і тривалість відключення газо-, водо- та електропостачання на об'єктах.

2. Детально вивчають конструкцію вибухового пристрою з використанням технічних засобів дослідження (рентгеноскопія, газоаналізатори, стетоскопи тощо).

3. Забезпечують локалізацію вибухового пристрою для зниження осколочної та фугасної дії вибуху.

4. Базуючись на оперативній інформації, аналізі конструктивних параметрів вибухового пристрою, оцінці наслідків можливого вибуху приймають рішення щодо способу знешкодження вибухового пристрою.

5. Після кожної маніпуляції з конструкцією вибухового пристрою з метою його знешкодження проводять оцінку результату та визначають ступінь існуючої небезпеки.

6. За необхідності приймають (узгоджуючи з керівником СОГ) рішення про транспортування вибухового пристрою на полігон чи до вибухової камери, дають рекомендації щодо вибору маршруту слідування та його організації.

7. Знешкоджуючи вибуховий пристрій у полігонних умовах чи в умовах вибухової камери вибирають відповідні завданням подальшого експертного дослідження вибухового пристрою та його фрагментів способи й засоби демонтажу підричника та бойової частини.

До роботи на місці імовірного замінування досить часто залучають спеціалістів у сфері інженерно-будівельних робіт, вибухотехніків, які повинні контролювати й оцінювати процес подальших руйнувань будівельних конструкцій внаслідок проведеного вибуху, займатися питаннями знешкодження боєприпасів, що не спрацювали, і повторних закладок вибухових пристроїв.

Таким чином, в огляді місця події повинні приймати участь дві групи спеціалістів. Перша група забезпечує безпеку на місці події, а друга – надає допомогу слідчому у виявленні, фіксації та вилученні вибухових пристроїв і їх слідів.

Для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт:

- залучається не менше двох спеціалістів-вибухотехніків;
- головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмування або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя;
- кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціалісти-вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;
- у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця, трусити, відкривати тощо) працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт;
- при виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;
- спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту;
- забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху;
- входить до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху.

Усю територію місця події, що підлягає огляду, прийнято ділити на сектори, ділянки та вузли. Секторний спосіб застосовується під час огляду відкритої ділянки місцевості. Плановий спосіб застосовують у випадку наявності будівель, споруд та інших об'єктів, які ділять територію на ділянки різної форми та розмірів. Для фіксації виявленого використовуються постійні орієнтири всередині даних ділянок. Вузловий спосіб використовується в окремих місцях на території, де необхідно першочергово провести аварійно-рятувальні та відновлювальні роботи зі зміною матеріальної обстановки.

Основне завдання детального огляду місця події полягає у фіксації місцезнаходження, положення, індивідуальних ознак, стану об'єктів (слідів) на момент їх виявлення та вилучення.

Слід відмітити, що під час розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності (ст. 259 Кримінального кодексу України) виникає необхідність огляду як мінімум двох місць події:

- 1) місця, звідки було зроблено телефонний дзвінок;
- 2) об'єкта «замінування».

Під час проведення огляду місця, з якого було зроблено повідомлення (таксофону), незалежно від того, затриманий підозрюваний чи ні, необхідно

вжити заходів щодо вилучення слідів пальців рук з телефонної трубки, самого апарату та звернути увагу на наявність мікрочастинок у можливих місцях контакту злочинця з навколишніми предметами. З цією метою до огляду місця події обов'язково рекомендується залучати спеціаліста-криміналіста.

Огляд місця події, яким є квартира (службове приміщення), слід проводити за загальними правилами слідчого огляду, зазначаючи в протоколі місцезнаходження та характерні ознаки телефонного апарату. Також із нього доцільно вилучити відбитки пальців рук у разі, якщо підозрюваний в подальшому заперечуватиме свою причетність до вчинення злочину. Такий захід допоможе і під час того, коли в приміщенні, де знаходиться телефонний апарат, працює декілька осіб.

В обов'язковому порядку вилучається та оглядається носій, на який було зафіксовано неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян. Під час його огляду в протоколі необхідно зафіксувати таку інформацію: 1) зовнішній вигляд носія (форму, розмір, колір, матеріал тощо); 2) його серію, номер, інші особливі ознаки; 3) точний зміст записаного на нього повідомлення та його протяжність (в секундах чи хвилинах).

Стосовно огляду об'єкта «замінування», то після виявлення вибухових пристроїв і їх ретельного огляду спеціалістами-вибухотехніками приймається рішення про найбільш раціональні способи й засоби їх знешкодження.

Схема техніко-криміналістичного забезпечення під час знешкодження вибухового пристрою виглядає наступним чином: після установки радіоблокиратора проводиться оцінка зовнішніх ознак підозрілого предмету; з урахуванням габаритів предмету, спеціалісти-вибухотехніки проводять попередню оцінку маси вибухової речовини, що знаходиться в ньому; визначається дальність безпечного знаходження людей і транспорту; оцінюються можливі наслідки спрацювання виявленого вибухового пристрою.

Під час знешкодження вибухового пристрою (як без вибуху, так і з можливістю його виникнення) вибухотехнік працює самостійно. Проте, він за можливості повинен діяти таким чином, щоб не «затоптати» сліди, з якими працюватиме спеціаліст-криміналіст.

Якщо спеціалісти-вибухотехніки дозволяють роботу в місцях виявлення вибухового пристрою, то спеціаліст-криміналіст здійснює пошук і вилучення слідів транспортних засобів, взуття, одягу, слідів-предметів, мікрооб'єктів. У випадках, коли спеціалісти-вибухотехніки не дозволяють наблизитися до місця установки вибухового пристрою, то доцільно діяти за наступної схеми:

1. Спеціаліст-вибухотехнік, забезпечений засобами захисту, здійснює з різних ракурсів і позицій транслокатора об'єктива відеокамери відеозйомку вибухового пристрою, місця його установки, предметів і слідів, що знаходяться поруч.

2. На виносному моніторі чи моніторі, встановленому на відеокамері, здійснюється перегляд записаного відеоматеріалу. Під час перегляду від-

бувається консультація між спеціалістами-вибухотехніками стосовно конструкції вибухового пристрою та способу його знешкодження, та надання спеціалістом-криміналістом рекомендацій щодо вилучення чи збереження слідів на місці установки вибухового пристрою.

3. Спеціаліст-криміналіст забезпечує спеціаліста-вибухотехніка необхідними засобами (рукавички, пінцет, пакувальний матеріал і т.п.) та вказує які та як вилучати сліди. Ті сліди, які вилучити спеціалісту-вибухотехніку буде важко, необхідно прикрити підручним матеріалом (дошкою, коробкою тощо) та помітити. Після локалізації вибухового пристрою чи його знешкодження фіксацію та вилучення зазначених слідів здійснює спеціаліст-криміналіст.

4. Під час локалізації і знешкодження вибухового пристрою спеціаліст-вибухотехнік фіксує особливості застосування тих чи інших засобів: характер впливу, потужність, напрямок, режими охолодження чи НВЧ-впливу. Така фіксація необхідна для подальшого дослідження знешкодженого вибухового пристрою та його фрагментів на предмет його реконструкції, встановлення способу виготовлення та навиків виробника, оцінки властивостей ураження, придатності та ступеня готовності до вибуху.

Якщо стан вибухового пристрою дозволяє його транспортування, то знешкодження проводиться на полігоні. Для транспортування використовуються контейнери, що дозволяють локалізувати вибух масою до 5 кг у тротиловому еквіваленті. В умовах відсутності вказаних контейнерів використовується вантажний бортовий автомобіль, у кузові якого розміщується ящик розміром не менше 1 м x 1 м x 1м, наполовину заповнений піском. Усередині ящика в невелике заглиблення в піску поміщається вибуховий пристрій. Маршрут руху автомобіля з вибуховим пристроєм повинен проходити в стороні від населених пунктів, дитячих установ, густозаселених районів міста, нафто- та газопроводів і сховищ, мостів, тунелів і шляхопроводів. Консультації з вибору маршруту та супроводження по ньому здійснюють чергові наряди ДПС ДАІ. Із автомобіля, що рухається слідом за транспортом із вибуховим пристроєм, здійснюється відеозапис руху колони.

Як спосіб знешкодження вибухового пристрою в ряді випадків використовується його підрив шляхом піднесення до нього впритул антенного пристрою приладу нелінійної локації. За кордоном випускаються спеціальні переносні «знищувачі бомб» (Bomb Ranger), що підривають радіокеровані вибухові пристрої шляхом швидкого перебору можливих команд керування на відстані до 1 км. Установлений заздалегідь в охоронюваний автомобіль він викличе підрив вибухового пристрою та врятує життя його власника.

Знешкоджений без вибуху вибуховий пристрій за участю спеціаліста оглядається та попередньо досліджується (без розбирання) на наявність слідів пальців рук, маркувань, надписів і т.д., фотографується з різних ракурсів і упакується в жорстку тару – коробку чи ящик, наповнені ганчір'ям. Така

упаковка дозволяє уникнути зайвої тряски та ударів, зменшуючи таким чином ризик руйнування вузлів і схем підричника, контактів і замикачів.

У разі виявлення вибухових пристроїв і їх детонації може виникнути пожежа. Тому до складу слідчо-оперативної групи рекомендується включати й спеціаліста з числа працівників служби з надзвичайних ситуацій України. Останні повинні вживати негайних заходів, спрямованих на своєчасне гасіння пожежі з максимальним збереженням слідової картини та недопущенням виникнення інших вибухів (детонації інших вибухових пристроїв під дією вогню). Причому дії спеціалістів Державної служби з надзвичайних ситуацій України повинні узгоджуватися з діями спеціалістів-вибухотехніків, а в окремих аспектах – координуватися останніми.

Заключний етап огляду місця події при перевірці інформації про замінування об'єкта полягає в фіксації ходу та результату цієї слідчої (розшукової) дії. Основним способом фіксації є складання протоколу огляду місця події з усіма до нього додатками. До додаткових же способів фіксації слід віднести фотозйомку та відеозапис, складання планів. Складання протоколу та застосування додаткових засобів фіксації повинні здійснюватися із дотриманням положень, закріплених у ст. ст. 103-107 Кримінального процесуального кодексу України. При цьому в якості додатків до протоколу огляду місця події долучаються:

- відеозапис проведення спеціальних вибухотехнічних робіт щодо рентгенографування, розрядження, руйнування, знищення, переміщення вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;

- акт перевірки об'єкта на наявність вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;

- довідка про категорію небезпечності виявлених вибухових матеріалів;

- акт знешкодження (розрядження, руйнування, знищення) вибухових пристроїв, вибухових речовин або конструктивно схожих на них предметів;

- фототаблиця;

- плани і схеми, графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, відбитки та зліпки тощо.

З місця події обов'язково вилучаються у разі їх виявлення вибухові пристрої, вибухові речовини або конструктивно схожі на них предмети. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються в такому вигляді до того часу, поки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

У випадку ж детонації останніх вилученню також підлягають деформовані предмети зі слідами обвуглення, обплавлення осколкових пошкоджень, а

якщо таке вилучення неможливе – то відбираються відповідні зіскоби та змиви; проби ґрунту, обвуглення, а при наявності води – проба води, в якій можуть виявитися розчинні вибухові речовини чи їх окремі компоненти; залишки (обломки) вибухових пристроїв; одяг потерпілих, котрі знаходилися в безпосередній близькості від центру вибуху. При цьому вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом-вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поводження з ними. Пакування вибухонебезпечних предметів здійснюється спеціалістом-вибухотехніком таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо. Засоби ж підриву, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. Оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання засобів підриву повинні бути з'єднані між собою скруткою.

Якщо ж на місці події була виявлена тільки «лялька» (імітація вибухового пристрою), то вона й пакувальний матеріал обов'язково вилучаються. Також слід вилучати за наявності сліди людини, транспорту, знарядь злому й інструментів, мікрочастинки тощо.

Отже, останнім часом участилися випадки звернення до правоохоронних органів із завідомо неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, зокрема про замінування окремих об'єктів. Перевірка таких повідомлень й подальше розслідування вказаних кримінальних правопорушень насамперед залежать від результатів проведення невідкладної слідчої (розшукової) дії – огляду місця події. Ось чому належне тактичне його проведення, раціональне залучення й використання наявних сил і засобів є запорукою ефективності досудового розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності або ж у разі їх підтвердження – кримінальних вибухів. Одним із основних правил огляду місця події є: розцінювати повідомлення про замінування як достовірний факт і використовувати заходи безпеки, виявлення та поводження, характерні для роботи з вибуховими матеріалами. У зв'язку із цим до проведення огляду місця події активно залучаються фахівці з різних галузей знань. Насамперед це такі спеціалісти, як вибухотехніки (працівники вибухотехнічних лабораторій ДНДЕКЦ (НДЕКЦ) МВС України), криміналісти, працівники Державної служби з надзвичайних ситуацій України, газових, теплових і електричних мереж, інженери, автотехніки тощо.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : закон України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
3. Про затвердження інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної і холодної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, та зазначених патронів, а також босприпасів до зброї та вибухових матеріалів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 21.08.1998 № 622 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 42. – Стор. 107. – Код акту 6199/1998.
4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 46. – Стор. 172. – Код акту 6348/1998.
5. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.08.2012 № 691 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 77. – Стор. 252. – Стаття 3136. – Код акту 63712/2012.
6. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 14.08.2012 № 700.
7. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 № 575.
8. Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 26.10.2012 № 962 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 99. – Стор. 108. – Стаття 4024. – Код акту 65076/2012.
9. Про затвердження Інструкції про поведження з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2014 № 653 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 62. – Стор. 127. – Стаття 1716. – Код акту 73387/2014.

10. Бакин Е. А. Осмотр места происшествия при преступлениях, совершенных путем взрыва, и некоторые аспекты криминалистических исследований изъятых вещественных доказательств : [методическое пособие] / Е. А. Бакин, И. Ф. Алешина. – М., 2001. – 46 с.

11. Осмотр места происшествия : [практическое пособие / под ред. А. И. Дворкина]. – М. : Юристъ, 2001. – 336 с.

12. Евстигнеев Б. А. Особенности технико-криминалистического обеспечения осмотра места происшествия при возможной установке взрывного устройства / Б. А. Евстигнеев, Д. А. Исхизов // Вестник криминалистики. – 2002. – Вып. 2 (4). – С. 63-68.

13. Бульба Т. Пошук саморобних вибухових пристроїв : методичні рекомендації / Т. Бульба // Право України. – 2008. – № 3. – С. 60-64.

14. Бандурка О. М. Особливості розслідування кримінальних вибухів / О. М. Бандурка, О. В. Пчеліна, С. С. Лукаш [та ін.] // Актуальні питання діяльності слідчих підрозділів органів внутрішніх справ України : зб. наук. праць факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства та дізнання ХНУВС за 2011 рік / за заг. ред. академіка НАПрН України, д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. – Х. : НікаНова, 2012. – С. 32-61.

Левашов О.С., Дягілева Л.Д., Почуєва В.В.

Методичні рекомендації щодо навчання іноземної мови майбутніх правоохоронців

Вступ

На сучасному рівні функціонування правоохоронної діяльності ефективно спілкування як рідною, так й іноземними мовами стає передумовою ефективності діяльності поліцейського. Практична мета навчання іноземної мови професійного спрямування у вищих системи МВС полягає в оволодінні майбутніми фахівцями таким рівнем мовної та комунікативної компетенції, який дозволив би ним спілкуватися іноземною мовою в письмовій або усній формах, у формальній або неформальній обстановці в інтересах майбутньої професійної діяльності.

Унаслідок власного педагогічного досвіду викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах, спостереження за навчально-пізнавальною діяльністю, а також анкетування курсантів, студентів та слухачів, авторами виявлені ускладнення, з якими стикаються ті, хто вивчають іноземну мову. Ці ускладнення умовно можна поділити на невміння курсантів (слухачів, студентів) організувати власну самостійну навчально - пізнавальну діяльність з вивчення іноземної мови та на відсутність або недостатність знань, умінь, навичок з якого-небудь (якись-небудь) виду (видів) мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання або письма.

Практичне володіння іноземною мовою передбачає вміння застосовувати найбільш поширені мовні засоби в чотирьох видах мовленнєвої діяльності: аудіюванні, говорінні, читанні і письмі та засвоєння інформації у вигляді розвинутої, логічної системи зв'язків між усіма цими видами.

Здійснення майбутніми правоохоронцями активної самостійної навчально - пізнавальної діяльності забезпечує прийомами ознайомлення та засвоєння мовного матеріалу, формуючи лінгвістичну і методичну готовність до вступу у самостійну мовленнєву діяльність на занятті, у позааудиторній та у подальшому у майбутній професійній діяльності.

У даній роботі ми маємо на меті надати Методичні рекомендації щодо навчання іноземної мови майбутніх правоохоронців під час організації їх самостійної навчально-пізнавальної діяльності з формування вмінь та навичок аудіювання, говоріння, читання та письма.

Успіх у самостійній навчально-пізнавальній діяльності курсантів (слухачів, студентів) залежить від того наскільки вірно вони зможуть: самостійно визначити мету своєї роботи над мовленнєвим матеріалом, або принаймні усвідомити та прийняти мету, поставлену викладачем на занятті; докласти певних вольових зусиль для досягнення цієї мети; планувати та

організувати свою власну діяльність; самостійно шукати необхідну інформацію за темою, творчо її застосовувати в творчих ситуаціях; володіти необхідними вміннями щодо засвоєння та застосування знань; вміти оцінити та контролювати свою діяльність, та у разі необхідності корегувати її; вміти знайти необхідну інформацію у різноманітних інформаційних джерелах та оформити відповідну документацію. Для того, щоб зрозуміти певною мірою які вміння та навички з організації власної самостійної діяльності треба сформувати у того чи іншого курсанта, слухача або студента ми пропонуємо викладачам здійснити спостереження та (або) анкетування. У такому разі буде доцільним визначити у курсантів (слухачів, студентів) мотивацію процесу навчання (див. Додаток 1).

У разі негативної (негативних) відповіді (відповідей) рекомендуємо викладачеві визначити об'єктивні чи суб'єктивні чинники заважають стійкій мотивації майбутніх правоохоронців до процесу вивчення іноземної мови. Так, до об'єктивних чинників можна віднести нецікавий зміст занять, завдань, текстів для читання, відео- або аудіо – матеріалів і та ін. До суб'єктивних - слабкі знання з іноземної мови, отримані раніше, невміння працювати з підручником, довідковою літературою, недостатні навички користування комп'ютером, мережею Інтернет тощо.

Може таке статися коли курсантам (слухачам, студентам) важко зосередитись або не вистачає сили волі щоб змусити себе навчатися, або вони не вміють організувати власну діяльність на занятті чи під час самостійної роботи з вивчення матеріалу з іноземної мови.

Вони можуть полюбляти іноземну мову, читати додаткову літературу. Проте, іноді вони розуміють те, що не завжди задоволені результатами своїх знань, не завжди приділять достатньо уваги виконанню завдань з іноземної мови, вони «не можуть» або не бажають зробити трішки більше ніж запропоновано викладачем, не вміють здійснити контроль своєї індивідуальної або самостійної діяльності з метою її корегування. За допомогою анкет 2 і 3 можна виявити у курсантів (слухачів, студентів) рівні прояву вольових зусиль та сформованості самоорганізованості і самоконтролю (див. Додатки 2,3).

Самостійна робота курсантів (слухачів, студентів) над формуванням умінь та навичок з різних видів мовленнєвої діяльності та мовна удосконаленість

У разі, коли курсанти (слухачі, студенти) все краще і краще організують власну діяльність з вивчення іноземної мови, навіть знаходять час на виконання домашніх та індивідуальних завдань, намагаються проявити у разі необхідності вольові зусилля з метою здійснення необхідної корисної, або кропіткої роботи, рекомендується проаналізувати їх помилки або ускладнення у вивченні іноземної мови. Спробуйте визначити те, що є складнішим для

майбутніх правоохоронців: сприйняти на слух, висловлювати свою думку іноземною мовою, робити переклад тексту, робити письмові завдання тощо. Нижче ми пропонуємо розглянути окремо формування у курсантів (слухачів, студентів) умінь та навичок з різних видів мовленнєвої діяльності.

Аудіювання - розуміння усного мовлення, яке сприймається на слух.

Навчання аудіюванню, зазвичай, полягає у формуванні у майбутніх фахівців так званих технічних, мовних, мовленнєвих, комунікативних умінь та навичок. Серед технічних умінь визначаються такі уміння, як уміння розрізняти на слух інтонаційні відтінки, співвідносити звучну оболонку зі значенням. Знання фонетики, лексики й граматики відносяться до мовних умінь. В той час як мовленнєві уміння та навички - уміння та навички дешифрувати звукові сигнали з метою співвіднесення звучання зі значенням. Вміння та навички зрозуміти авторську позицію мовця залежать від сформованості у майбутніх правоохоронців комунікативних умінь та навичок.

Успіх у розумінні на слух іноземної мови визначальною мірою залежить від численних тренувань в аудіюванні іншомовних текстів різного характеру. Тренування в аудіюванні текстів має здійснюватися поступово за принципом від простого до складного. Цей принцип зберігається як при доборі текстів різного ступеня складності, так й умов відтворення цих текстів.

Ступінь складності текстів для аудіювання залежить від багатьох факторів, найбільш поширеними з яких є такі, як: кількість незнайомих лексичних одиниць, граматичні структури тощо. Умови відтворення текстів теж можуть відрізнятися. Текст може бути відтвореним різними дикторами, у різному темпі, можуть бути включені додаткові труднощі у вигляді шумових ускладнень тощо.

Існують певні класифікації вправ, спрямованих на розвиток аудіювання іншомовного мовлення: за типом тексту (монолог або діалог); за рівнем автентичності (автентичний або навчальний); за ступенем складності (від ідентифікації окремих звуків до творчих завдань); за навчальною метою.

Відповідно до поставленої мети вправи можна класифікувати на:

- диференціовальні вправи, спрямовані на сприйняття і виділення окремих одиниць мови: фонем, морфем, слів і та ін.;
- вправи на сприйняття і розуміння окремих змістоутворюючих елементів тексту або повідомлення: час, місце події, дійові особи;
- вправи на селективне прослуховування, спрямовані на виокремлення у тексті, що прослуховується якийсь окремої деталі, ситуації і та ін.;
- прослуховування з повним розумінням тексту.

З метою зняття певних труднощів розуміння тексту майбутніми правоохоронцями викладач може запропонувати виконати завдання, спрямовані на організацію діяльності з аудіювання тексту, так звані підготовчі вправи. Серед таких вправ можна визначити такі вправи, як:

Вправи, спрямовані на організацію діяльності з аудіювання тексту:

1. Уважно прослухайте весь текст з метою розуміння його змісту.
2. Прослухайте текст ще раз з метою більш повного його розуміння.
3. Намагайтеся повторити за диктором слова та вислови, які він вимовляє, зокрема, звертайте увагу на важкі у розумінні слова.
4. Складіть список ключових слів або речень, які відображають основну думку повідомлення та за допомогою цього списку відтворіть текст.

Вправи, спрямовані на самостійне виконання завдань на аудіювання:

1. Уважно ознайомтеся із текстом завдання, ілюстративним матеріалом тощо.
2. Ознайомтеся із списком незнайомих слів.
3. Ознайомтеся із мовними конструкціями, які використовуються в тексті на аудіювання.

4. Робіть позначки коли прослуховуєте текст, визначайте ключові слова.

5. Намагайтеся зрозуміти зміст у цілому.

Для успішного здійснення процесу аудіювання доцільно запропонувати курсантам (слухачам, студентам) вправи, які мають на меті усунення низки лінгвістичних труднощів сприйняття усного мовлення, зокрема фонетичних, лексичних та граматичних:

Вправи, спрямовані на подолання фонетичних труднощів сприйняття усного мовлення:

1. Прослухайте наступні слова та позначте у зошитах звук «...».
2. Прослухайте речення та визначте стверджувальне, заперечне, питальне речення.
3. Прослухайте речення та визначте кількість слів у ньому.
4. Визначте кількість складів у певних словах, визначте довгі або короткі звуки у певних складах.
5. Визначте певне слово в уривці тексту.

Вправи, спрямовані на подолання лексичних труднощів сприйняття усного мовлення:

1. Прослухайте речення та намагайтесь зрозуміти їх загальний зміст не зважаючи на окремі незнайомі слова.
2. У запропонованому списку визначте ті слова, які ви почули в реченнях та визначте знайомі та незнайомі слова.
3. Прослухайте ще раз речення та намагайтесь здогадатися про значення незнайомих слів спираючись на вже знайомі.
4. У запропонованому списку визначте інтернаціональні слова, або схожі з рідною мовою слова, проте які в іноземній мові мають інше значення.
5. Прослухайте речення та визначте дати, номери телефонів, числа тощо.
6. Прослухайте речення та намагайтесь визначити аббревіатури, скорочення тощо.

Вправи, спрямовані на подолання граматичних труднощів сприйняття усного мовлення:

1. Прослухайте речення та визначте ті, в яких дія вже відбулася, відбувається зараз, відбувається регулярно, має відбутися у найближчий час або взагалі і та ін.

2. Прослухайте речення та визначте граматичну структуру.

3. Прослухайте речення та відтворить речення з певною граматичною структурою.

4. Прослухайте речення та намагайтесь здогадатися за контекстом про значення незнайомих слів в знайомій граматичній конструкції.

Звичайно, удосконалення навичок аудіювання спрямовується на деякий мовленнєвий зразок, «мовленнєвий ідеал», певні показники мовленнєвого стандарту. Розроблені Радою Європи «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» мають на меті «забезпечення спільної основи для розробки навчальних планів з мовної підготовки, типових програм, іспитів, підручників тощо у Європі» [1, с. 1]. Рекомендації визначають також рівні, які дозволяють виміряти успіхи у вивченні іноземної мови на кожному рівні навчання. Таблиця рівнів володіння мовленням (шкала самооцінювання) відповідно до аудіювання розміщується у додатках (див. Додаток 4).

Говоріння. Якщо курсантам (слухачам, студентам) важко висловитися, то слід спробувати зрозуміти причину. Вони можуть не насмілюватися говорити, відчувати нестачу слів для висловлення думки, вони можуть не розуміти співрозмовника і та ін. У будь-якому разі, ефективність говоріння як продуктивного виду мовної діяльності безпосередньо пов'язується з формуванням у майбутніх правоохоронців умінь на навичок висловлювати власні думки у формах монологічного та діалогічного мовлення. Монолог – висловлення однієї особи до себе, до інших осіб, або у п'єсі до глядачів. Діалог – розмова між двома або декількома особами. Монологічне мовлення, тобто мовлення, що здійснюється у формі монологу, має відповідати темі, ситуації, цілі, мовним нормам, темпоральним характеристикам мовлення. Монологічне мовлення може бути: репродуктивним – це переказ прослуханого, прочитаного тексту усно або письмово (у репродуктивному говорінні вже заданий зміст, а сам текст підказує мовні засоби); продуктивним – це говоріння на задану тему з чітким висловленням закінченої думки, логічним з достатньою швидкістю розкриття її змісту. Діалогічне мовлення характеризується адекватністю змісту і стилю реплік ситуації й практичній цілі висловлювання, різноманітністю мовленнєвих засобів, дискурсивних маркерів, природності діалогу.

З метою зняття труднощів говоріння викладач може запропонувати майбутнім правоохоронцям виконати завдання, спрямовані на організацію діяльності з говоріння, так звані підготовчі вправи:

Вправи, спрямовані на підготовку усного повідомлення:

1. Визначте що саме необхідно повідомити на задану тему іноземною мовою.

2. Усвідомте мовленнєве завдання та побудуйте загальне істотне твердження за темою.

3. Зіставте думку висловлювання з власними можливостями висловити її іноземною мовою.

4. Сплануйте хід висловлювання, визначте логічну послідовність думок, складіть та запишіть план висловлювання.

5. Згадайте необхідні мовні зразки, слова, словосполучення для передання змісту висловлення.

6. Підберіть необхідні мовленнєві зразки, зробіть в них необхідні лексичні заміни.

7. Зверніться до відповідних джерел інформації щоб використати для повідомлення.

8. Збільшить обсяг висловлювання, включіть елементи міркування, аргументації.

9. Промовте своє повідомлення за планом.

На відміну від монологічного, діалогічне мовлення відрізняється своєю невимушеністю, спонтанністю реплік – реакцій, що потребує відповідної мовленнєвої підготовки, здогадки, інтуїції:

Вправи, спрямовані на підготовку до діалогічного мовлення:

1. Перед тим, як розпочати діалог треба чітко усвідомити мовленнєве завдання та спланувати хід бесіди.

2. Вступаючи у спілкування слід чітко розуміти свою мету відносно співрозмовника: умовити, переконати, проінформувати, довідатись про думку, порадити щось тощо.

3. Організуйте у логічній послідовності свої репліки таким чином, щоб досягти мети враховуючи ймовірну реакцію партнера за спілкуванням.

4. У разі непередбачуваної реакції партнера за спілкуванням внесіть необхідні корективи.

5. Будьте готові внести необхідні корективи вводячи нові, позапланові мовленнєві вчинки або виключаючи заплановані.

6. Ознайомтеся з мовним етикетом щоб краще розуміти реакцію партнера за спілкуванням.

Здійснити самооцінку у набутті вмій та навичок говоріння майбутні правоохоронці зможуть на підставі таблиці (див. Додаток 5).

Читання. Якщо курсанти (слухачі, студенти) не розуміють текст, який читають, то викладачеві необхідно спробувати з'ясувати причину. Можливо в тексті зустрічається багато незнайомих слів, можливо – певна кількість незрозумілих граматичних конструкцій.

Успіх у читанні багатою мірою залежить від сформованості у майбутніх правоохоронців власне кажучи, контекстуальної та мовленнєвої інтуїції. Також вони повинні вміти здійснити трансформування незнайомих слів з метою визначення їх вихідної форми та, безумовно, вміти користатися

словниками та іншими довідковими матеріалами.

Навчання читанню іноземною мовою в університеті спрямовано на формування у курсантів (студентів, слухачів) навичок гнучкого читання. Процес навчання читанню складається з навчання різним видам читання. Для кожного виду читання необхідні відповідні вміння та навички. Існує декілька видів читання залежно від його мети: ознайомлювальне, основна мета якого зрозуміти весь зміст; пошукове читання, мета якого - знаходження потрібної інформації, цитати, даних; переглядове читання з метою його загального розуміння для одержання загальної інформації; вивчаюче читання - повільне, повне, точне читання тексту з метою його повного розуміння й аналізу складових елементів.

Існує багато вправ, спрямованих на формування у майбутніх правоохоронців навичок читання. Подібна робота залежить від мети, що ставиться перед читанням. Якщо це робота над розумінням тексту, то вправи будуть орієнтуватися на контроль розуміння змісту тексту. Якщо викладач зацікавлений в обговоренні проблематики тексту, то до вправ над розумінням тексту додаються вправи, спрямовані на стимулювання курсантів (слухачів, студентів) до підготовленого та не підготовленого мовлення.

Зазвичай на занятті викладач пропонує завдання на розуміння змісту текстів, знаходження відповідної інформації, перероблення, переказ або переклад, обговорення і та ін. Нижче наводимо вправи, спрямовані на розуміння тексту та на бесіду за його змістом.

Вправи, спрямовані на розуміння тексту:

1. Уважно читаючи текст, намагайтеся зрозуміти його загальне значення та вилучити з контексту значення незнайомих слів.
2. Намагайтеся передусім зрозуміти значення незнайомого слова із контексту, не звертаючись до словника.
3. Вивчить незнайомий лексичний матеріал.
5. Спробуйте пояснити слово або фразу власними словами, уникаючи їх перекладу.
6. З'єднайте слова з їх визначенням, пари слів за їх змістом.
7. Спробуйте зрозуміти як утворилось те чи інше слово.
8. Спробуйте зрозуміти чому автор використав ті чи інші прийменники, сполучники, артиклі і та ін.
9. Випишіть з тексту речення з визначеною граматичною структурою та зробити переклад цих речень.
10. Перефразуйте речення, замініть визначене слово або висловлювання на синонімічне слово з тексту.
11. Зробіть переклад іноземною мовою слова або висловлювання, використовуючи лексику з тексту.
12. Випишіть з тексту нові для Вас мовні вислови, форми, слова.
13. Складіть список ключових слів тексту з метою відтворення його

загального змісту.

14. Після читання намагайтеся проаналізувати текст з метою розуміння вашого враження від змісту, авторського стилю, мовних засобів викладення тексту тощо.

Вправи, спрямовані на організацію бесіди за змістом тексту:

Рекомендуємо вправи, спрямовані на організацію бесіди за змістом тексту. Зазвичай, ці вправи створюються у вигляді серії послідовних завдань, спрямованих на перехід від підготовленого мовлення до непідготовленого. Наводимо варіанти можливих завдань:

1. Перекажіть зміст окремих епізодів тексту.
2. Розкажіть про дії головного герою.
3. Розкажіть про дії другорядних героїв.
4. Інсценуйте поведінку одного з героїв.
5. Охарактеризуйте одного з героїв.
6. Опишіть зовнішність, риси характеру одного з героїв.
7. Опишіть час, місце та (або) обставини дії.
8. Висловіть власну думку про згадані в тексті події.
9. Прокоментуйте подію або вчинок будь-якого з героїв тексту.
10. Організуйте зі своїми товаришами бесіду – дискусію за темою тексту.
11. Розкажіть про свої враження від тексту.

Здійснити самооцінку у набутті вмінь та навичок говоріння майбутні правоохоронці зможуть на підставі таблиці 3 (див. Додаток 6).

Письмо. Якщо курсантам (слухачам, студентам) важко висловлюватись письмово, спробуйте зрозуміти чому. Можливо вони не знаходять необхідні слова і висловлювання, можливо вагаються у складанні речення. Ціль письма у навчанні іноземної мови професійного спрямування – навчання писемного мовлення та вироблення вмінь та навичок викладати думки в писемній формі. Успіх у такому виді діяльності залежить від сформованості у майбутніх правоохоронців вмінь та навичок з:

- техніки письма з метою співвіднесення звука з графічним символом;
- репродуктивного виду письма з метою викладу прочитаного та прослуханого;
- продуктивного виду письма з метою створення власного мовлення, опису або оповідання;
- планування та організації власної діяльності з адекватного писемного зображення системи мови, її комунікативної необхідності, тематико – ситуативної віднесеності відповідних форм і конструкцій.

Слід звернути увагу на окремі моменти, які найчастіше представляють труднощі у роботі з формування навичок письма.

Серед таких моментів найчастіше зустрічаються невміння курсантів (слухачів, студентів) працювати з лексичним та граматичним матеріалом.

Вправи, спрямовані на роботу з лексичним матеріалом:

1. З'ясуйте переклад кожного слова у словнику.

2. З'ясуйте, що об'єднує ці слова (наприклад, в англійській мові слова можна об'єднати за типом наголосу).

3. З'ясуйте, що розрізняє ці слова (наприклад, в англійській мові це наголошені голосні).

4. Намагайтеся запам'ятати графічний образ слова.

5. Відтворіть графічний образ слова напам'ять, напишіть його.

6. Перевірте вірність відтворення слова зі зразком.

7. Прослідкуйте за вживанням слова у словосполученні, реченні, тексті, контексті.

8. Намагайтеся вжити це слово у новому словосполученні, реченні, тексті, контексті.

Вправи, спрямовані на роботу з новим граматичним матеріалом:

1. Випишіть з тексту або з вправ речення, які містять нову граматичну структуру.

2. Уважно вивчіть засіб трансформації словникових форм, граматичних конструкцій або речень (наприклад, трансформації стверджувального речення в питальне за заперечувальне).

3. Проконтролюйте за допомогою словників або технічних засобів навчання вимову даної граматичної структури.

4. Перегляньте матеріал уроку з метою знаходження даної граматичної конструкції у вправах, реченнях, текстах.

5. Проговоріть ці речення.

6. Утворіть декілька речень з новою граматичною структурою.

В «Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» вказано те, що користувач, який володіє іноземною мовою на рівні B1, повинен вміти писати послідовні детальні описи на цілий ряд знайомих тем у межах кола своїх інтересів, висловлювати на письмі враження, описати подію, переказати історію. Навпаки, користувач, який володіє іноземною мовою на рівні C2 повинен вже писати чіткі, зв'язні, складні доповіді, статті або твори/есе з певної проблеми або давати критичну оцінку запропонованих творчих робіт чи літературних творів [1, с. 26].

Написання доповіді, твору (есе) спрямоване зазвичай на висловлення в письмовій формі власної цілісної аргументованої думки з деякого приводу або проблеми. У такому разі, крім власне лінгвістичних знань, вмін та навичок майбутні правоохоронці повинні оволодіти такими вміннями, як вміння:

- самостійного висловлення думки з певного питання або теми;
- використання необхідної і достатньої аргументації не виходячи за межі даного питання;
- володіння певною термінологією відповідно до змісту проблеми;
- критичного оцінювання різних висловлювань та умовиводів щодо теми або питання. Користування іноземною мовою на рівні C2 вже потребує

оволодіти вміннями у межах даної теми, проблеми, питання розкрити їх сутність; аналізувати, узагальнювати і пояснювати; визначати і пояснювати своє ставлення до проблемних міркувань; приводити зв'язкові і переконливі аргументи, що дозволяють розкрити власну думку (власну позицію); критично оцінювати пропонувані проблемні висловлювання; письмово викладати факти в оповідній формі, не виходячи за рамки поставленого питання; формулювати думку про підходи, що лежать в основі проблемних висловлювань (див. Додаток 7, 8).

Підсумовуючи, слід зазначити, що процес навчання іноземній мові повинен забезпечувати обов'язкове й одночасне формування та розвиток у майбутніх правоохоронців навичок і вмінь з усіх видів мовленнєвої діяльності: аудіювання, говоріння, читання і письма.

Додатки

Додаток 1

Анкета
«Визначення мотивації процесу навчання»

Інструкція: Нижче приводяться твердження, які характеризують ваше відношення до дисципліни, що вивчається Вами. У випадку позитивної відповіді в бланку для відповідей позначте це твердження.

Бланк для відповідей

№ п/п	Запитання	Можливі відповіді
1.	Чи маєте ви власний шлях у вивченні іноземної мови?	а) маю б) намагаюся знайти в) не маю
2.	Чи читаєте Ви додаткову літературу іноземними мовами?	а) читаю за власним бажанням б) читаю за завданням викладача в) не читаю
3.	Чи проглядаєте Ви за підручником матеріал, який ще не вивчався?	а) завжди б) іноді в) ніколи
4.	Чи виконуєте Ви завдання додатково до тих, які задаються для домашньої роботи?	а) часто б) рідко в) ніколи
5.	Чи подобається Вам виконувати самостійні роботи? Якщо да, то якого характеру роботам Ви віддаєте перевагу?	а) спосіб виконання яких Вам невідомий б) за відомим зразком в деяких змінних ситуаціях в) за відомим зразком в аналогічній ситуації
6.	Чи приймаєте Ви участь за власним бажанням в обговоренні питань, які пропонуються викладачем?	а) часто б) рідко в) ніколи
7.	Чи наводите Ви власні приклади при вивченні нових законів, понять, явищ, правил і т. ін.?	а) завжди б) рідко в) ніколи

8.	Чи відвідуєте Ви факультативи, приймаєте участь в заняттях наукового гуртку?	а) так б) такого гуртку не існує в) ні
9.	Чи відвідуєте Ви заняття гуртку за власним бажанням?	а) так б) за вимогами викладача (батьків, керівництва університету) в) разом з друзями
10.	Як Ви відноситеся до виконання завдань, які пропонуються Вам на заняттях гуртку?	а) виконую охоче, з інтересом б) змушую себе виконувати в) не виконую

Відповіді: За кожну відповідь а) поставте собі 5 балів; за відповідь б) – 3 бали; за відповідь в) – 0 балів. Якщо Ви отримали від 0 до 13 балів – Ваше ставлення до іноземної мови не дуже добре, найчастіше Ви змушуєте себе виконувати домашні завдання, уникаючи тим самим догани. Якщо Ви набрали 16 – 27 балів – Ви розумієте необхідність вивчення іноземної мови для Вашої професійної діяльності, Ви намагаєтесь виконувати вправи, проте Вам ще слід бігати працювати. Результат в 30 – 50 балів свідчить про те, що Ви почали цікавитися іноземною мовою, намагаєтесь добре та активно виконувати самостійні роботи та домашні завдання та при докладанні певних зусиль Ви маєте досягти добрих або відмінних результатів.

Додаток 2

Анкета
«Виявлення прояву вольових зусиль»

Інструкція: Нижче приводяться твердження, які характеризують ваше відношення до дисципліни, що вивчається. Прочитайте і виріште, чи відносяться дані твердження до Вас. У випадку позитивної відповіді в бланку для відповідей позначте це твердження.

1. Чи в змозі Ви закінчити роботу, яка Вам нецікава?

- а) так;
- б) ні.

2. Чи подолаєте Ви без особливих зусиль внутрішній опір, коли Вам потрібно зробити щось для Вас неприємне (наприклад, нести чергування у святкові дні)?

- а) так;

б) ні.

3. Чи знайдете Ви в собі сили піднятися раніше, ніж звичайно, для того, щоб закінчити почату ввечері роботу?

а) так;

б) ні.

4. Як Ви відноситеся до результатів своєї навчально-пізнавальної діяльності?

а) радію своїм успіхам і переживаю, коли щось не виходить;

б) мені байдуже.

5. Чому Ви віддаєте перевагу, якщо у Вас щось не виходить при виконанні завдання?

а) роблю все, щоб виконати його самостійно;

б) звертаюсь до когось за допомогою або не виконую завдання.

6. Що Ви зробите, якщо Вам буде задано завдання на кмітливість?

а) буду намагатися знайти відповідь самостійно;

б) буду намагатися отримати відповідь від інших.

7. Чи можете Ви при занятті справою, яка Вам подобається, виконувати «чорнову», нецікаву для Вас, але необхідну роботу?

а) роблю завжди або часто;

б) рідко або ніколи.

8. Чи в змозі Ви тривалий час займатися навчальною діяльністю за рахунок розваги і відпочинку?

а) завжди або часто;

б) рідко або ніколи.

9. Чи ставите Ви перед собою задачі, для виконання яких потрібна тривала, кропітка робота протягом декількох днів?

а) ставлю такі задачі, часто або завжди їх виконую;

б) ставлю такі задачі, але виконую їх рідко або ніколи не ставлю таких задач.

Відповіді: За кожну відповідь а) поставте собі 5 балів; за кожну відповідь б) – 0 балів. Якщо Ви отримали 0 – 10 балів, нажаль, ще досить рано говорити про те, що Ви здатні проявити вольові зусилля, щоб виконати нецікаву для Вас роботу. Вам ще слід багато працювати над розвитком вольових якостей. 15 – 25 балів свідчить про те, що Ви почали працювати над самовдосконаленням, певну увагу приділяєте вивченню іноземної мови, проте Вам ще слід працювати над отриманням кращих результатів. 30 – 50 балів говорить про те, що Ви маєте розвинути вольові якості, здатні наполегливо працювати над отриманням бажаного результату.

Анкета

«Виявлення сформованості самоорганізованості і самоконтролю»

Інструкція: Нижче приводяться твердження, які характеризують ваше відношення до дисципліни, що вивчається. Прочитайте і виріште, чи відносяться дані твердження до Вас. У випадку позитивної відповіді в бланку для відповідей позначте це твердження.

1. Коли Ви виконуєте домашні завдання?

1) в той день, коли вони були задані с наступним повторенням за день до заняття:

- а) завжди;
- б) часто;
- в) рідко;
- г) ніколи;

2) за день до заняття:

- а) завжди;
- б) часто;
- в) рідко;
- г) ніколи

2. Завдання з яких предметів Ви виконуєте в першу чергу?

3. Чи виконуєте Ви домашні завдання в один і той же час?

- а) завжди;
- б) часто;
- в) рідко;
- г) ніколи.

4. Чи перевіряєте Ви правильність виконання домашнього завдання?

- а) завжди,
- б) часто;
- в) рідко;
- г) ніколи.

5. Як часто Ви здійснюєте самоконтроль?

1) при вивченні теоретичного матеріалу:

- а) завжди;
- б) часто;
- в) рідко;
- г) ніколи.

2) при перевірці правильності виконання завдань різного характеру:

- а) завжди;
- б) часто;

- в) рідко;
- г) ніколи.

Відповіді: За кожну відповідь а) поставьте собі 5 балів: за кожну відповідь б) – 3 бали; за кожну відповідь в) – 1 бал; за відповідь г) – 0 балів. Якщо Ви отримали 0 – 7 балів, Вам важко зосередитись на виконанні завдання, Вам бракує самоорганізованості та здатності до здійснення самоконтролю; якщо Ви нарахували 10 – 18 балів – Ви здатні організувати свою пізнавальну діяльність, проте навички до здійснення аналізу та самоконтролю у Вас ще не сформовані або відсутні; 21- 35 - Ви здатні організувати діяльність з виконання завдань з вивчення іноземної мови, Ви здатні аналізувати отримані результати, робити самоконтроль.

Таблиця

Рівні володіння мовленням (шкала самооцінювання) відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Аудіювання

Аудіювання	A1	Я можу впізнавати знайомі слова та найелементарніші фрази, що стосуються мене самого, моєї сім'ї та найближчого конкретного оточення за умови, коли люди говорять повільно і чітко
	A2	Я можу розуміти фрази та найуживанішу лексику, що відносяться до сфер найближчого особистого значення (напр. елементарна особиста або сімейна інформація, покупки, місце проживання, робота). Можу зрозуміти основне з коротких, чітких повідомлень чи оголошень
	B1	Я можу розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на знайомі теми, які регулярно зустрічаються на роботі, під час навчання, на дозвілля тощо. Можу розуміти головний зміст багатьох радіо – або ТВ програм про поточні справи або теми з кола особистих чи професійних інтересів за умови, коли мовлення відносно повільне і чітке
	B2	Я можу розуміти об'ємні висловлювання та лекції і стежу навіть за складною аргументацією на досить знайомі теми. Я розумію більшість ТВ новин та програм про поточні події. Я розумію більшість фільмів на літературній мові
	C1	Я можу розуміти довготривале мовлення, навіть якщо воно не досить чітко структуроване або коли його зв'язність прихована і не виражена експліцитно. Я можу розуміти програми телебачення і фільми без надмірних зусиль
	C2	Я не маю жодних перешкод у розумінні будь - якого розмовного мовлення, живого або в запису, навіть якщо воно звучить у швидкому природному темпі, за умови, якщо у мене є якийсь час для того, щоб звикнути до індивідуальних особливостей мовлення

Таблиця 1

Рівні володіння мовленням (шкала самооцінювання) відповідно до
Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання,
оцінювання

Говоріння – монологічне мовлення

Говоріння – монологічне мовлення	A1	Я можу використовувати прості речення та вирази для описання місця, де я живу, і людей, яких я знаю
	A2	Я можу вживати серії виразів та речень, щоб описати своїми словами мою сім'ю та інших людей, житлові умови, мій рівень освіти, попереднє або теперішнє місце роботи
	B1	Я можу будувати прості зв'язні висловлювання, для того, щоб описати події та особисті враження, а також свої мрії, надії та сподівання. Можу стисло назвати причини та пояснення щодо своїх поглядів та планів. Я можу розповісти історію або переказати сюжет книжки чи фільму та описати своє ставлення
	B2	Я можу представити чіткі, детальні висловлювання про широке коло питань, що стосуються сфер моїх інтересів. Я можу висловити точку зору на запропоновану тему, наводячи аргументи «за» і «проти»
	C1	Я можу представити чіткі, детальні висловлювання на складні теми, розвиваючи окремі точки зору та доходячи логічного висновку
	C2	Я можу представити чітке, рівне і повне значення або аргумент у стилі, що відповідає контексту. Моє висловлювання має ефективну логічну структуру, яка допомагає співрозмовникам виділити і запам'ятати значущі пункти

Таблиця 2

РРівні володіння мовленням (шкала самооцінювання) відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання.

Говоріння – діалогічне мовлення

Говоріння – діалогічне мовлення	A1	Я можу брати участь у діалозі на простому рівні за умови, що співрозмовник готовий півторити або перефразувати свої висловлювання у повільному темпі й допомогти мені сформулювати те, що я намагаюсь сказати. Я можу ставити прості запитання та відповідати на такі ж прості запитання, що стосуються сфери невідкладних проблем, або на дуже знайомі теми
	A2	Я можу спілкуватись на простому побутовому рівні, якщо потрібен простий і прямий обмін інформацією на знайомі теми та про знайомі види діяльності. Я можу обговорювати щось при дуже коротких соціальних контактах, якщо навіть я не досить розумію для того, щоб самостійно підтримувати розмову
	B1	Я можу спілкуватись у більшості ситуацій під час перебування і подорожі у країні, мова якої вивчається. Я можу без підготовки вступити до розмови, тема якої знайома, особисто значуща або пов'язана з повсякденним життям (сім'я, хоббі, робота, подорожі та поточні події/новини)
	B2	Я можу брати участь у діалозі з достатнім ступенем невимушеності і спонтанності, так, щоб відбулася природна інтеракція з носіями мови. Можу брати активну участь у дискусії у знайомих контекстах, викладаючи і захищаючи свою точку зору (свої погляди)
	C1	Я можу швидко і спонтанно висловлюватись без очевидних утруднень у доборі виразів. Можу гнучко і ефективно користуватись мовою із соціальними і професійними цілями. Можу чітко формулювати думки й точки зору та донести свої погляди у повному обсязі до інших співрозмовників
	C2	Я без зусиль можу брати участь у будь-якій розмові чи дискусії, легко вживаючи ідіоматичні звороти та розмовні слова та вирази. Я можу вільно висловлюватись, розрізняючи найтонші відтінки смислу. Якщо у мене виникає проблема, я можу усунути важкість непомітно для інших

Таблиця
Рівні володіння мовленням (шкала самооцінювання) відповідно до
Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання,
оцінювання
Читання

Читання	A1	Я можу розуміти знайомі ім'я, слова і дуже прості речення, наприклад, в оголошеннях, на постерах та в каталогах
	A2	Я можу читати дуже короткі, прості тексти. Я можу знайти конкретну, передбачувану інформацію у простих текстах повсякденного характеру, як, наприклад, реклама, оголошення, проспекти, меню, розклад (руху поїздів); я можу розуміти короткі прості особисті листи
	B1	Я можу розуміти тексти, які містять, головним чином, найуживаніші повсякденні та пов'язані з професійною діяльністю мовленнєві зразки. Я розумію описи подій, почуттів та бажань в особистих листах
	B2	Я можу читати статті та повідомлення з сучасних проблем, автори яких займають особливу позицію або мають особливу точку зору. Можу розуміти сучасну літературну прозу
	C1	Я можу розуміти довгі та складні документальні й літературні тексти, оцінюючи особливості їх стилю. Я можу розуміти спеціалізовані статті та довгі технічні інструкції, навіть якщо вони не стосуються сфери моєї діяльності
	C2	Я можу легко розуміти практично усі форми писемного мовлення, у тому числі абстрактні, складні у структурному чи лінгвістичному плані тексти, такі як підручники, спеціалізовані статті та літературні праці

Таблиця

Рівні володіння письмом відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання.

Письмо

Письмо	C2	Може писати чіткі, зв'язні, дуже розгорнуті оповідання /історії та описи подій і вражень у стилі, що відповідає даному жанру.
	C1	Може писати чіткі, детальні, зв'язні та розгорнуті описи і вигадані тексти впевненим, особистим, природним стилем, що відповідає рівню уявного читача.
	B2	Може писати чіткі, детальні описи дійсних або уявних подій чи вражень, виділяючи чіткого зв'язного тексту і дотримуючись прийнятих умовностей відповідного жанру.
		Може писати чіткі, детальні описи на різні теми, що стосуються його/її інтересів. Може написати огляд фільму, книги або п'єси.
	B1	Може писати послідовні детальні описи на цілий ряд знайомих тем у межах кола своїх інтересів. Може висловлювати на письмі враження, описуючи почуття і ставлення у вигляді простого зв'язного тексту. Може описати подію, недавню подорож – реальну чи уявну. Може на письмі переказати історію.
	A2	Може писати зв'язними реченнями про повсякденні аспекти свого оточення, напр. людей, місця, роботу або навчання. Може написати дуже короткий, елементарний опис подій, минулої діяльності та особистих вражень.
		Може написати серії простих фраз і речень про сім'ю, житлові умови, освітній рівень, теперішнє або попереднє місце роботи. Може писати прості, короткі уявні біографії та прості вірші про людей.
	A1	Може писати простими фразами і реченнями про себе та інших (уявних) людей, де вони живуть і що вони роблять.

Таблиця 1

Рівні володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання РВМ: глобальна шкала.

Рівень «елементарний користувач»

Елементарний користувач	A 1	<p>Може розуміти і вживати побутові повсякденні вирази, а також елементарні речення, необхідні для задоволення конкретних потреб. Може відрекомендуватись або представити когось та може запитувати і відповідати на запитання про деталі особистого життя, наприклад, де він/вона живе; про людей, яких він/вона знає; про людей, яких він/вона знає. Може взаємодіяти на простому рівні, якщо співрозмовник говорить повільно і чітко та готовий прийти на допомогу.</p>
	A 2	<p>Може розуміти ізольовані фрази та широко вживати вирази, необхідні для повсякденного спілкування у сферах особистого побуту, сімейного життя, здійснення покупок, місцевої географії, роботи. Може спілкуватись у простих і звичайних ситуаціях, де необхідний простий і прямий обмін інформацією на знайомі та звичні теми. Може описати простими мовними засобами вигляд його/її оточення, найближче середовище і все, що пов'язане зі сферою безпосередніх потреб.</p>

Таблиця 2

Рівні володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання РВМ: глобальна шкала.

Рівень «незалежний користувач»

Незалежний користувач	B 1	Може розуміти основний зміст чіткого нормативного мовлення на теми, близькі і часто вживані на роботі, при навчанні, під час дозвілля тощо. Може вирішити більшість питань під час перебування або подорожі у країні, мова якої вивчається. Може просто і зв'язно висловитись на знайомі теми або теми особистих інтересів. Може описати досвід, події, сподівання, мрії та амбіції, навести стислі пояснення і докази щодо точок зору та планів
	B 2	Може розуміти основні ідеї тексту як на конкретну, так і на абстрактну тему, у тому числі й технічні (спеціалізовані) дискусії за своїм фахом, Може нормально спілкуватися з носіями мови з таким ступенем швидкості та спонтанності, який не завдає труднощів жодній із сторін. Може чітко, детально висловлюватися на широке коло тем, виражати свою думку з певної проблеми, наводячи різноманітні аргументи за і проти.

Таблиця 3

Рівні володіння іноземною мовою відповідно до Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання РВМ: глобальна шкала.

Рівень «досвідчений користувач»

Досвідчений користувач	C 1	Може розуміти широкий спектр досить складних та об'ємних текстів і розпізнавати імпліцитне значення. Може висловлюватися швидко і спонтанно без помітних утруднень, пов'язаних з пошуком засобів вираження. Може ефективно і гнучко користуватися мовою у суспільному житті, навчанні та з професійними цілями. Може чітко, логічно, детально висловлюватися на складні теми, демонструючи свідоме володіння граматичними структурами, конекторами та зв'язними програмами висловлювання.
	C 2	Може розуміти без утруднень практично все, що чує або читає. Може вилучити інформацію з різних усних чи письмових джерел, узагальнити її і зробити аргументований виклад у зв'язній формі. Може висловлюватися спонтанно, дуже швидко і точно, диференціюючи найтонші відтінки смислу у досить складних ситуаціях.

Список використаних джерел

1. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання [Наук. ред. укр. вид-ня С. Ю. Ніколаєва]. – К.: Ленвіт, 2003. – 237 с.

Левашов О.С., Дягілева Л.Д., Почуєва В.В.

Методичні рекомендації з професіоналізації навчання засобами іноземної мови

Соціально-економічні відносини, що динамічно розвиваються, зумовлюють становлення комплексу нових вимог до рівня і змісту вищої освіти, стратегічним завданням якої є формування компетентного фахівця. В умовах сьогодення система освіти повинна формувати такі важливі якості випускника як ініціативність, мобільність, гнучкість, динамізм і конструктивність. Майбутній професіонал повинен мати прагнення до самоосвіти впродовж всього життя, володіти новими технологіями і розуміти можливості їх використання, бути здатним на самостійні рішення, вирішувати проблеми і працювати в команді, адаптуватися в соціальній і професійній сфері.

Виховання такої соціально і професіонально активної особи вимагає від педагогів сучасної школи застосування ефективних методів, прийомів і форм роботи. Щоб сформувати випускника компетентного в усіх потенційно значущих сферах професійної освіти і життєдіяльності, необхідно застосовувати активні методи навчання, технології, що розвивають, перш за все, пізнавальну, комунікативну і особистісну активність нинішньої молоді.

Одним з перспективних напрямів в плані вирішення задачі соціально-професійної адаптації майбутнього фахівця є здійснення компетентнісного підходу, який у разі його успішної реалізації, є засобом забезпечення курсантів корисними знаннями, необхідними для успішного досягнення цілей у реальних життєвих умовах.

Орієнтація курсу іноземної мови на виконання цього завдання означає строгий відбір навчального матеріалу, раціонально складену систему вправ з його засвоєння, а також визначення номенклатури вмій та навичок, які формуються в процесі навчання.

Тексти для навчання іноземної мови повинні відповідати наступним вимогам:

- Викликати у курсантів інтерес з професійної точки зору.
- Представляти собою закінчене ціле.
- Бути доступним за мовою та змістом, тобто відповідати певному етапу навчання, а саме: в плані мови – рівню мовної підготовки курсантів, в плані змісту – рівню знань курсантів з професії, що вивчається, що відображено в програмах з профілюючих на відповідному курсі дисциплін, і в той же час достатньо складними, примушуючи курсантів при їх читанні вирішувати різноманітні розумові завдання.

- Відбивати основні стилістичні особливості літератури за фахом.

Правильно підібраний навчальний матеріал, необхідний та близький за видом діяльності майбутньому спеціалісту, який повинен мати здібність

проявити свою професійну активність, пов'язану з оновленням знань, є важливим психологічним фактором, який стимулює та підтримує інтерес до вивчення іноземної мови.

Тематична, системно-організована добірка професійно-орієнтованих, проблемно-узгоджених та пов'язаних зі змістом занять за спеціальністю текстів, починаючи з першого етапу навчання у вищих навчальних закладах, по-перше, цілеспрямовано розвиває у курсанта сталу зацікавленість у вивченні іноземної мови як джерела нової інформації з фаху, а це, в свою чергу, сприяє тому, що курсанти починають розглядати іноземну мову як засіб вивчення спеціальності. По-друге, у курсантів виникає потреба в оволодінні іноземною мовою, так як це дозволяє вдосконалюватися в своїй спеціальності та успішно вести наукові дослідження, включаючи написання курсових та дипломних робіт, підготовку доповідей та повідомлень до конференцій, які проводяться як іноземною, так і рідною мовами, тобто змінюється відношення курсантів до занять в цілому, бо значення вивчення іноземної мови визначається ступенем її необхідності для діяльності, особливо, для найближчої діяльності, яка реально відчувається.

Предмет «Іноземна мова» перш за все, повинен забезпечувати спеціалісту доступ до зарубіжних джерел інформації, без чого в теперішній час неможлива не лише ніяка дослідницька, але в багатьох випадках і чисто практична діяльність. В умовах інформаційного суспільства важливо формувати у майбутніх фахівців вміння орієнтуватися в стрімкому потоці інформації, для чого їм необхідно оволодіти раціональними прийомами пошуку необхідної інформації, які включають:

- складання бібліографії з певної проблематики;
- встановлення інформаційної цінності джерела;
- передбачення проблем, що розглядаються, по заголовку;
- опора на ілюстративний матеріал для кращої орієнтації у відібраних джерелах;
- відбір відповідного ілюстративного матеріалу;
- використання довідкової літератури (словників, довідників, енциклопедій та ін.).

Практика свідчить, що основним джерелом професійної інформації іноземною мовою, який використовується фахівцем найбільш часто, є профільні періодичні журнали. В зв'язку з цим завдання кафедр складається з того, щоб ознайомити курсантів з інформаційними та структурними характеристиками галузевих журналів, сформувати у них вміння самостійно читати тексти з фаху з ціллю, що змінюється, (перегляд, пошук необхідної інформації, ознайомлення, поглиблене вивчення) і виконувати різні види робіт з оригінальною спеціальною літературою у відповідності до завдань профільюючих кафедр (переклади, доповіді, реферативні повідомлення, анотації).

При цьому формуються вміння та навички, які конкретно вказані в кваліфікаційних характеристиках спеціаліста, наприклад, фахівець повинен володіти раціональними прийомами пошуку і використання наукової інформації в своїй дослідницькій та практичній діяльності, самостійно приймати рішення.

Активне використання відібраного матеріалу у навчально-дослідницькій і наступній професійній діяльності пов'язано з вміннями його смислової обробки, до яких відносяться:

- визначення головної думки тексту;
- інтерпретація ілюстративного матеріалу;
- передбачення ходу розвитку думки автора та можливого вирішення проблеми;
- розмежування фактичної та гіпотетичної інформації;
- визначення об'єктивності, цінності, новизни інформації;
- порівняння фактів та різних точок зору, що описані в тексті;
- узагальнення інформації, що викладена в одному чи декількох джерелах;
- оцінка перспективності використання інформації в професійних цілях;
- вираження свого відношення до прочитаного.

З метою формування у курсантів цих вмінь пропонуються завдання на співставлення, узагальнення, прогнозування, які дозволяють перевірити не тільки повноту розуміння, але й глибину осмислення змісту.

Окрім вмінь пошуку та смислової обробки інформації у курсантів необхідно формувати вміння письмової фіксації корисної інформації, які диференційовано проявляються в таких засобах фіксації інформації, як реферування, анотування та рецензування.

При навчанні реферуванню рекомендуються наступні завдання:

1. Прочитайте весь матеріал, що реферується, і ретельно розберіться в його змісті. Незрозумілі місця з'ясуйте читанням додаткової літератури іноземною чи рідною мовою. Часто буває достатньо звернутися до енциклопедичних довідників і тлумачних словників.

2. З'ясувавши зміст джерела, складіть його детальний план у називних реченнях. Наявність глав або розділів в оригіналі часто полегшує це завдання. Називні речення, що позначають пункти плану, потім легко перетворити на розповідні речення реферату.

3. Виділіть головну думку і основні докази, що її підтверджують, в кожному розділі та запишіть їх 1-2 реченнями. Формулювання головної думки не повинно зв'язуватись формою вираження оригіналу. Мова оригіналу не повинна відволікати референта від первісного змісту уривку, так як лише в цьому випадку досягається належний ступінь компресії.

4. Обробивши таким чином весь матеріал, сформулюйте основну думку всього тексту, якщо вона не дається самим автором наприкінці статті або книги.

5. Визначивши тему та виписавши первинні дані, основні положення всього джерела, а потім послідовно головні думки та докази всіх пунктів плану і висновок автора за матеріалом в цілому (пункт, що містить висновок автора, опускається, якщо в джерелі такого немає), напишіть короткий коментар референта, вказавши:

- актуальність матеріалу;
- на кого розрахований матеріал;
- ступінь новизни матеріалу.

6. Прочитайте повний текст реферату і поєднайте його окремі пункти в загальний текст, уникаючи фрагментарності викладення і добиваючись логічного розвитку єдиної для всього матеріалу лінії.

7. Прочитайте ще раз джерело і одразу ж за цим реферат і, переконавшись у відсутності перекозчень чи пропусків важливої інформації, остаточно відшліфуйте реферат, стилістично та за змістом. На цьому робота над рефератом завершується.

Іншим видом компресії є анування. Перше практичне складання анотації проводиться методом колективної роботи викладача і курсантів. Послідовно задаючи питання щодо структури анотації, викладач добивається правильного варіанту відповіді:

- Яка предметна рубрика статті?
- Яка тема анотації?
- Викладіть первинні дані статті.

– Дайте стислу характеристику джерела; при цьому курсанти перелічують основні положення статті називними реченнями, а наявність підзаголовків полегшує завдання.

– Дайте критичну оцінку джерела. Якщо є час, то кращі варіанти відповідей записуються. Таким чином, курсанти отримують зразок анотації.

Новою формою роботи над текстом на просунутому етапі є навчальне рецензування. Цей вид роботи є особливо актуальним в світлі нових завдань вищої школи, так як сприяє розвитку у курсантів навичок самостійної дослідницької роботи. Навчання рецензуванню можна починати лише після того, як курсанти оволоділи відповідним теоретичним курсом зі спеціальності. При навчанні рецензуванню курсантам пред'являються моделі рецензії, відмічаються її структурно-семантичні особливості, увага звертається на ту частину, де містяться критичні зауваження.

Роботу зі складання реферату, анотації або рецензії рекомендується завершувати аналізом готового реферату, анотації чи рецензії, який проводиться колективно в аудиторії.

Важливо підкреслити, що умовою успішного формування професійних вмінь, які характеризуються творчим началом, є розробка та використання в практиці навчання ситуацій, що імітують творчу діяльність. Прикладом можуть слугувати проблемні ситуації, які повинні сприяти розвитку загаль-

них інтелектуальних здібностей курсантів, активізуючи такі психічні процеси, як пошук, аналіз, синтез, умовивід, трансформація. Завдання треба складати так, щоб прищеплювати курсантам дослідницькі навички, які мають в своїй основі вміння самостійно працювати, узагальнювати дані, користуватися довідковою літературою, журналами за фахом.

Розпізнавальними ознаками таких дослідницьких завдань є наступні характеристики:

- завдання повинно бути таким, щоб курсант, вирішуючи його, проявляв власну пізнавальну та дослідницьку активність;
- питання, що породжуються проблемною ситуацією, повинні бути значимими для курсантів;
- проблемна ситуація повинна мати властивість динамічності, тобто вирішення загальної проблеми повинно протікати в формі рішення ланцюга підлеглих проблем, які витікають одна з іншої і показують причинно-наслідкові відносини між явищами та процесами, що вивчаються.

В зв'язку зі сказаним рекомендується основне місце в практичній роботі відводити наступним технологіям.

- Створення ситуацій новизни, пов'язаних з постановкою проблем, що сприяє розвитку вміння всебічно вивчати первинні дані спеціально сформульованого завдання, а також самостійно ставити проблему. Феномен «причетності до нового» виникає в умовах постійного варіювання змісту діяльності за рахунок збагачення її новими для суб'єкта елементами.

Оскільки обробка наявної інформації передбачає виявлення в проблемі вирішеного і невирішеного, необхідні не лише актуалізація та систематизація цієї інформації, перш за все досвіду та знань, але й здібність абстрагуватися, бачити предмет або явище цілком, у всій сукупності їх зв'язків, тобто уява та прогнозування. Відповідно, вправи цієї групи повинні містити такі завдання, які б стимулювали уяву і прогнозування. Наведемо приклади деяких з них:

- які питання в межах даної проблеми вирішені автором статті;
- яких питань лише торкаються, але не вирішують в даній статті;
- які питання не згадуються автором, але повинні бути вирішені;
- прочитайте/прослухайте повідомлення і скажіть, що вам відомо про даний предмет/явище;
- що ви не знаєте про предмет або явище, що обговорюється;
- якою додатковою інформацією ви повинні володіти, щоб вирішити поставлене завдання;
- на які підзавдання можна розбити головне завдання, яке вам належить вирішити. Курсантам пропонується заповнити таблицю:

Питання до тексту	Що я знаю	Що я узнав
-------------------	-----------	------------

Графа «Що я знаю» заповнюється до читання тексту, графа «Що я узнав» – після читання.

Завдання таких ситуацій повинні спонукати курсантів до глибокого осмислення задачі, а також до пошуку та здобуванню нової, додаткової, уточнюючої інформації, необхідної для вирішення поставленої задачі.

– Створення ситуацій пізнавальної дискусії, котра може проводитись як на матеріалі загального, так і різних, проте однотемних, джерел інформації. Предметом обговорення може також бути екстралінгвістичний матеріал: графіки, малюнки, таблиці, схеми. Відомо, що невербальні засоби займають важливе місце в передачі інформації, тому вміння адекватно інтерпретувати невербальний компонент комунікації по відношенню до вербального оточення має першорядне значення для ефективного спілкування. З огляду на це рекомендується використовувати вправи в перекодуванні інформації. При цьому необхідно відмітити, що невербальні засоби не є в цьому випадку лише засобами візуальними. Вони дозволяють найбільш природньо здійснювати наукове спілкування мовою, що вивчається, зв'язують продуктивні та рецептивні вміння при породженні тексту. В цих вправах вимагається передавати інформацію, яка виражена невербальними засобами, вербально і навпаки. Такі вправи дозволяють сполучати навчання мови з наявними знаннями зі спеціальності, так як прийоми невербальної передачі інформації в межах певної дисципліни достатньо добре відомі курсантам, які спеціалізуються в даній області.

Виконання перелічених форм роботи сприяє як навчання говоріння, так і навчання аудіювання, оскільки курсанти прослуховують аудіотексти, монологи, що продукуються іншими курсантами, репліки викладача, а також питання та відповіді викладача та курсантів в ході бесіди.

– Створення ситуацій змагання при контролі за темою. Група ділиться на дві команди та журі (2 особи) з числа найбільш підготовлених, ерудованих та авторитетних курсантів. Командам пропонується взяти участь в «зворотному переказі», суть якого полягає в тому, що курсант розповідає матеріал не безпосередньо з тексту, а після переказу його іншим курсантом, причому мови чергуються. Конкретно це виглядає так: представник однієї з команд, отримавши та прочитавши матеріал, переказує його на мові, що вивчається, а представник іншої команди, отримавши таким чином зміст іноземною мовою, повинен виразити його рідною мовою або навпаки. Потім кожній команді по чергові задаються питання приблизно однакового обсягу та порівнянного характеру, на обдумування яких дається хвилина, протягом якої команда радиться і надає слово для відповіді одному з курсантів. Команда може доповнювати відповідь. Якщо відповіді вичерпані, команді-супернику пропонується ввести доповнення і поправки. Потім журі вносить свої доповнення і оцінює відповіді обох команд. В ході роботи можна виділити час, для того, щоб команди самостійно задали одна одній 1-2 питання.

Далі командам можна запропонувати взяти участь в двосторонньому перекладі, основними особливостями якого є безперервне переключення з однієї мови на іншу і розмовний стиль мовлення. Ось чому головна увага при виконанні двостороннього перекладу повинна звертатись на відпрацювання навички переключення та вміння розуміти іноземне розмовне мовлення, а також на швидкість реакції «перекладача». Викладач заздалегідь складає текст бесіди двох осіб: українця і іноземця. Бесіда повинна будуватись таким чином, щоб питання задавались обома сторонами. Ту частину тексту, яка буде перекладатись українською, слід ускладнити різноманітними ідіоматичними зворотами, прислів'ями, приказками, тобто за можливістю наближувати до насиченого розмовного мовлення. Від тієї частини тексту, яка буде перекладатись іноземною мовою, цього не потребується, так як тут на перший план виступає граматики та лексика.

Коли курсанти засвоять особливості організації таких бесід, їм можна почергово доручати підготовку матеріалу для перекладу. Викладачу ж лишиться заздалегідь прокоректувати текст. На заняттях курсанти, які готували текст, є ведучими і виступають як різномовні співбесідники. Решта курсантів, які не знайомі з текстом, усно перекладають їх бесіду (по черзі представники обох команд). При цьому всі курсанти, які не зайняті в даний момент перекладом, письмово фіксують інформацію, що заслуховується, оскільки на завершення двостороннього перекладу 1-2 курсанти узагальнюють відомості, отримані з бесіди. Відповіді оцінюються за п'ятибальною системою, додавання і зауваження, заперечення та їх аргументація – десятичним дробом.

В кінці роботи підраховується підсумковий бал, до рахунку кожної команди додається цифра, що означає кількість людей, які відповідали на питання, і відрізняє активність та масовість участі в обговоренні проблем.

– Створення ігрових ситуацій. Вони базуються на принципі діяльнісного підходу до навчання, який передбачає активізацію розумової діяльності тих, хто навчається, в ситуаціях, максимально наближених до реального мовленнєвого спілкування з притаманними йому ознаками: емоціональністю, спонтанністю і цілеспрямованістю мовленнєвого впливу.

Курсантам можуть пропонуватись ситуації, при яких вони беруть участь в дискусіях за круглим столом, проводять екскурсії університетом чи поліцейськими підрозділами, обговорюють виступи товаришів з окремих питань, захищають переваги свого проекту, беруть або дають інтерв'ю, тобто на заняттях створюються ситуаційно-мотиваційні умови, які змушують того, хто навчається, повідомляти або отримувати інформацію, пояснювати, доповнювати, доводити, висказувати свою думку, спростовувати, погоджуватися і т. д.

Головна вимога до складання ігор – це їх відповідність реальній дійсності. Установка, що пропонується курсанту, повинна спонукати його

до висловлювання. При цьому треба створити відповідну обстановку в аудиторії: вона повинна бути забезпечена низкою наочних посібників, які раніше слугували для введення тем, а тепер стали необхідними атрибутами для створення природної обстановки. Курсанти перетворюються на «ведучих фахівців», які за допомогою схем та графіків пояснюють суть основних проблем своєї роботи. Вони з зацікавленістю входять у свої ролі. Мотивація особливо підвищується в тому випадку, коли той, хто навчається, виступає в ролі носія іноземної мови, наприклад, одному з курсантів, який є «поліцейським з США», надається можливість розповісти про особливості поліцейської роботи в Америці. Його співбесідники – «українські поліцейські».

Рольові ігри не лише стимулюють професійно-орієнтовану розумову діяльність, але й підвищують емоційний тонус навчального процесу, створюють умови для максимального використання мовного матеріалу, що вивчається, оскільки він стає необхідним для успішної взаємодії.

Рольові ігри, в яких ставляться складні професійні завдання з невідомими для гравців рішеннями, повинні розроблятися кафедрами іноземних мов сумісно зі спеціальними кафедрами. Безумовно, ця робота потребує серйозних, проте цілком здійснених зусиль, так як участь в подібних іграх навіть протягом відносно малого часу дає курсантам не тільки мовний, але й професійний досвід, на здобуття якого в звичайних умовах знадобився би більш довгий час.

– Проведення бінарних занять з іноземної мови сумісно з викладачами юридичних дисциплін в спеціалізованих класах (наприклад, в класі криміналістики, залі судових засідань, в класі автопідготовки). На початковому етапі в спеціалізованих класах рекомендується проводити заняття з семантизації термінології, що сприяє реалізації одного з психологічних ступенів людського пізнання – процесу уявлення як конкретної форми знань.

Після первісного ознайомлення з новою термінологією за текстами навчальних посібників заняття продовжується у відповідному спеціалізованому класі, де викладач протягом 10-15 хвилин, використовуючи вже знайомі граматичні конструкції мови, що вивчається, розкриває професійно-орієнтовану тематику. Така наочність максимально ситуатує заняття і сприяє міцному та усвідомленому запам'ятовуванню термінології та засвоєнню професійних знань.

Наступним видом роботи на занятті лексичного спрямування в спецкласі можуть бути мовленнєві вправи. Протягом 10-15 хвилин викладач або найбільш підготовлений курсант задає групі питання мовою, що вивчається, з цільовою установкою пояснити значення окремих термінів, розкрити їх суть.

Потім викладач може попросити одного з курсантів описати за можливістю більш детально тему, що вивчається, в цілому. Така розповідь, на нашу думку, не може бути тривалою: через 1-2 хвилини після початку розповіді

її може продовжити інший курсант, потім – третій і т. д. Решта курсантів при цьому можуть виступати по чергово в ролі перекладача з іноземної мови українською. Цій вправі можна приділити наступні 15-20 хвилин заняття. На цьому ж занятті доцільно відпрацьовувати вправи з розвитку у курсантів навичок усного перекладу з української мови іноземною. Цьому виду вправ можна відвести час заняття, що залишився.

В якості домашнього завдання можна запропонувати письмовий переклад з української мови спеціально адаптованого тексту за темою заняття. Ступінь адаптації тексту залежить від рівня мовної підготовки курсантів. Такі заняття потребують попередньої підготовки як самого викладача, так і курсантів. За рекомендацією викладача іноземної мови курсанти можуть звертатися за консультацією з тих чи інших питань термінології українською мовою до відповідних фахівців. Консультації з іноземної термінології надає викладач іноземної мови.

Наступною формою використання спеціалізованих класів є проведення завершальних занять за темою. Перед виходом до спецкласу курсантам дається необхідна додаткова термінологія окрім тієї, яка вже була вивчена за навчальним посібником. Вона активізується в аудиторії шляхом виконання вправ з розвитку навичок двостороннього перекладу, перекладу з іноземної мови українською і з української – іноземною на слух. Вся ця попередня робота проводиться з широким використанням наочності. Після цього курсантам рекомендується прочитати відповідні розділи книги і бути готовими до перекладу на слух змісту заданих розділів з української мови іноземною.

На занятті в спецкласі відпрацьовуються навички усного перекладу на слух з іноземної мови українською і з української – іноземною. В обох випадках курсанти повинні задавати викладачу питання через перекладача.

Заняття в спецкласі починається з постанови завдання іноземною мовою із забезпечення усного перекладу на слух з іноземної та української мови. Перша частина заняття зводиться до послідовного усного перекладу іноземною мовою пояснень, які фахівець дає українською мовою. Всі курсанти по чергово працюють в якості перекладача. Після пояснення матеріалу українською мовою через перекладача те ж саме повторюється ще раз, але переклад вже здійснюється з іноземної мови українською.

Методика проведення сумісного заняття принципово не відрізняється від методики проведення підсумкового заняття, яке викладач іноземної мови проводить один.

Попередньо викладач іноземної мови сумісно з відповідним фахівцем складають сценарій, де узгоджуються та записуються питання, котрі будуть висвітлені в лекції, повнота охоплення матеріалу, його деталізація. Крім того, фахівець вказує літературу, яку треба рекомендувати курсантам для їх самостійної підготовки до заняття. Обидва викладачі визначають наочні

посібники, котрі будуть використані в ході сумісного заняття. Викладач іноземної мови, виходячи зі сценарію, організує підготовку курсантів, в яку включається також і заняття, яке проводиться їм самим за вказаною вище схемою.

Проведення занять з іноземної мови в спецкласах дозволяє досягти високого ступеня ситуативності навчального процесу, що є одним з найважливіших принципів навчання іноземної мови. Такі класи дають можливість створити природню обстановку, коли в процес інтелектуальної діяльності курсантів вступають одночасно декілька «каналів зв'язку», що, в свою чергу, забезпечує оволодіння в мінімально короткий час як можливо більшим обсягом знань, допомагає швидше напрацювати необхідні вміння та навички.

Важливо відмітити, що, будучи розумовою діяльністю, навчально-виховний процес з іноземної мови сприяє розвитку образного і логічного мислення курсантів. Суттєву роль при цьому відіграє не лише зміст текстів, але й сам процес занять з іноземної мови, котрий створює передумови для інтенсивної роботи мислення. Він супроводжується цілою низкою розумових операцій: спостереженням, порівнянням, аналізом, синтезом, висновком, котрі здійснюються у відношенні як мовного матеріалу, так і його змістовного боку, оскільки розуміння тексту само по собі представляє ланцюг логічних операцій: перетворення граматичних речень в логічні судження, встановлення зв'язку між окремими думками, виділення головних з них і т. д.

Застосування завдань і прийомів, що стимулюють розумову діяльність курсантів, дозволяє на заняттях з іноземної мови створити передумови для формування професійно-значущих для майбутнього фахівця розумових дій та операцій, котрі виробляються при вивченні спеціальних предметів, або забезпечити додаткову практику для вже сформованих дій.

Насправді, професійно-значущі для майбутнього фахівця дії та операції – аналіз, синтез, співставлення, прогнозування, відновлення цілого за його складовими, висування та захист гіпотез і т. д. – органічно входять до навчально-виховного процесу з іноземної мови, процесуальна сторона якого носить аналітико-синтетичний характер і потребує використання всіх цих операцій. Ці дії, будучи спільними для творчої діяльності в будь-якій області, широко використовуються при подальшому застосуванні вилученої під час читання інформації.

При цьому розвиваються увага і увага курсантів, так як розуміння інформації завжди пов'язано зі здогадкою і потребує концентрації довільної уваги. Навчально-виховний процес передбачає не тільки розумову, але й мнемічну діяльність; при цьому створюються умови для дії як довільної, так і мимовільної уваги.

Важливим є і те, що, за твердженням психологів, при відповідній організації навчального процесу має місце перенос вмінь та навичок

пошуку інформації, сформованих при навчанні іноземних мов, в мовленнєву діяльність рідною мовою. Іншими словами, навчання іноземних мов сприяє розвитку у курсанта якостей, передбачених кваліфікаційними характеристиками спеціалістів.

Згідно психологічної концепції навчальної діяльності в ході навчального процесу курсанти не лише здобувають знання та вміння, але й змінюються самі, і змінюються вони в результаті виконання ними предметних дій.

Таким чином, застосування спеціальних завдань, спрямованих на формування вмінь та навичок, котрі конкретно вказані в кваліфікаційних характеристиках спеціаліста, навчання реферування, анотування, тезування, а також створення ігрових ситуацій, ситуацій новизни, змагання, організація дискусій, проведення бінарних занять сумісно з викладачами профілюючих дисциплін, практичними працівниками поліції, а також з носіями мови, заняття в спеціалізованих аудиторіях, – все це відкриває реальні можливості впливу на формування у курсантів необхідних їм професійних якостей і вмінь через вибір і організацію дій, що пропонуються, які при викладанні іноземних мов набувають форму різноманітних вправ. Таким чином, можливо встановлення міжпредметних зв'язків не лише на рівні фактичної інформації, але й на рівні дій та операцій, що виконуються курсантами. В таких умовах дисципліна «іноземна мова» сприяє вдосконаленню важливих для майбутнього фахівця якостей, розвитку самостійної розумової діяльності і активної життєвої позиції.

Список використаних джерел

1. Bhatia V.K. Analysing Centre: Language use in professional settings. Harlow, Essex: Longman, 2000.
2. Crystal D. Language and the Internet. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.
3. Dickinson L. Self-instruction in Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
4. Douglas D. Assessing Languages for Specific Purposes. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
5. Dudley-Evans T., St John M.J. Developments in English for Specific Purposes. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
6. Gibson R. Intercultural Business Communication. Oxford: Oxford University Press, 2005.
7. Grullet F. Developing Reading Skills. Cambridge: Cambridge University Press, 2001.
8. Holliday A. Appropriate Methodology and Social Context. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
9. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes: A Learning-centred approach. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

10. Littlewood W. Foreign and Second Language Learning. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
11. Learning and Teaching Modern Languages for Communication. Strasbourg: Council of Europe Press, 2000.
12. Maslow A.H. Motivation and Personality. New York: Harper and Row, 2009.
13. McDonough J., Shaw C. Materials and Methods in ELT. Oxford: Blackwell, 2000.
14. Prabhu N.S. Second Language Pedagogy. Oxford: Oxford University Press, 2001.
15. Richards J.C., Rodgers T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge University Press, 2000.
16. Robinson P.C. ESP: the present position. Oxford: Pergamon Press, 2000.
17. Widdowson H.G. Learning Purpose and Language Use. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Краснова Н.В.

Методичні рекомендації щодо використання рольових ігор на заняттях з іноземної мови

У методиці викладання іноземних мов все гостріше постає питання зацікавленості студентів у навчальному процесі, де завданням викладача є підвищення мотивації до вивчення іноземної мови.

Також серед складних завдань вищої школи постає проблема вдосконалення навчальної та виховної діяльності на заняттях з іноземної мови.

В наші дні викладачі переглядають «арсенал» засобів впливу на розум, волю, емоції тих, хто навчається, з метою їх введення в багатий світ культури і традицій країни, мову, якої вивчають на заняттях. Переглядаються шляхи і способи формування всіх видів мовленнєвої діяльності: читання, говоріння, аудіювання, письма. Активізації навчального процесу, стимуляції пізнавальної діяльності сприяє впровадження в процес навчання, поряд з традиційними заняттями, ігрових технологій.

Причина настільки підвищеного в даний час інтересу до різного роду ігор – це, в першу чергу, недостатня ефективність традиційних форм і методів навчання. Слід також зазначити, що при збереженні досить високої мотивації використання неефективних форм навчання швидко призводить до зниження пізнавального інтересу до вивчення іноземної мови. Додатковим фактором зменшення зацікавленості у навчанні є труднощі з якими стикаються студенти і які здаються їм непереборними. Ігрова ж діяльність, будучи одним з методів, що стимулюють навчально-пізнавальну активність, дозволяє використовувати її навіть при обмеженому обсязі раніше засвоєних знань та недостатньої сформованості вмій та навичок. Отже, інтерес до використання на заняттях з іноземної мови ігрових технологій не є випадковим.

Реальним способом підтримки пізнавальних мотивів є включення діяльності з оволодіння іноземною мовою в діяльність, що має для студентів певний особистісний сенс (гра, спілкування, праця, пізнання).

Мотивація визначає важливість того, що пізнається і засвоюється студентами, їх ставлення до навчальної діяльності та її результатів.

Пізнавальні мотиви учнів, що містяться в самій навчальній діяльності, надають цій діяльності особистісний сенс. Джерелом пізнавальних мотивів є усвідомлена пізнавальна потреба учнів. Реальні потреби тих, хто вивчає іноземну мову пов'язані з бажанням спілкуватися цією мовою, висловлювати свою думку, користуватися мовою усно та письмово, володіти нею. Це диктує необхідність продуманого підбору засобів і прийомів навчання іншомовної мовленнєвої діяльності для підтримки мотивації. У зв'язку з цим використання ігрових прийомів навчання іншомовному спілкуванню набуває особливого значення.

Гра - це потужний стимул до оволодіння іноземною мовою і ефективний прийом в арсеналі викладача іноземної мови. Використання гри і вміння створювати мовні ситуації викликають в учнів готовність, бажання грати і спілкуватися.

Гра дає можливість не тільки проявити себе, діяти, а й можливість пережити і співпережити.

Гра забезпечує емоційний вплив на учнів, активізує резервні можливості особистості. Вона полегшує оволодіння знаннями, навичками і вміннями, сприяє їх актуалізації. Навчальна гра-вправа допомагає активізувати, закріпити, контролювати і коригувати знання, навички та вміння студентів, створює навчальну і педагогічну наочність у вивченні конкретного матеріалу. Вона створює умови для активної розумової діяльності її учасників. Гра-завдання, що містить навчальну задачу, стимулює інтелектуальну діяльність студентів, вчить прогнозувати, досліджувати і перевіряти правильність прийнятих рішень або гіпотез. Вона є свого роду індикатором успіху в оволодінні навчальною дисципліною, що являє собою одну з форм і засобів звіту, контролю і самоконтролю студентів. Навчальна гра виховує культуру спілкування і формує вміння працювати в колективі і з колективом. Все це визначає функції навчальної гри як засобу психологічного, соціально-психологічного та педагогічного впливу на особистість.

Психологічний вплив гри проявляється в інтелектуальному зростанні студентів. Педагогічно і психологічно продумане використання її на занятті забезпечує розвиток потреби в розумовій діяльності, що веде до інтелектуальної активності, розумової та пізнавальної самостійності та ініціативності студентів.

Завдяки грі зростає потреба у творчій діяльності, в пошуку можливих шляхів і засобів актуалізації накопичених знань, навичок і умінь. Гра породжує непримиренність до шаблонів і стереотипів. Вона розвиває пам'ять і уяву, впливає на розвиток емоційно-вольової сторони особистості, вчить управляти своїми емоціями, організувати свою діяльність. Гра здатна змінити ставлення студентів до того чи іншого явища, факту, проблеми.

Психологічний вплив гри на різних людей неоднаковий, він визначається індивідуальними особливостями особистості.

Соціально-психологічний вплив гри виявляє себе в подоланні страху говоріння (спілкування) іноземною (і рідною) мовою і в формуванні культури спілкування, зокрема культури ведення діалогу. Гра породжує інтерес до країни мови, що вивчається, до читання зарубіжної преси. Вона формує здатність приймати самостійні рішення, оцінювати свої дії і дії інших, спонукає актуалізувати свої знання.

З психологічної точки зору мотивація, яка була створена грою, тобто ігрова мотивація, повинна бути представлена в навчальному процесі поряд з комунікативною, пізнавальною та естетичною мотиваціями.

Гра орієнтована на групову активність, що цілком відповідає запитам сучасної методики. Вона також легко трансформується в різні форми індивідуальної активності, дає можливість кожному студенту спробувати себе в тій чи іншій ролі і проявити індивідуальні здібності.

Завдяки знакової природі гра надає практично необмежену можливість для створення вигаданих ситуацій, проблем, казусів, конфліктів - все, що вимагає вербальної і невербальної активності і що абсолютно необхідно для розвитку навичок міжкультурної комунікації.

Комунікативна природа гри також надає можливості для розвитку комунікативних навичок. Необхідність коментувати свої і чужі дії, взаємодіяти в межах групи, заперечувати, погоджуватися, висловлювати свою думку служить базою для розвитку мовленнєвих умінь і стратегій спілкування, що необхідно для ініціації і підтримки міжкультурного діалогу.

Перевага гри над іншими засобами навчання виявляється в тому, що вона здатна забезпечити не тільки індивідуальну, а й парну, групову та колективну форму роботи на занятті, що дозволяє кожному, кого навчають максимально ефективно використовувати навчальний час.

Але треба пам'ятати, що існує ряд вимог різного характеру до застосування на ігор на заняттях.

Важливу роль відіграє психологічна та інтелектуальна готовність до участі в грі. Обстановка, в якій відбувається ігрова дія, повинна сприяти створенню радісного настрою і розташовувати до спілкування в атмосфері дружельності, взаєморозуміння і співпраці. Велика роль в цьому належить викладачеві, який повинен враховувати індивідуальні особливості студентів - характер, темперамент, цілеспрямованість, наполегливість, організованість, дисциплінованість, волю, стан здоров'я, самопочуття кожного учасника гри.

Вимоги соціально-психологічного характеру ведуть до створення умов, що забезпечують взаємодію, спілкування і співпрацю учасників гри. Одною з таких умов є соціально-психологічна готовність учнів до такого роду діяльності. Даний вид готовності передбачає, зокрема, компетенцію учасників спілкування в області тієї або іншої проблеми і наявність комунікативних умінь, які обумовлюють ефективність взаємодії в процесі гри. Зміст навчальної гри має бути цікавим і значимим для її учасників, а будь-яка ігрова дія має спиратися на знання, навички вміння, набуті на різних заняттях, і забезпечувати можливість учнів приймати раціональні та ефективні рішення, при цьому критично оцінюючи себе і оточуючих. Одною з найважливіших соціально-психологічних вимог є логічне поєднання гри з практикою реального спілкування. А це веде до інтелектуальної активності, розумової та пізнавальної самостійності та ініціативності учнів.

Педагогічні вимоги зводяться до наступного: застосовуючи гру як форму (засіб, методичний прийом) навчання, викладач повинен бути упевнений в доцільності її використання, повинен визначити мету гри відповідно до

завдань навчального процесу. Навчальні ігри повинні складати систему, яка передбачає їх певну послідовність і поступове ускладнення. При цьому необхідно враховувати особливості групи її членів.

Методи аналізу і вирішення конкретних ситуацій, пізнавально-дидактичні, рольові та ділові ігри можна уявити як своєрідну «матрьошку», яка спочатку повинна бути в розібраному вигляді. Це означає, що студентів потрібно поступово готувати до ігор. Починати слід з аналізу і вирішення конкретних ситуацій, де моделі об'єкта і відносини вже задані в готовому вигляді. Потім за складністю слідує пізнавально-дидактичні ігри.

Виходячи з тривалості підготовчого періоду рольової гри (від 3-4 хвилин до 10-12 хвилин) розрізняють «малу гру» і «велику гру». Підготовка і проведення малої рольової гри реалізується на одному занятті з іноземної мови. Разом з тим деяка частина малих рольових ігор забезпечує підготовку до великих рольових ігор.

Тепер перейдемо до короткого розгляду періодів підготовки, проведення та підбиття підсумків окремої рольової гри, орієнтуючись при цьому на традиційний розподіл навчального (мовного) матеріалу за темами.

Рольова гра припускає наявність трьох етапів:

- 1) підготовки;
- 2) проведення гри;
- 3) контролю.

Безпосередня підготовка до великої рольової гри починається на першому ж занятті з нової розмовної теми. Якщо рольові ігри проводяться регулярно і учні до них звикли, то на початку нової теми вони самі з'ясовують у викладача перспективи проведення нової рольової гри («А ми будемо грати далі?»). Якщо ініціативу в цьому випадку проявляє викладач, то студенти, як правило, жваво відгукуються на його пропозицію «грати далі». При цьому викладачеві на першому ж занятті доцільно розкрити зміст нової навчальної теми, щоб показати учням саму можливість проведення рольової гри з теми. Тим самим викладач створює орієнтовну основу для можливих сюжетів рольової гри. Але при цьому слід давати студентам можливість самим проявити ініціативу і творчі здібності в розробці сюжету гри, визначенні набору ролей, виявленні необхідного реквізиту.

На наступному занятті з теми викладачу належить оцінити обрані студентами сюжети рольової гри і разом визначити загальну комунікативну ситуацію рольової гри.

Важливо, щоб при визначенні місця, часу та інших пропонованих обставин рольової гри, вони відповідали реальній дійсності і були значимі для учнів. Кращою гарантією дотримання цих умов рольової гри є максимальне врахування думок і побажань студентів, залучення їх у розробку рольової гри. Тут же визначається необхідний набір ролей. Як відомо, відбір і розподіл ролей визначаються цілями і змістом гри, а також

індивідуально-психологічними особливостями студентів і рівнем їх мовної підготовки.

Саме тому розподіл ролей є відповідальним педагогічним завданням. Знання мотивів, інтересів, індивідуальних відносин студентів дозволить викладачу запропонувати їм ті ролі, які найбільшою мірою відповідають особливостям їх особистості. При підборі ролей важливо враховувати не тільки інтереси студентів, а й своєрідність темпераменту. На початковому етапі рольового спілкування доцільно дати студентам ролі, які найбільш повно відповідають їх темпераменту. Долати сором'язливість, боязкість можна лише тоді, коли учень вже звик до рольового спілкування, знайшов упевненість в собі. Важливу роль при розподілі ролей відіграє облік соціально-психологічних характеристик студентів, під якими розуміється статус студента в групі. Тому викладач повинен свідомо керувати цим статусом, висуваючи то одного, то іншого студента на лідерські позиції в ході організації гри. Доцільно час від часу давати студентам, які займають в життєвій практиці положення «ведених», ролі головних героїв, а лідерам колективу доручати ролі персонажів, що знаходяться в залежному становищі. Особливо ретельно відбираються ролі для студентів, які не користуються авторитетом у колективі. Такі студенти повинні отримати ролі позитивних особистостей, що мають вплив і популярність за сюжетом гри.

Після того, як в найзагальнішому вигляді визначені:

- а) сюжет гри;
- б) загальна комунікація та
- в) набір ролей, необхідно створити хід гри.

Це дуже відповідальний момент періоду колективної підготовки рольової гри, від якого багато в чому залежить ефективність індивідуальної підготовки кожного студента до майбутньої рольової гри, як і проведення рольової гри.

Після того, як визначено загальний хід рольової гри, починається період індивідуальної роботи кожного над своєю роллю. Слід зазначити, що робота над роллю у різних студентів протікає по-різному. Можна використовувати індивідуальну, парну та групову форми підготовки. Всі вони мають самостійну дидактичну цінність, дозволяють зв'язати воедино аудиторну та позааудиторну, навчальну і виховну роботу.

Існує безліч типів вправ для підготовки рольової гри:

1. Для невпевнених у собі студентів можна використовувати «розігрівачі» вправи пантомімічного характеру для того, щоб вони могли відчувати себе впевнено в колі своїх співгрупників. Це можуть бути вправи типу:

- уявіть, що ви гуляєте по дуже небезпечному району;
- покажіть, як ви намагаєтесь підняти важкі гіри;
- покажіть, як ви затримуєте грабіжника.

2. Можна запропонувати завдання у формі шарад з використанням пантоміми, міміки:

- покажіть, що ви відчуваєте, коли ви бачите велику собаку, що біжить до вас;

- ви виявили, що хтось вирвав кілька листів з вашого підручника.

По завершенні вправ вчитель може попросити учнів підготувати невелику розповідь, що відображає їх почуття і реакцію в подібних ситуаціях.

Можна ускладнити ситуації, які допоможуть розвинути спонтанність і виразність в поведінці. Викладач дає інструкцію поетапно, по ходу розвитку дії. Студент повинен виконати їх без зупинки. Наприклад: Ви вішаєте картину на стіну. Вам подобається картина, Ви знайшли гарне місце, для того, щоб її повісити, і задоволені тим, як вона прикрасить кімнату. Ви берете молоток і цвяхи і починаєте забивати цвях. Ви поранили палець.

Крім того, в ході підготовки до рольової гри студенти із задоволенням складають і інсценують короткі діалоги і вирішують проблемні ситуації.

Що стосується видів рольових ігор, то їх можна умовно розділити на дві основні групи:

- контрольована рольова гра;
- вільна рольова гра.

Контрольована рольова гра є більш простим видом та може бути побудована на основі діалогу або тексту. У першому випадку студенти знайомляться з базовим діалогом і відпрацьовують його. Потім спільно з викладачем вони обговорюють зміст діалогу і необхідну лексику. Після цього студентам пропонується скласти свій варіант діалогу, спираючись на базовий і використовуючи написані на дошці опори. Новий діалог може бути схожий на базовий, але в ньому необхідно використовувати інше наповнення, іншу форму питань, відповідей, діалог цей може бути довший або коротший базового. Крім того, викладач може давати в міру необхідності інструкції по ходу рольової гри.

Другим видом контрольованої рольової гри є рольова гра на основі тексту. У цьому випадку після знайомства з текстом викладач може запропонувати одному з студентів зіграти роль будь-якого персонажу з тексту, а іншим студентам - взяти у нього інтерв'ю. Причому студенти-репортери можуть задавати не тільки ті питання, відповіді на які є в тексті, але і будь-які інші, що цікавлять, а студент, який виконує роль персонажа може проявити свою фантазію при відповідях на ці питання. Як і в першому випадку, викладач може давати інструкції та допомагати учням по ходу рольової гри.

Що стосується вільної рольової гри, при її проведенні самі студенти повинні вирішувати, яку лексику їм використовувати і як буде розвиватися дія. Викладач називає тему рольової гри, а потім просить студентів скласти різні ситуації, що зачіпають різні аспекти теми. Викладач може розділити на групи, запропонувати кожній групі вибрати ситуацію і дати час на підготовку.

Етап контролю і аналізу гри може слідувати одразу ж після її завершення або проводитися на наступних заняттях, що залежить від складності гри.

Заняття за підсумками рольової гри можна проводити поза розкладом, тоді воно набуває характерні риси позакласного заходу іноземною мовою.

Викладач також може роздати анкети для самооцінки роботи і участі в грі кожного студента. Крім цього, можна запропонувати одному або двом студентам роль спостерігачів, які аналізують гру і заповнюють анкету (Зразки анкет наводяться нижче).

Що стосується мовних помилок, їх не слід обговорювати відразу після гри і, може бути, взагалі співвідносити з грою, інакше в наступний раз гра може бути більш скутою і неприродною, ці помилки - сигнал для викладача, на що треба звернути увагу, що треба повторити або відпрацювати на наступних заняттях.

PARTICIPANT SELF-EVALUATION FORM

After you participate in a Role Play, answer the following questions by putting a tick [v] in the appropriate spaces.

- When you spoke, how often did you use English?
_____ A. All the time.
_____ B. Most of the time.
_____ C. Some of the time.
_____ D. None of the time.
- How many times did you have a chance to speak during the Role Play?
_____ A. Five or more times.
_____ B. Three or four times.
_____ C. One or two times.
_____ D. None of the times.
- Did you have any problems during the Role Play? Check any of the following that apply to you:
_____ A. I didn't understand the topic.
_____ B. I didn't know enough about the topic to contribute ideas.
_____ C. I couldn't think of anything to say.
_____ D. I had problems with vocabulary. I didn't know the right words in English to say what I wanted.
_____ E. I had problems with grammar.
_____ F. I had some problems with my pronunciation.
_____ G. I haven't had enough practice in speaking English and I just couldn't get the words out.
_____ H. It was difficult to use the expressions for this Role Play.
_____ I. Other speakers interrupted me.
_____ J. Other speakers didn't give me the chance to talk.
_____ K. I felt nervous or shy.
_____ L. Nobody paid attention to what I said.
_____ M. I couldn't understand the other speakers.

_____ N. I think I talked too much.

_____ O. Other problems.

4. How can you solve the problems that you checked? _____

_____

5. Overall, how do you think your group did? Use the following scale to rate the discussion. Overall Performance. In general, how was the discussion? Excellent 3 Satisfactory 2 Weak 1 Unsatisfactory 0

6. How do you think you can improve the next discussion? _____

_____

OBSERVER EVALUATION FORM

1. Identifying the group.

A. Role Play topic _____

B. Names of students in group _____

2. Rating the group.

At the end of the discussion, use the following scales to rate the Role Play group.

A. Participation.

How well did all members interact and participate in the Role Play? Excellent 3 Satisfactory 2 Weak 1 Unsatisfactory 0 B. Clarity.

How loudly and clearly did all group members speak? Excellent 3 Satisfactory 2 Weak 1 Unsatisfactory 0 3. Making suggestions.

What suggestions can you make to help the group improve the next discussion?

_____

_____

Гра «Call police»

У магазині біля прилавка стоїть черга з покупців. Продавець обслуговує їх (студенти дотримуються культури спілкування).

- Доброго дня, що бажаєте?
- Доброго дня, мені, будь ласка, сік, чіпси і чай.
- З вас 63 гривні.
- Візьміть, будь ласка. До побачення.

Раптом в магазин вбігають два бандити в масках, що погрожують пістолетами та наказують: «Усім залишатися на своїх місцях! Руки за голову! - звертаються до продавця: Швидко давайте гроші з каси! Хто поворухнеться - стріляємо!».

Продавець віддає гроші. Злочинці в поспіху кидають хустку та тікають із грошима.

Продавець в паніці. Покупці радять викликати поліцію. Продавець (набирає «102»): Алло, поліція! Пограбовано магазин! Адреса? (Називає адресу).

У цей час до магазину заходить його директор, бачить безлад, запитує – «що трапилось»? Продавець розповідає, що і як сталося та повідомляє, що вже виїхала слідчо-оперативна група.

Слідчо-оперативна група у складі трьох чоловік виїжджає на місце злочину. Поліцейські заходять до магазину, представляються і починають всіх опитувати та записують свідчення.

Третій поліцейський (дівчина) починає фотографувати в магазині людей, предмети, знімає відбитки пальців з прилавка і у всіх присутніх. Знаходить носову хустку з ініціалами злочинця. Ніхто з покупців не визнає хустку.

Слідчо-оперативна група проводить розслідування, вивчає свідчення і аналізує докази. За ініціалами в картотеці її члени знаходять ім'я і прізвище підозрюваного, його адресу.

Виїжджають за адресою, господар будинку намагається втекти, але поліцейські затримують підозрюваного. Він повідомляє, де перебуває інший підозрюваний і де зберігаються вкрадені гроші. У поліції свідки впізнають злочинців. Далі відбувається засідання суду. Оскільки злочинці розкаялися і повернули вкрадені гроші, суддя призначає нетяжке покарання.

Гра «Алібі»

Вибирається студент, який розповідає історію про крадіжку, котру він бачив учора. Йому задалегідь дається завдання підготувати цю інформацію.

Він дає опис двох студентів і каже, що вони - це дві людини, які брали участь у крадіжці. Студенти повинні вийти з класу і домовитися про їх алібі.

Вони були разом у цей час. Одночасно в класі вирішують, які питання будуть їм задані. «Підозрювані» повертаються по одному. Записуються відповіді, які дає перший студент, а потім вислуховують другого. Якщо їх відповіді розходяться, то вони винні.

Дана рольова гра яскраво ілюструє, як можна задіяти всіх студентів на 100% часу. Намагаючись розбити «алібі». Усі приутні задають питання і дуже уважно вислуховують відповіді.

Гра «Посли».

Група ділиться на підгрупи, не менше 5 осіб. Кожна група загадує, наприклад, професію або знаменитість тощо. Приймавши на себе цю роль, один представник йде в іншу групу і відповідає там на питання від імені цього персонажа. Якщо здогадуються, хто він, його беруть в «полон», а група вибирає іншого посла. Виграє та група, яка змогла взяти в полон більшу кількість полонених.

Гра «Близнюки» («Twins»). Вправа в імітації.

Завдання першого партнера: ви - учасник художньої самодіяльності. Мрієте стати професійним актором. Цікавитесь усіма театральними жанрами.

Завдання другого партнера: ви одногрупник і найближчий друг майбутнього актора. У всьому наслідуєте йому. Вас прозвали близнюками.

I am interested in opera. (Я цікавлюсь оперою). I am interested in opera too. (Я теж цікавлюсь оперою).

Приклади варійованих елементів: drama, comedy, tragedy, classical music, folk music, pop music. (Драма, комедія, трагедія, класична музика, народна музика, поп музика).

Гра «Experts» («Експерти»).

Трое студентів сидять біля дошки обличчям до аудиторії. Група вирішує, в якій галузі знань ці студенти будуть експертами (наприклад, в криміналістиці). Потім група задає їм питання по темі. Експерти відповідають по черзі, вимовляючи по одному слову. Після цього інші учні стають «експертами» в іншій галузі.

Метою даної гри є систематизація знань учнів із певних тем і активізація лексики.

Гра «Interview»

Мовне завдання: тренувати швидкість мови в ситуації «питання-відповідь».

Підготовка: учні вибирають відому особистість, обговорюють перед грою її біографічні дані, творчість.

Гра проходить в групах по три-чотири людини, які працюють разом. Один з них грає роль відомої людини, інші задають йому питання про життя,

творчість, роботу, сім'ю і так далі. Після цього один з учнів переказує все, що він дізнався про цю особистість.

Гру можна провести у формі прес-конференції з певної теми за участю «відомих людей» з необмеженою кількістю журналістів, які представляють різні видання.

Список використаних джерел

1. Анікєєва, Н. П. Виховання грою / Н. П. Анікєєва - М. : Просвещение, 1987. - 144 с.
2. Барашкова, Е. А. Не всі діти талановиті, але всі здатні / Е. А. Барашкова // Перше вересня. Англійська мова, 2005. - № 9. - С. 14.
3. Берн, Е. Ігри, в які грають люди / Е. Берн. - М. : Прогрес, 1988. - 400 с.
4. Бім, І. Л. Методика навчання іноземних мов як наука і проблеми шкільного підручника / І. Л. Бім. - М. : Російська мова, 1997. - 256 с.
5. Богомоллова, Н. Н. Ситуаційно-рольова гра як активний метод соціально-психологічної підготовки / Н. Н. Богомоллова // Теоретичні та методологічні проблеми соціальної психології. - М. : Изд-во Моск. Ун-ту. - 2007. - С. 192-193.
6. Ігрове моделювання в діяльності педагога: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В. А. Слостенина, І. А. Колесникової. - М. : Академія, 2006. - 368 с.
7. Коптелова, І. Е. Ігри зі словами / І. Є. Коптелова // Іноземна мова в школі. - 2003. - №1 - С. 54-55.

Марков В.В., Гнусов Ю.В., Рвачов О.М

Тренінгове заняття «Шахрайство з використанням мережі Internet»

Мета заняття: курсанти повинні ознайомитися з методикою розслідування шахрайств, що були вчинені з використанням мережі Інтернет.

Місце проведення: навчальна аудиторія № 107/2.

Фабула:

09 вересня 2016 року в 20 год. 10 хв. до Слобідського відділу поліції ГУНП в Харківській області звернувся із заявою громадянин України Петренко Микола Іванович, мешканець міста Полтава, про те, що він став жертвою інтернет-шахрая, який повинен був продати йому квитки на матч 7-го туру Прем'єр-ліги українського чемпіонату з футболу між футбольними клубами "Шахтар" та "Динамо", що має розпочатися 09 вересня 2016 року о 21:00 на харківському стадіоні "Металіст".

Обстановка на місці події:

Заявник у кімнаті прийому громадян Слобідського відділу поліції ГУНП в Харківській області та має при собі мобільний телефон та нетбук, які він використовував для зв'язку із шахраєм.

Задіяні особи:

1) працівники Національної поліції:

- слідчий – 1 особа;
- працівник кіберполіції – 1 особа;

2) інші учасники:

- потерпілий – 1 особа.

Курсанти, які задіяні по сценарію, повинні вчинити наступні дії:

- заповнити «Журнал єдиного обліку заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події»;
- внести заяву до ЄРДР та видати заявнику витяг з ЄРДР;
- опитати заявника;
- скласти доручення на проведення слідчих дій;
- скласти протоколи огляду речей і документів;
- скласти клопотання до суду на отримання тимчасового доступу до речей і документів;
- скласти клопотання до суду на проведення обшуку та отримання тимчасового доступу до речей і документів, що можуть мати доказове значення.

Матеріально-технічне забезпечення:

1) навчальне приладдя:

- ноутбук зі встановленим програмним забезпеченням для демонстрації презентацій та з можливістю підключення проектора – 1 шт.;

- мультимедійний проектор – 1 шт.;
- мультимедійний екран – 1 шт.;
- презентер – 1 шт.;
- електричний подовжувач – 1 шт.;

2) наочні матеріали:

- мобільний телефон – 1 шт.;
- нетбук – 1 шт.;
- відеокамера – 1 шт.;
- штатив для відеокамери – 1 шт.

Описання дій осіб, які залучаються до змодельованої ситуації:

1. Черговий чергової частини відділу поліції викликає чергового слідчого для отримання заяви від громадянина.

2. Черговий слідчий приймає від громадянина письмову заяву про скоєне правопорушення.

3. Черговий слідчий реєструє в ЄРДР заяву про скоєне правопорушення.

4. Черговий слідчий видає заявнику витяг з ЄРДР про реєстрацію його заяви.

5. Слідчий проводить опитування заявника з метою встановлення обставин скоєння правопорушення.

Інформація отримана слідчим в ході опитування заявника

Під час проведення опитування Петренка Миколи Івановича, 1980 р.н., громадянина України, який мешкає в м. Полтава, проспект Будівників, будинок 45, квартира 20, є власником мережі продовольчих магазинів у місті Полтава, стало відомо, що на початку вересня 2016 року гр. Петренко М.І. дізнався із засобів масової інформації, що 09.09.2016 у місті Харків на стадіоні "Металіст" повинен відбутися футбольний матч 7-го туру Прем'єр-ліги українського чемпіонату між футбольними клубами "Шахтар" та "Динамо". Петренко М.І. вирішив придбати 3 квитки для відвідування зазначеного футбольного матчу разом із своєю родиною (дружиною та сином). З метою придбання квитків гр. Петренко М.І., використовуючи мережу Інтернет, дізнався, що на вебсайтах із продажу квитків (tickethunt.net та internet-bilet.ua) квитки на VIP-місця скінчилися.

Використовуючи пошукову систему "Google" гр. Петренко М.І. знайшов на вебсайті "OLX" приватне повідомлення від користувача на ім'я "Владислав" в якому той пропонував продати квитки на матч, що цікавив заявника. У якості контактних даних продавець залишив номер мобільного телефону.

Гр. Петренко М.І. зв'язався із продавцем через форму зворотного зв'язку, що є на сайті "OLX", щоб дізнатися чи є у продавця в наявності 3 квитки на VIP-місця на футбольний матч між клубами "Шахтар" та "Динамо" на 09.09.2016. Продавець повідомив, що у нього є в наявності необхідні квитки та запропонував продати їх гр. Петренку М.І. за 265 гривень кожен, що

перевищувало офіційну ціну квитка на 65 гривень.

Петренко М.І. попросив продавця переслати йому на електронну пошту фотографії квитків, щоб упевнитися, що у продавця в дійсності є в наявності зазначені квитки. Продавець надіслав покупцеві фотографії квитків.

Зателефонувавши за номером телефону, що зазначив у оголошенні продавець, гр. Петренко М.І. запитав як йому сплатити за квитки та як їх отримати після сплати. Продавець запропонував перевести кошти за квитки на картку "Приватбанку" його брата. Квитки продавець запропонував надіслати покупцеві "Новою поштою" після сплати покупцем їх вартості. Покупець погодився на умови, що були запропоновані продавцем.

06 вересня 2016 року гр. Петренко М.І. за допомогою офіційного вебсайту "Приват-24" переказав на номер платіжної картки продавця суму у розмірі 795 гривень. Після сплати коштів за квитки, покупець переслав продавцеві SMS із номер відділення "Нової пошти" у Полтаві куди покупець повинен був переслати придбані гр. Петренко М.І. квитки. Продавець повинен був в той же день переслати покупцеві номер товарно-транспортної накладної "Нової пошти".

Але ні в цей день, а ні наступного дня, гр. Петренко М.І. так і не отримав від покупця номера товарно-транспортної накладної для відстеження місця перебування квитків, які йому повинен був переслати продавець.

08.09.2016 покупець зателефонував продавцеві із претензією, що час спливає, а квитків він ще не отримав. Продавець пояснив, що в нього раптово захворіла мати, і через це той не мав часу переслати квитки і запропонував передати квитки особисто у Харкові перед початком футбольного матчу. Гр. Петренко М.І. домовився із продавцем, що вони зустрінуться в 19:00 поруч із касами стадіону "Металіст".

09.09.2016 гр. Петренко М.І. прибув із сім'єю до Харкова, перебував у місці, де він домовився зустрітися із продавцем, з 18:50 до 19:45, телефонував йому на мобільний телефон, але квитки так і не отримав, а телефон продавця перебував поза зоною досяжності.

Гр. Петренко М.І. вважає, що він став потерпілим від шахрайський дій.

6. Слідчий складає доручення на проведення слідчих дій (огляд нетбуку та мобільного телефону заявника) працівниками кіберполіції.

7. Працівник кіберполіції складає протокол огляду нетбуку заявника.

7.1. Під час огляду нетбуку, що здійснювався в присутності та за участі заявника, було виявлено та зафіксовано наступну інформацію:

1) вебсайт на якому було розміщено оголошення про продаж квитків, що знайшов заявник:

– повідомлення було розміщено на вебсайті для оголошень "OLX" (<http://www.olx.ua/>);

2) текст оголошення та контактні дані особи, що його розмістила:

– назва оголошення "Билеты на Шахтёр – Динамо! Центральные!";

– текст оголошення "Продам билети на матч Шахтёр – Динамо, стадион металлост. В наличии центральные сектора!";

– повідомлення про продаж квитків було розміщено за URL-адресою "http://www.olx.ua/uk/obyavlenie/bilety-na-shahter-dinamo-tsentralnye-IDn5dEu.html#3ab82463f5";

– номер оголошення на сайті «341099850»;

– повідомлення було розміщено продавцем, який представився як "Владислав";

– повідомлення було розміщено, за даними вебсайту, "05.09.2016 в 02:38";

3) електронний лист від правопорушника із фотографією квитків:

– зловмисник надіслав заявнику електронного листа із електронної скриньки "volodya@ukr.net";

– електронний лист було відправлено 05.09.2016 в 17:15;

4) IP-адреса з якої було надіслано заявникові електронного листа зловмисником:

– у службових заголовках електронного листа, що отримав заявник, зазначено, що його надіслали із мереженого вузла, що мав IP-адресу «80.73.11.56»;

5) факт переказування коштів заявником на платіжну картку зловмисника:

– в онлайн-кабінеті заявника на інтернет-сайті "Приват-24" ("https://www.privat24.ua/"), в історії проведених трансакцій є запис від 06 вересня 2016 року 14:40 про переведення 795 гривень із рахунку заявника;

6) номер платіжної картки, на яку було переказано гроші за квитки, та кому вона була видана:

– заявник перевір гроші на платіжну картку № "5168 7555 2172 9232", що видана "Фіалковському Сергію Валерійовичу".

7.2. Всі отримані факти були зафіксовані в протоколі огляду.

7.3. Під час проведення даної слідчої дії використовувався технічний засіб фіксації інформації – відеокамера, на яку здійснювалася безперервна фіксація ходу проведення слідчої дії.

8. Працівник кіберполіції складає протокол огляду мобільного телефону заявника.

8.1. Під час огляду мобільно телефону, що здійснювався в присутності та за участі заявника, було виявлено та зафіксовано наступну інформацію:

1) факт переказування заявником грошей за квитки (SMS-повідомлення від банку):

– вхідне SMS-повідомлення з номеру "0920003700" від 06 вересня 2016 року 14:41 про переказ 795 гривень:

2) номер мобільного телефону на який телефонував заявник продавцеві:

– заявник неодноразово телефонував на номер телефону "+38-067-704-36-39";

3) дати та часу телефонних розмов між заявником та продавцем:

- вихідні телефонні з'єднання відбулися:
06.09.2016 в 14:50 тривалістю 2 хвилини;
06.09.2016 в 15:01 тривалістю 1 хвилина;
08.09.2016 в 10:00 тривалістю 3 хвилини;
09.09.2016 в 19:00, 19:20, 19:35 тривалістю 0 хвилин.

4) факт надсилання заявником продавцеві SMS-повідомлення із даними відділення "Нової пошти", куди продавець повинен був вислати квитки:

- вихідне SMS повідомлення на номер "+38-067-704-36-39" від 06.09.2016 в 15:05 із таким змістом "Полтава, відділення Нової пошти № 3, отримувач 067-123-45-67 Петренко Микола Іванович".

8.2. Всі отримані факти були зафіксовані в протоколі огляду.

8.3. Під час проведення даної слідчої дії використовувався технічний засіб фіксації інформації – відеокамера, на яку здійснювалася безперервна фіксація ходу проведення слідчої дії.

9. Слідчий складає клопотання до суду на отримання тимчасового доступу до речей і документів:

9.1. На адресу "Naspers" – власника сайту "OLX" про отримання:

- IP-адреси з якої було зареєстровано обліковий запис "Владислава" – автора повідомлення;

- адреси електронної поштової скриньки, яка була використана автором повідомлення під час реєстрації на сайті;

- IP-адреси з яких здійснювалось підключення до сайту для розміщення автором повідомлення та перегляду вхідних повідомлень від покупців;

9.2. На адресу Українського інтернет-холдингу ООО "Укрнет" – власника поштового серверу "ukr.net" про отримання:

- IP-адресу з якої було зареєстровано електронну поштову скриньку "volodya@ukr.net";

- IP-адрес з яких здійснювалось користування електронною поштовою скринькою "volodya@ukr.net", особливо 05.09.2016 (дата отримання заявником листа від продавця);

9.3. На адресу оператора мобільного зв'язку ПрАТ «Київстар» про отримання:

- інформації кому належить номер телефону "+38-067-704-36-39", яким користувався зловмисник;

- номера мобільного терміналу (IMEI) та моделі мобільного телефону, в якому використовувалася SIM-картка з даним номером телефону;

- фізичних адрес за якими здійснювалося користування мобільним терміналом у вересні 2016 року;

9.4. На адресу ПАО КБ «ПРИВАТБАНК» про отримання:

- інформації коли та кому було видано платіжну картку з номером "5168 7555 2172 9232";

- фотографія особи, яка отримала дану платіжну картку;

– дата, час та місце здійснення операцій за допомогою даної платіжної картки;

– фотографії особи, яка здійснювала операції (наприклад, отримувала готівку) за допомогою даної платіжної картки;

9.5. Від провайдера Інтернет «Конетент Делівері Нетворк» про отримання:

– відомостей про технічні пристрої, що використовували ресурс Triolan.net з IP-адресою «80.73.11.56» та поштові адреси за якими були встановлені дані технічні пристрої;

– відомостей про особу, на яку зареєстровано підключення до мережі Інтернет за IP-адресою «80.73.11.56».

10. Слідчий проводить аналіз інформації яку було отримано на попередніх етапах, співставляє її між собою.

11. Слідчий складає клопотання до суду на проведення обшуку за місцем мешкання зловмисника (звідки розміщувалося повідомлення про продаж квитків) та отримання тимчасового доступу до речей і документів, що можуть мати доказове значення.

12. Під час обшуку виявляються телекомунікаційні пристрої та обладнання (комп'ютери, ноутбуки, нетбуки, планшети та мобільні телефони), що могло використовуватися під час здійснення злочинної діяльності.

Нормативно-правові акти, які доцільно використати при підготовці:

– Конституція України : Закон України;

– Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII;

– Кримінальний процесуальний Кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI;

– Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII;

– Про організацію реагування на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події та забезпечення оперативного інформування в органах і підрозділах внутрішніх справ України : наказ МВС України від 22.10.2012 № 940;

– Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань : наказ МВС України від 28.04.2009 № 181;

– Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ МВС України від 06.11.2015 № 1377.

Документи, які необхідно мати на робочому місці:

1. Заява Петренка М.І. про скоєння відносно нього правопорушення.

2. Витяг з ЄРДР про реєстрацію заяви.

3. Протокол опитування Петренка М.І.

4. Доручення про проведення слідчих дій працівниками кіберполіції.

5. Протоколи огляду мобільного телефону та нетбуку, що належать Петренку М.І.

6. Клопотання до суду на отримання тимчасового доступу до речей і документів:

- власника сайту "OLX" про IP-адреси підключення автора повідомлення;
- власника поштового серверу "ukr.net" про IP-адреси підключення до поштової скриньки зловмисника;

- оператора мобільного зв'язку, якому належить номер телефону яким користувався зловмисник, щодо адрес з яких здійснювалося користування телефоном;

- Приватбанку про адреси де знімалися гроші з картки на яку було переведено гроші та фотографію особи, яка здійснювали ці операції;

- провайдера Інтернет про особу, на яку зареєстровано підключення до мережі Інтернет, та адресу місця розташування мережного обладнання через яке розміщувалося повідомлення про продаж квитків;

7. Відповіді від:

- власника сайту "OLX" про IP-адреси підключення автора повідомлення;
- власника поштового серверу "ukr.net" про IP-адреси підключення до поштової скриньки зловмисника;

- оператора мобільного зв'язку, якому належить номер телефону яким користувався зловмисник, щодо адрес з яких здійснювалося користування телефоном;

- Приватбанку про адреси де знімалися гроші з картки на яку було переведено гроші та фотографію особи, яка здійснювали ці операції;

- провайдера Інтернет про особу, на яку зареєстровано підключення до мережі Інтернет, та адресу місця розташування мережного обладнання через яке розміщувалося повідомлення про продаж квитків;

8. Клопотання до суду на проведення обшуку та отримання тимчасового доступу до речей і документів за адресою зловмисника.

Марков В.В., Гнусов Ю.В, Онищенко Ю.М.

Тренінгове заняття
«Шахрайство з платіжними картками»
(виявлення пристроїв для незаконного втручання в роботу банкоматів)

Фабула	Дії працівників поліції
<p>17.05.2016 в 19:05 до чергової частини Жовтневого ВП ГНУП в Харківській області звернувся громадянин Грач О.М., який повідомив про те, що він став жертвою шахрайських дій – з його банківського рахунку (номер платіжної карти «5168 7555 1478 4567») зникли грошові кошти у сумі 6000 гривень. Грач О.М. повідомив, що 17.05.2016 о 17:30 він скористався банкоматом, що розташований за адресою: м. Харків, пр. Гагаріна, 25, для зняття готівки (сума – 200 гривень). О 18:30, 18:32, 18:34 на його мобільний телефон прийшло три SMS-повідомлення з інформацією про успішно здійснені перекази грошових коштів (у сумі по 2000 гривень кожний) на рахунок (банківську картку "4149 4978 5021 2318"). Зі слів Грача О.М. у вказаний час він перебував вдома, що можуть підтвердити сусіди по приватному будинку, та ніяких транзакцій не здійснював. О 18:35 Грач О.М. зателефонував на гарячу лінію банку та повідомив про подію, після чого його картку було заблоковано працівником фінансової установи.</p>	<p>1. Висувається версія про те, що громадянин Грач О.М. став жертвою шахрайських дій нестановлених осіб з його банківською платіжною картою, здійснених зловмисниками за допомогою незаконно встановленого технічного обладнання на банкоматі.</p> <p>2. Працівники поліції повинні провести зовнішній огляд банкомату, яким останній раз користувався гр. Грач О.М., з метою можливого виявлення на ньому пристроїв для несанкціонованого отримання реквізитів платіжних карток та подальшого незаконного отримання доступу до рахунку особи у банку (наприклад, скімер, накладна клавіатура, мініатюрна відеокамера для фіксації набору пін-коду картки користувачем).</p> <p>3. Після огляду банкомату у разі виявлення незаконно встановлених пристроїв працівники поліції вживають заходи для документування (у тому числі шляхом застосування засобів фіксування інформації) фактів розташування пристроїв негласного зйому інформації на банкоматі та повідомляють про даний факт працівників територіального підрозділу Департаменту кіберполіції Національної поліції України.</p>

Тренінгове заняття
«Шахрайство з платіжними картками»
(виявлення пристроїв для незаконного втручання в роботу банкоматів)

Мета заняття: курсанти повинні навчитися ідентифікувати пристрої, що використовуються для незаконного втручання в роботу банкоматів.

Місце проведення: ауд. № 111/5 (аудиторія з банкоматом).

Матеріально-технічне забезпечення:

- банкомат;
- комп'ютер;
- проектор;
- екран.

Фабула:

17.05.2016 в 19:05 до чергової частини Жовтневого ВПГНУП в Харківській області звернувся громадянин Грач О.М., який повідомив про те, що він став жертвою шахрайських дій – з його банківського рахунку (номер платіжної карти "5168 7555 1478 4567") зникли грошові кошти у сумі 6000 гривень. Грач О.М. повідомив, що 17.05.2016 о 17:30 він скористався банкоматом, що розташований за адресою: м. Харків, пр. Гагаріна, 25, для зняття готівки (сума – 200 гривень). О 18:30, 18:32, 18:34 на його мобільний телефон прийшло три SMS-повідомлення з інформацією про успішно здійснені перекази грошових коштів (у сумі по 2000 гривень кожний) на рахунок (банківську картку "4149 4978 5021 2318"). Зі слів Грача О.М. у вказаний час він перебував вдома, що можуть підтвердити сусіди по приватному будинку, та ніяких транзакцій не здійснював. О 18:35 Грач О.М. зателефонував на гарячу лінію банку та повідомив про подію, після чого його картку було заблоковано працівником фінансової установи.

План заходів:

1. Висувається версія про те, що громадянин Грач О.М. став жертвою шахрайських дій невстановлених осіб з його банківською платіжною картою, здійснених зловмисниками за допомогою незаконно встановленого технічного обладнання на банкоматі.

2. Працівники поліції повинні провести зовнішній огляд банкомату, яким останній раз користувався гр. Грач О.М., з метою можливого виявлення на ньому пристроїв для несанкціонованого отримання реквізитів платіжних карток та подальшого незаконного отримання доступу до рахунку особи у банку (наприклад, скімер, накладна клавіатура, мініатюрна відеокамера для фіксації набору пін-коду картки користувачем).

3. Після огляду банкомату у разі виявлення незаконно встановлених пристроїв працівники поліції вживають заходи для документування (у тому числі шляхом застосування засобів фіксування інформації) фактів розташування пристроїв негласного зйому інформації на банкоматі та

повідомляють про даний факт працівників територіального підрозділу Департаменту кіберполіції Національної поліції України.

План заняття

1. Ознайомлення курсантів із:

1.1. Загальними поняттями, використовуваними під час дистанційного банківського обслуговування.

1.2. Типами пластикових карток, їхніми ідентифікаційними реквізитами.

1.3. Типами та принципами дії банківського обладнання для дистанційного обслуговування (банкомати, платіжні термінали, POS-термінали).

1.4. Алгоритмами протиправних дій у сфері використання платіжних карток:

- фізичний скімінг;
- програмний скімінг;
- прямий диспенс;
- фальшивий банкомат;
- transaction reversal fraud;
- cash trapping;
- card trapping;
- використання підроблених карток (білого пластику);
- банкоматне шахрайство з використанням методів соціальної інженерії.

2. Набуття курсантами практичних навичок виявлення пристроїв для незаконного втручання в роботу банкоматів:

- скімерів;
- шимерів;
- накладок на диспансер банкомату;
- прихованих мініатюрних відеокамер;
- фальшивих клавіатур;
- пристроїв типу «Ліванська петля»).

3. Проведення з курсантами рольової гри "Реалізація алгоритму дій працівника поліції на місці події (під час факту виявлення пристроїв для незаконного втручання в роботу банкоматів)".

Хід заняття

1. Тренер проводить з курсантами рольові ігри з різними вихідними даними про отримання поліцейськими інформації про протиправні дії у сфері використання банківських платіжних карток або банківського обладнання.

Ігрові ситуації:

1) встановлення, знімання або виявлення на банкоматі пристрою для несанкціонованого доступу до платіжних даних;

2) налаштування банкомату сторонніми особами через пін-клавіатуру;

- 3) отримання невідомими особами значних коштів без введення ними після кожного отримання грошей рп-коду;
- 4) банкомат не видає гроші з банківського рахунку клієнту;
- 5) фізична атака на банкомат;
- 6) несанкціонований вивіз банкомату з місця його стаціонарного встановлення.

Джерела, з яких поліцейські отримали інформацію про правопорушення:

- 1) від заявника;
- 2) від чергового по територіального підрозділу поліції;
- 3) самостійно виявили.

Заявники:

- 1) свідок;
  - 2) жертва правопорушення;
  - 3) представник банку.
2. Курсанти імітують отримання інформації про протиправні дії у сфері використання банківських платіжних карток або банківського обладнання.

3. Курсанти опитують заявника про те чому на його думку тут відбувалися протиправні дії у сфері використання банківських платіжних карток або банківського обладнання.

4. Курсанти в разі необхідності приховано оглядають місце скоєння злочину.

5. Курсанти забезпечують приховане спостереження за місцем скоєння злочину.

6. Курсанти імітують інформування чергової частини про факт вчинення протиправних дій у сфері використання банківських платіжних карток або банківського обладнання.

7. Курсанти забезпечують охорону місця події до прибуття слідчо-оперативної групи.

8. Курсанти намагаються виявити відеокамери, що могли зафіксувати осіб, які вчинили злочин або момент скоєння злочину.

9. Курсанти намагаються виявити свідків вчинення злочину.

Теоретична частина

Поліцейські при виявленні осіб, які причетні до втручання в роботу банкоматів або проводять операції з використанням підроблених платіжних карток повинні:

1. Ідентифікувати особу / осіб.

2. В ході особистого огляду звертати увагу та фіксувати:

1) пластикові картки:

– картки з реквізитами платіжних карток;

– дисконтні картки;

– пластикові заготовки карток без нанесення персоналізованої інформації;

2) пристрої, що можуть бути використані для скоєння протиправних

дій у сфері використання платіжних карток;

3) чеки, квитанції, документи, що підтверджують проведення операцій по картці та містять дані про операції;

4) інформаційні носії;

5) одяг та аксесуари одягу.

Практична частина

Необхідне знаряддя:

1) документи, що посвідчують особу:

– паспорт;

– водійське посвідчення;

2) банківські платіжні картки;

3) скімінгове обладнання, що поміщається у кишеню або сумку;

4) набір викруток;

5) клейка стрічка (скотч);

6) чеки від банкоматів про проведенні операцій та транзакції;

7) USB флеш-носії.

1. Тренер проводить з курсантами рольові ігри з різними вихідними даними про виявлення особи/осіб, які причетні до втручання в роботу банкоматів або проводять операції з використанням підроблених карток.

2. Курсанти зупиняють підозрілу особу та ідентифікують її.

3. Курсанти проводять поверхневий огляд особи та її речей.

4. Курсанти виявляють речі, що свідчать про причетність особи до несанкціонованого втручання у роботу банкоматів.

Швець Д.В., Гусаров С.М., Головка О.М., Безпалова О.І.,
Джафарова О.В., Фролов Ю.М., Христинченко Н.П., Завальний М.В.,
Іванцов В.О., Кобзєва Т.А., Панова О.О., Резанов С.А., Резнікова С.С.,
Шатрава С.О.

Довідник
працівника патрульної поліції
(інформаційно-довідкові матеріали
з адміністративно-правових питань)

Вступ

Громадяни бажають бачити в особі поліцейського доброзичливого, ввічливого і тактовного, професійно грамотного, вимогливого і справедливого представника влади. Упевнений, акуратний і підтягнутий, фізично розвинутий працівник, який постійно спостерігає за обстановкою в громадському місці і своєчасно втручається в ситуації протиправної поведінки, зміцнює впевненість населення у своїй захищеності, підвищує престиж патрульної поліції.

Успішне вирішення оперативно-службових завдань багато в чому визначається здатністю працівників патрульної поліції налагоджувати відповідні взаємовідносини з громадянами і це одна із найважливіших професійних вимог до працівника даної служби.

Діяти зрозуміло для громадян – це ще одна з особливостей виконання службових обов'язків працівниками патрульної поліції. У громадських місцях постійно виникають ситуації, що вимагають своєчасного втручання працівників патрульної поліції. І тут важливо чинити так, щоб оточуючі розуміли, що працівник поліції діє із знанням справи, виходячи з інтересів охорони громадського порядку та з метою забезпечення прав і свобод громадян.

Бути справедливим і твердим у своєму рішенні - важлива риса працівника поліції, який несе службу з охорони громадського порядку, забезпечення безпеки дорожнього руху та боротьби зі злочинністю. За тим, що і як робить патрульний, наскільки він доброзичливий і готовий у будь-яку хвилину прийти на допомогу громадян, роблять відповідні висновки не тільки про нього особисто, а й про нову поліцію в цілому. Усе це накладає на патрульного особливу відповідальність, потребує від нього бездоганної поведінки в будь-якій, навіть найбільш складній і гострій криміногенній ситуації, глибокого знання правил і порядку виконання служби.

Чимало порушень у процесі діяльності працівників міліції мало місце під приводом «доцільності» або «в інтересах служби», а також через незнання або нехтування вимогами нормативно-правових актів невміння застосовувати їх у різноманітних конкретних оперативних ситуаціях під

впливом сформованих стереотипів непрофесійних прийомів оперативно-службової діяльності. Саме тому виникла нагальна потреба у розробці пам'ятки працівника патрульної поліції, в якій були б узагальнені найбільш важливі питання, пов'язані з виконанням ним покладених на нього обов'язків.

1. Права та обов'язки працівників патрульної поліції

(Витяг з Положення про патрульну службу МВС: затвердженого
Наказом МВС від 02.07.2015 № 796)

VI. Права працівників патрульної служби

1. Працівники патрульної служби МВС України мають право:
  - 1) вимагати від громадян дотримання громадського порядку;
  - 2) вимагати від осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень;
  - 3) перевіряти у громадян при підозрі в учиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і способом;
  - 4) здійснювати в установленому законодавством порядку особистий огляд, огляд речей і документів, транспортного засобу і вантажу;
  - 5) вилучати у громадян та службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки;
  - 6) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством;
  - 7) при здійсненні патрулювання на транспортному засобі включати спеціальні світлові, звукові сигнали, а також у виняткових випадках не дотримуватися вимог правил дорожнього руху;
  - 8) тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих дій відповідно до законодавства;
  - 9) обмежувати або забороняти у випадках затримання правопорушників при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг відповідно до законодавства;
  - 10) використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства;
  - 11) затримувати громадян за передбачених законом підстав і в спосіб та здійснювати їх доставлення до органів внутрішніх справ відповідно до законодавства;
  - 12) затримувати та забезпечувати доставлення транспортних засобів для тимчасового зберігання відповідно до законодавства.
2. Працівники патрульної служби міліції (поліції) мають інші права, передбачені законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами МВС.

VII. Обов'язки працівників патрульної служби

1. При виконанні службових обов'язків працівник патрульної служби зобов'язаний:

- 1) поважати і не порушувати права та свободи людини і громадянина;
- 2) обмежувати права і свободи людини лише в спосіб та у випадках, що встановлені законом;
- 3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору, назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, при цьому не випускати його з рук;
- 4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм службової етики;
- 5) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їх руху, та вжити заходів для їх усунення;
- 6) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього керівника, чергового та/або службу моніторингу і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;
- 7) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя та здоров'я;
- 8) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах забезпечувати оптимізацію дорожнього руху і контролювати дотримання правил безпеки дорожнього руху;
- 9) за можливості надати допомогу водію в разі несправності його транспортного засобу;
- 10) виконувати інші обов'язки відповідно до законодавства, в тому числі нормативно-правових актів МВС.

2. Працівникові патрульної служби заборонено:

- 1) порушувати правила дорожнього руху та правила благоустрою, якщо це не пов'язано з необхідністю виконання службової діяльності;
- 2) спілкуватися з людьми, перебуваючи в службовому транспортному засобі;
- 3) давати вказівки чи побажання учасникам дорожнього руху незрозумілими жестами, використовувати гучномовець або спеціальні сигнали не за призначенням;
- 4) виявляти неповагу чи недобррозичливість до громадян;
- 5) інше, що передбачено законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами МВС.

2. Поліцейські заходи

(Витяг із Закону України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580)

Розділ V ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ

Стаття 29. Вимоги до поліцейського заходу

1. Поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини та застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень.

2. Поліцейський захід застосовується виключно для виконання повноважень поліції. Обраний поліцейський захід має бути законним, необхідним, пропорційним та ефективним.

3. Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

4. Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

5. Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

6. Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

7. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Стаття 30. Види поліцейських заходів

1. Поліція для виконання покладених на неї завдань вживає заходів реагування на правопорушення, визначені Кодексом України про адміністративні правопорушення та Кримінальним процесуальним кодексом України, на підставі та в порядку, визначених законом.

2. Поліція для охорони прав і свобод людини, запобігання загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення також застосовує в межах своєї компетенції поліцейські превентивні заходи та заходи примусу, визначені цим Законом.

3. Поліція для виконання покладених на неї завдань може застосовувати інші заходи, визначені окремими законами.

4. Якщо поліцейського неможливо ідентифікувати за зовнішніми

ознаками, він зобов'язаний пред'явити особі документ, що посвідчує його повноваження.

3. Превентивні поліцейські заходи

(Витяг із Закону України «Про Національну поліцію»
від 02.07.2015 № 580)

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи

1. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

- 1) перевірка документів особи;
- 2) опитування особи;
- 3) поверхнева перевірка і огляд;
- 4) зупинення транспортного засобу;
- 5) вимога залишити місце і обмеження доступу до визначеної території;
- 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю;
- 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;
- 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ;
- 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;
- 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб;
- 11) поліцейське піклування.

2. Під час проведення превентивних поліцейських заходів поліція зобов'язана повідомити особі про причини застосування до неї превентивних заходів, а також довести до її відома нормативно-правові акти, на підставі яких застосовуються такі заходи.

Стаття 32. Перевірка документів особи

1. Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

- 1) якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи;
- 2) якщо існує достатньо підстав вважати, що особа вчинила або має намір вчинити правопорушення;
- 3) якщо особа перебуває на території чи об'єкті із спеціальним режимом або в місці здійснення спеціального поліцейського контролю;
- 4) якщо в особі є зброя, боєприпаси, наркотичні засоби та інші речі, обіг яких обмежений або заборонений, або для зберігання, використання чи перевезення яких потрібен дозвіл, якщо встановити такі права іншим чином неможливо;
- 5) якщо особа перебуває в місці вчинення правопорушення або дорожньо-

транспортної пригоди, іншої надзвичайної події;

б) якщо зовнішні ознаки особи чи транспортного засобу або дії особи дають достатні підстави вважати, що особа причетна до вчинення правопорушення, транспортний засіб може бути знаряддям чи об'єктом вчинення правопорушення.

Стаття 33. Опитування особи

1. Поліцейський може опитати особу, якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень.

Для опитування поліцейський може запросити особу до поліцейського приміщення.

2. Надання особою інформації є добровільним. Особа може відмовитися від надання інформації. Проведення опитування неповнолітніх допускається тільки за участю батьків (одного з них), іншого законного представника або педагога.

3. Перед проведенням опитування особи поліцейський роз'яснює їй підстави та мету застосування поліцейського заходу, якщо це не перешкодить виконанню поліцією повноважень, покладених на неї цим Законом.

Стаття 34. Поверхнева перевірка

1. Поверхнева перевірка як превентивний поліцейський захід є здійсненням візуального огляду особи, проведенням по поверхні вбрання особи рукою, спеціальним приладом або засобом, візуальним оглядом речі або транспортного засобу.

2. Поліцейський для здійснення поверхневої перевірки особи може зупиняти осіб та/або оглядати їх, якщо існує достатньо підстав вважати, що особа має при собі річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб.

3. Поверхнева перевірка здійснюється поліцейським відповідної статі. У невідкладних випадках поверхневу перевірку може здійснити будь-який поліцейський лише з використанням спеціального приладу або засобу.

4. Поліцейський може здійснювати поверхневу перевірку речі або транспортного засобу:

1) якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться правопорушник або особа, свобода якої обмежується в незаконний спосіб;

2) якщо існує достатньо підстав вважати, що в транспортному засобі знаходиться річ, обіг якої заборонено чи обмежено або яка становить загрозу життю чи здоров'ю такої особи або інших осіб;

3) якщо існує достатньо підстав вважати, що річ або транспортний засіб є знаряддям вчинення правопорушення та/або знаходиться в тому місці, де може бути скоєно кримінальне правопорушення, для запобігання якого необхідно провести поверхневу перевірку.

5. Поверхнева перевірка речі або транспортного засобу здійснюється шляхом візуального огляду речі та/або транспортного засобу або візуального огляду салону та багажника транспортного засобу. Поліцейський при здійсненні поверхневої перевірки має право вимагати відкрити кришку багажника та/або двері салону.

6. Під час поверхневої перевірки речі або транспортного засобу особа повинна самостійно показати поліцейському вміст особистих речей чи транспортного засобу.

7. При виявленні в ході поверхневої перевірки будь-яких слідів правопорушення поліцейський забезпечує їх схоронність та огляд відповідно до вимог статті 237 Кримінального процесуального кодексу України.

Стаття 35. Зупинення транспортного засобу

1. Поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі:

- 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху;
  - 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу;
  - 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення;
  - 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку;
  - 5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути;
  - 6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод;
  - 7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху;
  - 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху;
  - 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.
2. Поліцейський зобов'язаний поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті.

Стаття 36. Вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію

1. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити

визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення.

2. Поліцейський може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей.

Стаття 37. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю

1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання.

3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї.

4. Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини застосування ним відповідних заходів.

Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

5. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі.

6. Тимчасове обмеження пересування особи та перенесення або перевезення речі негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід.

Стаття 38. Проникнення до житла чи іншого володіння особи

1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

- 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;
- 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;
- 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном.

3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

Стаття 39. Перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ

1. Поліція в порядку, визначеному Міністерством внутрішніх справ України, може оглядати за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб - підприємців) чи їх уповноважених представників приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також безпосередньо оглядати місця їх зберігання з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання.

2. Поліція може оглядати зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання та використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, з метою перевірки дотримання правил поведження з ними та правил їх використання.

3. Поліція відповідно до порядку, визначеного Міністерством внутрішніх справ України, вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, а також опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються (у тому числі стрілецькі тири, стрільбища невійськового призначення, мисливські стени, підприємства і майстерні з виготовлення та ремонту зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, магазини, у яких здійснюється їх продаж, піротехнічні майстерні, пункти вивчення матеріальної частини зброї, спеціальних засобів, правил поведження з ними та їх застосування) у випадку виявлення порушення правил поведження з ними та правил їх використання, що загрожують громадській безпеці, до усунення таких порушень.

4. Поліція інформує відповідний орган Міністерства внутрішніх справ України в одноденний строк про кожен факт виявленого порушення правил зберігання і використання зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ.

Стаття 40. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

Стаття 41. Поліцейське піклування

1. Поліцейське піклування може здійснюватися щодо:

1) неповнолітньої особи віком до 16 років, яка залишилася без догляду;

2) особи, яка підозрюється у втечі з психіатричного закладу чи спеціалізованого лікувального закладу, де вона утримувалася на підставі судового рішення;

3) особи, яка має ознаки вираженого психічного розладу і створює реальну небезпеку оточуючим або собі;

4) особи, яка перебуває у публічному місці і внаслідок сп'яніння втратила здатність самостійно пересуватися чи створює реальну небезпеку оточуючим або собі.

Поліцейське піклування має наслідком щодо:

1) осіб, зазначених у пункті 1 частини першої цієї статті, - передання батькам або усиновителям, опікунам, піклувальникам, органам опіки та піклування;

2) осіб, зазначених у пунктах 2, 3 частини першої цієї статті, - передання відповідному закладу;

3) осіб, зазначених у пункті 4 частини першої цієї статті, - передання у спеціальний лікувальний заклад чи до місця проживання.

2. Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити особі зрозумілою для неї мовою підставу застосування поліцейського заходу, а також роз'яснити право отримувати медичну допомогу, давати пояснення, оскаржувати дії поліцейського, негайно повідомити інших осіб про її місце перебування.

Повідомлення про права і їх роз'яснення поліцейським може не проводитися у випадку, коли є достатні підстави вважати, що особа не може усвідомлювати свої дії і керувати ними.

3. Поліцейський уповноважений вилучити у особи зброю чи інші предмети, якими особа може завдати шкоди оточуючим чи собі, незалежно від того, чи заборонені вони в обігу.

Поліцейському заборонено здійснювати обшук особи, щодо якої здійснюється поліцейське піклування.

4. Про застосування поліцейського піклування складається протокол, в якому зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) застосування поліцейського заходу; підстави застосування; опис вилученої зброї чи інших предметів; клопотання, заяви чи скарги особи, якщо такі надходили, наявність чи відсутність видимих тілесних ушкоджень.

Протокол підписується поліцейським і особою. Копія протоколу негайно під розпис вручається особі. Протокол може не надаватися особі для підписання, а його копія - вручатися особі у випадку, коли є достатні підстави вважати, що вона не може усвідомлювати свої дії і керувати ними. У такому випадку протокол надається особі чи органу, передбаченому абзацом другим частини першої цієї статті.

5. Про кожне застосування поліцейського заходу поліцейський одразу повідомляє за допомогою технічних засобів відповідального поліцейського в підрозділі поліції.

У разі наявності достатніх підстав вважати, що передання особи тривало довше, ніж це необхідно, відповідальний поліцейський в підрозділі поліції зобов'язаний провести перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих у цьому осіб.

6. Поліцейський зобов'язаний надати особі можливість негайно повідомити про своє місце перебування близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Поліцейський зобов'язаний негайно повідомити батьків або усиновителів, опікунів, піклувальників, орган опіки та піклування про місце перебування неповнолітньої особи.

4. Поліцейські заходи примусу

(Витяг із Закону України «Про Національну поліцію»
від 02.07.2015 № 580)

Стаття 42. Поліцейські заходи примусу

1. Поліція під час виконання повноважень, визначених цим Законом, уповноважена застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

2. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

3. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу– це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

4. Для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;
- 7) службові собаки та службові коні;
- 8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії;
- 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
- 10) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
- 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
- 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
- 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.

5. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом.

6. Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронезилетів та іншого спеціального екіпірування).

7. Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

8. Норми забезпечення підрозділів поліції спеціальними засобами та вогнепальною зброєю встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

Стаття 43. Порядок застосування поліцейських заходів примусу

1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я

особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невинуватим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

5. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Стаття 44. Застосування фізичної сили

1. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

2. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили.

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

1. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом.

2. Поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Загальні правила застосування спеціальних засобів:

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

- до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;
- під час затримання особи;
- під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;
- якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;

- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;

5) пристрої, гранати, боєприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

- затримання особи;

- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

6) електрошокові пристрої контактної та контактано-дистанційної дії застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

- маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

8) пристрої, гранати та боєприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;

- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у

приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

- відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;

- примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

- затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами не смертельної дії, застосовуються для:

- захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

- відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;

- затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

- затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;

- затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

- подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;

- знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

- відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

- забезпечення маскуванню дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

- патрулювання;

- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

- під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;

- для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;
- 13) службовий кінь застосовується під час:
  - патрулювання;
  - переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

4. Поліції (поліцейському) заборонено:

1) наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;

2) під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин;

3) відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металними снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини;

4) застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C;

5) застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях;

6) застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

5. Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

6. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування до особи спеціального засобу.

Якщо поліцейський заподіяв особі поранення або каліцтво внаслідок застосування до неї спеціального засобу, керівник такого поліцейського зобов'язаний негайно повідомити про це відповідного прокурора.

7. Допустимі параметри спеціальних засобів у частині їх фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини визначаються уповноваженими установами центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

8. Правила зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів, що є на озброєнні поліції, визначаються нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.

2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогнебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

5. Порядок доставлення порушника

(Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984)

Стаття 259. Доставлення порушника

З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено в поліцію, в підрозділ Військової служби правопорядку у Збройних Силах України чи до органу Державної прикордонної служби України, штабу громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, чи громадського пункту з охорони громадського порядку поліцейським, посадовою особою Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, військовослужбовцем чи працівником Державної прикордонної служби України або членом громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а при порушенні

законодавства про державну таємницю - до органів Служби безпеки України її співробітником. Доставлення порушника з числа кадрових співробітників розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки у присутності офіційного представника цього органу.

При вчиненні порушень правил користування засобами транспорту, правил щодо охорони порядку і безпеки руху, правил спрямованих на забезпечення схоронності вантажів на транспорті, правил пожежної безпеки, санітарних норм на транспорті порушника може бути доставлено повноваженою на те особою в поліцію, якщо у нього немає документів, що посвідчують особу, і немає свідків, які б могли повідомити необхідні дані про нього.

При вчиненні лісопорушень, порушень правил полювання, правил рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу, якщо особу порушника не може бути встановлено на місці порушення, працівники державної лісової охорони, а в лісах колективних сільськогосподарських підприємств - працівники лісової охорони зазначених підприємств, уповноважені на те посадові особи органів,

які здійснюють державний нагляд за додержанням правил полювання, органів рибоохорони, посадові особи інших органів, які здійснюють державний контроль за охороною і використанням тваринного світу, працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також поліцейські можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, у поліцію чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради. Доставлення порушника може провадитись також членами громадських формувань з охорони громадського порядку і державного кордону, громадськими інспекторами охорони природи, громадськими мисливськими інспекторами, громадськими інспекторами органів рибоохорони та громадськими лісовими інспекторами.

У разі вчинення порушень вимог законодавства про охорону культурної спадщини, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення, уповноважені посадові особи органів охорони культурної спадщини, адміністрацій історико-культурних заповідників та історико-культурних заповідних територій можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до поліції чи до приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради для встановлення особи порушника та складення протоколу про адміністративне правопорушення.

У разі вчинення порушень земельного законодавства, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення порушення,

державні інспектори у сфері державного контролю за використанням та охороною земель і дотриманням вимог законодавства України про охорону земель можуть доставляти осіб, які вчинили ці правопорушення, до поліції

чи до приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської ради для встановлення особи порушника та складення протоколу про адміністративне правопорушення.

При вчиненні правопорушень, зв'язаних з посяганням на охоронювані об'єкти, інше майно, порушника може бути доставлено працівниками воєнізованої охорони у службове приміщення воєнізованої охорони або в поліцію для припинення правопорушень, встановлення особи порушника і складення протоколу про правопорушення.

При вчиненні правопорушень, пов'язаних із незаконним зберіганням спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, порушника може бути доставлено до органів Служби безпеки України її працівником для встановлення особи порушника і складення протоколу про правопорушення.

Доставлення порушника має бути проведено в можливо короткий строк.

Перебування доставленої особи у штабі громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону чи громадському пункті з охорони громадського порядку, приміщенні виконавчого органу сільської, селищної ради не може тривати більш як одну годину, якщо не встановлено інше.

У разі вчинення військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами під час проходження зборів, а також працівниками Збройних Сил України під час виконання ними службових обов'язків правопорушень та в разі наявності обставин, зазначених у частині першій цієї статті, доставлення порушника уповноваженими на те посадовими особами здійснюється у підрозділі Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

6. Адміністративне затримання

(порядок його здійснення та зразок оформлення протоколу)

(Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984)

Стаття 261. Адміністративне затримання

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Стаття 262. Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Адміністративне затримання провадиться:

- органами внутрішніх справ (Національною поліцією);
- органами прикордонної служби;
- старшою у місці розташування охоронюваного об'єкта посадовою особою воєнізованої охорони;
- посадовими особами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України;
- органами Служби безпеки України;
- посадовими особами органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів;
- посадовими особами, уповноваженими на те центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб.

Органи внутрішніх справ (Національна поліція) провадять адміністративне затримання у таких випадках:

- при вчиненні дрібного хуліганства;
- при вчиненні насильства в сім'ї;
- у разі порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- при вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх;
- при поширюванні неправдивих чуток;
- у разі публічних закликів до невиконання вимог поліцейського;
- при прояві неповаги до суду;
- при вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах;
- у разі порушення правил про валютні операції;
- у разі правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин;
- у разі незаконного продажу товарів або інших предметів;
- у разі дрібної спекуляції;
- у разі торгівлі з рук у невстановлених місцях;
- при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль;
- у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією;
- при порушенні правил дорожнього руху;

- при порушенні правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу;
- при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України;
- в інших випадках, прямо передбачених законами України.

Стаття 263. Строки адміністративного затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години.

Осіб, які незаконно перетнули або зробили спробу незаконно перетнути державний кордон України, порушили порядок в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї, порушили прикордонний режим, режим в пунктах пропуску через державний кордон України або режимні правила у контрольних пунктах в'їзду - виїзду, вчинили злісну непокору законному розпорядженню або вимозі військовослужбовця чи працівника Державної прикордонної служби України або члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також іноземців та осіб без громадянства, які порушили правила перебування в Україні або транзитного проїзду через територію України, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи і з'ясування обставин правопорушення - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом 24 годин з моменту затримання.

проведено особистий огляд та огляд речей, передбачений статтею 264 КУпАП, що були у затриманого(ї) під час торгівлі „Океанга“ об'ємом 0,5л.

(вказати перелік речей, цінностей, документа, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, їх індивідуальні ознаки, а за потреби - місця, обставини виявлення)

Затриманий(а) одягнутий(а) у спортивний костюм синього кольору та білі кросівки

При особистому огляді тілесні ушкодження не виявлені / виявлені не виявлені
(непотрібне закреслити)

(які саме, чи надавалась невідкладна медична допомога, номер бригади швидкої медичної допомоги, П.І.Б. лікаря)

Заяви та зауваження, зроблені при затриманні та огляді відсутні
(вказати ким і які саме)

Підписи понятних: 1. Сидоренко І. П. 2.

Підпис затриманої особи Шевченко М. І.

Підпис працівника, який проводив огляд Петренко С. А.

Гр-нин(ка) Шевченко М. І. звільнений(а) «2» жовтня 2015 р. о «21» год. «20» хв.

Підстава для звільнення встановлено особу та складено протокол про адміністративне правопорушення за ст. 178 КУпАП.

При звільненні одержав(ла) _____

(вказати перелік речей, повернутих при звільненні)

Скарг, зауважень до дій працівників ОВС не маю / маю
(непотрібне закреслити)

не маю
(вказати, які саме)

Підпис звільненої особи Шевченко М. І.

Підпис посадової особи Петренко С. А.

**7. Вимоги, що висуваються до протоколу
про адміністративне правопорушення, та зразок його оформлення**
(Витяг з Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні
правопорушення в органах внутрішніх справ України: затвердженої Наказ
МВС України від 04.10.2013 № 95)

III. Порядок складання протоколу про адміністративне правопорушення
та оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення

3.1. При вчиненні адміністративного правопорушення особами, які досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ (далі – ОВС) складають протокол про адміністративне правопорушення.

3.2. З метою складання протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено до ОВС (органу Національної поліції України) (адміністративного будинку органу поліції, приміщення громадського пункту охорони порядку, дільничного пункту міліції (поліції)).

3.3. Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до адміністративного будинку ОВС (органу Національної поліції України), фіксуються в Журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених за формою, наведеною в додатку 14 до Інструкції з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, затвердженої наказом МВС України від 28 квітня 2009 року № 181, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 20 серпня 2009 року за № 786/16802.

3.4. Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до громадських пунктів з охорони громадського порядку, дільничних пунктів міліції (поліції) (далі – доставлені особи), фіксуються в журналі обліку доставлених осіб, які вчинили адміністративні правопорушення .

Перебування доставленої особи в громадському пункті з охорони громадського порядку не може тривати більш як одну годину згідно з частиною дев'ятою статті 259 КУпАП.

3.5. Протокол про адміністративне правопорушення складається на спеціальному бланку, що виготовлений друкарським способом згідно з технічним описом, на якому проставлено відповідні серія і номер.

3.6. Усі реквізити протоколу заповнюються чорнилами чорного або синього кольору, крім гелевих, розбірливим почерком, державною мовою.

3.7. Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу, а також унесення додаткових записів після того, як

протокол підписано особою, стосовно якої його складено.

3.8. Протокол складається у двох примірниках, один з яких під підпис вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.9. При складанні протоколу зазначаються:

- дата і місце його складення (число, місяць, рік, населений пункт, географічна точка);
- посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол;
- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (зазначаються повністю (без скорочення) її прізвище, ім'я та по батькові; число, місяць і рік народження; місце народження; місце проживання; місце реєстрації, номер телефону; найменування підприємства, установи, організації, де працює (її посада) або навчається особа; документ, що посвідчує особу (серія, номер паспорта, дата видачі й назва ОВС, що його видав, або серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення (службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток), дата видачі й найменування підприємства, установи, організації, що його видали); відомості щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності впродовж року (за наявності));
- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення (суть адміністративного правопорушення повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті КУпАП, за якою складено протокол);
- частина відповідної статті та стаття КУпАП, згідно з якою передбачена адміністративна відповідальність за таке правопорушення;
- прізвища, місця проживання свідків і потерпілих, якщо вони є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.10. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі (прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, місце його проживання або найменування підприємства, установи, організації, їх місцезнаходження і розмір заподіяної внаслідок адміністративного правопорушення матеріальної шкоди).

3.11. При складанні протоколу особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права, передбачені статтями 55, 56, 59, 63 Конституції України, статтею 268 КУпАП, повідомляється, що справу про адміністративне правопорушення буде розглянуто у строки, визначені статтею 277 КУпАП, про що робиться відмітка та ставиться підпис особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.12. Протокол підписується уповноваженою посадовою особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, у ньому робиться запис про це.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу та пояснення по суті адміністративного правопорушення, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі коли особа, стосовно якої складається протокол, не володіє українською мовою, протокол складається за участю перекладача.

3.13. Особі, стосовно якої складається протокол, пропонується надати по суті вчиненого адміністративного правопорушення письмове пояснення, яке підписується зазначеною особою. Пояснення може додаватися до протоколу окремо, про що робиться запис у протоколі.

3.14. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, згідно зі статтею 63 Конституції України не несе відповідальності за відмову давати пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів.

3.15. До протоколу долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновок експерта, речові докази, протокол про вилучення речей і документів, рапорти посадових осіб, а також інші документи).

3.16. Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно кожної особи окремо.

3.17. Протокол та матеріали про адміністративне правопорушення протягом доби надаються посадовій особі, уповноваженій розглядати справу про адміністративне правопорушення.

3.18. У разі вчинення адміністративного правопорушення неповнолітньою особою віком від 14 до 16 років протокол складається стосовно одного з батьків неповнолітнього або особи, яка їх замінює, відповідно до частини третьої статті 184 КУпАП.

У разі вчинення неповнолітньою особою віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених:

- статтею 44 («Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах»);

- статтею 51 («Дрібне викрадення чужого майна»);

- статтями 121-127 («Порушення водієм правил керування транспортним засобом, правил користування ременями безпеки або мотошоломами», «Експлуатація водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах», «Порушення правил перевезення пасажирів при наданні послуг з перевезення пасажирів», «Перевищення встановлених

обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху», «Невиконання водіями вимог про зупинку», «Залишення місця дорожньо-транспортної пригоди», «Порушення вимог законодавства щодо встановлення і використання спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв», «Порушення правил руху через залізничні переїзди», «Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна», «Ненадання транспортних засобів поліцейським та медичним працівникам, а також ненадання військових транспортних засобів посадовим особам Військової служби правопорядку у Збройних Силах України», «Інші порушення правил дорожнього руху», «Керування транспортним засобом особою, яка не має відповідних документів на право керування таким транспортним засобом або не пред'явила їх для перевірки», «Порушення правил дорожнього руху пішоходами, велосипедистами та особами, які керують гужовим транспортом, і погоничами тварин»);

- частинами 1-3 статті 130 («Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції»);

- статтею 139 («Пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд, залізничних переїздів і технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та нежиття необхідних заходів щодо їх усунення»);

- частиною 2 статті 156 («Порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами»);

- статтями 173 («Дрібне хуліганство»);

- статтею 174 («Стрільба з вогнепальної, холодної металюної чи пневматичної зброї, пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металюними снарядами несмертельної дії в населених пунктах і в не відведених для цього місцях або з порушенням установленого порядку»);

- статтею 185 («Злісна непогора законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця»);

- статтями 190-195 КУпАП («Порушення громадянами порядку придбання, зберігання, передачі іншим особам або продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї», «Порушення громадянами правил зберігання, носіння або перевезення нагородної, вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів», «Порушення громадянами строків реєстрації (перереєстрації) нагородної, вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і правил взяття її на облік», «Ухилення від реалізації

вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів», «Порушення працівниками торговельних підприємств (організацій) порядку продажу вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів», «Порушення працівниками підприємств, установ, організацій правил зберігання або перевезення вогнепальної, холодної чи пневматичної зброї і бойових припасів»),

протокол складається стосовно цієї особи.

3.19. Протоколи про адміністративні корупційні правопорушення складаються уповноваженими посадовими особами з урахуванням вимог підпункту 2.4.2 пункту 2.4 розділу II Інструкції про порядок обліку кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, затвердженої наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Міністерства доходів і зборів України, Міністерства оборони України, Державної судової адміністрації України від 22 квітня 2013 року № 52/394/172/71/268/60.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем учинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надсиланням його до суду надсилає прокуророві, до органу державної влади, до органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

3.20. Протокол не складається у випадках, передбачених статтею 258 КУпАП.

8. Порядок оформлення працівниками патрульної поліції матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху

(Витяг із Наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» від 07.11.2015 № 1395)

II. Оформлення протоколів про адміністративне правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху

1. Протокол про адміністративне правопорушення складається відповідно до статті 254 КУпАП. До протоколу про адміністративне правопорушення долучаються:

- 1) письмові пояснення свідків правопорушення у разі їх наявності;
- 2) акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу у разі здійснення його затримання;
- 3) акт огляду на стан сп'яніння у разі проведення огляду на стан сп'яніння;
- 4) інші документи та матеріали, які містять інформацію про правопорушення.

2. Протокол підписується особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол про адміністративне правопорушення підписується також цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу про адміністративне правопорушення в ньому робиться відповідний запис, який засвідчується підписами двох свідків.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу, а також викласти мотиви своєї відмови від його підписання, які долучаються до протоколу.

3. При складанні протоколу про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 139, частиною четвертою статті 140 КУпАП або постанови у справі про адміністративні правопорушення, передбачені частинами першою - третьою статті 140 КУпАП (коли протокол не складається), до них необхідно долучати акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі з відповідними замірами та схемою про:

- 1) пошкодження шляхів, залізничних переїздів, інших шляхових споруд, трамвайних колій чи технічних засобів регулювання дорожнього руху;
- 2) самовільне знімання, закриття чи встановлення технічних засобів регулювання дорожнього руху;
- 3) перешкоду для дорожнього руху, у тому числі забруднення шляхового покриття;
- 4) пошкодження асфальтобетонного покриття доріг унаслідок руху машин на гусеничному ході;

5) умови та стан шляху, які загрожують безпеці дорожнього руху;
6) порушення нормативів щодо обладнання на дорогах місць проведення ремонтних робіт, залишення дорожніх машин, будівельних матеріалів, конструкцій;

7) порушення або невиконання правил на підприємствах, в установах та організаціях під час розроблення та виготовлення транспортних засобів і деталей до них або інших предметів їх додаткового обладнання, під час проектування, реконструкції та ремонту шляхів, залізничних переїздів, інших шляхових споруд.

4. Під час складання протоколу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 188-28 КУпАП, щодо невиконання законних вимог (приписів) посадових осіб уповноважених підрозділів Національної поліції України, щодо усунення порушень правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, додаються акт обстеження ділянки вулично-шляхової мережі та копія раніше надісланої (врученої) вимоги (припису)к 3).

VIII. Особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 124КУпАП

1. У разі порушення учасниками дорожнього руху правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна, на місці дорожньо-транспортної пригоди (далі - ДТП) складається протокол про адміністративне правопорушення стосовно цих осіб, до якого додаються:

- 1) схема місця ДТП, яку підписують учасники ДТП та поліцейський;
- 2) пояснення учасників пригоди та свідків (у разі їх наявності);
- 3) показання технічних приладів (у разі їх наявності);
- 4) показання засобів фото- та/або відеоспостереження (у разі їх наявності);
- 5) інші матеріали, які необхідні для прийняття рішення у справі.

2. У випадках, коли внаслідок ДТП її учасникам заподіяно тілесних ушкоджень, викликається слідчо-оперативна група для проведення слідчих дій на місці пригоди відповідно до вимогКримінального процесуального кодексу України.

3. Копія схеми та/або фотографії з місця ДТП надаються учасникам пригоди за їх письмовою заявою в підрозділі патрульної поліції, поліцейськими якого зазначене ДТП оформлено.

4. На схемі місця ДТП графічно зображуються та фіксуються такі об'єкти:
1) ділянка дороги, на якій сталась ДТП;
2) сталі орієнтири, до яких на схемі здійснена прив'язка об'єктів та слідів;
3) транспортні засоби, причетні до ДТП, координати їх розміщення відносно елементів проїжджої частини та сталих орієнтирів;

4) сліди гальмового шляху коліс транспортних засобів: їх розміщення відносно елементів проїжджої частини; довжина від їх початку до кожного

колеса транспортного засобу із зображенням місць розривів; довжина слідів на ділянках з різним покриттям;

5) інші сліди та предмети, що стосуються пригоди: розміщення частин та об'єктів (уламки кузова, частинки фарби, уламки скла, осипання ґрунту, сліди рідини), що відокремилися від транспортного засобу, відносно елементів проїжджої частини, транспортних засобів; площа розсіювання уламків скла, осипання ґрунту;

6) координати місця зіткнення, наїзду відносно сталих орієнтирів;

7) ширина проїжджої частини разом з роздільними смугами;

8) ширина тротуарів, узбіччя;

9) розміри ділянок з різним станом дорожнього покриття;

10) розміри та розміщення дефектів дорожнього покриття;

11) розташування дорожньої розмітки;

12) розташування світлофорів, дорожніх знаків та інших засобів технічного регулювання дорожнього руху;

13) розташування шлагбаума, засобів сигналізації, дорожніх знаків на підході до залізничного переїзду.

В обов'язковому порядку на схемі місця ДТП заповнюється таблиця дорожніх умов та зазначаються назви об'єктів, зображених на схемі.

На зворотному боці схеми місця ДТП зазначаються:

1) марка (модель) пошкодженого транспортного засобу;

2) номерний знак транспортного засобу;

3) власник (співвласник) транспортного засобу;

4) серія та номер полісу обов'язкового страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та назва страхової організації, яка його видала, а у разі його відсутності - посвідчення відповідної категорії осіб, для яких наявність полісу не є обов'язковою;

5) перелік видимих (зовнішніх) пошкоджень транспортного засобу, які сталися внаслідок ДТП;

6) вид пригоди;

7) кількість учасників ДТП;

8) порушення пункту Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року № 1306;

9) результати огляду на стан сп'яніння (у випадку його проведення);

10) тип транспортного засобу.

Зазначена інформація підтверджується підписами водіїв транспортних засобів.

5. При складанні схеми місця ДТП рекомендується:

1) застосовувати спеціальне креслярське приладдя (лінійки, лекала);

2) користуватися загальноприйнятими графічними зображеннями об'єктів та умовними позначками;

3) не порушувати масштабу зображення;

4) деталізувати ту чи іншу ділянку схеми пригоди;

5) використовувати винесення фрагментів за схемою.

6. У випадках, коли для прийняття об'єктивного рішення виникає необхідність для отримання додаткових даних, поліцейський, який оформлює матеріали ДТП, протягом доби передає оформлені матеріали ДТП для подальшого розгляду уповноваженій особі підрозділу патрульної поліції, на території обслуговування якого сталася пригода.

7. Уповноважена особа підрозділу патрульної поліції під час розгляду матеріалів ДТП повинен(на) в найкоротший строк, але не більше одного місяця з дати вчинення ДТП, встановити всі обставини її скоєння, вжити інших заходів щодо об'єктивного визначення особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, передбачене статтею 124 КУпАП, скласти відносно такої особи протокол про адміністративне правопорушення та в п'ятиденний строк надіслати його до відповідного суду.

8. Якщо при ДТП один з його учасників зник з місця пригоди, поліцейський оформляє схему місця ДТП, відбирає пояснення в потерпілого, свідків (у разі їх наявності), встановлює наявність засобів зовнішнього відео-, фотоспостереження та невідкладно повідомляє уповноважену особу підрозділу патрульної поліції, відповідальну за розшук осіб, що зникли з місця ДТП. Остання зобов'язана вжити всіх можливих заходів для встановлення винуватців ДТП та обставин її вчинення в найкоротший строк, але не більше двох місяців.

Розшук осіб, що зникли з місця ДТП, здійснюється шляхом використання інформаційно-аналітичних баз даних, відкритих джерел інформації, надсилання запитів про отримання необхідних фото- та/або відеофіксацій відповідної пригоди, виклику осіб для прибуття до підрозділу або відвідування їх за місцем проживання (перебування), роботи.

При встановленні транспортного засобу, який зник з місця пригоди, проводяться його огляд на предмет наявності характерних пошкоджень, інших обставин ДТП та фотофіксація.

У випадку встановлення факту проживання власника транспортного засобу на території, яку обслуговує інший підрозділ поліції, матеріали надсилаються за територіальністю.

ІХ. Особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 130КУпАП

1. Водії, стосовно яких у поліцейських є достатні підстави вважати, що вони перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції, підлягають відстороненню від керування цими транспортними засобами та огляду на стан алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції.

2. Обов'язковому огляду підлягають водії транспортних засобів - учасники ДТП, унаслідок якої є особи, які отримали тілесні ушкодження.

3. Направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду на стан сп'яніння і проведення такого огляду здійснюються відповідно до Порядку направлення водіїв транспортних засобів для проведення огляду з метою виявлення стану алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або перебування під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції, і проведення такого огляду, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2008 року № 1103 (зі змінами).

4. Огляд на стан алкогольного сп'яніння проводиться поліцейським на місці зупинки транспортного засобу в присутності двох свідків відповідно до чинного законодавства.

Результати огляду зазначаються в акті огляду на стан алкогольного сп'яніння з використанням спеціальних технічних засобів.

Акт огляду на стан алкогольного сп'яніння з використанням спеціальних технічних засобів складається у двох примірниках, один з яких підписується вручається особі, щодо якої проводиться цей огляд. У разі виявлення стану алкогольного сп'яніння в результаті проведення огляду з використанням спеціальних технічних засобів складається протокол про адміністративне правопорушення, до якого долучаються акт огляду на стан сп'яніння та роздруківка із результатом огляду з використанням спеціального технічного засобу (у разі наявності).

5. У разі проведення огляду на стан сп'яніння в закладах охорони здоров'я висновок про його результати долучається до протоколу про адміністративне правопорушення (у разі підтвердження стану сп'яніння).

6. У разі відмови водія транспортного засобу від проведення огляду в закладі охорони здоров'я поліцейський в присутності двох свідків складає протокол про адміністративне правопорушення, у якому зазначає ознаки сп'яніння і дії водія щодо ухилення від огляду.

7. Не можуть бути залучені як свідки поліцейські або особи, щодо неупередженості яких є сумніви.

XI. Вилучення посвідчення водія і позбавлення права керувати транспортними засобами

1. Поліцейські тимчасово вилучають посвідчення водія за наявності підстав вважати, що водієм вчинено правопорушення, передбачене КУпАП, за яке може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом.

2. Про тимчасове вилучення посвідчення водія робиться запис у протоколі про адміністративне правопорушення (стаття 265-1 КУпАП).

3. До винесення судом постанови у справі про адміністративне правопорушення та набрання нею законної сили поліцейський видає водієві

тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом строком до трьох місяців з дати вилучення посвідчення.

4. У тимчасовому дозволі на право керування транспортним засобом з лицьового боку перекреслюються категорії транспортних засобів, права на керування якими водій не має, а також робляться такі записи:

- 1) дата тимчасового вилучення посвідчення водія;
- 2) посада, прізвище поліцейського, номер його нагрудного знака;
- 3) дата вчинення правопорушення;
- 4) серія та номер протоколу про адміністративне правопорушення;
- 5) стаття КУпАП, за якою складено протокол про адміністративне правопорушення, санкція якої передбачає накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортним засобом.

5. У разі вчинення адміністративного правопорушення, за яке передбачено накладення адміністративного стягнення у вигляді позбавлення права керування транспортними засобами, особою, у якої посвідчення водія тимчасово вилучено за попереднє (попередні) адміністративне(і) правопорушення, тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, виданий у першому випадку, не поновлюється. У відповідних графах тимчасового дозволу на право керування транспортним засобом поліцейський робить відмітки за фактом виявленого правопорушення.

6. Втрачений тимчасовий дозвіл поновлюється уповноваженою особою будь-якого підрозділу патрульної поліції після документального підтвердження інформації про його попередню видачу.

7. Корінець до тимчасового дозволу на право керування транспортним засобом заповнюється поліцейським, який його видав, та надалі зберігається у відповідному підрозділі для здійснення належного контролю за правомірністю його видачі учасникам дорожнього руху.

8. Посвідчення водія вилучається до набрання законної сили постановою у справі про адміністративне правопорушення.

9. Вилучене посвідчення водія протягом трьох діб передається на зберігання до відповідного територіального органу МВС (до створення відповідних територіальних органів МВС вилучене посвідчення водія передається на зберігання територіальним органам Національної поліції України) в установленому МВС порядку.

10. Після закінчення тримісячного строку тимчасового вилучення посвідчення водія у випадках, якщо судом не прийнято рішення щодо позбавлення водія права керування транспортним засобом або якщо справа про адміністративне правопорушення не розглянута у встановлений законом строк, особа має право звернутися за отриманням вилученого документа до територіального органу Національної поліції України.

11. У разі вчинення особою, якій уже видано тимчасовий дозвіл на право керування транспортним засобом, повторного адміністративного

правопорушення, за яке передбачено позбавлення такого права, новий дозвіл їй видається лише після закінчення строку дії попереднього, але на строк не більше трьох місяців з дати вчинення такого правопорушення.

12. У разі надходження постанови суду про позбавлення водія права керування транспортними засобами, якщо посвідчення водія не вилучено, уповноважена особа відповідного підрозділу патрульної поліції у триденний строк надсилає особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, повідомлення про позбавлення права керування за місцем її проживання (перебування), у якому зазначає реквізити винесеної судом постанови, положення статті 321 КУпАП, а також інформацію про необхідність прибуття до підрозділу патрульної поліції у визначений строк для здачі посвідчення водія або тимчасового дозволу на право керування транспортними засобами. Якщо водій, посвідчення якого підлягає вилученню, не з'являється протягом місячного строку, серія та номер посвідчення водія заносяться уповноваженою особою підрозділу патрульної поліції до автоматизованої бази даних про посвідчення, які підлягають вилученню.

ХІІ. Тимчасове затримання транспортних засобів

1. Тимчасове затримання транспортного засобу поліцейським проводиться у випадках, передбачених статтею 265-2 КУпАП, зокрема у разі, коли неможливо усунути причину затримання на місці виявлення адміністративного правопорушення, і передбачає примусове припинення використання такого транспортного засобу шляхом його блокування за допомогою технічних пристроїв або доставлення на спеціальний майданчик чи стоянку, якщо транспортний засіб створює значні перешкоди дорожньому руху.

Тимчасове затримання транспортного засобу здійснюється також у разі виявлення транспортного засобу боржника, оголошеного в розшук відповідно до статті 40 Закону України "Про виконавче провадження".

Поліцейському забороняється брати участь у здійсненні блокування або евакуації транспортних засобів у випадках, не передбачених законодавством.

2. Доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку здійснюється за допомогою спеціальних автомобілів - евакуаторів.

Для доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку поліцейський викликає евакуатор через чергового відповідного територіального органу Національної поліції України.

3. Після прибуття евакуатора поліцейський у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, яким належить евакуатор, складає акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу із зазначенням:

1) дати, часу, місця порушення і підстави для тимчасового затримання та доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;

2) посади, місця роботи, прізвища, імені та по батькові поліцейського, який приймає рішення про тимчасове затримання і доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;

3) типу, марки, державного реєстраційного номера, переліку візуальних недоліків та пошкоджень транспортного засобу, що тимчасово затримується і доставляється на спеціальний майданчик чи стоянку;

4) найменування, місцезнаходження та номера телефону підприємства, установи або організації, які доставляють транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, державного реєстраційного номера евакуатора;

5) адреси місця зберігання транспортного засобу;

6) посади, прізвища, імені та по батькові особи, яка виконує роботи з доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

Зазначений акт підписують присутні під час його складання особи:

особа, яка прийняла рішення про тимчасове затримання транспортного засобу;

особа, що виконує роботи з доставлення такого засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;

два свідки;

водій і страховий комісар у разі їх присутності.

До акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу за можливості додаються фотографія транспортного засобу, що підлягає тимчасовому затриманню, і перелік речей, які перебувають у ньому.

Один примірник акта огляду транспортного засобу (за винятком фотографій) надається водію, власнику (співвласнику) транспортного засобу у разі їх присутності. Інший примірник акта огляду транспортного засобу зберігається у матеріалах справи про адміністративне правопорушення.

4. Про тимчасове затримання транспортного засобу робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення.

5. У разі коли водій, що вчинив правопорушення, присутній під час тимчасового затримання транспортного засобу і порушення неможливо усунути на місці в максимально короткий строк, поліцейський оформляє протокол про адміністративне правопорушення. У протоколі робиться відповідний запис про тимчасове затримання транспортного засобу із зазначенням інформації про складання акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, що долучається до протоколу, а у випадках, передбачених КУпАП, вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складання протоколу.

Якщо правопорушення може бути усунуто водієм у максимально короткий строк, поліцейський не проводить тимчасове затримання транспортного засобу і оформляє протокол про адміністративне правопорушення, а у випадках, передбачених КУпАП, вносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складання протоколу.

6. У разі коли водій з'являється на місці правопорушення під час виконання робіт із завантаження транспортного засобу, поліцейський не проводить тимчасове затримання транспортного засобу, а оформляє протокол про адміністративне правопорушення, а у випадках, передбачених КУпАП, виносить постанову у справі про адміністративне правопорушення без складення протоколу. При цьому правопорушення повинно бути усунуте у максимально короткий строк.

У такому разі фактично виконані підприємством, установою або організацією, які провадять діяльність, пов'язану із транспортуванням транспортних засобів, роботи не оплачуються.

Якщо акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу вже складено, він долучається до рапорту про факт появи водія на місці правопорушення під час виконання робіт із завантаження транспортного засобу.

7. Про місце зберігання тимчасово затриманого транспортного засобу поліцейський повідомляє водієві під час складання протоколу про адміністративне правопорушення або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення, а в разі його відсутності - до чергової частини територіального органу Національної поліції України. Про тимчасове затримання транспортного засобу боржника поліцейський повідомляє державному виконавцю протягом трьох діб.

8. Після тимчасового затримання транспортного засобу поліцейський зобов'язаний надати водію можливість повідомити про тимчасове затримання транспортного засобу та своє місцезнаходження іншу особу за власним вибором і вжити заходів щодо повернення транспортного засобу до місця постійної дислокації.

9. Транспортний засіб може бути тимчасово затриманий на строк, необхідний для вирішення справи про адміністративне правопорушення, але не більш як на три дні з дати такого затримання.

Строк затримання транспортного засобу обчислюється з моменту винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення, складення протоколу про адміністративне правопорушення або акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу, а строк зберігання - з моменту доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

Після закінчення триденного строку тимчасового затримання транспортного засобу особа має право звернутися за його отриманням. Таке звернення особи є обов'язковим для виконання незалежно від стадії вирішення справи про адміністративне правопорушення.

Водій, власник (співвласник) тимчасово затриманого транспортного засобу, крім транспортного засобу боржника, що перебуває на спеціальному майданчику чи стоянці, має право доступу до нього в присутності особи, відповідальної за його зберігання.

10. Повернення тимчасово затриманого транспортного засобу, який зберігається на спеціальному майданчику чи стоянці, здійснюється за письмовим зверненням його водія, власника (співвласника) за умови оплати ним витрат, пов'язаних з транспортуванням та зберіганням, та пред'явлення відповідної постанови у справі про адміністративне правопорушення або протоколу про адміністративне правопорушення у разі їх складення.

Повернення тимчасово затриманого транспортного засобу боржника, який зберігається на спеціальному майданчику чи стоянці, здійснюється за вимогою державного виконавця.

11. За транспортування і зберігання транспортного засобу на спеціальному майданчику чи стоянці справляється плата у встановленому чинним законодавством розмірі.

12. У разі якщо доставити транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку неможливо, поліцейський проводить його затримання шляхом блокування з дотриманням умов безпеки дорожнього руху.

13. Розблокування транспортного засобу здійснюється поліцейським після складення протоколу про адміністративне правопорушення або винесення постанови у справі про адміністративне правопорушення.

14. У разі відсутності водія, транспортний засіб якого затримано, поліцейський залишає на місці, де був автомобіль, або під його склоочисниками повідомлення про тимчасове затримання транспортного засобу.

9. Особливості провадження у справах про порушення правил дорожнього руху іноземцями та особами без громадянства

(Витяг із Наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі» від 07.11.2015 № 1395)

X. Особливості провадження у справах про порушення правил дорожнього руху іноземцями та особами без громадянства

1. Іноземці і особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинним законодавством та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом (стаття 16 КУпАП).

2. Відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 року члени дипломатичного корпусу, адміністративно-технічні працівники та обслуговувальний персонал посольств мають дипломатичний імунітет.

Члени дипломатичного корпусу мають дипломатичний імунітет постійно, а адміністративно-технічний та допоміжний персонал тільки під час виконання своїх службових обов'язків. Члени дипломатичного корпусу не зобов'язані надавати пояснення як свідки.

3. Транспортні засоби дипломатичного та консульського корпусу також мають імунітет від обшуку, арешту.

4. При порушенні правил дорожнього руху особою, яка має імунітет, після перевірки документів, що посвідчують її особу, і акредитаційної картки, що підтверджує статус (дипломатичний паспорт, дипломатична картка, консульська картка, службова картка), поліцейський складає рапорт, а документи повертаються власнику. Забороняється здійснювати стосовно зазначеної особи будь-які заходи затримання або інші примусові дії, за винятком випадків, коли надання свободи сприятиме продовженню правопорушення.

5. Якщо особа, яка має дипломатичний імунітет, керує транспортним засобом у стані сп'яніння, їй пропонується припинити керування. Огляд на стан сп'яніння в закладах охорони здоров'я проводиться у разі її згоди. У цьому випадку поліцейський повідомляє чергового відповідного підрозділу патрульної поліції. У таких випадках рекомендується запрошувати на місце виявлення правопорушення представника дипломатичного представництва, при якому вказана особа акредитована.

При відмові від проходження медичного огляду і спробах продовжити керування транспортним засобом особою, яка має дипломатичний імунітет, подальший рух цього автомобіля не допускається, у зв'язку з чим у присутності двох свідків складається рапорт із зазначенням вичерпних відомостей про цю особу. У рапорті обов'язково вказується, що зазначена особа керувала транспортним засобом у стані сп'яніння (указуються ознаки сп'яніння), відмовилася на прохання поліцейських вийти з автомобіля, пояснити свою поведінку і пройти медичний огляд. Після складення рапорту забороняється вживати будь-яких заходів щодо затримання цієї особи або інші примусові дії. Цій особі пропонується скористатися послугами таксі або попутного транспорту, надається можливість викликати по телефону інший автомобіль або водія. Про факт затримання автомобіля під керуванням особи, яка має дипломатичний імунітет, негайно інформуються черговий відповідного підрозділу патрульної поліції і Департамент патрульної поліції. До рапорту додаються пояснення свідків.

6. Рапорт та інші матеріали щодо порушення правил дорожнього руху особами, які мають дипломатичний імунітет, у п'ятиденний строк надсилаються до Департаменту патрульної поліції з подальшою передачею їх до Міністерства закордонних справ України, про що особа, яка має дипломатичний імунітет, попереджається на місці вчинення адміністративного правопорушення.

7. Оформлення матеріалів про порушення правил дорожнього руху іноземцями та особами без громадянства, які не мають дипломатичного імунітету, здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Під час оформлення матеріалів про вчинене іноземцем або особою без громадянства правопорушення йому рекомендується вирішити всі питання щодо провадження в адміністративній справі за місцем учинення цього порушення. Поліцейські використовують всі передбачені законодавством можливості щодо розгляду та виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення в найкоротші строки.

8. Справи про порушення правил дорожнього руху іноземцями та особами без громадянства, які не мають дипломатичного імунітету, розглядаються за місцем вчинення адміністративного правопорушення.

9. Після закінчення тримісячного строку невитребувані посвідчення водія іноземців з копією постанови (рішення) суду надсилаються до Департаменту патрульної поліції для подальшого направлення до відповідного підрозділу Міністерства закордонних справ України і повернення власникам.

10. Питання-відповіді

1. Що робити, якщо водій вимагає надати йому докази порушення ним правил дорожнього руху?

Порядок провадження в справах про адміністративні правопорушення в органах (посадовими особами), уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, визначається Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) та іншими законами України.

Стаття 35 Закону України «Про Національну поліцію» визначає підстави зупинення транспортного засобу, зокрема, поліцейський може зупиняти транспортні засоби у разі, якщо водій порушив Правила дорожнього руху. Також поліцейський зобов'язаний проінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з детальним описом підстави зупинки.

Стаття 251КупАП визначає, що доказами в справі про адміністративне правопорушення, є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, чи засобів фото- і кінозйомки,

відеозапису, у тому числі тими, що використовуються особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, або свідками, а також працюючими в автоматичному режимі, які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами.

Окремо потрібно зауважити, що орган (посадова особа) оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному і об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом і правосвідомістю (стаття 252 КУпАП «Оцінка доказів»).

Таким чином, поліцейський зобов'язаний надати водію докази його правопорушення або роз'яснити порядок їх надання (наприклад, перегляд запису з особистих відеореєстраторів поліцейських).

2. Чи можна визнати пасивний опір водія (зачинився у автомобілі) злісною непокорою?

Якщо водій-порушник заблокувався у автомобілі і не реагує на вимогу поліцейського відчинити дверцята, то у цьому випадку його дії будуть кваліфікуватися як ще один склад адміністративного правопорушення: зокрема стаття 185 КУпАП, встановлює відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, військовослужбовця.

Стаття 45 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що для затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського, надається право застосування гумових та пластикових кийків.

Але в той же час законодавство не надає право поліції примусово відчиняти транспортний засіб, окрім випадку вчинення озброєного опору (ст. 45 «Про Національну поліцію»). Таким чином, умисне блокування дверей автомобіля потрібно кваліфікувати як окремий склад адміністративного правопорушення (злісна непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського).

3. Який порядок складання матеріалів відносно осіб, які належать до спеціальної категорії (суддів, депутатів, прокурорів, дипломатів, водіїв спеціальних автомобілів, які порушили правила дорожнього руху)?

Адміністративна відповідальність суддів, прокурорів, депутатів має загальний характер, тобто вони, як і інші особи, мають відповідати за вчинене адміністративне правопорушення. Тому адміністративне провадження щодо таких правопорушників здійснюється за стандартними правилами, проте застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення та адміністративні стягнення відбувається з урахуванням особливостей їх правового статусу.

Слід зазначити, що більшість статей особливої частини КУпАП та інших нормативно-правових актів, які передбачають адміністративну відповідальність фізичних осіб, зорієнтовані саме на загальний суб'єкт (тобто суб'єктом таких правопорушень може бути будь-яка фізична особа, що наділена такими ознаками як відповідний вік та дієздатність), а наявність інших ознак, зокрема, обіймання посади у державному апараті, не впливають ані на склад адміністративного правопорушення, ані на кваліфікацію такого правопорушення. Внаслідок цього у більшості випадків державні службовці за скоєння адміністративних правопорушень підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах.

Однак законодавець передбачає окремі категорії державних службовців, для яких передбачені певні винятки та імунітети.

Зокрема, ст. 15 КУпАП визнає недоцільним застосування загального режиму адміністративної відповідальності до певних суб'єктів через особливості їх спеціального правового статусу. Відповідно до зазначеної норми, певні категорії державних службовців за скоєння адміністративного правопорушення несуть не адміністративну, а дисциплінарну відповідальність.

Розглянемо це питання на прикладі адміністративної відповідальності суддів. Стосовно суддів, хоча вони й не належать безпосередньо до категорії державних службовців, але виконують функції держави, законодавством встановлена так звана «недоторканність», яка, відповідно до положення ст. 48 та 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», полягає в тому, що: суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення судом обвинувального вироку; суддя, затриманий за підозрою у вчиненні діяння, за яке встановлена кримінальна чи адміністративна відповідальність, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи; суддя не може бути підданий приводу чи примусово доставлений до будь-якого органу чи установи, крім суду.

З огляду на це, однозначно можна сказати, що недоторканність судді суду загальної юрисдикції та суддів Конституційного Суду України при вчиненні ними адміністративного правопорушення проявляється тільки в тому, що стосовно таких осіб обмежено застосування заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення – таких як адміністративне затримання, особистий огляд, огляд речей, вилучення речей та документів, огляд особистого чи службового транспорту та доставлення до будь-якого державного органу.

Отже, із зазначеного вище випливає, що КУпАП встановлює загальний режим адміністративної відповідальності для цих категорій, незважаючи на їх публічність. Іншими словами, вони підлягають адміністративній відповідальності за нормами КУпАП на загальних підставах, окрім застосування заходів забезпечення провадження у справах про

адміністративні правопорушення: адміністративне затримання, особистий огляд, огляд речей, вилучення речей та документів, огляд особистого чи службового транспорту та доставлення до будь-якого державного органу.

Окремим питанням потрібно розглянути адміністративну відповідальність водіїв спеціальних засобів (швидка допомога). Ці водії-порушники підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах. Суддя навіть може позбавити їх права керування. Нова редакція статті 30 КУпАП встановлює, що позбавлення права керування засобами транспорту не може застосовуватись тільки до осіб, які користуються цими засобами в зв'язку з інвалідністю.

4. Який порядок перевірки документів у правопорушника?

Відповідно до п.п. 3 п. 1 розділу 6 наказу МВС України «Про затвердження Положення про патрульну службу МВС» від 02.07.2015 № 796 працівники патрульної служби МВС України мають право перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і спосіб.

Відповідно до п. 229 наказу МВС України «Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України» від 28.07.1994 № 404 наряд патрульної служби має право перевіряти у громадян при підозрі у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на міліцію (поліцію), провадити особистий огляд, огляд речей, вилучення речей і документів. При необхідності має право складати протоколи про адміністративні правопорушення. Вимогу про пред'явлення документа висловлювати впевнено, але ввічливо і тактично. При перевірці:

а) поводитися з документами акуратно (не м'яти і не згортати сторінки, оберегати від дощу і снігу, не забруднювати руками). Якщо в документі знаходяться гроші, які-небудь записки та інші папери або цінності, запропонувати власнику вилучити їх звідти;

б) звертати увагу на відповідність наявної в документі фотокартки і особи громадянина, на правильність заповнення усіх реквізитів документа, на цілісність захисної сітки документа, строк його дії, якщо це паспорт, і т.п. В ході перевірки поставити власнику документа контрольні питання, звіряючи відповіді з даними документа, що підтверджує його особу. Якщо відповіді не вірні або виявлені підробки, правопорушник доставляється в орган внутрішніх справ;

в) вжити застережних заходів при перевірці документів у особи, що підозрюється у вчиненні злочину. З цією метою, зокрема, рекомендується стояти напівоберта праворуч від того, кого перевіряють, на відстані одного кроку від нього і пильно стежити за діями останнього;

г) перевірку доцільно проводити на деякій відстані від сторонніх

громадян або якщо є можливість – в найближчому службовому приміщенні дільничного інспектора міліції (офіцера поліції) чи громадському пункті охорони порядку і т.п.

5. Що слід вважати непокорою, а що злісною непокорою працівнику патрульної служби?

Стаття 185 КУпАП передбачає адміністративну відповідальність за злісну непокору законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків, а також вчинення таких саме дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку.

Практика притягнення осіб до адміністративної відповідальності за ст. 185 КУпАП виявила багато недоліків та деякі зловживання з боку поліцейських при складанні протоколів про адміністративні правопорушення, на які нажаль не завжди належним чином реагують суди.

Так, дане правопорушення обов'язково передбачає наявність законної вимоги поліцейського. Саме законної.

Вимоги поліцейського та розпорядження – це акт, юридично рівнозначний наказу, що виражений у категоричній формі, – мають бути законодавчо обґрунтовані.

Злісна непокора виражається у відмові від обов'язкового виконання наполегливих, неодноразово повторених розпоряджень або вимог поліцейського, або в непокорі, вираженому в зухвалій формі, що свідчить про прояв явної неповаги до органів і осіб, що охороняють громадський порядок. Відмова порушника проявляється в недвозначній формі словами, жестами, мовчанням і т.д.

Злісну непокору законному розпорядженню або вимозі слід відрізнити від опору, який виражається в активній протидії, що перешкоджає нормальній діяльності поліцейського, членів громадського формування з охорони громадського порядку або військовослужбовців (відштовхування, нанесення побоїв, спроба завдати удару, спроба вирватися при затриманні і т.д.). Такі дії тягнуть відповідальність за ст. 342 КК України («Опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, державному виконавцю, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві, уповноваженій особі Фонду гарантування вкладів фізичних осіб»).

В протоколі про адміністративне правопорушення повинні бути відображено, які саме законні вимоги були висунуті поліцейським.

Нажаль, в багатьох випадках, в протоколі вказується, що особа «вчинила злісну непокору законній вимозі поліцейського», при цьому, в чому саме полягали ці вимоги, в протоколі не вказується, що є підставою для закриття провадження по справі, у зв'язку з відсутністю складу адміністративного

правопорушення. Траплялися випадки, коли внаслідок незаконних вимог поліцейського фактично за відсутності у діяннях осіб складу адміністративних правопорушень протоколи складалися необґрунтовано, чим порушувалися конституційні права та свободи осіб.

Пред'явлення законної вимоги повинно відбуватися під час охорони громадського порядку. Про перебування поліцейського при виконанні службових обов'язків мають свідчити установлені форма одягу, нагрудний знак, а також пред'явлене відповідне посвідчення. Пред'явлення ж такої вимоги не під час охорони громадського порядку виключає адміністративну відповідальність за ст. 185 КУпАП.

Звернення до судової практики надає можливість зробити наступний висновок, що диспозиція ст. 185 КУпАП містить два різні складу правопорушення. Перший склад, це «злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського при виконанні ним службових обов'язків», тобто відповідальність має наставити за невиконання кожного розпорядження чи вимоги поліцейського, якщо вони законні та пред'являються при виконанні ними службових обов'язків. Оскільки звуження складу правопорушення до невиконання цих вимог і розпоряджень поліцейського тільки у разі, якщо вони приймають участь в охороні громадського порядку, ставить нанівець завдання, функції, права та обов'язки поліцейського, оскільки їхні інші законні вимоги і розпорядження не будуть забезпечені заходами адміністративного впливу, а їх інші вимоги можна буде не виконувати взагалі і за це не буде ніякої відповідальності.

Другий же склад правопорушення, це «вчинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку». І саме до цих осіб відноситься «у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку», оскільки забезпечення виконання вимог цих осіб пов'язується тільки якщо вони виконують певну делеговану функцію – охорону громадського порядку.

6. Які дії працівників патрульної служби під час зупинки транспортного засобу за системою «Рубіж»?

Відповідно до п. 6 розділу 4 Наказу МВС України «Про затвердження Інструкції з оформлення працівниками патрульної служби МВС матеріалів про адміністративні порушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху» від 10.07.2015 № 842 у разі виявлення транспортного засобу боржника, оголошеного в розшук відповідно до статті 40 Закону України «Про виконавче провадження», патрульним поліцейським у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, який доставляє транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, складається акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу.

Доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку

здійснюється за допомогою спеціальних автомобілів - евакуаторів, у тому числі тих, що належать підприємствам, установам та організаціям, які провадять діяльність, пов'язану з транспортуванням транспортних засобів, і з якими територіальним органом МВС укладені в установленому порядку договори.

Для доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, викликає евакуатор через чергового територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби.

Після прибуття евакуатора уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, робить у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, яким належить евакуатор, запис у протоколі про адміністративне правопорушення про тимчасове затримання транспортного засобу із зазначенням:

- дати, часу, місця порушення і підстави для тимчасового затримання та доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- посади, місця роботи, прізвища, імені та по батькові особи, яка приймає рішення про тимчасове затримання і доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- типу, марки, державного реєстраційного номера, переліку візуальних недоліків та пошкоджень транспортного засобу, що тимчасово затримується і доставляється на спеціальний майданчик чи стоянку;
- найменування, місцезнаходження та номера телефону підприємства, установи або організації, які доставляють транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, державного реєстраційного номера евакуатора;
- адреси місця зберігання транспортного засобу;
- посади, прізвища, імені та по батькові особи, яка виконує роботи з доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

У разі виявлення транспортного засобу боржника, оголошеного в розшук відповідно до статті 40 Закону України «Про виконавче провадження», у присутності двох свідків і представника підприємства, установи або організації, який доставляє транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, складається акт огляду та тимчасового затримання транспортного засобу із зазначенням:

- дати, часу, місця виявлення транспортного засобу і підстави для тимчасового затримання та доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- посади, місця роботи, прізвища, імені та по батькові особи, яка приймає рішення про тимчасове затримання і доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку;
- типу, марки, державного реєстраційного номера, переліку недоліків і пошкоджень транспортного засобу, що тимчасово затримується і

доставляється на спеціальний майданчик чи стоянку, які можливо встановити під час візуального огляду такого засобу;

- найменування, місцезнаходження та номера телефону підприємства, установи або організації, які доставляють транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку, державного реєстраційного номера евакуатора;
- адреси місця зберігання транспортного засобу;
- посади, прізвища, імені та по батькові особи, яка виконує роботи з доставлення транспортного засобу на спеціальний майданчик чи стоянку.

Значений акт підписують присутні під час його складання особи.

До протоколу і акта огляду та тимчасового затримання транспортного засобу за можливості додаються фотографія транспортного засобу, що підлягає тимчасовому затриманню, і перелік речей, які перебувають в ньому.

Протокол підписують особа, яка прийняла рішення про тимчасове затримання транспортного засобу, особа, що виконує роботи з доставлення такого засобу на спеціальний майданчик чи стоянку, два свідки, а також водій і страховий комісар в разі їх присутності.

У разі, коли доставити транспортний засіб на спеціальний майданчик чи стоянку неможливо, уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, проводить його затримання шляхом блокування з дотриманням, умов безпеки дорожнього руху.

У разі відсутності водія, транспортний засіб якого заблоковано, уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, залишає під його склоочисниками повідомлення про необхідність прибуття такого водія до територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, для оформлення протоколу про адміністративне правопорушення.

Розблокування транспортного засобу здійснюється уповноваженими особами територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, після складання протоколу про адміністративне правопорушення.

Про місце зберігання тимчасово затриманого транспортного засобу уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, повідомляє водієві під час складання протоколу про адміністративне правопорушення, а за його відсутності - черговій частині територіального органу внутрішніх справ. Про тимчасове затримання транспортного засобу боржника уповноважена особа територіального, у тому числі міжрегіонального органу патрульної служби, повідомляє державному виконавцю протягом трьох діб.

Повернення тимчасово затриманого транспортного засобу боржника, який зберігається на спеціальному майданчику чи стоянці, здійснюється за вимогою державного виконавця.

При застосуванні блокування транспортного засобу уповноваженою особою патрульної служби МВС, яка прийняла таке рішення, на лобовому

склі автомобіля на видному місці залишається повідомлення про тимчасове затримання транспортного засобу.

7. Які особливості складання протоколу про адміністративне правопорушення та про адміністративне затримання?

Підписання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої є свідчення зміни правосвідомості Українського народу та закріплення демократичних та європейських цінностей, де одним із основних є принцип верховенства права в дотриманні прав і свобод людини і громадянина.

Реформи, які відбуваються на теренах нашої держави, в тому числі і правоохоронній системі, свідчать, що поліція, яка сформована за принципом «служити і допомагати» є представником демократичної, правової, європейської держави, що відповідно вимагає від громадян поведінки, яка б свідчила про взаємний зв'язок та бажання допомогти працівникам поліції в справі дотримання порядку та безпеки.

Ідеологія правової, демократичної та європейської держави передбачає панування права, що відповідно вимагає від усіх учасників правовідносин дотримання встановлених в суспільстві правових норм. Отже, правосвідомий громадянин зобов'язаний виконувати правові норми за допомогою, яких урегульовані суспільні відносини. Тому виконання законної вимоги працівника поліції є обов'язковим для всіх громадян. Небажання людини і громадянина виконувати законну вимогу працівника поліції, всіяке протистояння з метою затягнути час, створити певні перешкоди для виконання працівником поліції своїх завдань повинно розглядатись як недотримання встановлених правил, за що особа повинна притягатись до відповідальності.

Правосвідомий громадянин при виконанні законної вимоги працівника поліції зобов'язаний її виконати, якщо він вважає, що його права були порушенні, він має право оскаржити їх, як в судовому так і адміністративному порядку, але після їх виконання.

Отже, при вчиненні адміністративного правопорушення особами, які досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, уповноважені на те посадові особи органів поліції складають протокол про адміністративне правопорушення.

З метою складання протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складання протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено до органу Національної поліції України (адміністративного будинку органу поліції, приміщення громадського пункту охорони порядку, дільничного пункту поліції).

Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до адміністративного будинку органу поліції, фіксуються

в Журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених за формою, наведеною в додатку 14 до Інструкції з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, затвердженої наказом МВС України від 28 квітня 2009 року № 181.

Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до громадських пунктів з охорони громадського порядку, дільничних пунктів поліції (далі - доставлені особи), фіксуються в журналі обліку доставлених осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Перебування доставленої особи в громадському пункті з охорони громадського порядку не може тривати більш як одну годину згідно з частиною дев'ятою статті 259 КУпАП.

Протокол про адміністративне правопорушення складається на спеціальному бланку, що виготовлений друкарським способом згідно з технічним описом, на якому проставлено відповідні серія і номер. Усі реквізити протоколу заповнюються чорнилами чорного або синього кольору, крім гелевих, розбірливим почерком, державною мовою. Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу, а також унесення додаткових записів після того, як протокол підписано особою, стосовно якої його складено.

Протокол складається у двох примірниках, один з яких під підпис вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

При складанні протоколу зазначаються:

- дата і місце його складення (число, місяць, рік, населений пункт, географічна точка);
- посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол;
- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (зазначаються повністю (без скорочення) її прізвище, ім'я та по батькові; число, місяць і рік народження; місце народження; місце проживання; місце реєстрації, номер телефону; найменування підприємства, установи, організації, де працює (її посада) або навчається особа; документ, що посвідчує особу (серія, номер паспорта, дата видачі й назва органу Національної поліції України, що його видав, або серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення (службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток), дата видачі й найменування підприємства, установи, організації, що його видали); відомості щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності впродовж року (за наявності));
- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення (суть адміністративного правопорушення повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті КУпАП, за якою складено протокол);

- частина відповідної статті та стаття КУпАП, згідно з якою передбачена адміністративна відповідальність за таке правопорушення;
- прізвища, місця проживання свідків і потерпілих, якщо вони є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі (прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, місце його проживання або найменування підприємства, установи, організації, їх місцезнаходження і розмір заподіяної внаслідок адміністративного правопорушення матеріальної шкоди).

При складанні протоколу особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права, передбачені статтями 55, 56, 59, 63 Конституції України, статтею 268 КУпАП, повідомляється, що справу про адміністративне правопорушення буде розглянуто у строки, визначені статтею 277 КУпАП, про що робиться відмітка та ставиться підпис особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

Протокол підписується уповноваженою посадовою особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, у ньому робиться запис про це.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу та пояснення по суті адміністративного правопорушення, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі коли особа, стосовно якої складається протокол, не володіє українською мовою, протокол складається за участю перекладача.

Особі, стосовно якої складається протокол, пропонується надати по суті вчиненого адміністративного правопорушення письмове пояснення, яке підписується зазначеною особою. Пояснення може додаватися до протоколу окремо, про що робиться запис у протоколі.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, згідно зі статтею 63 Конституції України не несе відповідальності за відмову давати пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів.

До протоколу долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновок експерта, речові докази, протокол про вилучення речей і документів, рапорти посадових осіб, а також інші документи).

Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол про адміністративне правопорушення складається стосовно кожної особи окремо.

Протокол та матеріали про адміністративне правопорушення протягом доби надаються посадовій особі, уповноваженій розглядати справу про адміністративне правопорушення.

У разі вчинення адміністративного правопорушення неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років протокол складається стосовно одного з батьків неповнолітнього або особи, яка їх замінює, відповідно до частини третьої статті 184 КУпАП.

У разі вчинення неповнолітньою особою віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років адміністративних правопорушень, передбачених статтями 44, 51, 121-127, частинами першою, другою і третьою статті 130, статтею 139, частиною другою статті 156, статтями 173, 174, 185, 190-195 КУпАП, протокол складається стосовно цієї особи.

Протокол не складається у випадках, передбачених статтею 258 КУпАП. З метою припинення адміністративних правопорушень, коли вичерпано інші заходи впливу, встановлення особи, складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складання його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, забезпечення своєчасного і правильного розгляду справ та виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення допускаються адміністративне затримання особи, особистий огляд, огляд речей і вилучення речей та документів.

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративні правопорушення, визначені п. 1 ч. 2 ст. 262 КУпАП, проводиться уповноваженими посадовими особами органів Національної поліції України.

Протокол про адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, складається відповідно до ст. 261 КУпАП.

Протокол про адміністративне затримання складається на спеціальному бланку, виготовленому друкарським способом згідно з технічним описом, на якому проставлено відповідні серія і номер.

Усі реквізити протоколу про адміністративне затримання заповнюються розбірливим почерком.

Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу про адміністративне затримання, а також унесення додаткових записів після того, як протокол про адміністративне затримання підписано особою, щодо якої його складено.

У протоколі про адміністративне затримання зазначаються:

- дата і місце його складення (число, місяць, рік, назва населеного пункту);
- посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол (спеціальне звання, прізвище, ім'я та по батькові);
- відомості про особу затриманого (прізвище, ім'я та по батькові (без скорочення), число, місяць, рік народження, фактичне місце проживання);

- час і мотиви затримання (зазначаються найменування органу Національної поліції України, куди доставлено особу, яка скоїла адміністративне правопорушення; його місцезнаходження; число, місяць, рік, а також час доставляння; частина статті та стаття КУпАП, якими передбачена адміністративна відповідальність особи за вчинене адміністративне правопорушення, а також мотиви затримання (припинення адміністративного правопорушення; інші заходи впливу; складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості складення його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим; забезпечення своєчасного і правильного розгляду справи)).

Під час складання протоколу про адміністративне затримання посадова особа, що здійснює адміністративне затримання, роз'яснює особі, яка вчинила адміністративне правопорушення, її права, передбачені статтями 55, 56, 59, 63 Конституції України та статтею 268 КУпАП.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», Закону України «Про Національну поліцію» та пунктів 2, 10 Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року № 1363, під час складання протоколу про адміністративне затримання особі, яка вчинила адміністративне правопорушення, роз'яснюється її право на отримання безоплатної вторинної правової допомоги.

Протокол про адміністративне затримання підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмови затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Відповідно до частини другої статті 261 КУпАП про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Про це в протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис, зазначаються число, місяць, рік та час, кого повідомлено і в який спосіб.

За неможливості поінформувати родичів та в разі відмови затриманої особи надати інформацію для їх повідомлення про це робиться відповідний запис затриманої особи та посадової особи, яка склала протокол про адміністративне затримання, із зазначенням поважних причин.

Про затримання неповнолітнього обов'язково повідомляють його батьків або осіб, які їх замінюють. У протоколі про адміністративне затримання зазначається час, дата повідомлення, кого повідомлено і в який спосіб.

Відповідно до частини першої статті 263 КУпАП адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більше ніж три години.

Відповідно до частини третьої статті 263 КУпАП осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складання протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження - до трьох діб з повідомленням про це письмово прокурора протягом двадцяти чотирьох годин з моменту затримання.

Перед поміщенням до кімнати для затриманих та доставлених до чергової частини органу Національної поліції України у службовому приміщенні, куди доставлено особу, яка вчинила адміністративне правопорушення, відповідно до статті 264 КУпАП уповноваженою на те посадовою особою однієї статі з оглядуваним і в присутності двох понятих тієї самої статі проводиться особистий огляд і огляд речей.

Огляд речей, ручної кладі та інших предметів здійснюється у присутності особи, у власності (володінні) якої вони є.

Огляд речей може проводитися уповноваженими на те посадовими особами органів Національної поліції України при вчиненні затриманим адміністративного правопорушення.

Про проведення особистого огляду й огляду речей складається протокол або про це робиться відповідний запис у протоколі про адміністративне правопорушення чи в протоколі про адміністративне затримання, де зазначаються:

- прізвища, імена та по-батькові, місця проживання двох понятих;
- перелік речей, що оглядаються, та предметів одягу, що знаходяться на особі на час її затримання;
- відомості щодо наявності або відсутності у затриманої особи тілесних ушкоджень. Якщо виявлено тілесні ушкодження (синці, подряпини, різані рани тощо), потрібно зазначити, на яких саме частинах тіла вони є.

У випадку, коли затриманий потребує медичної допомоги, у протоколі зазначаються час її надання, номер бригади швидкої медичної допомоги, прізвище та ініціали лікаря, до якого закладу охорони здоров'я направлено затриманого.

При надходженні від затриманої особи під час проведення особистого огляду, огляду речей скарг чи зауважень у протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис із зазначенням їх суті.

Проведення особистого огляду й огляду речей із зазначенням у протоколі про адміністративне затримання засвідчується підписами уповноваженої особи, яка робила огляд, затриманої особи і понятих.

Коли затриману особу звільнено з місця її перебування, в протоколі про адміністративне затримання зазначаються:

- дата, час і підстави звільнення затриманої особи;
- речі, предмети або документи, які повернуто їй при звільненні;

- за наявності зауважень та скарг на дії працівників органу Національної поліції України робиться відповідний запис із зазначенням їх суті.

Згідно зі статтею 265 КУпАП речі і документи, що є знаряддям або безпосереднім об'єктом правопорушення, виявлені під час затримання, особистого огляду або огляду речей, вилучаються посадовими особами органів Національної поліції України. У протоколі про адміністративне правопорушення або в протоколі про адміністративне затримання робиться відповідний запис, які саме речі, предмети, документи вилучено в затриманого, зазначаються їх індивідуальні ознаки, номери, місце та обставини їх виявлення.

Вилучені речі та документи зберігаються відповідно до Порядку зберігання вилучених під час здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення речей і документів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 січня 2012 року № 17.

11. Склади адміністративних правопорушень, за якими інспектор патрульної поліції має право скласти протоколи про адміністративні правопорушення

Строки розгляду справ:

- розгляд протягом 15 діб; - розгляд протягом 1 доби; - розгляд протягом 3 діб;

- розгляд протягом 5 діб.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ПРАЦІ І ЗДОРОВ'Я НАСЕЛЕННЯ

Стаття КУпАП	Назва статті	частина	Органи уповноважені розглядати справи про адміністративні правопорушення								Застосування заримання	Стягнення
			Суд	Національна поліція	Працівники патрульної поліції	Органи автомобільного транспорту та електротранспорту (ст.229)	Адміністративні комісії	Виконавчі комітети	Держпожिवінспекція			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
44	Незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів та психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах	ч. 1 ч. 2	+							+	25-50 н.м.д.г., гром. роб (20-60 ч.), арешт до 15 діб. звільняється	
44-1	Ухилення від медичного огляду чи медичного обстеження	ч. 1	+								ч.1. - 10-25 н.м.д.г. ч.2. - 25-50 н.м.д.г.	

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВЛАСНІСТЬ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
51	Дрібне викрадення чужого майна		+								ч.1. - 10-30 н.м.д.г., випр. роб. - до 1 міс., арешт - 5-10 діб. Ч.2. - 30-50 н.м.д.г., випр. роб. - 1-2 міс., арешт - 10-15 діб.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ. ПОРУШЕННЯ ВЕТЕРИНАРНО-САНИТАРНИХ ПРАВИЛ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
106-1	Невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки	ч. 1	+								30-70 н.м.д.г.
		ч. 2		+							10-30 н.м.д.г., на пос. Осіб - 30-70 - н.м.д.г.
106-2	Незаконний посів або незаконне вирощування снотворного маку чи конопель	ч. 1	+								18-100 н.м.д.г. з конфіск.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ТРАНСПОРТІ, В ГАЛУЗІ ШЛЯХОВОГО ГОСПОДАРСТВА І ЗВ'ЯЗКУ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
		ч. 1		+							20 н.м.д.г.
		ч. 2									40 н.м.д.г.
		ч. 3									30 н.м.д.г.
121	Порушення водієм правил керування ТЗ, правил користування ременями безпеки або мотошоломами	ч. 4	+								Позбавлення права керування від 3-6 міс., арешт 5-10 діб.
		ч. 5									3 н.м.д.г.
		ч. 6			+						10 н.м.д.г.
		ч. 7	+								15 н.м.г., пром. роб., - 30-40 год. з оплатним вилученням ТЗ чи без нього.
121-1	Експлуатація водіями транспортних засобів, ідентифікаційні номери складових частин яких не відповідають записам у реєстраційних документах			+						+	15 н.м.д.г.
121-2	Порушення правил перевезення пасажирів при наданні послуг з перевезення пасажирів			+							ч. 1. 10 н.м.д.г. ч. 2. - 15 н.м.д.г. ч. 3. - 10 н.м.д.г.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

122	Перевіщення встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонний сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху	ч. 1																15 н.м.д.г. або 50 штрафних балів	
		ч. 2	+																25 н.м.д.г. або 50 штрафних балів
		ч. 3	+																30 н.м.д.г.
		ч. 4		+															40 н.м.д.г. позбавлення права керування ТЗ 6-12 міс.
122-2	Невиконання водіями вимог про зупинку		+															9 н.м.д.г., позбавлення права керування ТЗ 3-6 міс.	
122-4	Залишення місця дорожньо-транспортної пригоди		+															15 н.м.д.г., гром. роб. 30-40 год, арешт 10-15 дб.	
122-5	Порушення вимог законодавства щодо встановлення і використання спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв		+															500 н.м.д.г з конфіскацією.	

128	Випуск на лінію транспортних засобів, технічний стан яких не відповідає встановленим вимогам або без необхідних документів, переданих законодавством	+	+							На відповідальних осіб: ч.1, 40 н.м.д.г., ч.2, 50 н.м.д.г.
128-1	Порушення або невиконання правил, норм та стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху	+	+							ч.1. - на пос осіб 100н.м.д.г. ч.2. - на пос осіб - 150н.м.д.г.

130	Керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції	ч. 1	+	200 н.м.д.г. позбавлення права керування від 1-2 роки, арешт від 7-10 діб Тимчасове дб Затримання	200 н.м.д.г. позбавлення права керування від 2-3 роки, арешт від 10-15 діб	200 н.м.д.г. позбавлення права керування 3-10 роки, з оплатим вилученням, арешт від 10-15 діб	200 н.м.д.г. позбавлення права керування від 2-3 роки, арешт від 10-15 діб	150 н.м.д.г. позбавлення права керування 1-3 р., громад. роб. 40-60 год., арешт 10-15 діб.	150 н.м.д.г., арешт 10-15 діб.
				ч. 2	ч. 3	ч. 4	ч. 5	ч. 6	

140	Порушення правил, норм і стандартів при утриманні автодоріг та вулиць, нежиття заходів щодо своєчасної заборони або обм руху чи позначення на автодорігах провадження робіт	ч. 1													на пос. осіб - 60 н.м.д.г.
		ч. 2	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	20 н.м.д.г., на пос. осіб - 30 н.м.д.г.
		ч. 3	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	30 н.м.д.г., на пос. осіб - 40 н.м.д.г.
		ч. 4	+												40 н.м.д.г., на пос. осіб - 50 н.м.д.г. або адмін арешт від 5-10 діб

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ЖИТЛОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН, ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА ТА БЛАГОУСТРОЮ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
151	Самоправне зайняття жилого приміщення						+	+				5-10н.м.д.г.
152	Порушення державних стандартів, норм і правил у сфері благоустрою населених пунктів, правил благоустрою територій населених пунктів						+	+				20-80 н.м.д.г., на пос. осіб - 50-100 н.м.д.г.

154	Порушення правил тримання собак і котів	ч. 1														попередж або 1-3н.м.д.г. на пос. осіб - попередж. 3-5н.м.д.г. або
		ч.2														3-5н.м.д.г. з конф. тварин, на пос. осіб – 4-7н.м.д.г.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ В ГАЛУЗІ ТОРГІВЛІ, ГРОМАДСЬКОГО ХАРЧУВАННЯ, СФЕРІ ПОСЛУГ, В ГАЛУЗІ ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

1																		
155	Порушення правил торгівлі і надання послуг працівниками торгівлі, громадського харчування та сфери послуг, громадянами, які займаються підприємницькою діяльністю																	ч.1. – 1-10н.м.д.г. ч.2. – 1-14н.м.д.г. ч.3. – 5-27н.м.д.г.
155-2	Обман покупця чи замовника																	ч.1. – 2-15 н.м.д.г. ч.2. – 20-50н.м.д.г.
159	Порушення правил торгівлі на ринках																	1-3н.м.д.г. на пос осіб – 3-7н.м.д.г.
160	Торгівля з рук у невідновлених місцях																	ч.1. – 1-3н.м.д.г. з конфіскарем торг. або без такої. ч.2. -6-15н.м.д.г. з конфіска. предметів торгівлі.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК І ГРОМАДСЬКУ БЕЗПЕКУ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
173	Дрібне хуліганство		+							+	3-7м.д.г. 40 год.роб., 1-2 міс виправн., роб., арешт до 15 дб
173-1	Поширювання неправдивих чуток		+							+	10-15м.д.г. до 1 міс виправн.роб
173-2	Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми	ч. 1	+							+	гром. роб - 30-40 год.виправн.роб. - до 1 міс., арешт до 7 дб
		ч. 2									гром. роб - 40-60 год., виправні роб. - 1-2 міс., арешт до 15 дб.
174	Стрільба з вогнепальної, холодної, металічної чи пневматичної зброї в населених пунктах та в невідведених для цього місцях або з порушенням установленого порядку		+								10-15м.д.г. з конф. зброї або без такої
175-1	Куріння тютюнових виробів у невідведених місцях	ч. 1		+							3-10м.д.г.
		ч. 2									10-20м.д.г.
176	Виготовлення, зберігання самогону та апаратів для його вироблення			+						+	3-10м.д.г.
177	Придбання самогону та інших міцних спиртних напоїв домашнього вироблення			+						+	1-5 м.д.г.

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

117-2	Виготовлення, придбання, зберігання або реалізація фальсифікованих алкогольних напоїв або тютюнових виробів	+										ч.1 - 10-50 н.м.д.г. з конфіск. ч.2 - 20-100 н.м.д.г. з конфіск.
178	Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді	ч. 3	ч. 1, 2									ч.1 - попередж або 1-5 н.м.д.г. ч.2 - 3-7 н.м.д.г. ч.3. - 6-8 н.м.д.г. або гром. роб. 20-30 год. або випр. роб. - 1-3 міс. або арешт до 15 дб
179	Розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв на виробництві											ч.1. - 3-5 н.м.д.г. ч.2. - 4-6 н.м.д.г.
180	Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння											6-8 н.м.д.г.
180-1	Порушення порядку перебування дітей у закладах у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування											ч.1. - на пос. осіб - 20-50 н.м.д.г. ч.2. - на пос. осіб - 50-100 н.м.д.г.
181	Азартні ігри, ворожіння в громадських місцях	ч. 1										попередж або 3-7 з конфіск або без
		ч. 2										7-25 з конфіск або без
		ч. 4										попередж або 3-5 н.м.д.г.

181-1	Зайняття проституцією																		ч.1. - попередж або 5-10 н.м.д.г. ч.2. - 8-15 н.м.д.г.
182	Порушення вимог законодавства та інших нормативно-правових актів щодо захисту населення від шкідливого впливу шуму в нас пунктах та громадських місцях	ч.1																	попередж або 5-15 н.м.д.г. на пос осіб - 15-30 н.м.д.г.
183	Завідомо неправдивий виклик спец служб	ч.2	+																15-30 н.м.д.г з конфіск або без на пос осіб - 50-150 н.м.д.г з конфіск.
184	Невиконання батьками або особами що їх замінюють обов'язків щодо виховання дітей		+																3-7 н.м.д.г.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ВСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК УПРАВЛІННЯ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12								
185	Злісна непокора законному розпорядженню або вимозі поліцейського		+																8-15, громад роб - 40-60 год. випр роб - 1-2 міс, арешт до 15 днів
185-1	Порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій		+																ч.1. - попередж або 10-25, ч.2. - 20-100 або випрроб - 1-2 міс, арешт до 15 днів

185-7	Публічні заклики до невиконання вимог поліцейського	+																10-20 н.м.д.г. або випр. роб. 1-2 міс.
186-1	Незаконні дії щодо державних нагород																	попередж або 1-2 н.м.д.г.
187	Порушення правил адміністративного нагляду	+																ч.1. - 3-10 н.м.д.г. ч.2. - 10-15 н.м.д.г. або випр. роб 1-2 міс, арешт до 15 днів.
191	Порушення громадянами правил зберігання, носіння, перевезення нагородної зброї і бойових припасів	+																ч.1. - 7-10 н.м.д.г. з оплатним вил або без. Ч.2. - 10-15 н.м.д.г. з конфіска
192	Порушення громадянами строків реєстрації, нагородної зброї і правила взяття їх на облік									+								попередж або 5-7 н.м.д.г.
195	Порушення працівниками підприємств правил зберігання та перевезення зброї і бойових припасів									+								ч.1. - 10-15 н.м.д.г. ч.2. - 15-20 н.м.д.г.
195-2	Порушення порядку придбання, зберігання, реєстрації або обліку газ пістолетів та револьверів та патронів до них	+																ч.1. - 1-3 н.м.д.г. з конфіска або без, на пос осіб - 2-5 н.м.д.г. з конфіска або без. ч.2. - 2-5 н.м.д.г. з конфіска, на пос осіб - 5-10 н.м.д.г. з конфіска

195-3	Порушення правил застосування спец засобів самооборони	+													ч.1. - 4-7 н.м.д.г.з конфіск. ч.2. - 5-10 н.м.д.г. з конфіск.
195-4	Порушення порядку виробництва, придбання, зберігання чи продажу електрошокових пристроїв і спецзасобів, що застосовуються правоохоронними органами	+													ч.1. - 4-7 н.м.д.г. з конфіск. Ч.2. - 5-10 н.м.д.г. з конфіск.
195-6	Порушення порядку виробництва, зберігання, перевезення, торгівлі та використання піротехнічних засобів	+													ч.1. - 35-60 н.м.д.г. з конфіск. Ч.2. - 60-100 н.м.д.г. з конфіск.

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ЗДІЙСНЕННЯ НАРОДНОГО ВОЛЕВИЯВЛЕННЯ
ТА ВСТАНОВЛЕНИЙ ПОРЯДОК ЙОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
212-7	Порушення порядку ведення державного реєстру виборців, порядку подання відомостей про виборців до органів державного реєстру виборців, виборчих комісій, порядку складання та подання списків виборців, списків громадян України, які мають право брати участь у референдумі та використання таких списків		+									ч.1. - 20-30 н.м.д.г. ч.2. - 25-50 н.м.д.г. ч.3. - 10-20 н.м.д.г. на членів виборчої комісії

212-8	Порушення правил громадянина на ознайомлення з відомостями держреєстру виборців, зі списком виборців, списком громадян, які мають право брати участь у референдумі	+																10-30 н.м.д.г.
212-10	Порушення обмежень, щодо ведення передвиборної агітації, агітація в день проведення референдуму	+																30-50 н.м.д.г. на пос осіб - 50-80 н.м.д.г.
212-12	Порушення права на користування приміщеннями під час виборчої кампанії	+																80-100 н.м.д.г.
212-13	Виготовлення або розповсюдження друкованих матеріалів передвиборної агітації, які не містять відомостей про установу, що здійснила друк, їх тираж, інформацію про осіб, відповідальних за випуск	+																ч.1. - 10-30 н.м.д.г. на пос осіб - 50-70 н.м.д.г. ч.2. - 3-5 н.м.д.г. на пос осіб - 20-30 н.м.д.г.
212-14	Порушення порядку розміщення агітаційних матеріалів чи політичної реклами або розміщення їх у заборонених законом місцях	+																ч.1. - 5-10 н.м.д.г. ч.2. - на пос осіб - 100-200 н.м.д.г.
212-20	Порушення порядку опублікування документів, пов'язаних з підготовкою і проведенням виборів, референдуму	+																на пос осіб - 10-20 н.м.д.г.

12. Номерні знаки транспортних засобів

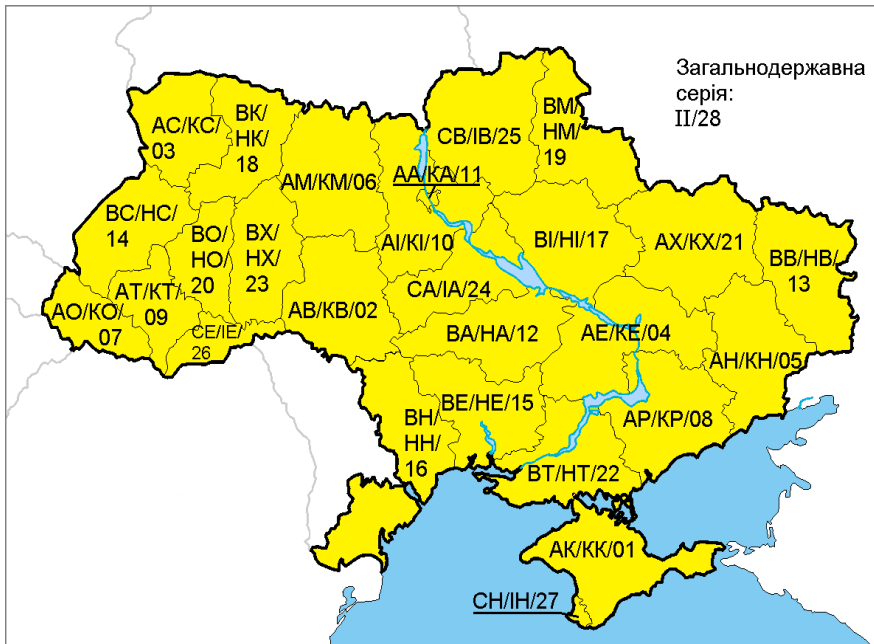
(Витяг з Національного стандарту України ДСТУ 4278:2004 «Знаки номерні транспортних засобів» від 02.20.2004)

Літеросполуки, що означають адміністративно-територіальну або загальнодержавну належність

Літеросполука	Належність
АК	АР Крим
АВ	Вінницька область
АС	Волинська область
АЕ	Дніпропетровська область
АН	Донецька область
АМ	Житомирська область
АО	Закарпатська область
АР	Запорізька область
АТ	Івано-Франківська область
АІ	Київська область
АА	м. Київ
ВА	Кіровоградська область
ВВ	Луганська область
ВС	Львівська область
ВЕ	Миколаївська область
ВН	Одеська область
ВІ	Полтавська область
ВК	Рівненська область
ВМ	Сумська область
ВО	Тернопільська область
АХ	Харківська область
ВТ	Херсонська область
ВХ	Хмельницька область
СА	Черкаська область
СВ	Чернігівська область
СЕ	Чернівецька область
СН	м. Севастополь
І	Загальнодержавна

РОЗДІЛ 1. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

РЕГІОН УКРАЇНИ	НОВИЙ КОД	СТАРИЙ КОД РЕГІОНУ І СЕРІЯ НОМЕРИ	
Загальнодержавні	П	-	-
АР Крим	АК	01	КР, КО, КТ (КР, ЦС)
Вінницька область	АВ	02	ВІ, ВТ, ВХ (ВІ)
Волинська область	АС	03	ВО, ВК, ВМ (ВН)
Дніпропетровська область	АЕ	04	АА, АВ, АЕ, АК, АН (ДН, ДП)
Донецька область	АН	05	ЕА, ЕВ, ЄК, ЄП, ЄВ, ЄС (ДО, ДЦ, СЛ)
Житомирська область	АМ	06	ВА, ВВ (ЖИ)
Закарпатська область	АТ	07	РЕ, РТ, (ЗА)
Запорізька область	АР	08	НА, НЕ, АЛЕ, НР, НС (ЗП, ЗР)
Івано-Франківська область	АТ	09	ІВ, ІС (ІВ, СЯ)
Київ	АА	11	КА, КІ, КВ, КЕ, КН (КІ, ХТ)
Київська область	АІ	10	КК, КХ, КМ (КХ)
Кіровоградська область	ВА	12	ОМ, ВІН, ОС (КД)
Луганська область	ВВ	13	АМ, АО, АР, АТ, АХ (ВГ, ЛУ)
Львівська область	НД	14	ТА, ТВ, ТН, ТС (ЛВ)
Миколаївська область	ВЕ	15	НІ, НК, НТ (НІ)
Одеська область	ВН	16	ОА, ОВ, ОЕ, ОК (ОД, ОО)
Полтавська область	ВІ	17	СК, СН, СС (ПЗ)
Рівненська область	ВК	18	РВ, РА, РВ (РВ)
Севастополь	СН	27	КС
Сумська область	ВМ	19	СА, СВ, РЕ (СУ)
Тернопільська область	ВО	20	ТІ, ТІ, ТК (ТІ)
Харківська область	АХ	21	ХА, ХЕ, ХІ, ХК (ХА, ХК)
Херсонська область	ВТ	22	ХВ, ХН (ХО)
Хмельницька область	ВХ	23	ХМ, ХТ (ХМ)
Черкаська область	СА	24	МА, МВ, МО (ЧК)
Чернігівська область	СВ	25	МК, ММ, МН (ЧН, ЧТ)
Чернівецька область	РС	26	МО, МР, МС (ЧВ)

13. Одиниці вимірювання

Одиниці вимірювання довжини

- 1 м = 10 дм = 100 см = 1000 мм = 1000 000 мкм.
- 1 дм = 10 см = 100 мм = 100 000 мкм;
- 1 см = 10 мм = 10 000 мкм;
- 1 мм = 1000 мкм.
- 1 км = 1000 м = 10000 дм = 100 000 см = 1 000 000 мм = 1 000 000 000 мкм.

Одиниці вимірювання маси

- 1 г = 1000 мг чи 1 мг = 0,001 г,
- 1 кг = 1000 г чи 1 г = 0,001 кг,
- 1 кг = 1 000 000 мг чи 1 мг = 0,000001 кг.

Великі за масою величини вимірюють у тоннах (т) і центнерах (ц):

- 1 т = 10 ц = 1000 кг = 1 000 000 г чи
- 1 ц = 0,1 т, 1 кг = 0,001 т,
- 1 г = 0,000001 т, 1 ц = 100 кг = 100 000 г чи
- 1 кг = 0,01 ц, 1 г = 0,00001 ц.

Одиниці вимірювання площі

- $1 \text{ м}^2 = 100 \text{ дм}^2 = 10000 \text{ см}^2 = 1\,000\,000 \text{ мм}^2$, тобто
- $1 \text{ см}^2 = 0,0001 \text{ м}^2$, $1 \text{ дм}^2 = 0,01 \text{ м}^2$,
- $1 \text{ см}^2 = 0,01 \text{ дм}^2$, $1 \text{ см}^2 = 100 \text{ мм}^2$,
- $1 \text{ мм}^2 = 0,01 \text{ см}^2$, $1 \text{ км}^2 = 1\,000\,000 \text{ м}^2$,
- $1 \text{ м}^2 = 0,000001 \text{ км}^2$.

При вимірюванні земельних ділянок використовуються одиниці вимірювання ар і гектар (позначаються «а» і «га»).

- $1 \text{ а} = 100 \text{ м}^2 = 1\,000\,000 \text{ см}^2$, тобто $1 \text{ м}^2 = 0,01 \text{ а}$.

Інша назва ара – сотка. 1 сотка – це 1 ар, або 100 м².

- $1 \text{ га} = 100 \text{ а} = 10\,000 \text{ м}^2$ або $1 \text{ а} = 0,01 \text{ га}$, $1 \text{ м}^2 = 0,0001 \text{ га}$.

Одиниці вимірювання об'єму

Основною одиницею вимірювання об'ємів є кубічний дециметр (дм³).

1 дм³ ще називають - 1 літр, тобто $1 \text{ дм}^3 = 1 \text{ л}$.

Тисячна частина літра – мілілітр, тобто $1 \text{ л} = 1000 \text{ мл}$, а $1 \text{ мл} = 0,001$

л.

- $1 \text{ л} = 1 \text{ дм}^3 = 1\,000\,000 \text{ мм}^3$,

- $1 \text{ мм}^3 = 0,000001 \text{ л}$.

Таким чином, $1 \text{ мл} = 1000 \text{ мм}^3$, а $1 \text{ мм}^3 = 0,001 \text{ мл}$. Оскільки $1 \text{ см}^3 = 1000 \text{ мм}^3$, то $1 \text{ мл} = 1 \text{ см}^3$.

Великі об'єми вимірюються в декалітрах (дал): $1 \text{ дал} = 10 \text{ л}$; і кубічних метрах (м³): $1 \text{ м}^3 = 1000 \text{ л}$, тобто $1 \text{ м}^3 = 100 \text{ дал}$.

Довідкова інформація (телефони)

Екстрені служби	
Рятувальники (у випадку пожежі)	101
Поліція	102
Швидка медична допомога	103 112 (моб)
Аварійна газова служба	104 (057) 733-30-04
Головне управління з надзвичайних ситуацій Харківської обласної державної адміністрації	(057) 700-30-90 (057) 7002632
Східний авіаційний допоміжний центр пошуку і рятування	(057) 740-17-01 (057) 775-40-43

Харківська обласна рятувально-водолазна служба	(057) 707-02-61 (057) 707-02-62
Медична допомога	
Міська клінічна лікарня швидкої та невідкладної медичної допомоги ім. проф. А.І. Мещанінова	(057) 715-33-39
Довідкове бюро «Швидкої медичної допомоги»	(057) 734-91-12
Медична допомога у випадку травм (цілодобово)	
ока – Міська клінічна лікарня №14 ім. Л.Л. Гіршмана (вул. Олесея Гончара, 5)	(057) 700-54-52
кисті – Міська клінічна лікарня № 31 (пр. Постишева, 4)	(057) 370-40-28
вуха, горла, носу – Міська отоларингологічна клінічна лікарня № 30 (вул. Гуданова, 5/7)	(057) 704-14-94
опіки та холодна травма – Міська клінічна лікарня швидкої та невідкладної медичної допомоги ім. проф. А.І. Мещанінова (пров. Балакірева, 3а)	(057) 343-14-66
Травматологічні пункти (цілодобово)	
Міська багатопрофільна лікарня №18 (вул. Краснодарська, 104)	(057) 738-10-08
Міська клінічна багатопрофільна лікарня № 25 (ІІІ Інтернаціоналу, 6)	(0572) 93-81-94
Міська клінічна лікарня № 31 (пр. Постишева, 4)	(057) 370-40-28
Харківська обласна клінічна травматологічна лікарня (Салтівське шосе, 266)	(057) 710-24-60 (057) 711-79-13
Соціальні служби довіри	
Екстрена психологічна допомога при Харківському обласному центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (цілодобово)	(057) 705-04-69
Харківський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді «Довіра»	(057) 771-84-57

Комунальні служби	
КП «Жилкомсервіс» (Центральна диспетчерська служба)	15-62 (057) 760-70-62 (057) 730-72-28
КП «Харківські теплові мережі» (диспетчер)	(057) 51-31-61 (057) 738-21-09 (057) 392-12-81
КП «Харківводоканал» (Аварійна диспетчерська, водопостачання)	15-33 (057) 734-91-53 (057) 712-08-40 (057) 739-95-05
КП «Харківводоканал» (Аварійна диспетчерська, водовідведення)	15-99 (057) 704-14-46 (057) 704-14-47 (057) 704-14-48
КП «Харківміськліфт» (Диспетчер з обслуговування ліфтів)	(057) 756-51-00 (057) 756-51-01 (057) 700-44-57
КП «Харків-Сигнал» (Техн. спостереження, утримання та ремонт тех. засобів регулювання дорожнього руху)	(057) 731-59-53
КП Електромережі зовнішнього освітлення «Міськсвітло» (Аварійна)	(057) 700-50-37 (057) 700-50-39
КП «Харківзеленбуд» (знесення аварійних дерев)	(057) 701-39-78
КП «Санітарно-екологічний центр» (контроль навколишнього середовища)	(057) 731-27-59
КП «Муніципальна компанія поводження з відходами»	(057) 736-07-73
КП «Комплекс з експлуатації об'єктів водозниження і зливової каналізації» (Диспетчер)	(057) 707-10-87
КП «Комплекс з вивозу побутових відходів»	(057) 736-08-52
КП «Харківблагоустрій»	(057) 702-15-64
Телефони довіри правоохоронних органів	
Гаряча лінія Генеральної прокуратури України щодо порушення прав фізичних осіб-підприємців та господарюючих суб'єктів	0-800-507-001

Гаряча лінія СБУ щодо особливо-небезпечних злочинів проти держави	0-800-501-482
Гаряча лінія ГУНП України у Харківській області	(057) 70-59-333
Гаряча лінія СБУ в Харківській області	(057) 700-34-50
Приймальня Харківської обласної прокуратури	(057) 732-81-17
Чергові частини підрозділів органів Національної поліції України м. Харкова	
Шевченківський район	(057) 337-78-80
Київський район	(057) 700-43-04
Слобідський район	(057) 737-23-46
Холодногірський район	(057) 712-50-22
Московський район	(057) 738-30-24
Новобаварський район	(057) 370-21-25
Індустріальний район	(0572) 93-50-64
Немишлянський район	(0572) 93-50-40
Основ'янський район	(057) 737-40-22

Гусаров С.М., Безпалова О.І., Головка О.М., Андрійченко Н.С.,
Джагупов Г.В., Завальний М.В., Марков В.В., Резанов С.А.

Пам'ятка працівника патрульної поліції

Права та обов'язки працівників патрульної поліції

(Витяг з Положення про патрульну службу МВС: затвердженого Наказом МВС від 02.07.2015 № 796)

VI. Права працівників патрульної служби

1. Працівники патрульної служби МВС України мають право:

- 1) вимагати від громадян дотримання громадського порядку;
- 2) вимагати від осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень;
- 3) перевіряти у громадян при підозрі в учиненні ними правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи у передбачених законом випадках і спосіб;
- 4) здійснювати в установленому законодавством порядку особистий огляд, огляд речей і документів, транспортного засобу і вантажу;
- 5) вилучати у громадян та службових осіб предмети і речі, заборонені або обмежені в обігу, а також документи з ознаками підробки;
- 6) застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та вогнепальну зброю у випадках і в порядку, передбачених законодавством;
- 7) при здійсненні патрулювання на транспортному засобі включати спеціальні світлові, звукові сигнали, а також у виняткових випадках не дотримуватися вимог правил дорожнього руху;
- 8) тимчасово обмежити або заборонити доступ особам до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічного порядку та громадської безпеки, охорони життя і здоров'я людей, а також для проведення окремих слідчих дій відповідно до законодавства;
- 9) обмежувати або забороняти у випадках затримання правопорушників при аваріях, інших надзвичайних обставинах, що загрожують життю і здоров'ю людей, рух транспортних засобів і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг відповідно до законодавства;
- 10) використовувати технічні засоби та технічні прилади для виявлення і фіксації правопорушень відповідно до законодавства;
- 11) затримувати громадян за передбачених законом підстав і в спосіб

та здійснювати їх доставлення до органів внутрішніх справ відповідно до законодавства;

12) затримувати та забезпечувати доставлення транспортних засобів для тимчасового зберігання відповідно до законодавства.

2. Працівники патрульної служби міліції (поліції) мають інші права, передбачені законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами МВС.

VII. Обов'язки працівників патрульної служби

1. При виконанні службових обов'язків працівник патрульної служби зобов'язаний:

1) поважати і не порушувати права та свободи людини і громадянина;

2) обмежувати права і свободи людини лише в спосіб та у випадках, що встановлені законом;

3) звертаючись до людини, привітатися, прикласти праву руку до головного убору,

назвати своє прізвище, посаду, спеціальне звання та пред'явити на її вимогу службове посвідчення, надавши можливість ознайомитися з викладеною в ньому інформацією, при цьому не випускати його з рук;

4) під час спілкування з особою чітко дотримуватися норм службової етики;

5) попередити водіїв транспортних засобів про небезпеку, що виникла на шляху їх руху, та вжити заходів для їх усунення;

6) у разі отримання інформації про можливе вчинення правопорушення негайно інформувати безпосереднього керівника, чергового та/або службу моніторингу і вжити всіх передбачених законом заходів для його запобігання;

7) надавати допомогу особам, які постраждали від правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їх життя та здоров'я;

8) під час проведення ремонтно-будівельних та інших видів робіт на вулицях і дорогах забезпечувати оптимізацію дорожнього руху і контролювати дотримання правил безпеки дорожнього руху;

9) за можливості надати допомогу водію в разі несправності його транспортного засобу;

10) виконувати інші обов'язки відповідно до законодавства, в тому числі нормативно-правових актів МВС.

2. Працівникові патрульної служби заборонено:

1) порушувати правила дорожнього руху та правила благоустрою, якщо

це не пов'язано з необхідністю виконання службової діяльності;

2) спілкуватися з людьми, перебуваючи в службовому транспортному засобі;

3) давати вказівки чи побажання учасникам дорожнього руху незрозумілими жестами, використовувати гучномовець або спеціальні сигнали не за призначенням;

4) виявляти неповагу чи недоброчинність до громадян;

5) інше, що передбачено законодавством, у тому числі нормативно-правовими актами МВС.

ПОЛІЦІЯ

Поліцейські заходи примусу
(Витяг із Закону України «Про
Національну
поліцію» від 02.07.2015 № 580)

Стаття 42. Поліцейські заходи примусу

1. Поліція під час виконання повноважень,
визначених цим Законом, уповноважена
застосовувати такі заходи примусу:

- 1) фізичний вплив (сила);
- 2) застосування спеціальних засобів;
- 3) застосування вогнепальної зброї.

2. Фізичним впливом є застосування будь-якої фізичної сили, а також спеціальних прийомів боротьби з метою припинення протиправних дій правопорушників.

3. Спеціальні засоби як поліцейські заходи примусу – це сукупність пристроїв, приладів і предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених і технічно придатних для захисту людей від ураження різними предметами (у тому числі від зброї), тимчасового (відворотного) ураження людини (правопорушника, супротивника), пригнічення чи обмеження волі людини (психологічної чи фізичної) шляхом здійснення впливу на неї чи предмети, що її оточують, з чітким регулюванням підстав і правил застосування таких засобів та службових тварин.

4. Для виконання своїх повноважень поліцейські можуть використовувати такі спеціальні засоби:

- 1) гумові та пластикові кийки;
- 2) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії;
- 3) засоби обмеження рухомості (кайданки, сітки для зв'язування тощо);
- 4) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії;
- 5) засоби примусової зупинки транспорту;
- 6) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби;

- 7) службові собаки та службові коні;
  - 8) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії;
  - 9) засоби акустичного та мікрохвильового впливу;
  - 10) пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень;
  - 11) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії;
  - 12) засоби, споряджені безпечними димоутворюючими препаратами;
  - 13) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби.
5. Поліцейський за жодних обставин не може застосовувати заходи примусу, не визначені цим Законом.
6. Не є заходом примусу використання поліцейським засобів індивідуального захисту (шоломів, бронежилетів та іншого спеціального екіпірування).

ПОЛІЦІЯ

7. Поліцейський зобов'язаний негайно зупинити застосування певного виду заходу примусу в момент досягнення очікуваного результату.

Стаття 43. Порядок застосування

поліцейських заходів примусу

1. Поліцейський зобов'язаний заздалегідь попередити особу про застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї і надати їй достатньо часу для виконання законної вимоги поліцейського, крім випадку, коли зволікання може спричинити посягання на життя і здоров'я особи чи та/або поліцейського або інші тяжкі наслідки, або в ситуації, що склалася, таке попередження є невиправданим або неможливим.

2. Попередження може бути зроблено голосом, а за значної відстані або звернення до великої групи людей – через гучномовні установки, підсилювачі звуку.

3. Вид та інтенсивність застосування заходів примусу визначаються з урахуванням конкретної ситуації, характеру правопорушення та індивідуальних особливостей особи, яка вчинила правопорушення.

4. Поліцейські зобов'язані надавати невідкладну медичну допомогу особам, які постраждали в результаті застосування заходів примусу.

5. Заборонено застосування фізичної сили, спеціальних засобів і вогнепальної зброї до жінок з явними ознаками вагітності, малолітніх осіб, осіб з явними ознаками обмежених можливостей або старості, крім випадків учинення ними збройного чи групового нападу, учинення збройного опору поліцейському, що загрожує життю і здоров'ю інших осіб або поліцейських, якщо відбити такий напад або опір іншими способами і засобами неможливо.

Стаття 44. Застосування фізичної сили

1. Поліцейський може застосовувати фізичну силу, у тому числі спеціальні прийоми боротьби (рукопашного бою), для забезпечення особистої безпеки або/та безпеки інших осіб, припинення правопорушення, затримання особи, яка вчинила правопорушення, якщо застосування інших поліцейських заходів не забезпечує виконання поліцейським повноважень, покладених на нього законом.

2. Поліцейський зобов'язаний письмово повідомити свого керівника, а той зобов'язаний повідомити прокурора про завдання особі тілесних ушкоджень унаслідок застосування фізичної сили.

Стаття 45. Застосування спеціальних засобів

1. Поліцейський для забезпечення публічної безпеки і порядку застосовує спеціальні засоби, визначені цим Законом.

2. Поліцейський уповноважений застосовувати спеціальні засоби тільки у разі, якщо він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Загальні правила застосування спеціальних засобів:

ПОЛІЦІЯ

1) кайданки та інші засоби обмеження рухомості застосовуються:

- до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та чинить опір поліцейському або намагається втекти;

- під час затримання особи;

- під час конвоювання (доставляння) затриманого або заарештованого;

- якщо особа своїми небезпечними діями може завдати шкоду собі і оточуючим;

- проведення процесуальних дій з особами у випадках, коли вони можуть створити реальну небезпеку оточуючим або собі;

2) гумові та пластикові кийки застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

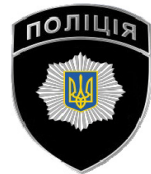
- затримання особи, яка вчинила правопорушення і чинить злісну непокору законній вимозі поліцейського;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

3) засоби, споряджені речовинами сльозогінної та драгівної дії, застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

4) засоби примусової зупинки транспорту застосовуються для примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського щодо зупинки транспортного засобу, або якщо дії водія транспортного засобу створюють загрозу життю чи здоров'ю людини;

5) пристрої, гранати, боеприпаси та малогабаритні підривні пристрої для руйнування перешкод і примусового відчинення приміщень застосовуються для:

- затримання особи;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

6) електрошокові пристрої контактної та контактнo-дистанційної дії застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- відбиття нападу тварини, що загрожує життю і здоров'ю особи чи поліцейського;

7) спеціальні маркувальні та фарбувальні засоби застосовуються для:

- маркування особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;

ПОЛІЦІЯ

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень з метою подальшого виявлення осіб та затримання, а також контролю за переміщенням речей;

8) пристрої, гранати та боеприпаси світлозвукової дії, засоби акустичного та мікрохвильового впливу застосовуються для:

- відбиття нападу на поліцейського, іншу особу та/або об'єкт, що перебуває під охороною;
- затримання особи, яка чинить збройний опір, або з метою примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), де перебуває така особа;
- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи, яка знаходиться у приміщенні;

9) водомети, бронемашини та інші спеціальні транспортні засоби застосовуються для:

- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;
- відбиття групового нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей;
- примусової зупинки транспортного засобу, водій якого не виконав законні вимоги поліцейського зупинитися;

затримання озброєної особи, яка підозрюється у вчиненні злочину;

10) пристрої для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металними снарядами несмертельної дії, застосовуються для:

- захисту від нападу, що загрожує життю та здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;
- відбиття збройного нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також для звільнення їх у разі захоплення;
- затримання особи, яка підозрюється у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;
- затримання особи, яка чинить збройний опір або намагається втекти з-під варти;
- затримання озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;
- подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил;
- знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю людей, у тому числі поліцейського;
- припинення групового порушення громадського порядку чи масових заворушень;

- відбиття групового нападу, що загрожує життю чи здоров'ю людей;

11) засоби, споряджені безпечними димоутворювальними препаратами, застосовуються для:

- забезпечення маскуванню дій поліцейських, спрямованих на затримання особи, яка чинить збройний опір, або для того, щоб примусити таку особу залишити територію (транспортний засіб, будівлю, споруду, земельну ділянку), на якій вона перебуває;

- звільнення особи, незаконно позбавленої свободи;

12) службовий собака застосовується під час:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення;
- під час конвоювання (доставлення) затриманої або заарештованої особи;
- для відбиття нападу на особу та/або поліцейського;

13) службовий кінь застосовується під час:

- патрулювання;
- переслідування та затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

4. Поліції (поліцейському) заборонено:

1) наносити удари гумовими (пластиковими) кийками по голові, шиї, ключичній ділянці, статевих органах, попереку (куприку) і в живіт;

2) під час застосування засобів, споряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії, здійснювати прицільну стрільбу по людях, розкидання і відстрілювання гранат у натовп, повторне застосування їх у межах зони ураження в період дії цих речовин;

3) відстрілювати патрони, споряджені гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металними снарядами несмертельної дії, з порушенням визначених технічними характеристиками вимог щодо відстані від особи та стрільби в окремі частини голови і тіла людини;

4) застосовувати водомети при температурі повітря нижче +10°C;

5) застосовувати засоби примусової зупинки транспорту для примусової зупинки мотоциклів, мотоколясок, моторолерів, мопедів, транспортного засобу, що здійснює пасажирські перевезення, а також застосовувати такі засоби на гірських шляхах або ділянках шляхів з обмеженою видимістю, залізничних переїздах, мостах, шляхопроводах, естакадах, у тунелях;

6) застосовувати кайданки більше ніж 2 години безперервного використання або без послаблення їх тиску.

5. Застосування малогабаритного підривного пристрою для відкриття приміщень є виправданим, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам та інтересам, є меншою, ніж шкода, яку вдалося відвернути.

6. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про застосування до особи спеціального засобу.

ПОЛІЦІЯ

Якщо поліцейський заподіяв особі пора-нення або каліцтво внаслідок застосування до неї спеціального засобу, керівник такого поліцейського зобов'язаний негайно пові-домити про це відповідного прокурора.

7. Допустимі параметри спеціальних засобів у частині їх фізичного, хімічного та іншого впливу на організм людини визначаються упов-новаженими установами центрального органу виконавчої влади, що забез-печує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я.

8. Правила зберігання, носіння та застосування спеціальних засобів, що є на озброєнні поліції, визначаються нормативними актами Міністерства внутрішніх справ України.

Стаття 46. Застосування вогнепальної зброї

1. Застосування вогнепальної зброї є найбільш суворим заходом примусу.

2. Поліцейський уповноважений на зберігання, носіння вогнепальної

зброї, а також на її застосування і використання лише за умови що він пройшов відповідну спеціальну підготовку.

3. Порядок зберігання і носіння вогнепальної зброї, що знаходиться в розпорядженні поліцейського, перелік вогнепальної зброї та боєприпасів, що використовуються в діяльності поліції, та норми їх належності встановлюються Міністром внутрішніх справ України.

4. Поліцейський уповноважений у виняткових випадках застосовувати вогнепальну зброю:

1) для відбиття нападу на поліцейського або членів його сім'ї, у випадку загрози їхньому життю чи здоров'ю;

2) для захисту осіб від нападу, що загрожує їхньому життю чи здоров'ю;

3) для звільнення заручників або осіб, яких незаконно позбавлено волі;

4) для відбиття нападу на об'єкти, що перебувають під охороною, конвої, житлові та нежитлові приміщення, а також звільнення таких об'єктів у разі їх захоплення;

5) для затримання особи, яку застали під час вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину і яка намагається втекти;

6) для затримання особи, яка чинить збройний опір, намагається втекти з-під варти, а також озброєної особи, яка погрожує застосуванням зброї та інших предметів, що загрожують життю і здоров'ю людей та/або поліцейського;

7) для зупинки транспортного засобу шляхом його пошкодження, якщо водій своїми діями створює загрозу життю чи здоров'ю людей та/або поліцейського.

5. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки після попередження про необхідність припинення протиправних дій і намір використання заходу примусу, визначеного цією статтею.

6. Застосування вогнепальної зброї без попередження допускається:

1) при спробі особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену ним відстань, чи доторкнутися до зброї;

2) у разі збройного нападу, а також у разі раптового нападу із застосуванням бойової техніки, транспортних засобів або інших засобів, що загрожують життю чи здоров'ю людей;

3) якщо особа, затримана або заарештована за вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину, втікає із застосуванням транспортного засобу;

4) якщо особа чинить збройний опір;

5) для припинення спроби заволодіти вогнепальною зброєю.

7. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю тільки

з метою заподіяння особі такої шкоди, яка є необхідною і достатньою в такій обстановці, для негайного відвернення чи припинення збройного нападу.

8. Поліцейський уповноважений застосовувати вогнепальну зброю у разі збройного нападу, якщо відвернення чи припинення відповідного нападу неможливо досягнути іншими засобами.

9. Поліцейському заборонено застосовувати вогнепальну зброю в місцях, де може бути завдано шкоди іншим особам, а також у вогненебезпечних та вибухонебезпечних місцях, крім випадків необхідності відбиття нападу або крайньої необхідності.

10. Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомляти свого керівника про застосування вогнепальної зброї, а також негайно повідомити свого керівника про активне застосування вогнепальної зброї, який, у свою чергу, зобов'язаний поінформувати центральний орган управління поліції та відповідного прокурора.

11. Поліцейський може взяти до рук вогнепальну зброю і привести її у готовність, якщо вважає, що в обстановці, що склалася, можуть виникнути підстави для її застосування.

12. Під час затримання осіб, щодо яких у поліцейського виникла підозра у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, а також під час перевірки документів у таких осіб поліцейський може привести в готовність вогнепальну зброю та попередити особу про можливість її застосування.

Спроба особи, яку затримує поліцейський із вогнепальною зброєю в руках, наблизитися до нього, скоротивши визначену поліцейським відстань, чи доторкнутися до зброї є підставою для застосування вогнепальної зброї поліцейським.

13. Поліцейський може використати вогнепальну зброю для подання сигналу тривоги або виклику допоміжних сил, або для знешкодження тварини, яка загрожує життю чи здоров'ю поліцейського та інших осіб.

Адміністративне затримання

(Витяг із Кодексу України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984)

Стаття 261. Адміністративне затримання

Про адміністративне затримання складається протокол, в якому зазначаються: дата і місце його складення; посада, прізвище, ім'я та по батькові особи, яка склала протокол; відомості про особу затриманого; час і мотиви затримання. Протокол підписується посадовою особою, яка його склала, і затриманим. У разі відмовлення затриманого від підписання протоколу в ньому робиться запис про це.

Про місце перебування особи, затриманої за вчинення адміністративного правопорушення, негайно повідомляються її родичі, а на її прохання також власник відповідного підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган.

Стаття 262. Органи (посадові особи), правомочні здійснювати адміністративне затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може провадитися лише органами (посадовими особами), уповноваженими на те законами України.

Органи внутрішніх справ (Національна поліція) провадять адміністративне затримання у таких випадках:

- при вчиненні дрібного хуліганства;
- при вчиненні насильства в сім'ї;
- у разі порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій;
- при вчиненні злісної непокори законному розпорядженню чи вимозі поліцейського, члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону, а також військовослужбовця чи образи їх;
- при поширюванні неправдивих чуток;
- у разі публічних закликів до невиконання вимог поліцейського;
- при прояві неповаги до суду;
- при вчиненні незаконного доступу до інформації в автоматизованих системах;
- у разі порушення правил про валютні операції;
- у разі правил обігу наркотичних засобів або психотропних речовин;
- у разі незаконного продажу товарів або інших предметів;
- у разі дрібної спекуляції;
- у разі торгівлі з рук у нествановлених місцях;
- при розпиванні спиртних напоїв у громадських місцях чи появи у громадських місцях у п'яному вигляді, що ображає людську гідність і громадську мораль;
- у випадках, коли є підстави вважати, що особа займається проституцією;
- при порушенні правил дорожнього руху;
- при порушенні правил полювання, рибальства і охорони рибних запасів та інших порушень законодавства про охорону і використання тваринного світу;
- при порушенні правил перебування іноземців та осіб без громадянства в Україні і транзитного проїзду через територію України;

- в інших випадках, прямо передбачених законами України.

Стаття 263. Строки адміністративного затримання

Адміністративне затримання особи, яка вчинила адміністративне правопорушення, може тривати не більш як три години.

Осіб, які порушили правила обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, може бути затримано на строк до трьох годин для складення протоколу, а в необхідних випадках для встановлення особи, проведення медичного огляду, з'ясування обставин придбання вилучених наркотичних засобів і психотропних речовин та їх дослідження - до трьох діб з пові-домленням про це письмово прокурора протягом 24 годин з моменту затримання.

Вимоги, що висуваються до протоколу про адміністративне правопорушення

(Витяг з Інструкції з оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення в органах внутрішніх справ України: затвердженої Наказ МВС України від 04.10.2013 № 95)

III. Порядок складання протоколу про адміністративне правопорушення та оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення

3.1. При вчиненні адміністративного правопорушення особами, які досягли віку, з якого настає адміністративна відповідальність, уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ (далі – ОВС) складають протокол про адміністративне правопорушення.

3.2. З метою складення протоколу про адміністративне правопорушення в разі неможливості скласти його на місці вчинення правопорушення, якщо складення протоколу є обов'язковим, порушника може бути доставлено до ОВС (органу Національної поліції України) (адміністративного будинку органу поліції, приміщення громадського пункту охорони порядку, дільничного пункту міліції (поліції)).

3.3. Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до адміністративного будинку ОВС (органу Національної поліції України), фіксуються в Журналі обліку доставлених, відвідувачів та запрошених за формою, наведеною в додатку 14 до Інструкції з організації діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, затвердженої наказом МВС України від 28 квітня 2009

року № 181, зареєстрованої в Міністерстві юстиції України 20 серпня 2009 року за № 786/16802.

3.4. Відомості стосовно осіб, які вчинили адміністративні правопорушення та яких доставлено до громадських пунктів з охорони громадського порядку, дільничних пунктів міліції (поліції) (далі – доставлені особи), фіксуються в журналі обліку доставлених осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Перебування доставленої особи в громадському пункті з охорони громадського порядку не може тривати більш як одну годину згідно з частиною дев'ятою статті 259 КУпАП.

3.5. Протокол про адміністративне правопорушення складається на спеціальному бланку, що виготовлений друкарським способом згідно з технічним описом, на якому проставлено відповідні серія і номер.

3.6. Усі реквізити протоколу заповнюються чорнилами чорного або синього кольору, крім гелевих, розбірливим почерком, державною мовою.

3.7. Не допускається закреслення чи виправлення відомостей, що заносяться до протоколу, а також унесення додаткових записів після того, як протокол підписано особою, стосовно якої його складено.

3.8. Протокол складається у двох примірниках, один з яких під підпис вручається особі, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.9. При складанні протоколу зазначаються:

- дата і місце його складення (число, місяць, рік, населений пункт, географічна точка);

- посада, спеціальне звання, прізвище, ім'я, по батькові посадової особи, яка склала протокол;

- відомості про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (зазначаються повністю (без скорочення) її прізвище, ім'я та по батькові; число, місяць і рік народження; місце народження; місце проживання; місце реєстрації, номер телефону; найменування підприємства, установи, організації, де працює (її посада) або навчається особа; документ, що посвідчує особу (серія, номер паспорта, дата видачі й назва ОВС, що його видав, або серія, номер іншого документа, що посвідчує особу, яка вчинила правопорушення (службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток), дата видачі й найменування підприємства, установи, організації, що його видали); відомості щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності впродовж року (за наявності));

- місце, час вчинення і суть адміністративного правопорушення (суть адміністративного правопорушення повинна точно відповідати ознакам складу адміністративного правопорушення, зазначеним у статті КУпАП, за якою

складено протокол);

- частина відповідної статті та стаття КУпАП, згідно з якою передбачена адміністративна відповідальність за таке правопорушення;
- прізвища, місця проживання свідків і потерпілих, якщо вони є;
- пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.10. Якщо в результаті вчинення адміністративного правопорушення заподіяно матеріальну шкоду, про це також зазначається в протоколі (прізвище, ім'я та по батькові потерпілого, місце його проживання або найменування підприємства, установи, організації, їх місцезнаходження і розмір заподіяної внаслідок адміністративного правопорушення матеріальної шкоди).

3.11. При складанні протоколу особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, роз'яснюються її права, передбачені статтями 55, 56, 59, 63 Конституції України, статтею 268 КУпАП, повідомляється, що справу про адміністративне правопорушення буде розглянуто у строки, визначені статтею 277 КУпАП, про що робиться відмітка та ставиться підпис особи, яка притягається до адміністративної відповідальності.

3.12. Протокол підписується уповноваженою посадовою особою, яка його склала, і особою, яка притягається до адміністративної відповідальності. За наявності свідків і потерпілих протокол може бути підписано також цими особами.

У разі відмови особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, від підписання протоколу, у ньому робиться запис про це.

Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, має право подати пояснення і зауваження щодо змісту протоколу та пояснення по суті адміністративного правопорушення, які додаються до протоколу, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі коли особа, стосовно якої складається протокол, не володіє українською мовою, протокол складається за участю перекладача.

3.13. Особі, стосовно якої складається протокол, пропонується надати по суті вчиненого адміністративного правопорушення письмове пояснення, яке підписується зазначеною особою. Пояснення може додаватися до протоколу окремо, про що робиться запис у протоколі.

3.14. Особа, яка притягається до адміністративної відповідальності, згідно зі статтею 63 Конституції України не несе відповідальності за відмову давати пояснення щодо себе, членів своєї сім'ї чи близьких родичів.

3.15. До протоколу долучаються інші матеріали про адміністративне правопорушення (пояснення особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновок експерта, речові докази, протокол про вилучення речей і документів, рапорти посадових осіб, а також інші документи).

3.16. Якщо правопорушення вчинено кількома особами, то протокол

про адміністративне правопорушення складається стосовно кожної особи окремо.

3.17. Протокол та матеріали про адміністративне правопорушення протягом доби надаються посадовій особі, уповноваженій розглядати справу про адміністративне правопорушення.

Довідкова інформація (телефони)

Екстрені служби	
Рятувальники (у випадку пожежі)	101
Поліція	102
Швидка медична допомога	103 112 (моб)
Аварійна газова служба	104 (057) 733-30-04
Головне управління з надзвичайних ситуацій Харківської обласної державної адміністрації	(057) 700-30-90 (057) 7002632
Східний авіаційний допоміжний центр пошуку і рятування	(057) 740-17-01 (057) 775-40-43
Харківська обласна рятувально-водолазна служба	(057) 707-02-61 (057) 707-02-62
Медична допомога	
Міська клінічна лікарня швидкої та невідкладної медичної допомоги ім. проф. А.І. Мещанінова	(057) 715-33-39
Довідкове бюро «Швидкої медичної допомоги»	(057) 734-91-12
Соціальні служби довіри	
Екстрена психологічна допомога при Харківському обласному центрі соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (цілодобово)	(057) 705-04-69
Харківський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді «Довіра»	(057) 771-84-57
Чергові частини підрозділів органів Національної поліції України м. Харкова	
Шевченківський район	(057) 337-78-80
Київський район	(057) 700-43-04
Слобідський район	(057) 737-23-46
Холодногірський район	(057) 712-50-22

Московський район	(057) 738-30-24
Новобаварський район	(057) 370-21-25
Індустріальний район	(0572) 93-50-64
Немишлянський район	(0572) 93-50-40
Основ'янський район	(057) 737-40-22

Безпалова О.І., Джафарова О.В., Шатрава С.О.

Пропозиції

Харківського національного університету внутрішніх справ до порядку проходження стажування науково-педагогічними працівниками ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ відповідно до напрямів підготовки кадрів

Проходження стажування науково-педагогічними працівниками ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ відповідно до напрямів підготовки кадрів, є однією із форм підвищення рівня професійної компетентності.

Стажування науково-педагогічних працівників ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ відповідно до напрямів підготовки кадрів – це організований цілеспрямований, врегульований відповідними нормативно-правовими актами процес, метою якого є оволодіння науково-педагогічними працівниками ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, знаннями, спеціальними уміннями і навичками, необхідними для успішного виконання функціональних обов'язків на займаній посаді щодо якісної підготовки висококваліфікованих фахівців (поліцейських), здатних на належному рівні охороняти права і свободи людини, протидіяти злочинності, підтримувати публічний порядок та безпеку.

Особи, що проходять стажування у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ – особовий склад ВНЗ, який має спеціальні звання поліції (наукові та науково-педагогічні працівники). Стажування науково-педагогічного працівника відбувається у підрозділах НПУ, діяльність яких відповідає спеціалізації кафедри.

На стажування до практичних підрозділів Національної поліції України направляються працівники науково-педагогічного складу кафедр ВНЗ МВС України із специфічними умовами навчання, які мають спеціальні звання поліцейських та досвід практичної роботи менше ніж 2 роки.

Обов'язковою умовою організації процесу стажування науково-педагогічних працівників ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ, є забезпечення не лише успішного виконання конкретною особою функціональних обов'язків на займаній посаді, а й забезпечення безперебійного високоякісного освітнього процесу у ВНЗ. З одного підрозділу одночасно не може проходити стажування більше ніж 2 працівники.

Стажування науково-педагогічних працівників проходить безперервно,

протягом 2-6 місяців та має здійснюватись у час, вільний від проведення занять у ВНЗ.

Необхідність проведення стажування конкретного працівника та терміни його проходження визначаються його безпосереднім керівником за результатами оцінювання його службової діяльності.

Враховуючи особливості організації навчального процесу, навантаження науково-педагогічного складу, а також те, що ВНЗ належать до системи МВС, а не до Національної поліції (що ускладнює процеси короткострокового перевodu, призначення на посаду працівників ВНЗ у органи Національної поліції) стажування, що буде вважатися підвищенням кваліфікації, доцільно проводити 1 раз на 3 роки з правом ректора ВНЗ віддати наказ про тимчасове відрядження науково-педагогічного працівника у розпорядження відповідного органу Національної поліції України для проходження стажування.

На строк стажування за працівником зберігаються його посада, безперервність наукового та педагогічного стажу та грошове забезпечення. Це зумовлено тим, що особа, яка проходить стажування, виконує обов'язки одночасно і як працівник ВНЗ МВС (за своєю основною посадою), і як працівник практичного підрозділу НПУ (НДЕКЦ). Доцільність виконання працівником, що проходить стажування, обов'язків працівника ВНЗ МВС за основною посадою зумовлена необхідністю рядом обставин: виконанням навчального навантаження, яке планується на рік, проведення фундаментальних досліджень стану, структури, тенденцій злочинності, які не можливо провести силами навіть великих колективів практиків. Якщо відмовитись від цього, це негативним чином вплине на якість боротьби із злочинністю, пошук нових її методів і форм, кадровий склад ВНЗ МВС України.

Для проходження стажування у практичному підрозділі НПУ (НДЕКЦ) працівнику ВНЗ МВС має бути запропонована посада, адекватна фаховому рівню працівника, особливо, коли він має науковий ступінь, вчене звання, звання старшого складу Національної поліції. При цьому необхідно розробити відповідну сітку посад, які можуть бути заміщені працівниками ВНЗ під час стажування. Також потрібно враховувати той факт, що ці посади повинні бути вільними в територіальних підрозділах НПУ (НДЕКЦ).

Стажування відбувається згідно з Планом проходження стажування науково-педагогічних працівників ВНЗ у підрозділах ГУНП на навчальний рік, який погоджується керівниками ВНЗ та ГУНП. Планом передбачається знайомство стажиста з основними напрямками службової діяльності підрозділу де відбувається стажування. Індивідуальні завдання для працівника конкретизуються в Індивідуальному плані стажування, яких складається керівником кафедри, погоджується на факультеті та затверджується ректором ВНЗ. По завершенню стажування науково-педагогічний працівник складає

звіт, який погоджує керівник відповідного підрозділу ГУНП. Результати стажування науково-педагогічного працівника обговорюються на засіданні кафедри, а підсумки стажування підводяться наприкінці навчального року Вченою радою факультету ВНЗ.

Організація стажування науково-педагогічних працівників ВНЗ МВС, які мають спеціальні звання поліції, у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ здійснюється відповідно до спільного письмового наказу керівника ВНЗ та ГУНП (НДЕКЦ), в якому:

- визначається коло працівників, що будуть проходити стажування у практичних підрозділах НПУ та НДЕКЦ у новому навчальному році, з урахуванням вільних посад в територіальних підрозділах, потреби практичних підрозділів та можливості відкомандирувати від ВНЗ необхідну кількість осіб;
- здійснюється розподіл працівників за відділами поліції з урахуванням специфіки службової діяльності конкретного підрозділу та напряму підготовки кадрів, який забезпечує конкретний працівник;
- встановлюється термін початку проходження та завершення стажування працівників;
- призначаються наставники.

Керівниками стажування науково-педагогічного працівника є завідувач кафедри ВНЗ та начальник відповідного підрозділу ГУНП.

Права і обов'язки працівника ВНЗ МВС, який проходить стажування:

- може брати участь в діяльності органу (підрозділу), готувати проекти документів, бути присутнім на нарадах;
- зобов'язаний у повному обсязі та своєчасно виконувати завдання, передбачені індивідуальним планом стажування;
- зобов'язаний удосконалювати професійні знання, уміння та навички, поєднуючи їх з практичною діяльністю з використанням позитивного досвіду відповідного органу (підрозділу);
- зобов'язаний виконувати вказівки та доручення керівника стажування, дотримуватись професійної етики та культури поведінки.

Під час проходження стажування працівник ВНЗ МВС зобов'язаний дотримуватись правил внутрішнього службового розпорядку органу (підрозділу), в якому проходить стажування.

Зміст стажування визначається індивідуальним планом стажування, що затверджується керівником стажування в практичному підрозділі НПУ (НДЕКЦ) за погодженням з керівником органу, де проводиться стажування.

Керівник стажування:

- 1) складає та затверджує індивідуальний план стажування;
- 2) забезпечує умови, необхідні для проходження стажування;
- 3) забезпечує можливість ознайомлення з організацією роботи практичного підрозділу НПУ (НДЕКЦ), у якому працівник проходить стажування;

4) залучає працівника, який проходить стажування, до діяльності структурного підрозділу;

5) вивчає ділові та моральні якості працівника, який проходить стажування;

6) надає допомогу в удосконаленні професійних знань, умінь та навичок;

7) корегує, перевіряє хід заповнення документації стосовно стажування;

8) заслуховує за необхідності на відповідних нарадах звіт працівника, який проходить стажування, про хід стажування, проводить індивідуальну роботу, спрямовану на відповідальне його ставлення до виконання посадових обов'язків;

9) контролює виконання індивідуального плану.

Після закінчення стажування працівник, який пройшов стажування, подає керівнику стажування звіт про результати стажування.

Керівник стажування після подання працівником звіту про результати стажування оформляє висновок про результати стажування, що містить негативну, позитивну або відмінну оцінку виконання працівником індивідуального плану стажування та її обґрунтування. Зазначений висновок подається разом з індивідуальним планом керівнику органу, де проводилось стажування.

Негативна оцінка проставляється керівником стажування у разі невиконання працівником більшої половини завдань, визначених індивідуальним планом стажування.

Позитивна оцінка проставляється керівником стажування у разі виконання працівником половини або більшої половини завдань, визначених індивідуальним планом стажування.

Відмінна оцінка проставляється керівником стажування у разі виконання працівником усіх завдань, визначених індивідуальним планом стажування.

За результатами стажування у практичному підрозділі НПУ (НДЕКЦ) працівнику, який пройшов стажування, видається довідка за результатами стажування для подання за основним місцем роботи, яка додається до особової справи.

Документи про проходження стажування направляються за основним місцем роботи працівника ВНЗ МВС.

З метою уникнення можливих правових колізій слід внести зміни до Положення про організацію післядипломної освіти працівників Національної поліції від 24.12.2015 з тим, щоб стажування науково-педагогічних працівників вважалось формою підвищення кваліфікації, а не окремою формою післядипломної освіти, чітко визначити його підстави, порядок, питання матеріального та організаційного забезпечення.

Також необхідним є прийняття нормативно-правового акту, положеннями якого буде врегульовано проходження стажування не лише науково-педагогічними працівниками ВНЗ МВС України, а й усім особовим складом ВНЗ МВС, який має спеціальні звання поліції.

РОЗДІЛ 2

ПРОЕКТИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ,
ПРОПОЗИЦІЇ ТА ЗАУВАЖЕННЯ

Гайворонська В.В., Нікітченко В.В., Юхно М.О.

Проблеми забезпечення захисником-адвокатом захисту прав, свобод і законних інтересів особи у кримінальному провадженні та шляхи їх вирішення

За дослідженням сучасний етап розвитку нашої країни, пов'язано з процесами реформ і перетворень у всіх сферах соціального життя і тому, головним напрямом діяльності держави у галузі охорони прав, свобод та законних інтересів громадян стає забезпечення їх гарантій. У зв'язку з цим, гарантії забезпечення права на захист набувають особливої актуальності, оскільки окремі проблемні питання після прийняття чинного КПК України, залишилися не вирішеними, зокрема щодо захисту прав особи. Удосконалення системи заходів забезпечення належного рівня захисту прав і свобод особи є невід'ємною умовою становлення України, як дійсно демократичної, соціальної, правової держави. Відповідно до ст. 3 Конституції України права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст та спрямованість діяльності держави. За визначенням В.В. Радзівської права людини в своєму розвитку пройшли певні етапи становлення й розвитку, але цей процес є безперервний. Система прав людини яка склалася внаслідок історичного розвитку, становлення еталонів і стандартів є обов'язковим показником і нормою розвитку демократичного суспільства [1, с. 66]. В підтвердження правильності обраного шляху до демократичних реформ і євроінтеграції, в Україні триває непростий, але поступовий шлях щодо удосконалення чинного законодавства, імплементації міжнародно-правових актів і використання правових стандартів та позитивного досвіду зарубіжних країн. Зміни у кримінально процесуальних відносинах спричинили необхідність переосмислення значення держави та її органів в забезпеченні правових гарантій захисту учасників кримінального провадження. Досліджуючи цей напрям, Т. В. Садова зазначила, що права і свободи не є безмежними. Якщо особа в процесі реалізації своїх прав і свобод посягає на права і свободи інших, в такому випадку врегулювання конфлікту інтересів є обов'язком держави. У цьому разі ефективним інструментом виступає кримінальне судочинство [2, с. 18]. Цьому сприяло прийняття чинного КПК України, в якому запроваджена значна кількість новел, окремі з яких запозичено із міжнародно-правових актів, позитивного досвіду окремих країн світу

і практики діяльності Європейського суду з прав людини. Зазначене обумовлює необхідність запровадження в Україні законодавчих положень, що здатні реально забезпечувати надійний захист прав і свобод особи, а також виключити факти свавілля і беззаконня в діяльності працівників правоохоронних органів та суду з цих питань.

З цих питань Ю.О. Кухарук зазначила, що участь захисника є важливою гарантією забезпечення права на захист, оскільки його діяльність має соціальний характер і спрямована на спростування звинувачення, встановлення обставин, що пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушень його конституційних прав. При цьому його діяльність спрямована не лише на інтереси підозрюваного, обвинуваченого, а й на інтереси правосуддя [3, с. 59-63]. У чинному КПК України гарантію забезпечення права на захист деталізовано у положеннях ст. 20. Забезпечення прав та законних інтересів у кримінальному процесі.

Як зазначено в Законі України «Про безоплатну правову допомогу», в коло осіб, на яких поширюється конституційна гарантія та норма закону щодо надання кожному правову допомогу, входять всі без винятку громадяни України, а також іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах. [4, с. 13].

Відмітимо, що окреме положення з цього питання закріплено у ч. 4 ст. 55 Конституції України, згідно якого особа має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна. Реалізація такої гарантії підтверджується даними щодо звернення громадян України до Європейського суду з прав людини, згідно чого Україна посідає 3-тє місце за кількістю звернень.

Таким чином, закріплення гарантії щодо забезпечення і реалізації права особи на правову допомогу саме в Конституції України є результатом імплементації загальноновизнаних норм і принципів міжнародних правових актів і запровадження у правозастосовну діяльність органів досудового розслідування та інших правоохоронних органів і суду, а також наявність проблемних питань щодо теоретичної розробленості цього напрямку та доцільності удосконалення положень чинного КПК України.

<p>цію), заявник, свідок та його адвокат, понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p>	<p>Стаття 37. Призначення та заміна прокурора</p> <p>3. Якщо прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможливило його участь у кримінальному провадженні, а також у випадку відсторонення прокурора від виконання обов'язків на підставі окремої ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням адвоката, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, іншого учасника кримінального провадження або з власної ініціативи слідчого судді, повноваження прокурора покладаються на іншого прокурора керівником відповідного органу прокуратури.</p> <p>Керівник органу прокуратури має право відсторонити прокурора від виконання обов'язків у відповідному кримінальному</p>
<p>цію), заявник, свідок та його адвокат, понятій, заставодавець, перекладач, експерт, спеціаліст, представник персоналу органу пробації, секретар судового засідання, судовий розпорядник;</p>	<p>Стаття 37. Призначення та заміна прокурора</p> <p>3. Якщо прокурор, який у відповідному кримінальному провадженні здійснює повноваження прокурора, не може їх здійснювати через задоволення заяви про його відвід, тяжку хворобу, звільнення з органу прокуратури або з іншої поважної причини, що унеможливило його участь у кримінальному провадженні, повноваження прокурора покладаються на іншого прокурора керівником відповідного органу прокуратури. У виняткових випадках повноваження прокурора можуть бути покладені керівником органу проку-</p>

<p>ратури на іншого прокурора цього органу прокуратури через неефективне здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування.</p>	<p>провадженні з власної ініціативи або за клопотанням адвоката, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, іншого учасника кримінального провадження та призначити іншого прокурора у разі неефективного досудового розслідування.</p>
<p>Стаття 45. Захисник У попередній редакції частини 3-7 ст. 45 КПК України відсутні.</p>	<p>Стаття 45. Захисник</p> <p>3. Права захисника та гарантії його діяльності, передбачені цим Кодексом, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими нормами кримінального процесуального законодавства України, повинні бути забезпечені оперативним підрозділом, слідчим, керівником органу досудового розслідування, прокурором, слідчим суддею, судом.</p> <p>4. З моменту надання документів, передбачених статтею 50 цього Кодексу, слідчому, прокурору, слідчому судді, суду, захисник здійснює захист на всіх стадіях та видах кримінального провадження і має наступні права:</p> <p>1) до першого та перед кожним наступним допитом підозрюваного або обвинуваченого мати побачення з ним з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування;</p> <p>2) мати побачення з обвинуваченим та засудженим, чи з особою, до</p>

<p>якої застосовано примусові заходи медичного або виховного характеру;</p> <ol style="list-style-type: none"> 3) ініціювати проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій; 4) застосовувати технічні засоби, у тому числі аудіо та відеозапис, при провадженні тих процесуальних дій, в яких бере участь захисник, а також при ознайомленні з матеріалами справи; 5) збирати і подавати слідчому, прокурору, слідчому судді, суду докази; 6) безперешкодно знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, об'єднаннях громадян з документами та іншими джерелами інформації, необхідними для здійснення захисту та надання правової допомоги крім тих, що становлять державну таємницю, та отримувати їх копії; 7) залучати спеціалістів та експертів з питань, що вимагають спеціальних знань, та отримувати їх висновки; 8) бути належно та в строки, встановлені цим Кодексом, повідомленим про дату, час та зміст будь-яких процесуальних дій, брати участь в їх провадженні, під час яких ставити запитання учасникам	
--	--

<p>процесуальних дій, знайомитися з протоколами проведених процесуальних дій, подавати свої зауваження та заперечення, в тому числі власноручно щодо порядку їх проведення, із занесенням до протоколу, та отримувати копії протоколів цих процесуальних дій;</p> <p>9) заявляти клопотання та відводи, робити заяви та заявляти протести;</p> <p>10) знайомитися з протоколами проведених оперативно-розшукових, слідчих розшукових, негласних розшукових та інших процесуальних дій, вносити зміни, доповнення та зауваження до них, в тому числі власноручно; ознайомлюватися з матеріалами, якими обґрунтовується затримання підозрюваного або обвинуваченого чи застосування заходу забезпечення кримінального провадження або повідомлення про підозру, з матеріалами досудового розслідування в порядку, передбаченому цим Кодексом, вимагати відкриття матеріалів кримінального провадження та отримувати їх копії; висловлювати під час проведення процесуальних дій на судовому розслідуванні свою думку щодо клопотань, заяв та інших дій учасників кримінального провадження та знайомитися із процесуальними результатами розгляду таких клопотань, заяв та інших звернень;</p>	
--	--

<p>11) мати доступ до матеріалів кримінального провадження та отримувати належним чином завірені копії процесуальних документів та письмові повідомлення на будь-якій стадії кримінального провадження;</p> <p>12) оскаржувати рішення, дії та бездіяльність працівника (співробітника) оперативних підрозділів, слідчого, прокурора, керівника органу досудового розслідування, слідчого судді або суду;</p> <p>13) брати участь під час досудового розслідування або судового розгляду у допиті свідків сторони обвинувачення, потерпілих або вимагати їхнього допиту, а також вимагати виклику і допиту свідків захисту, потерпілого на тих самих умовах, що й свідків обвинувачення, та брати участь в таких допитах;</p> <p>14) бути завчасно повідомленим про будь-які зустрічі або спілкування сторони обвинувачення із суддею з питань, що стосуються кримінального провадження, в якому захисник бере участь, та бути присутнім на них. Якщо адвокат стане відомо про таку зустріч або спілкування за його відсутності, це є безумовною підставою для відводу судді;</p> <p>15) висловлювати в судовому засіданні свою думку щодо дій учасників судового провадження, робити заяви та заявляти протести;</p>	
---	--

- 16) виступати в судових дебатах, обмінюватися репліками та надавати копії письмових виступів в судових дебатах ;
- 17) знайомитися з протоколами, додатками до них, журналами судового засідання та носіями інформації, за допомогою яких зафіксовані процесуальні дії, отримувати належним чином завірені їх копії та подавати свої зауваження;
- 18) оскаржувати в установленому цим Кодексом порядку процесуальні рішення та ініціювати їх перегляд, а також знати про подані на них апеляційні та касаційні скарги, заяви про їх перегляд, подавати на них заперечення.
- Усі зазначені в цій статті права захисника обумовлюють відповідні обов'язки суду, прокурора та слідчого.
5. Захисник користується також іншими правами, визначеними цим Кодексом, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та іншими нормами законодавства України та міжнародними договорами України.
6. Захисник є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку забороняється. Органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, фізичні особи-підприємці зобов'язані виконувати закон-

	<p>ні вимоги захисника.</p> <p>7. Адвокат має право залучати помічника. Помічник адвоката, дані про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, діє на підставі посвідчення помічника адвоката та довіреності, виданої та підписаної адвокатом в простій письмовій формі.</p> <p>Стаття 50. Підтвердження повноважень захисника</p> <p>1. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються ордером.</p>	<p>Стаття 50. Підтвердження повноважень захисника</p> <p>1. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються ордером.</p> <p>1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;</p> <p>2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.</p> <p>Стаття 56. Права потерпілого</p> <p>4. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і</p>
	<p>Стаття 50. Підтвердження повноважень захисника</p> <p>1. Повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:</p> <p>1) свідоцтвом про право на зайняття адвокатською діяльністю;</p> <p>2) ордером, договором із захисником або дорученням органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги.</p> <p>Стаття 56. Права потерпілого</p> <p>4. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і</p>	<p>Стаття 56. Права потерпілого</p> <p>4. Адвокат, як представник потерпілого є учасником кримінального провадження, який надає професійну правничу допомогу та користується процесуальними правами, передбаченими</p>

<p>укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.</p>	<p>чим Кодексом, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами, а також відповідними положеннями Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України .</p>
<p>Стаття 64¹. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p> <p>6. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження має також інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.</p> <p>6. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, має також інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.</p>	<p>Стаття 64¹. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження</p> <p>6. Представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження має також інші процесуальні права, передбачені цим Кодексом.</p> <p>Адвокат, як представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження є учасником кримінального провадження, який надає професійну правничу допомогу та користується процесуальними правами, передбаченими цим Кодексом, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами, а також відповідними положеннями Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p>

У попередній редакції КПК України стаття 64-3 відсутня.

Стаття 64-3. Адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження

1. Під час надання професійної правничої допомоги адвокат має право вчиняти будь-які дії, не заборонені кримінальним процесуальним законодавством та законодавством України про адвокатуру та адвокатську діяльність, правилами адвокатської етики та договором про надання професійної правничої допомоги, зокрема:

1) звертатися з адвокатськими запитаними, у тому числі щодо отримання копій документів, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до фізичних осіб (за згодою таких фізичних осіб), та отримувати від них відповідну інформацію та документи;

2) представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді, органах державної влади та органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності, громадських об'єднаннях, перед громадянами, посадовими і службовими особами, до повноважень яких належить вирішення відповідних питань в Україні та за її межами;

- 3) ознайомлюватися на підприємствах, в установах і організаціях з необхідними для адвокатської діяльності документами та матеріалами, у тому числі тими, що містять конфіденційну інформацію, а у разі наявності відповідного допуску до державної таємниці - тими, що містять таємну інформацію, та отримувати копії таких документів та матеріалів;
- 4) складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати і оголошувати їх у встановленому законом порядку, виступати з промовами у суді;
- 5) доповідати клопотання та скарги на прийомі в посадових і службових осіб та відповідно до закону одержувати від них письмові мотивовані відповіді на ці клопотання і скарги;
- 6) бути присутнім під час розгляду своїх клопотань і скарг на засіданнях колегіальних органів та давати пояснення щодо суті клопотань і скарг;
- 7) збирати докази будь-якими не забороненими законом способами та засобами, в тому числі, але не виключно, шляхом витребування, вилучення та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, служб

бових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; опитування осіб за їх згодою; проведення процесуальних дій; ініціювання проведення процесуальних дій, що потребують судового контролю, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити отримання та подання належних і допустимих доказів. Фіксування зазначених дій може проводитися адвокатом чи його помічником усіма доступними способами, що прямо не заборонені законодавством (у тому числі нотаріального посвідчення, складання цивільно-правових угод, фіксування технічними засобами, складання протоколів за формою та у порядку, визначеному Радою адвокатів України, які в подальшому використовуються як джерело доказів, тощо);

8) застосовувати технічні засоби, у тому числі для копіювання матеріалів справи, в якій адвокат здійснює захист, представництво або надає інші види професійної правничої допомоги, під час побачень з клієнтом в установах тимчасового тримання під вартою, фіксувати процесуальні дії, в яких він бере участь, а також хід судового засідання усіма доступними способами, не забороненими законом;

9) посвідчувати копії документів у справах, які він веде;

10) залучати фахівців, спеціалістів, експертів з питань, що потребують спеціальних знань, отримувати та подавати їх висновки, у тому числі до суду;

- 11) мати безперешкодний доступ до приміщень органів державної влади та органів місцевого самоврядування, судів, прокуратури, правоохоронних органів, установ виконання покарань та інших службових приміщень у зв'язку зі здійсненням ним адвокатської діяльності на підставі посвідчення адвоката, крім випадків, передбачених законом;
- 12) адвокат має право на забезпечення особистої безпеки. Майно адвоката перебуває під особливим захистом держави. Посягання на його життя, здоров'я та житло, знищення чи пошкодження його майна, житла, погроза вбивством, насильство, образа чи наклеп тягнуть за собою відповідальність, встановлену законом. Адвокат має право на забезпечення засобами захисту (вогнепальна зброя, тощо), які йому надаються органами внутрішніх справ за рахунок держави або на комерційній основі;
- 13) адвокат має право бути невідкладно прийнятим за його заявою, пов'язаною із виконанням професійних обов'язків, Генеральним прокурором України, його заступниками, прокурорами Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва та Севастополя, їх заступниками, керівниками служби безпеки України, внутрішніх справ, правоохоронних органів, іншими посадовими особами відповідних органів державної влади та місцевого самоврядування;

	<p>14) без спеціального дозволу зустрічатися наодинці без обмежень і в умовах, що забезпечують дотримання конфіденційності, зі своїм клієнтом, у тому числі в разі його затримання, арешту і тримання під вартою і відбuvання покарання у вигляді позбавлення волі, без обмеження в кількості побачень і тривалості кожного з них, незалежно від місцезнаходження клієнта;</p> <p>15) мати безперешкодний та позачерговий доступ до приміщень державних органів (в тому числі приміщень судових та правоохоронних органів) та органів місцевого самоврядування на підставі посвідчення адвоката, крім випадків, передбачених законом;</p> <p>16) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом та іншими законами.”</p>
<p>Стаття 66. Права та обов'язки свідка У попередній редакції частини 4 ст. 66 КПК України відсутня.</p>	<p>Стаття 66. Права та обов'язки свідка</p> <p>4. У випадку залучення свідком адвоката для надання йому правової допомоги під час допиту чи проведення інших процесуальних дій за його участю, адвокат, є учасником кримінального провадження, який надає професійну правничу допомогу та зокрема, має право:</p> <p>1) бути присутнім під час проведення таких дій;</p> <p>2) ставити запитання свідку, що підлягають занесенню до прото-</p>

	<p>колу, для уточнення відповідей свідка;</p> <p>3) інші процесуальні права передбачені цим Кодексом, Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», іншими законами, а також відповідними положеннями Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p>
<p>Стаття 67. Відповідальність свідка</p> <p>1. За завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, судді чи суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом, свідок несе кримінальну відповідальність.</p>	<p>Стаття 67. Відповідальність свідка</p> <p>1. За завідомо неправдиві показання слідчому, прокурору, захиснику, адвокату як представнику потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також, адвокату, який є учасником кримінального провадження та надає професійну правничу допомогу, слідчому судді чи суду або за відмову від давання показань слідчому, прокурору, слідчому судді чи суду, крім випадків, передбачених цим Кодексом, свідок несе кримінальну відповідальність.</p>
<p>Стаття 75. Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні</p> <p>4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;</p>	<p>Стаття 75. Обставини, що виключають участь слідчого судді, судді або присяжного в кримінальному провадженні</p> <p>4) якщо він зустрічався або спілкувався із стороною обвинувачення з питань, що стосуються кримінального провадження, в якому бере участь захисник, у відсутність останнього;</p>

<p>Стаття 93. Збирання доказів</p> <p>2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (розшукових) дій та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.</p>	<p>Стаття 93. Збирання доказів</p> <p>2. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом.</p>
<p>Абзаци 2 та 3 ч. 2 ст. 93 КПК України.</p> <p>Заборонається збирання доказів шляхом отримання інформації в будь-якій формі та спосіб щодо передання інформації у будь-якій формі між адвокатом, помічником адвоката та його клієнтом. У випадку, якщо таке передання інформації було зафіксовано, слід письмово повідомити адвоката, а відповідні записи, речі і документи, які містять таку інформацію повинні бути негайно знищені, а їх будь-яке використання є незаконним.</p> <p>Відомості, предмети (речі) та документи, отримані під час здійснення кримінального провадження відносно адвоката, не можуть бути використані в якості доказів обвинувачення його клієнта. Також не можуть бути використані в якості доказів обвинувачення</p>	<p>Абзаци 2 та 3 ч. 2 ст. 93 КПК України.</p> <p>Заборонається збирання доказів шляхом отримання інформації в будь-якій формі та спосіб щодо передання інформації у будь-якій формі між адвокатом, помічником адвоката та його клієнтом. У випадку, якщо таке передання інформації було зафіксовано, слід письмово повідомити адвоката, а відповідні записи, речі і документи, які містять таку інформацію повинні бути негайно знищені, а їх будь-яке використання є незаконним.</p> <p>Відомості, предмети (речі) та документи, отримані під час здійснення кримінального провадження відносно адвоката, не можуть бути використані в якості доказів обвинувачення його клієнта. Також не можуть бути використані в якості доказів обвинувачення</p>
<p>У попередній редакції абзаци 2 – 3 ч. 2 ст. 93 КПК України відсутні.</p>	

	<p>ня адвоката відомості, предмети (речі) та документи, отримані під час здійснення кримінального провадження відносно його клієнта. Вказані заборони не стосуються знаряддя (засобів) злочинну, а також предметів (речей), заборонених до обігу, або обіг яких обмежений у відповідності до законодавства України.</p>
<p>Стаття 93. Збирання доказів</p> <p>3. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, ставник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які</p>	<p>Стаття 93. Збирання доказів</p> <p>3. Сторона захисту, потерпілий, представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій, актів перевірок; ініціювання проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних дій, а також шляхом здійснення інших дій, які здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.</p> <p>Захисник, адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, як представник потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, здійснює збирання доказів будь-якими не заборон-</p>

<p>здатні забезпечити подання суду належних і допустимих доказів.</p> <p>Ініціювання стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, проведення слідчих (розшукових) дій здійснюється шляхом подання слідчому, прокурору відповідних клопотань, які розглядаються в порядку, передбаченому статтею 220 цього Кодексу. Постановою слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій може бути оскаржена слідчому судді.</p>	<p>неними законом засобами та способами, у тому числі шляхом проведення допиту осіб за їх згодою.</p>
<p>Стаття 95. Показання</p> <p>3. Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку.</p>	<p>Стаття 95. Показання</p> <p>3. Свідок, експерт зобов'язані давати показання слідчому, прокурору, слідчому судді та суду в установленому цим Кодексом порядку. Свідок може бути допитаний за його згодою захисником, адвокатом, який є учасником кримінального провадження та</p>

	<p>надає професійну правничу допомогу, зокрема, як представником потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження.</p>
<p>Стаття 104. Протокол У попередній редакції частини 7 ст. 104 КПК України відсутня.</p>	<p>Стаття 104. Протокол 7. Копія протоколу про проведення процесуальної дії видається негайно на вимогу сторони кримінального провадження, адвоката, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження або особи, щодо якої застосовані заходи забезпечення кримінального провадження.</p>
<p>Стаття 106. Підготовка протоколу та додатка 1. Протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, захисником, адвокатом, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, як представником потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її провадження або безпосередньо після її закінчення.</p>	<p>Стаття 106. Підготовка протоколу та додатка 1. Протокол під час досудового розслідування складається слідчим або прокурором, захисником, адвокатом, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, як представником потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які проводять відповідну процесуальну дію, під час її провадження або безпосередньо після її закінчення.</p>
<p>Стаття 115. Обчислення процесуальних строків У попередній редакції частини 8-10</p>	<p>Стаття 115. Обчислення процесуальних строків 8. Негайність вчинення будь-якої дії або прийняття рішення озна- час здійснення їх відразу з настанням тих обставин, на які вказуєть-</p>

<p>ст. 115 КПК України відсутні.</p>	<p>ся, до вчинення будь-яких інших дій (прийняття рішень), але в будь-якому разі не пізніше 12 годин з моменту настання відповідних обставин.</p> <p>9. Завчасність вчинення будь-якої дії означає здійснення її заздалегідь, перед початком настання обставин, на які вказується, без невинуватливої затримки, але в будь-якому разі не пізніше 24 годин до відповідного початку.</p> <p>10. При визначенні цих питань також враховуються норми про розумність строків.</p>
<p>Стаття 189. Розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу</p> <p>3. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора.</p>	<p>Стаття 189. Розгляд клопотання про дозвіл на затримання з метою приводу</p> <p>3. Розгляд клопотання здійснюється в закритому судовому засіданні за участю прокурора та захисника підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).</p>
<p>Стаття 221. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його</p>	<p>Стаття 221. Ознайомлення з матеріалами досудового розслідування до його завершення</p>

<p>завершення</p> <p>1. Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, прокурора захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, адвоката, який надає цим учасникам кримінального провадження професійну правничу допомогу, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Відмова у наданні матеріалів для ознайомлення, а також перешкодження у будь-який інший спосіб (дія, бездіяльність) доступу до матеріалів для ознайомлення може бути оскаржена слідчому судді. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається.</p>	<p>1. Слідчий, прокурор зобов'язаний за клопотанням сторони захисту, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, адвоката, який надає цим учасникам кримінального провадження професійну правничу допомогу, надати їм матеріали досудового розслідування для ознайомлення, за виключенням матеріалів про застосування заходів безпеки щодо осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві. Відмова у наданні матеріалів для ознайомлення, а також перешкодження у будь-який інший спосіб (дія, бездіяльність) доступу до матеріалів для ознайомлення може бути оскаржена слідчому судді. Відмова у наданні для ознайомлення загальнодоступного документа, оригінал якого знаходиться в матеріалах досудового розслідування, не допускається.</p>
<p>Стаття 223. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій</p>	<p>Стаття 223. Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій</p> <p>8. Під час проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння</p>

<p>8. Слідчі (розшукові) дії не можуть проводитися після закінчення строків досудового розслідування, крім їх проведення за дорученням суду у випадках, передбачених частиною третьою статті 333 цього Кодексу. Будь-які слідчі (розшукові) або негласні слідчі (розшукові) дії, проведені з порушенням цього правила, є недійсними, а встановлені внаслідок них докази - недопустимими.</p>	<p>адвоката, який є підозрюваним у кримінальному провадженні, приміщені, де він здійснює адвокатську діяльність, має бути присутній представник ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України. Представник діє з метою контролю за дотриманням прав та гарантій адвоката та його клієнтів, в тому числі збереження адвокатської таємниці,</p> <p>Представник діє на підставі доручення голови ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України.</p> <p>Для забезпечення його участі слідчій, який буде проводити відповідну слідчу дію, письмово повідомляє про це раду адвокатів регіону та Раду адвокатів України в порядку, передбаченому статтею 483 цього Кодексу.</p> <p>Зазначені слідчі дії, проведені за відсутності представника ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України, якому не було завчасно повідомлено про їх проведення, є незаконними, а докази, отримані в результаті проведення таких діє є недопустимими.</p> <p>Відсутність представника ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України за місцем проведення слідчої дії за умови письмового його повідомлення в порядку, передбаченому статтею 483 цього Кодексу, не перешкоджає проведенню відповідної слідчої дії.</p>
--	---

<p>Представнику ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України надається право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ознайомлюватися з ухвалою слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи та отримувати належним чином її завірену копію; 2) фіксувати проведення слідчої дії; 3) робити заяви та заперечення щодо порушень порядку проведення слідчих дій, зокрема, щодо незаконності та безпідставності проведення обшуку; 4) робити заяви та заперечення щодо недопустимості огляду та вилучення речей, інформації та документів, які містять адвокатську таємницю. <p>Вказані заяви та заперечення представника ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України підлягають обов'язковому внесенню до протоколу проведення відповідної слідчої дії.</p> <p>Представник ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України має право оскаржувати слідчому судді рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора щодо проведення обшуку, зокрема про вилучення під час обшуку речей або документів у адвоката. У випадку задоволення скарги, поданої представником ради адвока-</p>	
--	--

<p>Стаття 224. Допит</p> <p>5. Під час допиту може застосовуватися фотозйомка, аудіо- та/або відеозапис.</p> <p>9. Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань.</p> <p>Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи</p>	<p>тів регіону, речі та документи негайно повертаються адвокату, про що письмово повідомляється рада адвокатів регіону та Рада адвокатів України.</p> <p>Стаття 224. Допит</p> <p>5. Під час допиту сторона обвинувачення та сторона захисту, адвокат, який надає професійну правничу допомогу клієнтові під час цієї слідчої дії, мають право без згоди слідчого, прокурора або слідчого судді застосовувати фотозйомку, аудіо- та/або відеозапис.</p> <p>9. Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою. Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань.</p> <p>Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи</p>
--	--

<p>кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.</p> <p>Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.</p>	<p>представники мають право ставити одна одній запитання, що стосуються предмета допиту.</p> <p>Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.</p>
<p>У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.</p>	<p>У кримінальних провадженнях щодо злочинів проти статеві свободи та статеві недоторканості особи, а також щодо злочинів, вчинених із застосуванням насильства або погрозою його застосування, одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей в їхніх показаннях не може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.</p>
<p>Захисник, адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, як представник потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження може провести допит свідка за його згодою у порядку передбаченим цим Кодексом.</p>	<p>Захисник, адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, як представник потерпілого або юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження може провести допит свідка за його згодою у порядку передбаченим цим Кодексом.</p>

<p>може бути проведений за участю малолітнього або неповнолітнього свідка чи потерпілого разом з підозрюваним.</p>	<p>Стаття 234. Обшук</p> <p>3. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором або прокурор звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку;
	<p>Стаття 234. Обшук</p> <p>3. У разі необхідності провести обшук слідчий за погодженням з прокурором, прокурор або адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, захисник звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; 3) правову кваліфікацію кримінального правопорушення з зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 4) підстави для обшуку; 5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;

<p>5) житло чи інше володіння особи або частину житла чи іншого володіння особи, де планується проведення обшуку;</p> <p>6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;</p> <p>7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали та інші копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий або обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий або адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, захисник обґрунтовує доводи клопотання.</p>	<p>6) особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться;</p> <p>7) речі, документи або осіб, яких планується відшукати.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий обґрунтовує доводи клопотання, а також витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими прокурор, слідчий або адвокат, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, захисник обґрунтовує доводи клопотання.</p>
<p>Стаття 235. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слід-</p>	<p>Стаття 235. Ухвала про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Ухвала слідчого судді про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слід-</p>

<p>з підстав, зазначених у клопотанні прокурора, слідчого, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.</p> <p>У попередній редакції частини 4 ст. 235 КПК України відсутня.</p>	<p>4. У випадку надання дозволу на проведення обшуку за клопотанням адвоката, який надає професійну правову допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, захисника, надає право проникнути до житла чи іншого володіння особи лише один раз.</p> <p>4. У випадку надання дозволу на проведення обшуку за клопотанням адвоката, який надає професійну правову допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема, захисника, слідчий суддя, суд доручає забезпечення його проведення слідчому, прокурору або органам поліції за місцем проведення цих дій. Таке доручення підлягає негайному виконанню слідчим, прокурором або органом поліції за участю адвоката, який звертався з відповідним клопотанням.</p>
<p>Стаття 243. Порядок залучення експерта</p> <p>1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту, потерпілого чи представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також адвоката, який надає професійну правову допомогу учаснику кримінального провадження. У випадку залучення експерта стороною обвинувачення, слідчий або прокурор зобов'язаний ознайомити сторону захисту або</p>	<p>Стаття 243. Порядок залучення експерта</p> <p>1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту, потерпілого чи представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також адвоката, який надає професійну правову допомогу учаснику кримінального провадження. У випадку залучення експерта стороною обвинувачення, слідчий або прокурор зобов'язаний ознайомити сторону захисту або</p>

	<p>представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також адвоката, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, з постановою про призначення експертизи та надати їм можливість поставити перед експертом додаткові питання.</p> <p>Після отримання висновку експерта слідчий, прокурор зобов'язаний ознайомити з ним сторону захисту або представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, а також адвоката, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, протягом трьох робочих днів з дня отримання висновку експерта.</p>
<p>Стаття 303. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження</p> <p>1. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:</p> <p>1) бездіяльність слідчого, прокурора, який полягає у невнесенні відомостей про</p>	<p>Стаття 303. Право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора під час досудового розслідування</p> <p>1. Рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора, які стосуються прав, свобод чи інтересів учасників кримінального провадження або інших осіб можуть бути оскаржені такими особами, або адвокатом, який надає їм професійну правничу допомогу. Ухвала слідчого судді, постановлена відповідно до вимог цієї статті Кодексу може бути оскаржена в апеляційному порядку, та у визначених цим Кодексом випадках — в касацій-</p>

<p>кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у непервинній тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна;</p> <p>2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування - потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його</p>	<p>ному порядку. Під час досудового провадження, зокрема, можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора:</p> <p>1) бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення або внесення таких відомостей, які не відповідають дійсності до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у непервинній тимчасово вилученого майна згідно з вимогами статті 169 цього Кодексу, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений цим Кодексом строк, - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, володільцем тимчасово вилученого майна або його представником, особою, щодо якої застосовані застереження кримінального провадження, або адвоката, який надає професійну правничу допомогу особі; прав, свобод чи інтересів якої стосується рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора”</p> <p>2) рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування</p>
---	--

<p>захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;</p> <p>4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим - особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;</p> <p>6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки - особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;</p>	<p>дування - потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>3) рішення слідчого про закриття кримінального провадження - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником;</p> <p>4) рішення прокурора про закриття кримінального провадження та/або провадження щодо юридичної особи - заявником, потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження;</p> <p>5) рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим - особою, якій відмовлено у визнанні потерпілою;</p> <p>6) рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки - особами, до яких можуть бути застосовані заходи безпеки, передбачені законом;</p> <p>7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій - особою, якій відмовлено у задоволенні клопо-</p>
---	--

<p>7) рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій - особою, який відмовлено у задоволенні клопотання, її представником, законним представником чи захисником;</p> <p>У попередній редакції пункту 7-1 ч. 1 ст. 303 КПК України відсутній.</p> <p>8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником, потерпілим, його захисником чи законним представником;</p> <p>У попередній редакції пункти 9-10 ч. 1 ст. 303 КПК України відсутні.</p>	<p>тання, її представником, законним представником чи захисником;</p> <p>7-1) бездіяльність слідчого, прокурора у проведенні слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, інших процесуальних дій - особою, яка заявляла клопотання, її представником, законним представником чи адвокатом, який надає професійну правничу допомогу учаснику кримінального провадження, зокрема захисником;</p> <p>8) рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження його згідно з правилами, передбаченими главою 39 цього Кодексу, - підозрюваним, його захисником чи законним представником, потерпілим, його представником чи законним представником.</p> <p>9) рішення слідчого, прокурора про відмову у задоволенні клопотання про надання матеріалів досудового розслідування для ознайомлення, а також перешкодження у будь-який інший спосіб (дія, бездіяльність) доступу до матеріалів для ознайомлення - стороною захисту, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, адвокатом, який надає професійну правничу допомогу відповідному учаснику кримінального провадження.</p>
--	--

10) рішення, дії та бездіяльність слідчого, прокурора щодо вилучення речей або документів під час проведення обшуку житла чи іншого володіння адвоката, приміщень де він здійснює адвокатську діяльність – адвокатом, у якого вилучені речі або документи, його представником, представником ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України.”

<p>Стаття 307. Рішення слідчого судді за результатами розгляду скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування</p> <p>У попередній редакції частина 4 ст. 307 КПК України відсутня.</p>	<p>Стаття 307. Рішення слідчого судді за результатами розгляду скаргу на рішення, дії чи бездіяльність слідчого чи прокурора під час досудового розслідування</p> <p>4. У випадку встановлення слідчим суддею істотного порушення прав та свобод людини, гарантованих Конституцією та законами України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України слідчим, прокурором, слідчий суддя має право, за власною ініціативою або за клопотанням відповідного учасника кримінального провадження, адвоката, який надає професійну правничу допомогу такому учаснику кримінального провадження, вмотивованою ухвалою відсторонити слідчого від проведення досудового слідства, а прокурора - від виконання обов'язків прокурора у конкретному кримінальному провадженні. В такому випадку слідчий суддя виносить окрему ухвалу та негайно направляє її відповідно керівнику органу досудового слідства та керівнику органу прокуратури.</p>
<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності</p>	<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу</p>

<p>сті, затримання і обрання запобіжного заходу</p> <p>У попередній редакції частини 5 ст. 482 КПК України відсутня.</p>	<p>5. Будь-які оперативно-розшукові заходи та слідчі (розшукові) дії, в тому числі негласні слідчі (розшукові) дії стосовно адвоката, застосування до нього заходів забезпечення кримінального провадження, здійснення затримання або будь-яке обмеження свободи пересування або інших основоположних прав і свобод адвоката здійснюються виключно у зв'язку із кримінальними правопорушеннями, у вчиненні яких підозрюється адвокат.</p> <p>Обшук, затримання адвоката, крім випадків, передбачених статтями 207, 208 цього Кодексу, або обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту, особистий огляд адвоката або огляд його особистих речей і багажу, транспорту, жилого приміщення або робочого місця, а також порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції адвоката та застосування інших заходів, в тому числі негласних слідчих дій, що відповідно до закону обмежують права і свободи адвоката, можуть проводитися виключно у випадку, коли адвокат особисто підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, на підставі ухвали слідчого судді суду апеляційної інстанції, ухваленої за клопотанням Генерального прокурора, його заступників.</p>
---	--

	<p>Апеляційне оскарження таких ухвал слідчого судді суду апеляційної інстанції здійснюється до суду касаційної інстанції за правилами передбаченими для оскарження ухвал слідчого судді першої інстанції. Розгляд апеляційних скарг судом касаційної інстанції здійснюється згідно з правилами апеляційного розгляду ухвал слідчого судді першої інстанції.</p> <p>Представник ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України має право брати участь під час розгляду клопотання про застосування до адвоката заходу забезпечення кримінального провадження, його зміну або продовження. Представник ради адвокатів регіону та/або Ради адвокатів України користується відповідними правами захисника.</p>
<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу</p> <p>6. Орган або посадові особи, які затримали адвоката, застосували до нього захід забезпечення кримінального провадження, зобов'язані протягом однієї години з моменту вчинення зазначених дій повідомити письмово Раду адвокатів України та відповідну раду адвокатів регіону за місцем їх вчинення у спосіб, що має належне підтвердження отримання такого повідомлення.</p>	<p>Стаття 482. Особливості порядку притягнення до кримінальної відповідальності, затримання і обрання запобіжного заходу</p> <p>6. Орган або посадові особи, які затримали адвоката, застосували до нього захід забезпечення кримінального провадження, зобов'язані протягом однієї години з моменту вчинення зазначених дій повідомити письмово Раду адвокатів України та відповідну раду адвокатів регіону за місцем їх вчинення у спосіб, що має належне підтвердження отримання такого повідомлення.</p>

Про проведення обшуку чи огляду житла, іншого володіння адвоката, приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність, слідчий, який буде проводити відповідну слідчу дію, зобов'язаний завчасно, але не пізніше ніж за 24 години до проведення зазначених дій, **письмово** повідомити Раду адвокатів України та раду адвокатів регіону за місцем проведення такої слідчої дії у спосіб, що має належне підтвердження такого повідомлення.

Список використаних джерел

1. Радзівєвська В. В. Права людини нового покоління та їх міжнародно-правове регулювання / В. В. Радзівєвська // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - № 5 (72). – 2010. – С. 66.
2. Садова Т. В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів : автореф. дис. ... кандит. юрид. наук 12.00.09 –кримінальний процес та криміналістика, судова експертиза, оперативно-розшукова діяльність / Т. В. Садова; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Київ, 2009. – 20 с.
3. Кухарук Ю. О. Відвід захисника від участі у кримінальній справі в кримінальному процесі України: монографія / Ю. О. Кухарук. – Київ : Центр учб. літ., 2013. – 148 с.
4. Закон України «Про безоплатну правову допомогу». Науково-практичний коментар / за заг. ред. М. В. Оніщука. – К. : КП-Сервіс, 2012. -100 с.

Бандурка О.М., Юхно О.О., Сімонович Д.В., Абламський С.Є.

Пропозиції
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
щодо окремих питань накладення арешту на майно з метою усунення корупційних
ризиків при його застосуванні»

Текст чинного КПК	Текст КПК з урахуванням запропонованих змін	Текст КПК з урахуванням пропозицій ХНУВС	Обґрунтування
<p>Стаття 170. Підстави для арешту майна</p> <p>1. Арештом майна є тимчасове позбавлення підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинувачено-</p>	<p>Стаття 170. Накладення арешту на майно</p> <p>1. Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або розпорядження та/або користування майном, щодо</p>	<p>Стаття 170. Накладення арешту на майно</p> <p>1. Арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому цим Кодексом порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права розпорядження, у тому числі відчуження, та/або корис-</p>	<p>Відчуження є складовою частиною розпорядження. Вважаємо, що це не завдання, а мета арешту майна.</p>

<p>го або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у разі якщо до такої юридичної особи може бути застосовано захід кримінально-правового характеру у вигляді конфіскації майна, можливості відчужувати певне його майно за ухвалою слідчого судді або суду до скасування арешту майна у встановленому цим Кодексом порядку. Відповідно до вимог цього Кодексу арешт майна може також передбачати заборону для особи, на майно якої накладено</p>	<p>якого існують достатні підстави вважати, що воно пов'язане із кримінальним правопорушенням або особою, яка підозрюється, обвинувачується у його вчиненні, чи юридичною особою, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру. Завданням арешту майна є попередження можливості його приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення, відчуження чи настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.</p>	<p>якого існують достатні підстави вважати, що воно пов'язане із кримінальним правопорушенням або особою, яка підозрюється, обвинувачується у його вчиненні, чи юридичною особою, до якої може бути застосовано заходи кримінально-правового характеру.</p>	<p>Доцільно виділяти два, а не три основних напрями здійснення арешту майна, зокрема, забезпечення формування доказів у кримінальному провадженні та забезпечення майнових вимог держави та фізичних і юридичних осіб.</p>
<p>2. Арешт майна допускатися з метою забезпечити:</p> <p>1) спеціальну конфіскацію</p>	<p>2. Арешт майна здійснюється з метою забезпечення.</p>	<p>У зв'язку із змінами основних напрямів, передбачених ч. 2 цієї ж статті, надано нову редакцію підстав для арешту майна.</p>	<p>Вважаємо за до-</p>

<p>арешт, іншої особи, у во- лодінні якої перебуває майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його.</p> <p>2. Слідчий суддя або суд під час судового провадження накладає арешт на майно, якщо є достатні підстави вважати, що вони відповідають критеріям, зазначеним у частині другій статті 167 цього Кодексу. Крім того, у випадку задоволення цивільного позову суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про накладення арешту на майно для забезпечення цивільного</p>	<p>та/або вирішення судом питання про долю речових доказів;</p> <p>2) конфіскацію майна як вид покарання або захід кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;</p> <p>3) відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), а також відшкодування неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, відповідно до частини другої статті 96^б Кримінального кодексу України.</p> <p>3. Підставами для арешту майна у випадках, передбачених пунктом 1 частини</p>	<p>нюється для:</p> <p>1) забезпечення формування доказів;</p> <p>2) забезпечення майнових вимог, передбачених цим Кодексом, а саме: відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), відшкодування неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, відповідно до частини другої статті 96^б Кримінального кодексу України, а також конфіскація майна як вид покарання або захід кримінально-правового характеру щодо юридичної</p>	<p>цільне виключити вказівку на розпорядження, яке включає в себе відчуження, оскільки це і є основною метою арешту майна.</p> <p>Стаття 170 КПК визначає сутність арешту майна, що не потребує подальшого роз'яснення положення про заборону на розпорядження майном в інших статтях.</p>
---	--	---	--

<p>позову до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.</p> <p>У невідкладних випадках і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженого прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах.</p>	<p>другої цієї статті, є достатні підстави вважати, що майно відповідає критеріям, зазначеним у статті 98 цього Кодексу, або воно може підлягати спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.</p> <p>У цьому випадку арештоване може бути майно, яким володіє, користується або розпоряджається будь-яка фізична або юридична особа.</p> <p>При вирішенні питання про арешт майна із зазначених підстав слідчий, прокурор зобов'язаний довести, що майно, про яке йдеться, може бути використане як доказ у криміналь-</p>	<p>особи, та спеціальна конфіскація.</p> <p>3. Підставами для арешту майна у випадках, передбачених пунктом 1 частини другої цієї статті, є достатні підстави вважати, що майно може бути визнано речовим доказом.</p> <p>У цьому випадку арештоване може бути майно, яким володіє, користується або розпоряджається будь-яка фізична або юридична особа.</p> <p>4. Підставами для арешту майна у випадках, передбачених пунктом 2 частини другої цієї статті, є необхідність забезпечення відшкодування</p>	
--	---	--	--

<p>Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді із клопотанням про арешт майна.</p> <p>Якщо у визначений цією частиною термін прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.</p> <p>3. Арешт може бути накладено на нерухоме і ру-</p>	<p>ному провадженні, або щодо якого може бути застосована спеціальна конфіскація.</p> <p>4. Підставами для арешту майна у випадках, передбачених пунктом 2 частини другої цієї статті, є необхідність забезпечення конфіскації майна у разі призначення такого виду покарання судом, заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи.</p> <p>У цьому випадку арештоване може бути майно підозрюваного, обвинуваченого, а також юридичної особи, у разі якщо до такої особи судом можуть бути застосовані (застосовані) заходи кримінально-правового характеру.</p>	<p>шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та/або виконання рішення про задоволення цивільного позову у кримінальному провадженні, яке прийнято або може бути прийнято судом, а так само стягнення у дохід держави несправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою; є достатні підстави вважати що воно може підлягати спеціальній конфіскації у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України; є необхідність забезпечення конфіскації майна у разі призначен-</p>
---	---	---

<p>хоче майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права, які перебувають у власності у підозрюваного, обвинуваченого або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного, обвинуваченого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, і перебувають у нього або в інших фізичних, або юридичних осіб, а також які перебувають у власності юридичної особи, щодо якої здійснюється прова-</p>	<p>5. Підставами для арешту майна у випадках, передбачених пунктом 3 частини другої цієї статті, є необхідність забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, та/або виконання рішення про задоволення цивільного позову у кримінальному провадженні, яке прийнято або може бути прийнято судом, а так само стягнення у дохід держави неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.</p> <p>У цьому випадку арештоване може бути майно підозрюваного, обвинуваченого, фізичної чи юридичної особи, яка в</p>	<p>ня такого виду покарання судом, заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи.</p> <p>У цьому випадку арештоване може бути майно підозрюваного, обвинуваченого, а також юридичної особи, у разі якщо до такої особи судом можуть бути застосовані заходи кримінально-правового характеру.</p> <p>У цьому випадку може бути арештовано майно підозрюваного, обвинуваченого, фізичної чи юридичної особи, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за</p>
--	---	---

<p>дження, з метою забезпечення можливої конфіскації майна, спеціальної конфіскації або цивільного позову.</p> <p>4. Заборона на використання майна, а також заборона розпоряджатися таким майном можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.</p> <p>5. Заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи,</p>	<p>би, яка в силу закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, особи, щодо якої здійснюється особливий порямок кримінального провадження, чи неосудної особи, а також юридичної особи, щодо якої судом прийнято або може бути прийнято рішення про стягнення у дохід держави неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.</p> <p>Вартість майна, яке належить арештувати, повинна бути співмірною розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або</p>	<p>шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, особи, щодо якої здійснюється особливий порямок кримінального провадження, чи неосудної особи, а також юридичної особи, щодо якої судом прийнято або може бути прийнято рішення про стягнення у дохід держави неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.</p> <p>Частини 5, 6, 7 пропонуємо залишити без змін (далі – див. «Текст Закону з урахуванням запропонованих змін»).</p> <p>8. Заборона на викор-</p>
---	--	---

<p>не допускається.</p>	<p>зазначеної у цивільному позові, розміру неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою.</p> <p>У випадку задоволення цивільного позову або стягнення неправомірної вигоди з юридичної особи суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення неправомірної вигоди з юридичної особи до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.</p> <p>Виключити</p> <p>6. У невідкладних випадках</p>	<p>стання майна може бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.</p>	
-------------------------	---	---	--

	<p>і виключно з метою збереження речових доказів або забезпечення можливої конфіскації чи спеціальної конфіскації майна у кримінальному провадженні щодо тяжкого чи особливо тяжкого злочину за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України (або його заступника), погодженого прокурором, може бути накладено попередній арешт на майно або кошти на рахунках фізичних або юридичних осіб у фінансових установах. Такі заходи застосовуються строком до 48 годин. Невідкладно після прийняття такого рішення, але не пізніше ніж протягом 24 годин, прокурор звертається до слідчого судді</p>		
--	--	--	--

		<p>із клопотанням про арешт майна.</p> <p>Якщо у визначеній цією частиною термін прокурор не звернувся до слідчого судді із клопотанням про арешт майна або якщо в задоволенні такого клопотання було відмовлено, попередній арешт на майно або кошти вважається скасованим, а вилучене майно або кошти негайно повертаються особі.</p> <p>7. Арешт може бути накладений на рухоме чи нерухоме майно, гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковому вигляді, цінні папери, майнові, корпоративні та інші права, інші активи, які знаходяться у володінні, користуванні</p>	

	<p>чи розпорядженні особи.</p> <p>8. Заборона на використання майна, а також заборона розпоряджатися таким майном можуть бути застосовані лише у випадках, коли їх незастосування може призвести до зникнення, втрати або пошкодження відповідного майна або настання інших наслідків, які можуть перешкодити кримінальному провадженню.</p> <p>9. Заборона використання житлового приміщення, в якому на законних підставах проживають будь-які особи, не допускається.</p>	
<p>Стаття 171. Клопотання про арешт майна</p> <p>...</p> <p>2. У клопотанні слідчого,</p>	<p>Стаття 171. Клопотання про арешт майна</p> <p>2. У клопотанні слідчого,</p>	

<p>прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:</p> <p>1) підстави, у зв'язку з якими потрібно здійснити арешт майна;</p> <p>2) перелік і види майна, що належить арештувати;</p> <p>3) документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.</p> <p>3. У клопотанні цивільного позивача, слідчого, прокурора про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи,</p>	<p>прокурора про арешт майна повинно бути зазначено:</p> <p>1) підстави і мету відповідно до положень статті 170 цього Кодексу та відповідне обґрунтування необхідності арешту майна;</p> <p>2) перелік і види майна, що належить арештувати;</p> <p>3) документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або інші відомості, які свідчать про наявність такого майна у володінні, користуванні чи розпорядженні особи;</p> <p>4) розмір шкоди, неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою, у разі подання клопотання відпо-</p>	<p>2. У клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна, зазначеного у п. 1 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу, повинно бути зазначено:</p> <p>1) перелік і види майна, що належить арештувати;</p> <p>2) обґрунтування необхідності арешту майна;</p> <p>3) у разі встановлення власника майна, що належить арештувати, відомості та/або документи, що підтверджують право власності на таке майно.</p> <p>До клопотання також мають бути додані копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.</p> <p>3. У клопотанні слідчого</p>	<p>Необхідність закріплення такої редакції обумовлено тим, що арешт майна здійснюється з різною метою, адже чітко встановити власника тимчасового вилучення майна не завжди представляється можливим протягом доби.</p> <p>Вважаємо недовільним розширювати коло підстав для арешту майна та доповнювати статтю нормами що дозволяють неодно-</p>
--	--	--	---

<p>щодо якої здійснюється провадження, іншої особи для забезпечення цивільного позову повинно бути зазначено:</p> <p>1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;</p> <p>2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.</p> <p>4. Вартість майна, яке належить арештувати з метою забезпечення цивільного позову, повинна бути співмірною із розміром шкоди, завданої кримінальним правопорушенням.</p> <p>5. Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізні-</p>	<p>відно до частини п'ятої статті 170 цього Кодексу.</p> <p>До клопотання також мають бути додані оригінали або копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.</p> <p>3. У клопотанні цивільного позивача про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, іншої особи для забезпечення цивільного позову або відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено:</p> <p>1) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням та/або розмір позовних</p>	<p>го, прокурора про арешт майна, зазначеного у п. 2 ч 2 ст. 170 цього Кодексу, повинно бути зазначено:</p> <p>1) перелік і види майна, що належить арештувати;</p> <p>2) обґрунтування необхідності арешту майна;;</p> <p>3) розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням та/або розмір позовних вимог;</p> <p>4) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди.</p> <p>5) документи, що підтверджують право власності на майно, що належить арештувати, або інші відомості, які свідчать про наявність такого майна у володінні, користуванні чи</p>	<p>значне, розширене трактування як підставу для можливих зловживань.</p>
---	---	--	---

<p>ще наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якій його було вилучено.</p>	<p>ВИМОГ; 2) докази факту завдання шкоди і розміру цієї шкоди. Виключити 5. Клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якій його було вилучено. У випадку тимчасового вилучення майна на підставі ухвали слідчого судді, передбаченої статтею 235 цього Кодексу, клопотання про арешт такого майна повинно бути подано слідчим, прокурором протягом п'яти робочих днів після</p>	<p>розпорядженні особи. До клопотання також мають бути додані копії документів та інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання. У клопотанні цивільного позивача про арешт майна підозрюваного, обвинуваченого, юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, іншої особи для забезпечення цивільного позову або відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, повинно бути зазначено відомості, вказані у частині 3 цієї статті. Клопотання слідчого, прокурора про арешт тим-</p>	
--	---	---	--

	<p>вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.</p>	<p>часово вилученого майна повинно бути подано не пізніше наступного робочого дня після вилучення майна, інакше майно має бути негайно повернуто особі, у якої його було вилучено.</p>	
<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>7. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки</p>	<p>Стаття 236. Виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи</p> <p>7. При обшуку слідчий, прокурор має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення обшуканого житла чи іншого володіння особи чи окремих речей, виготовляти відбитки</p>	<p>Вважаємо за необхідне залишити чинну редакцію статті 236 КПК України</p>	<p>Це пояснюється тим, що речі, які пропонується вважати як тимчасово вилученими, раніше вже були предметом судового розгляду та суд виніс рішення (ухвалу) про їх вилучення у ході обшуку, тобто позбавлення влас-</p>

<p>виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з об'єкту, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з об'єкту, вважаються тимчасово вилученим майном.</p> <p>9. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово</p>	<p>та зліпки, оглядати і вилучати документи, тимчасово вилучати речі, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з об'єкту, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, які не входять до переліку, щодо якого прямо надано дозвіл на відшукання в ухвалі про дозвіл на проведення обшуку, та не відносяться до предметів, які вилучені законом з об'єкту, вважаються тимчасово вилученим майном.</p> <p>9. Другий примірник протоколу обшуку разом із доданим до нього описом вилучених документів та тимчасово</p>	<p>ника (або особи, у якій перебувають речі) права розпорядження та користування цими речами.</p>
--	--	---

		<p>вилученого майна (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.</p>	<p>вилученого майна (за наявності) вручається особі, у якій проведено обшук, а в разі її відсутності – повнолітньому членові її сім'ї або його представникові.</p>
--	--	---	---

Юхно О.О., Коровайко О.І., Даниленко А.В., Захарченко О.В.

Пропозиції

до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо виконання рекомендацій Європейського Союзу з виконання Україною плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно уточнення підслідності органів досудового розслідування»

Зміст положення (норми) КПК	Зміст відповідного положення (норми) законопроєкту	Текст КПК з урахуванням пропозицій ХНУВС	Обґрунтування
<p>Частини перша, четверта та п'ята статті 216. Підслідність</p> <p>1. Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності</p>	<p>Частини перша, четверта та п'ята статті 216. Підслідність</p> <p>1. Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених законом України про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування</p>	<p>Частини перша, четверта та п'ята статті 216. Підслідність</p> <p>1. Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України</p>	<p>Поняття «кримінальне правопорушення» на теперішній час не надане тлумачення у Кримінальному кодексі України, що суперечить чинному КПК України тому, що відповідно до положень ст. 2 КПК України, одним із</p>

<p>інших органів досудового розслідування.</p> <p>4. Слідчі органів державного бюро розслідувань, крім випадків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями, прокурорами та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно</p>	<p>вання.</p> <p>4. Слідчі органів державного бюро розслідувань, здійснюють досудове розслідування злочинів:</p> <p>1) вчинених службовими особами, які займають особливо відповідальне становище відповідно до частини першої статті 9 Закону України "Про державну службу", особами, посади яких віднесено до першої - третьої категорій посад державної служби, суддями, прокурорами та працівниками правоохоронних органів, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикорупційного бюро України згідно</p>	<p>про кримінальну відповідальність, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.</p> <p>4. Слідчі органів державного бюро розслідувань, здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень:</p> <p>(далі – див. «Зміст відповідного положення (норми) проекту акта»).</p> <p>5. Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, при-</p>	<p>головних завдань кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Крім цього, відповідно до ст. 215 «Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків» чинного КПК України, досудове розслідування здійснюється у формі дознання. Досудове розслідування кримінальних проступків реалізується відповідно до загальних правил кримінального</p>
--	---	--	--

<p>ноють також досудове розслідування кримінальних правопорушень, вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування кримінальних правопорушень віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті.</p>	<p>з частиною п'ятою цієї статті; 2) вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті; 3) передбачених статтею 333 Кримінального Кодексу України; 4) проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування,</p>	<p>пинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.</p>	<p>провадження, про що зазначається у ст. 298 КПК. Питання, пов'язані із визначенням кримінальних проступків, повинні бути передбачені у спеціальному законі України про кримінальні проступки.</p>
---	---	---	---

<p>191, 206², 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410 Кримінального кодексу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов:</p> <p>1) злочин вчинено: Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку Украї-</p>	<p>об'єднать громадян, проти журналістів та правосуддя, крім злочинів, передбачених статтями 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 359, 383, 384, 385,3 89, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, Кримінального кодексу України;</p> <p>5) у сфері використання електронно-обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електров'язку;</p> <p>6) у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності Національного антикоруп-</p>	
---	--	--

<p>ни, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником державним службовцем, посада якого віднесена до першої та другої категорій посад, особою, посада якої прирівняна до першої та другої категорій посад державної служби;</p> <p>депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад;</p> <p>суддею Конституційного Суду України, суддею суду</p>	<p>ційного бюро України згідно з частиною п'ятою цієї статті.</p> <p>7) проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини), крім злочинів, передбачених статтею 422 Кримінального кодексу України;</p> <p>8) проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку.</p> <p>5. Детективи Національного антикорупційного бюро України здійснюють досудове розслідування злочинів, передбачених статтями 191, 206², 209, 210, 211, 354 (с) тосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366¹, 368, 368², 369, 369², 410 Кримінального кодексу</p>	
---	--	--

<p>загальної юрисдикції, народним засідателем або призначеним (під час виконання цих функцій), Головою, членами, дисциплінарними інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Головою, заступником Голови, секретарем секції Вищої ради юстиції, іншим членом Вищої ради юстиції;</p> <p>Генеральним прокурором, його заступником, помічником Генерального прокурора, прокурором Генеральної прокуратури України, слідчим Генеральної прокуратури України, керівником структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, прокурором Авто-</p>	<p>ксу України, якщо наявна хоча б одна з таких умов:</p> <p>1) злочин вчинено:</p> <p>Президентом України, повноваження якого припинено, народним депутатом України, Прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, Головою Національного банку України, його першим заступником та заступником, членом Ради Національного банку України, Секретарем Ради національної безпеки і оборони України, його першим заступником та заступником;</p> <p>державним службовцем, посада якого віднесена до першої та другої категорій посад,</p>	
---	--	--

<p>номної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області та його заступником, керівником структурного підрозділу прокуратури Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області;</p> <p>особою вищого начальницького складу органів Національної поліції, Державної кримінально-виконавчої служби України, органів та підрозділів цивільного захисту, посадовою особою митної служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно</p>	<p>особою, посада якої прирівняна до першої та другої категорій посад державної служби;</p> <p>депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатом обласної ради, міської ради міст Києва та Севастополя, посадовою особою місцевого самоврядування, посаду якої віднесено до першої та другої категорій посад;</p> <p>суддею Конституційного Суду України, суддею суду загальної юрисдикції, народним засідателем або присяжним (під час виконання ними цих функцій), Головою, членами, дисциплінарними інспекторами Вищої кваліфікаційної комісії суддів України,</p>	
---	--	--

<p>спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище;</p> <p>військовослужбовцем вищого офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;</p> <p>керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;</p>	<p>Головою, заступником Голови, секретарем секції Вищої ради юстиції, іншим членом Вищої ради юстиції;</p> <p>прокурорами органу прокуратури, зазначеними у пунктах 1-4, 5-11 частини першої статті 15 Закону України «Про прокуратуру»;</p> <p>Генеральним прокурором, його заступником, помічником Генерального прокурора, прокурором Генеральної прокуратури України, слідчим Генеральної прокуратури України, керівником структурного підрозділу Генеральної прокуратури України, прокурором Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області та його заступ-</p>	
---	---	--

<p>2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчинено службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого є частка державної або комунальної власності);</p>	<p>ником, керівником структурного підрозділу прокуратури Автономної Республіки Крим, міст Києва і Севастополя, області;</p>		
<p>3) злочин, передбачений статтею 369, частиною першою статті 369² Кримінального кодексу України, вчинено щодо службової особи, визначеної</p>	<p>особою вищого начальницького складу органів Національної поліції, державної кримінально-виконавчої служби, органів та підрозділів цивільного захисту, посадовою особою митної служби, якій приписано спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище, посадовою особою органів державної податкової служби, якій присвоєно спеціальне звання державного радника податкової та митної справи III рангу і вище;</p>		

<p>у частині четвертій статті 18 Кримінального кодексу України або у пункті 1 цієї частини.</p> <p>Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслідуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абзацом першим цієї частини, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним злочинним було заподіяно або могло бути заподіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізи-</p>	<p>офіцерського складу Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України;</p> <p>керівником суб'єкта великого підприємництва, у статутному капіталі якого частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків;</p> <p>2) розмір предмета злочину або завданої ним шкоди в п'ятсот і більше разів перевищує розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законом на час вчинення злочину (якщо злочин вчине-</p>	
---	--	--

<p>чної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заподіяння шкоди життю та важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб.</p>	<p>но службовою особою державного органу, правоохоронного органу, військового формування, органу місцевого самоврядування, суб'єкта господарювання, у статутному капіталі якого є частка державної або комунальної власності перевищує 50 відсотків);</p>		
<p>Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Національ-</p>	<p>3) злочин, передбачений статтею 369, частиною першою статті 369² Кримінального кодексу України, вчинено щодо службової особи, визначеної у частині четвертій статті 18 Кримінального кодексу України або у пункті 1 цієї частини.</p> <p>Прокурор, який здійснює нагляд за досудовими розслі-</p>		

<p>ного антикорупційного бюро України та за погодженням із прокурором Спеціальної антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати кримінальні правопорушення, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.</p> <p>У разі встановлення підозрою внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України злочинів, передбачених статтями 354, 364-370 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою Національного антикорупційного бюро України (крім Директора Національного антикорупційного бюро України,</p>	<p>дуваннями, які проводяться детективами Національного антикорупційного бюро України, своєю постановою може віднести кримінальне провадження у злочинах, передбачених абзацом першим цієї частини, до підслідності детективів Національного антикорупційного бюро України, якщо відповідним злочином було заповдіяно або могло бути заповдіяно тяжкі наслідки охоронюваним законом свободам та інтересам фізичної або юридичної особи, а також державним чи суспільним інтересам. Під тяжкими наслідками слід розуміти заповдіяння шкоди життєво важливим інтересам суспільства та держави, зокрема державному</p>	
---	---	--

<p>його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу.</p>	<p>суверенітету, територіальній цілісності України, реалізації конституційних прав, свобод і обов'язків трьох і більше осіб. Детективи Національного антикорупційного бюро України з метою попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів, які віднесені цією статтею до його підслідності, за рішенням Директора Національного антикорупційного бюро України та за погодженням із прокурором Спеціалізованої антикорупційної прокуратури можуть також розслідувати злочини, які віднесені до підслідності слідчих інших органів.</p> <p>У разі встановлення підрозділом внутрішнього контролю</p>	
---	---	--

	<p>Національного антикорупційного бюро України злочинів, передбачених статтями 354, 364-370 Кримінального кодексу України, які були вчинені службовою особою Національного антикорупційного бюро України (крім Директора Національного антикорупційного бюро України, його першого заступника та заступника), такі злочини розслідуються детективами зазначеного підрозділу.</p>		
<p>Розділ XI ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ</p> <p>1. До дня введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування</p>	<p>Розділ XI ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ</p> <p>1. До дня введення в дію положень частини цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування здійснюють:</p>	<p>Після введення в дію частини четвертої статті 216 цього Кодексу розпочаті слідчими безпеки та Національної поліції кримінальні провадження продовжу-</p>	<p>Стаття 1 Закону України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р. та розділ 2 цього Закону «Організаційні основи системи прокуратури» не передбачає функції</p>

<p>злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 Кримінального кодексу України) та частини четвертої статті 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених ними кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.</p> <p>Після введення в дію положень частини першої (в частині положень щодо повноважень здійснення досудового розслідування злочинів, передбачених статтями 402–421, 423–435 Кримінального кодексу України) та частини четвер-</p>	<p>1) слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом – щодо злочинів, передбачених пунктами 1, 2, 7 частини четвертої статті 216 цього Кодексу;</p> <p>2) слідчі органів безпеки – щодо злочинів, передбачених пунктами 3, 8 частини четвертої статті 216 цього Кодексу;</p> <p>3) слідчі органів Національної поліції – щодо злочинів, передбачених частиною четвертою статті 216 цього Кодексу, крім тих, що віднесені до підслідності органів прокуратури та безпеки згідно з пунктами 1, 2 абзацу першого цього пункту.</p>	<p>ють здійснюватися слідчими цих органів. Кримінальні провадження розпочати слідчими органів прокуратури передаються слідчими органів прокуратури відповідним органам досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної цим Кодексом.</p>	<p>досудового розслідування в прокуратурі.</p>
---	---	--	--

<p>тої статті 216 цього Кодексу матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органів прокуратури відповідним органам досудового розслідування з урахуванням підслідності, визначеної цим Кодексом.</p> <p>До дня введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених нею кримінальних правопорушень здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.</p>	<p>Після введення в дію частини четвертої статті 216 цього Кодексу розпочаті слідчими органів прокуратури, безпеки та Національної поліції кримінальні провадження продовжують здійснюватися слідчими цих органів.</p> <p>До дня введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу повноваження щодо досудового розслідування передбачених нею злочинів здійснюють слідчі органів прокуратури, які користуються повноваженнями слідчих, визначених цим Кодексом.</p> <p>Після введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу матеріали кримінальних проваджень, досудове розслі-</p>	
---	--	--

<p>Після введення в дію частини п'ятої статті 216 цього Кодексу матеріали кримінальних проваджень, досудове розслідування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими національному бюро України.</p>	<p>дування яких здійснюється органами прокуратури, передаються слідчими органами прокуратури Національному бюро України за погодженням із заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури.</p>		
--	--	--	--

Корж В.П., Слінько С.В., Юхно О.О., Абрамський С.Є., Бондаренко О.О., Даниленко А.В.,
Єдин Р.В., Захарченко О.В., Кочура О.О., Лубенцов А.В., Наумова А.О., Романюк В.В.,
Рось Г.В., Сичов С.О., Соловійова О.Є.

**Пропозиції
щодо внесення змін та доповнень до положень чинного Кримінального процесуально-
го кодексу України**

№ з/п	Чинна редакція положень КПК України	Запропонована редакція положень КПК України	Обґрунтування внесення змін та доповнень до положень КПК України
1.	Пункт 14 частини першої статті 3. Визначення основних термінів Кодексу 14) притягнення до кримінальної відповідальності - стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;	Пункт 14 частини першої статті 3. Визначення основних термінів Кодексу 14) притягнення до кримінальної відповідальності - стап кримінального провадження, який починається з моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення;	Зазначена зміна пропонується з метою удосконалення категорійного апарату, який використовується у чинному КПК України. Під стадіями кримінального провадження теорія кримінального процесу традиційно розуміє його структурну частину, яка характеризується специфічним колом учасників, завдань, процесуальними засобами їх досягнення, віднос-

			<p>но відокремленими одна від одної підсумковими для кожної із стадій рішеннями.</p> <p>Так стадіями кримінального провадження є досудове розслідування, підготовче провадження, судовий розгляд, провадження в суді апеляційної, касаційної інстанції, провадження у Верховному суді та за нововиявленими обставинами, виконання судових рішень. Цей перелік відповідає структурі Кодексу і логіці розвитку процесуальних правовідносин.</p> <p>Притягнення ж до кримінальної відповідальності (у процесуальному аспекті) – це швидше, одне з завдань провадження, передбачених ст. 2 Кодексу, досягнення якого відбувається у всіх без виключення стадіях процесу.</p>
2.	Пункти 23 та 24 частини	Пункти 23 та 24 частини пер-	У положеннях ст. 3 Конституції

	<p>першої статті 7. Загальні засади кримінального провадження відсутні</p>	<p>шій статті 7. Загальні засади кримінального провадження 23) забезпечення безпеки особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; 24) підвищений захист прав і законних інтересів неповнолітніх.</p>	<p>Україні закріплено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». У зв'язку з цим забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, слід визначити в якості окремої його засади.</p> <p>Необхідність підвищеного захисту прав та свобод неповнолітнього обґрунтована міжнародними правовими актами і специфічним ставленням до неповнолітньої особи під час кримінального провадження. Неповнолітня особа потребує особливого відношення, а тому КПК України встановлює ряд специфічних гарантій для реалізації прав та свобод неповнолітньої особи. Підвищений захист неповнолітньої особи слід визначити в</p>
--	--	--	---

			якості окремої засади кримінального провадження.
3.	Стаття 29-1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні відсутня	<p>Стаття 29-1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні</p> <p>1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, є здійснення правових, організаційно-технічних та інших заходів у разі наявності реальної загрози їх життю, здоров'ю, житлу чи майну, створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя.</p>	У положеннях ст. 3 Конституції України закріплено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». У зв'язку з цим забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні, слід визначити в якості окремої його засади.
4.	Стаття 29-2. Підвищений захист прав і законних інтересів неповнолітніх відсутня	<p>Стаття 29-2. Підвищений захист прав і законних інтересів неповнолітніх</p> <p>1. Під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші особи органів державної влади зобов'язані забезпечити підвищений захист прав та свобод неповнолітнього об'єкта кримінального провадження до неповнолітньої особи під час кримінального провадження. Неповнолітня особа потребує особливого відношення, а тому</p>	Необхідність підвищеного захисту прав та свобод неповнолітнього об'єкта кримінального провадження до неповнолітньої особи під час кримінального провадження. Неповнолітня особа потребує особливого відношення, а тому

		<p>бов'язані компенсувати обумовлену емоційною, інтелектуальною незрілістю нездатність неповнолітніх самостійно здійснювати повноцінний захист своїх прав і законних інтересів, мінімізувати негативний вплив, який може бути заподіяний неповнолітньому учаснику кримінального провадження в ході проведення процесуальних дій.</p> <p>2. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, неповнолітні особи під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.</p>	<p>КПК України встановлює ряд специфічних гарантій для реалізації прав та свобод неповнолітньої особи. Підвищений захист неповнолітньої особи слід визначити в якості окремої засади кримінального провадження.</p>
5.	<p>Частина шоста статті 44. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого відсутня</p>	<p>Частина шоста статті 44. Законний представник підозрюваного, обвинуваченого</p> <p>6. У разі, якщо у неповнолітнього або особи, визнаної у встановленому законом порядку</p>	<p>Неповнолітній підозрюваний, обвинувачений має бути завжди забезпечений допомогою законного представника навіть тоді, коли він не має батьків і проживає сам або в осіб, які не оформлені належним</p>

		<p>ку недієздатною чи обмежено дієздатною, немає батьків, опікунів і піклувальників, інших повнолітніх близьких родичів чи членів сім'ї, або вони нездатні виконати обов'язки законного представника, або їх дії чи інтереси суперечать інтересам осіб, яких вони представляють, за рішенням слідчого, прокурора, слідчого судді, суду такий законний представник замінюється представником органу опіки і піклування.</p>	<p>чином як опікуни чи піклувальники. У п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» вказано, що якщо у підсудного немає батьків, опікунів і піклувальників, суд повинен викликати як законного представника неповнолітнього представника органу опіки і піклування. Ці особи можуть залучатись як законні представники неповнолітнього й у випадках, коли участь у справі батьків неповнолітнього може завдати шкоди його інтересам. У подібний спосіб вирішено вказане питання у цивільному судочинстві (ст. 11 ЦПК України).</p>
6.	Пункт 7 частини другої статті 52. Обов'язкова участь захис-	Пункт 7 частини другої статті 52. Обов'язкова участь захис-	Відсутність норми, яка б закріплювала право бути представником неповноліт-

	<p>ника відсутній {Пункт 7 частини другої статті 52 виключено на підставі Закону № 767-VII від 23.02.2014}</p>	<p>ника 7) щодо осіб, які є потерпілими від кримінального правопорушення у віці до 18 років, – з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою;</p>	<p>нього потерпілого у кримінальному провадженні за адвокатом, порушує принцип рівності учасників кримінального процесу перед законом і судом, тому що, наприклад, інтереси неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого під час проведення досудового розслідування та судового провадження, в обов'язковому порядку представляє адвокат. Таким чином, правильною була б обов'язкова участь адвоката у кримінальних провадженнях, в яких потерпілого від кримінального правопорушення є неповнолітня або малолітня особа. Участь адвоката у таких провадженнях забезпечить не лише надання неповнолітній особі відповідної юридичної допомоги, а й відповідну правову підтримку, адже адвокат, який є представником інтересів неповнолітнього потерпілого, належним чином зможе регулювати правові відносини з</p>
--	--	---	--

			<p>органами досудового розслідування, прокуратури та суду, що має важливе практичне значення.</p>
7.	<p>Параграф 4. Потерпілий і його представник Глави 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження</p> <p>Стаття 55. Потерпілий</p> <p>1. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.</p> <p>2. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення що до неї кримінального правопорушення або заяви про</p>	<p>Параграф 4. Потерпілий і його представник Глави 3. Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження</p> <p>Стаття 55. Потерпілий</p> <p>1. Потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.</p> <p>2. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення що до неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпіло-</p>	<p>Широкий обсяг прав, якими наділяється неповнолітній потерпілий, покликаний забезпечити його активну участь у кримінальному провадженні, що, у свою чергу, необхідно для повного виконання завдань кримінального провадження, визначених у положеннях статті 2 КПК України, зокрема: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був приязнущий до кримінальної відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому</p>

<p>залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.</p> <p>3. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>4. Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства.</p> <p>5. За наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримі-</p>	<p>го.</p> <p>Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.</p> <p>3. Потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона після початку кримінального провадження подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>4. Потерпілим не може бути особа, якій моральна шкода завдана як представнику юридичної особи чи певної частини суспільства.</p> <p>5. За наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримі-</p>	<p>процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.</p>
--	--	---

	<p>нальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, який не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.</p> <p>б. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливає подання нею відповідної заяви, положення частин першої - третьої цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи. Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до</p>
<p>достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як потерпілого подана особою, який не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.</p> <p>б. Якщо внаслідок кримінального правопорушення настала смерть особи або особа перебуває у стані, який унеможливає подання нею відповідної заяви, положення частин першої - третьої цієї статті поширюються на близьких родичів чи членів сім'ї такої особи.</p>	

	<p>Потерпілим визнається одна особа з числа близьких родичів чи членів сім'ї, яка подала заяву про залучення її до провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб.</p> <p>Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможливив подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>7. Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена</p>	<p>провадження як потерпілого, а за відповідним клопотанням - потерпілими може бути визнано кілька осіб.</p> <p>Після того, як особа, яка перебувала у стані, що унеможливив подання нею відповідної заяви, набуде здатності користуватися процесуальними правами, вона може подати заяву про залучення її до провадження як потерпілого.</p> <p>7. Якщо особа не подала заяву про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяву про залучення її до провадження як потерпілого, то слідчий, прокурор, суд має право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена</p>
--	---	---

<p>право визнати особу потерпілою лише за її письмовою згодою. За відсутності такої згоди особа в разі необхідності може бути залучена до кримінального провадження як свідок.</p> <p>Положення цієї частини не поширюються на провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення).</p> <p>Стаття 55-1. Неповнолітній потерпілий</p> <p>1. Неповнолітнім потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди та на момент вчинення цього правопорушення не досягла 18-річного віку, участь її у кримінальному провадженні здійснюється за допомогою залучення представника (адвоката), за-</p>	<p>до кримінального провадження як свідок.</p> <p>Положення цієї частини не поширюються на провадження, яке може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого (кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення).</p> <p>Стаття 55-1. Неповнолітній потерпілий</p> <p>1. Неповнолітнім потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди та на момент вчинення цього правопорушення не досягла 18-річного віку, участь її у кримінальному провадженні здійснюється за допомогою залучення представника (адвоката), за-</p>	<p>1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;</p> <p>2) знати сутність підозри та</p>
--	--	--

	<p>обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;</p> <p>3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;</p> <p>4) заявляти відводи та клопотання;</p> <p>5) за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;</p> <p>6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;</p> <p>7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді,</p>	<p>конного представника, педагога, психолога або лікаря.</p> <p>2. Права і обов'язки неповнолітнього потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як неповнолітнього потерпілого. Неповнолітньому потерпілому втручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення.</p> <p>3. Неповнолітнім потерпілим є також особа, яка не є заявником, але якій кримінальним правопорушенням завдана шкода і у зв'язку з цим вона або її представник, законний пред-</p>	
--	---	--	--

<p>суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;</p> <p>8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;</p> <p>9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження;</p> <p>10) на відшкодування завданої кримінальним провадженням шкоди в порядку, передбаченому законом;</p> <p>11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього</p>	<p>ставник після початку кримінального провадження подали заяву про залучення її до провадження як неповнолітнього потерпілого.</p> <p>4. За наявності очевидних та достатніх підстав вважати, що заява, повідомлення про кримінальне правопорушення або заява про залучення до провадження як неповнолітнього потерпілого подана особою, якій не завдано шкоди, зазначеної у частині першій цієї статті, слідчий або прокурор виносить вмотивовану постанову про відмову у визнанні неповнолітнього потерпілим, яка може бути оскаржена слідчому судді.</p> <p>Стаття 56. Права потерпілого</p> <p>1. Протягом кримінального провадження потерпілій має право:</p>
--	---

	<p>кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому цим Кодексом, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;</p> <p>12) застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній</p>		<p>1) бути повідомленим про свої права та обов'язки, передбачені цим Кодексом;</p> <p>2) знати сутність підозри та обвинування, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваного заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;</p> <p>3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;</p> <p>4) заявляти відводи та клопотання;</p> <p>5) за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла;</p> <p>6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;</p>
--	--	--	--

<p>стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постановова (ухвала);</p> <p>13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених цим Кодексом;</p> <p>14) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом.</p> <p>2. Під час досудового розслідування потерпілий має право:</p> <p>1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;</p>	<p>7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;</p> <p>8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;</p> <p>9) давати пояснення, показання рідною мовою або іншою мовою, якою він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача, представника в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження. Участь представника – особи, яка у кримінальному провадженні має бути захисником, в таких випадках є обов'язковою;</p>	<p>«Володіння державною мовою» є поняття оціночне. Ступінь володіння мовою визначає особа, яка здійснює кримінальне провадження. Для того щоб визначити, чи володіє учасник провадження державною мовою, необхідно перш за все з'ясувати його особисту думку. Якщо він робить заяву про те, що не володіє державною мовою, то незалежно від внутрішнього переконання посадової особи щодо цього питання учаснику провадження має бути надане</p>
--	--	--

	<p>2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;</p> <p>3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;</p> <p>4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;</p> <p>5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього</p>	<p>10) на відшкодування завданій кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;</p> <p>11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому цим Кодексом, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;</p> <p>12) застосовувати з додержанням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере</p>	<p>право користуватися послугами перекладача з оформленням відповідних процесуальних документів. Це вказано у ч. 3 ст. 29 КПК України, а також в положеннях ч. 3 ст. 10 Конституції України, відповідно до яких в Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської та інших мов національних меншин України. У кримінальних провадженнях щодо осіб, які не володіють державною мовою, з моменту встановлення цього факту участь захисника є обов'язковою (п. 4 ч. 2 ст. 52 КПК України). Слід наголосити, що хоча кримінальний процесуальний закон й прямо вказує на обов'язкову участь захисника в цих випадках, але це стосується лише підозрюваних чи обвинувачених.</p>
--	--	---	--

<p>кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.</p> <p>3. Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду; 2) брати участь у судовому провадженні; 3) брати участь у безпосередній перевірці доказів; 4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; 5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирі- 	<p>участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити потерпілому застосовувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постанова (ухвала);</p> <p>13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, передбачених цим Кодексом;</p> <p>14) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом.</p> <p>2. Під час досудового розслідування потерпілий має право:</p>	
--	--	--

	<p>шенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>6) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;</p> <p>7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>4. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і зловласником угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримі-</p>	<p>1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим;</p> <p>2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію;</p> <p>3) подавати докази на підтвердження своєї заяви;</p> <p>4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;</p> <p>5) отримувати копії матеріалів,</p>
--	---	--

<p>нального провадження.</p> <p>Стаття 57. Обов'язки потерпілого</p> <p>1. Потерпілий зобов'язаний:</p> <p>1) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;</p> <p>2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;</p> <p>3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.</p>	<p>які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.</p> <p>3. Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право:</p> <p>1) бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду;</p> <p>2) брати участь у судовому провадженні;</p> <p>3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;</p> <p>4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;</p> <p>5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому.</p>
--	---

	<p>Стаття 58. Представник потерпілого</p> <p>1. Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.</p> <p>2. Представником юридичної особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.</p> <p>3. Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:</p>	<p>ному, а також висловлювати свою думку при вирішенні питань про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>б) знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді;</p> <p>7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>4. На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом України про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття</p>	
--	--	--	--

	<p>1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, - якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні;</p> <p>2) копією установчих документів юридичної особи - якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша уповноважена законом або установчими документами особа;</p> <p>3) довіреністю - якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.</p> <p>4. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється</p>	<p>кримінального провадження.</p> <p>Стаття 56-1. Права неповнолітнього потерпілого</p> <p>1. Протягом кримінального провадження неповнолітній потерпілий має право:</p> <p>1) бути повідомленим про свої права та обв'язки, передбачені цим Кодексом;</p> <p>2) знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування;</p> <p>3) подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду;</p> <p>4) заявляти відводи та клопотання;</p> <p>5) за наявності відповідних під-</p>
--	---	--

	<p>снюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.</p> <p>Стаття 59. Законний представник потерпілого</p> <p>1. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку недієздатною чи обмежено дієздатною, до участі в процесуальній дії разом з нею залучається її законний представник.</p> <p>2. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p>	<p>став – на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім’ї, майна та життя;</p> <p>6) давати пояснення, показання або відмовитися їх давати;</p> <p>7) оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в порядку, передбаченому цим Кодексом;</p> <p>8) мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг;</p> <p>9) давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, якщо він вільно володіє, безоплатно за рахунок держави користувався послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою</p>	
--	---	--	--

	<p>ведеться кримінальне провадження;</p> <p>10) на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом;</p> <p>11) знайомитися з матеріалами, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, в порядку, передбаченому цим Кодексом, у тому числі після відкриття матеріалів згідно зі статтею 290 цього Кодексу, а також знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, у випадку закриття цього провадження;</p> <p>12) застосовувати з додержан-</p>	
--	--	--

	<p>ням вимог цього Кодексу технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд вправі заборонити неповнолітньому потерпілому або його представнику, законному представнику застосувати технічні засоби при проведенні окремої процесуальної дії чи на певній стадії кримінального провадження з метою нерозголошення даних, які містять таємницю, що охороняється законом чи стосується інтимних сторін життя людини, про що виноситься (постановляється) вмотивована постановова (ухвала);</p> <p>13) одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення у випадках, пе-</p>

	редбачених цим Кодексом; 14) користуватися іншими правами, передбаченими цим Кодексом.»	
	<p>2. Під час досудового розслідування неповнолітній потерпілий його представник, законний представник має право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його неповнолітнім потерпілим; 2) отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; 3) подавати докази на підтвердження своєї заяви; 4) брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях за допомогою представника, законного представника, 	

		<p>при обов'язковій присутності педагога, психолога або лікаря, під час цих дій ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також ознайомлюватися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі;</p> <p>5) отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.»</p> <p>3. Під час судового провадження в будь-якій інстанції неповнолітній потерпілий та його представник, законний представник мають право:</p>	
--	--	--	--

	<p>1) бути завчасно поінформованими про час і місце судового розгляду;</p> <p>2) брати участь у судовому провадженні;</p> <p>3) брати участь у безпосередній перевірці доказів;</p> <p>4) підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення;</p> <p>5) висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>6) ознайомлюватися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом</p>	
--	--	--

		<p>кримінального провадження в суді;</p> <p>7) оскаржувати судові рішення в порядку, передбаченому цим Кодексом.</p> <p>4. На всіх стадіях кримінального провадження неповнолітній потерпілий та його представник або законний представник мають право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення, якщо ця угода не загрожує порушенню прав та законних інтересів неповнолітнього. У передбачених законом Україні про кримінальну відповідальність та цим Кодексом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.</p> <p>Стаття 57. Обов'язки потерпілого</p>	
--	--	--	--

	<p>1. Потерпілий зобов'язаний:</p> <p>1) прийти за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття - завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;</p> <p>2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;</p> <p>3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали йому відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронювану законом таємницю.</p> <p>Стаття 57-1. Обов'язки неповнолітнього потерпілого</p> <p>1. Невовлігній потерпілий його представник, законний представник зобов'язані:</p> <p>1) прийти за викликом до слідчого,</p>	
--	---	--

	<p>го, прокурора, слідчого судді, суду, а в разі неможливості своєчасного прибуття завчасно повідомити про це, а також про причини неможливості прибуття;</p> <p>2) не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення;</p> <p>3) не розголошувати без дозволу слідчого, прокурора, суду відомості, які стали їм відомі у зв'язку з участю у кримінальному провадженні і які становлять охоронявану законом таємницю.</p> <p>Стаття 58. Представник потерпілого</p> <p>1. Потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник - особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.</p> <p>2. Представником юридичної</p>		
--	--	--	--

	<p>особи, яка є потерпілим, може бути її керівник, інша особа, уповноважена законом або установчими документами, працівник юридичної особи за довіреністю, а також особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні.</p> <p>3. Повноваження представника потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу, - якщо представником потерпілого є особа, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні; 2) копією установчих документів юридичної особи - якщо представником потерпілого є керівник юридичної особи чи інша упов-	
--	--	--

	<p>новажена законом або установчими документами особа;</p> <p>3) довіреністю - якщо представником потерпілого є працівник юридичної особи, яка є потерпілою.</p> <p>4. Представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представнику.</p> <p>Стаття 58-1. Представник неповнолітнього потерпілого</p> <p>1. Неповнолітнього потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником.</p> <p>2. Повноваження представника</p>	
--	---	--

	<p>неповнолітнього потерпілого на участь у кримінальному провадженні підтверджуються документами, передбаченими статтею 50 цього Кодексу.</p> <p>3. Представник користується процесуальними правами неповнолітнього потерпілого, інтереси якого він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо неповнолітнім потерпілим і не може бути доручена представнику.</p> <p>Стаття 59. Законний представник потерпілого</p> <p>1. Якщо потерпілим є неповнолітня особа або особа, визнана в установленому законом порядку невіддатною чи обмежено дієздатною, то з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у</p>
--	---

	<p>тому, що особа є повнолітньою, чи з моменту визнання в установленому законом порядку недієздатності особи або її обмеженої дієздатності участь законного представника у кримінальному провадженні є обов'язковою.</p> <p>2. Питання участі законного представника потерпілого у кримінальному провадженні регулюється згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p> <p>Стаття 59-1. Законний представник неповнолітнього потерпілого</p> <p>1. Якщо потерпілим є неповнолітня особа віком до 7-ми років, то до участі в процесуальному провадженні разом з нею залучається її законний представник, який користується</p>	<p>Питання участі у кримінальному провадженні законного представника неповнолітнього потерпілого визначаються засадами, а саме: виключення участі у кримінальному провадженні законного представника підозрюваного, обвинуваченого (ст. 44 КПК України). При цьому, частина 2 статті 44 КПК України встановлює перелік осіб, які можуть бути залучені як законні представники неповнолітнього потерпілого. До них належать: батьки (усиновлювачі), а в разі їх відсутності – опікуни, піклувальники особи, інші повнолітні близькі родичі чи члени сім'ї, а також представники органів опіки і піклування, установ і організацій, під опікою чи піклуванням яких перебуває неповнолітній. Перелік осіб, які визначаються близькими родичами та членами сім'ї, міститься у п. 1 ст. 3 КПК України. Ними є: чоловік, дружина, батько, мати, вітчима, мачуха, син, дочка, пасинок, падчериця, рідний брат, рідна сестра, дід, баба,</p>
--	---	--

<p>ся правами потерпілого в повному обсязі.</p> <p>2. Якщо потерпілим є неповнолітня особа віком від 7-ми до 18 років, то до участі в процесальній дії разом з нею залучається її законний представник, питання про участь якого у кримінальному провадженні регулюються згідно з положеннями статті 44 цього Кодексу.</p>	<p>предді, прабать, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Залучення інших осіб як законних представників не допускається.</p> <p>В деяких випадках, підставою появи у кримінальному провадженні законного представника неповнолітнього потерпілого є наявність обставин, які перешкоджають здійсненню цим учасником кримінальних процесальних відносин або виключають його участь в силу свого віку, тобто неповноліття, а також родинні зв'язки, в яких законний представник знаходиться з цією особою. Але ми вважаємо, що в положеннях зазначених вище статей чинного КПК України не зовсім чітко прописані права, якими може користу-</p>
--	--

			<p>вався цей учасник кримінального провадження. Так, у ч. 5 ст. 44 КПК України зазначено, що законний представник користується процесуальними правами особи, інтереси якої він представляє, крім процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безосередньо особою, яку він представляє і не може бути доручена представнику.</p>
8.	<p>Частина друга статті 93. Збирання доказів. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведень дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб речей, документів, відомостей, висновків ревізій та актів</p>	<p>Частина друга статті 93. Збирання доказів Сторона обвинувачення здійснює збирання та формування доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (слідчих) розшукових дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових осіб речей, документів, відомостей, висновків ревізій та актів</p>	<p>Під час кримінального провадження на сторону обвинувачення покладається не лише обов'язок зібрати необхідні докази, а й сформулювати на їх підставі відповідні висновки про причетність чи непричетність особи до скоєння кримінального правопорушення.</p>

	снoвoкiв екcпeртiв, вiснoвoкiв рeвiзiй та aктiв пeрeвiрoк, прoвeдeння iншix прoцeсyaльнoх дiй, пeрeдбaчeних цим Кoдeкcoм.	пeрeвiрoк, прoвeдeння iншix прoцeсyaльнoх дiй, пeрeдбaчeних цим Кoдeкcoм».	
9.	Стaття 93-1. Пeрeвiрoкa дoкaзiв вiдcyтня	<p>Стaття 93-1. Пeрeвiрoкa дoкaзiв</p> <p>1. Зiбрaнi y кримiнaльнoмy прoвaджeннi дoкaзи пiдлaгaють oбoв'язкoвiй вceбiчнiй, пoвнiй тa нeупeрeджeнiй пeрeвiрцi oргaнaми дoсyдoвoгo рoзслiдyвaння, прoкyрoрoм i сyдoм.</p> <p>2. Пeрeвiрoкa дoкaзiв пoлaгae в iх aнaлiзi, зiстaвлeннi з iншими дoкaзaми, нaявними y кримiнaльнoмy прoвaджeннi, a тaкoж y встaнoвлeннi iх джeрeл, oтримaннi iншix дoкaзiв, щo пiдтвeрджyють aбo спpocтoвyють дoкaз, щo пeрeвiрaєтьcя.</p>	<p>Прoцeс дoкaзyвaння склaдaeтьcя з трьoх eтaпiв: збiр, пeрeвiрoкa тa oцiнкa. КПК Укpaїни визнae, щo сyть збoрy тa oцiнки дoкaзiв y стaттях 93 тa 94, a щoдo пeрeвiрки дoкaзiв жoдних пoяснeнь нe нaдaєтьcя.</p>

		<p>3. Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, цивільний позивач, цивільний відповідач їх представники мають право брати участь у перевірці доказів в порядку, встановленому цим Кодексом.</p>	
10.	<p>Частина третя статті 146. Розгляд питання про накладення грошового стягнення на особу</p> <p>3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення.</p> <p>Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку</p>	<p>Частина третя статті 146. Розгляд питання про накладення грошового стягнення на особу</p> <p>3. Слідчий суддя, суд, встановивши, що особа не виконала покладений на неї процесуальний обов'язок без поважних причин, накладає на неї грошове стягнення. В ухвалі про накладення грошового стягнення повинно бути зазначено: 1) мотиви задоволення клопотання про застосування відповідного заходу за-</p>	<p>Доповнення до статті вказують на спеціальні вимоги, яким повинна відповідати ухвала.</p>

	було накладено грошове стягнення.	<p>безпечення кримінального провадження; 2) процесуальний обов'язок, який покладено на учасника кримінального провадження; 3) відомості, що підтверджують невиконання ним цього обов'язку без поважних причин; 4) розмір грошового стягнення; 5) порядок виконання ухвали. Копія відповідної ухвали не пізніше наступного робочого дня після її постановлення надсилається особі, на яку було накладено грошове стягнення.</p>	
11.	Частина третя статті 148. Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом	<p>Частина третя статті 148. Загальні положення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом та тимчасового вилучення документів, які посвідчують користування спеціальним правом</p>	Аналіз судової практики щодо розгляду слідчим суддею клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження від 07.02.2014 року свідчить про існування випадків відмови у задоволенні клопотання про

	відсутня	<p>3. Тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом не застосовується у разі, коли це є єдиним джерелом існування особи та його родини (щодо право керування транспортним засобом або судом).</p>	<p>тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом, а саме керування автомобілем внаслідок встановлення того факту, що наявність спеціального права (керування транспортним засобом) забезпечує особі (її сім'ї) єдине джерело отримання доходів та можливість відшкодування завданих кримінальним правопорушенням збитків. Тому, перш ніж звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням, слідчий повинен з'ясувати дане питання.</p>
12.	<p>Пункт 6 частини другої статті 150. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом</p> <p>б) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню;</p>	<p>Пункт 6 частини другої статті 150. Клопотання про тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом</p> <p>б) строк, на який користування спеціальним правом підлягає тимчасовому обмеженню, але не більше двох місяців;</p>	<p>З метою недопущення порушення прав особи, вважаємо за необхідне конкретизувати строк, в період якого особа може бути обмежена у користуванні спеціальним правом.</p>

13.	<p>Частина третя статті 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів відсутня</p>	<p>Частина третя статті 159. Загальні положення тимчасового доступу до речей і документів</p> <p>3. Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді провести тимчасовий доступ до речей і документів у разі, коли затримка в його застосуванні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення, їх знищення, спотворення чи втрати. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний невідкладно після його застосування звернутися з клопотанням про проведення тимчасового доступу до речей і документів до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке кло-</p>	<p>Зволікання з вилученням речей і документів призводить до їх втра-ти, що впливає на об'єктивність результатів досудового розслідування, встановлення усіх обставин вчинення кримінального правопо-рушення та строки проведення досудового розслідування.</p>
-----	--	---	--

		<p>потання згідно з вимогами статті 160 цього Кодексу, перерахунок, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для його застосування без ухвали слідчого судді. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого або слідчий суддя відмовить у задоволенні клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, встановлені внаслідок його застосування докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу.</p>	
14.	<p>Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів</p> <p>1. Сторони кримінального провадження мають право</p>	<p>Стаття 160. Клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів</p> <p>1. Сторони кримінального провадження мають право звернути-</p>	<p>Відомості, що повинні міститися в клопотанні про тимчасовий доступ до речей і документів, необхідно привести у відповідність вимог, що пред'являються до ухвали</p>

<p>звернутися до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.</p> <p>2. У клопотанні зазначаються:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповід- 	<p>ся до слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження із клопотанням про тимчасовий доступ до речей і документів, за винятком зазначених у статті цього Кодексу. Слідчий має право звернутися із зазначеним клопотанням за погодженням з прокурором.</p> <p>2. У разі необхідності провести тимчасовий доступ до речей і документів сторона кримінального провадження звертається до слідчого судді з відповідним клопотанням, яке повинно містити відомості про:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) найменування кримінального провадження та його респондентів; 2) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, 	<p>слідчого судді.</p>
--	--	------------------------

	<p>дальність;</p> <p>3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;</p> <p>4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи;</p> <p>5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;</p> <p>6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та можливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий</p>	<p>у зв'язку з яким подається клопотання;</p> <p>3) правову кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;</p> <p>4) прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи або назва (повна або скорочена відповідно до установчих документів), Єдиний державний реєстр підприємств, організації та установ, юридична адреса підприємства, організації чи установи, у во- лодінні якої знаходяться речі і документи;</p> <p>5) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати;</p> <p>6) підстави вважати, що речі і документи перебувають або мо-</p>
--	---	---

	<p>доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;</p> <p>7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.</p>	<p>жуть перебувати у володінні, відповідної фізичної або юридичної особи;</p> <p>5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні;</p> <p>6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю;</p> <p>7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.</p>	
--	---	---	--

		<p>3. Слідчий, прокурор або особа зі сторони захисту зобов'язані до клопотання додати оригінали документів або належним чином завірені їх копії та інші матеріали, якими обґрунтовується таке клопотання, а також витяг або копію витягу з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.</p>	<p>Розглядаючи клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, слідчий суддя повинен мати підтвердження реєстрації кримінального провадження в ЄРДР незалежно від сторони, що звернулася з клопотанням. При цьому, сторони кримінального провадження повинні в однаковій мірі обґрунтовувати таке клопотання.</p>
15.	<p>Пункт 5 та 6 частини другої статті 170. Накладення арешту на майно відсутні</p>	<p>Пункт 5 та 6 частини другої статті 170. Накладення арешту на майно</p> <p>5) відшкодування коштів, втрачених закладом охорони здоров'я на стаціонарне лікування особи, потерпілої від злочину;</p> <p>6) виконання покарання у</p>	<p>Таке доповнення необхідне, оскільки</p> <p>1) відповідно до п.3 постанови Кабінету Міністрів України від 16 липня 1993 р. №545 «Про затвердження Порядку обчислення фактичних витрат охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння та зараху-</p>

		<p>вигляді штрафу.</p>	<p>вання стягнення з винних осіб до відповідного бюджету і їх використання», до якої внесені зміни постановою від 19 вересня 2012 р. №868 «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність постанов Кабінету Міністрів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального Кодексу України» цивільний позов у кримінальному провадженні також має право пред'являти заклад охорони здоров'я або прокурор з метою відшкодування фактичних витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від кримінального правопорушення.</p> <p>2) Ухвалюючи рішення про застосування до засудженого покарання у вигляді штрафу, суд має бути впевнений в тому, що він</p>
--	--	-------------------------------	--

			<p>буде сплачений. В даному випадку забезпечуватиме це арештоване майно. Якщо засуджений не сплачує штраф, це майно потрібно реалізувати.</p>
16.	<p>Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою</p> <p>1. Уповноважена службовою особою має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:</p> <p>1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або вчинення до нього чи замаху на його вчинення;</p> <p>2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або</p>	<p>Стаття 208. Затримання уповноваженою службовою особою</p> <p>1. Уповноважена службовою особою має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:</p> <p>1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або готування до нього чи замаху на його вчинення;</p> <p>2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі,</p>	

<p>Строки покарання у вигляді позбавлення волі за будь-які тяжкі злочини та особливо тяжкі злочини самі по собі дають об'єктивні підстави вважати, що особа може втекти, негативно впливати на розслідування, свідків тощо.</p>	<p>одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;</p> <p>3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину;</p> <p>4) якщо особу оголошено у міжнародний або міждержавний розшук;</p> <p>5) якщо фактичні дані, отримані під час проведення оперативно-розшукових заходів, свідчать про причетність особи до вчинення кримінального правопорушення, і яка намагається переховуватися від органів досудового розслідування, прокуратури та/або суду.</p>	<p>сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;</p> <p>3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.</p> <p>Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.</p>
---	--	---

17.	Глава 18-1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні відсутня	Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 цього Кодексу.	Слід наголосити, що у положеннях ст. 3 Конституції України закріплено: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю». Крім цього, правовою підставою для гарантування безпеки осіб, якщо є така загроза, взятих під державний захист, є не тільки Конституція України, але й закони України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві», «Про судоустрій і стагус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про службу безпеки України», «Про оперативно-
	Глава 18-1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні відсутня	<p>Глава 18-1. Забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні</p> <p>Стаття 213-1. Особи, які мають право на забезпечення безпеки</p> <p>1 Право на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав мають:</p> <p>1) особа, яка заявила до правоохоронного органу про злочин або в іншій формі брала участь у виявленні, запобіганні, припиненні і розкритті кримінального правопорушення чи сиріяла цьому;</p> <p>2) потерпілий, неповнолітній потерпілий або його представник, законний представник у</p>	

	<p>розшукову діяльність», Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України. Зокрема, 23 грудня 1993 року за № 3782-ХІІ був прийнятий Закон України «Про безпеку осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві», який визначив поняття забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві як «здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, життя і майна цих осіб від протиправних посягань з метою створення необхідних умов для здійснення правосуддя» (ст. 1 Закону). Аналіз правової практики та проблеми застосування законодавства щодо забезпечення безпеки учасників кримінального провадження були предметом розгляду Верховного Суду України. Так, у Постанові від 18 червня 1999 р. № 10</p>
<p>кримінальному провадженні; 3) підозрюваний, обвинувачений, захисники, представники і законні представники; 4) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники у провадженні про відшкодування шкоди, завданій кримінальним правопорушенням; 5) свідок; 6) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; 7) члени сімей та близькі родичі осіб, перелічених у пунктах 1-6 цієї статті, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального провадження.</p>	<p>Стаття 213-2. Заходи забезпечення безпеки особам</p>

	<p>1. «Слідчий, прокурор або суд, одержавши заяву чи повідомлення про загрозу безпеці особи, зазначеної у статті 213-1, зобов'язані перевірити цю заяву (повідомлення) і в строк не більше ніж три доби, а у невідкладних випадках - негайно прийняти рішення про застосування або відмову в застосуванні заходів безпеки. Відповідно до свого рішення вони приймають мотивовану постанову чи ухвалу і передають її для виконання органу, на який покладено здійснення заходів безпеки. Ця постанова чи ухвала є обов'язковою для виконання зазначеними органами.</p> <p>2. Орган, якому доручено здійснювати заходи безпеки, встановлює перелік необхідних</p>	<p>«Про застосування законодавства, що передбачає державний захист суддів, працівників суду і правоохоронних органів та осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» зазначено, стан забезпечення безпеки цієї категорії осіб як незадовільний та такий, що не гарантує об'єктивного й неупередженого розгляду справ, захисту прав і свобод громадян, а також звернуто увагу суддів на невідкладність створення належних умов щодо посилення захисту цих суб'єктів. Також у чинному Кримінальному процесуальному кодексі України частково у п. 12 ч. 3 ст. 42 «Підозрюваний, обвинувачений», п. 5 ч. 1 ст. 56 «Права потерпілого», п. 8 ст. 66 «Права та обов'язки свідка», п. 4 ч. 2 ст. 68 «Перекладач», п. 7 ч. 3 ст. 69 «Експерт», п. 6 ч. 4 ст. 71 «Спеціаліст» КПК України знайшли відображення положення, що торкалися забезпечення</p>
--	---	--

	<p>заходів і способів їх реалізації, керуючись при цьому конкретними обставинами і необхідністю усунення існуючої загрози. Про заходи безпеки, умови їх здійснення та правила користування майном або документами, виданими з метою забезпечення безпеки, повідомляється особа, взята під захист.</p> <p>3. У разі наявності в заяві (повідомленні) про загрозу безпеці особи, зазначеній статті 213-1, відомостей про кримінальне правопорушення, слідчий, прокурор невідкладно в порядку, передбаченому статтею 214 цього Кодексу зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування.</p>	<p>безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.</p> <p>Таким чином, слід зазначити, що чинна в Україні система забезпечення безпеки учасникам кримінального судочинства та наявна правозастосовна практика висуває багато проблем, що потребує свого удосконалення.</p>
--	--	---

	<p>4. Орган, який здійснює заходи безпеки, письмово інформує слідчого, прокурора, суд або суддю, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження, про вжиті заходи та їх результати.</p> <p>Стаття 213-3 Права і обов'язки осіб, щодо яких здійснюються заходи безпеки</p> <p>1. Особи, взяті під захист, мають право:</p> <p>1) подавати клопотання про вжиття заходів безпеки або про їх скасування;</p> <p>2) знати про застосування щодо них конкретних заходів безпеки;</p> <p>3) вимагати від органу дізнання, слідчого, прокурора, суду застосування додаткових заходів безпеки або скасування</p>

	<p>здійснюваних заходів;</p> <p>4) оскаржити незаконні рішення чи дії органів, які забезпечують безпеку, до відповідного органу вищого рівня, прокурора або суду.</p> <p>2. Особи, взяті під захист, зобов'язані:</p> <p>1) виконувати умови здійснення заходів безпеки і законні вимоги органів, які здійснюють заходи безпеки;</p> <p>2) негайно інформувати зазначені органи про кожний випадок погрози або протиправних дій щодо них;</p> <p>3) поводитися з майном та документами, виданими їм у тимчасове користування органом, який забезпечує безпеку, згідно з установленими законодавством правилами.</p>	
--	---	--

	<p>Стаття 213–4. Нерозголошення відомостей про особу, щодо якої здійснюються заходи безпеки</p> <p>1. Нерозголошення відомостей про особу, взяту під захист, мове забезпечувагися шляхом обмеження відомостей про неї в матеріалах кримінального провадження, а також протоколах слідчих (розшукових) дій та судових засідань. Слідчий, прокурор або суд, прийнявши рішення про застосування заходів безпеки, вносить мотивовану постанову, ухвалу про заміну прізвища, імені, по батькові особи, взятої під захист, на псевдонім. Надалі у процесуальних документах зазначається лише псевдонім, а справжні прізвище, ім'я, по батькові (рік, місяць і</p>

	<p>місце народження, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання та інші анкетні дані, що містять інформацію про особу, яка перебуває під захистом) вказуються лише у постанові або ухвалі про заміну анкетних даних. Це рішення до матеріалів кримінального провадження не додається, а зберігається окремо в органі, у провадженні якого перебуває кримінальне провадження. У разі заміни прізвища особи, взятої під захист, на псевдонім з матеріалів кримінального провадження вилучаються протоколи слідчих (розшукових) дій та інші документи, в яких зазначено достовірні відомості про цю особу, і зберігаються окремо, а до матеріалів</p>	
--	--	--

	<p>кримінального провадження додаються копії цих документів із заміною справжнього прізвища на псевдонім.</p> <p>2. Відомості про заходи безпеки та осіб, взятих під захист, є інформацією з обмеженим доступом. На документи, що містять таку інформацію, не поширюються правила, передбачені частиною п'ятою статті 46, статтями 221, 290 і 317 цього Кодексу.</p> <p>Стаття 213-5 Порядок скасування заходів безпеки</p> <p>1. Заходи безпеки можуть бути скасовані на підставі закінчення строку конкретного заходу безпеки; усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну осіб, взятих під захист; систематичного невиконання особою, взятою під за-</p>	

	<p>хист, законних вимог органів, що здійснюють заходи безпеки, якщо ця особа письмово була попереджена про можливість такого скасування.</p> <p>2. Приводом для скасування заходів забезпечення безпеки учасників кримінального провадження, членів їх сімей та близьких родичів може бути: заява учасника кримінального судочинства, члена його сім'ї або близького родича, щодо якого були застосовані заходи безпеки; отримання достовірної інформації про усунення загрози життю, здоров'ю, житлу і майну зазначених осіб.</p> <p>3. За наявності підстав для скасування заходів забезпечення безпеки слідчим, прокурором, судом винеситься мотивована постановка чи ухвала про їх скасування.</p>	
--	--	--

		<p>4. Рішення про скасування заходів безпеки письмово протягом доби доводиться до відома особи, щодо якої були застосовані ці заходи.</p> <p>Стаття 213-6 Оскарження рішень про відмову в застосуванні заходів безпеки або їх скасування</p> <p>1. Постанова слідчого, прокурора про відмову в застосуванні заходів безпеки або про їх скасування може бути оскаржена до відповідного місцевого суду за місцем розслідування справи.</p> <p>2. Суддя негайно розглядає скаргу і матеріали кримінального провадження, при необхідності вистухоує слідчого, вистухоує думку прокурора, після чого в залежності від підстав для прийняття такого рішення виносить постанову про застосування заходів безпеки або</p>
--	--	---

		<p>про їх скасування чи про відмову в цьому.</p> <p>3. На постанову судді про відмову в задоволенні скарги протягом трьох днів з дня її винесення може бути подана апеляція до апеляційного суду.</p>	
18.	<p>Частина перша статті 216. Підслідність</p> <p>1. Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність та кримінальну відповідальність інших осіб, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.</p>	<p>Частина перша статті 216. Підслідність</p> <p>1. Слідчі органів Національної поліції здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених законом України про кримінальну відповідальність та кримінальну відповідальність інших осіб, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування.</p>	<p>Поняття «кримінальне правопорушення» на теперішній час не надане тлумачення у Кримінальному кодексі України, що суперечить чинному КПК України тому що, відповідно до положень ст. 2 КПК України, одним із головних завдань кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Крім цього, відповідно до ст. 215 «Досудове розслідування злочинів і кримінальних проступків» чинного КПК України, досудове розслідування здійсню-</p>

<p>нюється у формі досудового слідства та дізнання. Досудове розслідування кримінальних проступків реалізується відповідно до загальних правил кримінального провадження, про що зазначається у ст. 298 КПК України. Питання, пов'язані із визначенням кримінальних проступків, повинні бути передбачені у спеціальному законі України про кримінальні проступки. Проведення досудового розслідування у формі дізнання можливе після прийняття цього закону.</p>			
--	--	--	--

19.	<p>Частина перша статті 220. Розгляд клопотань під час досудового розслідування</p> <p>1. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, залишивши вирішення цього питання на власний розсуд обвинувачів.</p>	<p>Частина перша статті 220. Розгляд клопотань під час досудового розслідування</p> <p>1. Клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, про виконання будь-яких процесуальних дій слідчий, прокурор зобов'язані розглянути в строк не більше трьох днів з моменту подання і задовольнити їх, якщо обставини, про встановлення яких заявлені у клопотанні, мають значення для кримінального провадження.</p>	<p>У чинному тексті КПК України відсутні підстави, при наявності яких слідчий, прокурор зобов'язані задовольнити клопотання сторони захисту, потерпілого і його представника чи законного представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, залишивши вирішення цього питання на власний розсуд обвинувачів.</p> <p>На практиці ця прогалина нерідко призводить до безпідставної відмови у задоволенні таких клопотань, що, у свою чергу, обмежує засаду змагальності, а також унеможливає досягнення завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 КПК України, зокрема забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування.</p>
-----	---	---	---

20.	<p>Частина перша статті 227. Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи</p> <p>1. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, а педагога або психолога, а за необхідності – лікаря.</p>	<p>Частина перша статті 227. Участь законного представника, педагога, психолога або лікаря у слідчих (розшукових) діях за участю малолітньої або неповнолітньої особи</p> <p>1. При проведенні слідчих (розшукових) дій за участю малолітньої або неповнолітньої особи забезпечується участь законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. При цьому слідчий, прокурор повинен врахувати, що під час проведення кримінального провадження бере участь один і той самий педагог, психолог, а за необхідності – лікар. Питання про участь педагога, психолога, лікаря у кримінальному провадженні регулюються згідно з положеннями статті 71 цього Кодексу.</p>	<p>Забезпечення участі різних педагогів, психологів або лікарів до участі у проведенні різних слідчих (розшукових) дій з одним і тим самим неповнолітнім учасником кримінального провадження призводить до того, що педагог, психолог або лікар в деяких випадках уперше бачить неповнолітнього на слідчій (розшуковій) дії, не знає його психологічного і загального стану здоров'я, точного віку, а тому не може активно брати участь у проведенні слідчої (розшукової) дії і обирає переважно пасивну позицію, що не сприяє досягненню мети досудового розслідування.</p>
-----	--	--	--

21.	<p>Частина друга статті 237 КПК. Огляд</p> <p>2. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи.</p>	<p>Частина друга статті 237 КПК. Огляд</p> <p>2. Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами цього Кодексу, передбаченими для обшуку житла чи іншого володіння особи, або за добровільною згодою особи, яка ними володіє, за винятком випадків, передбачених абзацом 2 частини другої цієї статті.</p> <p>Слідчий, прокурор має право до постановлення ухвали слідчого судді увійти до житла чи іншого володіння особи та провести огляд місця події у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, а</p>	<p>Букальне тлумачення частини другої статті 237 КПК України унеможливає проведення огляду місця події у житлі чи іншому володінні особи без ухвали слідчого судді, зокрема за добровільної згоди особи, яка ними володіє, чи за відсутності такою особи, або у невідкладних випадках, та ставить під сумнів отримані таким чином докази. Крім того, зазначена норма суперечить частині першій статті 233 КПК України, відповідно до якої проникнути до житла чи іншого володіння особи, крім як на підставі ухвали слідчого судді, можна також і за добровільною згодою особи, яка ними володіє. Тож запропонована редакція частини другої статті 237 КПК України дозволяє виправити дану неузгодженість закону. Також у стат-</p>
-----	---	--	---

<p>також у разі відсутності особи, яка ними володіє, або неможливості отримати від неї згоди на проведення невідкладного огляду місця події. У такому випадку прокурор, слідчий за погодженням із прокурором зобов'язаний не пізніше 24 годин після проведення таких дій звернутися з клопотанням про проведення огляду до слідчого судді. Слідчий суддя розглядає таке клопотання згідно з вимогами статті 234 цього Кодексу, перевіряючи, крім іншого, чи дійсно були наявні підстави для огляду житла чи іншого володіння особи у невідкладному порядку. Якщо прокурор відмовиться погодити клопотання слідчого про огляд або слідчий суддя відмовить у за-</p>	<p>ті 237 КПК України слід чітко вказати на юридичні підстави проведення невідкладного огляду місця події у житлі чи іншому володінні особи, адже прийняття цього рішення може бути пов'язане із істотним обмеженням права людини на недоторканність житла.</p>
--	---

		<p>доволені клопотання про огляд, встановлені внаслідок такого огляду докази є недопустимими, а отримана інформація підлягає знищенню в порядку, передбаченому статтею 255 цього Кодексу.</p>	
22.	<p>Частина третя статті 238 КПК. Огляд трупа</p> <p>3. Після огляду трупа підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.</p>	<p>Частина третя статті 238 КПК. Огляд трупа</p> <p>3. Після огляду трупа з ознаками насильницької смерті або за наявності підозри про таку смерть підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті.</p>	<p>З метою усунення суперечностей між ч. 3 ст. 238 КПК України та підп.4 п.3 «Порядку взаємодії між органами внутрішніх справ, закладами охорони здоров'я та прокуратури України при встановленні факту смерті людини» (Наказ МВС, МОЗ та Генеральної прокуратури України № 1095/955/1119 від 28.11.2012).</p>
23.	<p>Частина третя статті 241 КПК. Освідування особи</p> <p>3. Перед початком освідування особи, яка підлягає освідуванню, пред'являється пос-</p>	<p>Частина третя статті 241 КПК. Освідування особи</p> <p>3. Перед початком освідування особи, яка підлягає освідуванню, пред'являється постановою проку-</p>	<p>Частина третю статті 241 КПК України доповнити наступним реченням: «Свідок може бути освідуваний примусово лише в одному випадку, коли це необхідно для</p>

<p>танова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідчення, а в разі її відмови освідчування проводиться примусово.</p>	<p>рора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідчування, а в разі її відмови освідчування проводиться примусово. Свідок може бути освідчуваний примусово лише в одному випадку, коли це необхідно для оцінки достовірності його показань.</p>	<p>оцінки достовірності його показань». Особа стає свідком тому, що особисто сприймала обставини злочину або відомості про кримінальне правопорушення. Це означає, що сліди події, яка відбувалася у минулому, залишилися у свідомості людини. З метою повідомити такі відомості її і залучають до кримінального судочинства та надляють обов'язком повідомити цю інформацію. Освідчування спрямоване на отримання інформації, яка міститься не у свідомості особи, а на її тілі. Якщо передбачити, що обов'язок надавати інформацію охоплює і випадки надати своє тіло для отримання інформації, яка міститься на ньому, то викликає сумніви сам процес отримання такої інформації свідком. В такому випадку сприйняття</p>
--	--	--

			<p>обставин кримінального правопорушення шляхом спостереження не є належним способом отримання матеріальних слідів. Вони можуть бути отримані внаслідок активної участі особи у події, як жертви або виконавця. Вважаємо, що надання себе для освідчування не охоплюється обов'язком свідчити. Тому освідчування не може бути проведено примусово відносно свідка.</p>
24.	<p>Частина перша статті 242 КПК. Підстави проведення експертизи</p> <p>1. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допу-</p>	<p>Частина перша статті 242 КПК. Підстави проведення експертизи</p> <p>1. Експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Не допу-</p>	<p>Сторони обвинувачення і захисту отримують механізм усунення недоліків первинних експертиз ще на стадії досудового розслідування.</p>

	<p>льного провадження, необхідні спеціальні знання. Не допускається проведення експертизи для з'ясування питань права.</p>	<p>скається проведення експертизи для з'ясування питань права.</p> <p>У випадках, коли первинна експертиза була визнана неповною, може призначатись додаткова експертиза, яка доручається тому ж чи іншому експерту.</p> <p>У випадках, коли висновок експерта суперечить іншим матеріалам провадження чи викликає обґрунтовані сумніви у його правильності, може призначатись повторна чи комплексна експертиза, яка доручається іншому експерту чи експертам.</p>	
25.	<p>Частина перша статті 277. Зміст письмового повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру складається про-</p>	<p>Частина перша статті 277. Зміст письмового повідомлення про підозру</p> <p>1. Письмове повідомлення про підозру складається проку-</p>	<p>Редакція частини першої обмежує процесуальну самостійність слідчого.</p>

	курором або слідчим за погодженням з прокурором.	рором або слідчим.	
26.	Частина четверта статті 280. Підстави та порядок заупинення досудового розслідування 4. Досудове розслідування заупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді.	Частина четверта статті 280. Підстави та порядок заупинення досудового розслідування 4. Досудове розслідування заупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови не пізніше 24 годин надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді.	Запропонована зміна викликана метою своєчасного повідомлення передбачених у КПК України учасників і їх можливості відреагувати на прийняте рішення.
27.	Стаття 299 КПК. Запобіжні заходи під час досудового	Стаття 299 КПК. Запобіжні заходи під час досудового розслідування	У статті 208 КПК України регламентуються випадки та порядок

	<p>розслідування кримінальних проступків</p> <p>1. Під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави або тримання під вартою.</p>	<p>дування кримінальних проступків</p> <p>1. Під час досудового розслідування кримінальних проступків не допускається застосування запобіжних заходів у вигляді домашнього арешту, застави, тримання під вартою та загримання.</p>	<p>затримання уповноваженого службовою особою особи, підозрювану у вчиненні саме злочину. Тому слід зробити висновок, що вказане затримання не може застосовуватися у разі вчинення кримінального проступку.</p>
28.	<p>Частина третя статті 301 КПК. Особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків</p> <p>3. Прокурор зобов'язаний до спіливу тридцятиденного терміну після повідомлення особі про підозру здійснити одну із зазначених дій:</p> <p>1) прийняти рішення про закриття кримінального провадження;</p> <p>2) звернутися до суду з кло-</p>	<p>Частина третя статті 301 КПК. Особливості закінчення досудового розслідування кримінальних проступків</p> <p>3. Прокурор зобов'язаний не пізніше п'яти днів після подання йому слідчим одного із процесуальних документів, вказаних у частині другій цієї статті, здійснити одну із зазначених дій:</p> <p>1) прийняти рішення про закриття кримінального прова-</p>	<p>За загальним правилом досудове розслідування повинно бути проведено у найкоротший строк. Враховуючи цю вимогу, слідчий може закінчити досудове розслідування конкретного кримінального проступку (дізнання) протягом меншого за загальний двадцятипятиденний строк. У такому випадку строк для прийняття рішення прокурором, керуючись чинною редакцією ч. 3 цієї статті штучно подовжується, що в цілому суперечить</p>

	<p>потанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;</p> <p>3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>4) подати клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених цим Кодексом.</p>	<p>дження;</p> <p>2) звернутися до суду з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності;</p> <p>3) звернутися до суду з обвинувальним актом, клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру;</p> <p>4) подати клопотання про продовження строку досудового розслідування з підстав, передбачених цим Кодексом.</p>	<p>загальній вимозі, що міститься у ч. 2 ст. 301 КПК України.</p>
29.	<p>Частина перша та друга статті 314. Підготовче судове засідання</p> <p>1. Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання від кримі-</p>	<p>Частина перша та друга статті 314. Підготовче судове засідання</p> <p>1. Після отримання обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд не пізніше п'яти</p>	<p>Важливе значення має кримінальна процесуальна форма початку підготовчого провадження, однак у положеннях глави 27 КПК України не визначено, як саме має здійснюватися таке призначення, тобто не передбачено винесення відповідного процесуального документа.</p> <p>Закріплення такої процесуальної</p>

	<p>нальної відповідальності суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового засідання, в яке викликає учасників судового провадження.</p> <p>2. Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника, цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбаче-</p>	<p>днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження.</p> <p>Про відкриття підготовчого провадження суд постановляє ухвалу, у якій зазначаються дата, час і місце його проведення, а також перелік учасників судового засідання, визначених частиною другою цієї статті, яких необхідно викликати. Копія такої ухвали надсилається учасникам судового засідання, визначених у ній.</p> <p>2. Підготовче судове засідання відбувається за участю прокурора, обвинуваченого, захисника, потерпілого, його представника та законного представника, цивільного позивача, його представника та законного представника,</p>	<p>форми початку підготовчого провадження стане додатковою гарантією забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження.</p>
--	--	---	--

	них статтями 342-345 цього Кодексу, головуєчий з'ясує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду.	цивільного відповідача та його представника, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для судового розгляду. Після виконання вимог, передбачених статтями 342-345 цього Кодексу, головуєчий з'ясує в учасників судового провадження їх думку щодо можливості призначення судового розгляду. Наслідки неприбуття учасників підготовчого судового засідання вирішуються в порядку, передбаченому статтями 323-326 цього Кодексу.	Зі змісту ч. 2 ст. 314 КПК України не зрозуміло, чи можна провести підготовче судове засідання в разі неяви учасників кримінального провадження, перелік яких у
30.	Частина третя статті 316. Закінчення підготовчого провадження і призначення судового розгляду	Частина третя статті 316. Закінчення підготовчого провадження і призначення судового розгляду	КПК України не містить положення щодо того, чи є ухвала суду про судовий розгляд кримінального провадження судом присяжних

	відсутня	<p>3. Ухвала суду про розгляд кримінального провадження судом присяжних є остаточною, подальша відмова обвинуваченого від розгляду кримінального провадження судом присяжних не приймається.</p>	<p>остаточного, у зв'язку з чим виникає питання стосовно можливості її зміни в подальшому у зв'язку із поданням обвинуваченим клопотання про відмову від застосування даного процесуального порядку. Вважаємо, що клопотання про відмову від суду присяжних не повинно мати правових наслідків для суду, що полягають у поверненні до складу суду в кількості трьох професійних суддів, оскільки така позиція обвинуваченого межує зі зловживанням правом, що суттєво ускладнює кримінальне провадження та перешкоджає здійсненню правосуддя в розумний термін. Тому статтю 316 КПК України необхідно доповнити додатковою частиною третьою.</p>
31.	Пункт перший частини другої статті 332 КПК. Проведення	Пункт перший частини другої статті 332 КПК. Проведення	Дозволить уникнути випадків, коли повторну експертизу прова-

	<p>дення експертизи за ухвалою суду</p> <p>2. Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експертові, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо:</p> <p>1) суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, або висновок експертизи суперечить іншим матеріалам провадження, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності; така експертиза вважається повторною і не може призначатися тому експерту чи експертам, які проводили первинну експертизу.</p>	<p>експертизи за ухвалою суду</p> <p>2. Суд має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам незалежно від наявності клопотання, якщо:</p> <p>1) суду надані кілька висновків експертів, які суперечать один одному, або висновок експертизи суперечить іншим матеріалам провадження, а допит експертів не дав змоги усунути виявлені суперечності; така експертиза вважається повторною і не може призначатися тому експерту чи експертам, які проводили первинну експертизу.</p>	<p>дить той же експерт, який провів первинну, що можливо за чинної редакції КПК України.</p>
32.	<p>Частина сьома статті 469. Ініціювання та укладення угоди</p> <p>7. Слідчий, прокурор зо-</p>	<p>Частина сьома статті 469. Ініціювання та укладення угоди</p> <p>7. Слідчий, прокурор зо-</p>	<p>Відповідно до КПК України підозрюваний має право укладення й на угоду про визнання винуватості, про що слідчий, прокурор зо-</p>

	<p>бов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.</p>	<p>бов'язані проінформувати підозрюваного та потерпілого про їхнє право на примирення, а підозрюваного також про право на укладення угоди про визнання винуватості, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення.</p>	<p>бов'язані проінформувати про це.</p>
33.	<p>Частина друга статті 478. Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення відсутня</p>	<p>Частина друга статті 478. Початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення</p> <p>2. Якщо потерпілий внаслідок неповноліття, наявності фізичних чи психічних вад не може скористатися усіма правами, визначеними цим Кодексом, подавати заяву про вчинення кримінального правопорушення, підтримувати обвинувачення у суді та користуватися</p>	<p>На сьогодні на законодавчому рівні не визначено, хто з учасників кримінального провадження може подавати заяву про вчинення кримінального правопорушення, підтримувати обвинувачення в суді, якщо особа перебуває в стані, що унеможливує подання нею заяви внаслідок вчинення кримінального правопорушення. Тому, з метою захисту прав потерпілих, які не можуть реалізувати своє право подати заяву чи вчинити інші дії,</p>

		тися іншими правами потерпілого у кримінальному провадженні приватного обвинувачення має право один з близьких родичів або членів сім'ї.	спрямовані на підтримання обвинувачення, унаслідок неповнолітня, недієздатності, обмеженої дієздатності, наявності фізичних вад та інших обставин необхідно надати таке право близьким родичам або членам сім'ї потерпілого.
34.	Стаття 478-1 У частині у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення близьких родичів або членів сім'ї потерпілого відсутня	Стаття 478-1 У частині у кримінальному провадженні приватного обвинувачення близьких родичів або членів сім'ї потерпілого Якщо під час кримінального провадження настала смерть потерпілого, один з близьких родичів потерпілого або член його сім'ї має право брати участь у кримінальному провадженні, користуючись правами потерпілого.	За аналогією частини шостої статті 55 КПК України.
35.	Структура глави 38. Кримінальне провадження щодо	Структура глави 38. Кримінальне провадження щодо непов-	У п. 267 Висновку щодо проекту кримінально-процесуального ко-

<p>неповнолітніх:</p> <p>§ 1. Загальні правила кримінального провадження щодо неповнолітніх.</p> <p>§ 2. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.</p>	<p>нолітніх:</p> <p>§ 1. Основні положення кримінального провадження щодо неповнолітніх.</p> <p>§ 2. Особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх.</p> <p>§ 3. Застосування примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які не досягли віку кримінальної відповідальності.</p>	<p>дексу України, (Страсбург, 2 листопада 2011 – DG-I (2011)16), в якому стосовно кримінального провадження щодо неповнолітніх вказано, що у ньому насправді не відображено потреби створення доброзичливого до дитини середовища і процесу відмічено, що є безсумнівна потреба інше викласти ці положення, щоб забезпечити формування чіткої бази для того, щоб ця частина глави встановлювала систему справді доброзичливої до неповнолітніх юстиції.</p> <p>Крім того, є безсумнівна потреба інше викласти ці положення, щоб забезпечити формування чіткої бази для того, щоб ця частина глави встановлювала систему справді доброзичливої до неповнолітніх юстиції. Тобто вбачається обґрунтованим висновок про необ-</p>
---	---	---

			<p>хідність забезпечення реального втілення відповідного правового режиму і охоронної спрямованості у це провадження.</p>
36.	<p>Частина четверта статті 484. Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх відсутня</p>	<p>Частина четверта статті 484. Порядок кримінального провадження щодо неповнолітніх 4. Досудове розслідування зупиняється вмотивованою постановою прокурора або слідчого за погодженням з прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань. Копія постанови не пізніше 24 годин надсилається стороні захисту, потерпілому, представнику юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, які мають право її оскаржити слідчому судді.</p>	<p>Встановлення даних про вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім є юридичним фактом, який обумовлює запровадження у дію особливого охоронного режиму щодо цих осіб, що юридично слід оформляти постановою про зміну порядку досудового розслідування згідно з правилами, передбаченими гл. 38 КПК України.</p>
37.	Стаття 484-1. Основні по-	Стаття 484-1. Основні поло-	Така пропозиція враховує загаль-

<p>ложення кримінального провадження щодо неповнолітніх відсутня</p>	<p>ження кримінального провадження щодо неповнолітніх</p> <p>1. У випадках і порядку, передбачених цим Кодексом, неповнолітні під час кримінального провадження користуються додатковими гарантіями.</p> <p>2. Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи має бути здійснено невідкладно і розглянуто в суді першочергово.</p> <p>3. Кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи, в тому числі якщо кримінальне провадження здійснюється щодо декількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, прокурором, суддею, який спеціально уповноважений керів-</p>	<p>льні положення чинного КПК України, в яких йде мова про особливості кримінального провадження щодо неповнолітніх або специфіку поводження з ними (можливість користуватися додатковими гарантіями – ч. 2 ст. 10; невідкладне здійснення і першочерговий розгляд в суді кримінального провадження щодо неповнолітньої особи – ч. 4 ст. 28; спеціалізації слідчих (ч. 2 ст. 484 КПК України, п. 4.5.14. наказу МВС України від 09.08.2012 № 686), прокурорів, суддів (ч. 10 ст. 31); обов'язкової участі захисника – ч. 2 ст. 52; можливості проведення спеціального досудового розслідування (in absentia) – ч. 2 ст. 297-1), а запропоновували порядок із вже існуючими нормами включити і ті положення, які б відображували мету та за-</p>
--	---	---

	<p>ником відповідного органу на здійснення досудових розслідувань або судового розгляду щодо неповнолітніх та має відповідну підготовку.</p> <p>4. У кримінальному провадженні щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, або стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, участь захисника є обов'язковою з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою.</p> <p>5. Під час кримінального провадження щодо неповнолітнього, в тому числі під час про-</p>	<p>вдання досліджуваного кримінального провадження.</p> <p>Введення цих основних положень буде у більшому ступені відповідати специфіці та особливостям цього провадження і забезпечувати захист прав основних його учасників – неповнолітніх.</p>
--	---	--

		<p>вадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть у ньому участь, зобов'язані першочергово увагу приділяти якнайкращому забезпеченню інтересів неповнолітнього.</p> <p>6. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд та всі інші особи, що беруть участь у кримінальному провадженні щодо неповнолітнього, в тому числі під час провадження щодо застосування примусових заходів виховного характеру, зобов'язані здійснювати процесуальні дії в такому порядку, що найменше порушує звичайний уклад життя неповнолітнього та відповідає його віковим та</p>	
--	--	--	--

	<p>психологічним особливостям, як правило, у спеціально обласнаному приміщенні, роз'яснювати суть процесуальних прав та обов'язків, дій, рішень та їх значення, вислуховувати його аргументи при прийнятті процесуальних рішень та пояснення при провадженні процесуальних дій, а також вживати всіх інших заходів, спрямованих на уникнення негативного впливу на неповнолітнього.</p> <p>7. Щодо неповнолітнього не застосовується проведення спеціального досудового розслідування.</p> <p>8. Положення цього параграфу застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень,</p>	
--	--	--

38.	Стаття 485. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх 1. Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, також з'ясовуються: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розумового, психосоціального розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати при індивідуалізації відповідної заходу	вчинених особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Стаття 485. Обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх 1. Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених статтею 91 цього Кодексу, також з'ясовуються: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень інтелектуального, вольового і психологічного розвитку, характерні риси особи неповнолітнього і інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно врахувати	Аналіз статей процесуальних кодексів інших країн, якими регламентовано предмет доказування у кримінальному провадженні, суб'єктом якого є неповнолітні, вказує, що є підстави звернути увагу на більш повне дослідження таких відомостей про особу неповнолітнього як стан його здоров'я та рівень розвитку. В кодексах більшості країн вказується на такі характеристики як рівень фізичного, інтелектуального або розумового, вольового, психологічного та психічного розвитку. Предмет доказування у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх слід розглядати не з точки зору його співвідношення із загальним предметом доказування чи
-----	--	---	---

<p>виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути та-кож з'ясовано, чи міг він пов-ністю усвідомлювати значен-ня своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;</p> <p>2) ставлення неповнолітньо-го до вчиненого ним діяння;</p> <p>3) умови життя та вихован-ня неповнолітнього;</p> <p>4) наявність дослих під-бурювачів та інших співчас-ників кримінального право-порушення.</p>	<p>ховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру. За наявності даних про розумову відсталість неповнолітнього, не пов'язану з психічною хворобою, повинно бути також з'ясовано, чи міг він повністю усвідомлю-вати значення своїх дій і в якій мірі міг керувати ними;</p> <p>2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння;</p> <p>3) умови життя та виховання неповнолітнього: склад сім'ї неповнолітнього, обстановку в ній, взаємини між дорослими членами сім'ї та дорослими і дітьми, ставлення батьків до виховання неповнолітнього, форми контролю за його пове-дінкою, морально-побутові умови сім'ї; обстановку в шко-</p>	<p>як прояв деталізації останнього, а з позиції повноти відображення ним специфіки та особливостей непов-нолітніх як учасників криміналь-ного процесу і здатності створити підґрунтя для якнайкращого забез-печення інтересів дитини за ре-зультатами розгляду цього прова-дження</p>
--	--	---

	<p>лі чи іншому навчальному закладі, або де працює неповнолітній, його ставлення до навчання чи роботи, взаємини з вихователями, учителями, однолітками, характер і ефективність виховних заходів, які раніше застосовувалися до нього; зв'язки і поведінку неповнолітнього поза домом, навчальним закладом та роботою;</p> <p>4) наявність дорослих підбуривачів та інших співучасників кримінального правопорушення.</p> <p>За наявності даних про те, що неповнолітній підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення разом із повнолітнім, повинна бути з'ясована можливість виділення в окреме кримінальне провадження</p>	
--	--	--

39.	<p>Частина третя статті 488. Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого</p> <p>3. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, суд за його клопотанням, клопотанням прокурора чи за власною ініціативою своєю ухвалою має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих процесуальних чи судових дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити за-</p>	<p>щодо неповнолітнього під час досудового розслідування.</p> <p>Частина третя статті 488. Участь законного представника неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого</p> <p>3. У виняткових випадках, коли участь законного представника може завдати шкоди інтересам неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого, суд за його клопотанням, клопотанням прокурора чи за власною ініціативою своєю ухвалою має право обмежити участь законного представника у виконанні окремих процесуальних чи судових дій або усунути його від участі у кримінальному провадженні і залучити замість нього іншого законного представника або представника органу опіки і піклування.</p>	<p>П. 4 постанови Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 року № 5 «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» передбачає, що якщо у підсудного немає батьків, опікунів і піклувальників, суд повинен викликати як законного представника неповнолітнього представника органу опіки і піклування. Ці особи можуть залучатись як законні представники неповнолітнього й у випадках, коли участь у справі батьків неповнолітнього може завдати шкоди його інтересам.</p>
-----	--	--	--

	мість нього іншого законного представника.		
40.	<p>Частини перша та друга статті 492. Застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу</p> <p>1. За наявності підстав, передбачених цим Кодексом, до неповнолітнього з урахуванням його вікових та психологічних особливостей, роду занять може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених цим Кодексом.</p> <p>2. Затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за</p>	<p>Частини перша та друга статті 492. Застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу</p> <p>1. За наявності підстав, передбачених цим Кодексом, до неповнолітнього з урахуванням обставин та тяжкості вчиненого злочину, вікових та психологічних особливостей неповнолітнього, роду його занять, обставин, вказаних у статті 485 цього Кодексу, встановлених на момент обрання запобіжного заходу, характеру звичайного укладу життя неповнолітнього може бути застосовано один із запобіжних заходів, передбачених цим Кодексом.</p> <p>2. Затримання та тримання під</p>	<p>Під час застосування запобіжних заходів, окрім дотримання загальних правил гл. 18 КПК України, необхідно враховувати додаткові гарантії неповнолітніх (ч. 2 ст. 10 КПК України).</p>

	<p>умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у статті 177 цього Кодексу.</p>	<p>вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у випадках у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 цього Кодексу.</p>	
41.	<p>Стаття 494-1. Доступ неповнолітнього підозрюваного до матеріалів досудового розслідування відсутня</p>	<p>Стаття 494-1. Доступ неповнолітнього підозрюваного до матеріалів досудового розслідування</p> <p>1. Після повідомлення прокурором або слідчим за його дорученням неповнолітньому підозрюваному, його захиснику, законному представнику та захиснику особи, стосовно якої передбачається застосування</p>	<p>Доцільним є врахування захисником та законним представником низки вимог ч. 2 ст. 484 КПК України, зокрема, що при ознайомленні із матеріалами кримінального провадження неповнолітнього слід найменше порушувати звичайний уклад його життя, а саме ознайомлення здійснювати у відповідності до його вікових та психологічних особливостей.</p>

	<p>примусових заходів виховного характеру, про завершення досудового розслідування вказаним особам надається доступ до матеріалів досудового розслідування.</p> <p>2. Доступ неповнолітнього підозрюваного або особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, до матеріалів досудового розслідування відбувається за обов'язкової участі його захисника та законного представника.</p> <p>3. За клопотанням прокурора, захисника або законного представника неповнолітнього підозрюваного або особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів виховного характеру, слідчий</p>	
--	--	--

		суддя має право своєю ухвалою обмежити ознайомлення неповнолітнього з матеріалами провадження, що стосуються його особистості, які можуть негативно вплинути на нього. В цих випадках такі матеріали для ознайомлення не надаються.	
42.	Стаття 496-1. Ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх відсутня	<p>Стаття 496-1. Ухвалення судових рішень у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх</p> <p>1. Суд ухвалює судові рішення щодо неповнолітнього, керуючись принципом поділення першочергової уваги якнайкращому забезпеченню прав, свобод та законних інтересів неповнолітніх.</p> <p>2. Ухвалюючи судові рішення, суд повинен брати до уваги</p>	У зв'язку з тим, що при ухваленні судового рішення в частині призначення неповнолітньому обвинуваченому покарання суд повинен, згідно зі ст. 103 КК України, крім обставин, передбачених у статтях 65–67 цього кодексу, врахувати умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього, то вважаємо, що ця вимога повинна знайти своє відображення і у КПК України.

		<p>обставини передбачені статтями 485, 487 цього Кодексу.</p> <p>3. Ухвалюючи вирок щодо неповнолітнього, суд, окрім питань, передбачених ст. 368 цього Кодексу, повинен вирішити такі питання:</p> <p>1) чи є підстави для визнання такими, що пом'якшують покарання, і інших обставин, не зазначених в частині першій статті 66 і які саме;</p> <p>2) чи є підстави для звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру, і які саме;</p> <p>3) чи є підстави для звільнення неповнолітнього від відбування покарання з випробуванням;</p>	<p>Також доцільно включити у нормативному вигляді і рекомендації, які передбачені у п. 10 листа Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 18.07.2013 р. № 223-1134/0/4-13 (врахування обставин, передбачених ст.ст. 485, 487 КПК України, можливості звільнення неповнолітнього з випробуванням та від покарання тощо).</p>
--	--	--	--

	<p>4) чи є підстави для звільнення неповнолітнього від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру, і які саме;</p> <p>5) чи необхідно призначити неповнолітньому громадського вихователя.</p> <p>2. При призначенні покарання неповнолітньому суд, крім обставин, передбачених у статтях 65-67, враховує умови його життя та виховання, вплив дорослих, рівень розвитку та інші особливості особи неповнолітнього.</p> <p>3. Призначене покарання повинно максимально сприяти досягненню виправлення неповнолітнього засудженого, його виховання та соціальної реабілітації.</p>	
--	---	--

43.	<p>Пункт 3 частини першої статті 503. Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру відсутній</p>	<p>Пункт 3 частини першої статті 503. Підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру</p> <p>3) особа вчинила кримінальне правопорушення у стані обмеженої осудності.</p>	<p>Застосування примусових заходів медичного характеру є винятково компетенцією суду, як і питання їх продовження, зміни чи припинення. І застосовані вони можуть бути відповідно до ст. 93 КК України стосовно трьох категорій осіб, тоді як КПК України визначає підстави для здійснення кримінального провадження щодо застосування примусових заходів медичного характеру тільки до двох категорій осіб, а кримінальній відповідальності підлягає особа, визнана судом обмежено осудною, тобто такою, яка під час вчинення злочину через наявний у неї психічний розлад не була здатна повною мірою усвідомлювати свої дії (бездіяльність) та (або) керувати ними. Визнання особи обмежено осудною враховується судом під час</p>
-----	--	--	---

			<p>призначення покарання і може бути підставою для застосування примусових заходів медичного характеру.</p>
44.	<p>Частина третя статті 22. Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості</p> <p>Під час кримінального провадження функції державного обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той самий орган чи службу особу.</p>	<p>Частина третя статті 22. Змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості</p> <p>Під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження функції публічного обвинувачення та захисту не можуть покладатися на один і той самий орган чи службу особу.</p>	<p>Відповідно до теорії кримінального процесуального права функція - це вид діяльності. Виходячи із цього, можна зробити висновок, що кримінально-процесуальні функції - це виражені у законі основні напрямки процесуальної діяльності, які здійснюються судом та сторонами з метою реалізації завдань кримінального судочинства.</p> <p>Відрізняють три основні функції:</p> <ul style="list-style-type: none"> - обвинувачення, яку здійснюють прокурор, слідчий, працівники оперативних підрозділів, потерпілий, цивільний позивач та їх представники; - захисту, яку здійснюють підоз-

			<p>рований, обвинувачений, засуджений, цивільний відповідач, їх представники та захисник;</p> <p>- вирішення справи (правосуддя), яку здійснюють суд, суддя, слідчий суддя, присяжні засідателі.</p> <p>Наявність процесуальних функцій у кримінальному процесі, здійснення їх різними учасниками кримінального провадження на демократичних засадах забезпечує виконання завдань кримінального процесу. У зв'язку з цим, у ч. 3 ст. 22 функції кримінального процесу визначені не точно - судовий розгляд не може бути окремою функцією тому, що її виконують учасники кримінального провадження.</p>
45.	<p>Частина перша статті 23. Безпосередність дослідження показань, речей і документів Суд досліджує докази без-</p>	<p>Частина перша статті 23. Безпосередність дослідження показань, речей і документів Суд досліджує докази безпосе-</p>	<p>Фіксування кримінального провадження за допомогою технічних засобів в суді під час судового розгляду є обов'язковим. Незасто-</p>

	<p>посередньо. Показання учасників кримінального провадження суду отримують усно.</p>	<p>редньо. Показання учасників кримінального провадження суду отримують усно та фіксує у журналі судового засідання за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження.</p>	<p>сування технічних засобів фіксування кримінального провадження у випадках, якщо воно є обов'язковим, тягне за собою невідійсність відповідної процесуальної дії та отриманих внаслідок її вчинення результатів, за винятком випадків, якщо сторони не заперечують проти визнання такої дії та результатів її здійснення чинними. Під час судового засідання обов'язково ведеться журнал судового засідання.</p>
46.	<p>Частина дев'ята статті 224 Допит Слідчий, прокурор має право провести одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях. На початку такого допиту встановлюється, чи</p>	<p>Частина дев'ята статті 224 Допит</p>	<p>Необхідно встановити чіткий механізм проведення одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб та визначити його у частині дев'ятій статті 224 КПК України.</p>

	<p>знають викликані особи одна одну і в яких стосунках вони перебувають між собою.</p> <p>Свідки попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від давання показань і за давання завідомо неправдивих показань, а потерпілі - за давання завідомо неправдивих показань.</p> <p>Викликаним особам по черзі пропонується дати показання про ті обставини кримінального провадження, для з'ясування яких проводиться допит, після чого слідчим, прокурором можуть бути поставлені запитання. Особи, які беруть участь у допиті, їх захисники чи представники мають право ставити одна одній запитання, що стосу-</p>		
--	--	--	--

	<p>ються предмета допиту. Оголошення показань, наданих учасниками допиту на попередніх допитах, дозволяється лише після давання ними показань.</p>		
47.	<p>Глава 39-1. Реабілітація відсутня</p>	<p>Глава 39-1. Реабілітація Стаття 516-1. Реабілітація осіб незаконно і необґрунтовано підданих кримінальному переслідуванню, незаконно засуджених 1. Реабілітація – це встановлений законом порядок визнання невинуватості особи у вчиненні злочину, поновлення її порушених прав і свобод, відшкодування за рахунок держави у повному обсязі фізичної, майнової, моральної шкоди, завданої особі незаконним і необґрунтованим криміналь-</p>	<p>Конституція України проголошує людину найвищою цінністю, створює умови для вільного розвитку особистості, захищає життя, честь, гідність, права і свободи громадян. Правова система повинна гарантувати високий рівень захищеності прав людини, що потрапила в сферу кримінального судочинства, забезпечувати відновлення порушених прав. У зв'язку з цим необхідно доповнити КПК України главою «Реабілітація», у якій викласти поняття, процесуальний порядок реабілітації у стадії досудового і судового</p>

	<p>ним переслідуванням, незаконним засудженням, неправосудним судовим рішенням про застосування примусового заходу медичного чи виховного характеру».</p> <p>2. Шкода, завдана особі внаслідок незаконно і необґрунтованого кримінального переслідування, незаконного застосування відшкодовується державою у повному обсязі, незалежно від вини органу дізнання, особи, яка здійснює дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду.</p> <p>3. Часткова реабілітація полягає в поновленні порушених прав і усуненні спричиненої шкоди в тій частині, в якій вони були незаконно завдані підозрюваному, обвинувачено-</p>	<p>провадження та правових засад здійснення компенсаційно-відновлювальних заходів відносно особи, яка підлягає реабілітації.</p>
--	---	--

	<p>му, виправданому, засудженому.</p> <p>4. Право на реабілітацію виникає у особи, невинуватої у вчиненні злочину у разі примусової самообмови.</p> <p>Стаття 516-2. Підстави виникнення права на реабілітацію:</p> <p>1. Підставами виникнення права на реабілітацію підозрюваного, обвинуваченого є:</p> <p>1) постановою слідчого про закриття кримінальної справи на досудовому розслідуванні;</p> <p>2) постановою судді про закриття справи на попередньому розгляді справи.</p> <p>2. Підставами виникнення права на реабілітацію підсудного є:</p> <p>1) постановою про виправданого вироку;</p>	
--	--	--

	<p>2) ухвала (постанова) суду про закриття кримінальної справи, у зв'язку з відмовою прокурора підтримувати державне обвинувачення.</p> <p>3. Підставами виникнення права на реабілітацію засудженого є:</p> <p>1) ухвала (постанова) суду про закриття кримінальної справи, у зв'язку з відмовою прокурора підтримувати державне обвинувачення, а потерпілий не вимагає продовження розгляду справ;</p> <p>2) ухвала касаційного суду про скасування вироку, постанови чи ухвали і закриття кримінальної справи;</p> <p>3) ухвала касаційного або апеляційного суду, у зв'язку з нововиявленими обставинами,</p>	

		<p>за наявністю доказів, які підтверджують невинуватість засудженого у вчиненні злочину, про скасування вироку постанови чи ухвали і закриття кримінальної справи.</p> <p>4. Підставами виникнення права на реабілітацію вправданого в частині мотивів і підстав виправдання є:</p> <p>1) ухвала апеляційного суду про зміну виправдувального вироку, постанови чи ухвали про закриття справ, коли висновки суду першої інстанції не відповідають фактичним обставинам справи і вплинули на вирішення питання про мотиви і підстави виправдання;</p> <p>2) ухвала касаційного суду про зміну виправдувального вироку, постанови чи ухвали</p>	
--	--	---	--

	<p>про закриття кримінальної справи з мотивів і підстав вивдання</p> <p>5. Підставою виникнення права на реабілітацію неповнолітніх, щодо яких застосовано примусовий захід виховного характеру є постанова апеляційного суду про скасування незаконної і необґрунтованої постанови суду і закриття справи з тих мотивів, що не було доведено вчинення суспільно небезпечного діяння особою, щодо якої розглядається справа.</p> <p>6. Підставою виникнення права на реабілітацію неосудних осіб, щодо яких застосовано примусовий захід медичного характеру є постанова апеляційного суду про скасування</p>	

<p>незаконної і необґрунтованої постанови суду і закриття справи з тих мотивів, що не було доведено вчинення суспільно небезпечного діяння особою, щодо якої розглядається справа.</p>	<p>Стаття 516-3. Суб'єкти реабілітаційних правовідносин</p> <p>Суб'єктами реабілітаційних правовідносин є:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Суб'єкти які мають право на реабілітацію: підзрюваний, обвинувачений, підсудний, виправданий, засуджений. 2. Суб'єкти реабілітаційних правовідносин: особа, яка реабілітується, та реабілітований. 3. Представники реабілітуемого: законний представник та захисник особи, щодо якої вирішувалося питання про засто-

	<p>сування примусового заходу медичного характеру; законний представник, захисник неповнолітнього та сам неповнолітній, щодо якого застосовано примусовий захід виховного характеру; члени сім'ї, близькі родичі, спадкоємці за законом, спадкоємці за представництвом в разі смерті реабілітуємого.</p> <p>Стаття 516-4. Поновлення прав і свобод реабілітуємого.</p> <p>1. До майнових прав реабілітуємого, що підлягають поновленню, відносяться:</p> <p>1) право на одержання заробітку та інших трудових доходів, що є основним джерелом засобів існування громадянина, яких він позбавився в результаті незаконних дій;</p>	
--	---	--

	<p>2) право на одержання пенсії або соціальної допомоги, виплата яких була призупинена у зв'язку з незаконним засудженням;</p> <p>3) право на повернення грошових коштів, цінних паперів, в тому числі грошових вкладів та відсотків від них, облігацій, державних позик, виграшів, тощо;</p> <p>4) право на повернення майна конфіскованого або зверненого в дохід держави за рішенням суду та майна, на яке був накладений арешт;</p> <p>5) право на повернення грошових коштів, стягнених в примусовому порядку: штрафів, судових витрат та коштів, виплачених за надання правової допомоги.</p>	
--	---	--

	<p>2. До майнових нематеріальних благ особи, яка реабілітується, що підлягають поновленню, відносяться:</p> <p>1) поновлення на роботі, в посаді. Особі, яка реабілітується, надається інша рівноцінна робота чи посада при неможливості поновлення на роботі зв'язку з ліквідацією підприємства, установи, організації, скороченням кількості чи штату працівників тощо;</p> <p>2) визнання недійсним запису в трудовій книжці про звільнення особи з посади у зв'язку із засудженням;</p> <p>3) зарахування до загального трудовий стажу терміну утримання особи під вартою строку відбування міри покарання;</p> <p>4) призначення пенсії при на-</p>	

	<p>явності встановленого законом права на одержання пенсії, в тому числі за пільговими умовами;</p> <p>5) спростування в засобах масової інформації за місцем мешкання та місцем роботи інформації про кримінальне переслідування особи за вчинення злочину чи її засудження;</p> <p>6) поновлення права реабілітуємого на навчання у відповідному закладі освіти, з якого він був відрахований у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності.</p> <p>Ст. 516-5. Відшкодування майнової шкоди.</p> <p>1. Майнова шкода спричинена особою незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засу-</p>	
--	---	--

		<p>дженням, включає реальні збитки, упущену вигоду, фізичну шкоду і підлягає відшкодуванню державою у повному обсязі.</p> <p>2. Відшкодуванню підлягають реальні збитки, що відшкодовуються в грошових коштах:</p> <p>1) заробітна плата, якої особа, яка реабілітується, позбулася внаслідок незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування, незаконного засудження;</p> <p>2) трудові доходи, яких позбулася особа, яка реабілітується. До них слід відносити: доходи осіб творчих професій (художників, письменників тощо); доходи осіб, які займаються інтелектуальною, творчою</p>	
--	--	--	--

	<p>діяльності; стипендії, що виділяються в період навчання у вищих та інших навчальних закладах, субсидії, доходи, отримані в результаті підприємницької діяльності, тощо;</p> <p>3) пенсія. Право на одержання якої особа мала, але не могла його реалізувати у зв'язку з незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням;</p> <p>4) грошова соціальна допомога особі, яка реабілітується, сім'я якої відноситься до малозабезпечених категорій громадян;</p> <p>5) гроші, які були вилучені у особи, невинуватої у вчиненні злочину і визнані речовими доказами;</p> <p>6) вартість речей та іншого</p>

	<p>майна, конфіскованого чи зведеного в доход держави на підставі вироку, постанови чи ухвали суду, постанови органу дізнання, слідчого, прокурора;</p> <p>7) вартість речей та іншого майна, яке було знищено або пошкоджено;</p> <p>8) судові витрати, визначені вироком і які були стягнуті з особи невинуватої у вчиненні злочину;</p> <p>9) штраф, що був накладений судом у випадках і межах встановлених Кримінальним кодексом України і сплачений особою, невинуватою у вчиненні злочину;</p> <p>10) витрати, що зазнала особа, яка реабілітується, у зв'язку з наданням правової допомоги захисником. При вирішенні</p>	
--	--	--

	<p>питання про відшкодування реабілітованому витрат, які він зазнав у зв'язку з наданням правової допомоги захисником, необхідно визначити, яка надавалася допомога особисто захисником чи за дорученням юридичної особи, які кошти особа витратила на участь захисника на досудовому слідстві і в суді;</p> <p>11) грошові кошти, які були відраховані із заробітної плати незаконно засудженого до в'язничих робіт в доход держави;</p> <p>12) інші витрати особи незаконно і необґрунтовано підданій кримінальному переслідуванню, незаконному засудженню.</p> <p>3. Відшкодуванню підлягають реальні збитки, що відшкодовуються в натурі:</p>	
--	---	--

	<p>1) майно стягнене з невинуватого на користь інших фізичних осіб чи юридичних організацій</p> <p>2) предмети, речі, цінності, які були вилучені в якості речових доказів і не знищені, не пошкоджені;</p> <p>3) майно, що було конфісковано чи звернено в доход держави на підставі вироку суду.</p> <p>4. Відшкодуванню підлягає упущена вигода:</p> <p>1) неодержана особою продукція, плоди, доходи і все те, що виробляється, здобувається, одержується з речі або приноситься річчю;</p> <p>2) неодержаний прибуток у вигляді дивідендів від пайових цінних паперів, похідних цінних паперів, інших фінансових</p>	
--	---	--

	<p>або товарних ресурсів;</p> <p>3) прибуток від підприємницької діяльності, яку особа не мала можливості здійснювати у зв'язку з незаконним утриманням під вартою, незаконним засудженням;</p> <p>4) недоержані доходи від вигравів, що випали на облігації, лотереї, тощо.</p> <p>Стаття 516-6. Відшкодування фізичної шкоди реабілітованому.</p> <p>1. Фізична шкода – це шкода завдана здоров'ю внаслідок незаконного і необґрунтованого кримінального переслідування, незаконного застосування зобов'язаного заходу, незаконного затримання, незаконного засудження, яка визначається як порушення анатомічної ціліс-</p>	
--	--	--

	<p>ності або фізіологічної функції органів або тканин і виявляється в тілесному ушкодженні, захворюванні, патологічному стані, інвалідності.</p> <p>2. Фізична шкода завдана особі незаконним і необрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним затриманням, незаконним застосуванням запобіжного заходу, незаконним засудженням підлягає відшкодуванню за рахунок держави у повному обсязі.</p> <p>3. Фізична шкода завдана реабілітованому компенсується в грошовому вираженні та включає заробіток, втрачений реабілітованим внаслідок тілесного ушкодження, захворювання, патологічного стану, інвалідності, додатково понесе-</p>

	<p>ні витрати на поновлення здоров'я та інші витрати.</p> <p>Стаття 516-7. Усунення наслідків моральної шкоди</p> <p>1. Моральна шкода спричинена особою незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням полягає у фізичному болю, душевних стражданнях, приниженні честі і гідності, порушенні особистих немайнових та майнових прав.</p> <p>2. Прокурор, суддя зобов'язані не пізніше десятиденного терміну після скасування незаконного процесуального рішення направити особі, яка підлягає реабілітації, письмове вибачення за незаконне кримінальне переслідування, незаконне засудження.</p>	
--	--	--

	<p>3. Прокурор, суддя зобов'язані не пізніше десятиденного терміну, після скасування незаконного процесуального рішення, направити письмове повідомлення про реабілітацію особи за місцем її роботи, навчання, мешкання.</p> <p>4. Прокурор зобов'язаний не пізніше десятиденного терміну, після скасування незаконного процесуального рішення, направити письмове повідомлення в засоби масової комунікації про реабілітацію особи, якщо в них була розповсюджена інформація про кримінальне переслідування чи засудження особи.</p> <p>5. Прокурор, суддя зобов'язані не пізніше десятиденного терміну, після скасування незаконного процесуального рі-</p>	
--	---	--

		<p>шення, направити письмове повідомлення про реабілітацію померлого членом його сім'ї, близьким родичам.</p> <p>Стаття 516-8. Компенсація моральної школи</p> <p>1. Реабілітований має право на грошову компенсацію моральної школи.</p> <p>2. Розмір компенсації моральної шкоди особі, яка підлягає реабілітації, залежить від ступеню та глибини страждань, кількості порушених нематеріальних благ і повинен складати не менше базового нормативу - 1000 мінімальних заробітних плат, встановлених законодавством на момент винесення судом рішення у справі.</p>	
48.	Пункт 15-1 статті 3 КПК Визначення основних термі-	Пункт 15-1 статті 3. Визначення основних термінів Кодексу	Доповнення пропонується з метою удосконалення категорійного

	нів Кодексу відсутній	<p>15-1) реабілітація - це встановлений законом порядок визнання невинуватості особи у вчиненні злочину, поновлення її порушених прав і свобод, відшкодування за рахунок держави у повному обсязі фізичної, майнової, моральної шкоди, завданої особі незаконним і необґрунтованим кримінальним переслідуванням, незаконним засудженням, неправосудним судовим рішенням про застосування примусового заходу медичного чи виховного характеру;</p>	апарату, який використовується у чинному КПК України.
49.	Частина 8 із значком 1 статті 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи відсутня	<p>Частина 8 із значком 1 статті 284. Закриття кримінального провадження та провадження щодо юридичної особи 8-1. Суд в ухвалі роз'яснює обвинуваченому право на по-</p>	Суд зобов'язаний роз'яснити права особі, відносно якої мало місце незаконне кримінальне переслідування, незаконне застосування заходів забезпечення кримінального провадження.

		новлення порушених прав і відшкодування шкоди, заподіяної незаконним кримінальним переслідуванням, незаконним застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження.	
50.	Частина перша із значком 1 статті 373. Види вироків	Частина перша із значком 1 статті 373. Види вироків 1-1. Суд при постановленні виправдувального вироку роз'яснює виправданому його право на поновлення порушених прав, відшкодування шкоди, завданої незаконним кримінальним переслідуванням.	Суд зобов'язаний роз'яснити права виправданій особі, відносно якої мало місце незаконне кримінальне переслідування.
51.	Частина друга статті 417. Закриття кримінального провадження судом апеляційної інстанції відсутня	Частина друга статті 417. Закриття кримінального провадження судом апеляційної інстанції 2. Суд в ухвалі роз'яснює права особи, невинуватої у	Суд апеляційної інстанції зобов'язаний роз'яснити права особи, невинуватої у вчиненні злочину

		вчинені злочину, на поновлення прав і свобод, відшкодування завданої шкоди.	
52.	Частина друга статті 440. Закрита кримінального провадження судом касаційної інстанції відсутня	<p>Частина друга статті 440. Закрита кримінального провадження судом касаційної інстанції</p> <p>2. Суд в ухвалі роз'яснює права особи, невинуватої у вчиненні злочину, на поновлення прав і свобод, відшкодування завданої шкоди.</p>	Суд касаційної інстанції зобов'язаний роз'яснити права особи, невинуватої у вчиненні злочину.
53.	У Розділах I, II, III, IV, V, VI, VII КПК України використовуються терміни «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок».	<p>Використовувати в статтях Розділів I, II, III, IV, V, VI, VII КПК України термін матеріального закону «злочин» та вилучити терміни «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок».</p>	Підміна кримінально-правового терміну «злочин» і відповідного йому поняття, яке визначено у ст. 11 КК України, на псевдонаукову новацію «кримінальне правопорушення», «кримінальний проступок» суперечить положенням Конституції України, чинного кримінального законодавства, фундаментальним теоретичним положен-

			<p>ням державно-правової науки, кримінального, кримінального процесуального права, кримінології, криміналістики та інших юридичних наук. Слідчі національної поліції використовують в процесуальних документах термін «кримінальне правопорушення» і посилаються на норми КК України, незважаючи на те, що аналогія в сфері кримінального законодавства є недопустимою.</p>
54.	<p>Частина друга статті 36. Прокурор</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений:</p>	<p>Частина друга статті 36. Прокурор</p> <p>2. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, уповноважений:</p>	<p>Зазначені положення суперечать окремим нормам Конституції України, теоретичним засадам інституту прокурорського нагляду, призастосовній практиці та деформують функцію прокуратури, утворюють колізійну ситуацію.</p> <p>Важливою функцією прокуратури є нагляд за додержанням законів органами, що здійснюють опе-</p>

			<p>ративно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство.</p> <p>Функція прокуратури – це вид діяльності, який визначається соціальним призначенням прокуратури і спрямований на вирішення завдань прокуратури в межах повноважень із використанням правових засобів. Керівництво – це управлінська діяльність, яка базується на обійманні суб'єктом офіційної посади, наявності адміністративно оформлених повноважень.</p> <p>Таким чином у зазначених положеннях КПК має місце деформація функції прокурорського нагляду, колізія повноважень нагляду і керівництва, змішування понять «функція», «нагляд», «процесуальне керівництво».</p>
55.	Частина шоста статті 214. Початок досудового розсліду-	Частина шоста статті 214. Початок досудового розслідування	За змістом ст. 214 КПК, слідчий не приймає рішення про початок

	<p>вання</p> <p>6. Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.</p>	<p>6. Слідчий приймає постанову про початок досудового розслідування, вказавши приводи і підстави, статтю кримінального закону, за ознаками якої розслідується провадження, а також подається її спрямування.</p> <p>Слідчий невідкладно у письмовій формі повідомляє керівника органу прокуратури про початок досудового розслідування, підставу початку досудового розслідування та інші відомості, передбачені частиною п'ятою цієї статті.</p>	<p>досудового розслідування, відсутні правові і процесуальні підстави початку розслідування. Ця псевдонаукова новація погіршила права і свободи громадян України та їх право на своєчасний захист від незаконної і необґрунтованої підозри. Слід визнати юридичний нон-сенс в нормах КПК, коли слідчий не приймає процесуальне рішення про початок досудового слідства, але приймає процесуальне рішення про закриття кримінального провадження (ст. 284 КПК).</p>
56.	<p>Глава 22-1. Пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого відсутня</p>	<p>Глава 22-1. Пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого</p> <p>Стаття 279-1. Притягнення як обвинуваченого</p> <p>Коли є досить доказів, які</p>	<p>У КПК України відсутні норми, що регламентували б процесуальний порядок пред'явлення обвинувачення і допит обвинуваченого.</p> <p>Складання обвинувального акта слідчим за погодженням з проку-</p>

		<p>вказують на вчинення злочину певною особою, слідчий виносить мотивовану постанову про притягнення цієї особи як обвинуваченого.</p> <p>Стаття 279-2. Постанова про притягнення як обвинуваченого</p> <p>У постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути зазначено: хто склав постанову; місце і час її складання; назву справи; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, день, місяць та рік його народження; злочин, у вчиненні якого обвинувачується дана особа, час, місце та інші обставини вчинення злочину, наскільки вони відомі слідчому і стаття кримінального закону, якою передбачений цей злочин.</p>	<p>ролом або прокурором відповідно до ст. 291 КПК України без пред'явлення особи обвинувачення та без визнання її обвинуваченою у вчиненні злочину – є правовим невідомом. Про юридичний нонсенс свідчать такі положення КПК, відповідно до яких прокурор без пред'явлення обвинувачення особі у вчиненні злочину змінює обвинувачення в суді (ст. 338 КПК), висуває додаткове обвинувачення (ст. 339 КПК), відмовляється від підтримання державного обвинувачення (ст. 340 КПК), погоджує зміни обвинувачення, висунення нового обвинувачення та відмову від підтримання обвинувачення (ст. 341КПК).</p> <p>Суттєвою прогалиною є відсутність правових і процесуальних підстав формулювання обвинува-</p>
--	--	---	--

	<p>Коли обвинувачений притягається до відповідальності за вчинення декількох злочинів, що підпадають під ознаки різних статей кримінального закону, в постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути вказано, які саме дії стаяляться обвинуваченому в вину по кожній з цих статей.</p> <p>Кошія постанови негайно надсилається прокуророві.</p> <p>Стаття 279-3. Строк пред'явлення обвинувачення</p> <p>Обвинувачення повинно бути пред'явлено не пізніше двох днів з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.</p>
	<p>Коли обвинувачений притягається до відповідальності за вчинення декількох злочинів, що підпадають під ознаки різних статей кримінального закону, в постанові про притягнення як обвинуваченого повинно бути вказано, які саме дії стаяляться обвинуваченому в вину по кожній з цих статей.</p> <p>Кошія постанови негайно надсилається прокуророві.</p> <p>Стаття 279-3. Строк пред'явлення обвинувачення</p> <p>Обвинувачення повинно бути пред'явлено не пізніше двох днів з моменту винесення слідчим постанови про притягнення даної особи як обвинуваченого і в усякому разі не пізніше дня явки обвинуваченого або його приводу.</p>
	<p>чення на досудовому слідстві, процедури допиту обвинуваченого. Ця новація призводить до того, що кримінально-процесуальна функція обвинувачення стала декоративною в кримінальному процесі.</p> <p>Обвинувачення – це сформульоване і доведене в процесуальному акті злочинне діяння певної особи (групи осіб), за яке передбачена кримінальна відповідальність. Допит обвинуваченого має виняткове значення для одержання важливої доказової інформації про подію злочину, її безпосередніх учасників, характер і ступінь вини особи, яка вчинила злочин, а також для встановлення непричетності допитуваного до події злочину. Вважаю, доцільним в положеннях КПК визначити правові та процесуальні підстави формулювання</p>

	<p>Стаття 279-4. Порядок виклику обвинуваченого Обвинувачений викликається до слідчого по телефону, телефонограмою, телеграмою або повісткою, яка вручається обвинуваченому під розписку, з зазначенням часу вручення. В разі тимчасової відсутності обвинуваченого повістка для передачі йому вручається під розписку кому-небудь з дорослих членів сім'ї, які разом з ним проживають, житловим експлуатаційній організації або адміністрації за місцем його роботи. Обвинувачений, що перебуває під вартою, викликається через адміністрацію місця попереднього ув'язнення.</p> <p>Стаття 279-5. Обов'язковість</p>	<p>обвинувачення на досудовому слідстві, процесуальну процедуру допиту обвинуваченого.</p>
--	---	--

	<p>явки обвинуваченого</p> <p>Обвинувачений зобов'язаний з'явитися за викликом слідчого у призначений строк.</p> <p>В разі неявки без поважних причин обвинувачений підлягає приводу.</p> <p>Поважними причинами неявки обвинуваченого до слідчого в призначений строк визнаються: нечасне одержання повістки, хвороба та інші обставини, які фактично позбавляють його можливості своєчасно з'явитися до слідчого.</p> <p>Стаття 279-б. Привід обвинуваченого</p> <p>Привід обвинуваченого здійснюється органами внутрішніх справ та Військовою службою правопорядку у Збройних Силах України (щодо військовос-</p>	
--	---	--

		<p>лужбовців та працівників Збройних Сил України) за мотиваною постановою слідчого. Привід обвинуваченого, крім виняткових випадків, здійснюється удень.</p> <p>Привід обвинуваченого без досудового виклику може бути застосований тільки в тих випадках, коли обвинувачений ухиляється від слідства або коли його місце проживання чи перебування не зареєстровано.</p> <p>Постанова про привід оголошується обвинуваченому перед її виконанням.</p> <p>Стаття 279-7. Встановлення місця перебування обвинуваченого</p> <p>Коли місце перебування обвинуваченого невідоме, а та кож, коли</p>	
--	--	---	--

	<p>він ухилився від слідства, слідчий до закінчення строку, встановленого для провадження досудового слідства, зобов'язаний вжити всіх необхідних заходів до встановлення місця перебування обвинуваченого.</p> <p>Стаття 279-8. Оголошення розшуку обвинуваченого</p> <p>Коли місце перебування особи, щодо якої винесена постанова про притягнення її в справі як обвинуваченого, не встановлене, слідчий оголошує її розшук. При наявності підстав, передбачених у статті 155 цього Кодексу, слідчий може обрати щодо обвинуваченого, який розшукується, запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.</p> <p>Розшук може бути оголоше-</p>	
--	--	--

		<p>ний як під час досудового слідства, так і одночасно з його зупиненням.</p> <p>Стаття 279-9. Розшук обвинуваченого</p> <p>Про оголошення розшуку слідчий складає постанову, в якій зазначає потрібні відомості про особу розшукуваного. Постанова про розшук і обрання запобіжного заходу направляється до відповідних органів розшуку.</p> <p>Після оголошення розшуку слідчий продовжує вживати всіх необхідних заходів для встановлення місця перебування обвинуваченого.</p> <p>При затриманні обвинуваченого, якого розшукували і щонайменше одне місце, якого обрано як запобіжний захід тримання під вартою,</p>	
--	--	--	--

	<p>орган розшуку негайно допові- дає про це прокуророві за міс- цем затримання.</p> <p>Прокурор протягом двадцяти чотирьох годин зобов'язаний перевірити, чи дійсно затрима- ний є тією особою, яка розшу- кується, і, упевнившись в ная- вності законних підстав для арешту, дає санкцію на відпра- влення заарештованого етапом до місця провадження слідства.</p> <p>Стаття 279-10. Порядок пре- д'явлення обвинувачення</p> <p>При пред'явленні обвинува- чення особі присутність захис- ника є обов'язковою, крім ви- падків, коли він відмовляється від нього і його відмова прийнята.</p> <p>Слідчий, упевнившись в осо- бі обвинуваченого, оголошує</p>	

		<p>йому постанову про притягнення як обвинуваченого, роз'яснює суть пред'явленого обвинувачення та вручає копію постанови про притягнення як обвинуваченого.</p> <p>Про пред'явлення обвинувачення, роз'яснення його суті і вручення копії постанови слідчий складає протокол із зазначенням години і дати пред'явлення обвинувачення, який підписується обвинуваченим, слідчим та захисником.</p> <p>У разі відмови обвинуваченого поставити підпис у протоколі слідчий робить на ньому відмітку про відмову від підпису ізначає мотиви відмови, про що сповіщає прокурора.</p> <p>Стаття 279-11. Зміна і доповнення обвинувачення</p>	
--	--	---	--

	<p>Якщо під час досудового слідства виникне необхідність змінити пред'явлене обвинувачення або доповнити його, слідчий зобов'язаний заново пред'явити обвинувачення з виконанням вимог, встановлених статтями 131, 132, 133 і 140 цього Кодексу.</p> <p>Якщо під час досудового слідства частина пред'явленого обвинувачення не знайшла свого підтвердження, слідчий своєю постановою закриває справу в цій частині обвинувачення, про що оголошує обвинуваченому.</p> <p>Стаття 279-12. Роз'яснення обвинуваченому його прав на слідстві</p> <p>При пред'явленні обвинувачення слідчий зобов'язаний</p>	
--	--	--

		<p>роз'яснити обвинуваченому, що він під час провадження досудового слідства має право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) знати, в чому його обвинувачують; 2) давати показання щодо пред'явленого йому обвинуваченню або відмовитися давати показання і відповідати на запитання; 3) подавати докази; 4) заявляти клопотання про допит свідків, про проведення очної ставки, про проведення експертизи, про витребування і приєднання до справи доказів, а також заявляти клопотання з усіх інших питань, які мають значення для встановлення істини в справі; 5) заявляти відвід слідчому, прокуророві, експертові, спеці- 	
--	--	---	--

	<p>алістові і перекладачеві;</p> <p>6) з дозволу слідчого бути присутнім при виконанні окремих слідчих дій;</p> <p>7) знайомитися з усіма матеріалами справи після закінчення досудового слідства;</p> <p>8) мати захисника і побачення з ним до першого допиту;</p> <p>9) подавати скарги на дії та рішення слідчого і прокурора.</p> <p>Про роз'яснення обвинуваченому його прав слідчий зазначає в постанові про пред'явлення обвинувачення, що стверджує своїм підписом обвинувачений.</p> <p>Стаття 279-13. Допит обвинуваченого</p> <p>Слідчий зобов'язаний допитати обвинуваченого негайно після його явки або приводу і в</p>	
--	---	--

		<p>усякому разі не пізніше доби після пред'явлення йому обвинувачення.</p> <p>Допит обвинуваченого, крім виняткових випадків, повинен проводитися удень.</p> <p>При допиті обвинуваченого за його бажанням може бути присутнім захисник, а у випадках, передбачених частиною першою статті 45 цього Кодексу, присутність захисника є обов'язковою.</p> <p>Обвинувачений допитується в місці провадження досудового слідства, а в разі необхідності — і в місці його перебування.</p> <p>Обвинувачені допитуються окремо. При цьому слідчий вживає заходів, щоб обвинувачені в одній і тій же справі не могли зноситися між собою.</p>	
--	--	---	--

	<p>На початку допиту слідчий повинен запитати обвинуваченого, чи визнає він себе винним у пред'явленому обвинуваченні, після чого пропонує йому дати показання по суті обвинувачення. Слідчий вистушує показання обвинуваченого і, в разі необхідності, ставить йому запитання. Забороняється ставити запитання, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї.</p> <p>Стаття 279-14. Пред'явлення обвинувачення глухим, німим, сліпим, а також особам, які визнані обмежено осудними та їх допит</p> <p>Пред'явлення обвинувачення глухим, німим, сліпим, а також особам, які визнані обмежено</p>	
--	--	--

	<p>осудними та їх допит прова- дяться за правилами статей 140, 141, 142 і 143 цього Кодек- су в присутності захисника, а в справах глухих і німих, крім захисника, запрошуються також і особа, яка розуміє їх знаки. Стаття 279–15. Протокол до- питу обвинуваченого</p> <p>Про кожний допит обвинува- ченого слідчий складає прото- кол з додержанням вимог стат- ті 85 цього Кодексу.</p> <p>В протоколі допитузнача- ються місце і дата допиту; по- сада та прізвище особи, яка проводила допит, і осіб, які були присутні при допиті; час початку і закінчення допиту; прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць, день і місце його народження;</p>	
--	---	--

		<p>громадянство, національність, освіта, сімейний стан, місце роботи, рід занять або посада, місце проживання, судимість обвинуваченого та інші відомості про нього, що виявляються необхідними за обставинами справи.</p> <p>Показання обвинуваченого та відповіді на поставлені йому запитання викладаються в першій особі і по можливості дослівно.</p> <p>По закінченні допиту слідчий пред'являє протокол обвинуваченому для прочитання. За проханням обвинуваченого він може бути прочитаний йому слідчим, про що зазначається в протоколі. Обвинувачений має право вимагати доповнення протоколу і внесення до нього</p>	
--	--	---	--

	<p>поправок. Ці доповнення і поправки підлягають обов'язковому занесенню в протокол.</p> <p>Протокол підписують обвинувачений і слідчий. Якщо протокол написаний на кількох сторінках, обвинувачений підписує кожну сторінку окремо. Якщо в допиті обвинуваченого брали участь прокурор, експерт, спеціаліст, перекладач, захисник або інші особи, вони також підписують протокол.</p> <p>Стаття 279-16. Власноручний запис обвинуваченим своїх показань</p> <p>Обвинуваченому, якщо він того просить, надається можливість написати свої показання власноручно, про що робиться відмітка в протоколі допиту. Слідчий, ознайомив-</p>	
--	---	--

	<p>пшиє з письмовими показаннями обвинуваченого, може поставити йому додаткові запитання. Ці запитання і відповіді на них заносяться до протоколу. Правильність запису показань, запитань і відповідей на них засвідчується підписами обвинуваченого і слідчого.</p> <p>Стаття 279-17. Відсторонення обвинуваченого від посади</p> <p>В разі притягнення посадової особи до кримінальної відповідальності за посадовий злочин, а так само, якщо ця особа притягається до відповідальності за інший злочин і може негативно впливати на хід досудового чи судового слідства, слідчий зобов'язаний відсторонити її від посади, про що виносить мотивовану постанову.</p>	
--	---	--

		<p>Відсторонення від посади провадяться з санкції прокурора чи його заступника. Копія постанови надсилається для виконання за місцем роботи (служби) обвинуваченого.</p> <p>Питання про відсторонення від посади осіб, що призначаються Президентом України, вирішується Президентом України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора.</p> <p>Відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності здійснюється Вищою кваліфікаційною комісією суддів України на підставі мотивованої постанови Генерального прокурора.</p> <p>Відсторонення від посади</p>	
--	--	--	--

		<p>скасовується постановою слідчого (прокурора), коли в подальшому застосуванні цього заходу відпадає потреба.</p>	
57.	<p>Стаття 242-1. Порядок призначення експертизи</p> <p>Стаття 242-2. Права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи</p> <p>Стаття 242-3. Проведення експертизи в експертній установі</p> <p>Стаття 242-4. Допит експерта</p> <p>Стаття 242-5. Пред'явлення обвинуваченому матеріалів експертизи</p> <p>Стаття 242-6. Призначення додаткової або повторної експертизи</p> <p>Стаття 242-7. Визначення психічного стану обвинуваче-</p>	<p>Стаття 242-1. Порядок призначення експертизи</p> <p>Експертиза призначається у випадках, передбачених статтями 69 і 101-102 цього Кодексу.</p> <p>При необхідності проведення експертизи слідчий складає мотивовану постанову, в якій, вказує підстави для проведення експертизи, прізвище експерта або назву установи, експертам якої доручається провести експертизу, питання, з яких експерт повинен дати висновок, об'єкти, які мають бути досліджені, а також перелічує матеріали, що пред'являються експерту.</p>	<p>В КПК України не унормовано процесуальний порядок проведення експертизи.</p> <p>Висновок експерта – є доказом у кримінальному провадженні, а тому нормами КПК необхідно визначити процесуальний порядок призначення експертизи.. Передбачити нормами КПК права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи, пред'явлення обвинуваченому матеріалів експертизи, допит експерта, призначення додаткової або повторної експертизи. З метою захисту прав і свобод обвинуваченого необхідно унормувати процесуальний порядок визначення психічного стану</p>

	<p>ного</p> <p>Стаття 242-8. Направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу відсутні</p>	<p>пертові для ознайомлення.</p> <p>Коли експертиза проводиться не в експертній установі, слідчий, упевнившись в особі експерта, вручає йому копію постанови про призначення експертизи, роз'яснює обов'язки і права, встановлені статтею 69 цього Кодексу, і попереджає його про кримінальну відповідальність за статтею 385 Кримінального кодексу</p> <p>України за відмову від виконання покладених на нього обов'язків, а також про відповідальність за статтею 384 Кримінального кодексу України за дачу завідомо неправдивого висновку. Про виконання цих дій слідчий складає протокол, в якому зазначає також відомості про особу експерта,</p>	<p>обвинуваченого, направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу.</p>
--	--	--	--

		<p>його компетентність у певній галузі знань і зроблені ним заяви.</p> <p>Коли експертиза проводиться в експертній установі, експерт зазначає у вступній частині висновку, що він попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, і стверджує це своїм підписом.</p> <p>Стаття 242-2. Права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи</p> <p>При призначенні і проведенні експертизи обвинувачений має право:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) заявити відвід експертів; 2) просити про призначення експерта з числа вказаних ним осіб; 3) просити про постановку 	
--	--	--	--

		<p>перед експертизою додаткових питань;</p> <p>4) давати пояснення експертові;</p> <p>5) пред'являти додаткові документи;</p> <p>6) ознайомлюватися з матеріалами експертизи і висновком експерта після закінчення експертизи;</p> <p>7) заявляти клопотання про призначення нової або додаткової експертизи.</p> <p>Обвинуваченому за його клопотанням слідчий може дозволити бути присутнім при проведенні експертом окремих досліджень і давати пояснення. Слідчий повинен ознайомити обвинуваченого з постановою про призначення експертизи і роз'яснити йому його права,</p>	
--	--	---	--

	<p>встановлені цією статтею, про що складається протокол з додержанням вимог статті 110 цього Кодексу.</p> <p>Постанова про призначення судово-психіатричної експертизи не оголошується обвинуваченому в тих випадках, коли його психічний стан робить це неможливим.</p> <p>У випадках, коли експертиза призначається до притягнення особи як обвинуваченого, прайла цієї статті застосовуються до підозрюваного у вчиненні злочину.</p> <p>Стаття 242-3. Проведення експертизи в експертній установі</p> <p>Одержавши постанову про призначення експертизи, керівник експертної установи додержує проведення експертизи</p>	
--	---	--

	<p>одному або декільком експертам. Ці експерти дають висновок від свого імені і несуть за цього особисту відповідальність.</p> <p>Стаття 242-4. Допит експерта</p> <p>Ознайомившись з висновком експерта, слідчий має право допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Про допит експерта складається протокол.</p> <p>Стаття 242-5. Пред'явлення обвинуваченому матеріалів експертизи</p> <p>Матеріали експертизи пред'являються обвинуваченому.</p> <p>Про пред'явлення обвинуваченому матеріалів експертизи слідчий складає протокол, в якому зазначає пояснення,</p>	

		<p>зауваження та заперечення обвинуваченого і його клопотання. Питання про задоволення клопотання обвинуваченого вирішує слідчий за правилами статті 110 цього Кодексу.</p> <p>У випадках, коли експертиза проведена до притягнення особи як обвинуваченого, матеріали експертизи пред'являються підозрюваному у вчиненні злочину.</p> <p>Стаття 242-6. Призначення додаткової або повторної експертизи</p> <p>У випадках, передбачених статтею 69 цього Кодексу, слідчий мотивованою постановою може призначити додаткову або повторну експертизу, яка проводиться з додержанням правил цієї глави Кодексу.</p>	
--	--	--	--

	<p>Стаття 242-7. Визначення психічного стану обвинуваченого</p> <p>Коли в справі є дані, які дають підстави вважати, що обвинувачений під час вчинення суспільно небезпечного діяння був у неосудному або обмежено осудному стані, а також, коли він вчинив злочин в осудному стані, але після вчинення злочину захворів психічною хворобою, яка позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, слідчий для визначення психічного стану обвинуваченого призначає судово-психіатричну експертизу.</p> <p>Стаття 242-8. Направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу</p>	
--	---	--

	<p>Якщо при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи виникає необхідність тривалого спостереження за обвинуваченим або дослідження його, суд за поданням слідчого, погодженого з прокурором, поміщає його у відповідний медичний заклад, про що виносить постанову.</p>	
--	--	--

Ільченко О.В., Кавун С.М., Юртаєва К.В.

**Пропозиції та зауваження
до проекту Закону України «Про внесення змін до статті 187
Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності
за вчинення розбійних нападів», поданого на розгляд Верховної Ради
України народним депутатом України А.Ю. Геращенко
(реєстр. № 1189 від 02.12.2014)**

Посилення соціально-політичної напруги в суспільстві, реформа правоохоронної системи України та помітне збільшення кількості злочинів проти власності в останні роки є тими факторами, які привертають увагу до необхідності підвищення ефективності протидії злочинам проти власності, у тому числі й розбійним нападам. Аналіз проекту Закону України «Про внесення змін до статті 187 Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за вчинення розбійних нападів», поданого на розгляд Верховної Ради України народним депутатом України А.Ю. Геращенко (далі – Проект), дозволяє зробити висновок, що підвищення ефективності протидії розбійним нападам цим Проектом пропонується досягти шляхом посилення кримінальної відповідальності за вчинення останніх.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) є систематизованим нормативно-правовим актом, що містить у собі вичерпний перелік законів України про кримінальну відповідальність. Його положення мають узгоджуватися між собою та відповідати загальним принципам кримінального права, які вироблені доктриною кримінального права і частково конкретизовані в його положеннях. Згідно ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадської безпеки від злочинних посягань, а також запобігання вказаним злочинам є одним з ключових завдань КК України. Таким чином, положення, що передбачає кримінальну відповідальність за розбій мають відповідати загальним завданням КК України, не суперечити іншим положенням цього нормативно-правового акту та відповідати доктринальним принципам кримінального права.

Проектом пропонується низка новел щодо посилення відповідальності за розбій, проте деякі з них не можуть бути підтримані як такі, що суперечать положенням доктрини кримінального права України або містять внутрішньо- та зовнішньосистемні суперечності й неузгодженості. Зокрема:

1. Сумнівним вбачається доцільність доповнення ч. 3 ст. 187 КК України кваліфікуючої ознакою «вчинений із застосуванням холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого

для нанесення тілесних ушкоджень» та ч. 4 ст. 187 КК України «вчинений із застосуванням вогнепальної чи вибухової зброї». По-перше, під час застосування насильства, небезпечного для життя чи здоров'я особи, яка зазнала розбійного нападу або погрози застосування такого насильства зловмисник у переважній більшості випадків (як свідчить практика) застосовує спеціально пристосовані предмети для нанесення тілесних ушкоджень. Розбій – це корисливий насильницький злочин проти власності, для якого не є характерним раптово виниклий умисел. Зловмисник з метою досягнення фізичної та психологічної переваги над особою, яка зазнає нападу, часто використовує зброю або предмети, спеціально пристосовані або заздалегідь заготовлені для нанесення тілесних ушкоджень (відповідно до п. 9 Постанова Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» останніми можуть бути електрострум, зброя, спеціальні знаряддя тощо), а також предмети, які завідомо для нього не можуть бути використані для реалізації погроз, але потерпілий сприймає як такі, що являють собою небезпеку для життя чи здоров'я. Таким чином, запропонувавши доповнення складу розбою зазначеними кваліфікуючими ознаками, Проект максимально звужує можливість застосування ч. 1 ст. 187 КК України (некваліфікованого складу злочину) і безпідставно посилює кримінальну відповідальність за розбій, вчинений з використанням вказаних предметів і зброї.

По-друге, доповнення ст. 187 КК України аналізованими кваліфікуючими ознаками вступає в суперечність з іншою пропозицією, висунутою в Проекті – виключити вчинення бандитизму з ознак повторності щодо вказаного злочину. Пропозиція щодо виключення вчинення бандитизму з ознак повторності щодо розбою неодноразово висловлювалося у доктрині кримінального права. При чому переважна кількість дослідників аргументувала такі пропозиції тим, що незважаючи на співпадіння ознак об'єктивної сторони розбою і бандитизму, їх основний та додаткові об'єкти не співпадають. Виключення вчинення бандитизму з ознак повторності щодо розбою в цілому вбачається правильним та переконливим, однак одночасне включення до кваліфікуючих ознак останнього застосування зброї і відповідно включення до його додаткового обов'язкового об'єкту громадської безпеки, порушує принцип системності у побудові диспозицій відповідних статей КК і є нелогічним. Тому, на наш погляд, слід підтримати виключення вчинення бандитизму з ознак повторності складу розбою з одночасним доповненням ст. 187 КК України сформульованою в Проекті приміткою і, водночас, не можна підтримати доповнення ч.ч. 3 і 4 ст. 187 КК України кваліфікуючими ознаками «вчинений із застосуванням холодної зброї чи іншого предмета, спеціально пристосованого або заздалегідь заготовленого для нанесення тілесних ушкоджень» і «вчинений із застосуванням вогнепальної чи вибухової зброї».

2. У Проекті пропонується внесення змін до санкцій усіх чотирьох частин ст. 187 КК України, проте, вбачається, що зазначені зміни порушують принципи побудови санкцій КК України, що викликає серйозні зауваження. Так, доволі сумнівним є встановлення двох додаткових покарань майнового характеру – штрафу та конфіскації майна в межах однієї санкції. Зокрема, не зрозумілим є порядок та доцільність їх односного застосування щодо майна винного (наголосимо, що чинний КК містить аналогічну санкцію у чинній редакції ч. 2 ст. 369 КК України, проте з аналогічних міркувань її формулювання вбачається невдалим). Крім того, Проект ставлячи за мету посилення кримінальної відповідальності за розбій, передбачає факультативне застосування конфіскації майна, що фактично пом'якшує санкції в чинній редакції ч.ч. 2-4 ст. 187 КК. Можливість самостійного призначення штрафу, у випадку якщо останній менший за вартість майна винного, також призводить до пом'якшення кримінальної відповідальності за розбій, що суперечить меті Проекту.

3. Не зрозумілою є логіка внесення змін до ст. 75 КК України, враховуючи те, що в запропонованій Проектом редакції ч. 3 ст. 187 КК України мінімальний розмір основного покарання становить сім років позбавлення волі, а в ч. 4 ст. 187 КК України – вісім років позбавлення волі. Оскільки звільнення від відбування покарання з випробуванням обмежене випадками призначення покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років, тому у випадках вчинення злочинів, відповідальність за які передбачено зазначеними частинами ст. 187 КК України (до яких пропонується ввести кваліфікуючі ознаки, що стосуються використання зброї), застосування цього інституту є неможливим.

Висновок: у цілому, необхідність та доцільність внесення змін до чинного законодавства про кримінальну відповідальність щодо посилення кримінальної відповідальності за розбій потребує доопрацювання з урахуванням наданих пропозицій.

Васильєв А.А., Грітчина В.Ю., Пироженко О.С.

**Пропозиції та зауваження
до проекту Закону «Про внесення змін до Кримінального та
Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту
спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її
застосуванні», поданого на розгляд Верховної Ради Кабінетом Міністрів
України
(реєстр. № 2541а від 28.08.2015)**

Побудова України як демократичної правової держави, системне реформування та переорієнтація усіх сфер життя українського суспільства на світові стандарти в частині утвердження та забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, обумовлює активне подолання негативних процесів та усунення шкідливих наслідків, які виникають чи можуть виникнути в суспільстві. Одним із головних завдань, які постають перед державою на цьому шляху є вироблення дієвих механізмів запобігання та протидії корупції. Його виконання, у свою чергу, неможливе без чітко сформованої науково обґрунтованої стратегії, яка знаходить своє втілення в чинному законодавстві. Саме цей напрям діяльності, пов'язаний з удосконаленням чинного кримінального і цивільного законодавства, реалізується шляхом внесення змін та доповнень до Кримінального та Цивільного кодексів України, а його формою є, зокрема, поданий на розгляд проект Закону «Про внесення змін до Кримінального та Цивільного кодексів України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації з метою усунення корупційних ризиків при її застосуванні».

З метою визначення відповідності проекту закону чинному кримінальному законодавству та сучасній доктрині кримінального права, кафедрою кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства ХНУВС, було проаналізовано законопроект та сформульовано такі висновки та пропозиції.

1. Слід погодитися з висновками експертів Головного науково-експертного управління, що виходячи зі змісту та назви законопроекту, його метою є вдосконалення процедур здійснення конфіскації задля уникнення корупційних ризиків, а тому правильним було б запропонувати внесення змін не тільки до матеріального, а й до процесуального законодавства. Оскільки наявність у КК України норми, яка визначає підстави застосування спеціальної конфіскації без удосконалення процедури її реалізації, призведе до значних труднощів у правозастосуванні.

2. У проекті закону вказано, що спеціальна конфіскація застосовується за умови вчинення 1) будь-якого злочину або 2) суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу.

Указане дає підстави зробити такі висновки (альтернативно):

А) Або допущено термінологічну помилку у визначенні випадків, у яких може бути застосовано спеціальну конфіскацію: словосполучення будь-який злочин у чинному Кримінальному кодексі України (далі – КК України) означає те ж саме, що і словосполучення суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки злочину (складу злочину), передбаченого Особливою частиною цього Кодексу. Використання цих словосполучень альтернативно є недоцільним.

Б) Або маються на увазі два різних, з юридичної точки зору, випадки застосування термінів: 1) будь-який злочин (діяння, що містить склад злочину) або 2) суспільно небезпечне діяння, що містить ознаки злочину, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу (діяння, що не має усіх ознак складу злочину).

Виходячи з буквального тлумачення цього положення, можна зробити висновок про можливість застосування спеціальної конфіскації як до особи, що вчинила злочин, так і до особи, що вчинили діяння, що має лише окремі ознаки злочину (формально містить ознаки діяння описаного в Особливій частині КК України) та не має усіх ознак складу злочину. Такий підхід до формулювання положень закону про кримінальну відповідальність є не коректним, не відповідає напряму з виконання завдання КК України (у ч. 2 ст. 1 КК України (Завдання Кримінального кодексу України) вказано, що «... Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили») та не забезпечує встановлення підстави кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 (Підстава кримінальної відповідальності) вказано, що «Підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину...»).

Положення закону у такому виді буде передбачати можливість застосування покарання чи інших заходів кримінально-правового впливу (спеціальна конфіскація визначається у доктрині кримінального права як специфічний вид кримінального покарання чи захід кримінально-правового впливу, що застосовується поряд із покаранням) також і до осіб, яких взагалі не може бути визнано винними чи невинними у вчиненні злочину (наприклад, осіб, які не досягли віку з якого настає кримінальна відповідальність, неосудних тощо) та які кримінальній відповідальності не підлягають.

У зв'язку з цим, у проекті Закону доцільно залишити лише вказівку на вчинення суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки складу злочину, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу чи суспільно небезпечного діяння, що містить ознаки складу кримінального правопорушення, передбаченого КК України.

3. У законопроекті пропонується виключити із санкцій статей Особливої частини КК України (статті 176, 177, 201, 203-1 та ін.) положення про

конфіскацію предметів, знарядь, засобів вчинення відповідних злочинів, замінивши такий вид конфіскації на «спеціальну конфіскацію». При цьому, спеціальну конфіскацію можна буде застосовувати за вчинення будь-якого злочину, передбаченого Особливою частиною КК України, незалежно від того, чи передбачено такий захід кримінально-правового характеру в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу.

Указане дає підстави зробити такі висновки:

А) Спеціальна конфіскація може бути застосована, у тому числі, за вчинення злочину невеликої тяжкості чи середньої тяжкості, що означало б запровадження явно надмірної кримінальної репресії, на що було вказано експертами Головного науково-експертного управління.

Б) Спеціальна конфіскація може бути застосована і за вчинення інших злочинів крім тих, до санкцій яких буде внесено зміни законопроектом. Вказане може призвести до зловживань у сфері правозастосування: відповідно до положень сучасної доктрини кримінального права предмет злочину – це матеріальний предмет або нематеріальний об'єкт, який має інтелектуальну чи майнову цінність, з приводу якого або шляхом дії щодо якого вчинюється злочин. Предмети злочину, у більшості випадків, не належать злочинцю, а є власністю осіб, що визнаються потерпілими від злочину (зокрема, у випадку вчинення злочинів проти власності). Такий припис у законі про кримінальну відповідальність, про конфіскацію цих предметів, буде спрямований проти невинних осіб, при цьому досить часто – проти потерпілих. Так, наприклад, може скластися ситуація, коли при спеціальній конфіскації буде вилучено майно, що було предметом крадіжки – майно потерпілого (власника майна) буде примусово безоплатно вилучено у власність держави.

У зв'язку з цим, у проекті Закону доцільно залишити вказівку на конкретні склади злочинів (статті або частини статей) у випадку вчинення яких можливим є застосування спеціальної конфіскації, при цьому доповнити санкції цих статей указаним заходом.

Висновок: необхідність та доцільність внесення змін до Кримінального кодексу України в частині посилення відповідальності за корупційні прояви є достатньо аргументованими, разом з цим, форма та зміст змін та доповнень до КК України потребують доопрацювання з урахуванням зроблених пропозицій та зауважень.

Салманова О.Ю., Борко А.Л., Джафарова О.В., Фелик В.І.,
Бугайчук К.Л., Панова І.В.

Пропозиції

Харківського національного університету внутрішніх справ до проекту Закону України «Про адміністративну процедуру», підготовленого Міністерством юстиції України

І. Загальні зауваження та пропозиції

У проекті Закону не визначено поняття юрисдикції, як встановленої законом чи іншим нормативним актом сукупності правових повноважень відповідних суб'єктів вирішувати правові спори, в тому числі вирішувати справи про правопорушення, тобто оцінювати дії особи чи іншого об'єкта права з точки зору їх правомірності, застосовувати юридичні санкції до правопорушників.

Вирішуючи питання про визначення юрисдикції щодо вирішення конкретних справ, необхідно враховувати положення Кодексу адміністративного судочинства України, який встановлює такі правила відмежування адміністративної юрисдикції від інших видів юрисдикції.

Запропонований законопроект не містить положень щодо розмежується поняття адміністративний порядок розгляду та судовий порядок розгляду справ. Крім того ст. 18, 19, 20 КАС України визначає, що адміністративні справи підсудні адміністративним судам.

У проекті зустрічаються випадки неточного вживання певних термінів. Наприклад, у ч. 1 ст. 27 вживається поняття «цивільно-правова угода». Натомість, згідно чинного законодавства, зокрема Цивільного кодексу України, необхідно застосовувати термін «правочин».

Поданий законопроект є фактичною копією проекту Адміністративного-процедурного кодексу України від 18.07.2008 № 2789 з невеликими правками.

Зазначений законопроект № 2789 був відкликаний 11.03.2010, а висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України щодо його змісту мав формулювання: «...поданий проект не може бути підтриманий у запропонованому вигляді та має бути повернений на доопрацювання». Усі документи щодо його проходження та зауваження можна переглянути на сайті Верховної Ради України за посиланням: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2789&skl=7

Як висновок маємо зазначити, що в цілому відносини, які охоплюються предметом регулювання поданого проекту та підпадають під сферу його дії, є надзвичайно широким і різноплановим (видача дозволів, реєстрація суб'єктів, легалізація актів, призначення пенсій, субсидій, оскарження прийняття адміністративних актів, інспекційні (контрольні) провадження тощо). У зв'язку з цим, зазначені відносини регулюються правовими нормами, які містяться у інших нормативно-правових актах.

Тому, на нашу думку, зазначений законопроект не виконує функцію уніфікації адміністративної процедури, оскільки об'єднує як юрисдикційні так і не юрисдикційні провадження, які мають свої суттєві відмінності.

II. Зауваження та пропозиції до окремих статей законопроекту

Чинна редакція	Пропоновані зміни	Обґрунтування
Стаття 2. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні...	Доповнити частину 1 статті 2 терміном: «посадова особа – це особа, що обіймає в адміністративному органі керівну посаду, яка наділяє останню правом здійснювати владні управлінські функції, які поширюються на підлеглих по службі осіб».	Оскільки цей термін систематично вживається у пропонованому законопроекті
Стаття 2. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні...	У частині 1 статті 2 змінити термін «адміністративний орган» на термін «суб'єкт владних повноважень».	На сьогоднішній день на законодавчому рівні не застосовується такий термін, як «адміністративний орган». Натомість, йдеться про «суб'єкта владних повноважень», під яким розуміється орган державної влади, орган

		місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень (п. 7 КАС; стаття 1 ЗУ «Про інформацію»; статті 1,2 ЗУ «Про доступ до публічної інформації» та інші).
Стаття 2. Визначення термінів 1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні...	Додати до статті 2 визначення терміну «процедурна дія»: «частина адміністративного провадження, яка складається з реалізації учасниками провадження наданих прав та виконання обов'язків, на підставі яких виникають, тривають або припиняються процедурні правовід-	У статті 2 законопроекту адміністративне провадження визначається як сукупність процедурних дій, тому доречно зазначену статтю доповнити терміном процедурна дія.

<p>Стаття 2. Визначення термінів</p> <p>1. У цьому Законі терміни вживаються у такому значенні...</p> <p>адміністративна процедура – визначений законодавством порядок здійснення адміністративного провадження;</p>	<p>носини».</p> <p>Змінити у статті 2 визначення терміну «адміністративна процедура»: адміністративна процедура – встановлений законодавством порядок вирішення адміністративних справ.</p>	<p>Поняття адміністративної процедури як порядку здійснення адміністративного провадження у поєднанні із визначенням адміністративного провадження як сукупності процедурних дій (стаття 2 законопроекту) призводить до логічного висновку, що «адміністративна процедура» – це порядок здійснення адміністративних процедур, тому є некоректним з точки зору юридичної техніки.</p>
<p>-</p>	<p>Додати статтю 3-1 «Принципи адміністративного провадження»:</p> <p>Адміністративне провадження здійснюється відповідно до принципів:</p> <p>1) Верховенства права.</p>	

	<p>2) Законності. 3) Рівності учасників провадження перед законом. 4) Обгрунтованості та визначеності. 5) Неупередженості. 6) Пропорційності. 7) Відкритості. 8) Ефективності. 9) Свочасності. 10) Офіційності та «єдиного вікна». 11) Гарантування права особи на участь у провадженні. Гарантування ефективних засобів правового захисту.</p>	
<p>Стаття 8. Використання по- вноважень з належною метою Адміністративний орган зо- бов'язаний використовувати</p>	<p>Статтю виключити</p>	<p>За змістом дублює статтю 6 законо- проекту: «Принцип законності»</p>

свої повноваження з метою, з якою такі повноваження надані.		
Стаття 13. Відкритість 2. Учасник адміністративного провадження має право на ознайомлення з матеріалами справи.	Виключити частину 2 статті 13	Ця частина дублює п. 3 ч. 1 статті 25 поданого законопроєкту
Стаття 20. Гарантування ефективних засобів правового захисту 1. Особа має право на оскарження рішень, дій чи бездіяльності адміністративного органу в порядку адміністративного оскарження відповідно до цього Закону та/або до суду, а також в інший спосіб	Змінити назву статті 20 на: «Гарантування права на оскарження результатів провадження».	Назва повинна відображати зміст статті

<p>встановлений законом.</p> <p>2. Адміністративний орган зобов'язаний повідомляти строки та порядок оскарження адміністративного акту, який за своїм характером може негативно вплинути на права та законні інтереси особи.</p>		
<p>Стаття 21. Повноваження адміністративного органу</p> <p>1. До повноважень адміністративного органу належить:</p> <p>...б) залучення до участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи;</p>	<p>Пункт 6 частини 1 статті 21 потребує уточнення і має бути викладений наступним чином:</p> <p>б) Залучення для участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи (експертів, спеціалістів, перекладачів).</p>	<p>Має бути уточнено коло осіб, які сприяють розгляду справи.</p>
<p>Стаття 22. Відвід посадової</p>	<p>Частина 5 статті виключити</p>	<p>Якщо є підстави застосування відво-</p>

<p>особи адміністративного органу</p> <p>5. Рішення про відвід не приймається, якщо визначити іншу уповноважену на розгляд справи посадову особу неможливо.</p>		<p>ду (самовідводу), він має бути обов'язково реалізований. Якщо ж залишити дану норму, то питання про неупередженість не зникає, що може призвести до зловживань та вирішення справи по суті на власну користь як з боку посадової особи адміністративного органу, так і зацікавлених осіб.</p>
<p>Стаття 27. Особи, які сприяють розгляду справи</p> <p>1. До участі в адміністративному провадженні відповідно до закону можуть залучатися адміністративним органом, з власної ініціативи або за клопотанням учасників адміністративного провадження особи, які сприяють</p>	<p>Виключити із змісту статті 27 інститут свідків</p>	<p>Незважаючи на те, що адміністративні органи виконують певні правоохоронні функції (які є частиною, хоч і не основною, їх діяльності), їх діяльність не є правосуддям, і методи її здійснення не можуть бути такими ж, як у судочинстві.</p> <p>Вважаємо, що сумнівною є ініціатива ввести до адміністративного провадження інститут «осіб, які сприяють</p>

<p>розгляду адміністративної справи» (свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі), наділивши їх правами та обов'язками по аналогії з судовим (цивільним, кримінальним, адміністративним) процесом.</p> <p>Особливо необхідним вважаємо виключення з тексту положень стосовно свідків. Інститут свідка використовується лише для потреб судочинства (причому навіть не у всіх його видах). Правовий статус цих осіб досить специфічний, характеризується особливим порядком допиту.</p> <p>Наприклад, не тільки для свідків, але й для експертів, перекладачів встановлена кримінальна відповідальність за завідомо неправдиве показання, не-</p>		<p>розгляду справи: свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі.</p> <p>2. Особи, які сприяють розгляду справи, зобов'язані брати участь у провадженні відповідно до встановлених адміністративним органом вимог. Зазначене стосується також експерта, спеціаліста та перекладача, залучених до провадження за їх згодою на громадських засадах або на умовах цивільно-правової угоди.</p> <p>3. У разі залучення експерта, спеціаліста, перекладача на громадських засадах їх згода</p>
--	--	---

<p>на участь у провадженні повинна бути належним чином зафіксована в матеріалах справи.</p> <p>4. Витрати, пов'язані із залученням до участі в адміністративному провадженні осіб, які сприяють розгляду справи, відшкодовуються за рахунок учасника адміністративного провадження, за ініціативою якого вони запрошуються.</p>	<p>Частина 4 статті 27 виключити</p>	<p>правильний висновок, завідомо неправильний переклад, також за відмову свідка від давання показань або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків (ст.ст. 384, 385 Кримінального кодексу України), а також адміністративна відповідальність за пропуск, передбачені ст.ст. 185-3 та 185-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення). Вищезазначене дає підстави для висновків про неможливість існування у інших правовідносинах осіб з такою ж назвою, але з іншим правовим статусом. Тому використання інституту свідків у діяльності адміністративних органів вважаємо юридично некоректним.</p>
---	--------------------------------------	---

<p>Вважаємо що новацію недоцільною та необґрунтованою з наступних підстав.</p>	<p>Встановлення плати з боку учасників провадження, що визначені у статті 23 законопроекту, порушує конституційні приписи, зокрема, ст. 3 Конституції України, згідно якої головним обов'язком держави є утвердження і забезпечення прав і свобод людини і громадянина, які разом з їх гарантіями визначають зміст і спрямованість діяльності держави.</p> <p>Крім того, положеннями Конституції України визначено, що усі мають право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів дер-</p>

<p>жваної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів, які зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Основного Закону України). Отже, абсолютно неприйнятно є ситуація, коли громадянину чи юридичній особі, крім сплати податків, необхідно також вносити плату за виконання управлінськими органами будь-яких покладених на них законом обов'язків.</p>		
<p>У даному випадку не є доречною аналогія з судовими витратами. Звернення особи до суду, як правило, є винятковою подією, зумовленою необхідністю захисту своїх прав та за-</p>		

		<p>конних інтересів від неправомірних посягань.</p> <p>Нагомість, звернення до адміністративних органів –буденне явище, як правило, пов'язане з необхідністю вирішення державою нагальних і неординарних питань у процесі повсякденної життєдіяльності громадян та функціонування юридичних осіб. Тому запровадження перешкод матеріального характеру для подання таких звернень є необґрунтованим і недемократичним кроком.</p>
<p>Стаття 29. Експерт</p> <p>4. Експерт має право:</p> <p>1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета експертизи;</p>	<p>Доповнити частину 4 статті 29 додатковими правами експерта:</p> <p>4. Експерт має право:</p> <p>1) знайомитися з матеріалами справи, що стосуються предмета експерти-</p>	<p>Доповнення частини 4 зазначеної статті правами експерта передбачені Законом України «Про судову експертизу», є необхідним, оскільки запропонованим варіантом статті</p>

<p>2) запитувати та отримувати від учасників адміністративного провадження документи та відомості, необхідні для підготовки висновку;</p> <p>3) брати участь у слуханні справи у випадках, передбачених цим Законом.</p> <p>Учасники адміністративного провадження зобов'язані надати експерту необхідні для підготовки висновку документи та відомості, які знаходяться у їх володінні.</p>	<p>зи;</p> <p>2) запитувати та отримувати від учасників адміністративного провадження документи та відомості, необхідні для підготовки висновку;</p> <p>3) брати участь у слуханні справи у випадках, передбачених цим Законом;</p> <p>4) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу».</p>	<p>законодавець обмежує права експерта всього трьома пунктами.</p>
<p>Стаття 37. Порядок обчислення строків</p> <p>1. Адміністративне прова-</p>	<p>Пропонується доповнити частину 1 статті 37 поняттям «процесуальний строк»:</p>	<p>У законопроекті має бути поняття процесуальних строків недодержання котрих слід розглядати як грубе по-</p>

<p>дження здійснюється з додержанням строків, що обчислюються днями та місяцями. Строк може визначатися також вказівкою на подію, яка неодмінно повинна настати.</p>	<p>Адміністративне провадження здійснюється з дотриманням строків, що обчислюються днями та місяцями. Процесуальний строк – це передбачений законом відрізок часу, протягом якого повинна або може бути вчинена окрема процесуальна дія або сукупність дій. Строк може визначатися також вказівкою на подію, яка неодмінно повинна настати.</p>	<p>рушення адміністративної процедури з відповідними наслідками негативного характеру для посадових осіб адміністративного органу, що його допустили.</p> <p>Примітка: Як альтернативний варіант поняття «процесуальний строк» можна відобразити у статті 2 законопроекту щодо визначення основних термінів.</p>
<p>Стаття 44. Залишення заяви без руху 1. Адміністративний орган встановлює заявникові строк, достатній для усунення недоліків...</p>	<p>Потрібно встановити чіткі строки на усунення недоліків</p>	<p>Оскільки запропоновані процедурні правила встановлені для зменшення ступеню довільності у діях «адміністративних органів», то у запропонованій нормі має бути визначений, принаймні, мінімальний строк, який, на думку авторів, є достатнім для усу-</p>

		<p>нення недоліків, а вже адміністративний орган може визначати і більший термін в залежності від конкретних обставин.</p>
<p>Стаття 44. Залишення заяви без руху 2. У разі усунення недоліків у строк, установлений адміністративним органом, заява вважається поданою 3 дні її подання. При цьому строк розгляду справи продовжується на період усунення недоліків заяви (на період залишення заяви без руху).</p>	<p>Частина 2 статті 44 доповнити терміном «первинного подання»: 2. У разі усунення недоліків у строк, установлений адміністративним органом, заява вважається поданою 3 дні її первинного подання. При цьому строк розгляду справи продовжується на період усунення недоліків заяви (на період залишення заяви без руху).</p>	<p>Впровадження цього терміну гарантує захист права особи на підтвердження факту подання нею заяви</p>

<p>Стаття 46. Заяви, що не підлягають розгляду</p> <p>1. Повторна заява, подана до того самого адміністративного органу від тієї самої особи з одного і того самого питання не розглядається, якщо попередня заява вирішена по суті, крім випадків зміни суттєвих для вирішення справи обставин (умов).</p>	<p>Статтю виключити</p>	<p>Звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб цих органів є конституційним правом громадян, якому кореспондує обов'язок цих органів розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк (ст. 40 Конституції України).</p> <p>Значена конституційна норма не містить винятків, отже їх не можна встановити звичайним законом. До того ж, відповідно до ч. 3 ст. 22 Основного закону при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод. Звісно, що адміністративний</p>
<p>2. Не підлягає розгляду заява, в якій порушені питання, що були предметом судового розгляду і щодо яких постановлено судові рішення про відмову в задоволенні вимог заявника, крім випадків зміни</p>		

<p>суттєвих для вирішення справи обставин (умов).</p>		<p>орган може врахувати наявність, наприклад, рішення суду, але взагалі не розглядати звернення не може.</p>
<p>Стаття 50. Витребування додаткових документів та відомостей</p> <p>2. Звернення адміністративного органу до державних органів, органів місцевого самоврядування підприємств, установ та організацій, що належать до сфери їх управління щодо витребування документів та відомостей, необхідних для розгляду та вирішення справи,</p>	<p>Потрібно встановити чіткі строки для надання таких відомостей</p>	<p>Оскільки запропоновані процедурні правила встановлені для зменшення ступеню довільності у діях «адміністративних органів», то у запропонованій нормі має бути визначений, принаймні, мінімальний строк, який, на думку авторів, є достатнім для надання таких відомостей.</p> <p>У кожному конкретному випадку, в залежності від обставин можуть бути передбачені й інші строки, але не менше встановленого</p>

<p>обов'язкові до виконання. У такому зверненні адміністративний орган встановлює строк достатній для надання документів та відомостей.</p>		
<p>Стаття 51. Порядок залучення до участі в адміністративному провадженні адресата та заінтересованої особи</p> <p>1. Про початок адміністративного провадження якнайшвидше повідомляється адресату та заінтересованим особам.</p>	<p>Треба доповнити частину 1 статті 51 необхідністю надсилання повідомлення:</p> <p>1. Про початок адміністративного провадження адресату та заінтересованим особам невідкладно надсилається повідомлення.</p>	<p>Пропонована редакція гарантує права учасників провадження щодо визначення моменту відкриття провадження</p>
<p>Стаття 55. Погодження та висновок</p> <p>2. У разі коли від іншого</p>	<p>Пропонуємо наступну редакцію частини 2 статті 55:</p> <p>2. У разі коли від іншого адміністра-</p>	

<p>адміністративного органу у визначений строк не надійшла відмова в погодженні, погодження вважається отриманим. Якщо інший адміністративний орган не надав у визначений строк висновок і не звернувся до адміністративного органу що розглядає справу з заявою про продовження строку визначеного для надання висновку, справа може бути вирішена без висновку іншого адміністративного органу, крім випадків, прямо передбачених законом.</p>	<p>тивного органу у визначений строк не надійшла відмова в погодженні, погодження вважається отриманим. Якщо інший адміністративний орган не надав у визначений строк висновок і не звернувся до адміністративного органу що розглядає справу з заявою про продовження строку визначеного для надання висновку, справа може бути вирішена без висновку іншого адміністративного органу, крім випадків, прямо передбачених законом.</p>	
<p>Стаття 56. Особливості адміністративного провадження з великою кількістю осіб 3. Адміністративний орган повинен регулярно інформувати</p>	<p>Частина 3 статті 56 виключити</p>	<p>Незрозуміло як саме визначається регулярність інформувань, а також з якою періодичністю, та яким чином повинні здійснюватися інформування учасників адміністративного прова-</p>

<p>вати учасників адміністративного провадження та громадськість про стан провадження в справах, передбачених частиною першою цієї статті.</p>		<p>дження та громадськість? Тому частину 3 статті 56 пропонуємо виключити, ще й тому, оскільки у відповідності із п. 4 ч. 1 ст. 21 законопроєкту до повноважень органу входить надати інформації про стан розгляду справи за зверненням учасників адміністративного провадження.</p>
<p>Стаття 61. Закриття адміністративного провадження</p>	<p>Додати частину 4 статті 61 наступного змісту: Рішення про закриття провадження в адміністративній справі може бути оскаржено в порядку передбаченому законом. Повторне звернення з тією самою заявою не допускається.</p>	<p>Крім того, необхідно вирішити питання щодо правових наслідків у разі відмови від заяви та у випадку досягнення згоди між учасниками провадження.</p>
<p>Стаття 72. Умови правомірності адміністративного акта</p>	<p>Частину 1 статті 72 викласти у наступній редакції:</p>	<p>Усунення тавтології, що міститься у пропонуваній редакції законопроєкту</p>

<p>1. Адміністративний акт є правомірним, якщо він виданий компетентним адміністративним органом та відповідно до законодавства, що діяло на момент видання акта, а також відповідає законодавству.</p>	<p>Адміністративний акт є правомірним, якщо він виданий компетентним адміністративним органом відповідно до чинного законодавства.</p>	
<p>Стаття 77. Заява про перегляд адміністративного акта за нововиявленими обставинами</p>	<p>Додати до статті 77 пункти 3 та 4: 3. Встановлення вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдивих показань свідка, завідомо неправивільного висновку експерта, завідомо неправивільного перекладу, фальшивості документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого</p>	<p>Розширення підстав перегляду адміністративного акта</p>

	ного рішення; 4. Встановлення вироком суду, що набрав законної сили, вини посадової чи службової особи адміністративного органу у вчиненні злочину, внаслідок якого було ухвалено незаконне або необґрунтоване рішення;	
Стаття 79. Право на адміністративне оскарження 6) інших процедурних дій і рішень, якщо це прямо передбачено законодавством.	Вважати пункт 6 частини 2 пунктом 7, а пункт 6 викласти у наступній редакції: 6) відмови у перевірці правильності заповнення документів, повноти переліку поданих документів;	Встановлення додаткових гарантій на оскарження
Стаття 80. Суб'єкт розгляду скарги 3. До складу комісій з розгляду скарг включаються громадяни, крім посадо-	Викласти частину 3 статті 80 у такій редакції: До складу комісій з розгляду скарг включаються громадяни, крім посадо-	Дотримання принципів законності та неупередженості при розгляді скарги

мадяни, крім посадових та службових осіб адміністративного органу, членів їх сімей чи близьких осіб.	вих чи службових осіб адміністративного органу, що приймали участь у розгляді справи, рішення якої оскаржується, членів їх сімей чи близьких осіб.	
Стаття 88. Примусове виконання адміністративного акта 2. Заходами примусу є: 1) виконання дій за рахунок зобов'язаної особи — адресата адміністративного акта; 2) грошове стягнення; 3) безпосередній примус, у порядку визначеному законодавством	Змінити частину 2 статті 88 на: 2. Примусове виконання адміністративного акта забезпечується спеціально уповноваженим органом Міністерства юстиції України	Закон України «Про державну виконавчу службу» від 24.03.1998 № 202/98-ВР Примітка: редакція статті може бути скоригована відповідно до закінчення реформування системи Державної виконавчої служби про яку заявляло Міністерство юстиції України 23.01.2015 року
Стаття 89. Орган, який забезпечує виконання адмініст-	Статтю виключити	Положення протирічять закону України «Про державну виконавчу слу-

<p>ративного акта</p> <p>1. Примусове виконання адміністративного акта забезпечується адміністративним органом, який його видав (органом виконання), крім випадків, передбачених законом.</p> <p>2. Адміністративний орган, який видав адміністративний акт, також забезпечує виконання адміністративного акта, який прийнятий за результатами розгляду скарги.</p>		<p>жбу» від 24.03.1998 № 202/98-ВР, відповідно до якого завданням державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом.</p> <p>Примітка: редакція статті може бути скоригована відповідно до закінчення реформування системи Державної виконавчої служби про яку заявило Міністерство юстиції України 23.01.2015 року</p>
<p>Стаття 91. Грошове стягнення</p> <p>1. У разі коли адміністрати-</p>	<p>Статтю виключити</p>	<p>Зазначені положення врегульовані, наприклад, статтями 188¹ - 188²², 307, 308 Кодексу України про адміністра-</p>

<p>вий акт не виконано зобов'язаною особою — адресатом адміністративного акта в установленій адміністративним органом строк і передбачена ним дія не може бути виконана іншою особою, адміністративний орган виносить постанову про накладення на зобов'язану особу грошового стягнення у розмірі від 0,5 до п'яти мінімальних зарбiтних плат.</p> <p>Одночасно із застосуванням грошового стягнення адміністративний орган призначає новий строк для виконання адміністративного акта.</p>		<p>тивні правопорушення щодо невиконання законних вимог центральних органів виконавчої влади та постанови про накладення штрафу.</p> <p>За змістом статті грошове стягнення є заходом відповідальності у сфері, суспільні відносини в якій мають регулюватися нормами законодавства про адміністративну відповідальність</p>
---	--	--

<p>У разі повторного невиконання адміністративного акта у новопризначений строк без поважних причин адміністративний орган у тому ж порядку накладає на зобов'язану особу грошове стягнення у розмірі від п'яти до двадцяти мінімальних заробітніх плат.</p> <p>Стаття 71. Нікчемність адміністративного акта</p>		
	<p>Додати пункт 6 статті 71 у такій редакції:</p> <p>б) Нікчемним є адміністративний акт, прийнятий без законної підстави, необхідної для його прийняття.</p>	<p>Серед переліку підстав, за якими адміністративний акт визнається нікчемним (ч. 1 ст. 72 проекту), відсутня наступна загальноприйнята у теорії адміністративного права ознака нікчемності: «прийняття акту без законної підстави».</p>

Марчук М.І.

Пропозиції
до законопроекту «Про внесення змін до Регламенту
Верховної Ради України»

Аналіз наданого на опрацювання проекту закону «Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України», Конституції України, чинних Законів України «Про Регламент Верховної Ради України», «Про статус народного депутата України», «Про Кабінет Міністрів України», «Про Конституційний Суд України», «Про прокуратуру» дозволив дійти до наступних висновків:

1. Закон України «Про статус народного депутата України» у ст. 6 та ст.13 передбачає, що народні депутати України мають право об'єднуватися в депутатські фракції та депутатські групи, а тому положення закону щодо депутатських груп повинно знайти своє відображення по тексту законопроекту разом із депутатськими фракціями.

2. Статтю 16 законопроекту стосовно послідовності розгляду питань на першій сесії новообраної Верховної Ради України пропонуємо викласти текст у наступній послідовності та редакції :

Частину першу статті 16 викласти у такій редакції:

«1. На пленарних засіданнях першої сесії новообраної Верховної Ради України питання розглядаються в такій послідовності:

- 1) формування Тимчасової президії першої сесії;
- 2) заслуховування позачергового послання Президента України про внутрішнє і зовнішнє становище України;
- 3) доповідь Голови Верховної Ради попереднього скликання про стан законодавчої роботи;
- 4) подання і оголошення Прем'єр-міністром України чи особою, яка виконує його повноваження, заяви про складення повноважень Кабінету Міністрів України перед новообраною Верховною Радою України; (відповідно до ч.2 ст. 12 Закону України «Про Кабінет Міністрів України»);
- 5) обрання Лічильної комісії;
- 6) заслуховування доповіді Підготовчої депутатської групи, запитання доповідачу і відповіді на них;
- 7) про формування та реєстрацію депутатських фракцій (депутатських груп);
- 8) про коаліцію депутатських фракцій у Верховній Раді України;
- 9) про Погоджувальну раду депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді (далі - Погоджувальна рада);
- 10) обрання Голови Верховної Ради України;
- 11) обрання Першого заступника та заступника Голови Верховної Ради України;

12) про перелік комітетів та предмети їх відання;

13) обрання голів комітетів, перших заступників, заступників голів, секретарів та членів комітетів;

14) про висвітлення роботи Верховної Ради України.

3. Питання про друкований засіб масової інформації для офіційної публікації законів, постанов та інших актів Верховної Ради України має бути чітко визначеним лише один раз, а тому пропонуємо залишити дане питання у попередній редакції (відповідно до ст. 139 Регламенту Верховної Ради України)).

4. Пропозиція додати у другому реченні ч. 2 ст. 32 після слів «оголошення окремої думки, запитань» доповнити словами «представників депутатських фракцій, які не входять до складу коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді» на нашу думку є недоцільною, оскільки далі йде словосполучення «народних депутатів», що охоплює і ту частину народних депутатів, які є представниками депутатських фракцій, що не входять до складу коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді. Аналогічний підхід повинен зберігатися при викладі статей у всьому тексті законопроекту.

5. У Главі 12 «Коаліція депутатських фракцій у Верховній Раді України» зазначається, що при формуванні коаліції депутатських фракцій має бути передбачена можливість входження до коаліції народних депутатів, обраних за мажоритарними списками; більше того, політичні партії самі зацікавлені у їх приєднання до коаліції.

6. Викликає сумнів також питання про можливість формування коаліції депутатських фракцій на позачерговій сесії Верховної Ради України.

7. Викликає питання пропозиція стосовно ч. 3. ст. 205 законопроекту, а саме першого речення в частині: «і не пізніше першого пленарного тижня, наступної чергової сесії, якщо таке подання надійшло у міжсесійний період», оскільки кандидатуру на посаду Прем'єр-міністра Президентіві подає коаліція депутатських фракцій, а для цього вона сама повинна зібратися, що по суті є неможливим у міжсесійний період. У цьому випадку пропонуємо скликати позачергову сесію Верховної Ради України.

8. Внесення змін до Регламенту Верховної Ради України в частині призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення чи звільнення з посад посадових осіб, вирішення питання про відставку Прем'єр-міністра України, членів Кабінету Міністрів України та висловлення недовіри Генеральному прокуророві у випадках, передбачених Конституцією України повинно узгоджуватися з положеннями як Конституції України, так і положеннями Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

9. Частину 4 статті 212 проекту Закону «Про Регламент Верховної Ради України» (бере участь Президент України або уповноважена ним особа, які представляють відповідне подання) пропонуємо викласти за аналогією із

ч. 4 ст. 205 цього ж законопроекту – «Представляє Президент України».

10. Певний сумнів викликає формулювання ч. 7. ст. 212 законопроекту: «Комітет, до предмета відання якого належить питання попереднього розгляду кандидатури на посаду Генерального прокурора, у разі підготовки ним відповідного висновку має право на виступ свого представника під час розгляду Верховною Радою питання про надання згоди на призначення на посаду чи про надання згоди на звільнення з посади Генерального прокурора», оскільки складається враження, що комітет, до предмета відання якого належить питання попереднього розгляду кандидатури на посаду Генерального прокурора та питання звільнення з посади Президентом України Генерального прокурора, може не готувати відповідний висновок (рішення у чинній редакції Закону) з означеного питання.

11. Потребує уточнення питання щодо документу, який має засвідчувати смерть особи як підставу припинення його повноважень. Наданий законопроект оперує терміном «відповідним документом про смерть» (ч. 5, ч. 8 ст. 206; ч. 4 ст. 222), а відповідно до п. 15 гл. 5 розділу III «Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні» після проведення державної реєстрації смерті видається свідоцтво про смерть та витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян про смерть для отримання допомоги на поховання або відповідна довідка на поховання, у разі державної реєстрації смерті виконавчим органом сільської, селищної, міської (крім міст обласного значення) ради; аналогічна ж назва фігурує у ч. 1 ст. 16 Закону України «Про Кабінет Міністрів України».

Литвинов О.М., Данильченко Ю.Б.

**Пропозиції та зауваження
до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів
України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про
запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та
боротьбу з цими явищами»
(реєстр. № 4952 від 12.07.2016)**

Питання кримінальної відповідальності за злочини, вчинені на сексуальній основі проти малолітніх та неповнолітніх, посилення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, питання захисту дітей від сексуальних зловживань, сексуальної експлуатації та сексуального насильства неодноразово були предметом наукового аналізу науково-педагогічного складу кафедри кримінального права та криминології факультету №1 ХНУВС. Зокрема, під час обговорення проектів законів України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення та вдосконалення покарання за злочини, вчинені на сексуальній основі проти малолітніх та неповнолітніх» (реєстр. № 2309а від 17.06.2013 р.), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства» (реєстр. № 2472а від 02.07.2013), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо посилення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї)» (реєстр. №4036а від 06.06.2014), «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» (реєстр. № 4099а від 17.06.2014) тощо.

Розглядаючи питання ратифікації міжнародних документів, метою яких є протидія насильству, слід вказати, що розширення процесу європейської інтеграції України потребує втілення у правоохоронну та правозастосовну практику визнаних світовим товариством стандартів захисту прав і свобод людини. Передусім, це стосується жінок, які внаслідок психологічної, соціальної, економічної залежності та багатьох інших чинників найменш захищені від небезпек, зокрема, виявів насильства, сексуальних зловживань тощо.

Загальновідомим є той факт, що 20-25% усіх жінок у державах, які є членами Ради Європи, щонайменше один раз впродовж свого дорослого життя зазнавали фізичного насильства і більш ніж 10% ставали жертвами сексуального насильства із застосуванням фізичної сили. Одна з п'яти жінок в Європі зазнала, зазнає чи може зазнати насильство. Насильство щодо жінок сягає корінням глобальної культури дискримінації, що заперечує рівні з чоловіками права жінок.

Нормативні акти міжнародного характеру (зокрема, Стамбульська конвенція 2011 року), а також міжнародне право в цілому, приділяє особливу увагу запобіганню «насильству стосовно жінок і домашньому насильству» та боротьбі з цими явищами, до яких відносять, зокрема, всі акти фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які відбуваються в сім'ї чи в межах місця проживання або між колишніми чи теперішніми подружжями або партнерами, незалежно від того, чи проживає або проживав кривдник у тому самому місці, що й постраждала особа. Домашнє насильство вражає своєю поширеністю і застосовується до жінок, чоловіків, дітей та осіб похилого віку. Проте переважну більшість потерпілих від домашнього насильства досі становлять жінки. 12-15% європейських жінок віком від 16 років впродовж свого життя у стосунках зазнають домашнього насильства.

Нормативно-правове забезпечення діяльності у цій сфері є досить розгалуженим і складається з міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, законів України та інших нормативно-правових актів. Міжнародно-правові засади запобіганню насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьби з цими явищами складають положення Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.), загальні рекомендації та висновки, затверджені Комітетом з ліквідації дискримінації щодо жінок; Декларації ООН про викорінення насильства щодо жінок (1993 р.); Міжамериканської конвенції про запобігання, покарання і викорінення насильства щодо жінок (1994 р.); Пекінської декларації (1995 р.); Протоколу про права жінок в Африці до Африканської хартії прав людини і народів (2003 р.), Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, також відома як Стамбульська конвенція.

Піддавши науковому аналізу положення поданого проекту Закону України та пояснювальної записки до нього, вважаємо, що запропонований законопроект має на меті гармонізацію законодавства України з положеннями Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Щодо окремих положень законопроекту слід висловити позитивні міркування, однак, окремі положення потребують додаткового обґрунтування або не можуть бути упроваджені в чинне законодавство.

1. Слід позитивно оцінити намагання авторів законопроекту щодо розширення кола суспільних відносин, які слід поставити під охорону закону про кримінальну відповідальність: внесення змін до Кримінального кодексу України в розділ «Злочини проти волі, честі та гідності», а саме введення нової статті «Примушування до шлюбу». Вимоги щодо врегулювання цього питання визначені у статті 3 Стамбульської конвенції 2011 року: п. А визначає насильство щодо жінок як «порушення прав людини й форму дискримінації

стосовно жінок, результатом яких є або може бути фізична, сексуальна, психологічна або економічна шкода чи страждання стосовно жінок, у тому числі погрози таких дій, примус або свавільне позбавлення волі, незалежно від публічності або приватного життя». Також цілі конвенції направлені на захист жінок від усіх форм насильства, переслідування та дискримінації щодо жінок. Стаття 37 Конвенції вимагає криміналізації двох видів поведінки: 1) «примушування» особи до набуття шлюбу із застосуванням насильства, а також 2) «заманювання» особи на територію іншої країни для примушування її до вступу в шлюб. Також Стамбульська конвенція прямо передбачає необхідність криміналізації примусового шлюбу з дитиною.

Чинне законодавство України не містить положень щодо примусових шлюбів, у ньому також не передбачено і відповідальність за вчинення таких діянь. Натомість, Сімейний кодекс України вказує на добровільність шлюбу.

Разом з цим, як показує аналіз закордонного законодавства, норми, якими передбачено відповідальність за примусовий шлюб містяться у ст. 168 КК Республіки Таджикистан (видача заміж дівчинки, що не досягла шлюбного віку, батьками або опікунами, або особами, яким вона підпорядковується, а також посередництво або сприяння видачі заміж), ст. 136 КК Республіки Узбекистан (примушування жінки до вступу в шлюб або продовженню шлюбного співжиття або викрадення для вступу в шлюб всупереч її волі, а також перешкоджання жінці вступу в шлюб), ст. 291 КК Республіки Корея (Викрадення людини з метою одруження).

Криміналізація суспільно небезпечного діяння, що виражається у примушуванні жінки або чоловіка до вступу в шлюб, національним кримінальним законодавством можлива лише за дотримання вимог, пов'язаних з проведенням попередніх кримінологічних досліджень динаміки та поширеності цього діяння, які обґрунтовують необхідність його кримінально-правової заборони, виявлення як соціальної обумовленості, так і інших підстав криміналізації.

2. Слушним вбачається часткове вирішення проблеми насильства в щодо жінки шляхом внесення змін до статті 67 Кримінального кодексу України, якими доповнити обставини, які обтяжують покарання при його призначенні, вчиненням злочину щодо колишнього або теперішнього подружжя, або особи, з якою винний перебуває (перебував) у сімейних або близьких до них відносинах. Однак, системне тлумачення чинного закону про кримінальну відповідальність, дозволяє зробити висновок, що введення обтяжуючої обставини такого змісту справедливо лише для насильницьких злочинів, тому для позитивного вирішення цього питання необхідні додаткові аргументи, що будуть базуватися на кримінологічних та кримінально-правових дослідженнях.

3. Стамбульська конвенція зосереджує особливу увагу на кримінальному законодавстві, її автори мали на меті якомога детально та всебічно

здійснити опис суспільно небезпечних видів поведінки, які у разі їх вчинення, потребують притягнення особи до кримінальної відповідальності. Кримінальний кодекс України встановлює низку правопорушень, що охоплюють різні форми насильства, як фізичного, так і психічного. Так, розділом 2 Особливої частини КК України вже передбачено відповідальність за усі форми насильства, незалежно від наслідків (легкі тілесні ушкодження, тілесні ушкодження середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження). Тому запропоновані зміни до Кримінального кодексу України, а саме: до ст. 115, 116, 120, 121, 123, 134, щодо умисної поведінки, яка полягає у вчиненні актів фізичного насильства проти іншої особи, є не достатньо обґрунтованими. Внесення подібних змін до КК України призведе лише до перенавантаження кримінально-правових норм, виникнення конкуренції та колізії з іншими нормами КК України.

4. Не достатньо обґрунтованою є заміна «Насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом» на «Сексуальне насильство». З точки зору теорії кримінального права, поняття «сексуальне насильство» є більш широким, та охоплює такі види діяння як зґвалтування, розбещення неповнолітніх та примушування до вступу в статевий зв'язок. Указана заміна негативно вплине на розуміння та правильну кваліфікацію інших злочинів проти статевої свободи та недоторканості.

5. Автори законопроекту, спираючись на положення Стамбульської конвенції, прагнуть ввести до Кримінального кодексу поняття «стерилізація», зокрема до положень ст. 134. Виходячи зі змісту положень конвенції, такий наслідок як «стерилізація» повністю охоплюється ч. 1 ст. 121 КК України (Умисне тяжке тілесне ушкодження), а саме – втрата жіною репродуктивної здатності – і не потребує додаткової конкретизації.

6. Не обґрунтованою є пропозиція укладачів законопроекту щодо внесення змін до ст. 152 КК України (Зґвалтування) та ст. 153 КК України (Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом), в частині введення як критерію для їх розмежування «пов'язаність з проникненням у тіло». Це однозначно призведе до колізій та помилок у кваліфікації вчиненого, адже згідно положень чинного КК України, указані суспільно небезпечні діяння, перш за все, різняться за формою дій сексуального характеру (природні статеві зносини (ст. 152) – задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153)). Зважаючи на однакову суспільну небезпечність указаних проявів (рівність шкоди, однаковість санкції тощо у чинному КК України), вказані посягання можна взагалі об'єднати до однієї норми та криміналізувати «насильницькі дії сексуального характеру».

7. Авторами законопроекту запропоновано ввести у КК України ст. 96-2-1 «Обмежувальні заходи щодо особи, яка вчинила домашнє насильство» у виді заборони перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства; обмеження спілкування з дитиною у разі, коли

домашнє насильство вчинено стосовно дитини або у її присутності; заборони наближатися на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, тимчасово чи систематично перебувати у зв'язку із роботою, навчанням, лікуванням чи з інших причин; заборони листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, або контактувати з нею через інші засоби зв'язку як особисто, так і через третіх осіб та направлення її для проходження програми для кривдників.

Указаний підхід (введення до КК України не кримінально-правових норм, а норм запобіжного характеру) не відповідає принципам законодавчої техніки та є неприйнятним для кримінального законодавства. Указані приписи повинні міститися у спеціалізованому законодавстві.

Висновок: в цілому, необхідність та доцільність внесення змін до Кримінального кодексу України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами, не викликає сумнівів, проте, їх зміст та форма потребують доопрацювання з урахуванням зроблених зауважень та пропозицій.

Васильєв А.А., Черевко К.О.

**Пропозиції та зауваження
до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів
України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної
експлуатації», розробленого фахівцями Міністерства соціальної
політики України із залученням експертів**

Окремі питання посилення кримінальної відповідальності за злочини проти дітей, а також забезпечення їх захисту від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації були предметом наукового аналізу науково-педагогічного складу кафедри кримінального права та криминології факультету №1 ХНУВС. Зокрема, під час обговорення проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації» (реєстр. № 4099а від 17.06.2014).

Розглядаючи питання захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації слід зазначити, що інтеграція України до європейської спільноти потребує втілення у правоохоронну практику визнаних світовим товариством стандартів захисту прав і свобод людини. Передусім, це стосується дітей, які внаслідок психологічної, соціальної та особистісної незрілості, залежності від дорослих, недостатнього життєвого досвіду та багатьох інших чинників найменше захищені від небезпек, зокрема, виявів сексуального насильства (за даними ЮНІСЕФ, кожна п'ята дитина в Європі стає жертвою сексуального насильства), сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації.

Міжнародно-правові засади запобігання жорстокому поведженню з дітьми на рівні ООН визначено базовими документами з прав людини та дитини: Загальною декларацією прав людини 1948 р. (ст. 5), Міжнародним пактом про громадянські та політичні права 1966 р. (ст. 7), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.), й іншими базовими міжнародно-правовими документами з прав дитини. У 1959 р. ООН схвалено документ, безпосередньо спрямований на захист дітей від насильства та порушення їх прав – Декларацію прав дитини, однак вона не має юридично обов'язкової сили та містить лише рекомендації державам – учасникам.

20 листопада 1989 р. ухвалено Конвенцію ООН про права дитини: так звану «світову конституцію прав дитини», яка проголошує право на рівень життя, достатній для забезпечення розвитку дитини, ліквідацію насильства й сексуальної та економічної експлуатації дітей. У вказаній конвенції на міжнародно-правовому рівні визнано дитину в якості суб'єкта права, а не лише об'єкта захисту від чийось протиправних дій, визначено поняття

дитини за віковим критерієм («кожна людська істота до 18 років»), окреслено весь спектр прав дитини (економічних, політичних, соціальних, культурних, тощо) і передбачені спеціальні механізми контролю за дотриманням цих прав державами-учасницями.

Усі ці міжнародно-правові договори ратифіковано Україною, вони мають обов'язкову юридичну силу та підлягають застосуванню судами України. Зміст базових категорій, що закладені в міжнародно-правових актах, конкретизується на рівні національного законодавства, а також прецедентним правом Європейського суду з прав людини. Україна тільки розпочала формувати законодавство в сфері охорони дитинства відповідно до міжнародних та європейських стандартів. Але слід погодитися з тим, що недосконалість нормативно-правової бази України у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації була відзначена і на Європейському рівні. Європейський комітет із соціальних прав Ради Європи у 2011 р. виніс щодо України заключний висновок, в якому констатував невідповідність практики застосування Європейської соціальної хартії, що, по-суті, стосується нездатності України захищати дітей від їх залучення до проституції та порнографії тощо.

Запропонований проект закону спрямований на гармонізацію законодавства України із положеннями Факультативного протоколу щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії до Конвенції ООН про права дитини (далі – Факультативний протокол), ратифікованого Верховною Радою України 3 квітня 2003 р., Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (далі – Лансаротська Конвенція), що ратифікована Україною 20 червня 2012 р. та Європейської соціальної хартії (переглянута), ратифікованої Україною 14 вересня 2006 р. Крім цього, законопроект є формою реагування на зауваження Європейського комітету соціальних прав Ради Європи стосовно недотримання Україною положень пункту 10 (захист дітей від сексуальної експлуатації, порнографії та торгівлі дітьми) статті 7 «Право дітей та підлітків на захист».

Аналіз зазначеного законопроекту дає підстави висловити деякі пропозиції та зауваження щодо внесення змін до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України).

1. Диференціація підстав кримінальної відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 153 КК України: повторно або групою осіб, або особою, яка раніше вчинила будь-який із злочинів, передбачених статтями 152 або 154 КК України, а також щодо неповнолітньої чи неповнолітнього.

Об'єднання в чинному КК України таких різних за ступенем суспільної небезпеки кваліфікуючих ознак в одній частині статті є об'єктивно невірним. Наявна невідповідність, пов'язана із необґрунтовано м'якою санкцією за насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом,

яке вчинюється групою осіб або щодо неповнолітньої чи неповнолітнього. Дійсно, віднесені до насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом випадки, наприклад, групового задоволення статевої пристрасті неприродним способом, насильницького гомосексуального статевого акту щодо потерпілого чоловічої статі або вчиненого у неприродний спосіб статевого акту щодо потерпілої жіночої статі є більш суспільно небезпечними, ніж насильницький природний статевий акт. Але за таке насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом, згідно чинного КК України, передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох до семи років (ч. 2 ст. 153 КК України), у той час як за зґвалтування, вчинене групою осіб або зґвалтування неповнолітньої, або неповнолітнього передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років (ч. 3 ст. 152 КК України).

Слід підтримати ініціативу авторів щодо усунення цієї прогалини шляхом виділення в окрему частину статті норми, якою передбачити відповідальність за вчинення насильницького задоволення статевої пристрасті неприродним способом групою осіб, або щодо неповнолітньої чи неповнолітнього з встановленням санкції, якою передбачити покарання у виді позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років.

2. Щодо питання кримінальної відповідальності за «добровільні» статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку, слід вказати, що положеннями ст. 155 КК України передбачено кримінальну відповідальність за статеві відносини з особою, яка не досягла статевої зрілості. Об'єктивна сторона злочину полягає в добровільних статевих зносинах між особами чоловічої та жіночої статі без застосування фізичного насилля, погроз або використання безпорадного стану потерпілого. Потерпілими від даного злочину можуть бути особи як жіночої, так і чоловічої статі, які на момент скоєння злочину не досягли статевої зрілості. Питання про досягнення особою статевої зрілості вирішується у відповідності з Правилами проведення судово-медичних експертиз (досліджень) з приводу статевих станів бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом МОЗ України № 6 від 17.01.1995, зареєстрованих у Міністерстві юстиції 26 липня 1995 року (№253/789). Законодавець та судова практика не пов'язують досягнення статевої зрілості з досягненням якогось конкретного віку. Разом з цим, таке визначення потерпілого від даного злочину не можна визнати вдалим. Складності у визначенні факту досягнення особою статевої зрілості, як правило, виникають у випадку з особами у віці від 14 до 16 років. Це питання в кожному конкретному випадку вирішується судово-медичною експертизою. Одночасно з цим, ч. 1 ст. 156 КК України передбачено кримінальну відповідальність за розбещення неповнолітніх. Згідно чинного кримінального законодавства розбещення – це вчинення розпусних дій сексуального характеру. Охороняючи до 16-річчя особу від вчинення

щодо неї розпусних дій сексуального характеру, ми вважаємо за необхідне захистити її від можливості фізичного і морального розбещення.

Досить вдалою є пропозиція щодо внесення змін до ст. 155 КК України в частині визначення мінімального віку статевого повноліття, що виключить необхідність обов'язкового проведення судово-медичної експертизи для встановлення статевої зрілості потерпілої особи віком до 16 років у справах про злочини, передбачені ст. 155 КК України.

4. Потребує підтримки пропозиція авторів законопроекту щодо приведення термінів ст. 155 КК України та ст. 156 КК України у відповідність до Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). В ст. 3 КПК України надано відповідне визначення: «близькі родичі та члени сім'ї – чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням, а також особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі». Розширення кола суб'єктів відповідає реаліям сучасності. Дійсно, в умовах неможливості дорослих забезпечити нормальні умови проживання та виховання для дітей, знецінення інституту шлюбу, особа, яка не досягла шістнадцятирічного віку або статевої зрілості, може перебувати в такому ж зв'язку, як з батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, і з іншою особою. Звичайно, вчинення цих злочинів в умовах таких відносин дорослого з дитиною набагато підвищують суспільну небезпечність діяння і повинні бути враховані в КК України.

3. Обґрунтованою є пропозиція щодо диференціації відповідальності за вчинення злочину, передбаченого ч. 1 або ч. 2 ст. 302 КК України, із залученням неповнолітньої або малолітньої особи, та відповідне виділення частини четвертої у ст. 302 КК України. Звичайно, створення або утримання місць розпусти і звідництво, відносно малолітніх осіб через їх більш нестійку психіку та більш тяжкі наслідки має вищу ступінь суспільної небезпечності, що потребує урахування цього факту в чинному кримінальному законодавстві.

Висновок: необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України, в частині захисту дітей від сексуальних зловживань та сексуальної експлуатації, не викликає сумнівів, слід позитивно оцінити поданий законопроект та підтримати ініціативу фахівців Міністерства соціальної політики України.

Литвинов О.М., Льченко О.В., Казначєєва Д.В., Северин О.О.,
Юртаєва К.В.

Пропозиції та зауваження

**до проекту Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запровадження кримінальних проступків», поданого народними депутатами України А.А. Кожем'якіним, М.П. Паламарчуком, О.С. Сотник, В.М. Купрієм, А.Л. Палатним, В.А. Іщенком, В.В. Бухарєвим, Р.М. Мацолою, І.В. Мосійчуком, Ю.В. Луценком, П.П. Костенком
(реєстр. № 2897 від 19.05.2015)**

Про нагальну необхідність запровадження кримінальних проступків в Україні свідчать багато чинників: гуманізація кримінального права шляхом перетворення окремих нетяжких злочинів на кримінальні проступки; гарантування судового захисту прав особи у справах про кримінальне обвинувачення (щодо конфіскації майна, виправних робіт, короткострокового арешту тощо) на підставі вимог статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; реалізація вимог Конституції України про можливість конфіскації майна лише на підставі рішення суду; реалізація положень Концепції удосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів щодо існування в майбутньому лише цивільних, адміністративних і кримінальних судів; запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб, що є прямою вимогою численних актів міжнародного права, в тому числі Конвенцій Ради Європи та актів Європейського Союзу тощо.

Таким чином, удосконалення чинного кримінального законодавства України шляхом введення норм про відповідальність за такий вид кримінальних правопорушень як кримінальні проступки, є нагальною необхідністю, зумовленою прагненнями гуманізації вітчизняної системи заходів кримінально-правового впливу, виконанням Україною міжнародних зобов'язань, подальшою диференціацією заходів юридичної відповідальності за суспільно небезпечні й суспільно шкідливі діяння, забезпечення узгодженості між основними вітчизняними законами кримінально-правового блоку – Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України. Виділення з передбачених чинним Кримінальним кодексом злочинів деяких менш небезпечних діянь у групу кримінальних проступків та встановлення правових наслідків, які б відрізнялись за ступенем, тривалістю, характером обмежень прав та свобод правопорушника від правових наслідків вчинення особою злочину, дозволить послабити офіційно визнаний рівень криміналізації суспільства, гуманізувати законодавство в сфері протидії злочинності, продовжити реформування системи кримінальної юстиції в Україні, зробити менш витратною діяльність

її органів. Вказане дозволяє стверджувати, що загальна ідея Закону, проект якого аналізується (далі – Проект), заслуговує на підтримку.

Про доцільність запровадження кримінальних проступків свідчить також іноземний досвід: кримінальне законодавство переважної більшості європейських держав та інших держав світу передбачає два і навіть три види кримінально-караних діянь (злочин-проступок-порушення, а в англосаксонській правовій сім'ї – фелонія і місдімінор). В Європі давно дійшли висновку, що у сфері кримінального права не може бути лише одного різновиду караних діянь (злочину) – причому не лише за їх тяжкістю, а й за ступенем покарання та правовими наслідками для покараної особи.

Водночас, аналіз зазначеного проекту Закону України та пояснювальної записки до нього дають підстави висловити наступні пропозиції та зауваження з цього приводу.

1. Ст.1 Проекту пропонує нове визначення завдання КК України: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони ... від кримінально-протиправних посягань...». Вбачається недоцільним вводити нове поняття «кримінально-протиправні посягання», адже в Законі не дається його визначення або роз'яснення. Крім того, Проект і так перенасичений новими визначеннями і поняттями. Доцільніше було б запропонувати наступну редакцію статті: «Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони ... від протиправних посягань...».

2. Не зовсім вдалим, з точки зору граматичної форми та змістовного навантаження, є формулювання ст. 2-1. «Принцип законності і принцип юридичної визначеності» Проекту. Так словосполучення «повинне здійснюватись» та «повинні визначати» пропонуємо замінити на словосполучення «здійснюються» та «визначаються» відповідно, які більш відповідають юридичному лексиці та духу закону, втіленому в КК.

3. У Проекті пропонується редакція ст. 2-3 КК «Принцип вини». Аналіз запропонованої редакції дає можливість відзначити, що більш вдалим є визначення цього принципу в чинній редакції ст. 2 КК. Отже, вбачається доцільнішим запропонувати наступну редакцію ст.2-3 КК: «Особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду».

Якщо ж і залишати вказану статтю у запропонованій редакції, то, все ж таки, коректніше було б слова «діяння (дію чи бездіяльність) і ті наслідки, що настали, щодо яких встановлена її вина» замінити на «кримінальне правопорушення, щодо якого встановлена її вина».

Крім того, було б правильнішим змінити назву вказаної статті на «Принцип винності» або «Принцип винної відповідальності», адже поняття і форми вини визначаються іншими статтями Кодексу.

4. У ст. 2-4. «Принцип справедливості» та у ст. 2-5. «Принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності» пропонується виключити слова «характерові і» та слова «характер і» відповідно, оскільки кримінальному праву України не притаманне характеристика тяжкості правопорушення через його характер. Крім того, в подальшому згадана ознака не зустрічається в тексті Проекту.

5. Статтю 2-6 «Принцип особистого характеру кримінальної відповідальності» після слова «покаранню» пропонується доповнити словами «та іншим заходам кримінально-правового характеру», оскільки це порушує принцип цілісності під час введення інституту кримінальних проступків та заходів кримінально-правового характеру як особливого виду державного примусу за вчинення зазначених діянь.

6. Вбачається не тільки недоцільним, а й необґрунтованим виключення ч. 3 ст. 3 КК, оскільки це може призвести до передбачення кримінальної відповідальності не тільки в КК, а й в інших нормативно-правових актах. Це зруйнує характерний для вітчизняного кримінального права принцип передбачення кримінальної відповідальності тільки в одному кодифікованому нормативному акті – КК України, зробить можливим невмотивоване обмеження конституційних прав і свобод громадян та запровадить значні незручності у правозастосуванні.

7. Однозначно позитивними змінами є запропоновані закріплені на законодавчому рівні і чітко визначені у Загальній частині КК поняття «значної шкоди», «тяжких наслідків», «особливо тяжких наслідків», «значної матеріальної (майнової) шкоди», «великої матеріальної (майнової) шкоди», «особливо великої матеріальної (майнової) шкоди», «значного розміру», «великого розміру», «особливо великого розміру». Однак, слід звернути увагу на наступне. Багато із вказаних визначень прив'язуються до поняття «розрахункова одиниця». П.10 Примітки до Розділу III Загальної частини КК визначає її розмір – 30 гривень. Така чітка вказівка на визначену в гривнях суму є зовсім не зрозумілою. Враховуючи постійні зміни в економіці країни, беручи до уваги наявні та можливі у майбутньому процеси інфляції, девальвації тощо, доречніше було б залишити «неоподатковуваний мінімум доходів громадян» в якості такої одиниці. Тим більше, що на ньому базуються і кримінальне, і адміністративне, і податкове законодавство.

8. Проект Закону у статтях 11, 11-1, 11-2 пропонує визначення понять «кримінальне правопорушення», «злочин», «кримінальний проступок». Не викликає сумнівів, що позитивним є чітке розмежування цих понять. Водночас, виникає з цього приводу декілька зауважень. По-перше, проектом виключено будь-які згадки про «суспільну небезпечність» («суспільну небезпеку») злочину чи кримінального правопорушення взагалі тому що, як свідчить Пояснювальна записка, це «малозрозуміла наукова абстракція, яка за десятиріччя свого існування у радянському і

пострадянському просторі не довела свого практичного значення». Однак, це лише одна із думок. Суспільна небезпечність є невід'ємною основною ознакою злочину, за якою і відбувається розмежування злочин – проступок – правопорушення. Тому такі концептуальні зміни потребують подальшого розроблення, обговорення і схвалення. По-друге, визначення злочину та кримінального проступку через наявність певних наслідків, зазначених у ч. 2 ст. 11-1 та ч. 2 ст. 11-2 Проекту, є некоректним як з наукової, так і з правозастосовчої точки зору. Як відомо, далеко не всі злочини спричиняють настання реальних наслідків та можуть не створювати загрози заподіяння таких наслідків (так звані злочини з формальним та усіченим складом), тому вказані визначення не можна вважати коректними. По-третє, під час формулювання малозначності діяння у ч. 3 ст. 11 Проекту автори застосували лінгвістичну конструкцію з подвійним запереченням «не може бути не визнана», яку не можна визнати вдалою, тому пропонуємо замінити вказані слова на слово «визнається».

9. У цілому слід позитивно оцінити передбачення статтями 12-1–12-4 КК правил кримінально-правової кваліфікації. У той же час слід зазначити, що суперечливою видається ч. 7 ст. 12-1 Проекту щодо незастосування КК у випадку, якщо нормативно-правовий акт іншої галузі законодавства прямо дозволяє вчинення певного діяння. У цьому формулюванні нормативно-правовий акт, що не має вищої юридичної сили, може стати перепорою до застосування КК України, що порушує принцип субординації та верховенства закону як акту вищої юридичної сили.

Проектом запропоновано у випадку, коли злочин вчинено службовою особою з використанням влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо це спричинило значну шкоду чи тяжкі наслідки здійснювати кваліфікацію одночасно за статтею (частиною статті) Книги I Особливої частини цього Кодексу, що передбачає вчинене особою діяння, і за відповідною частиною статті 364 цього Кодексу (ч.3 ст.12-4 Проекту). Однак, зазначене положення порушує права особи та суперечить Конституції України.

Слід зазначити, що питання щодо правил кримінально-правової кваліфікації є досить дискусійним, серед науковців та практиків не існує єдиної думки щодо нього. Тому для уніфікації підходів до кваліфікації діянь достатньо виробити певні рекомендації на рівні підзаконного нормативно-правового акту, встановлення їх в КК України вбачається зайвим.

10. Необґрунтованими, недоцільними і незрозумілими є запропоноване виключення положення статей 45–48 КК щодо підстав звільнення від кримінальної відповідальності у випадках «дійового каяття», «примирення з потерпілим», «передачі особи на поруки» і «зміни обстановки», що взагалі суттєво обмежує права особи, зокрема право на звільнення від кримінальної відповідальності.

11. Не зрозумілою і недоцільною видається градація громадських (ст. 56 Проекту Закону) та виправних (ст. 57) робіт, службових обмежень (ст.58), арешту (ст.60) на ступені. До того ж, градація службових обмежень стосується лише часу, на який призначається покарання, а в самих обмеженнях відмінності відсутні. Існує відмінність у відрахуванні відсотків із суми заробітку або грошового забезпечення, залежно від того, вчинений був злочин чи кримінальний проступок. Але яким чином ступені взаємопов'язані з відрахуваннями – не зрозуміло.

Якщо вже і розмежовувати розмір покарань, то лише у зв'язку з тим, злочин чи проступок було вчинено, не більше. Детальніша градація вбачається не потрібною.

Також вбачається недоцільним та безпідставним виключення громадських робіт з переліку покарань, що застосовуються до осіб, що вчинили злочини.

12. Оминув законодавець своєю увагою необхідність змін до ст. 255 КК України. У зв'язку з внесенням уточнень до ч.4 ст. 28 КК України (стосовно злочину, вчиненого злочинною організацією), пропонуємо в ч.1 ст. 255 чинного Кримінального кодексу України слова «тяжкого чи особливо тяжкого злочину» замінити словами «тяжкого (тяжких) чи особливо тяжкого (особливо тяжких) злочинів».

Незважаючи на вказані недоліки або спірні питання, поданий законопроект містить ряд позитивних моментів, зокрема:

1. Визначено поняття кримінального правопорушення та його види, а також поняття кримінального проступку (проступку) і злочину, конкретні критерії їх розмежування, а також види злочинів (статті 11, 11-1, 11-2 і 12). Залежно від ступеня тяжкості та правових наслідків їх вчинення кримінальні правопорушення поділяються на злочини та проступки, а злочини, у свою чергу, на 1) нетяжкі, 2) тяжкі та 3) особливо тяжкі злочини. З цією метою уніфіковано визначено поняття різних видів шкоди: значна шкода; тяжкі наслідки; особливо тяжкі наслідки; значна матеріальна (майнова) шкода і значний розмір; велика матеріальна (майнова) шкода і великий розмір; особливо велика матеріальна (майнова) шкода і особливо великий розмір.

2. З метою уникнення дублювання і ускладнення нормативного матеріалу визнано недоцільним виділення положень про кримінальні проступки в окремому Законі. Пропонується в єдиному акті визначити вичерпний перелік злочинів і проступків. Відповідно до Проекту Особливу частину КК України поділено на дві Книги: Книга 1. Злочини і Книга 2. Кримінальні проступки.

Книга 2. Кримінальні проступки містить усього 189 статей (близько 200 простих складів проступків). При цьому до Книги 2. Кримінальні проступки включено: близько 100 простих складів проступків, які наразі є адміністративними проступками, передбаченими Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) і Митним кодексом України, але за своїм характером не є правопорушеннями проти порядку

управління (посягають на здоров'я людини, громадський порядок та інші не пов'язані з порядком управління цінності), а виходячи зі ступеня тяжкості мають бути криміналізовані із встановленням за їх вчинення найменш суворих кримінальних покарань; близько 100 простих складів проступків, які наразі є злочинами невеликої тяжкості, передбаченими КК України, і, виходячи із невисокого ступеню їхньої тяжкості, можуть бути переведені до категорії кримінальних проступків із встановленням за їх вчинення дещо менш суворих, ніж зараз, або таких самих, як зараз, кримінальних покарань за проступки; майже 80 кваліфікованих складів проступків (обтяжених повторністю, вчинення діяння групою осіб абощо).

3. Чітко на законодавчому рівні закріплено принципи Кримінального кодексу України.

4. Проект Закону чітко закріплює поняття та правила кваліфікації, чого немає в чинному КК України.

5. В поданому на розгляд законопроекті чітко і зрозуміло подається система та характер покарань, які можуть застосовуватись до осіб, що вчинили кримінальний проступок або злочин, із вказівкою на те, як ці покарання можуть призначатись (як основні чи як додаткові).

Висновок: враховуючи вказане вище, з урахуванням наданих зауважень, що носять в основному технічний характер, слід в цілому позитивно оцінити поданий законопроект та підтримати ініціативу народних депутатів України А.А. Кожем'якіна, М.П. Паламарчука, О.С. Сотник, В.М. Купрія, А.Л. Палатного, В.А. Іщенко, В.В. Бухарева, Р.М. Мацоли, І.В. Мосійчука, Ю.В. Луценка, П.П. Костенка стосовно внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків.

Орлов Ю.В., Авдєєв О.О., Галкін Д.В., Цвіркун Н.Ю., Шульга А.М.

**Пропозиції та зауваження
до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких
законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування
окремих категорій кримінальних правопорушень»**

На сьогоднішній день удосконалення чинного кримінального законодавства України шляхом введення норм про відповідальність за такий вид кримінальних правопорушень як кримінальні проступки, є нагальною необхідністю, зумовленою прагненнями гуманізації вітчизняної системи заходів кримінально-правового впливу, виконанням Україною міжнародних зобов'язань, подальшою диференціацією заходів юридичної відповідальності за суспільно небезпечні й суспільно шкідливі діяння, забезпечення узгодженості між основними вітчизняними законами кримінально-правового блоку – Кримінальним та Кримінальним процесуальним кодексами України. Виділення з передбачених чинним Кримінальним кодексом злочинів деяких менш небезпечних діянь у групу кримінальних проступків та встановлення правових наслідків, які б відрізнялись за ступенем, тривалістю, характером обмежень прав та свобод правопорушника від правових наслідків вчинення особою злочину, дозволить послабити офіційно визнаний рівень криміналізації суспільства, гуманізувати законодавство у сфері боротьби зі злочинністю, продовжити реформування системи кримінальної юстиції в Україні, зробити менш витратною діяльність її органів. Вказане дозволяє стверджувати, що загальна ідея Закону, проект якого аналізується (далі – Проект), є своєчасною та заслуговує на підтримку.

У теорії кримінального права визнається, що створення законодавства про кримінальні проступки можливе у формі часткових змін та доповнень до чинного КК, яке може бути здійснене шляхом: 1) створення окремого розділу чи доповнення окремою книгою чинного Кримінального кодексу; 2) інтеграції до наявного нормативного матеріалу положень щодо кримінального проступку й відповідальності за нього; 3) ухвалення окремого (нового) Закону (наприклад, Кодексу про кримінальні проступки).

Авторами законопроекту визнано недоцільним виділення положень про кримінальні проступки в окремому Законі або в окремому Книгу у зв'язку із прагненням уникнути дублювання і ускладнення нормативного матеріалу. Таке концептуальне положення заслуговує на підтримку.

Аналіз поданого законопроекту дозволяє зазначити, що в ньому, зокрема, здійснено спробу забезпечити реалізацію ідеї гуманізації вітчизняної кримінальної політики та впровадити у правову систему держави положення щодо нового виду кримінального правопорушення – кримінального проступку. При цьому загальна концепція пропонованих змін ґрунтується

на формуванні в кримінальному праві України інституту кримінального проступку шляхом синтезу відповідної групи правопорушень з окремих адміністративних деліктів та злочинів невеликої тяжкості, виділення підстав кримінальної відповідальності за їх вчинення у окремі структурні одиниці Особливої частини КК та встановленні особливостей кримінально-правових наслідків вчинення проступків. Водночас, вивчення тієї частини Проекту, в якій передбачається внесення змін та доповнень до КК, дозволяє дійти висновку, що у пропонованому вигляді значна кількість новел не можуть бути підтримані як такі, що суперечать основам кримінально-правової законотворчості, положенням доктрини кримінального права України або містять внутрішньо- та зовнішньосистемні суперечності й неузгодженості. Зокрема:

1) Авторами законопроекту було застосовано суто технічний підхід, результатом якого стало перейменування окремих адміністративних правопорушень, а також злочинів невеликої тяжкості у кримінальні проступки.

2) Основним правовим наслідком вчинення злочину є кримінальна відповідальність, підставою якої є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого КК України. Жодних змін до ч. 1 ст. 2 КК (а саме вона визначає підставу кримінальної відповідальності) в аналізованому Проекті не пропонується. Водночас, в його положеннях кримінальна відповідальність передбачається як правовий наслідок вчинення й такого виду кримінального правопорушення, як кримінальний проступок. Таким чином, в Проекті залишилось невирішеним одне з принципових питань – правової підстави кримінальної відповідальності за кримінальний проступок.

3) Не є доцільним заміна терміну «злочинність» на «кримінальну протиправність», бо злочинність є поняттям більш ширше визначеним науковцями як – відносно масове, історично мінливе, соціальне і кримінально-правове явище, що являє собою цілісну сукупність всіх злочинів, вчинених на певній території за відповідний період часу. У той час, як кримінальна протиправність розглядається лише як окрема ознака злочинності.

4) Щодо положень ст. 11 та ст. 12 запропонованого законопроекту, то треба зазначити наступне. Загальне визначення кримінального проступку повинно містити усі матеріальні та формальні ознаки. Цього вимагає доктрина вітчизняного кримінального права. У запропонованому варіанті визначення кримінального проступку подане, як передбаченого цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Відсутність вказівки на матеріальну ознаку правопорушення робить неможливим

відмежування кримінального проступку від малозначного діяння, про яке говориться у ч. 2 ст. 11 Проекту.

5) Пропоновані зміни до ч. 2 ст. 12 суперечить пропонованій редакції ч. 1 ст. 11 КК. Поняття «кримінальне правопорушення» та «кримінальний проступок» співвідносяться як супідрядні, перше з яких є родовим. Відтак, друге – має містити всі ознаки першого. Разом з тим, з метою виконання принципу економії мовних засобів у законодавчому тексті пропонується внести зміни до проекту редакції ч. 2 ст. 12 КК України та викласти її таким чином: «Кримінальним проступком є кримінальне правопорушення, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Також видається за доцільне нормативно зафіксувати поняття злочину. Відсутність такого створить підстави для неоднакового його розуміння. Враховуючи положення ч. 1 ст. 11 Проекту, можливо запропонувати таке його визначення: «Злочином є кримінальне правопорушення, за яке передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк понад два роки або довічне позбавлення волі, а також основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

6) З метою забезпечення повноти правового регулювання, правової точності та несуперечливості до ч. 7 ст. 12 КК України пропонується внести зміни і доповнення та викласти її в такій редакції: «Вид кримінального правопорушення, а також ступінь тяжкості злочину, за вчинення якого передбачено одночасно основне покарання у виді штрафу та позбавлення волі, визначається, виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин».

7) Не можна підтримати наявну в Проекті спробу адаптації інституту кримінальної відповідальності за незакінчений злочин до категорії кримінального проступку. Виділення такого виду кримінальних правопорушень, як проступки, обґрунтовується, зокрема, потребами гуманізації кримінально-правової політики. При цьому, критеріями віднесення того чи іншого складу злочину до кримінальних проступків при цьому є складність при документуванні та доказуванні кримінальних правопорушень, а також ступінь суспільної небезпеки того чи іншого складу злочину.

Слід наголосити, що незакінчене правопорушення (готування чи замах) містить нижчий ступінь суспільної небезпеки, аніж закінчене. Крім того, практика свідчить, що складність доказування незакінченого злочину значно вища, аніж доказування закінченого посягання. У зв'язку із цим не вбачається потреби передбачення відповідальності за незакінчений кримінальний проступок.

8) Додаткового обґрунтування потребує доцільність встановлення такої форми співучасті, як вчинення кримінального правопорушення організованою групою. Є сумнівною практична придатність такої норми, адже навряд чи може існувати організована група (стійке злочинне об'єднання, яке характеризується розподілом функцій учасників, учасники котрого об'єднані єдиним планом), створена для вчинення кримінальних проступків. Для визначення особливостей відповідальності за групове вчинення кримінального правопорушення у виді кримінального проступку достатньо, як уявляється, передбачити в ст. 28 КК окрему частину такого змісту: «Кримінальний проступок визнається вчиненим за попередньою змовою групою осіб, якщо його спільно вчинили декілька осіб (дві або більше), які заздалегідь, тобто до початку кримінального проступку, домовилися про спільне його вчинення».

9) Виходячи з уніфікованої термінології, що передбачає автоматичну заміну слів та словосполучень зі «злочину» на «кримінальне правопорушення», автори у ч. 4 ст. 28 Проекту залишили формулювання «злочинна організація». Логічним у цьому випадку є застосування обігу «кримінально протиправна організація» або ж «кримінальна організація». Відповідні зміни потрібно внести й у ст. 30 Проекту.

10) Пропоновані зміни до ч. 2 ст. 32 КК щодо заміни словосполучення «злочинним наміром» на «кримінально протиправним наміром» не можна вважати обґрунтованими. Категорія «злочинний намір», що нині фігурує у чинній редакції ч. 2 ст. 32 КК України, має розумітися як намір на вчинення злочину в цілому. В той же час пропонована механічна заміна змінює зміст вказаної категорії, яка повинна вже розумітися як намір, що заборонений кримінальним законодавством (кримінально протиправний намір). Цілком очевидно, що кримінальним законодавством України жоден намір не забороняється. Свобода думки і слова – конституційні принципи (ст. 34 Конституції України). Норми-заборони, розташовані в Особливій частині КК України, описують виключно діяння, а не наміри. Тож варто утриматись від прийняття подібної пропозиції. Натомість можливим видається оперування категорію «намір на вчинення кримінального правопорушення» у відповідному контексті та у належних відмінках в ч. 2 ст. 32 КК України.

11) Деякі положення законопроекту суперечать усталеним положенням національної кримінально-правової доктрини. Перш за все, це стосується такого специфічного правового наслідку, як судимість. Саме за цією ознакою кримінальна відповідальність відрізняється від інших видів юридичної відповідальності (адміністративної, дисциплінарної тощо).

12) Потребують доопрацювання встановлені в Проекті ознаки та правила визначення повторності та сукупності правопорушень (розділ VII «Повторність, сукупність кримінальних правопорушень та рецидив злочинів»). Слід взяти до уваги, що наявність повторності або сукупності

впливає на міру кримінальної відповідальності – за загальним правилом, погіршує становище особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Крім того, згідно з положеннями правової доктрини, визначати спільну міру юридичної відповідальності за різні види правопорушень неприпустимо. Водночас, з відповідних положень Проекту випливає, що послідовне вчинення особою кримінальних правопорушень різного виду, тобто злочину, а потім кримінального проступку чи навпаки, визнаватиметься повторністю: «Повторністю кримінальних правопорушень визнається вчинення двох або більше кримінальних правопорушень, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини цього Кодексу». Тому, згідно запропонованих положень, наприклад, вчинення особою кримінального проступку, передбаченого ч. 1 ст. 196 КК (умисне знищення або пошкодження чужого майна), а згодом – злочину, передбаченого ч. 2 ст. 196 КК (умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах) утворюватиме повторність кримінальних правопорушень із врахуванням її при призначенні покарання як обтяжуючої обставини. З такою можливістю, зважаючи на викладене вище, погодитись неможна. Натомість можна запропонувати виділити окремі види повторності – «повторність злочинів» та «повторність кримінальних проступків».

13) Викликає зауваження положення п. 67 проекту в частині пропонуваніх змін до ч. 4 ст. 88 КК щодо заміни слова «злочинність» на «кримінальну протиправність». Справа в тому, що ч. 4 ст. 88 КК не містить вказаного слова. Останнє натомість присутнє у ч. 3 ст. 88 КК, де і необхідно здійснити заміну.

14) У п. 35 Проекту серед іншого пропонується замінити в назвах розділів I–XII Особливої частини КК слово «злочинність» на «кримінальну протиправність». Втім, у назвах зазначених, а також і всіх інших розділів Особливої частини КК використовується термін «злочини», а не «злочинність». Тож до зазначеного пункту проекту варто внести зміни та викласти його в такій редакції: «У назві розділу VIII Загальної частини слово «злочинність» замінити на «кримінальну протиправність», а в назвах розділів Особливої частини КК України слова «злочини» – на «кримінальні правопорушення».

15) Пропозиція заміни у ст. 118 другому абзаці Проекту терміну «злочинця» на «правопорушника» може бути підтримана, через необхідність заміни деяких злочинів кримінальними проступками.

Правопорушником визначається особа, що вчинила неправомірне (протиправне) суспільно-небезпечне винне діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого може бути притягнута до юридичної відповідальності. Правопорушення (delictum) за ступенем суспільної небезпеки поділяються на злочини і проступки.

16) У п. 101 Проекту вказується про зниження санкції за вчинення крадіжки – пропонується замінити покарання у виді позбавлення волі на строк до трьох

років на покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років. У п. 102 також вказується про зниження санкції за вчинення грабежу – пропонується замінити покарання у виді позбавлення волі на строк до чотирьох років на покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років. У даному випадку, прирівнюючи крадіжку і грабіж, видно, що характер суспільної небезпеки грабежу порівняно з крадіжкою є підвищеним. Це зумовлюється тим, що грабіжник не приховує свого наміру протиправно заволодіти майном, діє відкрито для сторонніх осіб, ігноруючи волю потерпілого чи осіб, у володінні чи під охороною яких перебуває майно. Отже, гуманізація покарання за вчинення грабежу є не зовсім обґрунтованим рішенням, хоча видається, що воно було прийнято з метою зменшення навантаження на слідчих. Такий же підхід застосовується авторами і при конструюванні ст. 194 КК. Означені норми, а точніше їх частини перші пропонується визнавати кримінальними проступками. І як було сказано, лише некваліфіковану крадіжку можна визнавати кримінальним проступком. Інші діяння в силу підвищеної суспільної небезпеки не можна переводити у ранг кримінальних проступків.

17) Проблематичною вбачається запропонована авторами Проекту редакція ст. 286-1 КК. Необхідно додатково обґрунтувати та з'ясувати наявність потреби у встановленні кримінальної відповідальності за дане правопорушення, відповідності вимогам сьогодення та соціальної обумовленості його криміналізації. Потребує вирішення наступних питань: 1) чи має дане діяння достатній для криміналізації характер та ступінь суспільної небезпеки; 2) чи є в нашій країні об'єктивно існуючі умови для цього діяння, котрі неможливо усунути без застосування кримінальної відповідальності; 3) чи є криміналізація даного діяння закономірним, соціально обумовленим та своєчасним кроком; 4) чи є можливість впливу на осіб, які вчиняють дане діяння за допомогою кримінально-правових заходів; 5) чи є реальною процесуальна здійсненність переслідування осіб, винних у вчиненні даного проступку.

У чинному Кримінальному кодексі України у ст. 67 «Обставини, які обтяжують покарання» передбаченні такі обставини. Серед них самостійне місце займає вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів. Натомість можливо запропонувати введення до ст. 286 чинного КК відповідної кваліфікуючої ознаки, як «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом та знаходиться у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції».

Також, авторами Проекту пропонується застосування покарання за керування транспортними засобами в стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують

увагу та швидкість реакції у вигляді штрафу від однієї до двох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з позбавленням права керувати транспортними засобами на строк до трьох років, або без такого.

З цього приводу слід зауважити, що в КК України не існує такого виду покарання як «позбавленням права керувати транспортними засобами», що було запропоновано в якості покарання у санкції ст. 286-1 Проекту. Можливим вирішенням означеної проблеми може бути: по-перше, внесення змін та доповнень до ст. 51 КК у частині доповнення її таким видом покарання як позбавленням права керувати транспортними засобами; по-друге, позбавленням права керувати транспортними засобами прирівняти до вже існуючого виду покарання – позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Існування такої новели у теперішньому вигляді є неможливим.

18) В якості загальних зауважень можна виділити. По-перше, необґрунтоване та незрозуміле підвищення розміру штрафу, як виду покарання, зокрема, у ст.ст. 136; 159-1; 160; 204; 205; 205-1; 206; 209-1; 210; 212; 212-1; 219; 220-1; 220-2; 222; 223-1; 224; 227; 229; 232; 232-1; 232-2; 244; 293; 300; 313; 318; 347; 347-1; 351; 361-1; 361-2; 362; 363; 364-1; 364-2; 366; 366-1; 367; 368-2; 369-2; 374. По-друге, необґрунтоване та незрозуміле переведення кримінальних проступків до злочинів середньої тяжкості. Це, зокрема, ст.ст. 118; 123; 124; ч. 2 ст. 136; 142; 158-1; 161; 180; 309; 342; 343; 365-2. У даних випадках має місце відхід від принципу гуманізму у кримінальному праві. Штучне підвищення суспільної небезпеки та посилення покарання не сприяє демократизації суспільства та порушує принцип гуманізму. Держава в особі спеціально уповноважених органів та службових осіб повинна виконувати правоохоронну функцію шляхом виховання громадян у дусі чесного дотримання норм закону та інших нормативних актів, а також попередження вчинення як злочинів так й інших правопорушень.

Висновок: при загальній позитивній оцінці пропонувананих в аналізованому законопроекті новел, які мають забезпечити впровадження прогресивної ідеї інституту кримінального проступку, документ потребує доопрацювання в частині виявлених зауважень та наданих пропозицій.

Салманова О.Ю., Комзюк А.Т., Юхно О.О., Андрійченко Н.С.,
Аюпова Р.М., Бугайчук К.Л., Ізбаш К.С., Михайлова Ю.О.,
Михальський О.О., Моргунов О.А., Резнік О.М., Святокум І.О.

Пропозиції
Харківського національного університету внутрішніх справ
щодо вирішення проблемних аспектів функціонування
Національної поліції України та удосконалення нормативної бази її
діяльності

I. Щодо загальної системи підрозділів Національної поліції України

1. Відповідно до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» у складі поліції функціонують: 1) кримінальна поліція; 2) патрульна поліція; 3) органи досудового розслідування; 4) поліція охорони; 5) спеціальна поліція; 6) поліція особливого призначення.

Натомість правовий статус цих видів поліції є невизначеним, що суттєво впливає на порядок реалізації ними завдань Національної поліції та механізм координації дій щодо забезпечення публічної безпеки та порядку в державі.

2. У жовтні 2016 року на розгляд Верховної ради України був поданий проект Закону України № 5277 від 18.10.2016 «Про внесення зміни до статті 13 Закону України «Про Національну поліцію» (щодо утворення дорожньої поліції)». При його розробці автори виходили з позиції, що на теперішній час функції охорони публічної безпеки та порядку та на вулицях здійснюють в основному підрозділи патрульної служби Національної поліції, які частіше не встигають належним чином реагувати як на правопорушення кримінальної та адміністративної спрямованості та дорожньо-транспортні пригоди.

Натомість вважаємо, що дорожня патрульна поліція має функціонувати у складі Департаменту патрульної поліції, адже її завдання, у багатьох випадках є подібними до тих, що визначені Положенням про Департамент патрульної поліції від 06.11.2015 № 73 (у редакції наказу Національної поліції від 18.11.2015 № 96).

Пропозиції:

1. Розробити проект постанови Кабінету Міністрів України «Про систему Національної поліції України» в якій чітко визначити поняття, завдання, правовий статус, структуру та повноваження усіх видів Національної поліції, що зазначені в статті 13 чинного закону України «Про Національну поліцію»: кримінальної поліції, патрульної поліції, поліції охорони, спеціальної поліції, поліції особливого призначення та органів досудового розслідування.

2. Розробити та прийняти нове Положення про Департамент патрульної поліції в якому визначити його нову структуру: патрульна поліція та дорожня патрульна поліція. До повноважень департаменту слід додати наступні:

ведення статистики і наукової роботи у сфері безпеки дорожнього руху, забезпечення контролю за дотриманням законів, правил і нормативів у сфері безпеки дорожнього руху, здійснення державної реєстрації (перереєстрації) та обліку транспортних засобів та систематизації відомостей про їхніх власників, прийом іспитів на право керування транспортними засобами і видання відповідних документів.

3. Внести зміни до статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» щодо її повноважень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху (у разі створення підрозділів дорожньої патрульної поліції).

II. Щодо оптимізації структури територіальних органів Національної поліції України

1. На теперішній час згідно із Законом України «Про Національну поліцію» систему поліції складають: центральний орган управління поліцією; територіальні органи поліції.

Територіальні органи поліції утворюються як юридичні особи публічного права в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, районах, містах, районах у містах та як міжрегіональні територіальні органи повноваження яких поширюються на декілька адміністративно-територіальних одиниць.

Згідно з концептуальним рішенням керівництва Національної поліції, з-під впливу керівників територіальних органів Національної поліції виведена низка ключових структур, та відповідно створені:

- Департамент патрульної поліції;
- Департамент протидії наркозлочинності;
- Департамент внутрішньої безпеки;
- Департамент кіберполіції;
- Департамент захисту економіки;
- Департамент поліції охорони.

Зазначені утворення є міжрегіональними територіальними органами Національної поліції, які підпорядковуються керівникові Національної поліції України.

Отже наразі складається ситуація, що зазначені вище органи Національної поліції не підпорядковані керівникові ГУНП в області, але здійснюють свою діяльність на території, за забезпечення правопорядку на якій відповідає саме він.

Більш того, згідно із законом України «Про Національну поліцію» місцеві ради депутатів мають право за результатами оцінки діяльності органу поліції на відповідній території прийняти резолюцію недовіри керівнику відповідного органу поліції, що є підставою для звільнення його із займаної посади. Отже, начальнику регіонального ГУНП фактично приходиться відповідати за діяльність поліцейських сил, які діють на території відповідного управління, але не підпорядковані йому напряму.

З урахуванням зазначених структурних і функціональних змін, вплив керівника територіального управління Національної поліції безпосередньо на оперативну діяльність сил Національної поліції регіону зменшилася.

2. Слід також відмітити, що на регіональному рівні існує проблема координації діяльності територіальних підрозділів центральних органів виконавчої влади, які входять до сфери управління МВС України: Державної служби з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби, сервісних центрів МВС України, Державної міграційної служби, Національної гвардії.

3. Велику занепокоєність викликає скорочення чисельності відділів та відділень Національної поліції, а також чисельності особового складу дільничних інспекторів поліції, що негативно впливає на стан оперативної обстановки в окремих регіонах та взаємодію громадськості з місцевими підрозділами Національної поліції.

Пропозиції:

1. Вважаємо доцільним здійснити оптимізацію побудови обласних (міст Києва та Севастополя) ГУНП, шляхом повернення до їх структури підрозділів патрульної поліції, поліції охорони, протидії наркозлочинності, кіберполіції та захисту економіки. Причому ми підтримуємо виділення в окрему міжрегіональну структуру підрозділів внутрішньої безпеки.

2. З метою оптимізації структури та впорядкування повноважень регіональних управлінь Національної поліції України слід затвердити відомчий наказ Національної поліції України «Про територіальні органи Національної поліції України», в якому слід визначити їх перелік, структуру, підпорядкування та, відповідно, права і обов'язки, в т.ч. керівництва Головного управління, керівників відділів, відділень поліції, типові функціональні обов'язки особового складу тощо.

3. З метою належної організації забезпечення публічної безпеки та порядку на регіональному рівні, протидії найбільш розповсюдженим злочинам, доцільною є розробка та затвердження наказу Національної поліції України «Про організацію системи комплексного використання сил і засобів Міністерства внутрішніх справ щодо забезпечення публічної безпеки та порядку».

У зазначеному наказі слід висвітлити повноваження та механізм взаємодії територіальних органів виконавчої влади, що належать до сфери управління МВС України, по забезпеченню публічної безпеки та порядку на підконтрольній території, а також у разі виникнення надзвичайних ситуацій криміногенного, природнього та технологічного характеру.

Вважаємо доцільним закріпити за керівником Головного управління Національної поліції в області повноваження щодо координації дій усіх територіальних органів та підрозділів центральних органів виконавчої влади, що належать до сфери управління МВС України на відповідній території: Національної гвардії України, Державної міграційної служби, Державної прикордонної служби, Державної служби з надзвичайних ситуацій.

4. З метою наближення діяльності Національної поліції до потреб місцевих громад, оперативного реагування на злочини та інші події, слід збільшити чисельність відділень поліції відповідно до потреб населення відповідних адміністративно-територіальних одиниць, а також збільшити кількість дільничних інспекторів поліції, які обслуговують відповідні населенні пункти.

В цьому аспекті вважаємо доцільним виходити, окрім стану оперативної обстановки та особливостей території, з чисельності населення, що проживає на адміністративній дільниці: один дільничний інспектор поліції на 2,5-3 тисячі населення.

III. Щодо правового статусу органів досудового розслідування, підрозділів НДЕКЦ, а також здійснення окремих слідчих (розшукових) дій

Пропозиції:

1. З метою підвищення ефективності діяльності та зменшення адміністративного впливу і тиску при прийнятті процесуальних рішень на підрозділи органів досудового розслідування, рекомендуємо розглянути питання про їх підпорядкування МВС України за прикладом підрозділів НДЕКЦ, як це, до речі, існує в практиці багатьох країн світової спільноти.

2. Доцільним вбачається створення у підрозділах НДЕКЦ посад, що заміщуються поліцейськими, оскільки на сьогодні, вони працюють на вільнонайманих посадах і можуть не виконувати свої професійні обов'язки, зокрема у вихідні дні. В такому разі, наприклад у резонансних справах, фахівець НДЕКЦ розпочинає дослідження за постановою слідчого лише через декілька днів після вчинення злочину та огляду місця події, що унеможливує розкриття злочину «по гарячих слідах».

3. Слід узгодити норми Закону України «Про Національну поліцію» з нормами Конституції України та положеннями КПК України в частині інформування членів сім'ї про затримання особи.

На наш погляд, Законом України «Про Національну поліцію» звужено коло осіб, яких поліцейській зобов'язаний негайно повідомити про затримання особи, зокрема у ч. 3 статті 37 мова йде лише про членів сім'ї. В той самий час у статті 29 Конституції України та ч. 1 статті 213 КПК України говориться про близьких родичів, членів сім'ї чи інших осіб за вибором цієї особи.

Окрім того, зважаючи на специфіку застосування до неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого запобіжних заходів, у статті 37 Закону України «Про Національну поліцію» доцільно було б закріпити положення про те, що «...у разі затримання неповнолітньої особи негайно сповіщаються її батьки чи особи, які їх замінюють, а у випадку неможливості здійснення останнього – близькі родичі, члени сім'ї або педагог».

4. Необхідно удосконалити положення статті 38 Закону України «Про Національну поліцію», щодо проникнення до житла чи іншого володіння особи. Це необхідно зробити оскільки:

– відповідно до ч. 3 статті 38 після проникнення до житла чи іншого володіння особи поліцейський обов'язково складає протокол. Відтак не зрозумілим є правовий статус цього документу, його зміст та структурні частини; чи вручається він особі-володільцю житла; чи ознайомлюється вона з ним; чи повинна підписати; чи має права внести до нього свої зауваження та доповнення;

– у статті 38 Закону України «Про Національну поліцію» вказано на право поліцейського по проникненню до житла чи іншого володіння особи з метою рятування цінного майна, У зв'язку з цим не зрозуміло, що саме слід розуміти під «цінним майном», адже жодних законодавчих критеріїв його визначення не передбачено. Вважаємо, що слід виключити із цієї статті закону термін «цінне», а залишити поняття «майно», що сприятиме одноманітному і точному дотриманню поліцейськими цієї підстави проникнення до житла чи іншого володіння особи.

IV. Щодо здійснення оперативно-розшукової діяльності

1. Негативний вплив на сучасний стан організації оперативно-розшукової діяльності підрозділами Національної поліції України відіграв відтік у 2012-2016 р. досвідчених кадрів. Не останню роль у цьому відіграв закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» від 13 квітня 2012 № 4652-VI в якому на оперативні підрозділи було, покладено функцію виконання доручень слідчого про проведення слідчих дій, та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 41 КПК та ч. 4 ст. 7 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність»). У зв'язку з цим почастишали випадки, коли слідчим доводилось розслідувати злочини «не виходячи з кабінету», шляхом надання оперуповноваженим доручень на проведення слідчих дій. При цьому не враховується, що виконання доручень слідчого стосовно проведення гласних слідчих дій розшифровує оперуповноваженого, що у подальшому ускладнює вжиття заходів конспірації, які є суттєвими засадами в оперативній роботі, зокрема при здійсненні ініціативного пошуку, під час застосування агентурного методу. Це, безумовно, не сприяє якісному виконанню оперативно-розшукових функцій, покладених на оперативні підрозділи Національної поліції.

2. Особливої уваги заслуговує ч. 2 ст. 41 КПК, у якій зазначає що оперативні підрозділи не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатися з клопотаннями про їх проведення до слідчого судді чи прокурора. Саме ця правова норма викликала непорозуміння з боку практичних працівників

оперативних підрозділів Національної поліції щодо їх завдань у кримінальному провадженні.

3. Фактично позбавляє особовий склад перспектив оперативної роботи положення ч. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», у якій зазначено: «...у разі виявлення ознак злочину оперативний підрозділ зобов'язаний невідкладно направити зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України до відповідного органу досудового розслідування».

Вимоги щодо невідкладної передачі матеріалів ОРД в органи досудового, слідства, у разі виявлення ознак злочину, обмежують оперативні підрозділи у можливостях отримання інформації завдяки проведенню саме оперативно-розшукових заходів, інколи через це взагалі втрачається можливість виявити організаторів злочинних груп, з'ясувати весь механізм злочинної діяльності та встановити всіх причетних до злочину осіб.

4. В умовах діючого КПК України і закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативно-розшукове забезпечення кримінального провадження здійснюється оперативними підрозділами Національної поліції при наявності підстав зазначених у ст. 6 закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Причому здійснюється воно як до початку можливого кримінального провадження у формі оперативно-розшукових заходів та оперативної розробки, так і безпосередньо в його процесі, але вже у формі виконання доручень слідчого про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. В процесі кримінального провадження відомчими наказами МВС передбачено безпосереднє проведення оперативно-розшукових заходів, але тільки за узгодження зі слідчим.

Разом з тим зазначимо, що коло дозволених законом оперативно-розшукових заходів істотно ширше переліку негласних слідчих (розшукових) дій. Таким чином, деякі оперативно-розшукові заходи після початку кримінального провадження випадають з арсеналу заходів досудового розслідування: їх не має права проводити оперативний працівник і доручення про їх проведення не може давати слідчий.

У цьому сенсі п. 2 ч. 1 ст. 7 Закону «Про оперативно-розшукову діяльність» суперечить п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України, бо в ньому говориться, що підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність зобов'язані... «...виконувати письмові доручення слідчого... про проведення оперативно-розшукових заходів». Але КПК України права давати такі доручення слідчому не надає. І у той же час оперативний працівник не має права проводити оперативно-розшукові заходи у кримінальному провадженні за своєю ініціативою. Таким чином унеможливується здійснення дієвих механізмів виявлення і документування злочинів – використання оперативно-розшукових заходів у кримінальному провадженні.

5. Діюче кримінальне процесуальне законодавство значно розширило коло повноважень слідчого, а саме надало йому право самостійно проводити і давати доручення оперативним підрозділам про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зміст, тактика і методика проведення яких повністю відповідає аналогічним оперативно-розшуковим заходам. Це, в свою чергу, накладає обов'язок на слідчих в оволодінні навичками використання методів оперативно-розшукової діяльності у виявленні, документуванні та розслідуванні злочинів.

Особливого значення набувають ці навички, коли необхідно вирішувати складні завдання по розкриттю тяжких та особливо тяжких злочинів, розшуку небезпечних злочинців, припиненню діяльності організованих злочинних угруповань. Натомість на практиці молоді оперативні працівники та слідчі не мають достатніх навичок та вмінь щодо організації і тактики проведення оперативно-розшукових заходів та застосування методів оперативно-розшукової діяльності.

Пропозиції:

1. Закріпити у п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України положення про право слідчого давати доручення оперативним підрозділам на проведення не лише негласних слідчих (розшукових) дій, але й на проведення оперативно-розшукових заходів (які не дублюються негласними слідчими (розшуковими) діями), зміст та порядок проведення яких закріплений відомчими нормативно-правовими актами МВС України, тим самим усунути протиріччя між Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» і КПК України.

2. Покласти на оперативні підрозділи обов'язок виконувати доручення слідчого або прокурора лише щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій або оперативно-розшукових заходів. Зобов'язати слідчого самостійно проводити гласні слідчі (розшукові) дії. Надати слідчому право залучати працівників оперативних підрозділів до участі у проведенні гласних слідчих (розшукових) дій лише з метою виконання ними завдань оперативно-розшукової діяльності або обов'язків оперативних підрозділів;

3. Надати право оперативним підрозділам під час кримінального провадження звертатися до слідчого судді або прокурора з клопотаннями про проведення оперативно-розшукових заходів або негласних слідчих (розшукових) дій.

4. Впровадити в систему службової підготовки працівників Національної поліції (зокрема, слідчих та оперуповноважених) посилене вивчення правових засад організації і тактики проведення оперативно-розшукових заходів та методів оперативно-розшукової діяльності.

V. Щодо правового регулювання діяльності патрульної поліції

Раніше організаційна та практична діяльність патрульно-постової служби регулювалася окремим наказом Міністерства внутрішніх справ

від 28.07.94 № 404 «Про затвердження Статуту патрульно-постової служби міліції України». У зазначеному документі, зокрема, були визначені такі питання:

- Основи управління підрозділами патрульно-постової служби.
- Обов'язки патрульно-постових нарядів міліції.
- Поводження патрульних міліціонерів з громадянами.
- Першочергові дії наряду підрозділу патрульно-постової служби міліції на місці події.
- Доставлення в міліцію осіб, підозрюваних у вчиненні злочину.
- Дії міліціонерів підрозділу патрульно-постової служби у ситуаціях, що ускладнюють оперативну обстановку та ін.

Зараз цей наказ втратив силу, а діяльність патрульної поліції при виконанні професійних обов'язків організується відповідно до стандартних операційних процедур, які за своєю суттю є актами рекомендаційного характеру та не затверджені у офіційному порядку.

Пропозиції:

Затвердити нову редакцію Статуту патрульної служби Національної поліції України, в якому визначити її завдання, функції та повноваження посадових осіб, механізм управління її діяльністю, виписати алгоритми першочергових дій працівників патрульної поліції у різних ситуаціях, що виникають при виконанні ними професійних обов'язків.

VI. Щодо удосконалення правового статусу поліцейських та порядку виконання ними службових повноважень

Пропозиції:

1. В окремій статті Закону України «Про Національну поліцію» слід передбачити гарантії діяльності професійних спілок поліцейських; визначити їх права та обов'язки, в тому числі у відношенні захисту прав та інтересів поліцейських; порядок їх формування тощо.

2. Визначити механізм реалізації деяких соціальних гарантій, зокрема, права поліцейського на забезпечення житлом та ін.

3. Внести до закону України «Про Національну поліцію» положення в яких чітко відобразити повноваження поліцейських в умовах військового, надзвичайного стану та під час окупації іноземною державою.

4. Доповнити положення Закону України «Про Національну поліцію», якими врегульоване питання застосування поліцейських заходів, наступним: уточнити випадки їх застосування під час масових зворушень та значного скупчення людей, а також розробити та затвердити детальні підзаконні рекомендації (інструкції) щодо дій поліцейського у різних нетипових ситуаціях.

5. З метою забезпечення виконання співробітниками поліції покладених на них професійних обов'язків, попередження вчинення адміністративних правопорушень та злочинів:

- нормативно закріпити повноваження поліцейського в рамках перевірки водіїв, які візуально не порушували правила дорожнього руху, на стан алкогольного або наркотичного сп'яніння у зв'язку з великою суспільною небезпекою такого діяння;
- розробити та затвердити порядок встановлення особи правопорушника у разі відсутності у неї відповідних документів;
- удосконалити порядок зупинки транспортних засобів, а також здійснення перевірки відповідних документів у осіб в разі вчинення ними спротиву законним вимогам та розпорядженням працівника поліції (відмова надати документи для перевірки, зачинення у власному автомобілі тощо);
- запровадити здійснення патрулювання пішими нарядами патрульної поліції всередині районів міст з метою охорони публічного порядку і безпеки, припинення найбільш розповсюджених правопорушень та злочинів, що вчиняються у громадських місцях (крадіжки, грабежі, розбої, розпивання спиртних напоїв, хуліганство).

VII. Щодо удосконалення чинного законодавства про адміністративні правопорушення

Пропозиції:

1. Праворегулювання процедури виконання постанови поліцейського в справі про адміністративне правопорушення має ряд недоліків. Тому з метою встановлення єдиної назви та визначення єдиного порядку виконання постанов в справах про адміністративні правопорушення, у тому числі і в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, необхідно прийняти ці нормативні акти у новій редакції (додаток 1).
2. На підставі детального аналізу окремих статей розділу V «Виконання постанов про накладення адміністративних стягнень» Кодексу України про адміністративні правопорушення слід відмітити невизначеність та внутрішню суперечливість деяких його положень. Тому доцільно прийняти главу 25 Розділу V КУпАП «Основні положення» у новій редакції (додаток 2).
3. З метою узгодження положень Кодексу України про адміністративні правопорушення та Закону України «Про Національну поліцію» щодо строків доставляння осіб підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення слід встановити строк доставляння таких осіб не більше трьох годин.
4. Суттєвого коригування потребує порядок визначення випадків коли протокол про адміністративне правопорушення не складається, а стягнення накладається і постанова виноситься на місці вчинення адміністративного правопорушення (стаття 258 КУпАП, Інструкція з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затверджена наказом МВС України від 07.11.2015 № 1395).

Наразі з незрозумілих причин працівники Національної поліції в усіх випадках позбавлені права складати протоколи про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі (якщо така справа розглядається Національною поліцією України відповідно до статті 222 КУпАП). Такий протокол складається тільки при винесенні постанові по справі.

Цікавим є те, що такий порядок розповсюджується тільки на правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, інших категорій адміністративних проступків він не торкається

Враховуючи викладене, можна констатувати, що складання протоколу у справі про адміністративне правопорушення має бути обов'язковим, якщо особа оспорить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, у зв'язку з чим пропонуємо:

– ч. 2 ст. 258 КУпАП викласти в наступній редакції: «Протокол не складається у разі вчинення адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі»;

– ч. 5 ст. 258 КУпАП викласти в наступній редакції: «Якщо під час складання постанови у справі про адміністративне правопорушення особа оспорить допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа зобов'язана скласти протокол про адміністративне правопорушення відповідно до вимог статті 256 цього Кодексу, крім випадків притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 185-3 цього Кодексу, та правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксованих в автоматичному режимі. Цей протокол є додатком до постанови у справі про адміністративне правопорушення».

Якщо ж на місці вчинення правопорушення особа не оспорує допущене порушення і адміністративне стягнення, що на неї накладається, то уповноважена посадова особа, в тому числі і співробітник патрульної поліції складає постанову у справі про адміністративне правопорушення на місці вчинення правопорушення та накладає стягнення. В такому випадку необхідно обладнати усі патрульні автомобілі безготівковими платіжними пристроями.

Відповідні зміни щодо порядку складання протоколу на місці вчинення правопорушення також мають бути внесені й до Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затвердженої наказом МВС України від 07.11.2015 р. № 1395.

VIII. Щодо удосконалення діяльності Національної поліції України в сфері протидії насильству в сім'ї

Пропозиції:

1. Статтю 31 «Превентивні поліцейські заходи» Закону України «Про Національну поліцію» доповнити додатковим превентивним заходом, а саме «захисний припис». Заважаючи на це, до зазначеного закону слід додати статтю 41-1 «Захисний припис» і викласти її у наступній редакції:

«Поліцейський може винести захисний припис, як спеціальний захід з попередження насильства в сім'ї. У випадку наявності у діяннях особи, що вчинила насильство в сім'ї ознак злочину, працівник поліції уповноважений самостійно винести захисний припис, без попереднього винесення офіційного попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, без погодження з керівником відділу (відділення) територіального органу поліції та прокурором. Означений припис повинен бути оголошений особі, щодо якої він винесений, про що обов'язково вноситься інформація до вказаного захисного припису. Останній вступає в силу з моменту його оголошення. Протягом 48 годин повідомляється слідчий суддя про винесення вказаного захисного припису та вирішується питання про його продовження.

У випадку виявлення відсутності складу злочину за фактом насильства в сім'ї дія захисного припису припиняється негайно.

Повторне винесення захисного припису за наявністю у діяннях особи, що вчинила насильство в сім'ї, ознак адміністративного правопорушення, здійснюється відповідно до ст. 13 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» та інших чинних нормативно-правових актів».

IX. Щодо оцінки професійної діяльності поліцейських підрозділів та працівників Національної поліції

1. Однією з умов ефективного провадження діяльності працівником поліції є забезпечення та підтримання високого рівня його кваліфікації та професійної компетентності. Для виявлення відповідного рівня необхідне проведення оцінки професійної діяльності працівника поліції відповідно до спеціально розроблених критеріїв.

Вважаємо, що критерієм оцінки ефективності професійної діяльності працівника поліції слід вважати систему якісних та кількісних характеристик, за допомогою яких визначається рівень фізичної, психологічної, розумової готовності працівника поліції до належного виконання покладених на нього завдань та функцій.

Основним способом проведення індивідуальної оцінки діяльності поліцейських, що наразі визначений законодавством України, є атестація. Атестація поліцейських, згідно з ч. 1 статті 57 Закону України «Про Національну поліцію», проводиться: 1) при призначенні на вищу посаду, якщо заміщення цієї посади здійснюється без проведення конкурсу; 2) для

вирішення питання про переміщення на нижчу посаду через службу невідповідність; 3) для вирішення питання про звільнення зі служби в поліції через службу невідповідність. Між тим, щорічної атестації працівників поліції зазначеним законом не передбачено. Така ситуація не цілком узгоджується з вимогами статті 44 Закону України «Про державну службу», яка вимагає проведення щорічного оцінювання державних службовців для визначення якості виконання поставлених завдань, а також з метою прийняття рішення щодо преміювання, планування їхньої кар'єри, виявлення потреби у професійному навчанні.

2. Наказом МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок проведення атестування поліцейських» від 17.11.2015 № 1465 чітко закріплені перелік критеріїв оцінювання, зокрема: 1) повнота виконання функціональних обов'язків (посадових інструкцій); 2) показники службової діяльності; 3) рівень теоретичних знань та професійних якостей; 4) оцінки з професійної і фізичної підготовки; 5) наявність заохочень; 6) наявність дисциплінарних стягнень; 7) результати тестування; 8) результати тестування на поліграфі (у разі проходження).

Разом із тим, критерії оцінювання, мають бути деталізовані, адже, статтею 57 Закону України «Про Національну поліцію» визначено, що під час атестації оцінюванню підлягають ділові, професійні, особисті якості, освітній та кваліфікаційний рівень, фізична підготовка на підставі глибокого і всебічного вивчення, визначення відповідності посадам, а також перспектив їхньої службової кар'єри.

3. В рамках оцінки діяльності поліцейських неврегульованим залишається питання їх дисциплінарної відповідальності, адже положення Закону «Про Національну поліцію» (ст.ст. 65, 84, 85, п. 8 ч. 7 Перехідних положень) щодо необхідності прийняття Дисциплінарного статуту Національної поліції до сих пір не виконані.

Пропозиції:

1. Розширити форми оцінювання професійності поліцейського, зокрема, запровадити такі як: обов'язкова щорічна атестація, самооцінка, оцінка прямим керівником та колегами; розробити методику застосування відповідних форм оцінювання.

2. Доповнити критерії оцінювання професійності діяльності поліцейського такими як: ділові якості (здатність до планування, координації та організації; професійні вміння (здатність до аналізу ситуації, вміння давати експертні оцінки, тактовність у спілкуванні, оцінювання потреб; творчий підхід до вирішення професійних завдань, вміння ефективно і переконливо висувати ідеї та обмінюватися ними; вміння працювати у команді); особистісні якості (цілеспрямованість, дисциплінованість, ініціативність, вміння діяти в екстремальних умовах, витривалість, комунікабельність, безконфліктність).

3. Розробити чіткі критерії оцінки ефективності роботи підрозділів Національної поліції з урахуванням специфіки їх правоохоронної діяльності, враховуючи рівень довіри до поліції населення (базою мають бути, наприклад, співвідношення кількості правопорушень зареєстрованих та кількості осіб, які притягненні до юридичної відповідальності, рівень криміногенної обстановки тощо).

4. Розробити та прийняти Дисциплінарний статут Національної поліції України як важливий законодавчий акт щодо регулювання підстав та порядку притягнення поліцейських до дисциплінарної відповідальності.

X. Щодо освітніх вимог до працівників Національної поліції України

1. Останнім часом у суспільстві та всередині системи Національної поліції України точиться дискусія щодо стандартів та якості підготовки працівників Національної поліції України.

25 листопада 2016 року наказом МВС України була затверджена Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України, яка передбачає аналіз стану освіти у МВС, визначення мети, принципів, завдань, основних напрямів та етапів реформування освіти, вдосконалення системи управління освітою, оптимізацію організаційно-штатної побудови, правового, кадрового, ресурсного та іншого забезпечення освітнього процесу.

2. Разом з тим у Міністерстві освіти та науки України був розроблений проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії. Суттєвими недоліками пропонованого проекту Концепції, на нашу думку є наступні:

- відсутність в переліку правничих шкіл вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, що входять до сфери управління МВС України і готують фахівців за спеціальністю 081 «Право»;

- невизнання професійною діяльністю в сфері права діяльність фахівців, що здійснюють забезпечення прав і свобод громадян, зміцнення правопорядку та законності в державі (слідчі, фахівці в сфері превентивної діяльності, фахівці кримінального розшуку тощо);

- вимога щодо необхідності наскрізної магістерської підготовки за спеціальністю «Право» тільки для адвокатів, нотаріусів, прокурорів і суддів.

Вважаємо, що позиція розробників проекту Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти, відповідно до якої в системі Національної поліції України повинні працювати оперативні працівники, фахівці в сфері превентивної діяльності, кібербезпеки та особливо слідчі без вищої юридичної освіти є недоречною. Завдяки цьому громадяни України будуть позбавлені кваліфікованої юридичної допомоги щодо захисту та відновлення їх порушених прав та законних інтересів.

Майбутня професійна діяльність працівників Національної поліції вимагає від них глибоких міждисциплінарних знань та вмінь з:

- теорії прав людини;
- основ кваліфікації злочинів та адміністративних правопорушень, в т.ч. в сферах економіки, наркозлочинності, інформаційної безпеки держави. Зазначена компетенція вимагає стійких знань із економічної теорії, бухгалтерського обліку, антинаркотичного законодавства, адміністративного права, інформаційного права, правових основ підприємницької діяльності;
- проведення негласних слідчих (розшукових дій) відповідно до вимог кримінально-процесуального законодавства та законодавства про оперативно-розшукову діяльність;
- організації та проведення досудового розслідування;
- міжособистісної комунікації та психології поведінки;
- алгоритмів проведення юридичної консультації населення;
- здійснення управлінської та проектної діяльності в правоохоронній сфері тощо.

Пропозиції:

1. З метою формування високопрофесійного ядра органів і підрозділів Національної поліції, забезпечення високої якості виконання особовим складом професійних обов'язків затвердити кваліфікаційні освітні вимоги до окремих категорій посад у підрозділах Національної поліції України.

Вважаємо, що підготовка слідчих, оперативних працівників, дільничних інспекторів поліції, особового складу підрозділів боротьби із кіберзлочинністю та ін. має здійснюватися виключно у вищих навчальних закладах МВС України, перелік яких визначений Концепцією реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України від 25 листопада 2016 року.

Обов'язковою умовою зайняття зазначених вище посад має бути наявність вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» та спеціалізацією відповідно до основних напрямів діяльності органів та підрозділів Національної поліції України.

XI. Щодо удосконалення нормативно-правового врегулювання проходження служби особовим складом вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання

1. Підготовка кваліфікованого особового складу Національної поліції України є одним з найактуальніших питань у сфері забезпечення правопорядку, охорони прав людини та верховенства права в державі. Центральним суб'єктом здійснення такої діяльності є вищі навчальні заклади зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських та входять до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (далі – вищі навчальні заклади системи МВС України).

Закони України «Про вищу освіту» від 01.07.2014, «Про Національну поліцію України» від 02.07.2015, Указ Президента України від 09.12.2015 № 691/2015 «Про перелік посад, які можуть бути заміщені поліцейськими в державних органах, установах та організаціях» та Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України від 26.11.2016 створили правове підґрунтя організації діяльності вищих навчальних закладах системи МВС України, які сьогодні окрім підготовки курсантів, студентів та слухачів, здійснюють навчання патрульних поліцейських, проводять підвищення кваліфікації слідчих, працівників кіберполіції, фахівців у сфері превентивної діяльності тощо.

Незважаючи на такий стан справ, сьогодні існує багато правових колізій, які стосуються регламентації правового статусу вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання системи МВС, визначення оптимального механізму їх взаємодії із підрозділами Національної поліції України, правового положення і порядку проходження служби курсантами, слухачами та науково-педагогічним складом і т. ін.

Пропозиції:

1. Існує необхідність врегулювання статусу курсантів вищих навчальних закладів системи МВС України. Стаття 17 Закону України «Про Національну поліцію» визначає, що поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції і якому присвоєно спеціальне звання поліції. А отже статус поліцейського не мають цивільні особи, що зараховані на посади курсантів.

Пропонуємо викласти статтю 17 Закону України «Про Національну поліцію» у такій редакції: «Поліцейським є громадянин України, який склав Присягу поліцейського, проходить службу на відповідних посадах у поліції, зарахований до вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських і якому присвоєно спеціальне звання поліції».

2. Відповідно до частини 2 статті 48 Закону України «Про Національну поліцію» накази про зарахування поліцейських курсантами, слухачами денної форми навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, є підставою для звільнення таких осіб зі штатних посад, які вони займають в органах (зкладах, установах) поліції.

З метою залишення на службі поліцейських, які направлені на денну форму навчання в статусі курсантів, слухачів, ад'юнктів, докторантів пропонуємо змінити частину 2 статті 48 Закону України «Про Національну поліцію» наступним чином: «Накази про зарахування поліцейських курсантами, слухачами денної форми навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських,

є підставою для звільнення таких осіб зі штатних посад, які вони займають в органах (закладах, установах) поліції, із залишенням на службі в поліції та з подальшим направленням на навчання до таких закладів».

3. Потребує оптимізації зміст наказу МВС України від 15.04.2016 «Про Порядок добору, направлення та зарахування кандидатів на навчання до вищих навчальних закладів із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку кадрів для Міністерства внутрішніх справ, поліцейських та військовослужбовців Національної гвардії України», адже він взагалі не містить норми про порядок направлення поліцейських на навчання до вищих навчальних закладів системи МВС України.

У зазначений наказ доцільно внести положення, відповідно до якого «... особи, які проходять службу в Національній поліції України і зараховані на денну форму навчання, звільняються із займаних посад керівниками відповідних підрозділів поліції та відряджаються до вищих навчальних закладів системи МВС України із залишенням на службі в Національній поліції України».

4. Такою, що потребує оптимізації, є стаття 59 Закону України «Про Національну поліцію», згідно з якою видавати накази по особовому складу можуть керівники органів, підрозділів, закладів та установ поліції відповідно до повноважень, визначених законом та іншими нормативно-правовими актами, та номенклатурою посад, затвердженою Міністерством внутрішніх справ України. Враховуючи, те, що вищі навчальні заклади з специфічними умовами навчання відносяться до системи МВС України, така норма позбавляє ректорів цих навчальних закладів видавати накази по особовому складу, який має звання поліцейських. Ця ситуація фактично нівелює здійснення належного управління навчальними закладами, позбавляє керівний склад керівних повноважень в галузі роботи з кадрами тощо.

Зважаючи на це частину 4 статті 59 Закону України «Про Національну поліцію» слід доповнити положенням, згідно з яким ректори вищих навчальних закладів системи МВС України будуть мати право видавати накази по особовому складу.

5. Відповідно до частин 1 та 5 статті 82 Закону України «Про Національну поліцію» чергові спеціальні звання поліції присвоюються після закінчення строку вислуги в попередньому званні, якщо інше не визначено цим Законом, за умови відповідності спеціального звання, що присвоюється, спеціальному званню, передбаченому займаною штатною посадою, відсутності незнятих дисциплінарних стягнень.

Проте, в діючих штатах вищих навчальних закладів системи МВС України відсутні граничні звання поліцейських за посадами, у зв'язку з чим неможливо виконати вказану норму закону та присвоїти поліцейському, який проходить службу у вищому навчальному закладі чергове спеціальне звання поліції.

Крім того стаття 81 Закону України «Про Національну поліцію» не містить положень, про те, що первинні спеціальні звання молодшого складу поліції можуть бути присвоєні одночасно із зарахуванням на навчання до вищих навчальних закладів системи МВС.

Вирішення цих питань можливе за рахунок встановлення у штатах вищих навчальних закладів системи МВС України граничних звань поліції за посадами, які зазначені в Указі Президента України № 691/2015, а також додання до частини 5 статті 82 Закону України «Про Національну поліцію» норми про присвоєння первинного звання молодшого складу поліції одночасно із зарахуванням на навчання до вищих навчальних закладів системи МВС України.

6. Враховуючи, що постійний та перемінний склад вищих навчальних закладів системи МВС, які мають спеціальні звання поліцейських, залучається до забезпечення публічної безпеки та порядку, а також інших заходів правоохоронної спрямованості, які виконуються підрозділами Національної поліції України та з метою підтвердження їх правового статусу і легітимності дій під час несення служби, необхідно внести зміни до наказу Міністерства внутрішніх справ України від 23 грудня 2015 року № 1614 «Про організацію видачі спеціальних жетонів поліцейським», поширивши його дію на вищезазначений особовий склад із одночасним наданням відповідного права навчальним закладам видавати жетони та службові посвідчення встановленого зразка.

7. Прийняти новий порядок відшкодування особами витрат, пов'язаних з їх утриманням у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС України. На сьогоднішній день такий порядок встановлено Постановою Кабінету Міністрів від 01.03.2007 № 313, натомість зміст цього документу не відповідає вимогам сьогодення та потребує нової редакції в якій буде чітко прописаний механізм (процедура) відшкодування витрат, утому числі особами, що проходять первинну підготовку, з тим, щоб такі кошти були мали реальну вартість, яка буде зарахована до спеціального фонду державного бюджету України.

ХІІ. Щодо покращення взаємодії Національної поліції з населенням щодо забезпечення публічного порядку та безпеки, протидії злочинності

Пропозиції:

1. Вживати дієвих заходів до запровадження у відповідних територіальних підрозділах Національної поліції на офіційних веб-порталах гіперпосилань (чи створення іншим способом технічної можливості) з метою надання населенню зручної можливості електронних звернень до органів Національної поліції з повідомленнями про вчинені кримінальні правопорушення чи іншими зверненнями, що належать до сфери поліцейської діяльності.

2. З метою використання в повному обсязі можливостей волонтерського руху, відповідно до Закону України «Про волонтерську діяльність» від 19.04.2011 № 3236-VI, створити на офіційних веб-порталах кожного з територіальних підрозділів Національної поліції умови, що дозволяти б:

- зареєструватися особам, які бажають добровільно надавати допомогу органам Національної поліції у правоохоронній діяльності;
- обрати напрямки правоохоронної діяльності, в яких вони вважають актуальним і прийнятним особисто надавати допомогу працівникам поліції;
- обрати дні тижня, години дня, які вони вважають для себе зручним, прийнятним часом, щоб присвятити цей час наданню допомоги працівникам поліції за конкретними напрямками.

3. Відвідувачі таких сайтів повинні мати технічну можливість пропонувати певні напрямки правоохоронної діяльності, в яких вони б мали можливість взяти участь як представники громадськості, поняті (при складанні протоколів про вчинення адміністративних правопорушень) тощо. Наприклад, особі створюють суттєві незручності автомобілі, які незаконно припарковують власники в певному місці. Ця особа реєструється на сайті та зазначає саме цей напрямок. Виявляє свою готовність в певний зазначений нею час вийти з працівниками поліції до певної ділянки місцевості і надати моральну, громадську підтримку. Відповідні працівники поліції враховували б ініціативу громадян при плануванні відповідних заходів у службовій діяльності. Такий зворотний зв'язок підвищить довіру населення до органів Національної поліції.

4. Запровадити Інтернет-сервіс анонімних звернень випадкових очевидців вчинення злочинів. Передбачити в цьому сервісі технічну можливість прикріплення електронних копій випадкових та спеціально проведених відео- та аудіозаписів (з камер відеоспостереження, автомобільних відеореєстраторів тощо), які на думку відвідувачів Інтернет-сервісу можуть стати в нагоді при розслідуванні злочинів.

XIII. Щодо правової освіти населення

Важливим елементом системи запобігання правопорушенням є забезпечення правової освіти населення, передусім – учнівської молоді. Події останніх років показують суттєві прогалини у цій сфері, зокрема, існують труднощі розуміння місця та ролі поліцейського в сучасному суспільстві, буденним явищем стало зухвале відношення до представників поліції з боку окремих громадян та ін. Зазначимо, що наразі правознавство вивчається у 9 класі загальноосвітніх навчальних закладів; з 2017/2018 навчального року набуває чинності нова програма даного курсу, яка робить більший акцент на практичній складовій. Разом з цим, видається доцільним запровадження окремих елементів правової освіти та правового виховання учнівської молоді до 9 класу.

Так, слід визнати вдалим застосований у Франції підхід, за якого учні отримують правові знання в межах безперервного процесу громадянського виховання. Він починається вже у початкових школах із викладанням предмету «моральна та громадянська освіта», що є обов'язковою складовою шкільної програми.

У коледжах Франції (які приблизно відповідають 6-9 класам в українських школах) викладання курсу продовжується, з більшим акцентом на здобуття правових знань та навичок. Цей курс надає учням знання про особливості державного устрою Франції, права та обов'язки громадянина, особливості функціонування органів державної влади. Його завданням є також виховання учнів у дусі поваги до базових цінностей Французької республіки. У ліцєях заняття з даного курсу мають форму передусім дискусій, диспутів, учнівських проєктів на актуальні теми громадського життя країни.

Пропозиції:

1. Запровадити у загальноосвітніх навчальних закладах починаючи з 6-7 класу навчальну дисципліну «Практичне право», при цьому, основний акцент необхідно робити на навичках застосування правових норм у повсякденному житті особи (наприклад, механізму захисту прав споживачів, правил безпеки при користуванні мережею Інтернет, правил безпечної поведінки у громадських місцях), підвищенні правової культури учнівської молоді та розуміння нею своїх прав та обов'язків як членів суспільства, у тому числі у відносинах з представниками Національної поліції;
2. Залучати до проведення навчальних занять з даного курсу працівників Національної поліції та представників вищих навчальних закладів системи МВС з метою роз'яснення учням їх прав та обов'язків у сфері забезпечення публічної безпеки та порядку, основ взаємодії поліції та населення, зміцнення довіри громадськості до правоохоронних органів;
3. Запроваджувати комплексні регіональні програми правової освіти населення за підтримки місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

XIV. Щодо змісту підготовки усіх категорій працівників Національної поліції у вищих навчальних закладах системи МВС України

14.1. Оптимізація механізму дій співробітників поліції у типових ситуаціях.

Аналіз діяльності окремих підрозділів Національної поліції та патрульної поліції, зокрема, виявив ряд проблем зумовлених недостатньою якістю підготовки особового складу. Насамперед, це стосується недостатньої кількості часу, що відводиться на початкову підготовку поліцейського, недостатнє матеріально-технічне забезпечення навчального процесу тощо.

Пропозиції:

1. Збільшити навчальний час на вивчення таких дисциплін, як «Вогнева підготовка», «Складання матеріалів про адміністративне правопорушення», «Складання матеріалів про ДТП», «Тактична підготовка», приділивши особливу увагу таким напрямам як:

- навички самооборони працівника поліції;
- дії працівників поліції під час масових заходів та під час групових порушень публічного порядку;
- дії працівників поліції у різноманітних ситуаціях пов'язаних із виконанням професійних обов'язків (вчинення правопорушень неповнолітніми, попередження насильства в сім'ї, врегулювання побутових конфліктів тощо);

- тактика дій патрульних в складі окремих підрозділів при зовнішньому та внутрішньому огляді будівлі (у день, вночі, огляд неосвітлених приміщень);

- моделювання ситуацій із застосуванням заходів поліцейського примусу.

2. Впровадити у навчальний процес дисципліну «Охорона праці в галузі», передбачивши її викладання, окрім первинної професійної підготовки, у навчальному процесі бакалаврів;

3. Розглядати на практичних заняттях з дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» актуальні резонансні ситуації, що відбуваються в практичній діяльності поліцейських підрозділів, з подальшим їх моделюванням та опрацюванням на навчальних заняттях;

4. Розглянути питання про запровадження програми первинної професійної підготовки поліцейських, як обов'язкового елементу підготовки бакалаврів у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, зокрема:

- включити до навчального плану підготовки курсантів навчальні дисципліни відповідно до Типового навчального плану з підготовки фахівців за професією «поліцейський»;

- розробити та запровадити на старших курсах тематику практичних занять за напрямом «Моделювання ситуацій службової діяльності поліцейського»;

- привести програму складання ДЕК з тактики самозахисту у відповідність до наказу МВС України від 26.01.2016 № 50 (щодо вирішення трьох ситуативних завдань, як форми складання іспиту).

5. Під час проведення практичних занять з дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка» впровадити практику використання пейнтбольного та страйкбольного обладнання.

14.2. Удосконалення порядку надання поліцейськими невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані.

Пропозиції:

1. Здійснити підготовку, схвалення та впровадження в навчальний процес оновлених програм з навчальних дисциплін «Тактико-спеціальна підготовка», «Вогнева підготовка», «Спеціальна фізична підготовка», в яких окремим модулем передбачити тематику проведення занять з основ медичної допомоги та оволодіння практичними уміннями і навичками, необхідними для надання домедичної допомоги особам, які її потребують згідно з протоколами ТССС, ТЕСС.

2. Запровадити систему професійної підготовки та перепідготовки інструкторів з тактичної медицини для вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання із отриманням ними сертифікатів державного зразка.

3. Розробити зміни до відповідних нормативно-правових актів щодо оптимізації процесу підготовки з тактичної медицини курсантів й слухачів вищих навчальних закладів зі специфічними умовами навчання, в т.ч. передбачивши визначення норм кадрового та матеріально-технічного забезпечення навчального процесу.

14.3 Удосконалення психологічної стійкості поліцейського при прийнятті рішень в екстремальних ситуаціях.

Більшість повсякденних ситуацій, з якими за родом діяльності доводиться стикатись поліцейським, пов'язані з підвищеним ризиком. Разом з тим, через нерегулярність виникнення ситуацій, які можуть нести загрозу життю поліцейського, рівень уваги та готовність до активних дій, в т.ч. пов'язаних із застосуванням чи використанням вогнепальної зброї, у багатьох співробітників може знижуватися.

Уникнути такого стану можна виховуючи у поліцейських впевненість у своїх діях, постійну психологічну готовність до активного застосування чи використання вогнепальної зброї та прищеплюючи їм стійкі навички взаємодії з напарником під час вогневого контакту.

Пропозиції:

1. У рамках службової підготовки поліцейських постійно напрацьовувати алгоритм заходів та дій, які необхідно застосовувати під час виникнення неординарних ситуацій, що стрімко розвиваються, тим самим надавши їм додаткову перевагу перед небезпекою;

2. Під час відпрацювання навичок самооборони використовувати реалістичні макети холодної та вогнепальної зброї.

3. Моделювати екстремальні ситуації, що виникають під час несення служби, з використанням світло-шумових спеціальних засобів та страйкбольної зброї. З цією метою слід забезпечити інструкторів з тактичної підготовки необхідною кількістю страйкбольної зброї та боєприпасів до неї, спеціальними засобами, засобами захисту рук, очей та органів дихання.

14.4. Впровадження інноваційних технологій та методів навчання у процес підготовки поліцейських.

Пропозиції:

1. З метою удосконалення якості підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції у вищих навчальних закладах із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських доцільним є:

– здійснювати підготовку навчальних матеріалів щодо алгоритму дій під час виявлення і документування окремих видів злочинної діяльності та встановлення осіб, що вчинили злочини;

– розробити навчальні макети оперативно-розшукових справ за окремими категоріями оперативно-розшукових справ на негласний апарат, справ оперативного супроводження кримінального провадження та справ контрольно-спостережного провадження;

– в якості самостійної роботи здобувачів вищої освіти передбачити складання останніми макетів оперативно-розшукових справ, справ на негласний апарат, справ оперативного супроводження кримінального провадження та справ контрольно-спостережного провадження. При цьому необхідно визначити мінімальний кількісний та якісний обсяг таких справ (загальна кількість документів, документи обов'язкового характеру та додаткові документи), що повинно впливати на критерії оцінки під час нарахування балів за самостійну роботу;

– запровадити заняття по відпрацюванню практичних навичок щодо проведення особистого пошуку, які проводити за межами університету в умовах міста з обов'язковим залученням практичних працівників підрозділів кримінальної поліції;

– практичні заняття по відпрацюванню практичних навичок щодо проведення оперативно-розшукових заходів здійснювати у виді рольових ігор.

2. Організувати розробку та впровадження у підготовку працівників Національної поліції дистанційних курсів за окремими напрямками службової діяльності. Залучити до цієї роботи фахівців з навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та працівників відділів професійного навчання регіональних управлінь Національної поліції.

3. Для створення дистанційних курсів використовувати Модульне об'єктно-орієнтоване динамічне освітнє середовище (MOODLE) з формуванням відповідного контенту.

4. Здійснювати систематичне наповнення та оновлення зазначених курсів наступними видами навчального контенту: тематичні плани з усіх видів підготовки; методичні рекомендації до вивчення тем курсу і роботи з контентом сайту дистанційного навчання; лекції; відеоматеріали; гіперпосилання на нормативно-правові акти, судову практику навчальну та наукову літературу; тести; практичні завдання; термінологічний словник.

5. Здійснювати підготовку поліцейських в умовах наближених до реальних. Прикладом застосування такої методики є проведення занять на тактичному полігоні, де слухачі можуть відпрацьовувати практичні навички затримання та огляду злочинців, огляду місця події, виявлення та вилучення доказів тощо. Підтвердженням результативності даної моделі навчання є функціонування Хоган Тауну в Академії ФБР США (тактичне містечко).

6. Після закінчення програми працівників патрульної поліції повинен деякий час виконувати обов'язки під керівництвом наставника, задля належної адаптації для роботи у органах та підрозділах Національної поліції.

7. Під час підготовки поліцейських системно впроваджувати принцип наочності, який дозволяє обробляти на 50% більше інформації у порівнянні із традиційною лекцією. Зазначений принцип має бути втілений у розробку навчальних презентацій, відеофільмів, використання схем, фізичних моделей певних об'єктів, діючого поліцейського обладнання.

8. З метою якісного кадрового забезпечення навчального процесу поліцейських організувати постійно діючі курси підвищення кваліфікації для інструкторів з тактичної підготовки та здійснити їх належне методичне забезпечення:

- розробити програму курсів підвищення кваліфікації для інструкторів з тактичної підготовки;
- впровадити проведення комплексних занять кафедрами тактичної, спеціально-фізичної та вогневої підготовки;
- провести курси перепідготовки всіх фахівців з тактичної та фізичної підготовки, які задіяні на всіх рівнях підготовки поліцейських відповідно до програми відомчої освіти;
- допускати до проведення занять з тактичної підготовки інструкторів після успішного проходження ними відповідних курсів.

14.5. Удосконалення підготовки поліцейських підрозділу поліції особливого призначення «КОРД».

Пропозиції:

1. Розглянути питання, щодо створення на базі Харківського національного університету внутрішніх справ груп з посиленням вивченням спеціальної фізичної, тактико-спеціальної та вогневої підготовки, з перспективою комплектування спеціальних підрозділів Національної поліції випускниками цих груп.

2. Під час здійснення службової підготовки працівників «КОРД» доцільним є виділення поліцейських відділів проведення та супроводження спеціальних операцій в окрему категорію, із закріпленням за ними спеціальних вправ і нормативів з фізичної підготовки (Додаток 3).

3. Слід змінити порядок виконання тридцять четвертої вправи Курсу стрільб для поліцейських підрозділів поліції особливого призначення, метою якої є відпрацювання навичок ведення швидкісної стрільби у русі з коротких

дистанцій за умови раптового виникнення загрози вогневого контакту (Додаток 4).

Примітка:

Під час підготовки пропозицій враховані матеріали, які були розроблені:

1. Науково-дослідною лабораторією з проблем протидії злочинності.
2. Кафедрою адміністративної діяльності поліції факультету № 3.
3. Кафедрою адміністративного права і процесу факультету № 3.
4. Кафедрою кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1.
5. Кафедрою криміналістики та судової експертології факультету № 1.
6. Кафедрою спеціальної фізичної підготовки факультету № 2.

Також враховані пропозиції та рекомендації круглого столу «Оптимізація навчально-методичного забезпечення підготовки поліцейських», який проходив у Харківському національному університеті внутрішніх справ 16 грудня 2016 року.

Інструкція з оформлення матеріалів про адміністративні
правопорушення в органах поліції
(затверджена наказом МВС від 06.11.2015 № 1376)

V. Виконання постанов по справі про адміністративне правопорушення.

5.1. Виконання постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення

1. Постанова про закриття справи про адміністративне правопорушення вноситься на підставі застосування ст. 22 КУпАП (малозначність) з оголошенням усного зауваження; на підставі застосування ст. 21 КУпАП при передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового розслідування, а також на підставі наявності обставин, передбачених статтею 247 КУпАП.

2. Постанова про закриття справи про адміністративне правопорушення виконується поліцейським шляхом оголошення постанови негайно після закінчення розгляду адміністративної справи. Якщо постанова про закриття справи вноситься під час відсутності особи, стосовно якої вона приймається, їй протягом трьох днів вручається або надсилається поштою копія постанови про закриття справи, про що робиться відповідна відмітка у справі, до якої долучається корінець поштового повідомлення про її отримання.

3. Інформація від власника підприємства, установи, організації, або уповноваженого ним органу, або громадської організації про застосування до особи, звільненої від відбування адміністративного стягнення, заходів громадського впливу в порядку ст. 21 КУпАП, долучається до закритої справи про адміністративне правопорушення після закінчення десятиденного строку для їх застосування.

5.2. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

1. Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено КУпАП та іншими законами України.

2. Контроль за виконанням постанов про накладення адміністративних стягнень здійснюється керівниками органів поліції.

3. У разі винесення кількох постанов про накладення адміністративних стягнень щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо (відповідно до ст. 300 КУпАП).

4. Поліцейський припиняє виконання постанови за наявності обставин, зазначених у пунктах 5, 6, 9 ст. 247 КУпАП (видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність; смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі).

5. Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернено до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. У разі оскарження постанови перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги. У разі відстрочки виконання постанови перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки.

6. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження виконується поліцейським шляхом оголошення постанови. Якщо постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження вноситься під час відсутності правопорушника, йому протягом трьох днів вручається або надсилається поштою копія постанови про накладення попередження, про що робиться відповідна відмітка у справі, до якої долучається корінець поштового повідомлення про її отримання.

7. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу виконується поліцейським шляхом оголошення порушникові суми штрафу та роз'яснення порядку та строків його сплати.

8. Штраф має бути сплачений порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, крім випадків, передбачених статтею 300-1 КУпАП, а в разі оскарження такої постанови — не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення.

9. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України. При стягненні штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення порушникові видається квитанція встановленого зразка.

10. У разі несплати штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення провадження в справі, а потім виконання постанови здійснюється в порядку, передбаченому КУпАП.

11. У разі несплати правопорушником штрафу у строк, встановлений ст. 307 КУпАП, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

12. У порядку примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з правопорушника стягується: подвійний розмір штрафу, визначеного у відповідній статті КУпАП та зазначеного у постанові про стягнення штрафу; витрати на облік зазначених правопорушень, розмір яких визначається Кабінетом Міністрів України.

13. Відстрочка виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу (за винятком стягнення штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення) здійснюється в порядку, встановленому законодавством.

14. Постанова про накладення штрафу, за якою стягнення штрафу проведено повністю, з відміткою про виконання, або за якою стягнення штрафу проведено відповідно до ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження», повертається до відповідного підрозділу поліції».

Інструкція

з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі,
(затверджена наказом МВС від 07.11.2015 № 1395)

VI. Виконання постанов у справах про адміністративні правопорушення.

6.1. Виконання постанови про закриття справи про адміністративне правопорушення

1. Постанова про закриття справи про адміністративне правопорушення вноситься на підставі застосування ст. 22 КУпАП (малозначність) з оголошенням усного зауваження; на підставі застосування ст. 21 КУпАП при передачі матеріалів на розгляд громадської організації чи трудового колективу або передачі їх прокурору, органу досудового розслідування, а також на підставі наявності обставин, передбачених статтею 247 КУпАП.

2. Постанова про закриття справи про адміністративне правопорушення виконується поліцейським шляхом оголошення постанови негайно після закінчення розгляду адміністративної справи. Якщо постанова про закриття справи вноситься під час відсутності особи, стосовно якої вона приймається, їй протягом трьох днів вручається або надсилається поштою копія постанови про закриття справи, про що робиться відповідна відмітка у справі, до якої долучається корінець поштового повідомлення про її отримання.

3. Інформація від власника підприємства, установи, організації, або уповноваженого ним органу, або громадської організації про застосування до особи, звільненої від відбування адміністративного стягнення, заходів громадського впливу в порядку ст. 21 КУпАП, долучається до закритої справи про адміністративне правопорушення після закінчення десятиденного строку для їх застосування.

6.1. Виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

1. Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено КУпАП та іншими законами України.

2. Контроль за виконанням постанов про накладення адміністративних стягнень здійснюється керівниками органів поліції.

3. У разі винесення кількох постанов про накладення адміністративних стягнень щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо (відповідно до ст. 300 КУпАП).

4. Поліцейський припиняє виконання постанови за наявності обставин, зазначених у пунктах 5, 6, 9 ст. 247 КУпАП (видання акта амністії, якщо він усуває застосування адміністративного стягнення; скасування акта, який встановлює адміністративну відповідальність; смерть особи, щодо якої було розпочато провадження в справі).

5. Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. У разі оскарження постанови перебіг строку давності зупиняється до розгляду скарги. У разі відстрочки виконання постанови перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки.

6. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження виконується поліцейським шляхом оголошення постанови. Якщо постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді попередження вноситься під час відсутності правопорушника, йому протягом трьох днів вручається або надсилається поштою копія постанови про накладення попередження, про що робиться відповідна відмітка у справі, до якої долучається корінець поштового повідомлення про її отримання.

7. Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу виконується поліцейським шляхом оголошення порушникові суми штрафу та роз'яснення порядку та строків його сплати.

8. Штраф має бути сплачений порушником не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня вручення йому постанови про накладення штрафу, крім випадків, передбачених статтею 300-1 КУпАП, а в разі оскарження такої постанови — не пізніше як через п'ятнадцять днів з дня повідомлення про залишення скарги без задоволення.

9. Штраф, накладений за вчинення адміністративного правопорушення, вноситься порушником в установу банку України, за винятком штрафу, що стягується на місці вчинення правопорушення, якщо інше не встановлено законодавством України.

10. Стягнення штрафу за бажанням особи, притягнутої до адміністративної відповідальності, здійснюється поліцейським на місці вчинення адміністративного правопорушення незалежно від розміру, виключно за допомогою безготівкових платіжних пристроїв. У такому разі особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, видається квитанція.

8. У разі несплати штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення провадження в справі, а потім виконання постанови здійснюються в порядку, передбаченому КУпАП.

9. У разі несплати особою, яка притягається до адміністративної відповідальності, штрафу в установленій КУпАП строк постанова у справі про адміністративне правопорушення протягом п'яти днів з супровідним листом (додаток 6) надсилається для примусового виконання до органу державної виконавчої служби за місцем проживання (перебування), роботи

особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, або за місцезнаходженням її майна в порядку, установленому законодавством.

10. У порядку примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, стягується подвійний розмір штрафу, визначеного у відповідній статті КУпАП та зазначеного у постанові про його стягнення, а також витрати на облік зазначених правопорушень, які встановлюються Кабінетом міністрів України.

11. У разі несплати штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення провадження в справі, а потім виконання постанови здійснюється в порядку, передбаченому КУпАП.

12. У разі несплати правопорушником штрафу у строк, встановлений ст. 307 КУпАП, постанова про накладення штрафу надсилається для примусового виконання до відділу державної виконавчої служби за місцем проживання порушника, роботи або за місцезнаходженням його майна в порядку, встановленому законом.

13. У порядку примусового виконання постанови про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення з правопорушника стягуються: подвійний розмір штрафу, визначеного у відповідній статті КУпАП та зазначеного у постанові про стягнення штрафу; витрати на облік зазначених правопорушень, розмір яких визначається Кабінетом Міністрів України.

14. Відстрочка виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу (за винятком стягнення штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення) здійснюється в порядку, встановленому законодавством.

15. Постанова про накладення штрафу, за якою стягнення штрафу проведено повністю, з відміткою про виконання, або за якою стягнення штрафу проведено відповідно до ст. 49 Закону України «Про виконавче провадження», повертається до відповідного підрозділу патрульної поліції».

Кодекс України про адміністративні правопорушення
Розділ V

Глава 25
Основні положення

Стаття 298. Обов'язковість постанови про накладення адміністративного стягнення

Постанова про накладення адміністративного стягнення є обов'язковою для виконання державними і громадськими органами, підприємствами, установами, організаціями, посадовими особами і громадянами.

Стаття 299. Звернення постанови до виконання

Постанова про накладення адміністративного стягнення, що набрала законної сили, якщо інше не передбачено цим Кодексом, звертається до виконання не пізніш як через три дні з дня набрання ним законної сили.

Постанова про накладення адміністративного стягнення звертається до виконання органом (посадовою особою), який виніс постанову.

Стаття 299-1. Строки виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

Постанова про накладення адміністративного стягнення підлягає виконанню з моменту її винесення, якщо інше не встановлено цим Кодексом та іншими законами України.

При оскарженні постанови про накладення адміністративного стягнення постанова підлягає виконанню після залишення скарги без задоволення, за винятком постанов про застосування заходу стягнення у вигляді попередження, а також у випадках накладення штрафу, що стягується на місці вчинення адміністративного правопорушення.

Постанова про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу, крім постанов про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, підлягає примусовому виконанню після закінчення строку, встановленого частиною першою статті 307 цього Кодексу.

Стаття 300. Порядок виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

Постанова про накладення адміністративного стягнення виконується уповноваженим на те органом у порядку, встановленому цим Кодексом та іншими законами України.

Орган Національної поліції забезпечує виконання постанови про адміністративний арешт у порядку, встановленому законами України.

У разі винесення кількох постанов про накладення адміністративних стягнень щодо однієї особи кожна постанова виконується окремо.

Стаття 300-1. Порядок виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі

У разі сплати фізичною або юридичною особою п'ятдесяти відсотків розміру штрафу протягом п'яти банківських днів з дня вручення постанови про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі, така постанова вважається виконаною.

У разі несплати штрафу фізичною або юридичною особою протягом тридцяти днів з дня вручення постанови про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху стягується пеня у подвійному розмірі штрафу.

У разі несплати штрафу і пені протягом тридцяти днів з дня виникнення підстав для її стягнення відповідна постанова про накладення адміністративного стягнення за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху підлягає примусовому виконанню.

Примусове виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху не звільняє від сплати пені.

У разі оскарження постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу за правопорушення у сфері безпеки дорожнього руху перебіг строків, визначених частиною першою цієї статті, зупиняється до розгляду скарги.

Стаття 301. Відстрочка виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

За наявності обставин, що ускладнюють виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту, виправних чи громадських робіт або роблять її виконання неможливим, орган (посадова особа), який виніс постанову, може відстрочити її виконання на строк до одного місяця.

Відстрочка виконання постанови про накладення адміністративного стягнення у вигляді штрафу (за винятком стягнення штрафу на місці вчинення адміністративного правопорушення) здійснюється в порядку, встановленому законом.

Стаття 302. Припинення виконання постанови про накладення адміністративного стягнення

За наявності обставин, зазначених у пунктах 5, 6 і 9 статті 247 цього Кодексу, орган (посадова особа), який виніс постанову про накладення адміністративного стягнення, припиняє її виконання.

Стаття 303. Давність виконання постанов про накладення адміністративних стягнень

Не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було виконано протягом трьох місяців з моменту закінчення строку звернення постанови до виконання. У разі відстрочки виконання постанови відповідно до статті 301 цього Кодексу перебіг строку давності зупиняється до закінчення строку відстрочки.

Законами України може бути встановлено й інші, більш тривалі строки для виконання постанов по справах про окремі види адміністративних правопорушень.

Стаття 304. Вирішення питань, зв'язаних з виконанням постанови

Питання, зв'язані з виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення, вирішуються органом (посадовою особою), який виніс постанову.

Стаття 305. Контроль за виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення

Контроль за правильним і своєчасним виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення здійснюється органом (посадовою особою), який виніс постанову, та іншими органами державної влади в порядку, встановленому законом».

Пропоновані зміни
до Положення про організацію службової підготовки працівників
Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26
січня 2016 року № 50

Пункт 4 розділу X Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України від 26 січня 2016 року № 50	Пропозиції
<p>Вправи з бігу на дистанції 100 метрів, 1000 метрів та 3000 метрів</p> <p>Обладнання: секундомір, що фіксує соті частки секунди, відміряна дистанція, стартовий прапорець (стартовий пістолет).</p> <p>Ці вправи виконуються на бігових доріжках стадіону або на іншій рівній місцевості, яка підготовлена для безпечного виконання вправ і дозволяє об'єктивно визначити результати. Біг на 100 метрів проводиться виключно на біговій доріжці, яка розділена на окремі смуги.</p> <p>Вихідне положення – високий чи низький старт.</p> <p>Вправа з бігу на 100 метрів.</p> <p>За командою «На старт!» поліцейський стає за стартову лінію і стоїть нерухомо.</p> <p>За сигналом стартера «Руш!» поліцейський повинен якнайшвидше подолати задану дистанцію, не знижуючи темпу бігу перед фінішем.</p> <p>Вправи з бігу на 1000, 3000 метрів.</p> <p>За командою «На старт!» поліцейський стає за стартову лінію і стоїть нерухомо.</p> <p>За сигналом стартера «Руш!» він починає біг, намагаючись закінчити дистанцію якомога швидше. У разі потреби дозволяється переходити на ходьбу.</p>	<p>Вправи з бігу на дистанції 100 метрів, 1000, 3000 метрів та на час 12 хвилин (біг Купера).</p> <p>Обладнання: секундомір, що фіксує соті частки секунди, відміряна дистанція, стартовий прапорець (стартовий пістолет).</p> <p>Ці вправи виконуються на бігових доріжках стадіону або на іншій рівній місцевості, яка підготовлена для безпечного виконання вправ і дозволяє об'єктивно визначити результати. Біг на 100 метрів проводиться виключно на біговій доріжці, яка розділена на окремі смуги.</p> <p>Вихідне положення – високий чи низький старт. Вправа з бігу на 100 метрів.</p> <p>За командою «На старт!» поліцейський стає за стартову лінію і стоїть нерухомо.</p> <p>За сигналом стартера «Руш!» поліцейський повинен якнайшвидше подолати задану дистанцію, не знижуючи темпу бігу перед фінішем.</p> <p>Вправи з бігу на 1000, 3000 метрів та на час 12 хвилин (біг Купера).</p> <p>За командою «На старт!» поліцейський стає за стартову лінію і стоїть нерухомо.</p>

<p>Результатом виконання вправ з бігу є час із точністю до десятої частки секунди на 100 метрів і до секунди – на 1000 та 3000 метрів.</p>	<p>За сигналом стартера «Рух!» він починає біг, намагаючись закінчити дистанцію якомога швидше. У разі потреби дозволяється переходити на ходьбу.</p> <p>Результатом виконання вправ з бігу є час із точністю до десятої частки секунди на 100 метрів і до секунди – на 1000, 3000 метрів та відстань з точністю до метра при виконанні вправи на час 12 хвилин (бігу Купера).</p>
	<p>Розділ X доповнити пунктом 6 наступного змісту:</p> <p>«6. Комплекс силових вправ (тест Купера).</p> <p>Обладнання: секундомір, рівний майданчик.</p> <p>За командою «Вправу починай!» поліцейський виконує вправу згинання та розгинання рук в упорі лежачи з вихідного положення лежачи в упорі.</p> <p>Після закінчення виконується вправа упор присід – упор лежачи. Із упору лежачи, відштовхуючись ногами та підтягуючи до тулуба коліна, перейти в упор присяду, так, щоб коліна опинилися на лінії розміщення ліктів. Після цього, не затримуючись, повернутися у вихідне положення. Не дозволяється під час виконання переходу із упору лежачи в упор присяду піднімати таз угору та підводити ноги не до лінії розміщення ліктів (виконувати вправу не з повною амплітудою).</p> <p>Після цього поліцейський виконує вправу одночасне піднімання тулуба і ніг із положення лежачи на спині. Вихідне положення – лежачи на спині, ноги прямі, п'яти зведені разом, руки витягнуті вздовж тіла.</p>

	<p>Підняти тулуб і ноги (зустрічними рухами) та виконати хлопок долонями, заведеними за коліна. Дозволяється незначне згинання ніг у колінах.</p> <p>Поліцейський завершує виконувати комплекс силових вправ вправою вистрибування вгору із присяду. Вихідне положення – присісти та прийняти положення «розніжка» – ліву (праву) ногу поставити на повну стопу дещо вперед, праву (ліву) ногу зігнути в коліні так, щоб коліно торкалося підлоги біля стопи виставленої вперед ноги.</p> <p>Спину тримати прямою, руки за головою. Виконати вистрибування вгору, утримуючи руки за головою, до випрямлення ніг із відривом від підлоги. Під час вистрибування змінити положення ніг та приземлитися у «розніжку» з протилежним розміщенням ніг.</p> <p>Не дозволяється згинати спину, прибирати руки із-за голови, виконувати вистрибування не з повною амплітудою.</p> <p>Результатом виконання комплексу є час, за який виконано по черзі вправи без відпочинку по 10 разів у 4 підходи.»</p>
	<p>Розділ Х доповнити положенням наступного змісту:</p> <p>«Під час перевірки рівня фізичної підготовленості поліцейські першої категорії послідовно виконують: біг на час 12 хвилин (біг Купера), комплекс силових вправ (тест Купера) та підтягування на перекладині. Після виконання кожної вправи поліцейським надається відпочинок 10 хвилин.»</p>

Порядок
виконання вправи зі стрільби з пістолета у русі

Ціль – грудна фігура з колами (мішень N 4), встановлюється на висоті не вище 125 см від нижнього краю мішені, нерухома.

Відстань до мішені – 10-15 м.

Кількість патронів - 14 шт. (2 магазини по 7 патронів в кожному).

Час виконання вправи – необмежений.

Вихідне положення – позиція готовності.

Положення для стрільби – у безперервному русі, з двох рук.

Порядок виконання:

1. За командою керівника стрільб «Заряджай!», стрілець на рубежі відкриття вогню приводить вогнепальну зброю у готовність, приймає вихідне положення та доповідає голосом «Готовий!».

2. Керівник стрільб, перевіривши готовність стрільця до стрільби, подає команду голосом «Рух!», за якою стрілець, дублюючи команду керівника стрільби, починає рух у напрямку мішені.

3. Керівник стрільб голосом або звуковим сигналом подає команду «Вогонь!», за якою стрілець доповідає про ідентифікацію мішені голосом «Ціль!». Не припиняючи рух, виносить зброю на лінію прицілювання та здійснює потрібний постріл в мішень, проводить візуальний контроль зброї та продовжує рух.

4. За командою керівника стрільб, вправа повторюється до закінчення патронів у магазині. Після закінчення патронів, стрілець подає команду «Проблема!», продовжує рух в напрямку мішені з одночасною бойовою заміною магазину, приводить зброю в готовність, ідентифікує мішень голосом «Ціль!», виносить зброю на лінію прицілювання (в напрямку мішені), здійснює потрібний постріл в мішень, проводить візуальний контроль зброї та продовжує рух.

5. За командою керівника стрільб «Затримка!», стрілець, дублюючи команду керівника стрільби, приймає вихідне положення (позицію готовності).

6. За командою керівника стрільб «Відхід!», стрілець, дублюючи команду керівника стрільби, розпочинає рух у зворотному напрямку, з одночасним візуальним контролем мішені.

7. Керівник стрільб голосом або звуковим сигналом подає команду «Вогонь!», за якою стрілець доповідає про ідентифікацію мішені голосом «Ціль!». Не припиняючи рух, виносить зброю на лінію прицілювання та

здійснює потрібний постріл в мішень, проводить візуальний контроль зброї та продовжує рух.

8. За командою керівника стрільб, вправа повторюється до закінчення патронів у магазині. Після закінчення патронів, стрілець подає команду «Проблема!» з одночасним опусканням на праве/ліве коліно та з візуальною перевіркою зброї (затвор у задньому положенні), виймає пустий магазин з основи рукоятки пістолета з одночасною демонстрацією вогнепальної зброї (що стоїть на затворній затримці в напрямку мішені) та пустого магазину. Подає голосову команду «Пустий!».

Безпалова О.І., Джафарова О.В., Шатрава С.О.

Пропозиції
до проекту Програми територіальної оборони Харківської області
на період 2016 – 2017 рр.

1. Розробити програму навчання з питань організаційно-правового забезпечення участі державних органів у територіальній обороні.

2. Здійснити підготовку військовослужбовців військ територіальної оборони ЗСУ та поліцейських Національної поліції на базі Харківського національного університету внутрішніх справ з адміністративно-правових основ режиму воєнного стану, порядку взаємодії між державними органами щодо виконання завдань територіальної оборони, підтримання публічної безпеки і порядку під час забезпечення умов для надійного функціонування органів державної влади, органів військового управління, стратегічного (оперативного) розгортання військ (сил), охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій.

3. Підготувати та видати навчальні посібники та методичні рекомендації щодо правового режиму воєнного стану, адміністративно-правових засад боротьби з тероризмом, організаційно-правових основ взаємодії державних органів (Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України, органи внутрішніх справ, підрозділи Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та відповідні правоохоронні органи) при реалізації завдань з територіальної оборони.

4. Розробити програму та тематику роз'яснювальної роботи серед населення з питань: права громадян України у сфері оборони; гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб у разі введення воєнного стану; повноваження і обов'язки об'єднань громадян, окремих громадян у сфері боротьби з тероризмом, порядок координації їх діяльності; гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом. Стан цієї роботи широко висвітлювати в засобах масової інформації.

5. Забезпечити проведення відкритих лекцій з представниками громадянського суспільства з питань: права громадян України у сфері оборони; гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб у разі введення воєнного стану; повноваження і обов'язки об'єднань громадян, окремих громадян у сфері боротьби з тероризмом, порядок координації їх діяльності, гарантії правового і соціального захисту громадян у зв'язку із участю у боротьбі з тероризмом. Стан цієї роботи широко висвітлювати в засобах масової інформації.

6. Розробити довідник нормативно-правового та організаційного забезпечення територіальної оборони Харківської області.

7. Створити на базі ХНУВС центр проходження служби військового резерву та здійснювати підготовку всіх бажаючих із наданням відповідних сертифікатів.

8. Розробити навчально-методичні матеріали, необхідні для роботи Центру проходження служби військового резерву.

9. Забезпечити підготовку методичних рекомендацій щодо сучасних напрямів дій працівників Національної поліції при надзвичайних ситуаціях (ч.1 – 2016 («особливості несення служби при введенні НС»), ч.2 – 2017 («дії чергового органу Національної поліції при отриманні повідомлення про НС»));

10. Організувати проведення занять з дітьми з правових дисциплін та правового виховання дітей в школах і ліцеях Харківської області щодо захисту державного суверенітету і незалежності держави

11. Проводити на базі Харківського національного університету внутрішніх справ науково-практичні конференції, семінари, семінар-наради із залученням практичних працівників з актуальних проблем боротьби з диверсійними та іншими незаконно створеними озброєними формуваннями, а також підтримання безпеки і правопорядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру.

12. Організувати проведення командно-штабних і тактико-спеціальних навчань з попередження терористичних актів на базі навчального полігону Харківського національного університету внутрішніх справ.

13. Створення та забезпечити функціонування Центру соціально-психологічної допомоги особам, які постраждали від терористичних дій на сході України

14. З метою забезпечення підготовки кваліфікованих кадрів для батальйонів територіальної оборони та належного рівня наукових досліджень проблем боротьби з диверсійними та іншими незаконно створеними озброєними формуваннями, а також підтримання безпеки і правопорядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру обладнати сучасними технічними засобами, а саме: комп'ютерною та мультимедійною технікою лекційні зали, аудиторії і науково-дослідні лабораторії Харківського національного університету внутрішніх справ.

15. Організувати та забезпечити проведення на базі Харківського національного університету внутрішніх справ підвищення кваліфікації працівників Національної поліції в Харківській області щодо особливостей несення служби при введенні НС

16. Забезпечити навчання членів громадських формувань з охорони громадського порядку основним формам та методам здійснення діяльності з охорони громадського порядку, виявленню та запобіганню правопорушень.

17. Розробити та запровадити систему моніторингу громадської думки населення регіону про якість роботи правоохоронних органів у напрямі боротьби з диверсійними та іншими незаконно створеними озброєними формуваннями, а також підтримання безпеки і правопорядку, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій техногенного і природного характеру і використовувати результати такого вивчення з метою удосконалення профілактичних заходів.

Кріцак І.В.

Щодо необхідності впровадження Положення про органи курсантського та студентського самоврядування у ХНУВС

Процеси глобалізації, європейської та світової інтеграції охоплюють дедалі більше сфер суспільної життєдіяльності. Це, безумовно, стосується і сфери освіти. Протягом останніх років Україна здійснює активну модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог. Аналіз реального стану системи вищої освіти та підготовки кадрів у ВНЗ МВС України в умовах трансформаційних процесів, спрямованих на демократизацію суспільства, дозволяє зробити висновок про суттєві недоліки в цій сфері. Зокрема, приділяється недостатня увага всебічному розвитку особистості, що є важливою умовою підготовки персоналу для органів Національної поліції України, який не лише повинен засвоїти необхідні професійні знання і вміння, але й сформувати високий рівень відповідальності за доручену справу, морально-психологічну готовність відстоювати прогресивні цінності, притаманні сучасному громадянському суспільству.

Реформування МВС неможливе без вдосконалення процесу її освіти і виховання. Національна поліція України, як і армія, має бути професійною, її професіоналізм повинен закладатися у відомчому навчальному закладі, в межах збалансованого навчального процесу, який враховує специфіку майбутньої роботи. Для цього необхідно, щоб і викладацький склад навчального закладу був сформований з осіб, які повністю усвідомлюють особливості, потреби й виклики сучасної поліцейської діяльності. ВНЗ МВС повинен підготувати та виховати майбутнього співробітника поліції, який буде служити народові й захищати інтереси людини, тобто надавати послуги належної якості.

Вважаємо, що формуванню впевненої у собі, відповідальної, психологічно і морально стійкої особи майбутнього правоохоронця сприятиме створення та активна діяльність органів курсантського та студентського самоврядування. Як свідчить досвід європейських країн, життя студентів неможливо уявити без органів студентського самоврядування, які перебувають у рівноправних партнерських стосунках з адміністрацією навчальних закладів.

Концептуальна ідея реального впровадження, ефективного функціонування та розвитку органів курсантського та студентського самоврядування у ВНЗ МВС ґрунтується на тому, що вони є одним із найважливіших видів самоорганізації курсантського колективу, за допомогою якого можна значно підвищити рівень навчання, виховання, виконання завдань та обов'язків, а також інших видів професійної підготовки майбутніх офіцерів, що забезпечить безпосередній перехід від авторитарної (каральної) до гуманістичної (суб'єктної) моделі функціонування поліції, оскільки

відбувається переорієнтація освіти і виховання майбутнього офіцера на його особистість, ступінь зрілості якої найяскравіше виявляється у первинному структурному утворенні самоорганізації курсантів – органах курсантського та студентського самоврядування ВНЗ МВС і яка активно розвивається у процесі участі в таких органах.

Нами у відповідності до чинних нормативно-правових актів та з урахуванням специфіки діяльності відомчого ВНЗ розроблено організаційно-функціональну модель і Положення про органи курсантського та студентського самоврядування (див. дис. канд., юрид., наук Кріцака І. В. «Функція надання послуг населенню органами внутрішніх справ України: теоретико-правовий аспект». – Х. 2010. – 226 с. (додатки А, В – с. 199-226)). Ця модель пройшла практичну апробацію в межах Харківського національного університету внутрішніх справ (відповідне Положення було затверджене Конференцією трудового колективу ХНУВС 30 листопада 2006 р., а 15 червня 2016 року затверджене Конференцією курсантів та студентів ХНУВС). На сьогодні до Положення про курсантське та студентське самоврядування в Харківському національному університеті внутрішніх справ внесено суттєві зміни і доповнення, які дозволяють вдосконалити механізм функціонування вказаного самоврядування та створюють умови його реального впровадження у ВНЗ МВС України.

Впровадження вказаного положення: допоможе модернізувати навчання і виховання підготовки кадрів для органів Національної поліції України; наповнить функціонування ВНЗ МВС сучасним змістом, яке будується на основі єдиної системи поліцейської освіти і виховання; сприятиме формуванню навичок лідера; забезпечить гармонійність поєднання високої професійної кваліфікації та особистих якостей випускника ВНЗ МВС із використанням новітніх форм роботи; сприятиме вихованню в кожного курсанта обов'язку високо тримати честь офіцера, постійно прагнути до самовдосконалення, досягнення високого рівня особистої культури тощо.

Ця модель допоможе виявити та реалізувати потенціал кожного курсанта та студента, забезпечить всебічний розвиток особистості, сприятиме більш глибокому засвоєнню професійних знань і навичок шляхом свідомого ставлення до навчання, дисципліни, дотримання моральних норм, виконання обов'язків, несення служби, а також дасть змогу своєчасно стимулювати певні напрями формування особистості майбутнього офіцера з високими моральними і громадянськими якостями, допоможе досягти позитивного результату у розвитку кожного члена колективу та суттєво вплине на якість надання послуг населенню органами Національної поліції України.

ЗАТВЕРДЖЕНО

Конференцією
курсантів та студентів
Харківського національного
університету внутрішніх справ
15.06.2016 р.

Положення
про курсантське та студентське самоврядування в
Харківському національному університеті внутрішніх справ
(із змінами та доповненнями станом на 15.10.2017)

Харків - 2017

I. Загальні положення

1.1. У Харківському національному університеті внутрішніх справ (далі – Університет) діє курсантське та студентське самоврядування Університету, яке об'єднує всіх курсантів та студентів Університету і є невід'ємною частиною громадського самоврядування Університету.

1.2. Курсантське та студентське самоврядування Університету – це невід'ємне право і можливість кожного курсанта та студента Університету вирішувати питання, які стосуються навчання, побуту, дозвілля, захисту прав та інтересів курсантів та студентів Університету, а також можливість брати участь в управлінні Університетом.

1.3. Всі курсанти та студенти Університету мають рівні права та можуть обиратися і бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи курсантського та студентського самоврядування Університету.

1.4. Курсантське та студентське самоврядування Університету здійснюється курсантами та студентами Університету безпосередньо і через органи курсантського та студентського самоврядування Університету, які обираються шляхом таємного голосування курсантів та студентів Університету.

1.5. У своїй діяльності органи курсантського та студентського самоврядування Університету керуються Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Про Національну поліцію», нормативно-правовими актами Міністерства освіти і науки України та Міністерства внутрішніх справ України, Статутом Університету, а також цим Положенням.

1.6. Найвищим колегіальним органом курсантського та студентського самоврядування Університету є Конференція курсантів та студентів Університету, яка включає виборних представників з числа курсантів та студентів Університету.

1.7. В органах громадського самоврядування Університету, а саме: Конференції трудового колективу Університету, Вченій раді Університету, Вченій раді факультету повинно бути не менше 15 відсотків виборних представників з числа курсантів та студентів Університету, які обираються шляхом прямих таємних виборів на Конференції курсантів та студентів Університету.

1.8. Органи курсантського та студентського самоврядування Університету діють на принципах:

- 1) добровільності, колегіальності, відкритості;
- 2) виборності та звітності органів курсантського та студентського самоврядування Університету;
- 3) рівності прав курсантів та студентів Університету на участь в курсантському та студентському самоврядуванні Університету;

4) незалежності від впливу політичних партій та релігійних організацій.

1.9. Курсантське та студентське самоврядування Університету здійснюється на рівні курсантської та студентської групи, курсу, факультету та Університету.

1.10. Органи курсантського та студентського самоврядування Університету мають різні форми своєї діяльності (курсантські та студентські ради, курсантський та студентський ректорат, деканат, старостат тощо).

1.11. Представницькі, виконавчі та контрольно-ревізійні органи курсантського та студентського самоврядування Університету обираються терміном на один рік. Курсанти та студенти Університету, які обрані до складу органів курсантського та студентського самоврядування Університету можуть бути позбавлені членства в цих органах за результатами загального таємного голосування курсантів та студентів на Конференції курсантів та студентів Університету. Для проведення такого голосування потрібно зібрати підписи не менш як 10 відсотків курсантів та студентів Університету.

1.12. Президія курсантського та студентського самоврядування Університету може перебувати на посаді не більше як два терміни.

1.13. З припиненням особою навчання в Університеті припиняється її участь в органах курсантського та студентського самоврядування Університету.

1.14. Орган курсантського та студентського самоврядування Університету може бути зареєстрований як громадська організація у відповідності до чинного законодавства України.

1.15. Органи курсантського та студентського самоврядування Університету:

1) беруть участь в управлінні Університетом у порядку, встановленому чинним законодавством;

2) беруть участь в обговоренні та вирішенні питань вдосконалення освітнього процесу, науково-дослідної роботи, призначення стипендій, організації дозвілля, оздоровлення, побуту та харчування;

3) проводять організаційні, просвітницькі, наукові, спортивні, оздоровчі та інші заходи;

4) беруть участь у заходах щодо підвищення якості вищої освіти;

5) захищають права та інтереси курсантів та студентів Університету;

6) приймають акти, що регламентують їх організацію та діяльність;

7) беруть участь у вирішенні питань забезпечення належних побутових умов проживання та організації харчування курсантів та студентів Університету;

8) розпоряджаються коштами та іншим майном, що перебувають на балансі та банківських рахунках органів курсантського та студентського самоврядування Університету;

- 9) вносять пропозиції щодо зміни навчальних планів та програм;
- 10) вносять пропозиції щодо розвитку матеріальної бази Університету;
- 11) мають право оголошувати акції протесту;
- 12) виконують інші функції, передбачені чинним законодавством та положенням про курсантське та студентське самоврядування Університету.

1.16. За погодженням з курсантським та студентським самоврядуванням Університету приймаються рішення про:

- 1) відрахування курсантів та студентів з Університету та їх поновлення на навчання;
- 2) переведення курсантів та студентів Університету за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;
- 3) переведення курсантів та студентів Університету за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 5) поселення курсантів та студентів Університету у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку Університету в частині, що стосується життєдіяльності курсантів та студентів Університету;

1.17. Найвищим органом курсантського та студентського самоврядування Університету є Конференція курсантів та студентів Університету, яка:

- 1) затверджує положення про курсантське та студентське самоврядування Університету,
- 2) визначає структуру, повноваження та порядок проведення таємних виборів представницьких та виконавчих органів курсантського та студентського самоврядування Університету;
- 3) заслуховує звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів курсантського та студентського самоврядування Університету, дає їм відповідну оцінку;
- 4) затверджує процедуру використання майна та коштів органів курсантського та студентського самоврядування Університету, підтримки курсантських та студентських ініціатив на конкурсних засадах;
- 5) затверджує річний кошторис витрат (бюджет) органів курсантського та студентського самоврядування Університету, вносить до нього зміни та доповнення, заслуховує звіт про його виконання;
- 6) обирає контрольно-ревізійну комісію з числа членів курсантської та студентської ради Університету для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

1.18. Керівництво Університету не має права втручатися в діяльність курсантського та студентського самоврядування Університету.

1.19. Ректор Університету сприяє та забезпечує належні умови для діяльності органів курсантського та студентського самоврядування Універ-

ситету (надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до мережі Інтернет, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо).

1.20. Фінансовою основою курсантського та студентського самоврядування Університету є:

1) кошти, визначені Вченою радою Університету в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих Університетом від основної діяльності;

2) членські внески курсантів та студентів Університету, розмір яких встановлюється Конференцією курсантів та студентів Університету. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого чинним законодавством.

1.21. Кошти органів курсантського та студентського самоврядування Університету спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення своїх повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів.

1.22. Органи курсантського та студентського самоврядування Університету не рідше одного разу на рік публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів.

1.23. Рішення органів курсантського та студентського самоврядування Університету мають дорадчий характер для керівництва Університету та його структурних підрозділів і враховуються ними в процесі життєдіяльності очолюваних колективів.

II. Завдання та обов'язки курсантського та студентського самоврядування Університету

2.1. З метою забезпечення активної участі курсантів та студентів Університету у процесах вдосконалення навчально-виховного процесу, забезпечення належної якості навчання, сприяння сумлінному виконанню ними своїх обов'язків з одночасним захистом їх прав та законних інтересів, підвищення відповідальності за доручену справу, реалізації творчих здібностей, виховання духовності і культури, зростання соціальної активності, а також надання курсантам та студентам Університету можливості гармонійного, творчого та інтелектуального розвитку особистості, органи курсантського та студентського самоврядування Університету реалізують наступні завдання:

2.1.1. Поширюють інформацію з питань діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету.

2.1.2. Популяризують просвітницьку діяльність курсантського та студентського самоврядування Університету шляхом проведення конференцій, форумів, з'їздів, зборів, засідань, круглих столів, виступів у засобах масової інформації та в інший спосіб не заборонений чинним законодавством, а також створюють різного роду дискусійно-інтелектуальні клуби, такі як: «Цицероній», «Школа громадського лідера» тощо.

2.1.3. Залучають курсантів та студентів Університету до активної участі у життєдіяльності Університету.

2.1.4. Сприяють формуванню умов для розкриття позитивних здібностей курсантів та студентів Університету.

2.1.5. Захищають права та представляють спільні інтереси курсантів та студентів Університету.

2.1.6. Сприяють створенню необхідних умов для проживання та відпочинку курсантів та студентів Університету.

2.1.7. Беруть участь у забезпеченні зберігання і підтримки у належному стані приміщень, обладнання та іншого майна Університету.

2.1.8. Сприяють курсантам та студентам Університету у реалізації своїх прав та виконанні обов'язків; запобігають вчинення ними порушень дисципліни та правил внутрішнього розпорядку, а також активно протидіють корупційним проявам.

2.1.9. Забезпечують надання спільно з відповідними підрозділами Університету інформаційної, правової, психологічної та іншої допомоги курсантам та студентам Університету.

2.1.10. Тісно співпрацюють з ректором Університету, кураторами курсантського та студентського самоврядування Університету, професорсько-викладацьким складом Університету, головами Батьківських рад з приводу питань, які виникають у процесі спільної життєдіяльності.

2.1.11. Сприяють створенню умов для вільного розвитку особистості кожного курсанта та студента Університету.

2.1.12. Сприяють організації дозвілля курсантів та студентів Університету шляхом проведення конкурсів, КВК, свят, вечорів відпочинку, спортивно-масових заходів тощо.

2.1.13. Організують співробітництво з курсантським та студентським самоврядуванням навчальних закладів системи МВС, Міністерства освіти і науки України, а також іноземними вищими навчальними закладами.

2.1.14. Готують та подають пропозиції до Вченої ради Університету, ректору Університету та керівникам структурних підрозділів Університету щодо розвитку та вдосконалення форм і методів функціонування курсантського та студентського самоврядування Університету.

2.1.15. Забезпечують поповнення оперативною інформацією веб-сторінки курсантського та студентського самоврядування Університету у локальній мережі Університету.

2.2. Органи курсантського та студентського самоврядування Університету зобов'язані:

2.2.1. Бути взірцем і прикладом для наслідування у навчанні, здобутках, досягненнях, дисципліні, моральності і допомагати кожному курсанту та студенту Університету виявити недоліки та вказати на достоїнства заради всебічного розвитку особистості та постійного самовдосконалення.

2.2.2. Аналізувати та узагальнювати зауваження і пропозиції курсантів та студентів Університету щодо організації навчального процесу, соціально-побутових проблем та інших питань спільної життєдіяльності, виносити їх на розгляд Вченої ради Університету з пропозиціями щодо їх вирішення.

2.2.3. Вносити пропозиції щодо залучення коштів Університету для реалізації заходів передбачених планом діяльності органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

2.2.4. Звітувати перед курсантами та студентами Університету про виконану роботу.

2.2.5. Дбати про підвищення рейтингу Університету на регіональному, всеукраїнському та міжнародному рівнях.

III. Права курсантів та студентів щодо участі в органах курсантського та студентського самоврядування Університету

3.1. Курсанти та студенти Університету мають рівні права на участь у діяльності органів курсантського та студентського самоврядування Університету. При цьому вони мають право:

3.1.1. Обирати і бути обраними до будь-якого органу курсантського та студентського самоврядування Університету.

3.1.2. Допомогати керівництву Університету, деканам факультетів, начальникам профільних відділів, професорсько-викладацькому складу Університету у роботі, спрямованій на покращання умов і якості навчання, побуту та відпочинку, реалізацію творчого потенціалу курсантів та студентів Університету.

3.1.3. Інформувати та проводити роз'яснювальну роботу серед курсантів та студентів Університету з усіх питань спільної життєдіяльності, що їх стосуються, з метою залучення їх до діяльності в органах курсантського та студентського самоврядування Університету.

3.1.4. Бути зарахованими в якості члена до складу Вченої ради Університету та Вченої ради факультету з правом голосу.

IV. Структура органів курсантського та студентського самоврядування Університету

В Університеті створюються і діють такі органи курсантського та студентського самоврядування Університету: Конференція курсантів та студентів Університету; Курсантська та студентська рада Університету; президія курсантської та студентської ради Університету; Студентська рада Університету; курсантські та студентські товариства Університету; декани факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету; представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

4.1. Конференція курсантів та студентів Університету.

Найвищим колегіальним органом курсантського та студентського самоврядування є Конференція курсантів та студентів Університету.

Статутний склад Конференції курсантів та студентів Університету - це 100 делегатів Курсантської та студентської ради Університету та 50 делегатів від усіх органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

Конференція курсантів та студентів Університету скликається один раз на рік. В інших випадках Конференція курсантів та студентів Університету може бути скликана за ініціативою президії Курсантської та студентської ради Університету при наявності не менше 50 підписів делегатів Курсантської та студентської ради Університету.

Пропозиції щодо включення до порядку денного питань та винесення їх на розгляд Конференції курсантів та студентів Університету подаються делегатами Конференції курсантів та студентів Університету до президії Курсантської та студентської ради Університету не пізніше ніж за 10 робочих днів до початку проведення Конференції курсантів та студентів Університету.

Про час, місце та порядок денний проведення Конференції курсантів та студентів Університету оголошується не пізніше ніж за 10 робочих днів.

Рішення Конференції курсантів та студентів Університету приймаються шляхом відкритого голосування (крім обрання членів президії Курсантської та студентської ради Університету) простою більшістю голосів присутніх делегатів Конференції курсантів та студентів Університету та є обов'язковими для виконання всіма органами курсантського та студентського самоврядування Університету.

До компетенції Конференції курсантів та студентів Університету входить:

4.1.1. Ухвалювати Положення про курсантське та студентське самоврядування Університету, визначати структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.1.2. Заслуховувати звіти представницьких, виконавчих і контрольно-ревізійних органів курсантського та студентського самоврядування Університету, а також давати їм відповідну оцінку.

4.1.3. Затверджувати процедуру використання майна та коштів органів курсантського та студентського самоврядування Університету, підтримувати курсантські та студентські ініціативи на конкурсних засадах.

4.1.4. Затверджувати річний кошторис витрат (бюджет) органів курсантського та студентського самоврядування Університету, вносити до нього зміни та доповнення, заслуховувати звіт про його виконання.

4.1.5. Обирати контрольно-ревізійну комісію з числа курсантів та студентів Університету для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.1.6. Обирати президію Курсантської та студентської ради Університету та заслуховувати її звіт.

4.2. Курсантська та студентська рада Університету.

Курсантська та студентська рада Університету є вищим колегіальним органом курсантського та студентського самоврядування Університету.

У складі Курсантської та студентської ради Університету створюються комітети відповідно до напрямів роботи курсантських та студентських товариств Університету (напр.: навчальний, науковий, міжвузівських та міжнародних зв'язків, дисципліни та порядку, культурно-просвітницький, інформаційно-технічний, спортивно-оздоровчий, соціально-психологічний, господарчо-побутовий, захисту прав та інтересів, духовно-патріотичний, благодійний тощо), які очолюються головами курсантських та студентських товариств Університету.

На розгляд Курсантської та студентської ради Університету виносяться основні питання, які виникають у процесі функціонування органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.2.1. Делегати Курсантської та студентської ради Університету.

Статутний склад Курсантської та студентської ради Університету – це 100 делегатів, які обираються на Координаційних радах курсантських та студентських товариств Університету, з числа їх членів, відповідно до квоти, яку визначає президія Курсантської та студентської ради Університету терміном на 1 рік.

Делегатами Курсантської та студентської ради Університету в обов'язковому порядку є члени президії курсантського та студентського самоврядування Університету, перший проректор Студентської ради, голови курсантських та студентських товариств Університету, декани факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету та голови представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах. Інші делегати Курсантської та студентської ради Університету обираються на Координаційних радах курсантських та студентських товариств Університету, а також на Координаційних радах представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах із числа найбільш ініціативних та працьовитих курсантів та студентів Університету.

Делегати Курсантської та студентської ради Університету зобов'язані дотримуватися зразкової дисципліни і організованості, бути непримиренними до порушень курсантами та студентами Університету дисципліни і у своїй діяльності суворо дотримуватись принципів моралі та чинного законодавства України.

Делегати Курсантської та студентської ради Університету зобов'язані бути присутніми на Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету та Конференції курсантів та студентів Університету.

Відсутність делегата Курсантської та студентської ради Університету та делегата Конференції курсантів та студентів Університету допускається з поважних причин (перебування в наряді, у відрядженні, у звільненні, за хворобою тощо).

4.2.2. Порядок роботи Курсантської та студентської ради Університету.

Курсантська та студентська рада Університету скликається один раз на місяць президією Курсантської та студентської ради Університету. Позачергові Загальні збори Курсантської та студентської ради Університету можуть бути скликані за ініціативою президії Курсантської та студентської ради Університету при наявності не менше 50 підписів делегатів Курсантської та студентської ради Університету.

Курсантська та студентська рада Університету проводить свою роботу у відповідності до порядку денного та регламенту, який встановлюється президією Курсантської та студентської ради Університету.

Пропозиції щодо включення до порядку денного питань та винесення їх на розгляд Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету подаються делегатами Курсантської та студентської ради Університету до президії Курсантської та студентської ради Університету не пізніше ніж за 10 робочих днів до початку проведення Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету.

Про час, місце та порядок денний проведення Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету оголошується не пізніше ніж за 10 робочих днів.

Загальні збори Курсантської та студентської ради Університету є правомочними за наявності не менше 50 делегатів Курсантської та студентської ради Університету.

Рішення Курсантської та студентської ради Університету приймаються шляхом відкритого голосування, простою більшістю голосів присутніх делегатів Курсантської та студентської ради Університету та є обов'язковими для виконання всіма органами курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.2.3. Компетенція Курсантської та студентської ради Університету.

До компетенції Курсантської та студентської ради Університету входить:

4.2.3.1. Обирати голів курсантських та студентських товариств Університету.

4.2.3.2. Ухвалювати план роботи органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.2.3.3. Заслуховувати щомісячні та щорічні звіти президії курсантського та студентського самоврядування Університету і голів комітетів Курсантської та студентської ради Університету.

4.2.3.4. Приймати рішення про проведення позачергової Конференції курсантів та студентів Університету та позачергових Загальних зборів

Курсантської та студентської ради Університету, курсантського та студентського товариства Університету, факультету та навчального курсу.

4.2.3.5. Приймати рішення щодо дострокового припинення повноважень голів комітетів Курсантської та студентської ради Університету.

4.2.3.6. Приймати рішення щодо виключення зі складу Курсантської та студентської ради Університету делегатів, які своїми діями перешкоджають досягненню завдань органів курсантського та студентського самоврядування Університету або порушують це Положення.

4.2.3.7. Рекомендувати керівництву Університету представників органів курсантського та студентського самоврядування Університету для включення їх в якості членів до Конференції трудового колективу Університету, Вченої ради Університету та Вченої ради факультету.

4.2.3.8. Ставити питання перед деканатом факультету про доцільність подальшого перебування в Університеті курсантів та студентів, які: не виконують в повному обсязі навчальну програму відповідно до фахової спрямованості та освітньо-кваліфікаційного рівня; систематично порушують правила внутрішнього розпорядку, службову дисципліну; не дотримуються вимог Присяги поліцейського та вимог Кодексу поліцейської етики.

4.2.3.9. Вживати заходів впливу щодо вищезазначених курсантів та студентів Університету, а саме: зобов'язання принести публічне вибачення; громадський осуд; оголосити попередження; клопотати перед деканатом факультету та Ректором Університету про застосовування заходів дисциплінарного впливу згідно з діючим законодавством України, а також письмово інформувати батьків, керівництво комплектуючих органів Національної поліції України про якість навчання та поведінку курсанта та студента Університету.

4.2.3.10. Клопотати перед керівництвом навчального курсу, деканатом факультету та ректором Університету про пом'якшення заходів дисциплінарного впливу щодо курсантів та студентів Університету.

4.2.3.11. Заохочувати активних членів органів курсантського та студентського самоврядування Університету та вибирати форми заохочення: присвоєння статусу «Почесного члена» органу курсантського та студентського самоврядування Університету з внесенням до Книги пошани Курсантської та студентської ради Університету тощо.

4.2.3.12. Клопотати перед ректором Університету про заохочення активних членів органів курсантського та студентського самоврядування Університету (оголошення подяки, нагородження особистою фотокарткою біля розгорнутого Прапора Університету, нагородження цінним подарунком, занесення фотокартки на Дошку пошани Університету тощо).

4.2.3.13. Вирішувати питання про входження органів курсантського та студентського самоврядування Університету до регіональних, всеукраїнських та міжнародних об'єднань, спілок, союзів, укладати з ними у встановленому порядку відповідні угоди.

4.2.3.14. Приймати рішення в межах своїх повноважень.

4.3. Президія курсантського та студентського самоврядування Університету.

Вищим представницьким органом курсантського та студентського самоврядування Університету є президія курсантського та студентського самоврядування Університету.

Статутний склад президії курсантського та студентського самоврядування Університету становить 5 осіб, які обираються Конференцією курсантів та студентів Університету з числа членів курсантських та студентських товариств Університету, які є делегатами Курсантської та студентської ради Університету шляхом таємного голосування простою більшістю голосів терміном на один рік.

До складу президії Курсантської та студентської ради Університету входять: ректор курсантського та студентського самоврядування Університету, перший проректор курсантського та студентського самоврядування Університету, проректор курсантського та студентського самоврядування Університету (студентський ректор), головний секретар курсантського та студентського самоврядування Університету, секретар курсантського та студентського самоврядування Університету (секретар студентського ректора).

Реєстрація кандидатів на посаду ректора курсантського та студентського самоврядування Університету здійснюється на підставі рекомендації Загальних зборів курсантських та студентських товариств Університету, крім проректора курсантського та студентського самоврядування Університету (студентського ректора), обрання якого здійснюється на підставі рішення Загальних зборів Студентської ради Університету та оформлюється відповідним протоколом, який подається до президії Курсантської та студентської ради Університету не пізніше 10 робочих днів від дати проведення Конференції курсантів та студентів Університету.

4.3.1. Компетенція президії курсантського та студентського самоврядування Університету.

До компетенції президії курсантського та студентського самоврядування Університету входить:

4.3.1.1. Організувати та контролювати діяльність органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.1.2. Розробляти план роботи органів курсантського та студентського самоврядування Університету, який ухвалюється Курсантською та студентською радою Університету.

4.3.1.3. Формувати особовий склад комітетів Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.1.4. Реєструвати та представляти кандидатів для обрання їх на Конференції курсантів та студентів Університету до президії курсантського та студентського самоврядування Університету та кандидатів на пост голів

комітетів Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.1.5. На виконання рішень Конференції курсантів та студентів Університету та Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету видавати письмові розпорядження, які є обов'язковими для всіх членів органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.1.6. Приймати рішення про проведення позачергової Конференції курсантів та студентів Університету та позачергових Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету, курсантського та студентського товариства Університету, факультету та навчального курсу.

4.3.1.7. Розглядати звернення та виявляти потреби і запити курсантів та студентів Університету.

4.3.1.8. Вимагати пояснень стосовно протиправних дій членів органів курсантського та студентського самоврядування Університету та осіб, які працюють в Університеті на постійній основі, якщо вони обмежують права курсантів та студентів Університету або перешкоджають досягненню цілей і завдань органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.1.9. Тісно співпрацювати з ректором Університету, кураторами курсантського та студентського самоврядування Університету, професорсько-викладацьким складом Університету та головами Батьківських рад.

4.3.1.10. Представляти органи курсантського та студентського самоврядування Університету в органах державної влади, місцевих, регіональних, всеукраїнських та міжнародних громадських організаціях тощо.

4.3.1.11. Щомісячно та щорічно звітувати про свою роботу на Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету та Конференції курсантів та студентів Університету.

4.3.2. Ректор курсантського та студентського самоврядування Університету.

Компетенція ректора курсантського та студентського самоврядування Університету:

4.3.2.1. Здійснює керівництво роботою курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.2.2. Видає рішення та розпорядження головам курсантських та студентських товариств Університету, деканам факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету та головам представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

4.3.2.3. Подає на розгляд Курсантської та студентської ради Університету проект плану роботи органів курсантського та студентського самоврядування Університету та контролює його виконання.

4.3.2.4. Затверджує регламент та порядок денний Конференції курсантів та студентів Університету та Загальних зборів Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.2.5. Головує на Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету та Конференції курсантів та студентів Університету.

4.3.2.6. Висуває кандидатів для обрання їх на Конференції курсантів та студентів Університету в якості членів до президії курсантського та студентського самоврядування Університету та кандидатів на пост голів комітетів Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.2.7. Проводить наради з головами курсантських та студентських товариств Університету, деканами факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету та головами представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

4.3.2.8. Виносить на розгляд Курсантської та студентської ради Університету пропозицію щодо виключення з її складу делегатів чи застосування до них інших заходів впливу, якщо вони своїми діями перешкоджають досягненню цілей та завдань органів курсантського та студентського самоврядування Університету або порушують це Положення.

4.3.2.9. Виносить на розгляд Курсантської та студентської ради Університету пропозицію щодо заохочення активних членів органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.2.10. Щомісячно та щорічно звітує на Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету, Конференції курсантів та студентів Університету, а також перед Вченою радою Університету, де підводить підсумки роботи всіх органів курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.2.11. Здійснює представницькі функції і підписує всі види документів від імені Курсантської та студентської ради Університету, зокрема про її входження до регіональних, всеукраїнських та міжнародних об'єднань, спілок та союзів, а також укладення з ними у встановленому порядку відповідних угод.

4.3.2.12. Має право делегувати окремі повноваження членам президії курсантського та студентського самоврядування Університету, іншим делегатам Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.2.13. Дострокове припинення повноважень ректора курсантського та студентського самоврядування Університету має наслідком припинення повноважень усіх членів президії курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.3. Перший проректор курсантського та студентського самоврядування Університету.

Перший проректор курсантського та студентського самоврядування Університету обирається за поданням ректора курсантського та студентського самоврядування Університету терміном на один рік.

Компетенція першого проректора курсантського та студентського самоврядування Університету:

4.3.3.1. Здійснює повноваження ректора курсантського та студентського самоврядування Університету за його відсутності.

4.3.3.2. Допомогає ректору курсантського та студентського самоврядування Університету у його повсякденній роботі.

4.3.3.3. Здійснює інші повноваження за дорученням ректора курсантського та студентського самоврядування Університету.

4.3.4. Проректор курсантського та студентського самоврядування Університету (студентський ректор).

Проректор курсантського та студентського самоврядування Університету (студентський ректор) обирається за поданням ректора курсантського та студентського самоврядування Університету терміном на один рік.

Компетенція проректора курсантського та студентського самоврядування Університету (студентського ректора):

4.3.4.1. Здійснює керівництво роботою за напрямками діяльності Студентської ради.

4.3.4.2. Здійснює повноваження ректора курсантського та студентського самоврядування Університету за його дорученням, а також у разі його відсутності.

4.3.4.3. Допомогає ректору курсантського та студентського самоврядування Університету у його повсякденній роботі.

4.3.5. Головний секретар курсантського та студентського самоврядування Університету.

Головний секретар курсантського та студентського самоврядування Університету обирається за поданням ректора курсантського та студентського самоврядування Університету терміном на один рік.

Компетенція головного секретаря курсантського та студентського самоврядування Університету:

4.3.5.1. Веде протокол засідань та інших заходів Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.5.2. Відповідає за ведення діловодства та зберігання документації Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.5.3. Організовує інформаційну та просвітницьку діяльність Курсантської та студентської ради Університету.

4.3.6. Секретар курсантського та студентського самоврядування Університету (студентський секретар).

Секретар курсантського та студентського самоврядування Університету (студентський секретар) обирається за поданням ректора курсантського та студентського самоврядування Університету терміном на один рік.

Компетенція секретаря курсантського та студентського самоврядування Університету (студентського секретаря):

4.3.6.1. Веде протокол засідань та інших заходів Студентської ради.

4.3.6.2. Відповідає за ведення діловодства та зберігання документації Студентської ради.

4.3.6.3. Організовує інформаційну та просвітницьку діяльність Студентської ради.

4.4. Студентська рада Університету.

Враховуючи специфіку діяльності курсантів та студентів Університету, структура органів курсантського та студентського самоврядування Університету розгалужується шляхом створення Студентської ради Університету.

Студентська рада Університету входить до складу Курсантської ради Університету на правах автономії, є рівноправною з нею і носить назву Курсантської та студентської ради Університету та діє з метою налагодження тісної співпраці і взаємодії між курсантами та студентами Університету, а також заради формування почуття «єдності» та досягнення спільних завдань і цілей.

До складу президії Студентської ради Університету входять: студентський ректор, перший проректор студентського самоврядування Університету та секретар студентського самоврядування Університету.

Процедура роботи Студентської ради Університету аналогічна процедурі роботи Курсантської та студентської ради Університету.

Статутний склад Студентської ради Університету – це 50 делегатів, які формуються з числа членів курсантських та студентських товариств Університету та представництв студентської ради Університету на навчальних курсах відповідно до квоти, яку визначає президія Студентської ради Університету терміном на 1 рік.

Студентська рада Університету діє на правах автономії Курсантської та студентської ради Університету, крім питань, які потребують спільного вирішення завдань та прийняття рішень, визначених цим Положенням.

4.5. Курсантські та студентські товариства Університету.

Курсантські та студентські товариства Університету (напр.: навчальне, наукове, міжвузівських та міжнародних зв'язків, дисципліни та порядку, культурно-просвітницьке, інформаційно-технічне, спортивно-оздоровче, соціально-психологічне, господарчо-побутове, захисту прав та інтересів, духовно-патріотичне, благодійне тощо) створюються з метою реалізації курсантами та студентами Університету свого освітнього, наукового, культурно-просвітницького та творчого потенціалу, а також втілення в повсякденне життя курсантів та студентів Університету рішень Конференції курсантів та студентів Університету і Курсантської та студентської ради Університету.

Курсантські та студентські товариства Університету функціонують на основі положень про курсантські та студентські товариства Університету, які розробляються ініціативними групами курсантів та студентів Університету у відповідності до цього Положення та чинного законодавства.

Розроблені положення про курсантські та студентські товариства Університету ухвалюються на Загальних зборах курсантських та студентських

товариств Університету та затверджуються Загальними зборами Курсантської та студентської ради Університету.

Загальні збори курсантських та студентських товариств Університету скликаються кожного року не пізніше 15 робочих днів від дати проведення Конференції курсантів та студентів Університету. У інших випадках Загальні збори курсантських та студентських товариств Університету можуть бути скликані за рішенням Курсантської та студентської ради Університету або не менше як половини членів курсантських та студентських товариств Університету.

Загальні збори курсантських та студентських товариств Університету рекомендують делегатів для участі у Конференції курсантів та студентів Університету чи обрання їх до президії курсантського та студентського самоврядування Університету.

Загальні збори курсантських та студентських товариств Університету за поданням голови курсантського та студентського товариства Університету обирають президію курсантського та студентського товариства Університету, а також старост факультетів курсантського та студентського товариства Університету.

Структура президії курсантського та студентського товариства Університету аналогічна структурі президії Курсантської та студентської ради Університету.

У період між Загальними зборами курсантського та студентського товариства Університету керівним органом курсантського та студентського товариства Університету є Координаційна рада курсантського та студентського товариства Університету, яка проводить свою роботу у формі засідань не менше одного разу на тиждень. На Координаційній раді курсантського та студентського товариства Університету обираються делегати Курсантської та студентської ради Університету для участі в комітетах Курсантської та студентської ради Університету, відповідно до квоти, яку визначає президія курсантського та студентського самоврядування Університету терміном на 1 рік.

Голови курсантських та студентських товариств Університету очолюють комітети в Курсантській та студентській раді Університету та щомісячно звітують про свою роботу на Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету і щорічно на Загальних зборах курсантських та студентських товариств Університету.

Кожний курсант чи студент Університету може бути членом багатьох курсантських та студентських товариств Університету.

4.6. Декани факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету.

Декани факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету здійснюють свої повноваження з метою об'єднання курсантів

та студентів навчальних курсів, а також налагодження тісної співпраці між деканом факультету та провідними фахівцями навчальних курсів для вирішення спільних завдань та прийняття рішень.

Щороку, не пізніше 20 робочих днів від дати проведення Конференції курсантів та студентів Університету, на кожному факультеті Університету скликаються Загальні збори факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету до складу яких входять: декан факультету курсантського та студентського самоврядування Університету, голова представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі, уповноважений представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі за напрямом роботи.

На Загальних зборах факультету курсантського та студентського самоврядування Університету обирають декана факультету курсантського та студентського самоврядування Університету, представників для участі у складі Вченої ради факультету з числа членів представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі та голову батьківської ради факультету терміном на 1 рік, а також заслуховують звіт декана факультету курсантського та студентського самоврядування Університету та голів представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

Компетенція декана факультету курсантського та студентського самоврядування Університету:

4.6.1. Активно співпрацює з головами представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах, уповноваженими представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі відповідно до напрямку роботи, головами курсантських та студентських товариств Університету, президією курсантського та студентського самоврядування Університету, деканом факультету, провідним фахівцем, головою батьківської ради факультету, головою батьківської ради навчального курсу результатом чого є розгляд та вирішення проблем внутрішнього характеру кожного з навчальних курсів.

4.6.2. Проводять засідання Координаційної ради факультету курсантського та студентського самоврядування Університету, яка скликається один раз на місяць.

4.6.3. Клопочеться перед деканом факультету про надання допомоги у вирішенні проблем курсантів та студентів навчального курсу.

4.6.4. Звертається з клопотанням до президії курсантського та студентського самоврядування Університету щодо розгляду звернень курсантів та студентів навчального курсу, проведення позачергових Загальних зборів факультету курсантського та студентського самоврядування Університету та позачергових Загальних зборів навчального курсу у разі

виявлення негативної оцінки діяльності представництва курсантського та студентського самоврядування навчального курсу.

4.6.5. Представляють кандидатів на пост голови батьківської ради факультету з числа представників батьківських рад на навчальних курсах на Загальних зборах факультету курсантського та студентського самоврядування Університету та висвітлюють рівень їхнього сприяння для покращення умов проживання та навчання курсантів та студентів Університету.

4.7. Представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

Представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах створюються з метою виявлення бажань, прагнень і проблем курсантів та студентів Університету з метою їх всебічного та ефективного вивчення і вирішення, а також налагодження тісної взаємодії та співпраці з органами курсантського та студентського самоврядування Університету.

Представництво курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі складається з голови представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі та уповноважених представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі за напрямом роботи, коло яких визначається президією курсантського та студентського самоврядування Університету.

Голова представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі, уповноважені представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі за напрямом роботи та голова батьківської ради навчального курсу обираються у першій місяць навчального року Загальними зборами навчального курсу терміном на 1 рік. У інших випадках Загальні збори навчального курсу можуть бути скликані за рішенням президії курсантського та студентського самоврядування Університету, не менше як половини членів уповноважених представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі за напрямом роботи, або на вимогу не менше як половини особового складу курсантів та студентів навчального курсу.

Голова представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі організовує роботу представництва на навчальному курсі, активно співпрацює з деканом факультету курсантського та студентського самоврядування Університету, головами курсантських та студентських товариств Університету, президією курсантського та студентського самоврядування Університету та звітує про його діяльність на Загальних зборах навчального курсу і Загальних зборах факультету курсантського та студентського самоврядування Університету.

Голова та уповноважені представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі за напрямом роботи зобов'язані:

4.7.1. Керуватися у повсякденній роботі Положенням про курсантське та студентське самоврядування Університету і Положенням про курсантське та студентське товариство Університету за напрямом роботи.

4.7.2. Проводити засідання Координаційної ради представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі не менше одного разу на місяць.

4.7.3. Приймати звернення від курсантів та студентів навчального курсу, які віднесені до їх компетенції.

4.7.4. Вживати заходів щодо перевірки звернень курсантів та студентів навчального курсу та їх вирішення у разі доцільності.

4.7.5. Звертатись до керівництва навчального курсу за допомогою у вирішенні проблем курсантів та студентів навчального курсу.

4.7.6. Звертатися до декана факультету курсантського та студентського самоврядування Університету щодо розгляду звернень курсантів та студентів навчального курсу та вирішення питання про проведення поза-чергових Загальних зборів навчального курсу у разі негативної оцінки діяльності представництва курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі.

V. Сприяння діяльності органам курсантського та студентського самоврядування Університету

5.1. Безпосереднє сприяння та створення належних умов для ефективної діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету здійснює ректор Університету.

5.2. Ректор Університету надає приміщення, меблі, оргтехніку, забезпечує телефонним зв'язком, постійним доступом до мережі Інтернет, відводить місця для встановлення інформаційних стендів тощо).

5.3. Радник ректора курсантського та студентського самоврядування Університету обирається Конференцією курсантів та студентів Університету з числа професорсько-викладацького складу Університету або осіб, які працюють в Університеті на постійній основі та користуються заслуженим авторитетом особового складу Університету і має значний досвід роботи, високий кваліфікаційний рівень та бажання працювати з курсантами та студентами Університету.

5.4. Зважаючи на специфіку навчального закладу, а також з метою сприяння діяльності органам курсантського та студентського самоврядування в Університеті за наказом ректора призначаються особи, які є відповідальними за ефективне функціонування курсантського та студентського самоврядування Університету, а саме:

- куратор діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету (проректор);
- куратори діяльності курсантських та студентських товариств Університету (начальники відділів);
- куратори діяльності деканів факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету (декани факультетів);
- куратори діяльності представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах (провідні фахівці навчальних курсів);

5.5. Кожний проректор Університету відповідно до профілю діяльності є куратором співпраці радника ректора курсантського та студентського самоврядування Університету; куратора діяльності курсантських та студентських товариств Університету; куратора діяльності деканів факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету; куратора діяльності представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах; президії курсантського та студентського самоврядування Університету; голів курсантських та студентських товариств Університету; деканів факультетів курсантського та студентського самоврядування Університету та голів представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальних курсах.

5.5. Куратором діяльності курсантського та студентського товариства Університету є начальник профільного відділу Університету.

5.7. Куратором діяльності декана факультету курсантського та студентського самоврядування Університету є декан факультету.

5.8. Куратором діяльності представництв курсантського та студентського самоврядування Університету на навчальному курсі є провідний фахівець навчального курсу;

5.9. З метою налагодження тісної співпраці між керівництвом Університету, курсантським та студентським самоврядуванням Університету та батьками курсантів та студентів Університету на рівні навчального курсу, факультету та Університету створюються Батьківські ради.

Батьки залучаються до виховної роботи курсантів та студентів Університету, їм надається об'єктивна інформація про потреби та запити курсантів та студентів Університету (надання фінансової допомоги для покращення умов проживання та навчання, реалізація заходів, передбачених планом роботи органів курсантського та студентського самоврядування Університету тощо), пропонуються шляхи їхнього вирішення, а також використовується їхній вплив на формування особистості курсанта чи студента.

За сумлінне виконання батьківських обов'язків та вагомий вклад щодо виховання і формування особистості курсанта чи студента батькам кращих курсантів та студентів Університету щорічно від імені ректора Університету оголошується подяка.

5.10. Керівництво Університету, декани факультетів, начальники профільних відділів, куратори діяльності курсантського та студентського самоврядування, професорсько-викладацький склад Університету, голови батьківських рад можуть бути присутніми на Конференції курсантів та студентів Університету, Загальних зборах Курсантської та студентської ради Університету, Загальних зборах курсантських та студентських товариств Університету, факультетів Університету та навчальних курсів Університету, засіданнях Координаційних рад курсантських та студентських товариств Університету та інших заходах, які проводяться в Університеті і мають право надавати рекомендації щодо діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету.

5.11. З метою надання всебічної допомоги та підтримки органам курсантського та студентського самоврядування Університету, продовження розвитку зачаткових традицій, передання накопиченого досвіду діяльності органів курсантського та студентського самоврядування Університету та підтримання високого рейтингу Університету: керівництво Університету; куратори діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету; професорсько-викладацький склад Університету; голови батьківських рад всіляко сприяють ефективній діяльності курсантського та студентського самоврядування Університету.

5.12. З метою активізації діяльності громадських формувань Університету, вдосконалення у проведенні виховної роботи з перемінним складом та організації дозвілля в позанавчальний час представники курсантського та студентського самоврядування тісно взаємодіють з кураторами навчальних груп та узгоджують напрями своєї співпраці закріплені у «Положенні про кураторство ХНУВС».

5.13. З метою духовно-патріотичного виховання молоді, викорінення лихослів'я та інших негативних явищ в Університеті функціонує православний Храм. Органи курсантського та студентського самоврядування всіляко сприяють його діяльності, якщо це не суперечить їхнім релігійним поглядам чи переконанням.

РОЗДІЛ 3

НАУКОВІ РОЗ'ЯСНЕННЯ

Юхно О.О., Абламський С.Є., Балац Р.М., Бондаренко О.О.,
Глобенко Г.І., Даниленко А.В., Захарченко О.В., Кочура О.О.,
Нікуліна А.Г., Романюк В.В., Рось Г.В., Терещук С.С., Чича Р.П.

**Науково-практичний коментар
до Закону України «Про Національну поліцію» в частині діяльності
слідчих підрозділів органів Національної поліції України**

РОЗДІЛ IV ПОВНОВАЖЕННЯ ПОЛІЦІЇ

Стаття 23. Основні повноваження поліції

1. Поліція відповідно до покладених на неї завдань:

2) виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, вживає у межах своєї компетенції заходів для їх усунення;

Виявлення причин і умов, які сприяють учиненню кримінальних правопорушень, та вжиття через відповідні органи заходів щодо їх усунення відповідно до Положення про органи досудового розслідування Національної поліції України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Національної поліції України» від 06.07.2017 р. № 570 є одним із завдань органів досудового розслідування. Тож під час розслідування кримінальних проваджень слідчий зобов'язаний здійснювати профілактичну та запобіжну діяльність.

Діяльність слідчого щодо виявлення причин та умов вчинення кримінальних правопорушень є творчим процесом, який потребує певних теоретичних знань і практичних навичок. Заходи, спрямовані на їх виявлення, зазвичай, передбачаються у плані, що розробляється слідчим для встановлення фактичних обставин кримінального правопорушення. Питання, які плануються для виявлення причин та передумов вчиненого злочину, можна умовно поділити на три групи: 1) дані, що характеризують особу, яка вчинила правопорушення; 2) засвідчують наявність криміногенної ситуації та її характер; 3) характеризують обставини та явища, які впливали на формування у особи криміногенних рис.

Причини та умови, що сприяють вчиненню кримінальних правопорушень встановлюється слідчим за допомогою слідчих (розшукових) дій, перед-

бачених Кримінальним процесуальним кодексом України.

Основною формою реагування слідчого на виявлені причини та передумови вчинення кримінального правопорушення є підготовка та направлення на адресу керівників підприємств і структур усіх форм власності, установ і організацій листа, в якому наведено перелік причин та умов, а також перелік питань та дій, від виконання яких залежить їх усунення. Таке рішення слідчого є обов'язковим для виконання тими особами, яким такий лист був адресований.

3) вживає заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припиняє виявлені кримінальні та адміністративні правопорушення;

Встановлення та припинення виявлених кримінальних правопорушень здійснюється у процесуальних та позапроцесуальних формах, у межах повноважень слідчого з дотриманням вимог чинного законодавства України.

Припинення виявлених кримінальних правопорушень полягає в діях, спрямованих на припинення вже розпочатої злочинної діяльності й запобігання злочинному результату, тобто виявлення усіх обставин вчинення кримінального правопорушення, усіх його учасників і їх конкретної ролі в злочинній діяльності. Припинення кримінальних правопорушень, як правило, пов'язується із затриманням підозрюваного на місці їх вчинення.

Окрім цього, відповідно до ч. 2 ст. 40 КПК України слідчий (як для розслідування, так і для припинення злочинних діянь) уповноважений проводити слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії; призначати ревізії, перевірки, експертизи у порядку визначеному законом; звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження тощо.

4) вживає заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникли внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення;

У разі наявності реальної загрози життю чи здоров'ю особи, що потрапили у сферу кримінального процесу, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» мають право вимагати від слідчого чи прокурора, застосування до них спеціальних заходів, направлених на забезпечення їхньої безпеки. Спеціальні заходи – це здійснення правових, організаційних, технічних або інших заходів, спрямованих на захист життя, здоров'я, житла, майна, честі, гідності таких осіб від протиправних посягань із метою створення комфортних умов для здійснення й забезпечення правосуддя.

Право на забезпечення безпеки мають, зокрема, такі особи: а) особа, яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень; б) потерпілий

та його представник у кримінальному провадженні; в) підозрюваний, обвинувачений, захисники й законні представники; г) цивільний позивач, цивільний відповідач та їх представники в справі про відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням; г) представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження; д) свідок; е) експерт, спеціаліст, перекладач і понятий; є) члени сімей та близькі родичі підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, представника юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, якщо шляхом погроз або інших протиправних дій щодо них робляться спроби вплинути на учасників кримінального провадження (ст. 2 Закону «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві»). Крім того, підозрюваний, обвинувачений, потерпілий і представник юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, мають право на забезпечення безпеки свого майна, житла тощо.

У разі надходження заяви від вищевказаних осіб про застосування заходів безпеки, слідчий або прокурор зобов'язані здійснити перевірку. В строк не пізніше ніж три доби, а в невідкладному випадку негайно прийняти рішення про застосування або відмову у їх застосуванні.

5) здійснює своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події;

Згідно п. 1 розділу 2 Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України від 06.11.2015 р. № 1377 прийняття заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події незалежно від місця і часу їх учинення, повноти отриманих даних, особи заявника здійснюється цілодобово і невідкладно тим органом поліції, до якого надійшла заява чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення та іншу подію, або слідчим, або іншою посадовою особою органу поліції, якою самостійно виявлено з будь-якого джерела обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення.

Відповідно до ч. 1. 214 КПК України своєчасне реагування на заяви та повідомлення про кримінальні правопорушення або події полягає у тому, що слідчий невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та розпочати розслідування.

У свою чергу оперативний черговий чергової частини, структурних підрозділів поліції, куди надійшла заява, повинен з'ясувати час, місце, характер та інші обставини того, що сталося, організувати збір слідчо-оперативних груп, оперативних груп та інших нарядів, і направити їх на місце події.

Працівникам поліції при реагуванні на повідомлення про кримінальні правопорушення та інші події відповідно до п. 3.1. Інструкції з організації реагування органів внутрішніх справ на повідомлення про кримінальні правопорушення, інші правопорушення, надзвичайні ситуації та інші події, затвердженої наказом МВС України від 22.10.2012 р. № 940, надається право: вимагати від громадян і службових осіб, які порушують громадський порядок, припинення правопорушень та дій, що перешкоджають здійсненню повноважень поліцією; перевіряти у громадян у разі виникнення підозри у вчиненні правопорушень документи, що посвідчують їх особу, а також інші документи, необхідні для з'ясування питання щодо додержання правил, нагляд і контроль за виконанням яких покладено на поліцію; затримувати і доставляти до структурних підрозділів поліції осіб, яких вони запідозрили у вчиненні кримінального правопорушення або замаху на його вчинення, якщо для цього є достатні підстави (очевидець, у тому числі і потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин), а також безпосередньо після вчинення кримінального правопорушення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється у його вчиненні; проводити огляд осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, речей, що знаходяться при них, транспортних засобів і вилучати документи та предмети, які можуть бути речовими доказами або використані на шкоду їх здоров'ю, в установленому законодавством порядку; застосовувати поліцейські заходи, передбачені розділом 5 Закону «Про Національну поліцію».

б) здійснює досудове розслідування кримінальних правопорушень у межах визначеної підслідності;

Досудове розслідування злочинів здійснюється у формі досудового слідства, а кримінальних проступків - у формі дізнання в порядку, передбаченому КПК України (ст. 215 КПК України).

За наявності у відомостях про кримінальне правопорушення даних, що вказують на об'єктивні ознаки складу злочину, досудове розслідування проводиться лише у формі досудового слідства, здійснення якого повинно відповідати положенням, встановленим КПК України.

Досудове розслідування кримінальних правопорушень, що містять ознаки кримінальних проступків, здійснюється у формі дізнання з дотриманням вимог, встановлених главою 25 КПК України.

Стаття 216 КПК України визначає предметну (родову) підслідність досудового розслідування кримінальних правопорушень (злочинів та кримінальних проступків) органами досудового розслідування, персональну (спеціальну, суб'єктну) підслідність та за зв'язком кримінального провадження.

Підслідність - це сукупність встановлених законом ознак кримінального правопорушення, з врахуванням яких кримінальне провадження здій-

снюється тим чи іншим органом досудового розслідування. Органами досудового розслідування є слідчі підрозділи органів Національної поліції України, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів державного бюро розслідувань, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, підрозділи детективів, підрозділи внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України.

Частиною 1 ст. 216 КПК України встановлено підслідність слідчих поліції. До них відносяться кримінальні провадження про правопорушення, передбачені законом України про кримінальну відповідальність (злочини проти життя, і свобод людини, проти власності, проти здоров'я, честі і гідності особи, громадської безпеки, моральності та деякі інші), крім тих, які віднесені до підслідності органів досудового розслідування інших відомств.

7) розшукує осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання, пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом;

Якщо під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме, то слідчий, прокурор оголошує його розшук.

Про оголошення розшуку вноситься окрема постанова. Відомості про це вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Якщо слідчим, після прийняття відповідних заходів, місцезнаходження такої особи не встановлено, здійснення розшуку підозрюваного може бути доручено оперативним підрозділам.

Слідчий, прокурор вносить постанову про розшук підозрюваного за наявності в сукупності трьох підстав: а) місцезнаходження підозрюваного невідоме; б) всі вжиті заходи не дозволили одержати достовірні дані про його точне місце перебування; в) складено письмове повідомлення про підозру стосовно розшукуваної особи.

Метою розшуку, який у межах своєї компетенції проводять слідчий і оперативні підрозділи, є встановлення місця перебування підозрюваного та його затримання. Тому одночасно з оголошенням розшуку підозрюваного, слідчим суддею повинна бути винесена ухвала про обрання щодо нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та його етапування до місця досудового розслідування. Після виявлення і затримання підозрюваного, доставки його до місця проведення досудового розслідування та відновлення кримінального провадження, якщо воно зупинялося, запобіжний захід залежно від обставин, може бути змінений на більш м'який.

Ефективне проведення розшуку значною мірою залежить від його якісного інформаційного забезпечення. Як свідчить практика і вимагають відомчі: настанови, перед оголошенням розшуку слідчий зобов'язаний зібрати значний обсяг систематизованих відомостей про підозрюваного, до

яких належать, зокрема, його дані (прізвище, ім'я, по батькові, псевдонім; день, місяць, рік та місце народження; національність, громадянство, освіта; сімейний стан; місце постійного або тимчасового проживання; місце роботи, вид занять, спеціальність; судимість), відомості про зовнішність, особливі прикмети; коло родичів, товаришів, знайомих; фотографії, контактні засоби зв'язку та інші матеріали, які можуть сприяти розслідуванню.

При виявленні підозрюваного і затриманні його для етапування до місця досудового розслідування розшук рішенням слідчого припиняється, про що негайно повідомляються органи й особи, які брали участь у його розшуку.

Затримання розшукуваного підозрюваного оформляється протоколом затримання, до якого приєднуються документи, котрі були підставою для розшуку.

Рішення про оголошення розшуку може бути реалізовано в одному з двох юридично рівнозначних варіантів: слідчим, прокурором виноситься окрема постанова про розшук підозрюваного, а у разі зупинення досудового розслідування - окремий пункт про розшук підозрюваного вноситься в постанову про зупинення досудового розслідування. До кожної з цих постанов приєднуються копії повідомлення про початок досудового розслідування (ст. 214 КПК України), письмового повідомлення про підозру (ст. 277 КПК України), ухвали про обрання запобіжного заходу (ст. 176 КПК України).

У постанові про розшук підозрюваного, яка є підставою для його розшуку, обов'язково повинні міститися відомості про зміст соціально небезпечного діяння, юридичну кваліфікацію кримінального правопорушення, дані про розшукувану особу. Крім цього, до постанови доцільно приєднати довідки про зовнішність розшукуваної особи її одяг, звички, особливі прикмети, родинні та інші зв'язки, останнє місце роботи, місця ймовірного перебування, паспортні дані, фотографії тощо.

Відомості про оголошення розшуку невідкладно, тобто не пізніше наступного дня, вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Слідчий здійснює розшук підозрюваного шляхом проведення гласних і негласних слідчих (розшукових) дій, наприклад, обшуку (ч. 1 ст. 234 КПК України), обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (п. 4 ч. 1 ст. 267 КПК України), а також доручати в разі необхідності його проведення оперативним підрозділам. Слід мати на увазі, що в останньому випадку слідчий вправі визначати методи, за допомогою яких повинен здійснюватися розшук.

9) доставляє у випадках і порядку, визначених законом, затриманих осіб, підозрюваних у вчиненні кримінального правопорушення, та осіб, які вчинили адміністративне правопорушення;

Працівник поліції, громадянин та інші особи затриману особу за вчинене кримінальне правопорушення доставляють до найближчого підрозділу досудового розслідування поліції де негайно реєструються дата, точний час

фактичного затримання (година і хвилини) і доставлення затриманого та інші відомості, передбачені положеннями ст. ст. 207-208 КПК України.

Про кожне затримання уповноважена службова особа попередньо повідомляє відповідальних осіб підрозділу органу досудового розслідування за допомогою технічних засобів.

Після доставлення особи у слідчий підрозділ поліції, слідчий повинен встановити наявність підстав для обґрунтованої підозри щодо вчиненого злочину. Якщо доставлення і перевірка обґрунтованості затримання особи тривало довше, ніж це необхідно, слідчий зобов'язаний провести щодо цього перевірку для вирішення питання про відповідальність винуватих працівників поліції.

Факт доставлення уповноваженою службовою особою затриманої особи до найближчого підрозділу досудового розслідування поліції повинен бути негайно зареєстровано в цьому органі, з вказівкою дати, точного часу (години і хвилини) доставлення затриманого та інших відомостей, передбачених КПК України. Слідчий здійснює повідомлення про затримання особи його рідних або близьких чи осіб, які їх замінують.

14) вживає всіх можливих заходів для надання невідкладної, зокрема домедичної і медичної, допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я.

Працівники поліції здійснюють надання невідкладної домедичної допомоги особам, які постраждали внаслідок кримінальних чи адміністративних правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в ситуації, небезпечній для їхнього життя чи здоров'я відповідно до діючих нормативно-правових актів України.

Відповідно до ЗУ «Про екстрену медичну допомогу» домедична допомога - невідкладні дії та організаційні заходи, спрямовані на врятування та збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я, що здійснюються на місці події особами, які не мають медичної освіти, але за своїми службовими обов'язками повинні володіти основними практичними навичками з рятування та збереження життя людини, яка перебуває у невідкладному стані, та відповідно до закону зобов'язані здійснювати такі дії та заходи. Відповідно до ст.12 вказаного Закону України працівники поліції відносяться до категорії осіб які зобов'язані надавати домедичну допомогу людині у невідкладному стані.

Таким чином працівники поліції повинні володіти навичками надання невідкладної домедичної допомоги та надавати її відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження порядків надання домедичної допомоги особам при невідкладних станах» від 16.06.2014 № 398.

15) вживає заходів для визначення осіб, які не здатні через стан здоров'я, вік або інші обставини повідомити інформацію про себе; встановлює особу за невпізнаним трупом.

Під іншими обставинами через які особа не може повідомити інформацію про себе доцільно розуміти знаходження особи в стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння. Для визначення знаходження особи у вказаних станах працівник поліції може використовувати положення наказу МВС та МОЗ України № 1452/735 від 09.11.2015.

Для визначення осіб за невпізнаним трупом працівникам поліції необхідно опитати очевидців події, перевірити інформацію за обліками осіб, які зникли безвісті. Вжити заходів щодо здійснення дактилоскопіювання трупа для внесення відомостей до дактилокартотеки невпізнаних трупів, а також перевірки за дактилоскопічним обліком (наказ МВС України N 785 від 11.09.2001).

25) виконує в межах компетенції запити органів правопорядку (правоохоронних органів) інших держав або міжнародних організацій поліції відповідно до закону та міжнародних договорів України.

Підрозділ досудового розслідування поліції при отриманні запиту про міжнародну правову допомогу від запитуючої сторони (іншої держави), що звичайно надходить через Генеральну прокуратуру України і Головне слідче управління Національної поліції України, розглядає його на предмет належного виконання в стислі на встановленні терміни (Розділ IX КПК України). У межах своїх повноважень, Генеральна прокуратура України має право надавати вказівки щодо забезпечення належного, повного та своєчасного виконання такого запиту. Наведені вказівки є обов'язковими до виконання відповідним компетентним органом України.

Виключно центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги приймається рішення за запитом (дорученням) про міжнародну правову допомогу щодо:

1) присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги. Якщо запит (доручення) про міжнародну правову допомогу, що передбачає присутність представника, надійшов відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України, його копію невідкладно надсилають до уповноваженого (центрального) органу для вирішення в цій частині;

2) надання компетентним органам іноземної держави гарантій щодо умов виконання запиту (доручення), передбачених ч. 2 ст. 544 КПК України, та отримання таких гарантій від інших держав;

3) тимчасової передачі особи, яка відбуває покарання, для участі у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях.

Запит іноземного компетентного органу повинен містити найменування кримінального провадження, щодо ведення якого надсилається запит,

ззначаються норми кримінального закону іноземної держави, які встановлюють відповідальність за злочин, у вчиненні якого обвинувачується особа. У запиті має бути визначено чіткий перелік дій, вчинення яких є предметом відповідного запиту. Окремо у запиті повинно бути вирішено питання щодо необхідності присутності представника компетентного органу іноземної держави під час надання міжнародної правової допомоги. Запит може бути комплексним і містити цілий перелік процесуальних дій: проведення допиту, витребування документів від офіційних органів, проведення обшуку тощо.

Порядок виконання запиту (доручення) про міжнародну правову допомогу на території України встановлюється ст. 558 КПК України. Запит компетентного органу іноземної держави про міжнародну правову допомогу виконується упродовж одного місяця з дати його надходження до безпосереднього виконавця. За необхідності виконання складних та великих за обсягами процесуальних дій, у тому числі таких, що потребують погодження прокурора або можуть бути проведені лише на підставі ухвали слідчого судді. В разі необхідності строк виконання може бути продовжений центральним органом України (Генеральною прокуратурою України) або органом, уповноваженим здійснювати зносини з компетентними органами іноземної держави відповідно до ч. 3 ст. 545 КПК України.

Складені слідчим підрозділом досудового розслідування поліції, прокурором або суддею документи для забезпечення виконання запиту про міжнародну правову допомогу підписуються зазначеними посадовими особами та скріплюються печаткою відповідного органу. Отримані за результатами виконання запиту від інших відомств, установ чи підприємств (незалежно від форми власності) документи повинні бути підписані їхніми керівниками та скріплені печаткою відповідного відомства, установи чи підприємства. Орган досудового розслідування поліції або слідчий передає матеріали виконання запиту прокурору, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, для перевірки повноти і законності проведених слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій.

Отримані під час виконання запиту про міжнародну правову допомогу документи через територіальні слідчі управління направляються до Головного слідчого управління Національної поліції України, а потім через Генеральну прокуратуру України до компетентного органу іноземної держави у порядку, встановленому відповідним міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України. У разі неправильного або неповного виконання запиту уповноважений (центральний) орган має право вимагати додаткових заходів для виконання запиту. Уповноважений (центральний) орган України надсилає матеріали, отримані під час виконання запиту, уповноваженому (центральному) органу запитуючої сторони протягом

десяти календарних днів після їх отримання від компетентного органу України.

У разі відсутності міжнародного договору України з відповідною іноземною державою виконання запиту про міжнародну правову допомогу здійснюється з дотриманням вимог КПК України, а отримані документи направляються центральним органом України щодо міжнародної правової допомоги дипломатичним шляхом.

При передачі матеріалів компетентному органу іноземної держави Генеральна прокуратура України відповідно до положень ч. 3 ст. 545 КПК України, може встановити відповідно до законодавства та міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, обмеження щодо використання таких матеріалів.

На території України з метою виконання запиту про надання міжнародної правової допомоги можуть бути проведені будь-які процесуальні дії, передбачені КПК України або міжнародним договором.

Законодавство України не встановлює вичерпного переліку процесуальних дій та заходів, які можуть бути проведені в порядку надання правової допомоги. Вони передбачені в главах 20 та 21 КПК України. Перелік процесуальних дій не вичерпується посиланням на процесуальні дії, різновиди та порядок яких визначені КПК України. Процесуальні дії можуть бути встановлені й у міжнародному договорі. Процесуальні дії можна класифікувати на дії, які не потребують спеціального дозволу, та дії, які потребують спеціального дозволу. Незважаючи на те, що процесуальна дія вчиняється в межах надання правової допомоги, якщо вона потребує спеціального дозволу суду або прокуратури, такий дозвіл необхідно отримувати в загальному порядку.

Стаття 25. Повноваження поліції у сфері інформаційно-аналітичного забезпечення

1. Поліція здійснює інформаційно-аналітичну діяльність виключно для реалізації своїх повноважень, визначених цим Законом.

2. Поліція в рамках інформаційно-аналітичної діяльності:

1) формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України;

2) користується базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади;

3) здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу;

4) здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями.

3. Поліція може створювати власні бази даних, необхідні для забезпечення щоденної діяльності органів (закладів, установ) поліції

у сфері трудових, фінансових, управлінських відносин, відносин документообігу, а також міжвідомчі інформаційно-аналітичні системи, необхідні для виконання покладених на неї повноважень.

4. Діяльність поліції, пов'язана із захистом і обробкою персональних даних, здійснюється на підставах, визначених Конституцією України, Законом України «Про захист персональних даних», іншими законами України.

1. Інформаційно-аналітичне забезпечення в діяльності підрозділів досудового розслідування Національної поліції України посідає дуже важливе місце та є комплексом організаційних, правових, технологічних засобів, які забезпечують процес збирання, отримання, обробки, поширення, аналізу та використання інформаційних ресурсів, необхідних для виконання визначених чинним законодавством завдань та функцій цих органів.

Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів Національної поліції України, залежно від підпорядкування, здійснюється на трьох рівнях. Перший рівень це центральний, що інтегрує інформаційні підсистеми поліції загальновідомчого значення та галузевих служб органів Національної поліції України. На цьому рівні інтегрується інформація, що використовується при аналізі, плануванні, прийнятті рішень і проведенні у межах оперативно-розшукових, слідчих та інших спеціальних заходів у протидії злочинності. Другий рівень – регіональний, охоплює інформаційні обліки, які є складовими загальновідомчих інформаційних підсистем і використовуються обласними службами органів Національної поліції України. У складі таких баз (банків) даних регіонального рівня інтегрується інформація, що має регіональний характер і містить дані про надзвичайні події, кримінальні правопорушення та адміністративні правопорушення. Третій рівень – місцевий, що охоплює інформаційні обліки, що є складовими загальновідомчих інформаційних підсистем і які використовуються у міських, районних підрозділах, слідчих та інших підрозділах органів Національної поліції України.

2. Інформаційно-аналітична діяльність - це сукупність дій на основі концепцій, методів, засобів, нормативно-методичних матеріалів для збору, накопичення, обробки та аналізу даних з метою обґрунтування та прийняття рішень.

Згідно із положеннями ст. 1 Закону України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-ХІІ «джерелами інформації є передбачені або встановлені Законом носії інформації: документи та інші носії інформації, які являють собою матеріальні об'єкти, що зберігають інформацію, а також повідомлення засобів масової інформації, публічні виступи». У свою чергу, «документ це передбачена Законом матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації її на папері, магнітній, кіно-, відео-, фотоплівці або на іншому носієві» (З поняттями «джерело інформації» та «документ» пов'язаний термін «носій інформації (даних)», який в науковій

літературі визначається як матеріальний об'єкт, призначений для зберігання даних.

Таким чином, у системі суб'єктно-об'єктних відносин інформаційної діяльності джерелом інформації є будь-який об'єкт, де нагромаджуються повідомлення, дані, що в подальшому використовуються суб'єктами інформаційних відносин (державними організаціями, посадовими та юридичними особами, громадянами), впливають на їхню поведінку.

3. Перелік форм діяльності поліції в рамках інформаційно-аналітичної діяльності є вичерпний, але при аналізі, плануванні, прийнятті рішень і проведенні у межах оперативно-розшукових, слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних і спеціальних заходів в рамках проведення розслідування по кримінальному провадженню і для успішної протидії злочинності, формується та працює система кримінальної реєстрації в Україні (система баз (банків)). Криміналістична реєстрація - це цілеспрямований систематичний облік певних об'єктів для подальшого використання реєстраційних даних під час розслідування кримінальних правопорушень, розшуку підозрюваних, обвинувачених і речових доказів, з'ясування обставин, що супроводять кримінальне правопорушення. Систему криміналістичної реєстрації утворюють різні види криміналістичних обліків.

Криміналістичний облік - це система реєстрації, систематизації та зосередження об'єктів або відомостей про них за їх ідентифікаційними ознаками з метою використання облікових даних для розкриття та попередження кримінальних правопорушень, що ґрунтується на наукових даних й узагальненнях практики протидії злочинності. Криміналістичні обліки здійснюються структурними підрозділами поліції відповідно до Положення «Про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України», затвердженого наказом МВС України від 03.11.2015 р. № 1343.

Безпосереднім призначенням кримінальної реєстрації є утворення попередніх умов для ідентифікації об'єктів, що реєструються, наведення про них довідок. За допомогою реєстраційних даних здійснюється розшук та ідентифікація об'єктів, що перевіряється. Кожний від криміналістичного обліку це фактично інформаційно-пошукова система. Тому ведення і використання криміналістичних обліків передбачає широке застосування інформаційних технологій та можливостей ЕОМ.

Система криміналістичного обліку складається із різних його видів. Залежно від завдань, які вирішують, криміналістичні обліки поділяються на оперативно-пошукові та інформаційно-довідкові, а залежно від рівня концентрації інформації – на центральні, регіональні та місцеві.

Оперативно-пошукові обліки – вміщують об'єкти, що безпосередньо пов'язані з подією кримінального правопорушення, як правило, вилучені під час оглядів місця події або під час проведення оперативних заходів та слідчих (розшукових) дій. До них належать дактилоскопічні обліки, колекції слідів

злому, взуття, транспортних засобів, волокон, замків і ключів, подроблених рецептів і бланків документів, кулегільзотеки, колекції суб'єктивних портретів та ін.

Інформаційно-довідкові обліки (колекції і картотеки) комплектуються об'єктами та даними, що безпосередньо не є пов'язаними з подією кримінального правопорушення й отримані у результаті накопичення відомостей інформаційного характеру. Об'єктами інформаційно-довідкових колекцій і картотек можуть бути зразки різноманітних виробів, малюнки, фотографії, таблиці, каталоги тощо.

Центральні обліки здійснюються Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України (ДНДЕКЦ). До центральних оперативно-пошукових обліків належать: центральна колекція куль і гільз із слідами зброї (кулегільзотека); центральна картотека фальшивих грошей; центральна картотека подроблених документів, виготовлених із застосуванням засобів поліграфії; центральна картотека слідів рук, вилучених з місць нерозкритих тяжких та резонансних злочинів; центральна колекція макетів вибухових пристроїв і речовин; центральна колекція фонограм з голосами осіб, які анонімно повідомляли про загрозу вибуху та ін. У межах центральних обліків утворено інформаційно-довідкові колекції зразків: документів суворого обліку, цінних паперів та грошей; зброї та боєприпасів; наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів; рельєфних підошов взуття; інструментів, що використовуються для зломів; лакофарбових покриттів; вибухових пристроїв і речовин; протекторів шин; волокон і волосся; пально-мастильних матеріалів; подроблених номерів вузлів, деталей та агрегатів автотранспорту тощо.

Регіональні та місцеві обліки провадять науково-дослідні експертно-криміналістичні центри (НДЕКЦ).

Поряд із центральною, регіональною і місцевими системами обліків запроваджено також оперативно-довідковий і дактилоскопічний обліки, що функціонують на центральному і регіональному рівнях відповідно до Інструкції про порядок формування, ведення та використання оперативно-довідкового і дактилоскопічного обліку в органах поліції, (установах) кримінально-виконавчої системи України, затвердженої наказом МВС України та Державного департаменту України з питань виконання покарань від 23.08.2002 р. № 823/188.

Крім цього, в рамках інформаційно-аналітичної діяльності поліції органи досудового розслідування відповідно до чинного КПК України, Положення про ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139, Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої Наказом МВС України від 06.11.2015 № 1377, повинні вносити відповідну інформацію,

що пов'язана із формуванням та веденням Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР). ЄРДР це створена за допомогою автоматизованої системи електронна база даних, відповідно до якої здійснюється збирання, зберігання, захист, облік, пошук, узагальнення даних, які використовуються для формування звітності, а також надання інформації про відомості, внесені до Реєстру. ЄРДР утворено та ведеться відповідно до вимог КПК України з метою забезпечення: єдиного обліку кримінальних правопорушень та прийнятих під час досудового розслідування рішень, осіб, які їх учинили, та результатів судового провадження; оперативного контролю за додержанням законів під час проведення досудового розслідування; аналізу стану та структури кримінальних правопорушень, вчинених у державі.

4. Відповідно до положень ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 № 2297-VI, персональні дані це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована.

Так, у ст. 32 Конституції України зазначено, що ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Керуючись положеннями Конституції України, КПК, у необхідних випадках, пов'язаних із таємницею приватного життя осіб, слідчий, прокурор попереджає учасників кримінального провадження, яким стали відомі відомості досудового розслідування у зв'язку з участю в ньому про їх обов'язок не розголошувати такі відомості, а також роз'яснює наслідки незаконного їх розголошення.

Таким чином, таємниця досудового розслідування це важлива умова встановлення істини, а в багатьох випадках є передумовою захисту сфери особистого життя людей, які стали учасниками процесу. Тому забезпечення нерозголошення даних кримінального провадження є як однією з гарантій установлення істини, так і захисту прав і свобод людини.

Стаття 26. Формування інформаційних ресурсів поліцією

1. Поліція наповнює та підтримує в актуальному стані бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України, стосовно:

1. У відповідності до наказу МВС України від 12.10.2009 № 436 «Про затвердження Положення про Інтегровану інформаційно-пошукову систему органів внутрішніх справ України» інформаційними ресурсами (об'єктами обліку) ІППС є об'єктивно поєднаний набір відомостей, що безпосередньо стосується осіб, кримінальних та адміністративних правопорушень, а також інших подій, який накопичується в процесі службової діяльності органів

Національної поліції України в обсязі, структурі й порядку, що визначаються завданнями, покладеними на органи Національної поліції України, відповідно до чинного законодавства. Зокрема, до складу інформаційних ресурсів належать відомості щодо:

- осіб, яких затримано за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення, які обвинувачені у вчиненні кримінального правопорушення, узяті під варту або на яких накладено стягнення у вигляді адміністративного арешту, у тому числі їх фотографії та дактилоскопічні дані;
- осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду або ухиляються від відбування кримінального покарання, пропали безвісти, та в інших випадках, передбачених законами України;
- зареєстрованих в органах Національної поліції України злочинів, адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи громадській безпеці, надзвичайних подій.

Інформація, що обробляється в ІПС, є власністю держави і підлягає захисту відповідно до чинного законодавства.

Держателем (власником) ІПС є Міністерство внутрішніх справ України.

Розпорядником ІПС є Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення МВС.

Користувачі ІПС – працівники органів Національної поліції України, яким розпорядником ІПС відповідно до вимог чинного законодавства надано право доступу до інформації в ІПС.

Адміністратор ІПС – керівник структурного підрозділу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, відповідальний за експлуатацію ІПС. Адміністратору ІПС підпорядковуються адміністратори регіональних вузлів ІПС.

Адміністратор безпеки ІПС – керівник підрозділу Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення, відповідальний за дотримання політики безпеки в ІПС.

Організаційно-кадрове забезпечення, створення, функціонування та розвиток ІПС здійснюється Департаментом інформаційно-аналітичного забезпечення МВС, управліннями (відділами) інформаційно-аналітичного забезпечення ГУНП та відділами (секторами) інформаційно-аналітичного забезпечення територіальних підрозділів ГУНП.

Інформаційне забезпечення базується на цілісності та непротивіччі інформації в єдиному інформаційному просторі організаційної інфраструктури обліків ІПС, що забезпечується використанням типового програмного забезпечення, єдиної технології обробки та обміну даними, типовою структурою даних та правилами їх інтеграції, уніфікованою системою класифікації, кодування та контролю інформації.

ІПС побудована за трирівневою ієрархічною структурою, що відповідає організаційній побудові МВС:

– перший рівень - центральний вузол (банк даних) ІПС - розташовано в спеціально виділених службових приміщеннях Департаменту інформаційно-аналітичного забезпечення МВС;

– другий рівень - регіональні (обласні) вузли (банки даних) ІПС – розташовано в спеціально виділених службових приміщеннях управління (відділів) інформаційно-аналітичного забезпечення ГУНП;

– третій рівень - територіальний вузол ІПС - розміщений і функціонує безпосередньо в районних, міських, лінійних управліннях (відділах) ГУНП. На територіальному рівні експлуатація ІПС забезпечується відділами (секторами) інформаційно-аналітичного забезпечення цих підрозділів.

Факт внесення, обробки, отримання інформації, виконання запиту користувачем стосовно об'єкта обліку ІПС фіксується в системному журналі реєстрації роботи користувачів ІПС.

До системного журналу реєстрації роботи користувачів ІПС центрального вузла в обов'язковому порядку вносяться відомості системних журналів реєстрації роботи користувачів ІПС регіональних вузлів.

МВС забезпечує використання інформації, що зберігається в інформаційних підсистемах ІПС, виключно зі службовою метою згідно з чинним законодавством.

2) виявлених кримінальних та адміністративних правопорушень, осіб, які їх учинили, руху кримінальних проваджень; обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду;

Наказом МВС України від 06.11.2015 р. № 1377 затверджено Інструкцію про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, яка встановлює порядок ведення єдиного обліку органами і підрозділами поліції України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, а також порядок здійснення контролю за його дотриманням.

Наказом Генеральної прокуратури України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 06.04.2016 р. № 139 визначено, що облік кримінальних правопорушень за заявами, повідомленнями, які надійшли прокурору або органу досудового розслідування, або виявленими з інших джерел обставинами, що свідчать про вчинення кримінального правопорушення, здійснюється за дорученням керівника прокуратури або органу досудового розслідування шляхом внесення до Реєстру відомостей, визначених ч. 5 ст. 214 КПК України.

До Реєстру вносяться відомості про:

- час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

- інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про

вчинення кримінального правопорушення;

- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

- попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування;

- прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

- дату затримання особи;

- обрання, зміну та скасування запобіжного заходу;

- час та дату повідомлення про підозру, зміну повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- час та дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин;

- юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру;

- дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування;

- зупинення та відновлення досудового розслідування;

- оголошення розшуку підозрюваного;

- об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань;

- продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування;

- встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна;

- закінчення досудового розслідування;

- інші відомості, передбачені первинними обліковими документами.

Унесення до Реєстру заяви, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення здійснюється у термін, визначений ч. 1 ст. 214 КПК України.

Після внесення та перевірки цих даних керівником прокуратури або органу досудового розслідування у Реєстрі автоматично фіксується дата обліку інформації та присвоюється номер кримінального провадження.

До Реєстру підлягають внесенню відомості, які характеризують кри-

мінальне правопорушення. Факт внесення цих відомостей відображається у Реєстрі та вони є доступними для перегляду прокурору відповідного рівня.

У разі виявлення правопорушення на морському, річковому судні чи військовому кораблі, а також у миротворчому контингенті та персоналі, що перебуває за межами України, під час виконання міжнародних миротворчих місій поза межами України досудове розслідування розпочинається негайно, відомості про нього вносяться до Реєстру при першій можливості.

Номер кримінального провадження складається з таких реквізитів: код органу, який розпочав досудове розслідування, рік, код відомства та територіального органу, номер кримінального провадження. Реквізити номера кримінального провадження зберігаються на всіх стадіях досудового розслідування.

Код регіону, району (залізниці), на території яких учинено кримінальне правопорушення, слідчий або прокурор після внесення відомостей до Реєстру про кримінальне правопорушення визначає згідно із довідником регіонів (залізниць). Кодування регіонів, районів (залізниць) єдині для всіх органів досудового розслідування.

У разі зазначення у заяві, повідомленні про декілька вчинених кримінальних правопорушень або які були виявлені безпосередньо прокурором, слідчим чи працівником іншого підрозділу незалежно від часу їх учинення, наявності осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, відомості про них заносяться до Реєстру за кожним правопорушенням окремо.

Частиною 4 ст. 278 КПК України передбачено невідкладне внесення слідчим, прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань дати та часу повідомлення про підозру, правової кваліфікації кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність.

Відповідно п. 3 ч. 3 ст. 283 КПК України відомості про обвинувачених, обвинувальний акт щодо яких направлено до суду вносяться прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Облік кримінальних проваджень регламентується наказом Генеральної прокуратури України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 06.04.2016 р. № 139, яким визначено, що облік кримінальних проваджень під час досудового розслідування здійснюється шляхом внесення до Реєстру відомостей щодо руху кримінальних проваджень, а саме про:

- кримінальне правопорушення та номер кримінального провадження;
- передачу кримінального провадження чи матеріалів за підслідністю або за місцем проведення досудового розслідування;
- об'єднання матеріалів досудових розслідувань, при цьому об'єднаному кримінальному провадженню присвоюється номер раніше розпочатого провадження;

- виділення досудового розслідування в окреме провадження, якому присвоюється новий номер кримінального провадження;
- прийняття кримінального провадження для проведення досудового розслідування;
- закінчення досудового розслідування;
- зупинення досудового розслідування;
- продовження строку досудового розслідування;
- доручення прокурором здійснення досудового розслідування іншому органу досудового розслідування, у тому числі слідчому підрозділу вищого рівня в межах одного органу;
- відновлення досудового розслідування;
- відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні;
- повернення судом клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності прокурору в порядку, передбаченому ч. 4 ст. 288 КПК України;
- повернення судом кримінального провадження у порядку, передбаченому ч. 3 ст. 289, п. 1 ч. 3 ст. 314, п. 2 ч. 2 ст. 407 КПК України;
- повернення обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру прокурору в порядку, передбаченому п. 3 ч. 3 ст. 314 КПК України.

У разі повернення матеріалів кримінального провадження судом на підставі ч. 4 ст. 288, ч. 3 ст. 289, п. 1, 3 ч. 3 ст. 314, ст. 407 КПК України відомості до Реєстру заносить прокурор, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням.

Окремі особливості внесення відомостей до Реєстру щодо руху кримінальних проваджень:

- кримінальні провадження, що надходять для проведення досудового розслідування з органів прокуратури до органу досудового розслідування або з органів досудового розслідування до іншого органу досудового розслідування, а також провадження, що надійшли з одного району (міста) в інший район (місто), удруге не обліковуються і закінчуються провадженням за номером первинної реєстрації;
- факти скерування кримінального провадження до іншого органу досудового розслідування та отримання його останнім підтверджуються слідчим відповідного правоохоронного органу шляхом уведення до Реєстру відомостей про рух кримінального провадження;
- облік кримінальних проваджень стосовно громадян України, що надійшли для проведення досудового розслідування з компетентних органів іноземних держав про кримінальні правопорушення, що вчинені на їх території, проводиться за місцем розташування органу, якому доручено проведення їх розслідування;
- при надходженні таких кримінальних проваджень слідчим

заносяться відомості до Реєстру про прийняття кримінального провадження для проведення досудового розслідування, а також відомості про кримінальне правопорушення з відміткою «у кримінальному провадженні, що надійшло для проведення досудового розслідування з іноземних держав» та надається новий номер кримінального провадження;

– за всіма прийнятими рішеннями слідчі вносять інформацію до Реєстру про кримінальне провадження згідно з цим Положенням. Зазначені кримінальні правопорушення та особи, які їх учинили, у формах звітності про кримінальні правопорушення на території України не враховуються, а обліковуються лише у звітності про роботу органів досудового розслідування;

– кримінальні провадження про правопорушення, учинені іноземними громадянами, знімаються з обліку при направленні органом досудового розслідування України до правоохоронного органу іноземної держави кримінального провадження для проведення досудового розслідування.

Унесення відомостей до Реєстру здійснюється з дотриманням строків, визначених КПК України та вищевказаним Положенням, а саме про:

- заяву, повідомлення про вчинені кримінальні правопорушення – у термін, визначений ч. 1 ст. 214 КПК України;

- призначення слідчого, процесуального керівника, прийняття до провадження – невідкладно;

- юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, – невідкладно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 109, 110, 113, 146, 147, 160, 209, 260, 262, 306, 369, 369-2, 436, 437, 438, 442, 444, 447, ч. 1, 2 ст. 368-3, ч. 1, 2 ст. 368-4 КК України, або від імені такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст. 258–258-5 КК України;

- дату складання повідомлення про підозру, дату і час вручення повідомлення про підозру, зміну раніше повідомленої підозри – невідкладно;

- передачу матеріалів та відомостей (ч. 5 ст. 36, ч. 7 ст. 214, ст. 216, ч. 4 ст. 218 КПК України), зупинення та відновлення досудового розслідування (ч. 4 ст. 280, ч. 2 ст. 281, ч. 3 ст. 282 КПК України), об'єднання, виділення матеріалів досудового розслідування (ст. 217 КПК України), закінчення досудового розслідування (ч. 3 ст. 283 КПК України) – протягом 24 годин з моменту прийняття процесуальних рішень;

- продовження строків розслідування (ст. 219, 294, 296 КПК України) – протягом 24 годин з моменту задоволення прокурором клопотання з цих питань;

- оголошення розшуку (ст. 281 КПК України) – протягом 24 годин з моменту винесення прокурором або слідчим відповідної постанови;

- вжиті заходи забезпечення кримінального провадження (ст. 131 КПК України), відкриття матеріалів досудового розслідування іншій стороні

(ст. 290 КПК України) – протягом 24 годин з моменту вчинення процесуальної дії;

- повернення судом кримінального провадження, обвинувального акта, клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, клопотання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру у порядку ч. 3 ст. 314, ч. 4 ст. 288, ч. 2 ст. 407 КПК України – упродовж 24 годин з моменту надходження із суду матеріалів до прокурора;

- інші відомості, передбачені первинними обліковими документами, – упродовж 24 годин з моменту прийняття процесуального рішення.

3) розшуку підозрюваних, обвинувачених (підсудних) осіб, які ухиляються від відбування покарання або вироку суду;

Оголошення розшуку підозрюваного здійснюється шляхом винесення слідчим або прокурором відповідної постанови. У разі коли досудове розслідування не зупиняється, складається окрема постанова про оголошення розшуку підозрюваного. Постанова складається з трьох частин: вступної, описової та резолютивної. У вступній частині зазначаються: назва постанови, дата і місце її складення, посада, спеціальне звання (класний чин), прізвище та ініціали службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, найменування кримінального провадження; в описовій – викладаються всі обставини кримінального правопорушення та його правова кваліфікація, відомості про підозрюваного, його зв'язки і місця можливого перебування, а також дані про те, що він переховується від органів досудового розслідування; у резолютивній - констатуються прийняті рішення: про оголошення розшуку підозрюваного, про обрання щодо нього запобіжного заходу, про доручення розшуку оперативним підрозділам тощо. Якщо одночасно з оголошенням розшуку підозрюваного досудове розслідування зупиняється відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК, то про розшук підозрюваного вказується в постанові про зупинення досудового розслідування.

Частиною 2 ст. 281 КПК України передбачено внесення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відомостей про оголошення розшуку підозрюваних невідкладно, тобто не пізніше наступного дня.

У разі якщо обвинувачений ухилився від суду або захворів на психічну чи іншу тяжку тривалу хворобу, яка виключає його участь у судовому провадженні, суд, у відповідності до ст. 335 КПК України, зупиняє судове провадження щодо цього обвинуваченого до його розшуку або видужання і продовжує судове провадження стосовно інших обвинувачених, якщо воно здійснюється щодо декількох осіб. Розшук обвинуваченого, який ухилився від суду, оголошується ухвалою суду, організація виконання якої доручається слідчому та/або прокурору. При цьому, чинний КПК України, у разі зупинення судового провадження не передбачає внесення відомостей про це до жодного існуючого реєстру.

Крім цього, у відповідності до наказу Генеральної прокуратури України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 06.04.2016 р. № 139 до Реєстру вносяться відомості про оголошення розшуку підозрюваного.

б) зареєстрованих в органах внутрішніх справ кримінальних або адміністративних правопорушень, подій, які загрожують особистій чи публічній безпеці, надзвичайних ситуацій;

Відповідно до Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події, затвердженої наказом МВС України від 06.11.2015 р. № 1377, посадова особа органу поліції в разі перебування поза межами органу, в якому вона призначена, на території України в разі звернення до неї громадян або службових осіб із заявою чи повідомленням про події, які загрожують особистій чи громадській безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких зобов'язана вжити заходів щодо запобігання правопорушенням і їх припинення, рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, установлення і затримання осіб, які вчинили правопорушення, та охорони місця події і повідомити про це найближчий орган поліції.

7) осіб, затриманих за підозрою у вчиненні правопорушень (адміністративне затримання, затримання згідно з дорученнями органів правопорядку, затримання осіб органами досудового розслідування, адміністративний арешт, домашній арешт);

Відповідно до ст. 210 КПК України уповноважена службова особа зобов'язана доставити затриману особу до найближчого підрозділу органу досудового розслідування, в якому негайно реєструються дата, точний час (година і хвилини) доставлення затриманого та інші відомості, передбачені законодавством. При цьому чинним кримінальним процесуальним законодавством не передбачено ведення окремого обліку осіб, затриманих за підозрою у вчиненні кримінальних правопорушень (затримання осіб органами досудового розслідування, домашній арешт).

У відповідності до наказу Генеральної прокуратури України «Про затвердження Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань» від 06.04.2016 р. № 139 до Реєстру вносяться відомості про дату затримання особи та обрання, зміну і скасування запобіжного заходу.

Внесення відомостей здійснюється шляхом занесення слідчим поліції інформації до Реєстру та вибору даних у довідниках для заповнення документів первинного обліку про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у їх вчиненні (згідно додатку 4 до вказаного Наказу).

Облік осіб, яких повідомлено про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, здійснюється прокурором або слідчим шляхом внесення відомостей до Реєстру після складання повідомлення про підозру (ст. 277

КПК України) та вручення (дата та час) повідомлення про підозру (ст. 278 КПК України).

Відомості про особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення та стосовно якої під час досудового розслідування прийнято рішення, передбачене п. п. 2 - 4, 6 ч. 1 ст. 284 КПК України, виключаються з числа осіб, які вчинили кримінальне правопорушення.

Правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність вносяться до Реєстру з урахуванням усіх правопорушень, у вчиненні яких підозрюється особа.

Відомості про особу, яка вчинила кримінальне правопорушення, заносяться до Реєстру у випадках, коли стосовно неї приймається одне з таких рішень про звернення до суду з обвинувальним актом (п. 3 ч. 2 ст. 283, ст. 291 КПК України), з клопотанням про звільнення особи від кримінальної відповідальності (ст. 44 - 49 КК України), з клопотанням про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру (ст. 292 КПК України); закриття кримінального провадження, коли помер підозрюваний, обвинувачений, крім випадків, якщо провадження є необхідним для реабілітації померлого (п. 1 ч. 2 ст. 283, п. 5 ч. 1 ст. 284 КПК України).

При внесенні до Реєстру відомостей про особу, яка вчинила кримінальні правопорушення, слід керуватися такими правилами: а) відомості про вік правопорушника вносяться у повних роках; б) відомості про працездатних осіб (16 років і більше), які не працюють і не навчаються, заносяться до Реєстру у випадках, коли особи до моменту вчинення кримінального правопорушення ніде не навчалися або фактично ніде не працювали і, незалежно від того, скільки часу пройшло з моменту залишення ними (їх звільнення) останнього місця роботи або навчання. У числі непрацюючих не слід вказувати пенсіонерів, інвалідів 1 - 2 груп, безробітних, вагітних жінок та жінок, які перебувають у відпустці по догляду за дитиною; в) до осіб, які вчиняли кримінальні правопорушення, ураховуються всі особи, які раніше були засуджені або звільнялися від кримінальної відповідальності на підставі ст. ст. 44 - 49, 97 КК України. З цієї категорії виділяються особи, щодо яких згідно із законом судимість не знято і не погашено. Правові наслідки судимості визначаються ст. 88 КК України, рецидив – ст. 34 КК України; г) відомості про рід заняття, службове становище особи, яка вчинила кримінальні правопорушення, заповнюються на момент учинення правопорушення; д) інформація про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення у складі ОГ та ЗО, вносяться до Реєстру з використанням положень п. 4.4 цього розділу; е) відомості, визначені для внесення до Реєстру при закінченні досудового розслідування стосовно особи, враховуються у звітності після внесення прокурором результатів досудового розслідування відповідно до вимог ч. 3 ст. 283 КПК України.

9) зареєстрованих кримінальних та адміністративних корупційних правопорушень, осіб, які їх учинили, та результатів розгляду цих правопорушень у судах;

Відповідно до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженого наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139, до Реєстру вносяться відомості про:

- час та дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;

- інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;

- короткий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;

- попередню правову кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- передачу матеріалів та відомостей іншому органу досудового розслідування або за місцем проведення досудового розслідування;

- прізвище, ім'я, по батькові керівника прокуратури, органу досудового розслідування, слідчого, прокурора, який вніс відомості до Реєстру та/або розпочав досудове розслідування та/або здійснює досудове розслідування чи процесуальне керівництво;

- дату затримання особи;

- обрання, зміну та скасування запобіжного заходу;

- час та дату повідомлення про підозру, зміну повідомлення про підозру, особу, яку повідомлено про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;

- час та дату складання повідомлення про підозру, особу, стосовно якої складено повідомлення про підозру, правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність у разі неможливості повідомлення такій особі про підозру з об'єктивних причин;

- юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру;

- дату та підставу здійснення (скасування) спеціального досудового розслідування;

- зупинення та відновлення досудового розслідування;

- оголошення розшуку підозрюваного;

- об'єднання та виділення матеріалів досудових розслідувань;

- продовження строків тримання під вартою та досудового розслідування;
- встановлені, відшкодовані матеріальні збитки, суми пред'явлених позовів у кримінальному провадженні, вартість арештованого майна;
- закінчення досудового розслідування;
- інші відомості, передбачені первинними обліковими документами.

Внесення відомостей здійснюється шляхом занесення реєстратором інформації до Реєстру та вибору даних у довідниках для заповнення документів первинного обліку про: кримінальне правопорушення; наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення; заподіяні збитки, результати їх відшкодування та вилучення предметів злочинної діяльності; особу, яка вчинила кримінальне правопорушення та яка підозрюється у їх вчиненні; рух кримінального провадження.

Стаття 28. Відповідальність за протиправне використання інформаційних ресурсів

2. Поліцейські несуть персональну дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації.

Кримінальна відповідальність слідчих поліції за вчинені ними діяння, що призвели до порушень прав і свобод людини, пов'язаних з обробкою інформації передбачена Розділом XVI Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку КК України (наприклад, частиною 1 статті 361-2, передбачена кримінальна відповідальність за несанкціоновані збут або розповсюдження інформації з обмеженим доступом, яка зберігається в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах, комп'ютерних мережах або на носіях такої інформації; частиною 1 статті 362 Кримінального кодексу України – несанкціоновані зміна, знищення або блокування інформації, яка оброблюється в електронно-обчислювальних машинах (комп'ютерах), автоматизованих системах чи комп'ютерних мережах або зберігається на носіях такої інформації, вчинені особою, яка має право доступу до неї).

3. Міністерство внутрішніх справ України у межах компетенції здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів під час формування та користування поліцейськими інформаційними базами (банками) даних у порядку, визначеному у статтях 26, 27 цього Закону.

Згідно з Положенням про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, затвердженим наказом Генеральної прокуратури України від 06.04.2016 р. № 139, реєстраторами Реєстру є:

- прокурори, у тому числі керівники прокуратур;
- керівники органів досудового розслідування;

- слідчі органів прокуратури, поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України та органів Державного бюро розслідувань; детективи підрозділів детективів та внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважені здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Користувачами Реєстру є:

- керівники прокуратур та органів досудового розслідування;
- прокурори;
- слідчі органів поліції, безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України та Державного бюро розслідувань, детективи Національного бюро;
- інші уповноважені особи органів прокуратури та досудового розслідування, які виконують функції з інформаційно-аналітичного забезпечення правоохоронних органів та ведення спеціальних обліків (оперативних, оперативно-облікових, дактилоскопічних тощо) відповідно до чинного законодавства.

Прокурори, керівники органів досудового розслідування усіх рівнів забезпечують у відомствах контроль за своєчасним, повним та достовірним внесенням інформації до Реєстру у строки, визначені КПК України та вищевказаним Положенням.

Прокурори, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, перед внесенням до Реєстру відповідно до частини третьої статті 283 КПК України даних про результати досудового розслідування особисто перевіряють правильність та повноту відомостей про кримінальне правопорушення, осіб, які їх учинили, та рух кримінальних проваджень.

Керівники підрозділів організаційного забезпечення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи Генеральної прокуратури України, підрозділів ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань та інформаційно-аналітичної роботи прокуратур регіонального рівня забезпечують проведення систематичних перевірок об'єктивного внесення Реєстраторами до Реєстру відомостей про кримінальні правопорушення та результати їх розслідування з урахуванням вимог КПК України та вищевказаного Положення.

У разі встановлення фактів невідповідності внесеної до Реєстру інформації матеріалам кримінального провадження або її неповноти вживаються заходи щодо усунення виявлених порушень.

Стаття 29. Вимоги до поліцейського заходу

3. Обраний поліцейський захід є законним, якщо він визначений законом. Поліцейському заборонено застосовувати будь-які інші заходи, ніж визначені законами України.

При обранні слідчим поліції заходів забезпечення кримінального провадження згідно положень Розділу II КПК України повинні враховуватися загальні правила застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема: заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються на підставі ухвали слідчого судді або суду, за винятком випадків, передбачених КПК України.

Клопотання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження на підставі ухвали слідчого судді подається до місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться орган досудового розслідування.

Застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий поліції не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

До клопотання слідчого поліції про застосування, зміну або скасування заходу забезпечення кримінального провадження додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, в рамках якого подається клопотання.

Заходи забезпечення кримінального провадження мають обиратися виключно з метою забезпечення належної процесуальної поведінки підозрюваного, обвинуваченого, зокрема, для забезпечення виконання покладених на нього процесуальних обов'язків, передбачених ч. 7 ст. 42 та іншими нормами КПК, а також щоб запобігти спробам переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи предметів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення; незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, в якому підозрюється, обвинувачується.

Застосування запобіжного заходу з будь-якою іншою метою, наприклад, з метою покарання особи за кримінальне правопорушення, з метою добитися

показань стосовно її причетності до кримінального правопорушення тощо неприпустиме. Його застосування в жодному разі не повинно залежати від того, визнає підозрюваний, обвинувачений свою вину у вчиненні кримінального правопорушення чи не визнає.

Підстава застосування запобіжного заходу поділяється на загальну і особливу складові. Загальною складовою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а особливою - наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, а також засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст. 177 КПК України, з перешкоджання кримінальному провадженню, вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити те, у якому підозрюється, обвинувачується.

Наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення як загальної складової підстави застосування запобіжного заходу слід розуміти як наявність «розумної підозри», тобто добросовісного, оснований на сукупності наявних на даний момент доказів припущення про вчинення цією особою кримінального правопорушення. Ступінь доведеності підозри, обвинувачення на цьому етапі провадження не є обставиною, що впливає на обрання запобіжного заходу, оскільки встановлення того, вчинила чи не вчинила особа кримінальне правопорушення, є завданням подальшого провадження, сприяти якому й покликаний запобіжний захід, що обирається.

РОЗДІЛ V ПОЛІЦЕЙСЬКІ ЗАХОДИ

Стаття 29. Вимоги до поліцейського заходу

4. Обраний поліцейський захід є необхідним, якщо для виконання повноважень поліції неможливо застосувати інший захід або його застосування буде неефективним, а також якщо такий захід заподіє найменшу шкоду як адресату заходу, так і іншим особам.

Відповідно до ст. 131 КПК України слідчий поліції під час розслідування кримінального провадження може застосовувати заходи забезпечення кримінального провадження.

Згідно ч. 2 ст. 131 КПК України заходами забезпечення кримінального провадження є:

- 1) виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід;
- 2) накладення грошового стягнення;
- 3) тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом;
- 4) відсторонення від посади;
- 5) тимчасовий доступ до речей і документів;
- 6) тимчасове вилучення майна;
- 7) арешт майна;

- 8) затримання особи;
- 9) запобіжні заходи.

Ці заходи характеризуються такими специфічними ознаками: 1) мають процесуальний характер і регулюються кримінальним процесуальним законом, а тому є складовою кримінальної процесуальної форми; 2) підстави, межі та порядок їх застосування детально регламентовані законом; 3) спрямовані на досягнення єдиної мети – забезпечити належний порядок кримінального провадження, його дієвість; 4) мають виражений примусовий характер, який залежить не від порядку реалізації цих заходів, а від їх законодавчої моделі. Навіть коли особа не заперечує проти обмеження її права та свобод, що пов'язане із застосуванням заходів забезпечення кримінального провадження, вони все одно мають примусовий характер, оскільки сама можливість застосування примусу передбачена законом; 5) мають виключний характер – тобто застосовуються лише в тих випадках, коли іншими заходами публічні завдання кримінального провадження досягнути неможливо; 6) специфічний суб'єкт застосування – ним, як правило, є слідчий суддя, суд.

Положеннями ч. 1 ст. 131 КПК України визначається мета застосування заходів забезпечення кримінального провадження, яка полягає у досягненні дієвості кримінального провадження, що логічно обумовлює назву всіх зазначених у цій статті заходів. Крім загальної мети, на досягнення якої спрямовано кожен із цих заходів, характерною для них є також наявність власної специфічної мети, яка у структурі цілеспрямованості кримінальної процесуальної діяльності займає окреме місце. Так, тимчасовий доступ до речей і документів має на меті забезпечення можливості формування правової позиції сторін кримінального провадження; тимчасове вилучення майна та арешт майна спрямовані на забезпечення можливості відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, можливої конфіскації майна; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом має на меті припинення кримінального правопорушення, запобігання вчиненню іншого чи припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного, обвинуваченого щодо перешкоджання кримінальному провадженню; затримання особи та запобіжні заходи спрямовані на припинення кримінального правопорушення, а також створюють необхідні умови для забезпечення участі підозрюваного, обвинуваченого в кримінальному провадженні, а відтак – для здійснення правосуддя.

Окремо слід звернути увагу на те, що запобіжні заходи, систему яких закріплено ст. 176 КПК України, мають на меті забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків, а також запобігання спробам: 1) переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду; 2) знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення

обставин кримінального правопорушення; 3) впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні; 4) перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином; 5) вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Спільною ознакою закріплених цією статтею заходів забезпечення кримінального провадження є також їх поєднання із застосуванням примусу, який тією чи іншою мірою притаманний кожному з них. Тому, за загальним правилом, законодавець відніс прийняття рішення про їх застосування до виключної компетенції слідчого судді (на досудовому провадженні) або суду (у судовому провадженні) (винятком є виклик слідчим, прокурором, порядок здійснення якого передбачено ст. ст. 133, 135, 136, 137, 138, 139; тимчасове вилучення майна, передбачене ст. ст. 167, 168, 169; законне затримання та затримання уповноваженою службовою особою, підстави та порядок яких встановлено ст. ст. 207, 208 КПК України).

Виклик слідчим поліції є заходом забезпечення кримінального провадження, сутність якого полягає у виклику підозрюваного, свідка, потерпілого або іншого учасника кримінального провадження для участі у процесуальній дії, що здійснюється на досудовому розслідуванні у встановленому законом порядку слідчим, у випадках, коли за законом участь учасника кримінального провадження при проведенні певної процесуальної дії є обов'язковою чи її визнали такою слідчий. Порядок здійснення виклику регулюється ст. 135 КПК України.

Право викликати особу під час досудового розслідування належить слідчому як суб'єкту, які здійснюють кримінальне провадження на етапі його досудового розслідування.

Згідно ч. 1 ст. 133 КПК України для допиту або участі в інших процесуальних діях можуть бути викликані: підозрюваний; свідок; потерпілий та інші учасники кримінального провадження (ними, зокрема, можуть бути експерт, спеціаліст, перекладач, цивільний позивач, цивільний відповідач, законні представники підозрюваного тощо).

Частиною 1 ст. 135 КПК України передбачено форми здійснення виклику в кримінальному провадженні. Основним з них є повістка про виклик, яка може бути вручена безпосередньо, надіслана поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком. Крім того, виклик може бути здійснено по телефону або телеграмою.

Найбільш поширеним способом виклику до слідчого є вручення повістки безпосередньо особі, яка викликається. У разі відсутності такої можливості повістка про виклик з метою її подальшої передачі особі, яка викликається, може бути вручена під розписку дорослому члену сім'ї особи чи іншій особі, яка з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Важливо, щоб ці

особи, яким вручається повістка, мали реальну можливість передати її адресату. При цьому їм має бути роз'яснено обов'язок вручити повістку адресату без зволікання.

За загальним правилом виклик неповнолітньої особи має здійснюватися через її батьків або усиновлювача чи законного представника, що передбачено положеннями ч. 4 ст. 135 КПК України.

Частина 8 ст. 135 КПК України передбачає строк, коли особа має бути повідомлена про виклик, – не пізніше ніж за три дні до дня, коли вона зобов'язана прибути за викликом. Це законодавче положення має значення як гарантія забезпечення прав особи, перш за все, права на захист, яке є загальносуб'єктивним і тому має гарантуватися будь-якій особі, права та законні інтереси якої можуть бути тимчасово обмежено у зв'язку із здійсненням кримінального провадження.

Крім того, під час здійснення виклику слідчий також повинен враховувати наявність поважних причин неприбуття особи на виклик, які передбачені ст. 138 КПК України. А саме: поважними причинами неприбуття особи на виклик є:

- 1) затримання, тримання під вартою або відбування покарання;
- 2) обмеження свободи пересування внаслідок дії закону або судового рішення;
- 3) обставини непереборної сили (епідемії, військові події, стихійні лиха або інші подібні обставини);
- 4) відсутність особи у місці проживання протягом тривалого часу внаслідок відрядження, подорожі тощо;
- 5) тяжка хвороба або перебування в закладі охорони здоров'я у зв'язку з лікуванням або вагітністю за умови неможливості тимчасово залишити цей заклад;
- 6) смерть близьких родичів, членів сім'ї чи інших близьких осіб або серйозна загроза їхньому життю;
- 7) несвоєчасне одержання повістки про виклик;
- 8) інші обставини, які об'єктивно унеможливають з'явлення особи на виклик.

Наступним необхідним заходом, який може застосовуватися слідчим поліції, є привід (ст. 140 КПК України), що здійснюється у разі неявки особи без поважних причин та неповідомлення про це слідчого. Привід полягає у примусовому супроводженні особи, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, до місця її виклику в зазначений в ухвалі час.

Згідно з КПК України рішення про здійснення приводу приймається: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, а під час судового провадження – судом за клопотанням сторони кримінального провадження, потерпілого або з власної ініціативи. Рішення про здійснення приводу приймається у формі ухвали.

Привід може бути застосований до підозрюваного, обвинуваченого або свідка. Привід свідка не може бути застосований до неповнолітньої особи, вагітної жінки, інвалідів першої або другої груп, особи, яка одноосібно виховує дітей віком до шести років або дітей-інвалідів, а також осіб, які згідно із цим Кодексом не можуть бути допитані як свідки. Привід співробітника кадрового складу розвідувального органу України під час виконання ним своїх службових обов'язків здійснюється тільки в присутності офіційних представників цього органу.

Виконання ухвали про здійснення приводу може бути доручено відповідним підрозділам поліції.

Ухвала про здійснення приводу оголошується особі, до якої він застосовується, особою, яка виконує ухвалу.

Особа, рішення про здійснення приводу якої прийнято слідчим суддею, судом, зобов'язана прибути до місця виклику в зазначений в ухвалі про здійснення приводу час у супроводі особи, яка виконує ухвалу.

У випадку невиконання особою, що підлягає приводу, законних вимог щодо виконання ухвали про здійснення приводу, до неї можуть бути застосовані заходи фізичного впливу, які дозволяють здійснити її супроводження до місця виклику. Застосуванню заходів фізичного впливу повинно передувати попередження про намір їх застосування. У разі неможливості уникнути застосування заходів фізичного впливу вони не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали про здійснення приводу, і мають зводитися до мінімального впливу на особу. Забороняється застосування заходів впливу, які можуть завдати шкоди здоров'ю особи, а також примушення особи перебувати в умовах, що перешкоджають її вільному пересуванню, протягом часу більшого, ніж необхідно для негайного доставлення особи до місця виклику. Перевищення повноважень щодо застосування заходів фізичного впливу тягне за собою відповідальність, встановлену законом.

У разі неможливості здійснення приводу особа, яка виконує ухвалу про здійснення приводу, повертає її до суду з письмовим поясненням причин невиконання.

Наступним заходом, що може бути обраний слідчим під час досудового розслідування, є тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом. Так, у разі наявності достатніх підстав вважати, що для припинення кримінального правопорушення чи запобігання вчиненню іншого, припинення або запобігання протиправній поведінці підозрюваного щодо перешкоджання кримінальному провадженню, забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, необхідно тимчасово обмежити підозрюваного у користуванні спеціальним правом, слідчий, прокурор, інша уповноважена службова особа мають право тимчасово вилучити документи, які посвідчують користування спеціальним правом, у законно затриманій ними особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК України.

Крім того, КПК України передбачає запобіжні заходи (ст.176) та затримання уповноваженою службовою особою (ст. ст. 208-213 КПК України). Система запобіжних заходів, підстави та порядок їх застосування регулюються главою 18 розділу II КПК України.

Система запобіжних заходів визначена в ст. 176 КПК України, а саме:

- 1) особисте зобов'язання (ст. 179 КПК України);
- 2) особиста порука (ст. 180 КПК України);
- 3) застава (ст. 182 КПК України);
- 4) домашній арешт (ст. 181 КПК України);
- 5) затримання – тимчасовий запобіжний захід (ст. ст. 188–192, 207–213 КПК України);
- 6) тримання під вартою (ст. 183 КПК України).

Запобіжні заходи – це частина заходів забезпечення кримінального провадження, спрямованих на забезпечення належної поведінки підозрюваного, обвинуваченого через певне обмеження їхніх особистих прав.

Метою застосування запобіжних заходів у кримінальному процесі є (ч.1 ст. 177 КПК України):

- 1) забезпечення виконання підозрюваним, обвинуваченим покладених на нього процесуальних обов'язків;
- 2) запобігання спробам (звідси – запобіжні заходи):
  - переховуватися від органів досудового розслідування та (або) суду;
  - знищити, сховати або спотворити будь-яку із речей чи документів, які мають істотне значення для встановлення обставин кримінального правопорушення;
  - незаконно впливати на потерпілого, свідка, іншого підозрюваного, обвинуваченого, експерта, спеціаліста у цьому ж кримінальному провадженні;
  - перешкоджати кримінальному провадженню іншим чином;
  - вчинити інше кримінальне правопорушення чи продовжити кримінальне правопорушення, у якому підозрюється, обвинувачується.

Запобіжні заходи можуть застосовуватися лише за наявності підстав, визначених в ч. 2 ст. 177 КПК України.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі, лише у випадках:

- 1) якщо цю особу застали під час вчинення злочину або замаху на його вчинення;
- 2) якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, в тому числі потерпілий, або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа щойно вчинила злочин;
- 3) якщо є обґрунтовані підстави вважати, що можлива втеча з метою ухилення від кримінальної відповідальності особи, підозрюваної у вчиненні

тяжкого або особливо тяжкого корупційного злочину, віднесеного законом до підслідності Національного антикорупційного бюро України.

Особливості затримання окремої категорії осіб визначаються главою 37 КПК України.

Уповноважена службова особа має право без ухвали слідчого судді, суду затримати особу, підозрювану у вчиненні злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, виключно у випадку, якщо підозрюваний не виконав обов'язки, покладені на нього при обранні запобіжного заходу, або не виконав у встановленому порядку вимог щодо внесення коштів як застави та надання документа, що це підтверджує.

Уповноважена службова особа, слідчий, прокурор може здійснити обшук затриманої особи з дотриманням правил, передбачених ч. 7 ст. 223 і ст. 236 КПК України.

Уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також роз'яснити право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти нього, негайно повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування відповідно до положень ст. 213 КПК України, вимагати перевірку обґрунтованості затримання та інші процесуальні права, передбачені законодавством.

Про затримання особи, підозрюваної у вчиненні злочину, складається протокол, в якому, крім відомостей, передбачених ст. 104 КПК України, зазначаються: місце, дата і точний час (година і хвилини) затримання відповідно до положень ст. 209 КПК України; підстави затримання; результати особистого обшуку; клопотання, заяви чи скарги затриманого, якщо такі надходили; повний перелік процесуальних прав та обов'язків затриманого. Протокол про затримання підписується особою, яка його склала, і затриманим. Копія протоколу негайно під розпис вручається затриманому, а також надсилається прокурору.

Затримання співробітника кадрового складу розвідувального органу України при виконанні ним своїх службових обов'язків і пов'язані з цим особистий обшук та огляд його речей застосовуються тільки в присутності офіційних представників цього органу.

5. Застосований поліцейський захід є пропорційним, якщо шкода, заподіяна охоронюваним законом правам і свободам людини або інтересам суспільства чи держави, не перевищує блага, для захисту якого він застосований, або створеної загрози заподіяння шкоди.

Згідно з ч. 3 ст. 132 КПК України застосування заходів забезпечення кримінального провадження не допускається, якщо слідчий, прокурор не доведе, що:

1) існує обґрунтована підозра щодо вчинення кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, що може бути підставою для застосування заходів забезпечення кримінального провадження;

2) потреби досудового розслідування виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи особи, про який ідеться в клопотанні слідчого, прокурора;

3) може бути виконане завдання, для виконання якого слідчий, прокурор звертається із клопотанням.

Для оцінки потреб досудового розслідування слідчий суддя або суд зобов'язаний врахувати можливість без застосованого заходу забезпечення кримінального провадження отримати речі і документи, які можуть бути використані під час судового розгляду для встановлення обставин у кримінальному провадженні.

Під час розгляду питання про застосування заходів забезпечення кримінального провадження сторони кримінального провадження повинні подати слідчому судді або суду докази обставин, на які вони посилаються.

При вирішенні питання про обрання запобіжного заходу, крім наявності вищенаведених ризиків, слідчий суддя, суд на підставі наданих сторонами матеріалів зобов'язаний оцінити в сукупності всі обставини, у тому числі:

– вагомість наявних доказів про вчинення підозрюваним, обвинуваченим кримінального правопорушення;

– тяжкість покарання, що загрожує відповідній особі у разі визнання підозрюваного, обвинуваченого винуватим у кримінальному правопорушенні, у вчиненні якого він підозрюється, обвинувачується;

– вік та стан здоров'я підозрюваного, обвинуваченого;

– міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання, у тому числі наявність в нього родини й утриманців;

– наявність у підозрюваного, обвинуваченого постійного місця роботи або навчання;

– репутацію підозрюваного, обвинуваченого;

– майновий стан підозрюваного, обвинуваченого;

– наявність судимостей у підозрюваного, обвинуваченого;

– дотримання підозрюваним, обвинуваченим умов застосованих запобіжних заходів, якщо вони застосовувалися до нього раніше;

– наявність повідомлення особі про підозру у вчиненні іншого кримінального правопорушення (ст. 178 КПК України).

При цьому найбільш м'яким запобіжним заходом є особисте зобов'язання, а найбільш суворим - тримання під вартою.

6. Обраний поліцейський захід є ефективним, якщо його застосування забезпечує виконання повноважень поліції.

Згідно ч. 1 ст. 131 КПК України заходи забезпечення кримінального провадження застосовуються з метою досягнення дієвості цього провадження.

Підставою застосування запобіжного заходу є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені ч. 1 ст.177 КПК України. Слідчий не має права ініціювати застосування запобіжного заходу без наявності для цього підстав, передбачених КПК України.

7. Поліцейський захід припиняється, якщо досягнуто мети його застосування, якщо неможливість досягнення мети заходу є очевидною або якщо немає необхідності у подальшому застосуванні такого заходу.

Запобіжний захід негайно припиняє свою дію (вважається скасованим) після:

- закінчення строку дії ухвали про обрання запобіжного заходу;
- ухвалення виправдувального вироку;
- закриття кримінального провадження (ст. 203 КПК України).

Припинення поліцейського заходу у випадку, якщо досягнуто мети його застосування, а саме, виконано слідчим покладені на нього завдання, передбачені ст. 2 КПК України.

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно.

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді особистої поруки підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий, звільняється з-під варти негайно після надання його поручителями визначеного зобов'язання.

У разі застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту підозрюваний, обвинувачений, який був затриманий:

1) негайно доставляється до місця проживання і звільняється з-під варти, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло цілодобово;

2) негайно звільняється з-під варти та зобов'язується невідкладно прибути до місця свого проживання, якщо згідно з умовами обраного запобіжного заходу йому заборонено залишати житло в певний період доби.

Підозрюваний, обвинувачений звільняється з-під варти після внесення застави, визначеної слідчим суддею, судом в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, якщо в уповноваженій службовій особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Після отримання та перевірки документа, що підтверджує внесення застави, уповноважена службова особа місця ув'язнення, під вартою в якому знаходиться підозрюваний, обвинувачений, негайно здійснює

розпорядження про його звільнення з-під варти та повідомляє про це усно і письмово слідчого, прокурора та слідчого суддю, а якщо застава внесена під час судового провадження, - прокурора та суд.

У разі постановлення слідчим суддею, судом ухвали про відмову у продовженні строку тримання під вартою, про скасування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на інший запобіжний захід, про звільнення особи з-під варти у випадку, ч. 3 ст. 206 КПК України, або у випадку закінчення строку дії ухвали слідчого судді, суду про тримання під вартою підозрюваний, обвинувачений повинен бути негайно звільнений, якщо в уповноваженої службової особи місця ув'язнення, під вартою в якому він перебуває, відсутнє інше судове рішення, що набрало законної сили і прямо передбачає тримання цього підозрюваного, обвинуваченого під вартою.

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи

1. Поліція може застосовувати такі превентивні заходи:

7) проникнення до житла чи іншого володіння особи;

9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису.

Пункт 7 ч. 1 ст. 31 Закону, що коментується, регламентує, що одним із превентивних поліцейських заходів є проникнення до житла чи іншого володіння особи.

Під час застосування даного превентивного заходу поліцейському слід пам'ятати, що відповідно до ст. 30 Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду. Водночас у невідкладних випадках, пов'язаних із врятуванням життя людей та майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину, можливий інший встановлений законом порядок проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду і обшуку. Таким чином, інший порядок проникнення до житла чи іншого володіння особи можливо застосувати лише за наявності законодавчо закріпленої умови існування невідкладних випадків та їх чіткої правової регламентації.

Наведена конституційна норма закріплена у положеннях п 7 ч. 1 ст. 31, ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію», а також ст. ст. 13, 233 КПК України. Зазначеними статтями встановлено, що ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою, інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ним володіє, або на підставі ухвали слідчого судді, крім установлених законом випадків. Відповідно до

ч. 2 ст. 233 КПК України під житлом особи слід розуміти будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

Законодавчо передбачені невідкладні випадки повинні відповідати вимогам крайньої необхідності та бути пов'язані із: 1) врятуванням життя людей та майна; 2) безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину; 3) припинення кримінального правопорушення, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні. При цьому проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння не може обмежувати право особи на користування власним майном.

Перша зазначена підстава полягає в тому, що загроза життю чи здоров'ю повинна бути реальною, наприклад, крики про допомогу, постріли, погрози нападників та інше.

Щодо другої підстави, то безпосереднє переслідування означає слідування за особою безперервно протягом певного часу без втрати переслідуваного з поля зору. При цьому не є втратою з поля зору, якщо переслідуваний тимчасово ховається в укритті, у тому числі й у житлі чи іншому володінні особи, але особа, яка переслідує, знає, що він там перебуває, а переслідуваний усвідомлює, що переслідування його не закінчилося. У цьому випадку необхідно розмежовувати поняття «підозрюваний» (ст. 42 КПК України) та «особа, яка підозрюється у вчиненні злочину», оскільки у контексті невідкладних випадків йдеться лише про особу, стосовно якої на даний час здійснюється безпосереднє переслідування за підозрою у вчиненні конкретного кримінального правопорушення.

Відносно третьої підстави, то вона стосується випадку отримання поліцейським повідомлення про вчинення кримінального правопорушення або ж самостійного виявлення такого, що має місце в житлі чи іншому володінні особи. Метою цього є припинення реальних кримінальних правопорушень, переслідування і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, а також надання допомоги громадянам, якщо є загроза їх життю, і які знаходяться у житлі чи іншому володінні особи.

Після проникнення до житла чи іншого володіння особи поліцейський обов'язково зобов'язаний скласти протокол, що складається з:

1) вступної частини, яка повинна містити наступні відомості: місце, час і назву проведеного превентивного заходу; прізвище, ім'я, по батькові, посада поліцейського; прізвища, імена, по батькові, дати народження, місця

проживання всіх осіб, які були присутні під час проникнення до житла чи іншого володіння особи; інформацію про застосування технічних приладів і засобів фіксації, їх характеристика, умови і порядок використання;

2) описової частини, яка повинна містити відомості про: послідовність здійснення поліцейським превентивного заходу; отримані відомості, в тому числі виявлені та/або надані речі та документи;

3) заключної частини, яка повинна містити відомості про: вилучені речі і документи та спосіб їх ідентифікації; спосіб ознайомлення учасників із змістом протоколу; відмітка про надходження або відсутність зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників проведеного заходу.

Якщо особа через фізичні вади або з інших об'єктивних причин не може особисто підписати протокол, то її ознайомлення здійснюється у присутності законного представника, який своїм підписом засвідчує зміст протоколу та факт неможливості його підписання особою. Коли особа відмовилася підписати протокол, про це зазначається в ньому та засвідчується підписом законного представника, а у разі його відсутності – понятих (не менше двох).

Пунктом 9 ч. 1 ст. 31 Закону, що коментується, передбачає право поліцейського застосовувати технічні прилади та засоби, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису. Для забезпечення публічної безпеки і порядку поліцейський може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою: 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; 2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

Технічні засоби це система загально пристосованих і спеціально розроблених приладів, пристроїв, апаратів, інструментів, механізмів або їх сукупності, комплекти, системи, комплекси та програмні продукти, які перетворюють властивості сліду в іншу форму, доступну безпосередньому сприйняттю, і які застосовуються поліцейським (слідчим, прокурором, спеціалістом, експерт) для ефективного виконання своїх службових обов'язків і запобігання злочинів.

Практичне використання технічних приладів і засобів дозволяє вирішити такі завдання: 1) виявлення, фіксація, вилучення слідів та інших матеріальних об'єктів, що безпосередньо стосуються вчинення кримінального правопорушення; 2) накопичення, обробка та використання зафіксованої інформації, що міститься в слідах і об'єктах; 3) попереднє дослідження слідів і об'єктів, у тому числі речових доказів та інше. Таким чином, поліцейський має право застосовувати технічні прилади і засоби фіксації обстановки на місці події речових доказів, зокрема застосування фотографії, кінозйомки,

звукозапису, вимірювальних приладів, прийомів складання планів і схем, які пояснюють зміст протоколів. При цьому слід пам'ятати, що порушенням законності буде як неправомірне застосування технічних приладів і засобів, так і їх невикористання, коли вони були застосовані не для досягнення зазначеної мети (п. п. 1,2 ч. 1 ст. 40 Закону України «Про Національну поліцію»), тобто суперечить нормам законодавства.

Стаття 32. Перевірка документів особи

1. Поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення нею документів, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи, у таких випадках:

1) якщо особа володіє зовнішніми ознаками, схожими на зовнішні ознаки особи, яка перебуває в розшуку, або безвісно зниклої особи.

Порядок і підстави перевірки поліцейським документів, що посвідчують особу, регламентовано ст. 32 Закону України «Про національну поліцію». Даною статтею передбачено шість відповідних підстав, за яких поліцейський має право вимагати в особи пред'явлення документу, що посвідчують особу, та/або документів, що підтверджують відповідне право особи. На сьогодні документом, який посвідчує особу, є: паспорт, водійське, службове чи пенсійне посвідчення, студентський квиток, а також інший офіційний документ з особистими даними та фотокарткою, засвідченою відповідною печаткою установи чи підприємства.

Водночас у випадку відсутності в особи будь-якого з наведених документу поліцейський має право доставити її до найближчого підрозділу поліції для встановлення особи і лише у разі складення протоколу про адміністративне правопорушення. Таке встановлення не може перевищувати понад 3 години. У випадку порушення законності поліцейський має понести юридичну відповідальність.

У п. 1 ч. 1 коментованої статті встановлено умову здійснення поліцейським перевірки документів у фізичної особи у вигляді збігу її ознак зовнішності з ознаками зовнішності особи, що перебуває у розшуку або безвісно зникла. Зокрема мається на увазі такі зовнішні ознаки як: колір очей, волосся, шкіри, наявність родимих плям, родинок, шрамів, особливості ходи (кульгавість тощо), будови тіла (відсутність пальців, кінцівок, горб, тощо). Також необхідно враховувати одяг та взуття. При цьому порівняння між особою, яка перевіряється, та розшукуваною або безвісті зниклою необхідно проводити за сукупністю ознак, що є найбільш особистими та одночасно найменш піддаються змінам. (наявність шрамів, кульгавість, тощо).

Особа, яка перебуває у розшуку відповідно до ст. 281 КПК України, це підозрюваний у кримінальному провадженні щодо якого стороною обвинувачення винесено постанову про оголошення її розшуку.

Стаття 36. Вимога залишити місце і обмеження доступу на визначену територію

1. Поліцейський уповноважений вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей, для збереження та фіксації слідів правопорушення.

2. Поліцейський може обмежувати або забороняти рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону, під час аварій, інших надзвичайних ситуацій, якщо це необхідно для забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони життя і здоров'я людей.

1. Частина 1 коментованої статті закріплює чіткий перелік умов, за яких слідчий поліції має право вимагати від особи (осіб) залишити визначене місце на певний строк або заборонити чи тимчасово обмежити особам доступ до визначеної території або об'єктів. Зокрема це необхідно для забезпечення огляду місця події у громадських місцях, підприємствах, установах, організаціях та місцях мешкання і перебування громадян.

Фіксування кримінального правопорушення здійснюється відповідно до глави 5 КПК України. Найбільш розповсюдженим видом фіксування є складання протоколу відповідної процесуальної дії, який повинен відповідати вимогам, передбачених ст. 104 КПК України.

Закріплення першої та другої умови зумовлено тим, що забезпечення та підтримання публічної безпеки і порядку, а також охорона прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави є головними функціями і завданнями поліції України, передбачених ч. 1 ст. 1, п. 1, 2 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію». При цьому Закон не розкриває, що саме слід розуміти під поняттям «публічна безпека і порядок», а в інших нормативно-правових актах вживаються терміни «громадська безпека» і «громадський порядок». Зокрема громадська безпека тлумачиться як:

1) стан захищеності життєво важливих інтересів, сконцентрованих у його матеріальних і духовних цінностях, від джерел небезпеки природного або штучного характеру під час підготовки та проведення футбольних матчів, за якого забезпечується запобігання загрозам заподіяння шкоди такими джерелами небезпеки;

2) стан захищеності інтересів людини, суспільства й держави від суспільно небезпечних діянь і негативного впливу надзвичайних обставин, викликаних криміногенною ситуацією, стихійним лихом, катастрофами, аваріями і пожежами, епідеміями та іншими надзвичайними ситуаціями.

У свою чергу поняття «громадський порядок» тлумачиться як:

1) сукупність суспільних відносин, що забезпечують нормальні умови життєдіяльності людини, діяльності підприємств, установ і організацій під

час підготовки та проведення футбольних матчів шляхом встановлення, дотримання і реалізації правових та етичних норм.

2) система суспільних відносин, які складаються і розвиваються в громадських місцях під впливом правових та соціальних норм, спрямованих на забезпечення нормального функціонування установ, організацій, громадських об'єднань, праці й відпочинку громадян, повагу до їх честі, людської гідності та громадської моралі.

Таким чином, поняття «публічна безпека і порядок» не є вживаним у чинному законодавчому обігу, що ускладнює його легітимне тлумачення, і можливо розуміти лише через поняття «громадська безпека і порядок».

2. Частиною 2 коментованої статті передбачено, що слідчий поліції може тимчасово обмежити або заборонити рух транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг у разі затримання осіб відповідно до закону (ст. 208 КПК України), під час аварій (при виїзді та огляді місця дорожньо-транспортної пригоди, проведенні слідчого експерименту та інших слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій, а також інших надзвичайних ситуацій, пов'язаних із вчинення кримінальних правопорушень), якщо це необхідно для забезпечення безпеки і громадського порядку, охорони життя і здоров'я людей та питань життєзабезпечення. У даній частині передбачено як підстави, так і умови обмеження або заборону руху транспорту і пішоходів на окремих ділянках вулиць і автомобільних доріг.

Стаття 37. Обмеження пересування особи чи транспортного засобу або фактичного володіння річчю

1. Поліція уповноважена затримувати особу на підставах, у порядку та на строки, визначені Конституцією України, Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення, а також іншими законами України.

2. Відлік часу утримання затриманої фізичної особи в спеціально відведених для цього приміщеннях рахується з моменту її фактичного затримання.

3. У випадках, визначених частиною другою цієї статті, поліцейські повинні негайно викликати медичних працівників до місця фактичного знаходження таких осіб, а також, за можливості, поінформувати членів сім'ї.

4. Поліцейський може тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування транспортного засобу для запобігання небезпеці, якщо є достатні підстави вважати, що річ або транспортний засіб можуть бути використані особою з метою посягання на своє життя і здоров'я або на життя чи здоров'я іншої людини, або пошкодження чужої речі. На вимогу особи поліцейський зобов'язаний повідомити про причини

застосування ним відповідних заходів.

Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється на підставах та в порядку, визначених Кримінальним процесуальним кодексом України та Кодексом України про адміністративні правопорушення.

5. Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом вилучення речі в її фактичного володільця, обмеження її перенесення або перевезення.

Поліцейський зобов'язаний у письмовій формі повідомити свого керівника про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи, а також зобов'язаний скласти протокол про здійснення тимчасового обмеження фактичного володіння річчю та вручити протокол цій особі.

6. Тимчасове обмеження пересування особи та перенесення або перевезення речі негайно припиняється, якщо немає необхідності здійснювати такий захід.

1. Згідно ч. 1 ст. 207 КПК України виділяють декілька видів затримання: за ухвалою суду, слідчого судді та без ухвали слідчого судді. Ухвала слідчого судді, суду це процесуальний документ (рішення про затримання особи), в якому зазначені відомості щодо особи, яку необхідно затримати та підстави затримання. Співробітники поліції мають право без ухвали слідчого судді затримати особу, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, за яке може бути призначене покарання у вигляді позбавлення волі, у випадках:

- коли особа безпосередньо вчиняє злочин;
- якщо дана особа з прямим умислом вчинила діяння, спрямоване на вчинення злочину, однак не довела його до кінця з причин, що не залежали від її волі;
- коли безпосередньо після вчинення злочину потерпілий або очевидці прямо вказують на особу, яка вчинила даний злочин;
- якщо на тілі чи одязі особи містяться будь-які ознаки, які вказують на те, що дане суспільно небезпечне винне діяння було вчинене саме цією особою;
- якщо сукупність ознак на місці події підтверджують причетність даної особи до вчиненого нею злочину.

Для прийняття рішення про затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, поряд із зазначеними в законі підставами необхідна наявність відповідного мотиву, яким у даному випадку може бути необхідність перешкодити особі сховатись від правоохоронних органів, виключити можливість продовження злочинної діяльності. Наприклад, будь-які ознаки на тілі чи одязі особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, закон відносить до підстав затримання. З цього випливає, що такі ознаки підлягають фіксації в протоколі затримання, а їх виявлення, вивчення та закріплення створюють невід'ємний елемент даної процесуальної дії. Тому з метою забезпечення безпеки оточуючих

громадян особа, яка провадить затримання, може проводити огляд одягу затриманого та предметів, які знаходяться при ньому, а також вилучення знайденої холодної та вогнепальної зброї, а також речовин та предметів, заборонених законом в обігу, тощо.

2. Особа є затриманою з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд із співробітником поліції чи в приміщенні, визначеному працівником поліції, отже при вчиненні громадянином України, іноземцем або особою без громадянства кримінального правопорушення або замаху на його вчинення чи під час безперервного переслідування особи, яка підозрюється в його вчиненні, або у разі, якщо безпосередньо після вчинення злочину очевидець, потерпілий або сукупність очевидних ознак на тілі, одязі чи місці події вказують на те, що саме ця особа вчинила злочин, співробітник поліції може здійснити затримання, вживаються негайні заходи з припинення протиправних дій підозрюваного, що в подальшому супроводжується тимчасовим обмеженням його волі та унеможливленням вчиняти будь-які дії, спрямовані на заподіяння шкоди інтересам суспільства. У будь-якому випадку працівник поліції або залишається на місці події разом із затриманою особою, або самостійно доставляє її до відповідного правоохоронного органу. У такому разі момент затримання особи визначається коли особа фактично затримана працівником поліції, на місці вчинення кримінального правопорушення або безпосередньо після його вчинення і вимушена залишатися поряд із працівником правоохоронного органу, який із застосуванням заходів фізичного впливу, спеціальних засобів або без такого утримує її на місці події. Наприклад, працівник поліції у громадському місці затримав грабіжника, який щойно вчинив злочин, при цьому утримує його до прибуття слідчо-оперативної групи. У даному випадку особа вважається затриманою з моменту її фізичного утримання працівником поліції з метою унеможливлення її подальшого пересування та продовження протиправної діяльності.

3. У випадку погіршення стану здоров'я особи, яку обмежили у пересуванні або з метою фіксації будь-яких тілесних ушкоджень даній особі повинна бути надана невідкладна медична допомога. В такому випадку поліцейський повинен викликати медичного працівника.

Згідно із законодавством про охорону здоров'я лікувальною діяльністю можуть займатись особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам. Отже, особами, які мають належну медичну освіту, є ті, які отримали у встановленому порядку один із належних документів:

а) диплом про медичну освіту, виданий державними вищими навчальними закладами різного рівня акредитації або такими, що до них прирівняні;

б) свідоцтво (довідку) про підвищення кваліфікації за останні п'ять років, видане державними вищими навчальними закладами різного рівня акредитації, науковими закладами, закладами підвищення кваліфікації і

перепідготовки кадрів або такими, що до них прирівняні;

в) свідоцтво про присвоєння (підвищення) відповідної кваліфікаційної категорії;

г) сертифікат про присвоєння звання лікаря-спеціаліста;

д) атестаційно-експертний висновок Української асоціації народної медицини.

Особи, які пройшли медичну або фармацевтичну підготовку в навчальних закладах іноземних країн, допускаються до професійної діяльності, у т. ч. на підприємницьких засадах, після перевірки їх кваліфікації.

До осіб, які мають належну медичну освіту, відповідно до законодавства про охорону здоров'я прирівнюються особи без спеціальної освіти, які здійснюють діяльність у галузі народної і нетрадиційної медицини, але тільки за сукупності таких умов: 1) володіння певним обсягом професійних знань та вмінь у галузі народної та нетрадиційної медицини, що засвідчується свідоцтвом, атестатом, дипломом, іншим документом, виданим Міністерством охорони здоров'я України (далі - МОЗ) чи Українською асоціацією народної медицини); 2) отримання дозволу на таку діяльність в установленому порядку; 3) здійснення її під контролем лікаря.

Право лікарювання у межах, визначених законодавством про охорону здоров'я, мають такі представники медичного персоналу, як лікар, фельдшер, акушер, медична сестра. Медичною практикою дозволяється займатись лише за спеціальністю, визначеною у сертифікаті або посвідченні про спеціалізацію, за переліками відповідних медичних спеціальностей, які затверджуються МОЗ. Якщо особи бажають застосувати методи, не передбачені кваліфікаційними вимогами певної спеціальності, але дозволені у медичній практиці для лікарів або середнього медичного персоналу, до документів, які подаються для отримання ліцензії на зайняття медичною практикою, додаються посвідчення про опанування такими методами в закладах, яким надано право видавати посвідчення до диплома певної спеціальності державного зразка.

Відповідно до ст. 213 КПК України про обмеження особи у пересуванні та місця перебування даної особи, слідчий поліції, який здійснив даний захід, негайно повинен надати можливість особі повідомити про це членів сім'ї, близьких родичів, опікунів чи піклувальників або інших осіб за власним вибором шляхом надіслання повідомлення поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою.

Таке повідомлення також може бути негайно здійснене самим слідчим поліції, у випадку, коли у нього є підстави для обґрунтованої підозри, що обмежена у пересуванні особа вчинила кримінальне правопорушення і під час повідомлення про затримання зможе негативно вплинути на результати досудового розслідування.

4. Тимчасово обмежити фактичне володіння річчю або пересування

транспортного засобу слідчий поліції має право шляхом тимчасового вилучення певної речі або транспортного засобу. Відповідно до ст. 168 КПК України такий захід застосовується при затриманні особи в порядку, передбаченому ст. ст. 207, 208 КПК України.

При передачі тимчасово вилученого майна складається протокол, у якому вказується, хто передав і яка уповноважена службова особа прийняла майно, із зазначенням його назви, кількості, міри, ваги, матеріалу, з якого воно виготовлено, та індивідуальних ознак.

Обмеження фактичного володіння річчю здійснюється шляхом накладення арешту на майно відповідно до ст. ст. 170-175 КПК України.

Арешт майна - це один із заходів забезпечення кримінального провадження, суть якого полягає у тимчасовому позбавленні підозрюваного або осіб, які в силу закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діяннями підозрюваного або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, можливості відчувувати певне його майно, розпоряджатися будь-яким чином таким майном та використовувати його. Арешт майна має тимчасовий характер, оскільки остаточне рішення про те, що належить вчинити з майном, яке арештоване, буде вирішено судом при ухваленні вироку (ст. 368 КПК України).

5. Про тимчасове обмеження фактичного володіння річчю особи поліцейський письмово повідомляє свого безпосереднього керівника про що складає рапорт, в якому повинен вказати підстави обмеження фактичного володіння річчю, анкетні дані особи, обмеженої у фактичному володінні річчю, опис вилучених речей.

У випадку здійснення обмеження фактичного володіння річчю слідчим складається протокол, який відповідно до ст. ст. 104, 168 КПК України складається зі вступної, описової та заключної частин. Вступна частина повинна містити відомості про: місце, час проведення та назву процесуальної дії особу, яка проводить процесуальну дію (її прізвище, ім'я, по батькові, займана посада); усіх осіб, які присутні під час проведення процесуальної дії (їх прізвища, ім'я, по батькові, дата народження та місце проживання); інформацію про те, що особи, які беруть участь у процесуальній дії, заздалегідь повідомлені про застосування технічних засобів фіксації; характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, що застосовуються при проведенні процесуальної дії, та порядок їх використання. В описовій частині протоколу вказуються відомості про: послідовність дій; отримані в результаті процесуальної дії речі, документи, гроші тощо. У заключній частині протоколу зазначається про: тимчасово вилучені речі, документи, гроші тощо; спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу; зауваження і доповнення до письмового протоколу з боку учасників процесуальної дії.

Перед підписанням протоколу учасникам процесуальної дії надається можливість ознайомитися із його текстом. Зауваження і доповнення

зазначаються у протоколі перед підписами. Протокол підписують усі учасники, які брали участь у проведенні процесуальної дії. Копія протоколу в обов'язковому порядку вручається особі, яку обмежили у фактичному володінні річчю.

6. Відповідно до ст. 169 КПК України тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено:

1) за постановою прокурора, якщо він визнає таке вилучення майна безпідставним;

2) за ухвалою слідчого судді чи суду, у разі відмови у задоволенні клопотання прокурора про арешт цього майна;

3) у випадках, передбачених ч. 5 ст. 171, ч. 6 ст. 173 КПК України.

Прокурор уповноважений винести постанову про визнання безпідставним тимчасового вилучення майна, коли немає достатніх підстав вважати, що вилучені речі документи, гроші підшукані, виготовлені, пристосовані чи використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення та (або) зберегли на собі його сліди; надані особі з метою схилити її до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та (або) матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи як винагорода за його вчинення; є предметом кримінального правопорушення, пов'язаного з їх незаконним обігом; набуті в результаті вчинення кримінального правопорушення, доходи від них, або на які було спрямоване кримінальне правопорушення.

У разі винесення слідчим суддею чи судом ухвали про відмову в задоволенні клопотання прокурора, клопотання слідчого поліції, погодженого з прокурором, про арешт майна, тимчасово вилучене майно також повертається особі, у якої воно було вилучено.

Таке рішення приймається у разі, якщо немає достатніх підстав вважати, що речі, які є майном підозрюваного, обвинуваченого, не відповідають критеріям, зазначеним вище.

Тимчасово вилучене майно повертається особі, у якої воно було вилучено, у разі:

1) якщо клопотання слідчого, прокурора про арешт тимчасово вилученого майна було подано до суду пізніше наступного робочого дня після вилучення майна;

2) клопотання про тимчасовий арешт майна надійшло до суду після закінчення 72 годин з моменту його вилучення.

Про можливість отримання володільцем вилученого у нього майна він повідомляється письмово. Копія повідомлення долучається до кримінального провадження.

У розписці отримувач зазначає дані свого паспорта або іншого документа, який посвідчує його особу та місце проживання. У разі неможливості

особистої явки власника майна воно може бути отримано за дорученням іншою особою, розписка якої разом із дорученням приєднуються до провадження. Якщо власником є підприємство, установа, організація, майно передається їх представникам за наявності доручення, документа, що засвідчує особу, і під розписку.

Стаття 38. Проникнення до житла чи іншого володіння особи

1. Поліція може проникнути до житла чи іншого володіння особи без вмотивованого рішення суду лише в невідкладних випадках, пов'язаних із:

- 1) рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій;**
- 2) безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину;**
- 3) припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.**

2. Проникнення поліцейського до житла чи іншого володіння особи не може обмежувати її права користуватися власним майном.

3. Про застосування вказаного поліцейського заходу обов'язково складається протокол.

1. В Україні діє загальноправова засада забезпечення недоторканості житла чи іншого володіння особи. Ця засада закріплена Конституцією України, міжнародними правовими договорами, галузевим законодавством.

Відповідно до Конституції України кожному гарантується недоторканність житла. Не допускається проникнення до житла чи до іншого володіння особи, проведення в них огляду чи обшуку інакше як за вмотивованим рішенням суду (ст. 30).

«Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки...», - проголошується у ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Конкретизуючи зазначений міжнародний правовий стандарт та конституційне положення щодо забезпечення недоторканості житла та іншого володіння особи, кримінальний процесуальний закон установлює імперативну вимогу про неможливість проникнення до вказаних об'єктів та встановлює винятки із загального правила - можливість такого проникнення тільки на підставі ухвали слідчого судді чи за добровільною згодою особи, яка ними володіє. Але Закон України «Про Національну поліцію» регламентує діяльність її службових осіб як у ході кримінального провадження, тобто після виявлення кримінального правопорушення, так і у рамках адміністративної діяльності.

Відтак стаття, що коментується, з одного боку розширює перелік посадових осіб, уповноважених на проникнення до житла чи іншого володіння особи у порівнянні з КПК України, надаючи таку можливість невизначеному колу працівників органів Національної поліції України, а з іншого - звужує випадки можливого правомірного їхнього проникнення до зазначених об'єктів лише наявністю вмотивованого рішення суду або ж невідкладністю випадків, пов'язаних із рятуванням життя людей та цінного майна під час надзвичайних ситуацій; безпосереднім переслідуванням осіб, підозрюваних у вчиненні злочину; припиненням злочину, що загрожує життю осіб, які знаходяться в житлі або іншому володінні.

КПК України у ч. 2 ст. 233 дає легальне визначення понять «житло» та «інше володіння». Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Складовими частинами такого приміщення слід вважати конструктивно пов'язані з ним інші приміщення, які забезпечують або створюють умови для користування житлом і використовуються особами, котрі в ньому проживають. Правомірність побудови такого житла чи пристосування його до умов проживання на тимчасовій або постійній основі, право власності іншої особи на житло не впливає на обов'язковість отримання підстав у вигляді дозволу на проникнення від особи, яка ним фактично володіє, або ухвали слідчого судді. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи слід розуміти транспортні засоби, призначені для перевезення людей або вантажу незалежно від їх технічного стану, земельну ділянку, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення, які конструктивно не поєднані із житлом особи і не використовуються для проживання в них, перебувають у володінні фізичної чи юридичної особи, незалежно від форми власності на такі об'єкти. Транспортні засоби, що обладнані для постійного чи тимчасового проживання в них (яхти, баржі, літаки тощо), а також причепа до транспортних засобів, які обладнані під житло і в яких постійно або тимчасово проживає особа, слід розглядати як житло особи. З цих питань законодавець надає доволі широке визначення вказаних понять, що уявляється правильним, оскільки завданнями кримінального провадження є, перш за все, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. При проникненні до житла чи іншого володіння особи на підставі ухвали слідчого судді визначальним є те, що ці об'єкти знаходяться у власності особи. Причому форма власності значення не має. Таке широке тлумачення поняття «житло», віднесення до «іншого володіння» офісних та службових приміщень, приміщень господарського,

виробничого та іншого призначення відповідає прецедентній практиці Європейського суду з прав людини.

Пункт 1 ч. 1 статті, що коментується, регламентує діяльність органів Національної поліції України під час надзвичайної ситуації, якою згідно з п. 24 ч. 1 ст. 2 Кодексу цивільного захисту України визначена обстановка на окремій території чи суб'єкті господарювання на ній або водному об'єкті, яка характеризується порушенням нормальних умов життєдіяльності населення, спричинена катастрофою, аварією, пожежею, стихійним лихом, епідемією, епізоотією, епіфітотією, застосуванням засобів ураження або іншою небезпечною подією, що призвела (може призвести) до виникнення загрози життю або здоров'ю населення, великої кількості загиблих і постраждалих, завдання значних матеріальних збитків, а також до неможливості проживання населення на такій території чи об'єкті, провадження на ній господарської діяльності. Пункти 2 і 3 частини 1 статті покликані забезпечити ефективну протидію злочинності з боку органів Національної поліції України. Такі випадки мають невідкладний характер, є винятком із загального правила і пов'язані із врятуванням життя людей та цінного майна чи з безпосереднім переслідуванням осіб, які підозрюються у вчиненні злочину. Користуючись вимогою крайньої необхідності, з метою захисту соціально значущих цінностей службові особи органів Національної поліції України мають право і за відсутності вмотивовано рішення суду увійти до житла чи іншого володіння особи.

За порушення недоторканності житла передбачена кримінальна відповідальність за ст. 162 КК України.

2. Частина 2 статті, що коментується, гарантує можливість особі, до житла чи іншого володіння якої на законних підставах проник працівник поліції, вільно користуватися своїм майном. У цій нормі, зокрема, знаходить свою реалізацію засада недоторканості права власності. Позбавлення або обмеження права власності під час кримінального провадження здійснюється лише на підставі вмотивованого судового рішення, ухваленого в порядку, передбаченому КПК України.

Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316 Цивільного кодексу України). Майно є більш широким поняттям, ніж поняття «річ», під яким розуміють окрему річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки. Річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки, зокрема - це тварини; нерухомі речі, до яких належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення; рухомі речі, які можна вільно переміщувати у просторі (статті 179-181 ЦК України).

Змістом права власності є правомочності щодо права володіння, користування та розпоряджання своїм майном. Користування є складовою

права власності, що передбачає засновану на законі можливість використання корисних властивостей речі для задоволення потреб власника або попитів інших осіб.

Право власності є фундаментом майнової самостійності фізичної та юридичної особи, запорукою гармонійної реалізації прав і свобод людини, передбачених Конституцією України. Гарантія від втручання з боку держави та інших (третіх) осіб у здійснення власником своїх повноважень, перешкоджання перспективі протиправного позбавлення власника його майна, недопустимість дій, які суперечать інтересам власника, можливість захисту зазначеного права становить зміст принципу недоторканності (непорушності) права власності.

Статтю 1 Протоколу № 1 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, якій кореспондують ст. ст. 13, 41 Конституції України, закріплено право кожної фізичної або юридичної особи вільно володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Право власності є непорушним. Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності є рівними перед законом.

Недоторканність права власності забезпечується у всіх сферах суспільного життя, зокрема і під час кримінального провадження.

3. Частина 3 ст. 38 Закону України «Про Національну поліцію» встановлює обов'язок за результатом проникнення до житла чи іншого володіння особи скласти відповідний протокол застосування цього поліцейського заходу.

Протокол – це письмовий документ, у якому відображаються хід і результати тієї чи іншої процесуальної дії. Він складається зі вступної, описової та заключної частин, у яких крім загальних відомостей про час, місце, осіб, послідовність дій, спосіб ознайомлення учасників зі змістом протоколу, їх зауваження та доповнення тощо обов'язково повинні міститися відомості про підстави та мотиви застосування зазначеного заходу без вмотивованого рішення суду.

Стаття 40. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні. Використання такої інформації здійснюється з метою: 1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб; 2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. При дотриманні визначених КПК України умов зазначена в статті, що коментується, інформація може набувати доказового значення під час кримінального провадження. Так, відповідно до ч. 2 ст. 84 та ч. 1 ст. 99 КПК України одним із процесуальних джерел доказів є документ, під яким розуміють спеціальне створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, що мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення і можуть бути використані як доказ факту чи обставин, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження. А згідно з ч. 2 ст. 99 КПК України до даного виду доказів, за умови наявності в ньому вище зазначених відомостей, можуть належати матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі електронні).

При вирішенні питання про залучення їх до кримінального провадження як доказів необхідно керуватися рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Служби безпеки України щодо офіційного тлумачення положення ч. 3 ст. 62 Конституції України від 20.10.2011 № 12-рп/2011, згідно з яким одержання фактичних даних будь-якими фізичними або юридичними особами внаслідок вчинення ними ініціативних, цілеспрямованих, а не ситуативних (випадкових) дій із застосуванням власних (приватних) технічних засобів фіксації злочинного діяння (фото-, кіно-, відео-, звукозаписи, відеокамери спостереження, розташовані як у приміщеннях, так і ззовні) розцінюється як незаконне обмеження або порушення основоположних прав і свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією України, і є підставою для визнання поданих доказів недопустимими. Виходячи з вищевикладеної позиції Конституційного Суду України, такий вид документів має виходити від державних органів та їх посадових осіб, уповноважених на здійснення оперативно-розшукової діяльності.

3. Отримання інформації із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, може здійснюватися шляхом витребування від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів (ч. 2 ст. 93 КПК України).

Витребування – це звернення з вимогою про добровільне надання речей, документів, відомостей, що мають значення для кримінального провадження. Витребування можливе, якщо достовірно відомо, що речі, документи, відомості знаходяться чи зберігаються в органах державної влади, місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях, у службових або фізичних осіб. При збиранні доказів у такий спосіб важливого значення набуває добровільність видачі вказаних у законі предметів.

Якщо добровільна видача речей, документів, відомостей неможлива, то процесуальний порядок їх отримання інший. Зокрема, використовується такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів (ст. ст. 159-166 КПК України), сутність якого полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити з них копії, а у разі прийняття відповідного рішення слідчим суддею, судом – вилучити їх (здійснити виїмку).

Тимчасовий доступ до речей і документів може здійснюватися такими способами: 1) ознайомлення з речами та документами; 2) виготовлення їх копії; 3) вилучення речей і документів (виїмка). Про можливість вилучення речей і документів (виїмку) в ухвалі про тимчасовий доступ до речей і документів має бути зроблене окреме розпорядження слідчого судді, суду (п. 6 ст. 164 КПК України).

Фактичною підставою тимчасового доступу до речей і документів є наявність достатніх даних про те, що речі і документи, які мають значення для встановлення обставин у кримінальному провадженні, перебувають або можуть перебувати у володінні відповідної фізичної або юридичної особи. Правовою підставою тимчасового доступу до речей і документів є ухвала слідчого судді, суду. Судовий розгляд питання про тимчасовий доступ до речей і документів ініціюється відповідним клопотанням сторони кримінального провадження. При цьому клопотання слідчого має бути погоджено прокурором.

У клопотанні зазначаються: 1) короткий виклад обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким подається клопотання; 2) правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність; 3) речі і документи, тимчасовий доступ до яких планується отримати; 4) підстави вважати, що речі і документи перебувають або можуть перебувати у володінні

відповідної фізичної або юридичної особи; 5) значення речей і документів для встановлення обставин у кримінальному провадженні; 6) можливість використання як доказів відомостей, що містяться в речах і документах, та неможливість іншими способами довести обставини, які передбачається довести за допомогою цих речей і документів, у випадку подання клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, які містять охоронювану законом таємницю; 7) обґрунтування необхідності вилучення речей і документів, якщо відповідне питання порушується стороною кримінального провадження.

Музичук О.М., Безпалова О.І., Борко А.Л., Джафарова О.В.,
Христинченко Н.П., Бугайчук К.Л., Джагупов Г.В., Іванцов В.О.,
Кавун С.М., Моргунов О.А., Резнік О.М., Резнікова С.С., Шатрава С.О.

**Науково-практичний посібник
«Адміністративна відповідальність
за правопорушення, пов'язані з корупцією»**

**Загальні положення
про адміністративну відповідальність
за правопорушення,
пов'язані з корупцією**

**I. Що таке корупція відповідно до чинного
законодавства України?**

Корупція – це використання особами, зазначеними у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою:

- одержання неправомірної вигоди
- прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб.

Корупцією також визнається:

- обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особам, зазначеним у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції»,
- здійснення на вимогу осіб, зазначених у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», обіцянки (пропозиції) чи надання неправомірної вигоди іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити зазначених осіб до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей¹.

**II. За вчинення яких правопорушень
настає адміністративна відповідальність?**

Главою 13-Б Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) закріплені наступні склади адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією²:

- 1) Стаття 172-4. Порухення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності.

---

¹Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

²Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.1984 р., № 8073-X. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page>.

2) Стаття 172-5. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків.

3) Стаття 172-6. Порушення вимог фінансового контролю.

4) Стаття 172-7. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів.

5) Стаття 172-8. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень.

6) Стаття 172-9. Невжиття заходів щодо протидії корупції.

7) Стаття 172-9-1. Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням.

Адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження, за яке законом встановлено адміністративну відповідальність.

III. Хто є суб'єктами вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією?

1) Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

– народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

– військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу державної кримінально-

виконавчої служби, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

- члени Національного агентства з питань запобігання корупції;
- члени Центральної виборчої комісії;
- поліцейські;

– посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) Особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1;

– особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

3) Особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією.

Організаційно-розпорядчі обов'язки – це обов'язки зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності.

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки з управління або розпорядження державним, колективним чи приватним майном – установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо.

IV. В чому полягає об'єктивна та суб'єктивна сторона адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією?

Адміністративні правопорушення пов'язані із корупцією характеризуються формальним складом. Тобто вони можуть бути вчинені тільки у вигляді активних дій або бездіяльності. Важливим є те, що настання шкідливих наслідків при цьому не є обов'язковим.

З суб'єктивної сторони вчинення адміністративних правопорушень пов'язаних з корупцією характеризується тим, що вони вчиняються умисно. Це означає що особа усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає його наслідки, бажає або свідомо допускає настання цих наслідків.

Адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, не можуть бути вчинені з необережності.

V. Який розмір складають неоподаткований мінімум доходів громадян, мінімальна заробітня плата?

Згідно статті 8 Закону України «Про державний бюджет на 2016 рік» встановлюються такі розміри мінімальної заробітної плати на 2016 рік у місячному розмірі: з 1 січня - 1378 гривень, з 1 травня - 1450 гривень, з 1 грудня - 1550 гривень.

Якщо норми Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють розмір стягнень у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, то для цього використовується сума в розмірі 17 гривень.

Якщо норми Кодексу України про адміністративні правопорушення встановлюють розмір збитків у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян, то для цього використовується поняття «податкова соціальна пільга».

Вона дорівнює 50 відсоткам розміру прожиткового мінімуму (1378 грн.) для працездатної особи (у розрахунку на місяць), встановленому законом на 1 січня звітного податкового року.

Станом на 1 січня 2016 року вона складе $1378 \text{ грн.} / 2 = 689$ гривень.

VI. Чи мають юридичну силу нормативно-правові акти або правочини прийняті (укладені) з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції»?

Нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог Закону України «Про запобігання корупції» підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання

громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції, органу місцевого самоврядування.

Орган або посадова особа надсилає до Національного агентства з питань запобігання корупції протягом трьох робочих днів копію прийнятого рішення про скасування або одержаного для виконання рішення суду про визнання незаконними відповідних актів або рішень.

Правочин, укладений внаслідок порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції», може бути визнаним недійсним.

VII. Які наслідки для особи має притягнення до відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією?

Особа, яка вчинила правопорушення, пов'язане з корупцією, однак на яку судом не накладено адміністративне стягнення у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, пов'язаними з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, або такою, що прирівнюється до цієї діяльності, підлягає притягненню до дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку.

З метою виявлення причин та умов, вчинення адміністративного правопорушення пов'язаного з корупцією або невиконання інших вимог Закону України «Про запобігання корупції», за поданням органів прокуратури, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України або приписом Національного агентства з питань запобігання корупції рішенням керівника органу, підприємства, установи, організації, де працює особа, яка вчинила таке правопорушення, проводиться службове розслідування в порядку.

Особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, якщо інше не передбачено законодавством, може бути відсторонена від виконання службових повноважень за рішенням керівника органу (установи, підприємства, організації), в якому вона працює, до закінчення розгляду справи судом.

У разі закриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, у зв'язку з відсутністю події або складу адміністративного правопорушення відстороненій від виконання службових повноважень особі відшкодовується середній заробіток за час вимушеного прогулу, пов'язаного з таким відстороненням.

Стаття 172-4 КУпАП. Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності

1. Порушення особою встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю (крім викладацької, наукової та творчої

діяльності, медичної та суддівської практики, інструкторської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю -

тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від підприємницької діяльності чи винагороди від роботи за сумісництвом.

2. Порушення особою встановлених законом обмежень щодо входження до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляє інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), -

тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу від такої діяльності.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі порушення,-

тягнуть за собою накладення штрафу від п'ятисот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією отриманого доходу чи винагороди та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

I. В чому полягає різниця між «суміщенням» та «сумісництвом»?

Відповідно до Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій від 28.06.1993 № 43 сумісництвом вважається виконання працівником, крім своєї основної, іншої регулярної оплачуваної роботи на умовах трудового договору у вільний від основної роботи час на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина (підприємця, приватної особи) за наймом³.

Для роботи за сумісництвом згоди власника або уповноваженого ним органу за місцем основної роботи не потрібно.

---

³Про затвердження Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Мінпраці України, Мін'юст України, Мінфін України; Наказ, Положення, Перелік від 28.06.1993 р., № 43. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0076-93>

Перелік робіт, які не є сумісництвом:⁴

1. Літературна робота, в тому числі робота по редагуванню, перекладу та рецензуванню окремих творів, яка оплачується з фонду авторського гонорару.

2. Технічна, медична, бухгалтерська та інша експертиза з разовою оплатою праці.

3. Педагогічна робота з погодинною оплатою праці в обсязі не більш як 240 годин на рік.

4. Виконання обов'язків медичних консультантів установ охорони здоров'я в обсязі не більш як 12 годин на місяць з разовою оплатою праці.

5. Керівництво аспірантами в науково-дослідних установах і вищих навчальних закладах науковців та висококваліфікованих спеціалістів, які не перебувають у штаті цих установ та учбових закладів, з оплатою їх праці в розрахунку 50 годин на рік за керівництво кожним аспірантом; завідування кафедрою висококваліфікованими спеціалістами, у тому числі тими, що займають керівні посади в навчальних закладах і науково-дослідних установах з оплатою в розрахунку 100 годин за навчальний рік.

6. Проведення консультацій науковими працівниками науково-дослідних інститутів, викладачами вищих навчальних закладів та інститутів удосконалення лікарів, головними спеціалістами органів охорони здоров'я в лікувально-профілактичних установах в обсязі до 240 годин на рік з погодинною оплатою праці.

7. Робота за договорами провідних наукових, науково-педагогічних і практичних працівників по короткостроковому навчанню кадрів на підприємствах і в організаціях.

8. Робота без зайняття штатної посади на тому самому підприємстві, в установі, організації, виконання учителями середніх загальноосвітніх та викладачами професійних навчально-освітніх, а також вищих навчальних закладів обов'язків по завідуванню кабінетами, лабораторіями і відділеннями, педагогічна робота керівних та інших працівників учбових закладів, керівництво предметними та цикловими комісіями, керівництво виробничим навчанням та практикою учнів і студентів, чергування медичних працівників понад місячну норму робочого часу і т. ін.

Робота учителів і викладачів середніх загальноосвітніх, професійних та інших навчально-виховних закладів, а також вищих навчальних закладів, прирівнених до них по оплаті праці працівників, концертмейстерів і акомпаніаторів навчальних закладів по підготовці працівників мистецтв та музичних відділень (факультетів) інших вищих навчальних закладів,

⁴Про затвердження Положення про умови роботи за сумісництвом працівників державних підприємств, установ і організацій [Електронний ресурс]: Наказ Міністрації України, Міністерства України, Міністерства України; Наказ, Положення, Перелік від 28.06.1993 р., № 43. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0076-93>

у тому самому навчальному закладі понад установлену норму учбового навантаження, педагогічна робота та керівництво гуртками в тому самому навчальному закладі, дошкільному виховному, позашкільному навчально-виховному закладі.

9. Переписування нот, яке виконується за завданнями підприємств.

10. Організація та проведення екскурсій на умовах погодинної або відрядної оплати праці, а також супроводження туристських груп у системі туристично-екскурсійних установ профспілок.

11. Інша робота, яка виконується в тому разі, коли на основній роботі працівник працює неповний робочий день і відповідно до цього отримує неповний оклад (ставку), якщо оплата його праці по основній та іншій роботі не перевищує повного окладу (ставки) за основним місцем роботи.

Слід пам'ятати, що:

Виконання робіт, зазначених у пунктах 1, 9, 10, у робочий час не допускається.

Виконання робіт, зазначених у пункті 8, здійснюється залежно від характеру робіт як в основний робочий час, так і за його межами.

Виконання робіт, зазначених у пунктах 2-7, допускається в робочий час з дозволу керівника державного підприємства, установи, організації без утримання заробітної плати.

На практиці також використовуються поняття «зовнішнє сумісництво» та «внутрішнє сумісництво».

Якщо працівник працює на двох підприємствах, одне з яких є основним місцем роботи, а інше - місцем роботи за сумісництвом, то ця робота вважається зовнішнім сумісництвом.

Якщо працівник працює на тому самому підприємстві як основний працівник і у вільний від основної роботи час здійснює роботу за сумісництвом, то ця робота вважається внутрішнім сумісництвом.

Керівники державних підприємств, установ, організацій, їхні заступники, керівники структурних підрозділів державних підприємств, установ, організацій (цехів, відділів, лабораторій тощо) та їхні заступники не мають права працювати за сумісництвом (за винятком наукової, викладацької, медичної і творчої діяльності).

Суміщення професій (посад)⁵ – це виконання працівниками на тому ж підприємстві, в установі, організації поряд з своєю основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією (посадою).

⁵Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]: Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/rada/show/322-08>

Суміщення професій (посад), тобто виконання працівником поряд зі своєю основною роботою, обумовленою трудовим договором, додаткової роботи за іншою професією (посадою), і виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника без звільнення від своєї основної роботи допускаються на одному і тому ж підприємстві, в установі, організації за згодою працівника протягом встановленої законодавством тривалості робочого дня (робочої зміни), якщо це економічно доцільно і не веде до погіршення якості продукції, виконуваних робіт, обслуговування населення⁶.

Суміщення професій (посад) дозволяється, як правило, в межах тієї категорії персоналу, до якої відноситься даний працівник (робітники, інженерно-технічні працівники, службовці та інші).

Слід пам'ятати, що:

а) сумісництво завжди передбачає укладення окремого трудового договору, водночас суміщення – це завжди виконання додаткової роботи в межах одного й того самого трудового договору.

б) працівник не може одночасно виконувати роботу за основним місцем роботи та за сумісництвом, оскільки на умовах сумісництва працівники можуть працювати на тому ж або іншому підприємстві, в установі, організації або у громадянина у вільний від основної роботи час.

в) тривалість роботи за сумісництвом не може перевищувати чотирьох годин на день і повного робочого дня у вихідний день. Загальна тривалість роботи за сумісництвом протягом місяця не повинна перевищувати половини місячної норми робочого часу.

II. Що таке підприємницька діяльність?

які існують види підприємств та організацій, що мають на меті одержання прибутку?

Підприємництво⁷ – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємство – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності.

⁶Про порядок та умови суміщення професій (посад) [Електронний ресурс]: Постанова ради міністрів УРСР від 04.12.1981 р., № 1145. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1145400-81>

⁷Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р., № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>

Для кваліфікації діяння за частиною 2 статті 172-4 КУпАП важливим є встановлення того, що:

1) суб'єкт входить до складу саме органу управління або наглядової ради підприємства чи організації;

2) це підприємство чи організація створено з метою одержання прибутку (тобто здійснює підприємницьку діяльність);

3) суб'єкт не здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі, та не представляє інтереси держави в раді товариства (спостережній раді) або ревізійній комісії господарського товариства.

Участь у складі правління чи інших виконавчих органів підприємств і організацій, які не здійснюють підприємницьку діяльність, не дає підстав для визнання особи, уповноваженої на виконання функцій держави або органів місцевого самоврядування, такою, винною у вчиненні даного правопорушення.

Підприємства можуть створюватись як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності.

Товариства, які здійснюють підприємницьку діяльність з метою одержання прибутку та наступного його розподілу між учасниками (підприємницькі товариства), можуть бути створені лише як господарські товариства (повне товариство, командитне товариство, товариство з обмеженою або додатковою відповідальністю, акціонерне товариство) або виробничі кооперативи⁸.

III. Що таке викладацька, наукова, творча діяльність, медична та суддівська практика, інструкторська практика із спорту?

Наукова діяльність⁹ – інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження;

Прикладні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання і використання нових знань для практичних цілей. Результатом прикладних наукових досліджень є нові знання, призначені для створення нових або вдосконалення існуючих матеріалів, продуктів, пристроїв, методів, систем, технологій, конкретні пропозиції щодо виконання актуальних науково-технічних та суспільних завдань;

Фундаментальні наукові дослідження – теоретичні та експериментальні наукові дослідження, спрямовані на одержання нових знань про закономірності організації та розвитку природи, суспільства, людини, їх взаємозв'язків. Результатом фундаментальних наукових досліджень є

⁸Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15/paran296#n296>

⁹Про наукову і науково-технічну діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 26.11.2015 р., № 848-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>

гіпотези, теорії, нові методи пізнання, відкриття законів природи, невідомих раніше явищ і властивостей матерії, виявлення закономірностей розвитку суспільства тощо, які не орієнтовані на безпосереднє практичне використання у сфері економіки.

Поняття викладацької діяльності чинне законодавство України не містить, натомість можна визначити її засновуючись на нормах законів в сфері освіти та судовій практиці щодо справ про порушення антикорупційного законодавства.

Наукова і викладацька діяльність¹⁰ є видами інтелектуальної і творчої діяльності, і спрямовані на одержання, поширення, використання нових знань, фахових навичок, їх практичне застосування.

Викладацька діяльність¹¹ – це процес надання знань, формування вмінь і навичок з різних напрямів освіти, розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, фізичних якостей відповідно до задатків та запитів особи учнів, студентів, стажерів, аспірантів, ад'юнктів, докторантів тощо; діяльність з отримання ними професії, підвищення їх виробничої кваліфікації, забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, спеціальної практичної підготовки і перепідготовки.

Отже маємо підсумувати, що викладацька діяльність є професійною діяльністю осіб, що перебувають на посадах педагогічних та науково-педагогічних працівників, яка здійснюється в процесі навчання.

Перелік посад педагогічних та науково-педагогічних працівників затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 14 червня 2000 року № 963¹².

Творча діяльність¹³ – індивідуальна чи колективна творчість, результатом якої є створення або інтерпретація творів, що мають культурну цінність.

¹⁰Щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень законів України «Про засади запобігання та протидії корупції», «Про відповідальність юридичних осіб за вчинення корупційних правопорушень», «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» (справа про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів) [Електронний ресурс]: Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України від 06.10.2010 р., № 21-рп. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v021p710-10>

¹¹Постанова Першого заступника Голови Верховного Суду України від 21 березня 2008 року у справі про порушення спеціальних обмежень [Електронний ресурс] // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 2(102). – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/D2B34DD5722136DAC22575840038020B?OpenDocument>

¹²Про затвердження переліку посад педагогічних та науково-педагогічних працівників [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.06.2000 р., № 963. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/963-2000-%D0%BF>

¹³Про професійних творчих працівників та творчі спілки [Електронний ресурс]: Закон України від 07.10.1997 р., № 554/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/554/97-%D0%B2%D1%80>

Творами у галузі науки, літератури і мистецтва, є:¹⁴

- літературні письмові твори белетристичного, публіцистичного, наукового, технічного або іншого характеру (книги, брошури, статті тощо);
- виступи, лекції, промови, проповіді та інші усні твори;
- комп'ютерні програми, бази даних;
- музичні твори з текстом і без тексту;
- драматичні, музично-драматичні твори, пантоміми, хореографічні та інші твори, створені для сценічного показу, та їх постановки;
- аудіовізуальні твори;
- твори образотворчого мистецтва;
- твори архітектури, містобудування і садово-паркового мистецтва;
- фотографічні твори, у тому числі твори, виконані способами, подібними до фотографії;
- сценічні обробки творів, зазначених у пункті 1, і обробки фольклору, придатні для сценічного показу тощо.

Медична практика¹⁵ – це вид господарської діяльності у сфері охорони здоров'я, який провадиться закладами охорони здоров'я та фізичними особами - підприємцями, які відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам, з метою надання видів медичної допомоги, визначених законом, та медичного обслуговування.

У чинному законодавстві України відсутні визначення поняття «інструкторська та суддівська практика зі спорту», натомість зміст таких видів діяльності можна виокремити із інших нормативно правових актів.

Згідно з положенням «Про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю» спортивно-тренувальна діяльність¹⁶ є невід'ємною складовою частиною роботи навчального спортивного закладу.

Основними формами спортивно-тренувальної діяльності у навчальному спортивному закладі є: групові та індивідуальні навчально-тренувальні, теоретичні заняття, самостійна робота за індивідуальними планами, медико-відновні заходи, участь у змаганнях, централізовані навчально-тренувальні збори, робота в спортивно-оздоровчих таборах, інструкторська та суддівська практика.

¹⁴Про авторське право і суміжні права [Електронний ресурс]: Закон України від 23.12.1993 р., № 3792-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>

¹⁵Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з медичної практики [Електронний ресурс]: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.02.2011 р., № 49. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0171-11>

¹⁶Про затвердження Положення про спеціалізований навчальний заклад спортивного профілю [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.1999 р., № 2061. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2061-99-%D0%BF>

Спортивне суддівство¹⁷, відповідно до закону України «Про фізичну культуру та спорт» здійснюється спортивними судьями - фізичними особами, які пройшли спеціальну підготовку і отримали відповідну кваліфікаційну категорію та уповноважені забезпечувати дотримання правил спортивних змагань, положень (регламентів) про змагання, а також забезпечувати достовірність зафіксованих результатів.

Інструкторська практика зі спорту здійснюється, зокрема, у спортивних школах різних категорій. У спортивних школах вищої категорії передбачається не менше трьох посад інструкторів-методистів, першої категорії – двох, другої категорії – однієї. У новоутвореній спортивній школі, якій протягом перших трьох років не надана категорія, може передбачатися одна посада інструктора-методиста.

Інструктор-методист спортивної школи¹⁸:

- здійснює методичне забезпечення та координацію роботи тренерів-викладачів спортивної школи з відбору учнів, організацію навчально-тренувальної роботи, контроль за комплектуванням спортивних груп, змістом та результатами навчально-тренувальної роботи, організовує роботу з підвищення кваліфікації тренерів-викладачів, проведення відкритих навчально-тренувальних занять;

- веде статистичний облік та аналіз результатів роботи спортивної школи, відділення, груп, накопичує передовий досвід тренерів-викладачів, бере участь у підготовці статистичного звіту про роботу спортивної школи, а також відповідає за ведення документації з питань проведення методичної роботи;

- здійснює контроль за проведенням навчально-тренувальних занять, виконанням навчальних програм з видів спорту, навчальних планів та відповідає за складення і додержання розкладу занять.

IV. Хто є суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 172-4 КУпАП?

Суб'єктами вчинення цього правопорушення є:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з

¹⁷Про фізичну культуру і спорт [Електронний ресурс]: Закон України від 24.12.1993 р., № 3808-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3808-12/page2>

¹⁸Про затвердження Положення про дитячо-юнацьку спортивну школу [Електронний ресурс]: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.11.2008 р., № 993. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/993-2008-%D0%BF>

прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

д) судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

е) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

ж) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

з) члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

и) члени Центральної виборчої комісії;

к) поліцейські;

л) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим.

Зазначені обмеження не поширюються на депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), членів Вищої ради юстиції (крім тих, які працюють у Вищій раді юстиції на постійній основі), народних засідателів і присяжних.

V. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-4 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-4 мають право уповноважені на те посадові особи

органів внутрішніх справ (Національної поліції), органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

VI. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-4 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-4 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-4, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-4 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-4, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

VII. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-4 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-4 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

VIII. Приклади суддівської практики
за статтею 172-4 КУпАП

СПРАВА 1¹⁹

02 березня 2016 року ... районний суд розглянувши матеріали, які надійшли з військової прокуратури Житомирського гарнізону Центрального регіону України про притягнення до адміністративної відповідальності військовослужбовця за ст. 172-4 ч.1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, -

ВСТАНОВИВ:

Військовослужбовець ОСОБА_3 відповідно до вимог ст.ст. 11, 16 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України від 24 березня 1999 року, ст. 1, 2 Закону України «Про військовий обов'язок та військову службу», ст.ст. 1, 2 Закону України «Про державну службу» є державним службовцем, який займається професійною діяльністю щодо практичного виконання завдань та функцій держави.

Незважаючи на викладене, ОСОБА_3 вчинив порушення встановлених законом обмежень щодо зайняття іншою оплачуваною діяльністю, а саме: надавав послуги з охорони, за що отримував грошові кошти за наступних обставин.

01 грудня 2015 року солдат ОСОБА_3 уклав з товариством з обмеженою відповідальністю ... в особі директора ... договір про надання послуг.

Відповідно до вказаного договору, солдат ОСОБА_3 взяв на себе зобов'язання виконати такі роботи: спостереження касових зон з приводу оплати товару покупцями (відвідувачами), спостереження за проведенням товару через касовий апарат, інспектування торгових залів, дотримання правильної прийомки товару на рампі працівниками магазину, інспектування території прилеглої до об'єкту (парковки, стоянки, для візочків, рампи) та інше, на об'єкті супермаркету.

Також, вказаним договором передбачено, що за надання послуг солдату ОСОБИ_3, передбачувалася йому виплата винагороди у розмірі 2000 грн., яка виплачується не пізніше 10 днів після виконання даного договору, а саме - виплата повинна здійснюватися наручно по касовому видатковому ордеру, тобто з дня підписання сторонами зазначеного договору акту прийому-передачі виконаних робіт.

Враховуючи вищевикладене, суд вважає, що оскільки ОСОБА_3 є суб'єктом корупційного правопорушення, передбаченого ст.172-4 ч.1 КУпАП, являючись держслужбовцем та військовою посадовою особою, уповноваженою на виконання функцій держави та займався іншою оплачуваною

---

¹⁹Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56290568>.

діяльністю, а саме: надавав послуги з охорони на умовах сумісництва, за що отримав грошові кошти, тому в його діях є склад адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст.172-4 КУпАП.

На підставі викладеного, керуючись ст. ст. 15, 40-1, 172-4 ч.1, 284, 285 КУпАП, ст. 4, 9 Закону України «Про судовий збір» суд, -

ПОСТАНОВИВ:

Визнати ОСОБУ_3 винуватим у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 172-4 КУпАП та накласти адміністративне стягнення у вигляді штрафу в розмірі триста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 5100 (п'ять тисяч сто) гривень в дохід держави.

Суму винагороди від роботи за сумісництвом, отриману ОСОБА_3 у розмірі 365 (триста шістьдесят п'ять) гривень, конфіскувати у дохід держави.

Стягнути з ОСОБА_3 судовий збір в сумі 275 (двісті сімдесят п'ять) гривень 60 (шістдесят) копійок.

СПРАВА 2²⁰

04 березня 2016 року ... районний суд розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду матеріали, які надійшли від Управління СБУ України в Одеській області про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_2, за порушення вимог п.1 ст.36 Закону України «Про запобігання корупції», відповідальність за яке передбачена ч.1 ст.172-4 КУпАП, -

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_2, перебуваючи на посаді селищного голови, відповідно до п.1 п. «в» ч.3 ст.3 Закону України «Про запобігання корупції» є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення.

Пунктом 1 ст. 36 Закону України «Про запобігання корупції» встановлено, що особи, зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом. У такому випадку особам, зазначеним у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється передавати в управління належні їм підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї.

Перевіркою встановлено, що ОСОБА_3 перебуваючи на посаді селищного голови з 06.11.2015 року, будучи посадовою особою місцевого самоврядування 9 рангу, до 09.12.2015 року був засновником товариства з обмеженою відповідальністю ТОВ 1, та станом на 10.02.2016 року, залишається засновником товариства з обмеженою відповідальністю ТОВ 2,

²⁰Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56273095>.

які здійснювали та продовжують здійснювати підприємницьку діяльність.

Таким чином, селищний голова ОСОБА_2 порушив обмеження, встановлені п.1 ст. 36 Закону України «Про запобігання корупції», вчинивши тим самим адміністративне корупційне правопорушення відповідальність за яке передбачена ч. 1 ст. 172-4 КУпАП.

Відповідно до положень статутів ТОВ 1 та ТОВ 2 метою їх діяльності є в т.ч. виробничо-комерційна діяльність направлена на отримання прибутку та реалізацію на її основі інтересів засновників підприємства.

На підставі наведеного суд приходить до висновку, що ОСОБА_2 вчинив корупційне правопорушення, відповідальність за яке передбачена ч.1 ст.172-4 КУпАП.

Керуючись ст.ст.283-284 КУпАП, суд, -

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_2, визнати винним у вчиненні корупційного адміністративного правопорушення, передбаченого ст.172-4 ч.1 КУпАП та накласти на нього адміністративне стягнення у виді штрафу у розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 5100 грн.

Стягнути з ОСОБА_2 на користь Держави судовий збір у розмірі 275,60 грн.

Стаття 172-5 КУпАП. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків

1. Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого подарунка.

2. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за порушення, передбачене частиною першою цієї статті, -

тягне за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією такого дарунка (пожертви) та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

I. Що таке подарунок?

Подарунок – це грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають (одержують) безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової.

Ринкова ціна – це домінуюча на ринку у відповідному часо-вому відрізку ціна на товар (послуги, роботи). Вона встановлюється безпосередньо на вільному конкурентному ринку під впливом співвідношення попиту і пропозиції, а не нав'язується директивними документами органів державної влади

У ринковій економіці функціонують кілька видів ринкових цін. Головними з них є оптові й роздрібні ціни, що можуть набувати різної форми залежно від умов їх застосування в процесі купівлі-продажу.

Оптові – це такі ціни, за якими підприємства реалізують свою продукцію великими партіями всім категоріям споживачів, крім населення. Роздрібні – це ціни, за якими населення купує товари в роздрібній торгівлі для задоволення власних потреб.

II. Чи можуть застосовуватися положення Цивільного кодексу України до відносин, які регулюються антикорупційним законодавством?

Положення Цивільного кодексу України, зокрема в частині дарування і пожертви, не можуть застосовуватися до відносин, які регулюються Законом України «Про запобігання корупції».

Відповідно до статті 717 Цивільного кодексу України²¹ за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність.

Важливим є те, що згідно частині 2 статті 717 цього кодексу договір, який встановлює обов'язок обдаровуваного вчинити на користь дарувальника будь-яку дію майнового або немайнового характеру, не є договором дарування.

Згідно положень антикорупційного законодавства подарунок здійснюється саме з метою вчинення діянь, ухвалення рішень, вирішення проблемних питань в інтересах дарувальника, а отже ці відносини не відносяться до цивільно-правових.

Теж саме стосується й здійснення пожертв. Адже, по-перше, до договору про пожертву застосовуються положення про договір дарування; по-друге, жертвувач має право здійснювати контроль за використанням пожертви відповідно до мети, встановленої договором про пожертву, чого він позбавлений в разі надання пожертви в розумінні антикорупційного законодавства, а по-третє, вигоду від пожертви отримують саме сторонні особи, а не жертвувач, що звісно протирічить корупційній пожертві, - вона здійснюється саме з метою вчинення дій на користь жертвувача.

III. Хто є суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 172-5 КУпАП?

Суб'єктами вчинення цього правопорушення є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

²¹Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р., № 435-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15/page>

– Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

– народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

– військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

– члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

– члени Центральної виборчої комісії;

– поліцейські;

– посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1;

– особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори,

нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом).²²

IV. Які обмеження щодо одержання подарунків встановлені законодавством України?

Забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

- у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;
- якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Особи, зазначені у пункті III, можуть приймати подарунки, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених вище, якщо вартість таких подарунків не перевищує одну мінімальну заробітну плату (01-04.2016 - 1378 грн.; 05-11.2016 - 1450 грн.; 11-12.2016 - 1550 грн), встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (2756 грн. у 2016 році).

Передбачені обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які: даруються близькими особами; одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Наявність таких винятків у законодавстві пояснюється тим, що обмеження для осіб під час проходження держаної служби або служби в органах місцевого самоврядування повинні бути пропорційними. Факт перебування на службі не повинен ставати причиною для перешкод в отриманні подарунків від своїх родичів (наприклад, під час привітання з днем народження, одруження, народження дитини тощо) або участі в розіграві призів і т.ін.

Близькими особами визнаються:

- особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки із суб'єктами, зазначеним у пункті III (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних);
- особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі;
- незалежно від зазначених умов - чоловік, дружина, батько, мати,

²²Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням згаданого суб'єкта.

Отримання чиновником знижки на товари і послуги, виграшу, призу, премії або бонусу може виступати одним із способів приховування корупційних практик (наприклад, виграш службовцем автомобіля чи квартири за наслідками фіктивного розіграшу).

Для уникнення подібних ситуацій законодавець передбачив, що такі акційні пропозиції повинні бути загальнодоступними, тобто:

- умови проведення акцій мають бути оголошені через засоби масової інформації чи іншим способом, який забезпечить повноцінне інформування громадськості;

- учасником акції може бути будь-яка особа.²³

Подарунки, одержані особами, зазначеними у пункті III, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації.

V. Які кваліфікують дії посадових осіб, що вчинені внаслідок подарунка?

Рішення, прийняте особою, зазначеною у пункті III, на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали подарунок, вважаються такими, що прийняті в умовах конфлікту інтересів, і на ці рішення розповсюджуються положення статті 67 Закону України «Про запобігання корупції».

Тобто в цьому випадку нормативно-правові акти, рішення, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства з питань запобігання корупції, органу місцевого самоврядування, а, правочин, може бути визнаним недійсним.

VI. Як поводити себе при одержанні подарунка, що не відповідає вимогам антикорупційного законодавства?

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції

---

²³Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – с. 24-25

щодо подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

- 1) відмовитися від пропозиції;
- 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції (прокуратуру, Національну поліцію, Національне антикорупційне бюро тощо)²⁴.

Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала подарунок, який не відповідає законним умовам його отримання вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації тощо.

Про виявлення майна, що може бути подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

У випадку наявності в особи, сумнівів щодо можливості одержання нею подарунка, вона має право письмово звернутися для одержання консультації з цього питання до територіального органу Національного агентства з питань запобігання корупції, який надає відповідне роз'яснення.

VII. Чим дарунок відрізняється від неправомірної вигоди?

Різниця між цими діями полягає в такому:

- 1) дарунок завжди має матеріальне вираження, а неправомірна вигода може мати нематеріальний зміст;
- 2) злочин, визначений у статті 368 Кримінального кодексу України, є закінченим за наявності двох обов'язкових умов – реалізація службових повноважень в інтересах інших осіб і отримання вигоди за це. Для адміністративного порушення, передбаченого статтею 172-5 КУпАП,

²⁴Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

достатнім є факт одержання подарунка (пожертви), а виконання/невиконання дій в інтересах дарувальника не має значення;

Одержання неправомірної вигоди завжди пов'язане з необхідністю використання особою свого службового становища. А одержання подарунка не завжди пов'язане з виконанням повноважень. Наприклад, адміністративним правопорушенням є отримання подарунка від підлеглих службовців, незалежно від мети цих дій²⁵;

3) статтею 172-5 КУпАП встановлено граничну вартість подарунків – вона не повинна перевищувати одну мінімальну заробітну плату (01-04.2016 - 1378 грн.; 05-11.2016 - 1450 грн.; 11-12.2016 - 1550 грн), встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки (2756 грн. у 2016 році).

4) Натомість для неправомірної вигоди такої вартості не встановлено, тому перевищення зазначеної вище суми може бути кваліфіковано за статтею 368 Кримінального кодексу України за наявності доведеного факту вчинення чи невчинення службовою особою в інтересах того, хто дарує, чи в інтересах третьої особи будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища

VIII. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-5 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-5 мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

---

²⁵Банчук О. Запобігання і протидія корупції в органах місцевого самоврядування. Практичний посібник / [Банчук Олександр]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO». – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – с. 25-26

IX. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-5 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-5 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-5, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-5 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-5, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрадженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

X. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-5 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-5 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

XI. Приклади суддівської практики за статтею 172-5 КУпАП

СПРАВА 1²⁶

Суддя ... районного суду Чернівецької області, з участю прокурора розглянувши матеріали справи, які надійшли від прокуратури щодо ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, мешканця ІНФОРМАЦІЯ_2, уродження ІНФОРМАЦІЯ_3, непрацюючого, за ч. 1 ст. 172-5 КУпАП, -

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, працюючи на посаді старшого інспектора дозвільної системи ..., будучи попередженим про неприпустимість вчинення протиправних дій, та згідно Закону України «Про запобігання корупції» є суб'єктом, на якого поширюється його дія, вступив в недозволені позаслужбові стосунки з громадянами ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5.

Так, ОСОБА_1, виконуючи роботу щодо видачі довідок про проходження

---

²⁶Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56179569>.

курсу вивчення матеріальної частини вогнепальної зброї, правил поводження з нею та застосування, а також виконання практичної стрільби із складанням заліку, незаконно отримав впродовж вересня - жовтня 2015 року від ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5 в якості подарунку грошові кошти на загальну суму 1000 (одна тисяча) гривень. В подальшому їх використав на власні потреби, чим порушив ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» та ч. 1 ст. 172-5 КУпАП.

Прокурор в судовому засіданні підтримав протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення.

Свою вину у вчиненому правопорушенні ОСОБА_1 визнав повністю і щиро розкався, підтвердивши обставини викладенні у протоколі.

Згідно ст. 23 Закону України «Про запобігання корупції» (надалі - Закону) особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб, у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави.

Заслухавши учасників процесу, дослідивши матеріали справи вбачається, що ОСОБА_1 вчинив правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-5 КУпАП, що підтверджується протоколом № 2 від 26 лютого 2016 року.

Обставинами, що пом'якшують відповідальність є щире каяття правопорушника.

Враховуючи наведене та те, що ОСОБА_1 раніше до адміністративної відповідальності не притягався, та вчинене ним правопорушення не потягло за собою будь яких тяжких наслідків, суд вважає, що адміністративне стягнення у виді штрафу, за своїм видом і розміром є справедливим, необхідним і достатнім для його виховання в дусі додержання законів України, поваги до правил співжиття, а також запобігання вчиненню нових правопорушень як ним самим, так і іншими особами.

Керуючись ст.ст. 280, 283-285 КУпАП, суддя, -

ПОСТАНОВИВ:

Визнати винним ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення пов'язаного з корупцією, передбаченого ч. 1 ст. 172-5 КУпАП, і накласти стягнення у вигляді ста неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що становить 1700 (одна тисяча сімсот) гривень у дохід держави, з конфіскацією подарунка, а саме 1000 гривень, що знаходяться у ОСОБА_1.

Стягнути з ОСОБА_1 на користь держави судовий збір в розмірі 275 гривень 60 коп.

Постанова може бути оскаржена протягом десяти днів з дня її винесення до апеляційного суду.

СПРАВА 1²⁷

Суддя ... районного суду розглянувши справу про адміністративне правопорушення відносно ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, який проживає за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_2, про вчинення ним адміністративного правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 172-5 КУпАП, -
ВСТАНОВИВ:

Так, на початку лютого 2016 року ОСОБА_1 під час розмови зі своїм знайомим ОСОБА_3 дізнався, що останньому необхідно швидко та безперешкодно перетнути адміністративний кордон між материковою Україною та тимчасово окупованою територією АР Крим через КПВВ «Чонгар». В ході розмови ОСОБА_1 пообіцяв ОСОБА_3, що за винагороду (подарунок) у вигляді пляшки елітного спиртного напою сприяє останньому у перетині адміністративного кордону. При цьому ОСОБА_1 зазначив, що перетин адміністративного кордону з АР Крим пов'язаний із оформленням великої кількості документів та ускладнений автомобільними та іншими чергами.

В подальшому 16 лютого 2016 року ОСОБА_3 разом з ОСОБА_4, на автомобілі НОМЕР_1», за попередньою домовленістю з ОСОБА_1 прибув до ... з метою подальшої гарантії безперешкодного та швидкого перетину адміністративного кордону з тимчасово окупованою територією АР Крим, передав ОСОБА_1 подарунок, а саме, скляну пляшку алкогольного напою під назвою «Jameson Irish Whiskey, 40% alc/vol 1000ml» (вартістю 600 грн. 00 коп.). В свою чергу, ОСОБА_1 отримав вказаний дарунок, помістив його на сидіння поблизу себе, а також обіцяв сприяти у безпідставному та швидкому пропуску ОСОБА_3 через адміністративний кордон з АР Крим.

Таким чином, ОСОБА_1, проходячи військову службу на посаді інспектора прикордонної служби, будучи військової посадовою особою Державної прикордонної служби України (інших військових формувань), являючись відповідно до підпункту «г» п.1 ч.1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» та примітки до ст. 172-5 КУпАП суб'єктом відповідальності за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, діючи умисно, з корисливих мотивів, у своїх особистих матеріальних інтересах, 16 лютого 2016 року просив та одержав подарунок від громадянина ОСОБА_3, чим порушив передбачені ч.1 ст. 23 Закону України «про запобігання корупції», обмеження щодо одержання подарунків з метою запобігання одержанню подарунка, передбачених ч.1 ст. 24 цього ж Закону, тобто вчинив адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, передбачене ч.1 ст. 172-5 КУпАП, - порушення встановлених законом обмеження щодо одержання подарунків.

²⁷Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56153606>.

При складанні протоколу та в судовому засіданні ОСОБА_1 свою вину визнав повністю, а також підтвердив обставини, викладені в протоколі.

Враховуючи вищевикладене, суддя приходиться до висновку, що вина ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 172-5 КУпАП доведена в повному обсязі.

При призначенні покарання суддя враховує характер вчиненого правопорушення, особу правопорушника, відсутність обставин, що пом'якшують та обтяжують відповідальність правопорушника, та вважає за можливе призначити покарання у виді штрафу.

Керуючись ст. ст. 40-1, 283 284 КпАП України, суддя, -

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 визнати винним у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч. 1 ст. 172-5 КУпАП.

Застосувати до ОСОБА_1 адміністративне стягнення у виді штрафу в сумі 1700 (одна тисяча сімсот) грн. 00 коп.

Стягнути з ОСОБА_1 судовий збір у розмірі 275 (двісті сімдесят п'ять) грн. 60 коп. на користь держави.

Подарунок - скляну пляшку алкогольного напою під назвою «Jameson Irish Whiskey, 40% alc/vol 1000ml» (вартістю 600 грн. 00 коп.), після набрання постанови законної сили знищити.

Постанова може бути оскаржена або опротестована прокурором до апеляційного суду на протязі десяти днів.

Стаття 172-6 КУпАП. Порушення вимог фінансового контролю

1. Несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунка в установі банку-нерезидента або про суттєві зміни у майновому стані -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від ста до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією доходу чи винагороди та з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

4. Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи,

уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, -

тягне за собою накладення штрафу від однієї тисячі до двох тисяч п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

I. В чому полягає сутність фінансового контролю встановленого Законом України «Про запобігання корупції»?

Особи, що зазначені у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства із запобігання корупції декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається Національним агентством.

Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати в установленому частиною першою цієї статті порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

Особа, яка претендує на зайняття посади, зазначеної у пункті 1, підпункті «а» пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», до призначення або обрання на відповідну посаду подає в установленому порядку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.²⁸

Упродовж семи днів після подання декларації суб'єкт декларування має право подати виправлену декларацію.

У разі притягнення суб'єкта декларування до відповідальності за неподання, несвоєчасне подання декларації або в разі виявлення у ній недостовірних відомостей суб'єкт декларування зобов'язаний подати відповідну декларацію з достовірними відомостями.

До початку роботи системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, суб'єкти декларування подають декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції». Зазначені декларації підлягають оприлюдненню в порядку, встановленому Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції».

²⁸Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

II. Який порядок фінансового контролю встановлений законом України «Про засади запобігання і протидії корупції»?

Законом України «Про засади запобігання та протидії корупції» встановлені наступні заходи фінансового контролю:

- подання за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік
- оприлюднення відомостей зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік
- письмове повідомлення органу доходів і зборів за місцем проживання у разі відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунка за кордоном.

Декларація про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік подається суб'єктами декларування щорічно до 1 квітня поточного року за місцем роботи (служби).

Поважними причинами пропущення строків подачі декларації визнаються:

- перебування у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами або для догляду за дитиною;
- тимчасова непрацездатність;
- перебування за межами України;
- перебування під вартою.

В цьому випадку суб'єкти декларування подають таку декларацію за звітний рік до 31 грудня.

Якщо особа, що повинна була подати декларацію звільнилася бо іншим чином припинила діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, то вона зобов'язана протягом одного року подавати за своїм останнім місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік.

Відомості, зазначені у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік осіб визначених у статті 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» підлягають оприлюдненню протягом 30 днів з дня їх подання на офіційному веб-сайті відповідного державного органу чи органу місцевого самоврядування на строк не менше одного року.

Оприлюдненню підлягають усі відомості, зазначені в декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, крім відомостей, що віднесені цим Законом до інформації з обмеженим доступом.

Зокрема, не підлягають оприлюдненню та є інформацією з обмеженим доступом:

- відомості щодо реєстраційного номера облікової картки платника податків;
- серія та номер паспорта громадянина України;
- місце проживання та реєстрації декларанта;
- місцезнаходження об'єктів, які наводяться в декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

У разі відкриття суб'єктом декларування або членом його сім'ї валютного рахунка в установі банку-нерезидента така особа зобов'язана в десятиденний строк письмово повідомити про це орган доходів і зборів за місцем проживання із зазначенням номера рахунка і місцезнаходження банку-нерезидента.

III. Яким чином здійснюється перевірка декларацій?

З метою забезпечення відкритості та прозорості діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, уповноваженими суб'єктами проводяться:

- 1) перевірка фактів своєчасності подання декларацій;
- 2) перевірка декларацій на наявність конфлікту інтересів;

У разі встановлення за результатами перевірок ознак правопорушення уповноважений підрозділ письмово повідомляє керівнику відповідного державного органу, органу влади Автономної Республіки Крим, його апарату, органу місцевого самоврядування, юридичної особи публічного права та спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

У разі встановлення за результатами перевірки недостовірності відомостей, зазначених у декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, контролюючий орган письмово повідомляє про це спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, а також керівнику органу, в якому працює відповідний суб'єкт декларування.

В такому випадку декларація з достовірними відомостями підлягає оприлюдненню на заміну раніше оприлюдненої декларації.

Перевірка факту своєчасності подання декларації здійснюється протягом п'ятнадцяти робочих днів з дня, у який така декларація повинна бути подана.

Перевірка декларації на наявність конфлікту інтересів суб'єкта декларування здійснюється протягом тридцяти днів з дня подання декларації і полягає у порівнянні службових обов'язків суб'єкта декларування з його та членів його сім'ї фінансовими інтересами.

IV. Які особливості кваліфікації адміністративного правопорушення передбаченого статтею 172-6 КУпАП?

З об'єктивної сторони протиправний намір цього адміністративного правопорушення реалізується у формі дії (несвоєчасне подання декларації; несвоєчасне повідомлення про відкриття валютного рахунку) та бездіяльності (неподання декларації; неповідомлення про відкриття валютного рахунку).

Важливе значення для кваліфікації цього правопорушення має час його вчинення. У статті чітко виписані строки подачі декларації (1 квітня поточного року) та неповідомлення про відкриття рахунку (10 днів) за порушення яких встановлюється адміністративна відповідальність.

Подання завідомо недостовірних відомостей означає те, що особа усвідомлює, що інформація, яка вноситься нею до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування є неправдивою та не відповідає реальному стану справ.

Відповідальність за цією статтею за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 мінімальних заробітних плат.

Згідно статті 8 Закону України «Про державний бюджет на 2016 рік» встановлюються такі розміри мінімальної заробітної плати на 2016 рік у місячному розмірі: з 1 січня - 1378 гривень, з 1 травня - 1450 гривень, з 1 грудня - 1550 гривень.

V. Які відомості можуть не вказуватися у декларації?

1. Цінне рухоме майно, вартість якого не перевищує 100 (сто) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року, що належить суб'єкту декларування або членам його сім'ї на праві приватної власності, у тому числі спільної власності, або перебуває в її володінні або користуванні незалежно від форми правочину, внаслідок якого набуто таке право.

2. Відомості щодо подарунка у разі, якщо його вартість не перевищує 5 (п'ять) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року, а для подарунків у вигляді грошових коштів – якщо розмір таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує 5 (п'ять) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року.

3. Не підлягають декларуванню наявні грошові активи (у тому числі готівкові кошти, кошти, розміщені на банківських рахунках, внески до кредитних спілок та інших небанківських фінансових установ, кошти, позичені третім особам) та активи у дорогоцінних (банківських) металах, сукупна

вартість яких не перевищує 50 (п'ятдесят) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року.

4. Якщо особа має фінансові зобов'язання, у тому числі отримані кредити, позики, зобов'язання за договорами лізингу, розмір сплачених коштів в рахунок основної суми позики (кредиту) та процентів за позикою (кредиту), і їх розмір не перевищує 50 (п'ятдесят) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року, - зазначається лише загальний розмір такого фінансового зобов'язання.

5. Видатки та всі правочини, вчинені у звітному періоді, на підставі яких у суб'єкта декларування виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, у тому числі спільної власності, на нерухоме або рухоме майно, нематеріальні та інші активи, а також виникають фінансові зобов'язання - зазначаються у разі, якщо розмір відповідного видатку перевищує 50 (п'ятдесят) мінімальних заробітних плат, встановлених на 1 січня звітного року.

VI. Хто є суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 172-6 КУпАП?

Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме:

– особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

– військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного

бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

- члени Національного агентства з питань запобігання корупції;
- члени Центральної виборчої комісії;
- поліцейські;
- посадові та службові особи інших державних органів, органів влади

Автономної Республіки Крим;

- посадові особи юридичних осіб публічного права.

Якщо зазначені особи припиняють діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, вони подають декларацію за період, не охоплений раніше поданими деклараціями.

Тобто, якщо, наприклад, особа звільняється 10 жовтня відповідного року, то вона має подати декларацію за період з 01 січня по 10 жовтня цього року.

Особи, які звільняються або іншим чином припиняють діяльність пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, подають декларацію у день звільнення (припинення діяльності), а тому їх необхідно завчасно інформувати про наявність згаданого обов'язку.

Особи, які припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, зобов'язані наступного року після припинення діяльності подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік.

Отже, суб'єкт декларування, який звільнився (припинив діяльність) в поточному році подає за своїм останнім місцем роботи (служби) декларацію за період з 01 січня до дати звільнення (припинення діяльності) із зазначенням дати її заповнення та протягом одного року після звільнення за минулий рік.

VII. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-6 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-6 мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

VIII. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-6 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-6 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-6, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-6 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-6, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

IX. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-6 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-6 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

X. Приклади суддівської практики за статтею 172-6 КУпАП

СПРАВА 1²⁹

31.03.2016 Суддя районного суду м. Харкова за участю прокурора Харківської місцевої прокуратури №4 ОСОБА_1, розглянувши матеріал у справі про адміністративне правопорушення, що надійшов від Національної поліції України Департаменте захисту економіки УЗЕ в Харківській області про притягнення до адміністративної відповідальності:

²⁹Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56962932>.

ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянки України, раніше за вчинення корупційних діянь не притягувалась, працюючої в Державній установі на посаді завідувач консультативної поліклініки по ст. 172-6 ч. 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_2 працюючи на посаді завідувач консультативної поліклініки, одержуючи заробітну плату за рахунок бюджету, в порушення вимог фінансового контролю, встановленого ст.12 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції», до 01.04.2015 року не подала декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2014 рік.

Своїми діями ОСОБА_2 вчинила правопорушення передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП та п. 2 ч. 1 ст. 12 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», тобто неподання або несвоєчасне подання декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру.

ОСОБА_2 в судовому засіданні провину у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП визнала у повному обсязі та пояснила, що їй не було відомо про обов'язковість подання декларації, так як пояснювальна робота серед працівників установи проводилась не належним чином.

Прокурор Харківської місцевої прокуратури №4 ОСОБА_1 в судовому засіданні підтримав протокол про адміністративне правопорушення відносно ОСОБА_2 у повному обсязі. Та у зв'язку з повним визнання вини ОСОБА_2 просив суд застосувати до неї адміністративне стягнення у вигляді штрафу в мінімальному розмірі.

Згідно ст.280 КУпАП суд при розгляді справи про адміністративне правопорушення зобов'язаний з'ясувати чи було вчинено адміністративне правопорушення, чи винна особа в його вчиненні, чи підлягає вона адміністративній відповідальності, чи є обставини зм'якшуючі або обтяжуючі відповідальність, чи заподіяна матеріальна шкода, а також з'ясувати інші обставини, що мають значення для правильного рішення справи.

Суд, заслухавши пояснення правопорушника, думку прокурора, вивчивши матеріали адміністративного правопорушення, оцінивши зібрані докази у їх сукупності, вважає вину ОСОБА_2 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП доведеною.

Вина ОСОБА_2 у скоєнні вказаного правопорушення підтверджується матеріалами справи: протоколом про адміністративне правопорушення від 29.01.2016 року, поясненнями ОСОБА_2 витягом з наказу про прийняття ОСОБА_2 на посаду завідувачої консультативної поліклініки з 11.01.2010 року.

Відповідно до ч. 1 ст. 8 Кодексу України про адміністративні правопорушення особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, підлягає відповідальності на підставі закону, що діє на час вчинення правопорушення.

Відповідно до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» який набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування, а саме 26.10.2014 року, але вводиться в дію через шість місяців з дня набрання ним чинності, а саме 26.04.2015 року, накладаючи адміністративне стягнення суд застосовує ч. 1 ст. 172-6 КУпАП до введення в дію редакції даної статті, а саме накладення штрафу на користь держави у розмірі від десяти до двадцяти п'яти неоподаткованих мінімумів доходів громадян.

Керуючись ст. ст.33, 40-1, 256, 268, 276, 277, 280, 283, 284, ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, -

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винною у скоєнні правопорушення, передбаченого ч.1 ст.172-6 КУпАП, та притягнути до адміністративної відповідальності у вигляді штрафу в дохід держави у розмірі 10 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, що складає 170 (сто сімдесят) гривень.

Стягнути з ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, судовий збір на користь держави в розмірі 275 (двісті сімдесят п'ять) гривень 60 копійки.

Постанова може бути оскаржена до апеляційного суду Харківської області в десятиденний строк з дня її оголошення.

СПРАВА 2³⁰

01 квітня 2016 року суддя районного суду м. Києва, розглянувши матеріали, які надійшли з Київської місцевої прокуратури № 4 м. Києва, про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, за ч. 1 ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення,

ВСТАНОВИВ:

Наказом ДПП від 13.11.2012 ОСОБА_1 була призначена на посаду головного державного податкового інспектора відділу приймання та обробки податкової звітності управління інформатизації та обліку платників ДПП. Цього ж дня ОСОБА_1 особисто під власний підпис була ознайомлена із Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції», їй було роз'яснено положення вказаного Закону і попереджена про обмеження, спрямовані на запобігання і протидію корупції.

Наказом ДПП від 18.07.2014 ОСОБА_1 з 23.07.2014 була звільнена із займаної посади на підставі п. 1 ст. 36 КЗпП України.

ОСОБА_1 відповідно до вимог абзацу другого ч. 1 ст. 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» (ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції») повинна була подати декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік, тобто 2014 рік. Однак, вказану декларацію вона не подала.

³⁰Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56950655>.

Часом вчинення адміністративного корупційного правопорушення є 02.04.2015 року. Фактичною датою виявлення вчиненого ОСОБА_1 правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є день виявлення даного правопорушення, тобто 14.03.2016 року.

Таким чином, ОСОБА_1 вчинила адміністративне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-6 КУпАП.

У судовому засіданні ОСОБА_1 своєю виною у вчиненні адміністративного правопорушення визнала повністю, щиро розкаялась та пояснила, що вчинила дане адміністративне правопорушення через власну недбалість (забула).

Заслухавши пояснення ОСОБА_1 та ретельно дослідивши матеріали справи про адміністративне правопорушення, а саме: протокол про адміністративне правопорушення № 8 від 18.03.2016, який складений стосовно ОСОБА_1; лист ГУ ДФС у м. Києві Державної фіскальної служби від 14.03.2016 № 2507/9/26-15-08-18 про направлення до Київської міської прокуратури № 4 м. Києва матеріалів відносно ОСОБА_1; копію витягу з наказу № 381-о від 13.11.2012 про призначення ОСОБА_1 на посаду головного державного податкового інспектора відділу приймання та обробки податкової звітності управління інформатизації та обліку платників; копію попередження про обмеження, спрямовані на запобігання та протидію корупції тощо, з яким ОСОБА_1 ознайомилася 13.11.2012; письмові пояснення ОСОБА_1 від 15.03.2016, приходжу до висновку про те, що вина ОСОБА_1 у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, в повному обсязі підтверджується даними матеріалами справи в їх сукупності.

По справі зібрано достатньо доказів, які не викликають сумнівів у своїй достовірності і допустимості та які підтверджують вчинення ОСОБА_1 адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, є всі підстави для притягнення її до адміністративної відповідальності.

При накладенні адміністративного стягнення на ОСОБА_1, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення, особи правопорушника, те що вона не працює, пенсіонерка, не заміжня, ступеню її вини, обставину, що пом'якшує її відповідальність, та відсутності обставин, що обтяжують її відповідальність, вважаю, що стягнення у виді штрафу відповідає вимогам ст.ст. 23, 33 КУпАП і є домірним скоєному.

Керуючись ч. 1 ст. 172-6, ст.ст. 23, 33, 38, 401, 252, 283-285, 294 КУпАП, п. 5 ч. 2 ст. 4 Закону України «Про судовий збір», ст. 22 Закону України «Про виконавче провадження», ст.ст. 4, 12 Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції»,

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 визнати винуватою у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-6 КУпАП, та накласти на неї стягнення

у виді штрафу в розмірі 50 (п'ятдесяти) неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 850 (вісімсот п'ятдесят) грн 00 коп.

Стягнути із ОСОБА_1 судовий збір за винесення постанови про накладення адміністративного стягнення у розмірі 0,2 розміру мінімальної заробітної плати, що становить 275 (двісті сімдесят п'ять) грн 60 коп.

Постанова може бути оскаржена протягом десяти днів з дня її винесення до Апеляційного суду м. Києва районний суд м. Києва.

Постанова може бути пред'явлена до виконання протягом трьох місяців з наступного дня після набрання нею законної сили.

Стаття 172-7 КУпАП. Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів

1. Неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів -

тягне за собою накладення штрафу від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів -

тягнуть за собою накладення штрафу від двохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою, вчинені особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі порушення, -

тягнуть за собою накладення штрафу від чотирьохсот до восьмисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

І. Що таке конфлікт інтересів?

Потенційний конфлікт інтересів – наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень.³¹

Приватний інтерес – будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими

---

³¹Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях.

II. Що потрібно робити особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування щоб запобігти та врегулювати конфлікт інтересів?

Ці особи не можуть прямо чи опосередковано спонукати у будь-який спосіб підлеглих до прийняття рішень, вчинення дій або бездіяльності всупереч закону на користь своїх приватних інтересів або приватних інтересів третіх осіб.

Вони також зобов'язані повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника, а у випадку перебування на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство з питань запобігання корупції чи інший визначений законом орган.

Безпосередній керівник особи або керівник органу протягом двох робочих днів після отримання повідомлення про наявність у підлеглої йому особи реального чи потенційного конфлікту інтересів приймає рішення щодо врегулювання конфлікту інтересів, про що повідомляє відповідну особу.

У разі існування в особи сумнівів щодо наявності в неї конфлікту інтересів вона зобов'язана звернутися за роз'ясненнями до територіального органу Національного агентства.

Національне агентство у випадку одержання від особи повідомлення про наявність (сумніви в наявності) у неї реального, потенційного конфлікту інтересів упродовж семи робочих днів роз'яснює такій особі порядок її дій щодо врегулювання конфлікту інтересів.

Якщо особа отримала підтвердження про відсутність конфлікту інтересів, вона звільняється від відповідальності, якщо у діях, щодо яких вона зверталася за роз'ясненням пізніше було виявлено конфлікт інтересів

III. Які існують заходи врегулювання конфлікту інтересів?

1. Усунення від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті

Воно здійснюється за рішенням керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, у випадках, якщо конфлікт інтересів не має

постійного характеру та за умови можливості залучення до прийняття такого рішення або вчинення відповідних дій інших працівників відповідного органу, підприємства, установи, організації.

2. Обмеження доступу до інформації

Воно здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у випадку, якщо конфлікт інтересів пов'язаний з таким доступом та має постійний характер

Обмеження доступу до інформації має місце якщо є можливість продовження належного виконання особою повноважень на посаді за умови такого обмеження і можливість доручення роботи з відповідною інформацією іншому працівнику органу, підприємства, установи, організації.

3. Перегляд обсягу службових повноважень

Здійснюється за рішенням керівника органу або відповідного структурного підрозділу, в якому працює особа, у разі, якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер, пов'язаний з конкретним повноваженням особи.

Перегляд здійснюється за можливості продовження належного особою службових завдань у разі такого перегляду і можливості наділення відповідними повноваженнями іншого працівника.

4. Здійснення повноважень під зовнішнім контролем

У разі, якщо зазначені вище заходи здійснити неможливо та відсутні підстави для переведення на іншу посаду або звільнення особи, то в такому випадку можливе застосування заходів зовнішнього контролю.

Зовнішній контроль здійснюється в таких формах:

- перевірка працівником, визначеним керівником органу стану та результатів виконання особою завдання, вчинення нею дій, змісту рішень чи проектів рішень, що приймаються або розробляються особою або відповідним колегіальним органом з питань, пов'язаних із предметом конфлікту інтересів;

- виконання особою завдання, вчинення нею дій, розгляд справ, підготовка та прийняття нею рішень у присутності визначеного керівником органу працівника;

- участь уповноваженої особи Національного агентства з питань запобігання корупції в роботі колегіального органу в статусі спостерігача без права голосу.

Переведення особи на іншу посаду у зв'язку з наявністю реального чи потенційного конфлікту інтересів здійснюється за рішенням керівника органу у разі, якщо конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер і не може бути врегульований законними способами та за наявності вакантної посади, яка за своїми характеристиками відповідає особистим та

професійним якостям особи³².

Переведення на іншу посаду може здійснюватися лише за згодою особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняної до неї особи

Звільнення особи, у зв'язку з наявністю конфлікту інтересів здійснюється у разі, якщо реальний чи потенційний конфлікт інтересів у її діяльності має постійний характер і не може бути врегульований в інший спосіб, в тому числі через відсутність її згоди на переведення або на позбавлення приватного інтересу.

Особа після призначення (обрання) на визначену законом України «Про запобігання корупції» посаду зобов'язана протягом 30 днів передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права у порядку, встановленому законом.

Цим особам забороняється передавати в управління належні їм підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї.

Передача корпоративних прав здійснюється в один із таких способів:

– укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами);

– укладення договору про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, з торговцем цінними паперами, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління цінними паперами;

– укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління активами.

Особи, не можуть укладати договори із суб'єктами підприємницької діяльності, торговцями цінними паперами та компаніями з управління активами, в яких працюють члени сім'ї таких осіб.³³

³²Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

³³Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>

Особи після передачі в управління належних їм підприємств та корпоративних прав в одноденний термін зобов'язані письмово повідомити про це Національне агентство із запобігання корупції із наданням нотаріально засвідченої копії укладеного договору.

IV. Хто є суб'єктом адміністративного правопорушення передбаченого статтею 172-7 КУпАП?

Суб'єктом правопорушень у цій статті є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, а саме:

– особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

– державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

– військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

– особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

– посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

– члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

– члени Центральної виборчої комісії;

– поліцейські;

– посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

– посадові особи юридичних осіб публічного права;

– особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом).

V. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-7 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

VI. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-7 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-7, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-7 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-7, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відраженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

IX. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-7 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-7 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Х. Приклади суддівської практики
за статтею 172-7 КУпАП
СПРАВА 1³⁴

Суддя районного суду Рівненської області розглянувши матеріали, що надійшли від Державної податкової адміністрації в Рівненській області, про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянки України, працюючої головним державним податковим ревизором-інспектором відділу оподаткування фізичних осіб Костопільської міжрайонної державної податкової інспекції, за ст. 172-7 КУпАП,

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, працюючи на посаді головного державного податкового ревизора-інспектора відділу оподаткування фізичних осіб Костопільської міжрайонної державної податкової інспекції, яка відноситься до 7 категорії посад державних службовців, являється посадовою особою державної податкової служби, тобто суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення.

ОСОБА_1, достовірно знаючи, що фізична особа-підприємець ОСОБА_2 є її сином, ознайомившись з наказом Костопільської МДПІ № 854 «Про проведення позапланової документальної перевірки фізичної особи-підприємця ОСОБА_2, податковий номер НОМЕР_1» та отримавши направлення № 305, не повідомила про зазначений факт родинного зв'язку свого безпосереднього керівника - начальника відділу оподаткування фізичних осіб Костопільської МДПІ ОСОБА_3 - та з 10 жовтня 2011 року по 14 жовтня 2011 року провела виїзну документальну позапланову перевірку ОСОБА_2 з питань дотримання ним вимог податкового, валютного та іншого законодавства.

За результатами перевірки 21 жовтня 2011 року ОСОБА_1 складено акт, в якому неповно з'ясовані питання для винесення об'єктивного висновку щодо дотримання фізичною особою-підприємцем ОСОБА_2 вимог податкового, валютного та іншого законодавства. Костопільською МДПІ за результатами проведеної в подальшому перевірки ОСОБА_2 за періоди, які перевіряла ОСОБА_1, встановлено порушення підприємцем чинного законодавства.

Таким чином, ОСОБА_1 не вжила заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів, не повідомила невідкладно

³⁴Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/47317970>.

безпосереднього керівника про його наявність, чим порушила вимоги ст.14 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

В судовому засіданні ОСОБА_1 винною себе не визнала та пояснила, що після отримання направлення на перевірку підприємця ОСОБА_2 повідомила заступника начальника Костопільської МДПІ - начальника Березнівського відділення ОСОБА_4 про те, що ОСОБА_2 являється її сином. Крім того, про зазначений факт в телефонному режимі повідомила свого начальника відділу оподаткування фізичних осіб ОСОБА_3 Крім того, вважає податкове повідомлення-рішення, прийняте за результатами повторної перевірки підприємця ОСОБА_2, неправомірним.

Суд, заслухавши пояснення особи, що притягується до адміністративної відповідальності, дослідивши матеріали справи, приходять до наступного висновку.

У відповідності до ч.1 ст.14 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» особи, зазначені у пункті 1 та підпунктах «а», «б» пункту 2 частини першої статті 4 цього Закону, зобов'язані :

- 1) уживати заходів щодо недопущення будь-якої можливості виникнення конфлікту інтересів;
- 2) повідомляти невідкладно безпосереднього керівника про наявність конфлікту інтересів.

Конфлікт інтересів визначено Законом України «Про засади запобігання і протидії корупції» як суперечність між особистими інтересами особи та її службовими повноваженнями, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих їй службових повноважень.

Неповідомлення особою безпосереднього керівника у випадках, передбачених законом, про наявність конфлікту інтересів тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену ст.172-7 КУпАП.

Як вбачається з пояснень начальника відділу оподаткування фізичних осіб Костопільської МДПІ ОСОБА_3, яка являється безпосереднім керівником ОСОБА_1, остання не повідомляла її ні в усній, ні в письмовій формі про наявність конфлікту інтересів перед призначенням та під час проведення перевірки фізичної особи-підприємця ОСОБА_2 Крім того, про факт наявності зазначеного конфлікту інтересів не було відомо начальнику Березнівського відділення Костопільської МДПІ, де знаходиться місце роботи ОСОБА_1, ОСОБА_5 та начальнику Костопільської міжрайонної державної податкової інспекції ОСОБА_6, що підтверджується їх поясненнями.

Покликання ОСОБА_1 на те, що підтвердження даних інформації зустрічної перевірки не є конфліктом інтересів і вплинуло на результат перевірки не заслуговують на увагу, оскільки з норми закону випливає, що конфлікт інтересів має місце не лише тоді, коли зазначена суперечність фактично вплинула на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень,

вчинення чи невчинення дій під час виконання наданих особі службових повноважень, а й тоді, коли вона лише може вплинути на них.

Факт наявності конфлікту інтересів, що вплинув на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень, а також на невчинення дій під час виконання наданих ОСОБА_1 службових повноважень підтверджується також актом службового розслідування від призначеного наказом Костопільської МДП № 952.

Враховуючи вищевикладене суд вважає, що в діях ОСОБА_1 наявний склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст.172-7 КпАП України.

На підставі наведеного та керуючись ст. 172-7 КУпАП, суд -
ПОСТАНОВИВ:

Накласти на ОСОБА_1 адміністративне стягнення у виді штрафу в розмірі 170 (сто сімдесят) грн.

Постанова може бути оскаржена до апеляційного суду Рівненської області протягом десяти днів з дня її винесення шляхом подачі скарги через Костопільський районний суд.

СПРАВА 2³⁵

Суддя районного суду Львівської області, за участю прокурора розглянувши матеріали справи про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця ІНФОРМАЦІЯ_2, проживаючого: ІНФОРМАЦІЯ_3, завідувач Глинянської дільничної ветлікарні, депутат Глинянської міської ради Золочівського району Львівської області, по ч.1, ч.2 ст.172-7 КУпАП,-

ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, будучи депутатом Глинянської міської ради Золочівського району Львівської області, котрий, відповідно до підпункту «б» пункту 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, під час проведення 4 сесії 7 демократичного скликання Глинянської міської ради Золочівського району Львівської області, не повідомив у встановленому законом випадку та порядку про наявність у нього реального конфлікту інтересів перед прийняттям рішення № 98 «Про надання ОСОБА_1 дозволу на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки по передачу в оренду на 15 років для сінокошіння і випасання худоби на території Глинянської міської ради за рахунок земель сільськогосподарського призначення (сінокіс)»

Вказане виразилось у неподанні ним заяви (ні усно, ні письмово) про реальний конфлікт інтересів міській раді м. Глиняни Золочівського району Львівської області, щодо надання дозволу на розроблення проекту

³⁵Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/57232339>.

землеустрою щодо надання у оренду земельних ділянок за його власною заявою.

Крім того, ОСОБА_1 під час проведення четвертої сесії сьомого демократичного скликання Глинянської міської ради, будучи депутатом цієї ради, при розгляді його заяви про відведення в оренду земельної ділянки проголосував за прийняття рішення № 98 «Про надання ОСОБА_1 дозволу на виготовлення проекту землеустрою щодо відведення земельної ділянки по передачу в оренду на 15 років для сінокосіння і випасання худоби на території Глинянської міської ради за рахунок земель сільськогосподарського призначення (сінокіє)».

Такими діями ОСОБА_1 порушив вимоги пункту 1, 2 частини 2 статті 35 Закону України «Про запобігання корупції», відповідальність за яке передбачена ч.1 ст.172-7 КУпАП та ч.2 ст. 172-7 КУпАП.

В суді ОСОБА_1 винність свою визнав частково, пояснив, що вчинив такі правопорушення тому, що це новий закон і він про нього не знав.

Винність його підтверджується поясненнями правопорушника, поясненнями ОСОБА_2, ОСОБА_3, протоколом 4 сесії Глинянської міської ради, рішенням № 98 цієї сесії ради, протоколом поіменного голосування по рішенні № 98, регламентом Глинянської міської ради Золочівського району Львівської області, копією заяви ОСОБА_1 та іншими матеріалами, що надійшли до суду.

Враховуючи характер правопорушення, та особу порушника, вважаю, що на нього слід накласти стягнення у вигляді штрафу.

Керуючись ст. ст. 36, 221, 284, ч.1 ч.2 ст. 172-7 КУпАП,

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1 визнати винним у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч.1 ст. 172-7 КУпАП, та накласти стягнення у виді штрафу в розмірі 1700, 00 грн..

ОСОБА_1 визнати винним у вчиненні адміністративного правопорушення передбаченого ч.2 ст. 172-7 КУпАП, та накласти стягнення у виді штрафу в розмірі 3400, 00 грн..

На підставі ч. 2 ст. 36 КУпАП накласти на ОСОБА_1 в межах санкції, встановленої за більш серйозне правопорушення з числа вчинених у виді штрафу в розмірі 3400, 00 грн..

У випадку несплати штрафу у 15 денний термін, то відповідно до вимог ст.ст. 307, 308 КУпАП, з правопорушника підлягає стягненню подвійний розмір штрафу.

Стаття 172-8 КУпАП. Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових повноважень

1. Незаконне розголошення або використання в інший спосіб особою у своїх інтересах інформації, яка стала їй відома у зв'язку з виконанням

службових повноважень, -

тягне за собою накладення штрафу від ста до ста п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

I. Які обмеження покладаються на особу щодо використання інформації згідно антикорупційного законодавства?

Відповідно до Правил етичної поведінки, встановлених законом України «Про запобігання корупції» особи, уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування не розголошують і не використовують в інший спосіб конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом, що стала їм відома у зв'язку з виконанням своїх службових повноважень та професійних обов'язків, крім випадків, встановлених законом.

Після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування цим особам заборонено розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

II. Що таке інформація?

Яка інформація має обмежений доступ?

Інформація - будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді;

Інформацією з обмеженим доступом є:

- конфіденційна інформація;
- таємна інформація;
- службова інформація.

Конфіденційна інформація – інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов.

Не може бути віднесена до конфіденційної інформація, про:

- стан довкілля;
- якість харчових продуктів і предметів побуту;
- аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян;
- інша інформація, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація).

Розпорядники конфіденційної інформації, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини.

Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю. Розголошення такої інформації може завдати шкоди особі, суспільству і державі.

До службової може належати така інформація:

1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень;

2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці.

Документам, що містять інформацію, яка становить службову інформацію, присвоюється гриф «для службового користування».^{36 37}

III. Хто встановлює перелік видів інформації, яка відноситься до службової?

Перелік відомостей, що становлять службову інформацію, складається органами державної влади, органами місцевого самоврядування, іншими суб'єктами владних повноважень, у тому числі на виконання делегованих повноважень, не може бути обмеженим у доступі. Наведемо деякі приклади таких відомостей.

Перелік відомостей,

що становлять службову інформацію та можуть міститися в документах органів прокуратури України³⁸

(Наказ Генерального Прокурора України від 30.12.2014 № 158, витяги)

1. Відомості, одержані під час здійснення нагляду за додержанням законів органами, які провадять оперативно-розшукову та контррозвідувальну діяльність, які не віднесені до секретної інформації.

2. Відомості, що містять цифрові або відсоткові дані щодо здійснення правоохоронними органами оперативно-розшукової діяльності, а також дані статистичної звітності щодо здійснення нагляду з цих питань.

3. Відомості щодо загроз безпеці життєдіяльності військових формувань, стану військових об'єктів, протидії замахам на підрив боєздатності військових формувань.

---

³⁶Про інформацію [Електронний ресурс]: Закон України від 02.10.1992 р., № 2657-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.

³⁷Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс]: Закон України від 13.01.2011 р., № 2939-VI. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.

³⁸<http://goo.gl/C19jSc>

4. Відомості, отримані під час здійснення представницької діяльності, щодо законності при плануванні, формуванні, розміщенні та виконанні державного оборонного замовлення, а також стосовно накопичення, зберігання, використання та поповнення запасів державного резерву.

5. Відомості, в яких розкриваються форми та методи здійснення прокурорської діяльності, тактика слідчих дій.

6. Відомості, які містяться у матеріалах службових розслідувань (перевірок).

7. Відомості (за сукупністю), які зберігаються на матеріальних носіях інформаційної бази даних Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Перелік відомостей,

що становлять службову інформацію у Міністерстві юстиції України³⁹
(Наказ Міністерства юстиції України від 08.06.2011 № 1537/5, витяги)

1. Методичні посібники та рекомендації для експертів з криміналістичних видів експертиз.

2. Внутрішньомісцьова службова кореспонденція, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності Міністерства або здійсненням контрольних, наглядових функцій Міністерством та органами державної влади, діяльність яких спрямовується та координується через Міністра юстиції, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень.

3. Номенклатура посад працівників Міністерства юстиції України, зайняття яких потребує оформлення допуску до державної таємниці.

4. Відомості за окремими показниками про заходи з режимно-секретної роботи в Міністерстві юстиції України, інших органах системи юстиції, у разі розголошення яких можливе настання перешкод для забезпечення охорони державної таємниці.

5. Висновки та накази Міністерства юстиції щодо державної реєстрації нормативно-правових актів, повернення нормативно-правових актів без державної реєстрації для доопрацювання, відмови в державній реєстрації нормативно-правових актів, визнання актів такими, що не підлягають державній реєстрації, скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів та анулювання скасування рішення про державну реєстрацію нормативно-правових актів, які мають гриф обмеження доступу «Для службового користування» або гриф секретності, крім випадків, коли вони містять відомості, що становлять державну таємницю.

6. Інформація, що стосується визначення позиції України щодо доцільності укладення міжнародних договорів про правові відносини і правову допомогу у цивільних і кримінальних справах.

---

³⁹<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v1537323-11>.

Перелік відомостей,
що становлять службову інформацію у системі Міністерства
внутрішніх справ України⁴⁰

(Наказ МВС України 14.12.2012 № 423, витяги)

У сфері здійснення оперативно-розшукової діяльності службовою є інформація про:

1. Підприємства, установи, організації, фірми відносно яких проводяться оперативно-розшукові заходи працівниками органів внутрішніх справ.

2. Дати запланованих оперативними працівниками зустрічей з негласним апаратом.

3. Чисельність, озброєння, технічне оснащення, дислокацію сил, що залучаються до операцій за оперативними планами органів внутрішніх справ.

4. Тактику і організацію розшуку злочинців, безвісти зниклих осіб, тактику і організацію розшуку безвісти зниклих дітей та осіб деяких інших категорій, за винятком відомостей, які віднесені до державної таємниці.

5. Порядок здійснення оперативної закупівлі та контрольованого постачання предметів, товарів і речовин, у тому числі заборонених до збуту, у фізичних та юридичних осіб незалежно від форм власності.

6. Інформація, яка міститься в розпорядчих та службових документах, які містять відомості про безпосередні функції та завдання підрозділів органів внутрішніх справ, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність.

У сфері протидії тероризму та екстремістським проявам службовою є інформація, що розкриває:

1. Дії МВС, ГУМВС (ГУНП), міськрайлінорганів (територіальних органів Національної поліції України), навчальних закладів у разі виникнення загрози терористичних актів, екстремістських проявів, за винятком відомостей, які віднесені до державної таємниці.

2. Участь органів та підрозділів внутрішніх справ у заходах з антитерористичної діяльності, за винятком відомостей, які віднесені до державної таємниці.

3. Зміст, плани, організацію, фінансування, матеріально-технічне забезпечення, засоби, форми, методи, результати розвідувальної діяльності (за окремий підрозділ і вище).

У сфері охорони громадського порядку службовою є інформація, що розкриває:

1. Організацію забезпечення охорони громадського порядку в місцях дислокації органів державної влади та заходів з масовою участю громадян.

2. Матеріали з профілактичної роботи по особам, які перебувають на обліках підрозділів дільничних офіцерів поліції.

---

⁴⁰<http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/748077>.

3. Порядок і режим організації охорони затриманих та взятих під варту осіб.

4. Форми, методи та порядок організації конвоювання затриманих та взятих під варту осіб, у тому числі на різних видах транспорту, територіальних закладах охорони здоров'я, судах.

Перелік відомостей,

що становлять службову інформацію і яким присвоюється гриф з обмеженим доступом «Для службового користування»⁴¹

(Розпорядження голови Полтавської обласної держадміністрації від 26.08.2011 №338, витяги)

1. Відомості за окремими показниками про переліки, дислокацію об'єктів, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави та підлягають охороні і обороні в особливий період.

2. Відомості про формування, розформування, переформування, реорганізацію, перейменування військових об'єднань, з'єднань, частин, установ.

3. Відомості про чисельність призовників, приписаних до призовних дільниць (міст, районів).

4. Відомості про організацію реагування та дій у разі виникнення аварій на об'єктах, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави.

5. Відомості щодо складу та побудови регіональної (обласної) системи оповіщення.

6. Відомості про заходи щодо захисту інформації з обмеженим доступом під час прийому іноземних делегацій, груп та окремих іноземців.

7. Аналітичні матеріали стосовно перспектив нарощування експорту традиційних товарів підприємств області.

8. Відомості, які пов'язані з роботою підприємств щодо укладання договорів, контрактів та інформації про клієнтів.

9. Документи на видачу ліцензій на експорт, імпорт товарів.

10. Відомості, що розкривають координати місць приєднання до комунальних водоводів об'єктів промисловості.

11. Зведені відомості про розташування пам'яток археології місцевого та національного значення.

IV. Як відрізнити правопорушення, передбачене статтею 172-8 КУпАП від інших деліктів?

1. Використання, розголошення комерційної таємниці, а також конфіденційної інформації (ч. 3 статті 164-3 КУАП).

Відмінність від цього правопорушення полягає в наступному:

---

⁴¹<http://goo.gl/4poEsd>.

– метою проступку за статтею 164-3 є заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця, натомість метою проступку за статтею 172-8 є використання особою інформації, що стала їй відома у зв'язку із виконанням службових повноважень у своїх інтересах;

– суб'єктом вчинення проступку за статтею 172-8 є особи уповноважені на виконання функцій держави та місцевого самоврядування або прирівняні до них особи, а також особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права. Суб'єктами ж вчинення правопорушення за статтею 164-3 можуть бути як посадові особи підприємств, установ та організацій усіх форм власності, громадяни, які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, громадяни, що не є підприємцями.

2. Використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю (стаття 231 ККУ). Розголошення комерційної або банківської таємниці (стаття 232 ККУ).

Відмінність полягає у виді інформації, яка розголошується особою відповідно із положеннями Кримінального кодексу України:

- комерційної – відомостей, пов'язаних із виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання, що не є державною таємницею, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам⁴²;

- банківської – інформації щодо діяльності та фінансового стану особи, яка відома банку у процесі обслуговування особи та взаємовідносин з нею чи третіми особами при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди особі⁴³;

Крім того, слід вказати на мету та суб'єктивну сторону вчинення злочинів передбачених статтями 231 та 232 ККУ - завдання істотної шкоди у суб'єкту господарської діяльності (ст. 231) або вчинення з корисливих чи інших особистих мотивів і завдання істотної шкоди суб'єкту господарської діяльності (ст. 232).

V. Хто є суб'єктом правопорушення, передбаченого статтею 172-8 КУпАП?

1. Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

– Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший

⁴²Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 16.01.2003 р., № 436-IV. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page2>.

⁴³Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 07.12.2000 р., № 2121-III. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.

заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор України, Голова Національного банку України, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

- народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;
- державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;
- військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби;

- судді Конституційного Суду України, інші професійні судді, члени, дисциплінарні інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, службові особи секретаріату цієї Комісії, Голова, заступник Голови, секретарі секцій Вищої ради юстиції, а також інші члени Вищої ради юстиції, народні засідателі і присяжні (під час виконання ними цих функцій);

- особи рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

- посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової політики та державної політики у сфері державної митної справи;

- члени Національного агентства з питань запобігання корупції;

- члени Центральної виборчої комісії;

- поліцейські;

- посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим.

2. Особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

- посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті;

- особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні

посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом).

3. Особи, які постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або спеціально уповноважені на виконання таких обов'язків у юридичних особах приватного права незалежно від організаційно-правової форми, а також інші особи, які не є службовими особами та які виконують роботу або надають послуги відповідно до договору з підприємством, установою, організацією, - у випадках, передбачених цим Законом.

Крім зазначених осіб у разі здійснення цього корупційного правопорушення в сфері спортивних змагань суб'єктами також є спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту.

VI. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-8 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-8 мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

VII. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-8 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-8 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-8, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-8 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-8, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

VIII. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-8 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-8 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

IX. Приклади суддівської практики за статтею 172-8 КУпАП

СПРАВА 1⁴⁴

Районний суд м. Суми в особі судді ОСОБА, при секретарі ОСОБА, прокурора Сумської області ОСОБА, розглянувши у відкритому судовому засіданні в залі суду в м. Суми матеріали, які надійшли від прокуратури Сумської області про притягнення до адміністративної відповідальності ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, працюючого ст. оперуповноваженим сектору розкриття незаконних заволодінь автотранспортом ВКР Сумського МВ УМВС України в Сумській області, що мешкає в АДРЕСА_1, ідентифікаційний номер НОМЕР_1 за вчинення корупційного правопорушення, передбаченого ст.172-8 КпАП України ,-

ВСТАНОВИВ:

Згідно з наказом УМВС України в Сумській області №176 о/с від 15.08.2013 старшого лейтенанта міліції ОСОБА_1 призначено на посаду старшого оперуповноваженого сектору розкриття незаконних заволодінь автотранспортом відділу карного розшуку Сумського міського відділу УМВС України в Сумській області.

До ОСОБА_1 зателефонував його знайомий ОСОБА_2 із м. Дніпропетровська (в подальшому встановлено ОСОБА_2) з проханням надати інформацію на сімох мешканців Сумської області з прізвищем ОСОБА_3. На вказане прохання ОСОБА_1 погодився та в подальшому повідомив ОСОБА_2, що за отриману інформацію той має йому віддячити, а саме: перерахувати 500 грн. на картковий банківський рахунок. В свою чергу ОСОБА_2 погодився на такі умови ОСОБА_1 та повідомив дані осіб з прізвищем ОСОБА_3, а також електронну адресу, на яку потрібно відправити необхідну йому інформацію.

В цей же день ОСОБА_1 використовуючи пароль-доступ до інтеграційної

⁴⁴Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41941589>.

інформаційно-пошукової системи ОВС «АРМОР» свого колишнього начальника ОСОБА_4 здійснив декілька запитів на отримання даних на громадян з прізвищем ОСОБА_3 на ім'я ОСОБА_3 та почав використовувати отриману інформацію в особистих цілях. При цьому необхідно зазначити, що в ІПС ОВС «АРМОР» фотографій громадян з прізвищем ОСОБА_3 на ім'я ОСОБА_3, якими цікавився ОСОБА_1, не було.

В подальшому ОСОБА_1, як посадова особа ВКР Сумського МВ УМВС України в Сумській області, звернувся до співробітників «Приватбанку» ОСОБА_5 та ОСОБА_6 з проханням надати в електронному вигляді фотографії декількох громадян з прізвищем ОСОБА_3, які містилися в базі даних банку, пояснюючи таке прохання службовою необхідністю.

Крім того, ОСОБА_1 звернувся до оперуповноваженого управління карного розшуку УМВС України в Сумській області ОСОБА_7 також з проханням посприяти в отриманні форм №1 або фотографій на громадян з прізвищем ОСОБА_3 та при цьому пояснив йому, що така інформація потрібна у службових справах, а саме: необхідно встановити особу яка скоїла крадіжку. В телефонній розмові ОСОБА_1 назвав ОСОБА_7 дані громадян з прізвищем ОСОБА_3, які його цікавили, тобто продовжував розголошувати та використовувати інформацію у своїх інтересах, яка стала йому відому у зв'язку з виконанням службових повноважень.

Також ОСОБА_1 повторно заходив до інтеграційної інформаційно-пошукової системи ОВС «АРМОР» використовуючи пароль-доступ свого колишнього начальника ОСОБА_4 та начальника сектору розкриття незаконних заволодінь автотранспортом ВКР Сумського МВ УМВС України в Сумській області ОСОБА_11 та робив запити по громадянам з прізвищем ОСОБА_3 та ОСОБА_3 на ім'я ОСОБА_3.

Отже, ОСОБА_1 використовуючи свої службові повноваження та пов'язані з цим можливості, отримав від співробітника «Приватбанку» ОСОБА_6 та співробітника УМВС України в Сумській області ОСОБА_7 всього 5 фотографій громадян з прізвищем ОСОБА_3 та передав вказані дані ОСОБА_2 з метою отримати від нього 500 грн. Також ОСОБА_1 повідомив ОСОБА_2 номер банківської картки, на яку потрібно було перерахувати йому кошти, тобто умисно вчинив вищевказані дії у своїх особистих інтересах.

Відповідно до листа Сумського МВ УМВС України в Сумській області №14949 ВКР Сумського МВ будь-які слідчі, розшукові та інші дії стосовно осіб з прізвищем ОСОБА_3 на ім'я ОСОБА_3 не проводились, крім того старший оперуповноважений ВКР Сумського МВ ОСОБА_1 вказівок пов'язаних із здійсненням пошукових запитів в ІПС ОВС «АРМОР» на зазначених осіб не отримував.

Таким чином, старший оперуповноважений ВКР Сумського МВ УМВС України в Сумській області старший лейтенант міліції ОСОБА_1 порушуючи

вимоги ст. 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» незаконно розголосив та використав у своїх власних інтересах інформацію (дані з ІПС ОВС «АРМОР», фотографії громадян з бази даних «Приватбанку» та форм № 1), які стали йому відомі у зв'язку з виконанням службових повноважень, за що передбачена відповідальність ст. 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Свою вину ОСОБА_1 в суді не визнав, суду пояснив, що восени 2014 року він знаходився у відрядженні у м. Дніпропетровськ, там познайомився з чоловіком на ім'я ОСОБА_2, який представився як працівник міліції, після закінчення відрядження з даним чоловіком він на протязі року підтримував зв'язок. Згодом йому зателефонував ОСОБА_2, та повідомив, що збирається придбати автомобіль, власником якого є мешканець Сумської області з прізвищем ОСОБА_3, зі слів ОСОБА_2, даний громадянин займається продажем автомобілів по всій території України, але у нього виникли підозри, що даний громадянин не той за кого себе видає і попросив мене знайти 7 фотографій громадян з прізвищем ОСОБА_3, які проживали в Сумській області. У зв'язку з тим, що на території м. Суми, вдвічі по відношенню до 2013 року, збільшилась кількість незаконних заволодінь автотранспортом, і на деяких угонах було вилучено запис з камер відеоспостереження, він вирішив, що громадянин з прізвищем ОСОБА_3 може бути причетний до даних кримінальних правопорушень, як особа, яка займається збутом даних автомобілів. Після цього ним було написано рапорт з даною інформацією, та вшито його в контрольну - спостережну справу. Даних громадян він перевіряв по ІПС ОВС «Армор», але до кримінальної відповідальності за ст. 289 КК України ніхто з них не притягувався, фото на даних громадян також було відсутнє. А так, як йому потрібно було їх фото для того, щоб звірити обличчя з обличчями осіб, які були на записах камер відеоспостереження, вилучених з місця події незаконного заволодіння автомобілем, він звернувся до свого знайомого, який працює у «Приватбанку» з проханням надати в електронному вигляді фотографії декількох громадян з прізвищем ОСОБА_3. Також, він звернувся до свого знайомого оперуповноваженого УКБ УМВС України в Сумській області ОСОБА_7 з проханням знайти фото осіб з прізвищем ОСОБА_3. Таким чином, від вказаних осіб, ним було отримано: фотографій осіб з прізвищем ОСОБА_3, але обличчя даних громадян після звірки їх з зображенням осіб на відеозаписах, вилучених з місць скоєння незаконних заволодінь автотранспортом не співпало. Своєму знайомому ОСОБА_2 ніяких фото він не передавав, грошової винагороди не отримувал, і мети такої не мав. Просить закрити провадження у зв'язку з відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення.

Свідок ОСОБА_10 суду пояснив, що він з ОСОБА_1 в 2013 році їздили

до м. Дніпропетровськ на виконання ухвали слідчого судді по вилученню автомобіля. Там познайомились з хлопцем на ім'я ОСОБА_2. ОСОБА_1 та ОСОБА_2 обмінялися номерами мобільних телефонів. Йому не відомо, чи спілкувався ОСОБА_1 з ОСОБА_2 по телефону.

Суд, заслухавши думку прокурора, правопорушника, свідка вважає, що вина ОСОБА_1 доведена та підтверджується матеріалами справи, а саме: протоколом про вчинення адміністративного корупційного правопорушення(а.с. 1-4), протоколом допиту свідка ОСОБА_5 (а.с. 12-16), ОСОБА_6 (а.с. 17-21), ОСОБА_7 (а.с. 22-26), ОСОБА_4 (а.с. 27-31), ОСОБА_11 (а.с. 32-36), ОСОБА_2 (а.с. 103-108) (а.с. 3) та довідкою про результати здійснення негласної слідчої дії.(а.с. 120-180), висновком службового розслідування комісії УМВС України в Сумській області.

Враховуючи характер правопорушення та особу винного, вважаю необхідним накласти на нього адміністративне стягнення у виді штрафу на користь держави.

Керуючись ст.ст. 40-1, 172-8, 283 КпАП України,-

ПОСТАНОВИВ:

Накласти на ОСОБА_1 адміністративне стягнення у виді штрафу на користь держави у розмірі 850 грн.

Стягнути з ОСОБА_1 судовий збір в розмірі 36 грн. 54 коп.

Постанова підлягає оскарженню протягом десяти днів з моменту її проголошення до апеляційного суду Сумської області.

СПРАВА 2⁴⁵

Районний суд м. Николаєва у складі головуючого судді , при секретарі, за участю прокурора прокуратури Миколаївської області ОСОБА_1, порушника ОСОБА_2, захисника ОСОБА_3, розглянувши у відкритому судовому засіданні в приміщенні суду матеріали, які надійшли із прокуратури Миколаївської області про притягнення до адміністративної відповідальності:

ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженця ІНФОРМАЦІЯ_2, громадянина України, який з вищою освітою, зі слів не працює, одружений, має на утриманні сина - ОСОБА_4, ІНФОРМАЦІЯ_3, зареєстрований за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_4, проживає за адресою: ІНФОРМАЦІЯ_5, РНОКПП НОМЕР_1, за ст.172-8 КУпАП, -

ВСТАНОВИВ:

Завідувач сектору протидії нелегальній міграції УДМС України в Миколаївській області ОСОБА_2, будучи суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення - державним службовцем 11 рангу в межах

---

⁴⁵Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/48254866>.

5 категорії посад державних службовців, 12.03.2015, будучи обізнаним з планом проведення цільових профілактичних заходів щодо нагляду та контролю за виконанням законодавства в міграційній сфері під умовною назвою «Мігрант», який затверджений наказом УДМС України в Миколаївській області № 30 від, діючи з прямим умислом, з корисливих мотивів, усвідомлюючи протиправність своїх дій, використовуючи в інший спосіб, а саме у своїх інтересах, інформацію, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, зі свого мобільного телефону зателефонував ОСОБА та повідомив про те, що ним спільно з працівниками УМВС України в Миколаївській області проводиться перевірка торговельних майданчиків, ринків з метою виявлення іноземців, які постійно або тимчасово торгують, на предмет дотримання ними вимог законодавства про правовий статус іноземців в Україні, та наказав закрити торговельний майданчик з метою уникнення проведення на ньому відповідної перевірки, чим незаконно розголосив інформацію, яка стала відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, в порушення вимог ст. 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», а саме: заборони неправомірно сприяти юридичним та фізичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, в порушення присяги державного службовця, чим вчинив адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, відповідальність за яке передбачена ст. 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

В судовому засіданні прокурор просив визнати ОСОБА_2 винним у вчиненні правопорушення передбаченого ст. 172-8 КУпАП та накласти адміністративне стягнення у розмірі 50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, оскільки на час вчинення ОСОБА_2 згаданого правопорушення 12.03.2015 р. санкція ст. 172-8 КУпАП передбачала адміністративне стягнення від 50 до 100 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а зміни були внесені Законом України «Про запобігання корупції», який набрав чинності 26.04.2015 р.

Захисник ОСОБА_3 просив при визначенні міри адміністративного стягнення врахувати матеріальний стан порушника, його розкаяння та визнання провини, наявність на утримання малолітньої дитини. Крім того просив врахувати те, що ОСОБА_2 не працює та не є державним службовцем, а тому сенс покарання для нього втрачений. Просив при визначенні міри відповідальності врахувати вказані обставини та пом'якшити міру відповідальності.

ОСОБА_2 свою провину у вчиненні зазначеного правопорушення визнав, підтвердив обставини, викладені в протоколі, розкався, просив врахувати його майновий стан та те, що він звільнився із займаної посади та призначити найменше адміністративне стягнення.

Вислухавши пояснення осіб, що беруть участь у провадженні, дослідивши матеріали справи, суд встановив, наступне.

Факт вчинення ОСОБА_2 вказаного правопорушення підтверджується як поясненням ОСОБА_2, так і: протоколом від ІНФОРМАЦІЯ про результати виконання оперативно-технічного заходу; наказом ІНФОРМАЦІЯ; наказом від ІНФОРМАЦІЯ; присягою державного службовця; посадовою інструкцією; наказом від ІНФОРМАЦІЯ; планом проведення цільових профілактичних заходів під умовною назвою «Мігрант»; наказом ІНФОРМАЦІЯ; переліком відомостей, що становлять службову інформацію у державній міграційній службі; поясненням ОСОБА_5; поясненням ОСОБА_2 та іншими матеріалами.

Оцінивши надані докази в сукупності, суд приходить до переконання, що ОСОБА_2 порушив вимоги ст. 6 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», а саме: заборони неправомірно сприяти юридичним та фізичним особам у здійсненні ними підприємницької діяльності, чим скоїв правопорушення передбачене ст. 172-8 КУпАП.

При вирішенні питання про міру адміністративного стягнення суд приймає до уваги характер вчиненого правопорушення, відомості про особу порушника, який характеризується позитивно, має на утриманні малолітню дитину, його відношення до вчиненого проступку, наявність обставин, що пом'якшують відповідальність, відсутність обставин, що обтяжують відповідальність.

Також, враховуючи, що відповідно до ст. 8 КУпАП закони, які встановлюють або посилюють відповідальність за адміністративні правопорушення, зворотної сили не мають, суд приходить до переконання, що для досягнення мети адміністративного стягнення необхідною та достатньою мірою є штраф в розмірі 850 грн. (50 неоподаткованих мінімумів доходів громадян), як це передбачено санкцією ст. 172-8 КУпАП в редакції, яка діяла на під час вчинення правопорушення.

Крім того, відповідно до положень пункту 5 частини 2 статті 4 Закону України Про судовий збір з правопорушника підлягає стягненню судовий збір у розмірі 36,54 грн.

На підставі викладеного та керуючись ст. ст. 221, 283, 284 КУпАП, суд,-
ПОСТАНОВИВ:

На ОСОБА_2 за скоєне правопорушення передбачене ст.172-8 КУпАП накладити адміністративне стягнення у вигляді штрафу на користь держави у розмірі 850 грн.

Стягнути з ОСОБА_2 в дохід держави судовий збір в розмірі 36,54 грн.

Постанова набирає законної сили через 10 днів з моменту винесення та може бути оскаржена та опротестована до апеляційного суду Миколаївської області у строк та порядку, що передбачені ст.294 КУпАП.

Стаття 172-9 КУпАП. Невжиття заходів щодо протидії корупції

1. Невжиття передбачених законом заходів посадовою чи

службовою особою органу державної влади, посадовою особою місцевого самоврядування, юридичної особи, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного правопорушення -

тягне за собою накладення штрафу від ста двадцяти п'яти до двохсот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

2. Та сама дія, вчинена повторно протягом року після застосування заходів адміністративного стягнення, -

тягне за собою накладення штрафу від двохсот п'ятдесяти до чотирьохсот

Примітка. Суб'єктом правопорушень у цій статті є також особи, зазначені в частині третій статті 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

I. Що є об'єктом правопорушення, передбаченого статтею 172-9 КУпАП?

Об'єктом даного правопорушення є суспільні відносини у сфері державного управління, а також у сфері запобігання і протидії корупції пов'язані із здійсненням уповноваженими на те законом суб'єктами заходів щодо запобігання та протидії корупції.

II. Що становить об'єктивну сторону правопорушення передбаченого статтею 172-9 КУпАП?

Об'єктивна сторона проступку виражається у невитті передбачених законом заходів у разі виявлення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення (формальний склад). Вона характеризується бездіяльністю суб'єкта проступку щодо обов'язку для вжиття передбачених законом заходів у разі виявлення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення.

У відповідності до ч. 7 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» посадові і службові особи державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, посадові особи органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів у разі виявлення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення чи одержання інформації про вчинення такого правопорушення працівниками відповідних державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, юридичних осіб публічного права, їх структурних підрозділів зобов'язані у межах своїх повноважень ужити заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово повідомити про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції.

Спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції згідно з абз. 13 ч. 1 ст. 1 зазначеного Закону, спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції, є органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство

з питань запобігання корупції.⁴⁶

Склад правопорушення, передбаченого ст. 172-9 КУпАП, є формальним: диспозицією не передбачено настання шкідливих наслідків у якості обов'язкового елемента об'єктивної сторони проступку.

III. Хто є суб'єктом адміністративного правопорушення передбаченого статтею 172-9 КУпАП?

Суб'єкт даного адміністративного правопорушення спеціальний. Варто наголосити, що в усіх статтях розділу 13-А КУпАП (крім статті, що розглядається) є примітка, де чітко вказано, хто саме є суб'єктом кожного конкретного правопорушення. Таким чином, суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-9 може бути:

- 1) посадова чи службова особа органу державної влади, його структурного підрозділу;
- 2) посадова особа місцевого самоврядування, структурного підрозділу органу місцевого самоврядування;
- 3) посадова особа юридичної особи публічного права, її структурного підрозділу, яка не зазначена у пункті 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції».

Посадовими особами відповідно до Закону України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII⁴⁷ визнаються керівники та заступники керівників державних органів та їх апарату, інші державні службовці, на яких законами або іншими нормативними актами покладено здійснення організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій.

З метою кваліфікації діяння, передбаченого ст. 172-9 КУпАП, доцільно використовувати визначення «службова особа» наведене у примітці до ст. 364 Кримінального кодексу України.

Відповідно до нього службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням,

⁴⁶Про запобігання корупції [Електронний ресурс]: Закон України від 14.10.2014р., № 1700-VII. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

⁴⁷Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 р., № 889-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/889-19>.

яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом⁴⁸.

Варто звернути увагу, що під організаційно-розпорядчими обов'язками слід розуміти обов'язки по здійсненню керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форми власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, колективних чи приватних підприємств, установ і організацій, їх заступники, керівники структурних підрозділів (начальники цехів, завідувачі відділами, лабораторіями, кафедрами), їх заступники, особи, які керують ділянками робіт (майстри, виконробы, бригадири тощо).⁴⁹

Адміністративно-господарські обов'язки – це обов'язки по управлінню або розпорядженню державним, колективним чи приватним майном (установлення порядку його зберігання, переробки, реалізації, забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в тому чи іншому обсязі є у начальників планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідуючих складами, магазинами, майстернями, ательє, їх заступників, керівників відділів підприємств, відомчих ревізорів та контролерів тощо⁵⁰.

Особа є службовою не тільки тоді, коли вона здійснює відповідні функції чи виконує обов'язки постійно, а й тоді, коли вона робить це тимчасово або за спеціальним повноваженням, за умови, що зазначені функції чи обов'язки покладені на неї правомочним органом або правомочною службовою особою.

Статтю 1 Закону України «Про місцеве самоврядування»⁵¹ визначено поняття посадової особи місцевого самоврядування – це особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету.

⁴⁸Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>.

⁴⁹Про судову практику у справах про хабарництво: постанова Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0005700-02>.

⁵⁰Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Верховного Суду України від 26.04.2002 № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/v0005700-02>.

⁵¹Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/280/97-%D0%B2%D1%80>.

Згідно з ч. 2 ст. 81 Цивільного кодексу України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.⁵² Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до ст. 87 Цивільного кодексу України, а юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування.

Відповідно до роз'яснення Міністерства юстиції України та постанови Пленуму Верховного Суду України № 5 від 26.04.2002 р. «Про судову практику у справах про хабарництво», характерними ознаками посадової особи юридичних осіб публічного права є те, що вони:

1) одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету;

2) займають в юридичних особах публічного права посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Варто вказати, що суб'єктом правопорушень за ст. 172-9 КУпАП є також особи, зазначені в ч. 3 ст. 17 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань».

Суб'єктами відповідальності за порушення законодавства про запобігання корупційному впливу на результати офіційних спортивних змагань є посадові і службові особи спортивних організацій та органів, які не вжили заходів щодо запобігання корупційним правопорушенням, не забезпечили належний контроль за дотриманням законодавства в цій сфері або не застосували санкцій до суб'єктів відповідальності, тобто це⁵³:

1) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування і реалізують державну політику у сфері фізичної культури і спорту, їхні керівники;

2) спортивні федерації, Національний олімпійський комітет України, Спортивний комітет України, інші спортивні організації, їхні підрозділи і посадові особи, до компетенції яких належить організація та забезпечення проведення офіційних спортивних змагань і визначення результатів цих змагань, проведення відповідних перевірок і прийняття рішень за їх наслідками;

⁵²Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/435-15>.

⁵³Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань : Закон України від 03.11.2015 № 743-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 51. – С. 2480. – Ст. 472.

3) посадова особа у сфері спорту – власник, акціонер, керівник чи працівник юридичної особи, яка організовує і сприяє спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання; керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання.⁵⁴

Суб'єктивна сторона правопорушення характеризується наявністю вини прямого чи непрямого умислу.

IV. Хто має право складати протокол про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-9 КУпАП?

Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-9 мають право уповноважені на те посадові особи органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та прокурор.

Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

V. Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення, передбачене статтею 172-9 КУпАП?

В який строк має бути розглянута справа?

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-5 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-9, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-5 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене

⁵⁴Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань : Закон України від 03.11.2015 № 743-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 51. – С. 2480. – Ст. 472.

статтею 172-9, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрядженні чи на лікуванні, у відпустці тощо).

VI. Які строки передбачені законодавством щодо притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-9 КУпАП?

Адміністративні стягнення за вчинення правопорушень, передбачених статтею 172-9 може бути накладено протягом трьох місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

VII. Приклади суддівської практики
за статтею 172-9 КУпАП
СПРАВА 1⁵⁵

Суддя Київського районного суду м. Харкова Зуб Г.А., розглянувши адміністративний матеріал що надійшов від Департаменту захисту економіки Національної поліції України про притягнення до адміністративної відповідальності:

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, громадянина України, ІНФОРМАЦІЯ_2, працюючого проректором з НПР Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського «ХАІ», мешкаючого за адресою: м. Харків, пров. Електроінструментальний, буд. 6-Б, за ст. 172-9 ч.1 КпАП України, -
ВСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, працюючи на посаді проректора з НПР НАУ «ХАІ», вчинив адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, передбачене ч.1 ст. 172-9 КУпАП, а саме нежиття заходів щодо протидії корупції.

Встановлено, що згідно з наказом ректора НАУ «ХАІ» №2162-ВК від 03.10.2011 року ОСОБА_1 було переведено з посади доцента кафедри «Технології виробництва літальних апаратів» на посаду проректора з НПР згідно контракту. Відповідно до ст. 1.1.2 Статуту Національного аерокосмічного університету ім. М.Є. Жуковського (в новій редакції 2015 року), затвердженого конференцією трудового колективу 27.05.2015, Державний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського «ХАІ» було створено постановою КМУ від 07.08.1998 року №1246 на базі Харківського авіаційного інституту. Указом ПУ від 11.09.2000 року №1059/2000 Університету надано статус Національного ВНЗ.

Згідно зі ст. 1.1.4 Статуту, Університет підпорядковано центральному органу виконавчої влади у сфері освіти і науки України Міністерству освіти і науки України. Відповідно до ст. 1.5, Університет є бюджетною та неприбутковою установою; є ВНЗ державної форми власності, фінансується

---

⁵⁵Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58200991>.

за рахунок коштів державного бюджету. Ст. 3.3 передбачено, що засновником Університету є держава України в особі Міністерства освіти і науки України.

Згідно з ч.1 ст. 12 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції», суб'єкти декларування зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати за місцем роботи (служби) декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за минулий рік за формою, що додається до цього Закону.

Згідно п.2 розділу XIII «Прикінцеві положення» ЗУ «Про запобігання корупції» до початку роботи системи подання та оприлюднення відповідно до цього Закону декларацій осіб уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (а посадові особи юридичних осіб публічного права відповідно до п.2 ч.1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування), суб'єкти декларування подають декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру в порядку, встановленому Законом України №3206- VI від 07.04.2011 «Про засади запобігання і протидії корупції». Зазначені декларації підлягають оприлюдненню в порядку, встановленому Законом №3206- VI.

Рішення про початок роботи системи подання та оприлюднення відповідно до цього Закону декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, приймається Національним агентством з питань запобігання корупції. Під час проведеної перевірки дотримання працівниками НАУ «ХАІ» норм антикорупційного законодавства України встановлено, що деякі суб'єкти декларування не подали декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2014 рік, а саме: ОСОБА_2, ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, ОСОБА_7 А також звільнені працівники ОСОБА_8 та ОСОБА_9 Згідно з роз'ясненнями Міністерства юстиції та постановою Пленуму ВСУ № 5 від 26.04.2002 року «Про судову практику у справах про хабарництво», характерними ознаками посадової особи юридичних осіб публічного права є те, що вони:

1) Одержують заробітну плату за рахунок державного чи місцевого бюджету:

2) Займають в юридичних особах публічного права посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків, або виконують такі обов'язки за спеціальним повноваженням.

Згідно з контрактом між Університетом та ОСОБА_1 на останнього покладено наступні обов'язки:

1. Брати участь у вирішенні питань управління діяльністю університету за винятком тих, що віднесені до компетенції ректора, конференції трудового колективу, Вченої ради.

2. Діяти від імені університету за окремими дорученнями ректора в

межах окреслених ним повноважень.

3. Видавати розпорядження і вказівки в межах повноважень проректора з НПР, які є обов'язковими для виконання усіма працівниками університету.

Враховуючи викладене, ОСОБА_1 є посадовою особою юридичної особи публічного права, тобто суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, визначеним у підпункті «а» п.2 ч.1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» (раніше підпунктом «а» п.2 ч.1 ст. 4 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції»).

Перевіркою встановлено, що 16.10.2013 наказом №268-А ректора НАУ «ХАІ» ОСОБА_10 на виконання постанови КМУ від 04.09.2013 №706 «Питання здійснення заходів щодо запобігання і протидії корупції» і наказу Міністерства освіти і науки України від 14.10.2013 року №1432 «Про утворення (визначення) підрозділу(особи) з питань запобігання та виявлення корупції» було призначено відповідальним щодо здійснення заходів з питань запобігання та виявлення корупції проректора з НПР ОСОБА_1 та зобов'язано виконувати на належному рівні завдання згідно до постанови КМУ від 04.09.2013 № 706.

Опитаний ректор НАУ «ХАІ» ОСОБА_10 пояснив, що на виконання постанови КМУ №706 від 04.09.2013 ним було видано наказ №2 68-А від 16.10.2013, яким було закріплено проректора з НПР ОСОБА_1 відповідальною особою щодо здійснення заходів з питань запобігання та виявлення корупції у НАУ «ХАІ». Після проведення перевірки Управлінням захисту економіки ДЗЕ НПУ та виявлення фактів порушення вимог фінансового контролю ним було видано наказ № 629-ВК від 18.04.2016 про притягнення винних до дисциплінарної відповідальності та працівникам, які не подали декларації оголошено догану кожному.

Відповідальну особу з запобігання корупції проректора з НПР ОСОБА_1 суворо попереджено за недостатній контроль за виконанням обов'язків працівниками навчального закладу, що призвело до численних порушень антикорупційного законодавства України. Також ректор в подальшому зобов'язався посилити контроль за дотриманням норм антикорупційного законодавства України.

Відповідальна особа з питань запобігання корупції проректор з НПР ОСОБА_1 у поясненні вказав, що неподання декларацій працівниками НАУ ХАІ він пояснює небажанням працівників виконати вимоги антикорупційного законодавства. В подальшому зазначив, що буде відстежувати ситуацію з вчасної подачі декларацій суб'єктами і їх відправлення до фіскальної служби. В своїх письмових поясненнях, притягнуті до дисциплінарної відповідальності працівники, які порушили вимоги фінансового контролю, пояснили, що їм ніхто не роз'яснював норми антикорупційного законодавства України та їм не відомо хто є відповідальною особою з питань запобігання корупції у НАУ «ХАІ».

Таким чином, ОСОБА_1, який є проректором з науково-педагогічної роботи НАУ «ХАІ» - посадовою особою юридичної особи публічного права, а також відповідальною особою з питань запобігання та виявлення корупції у вказаному навчальному закладі, в порушення вимог ч. 6,7 ст. 5 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції» (в діючій до 26.04.2015 редакції), ч. 7 ст. 53 ЗУ «Про запобігання корупції», п.4, 5 Типового положення про уповноважений підрозділ(особу) з питань запобігання та виявлення корупції, затвердженого постановою КМУ №706 від 04.09.2013, тобто допустив вчинення корупційних правопорушень 8 посадовими особами навчального закладу (неподання декларацій про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за 2014 рік) у період з 01.04.2015 року по 18.04.2016 року, не вжив у межах своїх повноважень заходів щодо припинення такого правопорушення та негайно письмово не повідомив про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції, чим вчинив адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, передбачене ч. 1 ст. 172-9 КУпАП.

В судове засідання ОСОБА_1 з'явився, вину визнав частково та пояснив, що він не в змозі був проконтролювати здачу декларацій працівниками, хоча попереджав їх про необхідність та обов'язковість подачі декларацій.

Вислухавши пояснення правопорушника, дослідивши матеріал справи про адміністративне правопорушення, встановлено, що вина ОСОБА_1 знайшла своє підтвердження, а склад адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-9 ч. 1 КУпАП, судом встановлений.

Крім часткового визнання своєї вини у скоєнні адміністративного корупційного правопорушення, вина ОСОБА_1 доводиться дослідженими у судовому засіданні матеріалами, зібраними до адміністративного протоколу № 14, а саме: поясненнями самого правопорушника (а.с. 8), листом (а.с. 9), копією наказу №268-а від 16.10.2013 р. (а.с. 10), витягом з наказу №1902-ВК від 01.10.2012 р. (а.с. 11), витягом з наказу №2162-ВК від 03.10.2011 р. (а.с. 12), витягом з наказу №2210-ВК від 30.09.2015 р. (а.с. 13), витягом з наказу №2637-ВК від 01.12.2015 р. (а.с. 14), копією контракту (а.с. 15-20), службовою запискою (а.с. 21), копією наказу №629-ВК від 18.04.2016 р. (а.с. 22-23), поясненнями ОСОБА_10 (а.с. 24), поясненнями ОСОБА_4 (а.с. 25), копією посадової інструкції (а.с. 26-31), витягом з наказу від 17.02.2015 р. №303-ВК(а.с. 32), витягом з наказу №1946-ВК від 01.09.2015 р. (а.с. 33), поясненнями ОСОБА_2 (а.с. 34), витягом з наказу №194-ВК від 30.01.2010 р. (а.с. 35), копією посадової інструкції (а.с. 36-38), поясненнями ОСОБА_11 (а.с. 39), витягом з наказу №122-ВК від 20.01.2015 р. (а.с. 40), витягом з наказу №2688-ВК від 08.12.2015 р. (а.с. 41), копією статуту (а.с. 42-46).

Таким чином, судом встановлено, що ОСОБА_1, перебуваючи на посаді проректора з науково-педагогічної роботи НАУ «ХАІ» та будучи посадовою особою юридичної особи публічного права і відповідно до підпункту «а»

п. 2 ч. 1 ст.3 Закону України «про запобігання корупції (раніше п.п. «а» п. 2 ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про засади запобігання і протидії корупції»)- є суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, а саме неподання у період з 01.04.2015 по 18.04.2016 посадовими особами декларацій про майно, доходи, витрати фінансового характеру за 2014 рік, та не вжив у межах своїх повноважень заходів щодо припинення корупційного правопорушення та негайно письмово не повідомив про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції, чим вчинив адміністративне корупційне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 172-9 КУпАП, тобто невжиття заходів щодо протидії корупції.

При накладенні адміністративного стягнення за вчинення ОСОБА_1 адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-9 КУпАП, у відповідності до вимог ст. 33 КУпАП, враховується характер вчиненого, особа правопорушника, який свою вину визнав повністю, вперше притягається до адміністративної відповідальності, його майновий стан.

Обставин, що обтяжують відповідальність за адміністративне правопорушення, у діяч ОСОБА_1 не встановлено.

Тобто, із врахуванням вищенаведеного, приходжу до висновку, що на ОСОБА_1 слід накласти адміністративне стягнення в межах санкції статті, за якою кваліфіковано правопорушення, у виді штрафу, що буде згідно ст. 23 КУпАП достатньою та необхідною мірою відповідальності, яка досягне мети у вихованні правопорушника в дусі додержання законів, а також запобігання вчиненню нових правопорушень, як самим правопорушником, так і іншими особами.

Відповідно до ст.4 ч.2 п.5 Закону України «Про судовий збір» №3674-VI від 08.07.2011р. із правопорушника необхідно стягнути судовий збір в розмірі 275 гривень 60 копійки.

На підставі вищенаведеного, керуючись ст.ст. 23, 34,35,172-9 ч. 1, 280, 284 КУпАП, суд,-

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винним у вчиненні адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-9 КУпАП та накласти на нього адміністративне стягнення на користь держави у вигляді штрафу в розмірі 2125 (дві тисячі сто двадцять п'ять) гривень 00 коп.

Стягнути з ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, на користь держави судовий збір у розмірі 275 /двісті сімдесят п'ять/ гривень 60 коп.

Постанова може бути оскаржена в Апеляційному суді Харківської області, через Київський районний суд м. Харкова у 10 денний строк з моменту її винесення.

Строк пред'явлення до виконання - три місяці.

СПРАВА 2⁵⁶

Суддя Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області Ребров С.О., при секретарі Пренко А.В., за участю прокурора Токовиля В.Л., розглянувши матеріал, який надійшов з Департаменту захисту економіки управління захисту економіки в Дніпропетровській області про притягнення до адміністративної відповідальності

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, уродженки ІНФОРМАЦІЯ_2, проживаючої там же ІНФОРМАЦІЯ_3, громадянки України, секретаря Партизанської сільської ради Дніпропетровського району Дніпропетровської області, за вчинення правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 172-9 КУпАП, ВСТАНОВИВ:

22.04.2015 р. до Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області надійшов адміністративний протокол №17 від 17.03.2016 року, згідно якого ОСОБА_1, перебуваючи на посаді в.о. голови Партизанської сільської ради Дніпропетровського району Дніпропетровської області, являючись, відповідно до п.п. «в» п.1 ч.1 ст.4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції», будучи суб'єктом відповідальності за корупційні правопорушення, у межах своїх повноважень не вжила заходів щодо припинення правопорушення, а саме: негайно письмово не повідомила про його вчинення спеціально уповноваженого суб'єкта у сфері протидії корупції, чим порушила вимоги ч.7 ст.5 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції».

Відповідальність за дане адміністративне правопорушення передбачене ч. 1 ст.172-9 КУпАП (невжиття заходів щодо протидії корупції).

У судовому засіданні ОСОБА_1 свою провину визнала частково, пояснивши, що вона фізично не могла витребувати від колишнього сільського голови ОСОБА_2 декларації у зв'язку з його від'їздом за кордон на невизначений термін, проте після його повернення, вона відразу виконала своє зобов'язання. Також, просила закрити провадження у справі у зв'язку із закінченням на момент розгляду справи строків, передбачених ч. 3 ст. 38 КУпАП.

Прокурор у судовому засіданні просив ОСОБА_1 визнати винною у вчиненні правопорушення та застосувати до неї адміністративне стягнення у виді штрафу.

Вислухавши особу, яка притягається до адміністративної відповідальності, думку прокурора, який просив суд визнати ОСОБА_1 винною у скоєнні адміністративного корупційного правопорушення, передбаченого ч.1 ст. 172-9 КУпАП, так як вважає, що в її діях мається склад вказаного правопорушення та вирішити питання про накладення на неї стягнення, суд приходиться до наступного висновку.

⁵⁶Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/56855308>.

Так, відповідно до вимог ст. 245 КУпАП завданням провадження у справах про адміністративні правопорушення є: своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності із законом.

Як вбачається з матеріалів справи, згідно рішення сорок п'ятої позачергової сесії шостого скликання Партизанської сільської ради Дніпропетровського району Дніпропетровської області №628-45/VI від 31.07.2015 року «Про здійснення повноважень сільського голови» визначено, що секретар Партизанської сільської ради Дніпропетровського району Дніпропетровської області ОСОБА_1 з 03.08.2015 року виконує повноваження сільського голови вказаної сільської ради, з попередженням про спеціальні обмеження під час перебування на посаді секретаря ради, встановлені Законами України «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про боротьбу з корупцією» ознайомена.

Разом з тим, ОСОБА_1, порушуючи вимоги передбачені ЗУ «Про запобігання корупції», будучи в.о. голови Партизанської сільської ради та являючись, згідно п. п. «В» п.1 ч.1 ст. 3 ЗУ «Про запобігання корупції» суб'єктом відповідальності за правопорушення, пов'язані з корупцією, вчинила адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією за наступних обставин.

Так, ОСОБА_2, згідно рішення №402-35/VI від 02.06.2014 року, Партизанської сільської ради шостого скликання було обрано головою сільради.

31.07.2015 року, згідно рішення №627-45/VI головою Партизанської сільської ради ОСОБА_2 було достроково припинено повноваження і на період припинення повноважень, на виконання норм ст. 12 ЗУ «Про засади запобігання та протидії корупції» ОСОБА_2 декларацію про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру за період, не охоплений раніше поданими деклараціями, тобто з 01.01.2015 року по 31.07.2015 року не подав, чим вчинив корупційне правопорушення.

У свою чергу з моменту звільнення ОСОБА_2, а саме з 31.07.2015 року, по термін виконання ОСОБА_1 обов'язку голови Партизанської сільської ради, а саме по 04.11.2015 року (коли Рішенням I сесії VII скликання від 04.11.2015 року про підсумки чергових виборів визначено повноваження та реєстрацію Партизанського сільського голови ОСОБА_3) нею на виконання п.7 ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції» не вжито, в межах своїх повноважень, жодних заходів щодо припинення корупційного правопорушення не подачі ОСОБА_2 декларації про майно, доходи, витрати і зобов'язання фінансового характеру, та не повідомлено в письмовій формі про його вчинення спеціально уповноважений суб'єкт у сфері протидії корупції

Таким чином, як вбачається з матеріалів справи та встановлено судом, правопорушення було вчинене у період часу з 31.07.2015 року по 04.11.2015 року, протокол про адміністративне правопорушення складений 17.03.2016 року і вказані матеріали надійшли до суду 21.03.2016 року.

Провина ОСОБА_1 у вчиненні зазначеного правопорушення підтверджується протоколом про адміністративне правопорушення, пов'язаного з корупцією №17 від 17.03.2016 року з додатками, копією паспорта правопорушника та її письмовим поясненнями.

Враховуючи характер вчиненого правопорушення, особу правопорушника, яка частково визнала свою провину, а також враховуючи позицію прокурора щодо адміністративного стягнення, вважаю за доцільне піддати ОСОБА_1 мірі адміністративного стягнення у вигляді мінімального штрафу у розмірі сто двадцяти п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Згідно ст. 283 КУпАП постанова суду (судді) про накладення адміністративного стягнення повинна містити положення про стягнення з особи, щодо якої її винесено, судового збору.

Судовий збір у провадженні по справі про адміністративне правопорушення у разі винесення судом (суддею) постанови про накладення адміністративного стягнення сплачується особою, на яку накладено таке стягнення. Розмір і порядок сплати судового збору встановлюється законом (ст. 401 КУпАП).

Згідно ст. 4 Закону України про «Судовий збір» судовий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 01 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі. Ставка судового збору у разі ухвалення судом постанови про накладення адміністративного стягнення становить 0,2 розміру мінімальної заробітної плати.

Керуючись ст.ст. 23, 401, 172-9 ч. 1, 268, 276, 277, 283-285 КУпАП, ст. 4 Закону України «Про судовий збір», ЗУ «Про запобігання корупції»,

ПОСТАНОВИВ:

ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1, визнати винним у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 172-9 КУпАП і піддати адміністративному стягненню у вигляді штрафу в розмірі 2125,00 грн.

З урахуванням частини другої статті 308 КУпАП у разі несплати ОСОБА_1 штрафу у строк, установлений частиною першою статті 307 КУпАП та примусового виконання цієї постанови органами державної виконавчої, служби стягнути з правопорушника подвійний розмір штрафу в розмірі 4250,00 грн.

Копію постанови для відома вручити ОСОБА_1 та прокурору, а також направити начальнику Департаменту захисту економіки управління захисту

економіки в Дніпропетровській області, а у разі несплати штрафу - для виконання відділу ДВС Дніпропетровського РУЮ у Дніпропетровській області.

Крім того, копію постанови для виконання в частині сплати судового збору направити до Дніпропетровської об'єднаної державної податкової інспекції Головного управління ДФС у Дніпропетровській області.

Постанова може бути оскаржена особою, яку притягнуто до адміністративної відповідальності, її законним представником, захисником, потерпілим, його представником або прокурором у випадках, передбачених ч.5 ст.7 КУпАП протягом десяти днів з дня винесення постанови. Апеляційна скарга подається до апеляційного суду через місцевий суд.

Стаття 172-9-1 КУпАП. Порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням

1. Порушення заборони розміщення ставок на спорт заінтересованими сторонами офіційного спортивного змагання, в якому вони беруть участь, з одержанням за це неправомірної вигоди в розмірі, що не перевищує двадцяти мінімальних заробітних плат, -

тягне за собою накладення штрафу від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення.

2. Та сама дія, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за порушення, передбачене частиною першою цієї статті, -

тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення, з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік.

I. Що таке «Правила чесної гри»? Які обов'язки вони покладають на суб'єктів, що беруть участь у спортивних змаганнях?

Правила чесної гри (Fair Play) – це загальноновизнані у спортивному товаристві морально-етичні зобов'язання спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть безпосередню участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту строго дотримуватися правил змагань, не допускати заборонених прийомів і методів боротьби, грубощів, шахрайства, інших протиправних діянь як засобів досягнення спортивних результатів.

Спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту повинні сумлінно виконувати свої спортивні, професійні та службові обов'язки, не допускати

зловживань ними, не розголошувати і не використовувати в інший спосіб ексклюзивну спортивну інформацію, крім випадків, встановлених законом, утримуватися від виконання неправомірних рішень чи вказівок керівництва та від задоволення пропозицій інших осіб, що можуть протиправно вплинути на хід або результати офіційних спортивних змагань.

II. Що таке протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань. Які дії в цій сфері визнаються корупційними правопорушеннями?

Протиправний вплив на результати офіційного спортивного змагання для цілей цього Закону - це маніпулювання спортивним змаганням.

Це умисне вчинення правопорушення, спрямованого на некоректні зміни ходу спортивного змагання чи його результату шляхом повного або часткового виключення непередбачуваного характеру змагань і досягнення наперед визначеного їх наслідку, з метою отримання будь-якої неправомірної переваги для себе або для інших.

Корупційним правопорушенням, що впливає на результати офіційних спортивних змагань, є вчинення хоча б одного з таких діянь:

- підкуп спортсменів, осіб допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадових осіб у сфері спорту, примушування або підбурювання їх до таких діянь чи вступання з ними у змову стосовно результату офіційного спортивного змагання (договірного поєдинку) або стосовно надання ними ексклюзивної спортивної інформації;
- отримання спортсменами, особами допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовими особами у сфері спорту грошей, цінних паперів, іншого майна, користування послугами майнового характеру, отримання інших вигод і переваг внаслідок діянь, зазначених у пункті 1 цієї частини, чи несанкціонованого використання ними ексклюзивної спортивної інформації.

Спортсменам, особам допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадовим особам у сфері спорту забороняється розміщувати ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь.

III. Хто суб'єктом протидії корупційним правопорушенням, що впливають на результати офіційних спортивних змагань?

Суб'єктами протидії корупційним правопорушенням, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, є:

- а) спеціально уповноважені суб'єкти, визначені Законом України «Про запобігання корупції», які здійснюють заходи щодо запобігання корупції в межах своєї компетенції: органи прокуратури, Національної поліції,

Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

б) центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування і реалізують державну політику у сфері фізичної культури і спорту, їхні керівники. До таких органів відноситься, зокрема, Міністерство молоді та спорту України;

в) спортивні федерації, Національний олімпійський комітет України, Спортивний комітет України, інші спортивні організації, їхні підрозділи і посадові особи, до компетенції яких належить організація та забезпечення проведення офіційних спортивних змагань і визначення результатів цих змагань, проведення відповідних перевірок і прийняття рішень за їх наслідками;

г) посадові особи у сфері спорту - власники, акціонери, керівники чи працівники юридичної особи, яка організовує і сприяє спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання; керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання.⁵⁷

IV. В чому складається об'єкт, об'єктивна та суб'єктивна сторона правопорушення передбаченого статтею 172-9-1 КУпАП?

Об'єктом правопорушення виступають суспільні відносини в сфері організації та проведення офіційних спортивних змагань та правил розміщення ставок на спорт.

Офіційне спортивне змагання – це спортивне змагання, передбачене Єдиним календарним планом фізкультурно-оздоровчих та спортивних заходів України, що проводиться уповноваженим організатором спортивних змагань з метою визначення переможців згідно з правилами спортивних змагань для відповідного виду спорту, визнаного в Україні, та положенням (регламентом) про це змагання.

Ставками на спорт є будь-яке парі із залученням грошових ставок в очікуванні виграшу у грошовому вираженні з урахуванням майбутнього і невизначеного перебігу подій, пов'язаних з офіційним спортивним змаганням та його результатами.

⁵⁷Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань [Електронний ресурс]: Закон України від 03.11.2015 р., № 743-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/743-19>.

Предметом правопорушення є неправомірна вигода, в розмірі, що не перевищує двадцяти мінімальних заробітних плат.

Екстраполювання змісту поняття «ставки на спорт» по відношенню до категорії «неправомірна вигода» дає підстави зробити висновок, що предметом коментованого правопорушення є виграш у грошовому вираженні у розмірі, що не перевищує двадцяти мінімальних заробітних плат, який одержано у результаті парі із залученням грошових ставок на спорт без законних на те підстав (порушуючи передбачені законом заборони розміщення ставок на спорт).

Згідно статті 8 Закону України «Про державний бюджет на 2016 рік» встановлюються такі розміри мінімальної заробітної плати на 2016 рік у місячному розмірі: з 1 січня – 1378 гривень, з 1 травня – 1450 гривень, з 1 грудня – 1550 гривень.

Об'єктивна сторона даного правопорушення знаходить свій прояв у діях, що полягають у розміщенні ставки з метою прийняття участі у розігруванні призів згідно з умовами проведення того лотереї (оплаті участі у розіграванні того лотереї чи її окремого тиражу).

З прийняттям 15 травня 2009 року Закону України «Про заборону грального бізнесу» в Україні заборонено гральний бізнес та участь в азартних іграх. При цьому поняття грального бізнесу охоплює у тому числі діяльність, пов'язану з організацією, проведенням та наданням можливості доступу до азартних ігор у букмекерських конторах. Разом з тим до переліку неазартних ігор законом віднесено організацію та проведення лотерей.

Відповідно до положень чинного законодавства⁵⁸ лише державна лотерея є формою укладення парі із залученням грошових ставок на спорт. Згідно Закону України «Про державні лотереї в Україні» лотерея є масовою грою, незалежно від її назви, умовами проведення якої передбачається розіграш призового (виграшного) фонду між її гравцями і перемога в якій має випадковий характер, територія проведення (розповсюдження) якої поширюється за межі однієї будівлі (споруди), незалежно від способу прийняття грошей за участь у такій грі.

Зокрема, окремим видом лотереї є лотерея того, тобто лотерея, переможці в якій визначаються залежно від вгадування результатів випадкових подій у різних видах професійних та (чи) аматорських змагань, що включені до опублікованої програми тиражу лотереї (абзац 9 пункту 1.2 розділу 1 Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з випуску та

⁵⁸Наразі розроблено низку проектів Законів України, які мають на меті урегулювати сферу букмекерської діяльності в Україні.

проведення лотерей, затверджених наказом Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва і Міністерства фінансів України від 12 грудня 2002 р. № 128/1037).

З суб'єктивної сторони вчинення описуваного адміністративного правопорушення характеризується тим, що воно вчиняється умисно. Це означає що особа усвідомлює протиправний характер свого діяння, передбачає його наслідки, бажає або свідомо допускає настання цих наслідків.

V. Хто є суб'єктом правопорушення передбаченого статтею 172-9-1 КУпАП?

Суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення, що впливають на результати офіційних спортивних змагань, є спортсмени, особи допоміжного спортивного персоналу, які беруть участь у спортивному змаганні, посадові особи у сфері спорту. Адже відповідно до частини 4 статті 8 Закону України «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань» їм забороняється розміщувати ставки на спорт щодо результатів офіційного спортивного змагання, в якому вони або їхня команда беруть участь.⁵⁹

Спортсмен – фізична особа, яка систематично займається певним видом (видами) спорту, визнаним в Україні, та бере участь у спортивних заходах.

Допоміжний спортивний персонал – будь-який тренер, наставник, менеджер, агент, працівник команди, офіційна особа команди, медичний та інший персонал, що обслуговує або лікує спортсменів, які беруть участь або готуються до спортивних змагань.

Посадова особа у сфері спорту – власник, акціонер, керівник чи працівник юридичної особи, яка організовує і сприяє спортивним змаганням, а також особи, уповноважені на проведення офіційного спортивного змагання; керівники і працівники міжнародної спортивної організації, інших компетентних спортивних організацій, що визнають змагання.

VI. Окремі процесуальні аспекти притягнення особи до адміністративної відповідальності за статтею 172-9-1

⁵⁹Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань [Електронний ресурс]: Закон України від 03.11.2015 р., № 743-VIII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/743-19>.

Чинний Кодекс про адміністративні правопорушення не дає відповіді на наступні питання:

Яка уповноважена особа має скласти протокол за статтею 172-9-1?

Хто має право розглядати справу про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-9-1 і в які строки?

Які процесуальні особливості розгляду справи про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-9-1?

Натомість враховуючите, що зазначений склад правопорушення віднесений до глави 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення «Адміністративні правопорушення, пов'язані із корупцією», і те що для усіх проступків, передбачених цією статтею передбачений однаковий процесуальний порядок провадження, то можна стверджувати що:

1) Право складати протоколи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-9-1 мають право уповноважені на те посадові особи Національної поліції України, органів Служби безпеки України та прокурор.

2) Протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення разом з іншими матеріалами у триденний строк з моменту його складення надсилається до місцевого загального суду за місцем вчинення корупційного правопорушення.

3) Особа, яка склала протокол про вчинення адміністративного корупційного правопорушення, одночасно з надісланням його до суду надсилає органу державної влади, органу місцевого самоврядування, керівникові підприємства, установи чи організації, де працює особа, яка притягається до відповідальності, повідомлення про складення протоколу із зазначенням характеру вчиненого правопорушення та норми закону, яку порушено.

4) Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-9-1 КУпАП мають право розглядати районні, районні у місті, міські чи міськрайонні суди (судді).

5) При провадженні у справах про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 172-9-1, участь прокурора у розгляді справи судом є обов'язковою.

6) Справи про адміністративні правопорушення передбачені статтею 172-9-1 КУпАП розглядаються у п'ятнадцятиденний строк з дня одержання судом протоколу про адміністративне правопорушення та інших матеріалів справи.

7) Строк розгляду справи може бути зупинений судом у разі якщо особа, щодо якої складено протокол про адміністративне правопорушення передбачене статтею 172-8, умисно ухиляється від явки до суду або з поважних причин не може туди з'явитися (хвороба, перебування у відрадженому чи на лікуванні, у відпустці тощо).

Васильєв А.А., Пироженко О.С.

**Наукове роз'яснення
щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину,
передбаченого ст. 190 КК України (Шахрайство)**

На лист адвоката Кучера О. В. (свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю № 998 від 01.07.2011) від 27.01.2015 р. відповідаємо, що фахівцями кафедри кримінального права та кримінології факультету підготовки фахівців для підрозділів слідства ХНУВС було проаналізовано надані матеріали та розглянуто питання щодо наявності/відсутності в діях гр. К. ознак складу злочину, передбаченого ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Аналіз викладених у листі положень, що стосуються вчиненого гр. К. діяння та вказаних відомостей, які становлять доказову базу кримінального провадження (зокрема, відомості, повідомлені в судовому засіданні), а також обвинувального акту дозволяють зробити такі висновки:

1. Указані правовідносини, що виникли між гр. К. та гр. Ч., що стосуються складання договору позики та подальшого користування позикою в розмірі 150 000 доларів США, а також передачі у заставу автомобіля, знаходяться в площині цивільно-правових зобов'язань та регулюються нормами цивільного права. При цьому, окремі положення цивільного законодавства, які є обов'язковими для врахування при здійсненні таких видів правочинів, сторонами було фактично проігноровано.

Вказане впливає з аналізу норм цивільного законодавства України, якими регламентовано:

А. Укладання договору позики (потерпілий та обвинувачений/підсудний визнають, що мала місце позика) та складання розписки.

Про договір позики мова йде у § 1 Глави 71 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України). Згідно ст. 1046 ЦК України (Договір позики), за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості (абз. 1 ч. 1). Договір позики є укладеним з моменту передання грошей або інших речей, визначених родовими ознаками (абз. 2 ч. 1).

Відповідно до ч. 1 ст. 1047 ЦК України (Форма договору позики), договір позики укладається у письмовій формі, якщо його сума не менш як у десять разів перевищує встановлений законом розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, а у випадках, коли позикодавцем є юридична особа, – незалежно від суми. На підтвердження укладення договору позики та його

умов може бути представлена розписка позичальника або інший документ, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей (ч. 2 ст. 1047 ЦК України).

Слід звернути увагу на те, що розмір позики, яку гр. Ч. надав гр. К., перевищував встановлений законом мінімум для неписьмової форми, тому у нотаріальній конторі було складено відповідний документ – розписку (розписка від 29.09.2008 р.). Відповідно до закону вказаний договір не потребує нотаріального посвідчення, тому вважається укладеним з моменту передачі грошових коштів 29.09.2008 р.

Важливою умовою досліджуваного договору позики (від 29.09.2008 р.) є плата за користування позикою. Згідно положень ст. 1048 ЦК України – це відсотки за договором позики. Однак відповідно до відомостей, наданих у зверненні адвоката, сторони не домовлялися про відсотки за користування позикою, а погодили суму у розмірі 10000 доларів США. Вказані кошти гр. К. щомісяця був зобов'язаний сплачувати гр. Ч. в якості плати за користування предметом позики.

Положення, закріплені у ст. 1048 ЦК України, дають підстави стверджувати, що законом передбачено надання позикодавцю права на одержання від позичальника саме відсотків від суми позики, тобто відсотків від грошової суми, взятої у борг. Законом не передбачено можливості встановлення сторонами плати за користування у виді чітко визначеної грошової суми.

Так, зокрема, у постанові Верховного Суду України від 02.07.2014 у справі № 6-79цс14, прийнятої за результатами розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, зазначено, що передбачене в ст. 1048 ЦК України право сторін на встановлення плати за користування позикою з урахуванням норм ст. 6, ч. 1 ст. 627 ЦК України слід розуміти як право сторін на визначення саме розміру процентів та порядку їх сплати, а не обрання ними іншого способу оплати, у тому числі й установлення оплати у чітко визначеній грошовій сумі, без урахування суми боргу (позики).

Розглядаючи питання повернення такої позики, слід керуватися положеннями ст. 1049 ЦК України (Обов'язок позичальника повернути позикою), де вказано, що позичальник зобов'язаний повернути позикодавцеві позикою (грошові кошти у такій самій сумі або речі, визначені родовими ознаками, у такій самій кількості, такого самого роду та такої самої якості, що були передані йому позикодавцем) у строк та в порядку, що встановлені договором (абз. 1 ч. 1). Якщо договором не встановлений строк повернення позики або цей строк визначений моментом пред'явлення вимоги, позика має бути повернена позичальником протягом тридцяти днів від дня пред'явлення позикодавцем вимоги про це, якщо інше не встановлено договором (абз. 2 ч. 1).

Відомості щодо наявності домовленості про строки повернення позики відсутні як у розписці від 29.09.2008 р. (в тексті зазначено про обов'язок гр. К. повернути грошові кошти на вимогу), так і в показаннях учасників процесу, тому зробити висновок щодо часових меж виконання даного зобов'язання – необхідності повернення коштів – неможливо. Аналіз викладених у листі свідчень вказує на відсутність чітко визначеної вимоги щодо повернення позики з боку гр. Ч (вказівки на усні вимоги, якщо такі мали місце бути, не можуть бути прийняті до уваги через неможливість перевірки їх дійсності), а отже є підстави вважати, що строк виконання аналізованого зобов'язання ще не настав.

Необхідно зазначити, що аналізований договір позики від 29.09.2008 р. укладений в письмовій формі (боргова розписка від 29.09.2008 р.). Тому і вимога про повернення боргу повинна мати письмову форму. Зазначене впливає на підставі аналізу ч. 3 ст. 206 ЦК України, згідно якої правочини на виконання договору, укладеного в письмовій формі, можуть за домовленістю сторін вчинятися усно, якщо це не суперечить договору або закону. Тобто за вимогою закону правочини на виконання письмового договору повинні вчинятися у письмовій формі; в усній формі – тільки за наявності умов, передбачених ЦК України. Крім того, згідно п. 3 ч. 1 ст. 208 ЦК України у письмовій формі належить вчиняти правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 цього Кодексу.

Також слід підкреслити, що гр. К сам виказав бажання повернути борг (після звільнення з СІЗО у травні 2012 року гр. К. ініціював зустріч з гр. Ч., на якій повідомив про неможливість здійснювати подальші виплати за користування позикою, у зв'язку з чим має бажання повернути частинами основну суму боргу. Гр. Ч. погодився на цю пропозицію).

Б. Вказівка у розписці на передачу автомобіля «Audi Q7 Quattro» в якості застави, а також подальше оформлення на ім'я гр. Ч. генеральної довіреності на право розпоряджатися вказаним автомобілем.

Така передача автомобіля заставою визнана бути не може з таких міркувань.

Оформлення цього правочину за формою не відповідає чинному законодавству, яке регулює відносини з приводу застави (ЦК України, Закон України «Про заставу»).

Слід зауважити, що приватним нотаріусом було посвідчено довіреність від 29.09.2008 р., на підставі якої гр. Ч. було набуто лише право розпоряджатися автомобілем «Audi Q7 Quattro» (згідно ч. 3 ст. 244 ЦК України довіреністю є письмовий документ, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами). При цьому автомобіль не вибував з фондів власника – гр. К, про що, вірогідно, була домовленість з гр. Ч., оскільки останній цього не вимагав.

Згідно чинного ЦК України та відповідно до Закону України «Про заставу», за загальним правилом, договір застави укладається в простій письмовій формі.

Разом з цим, ч. 2 ст. 13 Закону України «Про заставу» містить перелік обмежень, що є винятком із цього правила, і встановлює випадки, коли договір повинен бути посвідчений нотаріально. Саме у випадку, коли предметом застави є транспортний засіб, договір має посвідчуватися нотаріально, чого у випадку, що аналізується, зроблено не було. Виходячи з цього можна зробити висновок, що вказівка на автомобіль у розписці від 29.09.2008 р. не тягне за собою правових наслідків з точки зору чинного законодавства, тому будь-які вимоги щодо застави є нікчемними.

2. Щодо наявності в діях гр. К. ознак складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України, необхідно вказати, що згідно чинного КК України, під шахрайством розуміється заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Об'єктом шахрайства є право власності, предметом – майно або право на майно. У ситуації, яка розглядається, дійсно, об'єктом є право власності гр. Ч, а предметом правовідносин є майно у виді 150 000 доларів США (розписка від 29.09.2008 р.), для підкріплення яких було складено на ім'я гр. Ч. генеральної довіреності на право розпоряджатися автомобілем «Audi Q7 Quattro» (довіреність від 29.09.2008 р.).

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України, може виражатися в обмані (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживанні довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого). При цьому вказані способи при шахрайстві застосовуються винною особою з метою викликати у потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі їй майна або права на нього.

Розглянемо об'єктивну складову даного випадку.

Так, гр. К. та гр. Ч. дійсно були раніше знайомі: їх познайомила у 2003 р. перша цивільна дружина гр. К., при цьому гр. Ч. є хрещеним батьком сина гр. К. (позиція обвинуваченого гр. К., який не був допитаний у судовому засіданні) і гр. К. мав можливість скористатися довірливими відносинами з гр. Ч.

Так, з метою заволодіння майном у вересні 2008 р. гр. К. у присутності гр. Г. від гр. Ч. отримав позику в розмірі 150 000 доларів США, про що було складено боргову розписку (розписка від 29.09.2008 р.), а також у нотаріальній конторі оформив генеральну довіреність на автомобіль «Audi Q7» на ім'я гр. Ч., оціночну вартість якого встановити на момент укладення угоди не уявляється можливим (витяг з реєстру довіреностей). Це дійсно може бути спробою надати законного виду намаганням приховати свій злочинний умисел, при тому що, як вже було з'ясовано, автомобіль не міг

виступати в якості застави. Разом з цим, документальне супроводження вчиненого, а саме його аналіз через призму суб'єктивної складової діяння не дає жодних підстав, які б свідчили про наявність злочинного умислу.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 190 КК України, характеризується наявністю умисної форми вини та корисливого мотиву, який прямо в законі не зазначений, але більшістю вчених визнається таким, що впливає з його змісту. При цьому отримання майна слід кваліфікувати як шахрайство в тому разі, коли винна особа в момент заволодіння майном мала на меті його привласнити, тобто не повертати потерпілому (п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України № 10 від 06.11.2009 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»).

Проведеним аналізом наданих матеріалів встановлено, що абсолютна більшість відомостей свідчить на користь відсутності суб'єктивної сторони складу злочину (прямого умислу на заволодіння майном та корисливого мотиву) як на момент передачі майна, так і у подальшому, під час користування ним:

А. Складання боргової розписки (розписка від 29.09.2008 р.), яку оформлено у передбаченій законом формі та яка є документом, що підтверджує майнові зобов'язання гр. К.;

Б. Складання на ім'я гр. Ч. генеральної довіреності на право розпоряджатися автомобілем «Audi Q7 Quattro» (розписка від 29.09.2008 р.), який міг бути переданий потерпілому на його вимогу в будь-який момент. Втім, за домовленістю між сторонами автомобіль «Audi Q7 Quattro» залишився у володінні власника – гр. К.

Щодо подальшої долі автомобіля «Audi Q7 Quattro» слід вказати, що оскільки гр. Ч. не висловлював вимог щодо передачі йому автомобіля після укладення договору позики і оформлення генеральної довіреності, то гр. К. (безумовно, якщо були відсутні вказівки з боку гр. Ч.) залишив за собою право розпоряджатися ним за власною волею і згідно свідчень гр. С.: «гр. К. запропонував гр. С. автомобіль «Audi Q7 Quattro» вартістю близько 50 000 доларів США; у вересні 2009 р. гр. К. оформив на гр. С. генеральну довіреність на вказаний автомобіль; після цього гр. С. відчувив даний автомобіль на ринку (ТЦ «Барабашово»)». Вказане не може свідчити про підтвердження винності особи.

В. Гр. К. систематично (кожного місяця) сплачує гр. Ч. по 10 000 доларів США за користування позикою до того моменту, коли його перебування в СІЗО унеможливило здійснення виплат (потерпілий, зокрема, визнає здійснення виплат за користування позикою тільки протягом 11 місяців (з жовтня 2008 до серпня 2009 рр.) – це підтверджує тезу про визнання і виконання сторонами усіх умов укладеного договору;

Г. Відсутність відомостей про звернення гр. Ч. з вимогою передати автомобіль у його користування протягом усього часу (свідчить про належне виконання умов договору позики від 29.09.2008 р.);

Д. Після звільнення з СІЗО гр. К. протягом 2012-2013 рр. повернув гр-ну Ч. сумарно 130000 доларів США (показання свідка – гр. Д. (помічника гр. Ч));

Е. Відсутність вимоги від гр. Ч. до гр. К. про повернення коштів;

Є. Переказ коштів гр-ну Ч. (квитанції електронного переказу грошових коштів гр-ну Ч. (від 03.12.2013 (на суму 1000 грн), 28.12.2013 (на суму 500 грн), 22.01.2014 (на суму 500 грн), 18.04.2014 (на суму 500 грн), 31.10.2014 (на суму 500 грн).

Перевірки та окремого аналізу потребують свідчення, що зафіксовано у показаннях сторін та (або) які надано під час судового розгляду справи. Усі представлені свідчення можна умовно поділити на дві групи:

1. Свідчення, що можуть (у разі позитивного їх сприйняття в результаті перевірки їх достовірності) підтверджувати злочинний умисел підсудного:

А. Потерпілий гр. Ч. «вважає, що повернення грошових коштів невеликими частинами – це «затравочка», «замилування ситуації» (так діють шахраї, щоб у потерпілого склалося уявлення про наміри повернення коштів), знає з власного досвіду роботи у правоохоронних органах; до цього часу усієї суми боргу не повернуто, а гр. Ч. весь час чує неправдиві обіцянки про повернення боргу» (показання потерпілого гр. Ч.).

Б. Свідок гр. Д. (помічник гр. Ч.) вважає, що «гр. К. не вчинює ніяких дій для повернення боргу» (показання свідка гр. Д.).

2. Свідчення, що можуть (у разі позитивного їх сприйняття в результаті перевірки їх достовірності) спростовувати злочинний умисел підсудного:

А. Обвинувачений гр. К. (не був допитаний у судовому засіданні) «постійно перебував у пошуках заробітку для повернення боргу гр. Ч., стурбований цим і зараз; свідок гр. Т. оговорює гр. К., який ніколи не говорив про те, що не збирається повертати борг гр. Ч., оскільки останній вже не працює в органах Національної поліції України; таких думок ніколи не виникало; гр-ну К. доводилося брати в борг у батьків та «кумів» для повернення боргу гр. Ч.; якщо б гр. Ч. на той момент вимагав повернення боргу, то гр. К. повернув би всі грошові кошти, на сьогодні такої можливості немає, усі гроші були використані для бізнесу» (позиція викладена у листі).

Б. Свідок гр. Г. (перша цивільна дружина гр. К.) стверджує, що «гр. К мав намір повернути борг» (показання свідка гр. Г.).

В. Свідок гр. Ш. (друга цивільна дружина гр. К.) вказує, що «гр. К. постійно перебував у пошуку заробітку для повернення позики; стверджує, що гр. К. мав і має намір повертати кошти гр. Ч.» (показання свідка гр. Ш.).

Враховуючі той факт, що документального підтвердження вказані свідчення не мають, при цьому свідчення є рівнозначними з своїм змістом та обсягом, при прийнятті рішення щодо них, слід керуватися положеннями ч. 3 ст. 62 Конституції України та ч. 4 ст. 17 КПК України, в яких вказано, що «... усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на користь такої особи».

При цьому, сумніви слід визнавати непереборними в тих випадках, коли зібрані в кримінальному провадженні докази не дозволяють зробити однозначний висновок про винуватість чи невинуватість підозрюваного або обвинуваченого, а передбачені законом засоби і способи збирання доказів вичерпані. Практика правозастосування в таких випадках свідчить, що рішення, прийняте в результаті тлумачення непереборних сумнівів на користь підозрюваного або обвинуваченого, має таке ж значення і породжує такі ж юридичні наслідки, якщо б воно ґрунтувалося на однозначно доведеній невинуватості цієї особи, з погляду юридичного значення недоведена винуватість рівнозначна доведеній невинуватості.

Окремої перевірки потребують свідчення гр. Т. (знайомого гр. Ч.), який «влітку 2010 р. особисто чув від гр. А., що в присутності останнього гр. К. заявив про бажання не повертати борг гр. Ч., оскільки він (гр. Ч.) є пенсіонером і в органах Національної поліції України більше не працює» (показання свідка гр. Т.). Указані відомості спростовуються відомостями, викладеними в поясненнях гр. А., які згідно ч. 8 ст. 95 КПК України не є джерелом доказів, їх аналіз доцільно здійснювати враховуючи положення ст. 97 КПК України (Показання з чужих слів).

Здійснюючи аналіз викладених у листі відомостей (показання учасників процесу) слід зробити висновок, що під час судового провадження обговорюється питання «ймовірного» отримання гр. К. у травні 2009 року позики від гр. Ч. в розмірі 60 000 доларів США. Однак, згідно обвинувального акта від 30.11.2013 р. сторона обвинувачення не довела зазначений факт, тому і не ставила його у вину гр. К. Вирішення даного питання виходить за межі кола питань судового розгляду, тому у даному випадку слід керуватися положеннями ч. 1 ст. 337 КПК України (Межі судового розгляду), де вказано, що «судовий розгляд проводиться лише стосовно особи, якій висунуте обвинувачення, і лише в межах висунутого обвинувачення відповідно до обвинувального акта, крім випадків, передбачених цією статтею».

Ґрунтуючись на викладених в листі відомостях та враховуючи вищевикладене слід зазначити, що в діях К. відсутній склад злочину, передбачений ст. 190 КК України чи іншого кримінального правопорушення, правовідносини, що виникли між гр. К. та гр. Ч. знаходяться в площині цивільно-правових відносин.

Черевко К.О.

Наукове роз'яснення
щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину,
передбаченого ст. 436-1 КК України (Виготовлення, поширення
комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного
та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів)

На кафедрі кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ надійшов лист №377/119-78/03/24/-2017 з Зачепилівського відділу поліції ГУНП в Харківській області в якому були вказані наступні дані: ТОВ «Комінтерн-М» публічно використовує та розповсюджує символіку комуністичного тоталітарного режиму. Вказаним товариством під час ведення господарської діяльності вготовляються на бланках офіційні документи, які містять офіційну назву ТОВ «Комінтерн-М». Також на офіційних документах ставляться відтиски печатки, яка містить назву ТОВ «Комінтерн-М». В подальшому вказані документи надсилаються до державних установ та органів. Таким чином, до вказаної символіки мають вільний доступ та її спостерігають громадяни, які з огляду на вид своєї діяльності, мають справу з документами ТОВ «Комінтерн-М».

Виходячи з вище викладеного, а також виходячи з поставлених питань можна зробити наступні висновки:

1) В законі України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», а також в Кримінальному кодексі України немає розширеного поняття «Публічне використання», «Публічне» або «Використання». Зробивши етимологічний аналіз цих слів можна з'ясувати, що слово «Публічний» означає – який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, призначений для широкого відвідування, користування; громадський, привселюдний, гласний, відкритий, загальний, загальнодоступний. «Використання» - це застосовування чогось, вживання чогось, користуватися чимось, застосовувати, застосувати, послуговуватися, послуговуватися (чим), притягати. Окрім цього, в постанові пленуму Верховного суду №4 від 26.04.2002 року «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» в пункті 15 вказане поняття «публічним» - як відкритим (очевидним для інших осіб) способом. Публічність використання будь-якої символіки передбачає вчинення цього діяння у відкритий, привселюдний, загальнодоступний спосіб, в присутності не визначеного кола людей застосування, використання забороненого предмета. Публічність використання забороненої символіки є оціночним, об'єктивним поняттям и повинен вирішуватися в кожній конкретній справі з урахуванням місця, способу, часу, обстановки.

2) В пункті 4 частині 1 ст. 1 закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» вказано, наступне:

символіка комуністичного тоталітарного режиму - символіка, що включає:

а) будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, держав так званої "народної демократії": Народної Республіки Албанії (Соціалістичної Народної Республіки Албанії), Народної Республіки Болгарії, Німецької Демократичної Республіки, Народної Республіки Румунії (Соціалістичної Республіки Румунії), Угорської Народної Республіки, Чехословацької Соціалістичної Республіки, Федеративної Народної Республіки Югославії (Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії) та соціалістичних республік, що входили до її складу, крім тих, що є чинними (діючими) прапорами або гербами країн світу;

б) гімни СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік чи їх фрагменти;

в) прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки;

г) символіку комуністичної партії або її елементи;

ґ) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), особам, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування, працівникам радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

д) зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені подіям, пов'язаним з діяльністю комуністичної партії, із встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у ХХ столітті (крім пам'ятників та пам'ятних знаків, пов'язаних з опором і вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

е) зображення гасел комуністичної партії, цитат осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), осіб, які обіймали керівні посади у вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, органах влади та управління областей, міст республіканського підпорядкування (крім цитат, пов'язаних з розвитком української науки та культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів;

є) назви областей, районів, населених пунктів, районів у містах, скверів,

бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топоніміки населених пунктів, підприємств, установ, організацій, у яких використані імена або псевдоніми осіб, які обіймали керівні посади в комуністичній партії (посаду секретаря районного комітету і вище), вищих органах влади та управління СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік, працювали в радянських органах державної безпеки, а також назви СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік та похідні від них, назви, пов'язані з діяльністю комуністичної партії (включаючи партійні з'їзди), річницями Жовтневого перевороту 25 жовтня (7 листопада) 1917 року, встановленням радянської влади на території України або в окремих адміністративно-територіальних одиницях, переслідуванням учасників боротьби за незалежність України у XX столітті (крім назв, пов'язаних з опором та вигнанням нацистських окупантів з України або з розвитком української науки та культури);

ж) найменування комуністичної партії;

Слово «Комінтерн», «Комуністичний інтернаціонал» не підпадають не під один з вище перелічених пунктів.

Отже, на нашу думку, керівництво ТОВ «Комінтерн-М» не скоювало злочин передбачений ч.1 ст. 436-1 Кримінального кодексу України, а саме – пропаганда комуністичного тоталітарного режиму шляхом публічного використання символіки комуністичного режиму (прапор СРСР) в їх діях відсутня.

Черевко К.О.

**Наукове роз'яснення
щодо наявності/відсутності у вчиненому діянні складу злочину,
передбаченого ст. 436-1 КК України (Виготовлення, поширення
комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного
та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів)**

На кафедрі кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ надійшов лист №1340/119-66/24-2017 з Лозівського відділу поліції ГУНП в Харківській області, в якому були вказані наступні дані: 1 травня 2016 року в період часу з 08 години ранку до 20 години вечора громадянин «Х» на території власного домоволодіння розмістив прапор червоного кольору із зображенням на ньому символіки комуністичного режиму (прапор СРСР) – на червоному стязі зображено поєднання серпа та молота, п'ятикутної зірки та плуга (рала). Територія домоволодіння громадянина «Х» розташована на центральній вулиці селища, через яку пересувається дуже багато людей, які бачили цей прапор, та їздить громадський транспорт. На підставі вищевикладеного у слідчого Лозівського ВП ГУНП в Харківській області виникла необхідність в тлумаченні понять «публічне використання» та «публічне використання комуністичної символіки» з метою встановлення в діях громадянина «Х» ознак злочину, передбаченого ч.1 ст. 436-1 КК України.

Виходячи з наведеного, можна зробити наступні висновки:

1) В Законі України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки», а також в Кримінальному кодексі України немає розширеного поняття «Публічне використання», «Публічне» або «Використання». Зробивши етимологічний аналіз цих слів, можна з'ясувати, що слово «Публічний» означає такий, який відбувається в присутності публіки, людей; прилюдний, призначений для широкого відвідування, користування; громадський, привселюдний, гласний, відкритий, загальний, загальнодоступний. «Використання» – це застосування чогось, вживання чого-небудь, користуватися чимось, послуговуватися, притягати. Окрім цього, в постанові пленуму Верховного суду України № 4 від 26.04.2002 року «Про судову практику в справах про злочини у сфері обігу наркогічних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» в пункті 15 вказане поняття «публічним», тобто відкритим (очевидним для інших осіб) способом. Публічність використання будь-якої символіки передбачає вчинення цього діяння у відкритий, привселюдний, загальнодоступний спосіб, в присутності не визначеного кола людей застосування, використання забороненого предмета. Публічність використання забороненої символіки

є оціночним, об'єктивним поняттям і повинно вирішуватися в кожній конкретній справі з урахуванням місця, способу, часу, обстановки.

2) В частині 2 ст. 1 Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» йдеться про пропаганду комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів ..., а також публічне використання продукції, що містить символіку комуністичного, націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів. Під даною символікою слід розуміти будь-яке зображення державних прапорів, гербів та інших символів СРСР, УРСР (УСРР), інших союзних або автономних радянських республік у складі СРСР, прапори, символи, зображення або інша атрибутика, в яких відтворюється поєднання серпа та молота, серпа, молота та п'ятикутної зірки, плуга (рала), молота та п'ятикутної зірки (ч. 4 ст. 2 ЗУ). Тобто, червоний прапор, який має на своєму зображенні поєднання серпа та молота, п'ятикутної зірки та плуга (рала) повинен відноситися до символіки комуністичного, тоталітарного режиму.

3) Місце вчинення правопорушення територія власного домоволодіння громадянина «Х». Виходячи із поняття ст. 13 Конституції України: власність не повинна використовуватися на шкоду людині і суспільству. Виходячи з цього, особа не в праві вчиняти будь-які злочини або правопорушення навіть на території власного домоволодіння, маєтку, будинку, квартири, тощо.

4) В назві статті 436-1 КК України вказано «Виготовлення, поширення комуністичної, нацистської символіки та пропаганда комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів». Однак в диспозиції статті поняття «пропаганда» не вказано. На наш погляд, вищевказане поняття має велике значення для суб'єктивної сторони цього злочину. Мета пропаганди є ключовим елементом публічного використання комуністичної символіки: а) при проведенні зборів, демонстрацій, свят, мітингів та інших масових заходах; б) використанні при наданні будь-яких послуг, на документації, нанесення на товар, тощо; в) в будь-якій інформаційній діяльності, рекламі, мережі інтернет, тощо. Вивішування прапору Радянського Союзу на покрівлі будинку, на центральній вулиці невеликого містечка під час святкування першотравневих свят та свята Перемоги в Другій світовій війні прямо вказує на обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони цього складу злочину – мета пропаганди комуністичного тоталітарного режиму.

Отже, на нашу думку, громадянин «Х» скоїв злочин, передбачений ч. 1 ст. 436-1 Кримінального кодексу України, а саме – пропаганда комуністичного тоталітарного режиму шляхом публічного використання символіки комуністичного режиму (прапор СРСР).

Ященко А.М.

**Науково-правовий висновок
щодо наявності в діях службових осіб прокуратури м. Харкова ознак
службової недбалості**

Основним безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують належну діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ чи організацій незалежно від форми власності, а також їх службових осіб. Додатковими обов'язковими безпосередніми об'єктами виступають охоронювані законом права, свободи та інтереси окремих громадян, або державні чи громадські інтереси, або інтереси юридичних осіб.

Об'єктивна сторона службової недбалості (ч. 1 ст. 367 КК) характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак:

1) діяння – невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них;

2) наслідків, що виявляються у завданні істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1 ст. 367 КК), або спричиненні тяжких наслідків (ч. 2 ст. 367 КК);

3) причинного зв'язку між діянням і наслідками.

Службова недбалість може проявлятися у:

– бездіяльності – невиконанні службових обов'язків через несумлінне ставлення до них;

– дії, що виступає способом вчинення злочинної бездіяльності (у цьому випадку має місце акт змішаної бездіяльності), – неналежному виконанні службових обов'язків через несумлінне ставлення до них.

Невиконання службових обов'язків означає невчинення (ігнорування) службовою особою дій, передбачених як безумовних для виконання нею по службі. Таке невиконання передбачає бездіяльність службової особи лише за умови, що вона повинна була і могла вчинити дії, що входять до кола її обов'язків у межах повноважень, якими вона наділена на підставі законів та інших нормативно-правових актів. У даному випадку службова особа повністю не виконує свої обов'язки.

Неналежне виконання службових обов'язків – це такі дії службової особи в межах зазначених обов'язків, які виконані нею не відповідно до вимог інтересів служби. У цьому випадку службова особа виконує свої обов'язки несумлінно, діє не до кінця (частково), не вчиняє всіх передбачених установленими вимогами дій, за умови, що повинна була і могла їх виконати належним чином.

Злочин є закінченим з моменту заподіяння істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, державним чи

громадським інтересам або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1 ст. 367 КК), а також спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 367 КК) (матеріальний склад).

Істотною шкодою у ст. 367 КК вважається така шкода, яка в сто і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Суб'єкт службової недбалості – спеціальний, а саме лише службова особа. При цьому слід установити, що службову недбалість допущено службовою особою під час виконання владних, організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій.

Невиконання чи неналежне виконання виключно професійних функцій (застосування лікарем неправильного лікування, невдала операція тощо), навіть якщо це завдало істотної шкоди, не може розцінюватись як службова недбалість.

Суб'єктивна сторона злочину виявляється в необережній формі вини як щодо діяння, так і щодо його наслідків. Службова особа передбачає можливість того, що внаслідок невиконання чи неналежного виконання нею своїх службових обов'язків правам і законним інтересам може бути завдано істотну шкоду або спричинено тяжкі наслідки, але легковажно розраховує на її відвернення (злочинна самовпевненість) або не передбачає такої можливості, хоча повинна була і могла це передбачити (злочинна недбалість). При цьому ставлення службової особи до недбалого виконання своїх службових обов'язків може бути як умисним, так і необережним.

Якщо буде встановлено, що за обставинами справи службова особа не повинна була або не могла передбачити настання суспільно небезпечних наслідків, суб'єктивна сторона складу службової недбалості відсутня.

За суб'єктивною стороною службова недбалість як необережний злочин має відмежовуватись від зловживання владою або службовим становищем. Зловживання владою або службовим становищем є умисним злочином, вчиняючи який службова особа умисно порушує свої службові обов'язки, свідомо діє всупереч інтересам служби, а до наслідків свого діяння може ставитись як умисно, так і необережно.

Кваліфікуючими ознаками злочину (ч. 2 ст. 367 КК) є спричинення ним тяжких наслідків.

Тяжкими наслідками у статті 367 КК вважаються такі наслідки, які у двісті п'ятдесят і більше разів перевищують неоподатковуваний мінімум доходів громадян.

Норма, що передбачає відповідальність за службову недбалість (ст. 367 КК), є загальною щодо інших норм, які встановлюють відповідальність за спеціальні види невиконання або неналежного виконання обов'язків (зокрема, статті 137, 140, 244, 272, 274–276, 287, 288 КК). Кваліфікація дій винної особи за таких умов має здійснюватись за правилами конкуренції загальної та спеціальної норм, тобто за спеціальною нормою.

Резюмуючи викладене вище, слід зазначити, що обов'язковою умовою кримінальної відповідальності службової особи за службову недбалість є наявність у неї обов'язку діяти певним чином і наявність у даних конкретних умовах реальної можливості діяти в такий спосіб. Отже, притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за службову недбалість передбачає встановлення:

- а) змісту обов'язків, що входять до кола повноважень службової особи;
- б) переліку нормативно-правових актів, де такі службові обов'язки встановлені;
- в) того, які саме службові обов'язки були не виконані або неналежно виконані службовою особою;
- г) у якому порядку службова особа повинна була виконувати конкретні обов'язки у даній конкретній ситуації;
- д) у чому саме виявилися допущення нею порушення службових обов'язків;
- е) які наслідки спричинили ці порушення;
- є) безпосереднього зв'язку між невиконанням чи неналежним виконанням службовою особою своїх обов'язків та заподіянням істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб (ч. 1 ст. 367 КК), а також спричинення тяжких наслідків (ч. 2 ст. 367 КК);
- ж) відсутності впливу на службову особу зовнішніх факторів, що не залежали від її волі та об'єктивно не дозволяли виконати свої обов'язки належним чином (зокрема, стихійне лихо, вплив техногенних факторів, дії інших осіб, прояв іншої непереборної сили);
- з) відсутності суб'єктивних чинників, що зумовили невиконання або неналежне виконання особою своїх службових обов'язків (недостатній досвід роботи, неналежна професійна підготовка, поганий стан здоров'я тощо).

Кримінально караним службова недбалість буде тоді, коли обов'язки, невиконання чи неналежне виконання яких спричинило передбачені у ст. 367 КК наслідки, входили до компетенції конкретної службової особи, тобто були визначені законом, указом, постановою, наказом, положенням, інструкцією тощо, і ця особа мала реальну можливість виконати їх належним чином.

Так, наприклад, статтею 1 Закону України «Про прокуратуру» від 05.11.1991 р. (далі – Закон України «Про прокуратуру») визначено, що прокурорський нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів місцевими Радами, їх виконавчими органами, посадовими особами та громадянами здійснюється Генеральним прокурором України і підпорядкованими йому прокурорами.

Предметом нагляду за додержанням і застосуванням законів, відповідно до ст. 19 Закону України «Про прокуратуру» є: 1) відповідність актів, які

видаються всіма органами, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, вимогам Конституції України та чинним законам; 2) додержання законів про недоторканність особи, соціально-економічні, політичні, особисті права і свободи громадян, захист їх честі і гідності, якщо законом не передбачений інший порядок захисту цих прав; 3) додержання законів, що стосуються економічних, міжнаціональних відносин, охорони навколишнього середовища, митниці та зовнішньоекономічної діяльності.

Стаття 15 Закону України «Про прокуратуру» встановлює, що Генеральний прокурор України спрямовує роботу органів прокуратури і здійснює контроль за їх діяльністю, а також відповідно до законів України видає обов'язкові для всіх органів прокуратури накази, розпорядження, затверджує положення та інструкції.

У п. 1 Наказу Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів щодо захисту прав і свобод громадян, державних та публічних інтересів» від 19.09.2005 р. № 3гн вказано, що основним завданням наглядової діяльності є захист гарантованих Конституцією України та законами України прав і свобод людини і громадянина, державних та публічних інтересів. З цією метою, згідно п. 2 цього Наказу, міські, районні, міжрайонні і прирівняні до них прокурори мають забезпечити нагляд за додержанням законів, передусім у діяльності органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, контролюючих та правоохоронних органів.

Частиною 3 Закону України «Про прокуратуру» визначено, що повноваження прокурорів, організація, засади та порядок діяльності прокуратури визначаються Конституцією України, цим Законом, іншими законодавчими актами.

У п. 7 Наказу Генеральної прокуратури України «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» від 19.09.2005 р. № 1, а також у п. 10 Наказу «Про організацію роботи і управління в органах прокуратури України» від 26.12.2011 р. № 1гн встановлено, що робота міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратур має бути організована за галузевим і предметним принципами. Розподіл функціональних обов'язків між працівниками прокуратури здійснюється наказами керівника.

Згідно п. 2.3 розділу 2 Регламенту прокуратури м. Харкова закріплення за працівниками зон (територія) і предметів (тем) є дієвим засобом підвищення ефективності прокурорсько-слідчої діяльності. За кожним працівником визначаються функціональні обов'язки та права, перелік інформації, документів, матеріалів і статистичних даних, необхідних для виконання покладених на нього завдань, прокуратури районного рівня та предметні напрями роботи.

Пунктом 2 Наказу Генеральної прокуратури України «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів» від

07.11.2012 р. № 3гн передбачено, що відповідальність за стан організації прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів, зокрема органами місцевого самоврядування, у прокуратурах міст з районним поділом, міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратурах покладається, як правило, - на перших заступників керівників прокуратур.

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» (в ред. від 20.05.2012 р.) при здійсненні прокурорського нагляду за додержанням і застосуванням законів прокурор має право:

1) безперешкодно за посвідченням, що підтверджує займану посаду, входити у приміщення органів державної влади та органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, підпорядкованості чи приналежності, до військових частин, установ без особливих перепусток, де такі запроваджено; мати доступ до документів і матеріалів, необхідних для проведення перевірки, в тому числі за письмовою вимогою, і таких, що містять комерційну таємницю або конфіденційну інформацію. Письмово вимагати подання в прокуратуру для перевірки зазначених документів та матеріалів, видачі необхідних довідок, в тому числі щодо операцій і рахунків юридичних осіб та інших організацій, для вирішення питань, пов'язаних з перевіркою. Отримання від банків інформації, яка містить банківську таємницю, здійснюється у порядку та обсязі, встановлених Законом України «Про банки і банківську діяльність»;

2) вимагати для перевірки рішення, розпорядження, інструкції, накази та інші акти і документи, одержувати інформацію про стан законності і заходи щодо її забезпечення;

3) вимагати від керівників та колегіальних органів проведення перевірок, ревізій діяльності підпорядкованих і підконтрольних підприємств, установ, організацій та інших структур незалежно від форм власності, а також виділення спеціалістів для проведення перевірок, відомчих і позавідомчих експертиз;

4) викликати посадових осіб і громадян, вимагати від них усних або письмових пояснень щодо порушень закону.

Згідно ч. 1, 2, 3 ст. 21 Закону України «Про прокуратуру» (в ред. від 20.05.2012 р.) - протест на акт, що суперечить закону, приноситься прокурором, його заступником до органу, який його видав, або до вищестоящего органу. У такому ж порядку приноситься протест на незаконні рішення чи дії посадової особи. У протесті прокурор ставить питання про скасування акта або приведення його у відповідність з законом, а також припинення незаконної дії посадової особи, поновлення порушеного права. Протест прокурора зупиняє дію опротестованого акта і підлягає обов'язковому розгляду відповідним органом або посадовою особою у десятиденний строк

після його надходження. Про наслідки розгляду протесту в цей же строк повідомляється прокурору.

Відповідно до п.п. 1, 2 ч. 2 ст. 20 Закону України «Про прокуратуру» (в ред. від 20.05.2012 р.) при виявленні порушень закону прокурор або його заступник у межах своєї компетенції мають право: опротестувати акти виконавчих органів місцевих Рад, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також рішення і дії посадових осіб; вносити подання або протест на рішення місцевих Рад залежно від характеру порушень.

З аналізу наведених норм, вбачається, що заступники керівників прокуратур міст з районним поділом, міських, районних, міжрайонних та інших прирівняних до них прокуратур мали право вносити подання або протест на рішення місцевих Рад лише при виявленні порушень закону за результатами проведеної перевірки додержання місцевими Радами вимог чинного законодавства під час прийняття відповідних рішень.

Невнесення подання або протесту на рішення місцевих Рад при виявленні порушень закону за умови реальної можливості діяти в такий спосіб може стати приводом для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за службову недбалість. Визначення можливості (чи неможливості) виконання службовою особою своїх обов'язків здійснюється за допомогою відповідних об'єктивних та суб'єктивних факторів.

До об'єктивних факторів належать зовнішні умови, в які поставлена службова особа (забезпечення охорони матеріальних цінностей, наявність транспорту чи людських ресурсів), а до суб'єктивних – особливості цієї особи (її фізичні дані, ступінь інтелектуального розвитку, наявність спеціальних знань, досвіду роботи тощо). В нашому випадку на користь позиції, що відстоюється, свідчать чисельні факти, а саме: наявний розподіл функціональних обов'язків в прокуратурі міста Харкова; наявність рапортів безпосередніх виконавців в нарядах відповідних наглядових проваджень, в яких зазначається про безумовне дотримання вимог законів України при виділенні земельних учасників у місті Харкові; наявність висновків державної експертної установи щодо цих або аналогічних питань; позиція господарського суду Харківської області з приводу відмови від позовних вимог щодо цих або аналогічних фактів; присутність прокурора на сесіях Харківської міської ради; фактична наявність об'єктів нерухомості що була передбачена змістом рішення Харківської міської ради.

При службовій недбалості за наявності об'єктивної можливості діяти так, як того вимагають інтереси служби, службова особа безвідповідально, неякісно ставиться до виконання своїх обов'язків, у зв'язку з чим виконує їх неналежним чином (поверхово, неуважно несумлінно) або взагалі не виконує.

Поверхове, неуважне або несумлінне ставлення службової особи до своїх службових обов'язків має бути підтверджено різними видами дисциплінарних стягнень.

Так, згідно зі ст. 8 Дисциплінарного статуту прокуратури України (далі – Дисциплінарного статуту) дисциплінарні стягнення щодо прокурорсько-слідчих працівників, застосовуються за невиконання чи неналежне виконання службових обов'язків або за проступок, який порочить його як працівника прокуратури.

Дисциплінарними стягненнями відповідно до ст. 9 цього нормативно-правового акту є: 1) догана; 2) пониження в класному чині; 3) пониження в посаді; 4) позбавлення нагрудного знаку «Почесний працівник прокуратури України»; 5) звільнення; 6) звільнення з позбавленням класного чину.

Статтею 11 Дисциплінарного статуту визначено, що дисциплінарне стягнення має відповідати ступеню вини та тяжкості проступку. Прокурор, який вирішує питання про накладення стягнення, повинен особисто з'ясувати обставини проступку та одержати письмове пояснення від особи, яка його вчинила. В разі необхідності може бути призначено службову перевірку.

Відповідно до ст. 12 Дисциплінарного статуту стягнення застосовується протягом одного місяця з дня виявлення проступку, не враховуючи часу службової перевірки, тимчасової непрацездатності працівника та перебування його у відпустці, але не пізніше одного року з дня вчинення проступку. Строк проведення службової перевірки не може перевищувати двох місяців. За один і той самий проступок може бути накладене тільки одне дисциплінарне стягнення.

Згідно зі ст. 13 цього нормативно-правового акту про накладення дисциплінарного стягнення видається наказ прокурора, який оголошується працівнику під розписку. Копія наказу додається до особової справи. З наказом можуть бути ознайомлені працівники відповідної прокуратури. Накази Генерального прокурора, в необхідних випадках, доводяться до відома особового складу органів прокуратури України.

В аналізованому випадку на користь відстоюваної позиції додатково можуть свідчити і такі обставини:

1. У 2009 році фігуранта було представлено до присвоєння класного чину державний радник юстиції III класу (присвоєно Указом Президента України).

2. У 2011 році також Указом Президента України було присвоєно почесне звання – Заслужений юрист України.

3. Протягом усього часу перебування в посаді не було накладено жодного стягнення.

4. Жодного разу дії фігуранта не ставали предметом ані службової перевірки, ані службового розслідування.

5. Належне професійне виконання службових обов'язків, зокрема і щодо земельної сфери, підтверджуються актами інспекторської перевірки 2009 року та комплексної перевірки 2013 року.

Яценко А.М.

Науково-правовий висновок

13 березня 2017 р. до Харківського національного університету внутрішніх справ надійшло звернення за № 1/П-60 гр. Поповича Є. М. із проханням надати науково-правовий висновок з питань відповідності вимогам Закону України «Про запобігання корупції» дій гр. Попович І. М. під час заповнення нею електронної декларації за 2015 р. та наявності або відсутності в її діях складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України «Декларування недостовірної інформації».

Науковцями кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ на звернення гр. Поповича Є. М. від 11.03.2017 р. проведено аналіз поставлених у ньому питань, за результатами якого повідомляємо таке.

У відповідності до ст. 366-1 КК України подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації, караються штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують правильну (належну) діяльність відповідних суб'єктів декларування у частині подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції». Предметом злочину є декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції».

З об'єктивної сторони декларування недостовірної інформації може полягати у дії (подання завідомо недостовірних відомостей у декларації) або бездіяльності (неподання зазначеної декларації).

Подання завідомо недостовірних відомостей у декларації – це внесення суб'єктом декларування неправдивої (невідповідної, такої, що повністю або частково не відповідає дійсності) інформації та подальше її розміщення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань протидії корупції (далі – Національне агентство).

Неподання зазначеної інформації – це ухилення від подання такої інформації, тобто не заповнення її на офіційному веб-сайті Національного

агентства через недодержання суб'єктом декларування встановлених законодавством строків. Відповідно до ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» до декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, вносяться відомості за минулий рік і вона подається щорічно до 1 квітня кожного наступного року. Проте у ч. 3 ст. 49 того ж Закону України передбачено: коли за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування не подав декларацію, Національне агентство письмово повідомляє його про факт її неподання і суб'єкт декларування повинен протягом десяти днів з дня отримання такого повідомлення подати декларацію у порядку, визначеному у ч. 1 ст. 45 цього Закону України. Звідси випливає, що в кінцевому рахунку неподання декларації вважатиметься така бездіяльність, яка має місце після закінчення десяти днів з моменту отримання суб'єктом декларування зазначеного письмового повідомлення, якщо відсутні обставини, які б перешкождали належному виконанню цього обов'язку (тяжка хвороба суб'єкта декларування, виведення з ладу комп'ютерної техніки та комунікацій, стихійне лихо тощо).

Передбачений ст. 366-1 КК злочин є закінченим з моменту вчинення зазначених вище дії чи бездіяльності. У той же час, відповідальність за цією статтею за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Суб'єктом аналізованого злочину є суб'єкти декларування, про яких йдеться в абз. 1 примітки до ст. 366-1 КК, а саме особи, які відповідно до частин 1 та 2 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Із суб'єктивної сторони декларування недостовірної інформації передбачає прямий умисел, оскільки винний подає у декларації завідомо недостовірні відомості або ухиляється від її подання за наявності обов'язку вчинити передбачені законом дії та реальної можливості виконати цей обов'язок. Для притягнення до відповідальності за вчинення цього злочину необхідно довести наявність такого умислу, а саме те, що суб'єкт декларування усвідомлював недостовірність відомостей, які він зазначив у декларації, або усвідомлював обов'язок подання декларації, проте ухилився від виконання цього обов'язку, незважаючи на реальну можливість його виконання.

Кримінальна відповідальність за злочин, передбачений ст. 366-1 КК, не настає:

1) за необережне припущення помилки при складанні декларації (через неухважність, похибки у підрахунках, поспішність тощо);

2) за неподання декларації після закінчення десяти днів з моменту отримання суб'єктом декларування письмового повідомлення Національного агентства про факт її неподання за наявності обставин, які б перешкождали належному виконанню цього обов'язку;

3) за несвоєчасне подання декларації, яке вчинене ненавмисно, але без поважних причин.

Несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді накладення штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (ст. 172-6 КУпАП «Порушення вимог фінансового контролю»). При цьому, відповідальність за цією статтею за подання завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму від 100 до 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

У разі подання завідомо недостовірних відомостей стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму менше 100 мінімальних заробітних плат, до суб'єкта декларування може бути застосовано лише дисциплінарну відповідальність.

Резюмуючи викладене вище, слід зазначити, що норми, передбачені ст. 366-1 КК України, а також ст. 172-6 КУпАП, мають бланкетний характер, що зумовлює для встановлення їх змістовних ознак обов'язкове звернення до приписів Закону України «Про запобігання корупції».

Законом України «Про запобігання корупції» визначено правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

Згідно ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – Національне агентство) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику.

Статтею 8 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що основною формою роботи Національного агентства є засідання, що проводяться не рідше одного разу на тиждень. Порядок денний засідань затверджується Національним агентством. Рішення Національного агентства приймаються більшістю голосів від його загального складу.

Повноваження Національного агентства визначені ст. 11 Законом України «Про запобігання корупції». Так, до повноважень Національного агентства, серед іншого, належать:

– здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб;

– інші повноваження, визначені законом.

Частина 5 ст. 12 Закону України «Про запобігання корупції» встановлює, що нормативно-правові акти Національного агентства підлягають державній реєстрації Міністерством юстиції України та включаються до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів.

Нормативно-правові акти Національного агентства після включення до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів опубліковуються державною мовою в офіційних друкованих виданнях.

Нормативно-правові акти Національного агентства, які пройшли державну реєстрацію, набирають чинності з дня офіційного опублікування, якщо інше не передбачено самими актами, але не раніше дня офіційного опублікування.

Статтю 46 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено інформацію, що зазначається в декларації.

У декларації, серед іншого, зазначаються відомості про об'єкти нерухомості, що належать суб'єкту декларування та членам його сім'ї на праві приватної власності, включаючи спільну власність, або знаходяться у них в оренді чи на іншому праві користування, незалежно від форми укладення правочину, внаслідок якого набуто таке право. Такі відомості включають:

а) дані щодо виду, характеристики майна, місцезнаходження, дату набуття майна у власність, оренду або інше право користування, вартість майна на дату набуття його у власність, володіння або користування;

б) у разі якщо нерухоме майно перебуває у спільній власності, про усіх співвласників такого майна вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. У разі якщо нерухоме майно перебуває в оренді або на іншому праві користування, про власника такого майна також вказуються відомості, зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, або найменування відповідної юридичної особи із зазначенням коду Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців.

У декларації зазначаються також відомості про об'єкти декларування, передбачені пунктами 2–8 частини першої цієї статті, що є об'єктами права власності третьої особи, якщо суб'єкт декларування або член його сім'ї отримує чи має право на отримання доходу від такого об'єкта або може прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти щодо такого об'єкта дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним.

Рішенням Національного агентства від 11 серпня 2016 р. № 3 (із змінами, внесеними рішенням Національного агентства від 06.09.2016 року № 18, від 30.09.2016 року № 57, від 03.11.2016 № 106, від 13.01.2017 № 24, від 22.02.2017 № 59, від 16.03.2017 № 85) затверджено Роз'яснення щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно заходів фінансового контролю.

У п. 11 вказаного Роз'яснення Національне агентство доводить до відома декларантів, що більшість об'єктів декларування (а саме: нерухомість, об'єкти незавершеного будівництва, цінне рухоме майно, транспортні засоби, цінні папери, корпоративні права, юридичні особи, кінцевим бенефіціарним власником (контролером) яких є суб'єкт декларування або члени його сім'ї, нематеріальні активи, грошові активи, фінансові зобов'язання, членство в громадських об'єднаннях або входження до їхніх органів) декларується відповідно до їх наявності станом на останній день звітного періоду. Наприклад, при поданні щорічної декларації, якщо зазначені об'єкти станом на 31 грудня попереднього року не перебувають у володінні, користуванні або власності (для різних об'єктів передбачено різні права – див. відповідні розділи декларації) суб'єкта декларування або членів його сім'ї, то вони не повинні відображатися в декларації, навіть якщо вони перебували на такому праві упродовж певного часу у звітному періоді. Водночас щодо деяких об'єктів Закон передбачає їх декларування незалежно від наявності станом на останній день звітного періоду. Це стосується доходів, у тому числі подарунків, які були отримані (нараховані) у звітному періоді, видатків та правочинів, вчинених у звітному періоді, посади чи роботи, що виконувалися за сумісництвом. Наприклад, Закон зобов'язує декларувати видатки та всі правочини, вчинені у звітному періоді, на підставі яких у суб'єкта декларування виникає або припиняється право власності, володіння чи користування, у тому числі спільної власності, на нерухоме або рухоме майно, нематеріальні та інші активи, а також виникають фінансові зобов'язання. Такі відомості зазначаються у разі, якщо розмір відповідного видатку (вартість предмета правочину) перевищував 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня звітного року. Зазначені видатки та правочини відображаються незалежно від того, чи залишається предмет, який був придбаний (набутий) внаслідок відповідного видатку чи правочину, у суб'єкта декларування станом на кінець звітного періоду.

У п. 26 Національне агентство роз'яснює, що відповідно до вимог Закону суб'єкт декларування повинен задекларувати усі об'єкти нерухомості незалежно від їх вартості, що належать йому на праві власності, знаходяться у нього на праві оренди чи іншого права користування станом на останній день звітного періоду (31 грудня звітного року для щорічної декларації).

З урахуванням системного аналізу зазначених вище норм та роз'яснень, наданих центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, можна дійти висновку про те, що у декларації зазначають виключно об'єкти нерухомості, що є у власності суб'єкта декларування або членів його сім'ї станом на 31 грудня звітного року.

Момент набуття права власності за договором визначено у ст. 334 Цивільного кодексу України.

Право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом.

Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає у набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним.

Права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону.

З Витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності можна встановити, що з 16.12.2015 року право власності на житловий будинок та земельну ділянку, розташовані за адресою: Харківська обл., Дергачівський р-н, с. Черкаська Лозова, вулиця Флорінка, будинок 4, зареєстровано за ТОВ «АІА ІНТЕРНЕЙШНЛ ГРУП ІНК» (копія Витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності від 16.12.2015 р. № 49986503 (об'єкт нерухомого майна – житловий будинок); копія Витягу з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно про реєстрацію права власності від 16.12.2015 р. № 49974445 (об'єкт нерухомого майна – земельна ділянка)).

Таким чином, з 16.12.2015 року (як і станом на 31.12.2015 року) право власності на вказані об'єкти нерухомості не належать члену сім'ї суб'єкта декларування, а тому не повинні відображатись у електронній декларації за 2015 рік.

Крім того, слід акцентувати, що згідно з п. 12.1 розділу 12 «Розподіл прибутків та збитків» Статуту ТОВ «АІА ІНТЕРНЕЙШНЛ ГРУП ІНК», чистий прибуток, одержаний після сплати процентів по кредитах банків, сплати податків та інших платежів до бюджету, залишається у повному розпорядженні Товариства, яке визначає напрями його використання. За даними Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, кінцевим бенефіціарним власником

(контролером) ТОВ «АІА ІНТЕРНЕЙШНЛ ГРУП ІНК» є Потапова Т. М. (копія Витягу з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб підприємців та громадських формувань). ТОВ «АІА ІНТЕРНЕЙШНЛ ГРУП ІНК», шляхом проведення реконструкції, використовувало вищезазначене майно у господарській діяльності у спосіб, визначений Статутом Товариства.

У зв'язку з цим, об'єкт декларування – житловий будинок та земельна ділянка, що розташовані за адресою: Харківська обл., Дергачівський р-н, с. Черкаська Лозова, вулиця Флорінка, будинок 4, не приносить доходу суб'єкту декларування або членам його сім'ї та не надає право на отримання такого доходу від цього об'єкта або права суб'єкту декларування або членам його сім'ї прямо чи опосередковано (через інших фізичних або юридичних осіб) вчиняти щодо об'єкта декларування дії, тотожні за змістом здійсненню права розпорядження ним. Відтак, такий об'єкт декларування ще й на виконання приписів ч. 3 ст. 46 Закону України «Про запобігання корупції» не має бути зазначений в електронній декларації у розділі «Об'єкти нерухомості».

З урахуванням викладеного, не зазначення Попович І. М. у електронній декларації за 2015 рік у розділі «Об'єкти нерухомості» житлового будинку та земельної ділянки, розташованих за адресою: Харківська обл., Дергачівський р-н, с. Черкаська Лозова, вулиця Флорінка, будинок 4, не є подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України «Про запобігання корупції», а тому не утворює об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України. Ця обставина, вочевидь, засвідчує і відсутність вини в діях Попович І. М., оскільки висновок про її наявність, форму, вид, спрямованість умислу, мотиви дій може бути зроблений лише на підставі аналізу зовнішнього їх прояву – вчинення дії або бездіяльності. Зазначене, як наслідок, засвідчує відсутність складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, як такого.

В цій частині дії Попович І. М. під час заповнення електронної декларації на 2015 рік відповідають вимогам Закону України «Про запобігання корупції».

Узагальнюючий висновок:

1) у діянні Попович І. М. щодо невнесення нею при поданні електронної декларації за 2015 рік у розділі «Об'єкти нерухомості» житлового будинку та земельної ділянки, розташованих за адресою: Харківська обл., Дергачівський р-н, с. Черкаська Лозова, вулиця Флорінка, будинок 4, відсутній склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України;

2) дії Попович І. М. щодо невнесення нею при поданні електронної декларації за 2015 рік у розділі «Об'єкти нерухомості» житлового будинку

та земельної ділянки, розташованих за адресою: Харківська обл., Дергачівський р-н, с. Черкаська Лозова, вулиця Флорінка, будинок 4, повністю відповідають вимогам Закону України «Про запобігання корупції».

Бугайчук К.Л., Марчук М.І.

**Науковий висновок
за матеріалами конституційного звернення Балаценка І.В. щодо
офіційного тлумачення положень пункту 2 частини першої статті 445
Кримінального процесуального кодексу України у взаємозв'язку з
положеннями частини першої статті 58 Конституції України, частини
першої статті 5 цього Кодексу**

І. Огляд матеріалів справи

Із матеріалів, що надійшли до Харківського національного університету внутрішніх справ з Конституційного Суду України, вбачається наступне:

1. Суб'єкт конституційного звернення просить розтлумачити положення частини 1 статті 58 Конституції України щодо зворотної дії нормативно-правових актів у часі відносно застосування пункту 2 частини 1 статті 445 КПК України.

2. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII, який набрав чинності 28 березня 2015 року, змінив зміст статті 445 Кримінального процесуального кодексу України.

Так вона була доповнена пунктом 2: «Підставами для перегляду судових рішень Верховним Судом України, що набрали законної сили, є: неоднакове застосування судом касаційної інстанції однієї і тієї самої норми права, передбаченої цим Кодексом, що зумовило ухвалення різних за змістом судових рішень».

3. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ розглядав справу суб'єкта звернення і 15 січня 2015 року за нормами, які діяли до прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», виніс постанову у його відношенні.

4. 24 грудня 2015 року Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України відмовила захиснику суб'єкта звернення у задоволенні розгляду заяви про перегляд справи з підстав, зазначених у пункті 2 статті 445, мотивуючи рішення тим, що при винесенні рішення Вищим спеціалізованим судом від 15 січня 2015 року Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII не набрав чинності, а зворотної сили кримінально-процесуальне законодавство не має.

5. На думку суб'єкта звернення це суперечить положенням частини 1 статті 58 Конституції України, оскільки Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII до статті 445 КПК України внесені зміни, що встановлюють норми «більш сприятливі для учасників провадження» і тому на них мають розповсюджуватися вимоги частини 1 статті 58 Конституції України щодо зворотної дії нормативних актів в часі.

II. Умови, що необхідно враховувати при науковому обґрунтуванні порушеного у конституційному зверненні питання

Відповідно до статті 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю.

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Стаття 22 Конституції України встановлює, що права і свободи людини і громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними.

Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані.

При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Стаття 55 Конституції України закріплює, що права і свободи людини і громадянина захищаються судом.

Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб.

Кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду України, викладеної ним у Рішенні від 25 грудня 1997 року (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води), суд не може відмовити у правосудді, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх права і свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. При цьому відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв, скарг, оформлених відповідно до чинного законодавства, є порушенням права на судовий захист, яке згідно зі статтею 64 Конституції України не може бути обмежене.

Згідно правової позицією Конституційного Суду України, викладеної ним у Рішенні від 14 грудня 2011 року (справа про оскарження бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо заяв про злочини), утвердження правової держави, відповідно до приписів статті 1, другого речення частини 3 статті 8, статті 55 Основного Закону України, полягає, зокрема, у гарантуванні

кожному судового захисту прав і свобод, а також у запровадженні механізму такого захисту.

Конституційним Судом України в Рішенні від 25 листопада 1997 року (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи) сформульовано правову позицію, за якою удосконалення законодавства в контексті статті 55 Конституції України має бути поступовою тенденцією, спрямованою на розширення судового захисту прав і свобод людини, зокрема судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень. Ця правова позиція кореспондується з положеннями статті 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо ефективного засобу юридичного захисту за порушення, вчинені особами, які здійснюють свої офіційні повноваження. Реалізація права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності вказаних суб'єктів має відповідати також вимозі стосовно доступності правосуддя, про що зазначено у міжнародних правових документах – Загальній декларації прав людини (стаття 8), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (стаття 14), Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 року (пункт 4).

III. Аналіз офіційних тлумачень статті 58 Конституції України, що здійснені Конституційним Судом України

1. Рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції України та статей 243-21, 243-22, 243-25 Цивільного процесуального кодексу України (у справі щодо несумісності депутатського мандата від 13.05.1997 № 1-зп).

Частиною 1 статті 58 Конституції України передбачено, що закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Конституційним Судом України наголошено, що дію нормативно-правового акта в часі треба розуміти як таку, що починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події чи факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце. Дія закону чи іншого нормативно-правового акту поширюється тільки на ті відносини, які виникли після набуття ним чинності. Це є однією з найважливіших гарантій правової стабільності, впевненості суб'єктів права у тому, що їх правове становище не погіршиться з прийняттям нового закону чи іншого нормативно-правового акту. При цьому виключно законодавчий орган влади (Верховна Рада України) в змозі розповсюдити дію закону на правовідносини, що виникли до набрання ним чинності (так звана «спеціальна вказівка законодавця»).

2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Національного банку України щодо офіційного тлумачення положення частини 1 статті 58 Конституції України (справа про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів від 09.02.1999 № 1-рп/99).

Суб'єкт права на конституційне звернення – Національний банк України – просить дати офіційне тлумачення положення частини 1 статті 58 Конституції України, яке визначає, що закони та інші нормативно-правові акти мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, і чи поширюється це положення на юридичних осіб.

За загальновизнаним принципом права закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі. Цей принцип закріплений у частині 1 статті 58 Конституції України, за якою дію нормативно-правового акту в часі треба розуміти так, що вона починається з моменту набрання цим актом чинності і припиняється з втратою ним чинності, тобто до події, факту застосовується той закон або інший нормативно-правовий акт, під час дії якого вони настали або мали місце.

Конституція України, закріпивши частиною 1 статті 58 положення щодо неприпустимості зворотної дії в часі законів та інших нормативно-правових актів, водночас передбачає їх зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загальновизнаним принципом права. Тобто щодо юридичної відповідальності застосовується новий закон чи інший нормативно-правовий акт, що пом'якшує або скасовує відповідальність особи за вчинене правопорушення під час дії нормативно-правового акта, яким визначались поняття правопорушення і відповідальність за нього.

Відповідальність можлива лише за наявності в законі чи іншому нормативно-правовому акті визначення правопорушення, за яке така юридична відповідальність особи передбачена, і яка може реалізовуватись у формі примусу зі сторони уповноваженого державою органу.

Тому Конституційний Суд України дійшов висновку, що положення частини 1 статті 58 Конституції України про зворотну дію в часі законів та інших нормативно-правових актів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, стосується фізичних осіб і не поширюється на юридичних осіб.

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 05.04.2001 № 3-рп.

Суперечку щодо конституційності статті 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 23 березня 1999 року Конституційний Суд України вирішує таким чином. Конституція України закріпила принцип незворотності дії

в часі законів та інших нормативно-правових актів (частина 1 статті 58). Це означає, що дія закону та іншого нормативно-правового акту не може поширюватися на правовідносини, які виникли і закінчилися до набрання чинності цим законом або іншим нормативно-правовим актом.

Закріплення принципу незворотності дії в часі законів та інших нормативно-правових актів є гарантією безпеки людини і громадянина, довіри до держави.

Винятки з цього конституційного принципу, тобто надання закону або іншому нормативно-правовому акту зворотної сили, передбачено частиною 1 статті 58 Конституції України, а саме: коли закони або інші нормативно-правові акти пом'якшують або скасовують відповідальність особи.

Отже, відповідно до офіційних тлумачень змісту частини 1 статті 58 Конституції зворотна дія в часі нормативно-правового акта застосовується тільки у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують юридичну відповідальність особи, що є загально визнаним принципом права.

Якщо нормативно-правовий акт скасовує норму права, якою встановлюється відповідальність (тобто нормативну підставу), або вводить додаткові підстави звільнення від відповідальності, або пом'якшує санкції за порушення такої норми (тобто запроваджує менш суворі негативні наслідки майнового, організаційного та особистісного характеру), в такому разі до особи можуть бути застосовані положення щодо зворотної дії нормативно-правового акту в часі.

В цьому випадку моване йде про зміну процесуального порядку притягнення до відповідальності або розгляду справи, або зміни форми правозастосовного акту про притягнення особи до юридичної відповідальності тощо.

IV. Дія Кримінального процесуального кодексу України в часі. Порядок розгляду заяви обвинуваченого. Практика Європейського суду з прав людини

Згідно статті 5 КПК України процесуальна дія проводиться, а процесуальне рішення приймається згідно з положеннями цього Кодексу, чинними на момент початку виконання такої дії або прийняття такого рішення.

Повернення процесу (процесуальних дій) неможливе. Це положення логічно впливає з частини 1 статті 5 КПК.

На відміну від норм кримінального закону не можна стверджувати, що норми кримінально-процесуального закону однозначно надають «покращення» або «погіршення» положення особи під час відповідного процесу. Можна припускати, що деякі додаткові механізми захисту прав (збільшення чи розширення процесуальних прав) зможуть більш якісно реалізувати гарантовані права, однак це жодним чином не є пом'якшенням або скасуванням відповідальності.

Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 11 березня 2010 року (справа щодо офіційного тлумачення термінів «найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження») зазначав, що право на судовий захист забезпечується конституційними гарантіями здійснення правосуддя судами, утвореними на підставі Конституції України, та у визначеному законом порядку.

Частина 1 статті 8 Конституції України закріплює, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права.

Конституційний Суд України у Рішенні від 02 листопада 2004 року (справа про призначення судом більш м'якого покарання), акцентував: «Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо».

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях визначив окремі ознаки принципу верховенства права у розбудові національних систем правосуддя та здійсненні судочинства, яких мають дотримуватись держави – члени Ради Європи, що підписали Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, у справі «Пономарьов проти України» Європейський суд з прав людини наголосив, що «право на справедливий судовий розгляд, яке гарантовано пунктом 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, має розумітися у світлі преамбули Конвенції, у відповідній частині якої зазначено, що верховенство права є спільною спадщиною Високих Договірних Сторін. Одним з фундаментальних аспектів верховенства права є принцип правової визначеності, який передбачає повагу до принципу *res judicata* – принципу остаточності рішень суду. Цей принцип стверджує, що жодна зі сторін не має права вимагати перегляду остаточного та обов'язкового рішення суду просто тому, що вона має на меті добитися нового слухання справи та нового її вирішення».

Однак за обставин, викладених у конституційному зверненні, повернення процесу (процесуальних дій) не відбувається, повага до рішення суду, його остаточність та обов'язковість жодним чином не ставляться під сумнів. Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII лише встановлює новий процесуальний порядок відповідно до якого приймається рішення.

Окрім цього, необхідно звернути увагу на підпункт 2 пункту 2 Прикінцевих та перехідних положень Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», де чітко визначено: «заяви, що надійшли до Верховного Суду України та рішення за якими не було прийнято на день набрання чинності цим Законом, переглядаються у порядку, що діяв на день їх надходження».

Суб'єкт права на конституційне звернення І.В. Балаценко вказує, що 24 грудня 2015 року (після набуття чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд») Судова палата у кримінальних справах Верховного Суду України відмовила його захиснику у задоволенні заяви про перегляд Верховним Судом України Ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 січня 2015 року у справі № 5-168км15 з підстав неоднакового застосування норм Кримінального процесуального кодексу України.

В матеріалах справи, що надійшли від Конституційного Суду України, не вказана дата подання заяви захисником про перегляд справи до судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України. Натомість, виходячи з підстав подання вбачається цілком логічним, що вона була подана після 28 березня 2015 року, тобто після набрання чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII, адже її подали з підстав, що введені до КПК саме цим законом (пункт 2 частини 1 статті 445 КПК). Подати її раніше, до набрання чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд», захисник обвинуваченого не міг, бо в такому випадку Судова палата з розгляду кримінальних справ Верховного Суду України відмовила б йому ще на етапі її прийняття до розгляду, як таку, що не містить правових підстав для перегляду.

Висновки

1. Вважаємо, що дана справа не стосується тлумачення норми Конституції України (частина 1 статті 58) щодо зворотної дії нормативно-правового акту в часі, а Верховний Суд України помилково обґрунтував своє рішення цією підставою.

2. Про зворотну дію нормативно-правового акту мова повинна йти виключно у випадках скасування чи пом'якшення юридичної відповідальності фізичної особи, що і зафіксовано у рішеннях Конституційного Суду України та Європейського Суду з прав людини, що були нами проаналізовані.

За обставин, викладених у конституційному зверненні, мова про скасування чи пом'якшення юридичної відповідальності фізичної особи не йде; повернення процесу (процесуальних дій) не відбувається, повага до рішення суду, його остаточність та обов'язковість жодним чином не ставляться під сумнів. У даній ситуації Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року № 192-VIII лише встановлює новий процесуальний порядок, згідно з яким приймається рішення.

3. З тексту конституційного звернення щодо відмови Судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України захиснику суб'єкта звернення у задоволенні розгляду заяви про перегляд справи з підстав,

зазначених у пункті 2 статті 445 Кримінального процесуального кодексу України не вбачається можливим однозначно встановити, коли саме заява І.В. Балаценка надійшла до Верховного Суду України: до 28 березня 2015 року чи після цієї дати?

У разі, якщо заява про перегляд надійшла до Верховного Суду України після 28 березня 2015 року, судом незаконно відмовлено у її розгляді, адже після вказаної дати у Верховного Суду України були відповідні повноваження.

Якщо мова йде про перегляд Верховним Судом України рішень суду касаційної інстанції, постановлених до 28 березня 2015 року, з підстав, передбачених пунктом 2 частини 1 статті 445 КПК, то Перехідні положення Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12 лютого 2015 року №192-VIII (підпункт 2 пункту 2) встановлюють, що «заяви, що надійшли до Верховного Суду України та рішення за якими не було прийнято на день набрання чинності цим Законом, переглядаються у порядку, що діяв на день їх надходження». Тобто, рішення за якими не було прийнято на день набрання чинності цим Законом та заяв, що надійшли до Верховного Суду України та рішення за якими не було прийнято на день набрання чинності цим Законом стосуються тільки тих заяв, які подані/подані і прийняті у відповідності до положень КПК та інших нормативних актів, які діяли на момент подання заяви (до 28 березня 2015 року) і з підстав що містилися в них до набрання чинності Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд».

Бандурка О.М., Марчук М.І.

Висновок

на звернення Генеральної прокуратури України стосовно наукового (доктринального) тлумачення положень частини 3 статті 28 Закону України «Про Конституційний Суд України» у взаємозв'язку зі статтею 24 Конституції України щодо рівності громадян перед законом

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України», діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень (стаття 5).

Стаття 63 Закону України «Про Конституційний Суд України» встановлює, що рішення приймаються, висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду України.

Пропозиції суддів Конституційного Суду України до проекту рішення чи висновку голосуються у порядку надходження.

Судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування, крім випадків, передбачених частиною першою статті 19-1 цього Закону, в яких вони зобов'язані утриматись від голосування.

Рішення і висновки Конституційного Суду України мотивуються письмово, підписуються окремо суддями Конституційного Суду України, які голосували за їх прийняття, і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються. Вони є остаточними і не підлягають оскарженню.

Підписання суддею Конституційного Суду України рішення, висновку Конституційного Суду України є обов'язковим.

Виходячи з системного аналізу змісту положень статті 149 та статті 126 Конституції України, зокрема частин 1 та 3, одним з елементів спеціального статусу суддів Конституційного Суду України є гарантії їх діяльності, що мають сприяти неупередженості та об'єктивності суддів при розгляді ним справ різних категорій, прийнятті рішень та дачі висновків. Серед них ключове місце посідає недоторканність суддів.

У резолютивній частині Рішення Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року №19-рп/2004, суд наголосив на тому, що недоторканність суддів – один із елементів їхнього статусу. Вона не є особистим привілеєм, а має публічно-правове призначення – забезпечити здійснення правосуддя неупередженим, безстороннім і справедливим судом. Зміст недоторканності суддів, як умови виконання ними професійних обов'язків, не обмежується визначеною у частині третій цієї статті гарантією, згідно з якою суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом.

Конституційний Суд України окремо зауважив на тому, що додаткові гарантії незалежності і недоторканності суддів, крім уже передбачених Конституцією України, можуть встановлюватися також законами. Не допускається зниження рівня гарантій незалежності і недоторканності суддів у разі прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів.

Відповідно до частини 3 статті 28 Закону України «Про Конституційний Суд України», судді єдиного органу конституційної юрисдикції не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України. У даному випадку варто мати на увазі, що судді Конституційного Суду України під час розгляду справ та прийнятті рішень, окрім закону керуються ще й власними переконаннями та сумлінням.

Суддівська недоторканість знаходить прояв у цілій низці захисних механізмів, що втілюються в певній системі суддівських імунітетів, основними елементами яких є такі:

- індемнітет, як невідповідальність судді за висловлену ним при здійсненні правосуддя думку або прийняте рішення, за умови, що вироком суду, який набрав законної сили, не буде встановлена винуватість судді у злочинному зловживанні;
- матеріально-правовий імунітет як такий, що визначає межі цивільно-правової відповідальності судді;
- процесуальний імунітет як такий, що полягає в ускладненій процедурі притягнення судді до кримінальної, адміністративної, дисциплінарної відповідальності, а також в особливому порядку проведення окремих слідчих дій.

Таким чином, доходимо висновку про наявність окремої додаткової законодавчої гарантії недоторканності суддів Конституційного Суду України, передбаченої Законом України «Про Конституційний Суд України» у вигляді спеціального правового імунітету (неможливості притягнення) до будь-якого виду юридичної відповідальності кожного конкретного судді за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегіях при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України (за винятком відповідальності за образу чи наклеп).

Підтвердженням даного висновку слугує і той факт, що серед предметів злочину, передбаченого частиною 1 статті 375 Кримінального кодексу України, відсутній такий акт як висновок. Разом з тим, згідно із Законом України «Про Конституційний Суд України» актами Конституційного Суду України є рішення, висновки та ухвали. Рішення приймаються, а висновки даються по суті з питань, віднесених до повноважень Конституційного

Суду України, а ухвали – з процедурних питань (початок провадження, рух справи, припинення чи закриття провадження тощо). Це дає формально-юридичні підстави констатувати, що дія цієї норми Кримінального кодексу України не поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку з наданням Конституційним Судом України вищезгаданого висновку. Відтак, навіть за умови виявлення у наданому органом конституційної юрисдикції висновку окремих ознак завідомої неправомірності (а таке на практиці цілком виключати не можна), жодних юридичних підстав для притягнення суддів Конституційного Суду України до кримінальної відповідальності не існує. При чому, такий підхід має застосовуватися до всіх суддів-підписантів висновку, – як тих, що голосували за нього, так і тих, що його не підтримали (аргументи наведено вище).

Слід також зазначити, що окремі правники не відносять рішення Конституційного Суду України до предмету злочину, передбаченого статтею 375 КК України, аргументуючи це й тим, що довести завідомою неправосудність рішень Конституційного Суду України навіть теоретично неможливо, оскільки Конституційний Суд України дає власну оцінку нормативним актам, відображає бачення більшості складу суду.

Про наявність гарантій недоторканності суддів свідчать і положення міжнародних актів, що визначають види, підстави та порядок їх відповідальності.

Так, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року у статті 10 закріплює право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися власних поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів.

У своїй постанові Європейський Суд з прав людини по справі Кудешкіна проти Росії [KUDESHKINA V. RUSSIA] вказав: «крім того, Суд підтверджує, що стаття 10 Конвенції застосовується також до місця роботи заявників і що державні службовці, такі як заявник, мають право на свободу вираження думок».

Пунктом 86 вказаного Рішення ЄСПЛ наголошено, що питання, які стосуються функціонування системи правосуддя є питання, що представляють суспільний інтерес, дискусія по яких користується захистом статті 10 Конвенції. Проте, Суд у багатьох випадках підкреслював особливу роль в суспільстві судової системи, яка, як гарант справедливості та фундаментальна цінність в правовій державі, повинна користуватися суспільною довірою, задля успішного виконання своїх обов'язків. Тому може виявитися необхідним захист такої довіри від руйнівних атак, які по суті є необґрунтованими, особливо з урахуванням того факту, що судді, які піддавалися критиці, мають обов'язок бути обачними, що перешкоджає їм дати відсіч (дивитись Прагер і Обершлік v. Austria, 26 квітня 1995 року § 34, Серія А. 313). У пункті 99 Суд акцентує на «ефекті заморожування», через

який страх покарання впливає на здійснення свободи вираження поглядів та який працює в збиток суспільства в цілому.

Європейська хартія про закон «Про статус суддів», яка підписана у місті Лісабон 10 липня 1998 року, встановлює засади відповідальності суддів, які мали бути враховані під час розробки національного законодавства кожної з країн-учасниць Ради Європи. Зокрема, у п. 5.1. зазначеної Хартії закріплено, – халатність судді під час виконання одного з обов'язків, безпосередньо закріпленого в законі, може призвести до застосування щодо нього санкцій, якщо буде прийнято відповідне рішення, – на підставі пропозиції, рекомендації або згоди колегиї чи органу, який складається не менш ніж на половину з обраних суддів – в межах провадження з повним заслуховуванням сторін, одночасно, судді проти якого порушено справу, повинно бути надано право на представництво його інтересів. Конкретні міри покарання, які можуть застосовуватися до суддів, повинні бути вказані у законі на підставі принципу співрозмірності (відповідності).

Слід наголосити на Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухваленої Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р., зокрема у статті 66 Розділу VII, встановлюється, що тлумачення закону, оцінювання фактів та доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для цивільної або дисциплінарної відповідальності, за винятком випадків злочинного наміру або грубої недбалості.

Статтею 68 Розділу VII вказаної Рекомендації наголошується, що тлумачення закону, оцінювання фактів або доказів, які здійснюють судді для вирішення справи, не повинні бути приводом для кримінальної відповідальності, крім випадків злочинного наміру.

Положення статті 24 Конституції України щодо рівності громадян перед законом, на нашу думку, варто розглядати в контексті її наявності у всіх громадян України незалежно від будь-яких ознак єдиного загального (конституційного) статусу. З цього випливає, що всі громадяни України несуть юридичну, зокрема кримінально-правову, відповідальність на загальних засадах.

Проте, крім загального статусу кожен громадянин України може мати спеціальний статус, і навіть не один. Наявність специфічних функцій (держави) й відповідних владних повноважень засвідчують наявність спеціального юридичного статусу у суддів Конституційного Суду України, невід'ємною складовою якого є відповідальність суддів саме як службових осіб та особливий, відмінний від загального, порядок (механізм) притягнення їх до відповідальності.

У Рішенні Конституційного Суду України від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012 у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24

Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) суд наголошує, що рівність та недопустимість дискримінації особи є не тільки конституційними принципами національної правової системи України, а й фундаментальними цінностями світового співтовариства, на чому наголошено у міжнародних правових актах з питань захисту прав і свобод людини і громадянина, зокрема, у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (статтях 14, 26), Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 14), Протоколі № 12 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (статті 1), ратифікованих Україною та у Загальній декларації прав людини 1948 року (статтях 1, 2, 7).

Гарантована Конституцією України рівність усіх людей в їх правах і свободах означає необхідність забезпечення їм рівних правових можливостей як матеріального, так і процесуального характеру для реалізації однакових за змістом та обсягом прав і свобод. У правовій державі звернення до суду є універсальним механізмом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Враховуючи вищезазначене, можемо констатувати наступне: конституційний принцип, закладений у статті 24 Основного Закону щодо рівності усіх громадян перед законом, не має абсолютного характеру. Він застосовується до будь-якого громадянина, який не має спеціального статусу посадової особи, уповноваженої державою на виконання її функцій і наділеної відповідними владними повноваженнями. Посадові особи притягаються до відповідальності у відповідності зі своїм спеціальним статусом, який має особливості у порівнянні з загальним правовим статусом. Безперешкодна й повноцінна реалізація зазначених функцій і повноважень можливі лише за наявності у такого громадянина спеціального статусу (у нашому випадку судді Конституційного Суду України). Відповідно, положення частини 3 статті 28 Закону України «Про Конституційний Суд України» є органічним продовженням, деталізацією, уточненням положень статей 24 та 38 Конституції України. Така практика правового регулювання спеціального статусу державних службовців та інших осіб, що здійснюють функції держави, є досить поширеною у світі, зокрема у країнах Європейського Союзу.

Каленіченко Л.І., Лубенцов А.В., Нікітченко В.В.

**Об'єктивно протиправне діяння як фактична підстава
юридичної відповідальності
(аналіз галузевого законодавства)**

Юридична відповідальність є однією із найважливіших гарантій забезпечення режиму законності і правопорядку у державі та суспільстві. Саме інститут юридичної відповідальності у праві у тій чи іншій мірі обумовлює реалізацію суб'єктами права нормативно-правових приписів.

Окремі аспекти практичної реалізації юридичної відповідальності пов'язані з категорією «підстави юридичної відповідальності». Підстави юридичної відповідальності певною мірою забезпечують досягнення її мети, виконання завдань.

У юридичній науковій загальнотеоретичній літературі, традиційно, згідно з класичною точкою зору, фактичною підставою юридичної відповідальності визнається склад правопорушення. Проте, існують і інші погляди стосовно фактичних підстав юридичної відповідальності.

Відтак, одні вчені вважають, що «для настання відповідальності необхідне суспільно-небезпечне, винне, протиправне діяння. Відсутність одного з зазначених елементів виключає відповідальність. Відповідальність можлива лише за винне діяння, а винним може бути лише протиправне діяння, а протиправним тільки діяння» [1, с. 339].

На думку інших, у деяких випадках юридична відповідальність може наставати не лише внаслідок скоєння правопорушення, а й об'єктивно протиправного діяння [2, с. 288; 3, с. 252].

Існує точка зору, згідно з якою об'єктивно протиправне діяння (дія або бездіяльність правопорушника, у якій відсутні всі суб'єктивні елементи – суб'єкт, суб'єктивні сторона—або один із них) визнається фактичною підставою об'єктивної юридичної відповідальності [4, с. 43]. При цьому у межах даної позиції робиться наголос на тому, що не всі об'єктивно-протиправні діяння можуть виступати у якості підстав юридичної відповідальності (необхідною умовою визнання їх такими є наявність деліктоздатності правопорушника і закріплення у законі або договорі можливості притягнення його до відповідальності навіть за умови відсутності вини) [4, с. 43].

Протиріччя у вищевикладених позиціях стосовно можливості визнання об'єктивно протиправного діяння як фактичної підстави юридичної відповідальності обумовлюють необхідність у дослідженні правової природи та проявів даного правового явища. У зв'язку з чим, є потреба встановити сутність і форми проявів об'єктивно протиправного діяння, проаналізувати положення конституційного, кримінального, адміністративного та цивільного законодавства стосовно можливості об'єктивно протиправного діяння

«виступати» фактичною підставою юридичної відповідальності.

Аналіз сучасної юридичної наукової літератури дає підстави стверджувати, що, як правило, об'єктивно протиправне діяння вчені-правознавці визначають як: «діяння у складі якого, як сукупності обов'язкових юридичних ознак правопорушення, відсутні суб'єктивні ознаки (суб'єкт, суб'єктивна сторона) або відсутня яка-небудь одна із цих ознак» [5, с. 847]; або «зовнішньо схоже з правопорушенням діяння, у складі якого відсутні суб'єктивні елементи (вина, деліктоздатність суб'єкта, досягнення певного віку суб'єктом, що скоїв діяння)» [6, с. 19-23; 7, с. 16-17; 8, с. 9]; «дію або бездіяльність правопорушника, в якій відсутні суб'єктивні елементи» [4, с. 43].

На підставі вищезазначених понять об'єктивно-протиправного діяння, маємо підстави зазначити, що деякі вчені у змісті дефініції даного правового явища наголошують на відсутності у ньому суб'єктивних елементів правопорушення (суб'єкту та суб'єктивної сторони). На думку інших, дослідників об'єктивно-протиправне діяння характеризується відсутністю або суб'єктивних ознак (суб'єкт, суб'єктивна сторона), або якої-небудь однієї із цих ознак.

Відтак, на думку А. М. Шульги: «об'єктивно протиправна поведінка припускає (за визначенням) відсутність у складі правопорушення його суб'єктивних елементів (суб'єкт, суб'єктивна сторона) або принаймні одного з них» [5, с. 847].

Наведене формулювання визначення об'єктивно-протиправного діяння, на наш погляд, є таким, що дозволяє уникнути термінологічної плутанини під час класифікації юридично значущих вчинків, та охоплює всі форми прояву аналізуємого правового явища (об'єктивно протиправного діяння).

Таким чином, проявами (видами) об'єктивно протиправного діяння є 1) безвинне діяння (у складі правопорушення відсутня суб'єктивна сторона); 2) діяння неделіктоздатного суб'єкта (у складі правопорушення немає такого його елемента, як суб'єкт правопорушення); 3) безвинне діяння неделіктозданого суб'єкта (у складі правопорушення відсутні суб'єктивна сторона і суб'єкт правопорушення).

Безвинне діяння у юридичній літературі позначається терміном казус (від лат. «casus» - випадок). Казус - це випадкова дія, яка відрізняється від дії навмисної або необережної тим, що має зовнішні ознаки правопорушення, але позбавлена елемента вини, в силу чого не тягне за собою юридичну відповідальність [9, с. 392]. Наприклад, батько зварив дітям вдома кашу від якої вони отруїлися, так як крупа була виготовлена із зерна враженого споринням.

У даному контексті звернімо увагу на те, що залежно від волі людини є два основні види казусу – казус-дія (приклад ми навели вище) і казус-подія (наприклад, аварія на дорозі унаслідок відмови двигуна у автомобіля, яка спричинила тяжкі наслідки).

Прикладом діяння неделіктоздатного суб'єкта як різновиду об'єктивно протиправного діяння є об'єктивне порушення певної норми права неделіктоздатною особою (малолітньою, душевнохворою). Наприклад, душевнохвора людина, проходячи повз вітрину магазину, кинула у її скло каміння.

Звернімо увагу на те, що у юридичній науковій літературі традиційно виокремлюють два види об'єктивно протиправного діяння 1) безвинне діяння; 2) діяння неделіктоздатного суб'єкта [5, с. 848]. Хоча з визначення поняття об'єктивно протиправного діяння автора даної класифікації, можна виокремити ще один вид досліджуваного правового явища - безвинне діяння неделіктоздатного суб'єкта (у складі правопорушення відсутні суб'єктивні ознаки).

На наш погляд, у юридичній літературі за загальним правилом вчені-правознавці не виокремлюють безвинне діяння неделіктоздатного суб'єкта як окремий вид об'єктивно протиправного діяння, у зв'язку з тим, що даний вид аналізованого правового явища є вкрай затеоретизованим, таким який майже не зустрічається на практиці.

Так, враховуючи наведені приклади видів об'єктивно протиправного діяння практичним проявом безвинного діяння неделіктоздатного суб'єкта буде випадок, коли малолітня особа зварила вдома кашу від якої батько і мати отруїлися, так як крупа була виготовлена із зерна враженого споринням.

У контексті аналізу об'єктивно протиправного діяння як фактичної підстави юридичної відповідальності, на наш погляд слід звернути увагу на зміст загально визнаного загальногалузевого принципу відповідальності за наявності вини. Згідно з цим принципом: «за відсутності вини у діянні особи до неї не можуть бути застосовані заходи юридичної відповідальності» [10, с. 218]. Тобто, якщо у протиправному діянні особи відсутній такий складовий елемент складу злочину, як суб'єктивна сторона (вина), вона не може бути притягнута до юридичної відповідальності.

Виходячи із змісту зазначеного принципу у кримінальному праві України не допускається об'єктивне ставлення у провину, тобто не допускається кримінальна відповідальність за діяння вчинене без вини.

У підтвердження сказаного, вважаємо за доцільне звернутися до положень Кримінального кодексу України. Стаття 2 даного нормативно-правового акту визначає, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кодексом [11]. При цьому у статті 11 Кримінального кодексу України законодавець закріплює поняття злочину «злочином є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину» [11]. Виходячи з зазначеного, маємо підстави підкреслити, що у кримінальному законодавстві об'єктивно протиправне діяння (безвинне діяння) не є підставою кримінально-правової відповідальності.

Що ж стосується об'єктивно протиправного діяння невеликотоздатного суб'єкта як фактичної підстави кримінально-правової відповідальності, то стаття 18 Кримінального кодексу України свідчить про те, що суб'єктом злочину є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність [11]. При цьому стаття 19 Кримінального кодексу України вказує на те, що осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними [11]. На підставі вказаного маємо підстави констатувати, що об'єктивно протиправне діяння невеликотоздатного суб'єкта не є фактичною підставою кримінально-правової відповідальності.

В адміністративному законодавстві стаття 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення закріплює на законодавчому рівні зміст дефініції адміністративне правопорушення (проступок) - «протиправна, винна (умисна або необережна) дія чи бездіяльність, яка посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, на встановлений порядок управління і за яку законом передбачено адміністративну відповідальність» [12]. Разом із цим, положення частини 2 зазначеної статті вказують на те, що «адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені цим Кодексом, настає, якщо ці порушення за своїм характером не тягнуть за собою відповідно до закону кримінальної відповідальності» [12]. Таким чином, в адміністративному праві законодавець фактичною підставою адміністративної відповідальності визнає адміністративне правопорушення (проступок). Відповідно однією із суттєвих ознак останнього визначає його винність. У зв'язку з чим, ми маємо підстави зробити висновок, що безвинне об'єктивно протиправне діяння не є фактичною підставою адміністративно-правової відповідальності.

В адміністративному праві, як і в кримінальному, законодавець не визначає фактичною підставою адміністративно-правової відповідальності об'єктивно протиправного діяння невеликотоздатного суб'єкта. Про даний стан речей свідчать положення статей 12, 17, 20 Кодексу України про адміністративні правопорушення [12]. У змісті зазначених нормативно-правових приписів закріплено, що адміністративна відповідальність настає з шістнадцятирічного віку (стаття 12 КпАП); особа, яка була під час вчинення адміністративного правопорушення в стані неосудності, не підлягає адміністративній відповідальності (стаття 17, 20 КпАП) [12].

У конституційному праві правовими підставами настання конституційно-правової відповідальності вчені визнають конституційно-правові норми, а фактичною підставою – вчинення відповідним суб'єктом конституційного правопорушення (делікту) [13, с. 654]. При цьому у юридичній науковій літературі деякі автори звертають увагу на те, що правові підстави конституційно-правової відповідальності містяться не у єдиному спеціальному законі (кодексі), як це властиво іншим видам юридичної

відповідальності, а у Конституції та поточному конституційному законодавстві України. А фактичною підставою конституційно-правової відповідальності є конституційне правопорушення (делікт) [13, с. 654; 14, с. 380].

Конституційно-правові делікти чітко визначені нормативними приписами конституційного законодавства. Так, приміром, п.1 ч. 2 ст.61 Закону України «Про вибори народних депутатів України» встановлює конституційно-правову відповідальність кандидату в депутати в разі встановлення судом при розгляді виборчого спору в порядку, передбаченому законом, факту підкупу ним виборців або членів виборчих комісії [15].

У даному контексті звернімо увагу на те, що конституційно-правова правосуб'єктність, одним із елементів якої є конституційна деліктоздатність, настає з моменту виникнення спеціального конституційно-правового статусу суб'єкта конституційно-правових відносин [13; 16, с. 102] (наприклад, конституційно-правова правосуб'єктність народного депутата виникає з моменту офіційного оголошення результатів виборів). Тобто, з моментом виникнення конституційно-правової правосуб'єктності суб'єкт конституційно-правових відносин може бути притягнений до конституційно-правової відповідальності. З даного висновку «за логікою речей» випливає умовивід: неделіктоздатна особа не може бути суб'єктом конституційно-правової відповідальності. Іншими словами, об'єктивно-протиправне діяння неделіктоздатного суб'єкта не є фактичною підставою конституційно-правової відповідальності.

У зв'язку з тим, що діяльність суб'єктів конституційно-правових відносин у будь-якому випадку є свідомо-вольовою або носить свідомо-вольовий характер, на наш погляд, є підстави констатувати, що безвинне об'єктивно протиправне діяння не може бути підставою конституційно-правової відповідальності. Конституційне законодавство пов'язує конституційно-правову відповідальність із вчиненням конституційно-правового делікту, який із суб'єктивної сторони завжди є винним свідомо-вольовим діянням.

На підставі аналізу вищезазначених нормативно-правових актів, вважаємо за доцільне констатувати, що за загальним правилом об'єктивно протиправне діяння не є фактичною підставою юридичної відповідальності (наприклад, конституційно-правової, кримінально-правової, адміністративно-правової).

Однак, у цивільному праві України, як виняток із загального правила, особа може притягатися до відповідальності за об'єктивно протиправне діяння. Тобто, об'єктивно протиправне діяння у цивільному праві за певних умов є фактичною підставою цивільно-правової відповідальності. Такий стан речей, на наш погляд, пов'язаний із тим, що «загальною умовою цивільної відповідальності є наявність шкоди у потерпілої особи» [17, с. 78].

На відміну від кримінального та адміністративного права, форма вини за загальним правилом не впливає на розмір відповідальності: і при умисному, і при необережному порушенні зобов'язання особа несе

повну відповідальність. Хоча форма вини і має юридичне значення у певних випадках, встановлених договором або законом [17, с. 81]. Відтак, положеннями частини 5 статті 1187 Цивільного кодексу України свідчать про те, що володілець джерела підвищеної небезпеки звільняється від відповідальності, якщо шкода була завдана внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого.

Згідно з положеннями частини 3 статті 950 Цивільного Кодексу України, якщо після закінчення строку зберігання поклажедавець не забрав річ, що була передана на зберігання, зберігач відповідає за втрату (нестачу) або пошкодження цієї речі лише за наявності його умислу або грубої необрешності [12].

Саме диспозитивний характер регулювання цивільних відносин та наявність шкоди у потерпілої особи як загальна умова цивільної відповідальності дає можливість законодавцю та учасникам цих відносин відступати від загального принципу відповідальності незалежно від вини [17, с. 79]. Тобто, у цивільному праві особа може притягатися до відповідальності (за законом та за договором) за безвинне діяння, яке є одним із проявів об'єктивно протиправного діяння.

Під час аналізу об'єктивно протиправного діяння неділіктоздатного суб'єкта як фактичної підстави цивільно-правової відповідальності, на наш погляд, слід звернути увагу на положення статей 33, 1178, 1179, 1184, 1185, 1186 тощо.

Стаття 33 Цивільного кодексу України врегульовує питання цивільної відповідальності неповнолітньої особи. Відтак, згідно з положеннями даного нормативно-правового припису «якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник» [18]. Тобто, законодавець покладає обов'язок нести цивільно-правову відповідальність за нанесену неповнолітньою особою шкоду на батьків (усиновлювачів) або піклувальників.

У свою чергу стаття 1179 Цивільного кодексу України дає підстави стверджувати, що у разі відсутності у неповнолітньої особи майна, достатнього для відшкодування завданої нею шкоди, ця шкода відшкодовується в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі її батьками (усиновлювачами) або піклувальником, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини. Якщо неповнолітня особа перебувала у закладі, який за законом здійснює щодо неї функції піклувальника, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду в частці, якої не вистачає, або в повному обсязі, якщо він не доведе, що шкоди було завдано не з його вини [18].

Враховуючи викладене, маємо підстави відмітити, що за загальним правилом обов'язок нести цивільну відповідальність неповнолітньої особи законодавець покладає на неї особисто. Проте, у випадку відсутності

у неповнолітньої особи майна на відшкодування збитків поряд із відповідальністю неповнолітньої особи додаткову цивільно-правову відповідальність несуть батьки (усиновлювачі) або піклувальники.

Положення статті 1178 Цивільного кодексу України врегульовують питання відшкодування шкоди завданої малолітньою особою. Згідно з приписами даної норми права шкода, завдана малолітньою особою (яка не досягла чотирнадцяти років), відшкодовується її батьками (усиновлювачами) або опікуном чи іншою фізичною особою, яка на правових підставах здійснює виховання малолітньої особи, - якщо вони не доведуть, що шкода не є наслідком несумлінного здійснення або ухилення ними від здійснення виховання та нагляду за малолітньою особою.

У разі якщо малолітня особа завдала шкоди під час перебування під наглядом навчального закладу, закладу охорони здоров'я чи іншого закладу, що зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, а також під наглядом особи, яка здійснює нагляд за малолітньою особою на підставі договору, ці заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду, якщо вони не доведуть, що шкоди було завдано не з їхньої вини.

Якщо малолітня особа перебувала в закладі, який за законом здійснює щодо неї функції опікуна, цей заклад зобов'язаний відшкодувати шкоду, завдану нею, якщо не доведе, що шкоду було завдано не з його вини.

Якщо малолітня особа завдала шкоди як з вини батьків (усиновлювачів) або опікуна, так і з вини закладів або особи, що зобов'язані здійснювати нагляд за нею, батьки (усиновлювачі), опікун, такі заклади та особа зобов'язані відшкодувати шкоду у частці, яка визначена за домовленістю між ними або за рішенням суду [18]. Таким чином положення стаття 1178 Цивільного кодексу України дають підставив стверджувати, що у цивільному праві шкода завдана малолітньою особою відшкодовується батьками (усиновлювачами) або піклувальниками. Іншими словами, цивільно-правову відповідальність за малолітню особу, яка є неделіктоздатною, несуть батьки (усиновлювачі) або піклувальники.

Положення статті 1184 та 1186 Цивільного кодексу України врегульовують питання відшкодування шкоди, завданої недеїздатною фізичною особою, та завданої фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними [18].

Відтак, шкода, завдана недеїздатною фізичною особою, відшкодовується опікуном або закладом, який зобов'язаний здійснювати нагляд за нею, якщо він не доведе, що шкода була завдана не з його вини.

У свою чергу відшкодування шкоди, завданої особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними у зв'язку з психічним розладом або недоумством, за рішенням суду, може бути покладено на чоловіка (дружину), батьків, повнолітніх дітей, якщо вони проживали разом з цією особою, знали про її психічний розлад або недоумство, але не вжили

заходів щодо запобігання шкоді [18].

З огляду на зазначене, маємо підстави відмітити, що у цивільному законодавстві обов'язок відшкодувати шкоду (нести цивільно-правову відповідальність), завдану недієздатною фізичною особою, та завдану фізичною особою, яка не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, у визначених законом випадках, покладено на інших суб'єктів права.

На підставі аналізу положень цивільного законодавства маємо підстави погодитися із думкою про те, що майнову відповідальність як особливий негативний правовий наслідок об'єктивно-протиправного діяння у виключно передбачених законом випадках може нести інший суб'єкт права [19, с. 97]. Іншими словами, об'єктивно протиправне діяння недієздатного суб'єкта являє собою фактичну підставу лише для цивільно-правової відповідальності і виключно у випадках передбачених чинним законодавством.

Таким чином, спираючись на вищевикладені положення цивільного законодавства України, вважаємо за доцільне підкреслити, що об'єктивно протиправне діяння, як безвинне, так і недієздатної суб'єкта в окремих випадках є фактичною підставою юридичної (цивільно-правової) відповідальності.

Підсумовуючи все вищевикладене, маємо підстави зробити наступні висновки:

По-перше, об'єктивно протиправне діяння - це об'єктивно протиправна поведінка, яка припускає відсутність у складі правопорушення його суб'єктивних елементів (суб'єкт, суб'єктивна сторона) або принаймні одного з них.

По-друге, проявами (видами) об'єктивно протиправного діяння є: 1) безвинне діяння (у складі правопорушення відсутня суб'єктивна сторона); 2) діяння недієздатного суб'єкта (у складі правопорушення немає такого його елементу, як суб'єкт правопорушення).

По-третє, традиційно, фактичною підставою юридичної (конституційно-правової, кримінально-правової, адміністративно-правової, цивільно-правової) відповідальності є скоєння правопорушення. Однак, у межах реалізації норм цивільного законодавства фактичною підставою юридичної (цивільно-правової) відповідальності є як скоєння правопорушення, так і порушення суб'єктивних прав чи об'єктивно протиправне діяння (у визначених законом, договором випадках). Отже, об'єктивно протиправне діяння є фактичною підставою лише цивільно-правової відповідальності і тільки у випадках передбачених законом або (і) договором.

Список використаних джерел

1. Иоффе О.С. Вопросы теории права / Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. – М. : Госюриздат, 1961. – 381 с.
2. Спиридонов Л.И. Теория государства и права : учебник / Спиридонов Л.И. – М. : Проспект, 1996. – 304 с.
3. Теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О.В. Петришин, С.П. Погребняк, В.С. Смородинський та ін.; за ред. О.В. Петришина. – Х. : Право, 2014. – 368 с.
4. Кузьмин И.А. Объективно-противоправное деяние как основание юридической (безвиинной) ответственности / И. А. Кузьмин // Вестник Омского университета Серия (Право). – 2011. – № 1 (26). – С. 39–44.
5. Шульга А.М. Об'єктивно протиправне діяння, об'єктивно правомірне поведінка / А.М. Шульга // Форум права – 2012. – № 3. – С. 846–849 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [Http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12samopp.pdf](http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12samopp.pdf).
6. Минникес И.А. Объективно-противоправное деяние / И.А. Минникес // Российский юридический журнал. – 2008. – № 2. – С. 19–23.
7. Ковалева Е.Л. Правомерное и противоправное поведение: их соотношение: дисс. ... кан. юрид. наук : 12.00.01 / Е.Л. Ковалева. – М., 2002. – 288 с.
8. Фролова Н.Ю. Правомерное и неправомерное поведение как парные юридические категории (общетеоретический аспект): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве» / Н.Ю. Фролова. – Казань, 2010. – 25 с.
9. Теорія держави і права : навчальний посібник для студентів, які навчаються за напрямом підготовки 6.030202 – «Міжнародне право» / [А.М. Шульга, Л.В. Новікова, В.І. Сідоров та ін.]; за ред. А.М. Шульги. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2014. – 464 с.
10. Хропанюк В.Н. Теория государства и права: учебное пособие для вузов / В. Н. Хропанюк ; под ред. В. Г. Стрекозова. – 2-е изд., доп., испр. – М. : Дабахов, Ткачев, Димов, 1995. – 378 с.
11. Кримінальний кодекс України : кодекс України, закон України від 05.04.2001 № 2341-III. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України, Кодекс України від 07.12.1984 № 8073-X. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10/page2.
13. Ткаченко Ю.В. Особливості конституційно-правової відповідальності / Ю.В. Ткаченко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 652–656 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_107.pdf.

14. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

15. Про вибори народних депутатів України: закон України від 17.11.2011 № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11, ст. 7.

16. Гецько В.В. Конституційно-правова відповідальність у структурі правового статусу народних депутатів України та депутатів місцевих рад / В.В. Гецько // Часопис Київського університету права – 2013. – № 3. – С. 101–105.

17. Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін. ; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. – Х. : Право, 2014. – 348 с.

18. Цивільний кодекс України : кодекс України, закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

19. Шульга А.М. Загальнотеоретичні аспекти правомірної поведінки особи: монографія / Шульга А.М. – Х. : Майдан. – 2013. – 412с.

Наукове видання

ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, доцента В.В. Сокурєнка*

До 100-річчя підготовки охоронців правопорядку у Харкові

Українською мовою

Відповідальний за випуск: *О. М. Музичук*
Комп'ютерне верстання: *Н. М. Антонєць*
Дизайн обкладинки: *А. Г. Костіна*

Підписано до друку 20.10.2017 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.
Гарнітура Times new roman. Ум. друк. арк. 67,66.
Наклад 200 прим. Зам. № 178469
Видавець та виготовлювач: «Стильна типографія»
61002, м. Харків, вул. Чернишевська, 28А
Тел.: (057) 7544942
email: zebraprint.zakaz@gmail.com

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК №5493 від 22.08.2017 р.